

مکاتب صحیح

دمشکوۃ المصابیح بہ بیست و شش حصہ

تالیف

علامہ شمس الدین محمد قطب الدین عظیمی

ترجمہ مولانا محمد

مولانا محمد عبدالغنی خان پوری (فاضل دارالعلوم دیوبند)

دوہم جلد

مباحث

مباحث

کتاب الصلوٰۃ

۱. حدیثوں کے جواب
۲. تحت لفظی ترجمہ
۳. حدیثوں کو تفسیر
۴. دلالت حل

مکاتب صحیح

ارک بازار کتب

مظاهر حق جديد

د مشكوه المصاييح پښتو شرحه

دوهم جلد

۲

تاليف

علامه نواب محمد قطب الدين خان دهلوي رحمۃ اللہ علیہ

ترئين او ترتيب

مولانا عبدالله جاويد غازي پوري (فاضل دارالعلوم ديوبند)

مباحث

كتاب الصلوة

ځانگړتياوي

- ۱: حديثونه د اعراب سره.
- ۲: تحت لفظي ترجمه.
- ۳: د حديثونو تخريج.
- ۴: د لغاتو حل.

صداقت كنځانه

بسم الله الرحمن الرحيم

(د مشکوۃ المصابيح پښتو شرحه)

مظاهر حق

تاليف: نواب محمد قطب الدين خان دهلوي رحمۃ الله عليه

ترتيب او تزئين: مولانا عبدالله جاويد غازي پوري (فاضل ديوبند)

خپرندوی: صداقت خپرندويه ټولنه

پښتو ژباړه: محمد رسول سعيد

تصحیح کوونکي: بسم الله رحيمي، مولوي عبدالکريم کریمي، مولوي عبدالجبار

لومړی چاپ: ۱۳۹۲ ش - ۲۰۱۴ ع.

پنځم چاپ: ۱۳۹۹ ل. / ۲۰۲۰ م.

د خپرونو لړ: ۱۸۳

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د تر لاسه کولو ځایونه:

صداقت خپرندويه ټولنه-کندهار

اوله ناحیه، نوی سړک - کریم اعتماد مارکېټ

✉ Sadaqat.books@gmail.com / ۰۷۰۰۳۰۵۴۰۷ 📞

کندهار: صداقت خپرندويه ټولنه- ارگ بازار- قلم او کتاب مارکېټ ۰۷۰۰۳۰۹۲۴۴ .

کابل: صداقت خپرندويه ټولنه، کوټه سنگي مينه يار مارکېټ او اکسوس کتاب پلورنځی. هلمند: تاج منور
خپرندويه ټولنه. هرات: صداقت کتاب پلورنځی- کوچه گدام. جلال آباد: مومند خپرندويه ټولنه. ننگرهار
مارکېټ. غزني: نعماني کتاب پلورنځی. پکتیکا: مجاهد کتاب پلورنځی. خوست: اسلامي کتاب پلورنځی.

د دې کتاب ټول حقوق په خپرندوی اړه لري!

د مظاهر حق دوهم جلد فهرست

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۲۲۶	د عصا (لکړي) د سترې په شان استعمالولو کي د علماؤ اختلاف	۱۷	کتاب الصلوة (د لمانځه بيان)
۲۲۸	د سترې نه موجود کېدو په صورت کي د کرښي په کښلو کي اختلاف	۳۶	د لمانځه د وختونو بيان
۲۲۸	ستره نژدې درول پکار ده	۴۸	په تلوار د لمانځه کولو بيان
۲۲۸	ستره د تندي مخامخ درول نه ده پکار	۸۳	د لمانځه د فضائلو بيان
۲۲۹	د لمونځ کونکي مخته د يو چا په تيرېدو سره لمونځ نه باطلېږي	۹۶	د اذان بيان
۲۳۰	د لمونځ کونکي مخته تيرېدل ...	۱۱۳	د اذان فضيلت او د اذان کونکي جواب
۲۳۲	د لمونځ کونکي د مخ څخه څومره ليري تيرېدل پکار دي	۱۳۵	د اذان د ځينو احکامو بيان
۲۳۳	د لمانځه د ترتيب بيان	۱۴۷	د مسجدو او د لمانځه د ځايو بيان
۲۳۳	د لمانځه صحيح طريقه	۲۰۵	د ستر بيان
۲۳۴	په رکوع، سجده او داسي نورو کي اطمینان فرض دی که واجب؟	۲۱۹	د سترې بيان
۲۳۵	د رسول الله ﷺ د لمانځه ترتيب	۲۱۹	د سترې په اړه د رسول الله ﷺ معمول
۲۳۷	په قعده کي د ناستي طريقې او ...	۲۲۰	د الله تعالی تعريف او د سترې مخته
۲۳۷	د امام اعظم رحمہ اللہ د مذهب دليل		د تيرېدو حکم
۲۳۷	د عقبه شيطان مطلب	۲۲۱	د حيوان ستره جوړول
۲۳۸	د تکبير پروخت لاسونه پورته کول	۲۲۲	د لمونځ کونکي مخته تيرېدل
۲۴۰	رفع يدين (لاسونه پورته کول)	۲۲۳	د سترې او لمونځ کونکي په مينځ کي تيرېدونکي ته
۲۴۲	د لاسو پورته کولو په مسئله کي د حنفیه مستدل حديثونه	۲۲۴	ستره د لمانځه ساتنه کوي
		۲۲۴	د ښځي، خره او سپي د تخصيص وجه
			د لمونځ کونکي مخته د ښځي په راتلو سره لمونځ نه باطل کېږي
			د لمونځ کونکي مخته د خره وغيره تيريدل لمونځ نه باطلوي.

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
	رسول الله ﷺ به په کوم وخت کي	۲۴۷	د جلسه استراحت مسئله
۲۶۶	کومه دعاء ويل	۲۴۷	جلسه استراحت سنت ده که يا ؟
۲۷۱	د تکبير تحريمې څخه وروسته دعاء	۲۴۸	د تکبير تحريمې وروسته لاسونه اېښودل
	رسول الله ﷺ به په لمانځه کي دوه	۲۵۰	غوره لمونځ کوم دی ؟
۲۷۲	ځايه سکوت اختياروی	۲۵۱	په لمانځه کي قيام غوره ده که سجده
۲۷۵	د تکبير تحريمې وروسته دعاء	۲۵۱	د رسول الله ﷺ د لمانځه طريقه
۲۷۶	په لمانځه کي د قرائت بيان		د تکبير تحريمې څخه مخکي لاسونه
۲۷۷	په لمانځه کي د سورة فاتحې ويلو په	۲۵۵	پورته کول پکار دي
	مسئله کي د امامانو مذهب	۲۵۵	د سجدې پوره والی
	د سورة فاتحې په نه ويلو سره لمونځ	۲۵۵	د شهادت د گوټي تحقيق
۲۷۸	ناقص ادا کيږي	۲۵۶	د تکبير تحريمې او لاسو پورته کول
۲۸۰	بسم الله د سورة فاتحې جزء نه دی	۲۵۶	د لاسو نيولو حکم
	مقتدي ته سورة فاتحه ويل پکار دي	۲۵۶	د تعديل ارکان ښوونه
۲۸۰	که نه ؟	۲۵۸	د لمانځه وروسته دعاء غوښتل
۲۸۰	د امام محمد رحمه الله د مذهب تحقيق	۲۶۰	امام دي تکبيرات په لوړ آواز وايي
	بسم الله په لوړ آواز ويل پکار ده که	۲۶۲	رفع يدين يوازي د تکبير تحريمې پر
۲۸۲	په کرار		وخت
۲۸۳	د آمين ويلو حکم	۲۶۳	د رسول الله ﷺ د شا څخه د شيانو
۲۸۵	د مقتدي د لمانځه طريقه		ليدل د معجزې په توگه
۲۸۶	په لمانځه کي د قرائت طريقه		د تکبير تحريمې وروسته د ويونکو
۲۸۷	د اول رکعت د اوږدوالي مسئله	۲۶۵	شيانو بيان
۲۸۸	د رسول کریم ﷺ د ولاړي اندازه		د تکبير تحريمې او قرائت په منع کي
۲۸۹	په اخري رکعتونو کي قرائت	۲۶۵	د رسول الله ﷺ دعاء.
۲۹۰	د ماښين د لمانځه قرائت		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
	په لمانځه کي د کومو آیاتونو د	۲۹۱	د مابنام د لمانځه قرائت
۳۱۵	قرائت وروسته څه ویل پکار دي	۲۹۱	د فقهاؤ له لوري د قرائت ټاکلو دلیل
۳۱۷	په دوو رکعتو کي یو سورت ویل		فرض لمونځ کونکي ته په نفل
	حضرت عثمان <small>رضی الله عنه</small> به د سهار په	۲۹۲	کونکي پسي اقتداء جائز ده که یا؟
۳۱۸	لمانځه کي سورة يوسف زیات وایه	۲۹۴	امام ته د مقتديانو خیال ساتل پکار دي
۳۲۰	د رکوع بیان	۲۹۵	د ماخستن په لمانځه کي قرائت
۳۲۰	رکوع او سجده سمه کول پکار دي	۲۹۵	د سهار د لمانځه قرائت
۳۲۲	د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> قومه او جلسه	۲۹۷	د جمعي په ورځ د سهار د لمانځه قرائت
	په سجده او رکوع کي قرآن کریم ویل	۲۹۸	د جمعي د لمانځه قرائت
۳۲۳	منعه دي	۲۹۸	د اخترو او جمعي د لمنځو قرائت
۳۲۵	د قومي دعاء	۳۰۰	د سهار په سنت لمانځه کي قرائت
۳۲۷	د ارکانو د تعدیل حکم او	۳۰۱	د لمانځه په پیل کي بسم الله ویل
۳۲۸	د رکوع او سجدې تسبیحات		آمین په لوړ آواز ویل پکار دي که په
۳۳۴	د سجدې کیفیت او فضیلت	۳۰۲	کرار آواز؟
۳۳۴	د سجدې اندامونه	۳۰۳	د آمین برکت
	په سجده کي د ویښتانو او جامو		رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> به د مابنام په لمانځه کي
۳۳۵	لیري کولو او راټولولو څخه ممانعت	۳۰۴	اوږد قرائت هم وایه
۳۳۵	په سجده کي د اطمینان حکم	۳۰۵	د سورة الفلق او سورة الناس فضیلت
	په سجده کي د لاسو او څنگلو	۳۰۶	د جمعي په ورځ د مابنام د لمانځه قرائت
۳۳۶	اېښودو طریقه	۳۰۸	په امام پسي د سورة فاتحې ویل
۳۳۸	په سجده کي د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> دعاء	۳۱۱	د امام پیروي کوی
	سجده پروردگار ته د نژدې کېدو	۳۱۲	د سورة فاتحې قرائت
۳۳۹	ذریعه ده	۳۱۳	که د چا قرآن یاد نه وي نو څه ووایي
۳۴۰	د سجده تلاوت پړوخت د شیطان ژړا	۳۱۴	د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> د عمل یو مثال

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۶۳	د درود شریف د فضیلت بیان		په کثرت سره سجدې د رسول الله ﷺ
۳۶۴	په التحیات کې درود ویل	۳۴۰	د ملګرتیا ذریعه ده
	د صلوٰۃ او سلام الفاظ د انبیاءو څخه	۳۴۳	د سجدې کولو طریقه
۳۶۴	پرته د بل چا لپاره جائز دی که یا؟	۳۴۵	د سجدو په منځ کې د رسول الله ﷺ دعاء
۳۶۴	په تشهد کې د درود ویلو طریقه	۳۴۶	په تلوار سره د سجدې کولو منع
۳۶۶	د آل تعریف او پلټنه	۳۴۷	د سجدو په مینځ کې اقعاء منعه ده
۳۶۷	د درود شریف فضیلت	۳۴۸	په رکوع او سجده کې ملا سیده کول
	ملائکې د امتیانو سلام رسول الله	۳۴۹	لاسونه هم سجده کوي
۳۶۹	ﷺ ته رسوي		په سجدې کې دواړه لاسونه په کوم
۳۷۰	رسول الله ﷺ د سلام جواب ورکوي	۳۴۹	ځای کې کښېږدي
۳۷۱	قبرونه کورونه مه جوړوئ	۳۵۰	د التحیات بیان
۳۷۴	د درود شریف نه لیرېلو سزا	۳۵۰	په تشهد کې د لاسو اېښودو طریقه
۳۷۴	د درود شریف فضیلت		د حنفیه په نزد د شهادت د ګوتي
۳۷۵	د درود شریف او سلام ویلو حد	۳۵۱	پورته کولو طریقه
۳۷۷	د درود شریف وروسته دعاء قبلېږي		د اشارې پر وخت د شهادت ګوته
۳۷۸	د اُمې پلټنه	۳۵۷	متحرک اېښودل
۳۷۹	د درود شریف نه ویونکې بنخیل دی		د اشارې پر وخت ګوته متحرک
۳۸۰	د درود رسول الله ﷺ ته رسیږي	۳۵۹	اېښودل نه ده پکار
۳۸۱	د درود شریف فضائل	۳۵۹	اشاره یوازې په ګوته سره کول
	د دعاء قبلېدل پر درود باندي	۳۶۰	په قعده کې د لاسو په زور کښېنستل
۳۸۳	موقوف وي	۳۶۰	د قعدو په اندازه کې فرق
۳۸۴	په تشهد کې د دعاء بیان		د شهادت ګوته د شیطان لپاره د
۳۸۴	په تشهد کې د رسول الله ﷺ دعاء	۳۶۲	تکلیف باعث ده
۳۸۶	د جال ته مسیح ولي وايي	۳۶۲	تشهد په کرار او از ویل سنت ده

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۰۸	د لمانځه وروسته د کومو شيانو	۳۸۶	حضرت عيسى عليه السلام ته مسيح ويل...
	څخه پناه غوښتل پکار ده	۳۸۷	د پور څخه د پناه غوښتلو وجه
۴۰۹	د لمانځه وروسته تسبيح		د لمانځه وروسته د کومو شيانو
	شکر کونکي شتمن تر صبر کونکي	۳۸۸	څخه پناه غوښتل پکار ده
۴۱۱	غريب غوره دی	۳۸۹	د تشهد او درود څخه وروسته دعاء
۴۱۳	د دعاء د قبلېدو وخت	۳۹۰	د سلام گرځولو بيان
۴۱۳	د لمانځه وروسته معوذات ويل		د لمانځه وروسته دي امام د
	تر لمر ختلو او لمر لوېدو پوري په	۳۹۰	مقتديانو خواته مخ کوي او کښېني
۴۱۴	ذکر کي بوخت کېدل	۳۹۲	د لمانځه وروسته دعاء
۴۱۵	د دوو لمنځو په مينځ کي وقفه کول		د لمانځه وروسته مقتديانو ته د
۴۱۸	د لمانځه وروسته تسبيحات	۳۹۳	امام څخه مخکي ولاړېدل ښه نه دي
۴۱۹	د آية الكرسي فضيلت	۳۹۴	د لمانځه وروسته دعاء
	د سهار او ماښام د لمانځه وروسته	۳۹۵	د سلام گرځولو طريقه
۴۲۰	د ذکر فضيلت		رسول الله ﷺ به د لمانځه وروسته
۴۲۱	د سهار د لمانځه وروسته ذکر	۳۹۶	چپه خواته په گرځېدو سره کښينستی
۴۲۲	په لمانځه کي رواه او ناروا شيان		د فرض وروسته د سنت لپاره د ځای
	په لمانځه د ترچي کونکي په جواب	۳۹۶	بدلول پکار دي
۴۲۲	کي يرحمک الله ويل لمونځ فاسدوي	۳۹۸	د تشهد وروسته د رسول الله ﷺ دعاء
۴۲۴	کاهن چاته ويل کيږي؟	۴۰۰	د رسول الله ﷺ د سلام طريقه
۴۲۷	په لمانځه کي د سلام جواب منعه دی	۴۰۱	د سلام گرځولو په وخت کي جواب
۴۲۸	په لمانځه کي د مخکي سمولو مسئله	۴۰۲	د لمانځه وروسته د ذکر بيان
۴۲۹	په لمانځه کي پر تشو لاسونه اېښودل	۴۰۴	د لمانځه په ختمېدو سره الله اکبر ويل
۴۲۹	د خصر تعريف	۴۰۵	د فرض وروسته د رسول الله ﷺ ناسته
۴۲۹	په لمانځه کي خصر ولي ممنوع دی؟	۴۰۶	د فرض لمانځه وروسته دعاء

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۴۶	په لمانځه کي شگي ليري کول	۴۳۰	په لمانځه کي شاوخوا کتل
	د سجدې د ځای پاکولو د پاره په	۴۳۱	د آسمان لوري ته کتل نه دي پکار
۴۴۶	خوله پوکل نه دي پکار	۴۳۲	کوچنی پر اوږه کښېنول او لمونځ
	پر تشو باندي لاسونه نیول د	۴۳۲	یو اشکال او د هغه جواب
۴۴۷	د ورځیانو د آرام صورت دی	۴۳۳	په لمانځه کي د اړېمۍ پر وخت ...
۴۴۷	په لمانځه کي مار او لړم مړ کول	۴۳۴	د رسول الله ﷺ د پیریانو سره یوه پېښه
	رسول الله ﷺ به د لمانځه په حالت		په لمانځه کي په یو خاص شي سره
۴۴۸	کي دروازه خلاصول	۴۳۵	اشاره کېدای سي
۴۴۹	په لمانځه کي او دس ماتېدل	۴۳۶	په لمانځه کي د سلام جواب ورکول
۴۵۲	د رسول الله ﷺ یوه پېښه		په لمانځه کي په اشاره سره د سلام د
	د گرمۍ څخه د ساتلو لپاره د	۴۳۷	جواب ورکولو مسئله
۴۵۳	حضرت جابر رضی الله عنه طریقه		په لمانځه کي د سلام جواب د لاس یا
	په لمانځه کي د رسول الله ﷺ سره د	۴۳۸	سر په اشاره سره ورکول مکروه دي
۴۵۳	شیطان یو عجیبه معامله	۴۳۸	په لمانځه کي د ترچي وروسته حمد
	په لمانځه کي په اشاره سره د سلام	۴۳۹	اړېمۍ کول د شیطان اثر دی
۴۵۴	جواب ورکولو مسئله		لمانځه ته د ورتگ په لار کي گوتي
۴۵۶	د سجده سهو بیان	۴۴۰	په گوتو کي اچول منعه دي
	د رکعتونو د شمیر د هیري په	۴۴۱	په لمانځه کي شاوخوا کتل
۴۵۶	صورت کي د سجده سهوي حکم	۴۴۲	په لمانځه کي د سجدې ځای ته کتل
	سجده سهو په سلام گرځولو سره	۴۴۲	په لمانځه کي په شاوخوا کتلو سزا
۴۶۵	پکار ده که د هغه څخه پرته		په لمانځه کي د سترگو په کونجانو
	درود او دعاء د سجده سهوي	۴۴۳	سره کتل مکروه نه دي
۴۶۶	وروسته ویل پکار دي یا مخکي؟	۴۴۳	په لمانځه کي شیطان اثرات
۴۶۹	په لمانځه کي شک واقع کېدل	۴۴۵	په ژړا کولو سره لمونځ نه باطلیږي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۴۸۹	د سورة ص سجده		د رسول الله ﷺ څخه په لمانځه کي
۴۸۹	د ممنوعه وختو بيان	۴۷۰	څو ځايه سهوه سوې وه
	د لمر ختلو او لوېدلو په وخت کي		د سجده سهو د وخت په باره کي د
۴۹۰	لمونځ کول نه دی پکار	۴۷۱	امامانو مذهب
	د شيطان د دواړو ښکرونو تر منځ د	۴۷۲	د سجده تلاوت بيان
۴۹۱	لمر را ختلو مطلب	۴۷۲	د سورة النجم سجده
۴۹۲	درې منعه وختونه	۴۷۳	د سورة انشقاق او سورة علق سجدي
	د سهار او مازديگر وروسته بايد	۴۷۴	سجده تلاوت واجب ده
۴۹۲	هيڅ لمونځ ونه کړل سي	۴۷۴	په سورة النجم کي سجده نه کول
۴۹۳	د لمانځه وختونه	۴۷۵	د سورة ص سجده
	د رسول الله ﷺ د مازديگر وروسته	۴۷۶	په قرآن کریم کي ټولي سجدې څو دي
۴۹۵	دوه رکعت له لمونځ کول	۴۸۰	د امامانو په نزد د سجده و شمير
۵۹۸	د سهار د سنتو قضا		په لمانځه کي په آخري سورت کي د
۵۰۰	د بيت الله طواف هر وخت کيدای سي	۴۸۱	سجدي د آيت راتلو مسئله
	په بيت الله کي هر وخت د لمونځ	۴۸۱	د دوو سجده په وجه د سورة حج فضيلت
۵۰۰	کولو مسئله	۴۸۲	د سورة الم تنزيل السجده سجده
	د جمعې په ورځ په غرمه کي د لمونځ		سجده تلاوت پر ويونکي او
۵۰۱	کولو مسئله	۴۸۳	اوريدونکي دواړو واجب ده
۵۰۲	مکروه وختونه	۴۸۴	يوازي د سجدې پر وخت تکبير ويل
۵۰۳	د مازديگر وروسته د لمانځه منعه		د رسول الله ﷺ په مفصل سورتونو
۵۰۴	د مازديگر وروسته د دوو رکعتو منع	۴۸۵	کي سجده نه کول
۵۰۶	جماعت او دهغه د فضيلت بيان	۴۸۵	د ابو هريره رضى الله عنه د حديث سره تعارض
۵۰۶	جماعت فرض او واجب دی کڼه؟	۴۸۶	د سجده تلاوت تسبيح
۵۰۷	د جماعت احکام او مسائل :	۴۸۸	د سورة والنجم سجده

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۵۲۵	د جماعت ٲٲنگار	۵۰۸	د جماعت حکمتونہ او گٲٲي
۵۲۶	د رسول اللہ ﷺ د کارو ډولونہ	۵۰۹	د جماعت د پريښودو عذر
۵۲۷	د جماعت پريښودل سخته گناه ده	۵۱۰	د جماعت د لمانځه ثواب
	د اذان وروسته تر لمانځه مخکي د	۵۱۱	د جماعت پر پريښودو عذاب
۵۲۸	مسجد څخه وتل	۵۱۲	رونډ به هم جماعت ته ځي
۵۲۹	د اذان جواب په زړه او عمل ورکول.	۵۱۳	په سخت يخ او بارن کي جماعت
۵۳۰	ړانده ته هم جماعت پريښودل نسته	۵۱۴	د لمانځه مخکي ډوډۍ خوړل
۵۳۱	د سهار د جماعت فضيلت	۵۱۴	د بولو د حاجت پروخت لمونځ
۵۳۲	جماعت د دوو او زياتو کسانو دۍ		د اقامت وروسته يوازي فرض لمونځ
۵۳۲	د ښځو مسجد ته تلل	۵۱۵	کول پکار دۍ
۵۳۴	د جماعت يو څو مسائل	۵۱۶	ښځو ته د جماعت تللو اجازه
۵۳۶	د صفونو برابرولو بيان	۵۱۷	ښځي دۍ په خوشبويي لگولو سره
۵۳۶	د صفو برابرولو حکم		مسجد ته نه ځي
	تر څو چي يو صف پوره نسي دوهم	۵۱۷	د ښځو لپاره کورونه غوره دۍ
۵۳۷	صف مه جوړوۍ	۵۱۸	د ښځي لمونځ چيري غوره دۍ ؟
۵۳۸	صف برابرول د لمانځه د تکميل څخه دۍ	۵۱۹	د ښځي خوشبويي لگول
	د صف په نه برابرولو سره په زړونو	۵۲۰	د سهار او ماخستن د لمونځو فضيلت
۵۳۸	کي اختلاف پيدا کيږي		په جماعت سره لمونځ کولو باندي
۵۳۹	د صفو ترتيب	۵۲۱	شيطان نه غالب کيږي
۵۴۰	په مسجد کي شور کول منعه دۍ		بېله عذره د جماعت پريښودونکي
۵۴۱	صفونه پوره او برابر جوړول	۵۲۲	لمونځ نه صحيح کيږي
۵۴۲	غوره صف کوم دۍ ؟	۵۲۳	د قضاء حاجت وروسته لمونځ
۵۴۳	په صفو کي خالي ځاي	۵۲۳	درې منعه شيان
۵۴۳	صفونه پوره کوۍ	۵۲۴	د خوراک په وجه په لمانځه کي ځنډ

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۵۶۶	د درو کسانو لمونځ نه قبليري	۵۴۳	د لومړنيو صفو فضيلت
۵۶۸	د امامت څخه عامه تېښته د	۵۴۴	په صف کي راسته خواته درېدل
۵۶۸	د فاسق امامت جائز دی	رسول الله ﷺ به د صفو برابرولو	
۵۶۹	د نابالغ د امامت مسئله	۵۴۴	وروسته لمونځ پيل کوی
۵۷۲	د آزاد سوي غلام امامت	۵۴۵	تر ټولو غوره خلک
۵۷۳	هغه خلک چي د هغو لمونځ نه قبليري	د لومړي صف په مقابله کي د دوهم	
۵۷۳	پر امام باندي لازم شيان	۵۴۶	صف فضيلت کم دی
۵۷۳	لمونځ اوږدول نه دی پکار	۵۴۸	امام دي په منځ کي دريري
	غلط لمونځ ورکونکی امام به د خپل	۵۴۸	د صف څخه پاته کېدل
۵۷۷	غلطي سزا خپله ويني	۵۴۸	د صف شاته د يوازي درېدونکي حکم
	د سپين بيري او ناروغ رعايت پر	۵۴۹	د امام او مقتدي د درېدو دځای
۵۷۸	امام ضروري دی	۵۵۰	د درو کسانو جماعت
۵۸۰	د مقتدي تابعدارۍ او مسبوق	۵۵۱	بنځي دي شاته دريري
۵۸۱	د امام متابعت	۵۵۳	که درې کسه وي نو جماعت دي کوي
	مقتدی دي د امام څخه مخکي هيڅ	۵۵۳	امام ته لوړ دريدل نه دي پکار
۵۸۲	يو رکن نه ادا کوي	که امام لاندي او مقتديان پر لوړ	
	که امام په ناسته لمونځ ورکوي نو	۵۵۴	ځاي وي نو څه حکم دی ؟
۵۸۳	مقتديان به څه کوي ؟	۵۵۵	د تعليم په وجه امام لوړ دريدای سي
	د رسول الله ﷺ ناروغي او د ابوبکر	۵۵۷	په اعتکاف کي د رسول الله ﷺ امامت
۵۸۵	ﷺ د امامت واقعه	۵۵۷	د صفو جوړولو طريقه
	ايا د لمانځه په دوران کي په امامت	۵۵۹	د امامت بيان
۵۸۷	کي بدلون جائز دی ؟	۵۶۱	د امامت وړ څوک دی ؟
۵۸۷	د امام څخه مخکي سرپورته کول	۵۶۵	پوند امام جوړيدای سي
۵۸۸	د مسخ يو عبرتناک مثال	۵۶۵	د ناخوښه امام لمونځ نه قبليري

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۰۷	سنت او د هغه د فضائلو بيان	۵۸۹	د امام د موافقت حكم
۶۰۸	د سنتو شمير او د هغه فضيلت		په ركوع كي د گډون كونكي ركعت
۶۱۰	د جمعي سنت	۵۹۰	پوره كيږي
۶۱۱	د نبي كريم ﷺ د نفلونو شمير		تر خلوېښت وړځو پوري په تكبير
۶۱۳	د سهار د سنتو تاكيد	۵۹۱	اولی سره د لمونځ كونكي لپاره زيږی
۶۱۳	د سهار د سنتو فضيلت	۵۹۲	د نفاق څخه د خلاصون مطلب
۶۱۴	د ماښام د لمانځه څخه مخكي سنت		د جماعت په نيت مسجد ته تلونكي
۶۱۵	د جمعي د لمانځه وروسته سنت		ته د جماعت نه نيولو په صورت كي
۶۱۵	د ماښام د سنتو فضيلت	۵۹۲	هم ثواب حاصلېږي
۶۱۶	د ماښام د خلوړ ركعت سنت	۵۹۳	د جماعت فضيلت
۶۱۷	د زوال وروسته لمونځ كول	۵۹۴	د ابوبكر صديق <small>رضي الله عنه</small> د امامت واقع
۶۱۷	د مازديگر سنت		د سورة فاتحي په نه ويلو سره د
۶۱۸	د مازديگر سنت څو ركعت ده دي؟	۵۹۷	لمانځه نيم ثواب تر لاسه كيږي
۶۱۹	د صلوٰة او ايښ فضيلت	۵۹۸	د امام څخه پر مخ كېدو باندي سزا
۶۲۰	د صلوٰة او ايښ د ركعتو شمېر	۵۹۸	د دوهم وار لمونځ كولو بيان
۶۲۱	د ماخستن سنت		په جماعت سره د دوهم وار لمونځ
۶۲۱	د ربار النجوم او ادبار السجود	۶۰۱	كولو حكم
	د ماښام څخه مخكي د خلوړ و	۶۰۳	دوهم وار لمونځ كول د ثواب باعث دی
۶۲۲	ركعتو لمونځ ثواب	۶۰۳	د دوهم وار لمونځ كولو حكم
۶۲۳	د مازديگر وروسته دوه ركعت	۶۰۵	يو لمونځ دوه واره نه كول
	د لمر لوېدو وروسته او د ماښام		د دوهم وار لمونځ كولو د حكم تطبيق
۶۲۴	د لمانځه مخكي نفل كول	۶۰۶	د تيرو حديثو سره
۶۲۶	نفل په كور كي كول	۶۰۶	هغه وختونه چي په هغو كي دوهم وار
۶۲۷	د ماښام په سنتو كي اوږد قرائت		لمونځ كول ممنوع دی

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
	د تهجد په قرائت کي د ابوبکر	۶۲۸	د ماښام وروسته د نفل کولو فضيلت
۶۵۱	صديق <small>رضي الله عنه</small> او عمر <small>رضي الله عنه</small> طريقه	۶۲۹	عليين څه شي دی ؟
۶۵۲	د يو آيت په ويلو ټوله شپه ولاړه		د فرض او نفل په مينځ کي فرق کول
۶۵۳	د سهار د سنت کولو وروسته پريوتل	۶۳۰	پکار دی
۶۵۴	پر عمل هميشه توب	۶۳۳	په فقه حنفیه کي تفصيلي شمير
۶۵۴	د رسول کریم <small>ﷺ</small> د شپې معمول	۶۳۴	د شپې د لمانځه بيان
	نبي <small>ﷺ</small> به د شپې په لمانځه کي	۶۳۵	د ماخستن او سهار په مينځ کي
۶۵۷	چي څه ويل دهغه بيان		يوولس رکعت
۶۵۷	د تهجد په لمانځه کي د نبي <small>ﷺ</small> دعاء		د سهار د فرض او سنت لمنځو په منځ
	د خوب څخه د کښينستو وروسته	۶۳۶	کي خبري کول
۶۵۹	تسبيح او دهغه فضيلت	۶۲۸	د سهار د سنتو وروسته آرام
۶۶۱	د وېښېدو پړوخت د رسول الله <small>ﷺ</small> دعاء	۶۳۹	د تهجد د لومړنيو دوو رکعتو کيفيت
۶۶۱	د وېښېدو وروسته د ذکر فضيلت	۶۴۳	د وتر لمنځ درې رکعت دهی
۶۶۲	د تهجد مخکي تسبيح او دعاء	۶۴۴	د نبي کریم <small>ﷺ</small> د تهجد لمنځ
۶۶۳	د شپې اذکار		رسول الله <small>ﷺ</small> په اخر عمر کي نفل
۶۶۴	د شپې د عبادت ترغيث	۶۴۵	لمونځ په ناسته کوی
۶۶۴	د شيطان چمبازي		په تهجد کي رسول الله <small>ﷺ</small> کوم کوم
۶۶۶	د نبي کریم <small>ﷺ</small> اکثر عبادت د شکر ..	۶۴۶	سورتونه ويل
۶۶۷	د عبادت په اړه د حضرت علي <small>رضي الله عنه</small> مقوله	۶۴۷	د قرآن کریم ويلو ترتيب
۶۶۷	د شپې د عبادت نه کونکي بدې		په لومړي رکعت کي د سورة والناس
۶۶۸	د ښځو لپاره د تهجد لمنځ	۶۴۷	ويلو مسئله
۶۶۹	د ښځو لپاره سزا	۶۴۷	د رسول کریم <small>ﷺ</small> د تهجد کيفيت
۶۷۰	د الله تعالی د رحمت د نزول وخت	۶۴۹	د تهجد په لمانځه کي زياته ولاړه
۶۷۲	په هره شپه کي د قبوليت يو ساعت	۶۵۰	په تهجد کي د رسول الله <small>ﷺ</small> قرائت

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۶۹۳	د معذوری په حالت کي په ناسته او پروته لمونځ کول	۶۷۳	د حضرت داؤد <small>عليه السلام</small> لمونځ او روژه
۶۹۴	بيله عذره په ناسته نفل کونکي ته نیم ثواب ورکول کيږي	۶۷۳	د شپې په عبادت کي د رسول <small>ﷺ</small> طريقه
۶۹۵	بيله عذره په پروته نفل لمونځ کول جائز دي که یا ؟	۶۷۵	د تهجد د لمانځه تاکید او فضيلت
۶۹۵	تر خوب راتلو پوري په اوداسه باندي د الله تعالی په ذکر کي بوختیا	۶۷۵	د تهجد کونکي خوشبختي
۶۹۶	دوه خوشبخته انسانان	۶۷۶	د شپې په آخره برخه کي د ذکر فضيلت
۶۹۹	په لمانځه کي راحت دی	۶۷۸	په عبادت کي د یو بل مرسته وکړئ
۷۰۰	د وتر لمانځه بیان	۶۷۸	د دعاء د قبلېدو وخت
۷۰۰	ایا وتر لمونځ واجب دي که سنت ؟	۶۷۹	د نیکو کارو کونکي لپاره زیږی
۷۰۰	وتر یو رکعت دی که درې رکعته ؟	۶۸۰	د تهجد د پرېښودو ممانعت
۷۰۰	د وتر لمانځه طريقه څرنگه ده ؟	۶۸۱	د حضرت داؤد <small>عليه السلام</small> د شپې عبادت
۷۰۲	د وتر لمانځه رکعتونه	۶۸۲	د تهجد د لمانځه فضيلت
۷۰۴	په یوه تشهد سره پنځه رکعته ...	۶۸۳	د تهجد لمونځ د بدی څخه منعه کوي
۷۰۵	د نبي کریم <small>ﷺ</small> تهجد او وتر لمونځ	۶۸۴	د کورنۍ سره یوځای تهجد کول
۷۰۷	د وتر وروسته دوه رکعته نفل لمونځ	۶۸۵	د امت غوره خلک څوک دی ؟
۷۰۹	وتر دي د شپې په آخر کي وسي	۶۸۵	د شپې په عبادت کي د حضرت عمر <small>رضي الله عنه</small> طريقه
۷۰۹	د وتر لمانځه وختونه	۶۸۶	په اعمالو کي د میانه روی او استقامت بیان
۷۱۱	د رسول الله <small>ﷺ</small> د وتر وختونه	۶۸۶	د همیشه عمل فضيلت
۷۱۲	د تهجد او وتر لمانځه رکعتونه	۶۸۸	د توان سره سم عمل
۷۱۳	وتر لمونځ واجب دی	۶۸۹	عبادت د خوښي تر حده کوئ
۷۱۴	د وتر فضيلت	۶۹۰	په ستریا کي لمونځ مه کوئ
		۶۹۱	اسلام یو اسان دین دی
		۶۹۳	د شپې پاته وظیفه د ورځي پوره کول

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۳۰	د قنوت ویلو وخت	۷۱۵	د وتر قضائي
۷۳۱	د اویا قاریانو د شهادت پېښه	۷۱۶	د وتر لمانځه قرائت
۷۳۲	د دعاء قنوت کله ویل پکار دي	۷۱۷	د وتر و دعاء
۷۳۴	د قنوت مقام		د دعائي قنوت په اړه د امامانو په
۷۳۶	د روژې په میاشت کې قیام	۷۱۹	نزد اختلافي شیان
۷۳۶	د تراویح لمونځ :	۷۱۹	په وتر کې د سلام وروسته تسبیح
۷۳۸	د تراویح لمونځ په جماعت سره کول	۷۲۰	په وتر کې د رسول کریم ﷺ دعاء
۷۴۰	د روژې په شپو کې د عبادت فضیلت		په خاصه توګه د یو خاص دعاء قنوت
۷۴۱	سنت او نفل په کور کې کول	۷۲۱	اختیارولو مسئله
	د روژې په آخري لسیزه کې د نبی	۷۲۱	د امیر معاویه یو رکعت وتر کول
۷۴۲	کریم ﷺ عبادت	۷۲۲	د وتر کولو ټینګار
۷۴۴	د شعبان د پنځلسمې شپې فضیلت	۷۲۲	د وتر قضائي
۷۴۶	نفل لمونځ په کور کې کول	۷۲۳	ایا وتر واجب دي که سنت؟
	د تراویح لمونځ په کور کې غوره دی	۷۲۴	په وتر کې قرائت
۷۴۶	که په مسجد کې؟	۷۲۴	د ابن عمر رضی الله عنه واقعہ
	د حضرت عمر رضی الله عنه د تراویح جوړ	۷۲۵	په ناسته د لمانځه ادا کولو یوه طریقه
۷۴۷	لمانځه لپاره د جماعت مقرر کول	۷۲۵	د وتر وروسته دوه رکعتہ
۷۴۸	د تراویح رکعتونه	۷۲۵	د وتر وروسته دوه رکعتہ
۷۴۹	په نفل لمانځه کې تکیه لګول جائز دي		د وتر لمانځه وروسته په دوو رکعتو
۷۵۰	د تراویح اخيري وخت	۷۲۷	کې قرائت
	د شعبان په پنځلسمه د انسان مرګ	۷۲۷	د قنوت بیان
۷۵۱	او ژوند لیکل کېږي	۷۲۸	نبی ﷺ ته د ښېرا کولو څخه منعه
	د برات په شپه کې کینه کوونکی او		د کوم آفت او مصیبت پر وخت دعاء
۷۵۲	مشرک د الله ﷻ د رحمت څخه ...	۷۳۰	قنوت په فرض لمنځو کې ویل کېږي

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۷۷۷	د حاجت لمونځ	۷۵۴	د شعبان په پنځلسمه روژه او عبادت
۷۷۹	د تسبیح د لمانځه بیان		د پنځلسم شعبان په شپه د صلوٰة
۷۷۹	د تسبیح د لمانځه کولو طریقه :	۷۵۶	الفیه کولو حقیقت
۷۷۹	د تسبیح د لمانځه کولو فضیلت		د هیڅ عمل په وخت خراغ لگول
۷۸۴	د قیامت په ورځ د لمانځه پوښتنه	۷۵۷	مستحب نه دي
۷۸۵	د لمانځه او لمونځ کونکي فضیلت		د تراویح د ختم په شپه کي اجتماع
		۷۵۷	بدعت دی
		۷۵۸	د څانښت د لمانځه بیان
			د ضحی دوه لمنځونه دي د اشراق
		۷۵۸	لمونځ او د څانښت لمونځ :
		۷۵۹	د څانښت د لمانځه اته رکعتہ
		۷۶۱	د څانښت د لمانځه رکعتونه
		۷۶۱	د څانښت د لمانځه فضیلت
		۷۶۲	د څانښت د لمانځه غوره وخت
		۷۶۳	د څانښت د لمانځه برکت
		۷۶۴	د اشراق د لمانځه فضیلت
		۷۶۶	عائشه <small>رضی اللہ عنہا</small> او د څانښت لمونځ
		۷۶۷	د رسول الله <small>صلی اللہ علیہ وسلم</small> د څانښت لمونځ
		۷۶۹	د نفلي لمنځو بیان
		۷۶۹	د تحیة الوضوء فضیلت
		۷۷۰	د استخارې لمونځ او دعاء
		۷۷۳	د توبې لمونځ
		۷۷۵	د یو مصیبت پر وخت لمونځ
		۷۷۶	د تحیة الوضوء فضیلت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الصَّلَاةِ

د لمانځه بيان

صلوة په لغت کي دعاء ته وايي او د شريعت په اصطلاح کي صلوة يو څو خاصو خبرو او کارو ته وايي چي د هغه پيل د تکبير څخه او ختم يې پر سلام باندي کيږي ، د صلوة د مادې د اشتقاق په باره کي يو څو قولونه نقل کيږي :

امام نووي رحمه الله عليه د مسلم په شرح کي ويلي دي چي د صلوة ماده اشتقاق (صلوين) ده چي د سرين (کوناټو) دواړو هډوکو ته وائي، په لمانځه کي ددې دواړو هډوکو درکوع او سجدې په وخت کي زيات حرکت وي نو په دې وجه لمانځه ته صلوة ويل سوي دي .

ځيني عالمان وايي چي صلوة په اصل کي د مصلی څخه اخيستل سوي دی ددې معنی ده کور لږگی په اور گرمولو سره سيده کول ، نولمونځ ته صلوة ځکه وائي چي د انسان په مزاج کي د نفس اماره په وجه کور والي وي هرکله چي يوسړي لمونځ کوي نو د الله پاک د عظمت او بيړي د گرمۍ په وجه چي هغه په عبادت کي د انتهائي قرب خداوند په وجه حاصل يږي هغه کور والي ختموي . گويا مصللي يعني (لمونځ کونکی) دهغه مادې اشتقاق له مخه دخپل نفس اماره د عظمت خداوندي او هيبت گرمي سره گرمونکي سو . نو کوم سړی چي د لمانځه په حرارت سره گرم سو او د هغه کور والي د لمانځه په وجه ليري سو نو هغه ته د آخرت د اور يعني دوزخ څخه د گرميدو ضرورت پاته نه سو . ځکه چي د الله پاک څخه دا اميد دی چي هغه خپل د غه بنده چي هغه په دنيا کي د لمانځه پابندي وکړه او يوداسي حرکت يي نه وکړ چي د عذاب خداوندي موجب وي نو هغه به په اور کي نسي اچول کېدلای .

ددې اصطلاحي تعريف څخه وروسته په دې پوه سه چي لمونځ د اسلام هغه لوی رکن اوستن ده چي دهغې د ارزښت او عظمت په باره کي دامير المؤمنين حضرت علي کرم الله وجهه دا تاثر نقل سوي دی چي هرکله به د لمونځ وخت راغلی نودده مبارک رنگ به بدل سو خلکو پوښتنه وکړه چي امير المؤمنين : ستا دا څه حالت دی فرمائي چي اوس ددې امانت^(۱) داداء

^۱ - دا اشاره ده دې قرآني آيت ته : انا عرضنا الامانة على السماوات والارض والجبال فايين ان يحملنها واشفقن

کولو وخت راغلی دی چي الله تعالی خپل آسمانونو غرونو او مخکي ته پېښ کړی وو او هغو ټولو د دې امانت داخیستلو څخه وپېرېدل او انکاریي وکړ. احياء العلوم دلمانځه په تاکید او فضائلو د قرآن مجید مخونه ډک دي. لمونځ ادا کولو اود هغه پابندي کولو لپاره چي په کومه سختۍ سره حکم سوی دی هغه خپله ددې عبادت د ارزښت او فضیلت دلیل دی، د ایمان څخه وروسته تر ټولو زیات پز لمانځه باندي زور ورکړل سوی دی. د قرآن کریم دایو څو آیاتونه ولولئ :

إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا ۱۰۳ . سورة النساء

ژباړه : بیشکه پر مؤمنانو باندي لمونځ پر خپل وخت باندي فرض دي .

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى . سورة البقرة ۲۳۸

ژباړه : پابندي کوی د لمنځونه په خاصه توگه د منځني (مازديگر) دلمانځه .

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

ژباړه : بېله شکه نیکۍ (يعني لمونځ) انسان د بدو او خرابو کارو څخه ساتي .

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ . سورة عنکبوت ۳۶

ژباړه : بیشکه لمونځ د بدو او خرابو کارونو څخه انسان ساتي او بیشکه د الله تعالی د ذکر لویه مرتبه او لوی اثر دی .

په هر حال لمونځ یو داسي غوره او محبوب عبادت دی چي د هغه دبرکتونو او او سعادتونو څخه یې د هیڅ نبي شریعت نه دی محروم کړي ، د حضرت آدم علیه السلام څخه تر نبي آخر زمان ﷺ پوري د ټولو رسولانو پر امت باندي لمونځ فرض وو . لیکن د لمانځه په کیفیت او تعین کي د هر امت لپاره تغیر کیدی ، د رسول الله ﷺ پر امت په ابتداء رسالت کي دوه وخته لمونځ فرض وو یو د لمر ختلو مخکي او یو د لمر ډوښیدو مخکي ، د هجرت څخه یو نیم کال مخکي چي رسول الله ﷺ په معراج کي د ذات حق تعالی جل مجده د قربت حقیقي عظیم او افضل ترین شرف تر لاسه کړ نو پر دې مقدس او با سعادت موقع باندي د پنځه وخته لمونځ دغه لویه او عزتمنده تحفه هم ورته وسپارل سول . دسهار ، ماپښین ، مازديگر ، ماښام او ماخستن ددي پنځه وخته لمنځونو فریضه یوازي ددې امت امتیازي خصوصیت دی . د مخکي پر امتونو یوازي دسهار لمونځ فرض وو او پر چا د ماپښین او پر چا د مازديگر . د اسلام په ټولو عباداتو کي یوازي لمونځ هغه عبادت دی چي تر ټولو افضل او اعلی مقام ورته حاصل

دی پردې اتفاق دی چې لمونځ د اسلام لوی رکن دی بلکه که داسي وويل سي چې د اسلام دار او مدار پردې عبادت دي نو مبالغه به نه وي .

پر هر عاقل بالغ مسلمان باندي پنځه وخته لمونځ فرض عين دی . امير وي که فقير وي ، ناروغ وي که روغ ، مقیم وي که مسافر ، هر یوه ته پنځه وخته په هغه آدابو او شرائطو او طریقو سره چې الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ دلمانځه په اړه ښودلې ده دالله ﷻ په دربار کي حاضري ورکول او د خداوند قدوس عظمت او لوئې او خپله بې کسي او لاچاري او د عجز او غریبۍ ښکاره کول ضروري ده ، تردې چې کوم وخت په میدان جنگ کي چې دجنگ شغلې خپري او ښځه تر ټولو څخه زیاته او سخت درد کي اخته وي . بیا هم ورته دلمانځه پرېښودل جائز نه دي بلکه دهغه په ادا کولو کي دتاخیر کولو هم اجازت نسته تردې که د یوې ښځې د ماشوم دپیدا کېدو پر وخت د ماشوم یو برخه دهغې دخاص برخي څخه را ووځي . که څه هم وینه وتلې وي نو هغه وخت هم هغې ته دلمانځه کولو امر سوی دی او په لمانځه کي توقف کول جائز نه دي .

کوم سړی چې دلمانځه د فرضیت څخه انکار وکړي ، هغه کافر دی . او د هغه پرېښودونکی دگناه کبیره مرتکب ، فاسق او فاجر دی ، بلکه ځيني جلیل القدر صحابه کرام مثلاً حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وغیره لمونځ پرېښودونکي ته کافر وائي . د امام احمد رحمه الله علیه هم دا مذهب دی ، امام شافعي او امام مالک رحمه الله علیه په لمانځه پرېښودلو سزا دخت و هلو قائل دي ، امام اعظم رحمه الله علیه که څه هم هغه د کفر قائل نه دی مگر د هغوی په نزد هم د لمانځه پرېښودونکي لپاره سخته سزا ده .

د دې سره سم د لمانځه په اړه هغه ټول احادیث ذکر کېږي ، چې د هغه څخه دلمانځه د ارزښت او عظمت او د هغه د فضیلت څرگندونه کېږي او د لمانځه چې کوم احکام او فضائل دي دهغو ثبوت کېږي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۵۱۸﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنځه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

وَسَلَّمَ: الصَّلَاةُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ

پنځه لمنځونه او د یوې جمعې خنځه تر بلې جمعې پوري او د رمضان خنځه تر بل رمضان پوري

مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ . رواه مسلم

هغه گناهونه رږوي چي د دې په منځ کي وي په دې شرط چي د لویو گناهو خنځه ځان وساتي . مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۲۰۹۱۱، رقم: ۱۶-۲۳۳.

تشریح : د حدیث مطلب دادی که یو سړی په پابندي سره پنځه وخته لمونځ وکړي د جمعې لمونځ په پوره آداب سره ادا کړي او همداسي دروژي شریفې روژې ونیسي نو د دې په مینځ کي چي کوم کوچني گناهونه صادر سوي دي هغه ټول ختمیږي البته کبیره گناهونه نشي بخښل کیدای، هو که الله پاک وغواړي نو هغه هم معاف کولای سي .

دلته یو معمولي اشتباه پیدا کیږي چي هره ورځ په پنځه وخته لمنځونو کي ټول گناهونه معاف کیږي نو بیا دا جمعه وغیره کوم گناهونه ختم کوي؟ د دې شبهې دفعه کولو لپاره ملا علي قاري رحمه الله عليه فرمائي چي په دې ټولو کي د گناهونو معاف کولو او ختمولو صلاحیت دی . که گناه صغیره وي، نو دا درې سره ختموي کنې په هغه کي د هریوه په بدله کي بې شمیره نیکی لیکل سوي دي چي د هغه په وجه په درجو کي لوړوالی راځي .

شیخ عبد الحق رحمه الله فرمائي دي چي دغه درې سره صغیره گناهونو لپاره کفارہ دي او د هغو د ختمولو صلاحیت لري او که په هغو کي یو د گناه کفارہ جوړه نه سي، نو دوهم کفارہ کیږي، مثلاً په لمانځه کي د کمی او د نقصان په وجه که هغه لمونځ د گناهو لپاره کفارہ جوړه نسي نو جمعه هغه ختموي او په جمعه کي هم که د یوې کمی په وجه د کفارہ کیدو صلاحیت پاته نسي نو بیا روژه د هغه لپاره کفارہ کیږي او که ټول د کفارہ کیدو صلاحیت لري نو د دا ټولو یو ځای کیدو سره گناوي ټوله په بڼه ټول ختموي او د کفارې د زیاتوب باعث کیږي . د

دې مثال داسي دی لکه د یو څو ډیوو که په یو ځای کې یوه ډیوه وي نو تیاره به ختمه سي او رڼا به کمه وي او که ډیوې زیاتي وی نو نور او رڼا به په هغه حیثیت سره زیاته وي .

﴿۵۱۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : ایا تا سولیدلی دی چې ویا له وي

بِبَابٍ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خُمُسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرْنِهِ شَيْءٌ

د یو چاپه دروازه کې او هغه هره ورځ پنځه ځله په هغه کې غسل کوي نو ایا د هغه پر بدن به خیري پاته سي ،

قَالُوا لَا يَبْقَى مِنْ دَرْنِهِ شَيْءٌ قَالَ فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخُمُسِ يَبْحُو اللَّهُ

صحابه کرامو عرض وکړ چې د هغه پر بدن به په داسي حالت کې هیڅ خیره پاته نه سي نو رسول الله ﷺ وفرمایل : د پنځو لمونځونو هم دا کیفیت دی الله تعالی معافوي

بِهِنَّ الْخَطَايَا . متفق عليه

ددې له کبله (کوچني) گناهونه . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۱/۲، رقم: ۵۲۸، ومسلم ۱۱/۴۶۲، ۴۶۳، رقم: ۲۸۳-۶۶۷.

﴿۵۲۰﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ إِنَّ رَجُلًا أَصَابَ مِنْ امْرَأَةٍ قُبْلَةً فَأَتَى النَّبِيَّ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې یو سړي د یوې ښځې څخه مچه واخیستل ، نو هغه راغلی نبي کریم ﷺ ته

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ

او د پېښې څخه یې خبر کړ ، نو الله تعالی دا آیت نازل کړ : واقم الصلوة طرفي النهار

وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ) فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ

و زلفا من الليل....) يعني ته د ورځي په دواړو طرفونو کي سهار او ماښام او څو ساعته د شپې لمونځ قائم ساته بېشکه نيکۍ بدي ليري کوي، هغه سړي وويل اې د الله رسوله!

الله ألي هذا؟ قَالَ لَجَمِيعِ أُمَّتِي كُلِّهِمْ. وفي رواية لِمَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ أُمَّتِي.

متفق عليه

ايا دا حکم زما لپاره دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د ټول امت لپاره دی، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي کوم سړي چي زما په امت کي په دې عمل وکړ د هغه لپاره دا حکم دی. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۸۱۲، رقم: ۵۲۶، ومسلم ۲۱۱۶۱۴، رقم: ۴۲-۲۷۶۳.

تشریح: د کوم چا چي دا واقعه ده چي هغه يوه پردۍ ښځه مچ کړل او د هغه نوم ابوليسير رضي الله عنه وو، ترمذي د هغه يو روايت نقل کړی دی چي په هغه کي راوړي چي ماته يوه ښځه د خرما اخيستلو لپاره راغله، ما هغې ته وويل چي زما په کور کي تر دې ښځه خرما ده هلته ورسه او وه يې گوره، نو هغه زما سره زما کور ته راغله هلته زه د شيطان په فريب کي راغلم او د جذبات په غالبیدو سره مي د هغه ښځي سره مچه وغيره وکړل هغې زما پر دې ناوړه رويه باندي زما په تنبيه کولو سره وويل د الله بنده د الله جل جلاله د قهر څخه وييرېږه نو د الله جل جلاله د بيري څخه زما زړه وريږي، او زه ډير شرمنده او مخ تورېدو سره د رسالت په دربار کي حاضر سوم نو د رسالت په دربار کي چي کومه معامله وسوه هغه په دغه حديث کي ذکر سوې ده.

په آيت کریمه کي (طرف النهار) يعني د ورځي د اول او د آخري څخه د ورځي ابتدائي برخه او انتهائي برخه مراد ده. د دې مطلب دا سو چي د ورځي د اولي برخي څخه فجر (سهار) لمونځ او آخري برخي څخه د ماښام او مازديگر لمونځ مراد دی. همدارنگه د (زلفا من الليل) يعني د شپې څو ساعته څخه د ماښام او ماخستن لمونځ مراد دی. همدارنگه اوس به د دې آيت کریم مطلب دا وي چي سهار، ماښام، مازديگر، ماښام او ماخستن به لمونځ کوي ځکه نيکي يعني لمنځونه بدي ختموي.

﴿۵۲۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقْبَهُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړی حاضر سو او عرض يې وکړ چي اې د الله رسوله! ما يو داسي کار وکړ چي پر هغه حد واجب دی نو تاسو حد جاري کړئ

عَلَيَّ قَالَ وَلَمْ يَسْأَلْهُ عَنْهُ وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

پر ما باندی، د راوی بیان دی چې رسول الله ﷺ د هغه څخه هیڅ پوښتنه ونه کړل او د لمانځه وخت راغلی هغه سړي د رسول الله ﷺ سره لمونځ ادا کړ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ قَامَ الرَّجُلُ فَقَالَ

کوم وخت چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو نو هغه سړی ودرېدی او عرض یې وکړ چې

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَصَبْتُ حَدًّا فَأَقِمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ قَالَ الْيُسْ قَدْ صَلَّيْتَ مَعَنَا

اې د الله رسول! ما د حد وړ جرم کړی دی تاسو د کلام الهي سره سم پر ما حکم وکړئ، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: ایا تا زموږ سره لمونځ نه وکړ؟

قَالَ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَكَ ذَنْبَكَ أَوْ حَدَّكَ . متفق عليه

هغه وویل: هو، نو رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: الله ﷻ ستا گناه یا ستا حد و بخښي. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۱۳۳/۱۲، رقم: ۶۸۲۳، و مسلم ۲۱۱۷/۴، رقم: ۴۴ - ۲۷۶۴.

تشریح: دلته دامه گڼئ چې دهغه سړي الفاظ اصبت احدا (يعني زما څخه داسي کار سوي دی) چې پر هغه حد واجب دی، د دې څخه دا معلومېږي چې هغه یو داسي کبیره گناه مثلاً غلا وغیره کړې وه چې پر هغه حد واجبېږي، او رسول الله ﷺ هغه ته د لمانځه زیږي واوروی، نو د دې څخه دا ثابته سوه چې د لمانځه په وجه کبیره گناه هم بخښل کیدای سي.

بلکه ددې مطلب دادی چې د هغه څخه یو داسي گناه صغیره سوې ده چې په حقیقت کې خو داسي نه وه چې پر هغه حد جاري سوی وای، مگر هغه سړي د (صحابیت) پر عظیمه مرتبه وو، چیري چې په معمولي گناه سره هم د الله ﷻ د بیږي زړه لږ زیږي او یو معمولي معصیت هم د زړه او دماغ هر کونج ته ځي، ځکه هغه دا گمان وکړ چې زما څخه یو داسي کار سوی دی چې په هغه کې د شریعت له مخي حد جاري سي نو هغه د رسالت و دربار ته په راتلو سره داسي ذکر وکړ چې د هغه څخه په ښکاره معلومیده چې د هغه څخه واقعي یو داسي لویه گناه سوې ده چې د یو سختي سزا یعنی د حد مستوجب (لایق) دی یا داسي وویل سي چې حد څخه د هغه مراد تعزیر (سزا) وه

رسول الله ﷺ د هغه سړي څخه د هغه گناه حقيقت ځکه نه وپوښتی چې رسول الله ﷺ ته د وحي په ذریعه معلومه سوې وه چې هغه سړي څه ډول گناه کړې ده ځکه رسول الله ﷺ چې هغه ته د گناه د بڅښني زیری ورکړی نو د خپل ځان څخه یې دا فیصله نه وه کړې ، بلکه څه وخت چې رسول الله ﷺ ته د وحي په ذریعه الله تعالی وښودل چې د ده گناه داسي گناه نه ده چې پر هغه حد جاري کړل سي بلکه داسي گناه ده چې د لمانځه په ذریعه معاف سوې ده نو رسول الله ﷺ هغه ته د زیری ورکړ .

﴿۵۲۲﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه:

أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ ثُمَّ بَرُّ

د الله ﷻ په نزد تر ټولو غوره کوم عمل دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: پر خپل وخت لمونځ کول ، ما بیا پوښتنه وکړه چې تر دې وروسته کوم عمل غوره دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: نیکی کول

الْوَالِدَيْنِ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ ثُمَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي بِهِنَ

د مور او پلار سره ، ما بیا پوښتنه وکړه چې تر دې وروسته کوم عمل، رسول الله ﷺ وفرمایل د الله په لاره کې جهاد کول، ابن مسعود رضی الله عنه وایي دا خبرې ما ته رسول الله ﷺ وفرمایلي

وَلَوْ اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِي. متفق عليه

او که ما نورې پوښتلې وای نو ده مبارک به نورې هم راته ښودلې وای . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۹۱۲، رقم ۵۲۷ و مسلم ۹۰۱، رقم: ۱۳۹-۸۵.

تشریح: په دې پوه سئ چې د غوره او افضل اعمالو په باره کې مختلف احادیث نقل سوي دي . د دې حدیث څخه دا معلومېږي چې د الله تعالی په نزد د ټولو څخه غوره او محبوب اعمال دا دي چې خو په نورو حدیثونو کې مذکور دي چې د اسلام بهترین او افضل اعمال دا دي چې (غریبانو او مسکینانو باندې) ډوډي وڅوري، د اسلام تبلیغ وکړلای سي او په شپه کې هغه وخت چې خلک په آرام سره په بستر کې په خواږه خوب بیډه وي د الله تعالی عبادت او لمونځ وکړلای سي .

همداسي په ځينو حديثونو کي نقل سوي دي چي رسول الله ﷺ و فرمايل تر ټولو بهترين او افضل عمل دادې چي خلک ستا د ژبي او ستا د لاس څخه يعني تکليف څخه محفوظ وي . د ځينو حديثونو څخه دا معلومېږي چي افضل عمل د الله جل جلاله ذکر دی .

په هر حال همداسي په نورو حديثونو کي د نورو عملونو په باره کي فرمايل سوي دي ، چي دا اعمال بهترين او افضل دي .

نو اوس په دې ټولو حديثو کي به تطبيق داسي وي چي دا به وويل سي چي رسول الله ﷺ د هريوه د رضا او شوق او د هغه د مزاج سره سم جواب ورکړی دی ، يعني چا چي د بهترين عمل په باره کي پوښتنه وکړه هغه ته يې هغه عمل وښودی چي د هغه وړ يې وگڼلو او څه چي د هغه د فطرت او مزاج او د هغه د حال مناسب معلوم سول ، دا بالکل داسي دی څرنگه چي موږ اکثرد يو خاص شي په باره کي يو وخت ووايو چي دا فلانی شی خو تر ټولو ښه دی ، حال داچي په زړه کي يې د هغه د ښه والي او فضيلت په باره کي دا خيال نه وي چي دا شی به په هر وخت او هر حال کي او د هريوه لپاره تر ټولو غوره وي ، بلکه په زړه کي يې دا خيال وي چي دا شی په يو خاص وخت کي ښه او غوره دی نه چي هر وخت مثلاً د خاموشي او سکوت معامله ده ، چيري چي مناسب وي ويلاي سي چي د سکوت يا د چوپتيا څخه افضل هيڅ شی نسته .

مقصد دا چي رسول الله ﷺ هر عمل ته د حال او مقام سره سم افضل فرمايلي دي . مثلاً د اسلام په ابتداء کي جهاد د خلکو د حال مناسب وو ، ځکه جهاد يې و فرمايلو چي دا تر ټولو بهترين او افضل عمل دی . يا همداسي يو سړی يا يو جماعت ئې وږي او برباد وليدی نو هغوی د مرستي او اعانت په وجه صدقه او خيرات طرف ته خلکو ته رغبت ورکړ او وه يې فرمايل چي صدقه غوره عمل دی يا لمونځ د حق تعالی د قرب حقيقي ذريعه کيدو په وجه تر ټولو زيات ښه او غوره عمل وگرځوی . په هر حال په دې کي هر عمل د افضل ويلو وجهي او حيثونه مختلف دي . د هريوه وجه او حيثيت پر خپل ځاي تربلي افضل او اعلى دی .

﴿۵۲۳﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الْعَبْدِ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل : د (مسلمان) بنده

وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ . رواه مسلم .

او کفر تر منځ پريښودل د لمانځه دي . (يعني لمونځ يې پرده ده) . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم ۸۸۱۱، رقم: ۳۴-۸۲.

تشریح : دلته د (بین) لفظ محذوف دی یعنی په دغه حدیث کی دا عبارت پټه دی چي: تترک الصلوة وصلت بین العبد المسلم و بین الکفر: د دې مطلب دا سو چي لمونځ د مومن بنده او کفر په مابینځ کی په مثال د دیوال دی، چي بنده د دې په وجه کفر ته نسي رسیدلای خو هر کله چي لمونځ پرینول سي نو داسي دي لکه د مابینځ دیوال چي وغورځول سي، نو لمونځ پرینودل به د دي خبري سبب وي چي لمونځ پرینودونکی مسلمان کفر ته رسیږي.

په هر حال دا حدیث د لمانځه پرینودونکي لپاره سخت تهديد (گواښنه) دی. او په دې کی دې ته اشاره ده چي هغه سړی چي لمونځ پریردي دا ممکنه ده چي هغه کافر سي هر کله چي هغه د کفر او اسلام په مابینځ کی دیوال ختم کړو، نو گویا هغه د کفر حد ته رسیدلی دی او هر کله چي هغه د کفر حد ته ورسیدی، نو کیدای سي چي دا لمونځ ترک کول هغه فسق و فجور او د الله جلّ و علاه څخه په بغاوت او سرکښۍ زړه ور کړي چي هغه د کفر په دائره کی داخل کړي.

دا په پیل کی ښودل سوي دي چي د لمانځه پرینودونکي په باره کی د علماؤ مختلف اقوال دي اصحاب ظواهر خپله دا وایي چي لمونځ پرینودونکی کافر کیږي، حضرت امام مالک او حضرت امام شافعي رحمة الله علیهما وایي چي د لمونځ پرینودونکی که څه هم نه کافر کیږي مگر د دې سرکښۍ او بغاوت په وجه د دې وړ دی چي د هغه غاړه پرې کړل سي. د امام اعظم ابو حنیفه رحمة الله علیه مذهب دادی چي کوم سړی لمونځ پریردي د هغه سړی وهل او په بندي خانه کی اچول واجب دي تر داسي وخته چي دی لمونځ پیل کړي.

الفصل الثانی (دوهم فصل)

﴿۵۲۳﴾: عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبادة بن صامت رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل:

خَمْسَ صَلَوَاتٍ افْتَرَضَهُنَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ أَحْسَنَ وَضُوءَهُنَّ وَصَلَاهُنَّ

پنځه لمنځونه دي چي الله جلّ و علاه فرض کړي دي، کوم سړی چي د دې لمنځونو لپاره ښه اودس وکړي او ادا کړي دغه لمنځونه

لَوْ قَتِهِنَّ وَأَتَمَّ رُكُوعَهُنَّ وَخُشُوعَهُنَّ كَانَ لَهُ عَلَى اللَّهِ عَهْدٌ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ وَمَنْ

پر خپل وخت او رکوع يې په ښه ډول ادا کړي او د زړه په حضور سره يې ادا کړي د هغه لپاره د
الله ﷻ وعده ده چې هغه به بخښي او څوک چې

لَمْ يَفْعَلْ فَلَيْسَ لَهُ عَلَى اللَّهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ .

رواه أحمد وأبو داود وروى مالك والنسائي نحوه .

داسي ونه کړي د هغه لپاره د الله هېڅ وعده نسته که هغه بخښي او که عذاب ورکوي . احمد ،
ابوداؤد ، مالک او نسائي

تخريج : الامام احمد في مسنده ۳۱۷/۵ و ابوداؤد ۲۹۵/۱ ، ۲۹۶ ، رقم : ۴۲۵ ، والامام مالک
في الموطا ۱۲۳/۱ ، رقم : ۱۴ والنسائي ۲۳۰/۱ ، رقم : ۴۶۰ .

تشریح : دا حديث شريف ددې خبري دليل دی چې لمونځ پرېښودونکی کافر نه دی بلکه د
گناه کبيره مرتکب کيږي . د گناه کبيره د مرتکب په باره کي هم په دې ځان پوه کول پکار دي چې
هغه دادی چې پر الله تعالی باندي دا واجب نه دي چې مرتکب کبيره ته عذاب ورکړي بلکه
ددې داراومدار د هغه پر خوښي دی ، که وغواړي په عذاب کي به يې اخته کړي او که وغواړي
په خپل فضل او کرم سره به يې وبخښي ، همدارنگه په دې هم پوهيدل پکار دي چې د گناه کبيره
مرتکب يعني کونکی به هميشه په دوزخ کي نه وي بلکه د الله په حکم سره به هغه چې څومره
وخت لپاره په دوزخ کي واچول سی د هغه وروسته هغه خپله سزا پوره کولو سره جنت کي د
داخليدو مستحق سی ، د اهل سنت والجماعت دا مذهب دی .

﴿۵۲۵﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوامامة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

صَلُّوا خَمْسَكُمْ وَصُومُوا شَهْرَكُمْ وَأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ وَأَطِيعُوا ذَا أَمْرِكُمْ

خپل پنځه لمنځونه کوئ او د (رمضان) د مياشتي روژې نيسی د خپل مال زکوة ادا کوئ او د
خپل حاکم اطاعت کوئ

تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ . رواه أحمد والترمذي .

او تاسو به د خپل رب په جنت کي داخل سئ . احمد او ترمذي

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲۵۱\۵، ۲۶۲، والترمذي ۵۱۶\۲، رقم: ۶۱۶.

تشریح: د حاکم څخه مراد پاچا، امير او مشر دی . ددې مطلب دادی چي مسلمانانو ته دا پکار ده چي د خپل پاچا او امير د حکمو تابعداري او د هغوی د امر اطاعت وکړي مگر په دې کي یو شرط دی چي د اطاعت او فرمانبرداری دا حکم به تر هغه وخته پوري وي چي د هغوی یو حکم لابه د شریعت څخه وتلی نه وي او د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د فرمان خلاف نه وي، که داسي وي چي اميران او پاچاهان د شریعت د حدودو څخه تجاوز وکړي او یا غلط احکام ورکړي یا داسي امر وکړي چي د قرآن او سنت خلاف وي، نو بیا یوازې دا نه چي د هغوی اطاعت او فرمانبرداری ضروري نه ده بلکه داسي پاچهان او اميران په صحیح لاره راوستلو او هغوی د قرآن او سنت پر بنودل سوو لارو باندي په تلو او د هیواد او قوم چلولو لپاره مجبور کړل سوي دي .

او یا د حاکم څخه مراد علماء دي چي قرآن، سنت او د اسلامي شریعت د علم خاوندان چي هر کله مسلمانانو ته یو شرعي حکم ورکړی او هغوی دین او شریعت طرف ته راوبلي نو د هغوی پیروي پر هر مسلمان باندي لازمه ده . همدارنگه د حاکم څخه هر هغه سړی مراد کیدای سي چي د یو کار لپاره حکم او کار ساز ټاکل سوي وي يعني که یو مسلمان یو سړی خپله په یو معامله کي حاکم او رهبر مقرر کړي نو د هغه لپاره ضروري ده چي هغه د هغه حاکم رهبر مشورې ومني او هغه چي کوم صحیح حکم ورکړي د هغه پابندي لازمه ده .

﴿۵۲۶﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روایت کوي چي رسول ﷺ وفرمایل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرُّوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ

کله چي ستاسو ماشومان د اوو کالو سي نو هغوی ته د لمانځه کولو حکم ورکوی او وهی یې

عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِينَ وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ . رواه أبو داود

چي لمونځ کوي کله چي د لسو کالو سي او د هغوی د خوب ځايونه سره جلا کړي. ابو داؤد

وکذا رواه في شرح السنة عنه، وفي المصاييح عن سبرة بن معبد.

او همدارنگه په شرح السنة او مصاييح کي د سبرة بن معبد څخه.

تخريج: سنن ابي داؤد ۱/ ۳۳۴، رقم: ۴۹۵، البغوي في شرح السنة ۲/ ۴۰۶، رقم: ۵۰۵. مصاييح السنة ۱/ ۲۵۳، رقم: ۴۰۰.

تشریح : د دې حديث په ذريعه مسلمانانو ته حکم ورکول کيږي چي کله د هغوی ماشومان د اوو کالو سي نو د هغه وخت څخه دي دوی ته د لمانځه تاکيد ورکړي چي کله دی په کم عمري کي پر لمانځه کولو عادت سي او هرکله چي هغه بالغ کيدو ته نژدې سي يعني هغه د لسو کالو سي نو که يي د هغوی د ويلو او اورېدلو سره لمونځ نه کوی نو هغوی ته په تاکيد او وهلو سره لمونځ کول پکار دي او څرنگه چي په دې عمر کي د لمانځه کولو تاکيد ضروري دی همداسي هغوی ته د لمانځه شرائط وغيره وربښودل هم پکار دي چي هغوی ته ورسره ورسره د لمونځ کولو صحيح طريقه معلومه سي.

د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي ماشوم کله دغه عمر ته ورسېږي نو بيل بيل يې بیده کول پکار دي که دوه وږونه، خور او ورور يا دوه نا بلده هلک او انجلۍ په يوه بستره کي بديږي نو په دې عمر کي د هغوی بسترې جلا کول پکار دي او دا پکار دي چي دوی يو ځاي بیده نه سي.

﴿۵۲۷﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَهْدُ الَّذِي

د حضرت بريدة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هغه عهد

بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ. رواه أحمد والترمذي والنسائي

وابن ماجه.

چي زموږ او د منافقانو په منځ کي دی هغه لمونځ دی چا چي لمونځ پرېښودی هغه کافر سو. احمد، ترمذي، نسائي او ابن ماجه

تخريج: الامام احمد في مسنده ۵/ ۳۴۶ والترمذي ۵/ ۱۵، رقم: ۲۶۲۱، والنسائي ۱/ ۲۳۱، ۲۳۲، رقم: ۴۶۲ وابن ماجه ۱/ ۳۴۲، رقم: ۱۰۷۹.

تشریح : ددې مطلب دادی چي زموږ او د منافقانو تر مینځ د امن او امان معاهده (تړون) سوې ده چي موږ به هغوی نه قتلوو او د اسلام احکام به هغوی نه نافذ کوي نو ددې وجه داده چي هغوی به لمونځ کوی په جماعت کي به حاضریده او د اسلام د نورو ظاهري احکامو د تابعداری کولو په وجه مسلمانانو سره مشابهت لري نو چاچي لمونځ چي په ټولو عبادتونو کي غوره عبادت دی پرېښودی نو هغه د کافر په ډول سو نو مسلمانانو ته دا پکار ده چي هغوی د لمونځ په پرېښودلو سره کفر ظاهر نه کړي همدا سي د دې جملې (فقد کفر) معنی دا سوه چي چا لمونځ پرېښودی هغه کفر څرگند کړ.

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۵۲۸﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چي یو سړی رسول الله صلی الله علیه و آله ته راغلی

وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي عَالَجْتُ امْرَأَةً فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ وَإِنِّي أَصَبْتُ

او ویې ویل: ای د الله رسول! ما د مدینې پر غاړه د یوې ښځې سره ملاعت (تر غاړه کېدل) وکړل او زه ورسېدم

مِنْهَا مَا دُونَ أَنْ أَمْسَهَا فَأَنَا هَذَا فَاقْضِ فِيَّ مَا شِئْتَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ لَقَدْ

د هغې سره ماسیواد صحبت تر حده زه حاضریم کوم حد (شرعي سزا) چي تاسو پر ما جاري کول غواړئ، عمر رضي الله عنه ورته وویل:

سَتَرَكَ اللَّهُ لَوْ سَتَرْتَ نَفْسَكَ قَالَ وَلَمْ يَرُدَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا

الله جل جلاله ستا پرده پټه کړې وه (غوره وه) چي تا هم خپل عیب پټ کړی وای، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه وایي چي رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه هیڅ جواب ورنه کړ

وَقَامَ الرَّجُلُ فَأَنْطَلَقَ فَاتَّبَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا فَدَعَاهُ

هغه سړی ولاړ سو او روان سو، رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه رابللو لپاره یو سړی واستوی هغه راغلی

وَتَلَا عَلَيْهِ هَذِهِ الْآيَةُ: وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ

نورسول الله ﷺ دهغه په مخکي دا آيت تلاوت کړ: و اقم الصلوة .. (سهار او ماښام او د شپې په څه برخه کي لمونځ کوه په تحقيق سره

الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ . فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ

نيکي بدۍ رږوي دا د نصيحت منونکي لپاره نصيحت دی) په ناستو خلکو کي يوه سړي وويل:

الْقَوْمِ يَا نَبِيَّ اللَّهِ هَذَا لَهُ خَاصَّةٌ قَالَ بَلْ لِلنَّاسِ كَافَّةً . رواه مسلم

اې د الله رسوله! دا حکم د دې سړي لپاره دی يا د ټولو لپاره، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل د ټولو خلکو لپاره دی. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۲۱۱۶/۴ - ۲۱۱۷، رقم: ۴۲ - ۲۷۶۳.

د لغاتو حل: (عالجت): أي داعبتها وزاولت منها ما يكون بين الرجل والمرأة غير أني ما جامعتهما. (لوبي مې ورسره وکړې).

تشریح: د دې باب په اول فصل دریم حدیث کي هم د دې آیت په باره کي ښودل سوي دي چي د ورځي اول څخه سهار او آخر څخه ماښم او مازدیگر مراد دی همداسي د شپې څو ساعته ماښام او ماخستن مراد دي، ابن حجر رحمه الله عليه لیکلي دي په اول فصل کي همداسي په حدیث ۳ کي تیر سوي دي هغه خو د یو سړي (ابوالیسیر) واقعه ده او دغه حدیث چي دلته ذکر سوی دی دا د یو بل صاحب واقعه ده نو کیدای سي چي دغه آیت هم د هغه سړي دپاره په دوهم وار نازل سوی وي، خو محققینو لیکلي دي چي تعدد واقعه سره دا نه لازمیږي چي آیت هم مکرر نازل سوي وي او نه دا حدیث پر دغه دلالت کوي بلکه رسول الله ﷺ هغه آیت چي د مخکي سړي په باره کي نازل سوی وو د سند په توگه د دې سړي په مخ کي تلاوت کړ.

﴿٥٢٩﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ زَمَنَ الشِّتَاءِ

د حضرت ابوذر رضی الله عنه څخه روایت دی چي نبی کریم د باندني راووتی د یخ په فصل (ژمي) کي

وَالْوَرَقُ يَتَهَافَتُ فَأَخَذَ بِغُصْنَيْنِ مِنْ شَجَرَةٍ قَالَ فَجَعَلَ ذَلِكَ الْوَرَقُ يَتَهَافَتُ

چي د ونو پاڼي رږېدلې رسول الله ﷺ د یوې ونې ښاخ ونيوی او دهغه څخه پاڼي راتوی سوي

قَالَ فَقَالَ يَا أَبَا ذَرٍّ قُلْتُ لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ الْمُسْلِمَ لِيُصَلِّيَ

رسول الله ﷺ و فرمايل : اي ابو ذره ! ما وويل : لبيک اي دالله رسوله ! نورسول الله ﷺ راته
و فرمايل : هر کله چي مسلمان بنده خاص دالله ﷻ لپاره لمونځ کوي

الصَّلَاةَ يُرِيدُ بِهَا وَجْهَ اللَّهِ فَتَهَافَتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا يَتَهَافَتْ هَذَا الْوَرَقُ

نو د هغه گناهونه داسي رڙيږي لکه څرنگه رڙيږي دغه پاڼي

عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ. رواه أحمد

د دغي درختي څخه. احمد

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۷۹\۵.

د لغاتو حل: (يتهافت): اي طفق الورق من الغصنين يتساقط تساقطاً سريعاً (رالويږي).

تشریح: خالص دالله ﷻ لپاره د لمونځ کولو مطلب دادی چي لمونځ چاته د بنود لويو يا يوبل
مقصد لپاره و نه کړل سي بلکه يوازي او يوازي د خپل پروردگار د خوشحاله کيدو او
فرمانبردارۍ او د هغه درضا د طلب لپاره وکړل سي.

﴿۵۲۰﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت زيد بن خالد الجهني رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل :

مَنْ صَلَّى سَجْدَتَيْنِ لَا يَسْهُو فِيهِمَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. رواه أحمد

چا چي دوه رکعتو لمونځ وکړ او خطا نه سونو الله ﷻ به د هغه ټول مخکني گناهونه معاف کړي. احمد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۹۴\۵.

﴿۵۲۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه روايت کوي چي

أَنَّهُ ذَكَرَ الصَّلَاةَ يَوْمًا فَقَالَ، مَنْ حَافِظٌ عَلَيْهَا كَانَتْ لَهُ نُورًا وَبُرْهَانًا وَنَجَاةً يَوْمَ

رسول الله ﷺ يوه ورځ د لمانځه يادونه وکړه او وه يې فرمايل: څوک چې د لمانځه ساتنه کوي
دا لمونځ به د هغه لپاره د نور سبب وي د پوره ايمان دليل به وي او خلاصون به وي په ورځ

الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهَا لَمْ تَكُنْ لَهُ نُورٌ وَلَا بُرْهَانًا وَلَا نَجَاةً وَكَانَ

د قيامت او څوک چې د لمانځه ساتنه نه کوي نو د هغه لپاره به نه د نور سبب وي نه د پوره ايمان
او نه د بخښني ذريعه او هغه به وي

يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ قَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَأَبِي بَنْ خَلْفٍ. رواه أحمد

والدارمي والبيهقي في شعب الإيمان

د قيامت په ورځ د قارون، فرعون، هامان او ابی بن خلف سره وي. احمد، دارمي او بیهقي.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۶۹۷۲، والدارمي ۳۹۰۷۲، ۲۹۱، رقم: ۲۷۲۱، والبيهقي في شعب
الايمان، رقم: ۲۶۲۲.

تشریح: د لمانځه د ساتني مطلب دادی چې لمونځ په ښه توګه او پوره پابندي سره کوي،
قضائي (ناغه) پکښي نه وي د لمانځه ټول فرائض، واجبات، سنتونه او مستحبات اداء کړل
سي همداسي کله چې يو سړي لمونځ کوي نو ويل کيدای سي چې هغه د لمانځه ساتنه وکړه او
د ذکر سوي ثواب حقدار به وي، او کوم سړي چې د دې برعکس عمل اختيار کړي چې نه لمونځ
په ترتيب او پابندي سره کوي او نه د لمانځه د فرائضو، واجباتو، سنتو او مستحباتو رعايت
کوي نو د هغه په باره کي به وويل سي چې هغه د دې شيانو د پرېښودلو په وجه د پورتنی عذاب
وړ به وي.

فکر کول پکار دي چې د لمانځه پابندي او پردي هميشته بختوب اختيارولو څومره تاکيد دی
ځکه په دې کي کوتاهي کول په اصل کي د الله تعالی عذاب او د خپلي بربادۍ دعوت ورکول
دي او دا هم خيال ساتل پکار دي چې هرکله د لمانځه محافظت نه کولو باندې دومره سزا ده
چې د داسي سړي حال به د مذکوره خلکو په شان لعين او د بد بخت کفارو سره د کيدو خبر
ورکول سي نو د هغه سړي به څه حال وي چې لمونځ پرېږدي او يو وخت هم د الله تعالی په
مخکي سجد نه کوي.

د قارون او فرعون په شان مشهور لعنتي او بد بخت خو ټول پيژني، هامان د فرعون وزير
وو، ابی بن خلف هغه مشهور مشرک دی چې د رسول الله ﷺ ځاني دښمن وو، او رسول الله

ﷺ په جنگ احد کي په خپل لاس مبارک سره هغه د مرگ په کنده کي غورځولو سره جهنم ته رسولی وو، له دې کبله دا لعین ته د امت په بد بختو کي تر ټولو څخه زیات بد بخت ویل کیږي .
په آخر کي په دې خبره هم پوه سئ چي په دغه حدیث کي دې ته اشاره ده چي کوم سړی د لمانځه ساتنه کوي یعني په پوره اخلاص او ټولو فرائضو ، واجباتو ، سننو او مستحباتو سره لمونځ همیشه په پابندي سره کوي ، نو په قیات کي به هغه د انبیاء کرام ، صدیقین ، شهداء او صلحاء سره ملگري وي .

الله تعالی دي موږ ټولو ته د لمانځه د پابندی او پوره ذوق او شوق سره ادا کولو توفیق راکړي چي موږ ټول د دې سعادت څخه برخه من سو .

﴿۵۳۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ كَانَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالله بن شقیق رضی الله عنه څخه روایت دی چي د رسول الله صلی الله علیه و آله اصحابو به

وَسَلَّمَ لَا يَرُونَ شَيْئًا مِّنَ الْأَعْمَالِ تَرَكُهُ كُفْرًا غَيْرَ الصَّلَاةِ . رواه الترمذي .

د یوه عمل پرېښودل کفر نه باله پرته د لمانځه څخه . ترمذي

تخریج : سنن الترمذي ۱۵۷۵ ، رقم : ۲۶۲۲ .

تشریح : دلته چي په وضاحت سره دا فرمایل سوي دي چي د صحابه کرامو رضي الله عنهم پرته د لمانځه څخه یو بل عمل پرېښودل کفر نه گڼی نو په دې کي د دې خبری دلیل دی چي د صحابه کرامو په نزد نه یوازي دا چي لمونځ پرېښودل د ډیري سختی گناه خبره وه بلکه داېې کفر ته نژدې بلل .

﴿۵۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي أَنْ لَا تُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَإِنْ

د حضرت ابودرداء رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما ته زما ملگري (رسول الله صلی الله علیه و آله) دا وصیت کړی دی چي ته هیڅوک د الله جل جلاله سره شریک مه نیسه که څه هم

قُطِعَتْ وَحُرِّقَتْ وَلَا تَتْرُكُ صَلَاةً مَّكْتُوبَةً مُتَعَبِدًا فَمَنْ تَرَكَهَا مُتَعَبِدًا فَقَدْ

ستا بدن ټوټې ټوټې سي او ته په اور کي و سوزول سي او فرض لمونځ په قصد سره مه پرېږده
ځکه چي چا فرض لمونځ پرېښودی په قصد سره نو په تحقیق سره

بَرَأْتُ مِنْهُ الذِّمَّةَ وَلَا تَشْرَبِ الْخَمْرَ فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ . رواه ابن ماجه

د هغه څخه د اسلام ذمه خلاصه ده او ته شراب مه چښه ځکه چې دا د ټولو خرابيو کيلي ده. ابن ماجه.

تخريج: سنن ابن ماجه ۱۳۳۹/۲، رقم: ۴۰۳۴.

تشریح: رسول الله ﷺ ابو درداء رضى الله عنه ته د اصل خبري تعليم ورکړ که ته ټوټه ټوټه او سوځل کيږي نو هم شرک مه کوه کنې د جبر په حالت کي هر کله چې غاړه د توري په مخ کي وي نو په زړه کي د ايمان او يقين پوره دولت آخستي ژبي سره کلمه کفر اداء کول جائز دي د (ذمه بري کيدو) مطلب دادی چې کوم سړی قصدا لمونځ پرېږدي نو هغه داسي دی لکه د اسلام د يو لوی او بنيادي قانون او حکم څخه چې بغاوت وکړي چې د هغه په وجه د اسلام عهد د هغه څخه ختم سو او هغه د اسلام د دائرې څخه خارج سو د دې مطلب د وضاحت کولو وروسته به وويل سي چې د رسول الله ﷺ دا ارشاد د لمانځه لپاره پرېښودو لپاره د سختي زوروني او تنبيه لپاره دی . او يا د ذمې وتلو څخه مراد دادی چې د ايمان راوړلو او د اسلام اطاعت قبلولو په وجه اسلام د هغه د ځان او مال د حفاظت کولو ضمانت چې اخيستی وو په اسلامي رياست کي هغه ته امان حاصل وو او س هغه د لمانځه د پرېښودو په وجه د اسلام د امان او ضمانت څخه ووتی ، شرابو ته يې د ټولو خرابيو کيلي ځکه فرمايلې ده چې شراب په بنيادي توگه سره د انسان زړه او دماغ او ذهن او فکر بالکل بيکاره کوي او ختموي يې د هغه نتيجه داسي چې شراب چيښونکی سړی چې د نشې په وجه د خپل عقل څخه لاس په سر سي نو د دنيا ټولي خرابۍ د هغه څخه واقع کيدل پيل سي دا وجه ده چې شراب ته ام الخبائث يعني د خبائثو مور ويل سوي ده .

=====

بَابُ الْمَوَاقِيتِ (د لمانځه د وختونو بيان)

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۵۳﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

وَقْتُ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كَطَوْلِهِ مَا لَمْ يَحْضُرِ الْعَصْرُ

د ماپښين وخت هغه دی چي زوال وسي او د سړي سایه د هغه د قد برابر سي تر څو پوري چي د مازديگر وخته رانه سي

وَوَقْتُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفَرَ الشَّمْسُ وَوَقْتُ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشَّفَقُ

او د مازديگر وخت هغه دی چي تردې څخه وروسته وي بيا تر هغه وخته پوري چي لمر ژړ سي او د ماښام وخت تر هغه وخته پوري دی چي تر څو پوري شفق غائب نه سي

وَوَقْتُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ الْأَوْسَطِ وَوَقْتُ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ

او د ماخستن لمونځ تر نيمي شپې پوري دی او د سهار د لمانځه وخت د ختلو څخه

الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأَمْسِكَ عَنْ الصَّلَاةِ فَإِنَّهَا

د صبح صادق تر هغه وخته پوري چي لمر نه وي راختلی نو هر کله چي لمر راوځي نو د لمانځه څخه منعه سئ ځکه چي لمر

تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ. رواه مسلم

د شيطان د دوو ښکرو په منځ کي راوړي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۴۲۷۱، رقم: ۱۷۳-۱۷۴ و ۶۱۲-۶۱۲.

تشریح: د دې څخه مخکي چي د حديث د تشریح کولو سره د لمانځه د وختونو په باره کي عرض وکړل سي مناسب معلومېږي چي د هغه په يو څو اصطلاحي الفاظو معنی بيان کړل سي

چي په هغه د پوهيدو وروسته به مقصد ته په رسيدو کي ډيره آساني وي .

زوال : د لمر کښته کيدو ته زوال وايي چي زموږ په اصطلاح کي غرمې ته ويل کيږي .

اصلي سایه : دا هغه سایې ته وايي چي د زوال په وخت کي باقي پاته کيږي دا سایه د هر ښار په اعتبار مختلف وي چيري لويه وي او چيري کوچنۍ وي او چيري بالکل نه وي لکه په مکه معظمه او په مدينه منوره کي .

د زوال او اصلي سایې د پيژندلو آسانه ترتيب دادی چي يو سيده لرگی پر اواره مټکه باندې ښخ کړي او تر کوم ځايه چي د هغه سایه ورسپږي پر هغه ځاي باندې يوه نښه جوړه کړي بيا وگوري چي هغه سایه چي د هغه نښي څخه څومره ليري ځي يا شاته پاته کيږي که مخکي ځي نو په دې پوه سه چي اوس لا زوال نه دی سوی او که چيري وروسته ځي نو زوال وسواو که چيري يو ډول هم نه وي نو دې ته استواء وايي مثال : د اصلي سایي څخه ماسوا چي د هر شي سایه د هغه دوچنده سي ، مثال دوهم : د اصلي سایي څخه ماسوا چي د هر شي سایه د هغه څخه دوچنده سي

ددې په اصطلاحي تعريفونو باندې د پوهيدو وروسته اوس د حديث خوا ته راسی رسول الله ﷺ د لمانځه د وختونو په اړه تر ټولو وړاندي د ماښين ذکر کړی دی د دې وجه داده چي جبرائيل عليه السلام د لمانځه د وخت د تعليم په اړه تر ټولو وړاندي رسول الله ﷺ ته دا لمونځ ورکړی وو د دې وجه داده چي د ماښين لمانځه ته نماز پيشين ويل سوي دي .

د ماښين د لمانځه اول وخت هغه وخت پيل کيږي هر کله چي د آسمان په ماښينځ کي لمر مغرب طرف ته لږ شان مائل وي چي هغه ته زوال وايي او د دې آخري وخت هغه دی هر کله چي د سړي سایه د هغه د طول برابر پرته د اصلي سایه سي د اصلي سایې په باره کي دا ښودل سوي دي چي دا هغه سایه ده چي د زوال په وخت وي يعني پر اکثر و ځايو باندې هر کله چي لمر پر سر باندې نه راځي نو هلته بالکل د غرمې وخت د هر شي لږ سایه وي هغه سایه پريښودو سره تر څوپوري چي د يوه شي د طول برابر سایه وي د ماښين وخت به پاته وي

مالم يحضر العصر (د مازديگر تر وخت راتلو پوري) دا جمله په اصل کي د اولي جملې تاکيد دی هر کله چي يوه مثل ته سایه ورسیده نو د ماښين وخت ختم سو او د مازديگر وخت پيل سو، ددې جملې مطلب د مخکي د جملې سره اداء سوی وو، هو دومره خبره نوره ويل کيږي چي دا جمله د هغه شي دليل دی چي د ماښين او مازديگر وخت پيل کيږي د آخري وخت خبره داده چي تر څوپوري لمر ژر سوی نه وي د مازديگر وخت بلا کراهيته پاته وي په حديث کي دې

ته اشاره ده البته ددي وروسته تر لمر پتيدو پوري د جواز وخت پاته دی .

اوس سوال دا پيدا کيږي چي د لمر د ژړوالي څخه څه مراد دی ؟ نو ځيني حضرات دا وايي چي د لمر د ژړکيدو څخه دا مراد دی چي د لمر ټکۍ دومره بدله سي چي هغه ته د کتلو سره سترگي نه بريښي ځينو حضراتو ويلي دي چي ددي مطلب دادی چي د لمر شعاع پر ديوال وغيره باندي ولوړي نو په هغه کي تغير راسي .

په دې خبره هم پوه سئ چي امام شافعي رحمه الله عليه ، امام مالک رحمه الله عليه ، امام احمد رحمه الله عليه او صاحبين رحمه الله عليهما (يعني امام ابو يوسف او امام محمد) او د امام زفر رحمه الله عليه مذهب دادی چي د ماپښين وخت تريوه مثله پوري پاته وي تر دې وروسته د مازديگر وخت پيل کيږي د دې حضراتو دليل دا حديث دی چي د هغه څخه دا معلوميزي چي د ماپښين آخري وخت تريو مثل پوري وي

او کوم چي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه تعلق دی د يو روايت سره سم د هغه هم هغه مذهب دی کوم چي د جمهورو علماؤ دی بلکه ځيني حضراتو خو دا ليکلي دي چي د امام اعظم رحمه الله عليه فتوی هم پر دې مذهب ده ، در مختار د ډيرو کتابونو په حواله دې مذهب ته ترجيح ورکړې ده خود دوی مشهور مذهب دادی چي د ماپښين وخت تر دوه مثله پوري وي د دوی دلائل په هدايه وغيره کي مذکور دي

په هر حال علماء په دې سلسله کي يوه صفا او سيده لار ښودلې ده ، هغوی وايي مناسب داده چي د ماپښين لمونځ خو په يوه مثل کي دننه دننه وکړل سي او د مازديگر لمونځ دوه مثل څخه وروسته وکړل سي چي دواړه لمنځونه بيله اختلافه ادا سي ، د ماښام وخت د لمر لوېدو وروسته پيل کيږي او تر شفق غائب کېدو پوري ختميزي ، د اکثرو امامانو په نزد شفق هغه سرخي (سوروالي) ته وايي چي د لمر لوېدو وروسته ښکاره کيږي د اهل لغت وينا هم داده مگر د امام اعظم رحمه الله عليه او د علماؤ د يو بلې ډلې قول دادی چي شفق د هغه سپينوالي نوم دی چي د سوروالي د ختميدو وروسته ښکاره کيږي

د اهل لغت او نورو امامانو د وينا سره سم د امام اعظم رحمه الله عليه يو قول دا هم دی چي شفق د سوروالي نوم دی ، په شرح وقايع کي فتوی پر دې قول مذکوره ده ، نو د احتياط غوښتنه داده چي د ماښام لمونځ د سوروالي د پتيدو څخه مخکي وکړل سي او د ماخستن لمونځ د سپينوالي د پتيدو وروسته ادا کړل سي چي دواړه لمنځونه بيله اختلافه اداء سي .
د ماخستن په باره کي مختار مذهب او فيصله داده چي وخت د شفق کيدو څخه وروسته

پیل کيڙي او تر نيمي شپې پوري بلا کراحت پاته وي البته د جواز وخت د طلوع فجر څخه مخکي پوري دي، د سهار د لمانځه وخت د صبح صادق د راخو څخه وروسته پیل کيږي او د لمر پر راختلو باندې ختمیږي، په ظاهره خو د حديث څخه دا معلومیږي چې طلوع صبح صادق څخه وروسته تر لمر ختو پوري ټول وخت د سهار د لمانځه لپاره غوره دی مگر ځيني حضرات وايي چې د سهار لمونځ مختار وخت تر ښه رڼا پوري دی د دې څخه وروسته د جواز وخت دی. د لمانځه د وختونو په تفصيل باندې د پوهیدو څخه وروسته اوس د حديث شریف د آخري جملې په مطلب باندې هم پوه سئ:

ارشاد یې فرمایلی دی کله چې لمر راوځيږي نو د لمانځه څخه منعه سئ ځکه چې لمر د شیطان د دواړو ښکرونو په مینځ کي راځيږي، د دې مطلب دا نه دی چې د لمر راختلو ځای د شیطان دواړه ښکرونه دي چې لمر د هغه څخه دننه راځيږي بلکه د دې مطلب خپله یو روایت ښودلی دی چې د لمر ختلو وخت شیطان د لمر مخته په راتلو سره ودریږي او خپل سر لمر ته نژدې کوي همداسې د لمر د ویدو وخت کوي د هغه د دې طرز عمل سبب دا دي چې کوم خلک د لمر عبادت کوي او د هغه مخته سجده کوي د دې کفارو د دې طرز عمل په ذریعه هغه دا گمان کوي چې دا خلک زما عبادت کوي همداسې هغه خپل د تابعدارانو په ذهن کي دا خبره کښینوي چې دا خلک د لمر مخکي سجده نه کوي بلکه په حقیقت کي زما عبادت کوي او زما په مخ کي تندي پر مخکې اېږدي ځکه رسول الله ﷺ خپل امت ته د دې خبري حکم ورکړی دی چې په دې وختونو کي دي هغوی لمونځ نه کوي چې د مسلمانانو عبادت د شیطان د عبادت کونکو د عبادت په وختونو کي نه وي

﴿۵۳۵﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دی چې يو سړي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه

عَنْ وَقْتُ الصَّلَاةِ فَقَالَ لَهُ صَلَّى مَعَنَا هَذَيْنِ يَغْنِي الْيَوْمَيْنِ فَلَمَّا زَالَتْ الشَّمْسُ

د لمونځونو د وختونو په اړه رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: دا دوې ورځې زموږ سره لمونځ

وکړه، کله چې لمر پر زوال سو

أَمَرَ بِلَا فَأَذَنَ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الظُّهْرَ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ

نور رسول الله ﷺ حضرت بلال رضی اللہ عنہ ته حکم ورکړ، هغه آذان وکړ بیا یې هغه ته حکم ورکړ هغه تکبیر (اقامت) وکړ رسول الله ﷺ د ماپښین لمونځ ادا کړ، بیا رسول الله ﷺ د مازدیگر د تکبیر حکم وکړ نور رسول الله ﷺ د مازدیگر لمونځ ادا کړ کوم وخت چې لمر

مُرْتَفَعَةٌ بَيَضَاءُ نَقِيَّةٌ ثُمَّ أَمْرُهُ فَأَقَامَ الْمَغْرِبَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ أَمْرُهُ

پورته او صاف وو، د هغه وروسته یې د ماښام حکم وکړ کوم وخت چې لمر غائب سو بیا یې حکم ورکړ هغه ته

فَأَقَامَ الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ ثُمَّ أَمْرُهُ فَأَقَامَ الْفَجْرَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ

نو هغه اقامت وکړ د ماخستن د لمانځه کوم وخت چې شفق غائب سو، رسول الله ﷺ بیا د سهار د لمانځه حکم ورکړ کله چې سهار سو

فَلَمَّا أَنْ كَانَ الْيَوْمُ الثَّانِي أَمْرُهُ فَأَبْرَدَ بِالظُّهْرِ فَأَبْرَدَ بِهَا فَأَنْعَمَ أَنْ يُبْرَدَ بِهَا

بیا د دوهمه ورځ سوه نور رسول الله ﷺ د ورځې تر څنډو پورې د انتظار حکم وکړ چې ورځ ښه ځخه سوه نور رسول الله ﷺ د ماپښین لمونځ هغه وخت وکړ

وَصَلَّى الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفَعَةٌ آخَرَهَا فَوْقَ الَّذِي كَانَ وَصَلَّى الْمَغْرِبَ قَبْلَ

او د مازدیگر لمونځ یې هغه وخت وکړ کله چې لمر پر آخري لوړوالی وو (یعنې په آخر وخت کې یې لمونځ وکړ) او د ماښام لمونځ یې ادا کړ مخکې تر

أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ وَصَلَّى الْعِشَاءَ بَعْدَ مَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ وَصَلَّى الْفَجْرَ

غائبېدو د شفق او د ماخستن لمونځ یې د شپې د دریمې برخې تیریدو وروسته ادا کړ او د سهار لمونځ یې ادا کړ

فَأُسْفَرَ بِهَا ثُمَّ قَالَ آيُنَ السَّائِلُ عَنْ وَقْتِ الصَّلَاةِ فَقَالَ الرَّجُلُ أَنَا يَا رَسُولَ

په ښه رڼا کې، بیا یې وفرمایل: د لمانځه دوختونو پوښتنه کونکی چیرې دی؟ هغه سړي وویل اې د الله رسول له! زه حاضریم،

اللَّهُ قَالَ وَقْتُ صَلَاتِكُمْ بَيْنَ مَا رَأَيْتُمْ . رواه مسلم

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ستاد لمانحه وخت هغه دی چي د دې دواړو ورځو د وختونو په منځ کي دی . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم ۴۲۸۱۱، رقم: ۱۷۶-۶۱۳.

تشریح : د پوښتنه کونکي مطلب دا وو چي د لمنځونو د وختونو په اړه د اښودل سوي دي چي د لمانحه اول وخت څه دی رسول الله ﷺ هغه ته د لمنځونو وختونه په ژبه ښودلو پرځاي زیات غوره دا وگڼل چي هغه ته یې په عملي توگه وښي چي وختونه د هغه په ذهن کي کښيني ځکه نو رسول الله ﷺ هغه ته د لمانحه اول او آخر دواړه وختونه ښودلو لپاره په اوله ورځ خو لمنځونه اول وخت کي ورکړل او په دوهمه ورځ یې په آخر وخت کي ورکړل .

په حدیث کي اول د ماښین ذکر سوی دی چي کله لمر زوال سي نو رسول الله ﷺ بلال رضی الله عنه ته د اذان کولو حکم ورکړ، هغه اذان وکړ. بیا رسول الله ﷺ د اقامت حکم وکړ د هغه څخه وروسته د مازدیگر ذکر سوی دی مگر نه خو د مازدیگر د وخت ذکر سوی دی او نه د مازدیگر او د هغه وروسته د اذانونو ذکر سوی دی د دې وجه داده چي دا مشهور دي .

په دوهمه ورځ رسول الله ﷺ د ماښین په یخیدو سره لمنځ ورکړ، یعنی د اولي ورځي په مقابله کي په دوهمه ورځ د ماښین لمنځ یې دومره په زړه سره ورکړ چي د گرمي شدت او سختي تللې وه، د مازدیگر لمنځ رسول الله ﷺ د تاخیر په مقابله کي زیات په زړه سره یعنی دوه مثل څخه وروسته وکړ مگر د اولي ورځي د زړه مطلب دادی چي د مازدیگر په لمانحه کي په اوله تاخیر و سو بلکه د دې مطلب دادی چي د ماښین د لمانحه څخه زړه سوی وو .

په دوهمه ورځ رسول الله ﷺ ټول لمنځونه په زړه سره یعنی په آخري وختونو کي ادا کړل څرنگه چي اوس ذکر و سو مگر رسول الله ﷺ د ماښین لمنځ تر آخروخته پوري زړه ولی وو نو په هغه سره به خلکو ته تر ډیره وخته پوري د وینس پاته کیدو په وجه تکلیف او پریشاني وه او که رسول الله ﷺ د ماښین څخه مخکي بیده کیدی نو مناسب نه وه ځکه چي د ماښین څخه مخکي بیده کیدل مکروه دي .

د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي تا په دغه دوو ورځو کي زموږ سره په لمنځ کولو ولیدل چي د لمنځونو اول وخت کوم دی او آخري وخت کوم دی، نو د پیل څخه تر پایه پوري اول وخت هم دی، اوسط هم او آخر وخت هم دی، د دې په مینځ کي چي ته کله غواړې لمنځ کولای سي، د آخر وخت څخه مراد وخت مختار دی نه چي وخت جواز ځکه د لمنځونو کوم آخري وخت

رسول الله ﷺ بیان فرمایلی دی د هغه څخه وروسته هم د لمانځه وخت پاته وي مگر هغه وخت جواز وي وخت مختار نه وي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿۵۳۶﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمْنِي

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایلی : ماته امامت راکړ

جَبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ الْبَيْتِ مَرَّتَيْنِ فَصَلَّى فِي الظُّهْرِ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ

جبرائیل علیه السلام کعبې ته نژدې دوه ځله يعني ماته يې دوې ورځي لمونځ راکړ ، ماته يې د ماپښين لمونځ راکړ کوم وخت چي د لمر زوال سوی وو

وَ كَانَتْ قَدْرُ الشَّرَاكِ وَ صَلَّى فِي الْعَصْرِ حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَ ظِلِّهِ وَ

او اصلي سایه د تسمې د چپلکي په ډول وه ، او ماته يې د مازديگر لمونځ راکړ کله چي د هر شي سایه (د اصلي سایې څخه پرته) د هغه برابر سوه او

صَلَّى فِي الْمَغْرِبِ حِينَ أَفْطَرَ الصَّائِمُ وَ صَلَّى فِي الْعِشَاءِ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ وَ

ماته يې د ماښام لمونځ راکړ کوم وخت چي روژه داروژه ماتوي او ماته يې د ماخستن لمونځ راکړ کوم وخت چي شفق غائب سو او

صَلَّى فِي الْفَجْرِ حِينَ حَرَّمَ الطَّعَامُ وَالشَّرَابَ عَلَى الصَّائِمِ فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ صَلَّى

ماته يې د سهار لمونځ راکړ کوم وخت چي پر روژه دار خوراک او چښاک حرام سي ، کله چي دوهمه ورځ سوه نو ماته يې لمونځ راکړ

فِي الظُّهْرِ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ وَ صَلَّى فِي الْعَصْرِ حِينَ كَانَ ظِلُّ كُلِّ

د ماپښين کوم وخت چي د هر شي سایه د هغه برابر سوه او د مازديگر لمونځ يې راکړ کوم وخت چي سایه د هر

شَيْءٍ مِثْلِيهِ وَ صَلَّى فِي الْمَغْرِبِ حِينَ أَفْطَرَ الصَّائِمُ وَ صَلَّى فِي الْعِشَاءِ إِلَى ثُلُثِ

شي دو چنده سوه او د مابنام لمونځ يې راکړ کوم وخت چي روژه دار روژه ماتوي او د ماخستن لمونځ يې د اولي دريمي برخي

اللَّيْلِ وَ صَلَّى فِي الْفَجْرِ فَأَسْفَرَ ثُمَّ التَّفَتَ إِلَيَّ جَبْرِيلُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ هَذَا وَقْتُ

د شپې پوري راکړ او د سهار لمونځ يې راکړ کله چي سهار بڼه ځلانده سو، بيا جبرائيل عليه السلام ما ته متوجه سو او وه يې فرمايل: اي محمده! دا وخت

الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِكَ وَالْوَقْتُ مَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ. رواه ابوداؤد والترمذي

ستا څخه مخکي د انبياؤ وو او ستا د لمانځه وخت د دې دوو وختو په منځ کي دی. ابوداؤد او ترمذي.

تخريج: سنن ابی داؤد ۲۷۴۱، رقم: ۳۹۳، والترمذي ۲۷۸۱۱-۲۸۰، رقم: ۱۴۹.

د لغاتو حل: (الشراک): أي: مثل شراک النعل، وهو أحد سیور النعل الذي علی وجهها.

تشریح: د ځاي او وخت په اعتبار اصلي سایه مختلف وي او په ځينو ځايو کي خو اصلي سایه زیاته وي او په ځينو ځايو کي کمه وي او په ځينو ځايو ځيني وخت اصلي سایه بالکل نه وي څرنګه چي په مکه معظمه کي په نولسم سرطان سایه بالکل نه وي ځکه چي رسول الله ﷺ د اولي ورځي د ماپښين د لمانځه په باره کي فرمايلي دي چي جبرائيل عليه السلام په اوله ورځ ماته د ماپښين لمونځ هغه وخت راکړ کله چي په دغه ورځو کي په مکه معظمه کي اصلي سایه د څپليو د تسمو د پلنوالي برابر وه که څه هم ماپښين اول وخت وو.

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۵۳۷﴾: عَنْ ابْنِ شَهَابٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ أَخَرَ الْعَصْرَ شَيْئًا فَقَالَ

د حضرت ابن شهاب^(۱) څخه روايت دی چي عمر بن عبدالعزیز د مازدیګر لمونځ لږ ناوخته وکړ نو وویل

۱ - نوم يې محمد بن عبد الله بن شهاب دی، د زهري په نسبت سره مشهور دی، نوموړي يو جليل القدر تابعي دي او د رمضان المبارک په مياشتي کي په کال (۱۲۴هـ) کي وفات سوی دی ۱۲۰

لَهُ عُرْوَةٌ أَمَّا إِنَّ جِبْرِيلَ قَدْ نَزَلَ فَصَلَّى إِمَامَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
ده ته عروہ : جبرائیل ﷺ راغلی او هغه رسول الله ﷺ ته لمونځ ورکړ ،

فَقَالَ لَهُ عُمَرُ اَعْلَمْ مَا تَقُولُ يَا عُرْوَةُ فَقَالَ سَمِعْتُ بِشِيرَ بْنَ أَبِي مَسْعُودٍ

عمر بن عبد العزيز ورته وويل : څه چي ته وايي په هغه ځان پوه کړه اې عروه، عروه وويل ما د
بشیر بن مسعود څخه اوریدلي دي

يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا مَسْعُودٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه وايي چي ما د ابو مسعود رضی الله عنه څخه اوریدلي دي او هغه وويل چي ما د رسول الله ﷺ څخه
اوریدلي دي

يَقُولُ نَزَلَ جِبْرِيلُ فَأَمَّنِي فَصَلَّيْتُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ

چي فرمايل يې : جبرائیل ﷺ راغلی او هغه زما امامت وکړ نو ما د هغه سره لمونځ وکړ بيا ما د
هغه سره لمونځ وکړ

ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ ثُمَّ صَلَّيْتُ مَعَهُ يَحْسُبُ بِأَصَابِعِهِ خَمْسَ صَلَوَاتٍ . متفق عليه

بيا ما د هغه سره لمونځ وکړ بيا ما د هغه سره لمونځ وکړ بيا ما د هغه سره لمونځ وکړ رسول الله
ﷺ به داسي فرمايل او پر خپلو گوتو يې حساب کاوه يعنې پنځه لمنځونه . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۰۵، ۳۰۶، رقم: ۳۲۲۱ و مسلم ۴۲۵۱، رقم: ۱۶۶-۶۱۰

تشریح : د حضرت عروه رحمة الله عليه دا مقصد وو چي عمر بن عبد العزيز ته دا ياد کړي چي د

جبرائیل عليه السلام د امامت په باره کي چي کوم حديث راغلی دی چي هغه رسول الله ﷺ ته
په اوله ورځ په اول وخت کي لمنځونه ورکړي وه نو د دې څخه دا معلومه سوه چي لمنځونه په
اول وخت کي ادا کول افضل دي ځکه تا سو په دې وخت په لمانځه کي تاخير وکړی که دا تاخير
زيات نه وو د فضيلت سعادت ولي ترک کړ، عمر بن عبد العزيز رحمة الله عليه چي په جواب
کي دا وويل چي اې عروه لږ په فکر سره خبره کوه دا څه وايي؟ د دې څخه د هغه مطلب دا وو
چي د رسول الله ﷺ احاديث بيانول يو معمولي خبره نه ده بلکه دا يو ډير اهم او عظيم الشان
شی دی په حديث بيانولو کي د احتياط ضرورت دی او حديث بغير د يو سند څخه بيانول نه دي

پکار حُکمه په فکر سره حدیث بیانوه او په سند سره یې بیانوه

د حضرت عروه رحمه الله عليه د جلالت شان او رفعت علم او فضل تقاضا خو دا وه چي د هغه سره یې دا ډول خبره نه وای کړې مگر د روایت حدیث عظمت شان سره سم حُکمه دې طرف ته یې د هغه توجه راوگرځول بیا عروه رحمه الله عليه هم د روایت حدیث د هغه د عظمت سره سم د عمر بن عبد العزيز توجه گرځول نه یوازې دا چي د خپل علم او فضل خلاف یې ونه گڼل ، بلکه د خپل خیر او برکت گڼلو سره سره په منته شو او د حدیث پوره سند بیانولو سره د خپل قوت حفظ او ذهانت اظهار کولو سره دا خبره یې واضح کړل چي زه کومه خبره کوم هغه د معمولي درجې نه ده بلکه د هغې د صداقت زه یقیني علم لرم حُکمه چي دا هغه روایت دی چي ما د بشیر رحمه الله عليه څخه اوریدلیدی او هغه د یو جلیل القدر صحابي ابو مسعود رضي الله عنه څخه اوریدلی دی او هغه خپله د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه اوریدلی دی ، په دې حدیث کي راوي د لمانځه وختونه نه دي بیان کړي ددې وجه داده چي مخاطب ته د وختونو پوره تفصیل معلوم وو حُکمه دلته خو یوازې واقعیه بیان کړل سوې ده هو په نورو روایتو کي د وختونو تفصیل هم بیان سوې دی .

﴿۵۳۸﴾: وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى عُمَالِهِ إِنَّ أَهَمَّ أُمُورِكُمْ عِنْدِي

د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه روایت دی چي هغه خپلو والیانو ته ولیکل چي زما په نزد ستاسو په کارونو کي تر ټولو مهم کار

الصَّلَاةُ فَمَنْ حَفِظَهَا وَحَافِظَ عَلَيْهَا حَفِظَ دِينَهُ وَمَنْ ضَيَّعَهَا فَهُوَ لِمَا سِوَاهَا

لمونځ دی نو چا چي د لمانځه ساتنه وکړه نو هغه د خپل دین ساتنه وکړه او چا چي لمونځ ضائع کړ هغه هر څه ضائع کړل ،

أَضْيَعُ ثُمَّ كَتَبَ أَنْ صَلُّوا الظُّهْرَ إِذَا كَانَ الْفَيءُ ذِرَاعًا إِلَى أَنْ يَكُونَ ظِلُّ أَحَدِكُمْ

تر دې وروسته عمر بن الخطاب رضي الله عنه ولیکل د ما پښین لمونځ کوی هر کله چي سایه اصلي وي تر هغه وخته پوري چي ستاسو سایه ستاسو

مِثْلَهُ وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةً بَيَظَاءُ نَقِيَّةٌ قَدَرَ مَا يَسِيرُ الرَّاکِبُ

د قد برابر وي او د مازديگر لمونځ کوي تر هغه وخته پوري چي لمر لوړ او سپين وي په اندازه د هغه چي مزل کوي سپور

فَرَسَخَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً قَبْلَ مَغِيبِ الشَّمْسِ وَالْمَغْرِبِ إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ وَالْعِشَاءُ

دوه فرسخه يا درې فرسخه مخکي تر ډوييدو د لمر او د ماښام لمونځ کوي د لمر لوېدو څخه وروسته او د ماخستن لمونځ کوي

إِذَا غَابَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ فَمَنْ نَامَ فَلَا نَامَتْ عَيْنُهُ فَمَنْ نَامَ فَلَا نَامَتْ

هر کله چي شفق ولاړ سي بيا د دريمي برخي تر شپې پوري ، کوم سړی چي بیده سي (د ماخستن د لمانځه څخه مخکي) نو بیدیدې دي نه سي

عَيْنُهُ فَمَنْ نَامَ فَلَا نَامَتْ عَيْنُهُ وَالصُّبْحُ وَالنُّجُومُ بَادِيَةٌ مُشْتَبِكَةٌ . رواه مالك

د هغه سترگي او څوک چي بیده سي د هغه سترگي دي بیدې نه سي او څوک چي بیده سي د هغه سترگي دي بیدې نه سي (دا بنیراده) او د سهار لمونځ کوي هر کله چي ستوري ښکاره او گڼوي . مالک .

تخریج: الامام مالک في الموطا ۶۱۱-۷، رقم: ۶.

د لغاتو حل: (بادية): ای ظاهرة (ښکاره) . (مشتبكة): أي مختلطة (گڼ او ډېر) .

تشریح: لمونځ د دين ستن او پيښاد دی، لمونځ هغه عبادت دی چي څوک د بديو څخه منعه کوي او د نيکۍ او سعادت پر لاري روانوي ځکه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه وفرمايل چا چي د لمانځه ساتنه وکړه لکه هغه چي د دين د ټولو کارونو ساتنه وکړه، او داسي يې وفرمايل چي چا لمونځ ضايع کړي يعني لمونځ يې بالکل نه وکړ او که وه يې هم کړي د شرائطو او واجباتو يې لحاظ ونه کړ نو هغه د لمانځه څخه پرته د نورو واجباتو او مستحباتو او ديني امورو ډير زيات ضائع کونکی دی ځکه چي لمونځ د عباداتو اصل دی، هر کله چي د هغه خيال ونه ساتي نو د هغه څخه د دين د نورو امورو خيال ساتلو او په هغه د عمل کولو څه اميد کيدای سي، د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه دا حکم چي د ماښمين لمونځ يو گز سایه کيدو وخت يعني ددې څخه سمدستي وروسته چي هغه د ماښمين اول وخت دی کوه هغه ځايو لپاره دی چيري چي اصلي سایه دومره قدر وي څرنگه چي مخکي ښودل سوي دي که اصلي سایه د ځايو او وخت په

اعتبار وي نو چيري خو زياته وي او چيري کمه . حضرت عمر رضي الله عنه د ماخستن تر لمانځه مخکي بیده کیدونکي په باره کي درې ځله بنسټ په تاکید او تهدید سره کړې ده د هغه مطلب دادی چي ماخستن څخه مخکي لمونځ کولو پرته چي کوم سړی بیده سي الله پاک دي د هغه د سترگو خوب نصیب نه کړي يعني هغه دي به آرامي او به قراري کي اخت وي

حضرت ابن حجر شافعي رحمه الله عليه فرمايي چي ددې څخه دا معلومه سوه چي د ماخستن د لمانځه څخه مخکي بیده کیدل حرام دي مگر د حنفیه په نزد دا حکم پر تفصیل باندي محمول دی یو ښه کي د یو لمانځه وخت پیل کیدو څخه مخکي بیده سي او هغه ته دا خبره نه وي معلومه چي زه به د لمانځه تر آخره وخته پوري بیده یم نو د هغه لپاره بیده کیدل جائز نه دي او که د هغه پر ځان کامل اعتماد وي چي زه به پرته د وینېدو څخه داسي وخت راپورته سم چي په وخت کي دننه دننه به پوره لمونځ وکړم نو د هغه لپاره به بیده کیدل جائز وي .

پورتنی حکم د وخت پیل کیدو څخه وروسته د بیده کیدو په اړه دی مگر د وخت د پیل کیدو څخه مخکي د بیده کیدو په باره کي هم د علماؤ اختلاف دی ځيني حضرات وايي چي د دې په باره کي به هم هغه اول تفصیل کيږي او ځيني حضرات وايي چي د وخت د پیل کیدو څخه مخکي بیده کیدل مطلق حرام نه دي ځکه چي هيڅ سړي د وخت پیل کیدو څخه مخکي د لمانځه لپاره نه مکلف کيږي .

﴿۵۳۹﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كَانَ قَدْرُ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لمانځه اندازه

وَسَلَّمَ الظُّهْرَ فِي الصَّيْفِ ثَلَاثَةَ أَقْدَامٍ إِلَى خَمْسَةِ أَقْدَامٍ وَفِي الشِّتَاءِ خَمْسَةَ

د ماښين په گرمۍ کي د درو قدمونو څخه تر پنځو قدمونو پوري او په يخ (ژمي) کي د پنځو

أَقْدَامٍ إِلَى سَبْعَةِ أَقْدَامٍ . رواه أبو داود والنسائي .

قدمونو څخه تر اوو قدمونو پوري وه . ابوداؤد او نسائي

تخريج : سنن ابی داؤد ۲۸۲، ۲۸۳، رقم: ۴۰۰ والنسائي ۲۵۰، ۲۵۱، رقم: ۵۰۲ .

تشریح : په دواړو موسمونو کي ددې فرق وجه داده چي د يخ په موسم کي اصلي سایه زیاته وي او د گرمۍ په موسم کي اصلي سایه کمه وي په خاصه توګه په حرمین کي دا دواړه وختونه

برابري ، دا حديث په هر صورت د زوال څخه وروسته د ماښين د لمانځه په زندهولو باندې د لالت کوي د قد څخه مراد د هر سړي د قد اوومه برخه ده په دې اعتبار د هر سړي د قد طول د هغه اوه قدمه برابروي د هر شي طول اووه قدمه مقرر (۱) دی .

=====

بَابُ تَعْجِيلِ الصَّلَاةِ په تلوار د لمانځه کولو بيان

د الله تعالی ارشاد دی: (فاستبقوا الخیرات) یعني په نیکیو کې تلوار وکړئ، د آیت څخه دا معلومه سوه چې د لمانځه په باره کې اصل دادی چې دغه دي ژر یعني په اول وخت کې ادا کړل سي مگر په دومره خبره پوه سئ چې د آیت مفهوم خو دادی چې د نیکی په ټولو کارو کې چې په هغه کې لمونځ هم شامل دی تلوار کول مناسب او غوره دي خو د کومو واقعو لپاره چې شرح لیکونکو د تاخیر حکم فرمایلی دی هلته بیا تاخیر کول اعلی او غوره دي .

د امام شافعي رحمه الله علیه په نزد لمنځونه په اول وخت کې اداء کول مطلقاً مستحب دي خود امام ابو حنیفه رحمه الله علیه په نزد دلته څه تفصیل دی هغه فرمایي د یخ په موسم کې خود ماښين لمنځ په اول وخت کې کول پکار دي مگر د گرمۍ په موسم کې د ماښين په یخېدو سره لمنځ کول پکار دي همداسي د سهار لمنځ په هر موسم کې په رڼا کې کول پکار دي او د مازدیگر لمنځ هم په تاخیر سره کول پکار دی خو په دې کې دومره تاخیر نه وي چې لمر متغیر سي لمنځونه په تلوار سره د کولو مقصد دادی چې د هغه د اول وخت مخکې نیمه برخه کې ادا کړل سي

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۵۲۰﴾: عَنْ سَيَّارِ بْنِ سَلَامَةَ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبِي عَلَى أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ

د حضرت سیار بن سلامه څخه روایت دی چې زه او زما پلار ابو ذر اسلمي ته ورغلو

۱ د دې حديث د تشریح څخه وروسته مصنف رحمه الله علیه يو جدول نقل کړي دي چې هغه بوجوه طوالت نقل کولای نسي نن صبا د هغې څخه استفاده ممکنه نه ده .

فَقَالَ لَهُ كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ فَقَالَ

زما پلار د هغه څخه پوښتنه وکړه چې رسول الله ﷺ به فرض لمونځ څنگه کاوه؟ هغه وويل:

كَانَ يُصَلِّي الْهَجِيرَ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْأُولَى حِينَ تَدْحَضُ الشَّمْسُ وَيُصَلِّي الْعَصْرَ

د ماښين لمونځ چې هغه ته تاسو لومړی وایاست د لمر د زوال سره به یې کاوه او د مازدیگر لمونځ به یې هغه وخت کاوه

ثُمَّ يَرْجِعُ أَحَدُنَا إِلَى رَحْلِهِ فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ وَنَيْسْتُ مَا قَالَ

چې د لمونځ کولو څخه وروسته به په موږ کې یو څوک راستنېدی او د ښار آخري غاړې ته به رسېدی نو لمر به روښانه او صاف وو، د سیار بیان دی چې زما څخه هر سوه هغه چې ابوهریره رضی الله عنه وويل

فِي الْمَغْرِبِ وَكَانَ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخِّرَ الْعِشَاءَ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْعَتَمَةَ وَكَانَ يَكْرَهُ

د ماښام د لمانځه په اړه او ابوهریره رضی الله عنه وويل چې رسول الله ﷺ به د ماخستن لمونځ چې هغه ته تاسو عتمه وایاست زده خوښوی او مکروه یې گڼل

النُّومَ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا وَكَانَ يَنْفَتِلُ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ حِينَ يَعْرِفُ

بېدېدل د ماخستن څخه مخکې او خبرې کول وروسته یې او د سهار لمونځ به رسول الله ﷺ هغه وخت کاوه چې پېژندی به

الرَّجُلُ جَلِيسَهُ وَ يَقْرَأُ بِالسِّتَيْنِ إِلَى الْمِائَةِ وَفِي رِوَايَةٍ وَ لَا يَبَالِي بِتَأْخِيرِ

سړی خپل ملگري او رسول الله ﷺ به د سهار په لمانځه کې د شپېتو آیاتونو څخه تر سلو آیاتو پورې ويل او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې رسول الله ﷺ به هېڅ پرواه نه کول په ځنډ کې

الْعِشَاءِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ وَلَا يَحِبُّ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا. متفق عليه

د ماخستن د لمانځه په اولي دریمې برخې د شپې او د ماخستن د لمانځه مخکې بېدېدل به یې ښه نه گڼل او همداسې د ماخستن د لمانځه وروسته خبرې کول یې هم نه خوښول. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری) ۲۲/۲، رقم: ۵۴۱، و مسلم ۴۴۷/۱، رقم: ۲۳۵-۲۴۷ و: ۲۳۶-۶۴۷ و: ۲۳۷-۷۴۷.

د لغاتو حل: (الهجير): هي صلاة الظهر، سميت كذلك لانها تصلي في الهاجرة وهي اشتداد الحر في نصف النهار. (د ماپښين لمونځ). (تدحض): تزول. (زائل كيږي)

تشریح: دلته د ماپښين د لمانځه په باره کي چي کم وخت ذکر سوی دی د هغه څخه په ښکاره دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ به د یخ په موسم کي د ماپښين لمونځ په اول وخت کي کوی ځکه چي دا قولا او فعلا ثابت سوې ده چي رسول الله ﷺ به د گرمۍ په موسم کي د ماپښين په پخیدو سره لمونځ ادا کوي .

عتمه هغه تاریکی ته وایي چي د شفق د پټیدو وروسته راسي، مخکي په عربو کي عتمه به یې ماخستن ته ویل مگر وروسته رسول الله ﷺ خلک منعه کړل چي ماخستن ته دي عتمه نه ویل کیږي، د تاخیر (زند) څخه دا مراد دی چي رسول الله ﷺ به د ماخستن لمونځ تر دریمي برخي د شپې پوري په تاخیر کولو سره کوی، رسول الله ﷺ به د ماخستن د لمانځه وروسته د دنیا خبري کول نه خوښول او د دې مقصد دادی چي د اعمالو خاتمه پر عبادت او ذکر الله باندې کیدل پکار دي ځکه چي خوب په شان د مرگ دی .

په شرح السنه کي نقل دي چي د ماخستن د لمانځه کولو څخه مخکي بیده کیدو ته اکثر و علماؤ مکروه ویلي دي او ځینو حضراتو د بیده کیدو اجازه ورکړې ده، د حضرت عمر رضی الله عنه په باره کي ویل سوي دي چي هغه به د ماخستن څخه مخکي بیده کیدی او د ځینو علماؤ په نزد یوازي په روژه کي تر ماخستن مخکي بیده کیدل جائز دي .

حضرت امام نووي رحمه الله عليه فرمایي که د خوب غلبه وي او دا بیـــره نه وي چي د ماخستن د لمانځه په وخت کي د بیده کیدو بیر نه وي نو بیده کیدل مکروه نه دي، د ماخستن وروسته په خبرو کي بوختیا ته د علماؤ یو ډلي مکروه ویلي دي، د سعید ابن مسیب رضی الله عنه په باره کي هم نقل سوي دي چي هغه به ویل زما په نزد د ماخستن د لمانځه کولو څخه پرته بیده کیدل غوره نه دي چي د ماخستن د لمانځه څخه وروسته یو سړی خبري اتری او په دنیاوي خبرو کي مشغول سي .

ځیني علماء د ماخستن څخه وروسته د علم د خبرو کولو اجازه ورکړې ده همداسي د ضرورت او حاجت په اړه یاد کورنۍ او میلمنو سره د خبرو کولو اجازه هم ورکړې ده .

(ملا علي قاري رحمه الله عليه).

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله عليه فرمايې چي دا دواړه شيان نه دي جائز، يعني که يو سړی د ماخستن د لمانځه څخه مخکي د سستی او کهای په وجه د نشاط او تازگی حاصلولو لپاره بیده کیدل غواړي نو د هغه لپاره جائز دي همداسي د ماخستن د لمانځه څخه وروسته داسي خبري کول چي ضروري وي او بې معنی نه وي جائز دي

﴿۵۲۱﴾: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ

د حضرت محمد بن عمرو بن الحسين بن علي رضي الله عنه څخه روايت دی چي موبد جابر بن عبد الله رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چي

اللَّهُ عَنْ صَلَوةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ كَانَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ

د رسول الله ﷺ د لمانځه کيفيت څنگه وو؟ هغه وويل چي رسول الله ﷺ به د زوال کېدو سره د ماپښين لمونځ کاوه

وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ وَالْمَغْرِبُ إِذَا وَجَبَتْ وَالْعِشَاءُ إِذَا كَثُرَ النَّاسَ عَجَلَ

او د مازديگر لمونځ به يې هغه وخت کاوه چي لمربه ځلانده وو او د ماښام لمونځ به يې هغه وخت کاوه چي لمربه ولوېدی او ماخستن لمونځ به يې هغه وخت کاوه کله چي به ډير خلک يو ځای سول نو ژر به يې کاوه

وَإِذَا قَلُّوا آخَرَ وَالصُّبْحُ بِغَلَسٍ . متفق عليه

او کله چي به خلک لږ وه نو لږ په زنده سره به يې کاوه او دسهار لمونځ به يې په تياره کي کاوه . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۴۷۸۲، رقم: ۵۶۵، ومسلم ۴۴۶۱۱، رقم: ۳۳۳-۶۴۶.

د لغاتو حل : (اذا وجبت): ای اذا سقطت الشمس (چي کله لمرو لويږي).

تشریح : د ماخستن د لمانځه په باره کي دلته وضاحت سوی دی چي کله به خلک زیات راغلل نو لمونځ به يې ژر کوی او که خلک به کم راغلل نو په زنده سره به يې کوی د دې څخه دا معلومه سوه چي د جماعت د زیاتوالي په وجه لمونځ په اول وخت کي په ځنډ کولو سره جائز دی بلکه مستحب دی، علماء د الیکي چي امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه او د هغوی پیروانو په اول

وخت کي د لمانځه کولو التزام ځکه نه دی کړی چي په ځنډ سره لمونځ کولو کي په جماعت کي زیاتوب کیږي نه دا چي د دې حضراتو په نزد افضل نه دی بلکه اول وخت خو به په هر صورت کي افضل وي مگر ځيني خارجي عوارض لکه د جماعت کثرت وغيره په وجه زنډ غوره دی. د سهار لمونځ په تیاره کي د کولو په وجه په ښکاره دا معلومېږي چي صحابه رضي الله عنهم به ټوله شپه د خوب پر ځاي په ذکر او عبادت کي د مشغولیدو په وجه د سهار د وختونو په مسجد کي موجود وو ځکه چي رسول الله ﷺ به د جماعت د کثرت په وجه لمونځ ژر کوی. په پای کي په دې خبره باندې پوه سئ چي ددې حدیث څخه دا بالکل نه ثابتېږي چي رسول الله ﷺ مستقلاً په تیاره کي د سهار لمونځ کوی او که ځيني وختونه دا ومنل هم سي نو دا ثابته ده چي خپله رسول الله ﷺ د سهار لمونځ په رڼا کي د کولو حکم ورکړی دی او د حنیفه په نزد فعل په مقابله کي امر يعني حکم ته ترجیح ورکول سوې ده.

﴿۵۳۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره د ماښین لمونځ کاوه

بِالظَّهَائِرِ سَجَدْنَا عَلَى ثِيَابِنَا اتِّقَاءَ الْحَرِّ. متفق عليه ولفظه للبخاري

نو د گرمي څخه د خلاصون لپاره به موږ پر خپلو جامو سجده کول. بخاري او مسلم

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۲/۲-۲۳، رقم: ۵۴۲ ومسلم: ۴۳۳/۱، رقم: ۱۹۱-۶۲۰.

تشریح: د حنیفه په نزد لمونځ کونکی پر خپل اغوستو کالو باندي سجده کولای سي ځکه دا حضرات دا حدیث د خپل مذهب په دلیل وړاندي کولو سره وایي چي ددې څخه دا معلومه سوه چي لمونځ کونکي ته پر خپلو اغوستو کالو باندي لمونځ کول صحیح دي، د شوافع حضراتو په نزد پر داسي کالو باندي چي د لمونځ کونکي په ښورېدو سره حرکت کوي سجده کول جائز نه دي ځکه دا حضرت ددې حدیث دا تاویل کوي چي صحابه کرامو پر جامو باندي سجده کول هغه به د هغوی پر بدن نه وه بلکه د گرمۍ څخه د ساتني په وجه هغه به یې پر جلا فرش باندي اچول. دا حدیث مصنف په مشکوات باب تعجیل الصلوة کي نقل کړی دی چي دا خبره واضحه سي چي په مځکه د گرمۍ د تاو څخه په اول وخت کي وي نو ددې څخه دا معلومه سوه چي رسول الله ﷺ به د گرمي په موسم کي د ماښین لمونځ په اول وخت کي کوی حال دا چي دا

خبره ددي حديث ثخه معلوميري چي ڊيرواره بلڪه د زياتي گرمي په موسم کي د اول وخت په نسبت وروسته زياته گرمي وي .

﴿۵۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اشْتَدَّ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ثخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي سخته وي

الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ وَفِي رِوَايَةٍ لِلْبُخَارِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ بِالظُّهْرِ فَإِنَّ شِدَّةَ

گرمي نو لمونځ په يخ کي کوي او د بخاري په يوه روايت کي د ابوسعيد ثخه دا الفاظ نقل دي چي د ماپنين لمونځ د يخ په وخت کي کوي حکه سختي

الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ وَاشْتَكَيْتُ النَّارَ إِلَى رَبِّهَا فَقَالَتْ يَا رَبِّ أَكَلْ بَعْضِي بَعْضًا

د گرمي د جهنم توبن دی او رسول الله ﷺ وفرمايل : د ورځ خپل رب ته شکایت وکړ او عرض يې وکړ چي زما ځيني برخي ځيني برخي خوري

فَأَذِنَ لَهَا بِنَفْسَيْنِ نَفْسٍ فِي الشِّتَاءِ وَنَفْسٍ فِي الصَّيْفِ أَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنْ

نو الله تعالی ورته د دوو ساه اخیستو اجازه ورکړه يوه ساه په يخ کي او يوه ساه په گرمي کي هر کله چي تاسو وينئ سختي د

الْحَرِّ وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ . متفق عليه . ورواية للبخاري فاشد ما

تجدون من الحر فمن سبومها واشد ما تجدون من البرد فمن زمهريرها .

د گرمي او يخ نو دا هغه دوي ساوي دي . (بخاري او مسلم) د بخاري په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي د گرمي په وخت کي چي تاسو کومه سختي وينئ هغه ددي (دورځ) د گرمي د ساه له کبله ده او په يخ کي چي کومه سختي وينئ هغه ددي د يخي ساه له کبله ده . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۵۲، رقم: ۵۳۳ وفي ۱۸۱۲ رقم: ۵۳۶، ومسلم: ۴۳۰۱، رقم:

۱۸۰-۶۱۵.

تشریح : پروردگار ته د دورځ او د شکایت وکړ چي زما ځيني شغلې ځيني خوري، دا کنایه ده دا جزایي او د کثرت او په خپلو کي اختلاط ثخه، يعني د اور شغلې دومره زیاتي وي او

دومره شدت سره وي چي په هغه کي هره يوه دا غواړي چي دوهمه شغله ختمه کړي او د هغه ځاي خپله ونيسي نو پروردگار عالم هغه ته د دوو ساه آخستو اجازه ورکړه، د ساه څخه مراد شغله فناء کول او د هغه د دوېځ څخه د باندې وتل دي څرنگه چي ساه اخستونکی ساه اخلي نو هوا د باندې راوځي.

په هر حال داسي وخت سره ددې چي مشقت ډيروي د لمونځ کولو څخه منعه سوې ده ځکه چي په داسي وخت کي هرکله چي د گرمۍ دومره شدت وي نو زړه او دماغ د تاو په وجه بې آرامه وي او د خشوع، سکون او اطمینان څخه حاصلېږي چي دلمانځه روح ده دلته په عقلي توگه سره يو څو اشکاله (شکونه) پيدا کېږي چي د هغو وضاحت کول ضروري دي :

اول اشکال (شک) دا پيدا کېږي چي دا خبره ثابته سوې ده چي د گرمۍ او يخ شدت د مځکي حرکت عرض البلد د لمر په وجه وي ځکه دا څرنگه ويلاي سو چي د گرمي شدت د دوېځ د توېن څخه وي.

ددې اول جواب خو دادی چي دلته د دوېځ توېن د گرمۍ د تاو سبب ښودل سوی دی نه دا چي د اصلي گرمۍ، پر دې دا اعتراض نسي کيداي چي د گرمۍ او يخ شدت هم د لمر د نژدې والي په وجه دي ځکه چي د دې باوجود کيدای سي چي دوېځ ساه په هغه کي نور شدت پيدا کوي ددې څخه انکار د ريښتوني خبر راوپونکی ﷺ د خبر ورکولو سره د طريقه اسلام خلاف دی.

دوهم جواب دادی چي دومره خبره خو فيصله ده چي د مځکي د حرارت علت د لمر په مقابله او د هغه د شعاع پريوتل دي او دا هيڅ چيري نه ده ثابته سوې چي لمر دوېځ نه دی نو کيدای ي چي زموږ د نظام دوېځ دا وي چي هغه ته موږ لمر وايو ځکه چي په لمر کي د داو کمي او زياتي او د گرمۍ صفت دومره دی چي د دوزخ ټوله صفات په دې منطبق کيدای سي او که دا ثابته هم سي چي لمر دوېځ نه دی نو دا هم بالکل ليري او ناممکن نه ده چي دوېځ جلا وي او د هغې د گرمي اثر پر مځکه پريوځي

دوهم اشکال دا پيدا کېږي چي دوېځ شکايت څرنگه وکړ ځکه چي د دوزخ ژبه نسته او بېله ژبي د مدعا اظهارول څرنگه کولای سي ددې جواب دادی چي څرنگه د ژبي لپاره تلفظ ضروري نه دی همداسي د تلفظ لپاره ژبه هم ضروري نه ده ځکه چي د اکثرو حيوانانو ژبه وي خو هغوي تلفظ نه کوي همداسي ډير شيان داسي دي چي د هغوی ژبه نه وي مگر خبري کوي نو دا اشکال چي پرته د ژبي څخه خبري کول نا ممکن دي د کم فهمۍ خبره ده که څوک دا پوښتنه وکړي چي په ژبي سره خبره ولي کولاي سي ددې څخه د اوریدو کار ولي نسي

آخيستلاي، په سترگو سره ليدل او په غوږو سره اوريدل ولي کولای سي په دې سره خبري ولي نه کوي هر کله چي ټول اعضاء په ښکاره د يوې مادې څخه جوړ دي چي نطفه ده نو د هريوه قوت د تخصيص په وجه د يو خاص شي سره ده

نو ددې جواب به دا ورکوو چي دا د جوړونکي رب قدرت دی چي خبري کول د ژبي سره خاص کړل سوي دي او کتل د سترگو سره او اوريدل د غوږو سره کله دا ټول اعضاء د غوښي يوه برخه کيدو کي برابر دي بالکل همدا سي دلته به دا هم ويلاي سي چي آيا د جوړونکي رب دا قدرت نسي کيداي چي هغه خپل يو مخلوق ته د وينا قوت ورکړي او د حکماؤ يو جماعت خو دا هم وايي چي اجرام فلکيه کي نفوس دی او په هغوی کي دا احساس او ادراک قوت دي نو په دې صورت کي خبري کول څه بعيد يعني ليري نه دي، دريم اشکال دا پيدا کيږي چي دوزخ ساه درلودونکی نه دی هغه ساه څرنگه اخيستلاي سي، د دې جواب دادی چي په دوزخ کي د نفس کيدو څخه هيڅ مانع نه دی او هرکله چي د پورتنني بحث څخه د هغه تکلم ثابت کيدای سي نو په ساه اخيستو کي څه اشکال پيدا کيږي

څلورم اشکار دادی چي د اور د يخي ساه اخيستو څه معنی ده؟ ددې مختصر جواب دادی چي د اور څخه مراد د دوزخ اوردی او په هغه کي يوه طبقه زمهرير هم ده.

پنځم اشکال دا پيدا کيدای سي چي ددې حديث د مفهوم سره سم خو پکار دا وه چي د سخت يخ په موسم کي په سهار کي هم په تاخير سره د لمانځه کولو حکم ورکړل سوی دی حال دا چي داسي نه ده او د دې جواب دادی چي په يخ کي په سهار کي د لمر ختو پوري دومره شدت سره وي که تر لمر ختو پوري په لمانځه کي ځنډ کوي نو هلته به وخت ختم کيدی.

په هر حال ددې حديث څخه دا معلومه سوه چي د گرمۍ په موسم کي د ماپښين لمونځ په تاخير سره کول مستحب دي د دې وجه داده چي خپله صحابه کرامو رضي الله عنهم د گرمۍ په موسم کي د ماپښين په يخولو سره کوی، د بخاري په يوه روايت کي نقل سوي دي چي صحابه کرامو به د ماپښين لمونځ په ځنډ سره يعني د ماپښين په يخولو سره کوی تردې چي د غونډيانو سايه به پر مخکې پريوتل او په دې ټول پوهيږي چي غونډۍ خپرې ورې پرتې وي ځکه د هغو سايه پر مخکې ډيره وروسته پريوځي، په خلاف د اوږدو شيانو مثلاً مينار وغيره چي د هغو سايه ژر پريوځي.

په ځينو روايتونو کي نقل سوي دي چي صحابه کرامو رضي الله عنهم به د ماپښين لمونځ لپاره د ديوالونو په سايو کي تلل. د ديوالونو په باره کي تحقيق هم سوی دی چي هغه وخت

دیوالونه په عامه توګه سره اوه اوه (شرعي) ګزه وه نود هغو په سایه کي تلل به هغه وخت په کار وه هر کله چي لمر ډیر لاندې وو ځيني حضراتو د تاخیر حد نیم وخت مقرر کړی دی يعني څه علماء دا وايي چي د گرمۍ په موسم کي د ماپښین لمونځ نیم وخته تاخیر کولو سره اداء کول پکار دي ځيني شوافع حضرات د حديث څخه ثابت سوی ابراد يعني لمونځ په یخولو سره ادا کولو محمل وخت زوال ښيي، يعني د هغوی وینا داده چي ددې ابراد مقصد د ماپښین په لمانځه کي دومره تاخیر نه دی کوم چي حنفیه ښيي بلکه ددې مطلب دادی چي څه وخت د استواء د سختي گرمۍ څخه د ځان ساتني لپاره د زوال په وخت کي د ماپښین لمونځ وسي، ددې حضراتو د اتاویل نه یوازي دا چي بعيد از مفهوم يعني د پوهیدو څخه لیري دی بلکه د مشاهدې خلاف هم دی ځکه چي د وخت استواء په مقابله کي د زوال په وخت کي د گرمۍ شدت کي د کمي راتلو خیال خلاف تجربه او مشاهده دی په هدایه کي ذکر سوي دي چي په کومو ښارونو کي چي د گرمۍ شدت د لمړیو مثل سایې ته د رسیدو په وخت کي وي هلته خود ابراد مقصد هغه وخت حاصلیدای سي هر کله چي لمونځ یو مثل سمدستي څخه وروسته اداء کړای سي حاصل دا چي د ماپښین لمونځ په ابراد کي يعني یخولو په باره کي ډیر زیات حدیثونه راغلي دي چي د هغو څخه په اتفاق دا ثابتیږي چي په گرمۍ کي د ماپښین لمونځ په یخولو سره افضل او غوره دی ترڅو پوري د حديث حباب رضی الله عنه تعلق دی چي په هغه کي روایت دی چي موږ رسول الله صلی الله علیه و آله ته د گرمۍ په موسم کي د غرمې يعني سختي گرمۍ د شدت په باره کي شکایت وکړ نو رسول الله صلی الله علیه و آله زموږ خواست قبول نه کړ، ددې مطلب دادی چي رسول الله صلی الله علیه و آله ته د گرمۍ په موسم کي د ماپښین د لمانځه د زڼدولو خواست کړی وو ځکه چي رسول الله صلی الله علیه و آله هغه قبول نه کړ که هغومره ځنډ وسي نو د لمونځ وخت به ووځي امام شافعي رحمه الله عليه فرمایي چي ابراد رخصت دی او هغه هم د ټولو لپاره نه بلکه د هغو خلکو لپاره دی چي د جماعت لپاره مسجد ته په تللو کي د سختۍ او محنت سره مقابله کوي، کوم خلک چي یوازي لمونځ کوي يعني بيله جماعته یا خپل د همسایه او د محلي مسجد ته د لمانځه لپاره راځي د هغوی لپاره زما په نزد دا ښه ده چي په اول وخت کي تاخیر ونه کړي دا قول د ظاهر حديث خلاف دي ځکه چي ددې اتباع نسي کیدای. امام ترمذي رحمته الله علیه یو حديث نقل کړی دی چي د هغه څخه دا معلومیږي چي رسول الله صلی الله علیه و آله په سفر کي هم سره ددې چي ټول به یو ځای وه د ابراد حکم فرمایي، او امام ترمذي فرمایي کوم سړی چي د گرمۍ د شدت څخه د ساتني لپاره د ماپښین لمونځ په ځنډ سره کولو لپاره وایي د هغه مذهب د اتباع سنت په وجه اولی او افضل دي.

﴿۵۴۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ

د انس رضی اللہ عنہ خنجه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د مازدیگر لمونځ هغه وخت کاوه چي لمربه

مُرْتَفَعَةً حَيَّةً فَيَذْهَبُ الدَّاهِبُ إِلَى الْعَوَالِي فَيَأْتِي الْعَوَالِي وَالشَّمْسُ

لوړ او ځلانده وو ، تلونکي به عوالي (د ښار څخه دباندې ابادي) ته تلل او لمربه

مُرْتَفَعَةً وَبَعْضُ الْعَوَالِي مِنَ الْمَدِينَةِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَمْيَالٍ أَوْ نَحْوِهِ . متفق عليه

لوړ وو او د عوالي ځینې برخې د مدينې څخه څلور ميله يا ددې شاوخوا وې . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۲۸۱۲، رقم: ۵۵۰، ومسلم ۴۳۳۱، رقم: ۱۹۲-۶۲۱.

تشریح: عوالي د عاليه جمعه ده د مدينې منوري د ښار څخه دباندې څو کلي وه هغه ته

عوالي ويل کېدل او مسجد بني قريظه هم دې خوا ته دی .

﴿۵۴۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ صَلَاةُ الْمُنَافِقِ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ خنجه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : دا د منافق لمونځ دی چي د

مازديگر لمونځ په آخر وخت کي کوي

يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا صَفَرَتْ وَكَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ قَامَ

ناست وي انتظار کوي تردې چي لمر ژړسي او د شيطان په دواړو ښکرو کي راسي نو ودرېږي

فَنَقَرَهَا أَرْبَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا . رواه مسلم

او څلور مښکي وهي هغه په دې کي ډير لږ د الله ذکر کوي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴۳۴۱، رقم: ۱۹۵-۶۲۲.

تشریح: د مښکه وهلو مطلب دادی چي هغه پرته د ارامتيا او سکون څخه همدا سي په تلوار

تلوار سجدې کوي لکه څرنګه چي مرغان په مښکه وهلو سره دانې راټولوي، د مازديګر په

لمانځه کي سجدې خواته دي مګر دلته څلور واړه فرمايل سوي دي چي هغه په اوله سجده

کولو کي سر په ښه طريقه کښته نه کړ، نو دا داسي دي چي دواړي سجدې د يوې سجدې په

حکم کي راغلې يا دواړي سجدې د يوه رکن په اعتبار کولو سره پر ځاي د اتو د څلور شمير

فرمایلی دی . لته یوازي د مازدیگر د لمانحہ ذکر سوی دی د نورو لمنحو ذکر نه دی سوی د
دې وجه داده چي دا منحنی لمونخ دی او هسي خو هم په ټولو لمنحو کي د ارکان او آداب
لحاظ نه ساتل بده خبره ده مگر د نورو لمنحو په نسبت دا لمونخ په اطمینان او سکون نه کول
ډیره زیاته بده خبره ده .

مولانا مظهر رحمة الله عليه فرمایي: کوم سړی چي د مازدیگر لمونخ تر لمر ژړ کیدو
پوري و زندوی نو هغه خپل ځان د منافقینو په شان څرگند کړ ځکه چي منافق د لمانحہ د صحت
او تکمیل هیڅ خیال نه ساتي هغه یوازي په ظاهري توګه سره د مسلمان جوړیدو د الزام څخه د
ساتني په باره کي لمونخ کوي او هغه ته په لمانحہ کي د دومره زیات زند پروانه وي ځکه چي
هغه ته د اجر او ثواب ضرورت نه وي نو مسلمان ته پکار ده چي هغه د منافقینو عملا او فعلا
مخالفت کولو سره د مازدیگر لمونخ په مختار وخت کي کوي .

﴿۵۳۶﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمایلی :

الَّذِي تَفَوُّتُهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ فَكَأَنَّمَا وَتَرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ . متفق عليه

د کوم چا څخه چي د مازدیگر لمونخ قضا سي د هغه حالت داسي دی لکه د هغه اهل او عیال،
مال او دولت چي لوټ سو . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۳۰۱۲، رقم: ۵۵۲، و مسلم ۴۳۵۱، رقم: ۲۰۰-۶۲۶.

د لغاتو حل: (وَتَرَ): سَلَبَ وَأَخَذَ (واخیستل سي).

تشریح: مطلب دادی د کوم سړي چي د مازدیگر لمونخ قضا سي نو هغه داسي دی لکه د
هغه چي کور، کورنۍ، مال او اولاد هر څه ختم سول، یا په هغه کي کمی راغلل نو څرنگه چي یو
سړی د خپل کورنۍ د تباهی او بربادۍ او د مال او سامان د تاوان څخه بیرېږي . مخکي هم دا
بنودل سوې ده چي دلته یوازي د مازدیگر د لمانحہ د ذکر کولو وجه داده چي دا لمونخ منحنی
لمونخ دی د دي پریښودل د نورو لمنحو نو د پریښودلو په مقابله کي زیاته سخته ګناه ده .

﴿۵۳۷﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَرَكَ

د حضرت بریده رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمایلی : چا چي قضا کړ

صَلَاةُ الْعَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ . رواه البخاري .

د مازديگر لمونځ هغه خپل عمل ضائع کړ . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۱۱۲، رقم: ۵۵۳ وفي ۶۶۱۲، رقم: ۵۹۴.

تشریح: ددې حديث څخه په څرگنده خو دا معلومېږي چي کوم سړي د مازديگر لمونځ پريښودی د هغه ټوله نيک اعمال برباد سول حال دا چي داسي نه ده ځکه چي د ټولو اعمالو د بربادۍ خو يوازي د هغه سړي په برخه کي راځي چي مرتد وي نو ددې مطلب دادی چي کوم سړی د مازديگر لمونځ پريږدي نو ددې لمانځه په وجه هغه ته چي کوم اجر او ثواب تر لاسه کيدی او د هغه په نيکيو کي چي کمي او زياتوب کيدی د هغه څخه محروم سو، يا دا چي د هغه د ورځي په اعمالو کي چي کوم کمال هغه ته د مازديگر د لمونځ په وجه هغه ته تر لاسه کيدی هغه ټول ضائع سوه په هغه سره د هغه په اعمالو کي کمي واقع سوه .

د حنيفه په نزد په مرتد کيدو سره ټول اعمال باطل کېږي د هغه په نزد د مرگ قيد نسته تر داسي وخته که پريوسړي باندي حج واجب وي او هغه د حج وروسته مرتد سو بيا وروسته الله تعالي هغه ته هدايت وکړ او هغه په اسلام کي داخل سو نو هغه به حج دوهم وار کوي د معتزلو په نزد په کبيره گناه کولو سره اعمال باطل کېږي . والله اعلم .

﴿۵۳۸﴾: وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا نَصَلِّي الْمَغْرِبَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د رافع بن خديج رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ به د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د ماښام لمونځ ادا کوی

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَنْصَرِفُ أَحَدُنَا وَإِنَّهُ لَيُبْصِرُ مَوَاقِعَ نَبْلِهِ . متفق عليه

نو په موږ کي چي به څوک بيرته ستنېدی نو هغه به د خپل غشي د غورځېدو ځای ليدی . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۴۰۱۲، رقم: ۵۵۹، ومسلم ۴۴۱۱، رقم: ۶۳۷-۲۱۷.

تشریح: ددې مطلب دادی چي موږ خلکو به د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د ماښام لمونځ داسي په اول وخت کي کوئ چي د لمانځه کولو سره د بيرته راتلو وروسته که يو سړي به غشي وويشتی نو هغه به دا ليدلای سول چي هغه غشي په کوم ځای کي وموښتی .

په هر حال د ټولو علماؤ په نزد په اتفاق سره د ماښام لمونځ په اول وخت کي اداء کول

مستحب دي .

﴿۵۴۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانُوا يُصَلُّونَ الْعَتَمَةَ فِيمَا بَيْنَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ الْأَوَّلِ. (متفق عليه)

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ڏي ڇڏي رسول الله ﷺ او صحابه ڪرامو به د ماخستن لمونڻ د شفق د غائب ڪندو وروسته تر درهمي برخي د شپي پوري ڪوي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۴۷۱۲، رقم: ۸۶۴، ولم نجده عند مسلم.

د لغاتو حل: (العتمة): العشاء (ماخستن).

تشریح: د ڊي تر منځه دا بنودل سوي دي چي مخڪي به په عربو کي خلکو عشاء (ماخستن) ته عتمه ويل نو رسول الله ﷺ چي عشاء ته د عتمه ويلو څخه منعه وکړل نو بيا دا نوم ترک کړل سو مگر دلته بي بي عائشہ رضي الله عنها ماخستن ته عتمه ويلي دي نو د ڊي وجه دا کيداى سي چي تر دغه وخته پوري بي بي عائشہ رضي الله عنها ته دا معلومه نه وه چي رسول الله ﷺ عشاء ته د عتمه ويلو څخه منعه فرمايلي ده، د عشاء (ماخستن) د وخت په اړه د اهم بنودل سوي دي چي د شپي تر دريمي برخي پوري مختار وخت دی او د سهار د راختلو څخه مخڪي مخڪي پوري د جواز وخت وي.

﴿۵۵۰﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُصَلِّيَ الصُّبْحَ

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ڏي ڇڏي رسول الله ﷺ به د سهار لمونڻ هغه وخت ڪوي چي

فَتَنْصَرِفُ النِّسَاءَ مُتَلَفَعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ مَا يُعْرِفْنَ مِنَ الْغَلَسِ. متفق عليه

(د لمانځه ڪولو وروسته) به بنځي په پرده کي بيرته ستنېږي نو د تيارې له کبله به هيچا هغوی نه پيژندلې. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۴۹۱۲، رقم: ۸۶۷، ومسلم ۴۴۶۱۱، رقم: ۲۲۲-۶۴۵.

د لغاتو حل: (متلفعات): ای مستترات وجوهن وابدانهن (په پرده کي). (بمروطهن): المرط: كساء من صوف او خزئو ترز به وقيل الجلباب، وقيل الملحفة. مركات. (چادري).

﴿۵۵۱﴾: وَعَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَزَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ

حضرت قتاده د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ او زيد بن ثابت رضی اللہ عنہ

تَسَحَّرَا فَلَمَّا فَرَغَا مِنْ سُحُورِهِمَا قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى

دواړو پيشلمی وکړ د پيشلمي څخه تر فراغت وروسته رسول الله ﷺ ودرېدی لپاره

الصَّلَاةِ فَصَلَّى. قُلْنَا لِأَنْسِ كَمْ كَانَ بَيْنَ فَرَاعِهِمَا مِنْ سُحُورِهِمَا وَدُخُولِهِمَا

د سهار د لمانځه او لمونځ يې وکړ، موږ د انس رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړه چې د پيشلمي کولو او د سهار د لمانځه په منځ کې څومره وخت وو؟

فِي الصَّلَاةِ؟ قَالَ قَدَرُ مَا يَقْرَأُ الرَّجُلُ خَمْسِينَ آيَةً. رواه البخاري

هغه وويل يوازې دويمره وخت چې يو سړی پکښې پنځوس آياتونه تلاوت کړي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۵۴۱۲، رقم: ۵۷۶.

تشریح: علامه تورپشتي رحمه الله عليه فرمايي چې: دلته د وخت کومه اندازه بيان شوې ده په هغه سره عامو خلکو ته عمل کول جائز نه دي ځکه چې د رسول الله ﷺ دا عمل د الله تعالی د لوري څخه د خبر کېدو وروسته وو، دوهم دا چې رسول الله ﷺ خود دين په معامله کې معصوم من الخطاء (د گناهو څخه پاک) وو چې په ديني معامله کې لږ تصور نسي کيدای او ښکاره ده چې دا مرتبه د هر چا چيرې په برخه کيدای سي.

﴿۵۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كَيْفَ أَنتَ

د حضرت ابوذر رضی الله عنه څخه روايت دی چې ما ته رسول الله ﷺ وفرمايل ستا به څه حال وي

إِذَا كَانَتْ عَلَيْكَ أُمْرَاءُ يُبَيِّتُونَ الصَّلَاةَ أَوْ يُؤَخِّرُونَ عَنْ وَقْتِهَا قُلْتُ فَمَا تَأْمُرُنِي

هغه وخت چې پر تا داسي حاکمان يا سرداران مسلط سي چې لمونځونه مړه کوي او يا يې په زنده سره کوي، ابوذر رضی الله عنه وايي چې ما عرض وکړ نو بيا تاسو د هغه وخت لپاره څه حکم راکوئ؟

قَالَ صَلِّ الصَّلَاةَ لَوْ قَتَلَتْهَا فَإِنْ أَدْرَكَتْهَا مَعَهُمْ فَصَلِّ فَإِنَّهَا لَكَ نَافِلَةٌ. رواه مسلم

رسول الله ﷺ وفرمايل: ته لمونځ پر وخت کوه که ته د دوی سره لمونځ کوې نو دوهم ځل يې

ورسره وکړه او دا به ستا لپاره نفل وي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۴۴۸۱۱، رقم: ۲۳۸.

تشریح : د حدیث الفاظ (او کانوا یؤخرون عن وقتها) کی پہ لفظ د (او) کی د راوی شک دی یعنی د حدیث یو راوی ته شک سوی دی چي د هغه څخه مخکي راوی لفظ یمیتون ویلی دی که یؤخرون هسي خو د معنی په اعتبار په دواړو کی هیڅ فرق نسته، د حدیث خلاصه داده چي هغه وخت به ته څه کوې هر کله چي ته دا ووينې چي کوم سړی ستا حاکم او سردار وي په لمانځه کی سستي او کهالي کوي لمونځ پر خپل اول وخت کی نه کوي غیر مختار تاخیر کوي او هغه ستاسو حاکم وي ځکه ته به پر هغه قادر نه یې چي د هغه څخه مخالفت کولو سره پر سیده لاریې سم کړې تاته به دا بیرته وي که لمونځ د هغه سره کوې نو د اول وخت لمونځ کولو فضیلت د لاس څخه وځي او که د هغه مخالفت کوې نو نه یوازې دا چي د هغه د خوا څخه د تکلیف رسیدو بلکه د جماعت فضیلت څخه محروم کیدو بیرته به هم وي نو ابو ذر رضی الله عنه د داسي موقع لپاره حکم هم وپوښتی چي هرکله داسي وخت راسي نو ماته څه طریقه اختیارول پکار دي؟

پر دې باندې رسول الله ﷺ هغه ته سیده لار وښودل چي کله داسي وخت وي نو کم تر کمه ته خپل لمونځ پر صحیح وخت ادا کوه بیا د هغه وروسته که په اتفاق سره د هغوی په لمانځه کی د گډون کولو موقع هم وي نو د هغوی سره هم لمونځ کوه ستا دا لمونځ به نفل سي همداسي به بیا یو په دوه ثواب وي، د دې څخه دا معلومه سوه که یو امام په لمانځه کی زڼه وکړ نو مقتدیانو ته دا پکار ده چي هغوی خپل لمونځ په اول وخت کي اداء کړي بیا وروسته د امام سره دي هم لمونځ وکړي چي داسي د وخت او جماعت دواړو فضیلت ترلاسه کړي، مگر په دې پوهیدل پکار دي چي دا حکم یوازې د مابینین او ماخستن په باره کی دی ځکه چي په سهار او مازدیگر کی خو د فرض ادا کولو وروسته نفل لمونځ کول مکروه دي او درې رکعت نفل مشروع نه دی ځکه په مابینام کی هم دا طریقه اختیاریدلای سي.

او کوم چي د حدیث د اطلاق تعلق دی نو په دې اړه به وویل سي چي دا د ضرورت په وجه دی چي د امیرانو او حکامو سره لمونځ نه کول او د هغوی خلاف کولو کی فتنه او فساد کی د اخته کیدو بیرته ځکه رسول الله ﷺ د مابینین او ماخستن قید و نه لگوی چي د مکروهاتو مخنیوی ددې څخه غوره دی چي فتنه او فساد پیدا کړاي سي بیا په داسي موقع باندې مکروهات هم مباح کیږي، په پای کی په دې خبره باندې هم پوه سئ چي رسول الله ﷺ ابو ذر رضی الله عنه ته دا فرمایلي وه هغه یوازې د وړاند ویني په توگه یې نه وه فرمایلي بلکه په اصل کی رسول الله ﷺ د معجزې په توگه یې د راتلونکي پېښېدو حالاتو وړاند وینه فرمایلي وه،

پوهيدونکي خلک پوهيږي چي د بني اميه په دور کي دا وړاند وينه په پوره صداقت سره صحيح سوه چي د هغه زمانې امراء او حاکمان به په لمانځه کي ډېره سستي کول او لمونځ به يې د مختار وخت څخه په ځنډ سره کوی .

﴿۵۵۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَدْرَكَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم څوک چي ونيسي

رَكْعَةً مِنَ الصُّبْحِ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ الصُّبْحَ وَمَنْ أَدْرَكَ

د سهار يو رکعت د لمر ختلو څخه مخکي نو هغه لکه د سهار لمونځ چي وکړ او چا چي ونیوی

رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ الْعَصْرَ. متفق عليه

د مازديگر يو رکعت د لمر لوېدو څخه مخکي ونیوی نو هغه د مازديگر لمونځ تر لاسه کړ .

بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۶۱۲، رقم: ۵۷۹، و مسلم ۴۲۴۱، رقم: ۱۶۳-۶۰۸.

تشریح: د مسئلې صورت دادی چي مثلاً يو سړی د مازديگر لمونځ کولو لپاره بالکل په اخر وخت کي ودریدی اوس هغه لایو رکعت لمونځ کړی وو چي لمر ډوب سو همداسي يو سړي د سهار لمونځ کولو لپاره بالکل په آخري وخت کي ودریدی چي د يوه رکعت وروسته لمر راوختی نو ددې حديث له مخي د دواړو لمنځونه صحيح سوه .

مگر په دې مسئلې کي د علماؤ اختلاف دی د اکثر علماؤ په نزد ددې حديث سره سم د لمر ختو او کښته کيدو پر وجه د سهار او مازديگر لمونځ نه باطل کيږي مگر د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه او د هغوی متبعين فرمايي چي د مازديگر لمونځ خو په دغه صورت کي صحيح دی چي د لمر د کښته کيدو په وجه د مازديگر لمونځ نه باطل کيږي مگر د سهار په باره کي به معامله بالکل مختلف وي په دې توگه چي د لمر ختلو څخه مخکي د سهار لمونځ باطل کيږي همداسي دا حديث به د امام اعظم رحمه الله عليه خلاف وي ځکه د دې جواب دا ورکول کيږي چي د دغه حديث او د نورو حديثونو په مينځ کي چي د هغه څخه دا ثابتيږي چي د لمر ختلو او کښته کيدو په وخت کي لمونځ که نفل وي او که فرض کول ممنوع دي، په دغه دواړو حديثونو کي ټکر واقع کيږي ځکه موږ د اصول فقه ددې قاعدې سره سم چي هر کله په دوو

حدیثونو کي تعارض واقع سي نو د حدیث طرف ته رجوع کول پکار دي او هر کله چي په دوو آیاتونو کي تعارض وي نو د قیاس مرسته اخیستل پکار ده پر قیاس باندي عمل څه دي قیاس ددې حدیث حکم ته د مازدیگر په لمانځه کي ترجیح ورکړه او حدیثونه نهی د سهار په لمونځ کي ترجیح ورکړه او ددې وجه داده چي د فجر مخکي هر کله چي لمونځ پیل کیږي نو د هغه د صفت کمال سره واجب کیږي چي د هغه تقاضا داده چي څرنگه ابتداء صفت کمال سره ثابته سوې ده همداسي اختتام هم په صفت کمال سره یعنی په وخت کي دننه دننه وي خو هر کله چي یو رکعت څخه وروسته لمر راوختی نو ددې مطلب داسو چي د وخت ختمیدو په وجه په لمانځه کي تاوان پیدا سو نو دا لمونځ چي په کوم صفت کمال سره واجب سوی وو هغسي اداء نه سو نو گویا پوره لمونځ باطل سو .

ددې برعکس په مازدیگر کي دوهم شکل دی هغه دا چي د مازدیگر په لمانځه کي تر لمر پریوتو پوري پوره وخت کامل نه وي یعنی تر څو پوري چي لمر ژړنسي تر هغه وخته پوري خو وخت مختار یا خو وخت کامل وي خو لمر تر ژړیدو وروسته په آخر کي وخت مکروه کیږي نو د مازدیگر لمونځ هر کله چي وخت بالکل په اخر کي یعنی وخت ناقص کي پیل کیږي نو د هغې مطلب به دا وي چي د هغه ابتداء وخت ناقص کي وسوه ځکه د هغې وجوب هم په صفت تاوان سره وسو نو د هغه اختتام هر کله چي د لمر په ډویدو باندي وي نو دا به وویل سي چي د لمر د ډویدو سره په لمونځ کي د تاوان پیدا کیدو په وجه لمونځ فاسد نه سو ځکه څرنگه چي د هغه ابتداء په ناقص وخت کي سوې ده همداسي د هغه انتهاء هم په ناقص وخت کي وسوه گویا په کوم صفت سره چي لمونځ واجب سوی وو په هغه صفت سره یعنی ناقص ادا سو .

د کومو حدیثو څخه چي معلومیږي چي د لمر ختلو اولمر کښته کیدو او نصف النهار (زوال) په وخت کي لمونځ کول ممنوع دي د هغه په باره کي امام شافعي رحمه الله علیه فرمایي چي ددې حدیث تعلق د نوافل سره دی یعنی که یو سړي په دغه درو وختونو کي نفل لمونځ کول غواړي نو د هغه لپاره به دا جائزه نه وي البته په فرض لمنځونو کي به په دغه درې سره وختونه کي هم جائز وي مگر د حدیث الفاظ د امام شافعي رحمه الله علیه د مذهب تائید نه کوي ځکه چي په حدیث کي د فرض او نفل هیڅ تخصیص نه دی سوی بلکه په عامه توگه سره د ټولو لمنځونو په باره کي ویل سوي دي نو ددې په باره کي که د یوه لمونځ تخصیص کیږي نو دا به وویل سي چي دا حدیث د بنکاره منشاء او مفهوم سراسر خلاف دی .

ابن مالک رحمه الله علیه فرمایي ددي حدیث د اولي جملې مطلب دادی چي کوم سړي د

لمر ختلو څخه مخکي د سهار لمونځ يو رکعت وکړ نو بېشکه هغه د لمونځ وخت تر لاسه کړ که څه هم هغه وخت د لمانځه مناسب نه وو مگر بيا هغه وخت د لمونځ مناسب ځکه شو چي د يوه رکعت مقدار وخت په هر حال باقي پاته سوی وو نو هغه لمونځ به د هغه سړي لپاره لازم وي .

﴿۵۵۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَدْرَكَ أَحَدُكُمْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په تاسو کي چي څوک ونيسي

سَجْدَةً مِّنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَلَاتَهُ وَإِذَا أَدْرَكَ

د مازديگريو رکعت د لمړې څخه مخکي نو هغه ته پکار دي چي خپل لمونځ پوره کړي او څوک چي ونيسي

سَجْدَةً مِّنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَلَاتَهُ . رواه البخاري

د سهار يو رکعت د لمړې څخه مخکي نو هغه بايد خپل لمونځ پوره کړي . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۷۱۲-۳۸، رقم: ۵۵۶.

تشریح: هغه ته پکار ده چي خپل لمونځ پوره وکړي، حنفيه خو ددې جملې مطلب داسي بيانوي چي هغه دي خپل لمونځ راوگرځوي يعني د هغه قضاء دي وکړي او د شوافع په نزد هغه معنی ده چي ددې څخه په مخکي حديث کي ذکر سوې ده .

﴿۵۵۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَسِيَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د چا څخه چي هر سي

صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا وَفِي رِوَايَةٍ لَا كَفَّارَةَ لَهَا

لمونځ يا بيده سي نو د هغه بدله داده چي کله هم ورپه ياد سي نو سمدستي دي يې وکړي ، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي نه سته کفار دغه لره

إِلَّا ذَلِكَ . متفق عليه

مگر دا چي ويې کړي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷۰۱۲، رقم: ۵۹۷، ومسلم ۴۷۷۱، رقم: ۳۱۵-۶۸۴.

تشریح : که دیوه سړي څخه لمونځ کول هیر سي یا د لمانځه په وخت کي داسي غافله بیده سي چي د لمانځه وخت تیر سي او لمونځ ونه کړي نو د هغه کفارو یوازي داده چي کله هم ورته را یاد سي یا کله هم د خوب څخه راپورته سي نو قضاء لمونځ دي وکړي دانه چي څرنګه بغیر عذر څخه هم د کفارې په توګه څو لمنځونه کول پر ذمه سي یا صدقه وغیره ورکول پر ذمه سي، ابن ملک رحمة الله علیه فرمايي چي د دې حدیث څخه دا خبره ثابتېږي چي کوم لمونځ د کولو څخه پاته سي هغه چي کله ور یاد سي د هغه په کولو کي تاخیر کول نه دی پکار .

﴿۵۵۶﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د حضرت ابوقتاده رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقَظَةِ فَإِذَا نَسِيَ أَحَدُكُمْ صَلَاةً أَوْ

د خوب په حالت کي د لمانځه څخه ناخبره کېدو سره د خوب له کبله څه قصور نسته البته د وینې په حالت کي قصور سته هر کله چي په تاسو کي د یو چا څخه لمونځ هیر سي یا

نَامَ عَنْهَا فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي).

رواه مسلم

بیده سي نو کوم وخت چي ور په یاد سي سمدستي دي یې وکړي لکه چي الله تعالی فرمايي :
(زما د یاد لپاره لمونځ ادا کړه) . مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۴۷۳۱، رقم: ۳۱۱-۶۸۱.

تشریح : مطلب دادی که یو سړي د لمانځه مخکي په غافل کېدو سره بیده سي نو په هغه حالت کي دي د لمانځه د تاخیر او قصور نسبت بیده کیدونکي ته نه کیږي ځکه چي هغه د خوب بیده کېدو کي مکلف نه دی بلکه مجبور دی البته هغه ته د قصور نسبت به د وینې په حالت کي کیږي چي هغه داسي طریقه ولي اختیار کړل چي د هغه په وجه هغه د لمانځه کولو پرته بیده سي مثلاً د وخت تر مخه بیده سو نو په دې کي د هغه خطا ده همداسي هغه داسي کارونه وکړل چي د هیري سبب وي مثلاً په پریوتو یا د سطرنج په لوبه یا داسي نور کارونو کي بوخت سي چي د هیري باعث وي نو په دې کي د هغه قصور دی .

د آیت مطلب دادی چي د لمانځه یا دول په منزل د الله ﷻ د یادولو دي ځکه د لمانځه

يادول الله ﷻ دخپل يادولو سره وفرمايل کله چي ما يادوي يعني لمونځ چي هرکله تاسو ته راياد سي چي هغه زما د يادولو سبب دي نو کوي يې، ځيني حضرات وايي چي (لذکري) معنی ده چي کله درته لمونځ راياد کړم نو هغه وخت لمونځ کوي ستاسو څه قصور نه دی.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿۵۵۷﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا عَلِيُّ ثَلَاثٌ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: اي علي! په درو شيانو کي

لَا تُؤَخِّرُهَا الصَّلَاةُ إِذَا أَتَتْ وَالْجَنَازَةُ إِذَا حَضَرَتْ وَالْأَيُّمُ إِذَا وَجَدَتْ لَهَا
كُفُوًا. رواه الترمذي.

زنډه کول نه دی پکار ۱: يو خود لمانځه په ادا کولو کي چي کله يې وخت سي ۲: دويم. په جنازه کي چي کله تياره سي ۳: او دريم د بې خاونده بڼځي په نکاح کي هرکله چي د هغې سيال خاوند پيداسي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۳۲۰۱، رقم: ۱۷۱.

تشریح: رسول الله ﷺ حضرت علي رضي الله عنه ته په درو کارونو کي د زنډه نه کولو نصيحت فرمايلي دی اول خود لمانځه په باره کي يې وفرمايل چي کله د لمانځه مختار وخت سي نو په هغه کي تاخير کول نه دي پکار بلکه تر ټولو تر مخه لمونځ کوي د هغه وروسته بل کار کوي دوهم د جنازې په باره کي فرمايلي دي چي کوم وخت جنازه تياره سي نو د هغې په لمانځه او بڼځولو کي قطعاً تاخير نه دی پکار، اشرف علي رحمة الله عليه قول د علامه طيبي شافعي نقل کوي چي ددې څخه دا معلومه سوه چي د جنازي لمونځ په مکروه وختونو يعني لمر ختلو، لمر کښته کيدو او د زوال په وخت کي کول مکروه نه دي هو که صورت داسي وي چي جنازه د دغه وختونو څخه مخکي راسي نو بيا په دغه وختونو کي به لمونځ کول مکروه دي داده سجده تلاوت هم حکم دي په هر حال ددې درو مکروه وختونو څخه پرته په ټولو وختو کي حتی چي د سهار څخه مخکي او وروسته او د مازديگر د لمانځه وروسته هم دا دواړه شيان يعني د جنازې لمونځ او سجده تلاوت مکروه نه دي.

دریم شی رسول الله ﷺ دا و فرمایه چي د بې خاوندې بنځي کفو يعني هم قوم سړی چي کله پيدا سي نو د هغه سره په نکاح کولو کي تاخير کول نه دي پکار .

(ايم) بې خاوندې بنځي ته وايي که هغه پيغله وي يا مطلقه يعني طلاقه سوې او يا کونډه وي خو علامه طيبي فرمايي چي ايم هغه بنځي ته وايي چي د هغه زوج (يعني جوړه) نه وي که څه هم هغه سړی وي يا بنځه او بنځه که څه هم ټيب وي او پيغله وي

د کفو مطلب دادی چي سړی په هغه ټولو صفتونو کي د بنځي هم مثله (برابر) وي، هغه اوصاف دادی : يو نسب دوهم اسلام دريم حریت يعني ازادي څلورم ديانت پنځم مال شپږم کسب . په دې ځای کي د حديث مناسبت يو تکليفي صورت حال ته د مسلمانانو توجه ګرځول ضروري ده نن صبا دا عام رواج جوړ سوې دی چي د انجونو واده په ډير زنډه سره کيږي اکثر زنډه خو د نوي تهذيب د پيروي او د رسم او رواج د پابندۍ نتيجه ده دا شی نه يوازي دا چي د پيغمبر رسول الله ﷺ د حکم او فرمان خلاف دی بلکه د انجونو د فطرت او د هغوی د جذباتو ختمولو سره پر هغوی د ظلم برابر دی د دې نتايج چي نن سبا په کوم انداز سره منځته راځي د هغه څخه هر سړی ښه خبر دی چي د زنا لعنت عام سوې دی د بې حيايي او بې غیرتۍ دور دی او اخلاق او کردار ډير راګڼسته سوي دي ، بيا نه يوازي داچي د پيغلو انجونو په واده کي تاخير کيږي بلکه که يوه بنځه د خاوند په وفات يا طلاق په وجه کونډه کيږي نو د هغې دوهمه نکاح ډير عيب ګڼل کيږي همداسي د هغې خواړي (بې چاري) ټول جذبات او خواهشات په ختميدو سره د هغې ټوله ژوند په نا اميدۍ، غم درد او حسرت او بې کيفي کي تير يږي .

په دې خو تقريباً ټول پوهيږي چي د ټولو اهل سنت والجماعت په اتفاق سره دا عقیده ده چي کوم سړی د معمولي سنت څخه هم انکار وکړي يا د هغه تحقير يعني سپکاوی وکړي نو هغه کافر کيږي او په دې ټول خلک پوهيږي چي د بنځي نکاح کول د پيغمبر اسلام ﷺ هغه عظيم او مشهور سنت دی چي د هغه تاکيد د بې شميره حديثونو څخه ثابت دی مګر افسوس دی چي مسلمانان چي د اسلام دعوه کوي د رسول الله ﷺ ذات اقدس سره د محبت اقرار کوي د رسول الله ﷺ په دې سنت باندي په پابندي سره د عمل کولو جذبه نه لري دا څومره د تعجب خبره ده چي يو سړی خو د خپل مجبوري په وجه د انجونو په واده کي ځنډ کوي څوک د نوي

۱ - يعني هغه بنځه چي د هغې نکاح سوې وي مګر خاوند يې مړ سوې وي يا طلاق يې ورکړی وي يا پيغله ناواده کړې انجلۍ وي .

تهذيب او فيشن سره د دې نيك بختی څخه ځان محرومه کوي او ځيني خلک د پيغور او ملامتا د خوف څخه د کونډي سره د واده کولو انکار کوي گويا هغه د خلکو پيغور او ملامتيا د رسول الله ﷺ په حکم او سنت باندې ترجيح ورکوي حال دا چي د هونيارتوب تقاضا داده چي هغه د خلکو دغه پيغور او خبري د ځان لپاره باعث د سعادت او قابل د فخر وگڼي چي د انبياء عليهم السلام او د الله ﷻ د نيك بندگانو پر بنه کارونو باندې هميشه خلکو پيغور او خبري کړي دي مگر هغه خلکو د الله ﷻ په حکم، اطاعت، فرمانبردارۍ او نیکو کارونو کي هيڅ کله کوتاهي يا قصور نه دی کړی .

دلته د يو بزرگ په زړه پوري حکايت واورئ: ويل کيږي چي يو بزرگ د خپل لور نکاح د يو مريد سره چي د هغه انجلۍ مناسب او وړ وو وکړل او په دې يې هيڅ څوک خبر نه کړل حال دا چي د خپل بنځي څخه يې هم دا خبره پته ساتلې وه وروسته چي د هغه بنځي ته دا معلومه سوه نو په جذبه کي سوه او هغه ته يې وويل چي تا ددې خبري هم خيال نه وساتي چي ستا په دې چم کولو سره ستا پزه پرې کيدای سي او بيا څرنگه چي د هغو ناقص العقل بنځو عادت دی هغه بزرگ ته يې ډير بد او رد وويل هغه بزرگ دا وگڼل چي د بنځو سره په دې باره کي څه ويل د خپل عقل خرابول دي نو دی هم پته خوله سو بيا د باندې راغلی د مريدانو څخه يې پوښتنه وکړه چي ولي وړونو زما پر مخ هم پزه سته يا نه هغوی په تعجب سره وويل چي هو ولي نسته، هغه ورته وويل زما بنځه وايي چي زما پزه پريکړه سوه، ددې څخه د دوی مطلب دا وو چي سړي ته دا پکار ده چي په نیک کار کولو کي د چا د پيغور او ملامتيا خيال نه وساتي ځکه چي په حقيقت کي کومه خبره خرابه نه وي هغه د چا په وينا سره نه خرابيږي او نه د هغه کار کونکي پر ذات او شخصيت درواغ لگيدلای سي .

حضرت مولانا شاه عبد القادر رحمه الله عليه ددې آيت (و انکحو الايامي) په ضمن کي ددې حديث ترجمه داسي کړې ده چي :

رسول الله ﷺ و فرمايل (اي علي عليه السلام په درو کارونو کي تاخير مه کوه اول د فرض لمانځه په ادا کولو کي هر کله چي د هغه وخت سي دوهم په جنازه کي چي موجود سي دريم د کونډي بنځي په نکاح کي هر کله چي د هغې ذات او مرتبې سړی مړ سي او کوم سړی چي پر کونډي باندې د دوهم خاوند عيب لگوي نو پوه سي چي د هغه ايمان سلامت نه دی او کومه مينځه يا غلام چي نیک وي يعني د واده څخه وروسته د هغوی د مغرور کيدو خوف نه وي او تاسو ته باور وي چي دا نیک بخت دي د واده څخه وروسته به زموږ کار نه پريږدي نو د هغوی هم نکاح کوئ .

﴿۵۵۸﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل:

الْوَقْتُ الْأَوَّلُ مِنَ الصَّلَاةِ رِضْوَانُ اللَّهِ وَالْوَقْتُ الْآخِرُ عَفْوُ اللَّهِ. رواه الترمذي

په اول وخت کي د لمانځه ادا کول د الله د رضا سبب دی او په آخري وخت کي د الله تعالی د

معافۍ سبب دی. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۳۲۱۱، رقم: ۱۷۲.

تشریح: د اول وخت څخه مراد اول مختار وخت دی او د دې قید لگولو ضرورت داسي وسو

چي د حنفيه په نزد په ځينو لمنځونو کي ځنډ کول لکه د سهار لمنځ او په گرمۍ کي د ماپښين لمنځ په ځنډ کولو سره کول مستحب دی نو دا لمنځونه مستثنی دي ځکه چي د دې اول وخت مختار نه دي بلکه په دې کي ځنډ مختار دي

د آخر وخت څخه مراد مکروه وخت دی مثلاً د مازديگر په لمانځه کي د لمړ په بدلیدو يا د ماخستن په لمانځه کي وخت د نيمي شپې څخه زیات تیریدل د دې جملې مطلب دادی چي په آخر وخت کي د لمانځه فرضیت خو په هر حال اداء کيږي چي د هغه په وجه هغه وخت په لمانځه کونکي د لمانځه د پریښودلو د گناه څخه ژغورل کيږي او پر هغه به څه مواخذه نه وي.

﴿۵۵۹﴾: وَعَنْ أُمِّ فَرْوَةَ قَالَتْ سَأَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْأَعْمَالِ

د حضرت ام فروة څخه روايت دی چې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسول چي کوم عمل

أَفْضَلُ؟ قَالَ الصَّلَاةُ لِأَوَّلِ وَقْتِهَا. رواه أحمد والترمذي وأبو داود. وقال

الترمذي لا يروى الحديث إلا من حديث عبد الله بن عمر العمري وهو

ليس بالقوي عند أهل الحديث.

ترتولو غوره دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: په اول وخت کي لمنځ ادا کول، (احمد، ترمذي)

ترمذي په دې کي دا هم ليکلي دي چي دا حديث پرته د عبد الله بن عمر عمري د حوالې څخه څه

بله لار نه پيدا کيږي چي نه دی قوي په نزد د اهل حديث

تخریج : الامام احمد في مسنده ۳۷۴\۶، ۳۷۵، ۴۴۰، وابوداؤد: ۲۹۶\۱، رقم: ۴۲۶، والترمذي ۳۱۹\۱، رقم: ۳۲۰، ۱۷۰.

تشریح : مطلب دادی چي ترایمان وروسته افضل عمل دادی چي لمونځ د هغه په اول وخت کي په جماعت سره اداء سي، د کتاب الصلوات پنځم نمبر حدیث په تشریح کي بنودل سوي ده چي د ښه اعمالو په اړه ډیر زیات حدیثونه راغلي دي چي په هغه کي مختلف اعمالو ته افضل اعمال ویل سوي دي او هغه هر یو پر خپل خپل ځای او د مناسبت په وجه یقینا افضل دي. دلته بیا هم پوه سئ چي په نورو حدیثونو کي کومو اعمالو ته افضل ویل سوي دي نو هلته فضیلت اضافي مراد دی یعنی ځيني اعمال په ځيني حیثیت سره افضل دي او ځيني اعمال ته د نورو وجهو او حیثیت سره پر نورو اعمالو باندي فضیلت حاصل دی مگر لمونځ علي الاطلاق په ټولو وجهو ترایمان وروسته تر ټولو اعمالو غوره او اشرف دی.

ترمذي ددې حدیث په باره کي ویلي دي چي د دې راوي یوازي یو یعنی عبد الله بن عمر عمري دي او هغه هم د محدثینو په نزد قوي نه دی د عبد الله بن عمر په باره کي غالباً مخکي هم د یو حدیث په تشریح کي بنودل سوي دي چي دی د حضرت عمر رضي الله عنه د کورنۍ څخه دی ځکه ورته عمري ویل سوي دي د نسب لړۍ یې داده: عبد الله بن عمر حفص بن عاصم بن عمر فاروق، په هر حال د ترمذي د ویلو مقصد دادی چي دا حدیث د صحت مرتبې ته نسي رسیدلای حال دا چي نورو حضراتو ویلي دي چي دا حدیث صحیح دی.

﴿۵۲۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةً

د حضرت عائشې څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ تر آخره وخته پوري هېڅکله لمونځ

لَوْ قَتَلَهَا الْآخِرِ مَرَّتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ تَعَالَى. رواه الترمذي.

په آخري وخت کي دوهم ځل نه دی کړی. ترمذي

تخریج : سنن الترمذي ۳۲۸\۱، رقم: ۱۷۴.

تشریح : د بي بي عائشې صديقې رضي الله عنها د ارشاد مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به لمنځونه په هغه مختار وختونو کي کول په مکروه وختونو کي به یې نه کول یوازي یو وار د بیان جواز لپاره رسول الله صلي الله عليه وسلم په آخري وخت کي کړي وو تر هغه برخي پوري لمونځ جائز کیدای سي، معلومېږي چي بي بي عائشې رضي الله عنها هغه لمونځ نه دی

شمیرلی کوم چي رسول الله ﷺ د جبرائیل علیه السلام په ملگرتیا کي په اخر وخت کي د لمانځه کولو اتفاق سوی وو همداسي یو وار رسول الله ﷺ یو پوښتنه کونکي ته یوه ورځ په اول وخت کي او یوه ورځ په اخر وخت کي لمونځ کولو سره ښودلې وه دا هم بي بي عائشې رضي الله عنها نه دی شمیرلی ځکه چي دا پر تعلیم باندې محمول دی .

﴿۵۶۱﴾: وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَزَالُ

د حضرت ابو ایوب رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : همېشه به

أَمَّتِي بِخَيْرٍ أَوْ قَالَ عَلَى الْفِطْرَةِ مَا لَمْ يُؤَخَّرُوا الْمَغْرِبَ إِلَى أَنْ تَشْتَبِكَ النُّجُومُ . رواه أبو داود . ورواه الدارمي عن العباس .

زما امت د خير په حالت کي وي يا دا الفاظ رسول الله ﷺ وفرمایل چي زما امت به همېشه پر دين فطرت وي ترڅو پوري چي هغوی د ماښام په لمانځه کي زڼه نه کوي . يعنې دومره زڼه چي رښکاره سي ستوري . ابوداؤد او دارمي

تخریج : سنن ابی داؤد ۲۹۱۱ ، رقم : ۴۱۸ ، سنن الدارمي ۲۹۷۱ ، ۲۹۸ ، رقم : ۱۲۱۰ .

تشریح : ددې حدیث څخه دا معلومه سوه چي د ماښام په وخت کي یوازي په ستورو لیدو سره کراهیت نه راځي البته ستوري په گڼ کیدو سره چي خلیدل پیل سي نو بیا وخت مکروه کیږي رسول الله ﷺ یو وار د ماښام لمونځ په ځنډولو سره کړی وو او هغه هم د بیان جواز لپاره ځکه رسول الله ﷺ به همېشه په اول وخت کي د ماښام لمونځ ادا کوی .

﴿۵۶۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : که چیري

أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُؤَخَّرُوا الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ . رواه أحمد والترمذي وابن ماجه .

ما پر خپل امت مشکل نه گڼلای نو ما به دا حکم کړی وای چي د ماښام لمونځ د شپې تر دریمي برخي پوري وژنډول سي

تخریج: الامام احمد في مسنده: ۲۵۰/۲، ۴۳۳، والترمذي ۳۱۰/۱، ۳۱۱، رقم: ۱۶۷، وابن ماجه ۲۲۶/۱، رقم: ۶۹۱.

﴿۵۲۳﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْتَمُوا بِهَذِهِ الصَّلَاةِ فَإِنَّكُمْ قَدْ فَضَّلْتُمْ بِهَا عَلَى سَائِرِ الْأُمَمِ وَلَمْ تُصَلِّهَا أُمَّةٌ قَبْلَكُمْ. رواه أبو داود.

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو د (ماخستن په لمانځه کي) زنده کوی ځکه چي تاسي بيشکه بهتر کړل سوي ياست په دې لمانځه سره پر (ټولو) نورو امتونو او نه دي کړي يو امت مخکي تر تاسي دا لمونځ (ماخستن). ابو داود.

تخریج: سنن ابی داؤد ۲۹۲/۱-۲۹۳، رقم: ۴۲۱.

تشریح: ددې څخه مخکي په باب المواقيت دریم نمبر حدیث کي تیر سوي دي چي رسول الله ﷺ ته جبرائیل علیه السلام د پنځو وختونو لمونځ ورکړو او دا یې ورته وویل چي (هذا وقت الانبياء من قبلک) ددې څخه خو دا معلومیږي چي تیرو انبیاء علیهم السلام هم د ماخستن لمونځ کوی کوم حدیث چي دلته ذکر سوی دی د هغه څخه دا معلومیږي چي د ماخستن لمونځ یوازي پر دې امت فرض دی پر مخکنیو امتونو باندي فرض نه وو محدیثونو په دې دواړو حدیثونو کي دا تطبیق کړی دی چي په مخکنیو امتونو کي د ماخستن لمونځ به یوازي پیغمبر او رسول کوی ځکه چي دا لمونځ د هغوی پر امت واجب نه وو څرنگه چي د ځینو علماؤ د قول سره سم د تهجد لمونځ پر رسول الله ﷺ باندي واجب وو او د رسول الله ﷺ پر امت واجب نه دی ځکه د جبرائیل علیه السلام د ارشاد (هذا وقت الانبياء) څخه پر مخکنو امتونو باندي د ماخستن وجوب ثابت نه سو بلکه ددې مفهوم داسو چي دا لمونځ به انبیاء علیهم السلام کوی او په دې حدیث کي چي دا وفرمايل سوه چي مخکنیو انبیاء علیهم السلام هم د ماخستن لمونځ نه کوی بلکه ددې مفهوم داسو چي دا لمونځ د مخکنیو امتونو خلکو نه کوی بلکه دا لمونځ ددې امت د خلکو سره خاص دی همداسي په دې دواړو حدیثو کي هیڅ اختلاف پاته نه سو په آخر کي په دې خبره باندي پوه سئ چي هذا وقت الانبياء من قبلک کي دا الفاظ هذا څخه د فجر وخت اسفاره اشاره ده چي پر خلاف د نورو وختونو په دې کي ټول انبیاء علیهم السلام شریک دي.

﴿۵۲۳﴾: وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ أَنَا أَعْلَمُ بِوَقْتِ هَذِهِ الصَّلَاةِ صَلَاةَ

د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د دې لمانځه وخت ښه پيژنم يعني لمونځ

الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيْهَا لِسُقُوطِ الْقَبْرِ

لِثَالِثَةٍ . رواه أبو داود والدارمي .

د ماخستن، رسول الله صلی الله علیه و آله به د شپې د دریمي برخي د سپوږمۍ د ډوبېدو په وخت کي کاوه .

ابوداؤد او دارمي

تخریج: سنن ابی داؤد ۲۹۱۱/۱، رقم: ۴۱۹، والدارمي ۲۹۸۱/۱، رقم: ۱۲۱۱.

تشریح: د دریمي شپې سپوږمۍ د شپې تقریبا پنځمه برخه کي لویږي همداسي دا حدیث

هم پر دې خبره دلالت کوي چي د ماخستن لمونځ په ځنډ کولو سره مستحب دی د ماخستن

لمونځ ته دوهمه عشاء ځکه ویل سوي دي چي ډیر واره ماښام ته هم عشاء ویل سوي دي ددې

اعتبار څخه دا دوهم عشاء سو .

﴿۵۲۵﴾: وَعَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل :

أَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَكْبَرُ لِلْأَجْرِ . رواه الترمذي وأبو داود والدارمي

وليس عند النسائي فإنه أعظم للأجر .

د سهار لمونځ په رڼا کي کوی ځکه چي په رڼا کي ددې کول لوی اجر لري . ترمذي، ابوداؤد او دارمي

تخریج: سنن ابی داؤد ۲۹۴۱/۱، رقم: ۴۲۴، والترمذي ۲۸۹۱/۱، رقم: ۱۵۴، والنسائي ۲۷۲۱/۱، رقم: ۵۴۸

والدارمي ۳۰۰۱-۳۰۱، رقم: ۱۲۱۷.

تشریح: ددې حدیث څخه د ښکاره الفاظو څخه دا معلومیږي چي د سهار لمونځ په رڼا کي

کول پکار دي لکه د حنفیوو ښکاره مذهب هم دادي چي د سهار د لمانځه شروع او ختم دي

دواړه په رڼا کي وي مگر امام طحاوي (چي د حنفي مذهب يو جلیل القدر امام دی) فرمایي

چي په اول کي په (غسل) يعني تیاره کي پکار ده او ختم یې په رڼا کي ، ددې طریقه داده چي

قرائت دومره اوږد کړي چي په ويلو ويلو سره رڼا سي ، له دې وجه علماء فرمايي چي د امام طحاوي رحمه الله عليه دا تاويل ښه او احسن دی ځکه چي په دې سره په ټولو حديثونو کي مطابقت پيدا کيږي چي په هغه کي ځيني علماء خو پر تياره باندي دلالت کوي او د ځينو څخه دا معلوميږي چي په رڼا کي لمونځ کول افضل دي څرنگه ددې حديث څخه دا معلومه سوه .

په دي حديث کي د يو دوهم تطبيق وجه خپله يو حديث هم په دې شرح السنة کي نقل سوی دی د هغه څخه دا معلوميږي چي په دې اړه به د موسم اعتبار وي يعني د يخ په موسم کي به په تياره کي لمونځ کول غوره وي او د گرمۍ په موسم کي به په رڼا کي لمونځ کول غوره وي د حديث الفاظ دادي :

قال معاذ بعثني رسول الله صلى الله عليه وسلم الى اليمن فقال اذا كان في الشتاء فغسل بالفجر واطل القراءة قدر ما يطيق الناس ولا تملهم واذا كان في الصيف فاسفر بالفجر فان الليل قصير والناس نيام فامهلهم حتى ادرکوا يعني الصلوة

ترجمه: حضرت معاذ رضي الله عنه وايي چي کله زه رسول الله صلى الله عليه وسلم يمن ته وليږلم نو دا يې راته وفرمايل چي کله د يخ موسم سي نو د سهار لمونځ په تياره کي کوه او قرائت اوږد وايه (مگر دومره) چي پر خلکو باندي بوج نه وي چي هغوی تنگ نسي او هر کله چي د گرمۍ موسم سي نو د سهار لمونځ په رڼا کي کوه ځکه چي د گرمۍ شپې د کوچنۍ کېدو په وجه خلک بيده وي ځکه هغوی ته دومره موقع ورکړه چي هغوی په لمانځه کي گډون وکړي .

په هر حال د حنفيه علماؤ په نزد د سهار د رڼا حد دادی چي تر لمر ختو پوري دومره وخت وي چي په هغه کي قرائت مسنون د څلويښت څخه تر شپيته يا سلو اياتونو پوري ترتيب د قرآن شريف داسي ويل چي هر ټکی او هر لفظ خپل مخرج په ښه طريقه او خيال سره ولولي او د لمانځه وروسته که په پاكي کي څه خلل معلوم سي نو تر لمر ختو مخکي او دس او دا ذکر سوي طريقې باندي اعاده يعني دوهم وار لمونځ کول ممکن سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۵۲۶﴾: عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا نَصَلِّي الْعَصْرَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د رافع بن خديج رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د مازديگر لمونځ ادا کړ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ تُنَحَّرُ الْجُزُورُ فَتُقَسَّمُ عَشْرَ قِسْمٍ ثُمَّ تُطَبَّخُ فَنَأْكُلُ لَحْمًا

بيا به مو او بن حلال کړ بيا مو لس ځايه وويشي بيا به غوښه پخه سول نو موږ به خوړل غوښه

نَضِيجًا قَبْلَ مَغِيبِ الشَّمْسِ. متفق عليه

پخه تر لمر لويدو مخکي . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۲۸/۵، رقم: ۲۴۸۵ و مسلم ۴۳۵۱، رقم: ۱۹۸-۶۲۵.

تشریح: ددې حديث څخه په ښکاره خو دا معلومېږي چي د مازديگر لمونځ ژر يعني يو مثل سايه رسيدو وخت يا تر دې لږ وروسته وکړل سي څرنگه چي د ائمه ثلاثه (درو امامانو) او صاحبينو مذهب دادی او د يوه روايت سره سم د امام اعظم رحمه الله عليه هم دا مذهب دی او د ځينو حضراتو فتوی هم داده چي د مازديگر لمونځ دوه مثل سايه پوري وي د هغوی د طرف څخه به ددې حديث دا تاويل کيږي چي کيدای سي چي د گرمۍ په موسم کي داسي کيږي ځکه چي هغه وخت ورځ لويه وي ، او ابن همام رحمه الله عليه د هدايې په شرح کي ليکلي دي که چيري د مازديگر لمونځ د لمر متغير کېدو څخه مخکي وکړل سي نو تر لمر لوېدو پوري په پاته وخت کي د تير سوي حديث په ډول عمل په آساني سره کيدای سي ، کوم خلک چي د اميرانو او حکامو سره ډوډۍ پخونکي ماهرين په سفر کي پر ډوډۍ پخولو باندي ليدلي وي نو هغوی به دا ليري نه گڼي.

﴿۵۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ مَكُنَّا ذَاتَ لَيْلَةٍ نَنْتَظِرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه شپه موږ د رسول الله ﷺ انتظار کاوه

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ فَخَرَجَ إِلَيْنَا حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ

د ماخستن د لمانځه لپاره، رسول الله ﷺ راغلی کوم وخت چي د شپې دريمه برخه تيره سوې وه

أَوْ بَعْدَهُ فَلَا نَدْرِي أَشَيْءٌ شَغَلَهُ فِي أَهْلِهِ أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ فَقَالَ حِينَ خَرَجَ إِنَّكُمْ

بلکه ددې وروسته هم موږ ته څرگنده نه وه چي رسول الله ﷺ په کور کي په يو کار بوخت ووي يا

ددې پرته بل څه سبب وو ، رسول الله ﷺ چي موږ ته راوړسیدی نو وه يې فرمايل : تاسو

لَتَنْتَظِرُونَ صَلَاةَ مَا يَنْتَظِرُهَا أَهْلُ دِينٍ غَيْرُكُمْ وَلَوْلَا أَنْ يَثْقُلَ عَلَى أُمَّتِي

دلمانځه انتظار کوی بل هیڅ اهل مذهب ستاسو څخه پرته ددې لمانځه انتظار نه کوي که زما په امت کي دا امر مشکل نه وای

لَصَلَّيْتُ بِهِمْ هَذِهِ السَّاعَةَ ثُمَّ أَمَرَ الْمُؤَذِّنَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَلَّى. رواه مسلم

نو ما به په دغه وخت کي په دوی لمونځ کولای بیا یې مؤذن ته حکم وکړ بیا اقامت وسو او لمونځ یې وکړ. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۴۴۲۱۱، رقم: ۲۲۰-۶۳۹.

تشریح: مطلب دادی چي ستاسو ماسوا د هیڅ دین خلک یعني یهود او نصاری د ماخستن د لمانځه انتظار نه کوي ځکه چي دا لمونځ خویوازي د دې امت سره خاص فرمايل سوی دی او یو بل امت ته نه دی نصیب سوی نو تاسو دا وخت هرکله چي د آرام وخت دی پر خپل نفس باندي واک راوړلو سره او مشقت وړلو سره د لمانځه چي څومره زیات انتظار کوی هغومره زیات ثواب به ورکول کیږي.

ددې حدیث څخه دا ثابتې سوه چي د ماخستن لمونځ د شپې په دریمه برخه کي کول غوره دی څرنګه چي د امام اعظم رحمه الله علیه مذهب دی مګر کوم چي د رسول الله ﷺ د عمل تعلق دی نو دا ثابتې ده چي هرکله د صحابه کرامو د جماعت اکثر برخه به په اول وخت کي جمع کیده نو رسول الله ﷺ به په اول وخت کي لمونځ کوی او کوم حضرات چي به لمانځه ته په ځنډ سره جمع کیدل هغوی به په ځنډ سره لمونځ کوی د امام احمد رحمه الله علیه مذهب دادی چي کوم لمونځ کونکي په اول وخت کي جمع سي هغوی دي په اول وخت کي لمونځ وکړي او کوم چي په ځنډ سره جمعه سوه هغوی به په ځنډ سره لمونځ ادا کوي.

﴿۵۶۸﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جابر بن سمرة رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به

يُصَلِّي الصَّلَاةَ نَحْوًا مِنْ صَلَاتِكُمْ وَكَانَ يُؤَخِّرُ الْعَتَمَةَ بَعْدَ صَلَاتِكُمْ شَيْئًا

وَكَانَ يُخَفُّ الصَّلَاةَ. رواه مسلم

ستاسو د لمنځو په شان لمونځ کاوه البته د ماخستن په لمانځه کې به یې لږ زنډه کاوه او مختصر لمونځ به یې کوی . مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴۴۵۱۱، رقم: ۲۲۷-۶۴۳.

تشریح: د منعه کېدو سر بیره حضرت جابر رضي الله عنه ماخستن ته عتمه ځکه ویلي دي چي شاید تر دې وخته پوري هغه ته د نهی حکم معلوم نه وویا دا نوم په اهل عرب کې د مخکي څخه پیژندل سوی دی ځکه هغه ته په دې سوچ سره چي په دې نوم سره به خلک دا لمونځ په ښه طریقه سره وپیژني دې ته عتمه وویل .

په هر حال دا حدیث هم پر دې خبره په صراحت سره دلالت کوي چي د ماخستن لمونځ په ځنډ سره کول افضل او مستحب دي د مختصر لمونځ کولو مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به کوچني کوچني سورتونه ویل مگر علامه ابن حجر رحمه الله علیه فرمایي چي رسول الله ﷺ به په لمانځه کې کوچني کوچني سورتونه هغه وخت ویل کله چي امامت به یې کوی او د ضعیف او کمزورو خلکو رعایت به یې په نظر کې وو او هسي هم دا خبره د اکثریت په اعتبار فرمایل سوې ده ځکه چي دا هم ثابت سوې ده چي رسول الله ﷺ د ماښام په دوو رکعتو کې سورت اعراف هم ویلی دي او زه خو وایم چي د رسول الله ﷺ دومره لوی لوی سورتونو ویلو کې هم په خلکو کې داسي کیف او سرور محسوس کیدی چي اوږد قرائت به هم هغوی ته آسان معلومیدی او د شوق له کبله د اوږده قرائت به زیات غوښتونکي وه د دې پر خلاف د نورو خلکو په امامت کې دا خبره حاصلیدل مشکل دي .

﴿۵۶۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره لمونځ ادا کړ

صَلَاةَ الْعَتَمَةِ فَلَمْ يَخْرُجْ حَتَّى مَضَى نَحْوُ مِّنْ شَطْرِ اللَّيْلِ فَقَالَ خُذُوا

د ماخستن لمونځ ، رسول الله ﷺ د کور څخه هغه وخت تشریف راوړ چي د شپې نیمایي نژدې تیره سوې وه ، رسول الله ﷺ وفرمایل :

مَقَاعِدَكُمْ فَأَخَذْنَا مَقَاعِدَنَا فَقَالَ إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا وَأَخَذُوا مَضَاجِعَهُمْ

پر خپل خپل ناست او سئ نو موږ پر خپل خپل ناستو کښیښتلو بیا رسول الله ﷺ وفرمایل

پيشكه خلکو لمونځ وکړ او خپلو خپلو بسترو ته ولاړل

وَإِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرْتُمْ الصَّلَاةَ وَلَوْلَا ضَعْفُ الضَّعِيفِ وَسَقَمُ

مگر تاسو د لمانځه انتظار کوئ ستاسو دا ټول وخت په لمانځه کې شمیرل کېږي که ما ته د کمزوري د کمزوري او د ناروغ

السَّقِيمِ لَأَخَّرْتُ هَذِهِ الصَّلَاةَ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ . رواه أبو داود والنسائي .

د ناروغۍ اندېښنه نه وای نو ما به په دې لمانځه کې د شپې تر نیمایي پورې زده کولای .
ابوداؤد او نسائي .

تخریج : سنن ابی داؤد ۲۹۳۱۱، رقم: ۴۲۲، والنسائي ۲۶۸۱۱، رقم: ۵۳۷.

تشریح : څرنگه چې مخکې در رسول الله ﷺ ارشاد ذکر سوی دی چې د مسلمانانو څخه پرته د بل هېڅ دین خلک د ماخستن د لمانځه انتظار نه کوي ددې ارشاد په رڼا کې د حدیث الفاظ نورو خلکو ته په لمونځ کولو سره خپلي خپلي بستري سنبال کړي دي تشریح به دا کېږي چې د بل دین خلکو مثلاً یهود او نصاریٰ خو د ماښام په لمونځ کولو سره یا د خپل مذهب مطابق عبادت کولو سره خپلو خپلو بسترو ته په تللو سره د خوب غېږ ته رسیدلي دي خو ستاسو په نصیب کې ددې لمانځه سعادت او فضیلت د تکمیل له کبله د لمانځه په انتظار کې ناست یاست او تاسو خپل آرام خپل خوب هرڅه د خپل پروردگار د عبادت په انتظار کې قربان کړي دي ځکه ستاسو پروردگار به هم ددې محنت او مشقت صله داسې تاسو ته درکړي چې ستاسو ددې انتظار یوه یوه لحظه به عبادت او باعث د سعادت جوړه کړي، په دې توګه چې ستاسو څومره وخت په انتظار کې تیر سوی دی یا چې څومره وخت تیرېږي نو پوه سئ چې هغه په لمانځه کې تیر سوی دی یا تیرېږي یعنې څومره ثواب چې د لمانځه کولو حاصلېږي هغومره ثواب به ددې انتظار کولو هم درته حاصلېږي .

یا ددې جملې به دا مطلب وي چې د نورو سیمو مسلمانان چې په دې مسجد کې حاضر نه دي د ماخستن د لمانځه په کولو سره بیده سوي دي او تاسو تر اوسه پوري د ماخستن د لمانځه په انتظار کې ناست یاست همداسې د هغو مسلمانانو په مقابله کې تاسو د زیات ثواب او فضیلت حقدار جوړېږئ دا معنی د وروستني الفاظو (و انکم لن تزالوا الخ) سره ډیره نژدې او مناسب دي . په هر حال دا حدیث هم پر دې خبره دلالت کوي چې د ماخستن په لمانځه کې تر

نيمي شپې پوري ځنډه جائز دی بلکه د عبادت په اړه د زيات محنت او مشقت کولو په وجه مستحب او افضل دی .

﴿۵۴۰﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدُّ تَعْجِيلًا

د حضرت ام سلمه رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به ډېر تلوار کوی

لِلظَّهْرِ مِنْكُمْ وَأَنْتُمْ أَشَدُّ تَعْجِيلًا لِلْعَصْرِ مِنْهُ . رواه أحمد والترمذي

د ماپښين په لمانځه کي تر تاسو او تاسو د مازديگر په لمانځه کي تر رسول الله صلى الله عليه وسلم زيات تلوار کوی . احمد او ترمذي

تخريج : الامام احمد في مسنده ۲۹۶، والترمذي ۳۰۲۱، ۳۳، رقم: ۱۶۱.

تشریح : د بي بي ام سلمه رضي الله عنها مقصد د سنت پر پيروي باندي خلکو ته رغبت ورکول او متوجه کول دي چي هر ځاي او په هره موقع باندي د رسول الله صلى الله عليه وسلم په پيروي کولو کي چي د مازديگر په لمانځه کي ځنډه کول مستحب دي څرنگه چي د امام اعظم رحمه الله عليه مذهب دی .

﴿۵۴۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ الْحَرُّ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به په گرمۍ کي

أَبْرَدَ بِالصَّلَاةِ وَإِذَا كَانَ الْبَرْدُ عَجَلَ . رواه النسائي .

په يخ کي لمونځ کوی (د ماپښين) او په يخ کي به يې ژر لمونځ ادا کوی . نسائي

تخريج : سنن النسائي ۲۴۸۱، رقم: ۴۹۸.

تشریح : د ماپښين د وخت په اړه په حديثونو کي چي دا تعارض دی چي د ځينو حديثونو څخه خو دا معلومېږي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به د ماپښين لمونځ په ځنډه سره کوی او د ځينو حديثونو څخه دا معلومېږي چي ژر به يې کوی په دې حديث سره دا تعارض (ټکر) ختمېږي په دې ډول چي د گرمۍ په موسم کي به رسول الله صلى الله عليه وسلم د ماپښين لمونځ په ځنډه سره کوی او د يخ په موسم کي به يې ژر کوی .

﴿۵۷۲﴾: وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبادہ بن صامت رضی اللہ عنہ خنہ روایت دی چي ما ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل :

وَسَلَّمَ إِنَّهَا سَتَكُونُ عَلَيْكُمْ بَعْدِي أُمَرَاءُ يَشْغُلُهُمْ أَشْيَاءُ عَنِ الصَّلَاةِ

زما خنہ وروسته به ستاسو سرداران داسي وي چي دهغوی کارونه به هغوی پړوخت د لمانځه خنہ
منعه کوي

لَوْ قُتِلَتْهَا حَتَّى يَذْهَبَ وَقْتُهَا فَصَلُّوا الصَّلَاةَ لَوْ قُتِلَتْهَا . فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ

تر دې چي د لمانځه مستحب وخت به ولاړ سي په دې زمانه کي به تاسو خپل لمونځ پړ خپل وخت
کوي ، يو سړي عرض وکړ اې دالله رسول !

أَصْلِي مَعَهُمْ؟ قَالَ نَعَمْ . رواه أبو داود

ايا زه دهغوی سره لمونځ کوم ؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل : هو . ابو داؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد ۳۰۱۱۱ ، رقم : ۴۳۳ .

﴿۵۷۳﴾: وَعَنْ قَبِيصَةَ بْنِ وَقَاصٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت قبيصه بن وقاص رضی اللہ عنہ خنہ روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل :

يَكُونُ عَلَيْكُمْ أُمَرَاءُ مِنْ بَعْدِي يُؤَخِّرُونَ الصَّلَاةَ فَهِيَ لَكُمْ وَهِيَ عَلَيْهِمْ

زما خنہ وروسته به ستاسو سرداران داسي وي چي لمونځ به په زنده سره کوي هغه لمونځ
ستاسو لپاره گټور دی او د هغوی لپاره وبال ،

فَصَلُّوا مَعَهُمْ مَا صَلُّوا الْقِبْلَةَ . رواه أبو داود .

تاسو د هغوی سره لمونځ کوي ترڅو پوري چي هغوی د قبلې په لور لمونځ کوي . ابو داؤد

تخریج : سنن ابی داؤد ۳۰۱۱۱ - ۳۰۲ ، رقم : ۴۳۴ .

تشریح : مطلب دادی که تاسو د مستحب وخت فضیلت حاصلولو له کبله د هغوی د لمانځه
خنه منځکي لمونځ وکړئ او بیا د هغه خنہ وروسته د هغوی سره هم لمونځ ادا کړئ نو دا دوهم

لمونځ به ستاسو لپاره نفل سي چي د هغه په وجه به تاسو ته ډير زيات ثواب حاصليري او که د هغوی د لمانځه څخه مخکي يې ونه کړئ بلکه د هغوی سره يو ځاي لمونځ وکړئ نو ددې په باره کي به پر تاسو څه نيوکه نه وي ځکه چي د هغوی سره په مکروه وخت کي ستاسو لمونځ کول به د فتنې د خوف او فساد د دفعي په غرض وي .

همدارنکه د وبال مطلب دادی چي هغه لمونځ به د هغوی لپاره د مواخذې يعني پوښتنه کولو باعث وي چي هغوی په مختار وخت کي لمونځ ادا کولو باندي قادر وه نو د وخت څخه په ځنډ کولو سره غير مطلوب وخت کي لمونځ ولي وکړ او بيا دا چي د دنيا امور هغوی د عقبی د امور د سرته رسولو څخه منعه کړل چي يقينا هيڅ مسلمان لپاره مناسب نه دي .

﴿۵۷۳﴾: وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَدِيٍّ بْنِ الْخِيَارِ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُثْمَانَ وَهُوَ

د حضرت عبید الله بن عدي بن الخیار څخه روايت دی چي هغه حضرت عثمان رضي الله عنه ته ورغلی کوم وخت چي هغه

مَحْصُورٌ فَقَالَ إِنَّكَ إِمَامٌ عَامَّةٌ وَنَزَلَ بِكَ مَا تَرَى وَيُصَلِّي لَنَا إِمَامٌ فِتْنَةٌ

په محاصره کي وو او ورته يې وويل: ته د ټولو خلکو امام يې اوس پر تا هغه مصيبت نازل دی چي په هغه کي ته اخته يې او په دې وخت کي د اهل فتنه امام موبډ ته لمونځ را کوي

وَنَخْرَجُ . فَقَالَ الصَّلَاةُ أَحْسَنُ مَا يَعْمَلُ النَّاسُ فَإِذَا أَحْسَنَ النَّاسُ

او موبډ دا گناه گڼو، حضرت عثمان رضي الله عنه وفرمايل: لمونځ د انسان په ټولو اعمالو کي غوره دی هر کله چي خلک نيکي کوي

فَأَحْسَنَ مَعَهُمْ وَإِذَا أَسَاؤُوا فَاجْتَنِبْ إِسَاءَتَهُمْ . رواه البخاري .

نو ته هم د هغوی سره په نيکي کي گډون کوه او کله چي بدې کوي نو خپل ځان د هغوی د بدی څخه ساته . بخاري .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۸۸۱۲، رقم: ۶۹۵.

تشریح: د فتنې او فساد د امام څخه مراد د سرکېنانو مشر دی چي د هغه نوم کنانه بن بشير وو د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي د خلکو په نيکيو کي خو شريک کيږي يعني که هغوی

نيک کار کوي نو تاسو هم د هغوی سره نیک کار کوئ البته د هغوی په بدی کي مه شریک کیږئ او لمونځ کول خو نیک عمل دي ځکه د سرکښانو په مشر پسي تاسو لمونځ کولای سي دا د کبیره گناه خبره ده گنهی، د حضرت عثمان رضی الله عنه ددې ارشاد څخه هغوی د عدل، انصاف، حلم او بردبارۍ پر صفت باندي رڼا اچوي چي د هغوی په یوه داسي موقعه چي باغيانو د خپل ظلم او ستم په انتها کولو سره هغوی یې په یو ځای کي محاصره کړي وه او پر هغوی باندي یې تکلیفونه او پریشانیاڼي راوستلي وې مگر حضرت عثمان رضی الله عنه هغه وخت هم د هغوی نیکی او خیر د بغض او انتقام له مخي په بدی سره تعبیر نه کړ بلکه هغه ته یې ښه وویل .
دا ارشاد پر دې هم دلالت کوي چي په هر نیک او بد سړي پسي لمونځ کول جائز دي څرنگه چي د اهل سنت و الجماعت مذهب دی .

=====

بَابُ فِي فَضَائِلِ الصَّلَاةِ

د لمانځه د فضائلو بیان

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿٥٤٥﴾: عَنْ عُمَارَةَ ابْنِ رُوَيْبَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عماره ^(۱) بن رويبه رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما در رسول الله صلی الله علیه و آله څخه واوریدل

يَقُولُ لَنْ يَلْجَ النَّارَ أَحَدٌ صَلَّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا يَعْنِي

الْفَجْرَ وَالْعَصْرَ. رواه مسلم

چي فرمايل یې: هغه سړي به هيڅکله په اور کي داخل نه سي چي د لمر ختلو او لوېدلو څخه مخکي لمونځ کوي يعني د سهار او مازديگر لمونځ . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۱۱/۴۴۰، رقم: ۲۱۳-۶۳۴.

۱- د حضرت عميره رويبه زوی د قبيله بن حشيم بن ثيف څخه دی او کوفي دی ۱۲.

تشریح : مطلب دادی چي کوم سړی دا دواړه لمنځونه په پابندي سره کوي هغه به دوږخ ته نه داخلېږي په ښکاره خو دا حدیث په دا خبره دلالت کوي چي کوم سړی پر دغه دواړو لمنځونو همیشټوب کوي هغه به د نورو لمنځونو په پریښودو یا د نورو گناهونو کولو په وجه په دوزخ کي نسي داخلیدای حال دا چي د جمهور علماؤ په نزد دا خبره ثابته ده چي لمنځونه د صغیره گناهونو کفارو خو جوړېږي مگر د کبیره گناهونو نه دي. علامه طيبي رحمه الله عليه ددې حدیث توجیه داسي بیان کړې ده چي د سهار وخت په عامه توگه سره د آرام وخت وي همداسي د ماښام وخت د تجارت وغیره د مشغولیت وي نو کوم سړی چي ددې دوو موانعو لمنځود دغه دواړو لمنځونو پابندي کوي نو د هغه حال په ژبه ددې خبري اظهار کوي چي هغه په نورو اعمالو کي هم زیاتي کونکی نه دی لکه چي د الله ﷻ ارشاد دی: (ان الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنکر) بیشکه لمنځ د بې حیايي او خرابو خبرو څخه منعه کوي، نو په دې وجه هغه به د بخښني په سعادت سره ونازول سي او په دوږخ کي به نسي اچول کیدای. او ښکاره خبره داده چي د حدیث څخه ددې دواړو لمنځونو د فضیلت او عظمت په بیان کي مبالغه مراد ده چي ددې دواړو لمنځونو فضیلت او عظمت ددې خبري غوښتونکی دی چي ددې ساتونکی سړی به په دوږخ کي نسي اچول کیدای او سربیره ددې چي الله تعالی د بندگانو پر هر عمل باندي جزاء او سزاء ورکوي خو هغه چي وغواړي نو ددې دواړو لمنځونو د اداء کولو په وجه هغه گناه چي د سړي څخه سوې وي و بخښل سي.

﴿۵۷۶﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى

د حضرت ابو موسی رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: چا چي ادا کړل

الْبَرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ. (متفق عليه)

دیځ په وخت کي دوه لمنځونه هغه به په جنت کي داخلېږي (یعني د سهار او ماښام زیگري سهار او ماښام لمنځ). بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۲/۲، رقم: ۵۷۴، و مسلم ۴۰۱۱ رقم: ۲۱۵-۶۳۵.

د لغاتو حل: (البردین): اراد صلاة الصبح والعصر، لبرد الهواء فیهما بالنسبة الى وسط النهار.

﴿۵۷۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

يَتَعَاقِبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ

ستاسو سره د شپې او د ورځې ملائکي ځي راځي او دا ملائکي يو ځای کيږي

الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ

د سهار او مازديگر په لمونځو کي هغه ملائکي چي ستاسو سره وې کله چي بيرته ولاړي سي
نود هغوی څخه د هغوی رب پوښتنه کوي حال دا چي رب

أَعْلَمُ بِهِمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي فَيَقُولُونَ تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ

وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ. متفق عليه

د هغو څخه زيات پوهېدونکي دی چي تاسو زما بندگان په کوم حال کي پرېښودل هغوی وايي
موږ هغوی د لمانځه په حالت کي پرېښودل او کوم وخت چي موږ هغوی ته ورغلو نو هغه وخت
يې هم لمونځ کوی. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۳۱۲، رقم: ۵۵۵، ومسلم: ۴۳۹۱۱، رقم: ۶۳۲-۲۱۰.

تشریح: د ارشاد مطلب دادی چي د بندگانو اعمال لیکلو او هغه الله تعالی ته د رسولو لپاره
د ملائکو دوې ډلې د بندگانو سره ملگري وي يوه ډله د ورځي اعمال لیکي بيا د مازديگر
وروسته په ستنېدو سره د الله تعالی په دربار کي خپل رپورټ وړاندي کوي دوهمه ډله د شپې د
اعمالو رپورټ وړاندي کوي نو په ورځ او شپه کي دوه وختونه داسي دي چي هرکله دا دواړه
ډلې جمع کيږي يو وار خو د سهار په وخت کي کله چي د شپې ملائکي بيرته ځي او د ورځي
ملائکي د خپل وظيفې په پوره کولو سره بيرته ځي او همدارنگه دغه دواړې ډلې د مازديگر په
وخت کي سره يو ځای کيږي چي کله د ورځي ملائکي خپله وظيفه ادا کړي نو بيرته ولاړي سي
او د شپې ملائکي پر خپل کار باندي حاضرېږي.

حال دا چي الله تعالی عالم الغيب والشهادت دی او د هغه علم د مخکي او اسمانونو د
ذره ذره را چاپيره دی هغه د مخکي او اسمانونو د اوسيدونکو يو يو عمل ښه پيژني مگر کله

چي ملائڪي د بندگانو د اعمالو رپورٽ په اخيستو سره د هغه په دربار کي حاضرېږي نو هغه به پوښتنه وکړي چي هرکله تاسو د خپل وظيفې په پوره کولو سره بيرته راځئ نو دا وښايست چي هغه وخت زما بندگانو څه کول او د هغه دا پوښتنه کول نعوذ بالله د علم حاصلولو لپاره نه وي بلکه د دې سوال دا مقصد دی چي د ملائکو په وړاندي د خپلو بندگانو د فضيلت او بزرگۍ څرگندول پکار دي ځکه چي الله تعالی دې دنيا ته کوم وخت چي انسان راليږل و غوښتل او آدم عليه السلام د پيدا کولو اراده يې وکړه نو ملائکو الله تعالی ته وويل چي اې پروردگاره ته داسي مخلوق پيدا کول غواړې چي په دنيا کي فتنه او فساد وینه تويولو او غلا و غیر بازار گرم کړي او بيا هغوی د خپل غوره والي او لويي په ښکاره کولو سره ويلي وه چي ستا د عبادت لپاره خو موږ کافي يو او موږ ستا عبادت او بندگي کولای هم سو .

نو الله تعالی د هغوی څخه په دغه سوال کولو سره هغوی ته دا څرگندول غواړي چي وگورئ د کوم مخلوق په باره کي چي ستاسو دا خيال وو چي هغوی به په دنيا کي د فتنې او فساد خپرولو نه پرته بل هيڅ کار نه کوي اوس تاسو خپله وليدل چي هغوی زما عبادت څومره په پابندي سره په شوق او ذوق سره کوي په هر حال ددې حديث په ذريعه رسول الله ﷺ مسلمانانو ته دا شوق ورکوي چي دوی په دوو وختونو کي هميشه په پابندي سره لمونځ کوي چي هغه ملائڪي ستاسو ښه او غوره اعمال وړاندي کوي او خداوند قدوس ﷻ ستاسو فضيلت او لويي هم داسي د ملائکو په وړاندي څرگندوي .

﴿۵۷۸﴾: وَعَنْ جُنْدُبِ الْقَسْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جندب القسري رحمه الله څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ فَلَا يَطْلُبُنَّكُمْ اللَّهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ

چا چي د سهار لمونځ وکړ هغه د الله ﷻ په عهد او ذمه داری کي دی له دې کبله تاسو ته پکار دي چي خپل ځان په داسي حال کي وساتي چي الله ستاسو څخه د خپل عهد او ذمه داری پوښتنه ونه کړي

فَإِنَّهُ مَنْ يَطْلُبُهُ مِنْ ذِمَّتِهِ بِشَيْءٍ يُدْرِكُهُ ثُمَّ يَكْبَهُ عَلَى وَجْهِهِ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ .

رواه مسلم ، وفي بعض نسخ المصابيح القشيري بدل القسري .

ځکه چي الله تعالی خپل عهد د چا څخه و غواړي نو هغه به بيا هغه پيدا کوي او هغه به پر موځي

په اور کي غورځوي . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۴۵۴/۱، رقم: ۲۶۲-۶۵۷.

تشریح : مطلب دادی چي کوم سړی د سهار لمونځ وکړي هغه د الله تعالی په عهد او امان کي دی نو مسلمانانو ته دا پکار ده چي هغوی د داسي سړي سره بد چلن ونه کړي، هغه قتل نه کړي د هغه څخه مال په زوره وانخلي د هغه غیبت ونه کړي او دهغه بې عزتي ونه کړي که چا د هغه سره بد چلن وکړي یا د هغه سره یې یو داسي رویه اختیار کړه چي د هغه ځان او مال یا عزت ته تاوان وي نو ددې مطلب به دا وي چي هغه د الله تعالی په عهد او امان کي خلل و اچوی نو الله تعالی به د داسي سړي څخه سخته مواخذه وکړي او د کوم بد نصیبه چي الله تعالی په سزا سره ونیسي نو د هغه لپاره به د نجات هیڅ ذریعه نه وي، او یا د عهد او امان څخه مراد لمونځ دی چي د سهار په لمانځه کولو سره الله تعالی دنیا او آخرت کي د امن وړ کولو وعده کړې ده نو مسلمانانو ته دا پکار ده چي هغوی د سهار لمونځ هیڅکله قضاء نه کړي کنه د هغوی او پروردگار په مینځ کي چي کوم عهد دی هغه به مات سي چي پر هغه به الله تعالی مواخذه کوي او د هغه د مواخذه څخه د ساتني هیڅ څوک زړه نه سي کولای .

﴿۵۷۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ يَعْلَمُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : که چيري څرگنده سي

النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ

خلکو ته چي په اذان کولو کي څومره ثواب دی او د مسجد په اول صف کي د درېدلو څومره ثواب دی نو هغوی به د نه ترلاسه کولو په صورت کي

لَا سْتَهْمُوا وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي التَّهَجِيرِ لَأَسْتَبَقُوا إِلَيْهِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِي

په قرعه اندازي (پچه کولو) سره هغه ترلاسه کړي او که دا ورته څرگنده سي چي د ماپښين د لمانځه لپاره د وختي تللو څومره ثواب دی نو هغوی به په ځفاسته ورځي او که ورته معلوم سي

الْعَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا . متفق عليه

د ماخستن او سهار د لمانځه فضيلت نو هغوی به د دې لمنځو لپاره پر کوناټو څکېدو سره راځي . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری) ۹۶۱۲، رقم: ۶۱۵، و مسلم: ۳۲۵۱۱، رقم: ۱۲۹-۴۳۷.

د لغاتو حل: (التهجير): هنا هو المسارعة الى الطاعة وليس من الهاجرة. (تلوار کول).

تشریح: که د تهجير معنی دا واخيستل سي د کوم د معنی څخه چي په ښکاره دا معلومېږي يعني د ماپښين د لمانځه لپاره په تلوار سره راتلل نو ددې فضيلت اړه به د گرمۍ څخه پرته د نورو موسمونو د ماپښين د لمانځه سره وي ځکه چي د گرمۍ په موسم کي د ماپښين لمونځ د يخ په وخت کي کول مستحب دی بيا د تهجير معنی به د طاعت په لور تلوار کول وي او ځينو حضراتو ددې معنی د جمعې د لمانځه لپاره په غرمه کي تلل هم ليکلي دي. واللہ تعالی اعلم د کوناهو په زور راتلو مطلب دادی که يو سړی پر پښو تللو طاقت نه لري نو ددې لمانځه فضيلت حاصلولو لپاره همداسي په څکېدو به راځي لکه څرنگه چي معذور او ضعيف خلک راځي.

﴿۵۸۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ صَلَاةٌ أَثْقَلُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هيڅ يو لمونځ دروند نه دی

عَلَى الْمُنَافِقِينَ مِنَ الْفَجْرِ وَالْعِشَاءِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَا تَوَهُمَا وَلَا حُبًّا.

متفق عليه

پر منافقانو باندي د سهار او ماخستن تر لمونځو که هغوی ته ددې فضيلت معلوم سي نو د کوناهو په څکېدو به ورځي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری) ۱۴۱۱۲، رقم: ۶۵۷، و مسلم ۴۵۱۱۱-۴۵۲، رقم: ۲۵۲-۶۵۱.

تشریح: د منافقانو په مزاج کي د عبادت په اړه سستي ډيره وي او بيا کوم لمنځونه چي هغوی کوي هغه هم د خپل ځان د ژغورني لپاره کوي او ددې لپاره يې کوي چي نورو خلکو ته دا وښيي چي زه خو عبادت کوم، بزرگ یم، د سهار او ماخستن دواړه وختونه داسي دي چي اول خود ارام او استراحت او د خوب لذت حاصلولو او د يخ په موسم کي يخ وي دوهم دا چي په دې وختونو کي د تيارې په وجه خلک يو څوک ډير کم پيژني ځکه دا دواړه لمنځونه پرېد بختانو باندي ډير بد لگيږي نو دا حديث دې ته اشاره کوي چي مخلص او صادق مومنانو ته دا پکار ده چي هغوی ددې خصلت څخه ځان وساتي چي د منافقينو سره مشابهت ونه لري.

﴿۵۸۱﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى

د حضرت عثمان رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم څوک چې ادا کړي

الْعِشَاءُ فِي جَمَاعَةٍ فَكَانَ مَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ

فَكَانَ مَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ. رواه مسلم

د ماخستن لمونځ په جماعت سره وکړي هغه لکه د نيمې شپې عبادت چې وکړ او چا چې د سهار
لمونځ په جماعت سره وکړ هغه لکه ټوله شپه چې عبادت وکړي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۴۵۴/۱، رقم: ۲۶۰-۶۵۶.

تشریح: که د حديث ښکاره الفاظو ته وکتل سي نو د هغه څخه دا ثابتېږي چې د سهار د
لمانځه ثواب د ماخستن د لمانځه تر ثواب زيات دی ځکه نو ويل سوي دي چې د ماخستن
لمونځ په جماعت سره کونکی تر نيمې شپې پوري د لمونځ کونکي برابر دی او د سهار لمونځ
په جماعت سره کونکی د ټولي شپې د لمونځ کونکي برابر دی .

يا ددې مطلب به دا وي چې کوم سړی د ماخستن لمونځ په جماعت سره کوي نو هغه تر
نيمې شپې پوري د لمانځه کولو اندازه ثواب تر لاسه کوي او بيا چې د سهار لمونځ په جماعت
سره ادا کړي نو هغه د پاته نيمې شپې د لمانځه کولو اندازه ثواب تر لاسه کوي همداسي د
دواړه لمونځونه په کولو سره د ټولي شپې عبادت کونکي د ثواب حقدار سو .

﴿۵۸۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

تَغْلِبَنَّكُمْ الْأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلَاتِكُمُ الْمَغْرِبِ قَالَ وَتَقُولُ الْأَعْرَابُ هِيَ

صحرائي خلک دي ستاسو د ماښام پر لمانځه غلبه تر لاسه نه کړي د راوي بيان دي چې
صحرايي خلکو به د ماښام لمانځه ته

لَا الْعِشَاءُ وَقَالَ لَا تَغْلِبَنَّكُمْ الْأَعْرَابُ عَلَى اسْمِ صَلَاتِكُمُ الْعِشَاءَ فَإِنَّهَا فِي

د ماخستن لمونځ وايه او نبي کریم ﷺ وفرمايل چې صحرائي خلک چيري ستاسو د ماخستن د

لَمَانَحْه پَر نَوْم غلبه تر لاسه نه کړي ددې لَمَانَحْه نَوْم

کِتَابِ اللَّهِ الْعِشَاءُ وَإِنَّهَا تُعْتَمُ بِحِلَابِ الْإِبِلِ . رواه مسلم

د الله ﷺ په کتاب کي عشاء (ماخستن) دی دې صحرايانو به د اوبښانو د شېدو د لوېشلو په سبب زنده کوی . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم : ۴۴۵۱۱ ، رقم : ۲۲۹ - ۶۴۴ .

تشریح : د صحرائي خلکو څخه مراد د جاهليت د ورځو خلک دي چي مغرب ته به يې عشاء ويل او عشاء ته به يې عتمه ويل نو رسول الله ﷺ صحابه کرام منعه کړل چي دا نوم دي نه اخلي ځکه چي په دې کي د دوی غالب کېدل لازميږي که ددې خلکو اېښودل سوی نوم استعمال کړئ نو د دې به دا مطلب وي چي تاسو د هغوی ژبه خپل ژبه وگرځول، له دې کبله هغوی به پر تاسو غالب سي نو تاسو هغه نوم استعمالوئ کوم چي په قرآن کریم او حديث کي ذکر سوی دی يعني مغرب او عشاء (ماښام او ماخستن) .

په څرگنده خود د دې منعه تعلق د صحرائي خلکو سره دی چي هغوی غالب نسي مگر په حقيقت کي ددې نه يې تعلق د ټولو مسلمانانو سره دی چي هغوی د دې لمنځونو د نومونو په اړه د صحرائي خلکو موافقت ونه کړي چي پر مسلمانانو باندي د هغوی غالب کيدل لازم نسي . ددې څخه دا خبره هم معلومه سوه چي مسلمانانو ته دا پکار ده چي هغوی خپله ژبه او خپل کلام د شريعت د کلام سره سم ووايي او کومي خبري چي د کفارو کلام وي د هغه څخه بايد موږ پرهيز وکړو .

د نه يې او علت د نه يې بيانولو وروسته (فانها تعتم بحلاب الابل) کي رسول الله ﷺ عشاء ته د عتمه ويلو د وجهي هم ارشاد فرمايلي دی (تعتم) په صحيح روايت کي په صيغه معروف سره دی او دا ښودل سوي دي چي عتمه تاريخي ته وايي ددې مطلب داسو چي هغه صحرائي خلکو به د اوبښو د شيدو لوېشلو په وجه عشاء يې په تياره کي کول په دې توگه چي هغوی په د شفق د پټيدو وروسته به يې عشاء کول په يو دوهم روايت کي لفظ تعتم په صيغه مجهول سره مذکور دی چي د هغه معنی به دا وي چي د اوبښو د شيدو لوېشلو په وجه د ماخستن لمونځ به يې په تياره کي کوی .

په هر حال د جاهليت په زمانه کي عربو عتمه تاريخي ته ويل هر کله چي د اسلام مقدسه رڼا د عربو مخکه د کفر او شرک د تيارو څخه پاکه کړل او لمنځونه مشروع سوه نو ددې نامه څخه

مسلمانان منعه کړل سول او د اهل جاهليت د مشابهت په وجه دا نوم مکروه وگرځولل سو
دا مخکي هم خو ځايه بنودل سوي دي چي په کومو روايتونو کي پر ځاي د عشاء عتمه لفظ
راغلی دی هغه روايتونه به ددې نهې څخه مخکي وي .

﴿۵۸۳﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د خندق په ورځ وفرمايل :

حَبَسُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى صَلَاةِ الْعَصْرِ مَلَأَ اللَّهُ بُيُوتَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا .

متفق عليه .

کافرانو موږ د منځني لمونځ يعني د مازديگر د لمانځه څخه بند کړو الله تعالی دي د دوی
کورونه او قبرونه د اور څخه ډک کړي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۹۵۱۸ ، رقم : ۴۵۳۳ ، و مسلم : ۴۳۷۱۱ ، رقم : ۲۰۵ - ۶۲۷ .

تشریح : د خندق غزاته غزوه احزاب هم وايي چي په څلورم يا پنځم هجري کال کي سوې ده دهې
جنگ ته غزوه خندق ځکه وايي چي ددې غزا پر موقع د سلمان فارسي عليه السلام د مشورې مطابق د
دشمنانو څخه د ساتني په وجه د مدينې څخه شاوخوا کنده وکښل سول په خندق کيندلو کي د
ټولو مسلمانانو سره خپله رسول الله ﷺ موږ او زموږ مور او پلار دي پر قربان سي هم بنفس
نفيس شريک وو څرنگه چي نور مخلص مومنان ټوله ورځ وږي تېري پاته کيدو سره د الله د دين
حفاظت او د خپل محبوب پيغمبر د مشن کاميابۍ لپاره په دې محنت او مشقت مصروف وه
همدا سي رسول الله ﷺ هم ډير لوی لوی تکليفونه زغملو سره مصائب او رنج اخيستلو سره د
لوږي په وجه پر نس د دوو کاهو ترلو سره د يخ سخته پريشاني او په مځکه کيندلو سره د ډېرو
راکښلو سخت محنت زغملو سره خپل جان نثار ملگرو سره خندق کيندی .

په دې جنگ کي د تردد او غشي ويشتلو په وجه د رسول الله ﷺ څخه څلور لمنځونه
قضاء سوي وه چي په هغه کي د مازديگر لمونځ فضليت ښکاره کولو لپاره يې دا ښېرا وکړه د
هغې مطلب دا وو چي څرنگه دې کفارو او مشرکينو زموږ لمنځونه په قضاء کولو سره موږ
سخت روحاني تکليف او په اذيت کي مبتلا کړي يو الله دي وکړي چي دوی هم د دنيا او آخرت
په سخت عذاب کي مبتلا سي يو معمولي شان فکر اندیشه دلته واقع کيدای سي چي د جنگ

احد پر موقعه باندي هر کله چي د کفارو د طرف څخه بهې انتها تکليف رسولای سو رسول الله ﷺ هلته بنیرانه وه کړې د دې څه وجه وه؟

د دې مختصر جواب دادی چي په جنگ احد کي د رسول الله ﷺ د ذات اقدس معامله وه هلته د رسول الله ﷺ د شان رحمت تقاضا وه چي د خپل نفس په معامله کي د چا لپاره بنیرا ونه کړي خو دلته د لمانځه سوال وو چي د هغه تعلق د رسول الله ﷺ د ذات سره نه وو بلکه حقوق الله سره وو ځکه رسول الله ﷺ بنیرا وفرمایل . .

ددې حدیث څخه دا ثابته سوه چي (صلوة وسطی) د مازدیگر لمانځه ته وایي د صحابه کرامو رضي الله عنهم او تابعینو رحمة الله عليه څخه ډیر جلیل القدر حضرات، امام اعظم ابو حنیفه رحمة الله عليه او د امام احمدو غیره قول دادی چي د قرآن شریف آیت کریمه (حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی) یعنی تاسو د ټولو لمنځو او د مینځني لمانځه ساتنه کوئ، د وسطی څخه د مازدیگر لمنځ تاسو مراد کولای سي چي دا مازدیگر ته وایي .

او کوم چي ددې خبري تعلق دی چي په دغه ټاکلو کي د ډیرو صحابه کرامو او تابعینو اختلاف راغلی دی نو په دې وجه په ښکاره دا معلومیږي .

تر هغه وخته پوري هغه حضراتو د رسول الله ﷺ په هغه حدیث کي چي په راتلونکي فصل کي به راسي د خپل اجتهاد او رایي په وجه په تعین کي اختلاف کوی نو ددې حدیث د صحت څخه وروسته دا متعین سو چي ددې څخه مراد د مازدیگر لمنځ دی . والله اعلم .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿۵۸۳﴾: عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ وَسَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابن مسعود او سمرة رضي الله عنهما څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ . رواه الترمذي .

درمیانی لمنځ د مازدیگر لمنځ دی . ترمذي

تخریج : سنن الترمذي ۳۴۰۱۱، رقم: ۱۸۱.

تشریح : صلوة الوسطی یعنی منځني لمنځ، د مازدیگر لمنځ ځکه ویل کیدای سي چي دا لمنځ د ورځي د دوو لمنځونو یعنی سهار او ماښام او د شپې دوه لمنځونه یعنی د ماښام او

ماخستن په ماینځ کي راځي .

﴿۵۸۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (إِنَّ

حضرت ابوهريرة رضي الله عنه د رسول الله ﷺ څخه د دې آيت په تفسير کي (ان

قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا) قَالَ تَشْهَدُهُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ .

رواه الترمذي .

قران الفجر... فرمايي چي د سهار په لمانځه کي د شپې ملائکي او د ورځي ملائکي حاضرېږي . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۲۸۲۱۵، رقم: ۳۱۳۵ .

تشریح: (ان قرآن الفجر) الآيت معنى داده چي قرائت قرآن فجر دی او ددې څخه مراد د سهار لمونځ دی، قرآن يې ځکه ورته وييلي دي چي قرائت د لمانځه يو رکن دی لکه څرنگه چي په ځينو ځايو کي لمانځه ته رکوع يا سجده ويل سوي دي .

په هر حال د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دادی چي په دې آيت کریمه کي د مشهود څخه مراد دادی چي د بندگانو د ورځي او شپې اعمال ليکونکي ملائکي دې لمانځه ته حاضرېږي لکه څرنگه چي ددې باب په دريم نمبر حديث کي ددې تفصيل بيان سوی دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۵۸۶﴾: عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ وَعَائِشَةَ قَالَا الصَّلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الظَّهْرِ .

رواه مالك عن زيد والترمذي عنهما تعليقا .

د حضرت زيد بن ثابت او عائشة (رض) څخه روايت دی چي درمياني لمونځ د ماپښين لمونځ دی . مالک او ترمذي

تخريج: الامام مالک في الموطا ۱۳۹۱۱، رقم: ۲۷ والترمذي ۳۴۱۱۱، رقم: ۱۸۲ .

تشریح: بي بي عائشې رضي الله عنها او حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه (صلوة وسطی) څخه د ماپښين لمونځ ځکه مراد اخيستی دی چي دا لمونځ د ورځي په درميانه برخه کي ادا کېږي .

﴿۵۸۷﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي

د حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به ادا کوی

الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ وَلَمْ يَكُنْ يُصَلِّي صَلَاةً أَشَدَّ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د ماپښين لمونځ وختي او په صحابه کرامو کي به په هغه ټولو لمنځو کي د ماپښين تر لمانځه زيات سخت هيڅ لمنځ نه وو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا فَنَزَلَتْ (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى) وَقَالَ إِنَّ

نو د آيت نازل سو: (حافظوا على الصلوات....) د ټولو لمنځو او په خاص ډول د درمياني لمانځه ساتنه کوی، زید بن ثابت وايي

قَبْلَهَا صَلَاتَيْنِ وَبَعْدَهَا صَلَاتَيْنِ. رواه أحمد وأبو داود.

د درمياني لمانځه څخه دوه لمنځونه مخکي دي او دوه وروسته دي. احمد او ابو داؤد

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۸۳/۵، وابوداؤد ۲۸۸۱/۱ رقم: ۴۱۱.

تشریح: د حديث د آخري برخي څخه د راوي مقصد دادی چي د درمياني لمنځ څخه مراد د ماپښين لمنځ دی نو په ښکاره دا معلومېږي چي د حضرت زید رضی اللہ عنہ دا ثابتول چي د منځني لمنځ څخه مراد د ماپښين لمنځ دی نو دا د هغه خپل ذاتي اجتهاد دی ځکه د هغه قول د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د حديث سره مخالف نه دی ځکه چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خو په صراحت سره فرمايلي دي چي د درمياني لمانځه څخه مراد د مازديگر لمنځ دی.

﴿۵۸۸﴾: وَعَنْ مَالِكٍ بَلَغَهُ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ كَانَا

د حضرت مالک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي علی بن ابي طالب رضی اللہ عنہ او عبدالله بن عباس رضی اللہ عنہ

يَقُولَانِ الصَّلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الصُّبْحِ. رواه في الموطأ. ورواه الترمذي عن

ابن عباس وابن عمر تعليقا

ويل چي درمياني لمنځ د سهار لمنځ دی. مؤطا او ترمذي.

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۱۳۹۱، رقم: ۲۸، سنن الترمذی ۳۴۲۱، رقم: ۱۸۲.

تشریح: دا هم د دې دواړو حضراتو ذاتي اجتهاد دی چې دغه حضراتو ته به د رسول الله ﷺ حديث نه وي رسيدلى ځکه دوى د احتمال په توگه وايي چې د درمياني لمانځه څخه مراد سهار لمونځ دی، که څه هم حضرت ماروي رحمه الله عليه چې د شوافع د امامانو څخه شميرل کېږي دا وضاحت کړې دی چې امام شافعي رحمه الله عليه دا صراحت کړی دی چې د سهار لمونځ درمياني لمونځ دی نو ددې صحيح احاديث ليدو چې د هغه څخه په صراحت ثابته ده چې د مازديگر لمونځ درمياني لمونځ دی دا خيال کيداى سي چې شافعي مذهب به هم داوي ځکه چې امام شافعي رحمه الله عليه دا وصيت کړی وو که تاسي يو داسي حديث عملي کوئ چې د هغه خلاف ما حکم ورکړی وي نو زما صحيح مذهب هغه وگڼئ کوم چې د صحيح حديث څخه ثابت وي او زما اول حکم پرديوال وغورځوئ.

﴿۵۸۹﴾: وَعَنْ سَلْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ

د حضرت سلمان رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه واوريدل چې فرمايل يې:

غَدَا إِلَى صَلَاةِ الصُّبْحِ غَدَا بِرَأْيَةِ الْإِيمَانِ وَمَنْ غَدَا إِلَى السُّوقِ غَدَا بِرَأْيَةِ

إِبْلِيسَ. رواه ابن ماجه.

کوم سړی چې د سهار لمانځه ته ځي هغه لکه د ايمان بيرغ چې وږي او کوم سړی چې بازار ته ځي هغه لکه د ابليس بيرغ چې وږي. ابن ماجه

تخریج: سنن ابن ماجه ۷۵۱۱۲، رقم: ۲۲۳۴.

تشریح: علامه طيبي رحمه الله عليه فرمايي چې دا حديث د الله تعالی د لښکر او د شيطان د لښکر بيانولو لپاره مثال دی چې کوم سړی د سهار د لمانځه کولو لپاره سهار وختي د مسجد طرف ته روان وي نو گویا چې هغه د ايمان بيرغ پورته کړ او د شيطان سره د جنگ کولو لپاره راغلی څرنگه چې غازيان او مجاهدين د دښمنان اسلام سره د جهاد لپاره اسلامي بيرغ اخيستی دی نو د سهار په وخت کي د سهار د لمانځه لپاره تلونکی سړی د الله تعالی د لښکر يو فرد وي او کوم سړی چې د سهار په وخت کي د دنيا د حاصلولو لپاره د بازار طرف ته ځي نو هغه د شيطان د لښکر يو فرد دی په دې توگه چې هغه د الله تعالی د حکم خلاف ورزی کولو

سره د شيطان پيروي او د تابعداري بيرغ پورته کولو سره د هغه شان و شوکت زياتوي .
مگر په دې پوه سئ چي دا مثال د هغه سړي په اړه دی کوم چي د سهار لمونځ او وظيفه کولو
څخه پرته بازار ته ځي .

هو کوم سړی چي د لمانځه ، تلاوت او وظيفي څخه د فارغه کېدو وروسته د حلال رزق د
طلب کولو او د خپل کورنۍ لپاره د رزق حاصلولو په وجه بازار ته ځي نو هغه به د دې تمثيل له
مخي د شيطان د لښکر فرد نه وي بلکه د الله تعالی د لښکر فرد به وي .

=====

بَابُ الْأَذَانِ (د اذان بيان)

په لغت کي د اذان معنی خبر ورکول دي او د شريعت په اصطلاح کي په خاصو الفاظو سره
په خاصو وختونو کي د لمانځه د وخت خبر ورکولو ته اذان وايي د دې تعريف څخه هغه اذان
خارج دی کوم چي د لمانځه څخه پرته د نورو کارو لپاره مسنون کړل سوی دی څرنگه چي د
ماشوم د زېږيدني وروسته د هغه په غوږ کي د اذان او اقامت کلمات ويل کيږي . او همداسي د
هغه سړي په غوږ کي اذان کول مستحب دی چي په يو تکليف کي اخته وي يا هغه ته د مرگي
وغیره مرض وي يا د چا چي عادتونه خراب سوي وي که هغه انسان وي او که حيوان .

حضرت ديلمی رحمه الله عليه روايت کوي چي حضرت علي کرم الله وجهه وفرمايل چي
يوه ورځ رسول الله ﷺ زما په غمجن ليدو سره راته وفرمايل اې ابن ابي طالب! زه تا غمجن
وينم نو ته خپل اهل بيت کي يو چاته حکم ورکړه چي هغه ستا په غوږ کي اذان ووايي چي په هغه
سره ستا غم ختم سي حضرت علي رضي الله عنه فرمايي ما د رسول الله ﷺ د ارشاد سره سم عمل وکړ نو د
رسول الله ﷺ خبره مبارکه صحيح ثابته سوه او دا روايت حضرت علي رضي الله عنه پوري نقل کونکي
هر راوي ويلي دي چي موږ دا طريقه وفرمايله نو تجربه ثابته سوه همداسي حضرت ديلمی
رحمة الله عليه د حضرت علي کرم الله وجهه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د چا
عادتونه چي خراب سوي يي که هغه انسان وي يا حيوان نو د هغه په غوږ کي اذان وکړئ .

په هر حال د فرضو لمنځو لپاره اذان کول سنت مؤکده دی چي خلک د لمانځه پر وخت په
مسجد کي راجمع سي او لمونځ وکړي ، د اذان د مشروعيت په اړه مشهور او صحيح دادی چي
د اذان د مشروعيت ابتداء د عبد الله ابن زيد انصاري رضي الله عنه او حضرت فاروق رضي الله عنه هغه خوب دی
چي د هغه تفصيل به په راتلونکو حديثونو کي راسي .

حُئِنِي حضرات وایي چي د اذان خوب حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ لیدلی وو او امام غزالي رحمة الله عليه فرمایي چي لسو صحابو ته په خوب کي د اذان تعلیم ورکړل سوی وو بلکه حُئِنِي حضرات وایي چي خوب لیدونکي خورلس صحابه وه .

د حُئِنُو محققانو علماؤ قول دادی چي د اذان مشروعیت خپله د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اجتهاد په نتیجه کي سوی دی چي د هغه طرف ته د معراج په شپه کي یوې ملائکي رهنمایي کړې وه حضرت علي کرم الله وجهه فرمایي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د معراج په شپه کي چي عرش ته ورسیدی او سرایر ده عزت پوري چي د کبریایي حق جل مجدده محل خاص دی ورسیدی نو د هغه حایه یوه ملائکه راووتل رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د حضرت جبرائیل علیه السلام څخه پوښتنه وکړه چي دا ملائکه څوک ده؟ جبرائیل علیه السلام ورته وویل په هغه الله دي مي قسم وي چي تاسي یې په حق سره رالیرلي یاست د ټول مخلوق څخه زیات قریب ترین درگاه عزت ته زه یم مگر زما د پېدا کېدو څخه تر اوسه ما دا ملائکه هیڅ کله نه ده لیدلې نو هغه ملائکي وویل الله اکبر الله اکبر یعني الله ډیر لوی دی الله ډیر لوی دی د پردې د شا څخه اواز راغلی چي زما بنده رښتیا وایي انا اکبر انا اکبر یعني زه ډیر لوی یم زه ډیر لوی یم د دې وروسته هغه ملائکي د اذان نور کلمات ذکر کړل .

د دې روایت څخه دا معلومه سوه چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اذان کلمات د صحابه کرامو د خوب څخه هم مخکي د معراج په شپه کي اوریدلي وه، علماء لیکي چي په دې اړه د محقق دا فیصله ده چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اذان کلمات د معراج په شپه کي اوریدلي دي مگر د دې کلماتو د اذان کولو لپاره حکم نه وو سوی دا وجه ده چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به په مکه کي پرته د اذان کولو څخه لمونځ ادا کوی تر دې چي مدینې منورې ته یې تشریف راوړ او هلته یې د صحابه کرامو سره مشوره وکړه نو حُئِنُو صحابه کرامو په خوب کي دا کلمات واوریدل د هغه وروسته وحي هم راغلې چي کوم کلمات یې په اسمان واوریدل اوس هغه به پر مخکې د اذان کولو لپاره مسنون کړل سي، والله اعلم.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۵۹۰﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ ذَكَرُوا النَّارَ وَالنَّاقُوسَ فَذَكَرُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي خلکو (د لمانځه د وخت معلومولو لپاره) د یهود او نصارا د اور او ناقوس یادونه وکړه

فَأَمَرَ بِلَالُ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَأَنْ يُؤْتَرَ الْإِقَامَةَ . قَالَ إِسْمَاعِيلُ فذَكَرْتَهُ
لَأَيُّوبَ . فَقَالَ إِلَّا الْإِقَامَةَ . متفق عليه

نو رسول الله ﷺ بلال رضی اللہ عنہ ته حکم و کړ چي د آذان کلمې دوه دوه ځله ووايي او يو يو ځل تکبير وایي . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۷۷۲، رقم: ۶۰۳، و مسلم ۲۸۶۱، رقم: ۳۷۸-۳.

تشریح: کله چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته هجرت وکړ او هلته د مسلمانانو په شمير کي زياتوالی راغلی او مسجد جوړ سو نو رسول الله ﷺ د صحابه کرامو سره مشوره وکړه چي د لمانځه د وخت د اعلان لپاره يو داسي شی ټاکل پکار دی چي ټول خلک به پر وخت په مسجد کي حاضر يږي او په جماعت سره لمونځ وکړلای سي نو ځينو صحابه کرامو دا مشوره ورکړه چي د لمانځه پر وخت به پر يو لور ځای باندي اور بلوو نو خلک به هغه وويني او لمانځه ته به حاضر سي د ځينو دا رایه سوه چي د ناقوس (زنگ) د غول پکار دي چي خلک هغه واورې او لمانځه ته حاضر سي .

بلي خواته ځينو د نظر خاوندانو صحابه کرامو د مشورې په اړه عرض وکړو چي اور خو يهوديان د خپل عبادت په وخت کي بلوي همدا سي نصاری د خپل عبادت په وخت کي د اعلان لپاره ناقوس وهي نو موږ ته دا دواړي طريقې اختيارول نه دي پکار چي د يهودو او نصاری سره ورته والی راسي نو د دې څخه پرته يو بله طريقه اختيارول پکار دي .

خبره معقوله وه ځکه نو پرته د يوې پريکړې څخه مجلس پای ته ورسیدی او صحابه کرامو رضي الله عنهم خپل خپل کورو ته راغلل يو مخلص صحابي عبد الله بن زيد رضي الله عنه چي وليدل چي رسول الله ﷺ په دې اړه ډير فکر مند دی او څه بڼه طريقه يې مخته نه راځي نو ډير پريشانه سو د هغه د زړه خواهش وو چي دا مسئله په يو طريقه ژر تر ژره فيصله کول پکار دي چي د رسول الله ﷺ فکر ليري سي نو په دې سوچ کي کور ته راغلي بيده سو په خوب کي يې وليدل چي يوه ملائکه دده په مخکي اذان وایي .

په ځينو روايتونو کي دي چي عبد الله بن زيد رضي الله عنه وفرمايل چي هغه وخت زه بالکل بيده نه وم بلکه د خوب په حالت کي وم او په ځينو روايتونو کي دي چي هغه وفرمايل که د بد گمانی خوف نه وي نو مابه ويلي وای چي زه هغه وخت بيده نه وم په دې وجه ځيني علماء دا واقعه پر

حال او کشف باندي محمول کړې ده چي ارباب باطن ته د بيداري په حالت کي واقع کيږي .
په هر حال عبداللہ ابن زيد چي سهار راپورته سو نو د رسول اللہ ﷺ په خدمت کي حاضر
سو او خپل خوب يې بيان کړ ، رسول اللہ ﷺ وفرمايل بيله شکه دا خوب صحيح دی او وه يې
فرمايل چي بلال د ځان سره کړه او هغه ته دغه کلمات د کوم چي تاته په خوب کي ښوونه
سوي ده هغه ته يې وروښيه ځکه چي د هغه آواز ستا تر آواز لوړ دی .

نو هر کله چي دواړو هغسي اذان وکړ او د حضرت بلال آواز ښارته ورسيدی نو حضرت
عمر فاروق په منډه راغلی او عرض يې وکړ اې د الله رسوله ! په هغه ذات مي دي قسم وي
چي تاسو يې په حق سره را استولي ياست اوس چي کوم کلمات ادا کړل سوي دي ما هم په خوب
کي دا کلمات اوريدلي دي د دې په اوريدو سره رسول الله ﷺ د الله تعالی شکر ادا کړ . ويل
کيږي چي په هغه شپه څو رلسو صحابه کرامو همدا سي خوب ليدلی وو .

ناقوس د نصاری په نزد د عبادت په وخت کي د خبرو په اړه استعماليدی او د هغه شکل دا
و چې خلکو به يو لوی په يو کوچني لرگی وهی د هغه څخه به چي کوم آواز پيدا کيدی هغه به
د عبادت د وخت اعلان وو .

د يهوديانو په باره کي خو دامشهوره ده چي هغوی به د خپل عبادت په وخت کي ښکر
وهی د اور بلولو ذکر يوازي د حضرت انس په دغه حديث کي ذکر سوی دی او په يو بل
روایت کي د دې تذکره نسته ، د دې څخه دا معلوميږي چي د يهوديانو دوی ډلي وې . يوې ډلي
به ناقوس وهی ، او دويمې ډلي به اور بلوی ، دغه د حديث پر دې خبره دلالت کوي چي د آذان
کلمې د شروع د الله اکبر څخه ماسوا جفت دي او د اقامت کلمې طاق دي لکه څرنگه چي د
صحابو او تابعينو اکثره د علم خاوندان امام زهري ، امام مالک ، امام شافعي ، امام اوزاعي ،
امام اسحاق او د امام محمد رحمۃ اللہ علیہ دغه قول او مذهب دی ليکن د امام ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ . د
دوی د مقلدينو په نزد د آذان او اقامت دواړو کلمات جفت دي ، د دوی دليل به وروسته راسي .

﴿ ۵۹۱ 〉 : وَعَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ قَالَ أَلْقَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو محذوره ^(۷) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به ښودی ما ته

۷ - د نوموړي نوم سمره بن معبر دی او په ابو محذوره کنيت سره مشهور دی . نوموړي هجرت نه دی کړی . نوموړی
مؤذن وو او په مکه مکرمه کي کي وفات سوی دی .

التَّائِذِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ فَقَالَ قُلْ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ

آذان پنخپله، رسول الله ﷺ به فرمايل: ووايه: الله ډير لوی دی، الله ډير لوی دی، الله ډير لوی،
الله ډير لوی، زه شاهدي ورکوم چي

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ

د الله ﷻ څخه پرته بل د عبادت وړ نسته، زه شاهدي ورکوم چي د الله ﷻ څخه پرته بل د عبادت
وړ نسته، زه شاهدي ورکوم چي محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دی، زه شاهدي ورکوم چي

مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. ثُمَّ تَعَوَّدُ فَتَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ

محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دی، بيا يې وفرمايل هغه جملې بيا دوهم حل ووايه کومي چي دي
مخکي ويلي وې. نو ته به وايې چي اشهد ان لا اله الا الله، اشهد ان لا اله

إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَيَّ عَلَى

الا الله، اشهد ان محمدا رسول الله، اشهد ان محمدا رسول الله، راسي

الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ. اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه مسلم.

لمانځه ته، راسي لمانځه ته، راسي د خلاصون په لور، راسي د خلاصون په لار، . الله ډير لوی
دی، الله ډير لوی دی، لا اله الا الله، د الله څخه پرته بل د عبادت وړ نسته . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم ۲۸۷۱، رقم: ۶-۳۷۹.

تشریح: د الله اکبر معنی داده چي د الله تعالی ذات ددې څخه ډیر اعلی دی چي یو سړی د
هغه د کبریايي او عظمت حقیقت وپیژني یا دا چي الله تعالی ددې حیثیت څخه ډیر لوی دی چي
د هغه ذات طرف ته د هغه شیانو نسبت وکړلای سي کوم چي د هغه د عظمت او بزرگی مناسب
نه دي یا ددې معنی به دا وي چي الله تعالی رب العزت تر ټولو شیانو لوی دی .

په آذان او تکبیر کي په لفظ د الله اکبر کي دراء حرف ساکن وي، او امام اعظم ابو حنیفه
رحمة الله علیه، امام شافعي رحمة الله علیه، امام احمد رحمة الله علیه او د جمهورو علماؤ په

نزد دا کلمه په اذان کي په اول وار څلور واره ويل کيږي او د امام مالک رحمه الله عليه په نزد دوه واره ويل کيږي، ددې کلمې څلور واره په ويلو کي دا نکته ده چي گويي دا حکم دی په څلور کونجه دنيا کي جاري او ساري دي او عناصر اربعه څخه مرکب دنفس انساني د خواهشاتو د تزکيه لپاره ډير موثر دی، د حي علی الفلاح معنی داده چي تاسو د هر مکروه شي څخه بيل سئ او هر بنه شي ته راسئ، ځينو حضراتو ويلي دي چي د فلاح معنی د بقاء ده يعني هغه شي ته راوغلئ چي د عذاب څخه د خلاصون ذريعه ده او د ثواب د حاصليدو سبب وي او په آخرت کي د بقاء ذريعه وي او هغه شی لمونځ دی، د امام شافعي رحمه الله عليه او امام مالک رحمه الله عليه په نزد په اذان کي ترجيح يعني شهادتونه دوه واره ويل سنت دي د ترجيح شکل داوي چي مخکي شهادتين دوه واره په کرار اواز سره وويل سي بيا دوه واره په لوړ اواز سره ددې حضراتو دليل دا حديث دی .

علماء حنفیه فرمايي چي دا تکرار يوازي د حضرت ابو محذوره رضي الله عنه د بنووني لپاره وو نه چي د تشريع لپاره يعني په اول وار ابو محذوره رضي الله عنه چي شهادتين په کرار اواز سره وويل نو رسول الله ﷺ هغه ته وفرمايل چي دا کلمات بيا اداء کړه او په لوړ اواز سره يې ادا کړه په دې اړه د حضرت ابو محذوره رضي الله عنه يو بل روايت هم نقل سوی دی .

او د حضرت عبد الله ابن زيد رضي الله عنه په حديث کي هم چي د اذان په باب کي د اصل حيثيت لري ترجيح نسته همداسي د حضرت بلال رضي الله عنه چي د اذان کونکو سردار دی نه د هغه په اذان کي اونه د ابن ام مکتوم رضي الله عنه په اذان کي چي په مسجد نبوي کي يې اذان کوی او نه د سعد قرط په اذان کي چي د مسجد قباء مؤذن وو ترجيح منقول ده بيا داچې په دې اړه حضرت ابو محذوره رضي الله عنه سره کومه واقعه پيښه سوې ده د هغې څخه هم دا ثابتيږي چي دا تکرار د شهادتين د تعليم لپاره دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿٥٩٢﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ الْأَذَانُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي د اذان

وَسَلَّمَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ وَالْإِقَامَةُ مَرَّةً مَرَّةً غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ قَدْ قَامَتْ

دوې دوې کلمې وې او د اقامت يوه يوه مگر په اقامت کي به قد قامت

الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ. رواه أبو داود والنسائي والدارمي.

الصلوة دوه ځله ويل کیدی. ابوداؤد، نسائي او دارمي

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۵۰۱، رقم: ۵۱۰، والنسائي ۲۱۱۲، رقم: ۶۶۷، والدارمي ۲۹۰۱، رقم: ۱۱۹۳.

تشریح: ابن عمر رضي الله عنه چي دا فرمايلي دي چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مبارکه زمانه کي به د اذان کلمات دوه دوه واره ويل کيده ددې څخه دا مراد دی چي په اول سر کي الله اکبر به يې څلور وار ه وایه او په آخر کي به يې لا اله الا الله يو وار ويل ددې دواړو کلماتو څخه ماسوا پاته کلمات به يې دوه دوه واره ويل.

په اقامت کي څرنگه چي د قد قامت الصلوة استثنی سوې ده همداسي د تکبير يعني الله اکبر هم مستثنی کول مناسب ده ځکه چي تکبير هم بيله اختلافه په اول او آخر کي مکرر دی.

﴿۵۹۳﴾: وَعَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَهُ الْأَذَانَ تِسْعَ

د حضرت ابو محذوره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه ته د اذان نولس

عَشْرَةَ كَلِمَةً وَالْإِقَامَةَ سَبْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً. رواه أحمد والترمذي وأبو داود

والنسائي والدارمي وابن ماجه.

کلمې او د اقامت اووه لس کلمې ونبودلې. احمد، ترمذي، ابوداؤد، نسائي، دارمي او ابن ماجه

تخریج: الامام احمد في مسنده ۴۰۹۱۳، وابوداؤد ۳۴۲۱۱، رقم: ۵۰۲، والترمذي ۳۶۷۱۱، رقم: ۱۹۲، والنسائي ۴۱۲، رقم: ۶۲۹، وابن ماجه ۳۵۱۱، رقم: ۷۰۹ والدارمي ۳۹۲۱۱، رقم: ۱۱۹۷.

تشریح: په حنفي مذهب کي د اذان پنځلس کلمات دي خو په دې حديث کي نولس ذکر سوي دي ددې وجه داده چي نولس کلمات په ترجيح سره دي څرنگه چي د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب دی او په دوهم نمبر حديث کي بنودل سوي دي چي د حنفيه په ترجيح تعليم باندي محمول دي هغه مشروع نه دی.

د تکبير (اقامت) اووه لس کلمات بنودل سوي دي په دې توگه چي د ترجيح څلور کلمات په جلا کولو سره او دوه کلمات قد قامت الصلوة په زياتولو سره د تکبير کلمات اوولس سوه د

تکبير کلمات په تعين کي د حنفيه له خوا څخه دا حديث د دليل په توگه مخته کيږي .
ددې څخه مخکي حديث چي په هغه کي د امام شافعي رحمه الله عليه د مذهب مطابق د
تکبير د کلماتو تعداد يو ولس ثابتيږي که صحيح دي نو په دې حديث سره منسوخ دي .

﴿۵۹۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي سُنَّةَ الْأَذَانِ قَالَ فَمَسَحَ مُقَدَّمَ

د حضرت ابو محذوره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ ته وويل: اي د الله رسول له ! ما
ته د آذان طريقه وښيه، د راوي بيان دی چي د دې په اورېدو سره رسول الله ﷺ د ابو محذوره

رَأْسِهِ قَالَ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ تَرْفَعُ بِهَا صَوْتَكَ ثُمَّ

پر تندي لاس راتير کړ او بيا يې وفرمايل په لوړ آواز سره ووايه . الله اکبر الله اکبر الله اکبر الله
اکبر، دغه الفاظ په لوړ آواز ووايه، بيا

تَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ

ووايه اشهد ان لا اله الا الله اشهد ان لا اله الا الله اشهد ان محمد رسول الله اشهد ان محمد رسول

اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ تَخْفِضُ بِهَا صَوْتَكَ ثُمَّ تَرْفَعُ صَوْتَكَ

الله، اشهد ان محمد رسول الله، د مخکي آواز څخه لږ کړايې ووايه بيا په لوړ آواز سره

بِالشَّهَادَةِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا

د کلمه شهادت تکرار وکړه اشهد ان لا اله الا الله اشهد ان لا اله الا الله اشهد ان محمد

رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ

رسول الله اشهد ان محمد رسول الله، د دې وروسته دا کلمات حي علي الصلوة حي علي الصلوة حي

عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ فَإِنْ كَانَ صَلَاةُ الصُّبْحِ قُلْتَ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِّنْ

على الفلاح حي على الفلاح ووايه که د سهار لمونځ وي نو دا الفاظ هم ووايه الصلوة خير من

النُّومِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه أبو داود

النوم الصلوة خير من النوم (لمونخ ترخوب غوره دی) د دې وروسته دوه حله الله اکبر او يو حل
لااله الا الله ووايه . ابوداؤد ،

تخريج : سنن ابی داؤد ۱۱/۳۴۰، رقم: ۵۰۰.

تشریح : فمسح مقدم راسه : معنی یا خو هغه دي چي د ترجمې څخه ښکاره دي چي رسول
الله ﷺ د ابو محذوره رضی الله عنه پر سر خپل لاس مبارک کښيښودی چي د هغه برکت د ابو محذوره رضی الله عنه
ته ورسیدی او د دین خبري یاد وساتي په یوه صحیح نسخه کي دا الفاظ داسي دي (فمسح
راسي) يعني رسول الله ﷺ زما په سر خپل لاس مبارک کښيښودی نو دا الفاظ د هغه معنی
تائید کوي کوم چي په ترجمه کي تیر سوي دي یا د دې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ په اتفاقي
توگه خپل لاس مبارک پر خپل سر باندي کښيښودی ، راوي پوره واقعه د نقل کولو په غرض
سره د دې تذکره هم راوړې ده .

په هر حال د دې اولي ترجمې چي توجیه سوې ده چي په کومو حدیثو کي اذان د شهادتین د
تکرار ذکر سوی دی هغه پر تعلیم محمول دی نو هغه توجیه په ښکاره د دې حدیث خلاف ده نو
بهره داده چي دا وویل سي چي په دې اړه موږ هم ډیرو روایتونو ته ترجیح ورکړې ده چي په
هغه کي د ترجیح ذکر نه دی سوی د ابو محذوره رضی الله عنه روایت دی چي د هغه څخه دا ترجیح ثابته
ده د هغه مخکي دي او هغه حدیثونه چي په هغه کي ترجیح مذکور نه ده هغه وروسته وي ځکه
د ابو محذوره رضی الله عنه روایت دی او په روایتونو سره منسوخ دي . والله اعلم .

د الصلوة خير من النوم مطلب دادی چي د شوق او ذوق خاوندان او په عشق خداوندي سره د
مینو خلکو په نزد د لمانځه لذت او خوند د خوب لذت او خوند څخه په څو درجو غوره دی .

﴿۵۹۵﴾: وَعَنْ بِلَالٍ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُثَوِّبَنَّ فِي شَيْءٍ

د حضرت بلال رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما ته رسول الله ﷺ وفرمایل : تثویب (دوهم حل اگاه
کول) مه کوه په هیڅ شي کي

مِّنَ الصَّلَوَاتِ إِلَّا فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ . رواه الترمذي وابن ماجه وقال الترمذي أبو
إسرائيل الراوي ليس هو بذاك القوي عند أهل الحديث .

د لمونځونو څخه مگرد سهار په لمانځه کي ، نو د سهار په آذان کي د حي علی الفلاح وروسته
الصلوة خير من النوم ویل تثوب دي . ترمذي او ابن ماجه

تخریج: سنن الترمذی ۳۷۸۱۱، رقم: ۱۹۸، وابن ماجه ۲۳۷۱۱، رقم: ۷۱۵.

د لغاتو حل: (التثویب): هو قول المؤذن في اذان الفجر: الصلوة خير من النوم. (مرقات).

تشریح: (تثویب) هغه خبر وي چي د هغه تر مخه يو اعلان سوی وي او د هغه غرض او د هغه تر مخه اعلان غرض يو وي مثلاً اول اعلان څخه د خلکو د لمانځه لپاره بلل مقصود وي نو د دې اعلان څخه هم دا مقصد دي چي د تثویب څو قسمونه دي يو خو دا چي د سهار په اذان کي الصلوة خير من النوم ويل دا تثویب د دې لپاره دی چي يو وار خو حي علی الصلوة په ویلو سره خلک د لمانځه لپاره وبلل سي بيا دوهم وار الصلوة خير من النوم سره خلک خبر کړل سي دا تثویب د رسول الله ﷺ په زمانه کي رواج وو او مسنون دادي، بيا د هغه وروسته د کوفي علماء د اذان او تکبیر درمياني وقفه کي حي علی الفلاح، حي علی الفلاح ويل رواج کول د هغه وروسته د هرې طبقې خلکو د خپل خپل عرف مطابق څه نه څه طريقه د تثویب په طور رواج کړل سي خو دا ټول تثویبونه د سهار د لمانځه لپاره رواج سول ځکه چي د سهار په وخت کي د خوب او غفلت وخت وي.

بيا په آخر کي متاخرين علماء د ټولو لمنځونو لپاره تثویب رواج کړی او دې ته يې په ښه نظر وکتل حال دا چي د مقدمينو په نزد دا مکروه دي ځکه چي دا حدث او بدعت دی، د حضرت علي عليه السلام څخه هم د دې انکار په دې توگه منقول دی چي يو سړی په تثویب ویلو سره حضرت د هغه په باره کي وفرمايل چي اخرجوا هذا المبتدع من المسجد يعني دا بدعتي سړی د مسجد څخه د باندې راوباسئ.

د حضرت عمر عليه السلام په باره کي نقل سوي دي چي هغه يوه ورځ په مسجد کي د مؤذن څخه په غير فجر کي تثویب کول واوريدل نو د مسجد څخه د باندې راووتی او نورو ته يې هم وويل د دې سړي په مخکي مه اوسئ د باندې راووتی ځکه چي دی بدعتي دی.

﴿۵۹۶﴾: وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِبِلَالٍ إِذَا أَدْنَتْ

د حضرت جابر عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ بلال عليه السلام ته وفرمايل: کوم وخت چي ته آذان کوي

فَتَرَسَّلْ وَإِذَا أَقَمْتَ فَاحْذَرْ وَاجْعَلْ بَيْنَ أَذَانِكَ وَإِقَامَتِكَ قَدْرَ مَا يَفْرُغُ الْأَكْلُ

نوپه کراره کراره يې کوه (ډير په تلوار يې مه کوه) او هر کله چي اقامت کوي نو په تلوار تلوار

يبي كوه او د آذان او اقامت په منع کي دومره فاصله ساته چي فارغ سي خوړونکي

مِنْ أَكْلِهِ وَالشَّارِبُ مِنْ شُرْبِهِ وَالْمُعْتَصِرُ إِذَا دَخَلَ لِقَضَاءِ حَاجَتِهِ وَلَا تَقُومُوا

د خوراک څخه او چښونکي د چښناک څخه او قضاء حاجت کوونکي د حاجت څخه فارغ سي او تر هغه وخته لمانځه ته مه دريږه

حَتَّى تَرَوْنِي. رواه الترمذي وقال لا نعرفه إلا ن حديث عبد المنعم وهو

إسناد مجهول

تر څو پوري چي ماونه وينې. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۳۷۳/۱، ۳۷۴، رقم: ۱۹۵ او ۱۹۶.

د لغاتو حل: (فترسل): اي تمهل وافصل الكلمات بعضها عن بعض بسكنة خفيفة. (فاحذر): اي اسرع وصل الكلمات من غير درج ولا دمج.

تشریح: د آذان په کراره کراه ویلو سره مطلب دادی چي د آذان کلمات یو د بل څخه جلا کولو سره او په لږ سکتی سره په کراره کراره اداء کوی؟

علامه ابن حجر رحمه الله علیه فرمایي ددې مطلب دادی چي د آذان د کلماتو په ادا کولو کي دومره زنده کول چي کلمات بغیر کښولو د حد څخه تجاوز نه دي واضح وویل سي په دې وجه د مؤذنانو لپاره تاکید دی چي هغوی د آذان د کلمات په ادا کولو کي د احتیاط څخه کار واخلي او د قواعد سره سم آذان وکړي چي د غلطیو کړنه ونسي ځکه چي ځيني غلطی داسي دي چي د هغه په قصدا کولو سره د کفر حد ته رسیدلای سي لکه د اشهد الف په مد سره ادا کول چي دا استفهام کیږي او د هغه معنی دا کیږي چي ایا زه گواهي ورکړم الخ - یا په الله اکبر کي په مد کښولو سره (کبار) ویل چي دا لفظ د کبر جمع کیږي چي د هغه معنی ده د طلبې راځي چي د هغې یوه خوله وي او د دائرې په شکل کي وي یا همداسي پر اله باندي وقف کول او د الله څخه ابتداء کول.

د حدیث د آخري جملې مطلب دادی هر کله چي مؤذن د تکبیر لپاره ودریږي نو تر څو پوري چي ته مسجد ته راتلونکي ونه وينې د لمانځه لپاره مه دریږه ځکه چي د امام د راتلو څخه مخکي دریدل خامخا تکلیف وړل دي چي د هغه هیڅ فائده نسته غالباً رسول الله ﷺ به د

لما نَحْنُ وَرَكُولُ لِبَارِهِ خِطْلُ حَجَرِي مَبَارَكِي تَهْ هَغَهْ وَخْتِ تَلِي كُلَهْ چي به مؤذن تكبير پيل كړ او هر كله چي مؤذن په تكبير ويلو سره حي علي الصلوة ته رسيدلى وو نو رسول الله ﷺ به هغه وخت په محراب كې داخل سوي وو په دې وجه زموږ امامانو دا ويلي دي چي كله مؤذن تكبير پيل كړي او حي علي الصلوة ته ورسېږي نو امام او مقتديانو ته يې اوريدل پكاردى او كله چي مؤذن قد قامت الصلوة ته ورسېږي نو لمونځ پيل كول پكاردى .

﴿٥٩٤﴾: وَعَنْ زِيَادِ بْنِ الْحَارِثِ الصَّدَائِيِّ قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت زياد بن الحارث الصدايي رحمه الله څخه روايت دى چي ما ته رسول الله ﷺ حكم وكړ چي

وَسَلَّمَ أَنْ إِذْنٌ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ فَأَذْنْتُ فَأَرَادَ بِلَاكُ أَنْ يُقِيمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

د سهار آذان وكړه ما آذان وكړ بيا بلال رحمه الله د اقامت اراده وكړه نو رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَخَا صَدَاءٍ قَدْ أَذَّنَ وَمَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ .

رواه الترمذي وأبو داود وابن ماجه .

ستا ورور صدايي آذان كړى دى او كوم سړى چي آذان وكړي هغه دي اقامت هم وكړي .

ترمذي، ابوداؤد او ابن ماجه

تخريج: سنن ابی داؤد: ۳۵۲/۱، رقم: ۵۱۴، والترمذي ۳۸۳/۱، ۳۸۴، رقم: ۱۹۹ وابن ماجه: ۲۳۷/۱، رقم: ۷۱۶.

تشریح: اخاء صدا يعني د صدايي د ورور څخه مراد زياد ابن حارث صدايي دى په عربو كې دا قاعده وه چي كوم سړى به د كومي قبيلې سره تعلق درلودى هغه ته به يې د هغه قبيلې ورور ويل، د امام شافعي په نزد ددې حديث مطابق غير مؤذن له تكبير كول مكروه دي د امام اعظم رحمه الله عليه په نزد مكروه نه دي ځكه چي دا ثابته ده چي اكثر به ابن مكتوم رحمه الله آذان كوى او بلال رحمه الله به اقامت كوى د امام صاحب په نزد په دې خبره محمول دي كه غير مؤذن اقامت ويل غواړي نو د مؤذن څخه دي اجازه واخلي كه مؤذن ته د بل چا اقامت كول خوښ نه وي نو بيا غير مؤذن ته اقامت ويل مناسب نه وي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۵۹۸﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ الْمُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَبِعُونَ

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی کوم وخت چي مسلمانانو هجرت وکړه مدينې ته راغلل نو يو ځای به سول

فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّلَوَاتِ وَلَيْسَ يُنَادِي بِهَا أَحَدٌ فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَلِكَ فَقَالَ

وخت به يې اندازه کوی او يو وخت به يې ټاکي او د هغه لپاره يو څوک اعلان کونکی نه وو، يوه ورځ پر دې مشوره وکړل سوه نو وويل

بَعْضُهُمْ أَتَّخَذُوا نَاقُوسًا مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى وَقَالَ بَعْضُهُمْ قَرْنًا مِثْلَ

ځينو چي د نصاراوو په ډول ناقوس واخلي ، ځينو وويل چي بنکر واخلي لکه

قَرْنِ الْيَهُودِ فَقَالَ عُمَرُ أَوْلَا تَبْعَثُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ فَقَالَ رَسُولُ

د يهودو بنکر، حضرت عمر رضی اللہ عنہ وويل يو سړی دي و ټاکل سي چي د لمانځه بلنه ورکوي، رسول الله ﷺ وفرمايل :

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بَلَاءُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّلَاةِ . متفق عليه .

بلاله ! ودرېږه او د لمانځه اعلان وکړه . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري ۷۷/۲، رقم: ۶۰۴، و مسلم: ۲۸۵۱، رقم: ۱-۳۷۷).

تشریح: رسول الله ﷺ چي بلال رضی اللہ عنہ ته د اعلان کولو لپاره کوم حکم ورکړی وو د هغه به دا مطلب وي چي کله د لمانځه وخت سي نو پريو لوړ ځای د دریدو سره (الصلوة جامع) ددې اواز د اوریدو سره به د لمانځه لپاره حاضرېږي نو د منادي څخه مراد د لمانځه لپاره صرف اعلان کول دي نه چي ددې شرعي منادي يعني اذان مراد دی په دې توجیه سره د مخکنیو حدیثونو تطبیق کیږي چي مخکي په یو مجلس کي په دې بحث مباحثه وسوه نو عبد الله بن زید رضي الله عنه د اذان خوب ولیدی او رسول الله ﷺ یا خود وحي د راتلو څخه مخکي یا د خپل اجتهاد څخه کار اخستلو سره د عبد الله بن زید رضی اللہ عنہ د خوب مطابق اذان مشروع وفرمایه .

﴿۵۹۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ قَالَ لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبد الله بن زيد بن عبدربه رضي الله عنه شخه روايت دی چي کله رسول الله صلی الله علیه وکله

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاقُوسِ يَعْمَلُ لِيُضْرَبَ بِهِ لِلنَّاسِ لِجَمْعِ الصَّلَاةِ طَافَ بِي وَأَنَا

د ناقوس وهلو (يعني اراده يې وکړه) چي دهغه په وهلو سره خلک د لمانځه لپاره يو ځای کړي
ما ته په خوب کي يو سپری څرگند سو

نَائِمٌ رَجُلٌ يَحْمِلُ نَاقُوسًا فِي يَدِهِ فَقُلْتُ يَا عَبْدَ اللَّهِ اتَّبِعْ النَّاقُوسَ قَالَ وَمَا

چي دهغه په لاس کي ناقوس وو ما په خوب کي دهغه شخه پوښتنه وکړه اې دا الله بنده ! ايا ته دا
ناقوس پلورې ؟ هغه وويل :

تَصْنَعُ بِهِ فَقُلْتُ نَدْعُو بِهِ إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ أَفَلَا أَدُلُّكَ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِّنْ ذَلِكَ

ناقوس څه کوي ؟ ما ورته وويل موږ په دې سره خلک لمانځه ته رابولو نو هغه راته وويل ايا زه
تا ته داسي شی نه وښيم چي ددې شخه غوره وي ؟

فَقُلْتُ لَهُ بَلَى قَالَ فَقَالَ تَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ إِلَى آخِرِهِ وَكَذَا الْإِقَامَةُ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ

ما ورته وويل هو ، نو هغه وويل الله اکبر الله اکبر ... الخ ، او همداسي تکبير (اقامت) ، کله چي
سهار سو

أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا رَأَيْتُ فَقَالَ إِنَّهَا لَرُؤْيَا

نوزه د رسول الله صلی الله علیه وکله په خدمت کي حاضر سوم او خپل خوب مي ورته بيان کړ رسول الله صلی الله علیه وکله
و فرمايل : بېله شکه دغه خوب

حَقٌّ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ فَقُمُ مَعَ بِلَالٍ فَالْتَقِ عَلَيْهِ مَا رَأَيْتَ فليؤذن به فَإِنَّهُ أُنْذِيَ

حق دی که الله جل جلاله وغواړي ، ته د بلال سره ودرېږه او څه چي دي په خوب کي ليدلي دي هغه
ورته وښيه او هغه دي آذان وکړي ځکه چي دهغه آواز ستا تر آواز لوړ دی ،

صَوْتًا مِّنْكَ فَقُمْتُ مَعَ بِلَالٍ فَجَعَلْتُ الْقِيَةَ عَلَيْهِ وَيُؤْذِنُ بِهِ قَالَ فَسَمِعَ بِذَلِكَ

نوزه د بلال سره ودریدم او هغه ته مي د آذان کلمې و بنوولي او هغه به آذان کوی ، راوي بيان کوي کوم وخت چي واورېدل دغه الفاظ

عَمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ فَخَرَجَ يَجْرُرُ دَاعَاهُ وَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي

حضرت عمر رضي الله عنه په خپل کور کي نو په خادر کښولو سره د کور څخه د باندي راووتی او رسول الله ﷺ ته يې عرض وکړ: په هغه ذات دي مي قسم وي

بِعَثْكَ بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ مِثْلَ مَا أَرِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

چي تاسو يې په حق سره راليرلي ياست ما هم داسي خوب ليدلی دی لکه څرنگه چي عبد الله ته بنودل سوی دی نور رسول الله ﷺ وفرمايل :

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ . رواه أبو داود والدارمي وابن ماجه إلا أنه لم يذكر الإقامة .

وقال الترمذي هذا حديث صحيح لكنه لم يصح قصة الناقوس .

الحمد لله (الله تعالی لره ټول تعریفونه دي) . ابوداؤد، دارمي او ابن ماجه .

تخریج : سنن ابی داؤد ۱۱/۳۳۷، ۳۳۸، رقم: ۴۹۹، والدارمي ۱۱/۲۸۶، ۲۸۷، رقم: ۱۱۸۷، وابن ماجه ۱۱/۲۳۲، ۲۳۳، رقم: ۷۰۶، والترمذي ۱۱/۳۵۸، ۳۵۹، رقم: ۱۸۹.

تشریح : د حديث د لومړنۍ برخي مطلب دا نه دی چي نبي کریم ﷺ د ناقوس په ږغولو امر کړی وو بلکه دلته د حکم مطلب دادی چي کله په دې اړه صحابه کرامو مشوره وکړل او يوه مناسبه پرېکړه ذهن ته نه راغلل نو نبي کریم ﷺ د ناقوس وهلو د حکم اراده وکړل ، لیکن الله ﷻ د عبد الله بن زید رضي الله عنه د خوب په ذریعه د دغه حکم نوبت نه راوستی ، او دغه حديث د حنفیه د مذهب تاکید کونکی دی چي د هغه څخه دا ثابتیږي چي د اقامت او اذان په کلماتو کي څه فرق نسته لکه څرنگه چي د اذان د کلماتو په پیل کي الله اکبر الله اکبر او په آخر کي لا اله الا الله دوه دوه واره ویل کیږي همداسي د اقامت کلمې هم دوه دوه واره ویل کیږي البته په اقامت کي یوازي د قد قامت الصلوة اضافه ده چي په اذان کي نسته .

د حضرت عبد الله رضي الله عنه د خوب په اوریدو سره رسول الله ﷺ د هغه تصدیق وکړ چي دا خوب رښتیا دی اوس ددې تصدیق تعلق به یا د وحی سره وي چي الله تعالی د وحی په ذریعه د هغه خوب د رښتیا کولو خبر ورکړی وو ځکه چي رسول الله ﷺ هغه ته حق ووايه ، یا رسول الله

ﷺ د خپل اجتهاد په وجه هغه خوب رښتيا وگڼئ او دلته د رسول الله ﷺ انشاء الله ويل د برکت او د اظهار طمانيت په توگه وه نه دا چي د شک په توگه، د اذان د آواز په اوریدو سره حضرت عمر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او دايې وويل چي ما هم داسي خوب ليدلی وو کيدای سي چي هغوی دا خبره هغه وخت کړې وي کله چي هغوی ته دا معلومه سوې وي چي دا اذان د عبد الله بن زيد رضی الله عنه د خوب په نتیجه کي ويل سوی دی يا هغوی ته ددې خوب علم د مکاشفې په توگه سوی وي، امام نووي رحمه الله عليه فرمايي په دې حديث کي دا مسئله راوځي چي د مؤذن په لوړ اواز او خوش اوازه کېدل مستحب دي، په پای کي په دې خبره ځان پوه کړئ چي د اذان مشروعيت په دوهمه هجري سنه کي سوی دی لیکن د ځينو علماؤ تحقيق دی چي اذان د هجرت په اول کال پيل سوی دی.

﴿۶۰۰﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصَلَاةٍ

د حضرت ابوبکره رضی الله عنه څخه روايت دی چي زه د رسول الله ﷺ سره ووتلم لپاره د لمانځه

الصُّبْحِ فَكَانَ لَا يَمُرُّ بِرَجُلٍ إِلَّا نَادَاهُ بِالصَّلَاةِ أَوْ حَرَّكَهُ بِرَجُلِهِ. رواه أبو داود

د سهار نو کوم سړی چي به په لاره کي يو ځای کيدی رسول الله ﷺ به هغه د لمانځه لپاره رابللی (او که به بیده وونو په خپل پښه سره به يې) د هغه پښه ښورول. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۴۹۱۲، رقم: ۱۲۶۴.

تشریح: د دې حديث څخه دا معلومه سوه که يو سړی د لمانځه پر وخت بیده وي نو د هغه د لمانځه لپاره وپښول جائز دي که څه هم په اواز ورکولو سره يې بيداره کړي يا يې وښوروي.

﴿۶۰۱﴾: وَعَنْ مَالِكٍ بَلَغَهُ أَنَّ الْمُؤَذِّنَ جَاءَ عُمَرَ يُؤَذِّنُهُ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ فَوَجَدَهُ

حضرت مالک رضی الله عنه ته دا حديث رسيدلی دی چي مؤذن حضرت عمر رضی الله عنه ته راغلی چي د سهار د لمانځه خبر ورکړي، مؤذن حضرت عمر رضی الله عنه

نَائِمًا فَقَالَ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ فَأَمَرَهُ عُمَرُ أَنْ يَجْعَلَهَا فِي نِدَاءِ الصُّبْحِ.

رواه في الموطأ.

بيده پيدا کړی نو وه يې ويل د خوب څخه لمونځ غوره دی، حضرت عمر رضی الله عنه حکم وکړ چي دا

کلمه د سهار په اذان کي گډه کړه . مؤطا

تخریج : الامام مالک في الموطا ۷۲/۱، رقم: ۸.

تشریح : په ښکاره خو ددې حدیث څخه دا معلومېږي چي د سهار د لمانځه په اذان کي (الصلوة خير من النوم) کلمه حضرت عمر رضي الله عنه اضافه کړې ده حال دا چي داسي نه ده، د سهار په اذان کي دا کلمه ويل خو د پيل څخه مسنون وه ددې حدیث توجیهاټ سوي دي مگر زیات مناسب او بهترين توجیه داده چي کله مؤذن حضرت عمر رضي الله عنه په بیده لیدلو سره دا کلمه وويل نو هغه ته ډیره گرانه پریوتل او وه یې فرمایل چي دا کلمه دي د سهار په اذان کي شامله کړل سي يعني دا کلمه د سهار په اذان کي ويل مناسب دي او په هغه وخت کي تاته دا کلمه ويل پکار ده د اذان څخه پرته د بیده سړي د بیداره کولو لپاره هم دا کلمه استعمالول مناسب نه ده .

﴿۶۰۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ سَعْدٍ مُؤَذِّنِ رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت عبدالرحمن بن سعد بن عمار بن سعد د رسول الله ﷺ مؤذن روایت کوي چي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ما ته زما پلار سعد او هغه د خپل پلار عمار څخه دا حدیث روایت کړی دی او عمار د سعد څخه چي رسول الله ﷺ حکم وکړ

بَلَا أَنْ يَجْعَلَ أَصْبَعِيهِ فِي أُذُنَيْهِ قَالَ إِنَّهُ أَرَفَعُ لَصَوْتِكَ . رواه ابن ماجه .

بلال رضي الله عنه ته چي د اذان کولو په وخت کي خپلي گوتي په غوږو کي دننه کړي دا به ستا آواز ډیر لوړ کړي . ابن ماجه .

تخریج : سنن ابن ماجه ۲۳۶/۱، رقم: ۷۱۰.

تشریح : حضرت سعد رضي الله عنه صحابي دی او د رسول الله ﷺ له خوا په مسجد قباء کي مؤذن وو د رسول الله ﷺ تر وفات پوري یې په مسجد کي اذان کوی د رسول الله ﷺ وفات څخه وروسته حضرت بلال رضي الله عنه په مسجد نبوي کي اذان کول پریښودل او شام ته ولاړی نو حضرت ابو بکر رضي الله عنه سعد رضي الله عنه مسجد قباء ته په رابللو سره په مسجد نبوي کي د اذان کولو په خدمت مامور کړ چي د خپل ژوند آخري لحظې یې په دغه سعادت درلودونکي خدمت کي تیري کړې د حضرت سعد

زوی حضرت عمار تابعی رضی اللہ عنہ مقبول دی او دهغه د زوی یعنی د سعد د لمسي نوم هم سعد دی او دده زوی حضرت عبد الرحمن مسطور دی همداسي د عمار رضی اللہ عنہ پلار حضرت سعد رضی اللہ عنہ دهغه د زوی سعد رضی اللہ عنہ نیکه سو.

دا حدیث عبد الرحمن د خپل نیکه حضرت سعد رضی اللہ عنہ څخه نقل کړی دی او هغه د خپل پلار عمار رضی اللہ عنہ څخه نقل کړی دی چي تابعی دی او هغه د خپل محترم پلار حضرت سعد رضی اللہ عنہ څخه اوریدلی دی چي د صحابیت په سعادت سره برخمن د ، د ایبه او جده د وارو ضمیرونه د ابی لفظ ته راجع دي .

د دې حدیث څخه معلومه سوه چي د آذان په وخت کي گوتي په غوږونو کي ځکه نیول کیږي چي د آذان آواز زیات لوړ سي او په دې کي کیدای سي حکمت داوي چي په غوږونو کي په گوتو اچولو سره لوړ آواز د مؤذن په غوږونو کي راسي ځکه نو هغه په ددې هڅه کوي چي څومره کیدای سي ښه په زور سره آذان وکړي .

=====

بَابُ فَضْلِ الْأَذَانِ وَاجَابَةِ الْمُؤَذِّنِ د آذان فضیلت او د آذان کوونکي جواب

آذان د الله تعالی د اذکارو څخه یو لوی ذکر دی په دې کي د توحید او رسالت په شهادت سره اعلان کیږي په دې کي د اسلام شان او شوکت ښکاره کیږي ددې وجه داده چي د آذان کولو فضیلت او ددې ثواب ډیر زیات دی ددې عنوان سره سم هغه حدیثونه ذکر کیږي چي د هغو څخه به معلومه سي چي آذان کول په حقیقت کي د برکت او سعادت څخه خپل لمن ډکول دي .

اوس په دې کي کلام دی چي ایا آذان کول زیات افضل دي یا امامت کول؟ نو مختار او معتمد قول دادی چي که چیري یو سړي ته دا یقین وي چي هغه به د امامت پوره حقوق پر ځای کوي نو هغه ته امامت کول افضل دي کنه نو په دا صورت کي دهغه لپاره آذان کول به اعلی وي .

د علماؤ په دې معامله کي اختلاف دی چي ایا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هم آذان کړی دی که یا ؟ که څه هم په یوه حدیث کي وارد دي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آذان کړی دی خو ځیني حضرات وايي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په حکم ورکولو سره آذان کړی دی دا حکم داسي تعبیر کړل سوی دی څرنگه چي په محاوره کي ویل سوي دي چي فلانی بادشاه قلعه جوړه کړه حال دا چي هغه په خپل لاس سره

قلعه نه جوړوي د دار قطني رحمة الله عليه په يوه روايت کي د دې هم وضاحت سته چي رسول الله ﷺ د اذان کولو حکم ورکړی وو او خپله يې اذان نه دی کړی . والله اعلم .

د اذان جواب ورکول واجب دي که تر څو يوسړي په يو ځاي کي اذان ورکړي نو په دې شکل کي به حرمت د اول لپاره وي يعني که چيري د مختلفو سيمو د مسجدو اذان واوري نو يوازي د خپل مسجد د مؤذن جواب ورکول به واجب وي او که څوک د اذان په وخت په مسجد کي ناست وي نو د هغه لپاره د اذان جواب واجب نه دی ځکه چي په دې صورت کي خو هغه ته اجابت فعلي حاصل دی په دې مسئله کي د علماؤ اختلاف دی چي قرآن ويونکی سړی دي د اذان جواب ورکړي که يا؟ په دې مسئله کي مختار قول دادی چي هغه دي د اذان جواب نه ورکوي .

الفصل الأول (لومړی فصل)

﴿٦٠٣﴾: عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

د حضرت معاوية رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما درسول الله ﷺ اوریدلي دي چي فرمايل يې :

الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه مسلم

آذان کونکي خلک به د قيامت په ورځ لوړو غاړو والا وي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم ۲۹۰۱، رقم: ۱۴ - ۳۸۷.

تشریح : د لوړي غاړي معنی په تعين کي مختلفه ده ځيني حضرات وايي چي ددې معنی داده چي کوم خلک په دنيا کي اذن کوي هغوی به د قيامت په ورځ ډير زيات ثواب والا او مرتبې والا خلک وي ځيني علماء وايي چي مؤذن به د قيامت په ورځ سردار وي ځني حضرات وايي ددې معنی داده چي د قيامت په ورځ به مؤذن د ډير زيات ثواب اميد وار وي ځکه چي کوم سړی د کوم شي د حصول اميد لري هغه په غاړه لوړولو سره هغه شي ته گوري همداسي په ميدان حشر کي چي تمام خلک د حساب او کتاب په وجه په غم او فکر کي وي نو مؤذن به په ارام او راحت سره ددې خبري منتظروي چي اوس به په جنت کي د داخلې حکم ورته ورکړل سي، ځينو حضراتو ددې معنی داهم بيان کړې ده چي د قيامت په ورځ به مؤذنانو ته د الله تعالی په دربار کي د قرب او عزت مقام حاصل وي .

﴿۶۰۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نُودِيَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي آذان کيږي

لِلصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ لَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ التَّأْذِينَ فَإِذَا قُضِيَ التَّأْذِينُ

د لمانځه لپاره نو شيطان پر شا تنبتي او د هغه د گوز آواز خيږي چي د آذان آواز د هغه غوږو ته
ونه رسي کوم وخت چي آذان ختم سي

أَقْبَلَ حَتَّى إِذَا تَوَبَّ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ حَتَّى إِذَا قُضِيَ التَّثْوِيبُ أَقْبَلَ حَتَّى يَخْطُرَ

نو بيرته راسي بيا چي اقامت کول کيږي نو مخ پر شا تنبتي او د اقامت ختمېدو وروسته بيا
راسي چي د انسان په زړه کي وسوسه اچوي .

بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ يَقُولُ لَهُ اذْكُرْ كَذَا وَاذْكُرْ كَذَا لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ حَتَّى

او هغه ته هغه شيان ور يادوي چي په ياد يې نه وي

يَظَلُّ الرَّجُلُ لَا يَذْكُرُ كَمْ صَلَّى . رواه البخاري

تر دې چي د سړي خخه هيرسي چي څو رکعاته لمونځ يې کړي وو . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۸۴۱۲ - ۸۵ ، رقم : ۶۰۸ و مسلم ۲۹۱۱ - ۲۹۲ ، رقم : ۳۸۹ - ۱۹ .

تشریح : ځيني وايي چي د شيطان گوزونه اچول حقيقتا وي ځکه چي هغه هم جسم لري ځکه
داسي کيدل د تعجب خبره نه ده څرنگه چي پر خره باندي بار زيات سي نو هغه هم د وزن د
زياتوالي په وجه گوزونه اچوي همداسي پر شيطان باندي هم دا آذان ډير دروند وي او هغه
گوزونه اچوي .

ځيني حضرات وايي چي کله اذان پيل کيږي نو شيطان يو اواز وکاږي چي غوږو کوي او د
هغه څخه دده مقصد داوي چي وانه وريدل سي د اواز د خرابۍ بيانولو لپاره دلته په گوزونو
اچولو سره تعبير کړل سوی دی .

د انسان او د هغه د زړه په مينځ کي د خطرو پيدا کيدو مطلب دادی چي شيطان د لمونځ
کونکي او د هغه د زړه په مينځ کي وسوسې او خطرې حائل کوي او د هغه زړه د دنيا د خبرو
طرف ته لگوي چي په لمانځه کي د زړه د حضور دولت ورپه برخه نسي .

که شوک دا پوښتنه وکړي چي د دې څه وجه ده چي شيطان د قران کريم د قرائت او د لمانځه څخه نه تنبتي مگر د آذان څخه تنبتي؟ د دې جواب دا کيدای سي چي الله تعالی د آذان په کلماتو کي داسي هيبت او عظمت ايښی دی چي شيطان په خوف او بيره کي اخته کوي .

﴿۶۰۵﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید الخدري رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جَنَّ وَلَا إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ

الْقِيَامَةِ . رواه البخاري .

پيريانان، انسانان او نور شيان چي د مؤذن آواز اوري نو د قيامت په ورځ به د دې شهادت کوي . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۸۷۱۲-۸۸، رقم: ۶۰۹.

تشریح : مدی معنی انتهاء يعني آخر، د آواز انتها داده چي د هغه آواز په غوږو کي راځي او دا معلومه نسي چي اواز کونکی څه وايي دلته اگر که دا معنی کافي ده چي د مؤذن اواز تر کومه ځايه پوري رسيږي الخ - مگر مدی په معنی د انتهاء ذکر کولو سره دې ته اشاره مقصد وه چي د چا په غوږو کي د آذان صرف بنگ پريوځي هرکله چي هغوی د مؤذن د ايمان گواهي ورکوي نو هغه خلک خو په طريقه اولی گواه وي چي د مؤذن نژدې وي او آذان د نژدې څخه نه اوري . علماء ليکي چي په حقيقت کي د دې حديث څخه مؤذنانو ته ترغيث ورکول مقصد دي چي آذان په ډير لوړ اواز سره کوي چي د هغوی د ايمان گواهي ورکونکي زيات سي .

﴿۶۰۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّهُ

کله چي تاسو د آذان الفاظ واورئ نو کوم الفاظ چي هغه وايي تاسو هم هغه وایاست بیا پر ما درود و وایاست ځکه

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا ثُمَّ سَلُوا اللَّهَ لِي الْوَسِيلَةَ فَإِنَّهَا

کوم څوک چي پر مایو ځل درود وایي نو ددې په سبب به الله ﷻ پر هغه لس ځله رحمت نازلوي ،
بيا د الله څخه زما لپاره وسيله و غواړئ

مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ فَمَنْ

چي په جنت کي يو ځای دی او دا ځای د الله ﷻ د بندګانو څخه د يوه بنده لپاره دی او زه اميد
لرم چي هغه سړی به زه يم نو کوم څوک چي

سَأَلَ لِي الْوَسِيلَةَ حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ . رواه مسلم

زما لپاره وسيله طلب کړي د هغه لپاره زما شفاعت حلال دی . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم: ۲۸۸۱-۲۸۹، رقم: ۳۸۴-۱۱.

تشریح: مطلب دادی چي کله مؤذن اذان وکړي نو تا سوهم د مؤذن سره د اذان کلمې دوهم وار وایاست البته کوم کلمات چي داسي دي چي دوهم واريې ويل نه دي پکار بلکه د هغو په جواب کي نور کلمات ويل پکار دي چي د هغه تفصیل به په راتلونکو حدیثونو کي راسي لکه د سهار په اذان کي چي مؤذن (الصلوة خير من النوم) ووايي نو د هغه په جواب کي (صدقت وبررت وبالحق نطق) يعني تا رښتيا وويل او د خير کثير مالک سوې او تا رښتيا خبره وکړه - ويل پکار دي . وسيله په اصل کي هغه شي ته وایي چي د هغه په ذریعه يو مطلوبه شی حاصل کړل سي او د هغه په وجه سره د مطلوبه شي قرب حاصل وي د جنت د يو خاص او اعلى درجې نوم وسيله ځکه دی چي کوم سړي په هغه کي داخل سي هغه ته د باري تعالی قرب حاصلیږي او د هغه د دیدار سعادت میسر کیږي او کوم فضیلت او بزرګي چي دغه درجو والا ته حاصلیږي هغه نورو درجو والا ته نسي تر لاسه کيدای .

د رسول الله ﷺ ارجوایي زه اميد لرم فرمايل د عاجزی او انکساری په توګه دي ځکه چي رسول الله ﷺ د ټول جهان څخه افضل او غوره دی دا درجه يقينا د رسول الله ﷺ لپاره ده بل څوک ددې درجې څه ډول وړ کيدای سي نو ددې لفظ تاويل به دا وي چي دا يقين نه بلکه کنایه ده چي دا درجه به ماته حاصلیږي .

﴿۶۰۷﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : کله چي ووايي

الْمُؤَذِّنُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَالَ أَحَدُكُمْ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ

مؤذن الله اکبر الله اکبر ، نو تاسو هم داسي وایاست ، بیا کله چي مؤذن ووايي : اشهد

أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا

ان لا اله الا الله نو تاسو هم داسي وایاست او بیا کله چي هغه ووايي اشهدان محمدا

رَسُولُ اللَّهِ قَالَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ قَالَ

رسول الله نو تاسو یې هم داسي وایاست بیا چي هغه حی علی الصلوة وایي نو تاسو

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ

لا حول ولا قوة الا بالله وایاست بیا چي هغه حی علی الفلاح وایي نو تاسو لا حول ولا قوة

إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ قَالَ لَا إِلَهَ

الا بالله وایاست بیا چي هغه الله اکبر الله اکبر وایي نو تاسو هم الله اکبر الله اکبر وایاست او بیا

کله چي هغه لا اله

إِلَّا اللَّهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ . رواه مسلم

الا الله ووايي نو تاسو هم د زړه په صداقت سره وایاست لا اله الا الله ، نو په جنت کي به داخل

سی . مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۲۸۸۱۱-۲۸۹ ، رقم : ۳۸۵-۱۲ .

تشریح : دلته (الله اکبر) د مختصر والي لپاره دوه واره ذکر سوی دی چي د پوهیدونکي لپاره

دوه واره ویل یې کافي دي ځکه شهادتین یعني اشهد ان لا اله الا الله او اشهد ان محمد رسول

الله هم یوازي یو وار ذکر سوي دي ، لا حول ولا قوة الا بالله : معنی یې داده چي د بډیو څخه د

ژغورني او د ښه کارونو کولو قوت د الله تعالی په لاس کي دی هرکله چي مؤذن حی علی

الصلوة او حي على الفلاح ووايي هغه خلک د لمانځه لپاره بولي نو د هغه په جواب کي دا کلمه ويونکي گويا دا ښکاره کوي چي دا يو لوی کار او زبردست فرض د ادا کولو معامله ده، زه يو کمزور او عاجزه بنده يم زما د قوت او طاقت څه مجال چي د دې ذمه دار وي چي د اداء کولو وړ او لائق وي دا خو يوازي د الله تعالی په مرسته او نصرت سره کيږي چي موږ دا امر عظيم پوره کوو او د لمانځه لپاره د راتلو طاقت او قوت د الله تعالی په مرسته سره کيږي نو الله تعالی زموږ مرسته کوي او موږ د لمانځه لپاره راځو.

امام نووي رحمه الله عليه فرمايي هر کله چي مؤذن اذان کوي نو د هغه ويل سوي کلمات همغسي دوهم وارويل يعني د هغه جواب ورکول مستحب دي البته حيعلتين يعني حي على الصلوة او حي على الفلاح په جواب کي لاحول ولا قوة الا بالله ويل پکار دي پر ځينو ځايو باندي ځيني حضرات د حي على الصلوة او حي على الفلاح په جواب کي ماشاء الله کن ولم يشاء لم يكن وايي دا غلط او د مسنون طريقې خلاف دی.

د اذان جواب هر اوريدونکي ته پکار دي که څه هم په اوداسه کي وي يا بې اودسه که جنوب وي يا حائض په دې شرط چي په جواب ورکولو کي يو شی مانع نه وي مثلاً په بيت الخلاء کي يا جماع کوي يا لمونځ کوي يا بل يو مانع وي نو په هغه وخت کي دي جواب نه ورکوي مگر د هغه لپاره ضروري ده چي د هغه کارو څخه د فارغه کېدو ورسته د اذان د کلمو جواب ورکړي.

د زړه په صدق سره ويلو يا خولاحول ولا قوة الا بالله سره دی چي دا کلمه د زړه په صدق سره وويل سي او په ښکاره توگه هم دا مفهوم کيږي چي د دې تعلق پوره د اذان سره دی. په جنت کي خو به ټول مسلمانان داخليږي که څه هم هغوی د عذاب څخه پرته داخل سي يا د عذاب وروسته، دلته په جنت کي د داخليدو څخه مراد دادی چي داسي سپړي چي د اذان جواب د زړه په صدق سره ورکوي يعني په ژبي سره خو دا کلمې اداء کوي او په زړه کي د دې کلمو پر صداقت پوره اعتقاد لري نو هغه به د خلاصون تر لاسه کونکو خلکو سره په جنت کي داخلېږي.

﴿٦٠٨﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ حِينَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي ووايي هغه وخت

يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ آتِ مُحَمَّدًا

چي آذان و اوري (يعني د آذان وروسته دا دعاء وکړي) اللهم رب الخ ژباړه: اې ددې پوره دعاء پرودرگاره او د قائم لمونځ پرودرگاره ته محمد ته ورکړه

الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَّحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتُهُ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي
وسيله او بزرگي او مقام محمود ته يې ورسوه چي د هغه تا وعده کړې ده، نو د هغه لپاره حلال
سو زما شفاعت

يَوْمَ الْقِيَامَةِ . رواه البخاري .

د قيامت په ورځ . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۹۴/۲، رقم: ۶۱۴.

تشریح : دلته آذان په دعاء سره تعبیر کړل سوی دی ددې وجه داده چي آذان خلک لمونځ او د الله ﷻ ذکر ته رابولي، لمانځه ته قائمه ځکه ويل سوي دي چي لمونځ هميشه تر قيامته پوري قايم او دائم وي په دې دعا کي والفضيلة څخه وروسته والدرجة الرفيعة الفاظ هم ويل کيدای سي مگر دا په يو روايت کي نه دي راغلي، مقام محمود د شفاعت تنظيمي مقام دی او دا به هغه مقام وي چيري چي رسول الله صلي الله عليه وسلم د قيامت په ورځ د گناه کارانو د شفاعت کولو لپاره دريږي .

د حشر په ميدان کي به هري خواته د نفسي نفسي عالم وي د الله تعالی مخلوق به د حساب او کتاب په پریشانو کي اخته وي او ټول خلک به هلته د سختيو په وجه حيران او سرگردان وي نو يو په بل پسې به ټول انبياء عليهم السلام ته د شفاعت لپاره ورسې خو هغوی ټول به د هيبت او دهشت په وجه د شفاعت جرائت ونه کړلای سي او وايي به چي رسول الله ﷺ ته ورسئ ځکه چي د هغوی مخکني او وروستني ټول گناهونه معاف سوي دي هغوی د مخلوق خدا د شفاعت حقدار دی ټول خلک به د رسول الله ﷺ په خدمت کي د حاضريدو سره په ژبه د رسول الله ﷺ تعريف وي او حق تعالی به هم د رسول الله ﷺ تعريف کوي وگوره شان محمديت پوره پروه ظهور به وي او ټول مخلوق به د رسول الله ﷺ عظمت او غوره والي ته د فخر په نظر گوري .
(وعدته) يعني د هغه چي دي ورسره وعده کړې ده، د دې څخه دې آيت شريف ته اشاره ده .

عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

ژباړه : امید دی چي ستا پروردگار به تاسو ته په مقام محمود کي ځای درکړي .

يعني الله تعالى به ډير ژر تا د شافع محشر جوړولو سره په مقام محمود کي ودروي او دا هغه عزت او کرامت د چي په انسانانو کي د رسول الله ﷺ څخه پرته د بل چا په برخه نه دی ځکه چي پر رسول الله ﷺ باندي زيات عبادت او د شپې بيداره کول فرض سوي دي .

دلا بسوزي تو کار هابکند دعائي نيم شب دفع صد بلا بکند

د بيهقي په روايت کي په دغه دعاء کي د وعدته څخه وروسته انک لا تخلف الميعاد ،

يعني بيشکه ته وعده خلافي نه کوې ، الفاظ هم مذکور دي ځيني خلک ددې څخه مخکي يا ارحم الراحمين هم وايي حال دا چي په حديث کي ددې يادونه نسته .

﴿٢٠٩﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُغِيرُ إِذَا طَلَعَ

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به (پر کفارو) هغه وخت حمله کول کله چي به ځلانده سو

الْفَجْرِ وَكَانَ يَسْتَمِعُ الْأَذَانَ فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا أُمْسَكَ وَإِلَّا أَغَارَ فَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ

سهار او د آذان اوریدو ته به يې غوږ ونيوی ، د آذان انتظار به يې کوی که آذان به يې واورېدی نو د حملې څخه به منعه سو که به يې آذان وانه وريدی نو حمله به يې کول پر دښمن ، يوه ورځ چي رسول الله ﷺ د حملې لپاره تلی نو وايې وريدل چي يو سړی وايي

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْفِطْرَةِ ثُمَّ

الله اکبر الله اکبر ، نو رسول الله ﷺ وفرمايل : دا سړی پر اسلام دی ، بيا

قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

هغه سړي وويل اشهد ان لا اله الا الله ، نو رسول الله ﷺ وفرمايل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَتْ مِنَ النَّارِ فَنَظَرُوا إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ رَاعِي مَعْزَى . رواه مسلم

ته د دوېځ څخه ووتې ، صحابه کرامو چي هغه سړي ته وکتل نو هغه يو شپون وو . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۲۸۸۱ ، رقم : ۳۸۲ .

تشریح : د رسول الله ﷺ عادت مبارک دا وو چي کله به يې پر دښمنانو د حملې کولو لپاره تشریف راوړ نو دا خيال به يې ساتی چي د سهار وخت سي نو ددې خبري به په ښه طريقه اندازه

ولگيري چي پر کومي سيمي باندي حمله وکړل سي په هغه کي مسلمانان دي که کافران،
 څرنگه چي د حضرت انس رضي الله عنه د اشارې څخه معلومېږي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به په سهار کيدو
 باندي د اذان انتظار کوي پر کومه سيمه چي به يې حمله کول که چيري د هغه څخه به د اذان اواز
 راغلی نو دا به يې گڼل چي دلته مسلمانان دي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم به د حملې څخه منعه کيدی او
 که د اذان اواز به نه راغلی نو بيا به يې پر هغه سيمي باندي حمله کول د اذان انتظار رسول الله
صلي الله عليه وسلم ځکه کوي چي داسي نه وي په دې سيمه کي مسلمانان وي او په ناخبرۍ کي هغوی د
 اسلامي لښکر تربريد لاندې راسي .

ددې څخه دا معلومه سوه چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به د اذان کيدل او نه کيدل دایمان او کفر نښه
 گڼل له دې کبله په فقه کي راځي چي کوم خلک اذان پرېږدي نو سره ددې چي اذان سنت دی
 داسي خلک به د قتال وړ وي ځکه چي اذان د اسلامي شعار و څخه دی .

﴿۶۱۰﴾: وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل :

مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ

کوم سړی چي د مؤذن پر اشهدان لا اله الا الله وحده لا شریک له او ان

مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولًا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا

محمدا عبده ورسوله، باندي ووايي : رضيت بالله ربا و بمحمد رسولا و بالاسلام دينا

غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ . رواه مسلم

نود هغه ټول کوچني گناهونه وبخښل سوه . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۲۹۰۱۱ ، رقم : ۱۳ - ۳۸۶ .

تشریح په دې کي اختيار دی چي دا کلمات يا خو هغه وخت وويل سي هرکله چي مؤذن
 اشهدان لا اله الا الله ووايي يا د اذان ختميدو وروسته يې ووايي مگر مناسب داده چي اذان د
 ختميدو وروسته دا کلمې ووايي چي دا اذان د نورو کلمو جواب ترک نه سي او ښکاره خوداده
 چي مذکوره ثواب هغه وخت حاصلېږي هرکله چي د اذان د کلمو په جواب ورکولو سره وروسته

دا کلمې وویل سي .

﴿۶۱۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مغفل رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ قَالَهَا ثَلَاثًا قَالَ فِي الثَّالِثَةِ لِمَنْ شَاءَ. متفق عليه

د دواړو (يعني آذان او اقامت) په منځ کي لمونځ دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم دا جملې درې ځله وفرمايلې او په دريم ځل يې وفرمايل د هغه چا لپاره چي کول غواړي . بخاري او مسلم**تخريج:** صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱۰/۲، رقم: ۶۲۷ ومسلم: ۵۷۳/۱، رقم: ۳۰۴-۸۲۸.

تشریح: د دوو آذانونو څخه مراد آذان او اقامت دی يعني د آذان او اقامت په مینځ کي لمونځ کول د فلاح او سعادت خبره ده رسول الله صلى الله عليه وسلم د آذان او اقامت په مینځ کي د نفل کولو د شوق لپاره دا جمله مکرر وفرمايل ځکه چي د آذان او اقامت په مینځ کي وخت ډیر زیات بابرکت او د فضیلت حامل وي ځکه دا وخت په لمانځه کولو سره چي کومه دعا غوښتل کيږي هغه د الله تعالی د دربار څخه نه رد کيږي بلکه د قبولیت درجه تر لاسه کوي او بیا دا چي په بابرکت او بافضیلت وخت کي د عبادت ثواب هم ډیر زیات وي حاصل دا چي د آذان او اقامت په مینځ کي لمونځ کول سنت دی مگر رسول الله صلى الله عليه وسلم لمن شاء فرمایلو سره دې ته اشاره هم کړې ده چي د اول وخت لمونځ کول واجب نه دي بلکه مستحب دي دامام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه په نزد په ماښام کي د آذان او اقامت په منځ کي نفل کول مکروه دي ځکه حضرت بریده اسلمي رضي الله عنها راوي دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چي د ماښام څخه پرته په نورو وختونو کي د آذان او اقامت په منځ کي دوه رکعت له لمونځ دی .

الْفَضْلُ الثَّانِي (دوهم فصل)

﴿۶۱۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْإِمَامُ

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : امام

ضَامِنٌ وَالْمُؤَدِّنُ مُؤْتَمِنٌ اَللّٰهُمَّ ارْشِدِ الْاِمَمَّةَ وَاغْفِرْ لِلْمُؤَدِّينَ . رواه أحمد

وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالشَّافِعِيُّ وَفِي أُخْرَى لَهُ بَلْفُظُ الْمَصَابِيحِ .

ضامن دی او آذان کونکی امانت داردی، ای الله! امامانو ته هدايت و کړې او آذان کونکی و
بخښې. احمد، ابوداؤد، ترمذي او شافعي

تخريج: الامام احمد في مسنده ۴۶۱/۲، ۴۷۲، ابوداؤد ۳۵۶/۱، رقم: ۵۱۷، ۵۱۸، والترمذي ۴۰۲/۱،
رقم: ۲۰۷ والشافعي في الام ۸۷/۱.

تشریح: د ضامن مطلب دادی چي امام د نورو د لمنځونو ذمه دار وي په دې توگه چي هغه د
مقتديانو د لمانځه د امورو مثلاً د قرائت او که مقتدی په رکوع کي د امام سره يو ځای سي نو د
قيام و غيره متکفل کيږي همدا سي هغه د ټولو لمنځونو د افعالو او ارکانو او د رکونو په شمير
کي نظر لري، د مؤذنانو د امانت دار کيدو مطلب دادی چي خلک په لمونځ کولو، روژې نيولو
او د روژه مات کولو په اړه د هغوی په آوازونو (آذان) باندي اعتماد او باور کوي.

﴿۶۱۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَدَّانَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوک چي آذان وکړي

سَبْعَ سِنِينَ مُحْتَسَبًا كُتِبَ لَهُ بِرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ . رواه الترمذي وأبو داود
وابن ماجه.

يوازي د ثواب په نيت او وه کاله نو د هغه لپاره د دوېځ څخه خلاصون ليکل کيږي. ترمذي،
ابوداؤد او ابن ماجه.

تخريج: سنن الترمذي ۴۰۰/۱، رقم: ۲۰۶. وابن ماجه ۲۴۰/۱، رقم: ۷۲۷ ولم نجده عند أبي داؤد.

﴿۶۱۴﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل:

يُعْجَبُ رَبُّكَ مِنْ رَّاعِي غَنَمٍ فِي رَأْسِ شَظِيَّةٍ لِلْجَبَلِ يُؤَدِّنُ بِالصَّلَاةِ وَيُصَلِّي

ستار ب د پسو څروونکو څخه چي د غره په لمن کي پسونه پيايي راضي کيږي کله چي هغه د

لما نَحَهُ لِبَارِهِ آذَانَ كَوِيٍّ او لمونخ كوي،

فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا إِلَى عَبْدِي هَذَا يُؤَدِّنُ وَيُقِيمُ الصَّلَاةَ يَخَافُ

الله تعالى ملائكو ته فرمايي زما دي بنده ته وگوري! هغه آذان کوي او لمونخ کوي او بيريزي

مِنِّْي قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي وَأَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ. رواه أبو داود والنسائي.

زما خنجه ما دا خپل بنده و بخښی او زه به دی په جنت کي داخل کړم. ابو داؤد او نسائي

تخریج: سنن ابی داؤد ۹۱۲، رقم: ۱۲۰۳، والنسائي ۲۰۱۲، رقم: ۶۶۵.

تشریح: يعني هغه شپانه چي د خلکو خنجه په کونج نشيني اختيارولو سره او د دنيوي تعلقاتو خنجه لاس پر سر کېدو سره د غره پر څوکه هستوگن سي، کله چي د لمانخه وخت راسي نو اذان کولو سره الله او دهغه در رسول نوم په لوړي کوي او په پابندي سره لمونخ اداء کولو سره د خپل پروردگار رضا تر لاسه کوي.

ابن ملک رحمة الله عليه فرمايي چي دهغه د اذان کولو فائده داده چي د اذان په ذريعه ملائکي او جنات د لمانخه د وخت خنجه خبروي او دا چي هغه اذان په مخلوقاتو کي کوم شی هم اوري د قيامت په ورځ به دهغه د ايمان شاهدي ورکوي او د سنت پيروي کيږي او د جماعت په اړه د مسلمانانو سره مشابهت کيږي.

د اذان خنجه اعلان يعني اذان او اقامت دواړه مراد دي ځيني حضرات وايي چي داسي سړي چي اذان او اقامت کوي نو ملائکي دهغه سره په لمانخه کي دريږي چي دهغه په وجه هغه ته د جماعت ثواب حاصلېږي. والله اعلم.

زما خنجه بيريزي: ددې مطلب دادی چي د دغه بنده د عبادت مقصد ځان نبودنه او ريانه ده بلکه هغه زما د عذاب خنجه بيريزي ځکه اذان هم کوي او لمونخ هم کوي ددې خنجه دا معلومه سوه چي يوه سړي ته اذان او اقامت دواړه کول مستحب دي.

﴿٦١٥﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ عَلَى

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه خنجه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: درې کسان به

كُتِبَانِ الْبَيْتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَبْدٌ أَدَّى حَقَّ اللَّهِ وَحَقَّ مَوْلَاهُ وَرَجُلٌ أَمَرَ قَوْمًا

د مشکو پر غونډی وي د قیامت په ورځ ۱: هغه غلام چي هغه د الله ﷻ حق ادا کړی او بیا د خپل مالک حق هم ادا کړي ۲: هغه کس چي هغه د قوم امامت وکړی

وَهُمْ بِهِ رَاضُونَ وَرَجُلٌ يُّنَادِي بِالصَّلَاةِ الْخَمْسِ كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ.

رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

او هغه قوم دده څخه خوښ وي ، ۳: او هغه کس چي په ورځ او شپه کي د پنځو لمنځو آذان کوي . ترمذي وييلي دي دا حديث غريب دی

تخريج: سنن الترمذي ۳۱۲۱۴، رقم: ۱۹۸۶.

تشریح: د (عبد) څخه مراد مملوک دی که هغه غلام وي یا مینه، د امام څخه د خلکو د خوشحاله کیدو مطلب دادی چي مقتدي د خپل امام څخه ددې وجي څخه مطمئن او راضي وي چي هغه د لمانځه احکام او ارکان او د سنن او آداب پوره پوره رعایت کوي مگر د دومره خبري خیال ساتل پکار دي چي په دې اړه اعتبار د اکثرو خلکو دی چي صاحب علم او فراست دي .

په هر حال د قیامت په ورځ به دغه درو سره کسانو ته د مشک غونډی ځکه حاصله وي چي دغه خلکو په دنیا کي د نفساني خواهاشاتو لذتونه پر اطاعت الهي او فرمانبرداری رسول الله ﷺ پر سختیو باندي قربان کړي وه ځکه پروردگار عالم به د هغه په صله کي هغوی ته د خوشبويي په صورت کي عظیم انعام ورکړي چي نورو خلکو ته د هغوی عظمت او بزرگي ښکاره سي .

﴿۶۱۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُوْذِّنُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : د آذان کونکي ته

يُغْفَرُ لَهُ مَدَّ صَوْتِهِ وَيَشْهَدُ لَهُ كُلُّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ وَشَاهدُ الصَّلَاةِ يَكْتُبُ لَهُ

بخښنه کيږي د هغه د آواز د لوړوالی په اندازه او د هغه لپاره وچ او لاندې ددې شاهدې ورکوي ، لمانځه ته د حاضرېدونکي لپاره ،

خَمْسٌ وَعِشْرُونَ صَلَوةً وَيُكَفِّرُ عَنْهُ مَا بَيْنَهُمَا . رواه أحمد وأبو داود وابن

ماجه وروی النسائي إلى قوله كل رطب ويابس . وقال وله مثل أجر من صلى

د پنځه ويشت لمنځو ثواب ليکل کيږي د هغه هغه گناه چي د دوو لمنځو په منح کي وي ليري کيږي . احمد ، ابوداؤد ، ابن ماجه او نسائي

تخريج : الامام احمد في مسنده ۴۱۱/۲ ، ۴۲۹ ، ۴۶۱ ، ابوداؤد ۱/۳۵۳ ، ۳۵۵ ، رقم : ۵۱۵ ، وابن ماجه : ۱۱/۲۴۰ ، رقم : ۷۲۴ ، والنسائي : ۱۳/۲ ، رقم : ۶۴۴ .

تشریح : د آواز د لوړتيا سره سم د بخښني مطلب دادی چي مؤذن د اذان کولو په وخت کي چي په څومره لوړ آواز اذان کوي په هغه اندازه به د هغه بخښنه کيږي او که هغه آواز انتهايي درجې ته رسوي يعني د هغه چي څومره طاقت وي هغومره آواز لوړ کړي نو مغفرت به يې هم پوره کيږي ځينو ددې مفهوم داسي بيان کړی دی چي که چيري د گناه جسم فرض کړل سي او هغه دومره وي چي د مؤذن اذان تر کومه ځايه پوري رسيږي تر هغه پوري ځای سي نو د هغه ټول گناهونه معاف کيږي ، رطب ددې څخه مراد هغه مخلوق دی چي په هغه کي نمو کيږي لکه انسان او نباتات وغيره او يا وچ نباتات يعني ډبري ، خاوره وغيره مراد دي .

علامه طيبي رحمه الله عليه فرمايي چي لفظ د (وشاهد الصلوة) پر لفظ د المؤذن باندي عطف کړل سوی دی په دې ډول د پوره جملې مطلب به دا وي چي مغفرت کيږي د مؤذن او د هغه خلکو چي په جماعت کي حاضر يږي .

خو علامه قاري رحمه الله عليه فرمايي زما په نزد صحيح داده چي ددې عطف پر کل رطب باندي دی او دې ته عطف خاص علی العام ويل کيږي د يکتب له او د عنه ضمير يا خو شاهد ته راجع دی يا مؤذن ته به راجع وي ، د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي مؤذن ته به د لمنځ کونکي په ډول ثواب تر لاسه کيږي . ځکه چي دی هغوی زموږ خوا ته رابولي او په حديث کي دي چي کوم سړي د نيکي خبري باعث کيږي هغه ته به د هغه نيکي کونکي په ډول ثواب حاصل يږي .

﴿۶۱۷﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اجْعَلْنِي إِمَامًا

د حضرت عثمان بن ابي العاص رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ ته وويل : اې د الله رسوله ! ما وټاکه امام

قَوْمِي فَقَالَ أَنْتَ إِمَامُهُمْ وَأُقْتَدِ بِأُصْعَفِهِمْ وَاتَّخِذْ مُؤَدِّنًا لَا يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا . رواه أحمد وأبو داود والنسائي .

زما د قوم لپاره ، رسول الله ﷺ و فرمايل : ما ته امام و ټاکلې ته په هغوی کي د کمزوري او ضعيف زيات خيال ساته او ته داسي مؤذن و ټاکه چي د آذان کولو مزدوري نه غواړي . احمد ، ابوداؤد او نسائي **تخريج** : الامام احمد في مسنده ۲۱۷/۴ ، ابوداؤد ۳۶۳/۱ ، رقم : ۵۳۱ والنسائي ۲۳/۲ ، رقم : ۶۷۱ .

تشریح : د ضعيفانو د اقتداء کولو مطلب دادی چي په امامت کي د ضعيف او کمزور خلکو رعايت و کړل سي يعني قرائت دومره اوږد نه کړي او د لمانځه ارکان داسي ادا نه کړل سي چي هغه خلک تنگ او پريشان کړي او په جماعت سره لمونځ کول پريږدي .

ددې حديث څخه دا معلومه سوه چي د امام او مؤذن لپاره د لمانځه ورکولو او آذان کولو مزدوري حلاله نه ده مگر علماؤ دا ليکلي دي که چيري امام او مؤذن د خپل لوري مزدوري ونه ټاکي بلکه خلک په خپله د هغوی د اړتيا سره سم روپي ورليږي نو دابه جائز او حلال وي نو خلکو ته پکار ده چي د امام او مؤذن خبر اخيستنه وکړي او هغوی ته په خپله ډوډي او مال ور واستوي چي په هغه سره د هغه ضروريات پوره سي .

په فتاوی قاضي خان کي ليکلي دي چي کوم مؤذن چي د لمانځه د وختونو وغيره په اړه علم نه لري هغه ته د آذان کولو ثواب نه حاصلیږي ځکه نو کوم مؤذن چي مزدوري اخلي هغه ته بطريق اولي ثواب نه حاصلیږي .

﴿۲۱۸﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

د حضرت ام سلمه څخه روايت دی چي ما ته رسول الله ﷺ و بنودل چي

أَقُولَ عِنْدَ أَذَانِ الْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ هَذَا إِقْبَالُ لَيْلِكَ وَإِدْبَارُ نَهَارِكَ وَأَصْوَاتُ

زه د ما بنام د آذان وروسته دا دعاء وکړم : (ای الله ! دا وخت ستا د شپې د راتلو او ستا د ورځي د تللو او د آوازونو

دُعَاتِكَ فَاعْفُرْ لِي . رواه أبو داود والبيهقي في الدعوات الكبير .

ستا د بلونکي دی نو ما و بخښي . ابوداؤد او بیهقي په دعوات کبير کي .

تخريج : سنن ابی داؤد ۳۶۲/۱ ، رقم : ۵۳۰ .

تشریح : په ښکاره دا معلومیږي چي دا دعا خو د آذان کولو په دوران کي وويل سي يا د جواب د فارغه کېدو وروسته وکړل سي دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي د آذان وخت د الله

تعالیٰ په دربار کي د دعاء د قبولیت وخت وي ځکه داسي وخت د خپلو گناهونو معافي او د خیر او نیکی پر لار د تلو توفیق غوښتل او زیاتي دعاوي غوښتل پکار دي چي د قبولیت مرتبې ته ورسیږي .

﴿۶۱۹﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ أَوْ بَعْضِ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوامامه رضی الله عنه او یا ځيني اصحابو څخه روايت دی چي

قَالَ إِنَّ بِلَالَ أَخَذَ فِي الْإِقَامَةِ فَلَمَّا أَنْ قَالَ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

هغه وويل: بلال رضی الله عنه اقامت ويل پيل کړل کوم وخت چي هغه قد قامت الصلوة وويل نور رسول الله ﷺ وفرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقَامَهَا اللَّهُ وَأَدَامَهَا وَقَالَ فِي سَائِرِ الْإِقَامَةِ كُنْ حَديث
عُمَرُ فِي الْأَذَانِ . رواه أبو داود .

اقامها الله وادامها، (الله دي لمونځ قائم او هميشه ولري) او په نور اقامت کي يې هغه وفرمايل چي د هغه ذکر د عمر د آذان په حديث کي تير سوی دی . ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۶۱۱-۳۶۲، رقم: ۵۲۸.

تشریح: مطلب دادی چي ددې باب په دریم نمبر حديث کي د اذان کلمې او د هغه د جواب چي څرنگه ذکر سوی دی همداسي د اقامت پړ وخت مؤذن چي کومي کلمې ويلې رسول الله ﷺ هم هغسي کلمې دوهم وار ويلې، البته د حي علی الصلوة او حي علی الفلاح په جواب کي يې لاحول ولا قوة الا بالله ويل او د قد قامت الصلوة په جواب کي به يې اقامها الله وادامها ويل .

﴿۶۲۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُرَدُّ الدُّعَاءُ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: دعاء نه رد کیږي

بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ . رواه أبو داود والترمذي .

د اذان او اقامت په منځ کي . ابوداؤد او ترمذي .

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۵۸۱، ۳۵۹، رقم: ۵۲۱ والترمذي ۴۱۶۱، رقم: ۲۱۲.

تشریح : هسي خو پروردگار عالم د خپل رحمت او شفقت له مخي هر وخت د خپلو بندگانو دعا قبلوي او د هغوی د امید لمن د خپل فضل، کرم او ملغلرو څخه د کوي خوددې ارشاد په ذریعه مسلمانان په دې پوه کول کیږي چي د اذان او اقامت په مینځ کي وخت دومره بابرکت او با سعادت وي چي هغه وخت بنده د پروردگار عالم په مخکي د کوم حاجت لپاره لمن غوړوي هغه ضرور قبلېږي نو مسلمانانو ته دا پکار ده چي هغوی دغه وخت خپل ديني او دنيایوي فلاح و سعادت او کامیابي او کامراني لپاره ضروري دعاوي کوي .

په دې اړه یو بل روایت هم منقول دی چي دعا که د اذان وروسته متصلا و غوښتل سي یا څه وخت وروسته په هر صورت کي قبلېږي خو صحیح او اولی دادی چي د اذان څخه سمدستي وروسته دعاء غوښتل پکار ده .

﴿۶۲۱﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

ثُنتَانِ لَا تُرَدَّانِ أَوْ قَلَّمَا تُرَدَّانِ الدُّعَاءُ عِنْدَ النَّدَاءِ وَعِنْدَ الْبَاسِ حِينَ

دوې دعاوي نه رد کیږي یا ډیر کم رد کیږي یو خود اذان په وخت کي دعاء او دوهم د جهاد په وخت کي دعاء کله چي

يَلْحَمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا وَفِي رِوَايَةٍ وَتَحْتَ الْمَطَرِ . رواه أبو داود والدارمي إلا أنه

لم يذكر وتحت المطر .

سخت جنگ وي او په یوه روایت کي دا الفاظ دي (یعني د جهاد پر ځای) په باران کي دعاء کول . ابو داؤد او دارمي

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۵۳/۳، رقم: ۲۵۴۰، والدارمي ۳۹۳/۱، رقم: ۱۲۰۰.

﴿۶۲۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ الْمُؤَذِّنِينَ

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روایت دی چي یو سړي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وویل: ای د الله رسول له اذان کونکي

يَفْضُلُونَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْ كَمَا يَقُولُونَ فَإِذَا

پر موږ فضيلت لري؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: څنگه چي آذان کوونکی وايي همدا سي ته هم وايه او کوم وخت چي

انْتَهَيْتَ فَسَلْ تُعْطَ . رواه أبو داود .

ته د آذان څخه فارغ سي نو د الله ﷻ څخه سوال وکړه در کول به سي . ابوداؤد .

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۶۰۱۱، رقم: ۵۲۴.

تشریح: د صحابي ﷺ مطلب دا وو چي کوم خلک اذان کوي هغوی خود اذان کولو د سعادت او برکت په وجه ز موږ په نسبت د زيات ثواب حقدار دي ځکه موږ ته هم يو طريقه وښايست چي پر هغه د عمل کولو سره موږ هم په ثواب کي د هغوی برابر سوږ دې په جواب کي رسول الله ﷺ هغوی ته دا طريقه وښودل چي هر کله مؤذن د اذان کلمې وايي نو تاسو هم د هغه سره هغه کلمې وايست پرته د حي على الصلوة او حي على الفلاح څخه چي د هغه په جواب کي لاحول ولا قوة الا بالله ويل پکار دي همدا سي تاسو ته به هم د هغوی د اصل ثواب په ډول ثواب تر لاسه کيږي.

ددې وروسته رسول الله ﷺ يو دوهم شی د اذان د جواب څخه د فراغت وروسته په دعا غوښتلو سره دې ته اشاره وکړل که د اذان جواب ورکولو وروسته دعا وغوښتل سي نو په فضيلت او بزرگي کي به يې نور هم زياتوب سي .

ددې حديث څخه معلومه سوه که چيري يو سړی د اذان په وخت کي په مسجد کي موجود وي نو هغه ته هم دا پکار ده چي د اذان د کلمو جواب ورکړي کوم خلک چي دا وايي چي د اذان په وخت کي په مسجد کي موجود سړی دي د اذان جواب نه ورکوي ځکه چي دا وخت چي اجابت فعلي حاصل دی نو دا اجابت قولي څه ضرورت دی نو دا خبره زړه ته ښه نه معلوميږي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۲۲۳﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ

د حضرت جابر ﷺ څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه واوريدل چي فرمايل يې:

الشَّيْطَانُ إِذَا سَمِعَ النَّدَاءَ بِالصَّلَاةِ ذَهَبَ حَتَّى يَكُونَ مَكَانَ الرَّوْحَاءِ، قَالَ

شیطان چي د آذان آواز و اوري نو تنبتي تردې چي د روحا حی ته ورسېږي، ویلي دي

الرَّأَوِي وَالرَّوْحَاءُ مِنَ الْمَدِينَةِ عَلَى سِتَّةٍ وَثَلَاثِينَ مِيلًا. رواه مسلم.

راوي چي روحا د مدينې څخه شپږ ديرش ميله ليري دی. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۲۹۰۱۱، رقم: ۱۵-۳۸۸.

تشریح: د شیطان څخه مراد جنس شیطان دی یعنې په اذان اوریدو سره یا خو ټول شیطانان تنبتي یا د هغوی مشر و تنبتي او صحیح دادی، او کوم چي د حدیث د آخري برخي مطلب دی چي په اذان اوریدو سره شیطان د لمونځ کونکي څخه دومره ليري سي څومره ليري چي د مدينې څخه روحا دی، د راوي څخه د ابو سفیان نافع ابن طلحه ذات مراد دی چي هغه دا حدیث د حضرت جابر رضی الله عنه څخه نقل کړی دی.

﴿۶۲۲﴾: وَعَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَّاصٍ قَالَ إِنِّي لَعِنْدَ مُعَاوِيَةَ إِذْ أَدَّنَ مُؤَذِّنُهُ فَقَالَ

د حضرت علقمة بن وقاص رضی الله عنه څخه روایت دی چي زه د حضرت معاویه رضی الله عنه سره ناست وم چي د هغه مؤذن آذان وکړ

مُعَاوِيَةَ كَمَا قَالَ مُؤَذِّنُهُ حَتَّى إِذَا قَالَ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا

حضرت معاویه هم هغه الفاظ ویل کوم چي مؤذن ویل، تردې چي مؤذن حي علي الصلوة وویل نو حضرت معاویه لا حول ولا قوة الا

بِاللَّهِ فَلَمَّا قَالَ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ

بالله وویل او کله چي مؤذن حی علی الفلاح وویل نو حضرت معاویه لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم وویل،

وَقَالَ بَعْدَ ذَلِكَ مَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ ثُمَّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ قَالَ ذَلِكَ. رواه أحمد.

بیا وروسته حضرت معاویة هغه جملې وویل کوم چي مؤذن ویلې ، حضرت معاویة ﷺ وویل ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي هغوی به داسي فرمایل . احمد .

تخریج : الامام احمد في مسنده ۹۱۴ - ۹۲ .

تشریح : علامه طيبي رحمه الله عليه فرمايي چي د حي على الصلوة په جواب کي لاهول ولا قوه الا با الله څخه وروسته د العلي العظيم اضافه په رواياتو کي نادره ده .

﴿۲۲۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره ملگري وو نو ودرېدی

بِلَالٍ يُنَادِي فَلَمَّا سَكَتَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَالَ مِثْلَ

بلال رضي الله عنه او آذان يې کاوه کوم وخت چي بلال رضي الله عنه پته خوله سو نو رسول الله ﷺ و فرمايل :

څوک چي

هَذَا يَقِينًا دَخَلَ الْجَنَّةَ . رواه النسائي .

په يقين سره داسي (د اذان په جواب کي) ووايي نو هغه به په جنت کي داخل سي . نسائي .

تخریج : سنن النسائي ۲۴۱۲ ، رقم : ۶۷۳ .

تشریح : مطلب دادی چي کوم سړی د يقين او اعتماد په پوره قوت او د زړه په پوره خلوص سره دغه کلمات يا په اذان کي ووايي يا د اذان په جواب کي يې ووايي يا يې مطلقا ووايي نو هغه به جنت ته د داخلېدو حقدار سي يا به د خلاصون تر لاسه کوونکو سره يو ځای جنت ته داخل سي .

﴿۲۲۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَمِعَ الْمُؤَذِّنَ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ د مؤذن شهادتونه واوریدل

يَتَشَهَّدُ قَالَ وَأَنَا وَأَنَا . رواه أبو داود .

نو فرمايل به يې او زه هم شهادت ورکوم او زه هم شهادت ورکوم . ابو داؤد

تخریج : سنن ابی داؤد ۳۶۰۱ ، ۳۶۱ ، رقم : ۵۲۶ .

تشریح : يعني ڪله چي مؤذن په اذان کي اشهد ان لا اله الا الله او اشهد ان محمد رسول الله ويل نو رسول الله ﷺ به د شهادتين په جواب کي دوه واره فرمايل وانا وانا اوزه هم اوزه هم، يعني څرنگه چي ته د الله د وحدانيت او د رسول الله ﷺ د رسالت شاهدي ورکوي همداسي زه هم د وحدانيت الهي او رسالت رسول شاهدي ورکوم.

ددې څخه دا معلومه سوه چي د ټولو امتونو په ډول خپله رسول الله ﷺ هم د خپل رسالت د شاهدي ورکولو منکلف وو اوس په دې کي اختلاف دی چي ايا رسول الله ﷺ د امت د نورو کسانو په ډول اشهد ان محمد رسول الله (زه شاهدي ورکوم چي محمد ﷺ د الله تعالی رسول دی، په ويلو سره شاهدي ورکول او که اشهد اني رسول الله (زه شاهدي ورکوم چي زه د الله تعالی رسول یم) په ويلو شاهدي ورکول؟

علماء ليکي چي صحيح قول دادی چي رسول الله ﷺ د امت د نورو افرادو په ډول د خپل رسالت شاهدي ورکول لکه څرنگه چي اوس په تير سوي حديث کي د معاويه رضي الله عنه په باره کي تير سوي دي چي هغوی د اذان په جواب کي اشهد ان محمدا رسول الله وويل او بيا يې وفرمايل ما د رسول الله ﷺ څخه همداسي فرمايل اوريدلي دي يعني رسول الله ﷺ به هم د اذان په جواب کي اشهد ان محمد رسول الله وويل.

همداسي د بي بي عائشې صديقې رضي الله عنها په دې روايت کي او د معاويه رضي الله عنه په روايت کي ټکر پيدا کيږي ځکه ويل سوي دي چي رسول الله ﷺ به ڪله داسي فرمايل څرنگه چي حضرت معاويه رضي الله عنه بيان کړی دی او ڪله به يې داسي فرمايل لکه څرنگه چي بي بي عائشې رضي الله عنها دلته بنودلي دي.

﴿۶۲۴﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَدَّانَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي اذان وکړي

ثُنِّيَ عَشْرَةَ سَنَةً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ وَكُتِبَ لَهُ بِتَأْذِينِهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سِتُّونَ

دوولس کاله د هغه لپاره جنت واجب سي او د هغه د اذان په بدله کي هره ورځ شپيته

حَسَنَةٌ وَلِكُلِّ إِقَامَةٍ ثَلَاثُونَ حَسَنَةً. رواه ابن ماجه،

نيکی او د اقامت په بدله کي ديرش نيکی ليکل کيږي. ابن ماجه

تخریج : سنن ابن ماجه ۲۴۱۱۱، رقم: ۷۲۸.

تشریح : د اذان په نسبت د اقامت ثواب نیم حُکمه دی چي اقامت په خاصه توگه سره د هغه خلکو د خبر کولو لپاره وي چي په مسجد کي حاضر وي او د اذان په ذریعه په عامه توگه سره حاضرین او غائبین ټول خبرول کيږي یا دا وجه به یې وي چي په اذان کي به زیات محنت زغمل وي او په اقامت کي د هغه په نسبت کم محنت وي .

﴿۲۲۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ كُنَّا نُوْمَرُ بِالْدُّعَاءِ عِنْدَ أَذَانِ الْمَغْرِبِ . رواه البيهقي في

دعوات الكبير .

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي موږ ته د ماښام د آذان کولو په وخت کي د دعاء حکم راکړل سوی دی بیهقي

تخریج : البيهقي في الدعوات الكبير.

تشریح : غالبا دلته هم هغه مراد دی چي د هغه تذکره د بي بي ام سلمه رضي الله عنها په حدیث نمبر ۵ کي راغلې ده يعني اللهم هذا اقبال ليلک وادبار نهارک الخ .

=====

بَابُ فِي بَيَانِ بَعْضِ أَحْكَامِ الْأَذَانِ د آذان د ځينو احکامو بيان

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۲۲۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ بِلَالًا

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : بېشکه بلال

يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُّوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ قَالَ وَكَانَ امْرُؤٌ مَكْتُومٌ

د شپې آذان کوي نو تاسو خورئ او چېنئ (په روژه کي پيشلمی کوي) تردې چي ابن مکتوم آذان وکړي د ابن عمر رضي الله عنه بيان دی چي ابن مکتوم

رَجُلًا أَعْلَى لَا يُنَادِي حَتَّى يُقَالَ لَهُ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ . متفق عليه

روند سړی وو او هغه به هغه وخت آذان کاوه چې کله به ورته وویل سول چې سهار سو سهار سو.
بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۹۹۲، رقم: ۶۱۷ وفي ۱۰۱۲، رقم: ۶۲۰ و مسلم ۷۶۸۱۲، رقم: ۳۸-۱۰۹۲.

تشریح: ددې حدیث څخه دا معلومه سوه چې د رسول الله ﷺ دوه مؤذنان وه یو مؤذن به د سهار د لمانځه د وخت څخه مخکې په شپه کې اذان کویاو دوهم به د سهار د لمانځه د وخت د پیل کیدو وروسته اذان کوی د شافعي حضراتو په نزد دوه مؤذنان ټاکل سنت دي یو د سهار د لمانځه تر مخه په اخره نیمه شپه کې اذان کولو لپاره او دوهم د فجر په اول وخت کې د اذان کولو لپاره. حنفیه حضرات فرمایي چې اول مؤذن د سهار لپاره یا د تهجد لپاره وو ددې تعلق د سهار د لمانځه د اذان سره نه وو ځکه چې په یوه روایت کې خپله رسول الله ﷺ د سهار د وخت څخه مخکې د اذان کولو څخه منعه فرمایلي ده ځکه چې د حنفیه په نزد د سهار د لمانځه لپاره د وخت څخه مخکې په شپه کې اذان کول جائز دي.

د حدیث په آخري جمله اصبحت یعني تا سهار کړ تا سهار کړ، په دې کې دا اشکال پیدا کېږي چې کله ابن ام مکتوم رضی الله عنه د صبا کیدو وروسته اذان کوی نو تر هغه وخته پوري پیشلمی کول څرنگه جائز سو.
ددې جواب دادی چې د اصبحت معنی د سهار کیدونکي ده د مبالغې په توګه په اصبحت سره تعبیر کړل سوې ده.

﴿۲۳۰﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سمره بن جندب رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایلي:

لَا يَنْعَنَّكُمْ مِنْ سُحُورِكُمْ أَذَانُ بِلَالٍ وَلَا الْفَجْرُ الْمُسْتَطِيلُ وَلَكِنَّ الْفَجْرَ الْمُسْتَطِيلَ فِي الْأُفُقِ . رواه مسلم ولفظه للترمذي .

د بلال آذان دي تا سو د پیشلمي څخه منعه نه کړي او نه صبح کاذب البته کله چې صبح صادق (خپور) څرګند سي نو (پیشلمي کول پرېږدئ) مسلم او ترمذي

تخریج: صحیح مسلم ۷۷۰/۱۲، رقم: ۴۳-۱۰۹۴، والترمذی ۸۶۱۳، رقم: ۷۰۶.

﴿۶۳۱﴾: وَعَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَ

د حضرت مالک بن الحویرث رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي زه راغلم نبي کريم صلی اللہ علیہ وسلم ته اړ

ابْنُ عَمْرِو بْنِ قُحَاظٍ إِذَا سَافَرْتُمَا فَأَذِّنَا وَأَقِيمَا وَلِيَوْمَكُمَا أَكْبَرُكُمَا. رواه البخاري

زما د اکا زوی نورسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل هر کله چي تاسو دواړه په سفر ځئ نو اذان او اقامت کوی او په تاسو کي چي کوم یو مشروي هغه دي امامت وکړي. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۱۱۰۱۲، رقم: ۶۳۸ و مسلم ۴۶۶۱۱، رقم: ۲۹۳-۶۷۴.

تشریح: غالبا دا دواړه حضرات به په علم او تقوی کي برابر وه ځکه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د امام جوړیدو حقدار هغه وگرځوی چي په عمر کي زیات وي یا د اکبر څخه مراد افضل دی چي په دواړو کي کوم یو غوره وي هغه دي امامت کوي ددې څخه دا معلومه سوه چي دا فضیلت په اذان کي شرط نه د مگر پکار داده چي اذان هغه سړی وکړي کوم چي د لمنځو د وختونو علم لري نیک او دینداره وي لوړ اواز او خوش آوازه وي د اذان کلمې صحیح صحیح ادا کولای سي.

﴿۶۳۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلُّوا كَمَا

د حضرت مالک بن حویرث رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم موږ ته وفرمایيل: تاسو داسي لمونځ کوی لکه څرنگه چي

رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذِنُ لَكُمْ أَحَدُكُمْ ثُمَّ وَلِيَوْمَكُمُ أَكْبَرُكُمْ. متفق عليه

زموږ لمونځ کول وینئ او کله چي د لمانځه وخت سي نو په تاسو کي دي یو سړی اذان وکړي او کوم یو چي تر ټولو مشروي هغه دي ستاسو امام سي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۱۱۱۱۲، رقم: ۶۳۱ ولم نجده عند مسلم.

تشریح : مطلب دادی چي د ایمان او اسلام په حالت کي تیر سي یعنی کوم خلک چي د اسلام قبلولو ډیر وخت وروسته تیر سوي وي هغه دي حکما د هغو خلکو څخه مشر وگرځول سي چي د هغه وروسته د ایمان او اسلام په سعادت سره مشرف وي که څه هم هغه په عمر کي د هغو ټولو څخه کوچنی وي ځکه چي مخکي اسلام قبلونکي سړي ته د دین او شریعت علم وروسته د اسلام پیرو کیدونکو څخه زیات وي .

﴿۶۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي بېله شکه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

حِينَ قَفَلَ مِنْ غَزْوَةِ خَيْبَرَ سَارَ لَيْلَةً حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْكَرَى عَرَّسَ

کله چي راوگرځېدی د خیبر د غزا څخه را نو د شپې یې سفر وکړ تردې چي پر رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پرکالي (د خوب اثر) راغلل نو د آرام کولو لپاره را تا سو

وَقَالَ لِبَلَالٍ أَكَلْنَا اللَّيْلَ فَصَلَّى بِلَاكٍ مَا قَدَّرَ لَهُ وَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ

او بلال رضی اللہ عنہ ته یې وفرمایل چي ته زموږ ساتنه کوه (یعني سهار مو وینس کړه) بلال رضی اللہ عنہ د تهجد په لمانځه کي بوخت سو او څومره لمونځ چي ممکن وو هغه یې وکړ او بیده سو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ فَلَمَّا تَقَارَبَ الْفَجْرُ اسْتَنَدَ بِلَاكٍ إِلَى

او صحابه کرام ، کله چي سهار نژدې سو نو څنگ ووهی بلال رضی اللہ عنہ

رَاحِلَتِهِ مُوَاجِهَ الْفَجْرِ فَغَلَبَتْ بِلَالًا عَيْنَاهُ وَهُوَ مُسْتَنِدٌ إِلَى رَاحِلَتِهِ

خپلي سپرلی ته او د لمر خاته لوري ته یې مخ کړ مگر د بلال سترگي د خوب څخه ډکي سوې او هغه هم د اوښ سره تکیه ولگول او بیده سو

فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا بِلَاكٌ وَلَا أَحَدٌ

اوس نو نه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه د بلال، او نه د صحابه کرامو سترگي و لغړېدلې

مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى ضَرَبَتْهُمْ الشَّمْسُ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د صحابه کرامو څخه ، تر دې چې د لمر ګرمي سوه او د رسول الله ﷺ

أُولَهُمْ اسْتَيْقَظَا فَفَزِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيُّ

تر ټولو وړاندي سترګې ولغړېدلې (وینس سو) رسول الله ﷺ په بیره وویل اې

بِلَالُ فَقَالَ بِلَالُ أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بِنَفْسِكَ قَالَ اقْتَادُوا

بلاله ! په تا څه وسول ؟ بلال عرض وکړ پر ما هم خوب غالب سو کوم چې پر تا سو غالب سو
رسول الله ﷺ وفرمايل راپورته سئ

فَاقْتَادُوا رَوَاحِلَهُمْ شَيْئًا ثُمَّ تَوَضَّأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

او خپل اوبنان بوزئ ، اوبنان مو د هغه ځايه لږ ليري بوتلل بيا رسول الله ﷺ اودس وکړ

وَأَمَرَ بِلَالًا فَأَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى بِهِمُ الصُّبْحَ فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ قَالَ:

او بلال ته يې د آذان حکم وکړ بيا رسول الله ﷺ د سهار لمونځ ورکړ ، کله چې رسول الله ﷺ د
لما څه څخه فارغ سو نو وه يې فرمايل :

مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا فَإِنَّ اللَّهَ قَالَ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ

لِذِكْرِي . رواه مسلم

د چا څخه چې لمونځ هیر سي هغه ته پکار ده چې کله هم ورياد سي هغه وخت يې ادا کړي ځکه
چې الله تعالی فرمايلي دي و اقم الصلوة لذكري . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۳۷۱/۱ ، رقم : ۳۰۹ - ۶۸۰ .

د لغاتو حل : (الګری) : النعاس . (د خوب غلبه) . (عرس) : من التعريس ای نزل آخر الليل
للاستراحة . (د شپې په آخره کي دارام لپاره پړاو اچول) .

تشریح : خیبر د مدینې منورې څخه تقریبا پر سل میله فاصله باندي دی د بنو نصیر یهودیان

چي د مدينې څخه ووتل نو په خيبر کي ميشت سول بيا خيبر د يهوديانو د سازشونو اډه او مرکز جوړ سو نو د اسلام د حفاظت له کبله ددې خبري ضرورت محسوس کړل سو چي د هغوی دا شرارتي مرکز وران کړل سي نو په اووم هجري کال کي تقريبا د شپاړلس سوو مسلمانانو مجاهدينو لشکر د رسول الله ﷺ په مشرتابه کي خيبر ته روان سو هلته په رسيدو سره يهوديان محاصره کړل سول دا محاصره تقريبا تر لسو ورځو پوري جاري وه تردې چي الله تعالی مسلمانانو ته فتح نصيب کړه او د خيبر په ټولو کلاگانو قبضه وسوه ددې غذا د کاميابۍ تاج د حضرت علي کرم الله وجهه پر سر وو او هغه د فاتح خيبر په عظيم لقب سره ونازول سو، رسول الله ﷺ د اسلامي لښکر بيرغ د هغه په لاس کي ورکړی وو او د اسلامي لښکر قومندان يې کول ددې څخه ماسوا الله تعالی د هغه په لاسه يوه خاصه ميرانه دا ښکاره کړل چي د خيبر دروازه چي اويا خلکو هم نه سوه پورته کولای هغه يوازي حضرت علي رضی الله عنه په را کښلو سره وغورځول کوم وخت چي خيبر فتح سو نو د مسلمانانو او د هغه ځای د يهوديانو په مينځ کي يوه معاهده وسوه چي د هغې دوه خاص تړونونه دا وه:

اول: تر څو پوري چي مسلمانان غواړي يهوديان به په خيبر کي پاته وي او کله چي ويستل وغواړي نو هغوی به د خيبر څخه وځي.

دوهم: د حاصلاتو يوه برخه به مسلمانانو ته ورکول کيږي، په هر حال په حديث کي مذکوره واقعه ددغه غذا څخه د بيرته تگ پر وخت مخي ته راغلل اوس دلته يو سوال پيدا کيږي چي تر لمر ختلو وروسته چي بيدار سول نو په هغه ځای کي رسول الله ﷺ قضاء لمونځ ولي ونه کړ او صحابه کرامو ته د هغه ځای څخه د روانيدو حکم ورکولو سبب څه وو؟ په دې اړه د علماؤ مختلف اقوال دي، حنفي علماء چي د هغوی په نزد تر لمر ختلو په وخت کي قضاء لمونځ کول منع دي فرمايي چي رسول الله ﷺ ددې ځای څخه د تللو حکم ورکړی وو چي لمر لوړ سي او د لمانځه لپاره مکروه وخت ووځي.

شافعي علماء چي د هغوی په نزد د لمر ختلو په وخت قضاء لمونځ کول جائز دي وايي چي رسول الله ﷺ د قضاء لمونځ کولو پرته سمدستي د هغه ځای څخه ځکه روان سول چي هغه ځاي د شيطانانو مسکن وو څرنگه چي په نورو روايتونو کي ددې تصريح موجوده ده د مسلم د يو روايت الفاظ دادې چي په لمر راختلو باندې رسول الله ﷺ دا حکم ورکړ چي هر سړی دي د خپل سپرلي واگي ونيسي او روان دي سي ځکه چي په دې ځاي کي موږ ته شيطان راغلی دی.

رسول الله ﷺ بلال رضی الله عنه ته يوازي د اقامت کولو حکم ورکړی وو د اذان لپاره ېې نه وه

فرمايلي ددې څخه په ښکاره دا معلومېږي چي د قضاء لمانځه لپاره اذان کول ضروري نه دی څرنگه چي د جديد قول سره سم د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب دادی چي د قضاء لمانځه لپاره هم اذان کول پکار دي، د ځينو روايتونو څخه دا معلومېږي چي هغه وخت د لمانځه اذان سوی وو په هدايه کي ذکر سوي دي چي رسول الله ﷺ د ليلة التعريس (يعني د مذکوره شپې) د سهار د لمانځه قضاء په اذان او اقامت سره کړی وو.

شيخ ابن الهمام رحمه الله عليه په دې اړه د مسلم او ابو داود رحمه الله عليهما څو حديثونه نقل کړي دي او فرمايلي يې دي چي د مسلم رحمه الله عليه په دې روايت کي چي ذکر سوي دي چي رسول الله ﷺ حضرت بلال رضي الله عنه ته اقامت حکم ورکړ نو هغه اقامت وکړه غير مرادف نه دي ځکه چي د رسول الله ﷺ په باره کي په صحيح توگه سره دا ثابتې سوي ده چي هغه وخت يې په اذان او اقامت سره لمونځ کړی وو نو په دې روايت کي فاقام الصلوة معنی داده چي هغوی د لمانځه لپاره د اذان څخه وروسته اقامت وکړ.

دلته يو معمولي سوال پيدا کيږي چي رسول الله ﷺ فرمايلي دي چي زما سترگي بيدې وې او زما زړه بيدار وي نو د زړه د وينې کيدو سربيره ددې څه وجه وه چي صبح صادق کيدو باندي رسول الله ﷺ خبر نه سو؟ ددې جواب دادی چي د لمر اختل او لوېدل د سترگو کار دی د زړه کار نه دی نو د زړه د بيدارۍ سربيره د صبح صادق پر طلوع کيدو باندي رسول الله ﷺ ځکه خبر نه سو چي سترگي يې بيدې وې.

او که څوک دا سوال وکړي چي رسول الله ﷺ ته د کشف يا وحی په ذريعه اطلاع ولي نه وسول؟ نو ددې جواب به دا وي چي دا خود الله تعالی پر مرضی موقوف دی دوهم دا چي په دې کي حکمت هم وو چي په دا طريقه سره امت ته د قضاء احکام معلوم سول.

﴿۶۳﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُقِيمَتِ

د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: کله چي اقامت وسي

الصَّلَاةُ فَلَا تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِي قَدْ خَرَجْتُ . متفق عليه

د لمانځه لپاره نو تاسو تر هغه وخته مه ولاړيږئ تر څو چي ما (د کور څخه) راوتونکی ونه وينئ. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۱۹/۲، رقم: ۶۳۷، و مسلم ۴۲۲/۱، رقم: ۱۵۶-۶۰۴.

تشریح : فقهاؤ لیکلي دي چي کله اقامت کونکي حي على الصلوة ووايي نو مقتديانو ته هغه وخت دريدل پکار دي نورسول الله ﷺ به هم هغه وخت د خپل خوني څخه وتونکي وو .

﴿۶۳۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُقِيمَتِ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کله چي اقامت وسي

الصَّلَاةُ فَلَا تَأْتَوْهَا تَسْعُونَ وَأَتَوْهَا تَمْشُونَ وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ فَمَا أَدْرَكْتُمْ

د لمانځه لپاره نو تاسو په منډه مه راځئ بلکه په کراره راځئ او څومره لمونځ چي ونيسئ

فَصَلُُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِبُوا. متفق عليه وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ فَإِنْ أَحَدُكُمْ إِذَا

نوو هې کړئ او کوم چي تيرسي هغه پوره کړئ . بخاري او مسلم . د مسلم په يوه روايت کي دا الفاظ دي هر کله چي په تاسو کي يو څوک

كَانَ يَعْبُدُ إِلَى الصَّلَاةِ فَهُوَ فِي الصَّلَاةِ . وَهَذَا الْبَابُ خَالٍ عَنِ الْفَصْلِ الثَّانِي

د لمانځه اراده کوي نو لکه دی چي د هغه وخت څخه په لمانځه کي وي . په دې باب کي دوهم فصل نسته .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۹۰۱۲، رقم: ۹۰۸ و مسلم ۴۲۰۱۱، ۴۲۱، رقم: ۱۵۱-۶۰۲ .

تشریح : په عامه توگه دا ليدل سوې ده چي کله لمونځ ودرېزي نو هغه خلک چي په ځنډ سره مسجد ته راسي په لمانځه کي د شامليدو لپاره او خصوصاً هغه وخت چي امام رکوع ته ځي په ډيره منډه راځي او په لمانځه کي گډون کوي نو داسي خلکو ته د حديث څخه خبرېدل پکار دي چي د هغوی دا طريقه د شريعت خلاف ده نو نه يوازې دا چي د حديث څخه دا معلومه سوه چي د جماعت په دريدو سره په منډه راتلل نه دي جائز بلکه علماؤ داهم ليکلي دي چي د لمانځه لپاره په منډه راتلل د عقل کمزوري او د غفلت نښه ده ځکه چي د لمانځه لپاره تيزي او چالاکي هسي خو د شريعت په نظر کي به قابل تعريف وي که چا د تکبير اولی د فوت کيدو يا يورکعت تلو بيره وي نو هغه دي د مخکي څخه تلوار کوي او د جماعت پيل کيدو څخه مخکي دي مسجد ته راځي . (حضرت شيخ عبد الحق رحمه الله عليه) .

ملاعلي قاري رحمه الله عليه فرمايي چي د علماؤ په نزد په دې اړه اختلاف دی که يو

سڀي ته د تکبير اولي د فوت کيدو بيره وي نو ايا هغه دي په خفاسته راسي که يا؟ ځينو حضراتو ويلي دي چي داسي سږي دي په منډه راسي ځکه چي د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په باره کي نقل سولې دي چي هغه په بيع کي وو چي د مسجد څخه يې د اقامت اواز واوريدی نو په منډه مسجد ته راغلی .

او ځيني علماء دامناسب گڼي چي داسي سږي ته ددې حديث سره سم په وقار او آرامتيا سره مسجد ته راتلل پکار دي مگر په دې خبره پوهيدل پکار دي چي دا حکم به د هغو خلکو لپاره وي چي د ناخبري يا د يو مجبوري او معذوري په وجه وژندېږي او که يو سږي په خبرتيا سره لمانځه ته په راتلو کي ځنډ وکړي نو هغه په دې کي شامل نه دی .

په هر حال په دې اړه صحيح او مناسب دادي چي که يو سږي په ځنډ سره مسجد ته راوړسېږي نو هغه ته دا پکار ده چي هغه په جماعت کي د شريکيدو لپاره په وقار او طمامت سره په تيز تيز تلو سره راسي بالکل بېکاره طريقې سره په منډه دي نه راځي چي په دغه حديث باندې عمل هم وسي نو د تکبير اولي ثواب به هم د لاس څخه ولاړ نسي همداسي د جمعې د لمانځه حکم هم دادي که چيري د يو سږي څخه مسجد ته په رسيدو کي ځنډ وسي او ددې خبري ورته يقين وي که تلوار نه وکړي نو امام به سلام وگرځوي او زه به د لمانځه څخه پاته سم نو هغه ته په تلوار سره تلل او د امام سره په لمانځه کي شريکيدل پکار دي .

وهذا الباب خال عن الفصل الثاني .

په دغه باب کي دوهم فصل نسته .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

﴿۶۳۶﴾: عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ قَالَ عَرَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً

د حضرت زيد بن اسلم رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه شپه رسول الله صلى الله عليه وسلم قيام (هستوگنه) وکړ

بِطَرِيقِ مَكَّةَ وَوَكَّلَ بِلَالًا أَنْ يُوقِظَهُمْ لِلصَّلَاةِ فَرَقَدَ بِلَالٌ وَرَقَدُوا حَتَّى

د مکې مکرمې په لار کي او بلال ته يې دا خدمت و سپاری چي هغه يې (د لمانځه لپاره)

راوينس کړي، بلال ته هم خوب ورغلی او نور هم بيده سوه تردې چي

اسْتَيْقِظُوا وَقَدْ طَلَعَتِ عَلَيْهِمُ الشَّمْسُ فَاسْتَيْقِظَ الْقَوْمُ فَقَدْ فَزَعُوا

راوینس سو هغه وخت چي لمر اځتلی وو او د سهار د لمانځه نه کولوله کبله ټول په بیره کي سول

فَأَمَرَهُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَرْكَبُوا حَتَّى يَخْرَجُوا مِنْ ذَلِكَ

رسول الله ﷺ خلکو ته حکم ورکړ چي سمدستي سپاره سئ تر دې چي ووځي د دغي

الْوَادِي وَقَالَ إِنَّ هَذَا وَادٍ بِهِ شَيْطَانٌ. فَرَكَبُوا حَتَّى خَرَجُوا مِنْ ذَلِكَ الْوَادِي

شیلې څخه، او رسول الله ﷺ وفرمایل: دایوه داسي شېله ده چي شیطان پر مسلط دی، نو

ټول سپاره سول تر دې چي ووتل د دغي شیلې څخه،

ثُمَّ أَمَرَهُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَنْزِلُوا وَأَنْ يَتَوَضَّعُوا وَأَمَرَ

لې چي ولاړل نو رسول الله ﷺ حکم وکړ چي دلته کښته سئ او اودس وکړئ، او حکم یې وکړ

بِلَا أَنْ يُنَادِيَ لِلصَّلَاةِ أَوْ يُقِيمَ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاسِ

بلال ته چي آذان یا اقامت وکړي بیا رسول الله ﷺ خلکو ته لمونځ ورکړ

ثُمَّ انْصَرَفَ وَقَدْ رَأَى مِنْ فَزَعِهِمْ فَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَبَضَ

او کله چي د لمانځه څخه فارغ سو او ستنېدل نو خلک یې په بیره کي ولیدل نو وه یې فرمایل:

خلکو! الله تعالی قبض کړي وه

أَوْ أَحَنَّا وَلَوْ شَاءَ لَرَدَّهَا إِلَيْنَا فِي حِينٍ غَيْرِ هَذَا فَإِذَا رَقَدَ أَحَدُكُمْ عَنِ الصَّلَاةِ

زموږ روحونه، که هغه غوښتل نو زموږ روحونه به یې په دوهم وخت کي راکړي وای (یعني د

هغه وخت څخه مخکي او د لمانځه په وخت کي) هر کله چي په تاسو کي یو څوک بیده سي او د

لمانځه څخه غافل سي

أَوْ نَسِيَهَا ثُمَّ فَزَعَ إِلَيْهَا فَلْيُصَلِّهَا كَمَا كَانَ يُصَلِّيُهَا فِي وَقْتِهَا ثُمَّ التَفَتَ

یا لمونځ ځيني هیر سي او د هغه غفلت یا هیري له کبله په بیره کي سي نو هغه ته پکار دي چي

هغه لمونځ هماغسي وکړي لکه څرنگه چې يې په خپل وخت کي کوي، بيا متوجه سو

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ فَقَالَ إِنَّ الشَّيْطَانَ أَتَى

رسول الله ﷺ ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته او وه يې فرمايل : شيطان راغلی

بِلَا لَ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فَأُضْجَعُهُ ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يُهْدِئُهُ كَمَا يُهْدَأُ الصَّبِيُّ حَتَّى

بلال ته او هغه ولاړ وو لمونځ يې کوی او هغه يې تکیه لگولو ته تیار کړ بيا چې کله هغه بیده سو نو تر ډیره وخته پوري يې د خوب لپاره بنوروی لکه کوچنی چې بنورول کيږي تر دې چې

نَامَ ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَالَ فَأَخْبَرَ بِلَالٌ رَسُولَ اللَّهِ

هغه بیده سو، تر دې وروسته رسول الله ﷺ بلال را وغوښتی، بلال رضی الله عنه بیان کړی

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ الَّذِي أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

هغه صورت کوم چې بیان کړی وو رسول الله ﷺ

أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ . رواه مالك مرسلًا .

ابوبکر صدیق ته بیان کړی وو، ابوبکر صدیق چې د بلال خبري واورېدی نو وه يې ويل زه شاهدي ورکوم چې تاسو د الله رښتوني رسول یاست . مالک مرسلًا .

تخریج : الامام مالک فی الموطا ۱۴۱-۱۵، رقم: ۲۶.

تشریح : دا ډول یوه بله واقعه په حدیث نمبر پنځم کي ذکر سوې ده مگر په ښکاره دا معلومېږي چې دا واقعه د اولي واقعي څخه بيله یوه دوهمه واقعه ده چې هغه واقعه خو د مدینې او خیبر په لار کي پېښه سوې ده او دا واقعه څرنگه چې ددې حدیث څخه ثابتېږي د مکې او مدینې په مینځ کي پېښه سوې ده .

ددغه حدیث په الفاظو (ان ینادي للصلاة او یقیم) کي لفظ د (او) د جمعي مفهوم اداء کوي څرنگه چې حرف د (و) د دوو شيانو په جمع کولو په موقع باندي استعمالېږي همداسي ددې معنی څرنگه چې په ترجمه کي ښکاره سوې ده دابه وي چې رسول الله ﷺ حضرت بلال رضی الله عنه ته د اذان او اقامت کولو حکم ورکړ بيا لفظ د او خپل حقيقي مفهوم يعني شک ښکاره

کوي چي د رسول الله ﷺ بلال رضی الله عنه ته د اذان يا د اقامت ويلو حکم ورکړ مگر صحيح او غوره دادي ځکه چي ددې تائيد د ابو داود د روايت څخه هم کيږي چي د هغه الفاظ دادي انه ﷺ امر بلالا بالاذان والاقامة يعني رسول الله ﷺ بلال رضی الله عنه ته د اذان او اقامت حکم ورکړ .

فليصلها كما كان يصلها في وقتها : هغوی دي دا لمونځ داسي کوي لکه څرنگه چي دا يې په دا وخت کي کوی د الفاظ په ښکاره پر دې خبره دلالت کوي که جهري لمونځ قضاء سوی وي نو د هغه قضاء دي هم په جهري سره وکړي او که خفي لمونځ قضاء سوی وي نو د هغه قضاء دي هم سري يعني په پټه خوله سره کول واجب دي .

اضجعه د اسنده په مفهوم کي دی يعني شيطان بلال رضی الله عنه ته داسي چم وکړ چي پر هغه غفلت خپور سو څرنگه چي د مخکي واقعي په اړه تير سوي دي چي بلال رضی الله عنه د تهجد د لمانځه څخه د فارغه کېدو وروسته د خپل کجاوې سره په تکیه کولو بیده سوی دی .

دلته يو سوال دا پيدا کيږي چي رسول الله ﷺ د قضاء د لمانځه کولو وروسته صحابه کرامو ته د مخاطب کولو سره ان الله قبض ارواحنا (الله تعالی ز موږ روځونه قبض کړي وه) فرمايلو سره دې ته اشاره کړې ده چي ز موږ د ټولو په دغه موقع باندې بیده کيدل په حقيقت کي د تقدير الهي په وجه وو چي الله تعالی پر موږ داسي د غفلت خوب مسلط کړ چي موږ د لمانځه پر وخت بېداره نه سوو ، ليکن وروسته نبي کریم ﷺ ابوبکر صديق رضی الله عنه د مخکني حال بيانولو سره سره د خوب د دغه غفلت نسبت شيطان و طرفته وکړی چي شيطان داسي يوه طريقه اختيار کړه چي بلال رضی الله عنه غافل سو او بېده سو او پر وخت بېداره سو چي د هغه نتيجه دا سوه چي ټول خلک بېده پاته سول او لمونځ قضاء سو ، ددې څخه په ښکاره دا معلوميږي په دوو خبرو کي تعارض په نظر راځي چي مخکي خو د غفلت نسبت يې الله تعالی ته وکړ بيا وروسته ددې غفلت نسبت يې د شيطان خوا ته وکړ . ددې جواب دادي چي دا مسئله خلک افعال سره متعلق دي يعني الله تعالی په دې خلکو کي د نسيان او غفلت پيدا کولو اراده وکړ نو هغه شيطان په دې خبره قادر کړ چي هغه مذکوره طريقې سره يعني د بلال رضی الله عنه په وجه خلک د غفلت په خوب کي مبتلا کړي .

دا حديث د رسول الله ﷺ د معجزې پوره تائيد کوي چي د معجزې په توگه يې د بلال رضی الله عنه د بیده کيدو پوره حقيقت بيان کړ سره ددې چي په خپلو ښکاره سترگو سره يې ددې حقيقت مشاهده نه وه کړې نو حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه د اشهد انک رسول الله په ويلو سره ددې اعجازي شان تصديق وکړ .

﴿۶۳۷﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَصَلَتَانِ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : دوه کارونه دي

مُعَلَّقَتَانِ فِي أَعْنَاقِ الْمُؤَذِّنِينَ لِلْمُسْلِمِينَ صِيَامُهُمْ وَصَلَاتُهُمْ . رواه ابن ماجه

د آذان کونکو پر غاړه د مسلمانانو لپاره (يعني دوی دمه دارۍ دي) د هغوی روژې او د

هغوی لمونځ (يعني د هغوی په آذان سره د خلکو روژې او لمنځونه) . ابن ماجه

تخريج : سنن ابن ماجه ۲۳۶۱۱، رقم: ۷۱۲.

تشریح : مطلب دادی چې د مسلمانانو دوه اهم او بنيادي اعمال داسي دي چې پر مؤذن باندي موقف دي يعني مؤذنان د هغه اعمال د صحت او تکميل دمه داروي .

اول شی خو روژه ده چې مسلمانان د مؤذنان په آذان باور کولو سره روژه ماتوي، دوهم

لمونځ دی چې د هغه ادا کول د مؤذنان د آذان سره وي .

په هر حال د حديث حاصل دادي چې مؤذنانو ته دا پکار ده چې هغوی د خپل دغه عظيمي

دمه دارۍ په احساس کولو سره په ډير احتياط سره او د وختونو په پوره رعايت کولو سره آذان کوي چې د مسلمانانو په دغه دوو اعمالو کي خلل واقع نسي .

=====

بَابُ الْمَسَاجِدِ وَ مَوَاضِعِ الصَّلَاةِ د مسجدونو او د لمانځه د ځايونو بيان

دلته د لمانځه د مقاماتو څخه هغه ځايونه مراد دي چې په هغه کي لمونځ کول مکروه يا

غير مکروه دی د داسي ځايو وضاحت به په راتلونکو حديثونو کي وکړل سي د مسجدونو

فضائل او برکاتو په اړه ډير زيات احاديث نقل سوي دي په هغو کي چې کوم حديثونه مشکوٰة

نقل کړي دي هغه به ددې عنوان لاندې نقل کړل سي البته هغه حديثونه چې هغه صاحب مشکوٰة

نه دي نقل کړي بلکه د حديثو په نورو کتابو کي نقل سوي دي د حصول سعادت او برکت له کبله

په هغو کي د ځيني ترجمې دلته نقل سوي دي چې د مسلمانانو په ذهن کي د مساجدو د عظمت

او فضيلت احساس ځای ونيسي چې د هغه په وجه هغوی د الله تعالی د عبادت لپاره مسجدو

ته تلل د ديني او دنياوي فلاح او کاميابۍ ذريعه وگڼي .

حضرت ابو ذر غفاري رضي الله عنه خپل زوي ته په نصيحت کولو سره و فرمايل اي زما زويه! مسجد ستا کور کيدل پکار دي ځکه چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چي مسجدونه د پرهيزگارو کورونه دي نو د چا کور چي مسجد وي الله تعالى د راحت او رحمت او پل صراط باندې جنت و خواته د هغه د تيريدو ضامن دی حضرت عبد الله بن مغفل رضي الله عنه فرمايي موږ ته به بيان کيدی چي شيطان څخه د ساتني لپاره مسجد يوه ټينگه قلعه ده،

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه راوي دی چي مسجدونه د مخکي پر سر د الله جل جلاله کورونه دي او د چا چي زيارت سوی دی پر هغه دا حق دی چي هغه د خپل زيارت کونکي اعزاز او اکرام کوي يعني کوم سړی چي مسجد ته راځي هغه گویا د الله تعالى زيارت کوي همداسي مسجدو ته تلونکي بندگان زيارت کونکي سول او د چا چي زيارت وسو هغه د الله تعالى ذات سو، نو الله تعاليمسجد ته د راتلونکو بندگانو اعزاز او اکرام کوي او هغوی د خپل فضل او کرم په سعادتونو سره نازوي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل هر کله چي یو سړی په مسجد کي د لمانځه کولو لپاره الله تعالى د يادولو لپاره ځای نيسي الله تعالى هغه ته د رحمت او شفقت په نظر گوري څرنگه چي د هغه سړي کورني چي د يو وخت وروسته خپل کور ته راستنه سوې وي د هغه سره محبت او په شفقت سره مخامخ کيږي، په دې خبره پوه سه چي کوم حديثونه چي د هغه څخه دا معلوميږي چي په مسجد کي يو مخصوص ځای داسي اختياروي چي د هغه ځای څخه ماسوا په بل ځای کي نه کښيني نو دا ممنوع ده که څه هم د هغه يو مخصوص ځای اختيارول د لمانځه او د الله تعالى د ذکر لپاره وي. ځکه چي په داسي کولو سره دريا او ځان بنووني د شبهې کيدو خطر ده. او دا ډول نور هغه حديثونه چي په هغو کي د مسجد د ځای نيولو د فضيلت اظهار کيږي په دې خبره محمول دي چي مسجد د يو دنياوي غرض او منفعت څخه قطع نظر خاص لمونځ کولو او د الله تعالى په ذکر کي د مشغوليدو په نيت سره وگرځول سي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

﴿۶۳۸﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْتَ دَعَا

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی کله چي رسول الله صلى الله عليه وسلم (د مکې د فتح په ورځ) خانه کعبې ته داخل سو نو دعاء يې وکړل

فِي نَوَاحِيهِ كُلِّهَا وَلَمْ يُصَلِّ حَتَّى خَرَجَ مِنْهُ فَلَمَّا خَرَجَ رَكَعَ رَكَعَتَيْنِ فِي قُبُلٍ

د هغې په ټولو کنجانو کې مگر لمونځ یې نه وکړ او د باندي راووتی بیا یې دوه رکعت له لمونځ ادا کړ مخته

الْكُعْبَةِ وَقَالَ هَذِهِ الْقِبْلَةُ. رواه البخاري. ورواه مسلم عنه عن أسامة بن زيد

د کعبې او وه یې فرمايل دا قبله ده. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۵۰۱۱، رقم: ۳۹۸. و مسلم ۹۶۸۱۲، رقم: ۳۹۵-۱۳۳۰.

تشریح: کعبې شریفې ته په اشاره کولو سره دا فرمايل چي دا قبله ده ددې خبري اعلان کول وه چي دغه خوا ته په مخ کولو سره د لمانځه حکم په دائمي توگه سوی دی او دا قبله ټاکل سوې ده چي اوس به په هېڅ حالت کې نه منسوخ کېږي ددې مطلب دا نه وو چي قبله دغه مخکي خوا ته ده نورو خواوو ته په متوجه کیدو سره لمونځ کول صحیح نه دي او نه ددې مطلب دادی چي د دباندې خوا څخه د قبلې طرف ته متوجه کیدل معتبر دي دننه برخه کې لمونځ صحیح نه دي لکه څرنګه چي امام مالک رحمه الله عليه فرمایي چي د کعبې شریفې دننه فرض لمونځ کول صحیح نه دی، په کعبه کې دننه نفل کول په اتفاق سره د ټولو علماؤ په نزد جائز دي ځکه چي راتلونکی د عبد الله بن عمر رضي الله عنه حدیث ددې جواز واضح دلیل دی.

البته د فرض لمانځه په اړه د علماؤ په نزد اختلاف دی اکثر علماء په کعبه کې دننه فرض کول هم جائز ګرځوي مګر امام مالک رحمه الله عليه او امام احمد رحمه الله عليه په کعبه کې دننه د فرض لمانځه د ادا کولو څخه منعه کوي.

﴿٢٣٩﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ

د حضرت عبد الله ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم دننه سو

الْكُعْبَةَ هُوَ وَأُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ الْحَجَبِيُّ وَبِلَالُ بْنُ رَبَاحٍ

کعبې ته او اسامه بن زيد، عثمان بن طلحه الحجابي او بلال بن رباح

فَأَغْلَقَهَا عَلَيْهِ وَمَكَثَ فِيهَا فَسَأَلْتُ بِلَالًا حِينَ خَرَجَ مَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ

او بلال يا عثمان دننه کعبه بنده کړه (چي د خلکو ګڼه ګڼه نه سي) او هلته یې لږ وخت قیام وکړ،

عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ وایي کله چي بلال رضی اللہ عنہ د کعبی څخه راووتی نو ما پوښتنه وکړه چي رسول الله ﷺ دننه څه وکړل؟

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ جَعَلَ عَمُودًا عَنْ يَسَارِهِ وَعَمُودَيْنِ عَنْ يَمِينِهِ وَثَلَاثَةَ

هغه وويل: بوه ستنه د رسول الله ﷺ چپه خوا ته وه او دوې ستني راسته خوا ته وې او درې

أَعْمِدَةٍ وَرَاءَهُ وَكَانَ الْبَيْتُ يَوْمَئِذٍ عَلَى سِتَّةِ أَعْمِدَةٍ ثُمَّ صَلَّى. متفق عليه

ستني يې وروسته وې او په دغه ورځو کي په خانه کعبه کي شپږ ستني وې (نن سبا درې ستني لري) او بيا رسول الله ﷺ د هغو په منځ کي لمونځ ادا کړ. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح ۱) (ي ۵۷۸۱۱، رقم: ۵۰۵، ومسلم: ۹۶۶۱۲، رقم: ۳۸۸-۱۳۲۹.

تشریح: ددې حديث څخه خو دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ په خانه کعبه کي دننه لمونځ کړی وو مگر ددې څخه مخکي دا مضمون د اسامه بن زيد رضي الله عنه څخه د ابن عباس رضی اللہ عنہ روايت سوی حديث تير سوي دي د هغه څخه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ په خانه کعبه کي دننه لمونځ نه وه کړی نو په دغه دواړو حديثونو کي مطابقت به داسي وي چي دا به وويل سي چي د رسول الله ﷺ سره دا حضرات په خانه کعبه کي دننه داخل سول او دروازه بنده کړل سول نو رسول الله ﷺ په دعا کولو باندي ليدو سره اسامه رضی اللہ عنہ هم يو بل کونج ته په ورتلو سره په دعا کي مشغول سو رسول الله ﷺ چي په کوم کونج کي ولاړ وو اسامه رضی اللہ عنہ خو ليري وو مگر بلال رضی اللہ عنہ د رسول ﷺ نژدې وو ځکه بلال رضی اللہ عنہ رسول الله ﷺ په لمانځه کولو وليدی او اسامه رضی اللہ عنہ اول خو د رسول الله ﷺ څخه په فاصله وو دوهم دا چي خپله هم په لمانځه کي مشغول ووييا داچي رسول الله ﷺ هم لمونځ په تلوار کړی وو ځکه هغه رسول الله ﷺ هغه پر لمانځه کولو باندي ونه ليدی.

بيا ددې څخه پرته داهم نقل سوي دي چي د بيت الله د ديوالونو څخه د عکسونو ليري کولو لپاره رسول الله ﷺ اسامه رضی اللہ عنہ د اوبو راوړلو لپاره استولی وو ځکه نو کيدای سي چي کوم وخت هغه دباندې راغلی نو رسول الله ﷺ به په هغه وخت کي لمونځ کړی وو په هر حال اسامه رضی اللہ عنہ او بلال رضی اللہ عنہ دواړو د خپل علم او مشاهدې سره سم خبر ورکړی دی او بهر صورت د لمانځه ادا کول ثابت کول مختار دي ددې نفي نسته.

﴿۶۳۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةٌ فِي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : لمونخ ادا كول

مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيْمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ. متفق عليه

زما په دغه مسجد (مسجد نبوي) کي پرته د مسجد حرام خنجه تر نورو مسجدونو تر زرو

لمونخونو غوره دی. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۶۳/۳، رقم: ۱۱۹۰ ومسلم ۱۰۱۲/۲، رقم: ۵۰۵-۱۳۹۴.

تشریح: مسجد حرام ځکه مستثنی کړل سوی دی چي په مسجد حرام کي نه یوازي داچي د نورو مسجدونو په مقابله کي زیات بابرکت دی بلکه د خپل عظمت، برکت او فضیلت په اعتبار د مسجد نبوي خنجه هم افضل دی لکه چي نقل سوي دي چي په مسجد حرام کي د یوه لمونخ ثواب د یوه لک لمنخو د ثواب برابر دی.

اوس په دې کي د علماؤ اختلاف دی چي په حرم کي هغه کوم ځای دی چي هلته د لمانځه په ادا کولو باندي دومره ثواب حاصلیږي نو اول قول خو دادی چي هغه یو ټاکلی ځای نه دی بلکه ټول حرم ته ددې برکت او فضیلت حاصل دی.

دوهم قول دادی چي په کوم ځای کي جماعت کیږي، د علماء حنفیه د اقوالو خنجه هم دا بنکاره کیږي او دا قول ځینو شافعي علماؤ هم اختیار کړی دی د علماء حنفیه په نزد د ثواب ددې زیاتوب فضیلت په خاصه توګه سره د فرائض سره متعلق دي د نوافل سره نه دي، دریم قول دادی چي هغه ځای کعبه ده دا څلورم قول په دغه څلورو اقوالو کي تر ټولو ضعیف دی (څلورم قول دلته نه دی ذکر سوی.

﴿۶۳۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید خدری رضي الله عنه خنجه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

لَا تَشْدُوا الرَّحَالَ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ أَمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى

وَمَسْجِدِي هَذَا. متفق عليه

د درو مسجدو خنجه پرته بل مسجد ته کجاوې مه ترې (يعني سفر مه کوئ) مسجد حرام ته،

مسجد اقصی ته او زما دغه مسجد ته . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۷۰۱۳، رقم: ۱۱۹۷، و مسلم ۹۷۶۱۲، رقم: ۴۱۵-۸۲۷.

تشریح: د حدیث څخه دا معلومیږي چي د دغو درو مسجدو څخه پرته چي الله تعالی د هغه عظمت او بزرگي په وجه هغه ته امتیازي شان عطا کړی دی د یو بل ځای سفر جائز نه دی مگر په دې پوه سئ چي ددې ممانعت او نهی تعلق تقرب او عبادت سره دی یعني تقرب الي الله او عبادت گنډلو سره دی ددې درو ځایو څخه پرته د بل هیڅ ځای سفر کول نه دي پکار .

هو که چيري یو بل ځای د علم حاصلولو، حقوق اداء کولو، تجارت یا داسي بل یو ضرورت په وجه سفر کول وي نو دا بیل شی دی په دې کي څه قباحت نسته البته د اولیاء الله د قبرونو زیارت کول او متبرک ځایونو ته د تللو په اړه د علماؤ اختلاف دی ځینو حضراتو خودا مباح گرځولي دي او د ځینو حضراتو رایه داده چي دا حرام دي یعني صرف د اولیاء الله زیارت کول او متبرک ځایو ته رسیدو سره د حصول برکت له خاطره مستقل سفر کول مطلقاً جائز نه دي .

ځيني حضراتو ددې حدیث مطلب دا بیان کړی دی چي ددغه درو مسجدونو څخه پرته د بل ځای د نذر په نیت د سفر قصد کول نه دی پکار، همداسي که د دغه درو مسجدونو څخه پرته د یو بل ځای نذر ومنل سي نو هغه نذر پوره کول واجب نه دي ځيني علماء فرمایي چي ددې نهی تعلق یوازي د مسجدونو سره دی یعني حصول برکت او زیارت په اراده د درو مسجدونو څخه پرته د یو بل مسجد لپاره سفر کول جائز نه دي نو په دې حدیث کي د مسجدونو څخه پرته نور مقامات د مفهوم څخه خارج دي، شیخ عبد الحق دهلوي رحمه الله علیه فرمایي ددې حدیث مطلب دانه دی چي ددغه درو مقاماتو څخه پرته د نورو ځایونو سفر کول صحیح نه دي بلکه ددې ارشاد مقصد په اصل کي ددغه مسجدونو ارزښت، عظمت او فضیلت او ددې لپاره د سفر کولو سعادت او خوش بختي ښکاره کول دي یعني د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دادی چي د مسلمانانو په ذهن کي دا احساس پیدا کیدل پکار دي چي که هغوی سفر کول غواړي نو ددغه درو مسجدو د زیارت لپاره دي سفر وکړي چي دا مساجد تر ټولو زیات باعظمت او فضیلت او متبرک ترین ځایونه دي ددې څخه پرته د یو بل ځای سفر کول د فلاح او سعادت خبره نه ده بلکه بې فائدې پریشاني زغمل ده .

شاه ولي الله دهلوي رحمه الله علیه په خپل مشهور معرکه الاراء تصنیف حجت الله البالغة کي ددې حدیث وضاحت په دوران کي تحریر کړي دي چي زه خودا وایم چي د جاهلیت په زمانه

کي خلکو يو څو ځايونه د خپل گمان او خيال سره سم با عظمت او بابرکت تصور کولو سره هلته سفر کوي او د هغه ځای زيارت کول به يې د سعادت او برکت ذريعه گڼل ښکاره خبره ده چي دا ډول د خپل وهم او گمان سره سم يو ځای او مقام باعث برکت او فضيلت گڼل او بيا په خاصه توگه د هغه د زيارت لپاره تلل نه دا چي يوازي د حقيقت څخه انحراف او د عقيدې او ذهن و فکر د کمزورۍ نښه ده بلکه د فتنې او فساد سبب هم دی ځکه رسول الله ﷺ پر عقیده او عمل باندي قايم ساتلو په خاطر دا غلطه طريقه بنده کړې وه چي اسلامي شعار سره غير اسلامي شعار جمع سي او دا طريقه د غير الله د عبادت او پرستش سبب جوړه نسي نو زما په نزد صحيح خبره داده چي د اولياء الله مزارونه د عبادت کولو ځايونو ترډې چي کوه طور دا ټول په دې اړه برابر دي چي په خاصه طور سره زيارت يا حصول د برکت او سعادت جذبي سره ددې مقامات سفر کول مناسب نه دي .

﴿۶۳۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په منځ کي

بَيْنِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَمَنْبَرِي عَلَى حَوْضِي . متفق عليه

زما د کور او زما د منبر د جنت د باغو څخه يو باغ دی او زما منبر زما پر حوض دی . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۷۰۱۳، رقم: ۱۱۹۶، و مسلم ۱۰۱۱۲، رقم: ۵۰۲-۱۳۹۱.

تشریح: ددې ارشاد مطلب دادی چي کوم سړی زما مکان او مسجد نبوي کي زما د منبر واقع ځای باندي عبادت کوي نو هغه ته به ددې عظيم سعادت په صله کي د جنت يو باغ حاصلېږي او کوم سړی چي زما منبر ته نژدې په عبادت کي مشغول وي نو د قيامت په ورځ به هغه په حوض کوثر اوبه کيږي، امام مالک رحمه الله عليه فرمايي دا حديث خپله ښکاره معنی باندي محمول دی ځکه چي د روضه معنی د ټوټې ده نو ددې مطلب به دا وي چي د رسول الله ﷺ د مکان او منبر په مينځ کي هغه ټوټه چي د جنت څخه پر مخکه دي ځاي ته منتقل کړل سوې وه او دا ټوټه د مخکي د نورو برخو په ډول د قيامت په ورځ به نه فناء کيږي بلکه همداسي به په جنت کي ستنېږي .

علامه تورپشتي رحمه الله عليه فرمايي چي د مسجد نبوي منبر او حجره رسول ﷺ په مينځ کي ځای ته روضه وايي ځکه ويل کيدای سي چي دلته د رسول الله ﷺ د قبر زيارت

کونکي هلته حاضر ملائکه او جن او انس هميشه په عبادت او ذکر الله کي مشغول وي يو جماعت ځي نو دوهم جماعت راځي همداسي مسلسل هلته د عبادت کونکو د تلو راتلو لپاره سلسله جاري وي نو ددې مناسبت سره دا ځاي په روضه سره تعبير فرمايل سوي دی څرنگه چي د ذکر خلکو ته رياض جنت فرمايل سوي دي .

﴿۶۳۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به راتلی

مَسْجِدَ قُبَاءٍ كُلَّ سَبْتٍ مَا شِئًا وَرَاكِبًا وَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ . متفق عليه

مسجد قباء ته هره د شنبې ورځ پر پښو هم او پر سپرلي هم او هلته به يې دوه رکعت له مونځ ادا کاوه . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۶۹۱۳، رقم: ۱۱۹۳، ومسلم: ۱۰۱۶۱۲، رقم: ۵۱۶-۱۳۹۹.

تشریح: قباء د یو ځای نوم دی چي مدينې منورې څخه په درې ميله فاصله باندې واقع دی دا هغه ځای دی چي رسول الله ﷺ د مکې معظمې څخه د هجرت کولو په وخت کي مدينه منوره کي د داخلیدو څخه مخکي قيام کړی وو او دلته يې يو مسجد جوړ کړی چي د مسجد قباء په نامه سره مشهور سو ددې مسجد فضيلت ډير زيات دی علامه ابن حجر رحمه الله عليه فرمايي چي د نبي کریم ﷺ دا صحيح ارشاد منقول دی چي په مسجد قباء کي لمونځ کول د عمرې ادا کولو په ډول دی ، جليل القدر او با عظمت صحابي سعد بن ابې وقاص رضي الله عنه فرمايي چي بيت المقدس کي دوه واره حاضري ورکولو څخه زيات زه دا خوښوم چي په مسجد قباء کي لمونځ وکړم او که خلکو ته معلومه سي چي مسجد قباء کي د لمانځه کولو څومره ثواب دی نو هغوی به د سفر تکليفونه زغملو سره دليري ليري ځايو څخه دغه مسجد يعني مسجد قباء ته راتلل پيل کړي .

په هر حال د رسول الله ﷺ دا معمول وو چي د هري شنبې په ورځ به مسجد قباء ته راتلی او په هغه کي به يې دوه رکعت ته حية المسجد او يا يو بل لمونځ چي د تحية المسجد قائم مقام وي کوی د رسول الله ﷺ د دغه مبارک عمل څخه دا معلومېږي چي د شنبې په ورځ علماء او صلحاء او بزرگانو سره ملاقات کول سنت دي .

﴿۲۳۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبُّ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : تر ټولو غوره

الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا وَأَبْغَضُ الْبِلَادِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَاقُهَا. رواه مسلم

په ټولو ځايونو کي د الله جل جلاله په نزد مسجدونه دي او بدترين ځايونه بازارونه دي . مسلم

تخریج : صحيح مسلم ۴۶۴۱، رقم: ۲۸۸-۶۷۱.

تشریح : مسجدونه د الله جل جلاله د عبادت ځايونه دي ځکه د الله جل جلاله په نزد مساجد محبوب او خوښ مقامات دي ددې مطلب دادی چي کوم سړی په مسجد کي وي . الله جل جلاله به پر هغه خپل د رحمت سایه کوي او هغه په خیر او نیکی سره نازوي د دې په مقابل کي بازار هغه ځای دی چيري چي د شیطان د ټولو څخه زیات تسلط وي حرص، طمع، خیانت او بد دیانتی، درواغ او د الله تعالی د یاد څخه غافل کیدل هغه شیان دي چي د بازار څخه جلا کونکې برخه ده او د شیطان د خوشحالی ذریعه ده د الله تعالی په نزد بازارونه بدترین او ناخوښه ځايونه دي ددې مطلب داسو چي کوم سړي د خپل ضروریاتو د تکمیل څخه پرته صرف د سیل او تفریح په غرض په بازارونو کي اوسي پر هغه د محرومی او خرابۍ سایه کیږي او هغه د الله تعالی د رحمت څخه لیري وي ، دلته یو اعتراض پیدا کیږي چي بت خانې، شراب خانې وغیره ځايونه ولي نه دي ويل سوي او بازار ته ولي ويل سوي دي؟ ددې جواب دا کیدای سي چي د بازارونو قائمولو حکم د شارع د خوا څخه دی او د اشیان داسي دي چي د هغه د جوړولو او ساتلو حکم د شارع د خوا څخه وي نو د ارشاد مطلب دادی چي د کومو ځايونو جوړول او قائمول جائز دي په هغه کي بدترین او ناخوښه شی بازار دی .

﴿۲۳۵﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ بَنَى

د حضرت عثمان رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : څوک چي جوړ کړي

مَسْجِدًا لِلَّهِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ . متفق عليه

مسجد د الله جل جلاله د رضا لپاره ، الله تعالی د هغه لپاره په جنت کي یو کور جوړوي . بخاري او مسلم

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۵۴۴۱، رقم: ۴۵۰، ومسلم: ۳۷۸۱، رقم: ۲۴-۵۳۳.

تشریح : د الله ﷻ لپاره د مسجد جوړولو مطلب دادی چي کوم سړي خاص د الله تعالی د رضا او خوښۍ لپاره مسجد جوړوي نه چي د نامه لپاره یا د ښودني لپاره چي خلک ووايي دا سړی ډیر بزرگ دی نو الله تعالی د هغه په بدله کي د هغه سړي لپاره په جنت کي ځای جوړوي ځکه دا ویل کیږي چي کوم سړی مسجد جوړولو سره پر هغه خپل نوم لیکي چي د تشهیر ذریعه سي نو دا هغه د عدم اخلاص دلیل دی .

په لفظ مسجد ا کي عمومیت د تقلیل لپاره دی یعني که څه هم یو سړی مسجد کوچنی جوړ کړي هغه ته به د هغه په بدله کي هم هغسي ورکوي څرنگه چي د یو لوی او عالی شان مسجد جوړونکي ته یې ورکوي، په یوه روایت کي داسي الفاظ دي اګر که هغه مسجد د مرغه د ځالي په ډول وي . دا د مسجد په تنگوالي او اختصار کي مبالغه ده ددې مطلب دادی چي الله تعالی خو نیت ته ګوري که یو سړي د دنیا د شهرت او ښووني د جذبې څخه لاس په سر کیدو سره یوازي د الله تعالی د رضا او خوښۍ په غرض او دخپل نیت په پوره اخلاص سره مسجد جوړوي نو هغه به په جنت کي د الله له طرف څخه د یوه مکان حقدار وي اګر که د هغه جوړ سوی مسجد څومره کوچني او مختصر وي .

﴿۶۳۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ غَدَا

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمایل : څوک چي د ورځي په لومړۍ برخه کي

إِلَى الْمَسْجِدِ أَوْ رَاحَ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ فِي الْجَنَّةِ نُزُلًا كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ . متفق عليه

یا آخره برخه کي مسجد ته ولاړ سي نو الله تعالی په جنت کي د هغه میلستیا کوي که هغه سهار ولاړ سي که ماښام . بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) ۱۴۸۱۲، رقم: ۶۶۲ و مسلم: ۴۳۱۱، رقم: ۲۸۵-۶۶۹.

تشریح : په دغه حدیث شریف کي دې ته اشاره ده چي مسجد د الله تعالی کور دي کوم سړی چي مسجد ته ځي نو الله تعالی د خپل زیارت کونکو میلستیا کوي او دخپل رحمت څخه یې نه جلا کوي، مسجد ته د تلو ډیر نیتونه کیدای سي په هغه کي یو نیت دا هم کیدای سي ددې کتاب په پیل کي حدیث انما الاعمال بالنیات د تشریح په څنګ کي د نیت ددې مسئلې او ددې اقسامو په مفصل توګه سره ذکر سوی دی .

﴿۲۳۷﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو موسی الاشعري رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل :

أَعْظَمُ النَّاسِ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أَبْعَدُهُمْ إِلَيْهَا مَشًى فَأَبْعَدُهُمْ وَالَّذِي يَنْتَظِرُ

د لمانځه تر ټولو زيات ثواب هغه چاته رسيږي چي د هغه کور تر ټولو ليري وي نو ليري دي وي
دوی له جهته د راتللو او کوم څوک چي انتظار کوي

الصَّلَاةَ حَتَّى يُصَلِّيَهَا مَعَ الْإِمَامِ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنَ الَّذِي يُصَلِّيَهَا ثَمَّ يَنَامُ.

متفق عليه

د لمانځه او د امام سره لمونځ وکړي نو د هغه ثواب تر هغه چا زيات دی چي يوازي لمونځ
وکړي او بیده سي . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۳۷/۲، رقم: ۶۵۱ و مسلم ۴۶۰/۱، رقم: ۲۷۷-۶۶۲.

تشریح : د حديث د دوهم جز مطلب دادی چي کوم سړی په لمانځه کي ددې لپاره ځنډه وکړي
چي د امام سره لمونځ وکړای سي نو د هغه سړي لپاره په مقابله کي چي د امام انتظار کولو بغير
په تنها لمونځ کولو سره بیده سي که څه هم هغه په مختار وخت کي لمونځ ولي ادا نه کړي زيات
ثواب حاصلیږي همدا سي يو سړی هغه دی چي په کوچني او مختصر مسجد کي لمونځ کوي يا
د يو داسي امام سره لمونځ اداء کوي چي د امامت حق لري او دوهم هغه سړی دی چي د انتظار
څخه وروسته په لوی جماعت سره لمونځ کوي يا د داسي امام سره لمونځ اداء کوي چي د امامت
حق لري د اول سړي په مقابله کي خصوصاً هر کله چي هغه د سستی او تلوار په جذبې سره
داسي کوي زيات ثواب حاصلیږي .

﴿۲۳۸﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ خَلْتُ الْبَقَاعَ حَوْلَ الْمَسْجِدِ فَأَرَادَ بَنُو سَلَمَةَ أَنْ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي مسجد ته نژدې څه ځايونه خالي سول نو راده وکړه د
بنو سلمه د قبيلې خلکو

يَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

چي نقل سي نڙڊي مسجد ته ، رسول الله ﷺ ته چي دا حال معلوم سو نو و يي فرمايل

لَهُمْ بَلْغَنِي أَنْكُمْ تَرِيدُونَ أَنْ تَنْتَقِلُوا قُرْبَ الْمَسْجِدِ قَالُوا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ

دوى ته: ما ته څرگنده سوې ده چي تاسو مسجد ته د نڙڊي راتلو اراده لري؟ هغوى وويل: هو،
اي دا الله رسوله!

قَدْ أَرَدْنَا ذَلِكَ فَقَالَ يَا بَنِي سَلَمَةَ دِيَارُكُمْ تُكْتَبُ آثَارُكُمْ دِيَارُكُمْ تُكْتَبُ

آثَارُكُمْ . رواه مسلم

موږ داسي اراده کړې ده رسول الله ﷺ و فرمايل اي بنو سلمه! تاسو په خپلو زړو کورونو کي
اوسئ (مسجد ته په راتلو کي) ستاسو قدمونه په حساب کي ليکل کيږي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۴۶۲۱، رقم: ۲۸۰-۶۶۵.

تشریح: بنو سلمه انصار د مدينې يو خاندان دی ددې خاندان افراد د مسجد نبوي څخه ليري
اوسيدل کوم وخت چي مسجد نبوي ته نږدې اوسيدونکو خلکو کي د ځينو خلکو د وفات يا
دوهم ځای ته د تلو په وجه د هغو ځايونه خالي سوه نو بنو سلمه مسجد نبوي ته د نږدې
اوسيدو د سعادت په وجه هغه ځايو ته د نقل کېدو اراده وکړه، رسول الله ﷺ چي د هغوى ددغه
ارادې څخه خبر سو نو هغوى ته يې و فرمايل چي دا وخت تاسو په کوم ځای کي ياست هغه ځای
د سعادت او خير په وجه ستاسو لپاره غوره دی ځکه چي تاسو خلک څومره د مسجد څخه ليري
ياست مسجد ته د راتلو لپاره به تاسو ته هغومره تلل پکار وي او د لمانځه لپاره چي تاسو
څومره زيات قدمونه اخلي ستاسو په اعمال نامه کي به د هغه په بدله کي زيات ثواب ليکل
کيږي ځکه نو خير او بهتري په دې کي ده چي تاسو په خپل پخواني ځای کي اباد اوسئ.

﴿۶۳۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَةٌ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل: اووه خلک دي چي

يُظِلُّهُمْ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ الْإِمَامُ الْعَادِلُ وَشَابُّ نَشَأَ بِعِبَادَةِ اللَّهِ

الله پاک به يې په هغه ورځ په خپل سایه کي ساتي په کومه ورځ چي د الله جل جلاله د سايبې څخه پرته

بله سایه نه وي، يو عادل امام، دوهم هغه زلمی چي خپله ځواني د الله ﷻ په عبادت کي تيره کړي

وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ وَرَجُلَانِ

دريم هغه سړی چي د هغه زړه د مسجد سره لگېدلې وي کله چي هغه د مسجد څخه راوځي تر څو پوري چي مسجد ته بيرته نه يې تللی نو بې تابه وي، څلورم هغه دوه خلک چي

تَحَابًّا فِي اللَّهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ خَالِيًا ففَاضَتْ

يو ازي د الله ﷻ لپاره په خپل منع کي مينه ساتي که يو ځای کيږي نو د الله ﷻ د رضا لپاره او که بيلېږي نو د الله ﷻ د رضا لپاره، پنځم هغه سړی چي په يوازېوالي کي الله ﷻ يادوي او بهيږي

عَيْنَاهُ وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتَ حَسَبٍ وَجَمَالٍ فَقَالَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَرَجُلٌ

سترگي يې د الله ﷻ ذکر له کبله، شپږم هغه کس چي هغه يو خانداني او ښکلي ښځه د بدي په ارادې سره وغواړي او دی ورته ووايي چي زه د الله ﷻ څخه بيريږم، اووم هغه کس چي

تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِبَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ. متفق عليه

داسي په پټه خيرات کوي چي د هغه چپه لاس ته هم څرگنده نه وي چي د هغه راسته لاس څه مصرف کړي دي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۴۳/۲، رقم: ۶۶۰ و مسلم ۷۱۵/۲-۷۱۶، رقم: ۹۱-۱۰۳۱.

تشریح: دلته د هغو اوو خوشبختو خلکو وضاحت سوی دی چي د خپل اعمال او کردار په وجه به د قیامت په ورځ د حشر په میدان کي د الله تعالی په سایه کي وي يعني الله تعالی به دغه کسانو ته د رحمت په لمن کي ځای ورکوي او هغوی به د آخرت د سختیو څخه ساتي، ځينو حضراتو ویلي دي چي د الله تعالی د سایې څخه مراد د عرش سایه ده يعني د قیامت په ورځ به هر کله چي ټول خلک پریشان او حیران وي نو دا اووه خلک به د عرش په سایه کي د رحمت خداوندي د سعادتونو څخه برخمن وي.

د حدیث د اخري جملې مطلب دادی چي اووم سړی هغه دی چي د الله تعالی په لار کي او د هغه خوښی حاصلولو لپاره خپل مال دوامره په پټه طریقې سره خرچ کوي چي هغه په خپل راسته لاس یو سړي ته یو شی ورکوي نو د هغه چپه خوا ته ناست سړی هم نه وي په خبر او داسي د هغه

د پتولو مقصد داوي چي د رياء او عُان نبودني جذبه پيدا نسي چي د هغه په وجه د ثواب څخه محروم سي . ځينو علماؤ ددې حقيقي معنی مراد اخيستی ده يعني هغه سړی په دومره پټه طريقي سره صدقه او خيرات کوي چي د هغه چپه لاس هم خبر نه وي چي د هغه راسته لاس چاته څه ورکړی دی، په دې صورت کي دا جمله به د پوره پتوالي څخه کنایه وي .

﴿۲۵۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د سړي لمونځ په

جَمَاعَةٍ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَصَلَاتِهِ فِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ ضِعْفًا

جماعت سره تر هغه لمونځ چي په کور يا بازار کي يې وکړي پنځه ويشت درجې زيات ثواب لري

وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يَخْرِجُهُ إِلَّا

او دا په دې وجه چي هغه اودس وکړ او په ښه ډول يې اودس وکړ بيا د مسجد په لور يو ازي د لمانځه په نيت ولاړی

الصَّلَاةَ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ فَإِذَا

نو کوم قدم چي هغه د مسجد په لور ايږدي د هغه هر قدم په برکت به د هغه درجه لوړيږي او ددې په سبب به د هغه گناه ليري کيږي بيا چي هغه

صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلَاةٍ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ

لمونځ کوي نو تر څو پوري چي په لمانځه کي بوخت وي ملائکي د هغه لپاره دا دعاء کوي : اللهم صل عليه اللهم ارحمه : اي الله دا سړی و بخښې اي الله

أَرْحَمُهُ وَلَا يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظَرَ الصَّلَاةَ وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ إِذَا دَخَلَ

پرده رحم وکړې، او تر څو پوري چي تاسود لمانځه په انتظار کي ياست تر هغو پوري ستاسو وخت په لمانځه کي شميرل کيږي، په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي کوم وخت داخل سي

الْمَسْجِدَ كَانَتْ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ وَزَادَ فِي دُعَاءِ الْمَلَائِكَةِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ

مسجد ته او هلته د لمانځه له کبله انتظار کوي او د ملائکو په دعاء کي دا الفاظ زيات دي :
اللهم اغفر له، اي الله دی و بخښې اي الله!

تُبْ عَلَيْهِ مَا لَمْ يُؤْذِ فِيهِ مَا لَمْ يُحْدِثْ فِيهِ. متفق عليه

دده توبه قبوله کړې، ترڅو چي دی په مسجد کي چاته تکليف ورنه کړي او ترڅو پوري چي اودس يې مات نه سي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۳۱۱۲، رقم: ۶۴۷، و مسلم ۴۵۹۱۱، رقم: ۲۷۲-۶۴۹.

تشریح : د دې حديث څخه دا معلومه سوه چي تر پنځه ويشت درجې زيات فضيلت هغه وخت حاصلېږي کله چي لمونځ په جماعت سره په مسجد کي وکړل سي د حديث د اخري برخي مطلب دادی چي ملائکي د لمانځه کونکي په حق کي د الله تعالی د رحمت او برکت دعا تر هغه وخته پوري کوي ترڅو چي هغه مسلمانانو ته په خپل يو عمل يا قول سره ښه و نه رسوي گويا د ملائکو د دعا کولو په حق کي دا حديث معنوي دی ددې وروسته د حدث ښکاره ذکر سوی دی چي ترڅو پوري لمونځ کونکی په او داسه وي يعني که يو لمونځ کونکی يو مسلمان ته تکليف ورسوي يا د هغه اودس مات سي نو ملائکي د هغه لپاره د رحمت او برکت او مغفرت دعا نه کوي .

او د دې څخه دا هم معلومه سوه چي د ملائکو د دعا فضيلت هغه وخت حاصلېږي کله چي لمونځ کونکی په لمانځه کولو سره هلته پر مصلی باندي ناست وي او د هغه ځايه څخه په پورته کيدو سره که په دوهم ځای کي کښيني نو دا فضيلت نه حاصلېږي .

ځيني مشائخ او بزرگان په لمونځ کولو سره د رياء او ځان ښووني د بيړي څخه د مصلی څخه ولاړ سي او پر کت وغيره باندي په ناسته سره په ذکر او تسبيح کي مشغولېږي اگر که د هغوی نيت صحيح او د هغوی دا طريقه قابل جزا او انعام ده چي هغوی ته د ذکر او تسبيح فضيلت حاصلېږي نو په لمونځ کولو سره پر مصلی د ناستي چي کوم فضيلت دی هغه هغوی ته نه حاصلېږي .

﴿٦٥١﴾: وَعَنْ أَبِي أُسَيْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ

د حضرت ابواسيد^(۱) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي داخل سي

۱ - د مالک بن ربيعه زوی او ساعدي انصاري دی ، نوموړی په بدري صحابه کرامو کي شامل دی او تر ټولو وروسته په (۶۰هـ) کي د (۸۷) کالو په عمر وفات سوی دی

أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَإِذَا خَرَجَ فَلْيَقُلْ

په تاسو کي يو څوک مسجد ته نو هغه ته پکار دي چي دا دعاء وکړي (اې الله دخپل رحمت دروازې را باندې خلاصې کړه) او کله چي د مسجد څخه دباندې وځي نو دا کلمات دي وايي

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ. رواه مسلم

(اې الله زه ستا څخه ستا فضل غواړم). مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۴۹۴۱، رقم: ۶۸-۷۱۳.

تشریح: د اولي دعا مطلب خو دادی چي اې الله ددې مقدس او محترم ځاي له برکته يا خو په دې مسجد کي د لمانځه کولو د توفيق راکولو په وجه يا د لمانځه د حقائقو ښکاره کولو په وجه پر ما دخپل رحمتونو، نازونو او نعمتونو دروازې خلاصې کړې په دويمې دعا کي د فضل څخه مراد حلال رزق دی ځکه چي د لمانځه څخه د فارغيدو وروسته بنده د معيشت د اسباب په لټون کي مشغوليزي.

﴿۶۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا دَخَلَ

د حضرت ابو قتاده رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله چي داخل سي

أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيُكِّعْ رُكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ. متفق عليه

په تاسو کي يو څوک مسجد ته نو هغه ته پکار ده چي د ناستي څخه وړاندې دوه رکعت له مونځ وکړي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۳۷۱، رقم: ۴۴۴، ومسلم ۴۹۵۱، رقم: ۶۹-۷۱۴.

تشریح: دا حديث د امام شافعي رحمه الله عليه د مذهب دليل دی هغه وايي چي تحية المسجد يعني په مسجد کي د داخليدو وروسته دوه رکعت له مونځ کول واجب دي ځکه چي په دې حديث کي امر ذ وجوب لپاره دی د حنفيه په نزد تحية المسجد واجب نه دی مستحب دی ځکه هغه حضرات وايي چي دلته امر يعني حکم د وجوب لپاره نه دی بلکه د استحباب لپاره دی.

﴿۶۵۳﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَقْدَمُ

د حضرت کعب بن مالک رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به نه راستنېدی

مِنْ سَفَرٍ إِلَّا نَهَارًا فِي الضُّحَىٰ فَإِذَا قَدِمَ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَصَلَّى فِيهِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ

جَلَسَ فِيهِ. متفق عليه

د سفر څخه مگرد ورځي د څانېت په وخت کي به راتلی او تر ټولو وړاندي به مسجد ته تلی او دوه رکعت له مونځ به يې کوی او بيا به په مسجد کي لږ وخت ناست وو. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۹۳/۶، رقم: ۳۰۸۸، ومسلم ۴۹۶/۱، رقم: ۷۴-۷۱۶.

تشریح: د سفر څخه په ستنېدو به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په مسجد کي دوه رکعت له مونځ کولو سره به هلته د لږ کړي لپاره ناست وو چي صحابه کرام چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د نه شتون په وجه به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د صحبت څخه محروم وه دلته به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د ملاقات شرف او د خدمت سعادت حاصل کړل سي ددې حديث څخه دا معلومه سوه چي د مسافر لپاره دا مستحب ده چي د سفر څخه د ستنېدو په وخت کورته د تلو څخه مخکي اول مسجد ته په راتلو سره لونغ وکړي او د لږ کړي لپاره هلته کښيني.

﴿۶۵۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَبَعَ

د حضرت ابوهريرة رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: څوک چي واورې

رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ

تُبْنَ لِهَذَا. رواه مسلم

چي يو څوک خپل ورک سوی شی په مسجد کي لټوي نو هغه ته پکار ده چي دا ووايي چي الله دي د هغه شي نه پيدا کوي ځکه چي مسجد ونه ددې لپاره نه دي جوړ سوي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۳۹۷/۱، رقم: ۵۶۸-۷۹.

تشریح: په دې اړه په څرگنده خو دا معلومېږي چي پر داسي موقع باندي دا کلمې د هغه سړي د تنبيه او توبيخ لپاره يوازي په ژبي سره اداء کړل سي په زړه سره دي بله دعاء نه کوي او نه په

حقيقت کي دا خواهش وي چي د مسلمانان ورک سوی شی دي هغه ته تر لاسه نسي او که يو سړی په حقيقت کي د زړه خواهش لري چي دا سړي ته دي ورک سوی شی حاصل نسي چي د راتلونکي لپاره هغه ته عبرت وي او د خپل نا مناسب کار سزا ومومي او دا چي بيا اينده هغه داسي حرکت ونه کړي نو تر يو حده پوري دا صحيح ده .

په دې اړه د مسجد د عظمت او تقدس تقاضا داده چي يوازي د ورک سوي شي د لټولو تخصيص نه دی بلکه هر هغه شی چي ممنوع دی هغه اختيارول د مسجد د بناء او غرض خلاف وي لکه رانيول، خرشول او داسي نور، د سلفو د زماني ځيني علماء په دې وجه چي مسجدونه يوازي د الله تعالی د عبادت لپاره وي د بل يو مقصد د تکميل لپاره نه وي نو په مسجد کي يو سوالگر ته صدقه وغيره ورکول هم روا نه گڼي .

﴿۶۵۵﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَكَلَ مِنْ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم څوک چي و خوري له

هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْمُنْتَنَةِ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَأْذِي مِمَّا يَتَأَذَى مِنْهُ الْإِنْسُ . متفق عليه

د بدبويه شيانو څخه يو شی و خوري (يعني وږه، پياز وغيره) نو هغه دي زموږ مسجد ته نژدې نه راځي ځکه چي ملائکو ته هم د هغه شي څخه تکليف رسيږي کوم چي انسان ته رسيږي .
بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۳۹۱۲، رقم: ۸۵۴، ۸۵۵، ۳۹۴۱۱، رقم: ۷۲-۵۶۳.

د لغاتو حل: (الْمُنْتَنَةُ): ای الثوم (وږه).

تشریح: مطلب دادی چي څرنگه بدبويه شی انسان ته تکليف رسوي همداسي ملائکي هم په هغه سره تکليف محسوسوي نو مسلمانانو ته دا پکار ده چي هغوی پياز، وږه او داسي بل شي په خوړلو سره مسجد ته نه راځي ځکه چي مسجدونه د ملائکو د راتلو ځايونه دي ځکه هغوی ته به تکليف وي په دې حکم کي هر هغه شي داخل دی چي بدبويه وي د هغه تعلق که د خوراک، څښاک سره وي يا د هستوگني سره مثلاً د خولې غلاظت او بدبويي د بغل وغيره گندگي او تعفن وغيره بيا د مسجد په ډول د نورو ځايونو هم دا حکم دی کوم ځای چي مجالس عبادت او

و عظم منعقد کيڙي يا چيري چي د قرآن کريم او حديث تعليم کيڙي يا چيري چي د ذکر او تسبیح حلقې وي چي په دې ځايونو کي په بدبويي راتللو سره تلل نه دي پکار .

﴿۲۵۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبُزَاقُ فِي

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای : تُوکل په

الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا. متفق عليه

مسجد کي گناه ده او ددې کفاره داده چي هغه بنځ کړل سي . بخاري او مسلم

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۱۱۱، رقم: ۴۱۵ و مسلم ۳۹۰۱، رقم: ۵۵۲-۵۵۳.

تشریح: د مسجد د تقدس او احترام تقاضا داده چي هلته دي په توکلو سره نجاست او مرداري خپره نسي او که اتفاقا داسي غلطي وسي نو ددې گناه د دفع طريقه داده چي هغه توک دي په محکه غورځولو سره بنځ کړل سي .

﴿۲۵۳﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُرِضَتْ عَلَيَّ

د حضرت ابوذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای : وړاندي سول ما ته

أَعْمَالُ أُمَّتِي حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا فَوَجَدْتُ فِي مَحَاسِنِ أَعْمَالِهَا الْأَذَى يُمَاطُ عَنْ

زما د امت نیک او بد اعمال نو ما د هغوی په نیکو اعمالو کي ولیدل ليري کول د تکلیف وړکوونکي شي د

الطَّرِيقِ وَوَجَدْتُ فِي مَسَاوِي أَعْمَالِهَا النَّخَاعَةَ تَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ لَا تُدْفَنُ.

رواه مسلم

لاري څخه او په بدو اعمالو کي په مسجد کي توکل چي هغه بنځ کړل سوي نه وه . مسلم

تخریج: صحيح مسلم: ۳۹۰۱، رقم: ۵۵۴-۵۵۵.

د لغاتو حل: (النخاعة): البزقة التي تخرج من اقصى الحلق. (بلغم).

﴿۶۵۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کله چي ودریږي

أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَا يَبْصُقُ أَمَامَهُ فَإِنَّمَا يُنَاجِي اللَّهَ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ وَ

په تاسو کي یو څوک د لمانځه لپاره نو هغه دي خپل مخ ته نه توکي ځکه چي ترڅو پوري هغه د لمانځه په حالت کي وي نو هغه خدای ته مخاطب دی ، او

لَا عَنْ يَمِينِهِ فَإِنَّ عَنْ يَمِينِهِ مَلَكًا وَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ

نه دي راسته لوري ته توکي ځکه چي دې خوا ته ملائکي وي بلکه چپه لوري ته دي توکي یاد قدمونو لاندې

فَيَدْفِنُهَا . وَفِي رَوَايَةِ أَبِي سَعِيدٍ تَحْتَ قَدَمِهِ الْيَسْرَى . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

او بیا دي هغه ښخ کړي او د ابو سعید په روايت کي دا الفاظ دي چي د چپه هډم لاندې دي توکي . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۵۱۲۱ ، رقم : ۴۱۶ ، و مسلم ۳۸۹۱۱ ، رقم : ۵۳ - ۵۵۰ .

تشریح : په دې حديث کي لمونځ کونکي ته د هغه سړي سره تشبیه ورکړل سوې ده چي د خپل مالک مخ ته په دریدو سره په غوږ کي خبري کوي څرنگه چي په داسي ځای کي هغه سړی د خپل مالک د عزت او احترام ټول آداب ملحوظ ساتي همداسي د لمونځ کونکي لپاره هم واجب ده چي کله هغه د خپل پروردگار حقيقي په مخکي د لمانځه لپاره ودریږي نو د حضوري د ټولو شرائطو او آدابو پوره پوره خیال دي ساتي او په دې اړه یو اهم ادب دادی چي مخ ته دي نه توکي اگرکه د خداوند قدوس پاک ذات د جهت او خوا د قیود څخه پاک دی خو مخته د نه توکلوقید لگولو سره د اداب حضوري سره لار روښانه کیږي چي د پروردگار عالم په دربار کي د حاضری په وخت کي داسي یو طریقه اختیار نه کړي چي د رب ذوالجلال د شان عظمت او کبریایي خلاف وي .

د ملائکي څخه مراد یا خو د کراما کاتبین څخه پرته هغه ملائکه ده چي په خاص توگه سره د لمانځه په وخت کي د لمونځ کونکي تائید کوي او د هغه رهبري کوي او د هغه پر دعا

آمین ویلو کي حاضري وي نو پر لمونځ کونکي باندي واجب ده چي ددغه ملائکي د میلسمتیا د خیال کولو سره کراما کاتبین څخه زیات ددې اکرام او احترام وکړي ځکه چي کراما کاتبین خو هر وخت ورسره وي او ددې د احترام او اکرام شکل دا کیدای سي چي د لمانځه په دوران کي خپل راسته خوا ته نه توکي ځکه دا ملائکه دې خوا ته وي .

او یا د ملائکي څخه مراد کراما کاتبین دي په دې صورت کي به دا وویل سي چي رسول الله ﷺ راسته خوا ته د توکلو څخه ځکه منعه فرمایلي ده چي دا بنکاره خبره ده چي د راسته خوا ملائکه چي د بنده نیک اعمال لیکي د چپه خوا پر ملائکي چي بد اعمال لیکي د مرتبې په لحاظ زیاته افصله ده څرنگه چي راسته خوا د چپې خوا څخه افصله وي یا د رحمت ملائکه د عذاب د ملائکي څخه زیاته افصله ده .

﴿۶۵۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي مَرَضِهِ الَّذِي

د حضرت عائشې ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ په مرض الموت کي وفرمایلي :

لَمْ يَقُمْ مِنْهُ لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ .

متفق عليه

پريهودو او نصاراو دي د الله لعنت وي چي هغوی د خپل انبياؤ قبرونه د سجدو ځايونه جوړ کړل . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۴۰۸، رقم : ۴۴۴۳ و ۴۴۴۴ و مسلم ۳۷۷۱، رقم : ۵۳۱-۲۲.

تشریح : د رسول الله ﷺ د ژوند پیمانه چي ډکه سوه او رسول الله ﷺ ته دا یقین سو چي اوس ددې دنیا څخه د رخصتۍ په حالت کي دی نو رسول الله ﷺ ددې پيري څخه چي زما امت هم د يهوديانو او عيسائيانو په شان قبرونه سجده گاه جوړ نه کړي ددې خراب فعل د ممانعت اظهار د يهوديانو او عيسائيانو باندي په لعنت کولو سره يې وفرمایلي ځکه چي ددې امتونو خلک د خپل انبياؤ پر قبرونو سجده کوي، قبرونه سجده گاه جوړول په دوو طريقو سره کيږي يو خودا چي صاحب قبر يا محض د قبر د عبادت او پرستش مقصد سره قبرونو باندي سجده وکړل سي څرنگه چي بت پرست د بتانو عبادت کوي دوهمه طريقه داده چي سجده خو قبر ته وکړل سي خو د هغه مقصد دا وي چي د الله تعالی عبادت او پرستش وي او اعتقاد وي چي همداسي د قبر خواته لمونځ کول او سجده کول په حقيقت کي د حقيقي پروردگار عبادت کول دي او دا چي په

دې طريقه سره د پروردگار رضا او خوښي حاصلېږي او د هغه نژدېکت تر لاسه کېږي دا دواړي طريقې خو ښکاره کفر او شرک دي دوهمه طريقه هم حرامه ده ځکه چې په دې کې د الله تعالی په بندگۍ او عبادت کې دوهم شریکول لازميږي اگر که شرک خفي دی دا دواړي طريقې د الله تعالی د لعنت سبب دي .

په دې خبره هم پوه سه چې د نبی ﷺ قبر يا د يو بزرگ او ولي د قبرو خوا ته د تعظيم له مخي لمونځ کول حرام دي په دې کې د هېچا اختلاف نسته .

﴿۲۶۰﴾: وَعَنْ جُنْدُبٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَلَا وَإِنَّ

د حضرت جندب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : خبردار اوسئ

مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ أَلَا

ستاسو څخه وړاندي چې کوم خلک وه هغوی د خپلو پیغمبرانو او بزرگانو قبرونه د سجدو ځایونه جوړ کړل ، خبردار اوسئ !

فَلَا تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ إِنِّي أَنهَاكُمُ عَنْ ذَلِكَ . رواه مسلم

تاسو د قبرو څخه د سجدې ځایونه جوړ نه کړئ زه تاسو ددې څخه منعه کوم . مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۳۷۸۱۱ ، رقم : ۵۳۲-۲۳ .

﴿۲۶۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

اجْعَلُوا فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ صَلَاتِكُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا قُبُورًا . متفق عليه

: په خپلو کورونو کې هم يو څه لمنځونه کوئ او د کورو څخه قبرونه مه جوړئ . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۵۲۸۱۱-۵۲۹ ، رقم : ۴۳۲ و مسلم ۳۸۱۱ رقم : ۷۷۷-۲۰۸ .

تشریح : د کورونو څخه د قبرونو جوړولو مطلب دادی چې په خپلو کورونو کې قبرونه مه جوړوئ او خپل يو مړی په کور کې مه ښخوئ ددې څخه مراد دادی چې قبرونه د کور په ډول مه گڼئ يعني څرنگه چې د يو حاجت او ضرورت په وخت کې خلک د خپلو کورونو په خوا ځي

چي هغه حاجت او ضرورت پوره کړل سي همداسي که چاته يو حاجت او ضرورت پيښ وي نو هغه دي د قبرونو خواته نه غځلي او د صاحب قبر څخه دي مرادونه نه غواړي بلکه که څه حاجت او ضرورت سي نو د الله تعالی څخه دي هر څه غواړي او د هغه مخکي دي د سوال لاس اوږدوي چي ټول خلک د هغه محتاج سي تر دې چي پير او صاحب قبر حاجت روا (مرادونه پوره کونکي) وگڼل سي هغه هم د الله د رحم او کرم او د فضل محتاج دي يا بيا ددې څخه مراد دادی چي څرنگه په هديرو کي لمونځ نه کيږي همداسي خپل کورونه هم د الله تعالی د ذکر څخه خالي مه پريږدي بلکه په کورونو کي هم لمنځونه کوي چي د لمانځه او ذکر الله د برکته په کور کي رحمت خداوندي نازلېږي ځکه علماء ليکي چي د فرض لمانځه څخه پرته سنت او نوافل وغيره د مسجد په نسبت په کورونو کي کول زيات افضل دي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿٢٢٢﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ . رواه الترمذي .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په منځ کي د ختيځ او لويديځ قبله ده . ترمذي

تخريج : سنن الترمذي ١٧٣٨٢، رقم: ٣٤٤.

تشریح : ددې حديث تعلق د مدينې منورې د اوسيدونکو سره دی ځکه چي د مدينې منورې مخکي قبله جنوب ته واقع وه او ددې حديث تعلق د هغه اطرافو د خلکو سره دی چي د هغوی قبله د مدينې منورې مطابق جنوب ته واقع ده نو ددې اعتبار څخه ددې خلکو به قبله د مشرق او مغرب په منځ کي وه .

﴿٢٢٣﴾: وَعَنْ طَلْقِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ خَرَجْنَا وَفَدَّا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت طلق بن علي رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د يو جماعت په صورت کي د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو

وَسَلَّمَ فَبَايَعْنَاهُ وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَأَخْبَرَنَا أَنَّا بِأَرْضِنَا بَيْعَةً لَّنَا فَاسْتَوْهَبْنَاهُ مِنْ

او در رسول الله ﷺ پر لاس موبیعت و کړ او در رسول الله ﷺ سره موبیعت و کړ بیا موبد نصاراوو د عبادت خانو په اړه در رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه (چې هغه ماتي کړو که یا) بیا موبد وغوښتلې

فَضْلٍ طُهُورِهِ فِدْعًا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَتَمَضَّضَ ثُمَّ صَبَّهُ فِي إِدَاوَةٍ وَأَمَرَنَا فَقَالَ

در رسول الله ﷺ د اودس څخه پاته سوي اوبه رسول الله ﷺ اوبه راوغوښتلې اودس یې وکړ بیا یې په پاته اوبو سره خوله مبارکه پریول او د خولې اوبه یې په اوبو کې واچولې او د هغه اوبو څخه یې زموږ پټک ډک کړل بیا یې حکم را کړ او وه یې فرمایل :

اَخْرَجُوا فَإِذَا أَتَيْتُمْ أَرْضَكُمْ فَاكْسِرُوا بِبِعْتِكُمْ وَأَنْضَحُوا مَكَانَهَا بِهَذَا الْمَاءِ

اوس تاسو ولاړ سئ او کوم وخت چې تاسو خپل ښار ته ورسېږئ د نصاراوو عبادت خاني ونړوئ او پر هغه ځای دا اوبه وپاشئ

وَاتَّخِذُوهَا مَسْجِدًا قُلْنَا إِنَّ الْبَلَدَ بَعِيدٌ وَالْحَرُّ شَدِيدٌ وَالْمَاءُ يُنْشَفُ فَقَالَ

او هلته مسجد جوړ کړئ ، موبد وویل : زموږ ښار ډیر لیري دی او سخته گرمي ده اوبه به وچي سي ، رسول الله ﷺ وفرمایل :

مُدُّوهُ مِنَ الْمَاءِ فَإِنَّهُ لَا يَزِيدُهُ إِلَّا طَيْبًا . رواه النسائي .

په دې کې نوري اوبه واچوئ زیاتي یې کړئ په دې سره به د هغه په پاکۍ او برکت کې زیاتوالی وسي . نسائي

تخریج : سنن النسائي : ۳۸۱۲ - ۳۹ ، رقم : ۷۰۰ .

د لغاتو حل : (بیعة) : معبد النصاری : (د نصاروو د عبادت ځای) . (مدوه) : ای زیدوا ماء علی فضل ماء الوضوء . (یعني اوبه ورزیاتي کړئ) .

تشریح : بیعة د نصاراوو عبادت خاني ته وايي چې موبد ورته گرجا وایو دا حضرات چې د رسول الله ﷺ په خدمت کې په حاضریدو سره په اسلام مشرف سوي وه د نصاری قوم څخه وه هر کله چې دا خلک د ایمان او اسلام په دولت سره مشرف سوي وه نو د هغوی خواش و سو چې خپله بیعه د اول مذهب یادگار او عبادت گاه دي ماته کړل سي او ددې پر ځای دي د برکت حاصلولو لپاره رسول الله ﷺ پاته سوي او د خولې مبارکي څخه وتلي مقدسي اوبه وپاشل سي

چي په دې ځاي کي د يو دوهم مذهب د عبادت گاه کيدو په وجه چي هلته د کفر او شرک کوم جراثيم پيدا سوي دي هغه ددې او بوله برکته ختم سي او هلته د دين اسلام فيوض او برکات خپاره سي، نو په لفظ د (فاستوهبناه) کي دغه طرف ته اشاره ده.

د حديث د اخري جملې مطلب دادی چي که چيري د گرمۍ د شدت او اوږده مسافت په وجه دا اوبه وچي سي او تاسو ددې خبري بيره لرئ چي منزل مقصود ته په رسيدو سره به دا اوبه وچي سي نو په دې اوبو کي دي نوري اوبه گډي گډل سي مگر ددې څخه دا مه گڼئ چي نوري اوبه په يو ځای کولو سره به د هغو اوبو برکت او فضيلت ختم سوي دي يا کم سوي دي بلکه يا خو اولي اوبه چي په پټک کي وي وروسته اچول سوي په هغو اوبو کي خير او برکت زيات کړي يا وروسته اچول سوي په هغه دويمي اوبو کي د الله تعالی له طرفه د اشرف او فضيلت پيدا سي چي د هغه په وجه به په پټک کي موجود په مخکني اوبو کي نور خير او برکت زيات سي دا حديث پر دې خبره دلالت کوي آب زمزم باعث د خير او برکت گڼل او بيا هغه د تبرک په توگه بل ځای ته ورل جائز دي.

او پر دې قياس کيدای سي چي د مسلمانانو مشائخو او اولياء الله پاته خوراک او څيښاک يا د هغوی د بدن کنبل سوي کالي د خير او برکت باعث گڼل او هغه په متبرک گڼلو سره استعمال يې جائز دی په دې شرط چي په هغه کي د شريعت څخه زيات تجاوز نه وکړي يعني څومره شيان په متبرک او مقدس گڼلو سره د هغوی د حد څخه زيات تعظيم او تکریم يا نعوذ بالله د هغوی عبادت کول پيل نه کړي.

﴿۲۶۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَنَاءِ

د حضرت عائشې څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ موږ ته حکم راکړی دی د جوړولو

الْمَسْجِدِ فِي الدُّورِ وَأَنْ يُنْظَفَ وَيُطَيَّبَ. رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه

د مسجدونو په خپلو سيمو کي اودا چي پاک او صاف او سوا او خوشبويي لگوو. ابوداؤد، ترمذي او ابن ماجه.

تخريج: ابن ابی داؤد ۳۱۴۱، رقم: ۴۵۵، والترمذي ۴۸۹۲، ۴۹۰، رقم: ۴۹۴، ۴۹۶، ابن ماجه ۲۵۰۱، رقم: ۵۸،

تشریح: ددې حديث څخه دا معلومه سوه چي په کلیو کي مسجدونه جوړول ډیر ضروري د حکم چي د مسجدونو قیام نه یوازي دا چي د مسلمانانو د دیني او مذهبي حیثیت او قوم

بيداري ثبوت دی بلکه دهغه په وجه پراهل محله باندې د الله تعالى رحمتونه نازلېږي مگر په دې خبره پوه سه چي د مسجدونو صرف جوړول د ايماني حرارت، ديني او مذهبي بيداري ثبوت نه دي بلکه ضروري ده چي مسجدونه آباد هم وساتل سي هلته هيڅ ډول نجاست او مرداري اچول نه دي پکار او نه يې هلته پريښودل پکار دي او هغه دي په گرتي، عطر وغيره سره هم ښه وساتل سي او ددې شيانو کولو په وخت ددې محترم خای د تعظيم او تکریم په نيت وکړل سي او دا نيت دي هم وکړل سي چي د پاکۍ او صفايي او خوښي په وجه مسجد ته راتلونکي ملائکي او مسلمانان وروڼه خوشحاله سي نو په ثواب کي به يې ډير زياتوب وسي.

﴿۲۶۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

مَا أَمَرْتُ بِتَشْيِيدِ الْمَسَاجِدِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ لَتَزْخُرُ فَنِّهَا كَمَا زَخُرَتْ
الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى. رواه أبو داود.

ما ته د مسجدونو د لوړولو او ښکلي کولو حکم نه دی سوی، مگر ابن عباس ویلي دي چي تاسو به د مسجدونو زینت (ښکلا) کوئ لکه څرنگه چي یهود او نصارا د خپلو عبادت خانو زینت کوي. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۱۰۱، رقم: ۴۴۸.

د لغاتو حل: (تشييد): ای برفعها و تجصيصها: (لوړول او رنگول). مركات.

تشریح: زخرف وايي علماؤ ته او د يو شي پوره خوشبويي ته، د حضرت ابن عباس رضي الله عنه د ارشاد مطلب دادی چي خلک به په مسجدونو کي نقش و نگار کوي او دهغه پر دروازو او دیوالو باندې به سره زرايردي، د حضرت ابن عباس رضي الله عنه دا قول د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه وروسته د انساني عادت سره سم د افعالو خبر ورکولو مترادف دی يعني په راتلونکي کي به داسي خلک پيدا سي چي مسجدونه به ښکلي کوي او نقش و نگار به کوي حالانکه دهغوی طريقه به خلاف سنت وي ځکه چي اسلام د سادگۍ پسند فطرت دی د دا ډول شيانو محتمل نسي کيداي، دوهم دا چي په دې طريقې سره د يهود او نصاراوو مشابهت کيږي. متاخرين علماء د مسجدو د ښکلا او نقش و نگار اجازه ورکړې ده او ویلي يې دي چي خلک خپل سرايونه لوړ جوړوي او

هغه منقش او مزين کوي که مسلمانان خپل مسجدونه د لرگو او خاورو څخه بالکل ساده جوړ کړي نو کيدای سي چي د عوامو په نظر کي د هغه وقعت او عظمت نه وي ځکه د مسجدونو په داسي طريقې سره د جوړولو اجازه ورکړل سوې ده چي د اوسنۍ زمانې په معيار وقيع او محترم وگڼل سي .

مسجد نبوي د رسول الله ﷺ په زمانه کي بالکل ساده او اوم جوړ سوې وو ، ديوالونه يې د خښتو او بام يې د خرماو د څانگو څخه وو او د هغه ستني د خرماو د لرگي وې بيا چي حضرت عمر رضي الله عنه هغه دوهم وار جوړ کړ نو هغه هم بالکل هم هغسي مسجد ساده وساتي ، ددې څخه وروسته حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه کي دا مسجد په نوي ډول جوړ کړ ، هغه نه يوازي دا چي مسجد پراخ جوړ کړ بلکه د هغه په ديوالونو کي يې منقش ډبري او بام يې د لرگيو څخه جوړ کړ ، همداسي مسجد نبوي د رسول الله ﷺ د زمانې په مقابله کي ډير لوی او ښکلي سو .

﴿۲۶۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د نبو څخه

السَّاعَةِ أَنْ يَتَّبَاهِيَ النَّاسُ فِي الْمَسَاجِدِ .

رواه أبو داود والنسائي والدارمي وابن ماجه .

د قيامت يوه دا هم ده چي په مسجدونو به خلک فخر کوي . ابوداؤد ، نسائي ، دارمي او ابن ماجه

تخريج : سنن ابی داؤد ۱۱ / ۳۱۱ ، رقم : ۴۴۹ والنسائي ۲ / ۳۲ ، رقم : ۶۸۸ وابن ماجه ۱ / ۲۴۴ ، رقم : ۷۳۹ والدارمي ۱۱ / ۳۸۳ ، رقم : ۱۴۰۸ .

تشریح : مطلب دادی چي قيامت ته نژدې خلک به لوی لوی مسجدونه جوړوي او هغه به ښکلي کوي او د هغه څخه به د خلکو مقصد دا وي چي او د هغوی نيت به خالصا لله نه وي بلکه د هغوی مقصد به دا وي چي هغوی په لوی فخر سره خپل دا کارنامه د دنيا مخته وړاندي کوي او دنيا والا په دوی تعريف وکړي .

﴿۲۶۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُرِضَتْ عَلَيَّ أَجُورُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : ماته وړاندي سوه ثوابونه

أَمَّتِي حَتَّى الْقَذَاةُ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ وَعُرِضَتْ عَلَيَّ ذُنُوبُ أَمَّتِي

زما دامت تردې چي د مسجد خنځه د خاشو او ګرد ليري کولو ثواب هم، او زما په وړاندي زما دامت گناهونه وړاندي کړل سول

فَلَمْ أَرْ ذَنْبًا أَكْبَرُ مِنْ سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ أَوْ آيَةٍ أُوتِيَهَا رَجُلٌ ثُمَّ نَسِيَهَا.

رواه الترمذي وأبو داود.

په هغو کي ماته ددې خنځه لويه گناه په نظر نه راغلل چي د چا د قرآن کریم يو سورت يا يو آيت په ياد وي بيا يې هير کړي. ترمذي او ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۱۶۱۱، رقم: ۴۶۱ و الترمذي ۱۶۲۸۵، رقم: ۲۹۱۶.

تشریح: د يو چا د قرآن کریم سورت يا ايت ياد کيدل د الله تعالی لوی نعمت دی او چا چي د يادولو وروسته هير کړو گویا هغه سړی د دې لوي نعمت سخته بې قدري او ناشکري وکړه او ددې قدر يې ونه پيژندی نو داسي سړی به سخت گناه کار سي.

﴿۲۶۸﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَشِّرِ

د حضرت بريدة رضي الله عنه خنځه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زيری ورسره

الْمَشَائِئِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواه الترمذي

وأبو داود. ورواه ابن ماجه عن سهل بن سعد وأنس.

هغه خلکو ته چي په تیاره کي د مسجدو په لوري ځي، د قیامت په ورځ به هغوی ته پوره رڼا په برخه وي. (ترمذي، ابوداؤد)

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۷۹۱۱، رقم: ۵۶۱ و الترمذي ۴۳۵۱۱، رقم: ۲۲۳. وابن ماجه: ۲۵۶۱۱، رقم: ۷۸۰

تشریح: په دغه ارشاد کي دې آيت ته اشاره ده:

نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا

ژباړه: د هغوی نور به د هغوی راسته او چپه خوا ته خغلي او داسي دعاء به کوي چي اې زموږ ربه! زموږ لپاره دا نور تر آخره پوري قائم ولرې.

﴿۲۶۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل :

إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى

کله چې تاسو یو څوک د مسجد خبر اخیستونکی ووينئ نو د هغه د ایمان شاهدي ورکړئ ځکه الله تعالی

يَقُولُ (إِنَّمَا يُعَمِّرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ .

رواه الترمذي وابن ماجه والدارمي .

فرمایي: (مسجدونه هغه څوک ابادوي چې پر الله تعالی او د قیامت پر ورځ ایمان لري). ترمذي ، ابن ماجه او دارمي ،

تخریج: سنن الترمذي ۱۴۵، رقم: ۲۶۱۷، وابن ماجه: ۲۶۳۱، رقم: ۸۰۲، والدارمي ۳۰۲۱، رقم: ۱۲۲۳.

تشریح: ددې ارشاد مطلب دادی چې که چیري تاسو داسي یو سړی وويني چې هغه د الله تعالی تعالی د کور خبر اخلي يعني هغه د مسجد ساتنه او جوړول کوي د هغه د پاکۍ خیال ساتي او په دې کي یې لمونځ کوی او په دې کي یې عبادت کوی او د ديني علومو او درسونو کي بوخت وو نو تاسو دده په اړه شاهدي ورکړئ چې هغه مومن د الله تعالی اود هغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمانبردار بنده دی .

﴿۲۷۰﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اُذِّنْ لَنَا فِي الْإِخْتَصَاءِ

د حضرت عثمان ^(۱) بن مظعون رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته وویل: اې د الله رسوله! ما ته د ځان خصي کولو اجازه راکړئ (د زنا د پيري څخه)

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ خَصَى وَلَا اخْتَصَى إِنَّ

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: هغه سړی زموږ د ډلي څخه نه دی چې خپل ځان خصي کړي او یا بل

۱ د نوموړي نوم عثمان بن مظعون او کنيت يې ابوسائب دی نوموړی یو جلیل القدر صحابي او څلور لسم مسلمان سړی دی ، په هجرت حبشه کي هغه او د هغه زوی سائب رضی اللہ عنہ شامل وه او د مدينې په هجرت کي هم شامل سول ، په مهاجرينو کي لومړنی صحابي دی چې په مدينه منوره کي په (۲هـ) وفات سو ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دده بدن مبارک مچ کړی وو .

خصي کړي، بېله شکه

خَصَاءَ أُمَّتِي الصِّيَامَ . فَقَالَ أُذْنُ لَنَا فِي السِّيَاحَةِ . قَالَ إِنَّ سِيَاحَةَ أُمَّتِي

زما د امت لپاره د شهوت ختمولو طريقه روژه نيول دي، بيا عثمان بن مظعون رضي الله عنه وويل: ماته
د سياحت اجازه راكړئ، رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د امت سياحت

الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . فَقَالَ أُذْنُ لَنَا فِي التَّرَهُّبِ فَقَالَ إِنَّ تَرَهُّبَ أُمَّتِي

د الله ﷻ په لاره كې په جهاد تلل دي، بيا عثمان رضي الله عنه وويل: ماته د دنيا پرېښودلو اجازه راكړئ
رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د امت لپاره د دنيا پرېښودل دادي چي

الْجُلُوسُ فِي الْمَسَاجِدِ أَنْتَظَارَ الصَّلَاةِ . رواه في شرح السنة .

هغوی په مسجد کي کښيني او د لمانځه انتظار وکړي .

تخریج: البغوي في شرح السنة ۳۷۰۸۲، رقم: ۴۸۴.

تشریح: د حضرت عثمان ابن مظعون رضي الله عنه خواهش دا وو چي هغه داسي کار وکړي چي په هغه
سره د دنيا لذتونه، نفساني خواهشات او شيطاني حرکات کي اخته نسي چي د الله تعالی رضا
او خوښي حاصله کړي نو تر ټولو تر منځه هغه د رسول الله ﷺ د دې خبري اجازه وغوښتل چي
هغه د خپل قوت مردي په ختمولو سره بالکل نامرد جوړ سي چي د زنا په ډول لويه گناه کي د
اخته کيدو بيره پاته نسي نو رسول الله ﷺ د هغه دا خواهش د انساني فطرت او اسلامي روح
خلاف گڼلو سره هغه ته د دې فعل څخه د منعه کيدو حکم ورکړ او ورته يې وفرمايل که ته
غواړې چي د نفساني خواهشاتو څخه ځان وساتې او روحاني او عرفاني خواهشات غالبه سي
نو د هغه آسان علاج دادي چي روژه ونيسه ځکه چي روژه شهوت ختموي او د تعلق مع الله
جذبات ته ځلا ورکوي بيا هغه د سيل او سياحت اجازه وغوښتل چي په دې شغلې سره نفساني
خواهشات کي کمي راسي رسول الله ﷺ د دې څخه هم منعه کړ ځکه چي پر محکمه باندي
گرځيدل او د ليري ليري ځايو سفر اختيارول يوازي په جهاد في سبيل الله کي مطلوب او
محمود دي صرف د سيل او سياحت په خاطر د دنيا چکر وهل لکه څرنگه چي ځيني فقير قسم
خلگ يې کوي دا د عقلمندی خبره نه ده او نه د دې څخه اخروي منفعت او خير حاصليري ددې
وروسته هغه د راهب جوړيدو خواهش ظاهر کړ څرنگه چي په اهل کتاب کي هغه خلک چي

ديندار او مذهبي وي د دنياوي تعلقاتو نه کونج نشيني اختياروي او د دنيا ټول لذتونه او مشغوليات پرېږدي تردې چې نه ښځو ته ورځي او نه د نورو خلکو سره يو ځای کيږي رسول الله ﷺ د هغه د دغه خواهش رد وکړ ځکه چې رهبانيت د اهل کتاب طريقه ده دا د اسلام د تعليماتو او د اسلامي فطرت بالکل خلاف ده.

رسول الله ﷺ وفرمايل: زموږ په امت کي رهبانيت يوازي په دومره اندازه دی چې په مسجدونو کي د لمونځوپه انتظار کي کښينئ ځکه چې داسي دټولو خلکو او د دنيا دټولو شيانو څخه د لمونځ په گرځولو سره د پروردگار خوا ته توجه کيږي او پر دې بي شميره اجر او ثواب ترلاسه کيږي ددې په مقابل کي د اهل کتاب چې کوم رهبانيت دی هغه بالکل بې گټي او بيکاره دی چې ددې انجام د دين او دنيا په اعتبار سره ښه نه وي.

﴿٦٤١﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالرحمن بن عائش رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل:

وَسَلَّمَ رَأَيْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ قَالَ فَبِمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟

ما خپل پروردگار په خوب کي په غوره صورت کي وليدی الله تعالی زما څخه پوښتنه وکړه مقريينو ملائکو په کومه معامله کي بحث کوی؟

قُلْتُ أَنْتَ أَعْلَمُ قَالَ فَوَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ كَتِفَيْ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا بَيْنَ ثَدْيَيْ

ماوويل: اي الله! ته ښه پوهيږې، ددې په اوریدو سره الله تعالی خپل لاس زما د تيانو په منځ کي کښېښودی چې د هغه يخ والی ما په خپله سينه کي محسوس کړ

فَعَلِمْتُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَتَلَا (وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ

او ما ته د آسمانو او مځکو د ټولو شيانو علم ترلاسه سو بيا رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت کړ: (همداسي موږ ابراهيم عليه السلام ته وښودی تصرف)

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ). رواه الدارمي مرسلا

د آسمانو او مځکي چې هغه يقين کوونکو خلکو کي شامل سي، (دارمي مرسلا)

وَلِلَّزْمِذِيِّ نَحْوَهُ عَنْهُ . وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَمَعَاذِ ابْنِ جَبَلٍ وَزَادَ فِيهِ قَالَ : يَا

او ترمذي هم دا حديث د عبد الرحمن بن عائش ابن عباس او معاذ بن جبل خنجه روايت كړې دى
او دا الفاظ يې پكښې زيات كړي دي چي الله تعالى پوښتنه وكړه اې

مُحَمَّدُ هَلْ تَدْرِي فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى قُلْتُ نَعَمْ فِي الْكُفَّارَاتِ

محمد! تاته څرگنده ده چي مقرينو ملائكو پر كوم شي بحث كوي . رسول الله ﷺ وفرمايل
هو، ما ته څرگنده ده هغوى د (گناهو) پر كفارو بحث كوي

وَالْكَفَّارَاتُ الْمَكْتُ فِي الْمَسَاجِدِ بَعْدَ الصَّلَوَاتِ وَالْمَشْيِ عَلَى الْأَقْدَامِ إِلَى

او هغه كفاري د لمونځونو خنجه وروسته په مسجدو كي ناسته او د بل وخت د لمانځه انتظار
كول او پر پښو تلل

الْجَمَاعَاتِ وَابْلَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكَارِهِ وَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ

مسجدو ته او د سختۍ (بخ يا ناروغۍ) په حالت كي په اوبو او دس كول چا چي داسي وكړل
هغه به پر نيكي ژوندى وي او مړ كيږي به

بِخَيْرٍ وَكَانَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ وَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِذَا صَلَّيْتَ فَقُلْ

پر نيكي او د گناهو خنجه به داسي پاك سي لكه نن چي د مور خنجه پيدا سوي وي بيا الله تعالى
وفرمايل : اې محمد ﷺ! هر كله چي ته د لمانځه خنجه فارغ سي نو دا دعاء كوه :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ فَإِذَا

اللهم اني غير مفتون. (اې الله زه ستا خنجه د نيكو اعمالو توفيق غواړم او د خرابو كارونو
د پرېښودلو او د مسكينانو سره د محبت ساتلو او اې الله! كله چي

أَرَدْتُ بِعِبَادِكَ فِتْنَةً فَأَقْبِضْنِي إِلَيْكَ غَيْرَ مَفْتُونٍ قَالَ وَالدَّرَجَاتُ إِنْ شَاءَ

ته د خپلو بندگانو په فتنه كي د اچولو اراده وكړې نو زما روح قبض كړې چي ما ته فتنه ونه
رسيږي، د دې وروسته رسول الله ﷺ د امت د تعليم لپاره وفرمايل : الله تعالى نبي ته د هدايت

لپاره وویل چي درجي لوړونکي د اشیان دي

السَّلَامُ وَإِطْعَامُ الطَّعَامِ وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ وَلَفْظُ هَذَا الْحَدِيثِ
كَمَا فِي الْمَصَابِيحِ لَمْ أَجِدْهُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِلَّا فِي شَرْحِ السُّنَّةِ .

سلام رواج کول يعني هر سړي ته سلام کول، ډوډۍ ورکول، د شپې چي خلک بیده وي نو لمونځ کول، په مصابيح کي چي څرنگه ددې الفاظ دي ما د شرح السنة څخه پرته دا روايت د عبد الرحمن څخه منقول پيدا نه کړ.

تخريج: سنن الدارمي ۱۷۰/۲، رقم: ۲۱۴۹ والترمذي ۳۴۳/۵، رقم: ۳۲۳۵، مصابيح السنة ۲۹۰/۱، رقم: ۵۱۲ البغوي في شرح السنة ۳۵/۴-۳۷، رقم: ۹۲۴.

تشریح: که رسول الله ﷺ الله تعالی په خوب کي لیدلی وي لکه څرنگه چي په یو بل روايت کي ددې وضاحت دی نو په دې کي څه اشکال نسته ځکه چي انسان ډیر واره شکل لرونکی شکل پرته د شکل څخه ویني او یو شکل نه لرونکی شی د شکل په صورت کي ویني، هو که دا وویل سي چي رسول الله ﷺ الله تعالی د بیدارۍ په عالم کي لیدلی نو بیا ددې تاویل کول ضروري دي او تاویل به دا وي چي د صورت څخه مراد صفت دی چي حق تعالی جل شانہ د صفت جمال او لطف و کرم سره تجلي وفرمایل، دا تاویل حقیقت او محاورې ته بالکل نژدې دی، ځکه چي اکثر د صورت اطلاق پر صفت باندي کیږي څرنگه چي په ورځني خبرو اترو کي د یو شي د حقیقت او کیفیت د بیان پر وخت ویل کیږي چي صورت حال دادی، یا ددې مسئلې صورت دادی او داسي نور او دا هم غوره ده چي دا صورت د معنی محمول د رسول الله ﷺ ذات اقدس وگرځول سي همداسي د رسول الله ﷺ د ارشاد به معنا دا وي چي ما خپله رب ولیدی او هغه وخت زه په ښه صورت کي وم.

د رسول الله ﷺ څخه د الله تعالی د پوښتني مطلب دا وو چي مقربین ملائکو د کوم اعمالو د فضیلت او عظمت په باره کي بحث کوی یا هغه کوم اعمال دي چي هغه مقام قبولیت ته په رسولو کي ملائکو په خپلو کي بحث کوی، په دې توگه چي یوه ملائکه خو وایي چي دا عمل به مقام قبولیت ته زه مخکي رسوم او دوهمه وایي چي زه به یې وړم.

د رسول الله ﷺ د اوږو په مینځ کي د الله تعالی لاس اېښودل په حقیقي معنی کي نه دي چي واقعي الله تعالی خپل لاس د رسول الله ﷺ د اوږو په مینځ کي ایښی وو، ځکه چي الله

تعالیٰ د ظاهري اجسام د ثقاتل څخه پاک دی بلکه په اصل کې دا د هغه شي څخه کنایه ده چې الله تعالیٰ رسول الله ﷺ د خپل فضل، کرم او د جزاء او انعام په زیاتوب سره په خاصه توګه څرنگه چې په دنیاوي ژوند کې موږ وینو چې هر کله یو پاچا یا امیر پر خپل خاص خادم باندې ډیر زیات مهربان وي او د هغه څخه ډیر زیات خوشحاله وي نو هغه د هغه خادم پر ملا یا د هغه پر غاړه لاس راتیر کړي، دا ددې خبرې اظهار دی چې هغه د خادم څخه ډیر زیات خوشحاله دی او پر هغه د انعام او اکرام باران کونکی دی، په سینه کې یخوالی محسوس کول د فیض رباني د اثر رسیدو څخه کنایه ده، رسول الله ﷺ فرمایي چې کله فیض رباني سینې ته ورسیدی نو د مځکې او آسمان ټولي پردې پورته سوې او د ټولو شیانو علم ماته حاصل سو نو رسول الله ﷺ ددې موقع او حال مناسبت او د هغه پر امکان باندې د شاهدي ورکولو په ارادې سره مذکور آیت تلاوت کړ، ددې مطلب دادی چې اې محمد! ﷺ څرنگه چې موږ ستا دمخ څخه د مځکې او آسمانو پردې پورته کړې د هغه په نتیجه کې تا ته د ټولو شیانو علم حاصل سو، همداسې موږ خپل جلیل القدر پیغمبر او خلیل حضرت ابراهیم ﷺ باندې هم د عالم ربوبیت او الوهیت حقیقتونه ظاهري کړي وه او پر هغه مو د مځکې او آسمانو د ټولو شیانو لیدنه کړې وه چې هغه د الله تعالیٰ پر ربوبیت او الوهیت باندې د پوره یقین کونکو څخه سي، همداسې د آیت د آخري الفاظو (ولیکون من الموقنین) معطوف علیه به محذوف وي او پوره عبارت به داسې وي چې موږ حضرت ابراهیم ﷺ ته عالم ربوبیت او الوهیت بنودلی وو چې هغه ددې په ذریعه زموږ د ذات د وجود په اړه دلیل ونیسي او د یقین کونکو څخه سي.

د حدیث د آخري برخې مطلب دادی چې انسان ته پکار ده چې هغه د غرور او تکبر خراب عادتونه په لیري کېدو سره په خپل ځان کې د تواضع، انکساری، عاجزی، سخا او بخښنې، عبادت او ریاضت جذبات او اوصاف پیدا کړي، او ددې عرفاني اصولو په رڼا سره خپل زړه او دماغ منور کولو سره نه یوازې دا چې د الله تعالیٰ حقیقي بنده جوړ سي بلکه د پوره انسانیت لپاره د رحمت او راحت باعث جوړ سي.

شرف مردې جو دست و کرامت بسجود هر که این هر دو ندارد عدمش به زوجود

﴿۶۴﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ

د حضرت ابوامامه رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: درې کسان دي چې

كُلُّهُمْ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ رَجُلٌ خَرَجَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ ضَامِنٌ

د هغوی ذمه داري الله تعالى پر ځان اخیستی ده: یو غازي چي د الله ﷻ په لار کي د غزا لپاره د کور څخه وتلی وي هغه د الله ﷻ په ذمه داری کي دي

عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يُرَدَّهُ بِمَآئِلَ مِنْ أَجْرِ أَوْ غَنِيمَةٍ وَرَجُلٌ

تر څو چي هغه شهيد سي نو په جنت کي به داخل کړل سي او که ژوندی پاته سي نو ثواب او مال غنیمت سره به بیرته راستون سي، دوهم هغه کس چي

رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ فَهُوَ ضَامِنٌ

عَلَى اللَّهِ. رواه أبو داود.

د مسجد په لور ولاړی هغه هم د الله په ساتنه کي دی او دریم هغه سړی چي خپل کور ته په سلام کولو سره داخل سي هغه هم د الله په ذمه داری کي دی. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۱۶۱۳-۱۷، رقم: ۲۴۹۴.

تشریح: پر الله تعالى باندي د لومړني سړي لپاره چي کومه ذمه ده هغه خو بيان کړل سوه چي هغه په دين او دنيا دواړه ځايو کي انعامات حاصلېږي مگر د دوهم او دريم سړي لپاره چي کومه ذمه پر الله تعالى ده هغه خو څرگنده وه ځکه د هغه د بيانولو ضرورت محسوس نه سو، په کور کي په سلام کولو سره داخل سئ، ددې دوې معناوي دي يو خو دا چي په کور کي داخل سي نو کورنۍ ته دي سلام وکړي، په دې صورت کي د هغه لپاره پر الله تعالى دا ذمه ده چي هغه او د هغه کورنۍ په خير او برکت سره وگرځوي او پر هغه د خپل رحمتونو او مهربانيو دروازې خلاصي کړي.

دوهمه معنی داده چي کله په کور کي داخل سي نو د خلکو د صحبت څخه د امت او سلامتی تر لاسه کولو لپاره په کور کي اوسيدل پر خپل ځان لازم کړي او د کور څخه د باندي نه وځي نو په دې صورت کي د هغه لپاره پر الله تعالى باندي دا ذمه ده چي هغه به د مصيبتو او آفاتو څخه خوندي او سلامت ساتي.

﴿۶۴﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چي ووزي د خپل کور څخه

مُتَطَهِّرًا إِلَى صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ فَأَجْرُهُ كَأَجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرِمِ وَمَنْ خَرَجَ إِلَى

چي اودس وکړي او د فرض لمانځه ادا کولو لپاره مسجد ته ولاړ سي هغه ته به دومره ثواب ورکول کيږي لکه څومره چي احرام تړونکي حاجي ته ورکول کيږي او کوم سړی چي ووزي

تَسْبِيحِ الضُّحَى لَا يُنْصِبُهُ إِلَّا إِيَّاهُ فَأَجْرُهُ كَأَجْرِ الْمُعْتَمِرِ وَصَلَاةٌ عَلَى اثْرِ صَلَاةٍ

د څانبت د لمانځه لپاره د کور څخه او خاص د څانبت د لمانځه کولو په نيت مسجد ته ولاړ سي د هغه ثواب د عمره کوونکي د ثواب برابر دی او د يوه لمونځ وروسته دوه لمونځ کول

لَا لَغْوَ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عِلِّيَّيْنِ . رواه أحمد وأبو داود .

او د دې دوو لمنځو په منځ کي پالتو خبري نه کول داسي عمل دی چي په عليين کي ليکل کيږي . احمد ، ابو داؤد

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲۶۸۵ و ابو داؤد ۲۷۷۱، رقم: ۵۵۸.

تشریح: په دې حديث کي اوداسه ته په احرام سره او لمانځه ته په حج سره مشابهت ورکړل سوی دی او په دواړو کي د تشبيه وجه داده چي څرنگه حاجي د حج په اراده د کور څخه وځي او په احرام تړلو سره حج ته ځي نو هغه چي کله د کور څخه وځي هغه ته هم د هغه وخت څخه ثواب ترلاسه کېدل پيل کيږي او د هغه د ثواب لړۍ د هغه د راتلو پوري جاري وي همدا سي کوم سړی چي صرف د لمانځه په ارادې سره وځي نو هغه چي کله د کور څخه وځي هغه ته هم د هغه وخت څخه ثواب ترلاسه کيدل پيل کيږي او تر څو پوري چي هغه د لمانځه وغيره څخه د فارغه کېدو سره کور ته راځي نو هغه ته ثواب رسيږي مگر په دې خبره هم پوه سئ چي د لمونځ کونکي او حاجي په ثواب کي دغه برابري د ټولو وجو څخه نه وي کنه نو بيا د حج کولو څه معنی پاته کيږي، يعني ددې مطلب دا نه دی چي په ثواب کي بالکل دواړه برابر دي ځکه چي د حاجي ثواب د لمونځ کونکي د ثواب څخه ډير زيات وي .

د دغه حديث څخه دا خبره هم معلومه سوه چي د حج په نسبت عمرې ته هغه حيثيت حاصل دی کوم چي د فرض لمانځه په نسبت نفل لمانځه ته حاصل دی . د کتاب في عليين څخه د حديث د آخري برخي مطلب کنایه دا معلومېږي چي کوم سړی د لمانځه پابندي او ساتنه کوي يعني ټول لمنځونه په پابندي سره ادا کوي او د لمانځه د هغه ټولو شرطونو او ادبونو لحاظ کولو سره داسي کوي چي د هغه په دغه عمل او نيت کي د لمانځه خلاف د هيڅ شي دخل نه وي نو دا يو داسي شی دی چي ددې څخه اعلى او غوره هيڅ عمل نسته . کومي ملائکي چي پر نيکۍ ليکلو باندي ماموره دي د هغوی د دفتر نوم عليين دی چي ټول اعمال هلته جمع کېږي .

﴿٦٤﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : کله چي

مَرَرْتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعَوْا قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا رِیَاضُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ:

تاسو د جنت باغو ته ولاړ سئ نو هلته میوه خورئ ، د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وسوه چي : اې دالله رسوله ! د جنت باغونه کوم دي ؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

الْمَسَاجِدُ . قِيلَ وَمَا الرَّتْعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ . رواه الترمذي .

مسجدونه ، او پوښتنه وسول چي ددې میوه څه شي ده ؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ . ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي : ۴۹۷۱۵ - ۴۹۸ ، رقم : ۳۵۰۹ .

تشریح : مسجد و ته د جنت باغونه ځکه ويل سوي دي چي په دې کي عبادت کول او لمونځ د جنت د باغونو د تر لاسه کولو سبب دي ، رتع په اصل کي دې ته وايي چي باغ ته ولاړ سي ښه میوې و خوري او خوندور شيان و خوړل سي او د ويالو وغيره سيل و کړل سي څرنگه چي باغو ته تلونکي داسي کوي بيا دا لفظ د ثواب عظيم مرتبې ته د رسيدو په معنی کي استعمال سوی دی . په هر حال ددې حديث حاصل دادی چي کله تاسو مسجدونو ته ولاړ سئ نو مذکوره تسبیحات وایاست ځکه چي په دې سره ډیر زیات ثواب تر لاسه کېږي .

﴿۶۷۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَتَى الْمَسْجِدَ لِشَيْءٍ فَهُوَ حَظُّهُ . رواه أبو داود

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم څوک چي مسجد ته د يو مقصد لپاره راځي (يعني ديني يا دنيوي مقصد) نو هغه د هغه نصيب دی . ابو داود .

تخريج : سنن ابی داؤد : ۳۲۰۱ ، رقم : ۴۷۲ .

تشریح : مطلب دادی چي کوم سړی مسجد ته د کوم مقصد لپاره راسي نو هغه ته به هغه شی په برخه کيږي ، يعني که چيري د عبادت لپاره ځي نو د هغه ثواب به ورته تر لاسه کيږي او که د يو دنيوي مقصد لپاره راځي نو په گناه اخته کيږي ، دا حديث د مضمون په اعتبار د نيت د مشهور حديث انما الاعمال بالنيات يو برخه ده .

﴿۶۷۶﴾: وَعَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ عَنْ جَدَّتِهَا فَاطِمَةَ الْكُبْرَى قَالَتْ كَانَ

بي بي فاطمه بنت حسين د خپلي انا بي بي فاطمې رضي الله عنها څخه روايت کوي چي کله به

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَسَلَّمَ وَقَالَ

رسول الله ﷺ مسجد ته ننوتی نو پر محمد ﷺ باندې به يې درود او سلام وايه يعني دا الفاظه به يې فرمايل : صل علي محمد وسلم ، بيا به يې دا دعاء کول :

رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَإِذَا خَرَجَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَسَلَّمَ

رب اغفر لي رحمتک ، (اې پروردگاره زما گناهونه و بخښې او زما لپاره د رحمت دروازي خلاصي کړې ، او هر کله چي به د مسجد څخه وتی نو دورد به يې وايه پر محمد ﷺ

وَقَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ . رواه الترمذي وأحمد وابن

ماجه وفي روايتها قالت إذا دخل المسجد وكذا إذا خرج قال بسم الله

والسلام على رسول الله بدل صلى على محمد وسلم . وقال الترمذي ليس

إسناده بمتصل وفاطمة بنت الحسين لم تدرك فاطمة الكبرى .

او ويل به يي اي ربه! زما گناهونه و بخسني او خلاصي کړې ماته دروازي د فضل خپلي (ترمذي، احمد، ابن ماجه) د احمد او ابن ماجه په يوه روايت کي دا الفاظ دي کله چي به رسول الله ﷺ مسجد ته ننوتی يا راوتی نو دا الفاظ به يي ويل: بسم الله والسلام على رسول الله .

تخريج: سنن الترمذي ۱۲۷/۲، ۱۲۸، رقم: ۳۱۴ والامام احمد في مسنده ۲۸۲/۶، وابن ماجه: ۲۵۳/۱، ۲۵۴، رقم: ۷۷۱.

تشریح: رسول الله ﷺ د درود او سلام الفاظ داسي نه دي فرمايلي چي اللهم صل على، يا اللهم اغفر لمحمد، ځکه چي د درود او سلام سره د اسم شريف مناسبت دی، همداسي رب اغفر لي ارشاد فرمايلو کي د رسول الله ﷺ د تواضع او عاجزي اظهار کيږي يا دا به وويل سي چي رسول الله ﷺ دا الفاظ د امت د تعليم لپاره وفرمايل چي خلکو ته دا معلومه سي چي درود او سلام په کومو الفاظو په ذريعه استول کيږي.

بي بي فاطمه صغری چي ددې حديث راوي ده او د حضرت امام حسين رضي الله عنه لور ده هغې د خپل انا زمانه نه ده ليدلې ځکه چي کوم وخت حضرت امام حسين رضي الله عنه عمراته کاله وو نو ددې حديث سند متصل نه سو ځکه چي په مينځ کي يو راوي متروک دی .

﴿۶۷۷﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه دده د نیکه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَنَاشُدِ الْأَشْعَارِ فِي الْمَسْجِدِ وَعَنِ الْبَيْعِ وَالْإِشْتِرَاءِ

په مسجد کي د اشعارو ويلو څخه او پلورلو او رانيولو څخه منعه فرمايلې ده

فِيهِ وَأَنْ يَتَحَلَّقَ النَّاسُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَبْلَ الصَّلَاةِ فِي الْمَسْجِدِ .

رواه أبو داود والترمذي .

او د جمعې په ورځ د لمانځه څخه مخکي حلقه جوړولو څخه يې منعه فرمايلې ده . ابوداؤد او ترمذي

تخريج: سنن ابی داؤد ۶۵۱/۱، رقم: ۱۰۷۹ والترمذي ۱۳۹/۲، رقم: ۳۲۲؟

تشریح : د اشعار څخه مراد داسي اشعار دي چي په هغه کي درواغ او پالتو خبري ذکر سوي وي ځکه چي مسجد د الله تعالی د عبادت کولو ځای دی هلته د شریعت خلاف او پالتو خبري بیانول ناجائز دي البته داسي اشعار چي په هغو کي د الله تعالی توحید او مناجات او د رسول الله ﷺ یا د هغوی د مخلص متبعینو او فرمانبردارو امتیانو تعریف او توصیف د دین او مذهب او اخلاق څلونکو خبرو ذکر وي نو د هغو ویل په هر ځای کي جائز او مستحسن دي ، رسول الله ﷺ به د شاعر اسلام حضرت حسان رضي الله عنه لپاره چي د خپلو اشعارو په ذریعه به یې د رسول الله ﷺ صفت او د کفارو بد بیانول په مسجد نبوي کي به یې منبر اچوی ، حضرت حسان رضي الله عنه به پر هغه منبر دریدی او دا ډول پاک اشعار به یې ویل ، او رسول الله ﷺ به فرمایيل چي جبرائیل علیه السلام د حسان رضي الله عنه تائید کوي ځکه چي هغه د خپل اشعارو په ذریعه د الله تعالی د لوري د کفارو مقابله کوي ، په مسجد کي څرنگه چي رانیول او پلورل منعه دي همدا رنگه هلته نور دنیاوي معاملات هم منعه دي .

د جمعې په ورځ د لمانځه کولو څخه مخکي په مسجد کي حلقه جوړولو سره ناسته چي رسول الله ﷺ منعه فرمایلي ده ، علماؤ ددې مختلف وجهي بیانوي ، ویل کیږي چي رسول الله ﷺ ددې څخه ځکه منعه فرمایلي ده چي د حلقې جوړولو سره ناسته د لمونځ کونکو د هیئت اجماع خلاف ده ، دوهم دا چي د جمعې د لمانځه لپاره په مسجد کي جمع کېدل خپله یو مستقل او عظیم الشیان کار دی ترڅو پوري چي ددغه کار څخه يعني د جمعې د لمانځه څخه فارغ نسي په دوهم کار کي بوخت کېدل مناسب نه دي او دا چي په حلقه جوړولو سره ناسته د غفلت سبب دی په دغه دوو صورتونو کي ددې نهی تعلق به په خاصه توګه سره د خطبې وخت سره نه وي .

دریمه وجه دا بیانېږي چي هغه وخت د پټه خوله اوسیدو دی او په زیاته توجه سره د امام د خطبې د اوریدو دی او په حلقه جوړولو سره په ناستي سره د امام خطبې ته توجه کمه وي نو دا صحیح نه ده ، په دې صورت کي به ددې منعه تعلق یوازي د خطبې وخت سره وي نو د لومړني او دویمي توجه په صورت کي به دا نهی تنزیهي وي او د دویمي توجه په صورت کي به دا نهی تحریمي وي .

﴿٦٤٨﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَيْتُمْ

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایيل : هر کله چي تاسو ووينئ

مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا لَا أَرْبَحَ اللَّهُ تِجَارَتَكَ وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ

چي يو څوک رانيول او پلورل کوي په مسجد کي نو هغه ته ووايست چي الله ﷻ دي ستا په تجارت کي تا ته گټه نه درکوي، او هر کله چي تاسو ووينئ

يَنْشُدُ فِيهِ ضَالَّةً فَقُولُوا لَا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ . رواه الترمذي والدارمي

چي يو څوک د ورک سوي شي لته کوي نو ووايست چي الله ﷻ دي ستا شی نه در پيدا کوي . ترمذي او دارمي

تخريج: سنن الترمذي ۶۱۰۱۳-۶۱۱، رقم: ۱۳۲۱، والدارمي ۳۷۹۱۱، ۳۸۰، رقم: ۱۴۰۱.

﴿۶۷۹﴾: وَعَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

د حضرت حکیم بن حزام رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ منعه فرمایلي ده د دې څخه چي

يُسْتَقَادُ فِي الْمَسْجِدِ وَأَنْ يُنْشَدَ فِيهِ الْأَشْعَارُ وَأَنْ تُقَامَ فِيهِ الْحُدُودُ . رواه أبو

داود في سننه وصاحب جامع الأصول فيه عن حكيم . وفي المصابيح عن جابر .

په مسجد کي قصاص واخيستل سي او همداسي د اشعارو ويلو او په مسجد کي د حد جاري کولو څخه منعه فرمایلي ده . ابو داؤد

تخريج: سنن ابی داؤد ۶۲۹۱۴، رقم: ۴۴۹۰ وجامع الاصول ۳۴۶۱۳، رقم: ۱۹۳۹.

﴿۶۸۰﴾: وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى

حضرت معاوية بن قره د خپل پلار څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ منعه فرمایلي ده

عَنْ هَاتَيْنِ الشَّجَرَتَيْنِ يَغْنِي الْبَصَلَ وَالْثُّومَ وَقَالَ مَنْ أَكَلَهُمَا فَلَا يَقْرَبَنَّ

د دې دوو بوټو (يعني پياز او وږه) څخه او فرمایلي يې دي کوم څوک چي دا شيان وځوري هغه دي نژدې نه راځي

مَسْجِدَنَا وَقَالَ إِنْ كُنْتُمْ لَا بَدَّ أَكَلِيهِمَا فَأَمِيتُوهُمَا طَبْخًا . رواه أبو داود .

زمود مسجد و ته نژدې نه راځي او دا يې فرمايلي دي که ددې خوراک ضروري وي نو پوخ کړي
يې خوري. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۷۲/۴، رقم: ۳۸۲۷.

تشریح: (من اکلهما) د لومړنۍ جملې بیان دی، د رسول الله ﷺ دا فرمايل چي کوم سړی دا
و خوري هغه دي مسجد ته نژدې نه راځي، د پياز، وږي په خوړلو سره په مسجد کي د داخلې
منعه د مبالغې په توگه بيانول دي، ددې مطلب دادی چي کوم سړی دا بدبويه شيان و خوري
هغه ته پکار ده چي هغه د مسجد د عظمت او احترام سره سم مسجد ته نژدې هم رانسي او
مسجد ته داخلېدل خو پر ځای پرېږده، يا نژدې دي رانه سي: دا کنایه ده په مسجد کي د نه
داخليدو چي کوم سړی پياز او يا وږه خوړلې وي هغه دي په مسجد کي نه داخلېږي.

﴿۶۸۱﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَرْضُ

د حضرت ابوسعید رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: مَحْكَ

كُلُّهَا مَسْجِدٌ إِلَّا الْمَقْبُرَةَ وَالْحَمَّامَ. رواه أبو داود والترمذي والدارمي

ټوله مسجد ده پرته د هدیرې او حمام څخه په دې کي لمونځ کول صحیح نه دي. ابوداؤد،
ترمذي او دارمي

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۳۰/۱، رقم: ۴۹۲، والترمذي ۱۳۱۱۲، رقم: ۳۱۷، والدارمي ۳۷۵/۱، رقم: ۱۳۹۰

﴿۶۸۲﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُصَلِّيَ فِي

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ منعه فرمایلي ده د لمانځه څخه په

سَبْعَةِ مَوَاطِنَ فِي الْمَزْبَلَةِ وَالْمَجْزَرَةِ وَالْمَقْبَرَةِ وَقَارِعَةِ الطَّرِيقِ وَفِي الْحَمَّامِ

په اوو ځایو کي ۱: په امبارو کي ۲: د حیوانانو د حلالولو په ځای کي ۳: په هدیره کي ۴: د
لاري په منځ کي ۵: په حمام کي

وَفِي مَعَاظِنِ الْإِبِلِ وَفَوْقَ ظَهْرِ بَيْتِ اللَّهِ. رواه الترمذي وابن ماجه.

۶: د اوښانو د تړلو په ځای کي ۷: د خانه کعبې پر بام. ترمذي او ابن ماجه

تخریج : سنن الترمذي ۱۷۷۲، ۱۷۸، رقم: ۳۴۶ وابن ماجه ۲۴۶۱۱، رقم: ۷۴۶.

تشریح : ځيني پخواني علماء خو د حديث ظاهري الفاظو کتلو سره دا فرمايي چي په هديره کي دننه لمونځ مکروه دي او د ځينو علماؤ په نزد په هديره کي لمونځ کول جائز دي مگر قبر ته لمونځ کول په اتفاق سره د علماؤ حرام دي، پر امبارو او مذب (د حلايدو ځای) کي لمونځ کول ځکه مکروه دي چي په دغه دواړو ځايونو کي نجاست او مرداري وي، په دغه ځايو کي که داسي ځای لمونځ وکړل سي چي پاک وي مگر د هغه نژدې نجاست هم پروت وي يا پر نجاست باندي مصلی اچولو سره لمونځ وکړل سي نو دا مکروه ده ځکه چي په دې سره د دين سپکوالی او بې وقعتي ظاهرېږي او د لمانځه لوړ شان ددې خبري متقاضي دی چي پر پاک ځای باندي ادا کړل سي نه دا چي هلته نجاست او مرداري خپره سوې وي، د لاري په مينځ کي لمونځ کول ځکه منعه دي چي هلته د خلکو د تلو راتلو په وجه خيال بلي خوا ته کيږي او توجه نه تر لاسه کيږي او په دې سره د خلکو په تلو راتلو کي تکليف وي، دوهم دا چي د عامي لاري په وجه که خلک د مجبوري په وجه د لمونځ کونکي مخته تير سي نو لمونځ کونکی به گناه کار وي، په حمام کي لمونځ کول ځکه مکروه دي چي هغه د ستر خلاصولو او د شيطان د اوسيدو ځای دی، د کعبې شريفې پر بام باندي هم لمونځ کول ځکه مکروه دي چي په دې سره د کعبه الله بې ادبي کيږي، اوس د علماؤ په نزد په دې کي اختلاف دی چي په دغه اووه ځايونو کي لمونځ کولو ته چي مکروه ويل سوي دي نو ايا دا مکروه تنزيهي دي او که مکروه تحريمي، د ځينو علماؤ په نزد په دغه اووه ځايو کي لمونځ کول مکروه تنزيهي دي او ځيني علماء فرمايي چي دا مکروه تحريمي دي.

﴿۶۸۳﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلُّوا فِي

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: (که اړتيا وي) لمونځ کوئ

مَرَابِضِ الْغَنَمِ وَلَا تَصَلُّوا فِي أُعْطَانِ الْإِبِلِ . رواه الترمذي

د پسو د تړلو په ځای کي مگر د اوبانو د تړلو په ځای کي (لمونځ) مه کوئ. ترمذي

تخریج : سنن الترمذي: ۱۸۰۱۲-۱۸۱، رقم: ۳۴۸.

تشریح : د اوبانو تړلو په ځای کي د لمانځه کولو څخه ځکه منعه فرمايل سوې ده چي د اوبانو سره په لمونځ کولو کي دا اندېښنه ده چي اوبان په خلاصېدو سره لغته وغيره ونه وهي

په دې سره نه يوازې دا چې لمونځ کونکي ته د تکليف رسيدو خطره وي بلکه داسې لمونځ هم په ډاډ او اطمینان سره ادا کيدایښي البته د پسو څخه دا ډول خطره نه وي ځکه د هغوی په ځای کې د لمانځه کولو اجازه ورکړل سوې ده .

﴿۶۸۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم لعنت کړې دی د قبرو پر زیارت کونکو ښځو باندې

وَالْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالسَّرُجَ . رواه أبو داود والترمذي والنسائي .

او د قبرو څخه مسجد جوړونکو او پر قبرو څراغ بلوونکو باندې لعنت کړې دی . ابوداؤد، ترمذي او نسائي

تخریج : سنن ابی داؤد ۵۵۸/۳، رقم: ۲۲۳۶، والترمذي ۱۳۶/۲، رقم: ۳۲۰ والنسائي ۹۴/۴-۹۵، رقم: ۲۰۴۲.

تشریح : رسول الله صلى الله عليه وسلم د اسلام په پیل کې د قبرونو د زیارت کولو څخه منعه فرمایلي ده، بیا وروسته یې ددې اجازه ورکړې ده، ځینې علماء فرمایي چې دا اجازه د خلکو او ښځو دواړه په اړه ده، ښځو ته وړاندې د قبرونو د زیارت کولو اجازه نه وه مګر اوس ددې عامه اجازه درست او جائز ده، ځینې علماء فرمایي چې ددې اجازې تعلق یوازې د سړو سره دی د ښځو په حق کې هغه نه یې اوس هم باقی ده او وجه ددې دا بیانوي چې د ښځو زړونه کمزوري او غیر صابري وي په هغوی کې د ژړا او انګولا عادت وي ځکه د هغوی لپاره دا مناسب نه دي چې قبرونو ته ولاړي سي، دا حدیث هم په ظاهره ددغه علماؤ تائید کوي .

د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر مبارک زیارت د جمهورو علماؤ په نزد ددې حکم څخه مستثنی دی یعنې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر زیارت د خلکو او ښځو دواړو لپاره جائز دی، پر قبر باندې څراغونه بلول ځکه حرام دي چې په دې سره اسراف او مال ضائع کیږي .

البته ځینې علماء وایي که چیرې د قبر سره لار وي نو د هغه لارې د آسانۍ لپاره څراغ ولګول سي یا هلته په رڼا کې د یو کار کولو لپاره څراغ ولګول سي نو دا جائز دي ځکه چې په دې سره به پر قبر باندې څراغ لګول مقصد نه وي بلکه بل ضرورت او حاجت به وي .

د شاه محمد اسحاق محدث دهلوي رحمه الله علیه تحقیق دادی چې صحیح او معتمد قول سره سم ښځو ته زیارت کول مکروه تحریمي دي، په مستملي کې لیکل سوي دي چې د

قبرونو زیارت د خلکو لپاره مستحب دی او د بنځو لپاره مکروه دی، په کتاب مجلس واعظیه کې مذکور دي چې د بنځو لپاره دا حلال نه دي چې هغوی قبرونو ته ولاړي سي، ځکه چې د ابوهریره رضی الله عنه روایت دی چې: انه علیه السلام لعن زورات القبور، یعنی رسول الله صلی الله علیه و آله د قبرونو پر زیارت کونکو بنځو باندې لعنت ویلی دی.

په نصاب الاحتساب کې منقول دي چې د بنځو قبرونو ته د تلو جواز او د هغه د خرابۍ او قباحت په باره کې د قاضي څخه پوښتنه وسول؟ نو هغه وفرمایل: ددې جواز او فساد پوښتنه مه کوه بلکه دا پوښتنه وکړه چې پر دې چې کوم لعنت اوریږي د هغه مقدار څه دی؟ نو پوه سه چې کله بنځه قبر د تلو اراده وکړي نو د الله تعالی او د ملائکو په لعنت کې اخته کیږي او هر کله چې قبر ته ځي نو د هر طرف څخه شیطانان پر رافات سي او کله چې قبر ته ورسېږي نو د مړي روح پر هغې لعنت وایي او کله چې د قبر څخه راستنېږي نو د الله تعالی په لعنت کې اخته سي. په حدیث شریف کې راغلي دي چې کومه بنځه هدیرې ته ځي نو د اوو محکو او اوو آسمانونو ملائکي پر هغې لعنت وایي، نو هغه د الله تعالی په لعنت کې د هدیرې لار پرې کوي او کومه بنځه چې په کور کې ناسته د مړي لپاره دعاوي کوي نو الله تعالی هغې ته د حج او عمرې ثواب ورکوي.

د حضرت سلمان او ابوهریره رضي الله عنهما یو روایت دی چې یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه و آله د مسجد څخه په وتلو سره د خپل سرای پر دروازه ولاړ وو چې د دباندې څخه بي بي فاطمه رضي الله عنها راغلل، هغې عرض وکړ چې فلانۍ بنځه وفات سوې ده د هغې کور ته ورغلې وم، رسول الله صلی الله علیه و آله پوښتنه ځیني وکړه چې ایا ته د هغې قبر ته هم ورغلې وې؟ بي بي فاطمه رضي الله عنها وویل: معاذ الله ایا زه هغه عمل کولای سم چې د هغه په باره کې ما ستاسو څخه اوریدلي دي، رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل: تابه وکړل چې د هغې قبر ته نه ورغلې که چیري ته د هغې قبر ته تللې وای نو د جنت بوی به هم درته تر لاسه سوی نه وای.

قاضي ثناء الله پاني پتي په خپل کتاب مالا بد منه کې لیکلي دي چې: د قبرونو زیارت خلکو ته خو جائز دی مگر د بنځو لپاره نه دی.

﴿۲۸۵﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ إِنَّ حَبْرًا مِّنَ الْيَهُودِ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابو امامه رضی الله عنه څخه روایت دی چې د یهودو یو ډلي د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه پوښتنه وکړه:

وَسَلَّمَ أَيُّ الْبِقَاعِ خَيْرٌ؟ فَسَكَتَ عَنْهُ وَقَالَ أَسْكُتْ حَتَّى يَجِيءَ جِبْرِيلُ

کوم ځای غوره دی؟ رسول الله ﷺ پته خوله سو، او وه یې ویل چې پته خوله کیرم تر هغو چې جبرائیل علیه السلام راځي،

فَسَكَتَ وَجَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسَأَلَ فَقَالَ مَا الْمَسْئُورُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ

نو چوپ سو او کله چې جبرائیل ﷺ تشریف راوړ نو رسول الله ﷺ دهغه څخه پوښتنه وکړه، جبرائیل ﷺ ورته وویل په دې اړه زه ستا څخه زیات نه پوهیږم

مِنَ السَّائِلِ وَلَكِنْ أَسْأَلُ رَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى . ثُمَّ قَالَ جِبْرِيلُ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي

مگر زه به دخپل رب څخه پوښتنه وکړم، تردې وروسته جبرائیل ﷺ وویل: ای محمده! زه

دَنُوتٌ مِنَ اللَّهِ دُنُوتًا مَا دَنُوتُ مِنْهُ قَطُّ . قَالَ وَكَيْفَ كَانَ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ كَانَ

نن الله جل جلاله ته دومره نژدې ورسیدم چې ددې مخکې هیڅکله دومره نژدې سوی نه وم رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چې ای جبرائیل! څنگه او څومره؟ جبرائیل ﷺ وویل:

بَيْنِي وَبَيْنَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ حِجَابٍ مِّنْ نُورٍ . فَقَالَ شَرُّ الْبِقَاعِ أَسْوَاقُهَا وَخَيْرُ

زما او د الله جل جلاله په منځ کې یوازي او یا زره پردې د نور پاته وې، الله جل جلاله وفرمایيل: بدترین ځایونه بازارونه دي او غوره ځایونه

الْبِقَاعِ مَسَاجِدُهَا . رواه ابن حبان في صحيحه عن ابن عمر

مسجدونه دي. ابن حبان.

تخریج: أخرجه الطبراني في المعجم الكبير ۱۲۸۱۲، رقم: ۱۵۴۵ و ۱۵۴۶ والامام احمد في المسند ۸۱۸۴.

تشریح: دغه پردې د مخلوق د نسبت څخه دی د الله تعالی د نسبت څخه نه دي ځکه چې الله تعالی په پردو کې نه دی بلکه مخلوق په پردو کې دی او هغه جسماني او نفساني پردې دي، ددې مثال دیوړانده لپاره د لمر په ډول دی چې څرنگه لمر په پرده کې نه دی بلکه خپله دړانده پر سترگو باندې پرده پرته وي او هغه لمر نسي لیدلای او لمر هغه ویني خپل رڼا پراچوي. پوښتنه کوونکي خو یوازي د غوره ځای په اړه پوښتنه کړې وه مگر په جواب کې د مقابلې

په توگه د غوره او بد دواړو مقامات وښودل سول چې د رحمان او شيطان دواړو کورونه معلوم سي .
 د دې حديث څخه معلومه سوه که چيري د يو سړي څخه يو داسي مسئله وپوښتل سي چې
 هغه ته په پوره توگه سره معلومه نه ده نو هغه ته پکار ده چې په جواب ورکولو کي تلوار ونه
 کړي بلکه د چا په باره کي چې پوهيږي چې هغه ددغه سوال جواب په ښه ډول پيژني نو د هغه
 څخه دي پوښتنه وکړي او د ځان څخه د زيات علم والا څخه په پوښتنه کولو کي دي څه شرم نه
 محسوس کوي .

ځکه چې دا د رسول الله ﷺ او د جبرائيل عليه السلام سنت دي ، د مشکوة شريف په اصل نسخه
 کي د رواه څخه وروسته ځای خالي دی ځکه چې د مشکوة مصنف ته د هغه کتاب نوم معلوم نه
 وو چې د هغه څخه دا روايت نقل کړل سوی دی ، وروسته ځينو علماؤ دا کتاب مذکوره ليکلی دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۲۸۲﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه واورېدل چې فرمايل يې :

مَنْ جَاءَ مَسْجِدِي هَذَا لَمْ يَأْتِ إِلَّا لِخَيْرٍ يَتَعَلَّمُهُ أَوْ يُعَلِّمُهُ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ

کوم څوک چې زما دا مسجد (مسجد نبوي) ته په دې مقصد راسي چې نيکي زده کړي يا يې بل
 ته وښيي نو د هغه مرتبه به

الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنْ جَاءَ لِغَيْرِ ذَلِكَ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الرَّجُلِ يَنْظُرُ إِلَى

د الله تعالى په لار کي د جهاد کونکي مرتبه وي او څوک چې په دې غرض سره رانه سي يعني بل
 څه مقصد يې وي نو هغه به د هغه سړي په ډول وي چې گوري

مَتَاعٍ غَيْرِهِ . رواه ابن ماجه والبيهقي في شعب الإيمان .

د بل مال ته په افسوس سره . ابن ماجه او بيهقي .

تخريج : سنن ابن ماجه ۸۲۱-۸۳، رقم: ۲۲۷ والبيهقي في شعب الإيمان ۲۶۳/۲، رقم: ۱۶۹۸ .

تشریح : د رسول الله ﷺ د خپل مسجد يعني مسجد نبوي په خاص کولو سره دې ته اشاره
 فرمايلې ده چې زما مسجد ته د خپل عظمت او فضيلت په اعتبار تر ټولو اعلى او لوړ دی او

نور مسجد و ته ددې تابع دي ځکه چې مذکوره حکم د ټولو مسجدونو لپاره یو ډول دی، د نیک کار کولو او بنودلو تخصیص یوازې د هغه د فضیلت او اهمیت د اظهار په شکل کې دی کنده لمانځه، اعتکاف، تلاوت او ذکر ټولو دا حکم دی.

د حدیث د آخري برخې مطلب دادی چې کوم سړی مسجد ته د نیک مقصد لپاره نه راځي د هغه مثال د هغه سړي دي چې د هغه سره هیڅ شی نه وي نو هغه د هغه شي څخه بل چا سره لیدو سره د حسرت او افسوس اظهار کوي دا سړي هم چې په آخرت کې د هغه سړي ثواب چې نیک مقصد او نیک نیت سره مسجد ته راغلی وو و ویني او ورته معلومه سي چې مسجد خود سعادت او د خیزد تر لاسه کولو ځای وو نو هغه ډیر په غم او حسرت کې اخته سي چې زه ولي ددغه دولت څخه محروم سوم.

یا ددې معنی داده چې یو غیر سړی سره د یو شي په لیدو سره هغه ته په بد نظر سره کتل منعه دي همداسې په مسجد کې د نیک کار د نیت څخه بغیر راتلل هم منعه دي.

﴿۲۸۷﴾: وَعَنِ الْحَسَنِ مُرْسَلًا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي

د حضرت حسن رضي الله عنه څخه مرسلا روایت دی چې نبی کریم صلی الله علیه و آله وفرمایيل: ډیر ژر به راسي

عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ حَدِيثُهُمْ فِي مَسَاجِدِهِمْ فِي أَمْرِ دُنْيَاهُمْ
پر خلکو باندي یو وخت چې خلک به په مسجدو کې دنیوي خبرې کوي،

فَلَا تُجَالِسُوهُمْ فَلَيْسَ لِلَّهِ فِيهِمْ حَاجَةٌ. رواه البيهقي في شعب الإيمان.

نو تاسو د هغو خلکو سره مه کښینی الله تعالی ته د داسې خلکو هیڅ ضرورت نسته. بیهقي
تخریج: رواه البيهقي في شعب الإيمان.

تشریح: دا ددې خبرې کنایه ده چې الله تعالی د داسې خلکو څخه بیزاره دی او هغوی د الله تعالی د پناه او رحمت څخه وتلي دي او ددې خبرې څخه هم کنایه ده چې د الله تعالی په دربار کې د هغوی اطاعت او عبادت د قبولیت درجه نسي تر لاسه کولای.

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چې په مسجد کې د دنیاوي خبرو کول مکروه دي او په ډیرو حدیثونو کې هم په مسجد کې د دنیاوي خبرو څخه منعه سوې ده او د دنیاوي خبرو څخه مراد داسې خبرې دي چې عبث، بې گټې او د حد څخه زیاتي وي او که دنیاوي خبرې یوازې د

يوې کلمې وي يا ددې درجي نه وي نو هغه په دغه حکم کي داخل نه دي .

﴿۲۸۸﴾: وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ كُنْتُ نَائِمًا فِي الْمَسْجِدِ فَحَصَبَنِي رَجُلٌ

د حضرت سائب رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه په مسجد کي بیده وم چي يو سړي زه په شگه وويستم

فَنَظَرْتُ فَإِذَا هُوَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ اذْهَبْ فَأَتِنِي بِهِذَيْنِ فَجِئْتُهُ بِهِمَا

ما چي وکتل نو هغه عمر بن خطاب رضي الله عنه وو ، هغه ما ته وويل : ورسه او دغه دوه خلک را وغواړه
(چي په مسجد کي په لوړ آواز) خبري کوي ، ما هغوی را وغوښتل

فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتُمَا أَوْ مِنْ أَيْنَ أَنْتُمَا قَالَا مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ . قَالَ لَوْ كُنْتُمَا مِنْ

حضرت عمر رضي الله عنه پوښتنه ځيني وکړه تاسو څوک ياست ؟ يا د کوم ځای او سيدونکي ياست ؟
هغوی وويل موږ د طائف او سيدونکي يو ، حضرت عمر رضي الله عنه ورته وويل : که تاسو وای

أَهْلُ الْمَدِينَةِ لَأَوْجَعْتُكُمَا تَرْفَعَانِ أَصْوَاتَكُمْ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ .

رواه البخاري .

د مدينې او سيدونکي نو ما به سزا درکړې وای تاسو د رسول الله ﷺ په مسجد کي په زوره
زوره خبري کوئ . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۵۶۰/۱ ، رقم : ۴۷۰ .

د لغاتو حل : (فَحَصَبَنِي) : اي رجمني بالحصباء وهي الحجارة الصغيرة . (په شگه ويشل) .

تشریح : په (او من اين انتما) جمله کي لفظ د (او) د شک لپاره دی يعني راوي ته شک واقع
کيږي چي حضرت عمر رضي الله عنه دا وفرمايل چي تاسو څوک ياست ، يا دا يې وفرمايل چي تاسو د
کوم ځای او سيدونکي ياست ، په هر حال په مسجد کي په لوړ آواز سره خبري کول مکروه دي .

﴿۲۸۹﴾: وَعَنْ مَالِكٍ قَالَ بَنِي عُمَرُ رَحْبَةً فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ تُسَمَّى الْبُطِيحَا

د حضرت مالک څخه روايت دی چي حضرت عمر رضي الله عنه د مسجد په يوه کونج کي يوه دوکانچه
جوړه کړې وه چي دهغې نوم بطيحا وه

وَقَالَ مَنْ كَانَ يَرِيدُ أَنْ يَلْغَطَ أَوْ يُنْشِدَ شِعْرًا أَوْ يَرْفَعَ صَوْتَهُ فَلْيَخْرُجْ إِلَى هَذِهِ الرَّحْبَةِ . رواه في الموطأ .

او خلکو ته یې ویلي وه کوم چاته چي د خبرو کولو ضرورت وي یا شعرویل غواړي یا په لور
آواز سره خبري کول هغه دي د مسجد څخه د باندي وځي او په دې بطیحا کي دي کښيني . مؤطا .

تخریج : الامام مالک في الموطأ ۱/۱۷۵ ، رقم : ۹۳ .

﴿ ۶۹۰ ﴾ : وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُخَامَةً فِي الْقِبْلَةِ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبلې په لور گروړې وليدی

فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِ حَتَّى رُئِيَ فِي وَجْهِهِ فَقَامَ فَحَكَّهُ بِيَدِهِ فَقَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا

نودیر بد پر ولگېدی تردې چي پر مخ مبارک یې د ناخوښۍ اثر څرگند سو ، رسول الله صلى الله عليه وسلم
ودرېدی او په خپل لاس مبارک سره یې هغه وگروول بیا یې وفرمایل : کله چي په تاسو کي یو څوک

قَامَ فِي صَلَاتِهِ فَإِنَّمَا يُبَاجِي رَبَّهُ وَإِنَّ رَبَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ فَلَا يَبْزُقَنَّ

د لمانځه لپاره درېزئ نو د خپل پروردگار سره خبري کوي او دغه وخت ستاسو پروردگار
ستاسو او د قبلې په منځ کي وي په داسي حالت کي دي نه توکي

أَحَدُكُمْ قَبْلَ قِبْلَتِهِ وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ ثُمَّ أَخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ

هیڅوک ستاسو څخه د قبلې په لور بلکه چپه لوري ته یا د پښو لاندې دي توکړي ، ددې
وروسته رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل څادر په یو کونج کي

فَبَصَقَ فِيهِ ثُمَّ رَدَّ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَقَالَ أَوْ يَفْعَلْ هَكَذَا . رواه البخاري .

تو کړل او هغه یې و موړی او وه یې فرمایل داسي دي کوي . بخاري .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۱/۵۰۷ ، ۵۰۸ ، رقم : ۴۰۵ .

تشریح : د هغه پروردگار د هغه او د قبلې په منځ کي وي ددې دا معنی ده چي هر کله یو سړی
د لمانځه لپاره درېزي نو هغه د قبلې خواته په متوجه کیدو سره د خپل رب خواته متوجه سي او

د هغه د قرب اراده لري نو د هغه مطلوب او مقصود د هغه او قبلې په مينځ کي دى ځکه دا حکم و سو چي د قبلې خواته د توکلو څخه ځان منعه کړئ . چېې خواته يا د پښو لاندې چي د توکلو کوم حکم ورکړل سوى دى هغه په دې صورت کي دى چي هرکله يو سړى په مسجد کي لمونځ کوي په مسجد کي د لمانځه کولو په صورت کي چېې خواته يا د قدمو لاندې توکل نه دي پکار چي په دې سره د مسجد په ادا ب او احترام کي فرق رائي بلکه په دې صورت کي که د توکلو ضرورت محسوس سي نو پريو جامه باندې دي و توکي بيا دي هغه په موږلو سره پاکه کړي .

﴿ ۲۹۱ ﴾: وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ خَلَادٍ وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت سائب بن خلاد رضي الله عنه څخه چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم يو صحابي دى ، روايت دى چي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ رَجُلًا أَمَّ قَوْمًا فَبَصَقَ فِي الْقِبْلَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

يو سړى د مسجد امام جوړ سو ، هغه د لمانځه په حالت کي د قبلې په لور و توکل ، رسول الله صلى الله عليه وسلم

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْظُرُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ فَرَّغَ لَا يُصَلِّيْ

هغه وليدى کوم وخت چي هغه لمونځ وکړ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم خلکو ته وويل : لمونځ دي نه درکوي

لَكُمْ فَأَرَادَ بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ يُصَلِّيَ لَهُمْ فَمَنْعُوهُ وَأَخْبَرُوهُ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

دا سړى تاسو ته تردې وروسته کله چي هغه سړي د لمانځه ورکولو اراده وکړه نو هغوى په ده

پسي د لمانځه کولو څخه انکار وکړ او هغه يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قول څخه خبر کړ ،

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ نَعَمْ

هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر سو او د دې پيښي يادونه يې ورته وکړه ، رسول الله صلى الله عليه وسلم

ددې تصديق وکړ ،

وَحَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ إِنَّكَ أَذَيْتَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ . رواه أبو داود .

د راوي بيان دى چي رسول الله صلى الله عليه وسلم دا الفاظ هم ويل تا خداى جل جلاله او د هغه رسول ته تکليف

ورسوى . ابوداؤد .

تخريج : سنن ابى داؤد ۱/ ۳۲۴ ، رقم : ۴۸۱ .

﴿۶۹۲﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ احْتَبَسَ عَنَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روايت دی چي زده وکړ موږ ته په راتگ کي رسول الله صلى الله عليه وسلم

ذَاتَ غَدَاةٍ عَنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى كِدْنَا نَتَرَايَ عَيْنَ الشَّمْسِ فَخَرَجَ سَرِيعًا

يوه ورځ د سهار په لمانځه کي، نژدې وو چي لمر د ختيځ څخه څرگند سي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم

تشریف راوړی

فَتَوَبَّ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَجَوَزَ فِي صَلَاتِهِ

اقامت وکړل سود لمانځه او رسول الله صلى الله عليه وسلم لمونځ ورکړ او تخفيف يې وکړ په قرائت او د

لمانځه په اړکانو کي

فَلَمَّا سَلَّمَ دَعَا بِصَوْتِهِ فَقَالَ لَنَا عَلَى مَصَافِكُمْ كَمَا أَنْتُمْ ثُمَّ انْفَتَلَ إِلَيْنَا ثُمَّ

د سلام گرځولو وروسته يې په لوړ آواز سره وفرمايل: چيري چي ناست يا ست هلته ناست

اوسئ، تردې وروسته زموږ په لور متوجه سو

قَالَ أَمَا إِنِّي سَأَحْدِثُكُمْ مَا حَبَسَنِي عَنْكُمْ الْغَدَاةَ أَنِّي قُمْتُ مِنَ اللَّيْلِ

وه يې فرمايل: خبر اوسئ تاسو چي زه خبروم تاسو چي ولي سهار تاسو ته نه راغلم، د شپې

(د تهجد لپاره) پورته سوم

فَتَوَضَّأْتُ وَصَلَّيْتُ مَا قَدَّرَ لِي فَنَعَسْتُ فِي صَلَاتِي حَتَّى اسْتَشْقَلْتُ فَإِذَا أَنَا بِرَبِّي

اودس مي وکړ او څومره لمونځ چي په مقدار کي وو هغه مي ادا کړ په لمانځه کي زه کهاله سوم

تردې چي خوب را باندي غالب سو ناڅاپه ما خپل پروردگار وليدی

تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَبِّ قَالَ فِيمَ

په ډير ښه شکل او صورت کي، الله تعالی ماته وفرمايل: اې محمد! ما وويل: حاضريم اې

ربه، الله پاک وفرمايل: په کوم شي کي

يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى قُلْتُ لَا أَدْرِي قَالَهَا ثَلَاثًا قَالَ فَرَأَيْتُهُ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ

بحث کوي مقربي ملائڪي؟ ما عرض و ڪر ما ته نه ده معلومه، دري ڇله الله پاڪ دغه پوڻسته
و ڪر ۽ او ما دغه جواب و ڪر، بيا ما وليدل چي الله تعالى خپل لاس کڻيڻوڊ په منح کي

كَتَفَيَّ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ أَنَامِلِهِ بَيْنَ ثَدْيَيَّ فَتَجَلَّى لِي كُلُّ شَيْءٍ وَعَرَفْتُ فَقَالَ

زما د دواړو اوږو چي د هغه يخ والي ما په خپله سينه کي حس ڪر او هر شي زما لپاره ځلانده
ڪرل سو او زه د ټولو شيانو څخه خبر ڪرل سوم بيا الله تعالى و فرمايل:

يَا مُحَمَّدُ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَبِّ قَالَ فِيمَ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى قُلْتُ فِي الْكَفَّارَاتِ

اې محمد! ما وويل حاضر یم اې زما ربه! الله تعالى و فرمايل: مقربي ملائڪي په کوم شي کي
خبري کوي ما عرض و ڪر د گناهونو د كفاري په مسئله کي،

قَالَ مَا هُنَّ قُلْتُ مَشْيُ الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ وَالْجُلُوسُ فِي الْمَسَاجِدِ بَعْدَ

الله تعالى پوڻسته و ڪر: د گناهونو كفاره څه شي ده؟ ما عرض و ڪر مسجدو ته پر پښو تلل او
کښيڻستل په مسجدونو کي وروسته

الصَّلَوَاتِ وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ حِينَ الْكَرِيهَاتِ قَالَ ثُمَّ فِيمَ قُلْتُ فِي الدَّرَجَاتِ

تر لمانځه او د نورو لمنځو انتظار ڪول او پوره اوڊس ڪول دي په سخت حالت کي، تردي
وروسته الله تعالى پوڻسته و ڪر: ملائڪي په بله کومه خبره کي بحث کوي؟ ما عرض و ڪر چي
د درجاتو په اړه،

قَالَ وَمَا هُنَّ قُلْتُ إِطْعَامُ الطَّعَامِ وَلَيْنُ الْكَلَامِ وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ

الله تعالى پوڻسته و ڪر: هغه درجات څه شي دي؟ ما عرض و ڪر: ډوډي، ور ڪول، اخلاق او په
نرمي سره خبري ڪول او هر ڪله چي خلک د شپي بیده وي نو لمونځ ڪول،

قَالَ سَلْ قَالَ قُلْتُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ

بيا الله تعالى و فرمايل هره دعاء چي د ڄان لپاره غوره گڼي هغه و غواړه: ما عرض و ڪر: اللهم

اني اسئلك ... الى حبك، (اي الله زه ستا خخه سوال كوم د بنو كارونو د كولو، د خرابو كارونو د پرېښودلو، د دوستي ساتلو

الْمَسَاكِينِ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةً فِي قَوْمٍ فَتَوَفَّنِي غَيْرَ

د مسکینانو سره او دا چي ته ما و بخښې او پر ما رحم و کړې او هر کله چي ته يو قوم په فتنه کي داخه کولو اراده وکړې نو په فتنه کي داخه کيدو خخه مخکي ما وفات کړې غير

مَفْتُونٍ وَأَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُنِي إِلَى حُبِّكَ فَقَالَ

له فتنې خخه او زه ستا خخه ستا محبت غواړم او د هغه چا محبت چي ته يې خوښوي او د هغه کار محبت چي ما ستا محبت ته نژدې کوي، تر دې وروسته رسول الله ﷺ خلکو ته وفرمايل:

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا حَقٌّ فَأَدْرُسُوهَا ثُمَّ تَعَلَّمُوهَا. رواه

احمد والترمذي وقال هذا حديث حسن صحيح وسالت محمد بن اسماعيل عن هذا الحديث فقال هذا حديث صحيح.

دا خوب حق دی دا په یاد ولری او نورو ته يې ورسوي (احمد، ترمذي) ترمذي وييلي دا حديث حسن صحيح دی او ما د محمد بن اسماعيل خخه په دې اړه پوښتنه وکړه نو هغه وويل دا حديث صحيح دی. احمد او ترمذي

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲۴۳/۵، وسنن الترمذي ۳۴۳-۳۴۴، رقم: ۳۲۳۵.

تشریح: ددې حديث وضاحت ددې باب د حديث (۶۷۱) په تشریح کي سوی دی ځکه اوس دلته د نور وضاحت ضرورت نسته مگر په دې خبره باندي پوه سئ چي ددې حديث خخه په راحت دا معلوميږي چي رسول الله ﷺ الله تعالی په خوب کي ليدلی وو او دا سوال او جواب د خوب په حالت کي سوي وه.

﴿٦٩٣﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله عنه خخه روايت دی چي کله رسول الله ﷺ به

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ

فرمايل كله چي به مسجد ته ننوتی : اعوذ بالله.... الخ ، (زه د شیطان رتل سوي شخه د الله په ذریعه د هغه بزرگ او برتر ذات په واسطه

وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ قَالَ فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ قَالَ الشَّيْطَانُ

او د قدیم سلطنت په ذریعه پناه غواړم) ددې وروسته رسول الله ﷺ و فرمايل کوم مسلمان چي دغه دعاء ویلو سره مسجد ته ننوزي نو شیطان وايي

حُفِظَ مِنِّي سَائِرَ الْيَوْمِ . رواه أبو داود .

دا سړی ټوله ورځ زما د شر شخه خلاص سو . ابوداؤد

تخریج : سنن ابی داؤد ۳۱۸۱ ، رقم : ۴۶۶ .

﴿ ۶۹۳ ﴾ : وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عطاء بن یسار رضی الله عنه شخه روایت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل :

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ قَبْرِي وَثْنًا يُعْبَدُ اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى قَوْمٍ اتَّخَذُوا قُبُورَ

اې الله ! زما قبر بُت مه جوړوې چي خلک یې عبادت کوي ، بیا یې و فرمايل : پر هغه قوم د الله جل جلاله غضب نازل سو کومو چي

أَنْبِيَائِهِمْ مُسَاجِدَ . رواه مالك مر سلا .

د خپلو انبیاءو قبرو ته سجدې کولې . مالک

تخریج : الامام مالک فی الموطا ۱۷۲۱ ، رقم : ۸۵ .

تشریح : د رسول ﷺ د دعا مطلب دادی چي پروردگاره ! ته زما قبر په دې معامله کي د بتانو

په ډول چي زما د امت خلک زما د قبر د شریعت خلاف تعظیم پیل کړي یا په څو څو واره د زیارت کولو لپاره د میلې په توگه راځي یا زما قبر د سجدې ځای و گرځوي او خپل تندي چي یوازي ستا لپاره د ایښودو وړ دی په هغه ایزدې او سجده کول پیل کړي ، دا حدیث او دا دعا

خواره و وایاست او بیا لږ د نن سبا پر حالاتو دا منطبق کړئ بیا به تاسو ته معلومه سي چي د رسول ﷺ د دغه دعا تعلق د راتلونکي زمانې سره وو د رسول الله ﷺ عرفاني نظر ولیدل چي هغه وخت راتلونکی دی چي زما قبر خو بیل سو د اولیاء الله پر مزارونه به سجدې کيږي، پر هدیرو باندي میلې جوړيږي هلته به عروس او شوقونه کيږي، پر قبرونو باندي به خادرونه او گلونه پاشل کيږي، مقصد دا چي څرنگه چي بت پرست قوم د الله تعالی د عبادت او فرمانبرداری څخه په سرکښۍ کولو سره د بتانو سره معامله کوي زما د امت بدبخته او بد نصیبه خلک به چي زما د نامه مینه وال به گڼل کيږي زما د میني دعوا به کوي، زما د راوړل سوي پاک شریعت په پناه کي به زما د دین په نامه هغه معامله د قبرونو سره کوي، نور رسول الله ﷺ دعاء و غوښتل چي اې پروردگاره! ته زما امت په داسي گمراهۍ کي اخته مه کړې چي هغوی زما د قبر عبادت پیل کړي.

د دې جملې (اشتد غضب..... الخ) تعلق د دعاء سره نه دی بلکه دا جمله مستانفه یعنی یوه بیله جمله ده، گویا رسول الله ﷺ چي دا دعاء وکړه نو خلکو پوښتنه وکړه چي تاسو دا دعاء ولي کوئ؟ نو په جواب کي رسول الله ﷺ دا وفرمایل: اشتد.... الخ، یعنی زه پر خپل امت باندي د ډیر شفقت او مهربانۍ لپاره دا دعاء کوم چي داسي نه دوی هم په دغه لعنت کي اخته سي څرنگه چي یهود او نصاری و غیره په دغه لعنت کي په اخته کېدو سره د الله تعالی په غضب کي اخته سول.

﴿۲۹۵﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَحِبُّ

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به خوښول

الصَّلَاةَ فِي الْحَيْطَانِ قَالَ بَعْضُ رُوَاتِهِ يَعْنِي الْبَسَاتِينَ. رواه الترمذي وقال

هذا حديث غريب لا نعرفه إلا من حديث الحسن بن أبي جعفر وقد

ضعفه يحيى ابن سعيد وغيره.

په باغو کي لمونځ کول او ځيني روايتونه وايي چي مراد د حيطان څخه باغونه دي. (احمد او ترمذي) وييلي دي چي دا حديث غريب دی چي حسن بن ابي جعفر څخه پرته موږ ته معلوم نه سو او حسن بن ابي جعفر يحيى بن سعيد او نورو ضعيف گړخولي دی. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۱۵۵۱۲-۱۵۶، رقم: ۳۳۴.

﴿۲۹۲﴾: وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : لمنح

الرَّجُلِ فِي بَيْتِهِ بِصَلَاةٍ وَصَلَاتُهُ فِي مَسْجِدِ الْقِبَاةِلِ بِخَمْسٍ وَعِشْرَيْنَ صَلَاةً

د سړي په خپل کور کي د يوه لمانځه برابر او د محل په مسجد کي د پنځه ويشت لمنځو برابر دی

وَصَلَاتُهُ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي يُجْمَعُ فِيهِ بِخَمْسٍ مِائَةٍ صَلَاةٍ وَصَلَاتُهُ فِي

او په هغه مسجد کي په کوم کي چي د جمعې لمنځ کيږي د پنځو سوو لمنځو برابر او په

الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى بِخَمْسِينَ أَلْفٍ صَلَاةٍ وَصَلَاتُهُ فِي مَسْجِدِي بِخَمْسِينَ أَلْفٍ

مسجد اقصی کي د پنځو سوو زرو لمنځو برابر او زما په دې مسجد (مسجد نبوي) کي د
پنځو سوو زرو

صَلَاةٍ وَصَلَاتُهُ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ بِمِائَةِ أَلْفٍ صَلَاةٍ. رواه ابن ماجه .

لمنځو برابر او په مسجد حرام کي د يوه لک لمنځو برابر دی. ابن ماجه .

تخریج: سنن ابن ماجه ۴۵۳۱، رقم: ۱۴۱۳.

تشریح: ددې حديث په ذريعه د مسجدونو مرتبې او په هغه کي د لمانځه کولو ثواب د فرق او درجو معلومات کيږي لکه چي فرمايل سوي دي چي تر ټولو کمه درجه خو د يو چا کور دی ، يعني که يو سړی د خپل سيمي په کور کي لمنځ کوي نو هغه ته د پنځه ويشت لمنځو ثواب تر لاسه کيږي ، همداسي که په جامع مسجد کي لمنځ کوي نو هغه ته د پنځه سوو او په بيت المقدس او مسجد نبوي کي لمنځ کونکي ته د هغه د يوه لمانځه په بدله کي د پنځو سوو زرو لمنځو ثواب ورکول کيږي او که يو سړی په مسجد حرام کي د لمانځه کولو سعادت تر لاسه کړي نو هغه ته د يوه لمانځه په بدله کي د يوه لک لمنځو ثواب ورکول کيږي .

۶۹۷: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ مَسْجِدٍ وَضَعَ فِي الْأَرْضِ أَوَّلُ؟

د حضرت ابو ذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ ته وويل: اي د الله رسول له! تر ټولو وړاندي پر مخکۀ کوم مسجد جوړ سوی دی؟

قَالَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ قَالَ قُلْتُ ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ ثُمَّ الْمَسْجِدَ الْأَقْصَى . قُلْتُ

رسول الله ﷺ و فرمايل مسجد حرام، ما عرض وکړ ددې وروسته؟ رسول الله ﷺ و فرمايل مسجد اقصی، ما بيا پوښتنه وکړه چي

كَمْ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ أَرْبَعُونَ عَامًا ثُمَّ الْأَرْضُ لَكَ مَسْجِدٌ فَحَيْثُ مَا أَدْرَكْتُكَ

الصَّلَاةُ فَصَلِّ . متفق عليه

ددې دواړو د جوړېدو په منځ کي څومره فرق وو؟ رسول الله ﷺ و فرمايل څلوېښت کاله، ددې وروسته رسول الله ﷺ و فرمايل هو، اوس خو ټوله مخکۀ ستا لپاره مسجد دی کوم ځای چي دي د لمانځه وخت سي هلته يې وکړه. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۴۰۷۱۶، رقم: ۳۳۶۶ و مسلم ۳۷۰۱۱، رقم: ۵۲۰-۲.

تشریح: دلته يو اشکال پيدا کيږي او هغه دا چي د کعبه الله جوړونکي حضرت ابراهيم عليه السلام دی او د بيت المقدس بنسټ اېښودونکی حضرت سليمان عليه السلام دی او په تاريخي توگه سره دا ثابته ده چي ددغه دواړو پيغمبرانو په مينځ کي د زرو کالو څخه زيات فرق دی نو رسول الله ﷺ دا په کوم اعتبار و فرمايل چي د کعبه الله او بيت المقدس د جوړېدو په مينځ کي يوازي د څلوېښتو کالو فرق دی؟ ددې په جواب کي علامه ابن جوزي رحمه الله عليه فرمايي چي: ددې حديث په ذريعه ددغه دواړو مسجدونو د جوړېدو اول طرف ته اشاره ده چي د کعبې جوړونکی حضرت ابراهيم عليه السلام نه دی.

همدا سي د بيت المقدس اول جوړونکی هم حضرت سليمان عليه السلام نه دی بلکه د کعبې جوړېدل تر ټولو مخکي حضرت آدم عليه السلام کړې ده بيا د حضرت آدم عليه السلام څخه وروسته د هغه اولاد پر ټوله مخکۀ خپاره سول نو کيدای سي چي د هغه د اولاد څخه يو چاد بيت المقدس بناء اېښي وي او ددغه دواړو جوړېدو تر مينځ د څلوېښتو کالو فرق وي بيا د هغه څخه وروسته

حضرت ابراهيم عليه السلام کعبه جو پرہ کرہ او حضرت سليمان عليه السلام بيت المقدس تعمير کر . علامہ ابن حجر عسقلاني رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي : ما تہ ددي حديث توثيق د علامہ ابن هشام ددغہ مقولہي خخہ کيڙي چي هغه په کتاب التسيحات کي ليکلي دي چي کله حضرت آدم عليه السلام د کعبه الله د جوړېدو خخہ فارغ سو نو هغه ته الله تعالی حکم ورکړ چي اوس د بيت المقدس په سيل کولو سره هغه جوړ کره نو هغه د حکم تعميل کي بيت المقدس جوړ کر او په هغه کي يې عبادت وکړ نو کيدای سي چي ددغه دواړو په جوړېدو کي د خلو پښتو کالو فرق وي . يعني د علماؤ خخہ ددغه حديث توجيه دا منقول ده چي : کله چي حضرت ابراهيم عليه السلام کعبه جوړول نو د مسجد حد يې ټاکلی وو همداسي د بيت المقدس به يې هم حد ټاکلی وي نو کيدای سي چي ددغه حدونو د ټاکلو درمياني وقفه خلو پښت کاله وي .

=====

بَابُ السَّتْرِ (د ستر بيان)

د لمانځه په صحيح توگه ادا کولو کي چي کوم شرطونه دي په هغو کي يو شرط ستر يعني د عورت پټول هم دي ، د مشکوة شريف مصنف رحمۃ الله عليه په دغه باب کي د ستر په اړه حديثونه بياوي ، ددې خخه پرته په دې باب کي مصنف رحمۃ الله عليه د هغه جامو په اړه هم حديثونه نقل کوي په کوم کي چي رسول الله ﷺ او صحابه کرامو لمنځونه کړي دي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿٦٩٨﴾: عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمر بن ابي سلمه رضی اللہ عنہ خخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ ليدلی دی

يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ مُشْتَبِلًا بِهِ فِي بَيْتٍ أَمْرٍ سَلَمَةٌ وَاضِعًا ظَرْفَيْهِ عَلَى

عَاتِقَيْهِ. متفق عليه

چي لمنځ يې کوی يوازي په يوه جامه کي يعني رسول الله ﷺ د بي بي ام سلمه په کور کي يوه جامه پر بدن مبارک داسي اچولې وه چي د هغې دوه طرفه د رسول الله ﷺ پر مبارکو اوږو وه .

بخاري او مسلم.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۶۹۱۱، رقم: ۳۵۶، ومسلم ۳۶۸۱۱، رقم: ۲۷۸-۵۱۷.

تشریح: اشتمال دې ته وايي چي د جامې هغه کونج چي پر راسته اوږه وي د چپه لاس لاندې را وایستل سي او بيا هغه څنډه اخیستو سره چي د راسته لاس د لاندې څخه پر چپه لاس باندې اچول سوې وي دواړه په يو ځای کولو سره پر سينه غوټه کړل سي مگر د غوټې ورکولو ضرورت يوازي په هغه صورت کي وي هر کله چي د جامې څنډي اوږدې نه وي او د هغه د خلاصېدو بیره وي، که څونډي اوږدې وي نو بيا د غوټې ورکولو ضرورت نسته څرنګه چي د يمن د سفيرانو د جامو څخه څرګنده ده دا وجه ده چي د ځينو شارحينو په عبارتونو کي د غوټې ورکولو ذکر نه دی سوی، په دغه حديثو کي د مشتمل، متوشح او مخالف بين طرفيه کوم الفاظ چي راغلي دي د ټولو يوه معنی ده او د ټولو يو مذکوره صورت دی.

﴿۲۹۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُصَلِّي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: لمونځ دي نه کوي

أَحَدُكُمْ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى عَاتِقَيْهِ مِنْهُ شَيْءٌ. متفق عليه

په تاسو کي يو څوک په يوه جامه کي ترڅو پوري چي د هغه د جامې يوه برخه پر اوږو نه وي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۷۱۱۱، رقم: ۳۵۹، ومسلم ۳۶۸۱۱، رقم: ۲۷۷-۵۱۶.

تشریح: مطلب دادی چي د اشتمال په صورت کي خود لمانځه کولو اجازه ده ځکه چي په هغه کي د جامې يو برخه پر اوږو وي او که پر اوږو د جامې يو برخه هم نه وي نو په دې صورت کي به د لمانځه کولو اجازه نه وي او ددې حکمت علماء داليکي که يوازي يوه جامه وي او هغه بنده کړل سي او د هغه يو برخه پر اوږو وانه چول سي نو په دې صورت کي د حاضري وخت کېدو په وجه دادبي شکل دی.

حضرت امام اعظم رحمه الله عليه، حضرت امام مالک رحمه الله عليه، حضرت امام شافعي رحمه الله عليه او د جمهورو علماء په نزد دا نهی تنزيهي ده تحريمي نه ده، دا حضرات فرمايي که يو سړی يوازي په يوه جامه کي داسي لمونځ وکړي چي د هغه جامې هيڅ ډول برخه پر اوږو نه وي مگر سترپټ وي نو د هغه لمونځ کيږي مگر په کراهيت سره به وي، حضرت امام

احمد رحمة الله عليه او نور علماء سلف د حديث پر ظاهر باندي په عمل کولو سره فرمايي چي په دې صورت کي د هغه سړي لمونځ نه کيږي .

﴿۴۰۰﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَلَّى فِي

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي فرمايل يې: کوم څوک چي لمونځ کوي په

ثَوْبٍ وَاحِدٍ فَلْيُخَالِفْ بَيْنَ طَرَفَيْهِ . رواه البخاري .

يوه جامه کي هغه ته پکار دي چي د دې جامې دواړه طرفونه (څو کي) واړوي يو تر بل . بخاري
تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۷۱۱۱، رقم: ۳۶۰.

﴿۴۰۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خَمِيصَةٍ لَهَا

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ په يو داسي څادر کي لمونځ وکړ چي

أَعْلَامٌ فَنَظَرَ إِلَى أَعْلَامِهَا نَظْرَةً فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ اذْهَبُوا بِخَمِيصَتِي هَذِهِ إِلَى

هغه پلورونه درلودل کوم وخت چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو نو وه يې فرمايل: دا څادر

أَبِي جَهْمٍ وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةٍ أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا الْهَتْنِي أَنْفًا عَنْ صَلَاتِي . متفق

عليه، وفي رواية للبخاري قال كنت أنظر إلى علمها وأنا في الصلاة فأخاف

أن يفتنني .

ابي جهم (تجار) ته حواله کړئ او د هغه څخه ما ته انبجانيه څادر راوړئ، دې څادر زه د لمانځه وايستم (يعني حضور قلب راته تر لاسه نه سو) بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۸۲۱۱، رقم: ۳۷۳ و مسلم ۳۹۱۱۱، رقم: ۵۵۶-۶۲.

د لغاتو حل: (خَمِيصَة): كساء من صوف أو خز، معلمته سوداء. (يو ډول جامې). (انْبِجَانِيَّة): هي كساء لا علم له.

تشریح: خميصه يو څادر ته وايي د وړې څخه وي د هغه رنگ تور وي او کرښي لرونکي وي

نو (لها اعلام) جمله يا خو د خميصه تاکيد دی يا ددې بيان دی ، دا خادريو صحابي حضرت ابو جهم رضي الله عنه د تحفې په توگه د رسول الله ﷺ په خدمت کي وړاندي کړی وو ، رسول الله ﷺ چي د هغه په اچولو سره لمونځ وکړ او د لمانځه په دوران کي يې نظر پر کړنښو باندي ولويدی نو په زړه مبارک کي يې څه فرق محسوس کړ ، د لمانځه څخه د فارغه کېدو سره يې صحابه کرامو ته وفرمايل چي دا ابو جهم ته بيرته ورکړئ ، رسول الله ﷺ ته دا خيال پيدا سو چي کيدای سي د خادريو په بيرته ورکولو سره د يو مخلص صحابي زړه مات سي ځکه يې نو دا وفرمايل چي ددې په بدله کي د هغه څخه اينجانيه راوړي ، اينجان د يو ښار نوم دی چي د هغه ښار خادرونه به بالکل تورو نه نو خادر هم د هغه ښار په خاطر سره اينجانيه بلل کيدی . .

د دې حديث څخه معلومه سوه چي ظاهري نقش او نگار پاک نفسونه او صاف زړونه هم متاثر کوي او دا تاثير د زړه د زياتي صفائي او لطافت په وجه وي څرنگه چي يو صاف او سپين خادر باندي معمولي تور ټکی هم لويږي نو هغه سمدستي معلومېږي او ناخوښه څرگنديږي او خادر چي څومره زيات سپين وي هغه تور ټکی هغومره زيات څرگنديږي ، همدا حال د هغه نفسو قدسيه دی چي د چا زړه او دماغ تعلق مع الله او د رياضت او مجاهده په وجه دومره پاک سي چي گناه او معصيت خوبيل شى دی د يو معمولي مباح شي ادنی قصور هم پر زړه او دماغ باندي اثر کوي مگر د هغوی په مقابله باندي خراب باطن خلک هم وي چي د هغوی پر زړه او دماغ باندي لوی لوی گناهونه هم اثر نه کوي . زموږ خيال دی چي ددې حديث په ذريعه امت ته دا تعليم ورکول مقصد دي چي د لمانځه په اړه داسي شيانو څخه احتياط کول پکار دي چي د لمانځه څخه د خيال اړولو سبب جوړېږي .

﴿٤٠٢﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ قِرَامٌ لِّعَائِشَةَ سَتَرَتْ بِهِ جَانِبَ بَيْتِهَا فَقَالَ لَهَا

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي عائشې رضي الله عنها د خپل سرای په يوه کونج کي پرده اچولې وه نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل:

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمِيطِي عَنَّا قِرَامَكَ هَذَا فَإِنَّهُ لَا يَزَالُ تَصَاوِيرُهُ
تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي . رواه البخاري .

ته دا پرده زموږ د مخه څخه ليري کړه ددې عکسونه په لمانځه کي زما مخ ته برابر وي . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۴۸۴/۱ ، رقم : ۳۷۴ .

د لغاتو حل : (قرام): ستر رقيق فيه نقوس. (نقش لرونکې نازکه پرده).

تشریح : په ښکاره خو دا معلومېږي چې دا پرده بي بي عائشې صديقې رضي الله عنها د ديوال پټولو دپاره پر ديوال ايښې وه خو ځينې حضرات وايي چې دا پرده د چپرکت په طريقه وه، په هر حال بي بي عائشې رضي الله عنها دا پرده تر هغه وخته پوري لگولې وه تر څو پوري چې هغه ته د حديث نهې معلومه نه وه کله چې رسول مبارک ﷺ هغه منعه کړل نو هغې هغه پرده ليري کړه.

﴿٤٠٣﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ أَهْدَيْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ ته په تحفه کي ورکړل سوه

فَرُوجُ حَرِيرٍ فَلَبِسَهُ ثُمَّ صَلَّى فِيهِ ثُمَّ أَنْصَرَفَ فَنَزَعَهُ نَزْعًا شَدِيدًا كَالْكَارِهِ

يوه ريښمينه قبا (چپنه)، رسول الله ﷺ هغه واغوستل او لمونځ يې پکښي وکړ، بيرته راغلی او په ډيره سختي سره يې وکښل لکه رسول الله ﷺ چې د هغه څخه نفرت کوی

لَهُ ثُمَّ قَالَ لَا يَنْبَغِي هَذَا لِلْمُتَّقِينَ. متفق عليه

بيا يې وفرمايل: د پرهيزگارانو لپاره دا جامه وړ نه ده. بخاري او مسلم.

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۱/ ۴۸۴، رقم: ۳۷۵، وفي ۱۱/ ۲۶۹، رقم: ۵۸۰۱ و مسلم ۱۳/ ۱۶۴۶، رقم: ۲۱-۲۰۷۵.

د لغاتو حل : (فروج): هو القباء الذي شق من خلفه. (يو ډول چپنه).

تشریح : (فروج) هغه قباء (کرتۍ) ته وايي چې د هغه وروسته خوا چاک وي دا فروج د رسول الله ﷺ په خدمت کي اکېدر پاچا رومه يا پاچا سکندريه تحفه را ليرلې وه هغه وخت خلکو ته ريښمينه جامه اغوستل حرام نه وه ځکه رسول الله ﷺ هغه واغوستل او لمونځ يې پکښي وکړ خو ددې سوچ سره چې ريښمينه جامه اغوستلو سره غرور راځي نو رسول الله ﷺ هغه ناخوښه کړه او وه يې غورځول همداسي رسول الله ﷺ خپل په دې عمل سره دا اظهار وکړ چې اگر که ددې اغوستل مباح دي مگر د الله تعالی نیک بندگان او متقي او پرهيزگاره خلک د ځان لپاره مناسب او غوره نه گڼي چې د ريښمو جامه واغوندي بيا وروسته ريښم اغوستل د ټولو مسلمانانو لپاره که متقي وي يا غير متقي حرام سول، يا کيدای سي چې دا نهې په دې

صورت کي سوې وي نو په دې صورت کي به متقي عن الشرک مراد وي، يعني مسلمانانو ته دغه اغوستل نه دي پکار.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿٤٠٣﴾: عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَجُلٌ أَصِيدُ

د حضرت سلمه بن الاكوع رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ ته وويل: اې د الله رسوله! زه يو ښکاري سپړی يم

أَفَأَصِلِّي فِي الْقَمِيصِ الْوَاحِدِ؟ قَالَ نَعَمْ وَازْرُرْهُ وَلَوْ بِشَوْكَةٍ. رواه أبو داود

وروی النسائي نحوه.

ايا زه په يوه قميص کي لمونځ کوم؟ رسول الله ﷺ راته وفرمايل: هو، او په هغه کي تنهي ولگوه که څه هم د ازغي وي. ابوداؤد او نسائي

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۱۶۱۱، رقم: ۶۳۲ والنسائي ۷۰۱۲، رقم: ۷۶۴.

تشریح: ښکاريان په ښکار کي کمه جامه اغوندي د زياتو جامو اغوستل په ښکاره کي خنډ وي ځکه د هغه صحابي د سوال مقصد دا وو چي زه ښکار کونکی سپړی يم او د ښکار په وخت کي په عامه توگه يوازي يو قميص مي اغوستی وي او لاندي لونگ مي نه وي چي کله په ښکار پسي خغلم نو اساني وي نو ايا زه په دغه يوه قميص کي لمونځ کوم؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ته په يوه قميص کي لمونځ کولای سې مگر د هغه قميص چاک دي دومره خلاص وي که د رکوع او سجده په وخت کي د ستر خلاصېدو اندېښنه وي نو د هغه چاک تړه او که هغه وخت د چاک بندولو يو شی موجود نه وي نو په هغه کي اغزي ورکوه چي ستر خلاص نسي.

﴿٤٠٥﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّي مُسْبِلٌ إِزَارُهُ قَالَ لَهُ رَسُولُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سپړي په زړېدلي پرتوگ سره لمونځ کاوه، رسول الله ﷺ هغه ته وفرمايل:

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذْهَبَ فَتَوَضَّأَ فَذَهَبَ وَتَوَضَّأَ ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ رَجُلٌ

ولا ڀ سه اودس وکړه ، هغه ولاړی اودس یې وکړ بیا حاضر سو ، یو چا وویل:

يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَكَ أَمَرْتَهُ أَنْ يَنْوَضَّأَ؟ قَالَ إِنَّهُ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ مُسْبِلٌ إِزَارَهُ

اې دالله رسوله! تاسو دڅه لپاره هغه ته د اودس کولو حکم ورکړ؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: دې سړي په زړېدلي پرتوگ سره لمونځ کوی

وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يَقْبَلُ صَلَاةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ إِزَارَهُ . رواه أبو داود .

او کوم څوک چې په زړېدلي پرتوگ سره لمونځ کوي دالله تعالی د هغه لمونځ نه قبلوي . ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد ۴۱۹۱، رقم: ۶۳۸.

تشریح: (اسبال) دې ته وايي چې یو جامه دومره اوږده واغوستل چې هغه د ناز او کبر په توگه پر مخکې کشیږي که څه هم د لونگ سره مخصوص نه دی مگر ددې استعمال اکثره د لونگ لپاره دی ، نو پرتوگ، لونگ وغیره د غرور او تکبر په وجه د بجلکو څخه لاندې زړېدل مکروه دي ، دا وجه ده چې رسول الله ﷺ هغه سړی په لونگ زړولو سره په لمانځه کولو سره ولیدی نو وه یې فرمایلي چې کوم سړی لونگ زړېدلی پرېږدي دالله تعالی د هغه لمونځ نه قبلوي يعني الله تعالی د داسې سړي د لمانځه کمال نه قبلوي او هغه ته ثواب نه ورکوي که څه هم لمونځ کیږي .

ددې سربیره چې هغه په اوداسه کي وو مگر رسول الله ﷺ هغه ته د اوداسه کولو حکم په دې حکمت سره ورکړ چې هغه سړی ددې سبب په معلومولو کي فکر وکړي او ددې بد فعل د خرابۍ احساس ورته وسي او دا چې الله تعالی د رسول الله ﷺ د حکم په برکت او ظاهري طهارت يعني اودس په وجه د هغه باطن د غرور او تکبر څخه پاک کړي ځکه چې ظاهري طهارت د باطني طهارت ذریعه جوړیږي .

﴿٤٠٦﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تُقْبَلُ

د حضرت عائشة رضی الله عنها څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایلي: نه قبلېږي

صَلَاةُ حَائِضٍ إِلَّا بِخَمَارٍ . رواه أبو داود والترمذي .

لمونځ د بالغې ښځې پرته د پورنۍ څخه . ابوداؤد او ترمذي

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۲۱۱۱، رقم: ۶۴۱ والترمذی ۲۱۵۱۲، رقم: ۳۷۷.

د لغاتو حل : (حائض): ای بالغه (بالغه).

تشریح : د (حائض) څخه مراد بالغه ښځه ده چې د حیض عمر ته ورسېږي که څه هم هغې ته حیض راځي یا نه راځي، دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چې د ښځې سراو وینستان په ستر کې داخل دي که یوه ښځه سرتوره لمونځ کوي نو د هغې لمونځ نه صحیح کیږي مگر په دې پوه سه چې دا حکم د ازادي ښځې لپاره دی مینځه په دې حکم کې نه ده داخله د هغې لمونځ سرتور سر هم کیږي ځکه چې د هغې سر ستر نه دی د هغې ستر د سړي په ډول د نامه لاندې څخه تر زنگنو پورې دی اونس، ملا او بغل یې هم.

﴿٤٠٤﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّهَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتُصَلِّي

د حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه پوښتنه وکړه: آیا لمونځ کولای سي

الْمَرْأَةُ فِي دِرْعٍ وَخِمَارٍ لَيْسَ عَلَيْهَا إِزَارٌ؟ قَالَ إِذَا كَانَ الدِّرْعُ سَابِغًا يُغْطِي ظَهْرَ قَدَمَيْهَا. رواه أبو داود و ذكر جماعة وقفوه على أم سلمة.

ښځه یوازې په قميص او پورني کې چې پرتوگي نه وي؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: که قميص دومره اوږد وي چې د قدمو شاته ورسې نو جائز دی. ابو داؤد

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۲۰۱۱، رقم: ۶۴۰.

د لغاتو حل : (درع): القميص.

تشریح : دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چې د ښځې د پښې شا هم په ستر کې داخله ده هغه په لمانځه کې پټول واجب دي.

﴿٤٠٨﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ

د حضرت ابوهريرة رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم منعه فرمایلي ده د

السَّدْلِ فِي الصَّلَاةِ وَأَنْ يُغْطِيَ الرَّجُلُ فَاهُ. رواه أبو داود والترمذی.

سدل او په لمانځه کي د مخ پټولو څخه . (سدل : داسي جامه اغوستل چي دواړه طرفه پر اوږو زړيږي). ابوداؤد او ترمذي

تخريج : سنن ابی داؤد ۴۲۳/۱، رقم: ۶۴۳، والترمذي ۲۱۷/۲، رقم: ۳۷۸.

د لغاتو حل : (السدل): هو ان يضع الثوب على كتفيه ويرسل اطرافه من جوانبه (پر اوږو څادر اچول او دواړو څوکي يې شاوخوا ايله کول).

تشریح : د سدل معنی داده چي جامه پر خپل سر يا اوږه اچولو سره دواړو خواوو ته و زړول سي د جامو استعمالولو دا طريقه مطلقاً ممنوع ده ځکه چي په دې سره د غرور او تکبر شان پيدا کيږي او په لمانځه کي خو دا طريقه ډيره خرابه ده همداسي په لمانځه کولو سره لمونځ مکروه کيږي .

ځيني علماء وايي چي د سدل مطلب دادی چي يو سړی جامه پر ځان اچولو سره خپل لاس د هغه دننه کړي او همداسي رکوع او سجده کوي دا طريقه د يهودانو وه ځکه رسول الله ﷺ ددې څخه منعه وفرمايل، په عربو کي د لنگوتې په ول سره به يې خوله پټول چي په هغه سره به خوله پټه سوه، رسول الله ﷺ ددې څخه منعه فرمايلې ده ځکه چي په داسي توگه نه خو قرائت په ښه ډول ادا کيدای سي او نه سجده په پوره توگه سره کيږي هو که چيري په لمانځه کي تېغ راځي يا د خولې څخه بدبويي راځي نو هغه ته خوله پټول مستحب دي .

﴿٤٠٩﴾: وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت شداد بن اوس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

خَالِفُوا الْيَهُودَ فَإِنَّهُمْ لَا يُصَلُّونَ فِي نَعَالِهِمْ وَلَا خِفَافِهِمْ . رواه أبو داود .

په لمانځه کي د يهودو مخالفت کوی يعني هغوی د څپليو او موزو سره لمونځ نه کوي . ابوداؤد

تخريج : سنن ابی داؤد ۴۲۸/۱، رقم: ۶۵۲.

تشریح : يهوديانو به د څپليو او موزو سره لمونځ نه کوی ځکه رسول الله ﷺ وفرمايل چي تاسو خلک د يهودو مخالفت وکړئ او د څپليو او موزو په پښو کولو سره په شرط ددې چي هغه پاكي وې لمونځ کوی . ددې حديث څخه دا معلومه سوه چي دگمراه خلکو د مخالفت ښکاره کولو په غرض يو مباح شي باندي عمل کول غوره دي او وجه يې داده چي داسي گمراه خلکو مخالفت لازميږي ځکه مباح شی هم د عزيمت يعني د اولوليت حکم پيدا کوي .

﴿٤١٠﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ إِذْ خَلَعَ نَعْلَيْهِ فَوَضَعَهُمَا عَنْ يَسَارِهِ فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ الْقَوْمُ

د خپلو اصحابو سره لمونځ کوی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خپل څپلی وکښلې او چپه لوري ته یې کښېښودلې، خلکو چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دې کار ته وکتل

الْقَوَا نِعَالَهُمْ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ قَالَ مَا

نو هغوی هم خپل څپلی وکښلې، کله چې رسول صلی اللہ علیہ وسلم د لمانځه څخه فارغ سو نو وه یې فرمایل:

هَمَلَكُمُ عَلَى الْقَائِكُمْ نِعَالَكُمْ؟ قَالُوا رَأَيْنَاكَ أَلْقَيْتَ نَعْلَيْكَ فَأَلْقَيْنَا نِعَالَنَا

تاسو ولي خپل څپلی وکښلې؟ هغوی وویل موږ ته ولیدي چې څپلی دي وکښې نو موږ هم څپلی وکښلې،

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ جَبْرِيْلَ أَتَانِي فَأَخْبَرَنِي أَنَّ فِيهِمَا

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل: جبرائیل علیه السلام ما ته راغلی او زه یې خبردار کړم چې ستا پر څپلیو

قَدْرًا إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ فَإِنْ رَأَى فِي نَعْلَيْهِ قَدْرًا

نجاست لگېدلی دی، اوس چې په تاسو کې څوک مسجد ته د دننه راځي نو خپل څپلی دي گوري که پر هغو څه نجاست وي

فَلْيَمْسَحْهُ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا. رواه أبو داود والدارمي.

نو وچ یې کړی بیا دي ورسره لمونځ کوي. ابوداؤد او دارمي.

تخریج: سنن ابی داؤد ۴۲۶-۴۲۷، رقم: ۶۵۰ والدارمي ۳۷۰۱، رقم: ۱۳۷۸.

تشریح: قدر د قاف په زور سره او د دال معجمه سره هغه شي ته وايي چې طبیعت یې بد گڼي نو ددې لفظ څخه په ښکاره دا معلومېږي چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په څپلیو کې به داسې نجاست نه وو لگېدلی چې په هغه سره به یې لمونځ نه صحیح کیږي بلکه یو کرکه راویستونکی شی گړنگ

وغیره به لگیدلی وه حُکمه که نجاست لگیدلی وای نو رسول ﷺ به د سره لمونخ کوی حالانکه رسول الله ﷺ چي خومره لمونخ کړی وو نه خو بهی هغه دوهم وار وکړ نه یې د نوي سره وکړ د جبرائیل علیه السلام خبر ورکول او بیا د هغه خبر په وجه د رسول الله ﷺ خپلی کنبل حُکمه وو چي د رسول الله ﷺ په ذات اقدس کي صفایي او پاکي ډیره زیاته وه حُکمه په خپلیو د کرکي راویستونکي شي لگیدل هم د رسول الله ﷺ د مزاج مناسب نه وه او ځيني شوافع حضرات وایی که دي لمونخ کونکي پر کالو وغیره باندي لږ نجاست لویدلی وي او هغه ته هم د هغه علم نه وي یعني په خبر نه وي نو لمونخ بهی نه کیږي د امام شافعي رحمه الله علیه دا قول قدیم دی په هر حال دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د رسول الله ﷺ متابعت واجب دی حُکمه چي صحابه رض د یو سبب د پوښتني بغیر یوازي د رسول الله ﷺ د خپلیو کنبلو سره خپل خپلی سمدستي وکنبلي بیا رسول الله ﷺ هم هغه جائز وگهی .

﴿۷۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : هر کله چي لمونخ کوي

أَحَدُكُمْ فَلَا يَضَعُ نَعْلَيْهِ عَنْ يَمِينِهِ وَلَا عَنْ يَسَارِهِ فَتَكُونُ عَنْ يَمِينٍ غَيْرِهِ

په تاسو کي یو څوک نو خپلي خپلی دي راسته او چپه طرف ته نه ایږدي حُکمه چي چپه طرف ته ایښودل به د بل سړي راسته طرف وي ،

إِلَّا أَنْ لَا يَكُونَ عَنْ يَسَارِهِ أَحَدٌ وَلِيَضْعَهُمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ . وَفِي رِوَايَةٍ أُوْلَى صِلَ

فِيهِمَا . رواه أبو داود وروى ابن ماجه معناه .

بلکه تاسو خپل خپلی د دواړو پښو په منځ کي ساتئ . او په یوه زوایت کي دا دي چي د خپلیو سره لمونخ کوئ . ابوداؤد او ابن ماجه .

تخریج : سنن ابی داؤد ۱۱/۴۲۸ ، رقم : ۶۵۴ و ابن ماجه ۱/۴۶۰ ، رقم : ۱۴۳۳ .

تشریح : مطلب دادی چي د لمانځه په دوران کي خپلی دي خپل راسته طرف ته نه ایږدي او چپې خوا ته دي بهی هم نه ایږدي حُکمه کوم سړی چي د هغه چپه خوا ته درېږي نو دا خپلی کوم چي خپل چپه خوا ته بهی ایښي دي د هغه سړي راسته طرف ته راځي هر کله چي خپل راسته خوا

ته څپلی اېښودل ېې خوښ نه کړل نو هغه څپلی د بل سرې راسته خوا ته ولي کښيښودل سي
ځکه نو د مسلمانانو لپاره ضروري ده چي کوم شيان د خپل ځان لپاره نه خوښوي هغه دي د
خپلو مسلمانانو وروڼو لپاره هم نه خوښوي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿٤١٢﴾: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د نبي کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سوم

فَرَأَيْتُهُ يُصَلِّي عَلَى حَصِيرٍ يَسْجُدُ عَلَيْهِ قَالَ وَرَأَيْتُهُ يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ

مُتَوَشِّحًا بِهِ . رواه مسلم

نو رسول الله صلی الله علیه و آله مي وليدی چي په څپليو کي يې لمونځ کوی ، رسول الله صلی الله علیه و آله به پر چوتايي
سجده کول ، د راوي بيان دی چي ما رسول الله صلی الله علیه و آله په يوه جامه کي چي پر بدن يې راگرزولې وه
په لمونځ کولو وليدی . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۳۶۹۱۱ ، رقم : ۲۸۴ - ۵۱۹ .

تشریح : دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي لمونځ پر هر هغه شي باندي جائز دي چي د
لمونځ کونکي او مخکي په مينځ کي حائل وي که څه هم هغه شي د بورۍ وغيره څخه وي يا د
کالو وړۍ پشم وغيره د ډول څخه وي که څه هم په حديث کي يوازي د بوريا ذکر سوی دی مگر
د علماؤ په نزد نور دلائل داسي دي چي د هغه تر مخه هغوی د بوريا څخه ماسوا پر کپړه وغيره
باندي لمونځ کول جائز گڼي ، قاضي عياض رحمه الله عليه فرمايي چي پرته د يوشی اوارولو
څخه پر مخکه لمونځ کول افضل دي ځکه چي خضوع او عاجزي د لمانځه اصل روح دی اودا
شيان پر مخکه لمونځ کولو سره حاصل کيږي هو که يو مجبوري وي مثلاً د گرمۍ يا يخ په وجه
بغير څه اوارولو پر مخکه لمونځ کول ممکن نه وي نو يوشی اوارول غوره دي . ځيني حضرات
وايي کوم شيان چي د مخکي څخه نه وي پيدا سوي پر هغه لمونځ کول غوره نه دي يعني بوريا
وغيره باندي لمونځ کول غوره نه دی .

﴿۴۱۳﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي حَافِيًا وَمُتَنَعِّلًا. رواه أبو داود.

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روایت دی چې ما رسول الله ﷺ په لوڅو پنبو او د څپلیو سره په دواړو حالاتو کې پر لمانځه کولو لیدلی دی. ابو داؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۱/۴۲۷، ۴۲۸، رقم: ۶۵۳.

﴿۴۱۴﴾: وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ صَلَّى جَابِرٌ فِي إِزَارٍ قَدْ عَقَدَهُ مِنْ قَبْلِ

د حضرت محمد بن المنکدر څخه روایت دی چې حضرت جابر رضی الله عنه زموږ سره په لنګ کې لمونځ وکړ چې هغه د خټ لوري ته تړلی وو

قَفَاهُ وَثِيَابُهُ مَوْضُوعَةٌ عَلَى الْمَشْجَبِ فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ تُصَلِّي فِي إِزَارٍ وَاحِدٍ فَقَالَ

او د هغه جامه پر سه پایه پرته وه، یوه سړي ورته وویل ایا ته یوازې په لنګ کې لمونځ کوې؟
جابر رضی الله عنه ورته وویل

إِنَّمَا صَنَعْتُ ذَلِكَ لِيَرَانِي أَحَقُّ بِمِثْلِكَ وَأَيْنَا كَانَ لَهُ ثَوْبَانِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه البخاري.

داسې ما ځکه کړې دي چې ستا په ډول بې عقل ته وښیم او د رسول الله ﷺ په زمانه کې په موږ کې د هیچا سره دوې جامې نه وې. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۱/۴۶۷، رقم: ۳۵۲.

د لغاتو حل: (المشجب): عیدان یضم رؤوسها ویفرج بین قوائمه، یوضع علیها الثياب.

تشریح: د (مشجب) عامه معنی د موږي او میخ کیدای سي ځکه چې مشجب هغه شي ته وایي چې پر هغه جامې زړیدلای یا اېښودل کیږي، او یا هغه شي ته وایي چې پر هغه کله کله اوبه یخولو لپاره ژي زړول کیږي، په هر حال حضرت جابر رضی الله عنه خپل جامې پر هغه ایښي وې او لمونځ یې یوازې په یوه جامه کې داسې کوی چې د هغه جامې ته بند یې جوړ کړی وو او د هغه

يو کونج يې پورته د غاړې سره تړلی وو، يو سړي دا طريقه د سنت خلاف گڼلو سره بد خيال کړل او حضرت جابر رضي الله عنه څخه يې پوښتنه وکړه چې تاسو د دومره جامو په شتون کي يوازي په يوه جامه کي لمونځ کوئ نو ددې وجه څه ده؟ د هغه په جواب کي يې ورته وفرمايل چې زه يوازي په يوه جامه کي لمونځ ځکه کوم چې ستا په ډول کم علمه ما وويني او پوه سي چې لمونځ يوازي په يوه جامه کي هم کيدای سي، دا د سنت خلاف نه ده نو ددې مقصد سره سم هغه ته يې زورونه ورکړه او ورته يې وويل چې ناپوهه ته دا بد ولي گڼې د رسول الله صلي الله عليه وسلم په زمانه کي په موبړ کي څوک وو چې د هغه سره دوې جامې وې، زموبړ سره خو به يوازي يوه جامه وي او په هغې کي به مو لمونځ کوی او هغه به مو د نورو ضرورتونو لپاره هم استعمالول.

په دې اړه د علماؤ اجماع ده چې په دوو جامو کي لمونځ کول افضل دي واجب نه دي ځکه چې په دې کي تنگي ده او رسول الله صلي الله عليه وسلم او صحابه کرامو په يوه جامه کي لمونځ کله خو ددې لپاره کړی دی چې د هغوی سره يوازي يوه جامه وه او کله د بيان جواز په خاطر په يوه جامه کي يې لمونځ کړی دی، خلاصه داده که يو سړی په يوه جامه کي ځکه لمونځ کوي چې د هغه سره دوهمه جامه نه وي يا د بيان جواز په خاطر يې کوي نو جائز ده او که يو سړی د سستي او د حقارت په نظر داسي کوي نو دا مناسب نه ده.

د حضرت جابر رضي الله عنه د ارشاد څخه دا اشاره حاصليري چې هيچا ته د صحابه کرامو پر ترک سنت باندي لعن او طعن کول نه دي پکار او د هغوی په اړه نیک گمان کول پکار دي يعني که د يو صحابي رضي الله عنه څخه يو داسي فعل کېدل معلوم سي چې په ظاهره د سنت خلاف معلومېږي نو په دې اړه دا خيال کول پکار دي چې دا د بيان جواز لپاره دي يا په هغه کي به يو عذروي.

﴿٤١٥﴾: وَعَنْ أَبِي بَنِ كَعْبٍ قَالَ الصَّلَاةُ فِي الثَّوبِ الْوَاحِدِ سُنَّةٌ كُنَّا نَفْعَلُهُ مَعَ

د ابي بن کعب رضي الله عنه څخه روايت دی چې په يوه جامه کي لمونځ کول سنت دی لکه څرنگه چې موبړ

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا يُعَابُ عَلَيْنَا. فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ إِنَّمَا كَانَ

د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره ادا کوی پر دې به هيچا پر موبړ تور نه لگاوه (يعني بد يې نه ويل)، ابن

مسعود رضي الله عنه وايي

ذَاكَ إِذَا كَانَ فِي الثِّيَابِ قِلَّةٌ فَأَمَّا إِذَا وَسَّعَ اللَّهُ فَالصَّلَاةُ فِي الثَّوْبَيْنِ أَرَى. رواه أحمد

دا هغه وخت وو چي جامې ډيري کمي وې مگر هر کله چي الله ﷻ پراخي راوستل نو په دوو جامو کې لمونځ کول غوره دی. احمد

تخریج: الامام احمد فی مسنده ۱۴۱/۵.

بَابُ السُّتْرَةِ
(دُسْتَرِ بِيَان)

دلته د سترې څخه مراد هر هغه شی دی چې د لمانځه کونکي مخته ته درول کیږي لکه دیوال، ستن، لرگی، وسپنه او داسې نور، د لمانځه کونکي مخته ستره ځکه درول کیږي چې د هغه په وجه د سجدې ځای بیل کړل سي او د لمانځه کونکي مخته د تیرېدو والا سړی گناه کار نسي، د سترې اوږدوالي کم تر کمه د یوه لاس په اندازه او د یوې ګوتي په اندازه پنبه کېدل ضروري دي، د مقتدیانو لپاره د امام ستره کافي ده یعني د امام مخته که ستره ولاړه وي نو د مقتدیانو مخته تیرېدل جائز دی که څه هم د هغوی مخته یو شی حائل نه وی.

د امام او سترې په مينځ کي تيرېدل جائز نه دي هو که داسي صورت وي چي يو لمونځ کونکی د شا څخه په مخکني صف کي خالي ځای وويني نو د هغه لپاره جائزه چي د وروسته صف مخته په تيرېدو سره په لومړي صف کي خالي ځای ته په رسيدو سره ودرېږي ځکه چي دا د وروسته صف والا قصور دی چي په هغوی کي د مخته کېدو سره د لومړي صف ځای ولي ډک نه دی ، د سترې مفصل احکام به په راتلونکو حديثونو کي د تشریح په ضمن کی راسی .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

دستري په اړه در رسول الله ﷺ معمول

﴿٤١٦﴾: عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْدُو إِلَى الْمُصَلَّى

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به د ورځي په اوله برخه کي عيد گاه ته

تشریف وری

وَالْعَزَّةُ بَيْنَ يَدَيْهِ تُحْمَلُ وَتُنْصَبُ بِالْمُصَلِّي بَيْنَ يَدَيْهِ فَيُصَلِّي إِلَيْهَا . رواه البخاري

د رسول الله ﷺ په وړاندي به يو نيزه وړونکی وو او څه وخت چي به عيدگاه ته ورسیدی نو نيزه به د رسول الله ﷺ مخته ودرول سوه او رسول الله ﷺ به د هغې په لور لمونځ کوی . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۴۶۳/۲ ، رقم : ۹۷۳ .

تشریح : د نبي کریم ﷺ معمول به دا وو چي د سترې کولو او لوټو وغيره ماتولو دپاره به اکثره وخت خادمانو د نبي کریم ﷺ سره يوه نيزه گرځول ، همداسي په عيدگاه کي مخامخ خو څه ديوال او يا بل شی نه وو بلکه ټول ميدان ميدان وو ، ددې وجهي څخه هلته هم د دوی سبره نيزه وړل کېدل او هغه به رسول الله ﷺ خپل مخ ته کښېښودل .

د الله ﷻ تعريف او د سترې مخته د تيرېدو حکم

﴿۱۷﴾ : وَعَنْ أَبِي جُحَيْمَةَ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَكَّةٍ

د حضرت ابو جحيمه رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ په مکه معظمه کي وليدی

وَهُوَ بِالْأَبْطَحِ فِي قُبَّةِ حَمْرَاءَ مِنْ أَدَمٍ وَرَأَيْتُ بِلَالًا أَخَذَ وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ

چي د ابطح په حای کي د څرمني په يوې سرې څيمې کي وو او حضرت بلال رضی الله عنه مي وليدی چي هغه د رسول الله ﷺ د اوداسه څخه پاته سوي اوبه راوړلې

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَأَيْتُ النَّاسَ يَبْتَدِرُونَ ذَلِكَ الْوُضُوءَ فَمَنْ أَصَابَ

او ما وليدل چي خلکو وروغستل او هغه اوبه يې واخيستلې چاته چي په لاس ورغلي

مِنْهُ شَيْئًا تَمَسَّحَ بِهِ وَمَنْ لَمْ يُصِبْ مِنْهُ أَخَذَ مِنْ بَلَلٍ يَدِ صَاحِبِهِ ثُمَّ رَأَيْتُ

هغه پر موږو موږلې او چا چي تر لاسه نه کړې هغو د نورو د لاس د لوندوالي څخه گټه تر لاسه کړه ، بيا ما وليدل چي

بِلَالًا أَخْرَجَ عَزَّةً فَرَكَزَهَا وَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حُلَّةٍ

بلال رضی الله عنه يوه نيزه پر محکه ښخ کړه او رسول الله ﷺ په سره جامه کي راووتی

حَمْرَاءَ مُشِيرًا صَلَّى إِلَى الْعَنْزَةِ بِالنَّاسِ رَكْعَتَيْنِ وَرَأَيْتُ النَّاسَ وَالذَّوَابَّ

چي پر هغې باندي کړنبي وې او د نيزې په لورو درېدې او خلکو ته يې دوه رکعت له مونځ ورکړ او ما وليدل چي خلک او حيوانات به

يَمُرُّونَ بَيْنَ يَدَيِ الْعَنْزَةِ. متفق عليه

د نيزې تر شا تيرېدل. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۸۵۱۱، رقم: ۳۷۶، وفي ۲۹۴۱۱، رقم: ۱۸۷، ومسلم ۳۶۰۱۱-۳۶۱، رقم: ۲۴۹-۵۰۳.

د لغاتو حل: (أبطح): مكان قريب من منى: (مناته تزدې يوه سيمه).

تشریح: (أبطح) د يوې نالۍ نوم دی چي د مدينې منورې په لار کي مکې مکرمې ته نژدې واقع ده دغه نالۍ ته محصب او بطحا هم وايي د بطحا وجه تسميه داده چي په دغه نالۍ کي ډبري دي چي په لاره کي پرته دي.

حله دوو جامو يعني لونگ او خادر ته وايي، رسول الله ﷺ حله اچولې وه هغه سرې ليکي درلودې او ټوله جامه سره نه وه کوم چي د خلکو لپاره اغوستل يې مکروه تحریمي دي، ددې حديث څخه معلومه سوه چي د سترې مخته د خلکو او حيواناتو تيرېدل صحيح دي.

د حيوان ستره جوړول

﴿٤١٨﴾: وَعَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْزُضُ

د حضرت نافع بن عمر رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په پلنوالي کښېنول

رَأَحِلَّتْهُ فَيُصَلِّي إِلَيْهَا. وزاد البخاري قلت أفرأيت إذا هبت الركاب. قال

كان يأخذ الرحل فيعده له فيصلي إلى آخرته

خپله اوښه او د هغه لور ته به يې لمونځ کوي. بخاري او مسلم، نافع وايي ما د ابن عمر رضی الله عنه څخه پوښتنه وکړه چي هر کله به اوښان څراند ته ولاړل نو بيا به رسول الله ﷺ څه کول؟ (يعني څه شي به يې ستره کوي) هغه وويل کجاوه به يې مخ ته کښېښودل او د هغه طرف ته به يې لمونځ کوي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۵۸۰۱۱، رقم ۵۰۷، ومسلم ۳۵۹۱۱، رقم ۲۴۷-۵۰۲.

﴿٤١٩﴾: وَعَنْ طَلْحَةَ ابْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت طلحه بن عبيدالله رضي الله عنه خخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمايل :

إِذَا وَضَعَ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلَ مُؤَخَّرَةِ الرَّحْلِ فَلْيُصَلِّ وَلَا يُبَالِ مَنْ مَرَّ

وَرَاءَ ذَلِكَ. رواه مسلم

هر کله چي په تاسو کي يو څوک خپل مخته د کجاوې د پای د لرگي په ډول يو لوړ لرگي کښېږدي نو هغه لوري ته دي لمونځ وکړي او مخته د تيريدونکو پروا دي نه کوي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۳۵۸۱۱، رقم: ۲۴۱-۴۹۹.

د لغاتو حل: (مؤخرة): هي الخشبة التي يستند اليها الراكب. (کجاوه).

تشریح: مطلب دا چي هر کله يو لمونځ کونکی د سترې وړ يو شى مخته کښېږدي او د سترې مخته څوک تيرېږي نو د هغه خيال دي نه کوي ځکه چي د سترې په شتون کي مخته د چا تيريدل د لمانځه پر خشوع اثر نه اچوي، يا پرواه دي نه کوي ددې تعلق به د تيرېدونکي سړي سره وي يعنې که د لمونځ کونکي مخته ستره وي نو د هغه د مخ خخه تيرېدونکی سړی دي څه پرواه نه کوي ځکه چي د سترې په شتون کي د لمونځ کونکي مخته د تېرېدو په وجه به هغه گناه کار نه وي.

د لمونځ کوونکي مخته تيرېدل ډېره لويه گناه ده

﴿٤٢٠﴾: وَعَنْ أَبِي جُهَيْمٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ

د ابو جهيم رضي الله عنه خخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمايل : که چيري پوه سي تېرېدونکی

بَيْنَ يَدَيْ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ لَكَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ

د لمونځ کوونکي مخته چي ددې څومره لويه گناه ده نو هغه به د لمونځ کونکي مخته تر څلوېښتو (ورځو يا مياشتو يا کالو) پوري ولاړ وي او نه تيريدل به غوره گڼي،

يَدَيْهِ قَالَ أَبُو النَّضْرِ لَا أَدْرِي قَالَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا أَوْ شَهْرًا أَوْ سَنَةً. متفق عليه

د ابو نصر راوي بيان دي چي د څلوېښتو خخه څه مراد دی ددې په اړه ما ته علم نه سته چي څلوېښت ورځي، مياشتي يا کلونه مراد دی. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۵۸۴۱۱، رقم: ۵۱۰، و مسلم ۳۶۳۱۱-۳۶۴، رقم: ۲۶۱-۵۰۷.

تشریح: حضرت امام طحاوی رحمۃ اللہ علیہ پہ مشکل الاثار کی فرمایلی دی ۾ي دلته خلويڻت کاله مراد دي نه چي خلويڻت ميانستي يا خلويڻت ورځي او هغه دا خبره د ابو هريره رضي الله عنه په دې حديث ثابته ده چي رسول الله ﷺ و فرمايل کوم سړی چي د خپل ورور تر مخه داسي تير سي چي هغه د خپل رب سره مناجات کوي يعني لمونځ کوي او هغه د هغه په گناه پوه سي نو د هغه لپاره پر خپل ځای تر سل کاله پوري دريدل د قدم پورته کولو څخه غوره دي.

په هر حال د حديثونو څخه معلومه سوه چي د لمونځ کونکي مخته تيريدل ډيره غټه گناه ده چي د هغه ارزښت څخه اندازه معلومېږي که يو سړي ته دا معلومه سي چي د لمونځ کونکي مخته تيريدل څومره لويه گناه ده او د هغه سزا څومره سخته ده نو هغه به خلويڻت کاله يا د ابو هريره رضي الله عنه د روايت سره سم تر سل کاله پوري پر خپل ځاي مستقلا دريدل زيات غوره وگڼي په نسبت د دې چي هغه د لمونځ کونکي مخته تير سي.

د سترې او لمونځ کونکي په مينځ کي تيرېدونکي ته په سختۍ سره د منعه کولو حکم

﴿٤٢١﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمايل: کله چي لمونځ کوي

أَحَدُكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْهُ

په تاسو کي يو څوک چي ستره يې درولې وي نو په داسي حالت کي که څوک د سترې پروا ونه کړي او د لمونځ کونکي مخته تيريدل غواړي نو لمونځ کونکي ته پکار ده چي هغه منعه کړي

فَإِنْ أَبِي فَلْيُقَاتِلْهُ فَإِنَّهَا هُوَ شَيْطَانٌ. هذا اللفظ البخاري ولمسلم معناه.

او که هغه نه منعه کيږي نو هغه دي قتل کړي ځکه چي هغه شيطان دی. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۵۸۱۱۱-۵۸۲، رقم: ۵۰۹، و مسلم ۳۶۳۱۱، رقم: ۲۵۹-۵۰۵.

تشریح: د قتل دا مطلب نه دی چي حقيقتا داسي سړی وژل پکار دي بلکه د قتل څخه مراد دادی چي د لمونځ کونکي مخته تيريدل ډير بدکار دی ځکه يو سړی د لمونځ کونکي مخته تيريدل غواړي نو په پوره طاقت او قوت سره د تيريدو څخه منعه او هغه دي د دومره لوی

غلطی څخه وساتي .

قاضي عياض رحمته الله وايي داسي سړی دی د يو شي په ذريعه منعه کړل سي چي د هغه استعمال ددې د منعه کولو په صورت کي جائز وي او ددې په منعه کولو کي تيريدونکی سړی مړ سي نو د علماؤ په نزد په متفقۀ توگه به د هغه قصاص نه وي مگر په ديت کيدو کي د علماؤ اختلاف دی ځيني علماء وايي په داسي صورت کي به ديت واجب وي او ځيني وايي واجب به نه وي ، په حديث کي داسي سړي ته شيطان ويل سوی دی ددې مطلب دادی چي شيطان هغه سړی په غلولو سره پر غلط کار کولو مجبور کړ نو هغه سړی د هغه شيطاني کار کولو په وجه په منزله د شيطان سو . يا ددې څخه مراد دادی چي داسي غلط کار کونکی سړی شيطان دي د شيطان معنی د سرکش ده که هغه انسانان وي يا جنات ځکه شرير النفس سړي ته شيطاني انس ويل کيږي .

ستره د لمانځه ساتنه کوي

﴿۷۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَقَطَّعُ

د حضرت ابوهريرة رحمته الله څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمايل : ماتوي

الصَّلَاةُ الْمَرْأَةُ وَالْجِمَارُ وَالْكَلْبُ وَيَقْبِي ذَلِكَ مِثْلُ مُؤَخَّرَةِ الرَّحْلِ . رواه مسلم

لمونځ د لمونځ کونکي مخته د بنځي ، خړه او سپي تېرېدل او د کجاوې د لرگي په ډول لرگی درول هغوی منعه کوي . (د جمهورو علماؤ او صحابه کرامو په مذهب په دې سره لمونځ نه ماتيږي ددې حديث څخه د سترې ټينگار مقصد دی) . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۳۶۵۱ ، ۳۶۶ ، رقم : ۲۶۶ - ۵۱۱ .

تشریح : د جمهور علماوو ، صحابوو او داسي نورو هم دا مذهب دی که يو شی يا سړی د لمونځ کونکي مخته تير سي نو لمونځ نه باطل کيږي که څه هم پورتنی ذکر سوي درې شيان وي يا د هغوی پرته نور شيان وي ترڅو پوري چي ددې حديث يا دا ډول د نورو حديثونو تعلق دی ټول په اصل کي د لمونځ کونکي مخته تير سي نو په لمانځه کي خشوع ، خضوع او د زړه حضور ضائع کوي چي په حقيقت کي د لمانځه اصل او روح دی يا ددې څخه دا مراد هم اخيستل کيږي چي د لمونځ کونکي مخته د دغه شيانو په تيريدو سره لمونځ کونکي زړه د هغه څخه په آخوا کيدو سره دې شيانو خوا ته متوجه سي ځکه لمونځ هم باطل کيدو ته نژدې وي .

د ښځې، خړه او سپي د تخصیص وجه

د حدیث څخه په څرگنده خو دا مفهوم کیږي چې د لمانځه کونکي مخته د دغه درو شیانو په تیرېدو سره پر لمانځه اثر لویږي، ددې څخه پرته د نورو شیانو په تیرېدو سره پر لمانځه اثر نه لویږي حال دا چې داسې نه ده بلکه د پورتنی ذکر سوو شیانو تخصیص ځکه سوی دی چې د هغوی خواته زړه زیات متوجه کیږي د ښځې حیثیت ظاهر دی، د خړه معامله هم داده چې د خړه سره اکثر شیطانان وي او دا وجه ده چې د هغه د آواز کولو په وخت کې اهو ذبا الله ویل مستحب ده ځکه خړ چې د لمانځه کونکي مخته تیرېږي نو د لمانځه کونکي زړه ددې احساس په وجه چې د هغه سره به شیطانان وي د خړه خواته متوجه سي یا همداسې د سپي څخه یوازي دا چې نجس عین دی بلکه د هغه څخه د تکلیف رسیدو هم خطر وي ځکه د هغه د تیرېدو په صورت کې هم ذهن په پوره تیزی سره د هغه خواته گرځي.

د لمونځ کونکي مخته د ښځې په راتلو سره لمونځ نه باطل کیږي

﴿۷۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنْ

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم به لمونځ کوی

اللَّيْلِ وَأَنَا مُعْتَرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ كَاغْتَرَاضِ الْجَنَازَةِ. متفق عليه

د شپې او زه به د رسول الله صلی الله علیه و سلم او قبلې په منځ کې داسې پرته وم لکه څرنگه چې جنازه اېښودل کیږي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۴۹۲/۱، رقم: ۳۸۳ و ۳۸۴ و مسلم ۳۶۶/۱، رقم: ۵۱۲-۲۶۷.

تشریح: د جنازې په مثال ورکولو سره دې ته اشاره کیږي چې کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه و سلم په لمانځه کې مصروف وو نو زه به هغه وخت د رسول الله صلی الله علیه و سلم مخته پریو کت و غیره نه وم پرته بلکه د رسول الله صلی الله علیه و سلم مخته به په پوره توګه سره پرته وم او ددې سربیره به رسول الله صلی الله علیه و سلم لمونځ کوی ددې څخه دا معلومه سوه چې په لمانځه کې د لمونځ کونکي مخته د ښځې په راتلو سره لمونځ نه باطل کیږي.

د لمونځ کونکي مخته د خره وغيره تېریدل لمونځ نه باطلوي

﴿۴۲۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَقْبَلْتُ رَاكِبًا عَلَى أَتَانٍ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ

د ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه يوه ورځ پر خړې سپور راغلم او زه په دغه ورځو کي

نَاهَزْتُ الْإِحْتِلَامَ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ بَيْنِي

بالغ کېدو ته نژدې وم او دغه وخت رسول الله صلى الله عليه وسلم په منا کي خلکو ته لمونځ ورکوي

إِلَى غَيْرِ جِدَارٍ فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ فَنَزَلْتُ فَأَرْسَلْتُ الْأَتَانَ تَرْتَعُ

او د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مخ کي ستره نه وه زه د لمونځ کونکو د ځينو صفو مخته تير سوم او د خره څخه تا سوم هغه مي څر ته پرېښوده

وَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ عَلَيَّ أَحَدٌ. متفق عليه

او بيا مي په صف کي گډون وکړ او چا څه نه وويل . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۷۱/۱، رقم: ۴۹۳، ومسلم ۳۶۱/۱، رقم: ۲۵۴-۵۰۴.

تشریح: ددې واقعي بيانولو څخه د ابن عباس رضي الله عنه د ابنودل مقصد دي چي د لمونځ کونکي

مخته د خړې په تيريدو سره لمونځ نه باطل کيږي نو هغه وخت ابن عباس رضي الله عنه بالغ نه وو ځکه هغه چي د لمونځ کونکي مخته تير سو نو هيڅ چاهم څه ورته ونه ويل .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د عصا (لکړي) د سترې په شان استعمالولو کي د علماؤ اختلاف

﴿۴۲۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : هر کله چي لمونځ کوي

أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ تَلْقَاءَ وَجْهِهِ شَيْئًا فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُنْصِبْ عَصَاهُ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ

په تاسو کي يو څوک نو هغه دي خپل مخ ته يو شی کښيږدي او که هيڅ شی نه وي نو خپله لکړه دي ودروي او که نه وي

مَعَهُ عَصَى فَلْيُخْطِطْ خَطًّا ثُمَّ لَا يَضُرُّهُ مَا مَرَّ أَمَامَهُ . رواه أبو داود وابن ماجه

دده سره لکړه نو يو خط (کربنه) دي وکاري بيا به يې مخته د يو چا تيريدل ضرر نه کوي

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۴۳/۱، رقم: ۶۸۹، وابن ماجه ۳۰۳/۱، رقم: ۹۴۳.

تشریح: دا حديث ددې خبرې اجازه ورکوي که يو لمونځ کونکي ته يو داسي شی پيدانه سي چي د سترې کار وکړي نو هغه دي خپل لکړه مخته د سترې جوړولو لپاره ودروي اوس په دې اړه دا نور سهولت هم ورکړل سوی دی که مخکه نرمه وي نو لکړه دي په مخکه کي بنځه کړي او که مخکه سخته وي او لکړه بنځول مشکل وي نو بيا په دي صورت کي د لکړي بنځولو پر ځاي خپل مخته دي په اوږدوالي کښېښودل سي نو د بنځولو مشابهت به حاصل سي .

د فقهې په کتاب شرح منيه کي ليکلي دي که يو لمونځ کونکی خپله لکړه د سترې په توگه په مخکه کي د بنځولو پر ځاي خپل مخته کښيږي نو د ځيني علماؤ په نزد خو د هغه لپاره دا د سترې په توگه کافي کيږي د سترې حکم به پوره سي مگر د ځينو علماؤ په نزد دا ستره نه کافي کيږي په کفايه کي ليکلي دي که يو لمونځ کونکي د سترې په توگه لکړه پر ځاي د بنځولو خپل مخته ايښودل غواړي نو هغه ته لکړه په اوږدوالي اېښودل پکار دي نه په پلنوالي .

د سترې نه موجود کېدو په صورت کي د کربني په کښلو کي اختلاف

ددې حديث څخه يوه خبره دا معلومېږي که يو لمونځ کونکي ته د سترې جوړولو لپاره يو شی حاصل نسي تر دې چي د هغه سره لکړه هم نه وي نو هغه دي خپل مخ ته يوازي د يوې کربني په کښلو سره لمونځ وکړي د هغه لپاره به دا کربنه ستره جوړه سي، دامام شافعي رحمه الله عليه قديم قول او دامام احمد رحمه الله عليه مذهب دادی بلکه په حنفيه کي هم وروسته ځينو علماؤ دا قول اختيار کړی دی د حنفيه اکثر علماء او امام مالک رحمه الله عليه ددې قائل نه دی ځکه چي د هغوی په نزد کربنه را کښل معتبر نه دی امام شافعي رحمه الله عليه هم خپل نوی قول په هغه کي د مخکني قول څخه انکار کړی دی او ويلي يې دی چي په دې اړه کوم حديث وارد دی هغه ضعیف او مضطرب دی او دا چي د لمونځ کونکي د مخ تيريدونکي په مينځ کي د سترې په توگه يوازي د کربني حائل کيدو نه يوازي دا چي څه اعتبار نه لري بلکه د ليري څخه هم دا معلومول او پېژندل کيږي، د صاحب هدايه رحمه الله عليه هم دا مذهب دی د شيخ ابن الهمام رحمه الله عليه د قول مفهوم هم دادی چي د کربني د کښلو پر ځاي د سترې درول د اتباع سنت په وجه اولی او غوره دي ځکه چي مخته دريدل سوې ستره په پوره توگه سره

د ښکاره کېدو په وجه امتياز هم لري او د لمونځ کونکي د زړه څخه شكونه او شبهات په ايسته کولو سره د سکون زړه او اطمینان باعث کيږي. ددې څخه وروسته علماؤ د خط په وصف کې هم اختلاف کړی دی چې کرښه څرنگه کښل پکار ده د ځينو علماؤ په نزد کرښه د هلال په شکل کښل پکار ده او ځيني حضرات وايي چې د قبلې خوا ته طولا کښل پکار دي او مختار طولا کښل دي.

ستره باندي نژدې ودرول سي

﴿۴۲۶﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سهل بن ابو حثمة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى سُتْرَةٍ فَلْيَدْنُ مِنْهَا لَا يَقْطَعْ الشَّيْطَانُ عَلَيْهِ صَلَاتَهُ.

رواه أبو داود.

څوک چې په تاسو کې د سترې په لور لمونځ کوي نو ستره دي د ځان خوا ته نژدې ودروي چې شيطان د هغه لمونځ مات نه کړي. ابو داؤد .

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۴۶۱۱، رقم: ۶۹۵.

تشریح: د سترې نژدې کیدو مطلب دادی چې ستره نژدې ودروي چې سجده د هغه سره نژدې وکړل سي چې شيطان د هغه په لمانځه کې خلل وانه چوي ځکه لمونځ کونکی که د سترې څخه لیري ودریږي نو د هغه مخته د یو چا تیرېدو احتمال به وي، شيطان په داسې صورت کې د هغه په زړه کې د وسوسو او شکونو تخم کړي چې په هغه سره د زړه په حضور کې فرق راځي او په هر لمانځه کې د زړه د حضوري دولت نه تر لاسه کیږي نو د سترې په نژدې درولو سره به ددې آفت څخه ساتنه په برخه سي.

ستره د تندي مخامخ درول نه ده پکار

﴿۴۲۷﴾: وَعَنِ ابْنِ الْقَدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت مقداد بن الاسود رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما رسول الله ﷺ وليدی چې

وَسَلَّمَ يُصَلِّي إِلَى عُوْدٍ وَلَا عَمُوْدٍ وَلَا شَجَرَةٍ إِلَّا جَعَلَهُ عَلَى حَاجِبِهِ الْأَيْمَنِ أَوْ

لمونځ به يې کوی دلرگي يا سستي او يا درختي په لور بلکه د سترې شی به د رسول الله ﷺ
راسته يا

الْأَيْسَرُ وَلَا يَصُدُّ لَهُ صُدًّا . رواه أبو داود

چپه ورځي ته مخامخ وو او هيڅ کله به يې په منځ کي د ايښودلو قصد نه کاوه . ابو داؤد

تخريج: سنن ابي داؤد: ۴۴۵۱، رقم: ۶۹۳.

د لغاتو حل: (لا يصمد له صمدا): اي لا يجعله بين عينيه حذرا عن التشبه بعبادة الاصنام.

تشریح: مطلب دا چي کله به رسول الله ﷺ ستره ودرول نو د دې خبري به يې په خاصه توگه سره خيال ساتی چي ستره بالکل د تندي مخته نه وي بلکه رسول الله ﷺ به ستره د چپه يا راسته ورځو مخته ودرول او د دې څخه به د رسول الله ﷺ مقصد دا وو چي د بت پرستی مشابهت نه وي .

د لمونځ کونکي مخته د سپي او خره تير بدل لمونځ نه باطلوي

﴿٤٢٨﴾: وَعَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت فضل بن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي موږ رسول الله ﷺ ته راغلو

وَنَحْنُ فِي بَادِيَةٍ لَّنَا وَمَعَهُ عَبَّاسٌ فَصَلَّى فِي صَحْرَاءٍ لَيْسَ بَيْنَ يَدَيْهِ سُرَّةٌ

او موږ دغه وخت په يو ځنگل کي وو، د رسول الله ﷺ سره عباس رضی الله عنه هم وو، رسول الله ﷺ په ځنگل کي لمونځ وکړ او مخته يې ستره وه

وَحِمَارَةٌ لَّنَا وَكَلْبَةٌ تَعْبَثَانِ بَيْنَ يَدَيْهِ فَمَا بَالِي ذَلِكَ . رواه أبو داود والنسائي نحوه

او زموږ يوه خره او يوه سپی وه چي د رسول الله ﷺ مخته يې لوبي کولې، رسول الله ﷺ د هغو پروا ونه کړل . ابو داؤد او نسائي .

تخريج: سنن ابي داؤد: ۴۵۹۱۱، رقم: ۷۱۸ والنسائي ۶۵۱۲، رقم: ۷۵۲.

تشریح: د اهل عربو دا رواج وو چي هغوی به د څو ورځو لپاره په ځنگل کي خيمه درول او هلته به اوسيدل د هري ډلي خپل ټاکلی ځنگل وو د حضرت عباس رضی الله عنه هم يو ځنگل وو په کومو ورځو کي چي هغه په ځنگل کي خيمه درول رسول الله ﷺ هم هغوی ته تشریف يوړو، راوي د هغه ځای واقع بيانوي . د دې حديث څخه دا معلومېږي چي د لمونځ کونکي مخته که خرونه،

سپيان وغيره تير سي نو لمونځ نه باطل کيږي هلته دا خبره هم ثابتيږي چي په عامه لاره کي د لمونځ کولو په صورت کي لمونځ کونکي ته ستره درول واجب نه ده بلکه مستحب ده .

د لمونځ کونکي مخته د يو چا په تيرېدو سره لمونځ نه باطليږي

﴿٤٢٩﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَقْطَعُ

د حضرت ابوسعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : نه ماتوي

الصَّلَاةَ شَيْءٌ وَأَذْرُوْا مَا اسْتَطَعْتُمْ فَإِنَّهَا هُوَ شَيْطَانٌ . رواه أبو داود .

لمونځ هيڅ شی کوم چي د لمونځ کونکي مخ ته تير سي ترڅو پوري چي ممکن وي يوشی د مخته تيريدو څخه منعه کړی ځکه چي تېرېدونکي شيطان دی . ابو داود

تخريج : سنن ابی داؤد ۱۱/۴۶۰، رقم: ۷۱۹.

تشریح : ددې حديث څخه هم دا معلومېږي چي د لمونځ کونکي مخته د هر شي تيريدل لمونځ نه باطل کوي که څه هم هغه بنځه وي يا سپی وي يا خروي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿٤٣٠﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أَنْامُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي زه به د رسول الله ﷺ مخ ته داسي بيده کېدم چي

وَسَلَّمَ وَرَجُلَايَ فِي قِبْلَتِهِ فَإِذَا سَجَدَ غَمَزَنِي فَقَبَضْتُ رِجْلَيَّ وَإِذَا قَامَ

زما پښې به د رسول الله ﷺ د قبلې لور ته وې (يعني د سجده پر ځای) کوم وخت چي به رسول الله ﷺ سجده کول نو زما پښې به يې کښېښلې نو ما به پښې راټولي کړې او هر کله چي به رسول الله ﷺ سجده وکړه

بَسَطْتُهُمَا قَالَتْ وَالْبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ . متفق عليه

نو ما به بيا پښې وغزولې ، بي بي عائشه فرمايي چي په دغه ورځو کي په کورو کي څراغ نه بليدی . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۵۸۸۱۱، رقم: ۵۱۳، مسلم ۳۶۷۱۱، رقم: ۲۷۲-۵۱۲.

تشریح: د حدیث په اخري جمله کي بي بي عائشې رضي الله عنها خپل دا عذر بيانول غواړي چي مابه د رسول الله ﷺ د سجدې پر ځاي پښې ځکه غزولې چي د رڼا نه کيدو په وجه ماته هيڅ نه معلوميد ه تر څو پوري چي د بي بي عائشې رضي الله عنها ددې عمل تعلق دی چي کله به رسول الله ﷺ د هغې پر پښو زور وکړ نو هغې به خپل پښې راټولي کړې او څه وخت چي به رسول الله ﷺ ودریدی نو هغې به خپل پښې وغزولې نو دا د رسول الله ﷺ په تقرير يعني د هغوی په دې عمل د رسول ﷺ د خوا څخه د انکار د نه کيدو په وجه وو.

د لمونځ کونکي مخته تيرېدل لوی جرم دی

﴿۴۳۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ يَعْلَمُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: که چيري پوه سي

أَحَدُكُمْ مَا لَهُ فِي أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيِ أَخِيهِ مُعْتَرِضًا فِي الصَّلَاةِ كَانَ لِأَنْ يُقِيمَ

په تاسو کي يو څوک چي د خپل يو مسلمان ورور مخته تيرېدل (کله چي لمونځ کوي) څومره گناه ده نو هغه به درېدل

مِائَةً عَامٍ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الْخُطْوَةِ الَّتِي خَطَا. رواه ابن ماجه

سل کاله د لمونځ کونکي تر تېرېدو زيات غوره وگڼي. ابن ماجه.

تخریج: سنن ابن ماجه ۳۰۴۱۱، رقم: ۹۴۶.

﴿۴۳۲﴾: وَعَنْ كَعْبِ الْأَحْبَارِ قَالَ لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ

د حضرت کعب احبار رضي الله عنه څخه روايت دی چي که چيري د لمونځ کونکي مخته تيرېدونکی ته دا معلومه سي چي ددې څومره گناه ده

لَكَانَ أَنْ يُخَسَفَ بِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ. وفي رواية أهون عليه.

رواه مالك.

نو هغه به په مځکه کې (ژوندی) ښخېدل د لمونځ کونکي تر مخ تېرېدو څخه زیات خوښ کړي او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې هغه ته به په مځکه کې ښخېدل زیات اسان معلوم سي. مالک
تخریج: الامام مالک فی الموطا ۱/۱۵۵، رقم: ۳۵.

د لمونځ کونکي د مخ څخه څومره لیري تېرېدل پکار دي

﴿۴۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل: کله چې لمونځ کوي

أَحَدُكُمْ إِلَى غَيْرِ السُّتْرَةِ فَإِنَّهُ يَقْطَعُ صَلَاتَهُ الْحِمَارُ وَالْخَنْزِيرُ وَالْيَهُودِيُّ

په تاسو کې یو څوک پرته د سترې څخه نو د هغه لمونځ ماتېږي د هغه مخته د خره، خنزیر، یهودي،

وَالْمَجُوسِيُّ وَالْمَرْأَةُ وَتُجْزَى عَنْهُ إِذَا مَرُّوا بَيْنَ يَدَيْهِ عَلَى قَذْفَةٍ بِحَجَرٍ .

رواه أبو داود

مجوسي او ښځې تېرېدو سره ماتېږي، او که تېرېدونکي د یوې ډبرې ویشتلو په اندازه لیري وي نو بیا پروانه لري. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۱/۴۵۳، رقم: ۷۰۴.

تشریح:

مطلب دادی چې د ویشتلو وروسته ډېره څومره لیري څي د هغه فاصلې وروسته دا مذکوره شیان که د لمونځ کونکي مخته تیر سي نو څه پرواه نسته یعنې په لمانځه کې څه خلل او قصور نه راځي، علماء لیکي چې په ډېره غورځولو سره مراد په حج کې رمي جمار دی یعنې په حج کې پر منارو چې کومي ډبرې په کومه فاصله ویشتل کیږي او د هغه اندازه یې درې لاسه لیکلي دي دلته هغه مراد دي، د دې حدیث تاویل به هم هغه وي کوم چې په دې باب په حدیث نمبر اووم د تشریح په څنګ کې سوی دی چې د لمانځه ماتېدو څخه څه مراد دی.

=====

بَابُ صِفَةِ الصَّلَاةِ

د لمانځه د ترتيب بيان

په دې باب کې هغه حديثونه نقل کيږي چې د هغه څخه د لمانځه کولو ترکیب معلومېږي چې لمونځ څرنگه کول پکار دي او د لمانځه ارکان او اجزاء څه دي؟

الفصل الأول (لومړی فصل)

د لمانځه صحيح طريقه

﴿۴۲﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې يو سړی مسجد ته راغلی او رسول الله صلى الله عليه وسلم

جَالِسٌ فِي نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ فَصَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ

د مسجد په يو کونج کې ناست وو، هغه سړي لمونځ وکړ بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر سو سلام يې ادا کړ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْكَ السَّلَامُ ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فَارْجِعْ

وعليك السلام او ورته وه يې فرمايل: ولاړه بيا لمونځ وکړه ځکه چې تا لمونځ نه دی کړی هغه بيرته ولاړی

فَصَلَّى ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ فَقَالَ وَعَلَيْكَ السَّلَامُ ثُمَّ قَالَ ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ

او لمونځ يې وکړ، بيا راغلی او سلام يې ادا کړ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: وعليك السلام، بيا يې ورته وفرمايل چې بېرته ولاړه بيا لمونځ وکړه ځکه تا

لَمْ تُصَلِّ فَقَالَ فِي الثَّالِثِ أَوْ فِي الَّتِي بَعْدَهَا عَلَّمَنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ إِذَا قُمْتَ

لمونځ ونه کړ، په دريم ځل يا د هغه څخه وروسته هغه سړي عرض وکړ اې د الله رسوله! ما ته وښه (چې څنگه لمونځ وکړم) رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: هر کله چې ته ولاړ سې

إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْبِغِ الْوُضُوءَ ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ بِمَا تيسَّرَ مَعَكَ

د لمانخه لپاره نو په بنه ډول او دس وکړه بیا مخ پر قبله سه الله اکبر ووايه بیا ووايه هغه چي درته اسانه وي

مِنْ الْقُرْآنِ ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ رَاكِعًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَسْتَوِيَ قَائِمًا ثُمَّ

د قرآن څخه ، بیا په اطمینان سره رکوع وکړه بیا سر پورته کړه تر دې چي سیده سې ، بیا

اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ جَالِسًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى

په اطمینان سره سجده وکړه بیا سر پورته کړه او په اطمینان سره کښینه بیا سجده وکړه تر دې چي

تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ جَالِسًا وَفِي رَوَايَةٍ ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى

تَسْتَوِيَ قَائِمًا ثُمَّ افْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا . متفق عليه

په اطمینان سره سجده وکړې او بیا سر پورته کړه او په اطمینان سره کښینه او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي بیا سر پورته کړه او سیده سه او همداسي لمونځ پوره کړه . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۲۳۷/۲، رقم: ۷۵۷، ومسلم: ۲۹۸۱۱، رقم: ۴۵ - ۳۹۷.

تشریح : د اطمینان څخه مطلب دادی چي په رکوع او په سجده وغیره کي داسي پوره د زړه حضور او سکون را سي چي د بدن ټول بندونه خپل خپل ځای اختیار کړي او د هغه په ارکانو کي چي کوم تسبیحات ویل کیږي هغه په پوره اطمینان سره وویل سي .

په رکوع ، سجده او داسي نورو کي اطمینان فرض دی که واجب ؟

امام شافعي رحمه الله عليه ، امام احمد رحمه الله عليه او امام يوسف رحمه الله عليه ددې حديث سره سم په رکوع ، سجده ، قومه او جلسه کي د طمانيت د فرضيت د فقدان په وجه د لمانځه نفي فرمايلې ده او دا شی د فرضيت نښه ده چي يو کار د هغه د کيدو څخه منتفي او باطل سي نو دا حضرات وايي که يو سړی په دې ارکانو کي اطمینان اختیار نه کړي نو د هغه لمونځ به باطل سي چي د هغه اعاده يعني راگرځول به ضروري وي .

دامام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه او امام محمد رحمه الله عليه په نزد په رکوع او سجده کي اطمینان واجب دی او قومه يعني په ولاړه او سجده کي سنت دی دا حضرات ددې حديث

توجيه دا کوي چي دلته د لمانځه نفي مراد نه دی ځکه چي ددې حديث اخري الفاظ چي ابو داود ترمذي او نسائي کي نقل دي دادی چي رسول الله ﷺ هغه سړي ته وفرمايل که تا دا يعني اطمینان پوره کړ نو ستا لمونځ مکمل سو او که په دې کي کم کړل نو تا خپل لمونځ ناقص کړ نو دا ډول حکم د وجوب او سنت نښه ده چي ددې څخه پرته فعل ناقص او ناتمام دی نو معلومه سوه چي رسول ﷺ هغه سړي ته د لمانځه د بیا کولو حکم ځکه ورکړی وو چي د هغه لمونځ د سره نه وو سوی بلکه د هغه د راگرځولو حکم مطلب داوو چي لمونځ په پوره کمال او پرته د کراهیت او تاوان ادا کیدل پکار دي او که اطمینان فرض وي نو رسول الله ﷺ به د پیل څخه په منعه کولو سره لمونځ کولو منعه کړې وای او هغه به یې بغير فرائض څخه لمونځ کولو ته نه پرېښودی .

ددې حديث څخه څو خبرو ته اشاره کيږي اول شی خو دادی چي عالم او ناصح لپاره دا مناسب ده چي هغه یو جاهل او غلط کارکونکی په ډیره نرمي او اخلاق سره پوه کړی او د هغه سره د نصیحت داسي نرمه معامله وکړي چي هغه سړی د هغه خبري منلو او پر هغه عمل کولو ته خپله مجبور سي ځکه چي ډیر واره د نصیحت په معامله کي بد اخلاقي او ترش رویي د اصلاح پیدا کولو پر ځاي د نور زیات ضد او گمراهی سبب جوړيږي، دوهم شی دا چي دا ثابتيږي چي د ملاقات په وخت که څه هم مکرر او لږ ساعت وروسته وي سلام کول مستحب دی ، دریم شی دا ثابتيږي که یو سړی د خپل لمونځ واجبات کي څه خلل او تاوان پیدا کړي نو د هغه لمونځ نه صحیح کيږي او هغه ته په حقيقي معنی کي لمونځ کونکي نسي ویل کیدای بلکه د هغه په باره کي به دا وویل سي چي هغه سړي لمونځ نه دی کړی په اول روایت کي جلسه استراحت يعني په اول او دریم رکعت کي د دویمي سجده څخه د راپورته کیدو ذکر هم سوی دی د امام شافعي رحمه الله علیه په نزد سنت نه ده ددې مفصل تحقیق به انشاء الله مخته راسي .
رحمة الله علیه په نزد سنت نه ده ددې مفصل تحقیق به انشاء الله مخته راسي .

د رسول الله ﷺ د لمانځه ترتیب

﴿۴۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَفْتِحُ

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به پیل کوی

الصَّلَاةَ بِالتَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ بِالحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَكَانَ إِذَا رَكَعَ لَمْ يُشْخِصْ

د لمانځه په تکبیر سره او قرائت به یې د الحمد لله څخه پیلوی او کله چي به یې رکوع کول نو سر

به يې نه زيات لوړ

رَأْسُهُ وَلَمْ يُصَوِّبْهُ وَلَكِنْ بَيْنَ ذَلِكَ وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَمْ يَسْجُدْ

او نه زيات کښته کوی بلکه په درميانه حالت کي به يې ساتی، د رکوع څخه به يې چي سر پورته کړ نو تر هغه وخته به سجده ته نه تللی

حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ

تر څو پوري چي به سيده دريدلی نه وو، او کله چي به يې د سجده څخه سر پورته کوی نو تر هغه وخته پوري به يې دوهمه سجده نه کول تر څو پوري چي به سيده ناست نه وو

جَالِسًا وَكَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ التَّحِيَّةَ وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ الْيُسْرَى

او په هر دواړو رکعتو کي به يې التحيات ويل او د ناستي په حالت کي به يې خپله چپه پښه و غوړول

وَيُنْصِبُ رِجْلَهُ الْيُمْنَى وَكَانَ يَنْهَى عَنْ عُقْبَةِ الشَّيْطَانِ وَيَنْهَى أَنْ يَفْتَرِشَ

او راسته پښه به يې ودرول او د شيطان د پيروي څخه به يې منعه فرمايل او دواړه لاسونه به يې په سجده کي

الرَّجُلُ ذِرَاعِيهِ افْتِرَاشَ السَّبْعِ وَكَانَ يَخْتِمُ الصَّلَاةَ بِالتَّسْلِيمِ. رواه مسلم

پر مخکې داسي اېښودلو څخه هم منعه فرمايلې ده لکه حيوانات چي يې غزوي او رسول الله ﷺ به لمونځ په سلام سره ختموی. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۳۵۷۱، ۳۵۸، رقم: ۲۴۰-۴۹۸.

د لغاتو حل: (لم يشخص): الاشخاص: الرفع، والتصويب، الانزال. (پورته کول). (عن عقبه الشيطان): هو ان يضع اليته على عقبه.

تشریح د بي بي عائشې رضي الله عنها دا فرمايل چي رسول الله ﷺ به لمونځ د تکبير څخه پيل کوی او د قرائت پيل به يې د الحمد لله رب العلمين څخه کوی نو ددې څخه دا خبره ثابته سوه چي رسول الله ﷺ به بسم الله کرار ويل څرنگه چي د امام اعظم رحمه الله عليه مذهب هم دادي.

په قعده کي د ناستي طريقې او په هغو کي د امامانو اختلاف

وکان يفرش رجله اليسرى وينصب رجله اليمنى: يعنى رسول الله ﷺ به د ناستي لپاره خپل چپه پښه غزول او راسته پښه به يې ولاړه ساتل، ددې عبارت څخه په ښکاره دا معلومېږي چې رسول الله ﷺ به په دواړو قعدو کي همداسي کښينستى، د امام اعظم رحمه الله عليه دا مذهب دى چې په دواړو قعدو کي همداسي کښينستل پکار دي.

راتلونکى حديث چې د ابو حميد ساعدي رحمه الله څخه نقل سوى دى د هغه څخه دا ثابتېږي چې رسول الله ﷺ به په اوله قعده کي پښه غزول مگر په دوهمه قعده کي به يې تورک اختياروى، د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب دادى چې په اوله قعده کي افتراش (يعنى پښه غورول) پکار ده او په دوهمه قعده کي تورک.

د امام مالک رحمه الله عليه په نزد په دواړو قعدو کي تورک دى او د امام احمد رحمه الله عليه مذهب دادى چې په کوم لمانځه کي دوي تشهدي وي نو د هغه په اخري تشهد کي تورک کيدل پکار دي او په کوم لمانځه کي چې يوه تشهد وي په هغه کي افتراش پکار دي.

د امام اعظم رحمه الله عليه د مذهب دليل

په بنيادي توگه د امام اعظم رحمه الله عليه د مذهب دليل دا حديث دى نه يوازې دا چې دا حديث بلکه نور ډير حديثونه وارد دي چې په هغو کي مطلقاً د پښې په غزولو ذکر دى او داهم وارد دي چې په تشهد کي سنت دادى او دا چې رسول ﷺ پرته د اولي او دويمې قعدې په قيد د تشهد کي همداسي کښينستى بيا دوهم شى داهم دى چې په تشهد کي د ناستي کومه طريقه چې امام اعظم رحمه الله عليه اختيار کړې ده هغه د نورو طريقو په مقابله کي زياته بامشقة او مشکله ده او په حديثو کي په صراحت سره دا خبره فرمايل سوې ده چې په اعمالو کي زيات افضل او اعلى عمل هغه دى چې په هغه کولو کي مشقت او سختي زياته وي. په کومو حديثونو کي چې د رسول الله ﷺ په باره کي دا نقل سوي دي چې رسول الله ﷺ به په دوهمه قعده کي په کهولو کښينستى څرنگه چې د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب دى هغه پر دې خبره محمول دى چې رسول الله ﷺ به په حالت د ضعف او په ډير عمري کي داسي کښينستى ځکه چې په دوهمه قعده کي تر زياته وخته پوري ناسته وي او په کناتو ناسته زياته آسانه ده.

د عقبه شيطان مطالب

عقبه شيطان په اصل کي په يو خاص طريقې سره د ناستي نوم دى چې د هغه شکل دادى

چي دواړه کناتي پر مخکه اېښودلو سره دواړي پندۍ ودرول سي بيا دواړه لاسونه په منيخ کي اېښودو سره کښيني څرنگه چي سپي کښيني په قعده کي د ناستي دا طريقه اختيارول په متفقۀ توگه سره د ټولو علماؤ په نزد مکروه ده علامه طيبي رحمه الله عليه فرمايي چي د عقبه شيطان مطلب دادی چي پر دواړو کناتو باندي پوندي کښيږدي دا معنی د لفظ د اعتبار عقبه رعايت سره زياته مناسبه ده رسول الله ﷺ نارینه ددې څخه منعه کړي دي چي هغه د سجدې په حالت کي پر مخکه خپل دواړه لاسونه داسي کښيږدي څرنگه چي سپي وغيره کښيني، په دې اړه د سړي د تخصيص وجه داده چي د سجدې په وخت کي بنځوته همدا سي دواړه لاسونه اېښودل پکار دي ځکه چي داسي د بنځي د جسم نمائش نه کيږي.

د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به لمونځ په سلام سره ختم کوی خو دومره خبره واوړی چي په لمانځه کي سلام گرځول د حنفيه په نزد واجب دی مگر د شوافع په نزد فرض دی.

د تکبير تحریمي پروخت لاسونه پورته کول

﴿۴۳۶﴾: وَعَنْ أَبِي حَنِيدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ فِي نَفَرٍ مِّنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د ابو حميد رحمه الله څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ د صحابه کرامو يو ډلي ته ما وويل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَحْفَظُكُمْ لِمَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُهُ

زه د رسول الله ﷺ د لمانځه طريقه ښه پيژنم، ما رسول الله ﷺ ليدلی دی چي

إِذَا كَبَّرَ جَعَلَ يَدَيْهِ حِذَاءَ مَنْكِبَيْهِ وَإِذَا رَكَعَ أَمَكَّنَ يَدَيْهِ مِنْ رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ

کله چي به يې تکبير وایه نو خپل دواړه لاسونه به يې تراوږو پوري پورته کول کله چي به يې رکوع کول نو خپل دواړه زنگونه به يې ټينگ نيول بيا به يې

هَضَرَ ظَهْرَهُ فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ اسْتَوَى حَتَّى يَعُودَ كُلُّ فَقَارٍ مَّكَانَهُ فَإِذَا سَجَدَ

خپله ملا کښته کړل هر کله چي به يې سر پورته کوی نو سيده به ودریدی چي د ملا د هلوکو بندونه به يې خپل ځای ته راغلل بيا به يې سجده کول

وَضَعَ يَدَيْهِ غَيْرَ مُفْتَرِشٍ وَلَا قَابِضِهِمَا وَاسْتَقْبَلَ بِأَطْرَافِ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ

نو دواړه لاسونه به يې پر مخکې داسې اېښودل چې څنگلي به يې نه خو غزولي او نه به يې څنگ ته راټولوي او د پښو گوټي به يې

الْقِبْلَةَ فَإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ جَلَسَ عَلَى رِجْلِهِ الْيُسْرَى وَنَصَبَ الْيُمْنَى

د قبلې طرف ته وې بيا کله چې به د دوو رکعتو وروسته کښينستی نو چپه پښه به يې و غزول پر هغې به کښينستی او راسته پښه به يې ودرول

فَإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَةِ الْآخِرَةِ قَدَّمَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَنَصَبَ الْآخْرَى وَقَعَدَ عَلَى مَقْعَدَتِهِ. رواه البخاري.

او هر کله چې به په آخري رکعت کې کښينستی نو چپه پښه به يې مخته و کښل او بله پښه به يې ودرول او پر مقعد به کښينستی. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۰۵۱۲، رقم: ۸۲۸.

د لغاتو حل: (هَصَرَ): اى ټناه و خفضه حتى صار كالغصن المنهصر وهو المنكسر من غير بينونة.

تشریح: د حديث څخه دا معلومه سوه چې رسول الله ﷺ به کله تکبير کوی نو خپل لاسونه به يې د اوږو برابر پورته کول د امام شافعي مذهب دادی.

د امام اعظم رحمه الله عليه په نزد د تکبير تحریمه په وخت کې لاسونه د غوږو تر نرميو پورې پورته کول پکار دي ځکه چې په نورو حديثو کې هم همداسې روايتونه دي او په ځينو روايتونو کې ددې دواړو څخه بيل يوه دريمه طريقه يعنې د لاسو تر غوږو پورې پورته کول هم راغلي دي ځکه امام اعظم رحمه الله عليه خونه د غوږو لاندې يعنې تر اوږو پورې د پورته کولو طريقه اختيار کړله او نه د غوږو لوړ پورته کولو طريقه اختيار کړل بلکه منځنۍ طريقه يې اختيار کړه.

امام شافعي رحمه الله عليه ددې روايت سره سم فرمايلي دي چې د تکبير تحریمه په وخت کې لاسونه داسې پورته کول پکار دي چې د لاس ورغوي خو د اوږو برابر وي بېهي گوټي د غوږو د پوستکو (نرمۍ) په مقابل کې او د گوټو سر زړه د غوږو پر لورې برخه باندې کښينبول سي چې په دې طريقه سره په ټولو حديثونو باندې عمل ممکن سي او په روايتونو کې د اختلاف څه ځای پاته نسي په دې حديثو کې يو دوهم تطبيق داهم کيدای سي چې دا حديثونه په

مختلفو وختونو سره اړه ولري يعني د تکبير تحریمه په وخت کي رسول ﷺ کله داسي لاسونه پورته کول او کله هغسي .

د رسول الله ﷺ درکوع دا طريقه وه چي په دواړو لاسونو سره به يې دواړه زنگونه ټينګ نيول او ګوتي به يې خلاصي کړې او بيا غاړه مبارکه په کښته کولو سره بالکل ملا (شا) برابره کړه، ليکي چي په رکوع کي خو ګوتي خلاصي ساتل پکار دي او په سجده کي په بندي او په تکبير تحریمه او تشهد کي هغه پر خپل حالت باندي پريښودل پکار دي .

په سجده کي پر مخکۀ لاس ايښودل د هغه څخه دا معلومېږي چي د سجده په حالت کي ګوتي او ورغوی پر مخکۀ ايښودل او مړوندونه دي پورته وي او بغل داسي بيل ساتل پکار دي که مرغومی وغواړي نو د لاندې څخه دي تير سي .

په دې حديث کي ددې خبري هيڅ ذکر نه دی سوی چي د قومي (ولاري) څخه سجده ته د تلو په وخت کي پر مخکۀ مخکي زنگونه ايښودل پکار دي يا لاسونه نو په دې اړه صحيح مسئله داده چي صحيح خو دواړي طريقې دي مګر د اکثر امامانو په نزد افضل او مختار دادی چي پر مخکۀ اول زنگونه ايښودل پکار دي .

رفع يدين (لاسونه پورته کول)

﴿٤٢﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روايت دی چي د لمانځه پيل کولو پر وخت به رسول الله ﷺ دواړه لاسونه پورته کول

حَذُّوْ مِنْكَبَيْهِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ

تر اوږو پوري کله چي شروع به يې کول د لمانځه او کله چي به يې د رکوع لپاره تکبير کوی او د رکوع څخه به يې سر پورته کوی

رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ وَقَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ وَكَانَ لَا يَفْعَلُ

ذَلِكَ فِي السُّجُودِ . متفق عليه

نو بيا به يې همدا سي دواړه لاسونه تر اوږو پوري پورته کول او د رکوع څخه د سر پورته کولو سره به يې ويل : سمع الله لمن حمده ربنا لک الحمد ، او په سجده کي به يې داسي نه کول . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۲۱۸۱۲، رقم: ۷۳۵، و مسلم ۲۹۲۱۱، رقم: ۲۱-۳۹۰.

تشریح: د ربنا لک الحمد مطلب دادی چي اې پروردگاره د دنیا ټول تعریفونه تالره دي تر دې که یو سړی د بل کس تعریف کوي ځکه چي د ټولو پیدا کونکي ته یې ځکه د مصنوع تعریف په اصل کي د صانع تعریف دی

د حدیث د دې برخي څخه معلومه سوه چي هر لمونځ کونکي ته سمع الله لمن حمده او ربنا لک الحمد دواړه کلمات ویل پکار دي مگر امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه فرمایي که یو سړی یوازي لمونځ کوي نو هغه ته دا دواړه کلمات ویل پکار دي مگر د جماعت په صورت کي امام دي یوازي سمع الله لمن حمده او مقتدي دي ربنا لک الحمد وایي، امام ابو یوسف رحمه الله علیه او امام محمد رحمه الله علیه فرمایي چي امام ته دواړه کلمات ویل پکار دی دا قول امام طحاوي رحمه الله علیه هم اختیار کړی دی بلکه امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه څخه هم یو روایت دي چي د مقتدي په باره کي د هغوی رایه داده چي هغه دي یوازي ربنا لک الحمد وایي.

وکان لا يفعل ذالک في السجود: یعنی رسول الله ﷺ به په سجده کي داسي نه کول، د دې مطلب دادی چي څرنگه د تکبیر تحریمه څخه وروسته رسول الله ﷺ به رکوع ته د تللو څخه مخکي او د رکوع څخه د سر پورته کولو همداسي چي سجدې ته به تللی یا د سجدې څخه به یې سر پورته کوی نو رفع یدین به یې کول د شافعیانو حضراتو په نزد مختار مذهب دادی چي په دې وختونو کي رفع یدین نه دی کول پکار د دې حضراتو په نزد د رفع یدین چي کوم صورت دی هغه دادی چي رفع یدین یوازي تکبیر تحریمه او رکوع ته د تللو په وخت کي او د رکوع څخه د سر پورته کولو په وخت کي د دې درو ځایو څخه پرته پر بل ځای باندي دا حضرات رفع یدین صحیح نه بولي.

﴿۴۳۸﴾: وَعَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَإِذَا

د حضرت نافع رحمه الله څخه روایت دی چي هر کله به حضرت ابن عمر رحمه الله لمونځ پیل کوی نو دواړه لاسونه به یې پورته کړل تکبیر به یې وایه او کله چي به یې

رَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَفَعَ يَدَيْهِ وَإِذَا قَامَ مِنَ الرَّكَعَتَيْنِ

رکوع کول نو بیا به یې هم دواړه لاسونه پورته کول او کله چي به یې سمع الله لمن حمده ویل نو بیا به یې هم لاسونه پورته کول او کله چي به یې دواړه رکعتونه پوره کړل او ولاړېدی به

رَفَعَ يَدَيْهِ وَرَفَعَ ذَلِكَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رواه البخاري

نوهم به يې لاسونه پورته کول دا روايت ابن عمر تر رسول الله ﷺ پوري مرفوع کړی دی . بخاري .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۲۲/۲ ، رقم : ۷۳۹ .

د لاسو پورته کولو په مسئله کې د حنفیه مستدل حدیثونه

﴿۷۳۹﴾ : وَعَنْ مَالِكِ ابْنِ الْحُوَيْرِثِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت مالک بن حویرث رضی الله عنه څخه روايت دی چې کله به رسول الله ﷺ

إِذَا كَبَّرَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهَمَا أُذُنَيْهِ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فَقَالَ

تکبیر وایه نو دواړه لاسونه به يې تر غوږو پوري پورته کول تر داسي اندازې چې برابر به يې کړل له غوږو خپلو سره او هر کله چې د رکوع څخه به يې سر پورته کوی نو ویل به يې

سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَعَلَّ مِثْلَ ذَلِكَ . وفي رواية حتى يحاذي بهما فروع

اذنيه . متفق عليه

سمع الله لمن حمده ، او همداسي به يې لاسونه پورته کول ، او په يوه روايت کې دا الفاظ دي چې

لاسونه به يې تر غوږو پوري پورته کول . بخاري او مسلم .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۱۹/۲ ، رقم : ۷۳۷ ، ومسلم : ۲۹۳/۱ ، رقم : ۲۵ - ۳۹۱ .

تشریح : د تکبیر تحریمه په وخت کې خو رفع یدین یعنې په لاسونو پورته کولو کې څه

اختلاف نسته بلکه ټوله علماء او امامان پر دې خبره متفق دي چې د تکبیر تحریمه په وخت کې

رفع یدین کول پکار دي د تکبیر تحریمه څخه پرته پر نورو ځایو باندي د رفع یدین مسئله د

حنفیه او شوافعو په مینځ کې د یو معرکه الاراء مسئلې حیثیت لري د حنفیه په نزد یوازي تکبیر

تحریمه په وخت کې رفع یدین کول پکار دی او د شوافع په نزد د تکبیر تحریمه څخه ماسوا

رکوع ته د تللو په وخت کې د رکوع څخه سر پورته کولو په وخت کې رفع یدین کول پکار دي .

حق خبره خود داده چې دواړو خواوو ته د دلائلو ذخیرې دي او د حدیثو ذخیرې دي چې د هغه پر

بنیادو باندي طرفین د خپل مذهب عمارت دروي علماء حنفیه په ټولو حدیثو کې د دا تطبیق

پیدا کولو هڅه کوي ددې حضراتو له خوا ویل سوي دي چې کیدای سي رسول الله ﷺ خورفع

يدين کړی وي او کله به نه وي کړی يا دا چي چي مخکي به رفع يدين کوی مگر وروسته به به د تکبير تحریمه څخه ماسوا د نورو موقعو لپاره رفع يدين منسوخ گرځول سوی وي د حنفیه سره د خپل مذهب په تائيد کي ډيرزيات حديثونه او اثار دي هغه دلته ذکر سوي دي

امام ترمذي رحمه الله عليه په خپل جامع ترمذي کي دوه بابونه قائم کړي دي اول باب خود رکوع په وخت د رفع يدين دي په دې ضمن کي امام ترمذي رحمه الله عليه د ابن عمر رضي الله عنه حديث نقل کوي کوم چي مخکي تير سو، دوهم باب دادی چي لاس پورته کول يوازي د لمانځه په پيل کي سوی دی ددې باب په ضمن کي امام ترمذي رحمه الله عليه د حضرت علقمه رضي الله عنه هغه حديث چي ابن مسعود رضي الله عنه خپلو ملگرو ته وفرمايل زه ستاسو سره د رسول الله صلی الله علیه و آله لمونځ ادا کوم ابن مسعود رضي الله عنه لمونځ ادا کړو او هغه يوازي اول واريغني د تکبير تحریمه په وخت کي لاسونه پورته کړل په دې باب کي امام ترمذي د براء بن عازب رضي الله عنه څخه هم همداسي نقل کړی دی او امام موصوف ويلي دي چي د ابن مسعود رضي الله عنه حديث حسن دی او په صحابه کرامو او تابعينو کي اکثر اهل علم ددې قائل دي او د سفیان ثوري او اهل کوفه فول هم دادی. په جامع الاصول کي د ابن مسعود رضي الله عنه حديث د ابوداود او نسائي په حواله سره او د براء ابن عازب رضي الله عنه حديث هم د ابو داؤد د حوالې سره نقل سوی دی د هغه الفاظ دادی چي ابن مسعود رضي الله عنه وفرمايل چي ما رسول الله صلی الله علیه و آله وليدی چي کله به به لمونځ پيل کړ نو د تکبير تحریمه په وخت کي به يې خپل دواړه لاسونه د خپلو دواړو اوږو نژدې پورته کول او داسي به به دوه واره نه کول او په يو بل روايت کي داسي دي چي دوهم وار به لاسونه نه پورته کول تر دې چي رسول الله صلی الله علیه و آله به د لمانځه څخه فارغه سو.

دلته دا خبره هم واورئ چي ددې حديث په باره کي ابوداؤد چي دا ويلي دي چي دا حديث صحيح نه دی نو کيدای سي چي د هغوی په نزد په صحيح نه کيدو سره مراد دا وي چي هغه خاص سند او طريقې سره صحيح ثابت نه دی نو په يوه خاص طريقې سره صحيح نه ثابت کيږي د اصل حديث پر صحت باندي څه اثر نه کيږي يا بيا دا احتمال وي چي د ابوداؤد ددې حديث حسن ثابتول وي څرنگه چي ترمذي ويلي دي نو په دې صورت کي به وويل سي چي د ټولو امامانو او محدثينو په نزد حسن حديث د استدلال قابل وي.

امام محمد رحمه الله عليه په خپل کتاب مؤطا کي د ابن عمر رضي الله عنه دا روايت چي د هغه څخه رکوع اود رکوع څخه سر پورته کولو په وخت کي رفع يدين ثابتيږي په نقل کولو سره فرمايي داسنت دی چي هر وار په کښته کيدو سره او پورته کيدو سره تکبير وويل سي مگر د رفع يدين

پرتہ دیوہ واریعنی تکبیر پہ وخت کی پر نور و خایو نہ وی او دا قول د امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ دی او پہ دی ارہ ڊیر زیات اثار وارد دی ددی وروستہ د عاصم ابن کلب خرمی یو روایت دی چي عاصم د خپل پلار څخه چي د حضرت علي رضی اللہ عنہ د تابعینو څخه دی روایت کړی دی او نقل کوي چي حضرت علي کرم الله وجهه به د تکبیر اولی پرتہ رفع یدین نه کول .

د عبدالعزیز ابن حکیم روایت نقل سوی دی چي هغه وویل ما ابن عمر رضی اللہ عنہ ولیدی چي هغه به د لمانځه په پیل کی د اول تکبیر کولو په وخت کی لاسونه پورته کول ددی څخه پرتہ په بل یو ځای کی ټی رفع یدین نه کوی .

دمجاهد رحمۃ اللہ علیہ روایت دی هغه وویل ما په ابن عمر رضی اللہ عنہ پسي لمونځ کوی هغه به یوازي په تکبیر اولی کی رفع یدین کول، د اسود رضی اللہ عنہ څخه نقل سوي دي چي ما حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ ولیدی چي هغه به یوازي په تکبیر اولی کی رفع یدین کولی

نو هر کله چي حضرت عمر رضی اللہ عنہ، حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ او د حضرت علي رضی اللہ عنہ په ډول جلیل القدر صحابه کرام چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مبارک سره ټی ډیر نژدې والی درلودی ترک رفع یدین باندي به ټی عمل کوی نو هغه کار چي ددی پر خلاف دی د قبلولو په اره به اولی یعنی افضل او غوره وي .

په شرح ابن همام کی یو روایت دارقطني رحمۃ اللہ علیہ او ابن عدي رحمۃ اللہ علیہ څخه نقل سوی دی چي هغوی د محمد ابن جابر څخه او هغوی د حماد ابن سلیمان څخه او هغوی د علقمه او هغوی د عبد الله څخه روایت کړی دی چي عبد الله رضی اللہ عنہ وفرمایل ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ سره لمونځ کړی دی هغوی د تکبیر اولی څخه پرتہ پر بل یو ځای باندي رفع یدین نه کوی .

منقول دي چي یو وار امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ او امام اوزاعي رحمۃ اللہ علیہ په مکہ معظمه کی په دارالخیاطین کی جمع سول امام اوزاعي رحمۃ اللہ علیہ د امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ څخه پوښتنه وکړه چي تاسو رکوع ته د تللو په وخت کی او د رکوع څخه د را پورته کیدو په وخت کی رفع یدین ولي نه کوی؟ امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ جواب ورکړ ځکه چي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه په دی اره په صحت سره څه ثابت نه دي، امام اوزاعي رحمۃ اللہ علیہ وفرمایل ماته زهري رحمۃ اللہ علیہ د حضرت سالم رضی اللہ عنہ دا حدیث بیان کړ چي هغه د خپل پلار ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه نقل کړی دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د تکبیر اولی په وخت کی، رکوع ته د تللو په وخت کی او د رکوع څخه د سر پورته کیدو په وخت کی رفع یدین کول، امام اعظم ابو حنیفہ

رحمة الله عليه و فرمايل ماته حماد رحمة الله عليه او هغه ته ابراهيم او هغه ته علقمه او اسود او دې دواړو د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه څخه دا حديث نقل کړی دی چې رسول الله ﷺ به يوازي د لمانځه په پيل کي دواړه لاسونه پورته کول او دوهم وار به ېې داسي نه کول ددې روايت په اوریدو سره امام او زاعي رحمة الله عليه وويل ما خو د زهري رحمة الله عليه څخه نقل کړی دی او هغوی د سالم رحمة الله عليه او هغوی د خپل پلار ابن عمر رضي الله عنه څخه نقل کړی دی او تاسو د هغه په مقابلې کي د حماد څخه روايت کړی دی يعني زما بيان سوی سند ستاسو د بيان سوی سند څخه عالي او افضل دي .

نو امام اعظم رحمة الله عليه ورته و فرمايل که دا خبره وي نو بيا واوره چې حماد د زهري رحمة الله عليه څخه زيات ديني عالم دی او ابراهيم رحمة الله عليه د سالم رحمة الله عليه څخه زيات فقيه دی او همداسي علقمه رحمة الله عليه هم د ابن عمر رضي الله عنه په مقابلې کي په فقه کي څه کم نه دی دا بيله خبره ده چې ابن عمر رضي الله عنه ته د رسول الله ﷺ د رفاقت او صحابيت شرف حاصل دی او اسود رحمة الله عليه ته هم ډير زيات فضيلت حاصل دی او عبد الله خو خپله عبد الله دی او کنه، يعني د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه څه تعريف او توصيف وکړل سي چې په علم فقه کي د خپل عظمت شان او د رسول الله ﷺ د رفاقت او د صحابيت د سعادت او شرف په وجه مشهور دی .

گویا امام اوزاعي رحمة الله عليه د اسناد د عالي کیدو حيثيت څخه حديث ته ترجيح ورکړه او امام اعظم رحمة الله عليه د راويان حديث د فقيه کیدو د اعتبار څخه حديث ته ترجيح ورکړه او د امام اعظم رحمة الله عليه اصول دادي چې هغه د فقه راويانو ته په غير فقيه راويانو ترجيح ورکوي څرنگه چې په اصول فقه کي ذکر سوي دي .

په نهايه شرح هدايه کي د عبد الله ابن زبير رضي الله عنه په باره کي نقل دي چې هغه يو سړی پر لمانځه باندي په مسجد حرام کي وليدی چې رکوع ته د تللو په وخت کي او درکوع څخه ېې د سر راپورته کیدو په وخت کي رفع يدين کوی نو هغه سړي ته ېې وويل داسي مه کوه ځکه چې دا يو داسي عمل دی چې رسول الله ﷺ مخکي اختيا رکړی وو او وروسته ېې پرېښودی يعني پردغه ځايو باندي د رفع يدين حکم مخکي وو اوس منسوخ سوی دی .

عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله ﷺ رفع يدين وکړ نو موږ هم رفع يدين وکړ او کله چې رسول الله ﷺ دا پرېښودی نو موږ هم پرېښودی .

ابن عباس رضي الله عنه فرمايي چې عشره مبشره يعني هغه لس خوشبخته صحابه کرام چې رسول

الله ﷺ د هغوی ته په ژوند کي د جنتي کیدو زیری ورکړی وو هغو به یوازې د لمانځه په پیل کي رفع یدین کول، مجاهد رحمه الله علیه د ابن عمر رضی الله عنهما څخه نقل کوي چي ما په ابن عمر رضی الله عنهما پسي څو کاله لمونځ کړی دی مگر ما هغه د لمانځه د پیل څخه پرته پر بل ځای باندي په رفع یدین کولو سره نه دی لیدلی حال دا چي د ابن عمر رضی الله عنهما هغه روایت تیر سوی دی چي په هغه کي پر درو ځایو باندي د رفع یدین اثبات کیږي او د شافعیانو تر ټولو اهم دلیل دی، د اصول حدیث قاعده ده چي د راوي عمل که خپله د هغه روایت خلاف وي نو پر روایت باندي عمل نه کیږي ځکه د ابن عمر رضی الله عنهما هغه روایت به ساقط العمل وگرځول سي

په هر حال ددې روایاتو او اثارو څخه معلومه سوه چي رفع یدین د دواړو په اثبات کي حدیثونه او اثار وارد دي او د صحابه کرامو یو جماعت خصوصاً عبد الله بن مسعود رضی الله عنه او د هغوی تابعین د رفع یدین نه کولو په حق کي دي نو ددې ټولو موافق او مختلف حدیثونه محمول دا کیدای سي چي موږ دا وایو چي رسول الله ﷺ څخه په مختلفو وختونو کي دا دواړي طریقې په وجود کي راغلي دي او د امام اعظم رحمه الله علیه د علم فقه او د هغوی اسناد د نقطې منتهی ابن مسعود رضی الله عنه او د هغوی د تابعینو ذات دی او د هغوی رجحان عدم رفع یدین طرفته دی ځکه امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه د ترک رفع یدین مذهب اختیار کړی دی اوس ټوله احناف ددې مذهب حامی او پر دې مذهب عامل دي.

علماء حنفیه یوازې دومره نه وایي بلکه ددې حضراتو په نزد د تکبیر تحریمه څخه ماسوا پر نورو ځایونو باندي د رفع یدین حکم منسوخ دی هر کله چي د ابن عمر رضی الله عنهما په باره کي دا ثابته سوه چي د رسول الله ﷺ څخه وروسته ترک رفع یدین اختیارول باوجود ددې چي رفع یدین حدیث راوي هم دوی دي ددې څخه دا معلومه سوه چي مخکي خو به د رفع یدین حکم پاته سوی وو مگر وروسته دا حکم باوجود د کثرت احادیث او اثارو دا منسوخ دی چي د هغوی په نزد رفع یدین او عدم رفع یدین دواړه سنت دي خو رفع یدین کول اعلیٰ او راجح دي البته د نورو علماء حنفیه مذهب دادی چي د رفع یدین حکم او طریقه منسوخ ده حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوي په پوره تفصیل سره په خپل کتاب شرح السفر السعادة کي نقل کړي دی چي د هغه خلاصه دلته وړاندي سوې ده د هغه د تحقیق حاصل دادی چي د هغوی په نزد رفع یدین او عدم رفع یدین دواړه سنت دي مگر رفع یدین نه کول اولیٰ او راجح دي، البته د نورو علماء احنافو مذهب دادی چي د رفع یدین حکم او طریقه منسوخ ده. والله اعلم

د جلسه استراحت مسئله

﴿۴۰﴾: وَعَنْهُ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فَاِذَا كَانَ فِي وَتْرِ مَنْ

د حضرت مالک بن حویرث رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پر لمانځه کولو ولیدی چې کله به د طاق رکعت د سجدې څخه سر مبارک پورته کوی

صَلَاتِهِ لَمْ يَنْهَضْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَاعِدًا. رواه البخاري.

نو د درېدو څخه مخکې به کښینستی او بیا به ولاړ سو. بخاري.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۰۲۱۲، رقم: ۸۲۳.

تشریح: مطلب دا چې کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لمونځ کوی او په اول یا دریم رکعت کې به یې د دویمې سجدې څخه سر پورته کړ نو مخکې به کښینستی او د هغه وروسته به د راتلونکې رکعت لپاره پورته کیدی دې ته جلسه استراحت وایي.

جلسه استراحت سنت ده که یا؟

د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد جلسه استراحت سنت ده او ددې طریقه هغه ده کوم چې په اوله قعده کې د ناستي وه او دا چې د ناستي وروسته په دواړو لاسونو سره د مخکې په مرسته پورته کیدل پکار دي، امام اعظم ابو حنیفه او د امام احمد رحمه الله عليه مختار قول دادی چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم جلسه استراحت کول د زیات عمرۍ او ضعف یعنی سپین ږیرتوب په وجه وه ځکه نو کوم سړي ته چې د جلسه استراحت حاجت نه وي د هغه لپاره دا سنت نه ده.

د امام شافعي رحمه الله عليه مستدل دا حدیث دی او د امام اعظم رحمه الله عليه دلیل د ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت دی چې ترمذي هم نقل کړی دي چې هغوی وفرمایل: نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د لومړي او دریم رکعت د دوهمې سجدې څخه وروسته (د قدم په ملا) یعنی بېله ناستي ولاړي که څه هم د دغه حدیث بعض اطراف ضعیف دي لیکن حدیث صحیح اصل دی.

ابن ابی شیبه د ابن مسعود رضی اللہ عنہ په باره کې نقل کوي چې هغه به د قدم په ملا باندي بغیر د ناستي ولاړېدی دوی د علي، عمر، ابن عمر او ابن زبیر رضی اللہ عنہم په باره کې هم داسي نقل کوي او د نعمان بن ابی عباس په باره کې یې نقل کړي دي چې هغه وفرمایل: ما ډیر صحابه کرام لیدلي دي چې هغوی په اول او دریم رکعت کې د سجدې څخه سر پورته کولو نو په کوم حالت کې چې به وه په هغه حالت کې به بغیر د ناستي پورته کیدل په هر حال په دې اړه ډیر زیات حدیثونه او

اثر وارد دي او کوم حديثونه چي ددې برعکس وارد دي د هغه محمول د ضعف او سپين پيرتوب دی څرنگه چي ددې حديث په باره کي ذکر دی چي رسول الله ﷺ د سپين پيرتوب او ضعف په وجه جلسه استراحت اختيارول .

د تکبير تحريمي وروسته د لاسونو اېښودل

﴿۷۱﴾: وَعَنْ وَاثِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَفَعَ يَدَيْهِ

د واثل^(۱) بن حجر رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه رسول الله ﷺ وليدی چي لاسونه يې پورته کړل

حِينَ دَخَلَ فِي الصَّلَاةِ كَبَّرَ ثُمَّ التَّحَفَ بِثَوْبِهِ ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى

د لمانځه پيل کولو په وخت کي د الله اکبر سره بيا رسول الله ﷺ خپل لاسونه په جامه کي پټ کړل او راسته لاس يې پر چپه لاس کښېښود

فَلَمَّا ارَادَ أَنْ يَرْكَعَ أَخْرَجَ يَدَيْهِ مِنَ الثَّوْبِ ثُمَّ رَفَعَهُمَا ثُمَّ كَبَّرَ فَرَكَعَ فَلَمَّا

بيا چي يې د رکوع اراده وکړل نو د جامې څخه به يې لاس وکښي هغه به يې پورته کړل او تکبير يې وويل او رکوع يې وکړل بيا يې

قَالَ سَمِعَ اللَّهَ لِمَنْ حَمِدَهُ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمَّا سَجَدَ سَجَدَ بَيْنَ كَفَّيْهِ. رواه مسلم

سمع الله لمن حمده وويل نو لاسونه يې پورته کړل او کوم وخت چي يې سجده کول نو د دواړو لاسو په منځ کي يې وکړه . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم: ۳۰۱۱، رقم: ۵۴-۴۰۱.

تشریح: په ښکاره خو دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ به د تکبير تحريمه څخه وروسته خپل دواړه لاسونه په څادر کي پټ کړل او نيت ېې وتړی مگر ځيني حضرات فرمايي چي رسول الله ﷺ په څادر کي لاسونه نه وه پټ کړي بلکه په خپلو لستونو کي ېې پټ کړي وه په هر حال علماء ليکي چي رسول الله ﷺ خپل لاسونه په کالو کي پټ کړي وه نو د هغه وجه به د يخ شدت وو .

۱- واثل بن حجر حرمي دی نوموړی د حضرت موت د رئيسانو څخه دی، کله چي دی د خپل قبيلې له لوري په قاصد جوړېدو سره د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو نو رسول الله ﷺ خپل څادر مبارک پر مخکې هوار کړ او هغه يې پر کښينسوی بيا هغه اسلام قبول کړ، علقمه او عبدالجبار د هغه زامن دي .

د تکبير تحریمه وروسته راسته لاس پر چپه لاس ایښودل خو د ټولو امامانو په نزد یو متفق علیه مسئله ده مگر د امام مالک رحمۃ اللہ علیہ په نزد پرینودل هې اولی دی او ترل هم جائز دي .
په دې باره کي د امامانو اختلاف دی چي لاسونه کوم ځای وترل سي، امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي لاسونه د نامه لاندې ترل پکار دي او امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چي سینې ته نژدې يعني د نامه پورته ترل پکار دي د دواړو حضراتو مطابق حدیثونه وارد دي علماء لیکي چي په دې اړه حکم دادی چي چيري و غواړي لاسونه دي کښيږدي صحیح به وي مگر په دومره خبره پوهیدل پکار دي چي په دې مسئله کي څه خاصه طریقه د حدیثو په ذریعه ټاکلې نه ده يعني نه خو نامه پورته په لاس ترلو یو طریقه په خاصه توگه سره ثابته ده او نه د نامه لاندې بلکه دواړي طریقي د حدیثونو په ذریعه ثابتي دي، امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ په دغه دواړو صورتو کي دا صورت اختیار کړ چي د ادب او تعظیم په اړه ټاکلی او معترف دی، او هغه تر نامه لاندې لاسونه نیول ځکه چي د زیات تعظیم او تکریم او ادب په وخت کي لاسونه تر نامه لاندې ترلو سره درېږي .

د دې حدیث څخه معلومه سوه چي د تکبير ویلو او رفع یدین کولو په وخت کي د جامو څخه لاسونه را ایستل پکار دي .

﴿۴۲۲﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ كَانَ النَّاسُ يُؤْمَرُونَ أَنْ يَضَعَ الرَّجُلُ

د حضرت سهل بن سعد رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي خلکو ته حکم ورکړل سوی دی چي په لمانځه کي دي نارینه ایږدي

الْيَدَ الْيُمْنَى عَلَى ذِرَاعِهِ الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ . رواه البخاري .

راسته لاس پر چپه لاس . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲/۲۲۴، رقم: ۷۴۰.

تشریح: په دې حدیث کي دې ته اشاره مقصد ده چي د احکم الحاکمین او پروردگار عالم په مخکي درېدونکي لپاره لازم ده چي هغه په ادب او احترام سره ودرېږي، ددې طریقه داده چي راسته لاس دي پر چپه لاس سربیره تر نامه لاندې ونيسي، سر دي کښته وي لکه څرنگه چي د پاچاهانو په مخکي درېږي .

﴿۴۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ثخه روايت دی چي کله به رسول الله صلی الله علیه و آله ولاړ سو

إِلَى الصَّلَاةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ

لمانځه ته نو د درېدو سره به يې تکبير ووايه بيا به يې رکوع ته په تلو کي تکبير ووايه بيا د

رکوع ثخه راپورته کيدو سره به يې سمع الله لمن

حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرُّكُوعِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ

حمده ويل بيا چي به په ډول ودرېدی نو ربنا لک الحمد به يې ويل ،

ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِي ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ

بيا سجدي ته په تلو کي به يې الله اکبر ووايه بيا دويمي سجدي ته په تلو سره به يې الله اکبر ووايه

يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ كُلِّهَا حَتَّى يَقْضِيَهَا وَيُكَبِّرُ

بيا د سجدي ثخه سرپورته کولو سره به يې الله اکبر ووايه او همداسي به يې ټول لمونځ کوی تر

دې چي لمونځ به يې پوره کړ

حِينَ يَقُومُ مِنَ الثَّنَتَيْنِ بَعْدَ الْجُلُوسِ . متفق عليه

او هر کله چي به د دوو رکعتو پوره کولو سره درېدی نو الله اکبر به يې ويل . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۷۲/۲ ، رقم : ۷۸۹ و مسلم ۲۹۳/۱ ، ۲۹۴ ، رقم : ۲۸ - ۳۹۲ .

تشریح : په دې حديث کي د تکبير تحریمه او د رکوع او سجدي په موقع باندي يوازي د

تکبير اتو ذکر سوی دی د لاس پورته کولو ذکر نه دی سوی .

غوره لمونځ کوم دی ؟

﴿۴۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْضَلُ

الصَّلَاةِ طُولُ الْقُنُوتِ . رواه مسلم

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : غوره لمونځ هغه دی چې په هغه کې اوږده ولاړه وي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۵۲۰۱، رقم : ۱۶۴-۷۵۶.

تشریح : ددې حديث څخه دا معلومه سوه چې په لمانځه کې اوږده قيام کول يعنې ترزيات وخته پوري دريدل او اوږده سورتونه ويل افضل او اعلى دي ځکه چې ددې په وجه مشقت او محنت زيات وي او د جذبه خدمت او اطاعت اظهار کيږي کوم چې د عبادت روح دی .

په لمانځه کې قيام (ولاړه) غوره ده که سجده ؟

د علماء په نزد په دې خبره کې اختلاف دی چې په لمانځه کې قيام افضل ده که سجده ؟ ځينې حضرات خو وايي چې په لمانځه کې سجده افضل ده او ځينې حضرات وايي چې قيام افضل ده ددې حضراتو دليل دا حديث دی او ددې وجه دا بيانوي چې په قيام کې قرآن ويل کيږي او په سجده کې تسبيح ويل کيږي ، او بنکاره خبره ده چې قرآن کریم د تسبيح څخه زيات افضل دی ، د حنفیه مذهب هم دادی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د رسول الله ﷺ د لمانځه طريقه

﴿ ۴۲۵ ﴾ : عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ فِي عَشْرَةٍ مِّنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابو حميد الساعدي رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ د لسو صحابه کرامو ډلي ته وويل چې

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا

زه د رسول الله ﷺ د لمانځه په اړه ستاسو څخه زيات خبر يم ، صحابه کرامو وويل :

فَاعْرِضْ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ

ښه نويان يې کړه : هغه وويل کله چې به رسول الله ﷺ د لمانځه لپاره درېدی نو دواړه لاسونه به يې پورته کول .

حَتَّى يُحَازِي بِهَمَا مَنْكَبَيْهِ ثُمَّ يُكَبِّرُ ثُمَّ يَقْرَأُ ثُمَّ يُكَبِّرُ وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى

تراوېو پوري بيا به يې د الله اکبر ويلو څخه وروسته قرائت وایه بيا د الله اکبر په ويلو سره به يې دواړه لاسونه پورته کول تر

يُحَازِي بِهَمَا مَنْكَبَيْهِ ثُمَّ يَرْكَعُ وَيَضَعُ رَاحَتَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ يَعْتَدِلُ

اوېو پوري بيا به رکوع ته تلې او خپل دواړه لاسونه به يې پر خپلو زنگنو اېښودل او ملا به يې سيده ساتل

فَلَا يُصَبِّي رَأْسَهُ وَلَا يُقْنِعُ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ فَيَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ثُمَّ

نه به يې سر پورته کوي او نه کښته، بيا به يې سر پورته کړ او سمع الله لمن حمده يې وایه بيا يې

يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَازِي بِهَمَا مَنْكَبَيْهِ مُعْتَدِلًا ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَهْوِي

دواړه لاسونه تراوېو پوري پورته کول او سيده به ودریدي بيا به په الله اکبر ويلو سره کښته کېدی

إِلَى الْأَرْضِ سَاجِدًا فَيُجَافِي يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ وَيَفْتَحُ أَصَابِعَ رِجْلَيْهِ ثُمَّ يَرْفَعُ

د مخکي په لور او سجده به يې کول په دې حالت کي به يې دواړه لاسونه د خپلو بغلو څخه ليري ساتل او د پښو گوټي به يې مخ پر قبله کړې وې بيا به يې پورته کړ

رَأْسَهُ وَيُثْنِي رِجْلَهُ الْيُسْرَى فَيَقْعُدُ عَلَيْهَا ثُمَّ يَعْتَدِلُ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ

سر خپل د سجدې څخه او چپه پښه به يې وغزول پر هغې به کښېنستی دومره سيده به کښېنستی چي هر هډوکي به راغلی

إِلَى مَوْضِعِهِ مُعْتَدِلًا ثُمَّ يَسْجُدُ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَيَرْفَعُ وَيُثْنِي رِجْلَهُ

خپل ځای ته بيا به يې سجده کول بيا به په الله اکبر ويلو سره پر چپه پښه سيده کښېنستی

الْيُسْرَى فَيَقْعُدُ عَلَيْهَا ثُمَّ يَعْتَدِلُ حَتَّى يَرْجِعَ كُلُّ عَظْمٍ إِلَى مَوْضِعِهِ ثُمَّ

چي بند به برابر سو او هر ځای به خپل ځای ته ورغلی بيا به

يَنْهَضُ ثُمَّ يَصْنَعُ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ إِذَا قَامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ

ودریدی، او بیا به ولاړ سو دوهم رکعت به یې هم داسې کوی، بیا د دوه رکعتو پوره کولو څخه وروسته چې به ولاړېدی

كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَازِي بِهَمَا مَنْكَبَيْهِ كَمَا كَبَّرَ عِنْدَ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ ثُمَّ

نو الله اکبر به یې وایه او دواړه لاسونه به یې تراوړو پوري پورته کول یعنې څرنګه چې د لمانځه په پیل کې یې الله اکبر ویلي وو بیا به یې

يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي بَقِيَّةِ صَلَاتِهِ حَتَّى إِذَا كَانَتِ السَّجْدَةُ الَّتِي فِيهَا التَّسْلِيمُ

په نور لمانځه کې هم داسې کول تر دې چې هغه سجده به یې وکړه چې د هغې څخه وروسته سلام ګرزول کېږي

أَخْرَجَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَقَعَدَ مُتَوَرِّكًا عَلَى شِقِّهِ الْأَيْسَرِ ثُمَّ سَلَّمَ، قَالُوا

نو د سجدې څخه د پورته کیدو سره به یې چپه پښه د باندې راو کښل او د چپه طرف پراخ به کښېنستی او بیا به یې سلام وګرزوی، صحابه کرامو د دې په اوریدو سره ورته وویل:

صَدَقْتَ هَكَذَا كَانَ يُصَلِّي. رواه أبو داود والدارمي وروى الترمذي وابن

تا درست بیان وکړ رسول الله ﷺ هم داسې لمونځ کوی، (ابوداؤد، دارمي) ترمذي او ابن

ماجه معناه وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح. وفي رواية لأبي

ماجه د دې هم معنا حديث بيان کړی دی او ترمذي ویلي دي چې دا حديث حسن صحيح دی او د

داود من حديث أبي حميد ثم رَكَعَ فَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ كَأَنَّهُ قَابِضٌ

ابوداؤد په یوه حديث کې چې د ابو حميد څخه نقل دی دا الفاظ دي چې بیا رسول الله ﷺ رکوع وکړه او خپل دواړه لاسونه یې پر خپلو دواړو زنگنو کښېښودل ګویا چې رسول الله ﷺ ټینګ نیولی وه

عَلَيْهِمَا وَوَتَرَ يَدَيْهِ فَنَحَّاهُمَا عَنْ جَنْبَيْهِ وَقَالَ ثُمَّ سَجَدَ فَأَمَكَنَ أَنْفَهُ

او د ليندۍ په شان د دواړو لاسونو څنگلي او موتي يې د بغلو څخه ليري وساتل، ددې وروسته د راوي بيان دۍ چي بيا رسول الله ﷺ سجده وکړه او خپله پزه

وَجَبَّهَتْهُ الْأَرْضَ وَنَحَّى يَدَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ وَوَضَعَ كَفَّيْهِ حَذَوْ مَنْكِبَيْهِ وَفَرَّجَ
او تندي يې پر مخکې کښېښودل او دواړه لاسونه يې د بغلو څخه ليري او د اوږو برابر وساتل او
دواړه زنگونه يې خلاص

بَيْنَ فَخَذِيهِ غَيْرَ حَامِلٍ بَطْنَهُ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ فَخَذِيهِ حَتَّى فَرَغَ ثُمَّ جَلَسَ
او د نس څخه ليري وساتل تر دې چي د سجده څخه فارغ سو بيا داسي کښېښتی

فَافْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَأَقْبَلَ بِصَدْرِ الْيُمْنَى عَلَى قِبْلَتِهِ وَوَضَعَ كَفَّهُ الْيُمْنَى
چي چپه پښه يې وغوړول او د راسته پښې شا يې د قبلې لور ته کړل او راسته لاس يې

عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُمْنَى وَكَفَّهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى وَأَشَارَ بِأَصْبَعِهِ يَعْني
پر راسته زنگون او چپه لاس يې پر چپه زنگون کښېښودی او په گوته يې اشاره وکړه يعني

السَّبَابَةَ . وَفِي أُخْرَى لَهُ وَإِذَا قَعَدَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ قَعَدَ عَلَى بَطْنِ قَدَمِهِ
د شهادت په گوته، او د ابوداؤد په يو بل روايت کي دا الفاظ دي او هر کله چي به پر دوو رکعتو
کښېښتی نو د چپه پښې پر تلې به کښېښتی

الْيُسْرَى وَنَصَبَ الْيُمْنَى وَإِذَا كَانَ فِي الرَّابِعَةِ أَفْضَى بِوَرَكِهِ الْيُسْرَى إِلَى
او راسته پښه به يې ودرول او په څلور رکعته کي چي به کښېښتی نو چپه اړخ (ورون) به

الْأَرْضِ وَأَخْرَجَ قَدَمَيْهِ مِنْ نَاحِيَةٍ وَاحِدَةٍ .

د مخکي خواته وکښی او دواړي پښي به يې يوه طرف ته وکښلې .

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۱/۴۶۷، رقم: ۷۳۰، والدارمي ۱۱/۳۶۱، ۳۶۲، رقم: ۱۳۵۶، والترمذي ۱۰۵۲-
۱۰۸، رقم: ۳۰۵ و ۳۰۵، وابن ماجه ۱۱/۳۳۷، رقم: ۱۰۶۱.

د لغاتو حل: (لَا يُصْبِي): ای لاینزل راسه عن ظهره. (سرتر ملا نه کښته کول). (لَا يُقْنَع): لا یرفع

حتی یکن اعلیٰ من ظهره (نه یې پورته کوي).

تشریح : (انا اعلمکم بصلوة رسول الله صلي الله عليه وسلم): یعني زه د رسول الله ﷺ د لمانځه طریقه تر تاسو زیات ښه پیژنم، ددې الفاظو څخه دا معلومه سوه چې که یو سړی د یو خاص حکمت او ضرورت په وجه پرته د غرور او تکبر څخه او د نفسانیت د اظهار حقیقت په توګه د خپل علم د زیادتوب د عوه وکړي نو دا جائز ده.

د تکبیر تحریمې څخه مخکې لاسونه پورته کول پکار دي

د حدیث الفاظ رفع یدیه حتی یحاذی بهما منکبیه ثم یکبر څخه په صراحت معلومېږي چې رسول الله ﷺ به کله د لمانځه لپاره ودریدی نو مخکې به یې رفع یدین کول د هغه وروسته به یې تکبیر تحریمه ویل د امام اعظم رحمه الله هم دا مذهب دی چې مخکې لاسونه پورته کړل سي د هغه وروسته تکبیر تحریمه وویل سي.

د سجدې پوره والی پر مخکه پزه او تندۍ دواړه ایښودو سره کیږي

فامکن انفه وجبهته الارض څخه معلومه سوه چې په سجده کي تندۍ او پزه دواړه پر مخکه ایښودل پکار دي ځکه چې رسول الله ﷺ به په ځانګړې توګه سره سجده همدا سي کول او حدیثونه هم ددې موافق وارد دي نو مکمل سجده هلته کیږي چې پزه او تندۍ دواړه پر مخکه کښېښودل سي، که د څه مجبوري او عذر پر بناء په سجده کي ددغه دواړو څخه یو پر مخکه کښېښودل سي نو مکروه نه دی او که بغیر څه عذر او مجبوري داسي وکړي نو هغه به داسي صورت وي که پر مخکه دا تندۍ ایښی وي پزه یې نه وي ایښې نو دا په متفقۀ توګه سره جائز وي البته سجده به مکروه وي او که تندۍ یې نه کښېښودی بلکه پزه یې کښېښودل نو د امام اعظم رحمه الله علیه په نزد دا هم کراهیت سره جائز دی مګر د امام یوسف رحمه الله علیه او امام احمد رحمه الله علیه په نزد جائز نه دي او پردې فتوی ده.

د شهادت د ګوتي تحقیق

سبابه د شهادت ګوتي ته وایي د سب لغوي معنی ښکښل دي د جاهلیت په ورځو کي چې عربو به چاته ښکښل کول نو دا ګوته به یې پورته کول په دې مناسبت سره ددې ګوتي نوم د هغه وخت څخه سبابه رواج سو بیا وروسته ددې ګوتي اسلامي نوم مسبح او سباحه سوه ځکه چې د تسبیح او توحید په وخت دا ګوته پورته کیږي.

په هر حال د حدیث د الفاظو مطلب دادی چې رسول الله ﷺ په التحیات کي د کلمه شهادت

۶۷ ویلو په وخت کي دا اشاره کول چي نفي يعني اشهد ان لا اله الا الله د ویلو په وخت کي گوته پورته کول او د اثبات يعني الا الله پر وخت به یې گوته کښته کول .
د تکبیر تحریمي او لاسو پورته کولو طریقہ

﴿۴۳۶﴾: وَعَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ أَنَّهُ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَامَ

د حضرت وائل بن حجر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ولیدی کله چي هغه ودرېدی

إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى كَانَتْ أَبْحِيَالٍ مِنْ كَبْيِهِ وَحَاذَى بِإِبْهَامِيهِ أُذُنِيهِ ثُمَّ

د لمانځه لپاره نو خپل دواړه لاسونه یې تراوږو پوري پورته کړل او د لاسو بټي گوټي یې د غوږو برابر کښېښودلې بیا یې

کَبَّرَ . رواه أبو داود . وفي رواية له يرفع إبهاميه إلى شحمة أذنيه .

الله اکبر ووايه ابوداؤد ، د ابوداؤد په دوهم روایت کي دا الفاظ دي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دواړي بټي گوټي د غوږو تر نرمیو پوري پورته کړې .

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۶۵۱ ، رقم : ۷۲۴ .

تشریح : دا حدیث هم د امام اعظم رحمة الله عليه د مذهب تائید کوي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د لاسونو پورته کولو وروسته تکبیر وایه او بټي گوټي به یې د غوږونو تر نرمی پوري پورته کولې .
د لاسونو نیولو حکم

﴿۴۳۷﴾: وَعَنْ قَبِيصَةَ بْنِ هُلْبٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

حضرت قبيصة بن هلب د خپل پلار څخه روایت کوی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به

وَسَلَّمَ يَوْمًا فَيَأْخُذُ شِمَالَهُ بِيَمِينِهِ . رواه الترمذي وابن ماجه .

مورته لمونځ را کوی نو په راسته لاس سره به یې چپه لاس نیوی . ترمذي او ابن ماجه

تخریج : سنن الترمذي ۳۲۱۲ ، رقم : ۲۵۲ وابن ماجه : ۲۶۶۱ ، رقم : ۸۰۹ .

د تعدیل ارکان ښوونه

﴿۴۳۸﴾: وَعَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ فَصَلَّى فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ جَاءَ

د حضرت رفاعه بن رافع رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړی مسجد ته راغلی او لمونځ وکړ بيا د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر

فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعَدُّ

او سلام يې ادا کړ ، رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل ته چي ته راوگرځوه

صَلَاتِكَ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فَقَالَ عَلِمْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَصَلِّي؟ قَالَ إِذَا

لمونځ ستا، ځکه چي تا لمونځ نه دی کړی ، هغه سړي عرض وکړ اې د الله رسول له ! ما ته وښيه چي څنگه لمونځ وکړم ، رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته وفرمايل :

تَوَجَّهْتَ إِلَى الْقِبْلَةِ فَكَبَّرَ ثُمَّ اقْرَأْ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ وَمَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ تَقْرَأَ فَإِذَا

د قبلې په لور مخ کړه الله اکبر ووايه بيا سورة فاتحه ووايه او څه چي الله تعالی وغواړي چي ته يې ووايي (يعني د سورة فاتحي څخه پرته د قرآن څخه نور څه) زیات ووايه بيا کله چي

رَكَعَتْ فَاجْعَلْ رَا حَتِيَّكَ عَلَى رُكْبَتَيْكَ وَمَكِّنْ رُكُوعَكَ وَامْدُدْ ظَهْرَكَ فَإِذَا

ته رکوع وکړې نو خپل دواړه لاسونه پر خپلو زنگنو کښېږده او په رکوع کي قائم اوسه او ملا سیده لره بيا کله چي

رَفَعْتَ فَأَقِمْ صُلْبَكَ وَارْفَعْ رَأْسَكَ حَتَّى تَرْجَعَ الْعِظَامُ إِلَى مَفَاصِلِهَا فَإِذَا

ته سر پورته کړې نو خپله ملا سیده ساته او سر پورته کړه يعني سیده ودریږه چي د ملا هډوکي خپل ځای ته راسي بيا کله چي

سَجَدَتْ فَمَكِّنْ لِّلْسُجُودِ فَإِذَا رَفَعْتَ فَاجْلِسْ عَلَى فَخْذِكَ الْيُسْرَى ثُمَّ اصْنَعْ

ته سجده وکړې نو په اطمینان سره سجده وکړه بيا د سجدې څخه چي سر پورته کړې نو پر خپل چپه ورون باندي کښېنه بيا همداسي وکړه

ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ وَسُجْدَةٍ حَتَّى تَطْمِئِنَّ . هَذَا لَفْظُ الْمَصَابِيحِ . وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ

په هر رکوع او سجده کي تردې چي هر رکن په اطمینان سره ادا کړې ، دا الفاظ د مصابيح دي او ابوداؤد

مَعَ تَغْيِيرِ يَسِيرٍ وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ مَعْنَاهُ . وَفِي رِوَايَةٍ لِلتِّرْمِذِيِّ قَالَ

په لږ فرق سره روايت کړی دی او د ترمذي د يوه روايت الفاظ دادی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَتَوَضَّأْ كَمَا أَمَرَكَ اللَّهُ بِهِ ثُمَّ تَشَهَّدْ فَأَقِمْ فَإِنْ كَانَ مَعَكَ

کله چي ته د لمانځه لپاره ودریږې نو داسي اودس وکړه څنگه چي الله تعالی درته حکم کړی دی

بيا کلمه شهادت ووايه بيا په تکبير ويلو سره لمانځه ته ودریږه

قُرْآنٌ فَأَقْرَأْ إِلَّا فَاحْمَدِ اللَّهَ وَكَبِّرْهُ وَهَلِّلْهُ ثُمَّ ارْكَعْ .

او د قرآن څخه چي څه درته ياد وي هغه ووايه که څه دي په ياد نه وي نو الحمد لله الله اکبر لاله

الا الله ووايه او بيا رکوع وکړه .

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۳۷۸۱-۵۳۸، رقم: ۸۵۹، والنسائي ۱۹۳۸۲، رقم: ۱۰۵۲، والترمذي ۱۰۲۲۲، رقم: ۳۰۲.

تشریح: د حديث د اخري الفاظو څخه دا خبره معلومېږي چي کوم سپړی چي د قرآن کریم يو

سورت يې ياد نه وي نو هغه ته پکار ده چي هغه د قرائت پر ځاي سبحان الله والحمد لله الله اکبر

ولا اله الا الله والله اکبر ووايي، همداسي دا يوه مسئله ده که يو کافر مسلمان سي نو د هغه

لپاره دا ضروري ده چي هغه د لمانځه د وخت تر راتلو پوري د قرآن کریم کم تر کمه دومره

اياتونه چي د هغه ويل په لمانځه کي فرض دي ياد کړي که په دې دوران کي هغه ته هيڅ هم ياد

نسي نو هغه دي د قرائت پر ځاي ذکر، تسبیح او تهلیل کوي د هغه لمونځ به ادا سي .

د لمانځه وروسته دعاء غوښتل

﴿٤٩﴾: وَعَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت فضل بن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

الصَّلَاةُ مَثْنَى مَثْنَى تَشَهَّدُ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَتَخْشَعُ وَتَضَرَّعُ وَتَسْكُنُ ثُمَّ

لمونځ دوه دوه رکعتي ده او په هر رکعت کي التحيات ده او خشوع ده او عاجزی څرگندونه ده

تَقْنَعُ يَدَيْكَ يَقُولُ تَرْفَعُهَا إِلَى رَبِّكَ مُسْتَقْبِلًا بِبُطُونِهَا وَجْهَكَ وَتَقُولُ

بيا ته خپل دواړه لاسونه پورته کړه، د راوي بيان دی چي د لاس پورته کولو دا مطلب دی چي ته

خپل دواړه لاسونه د خپل رب په لور داسي پورته کړه چي د لاسو دواړه ورغوي د مخ طرف ته وي او دا ووايه

يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَهُوَ كَذَّاءٌ وَكَذَّاءٌ. وفي رواية فهو خَدَّاجٌ.

رواه الترمذي

اې زما ربه، اې زما ربه او چا چي داسي ونه کړل يعني دعاء يې ونه کړل يا لمونځ يې په دې طريقه ونه کړ نو هغه داسي او داسي دی، او په يوه روايت کي دا الفاظ دی چي د هغه لمونځ ناقص دی. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۲۲۵۸۲، ۲۲۶، رقم: ۳۸۵.

تشریح: د دغه حديث څخه دې شيانو ته اشاره کيږي: يعني اول شی خو دادی چي نفل لمونځ دی دوه دوه رکعت کول کيږي که څه هم هغه د ورځي وي يا د شپې يعني د هر دوو رکعتو وروسته دي سلام وگرځول سي د څلورو رکعتو وروسته دي سلام نه وگرځول سي، امام شافعي رحمه الله عليه په دې حديث باندې عمل کولو سره وييلي دي چي نفل لمونځ دوه دوه رکعت کول افضل دي، امام اعظم رحمه الله عليه فرمايي که شپه وي يا ورځ نفل لمونځ څلور څلور رکعت کول افضل دي د ابو يوسف او امام محمد رحمه الله عليه په نزد په شپه کي دوه دوه رکعت او په ورځ کي څلور رکعت کول افضل دي.

د امام شافعي رحمه الله عليه دليل خو دا حديث دی، امام ابو يوسف رحمه الله عليه او امام محمد رحمه الله عليه پر تراويح باندې په قياس کولو سره دا حکم کړی دی او امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه د خپل دليل په توگه فرمايي چي دا خبره په صحيح توگه ثابته سوې ده چي رسول الله ﷺ به د ماخستن د لمانځه وروسته څلور رکعت کول او د ماپښين په لمانځه کي څلور رکعت کول ثابت دي، بيا ددې څخه پرته يوشی داهم دی چي څلور څلور رکعت کولو کي په تحريمه کي دننه زيات وخت پوري د پاته کيدو په وجه زيات مشقت او محنت برداشت کول وي او دا بنودل سوي دي چي په کوم عبادت کي مشقت زيات وي هغه افضل دی، امام اعظم رحمه الله عليه د رسول الله ﷺ ددې ارشاد الصلوة مثني تاويل دا کوي چي د دې ارشاد مطلب دادی چي نفل لمونځ طاق نه وي بلکه اولی درجه دوه رکعت وي دوهم شی دادی چي د لمانځه روح اود لمانځه معراج خشوع او تضرع او د عاجزی اظهار دی، بنده چي په لمانځه کي څومره خشوع کوي، د تضرع

خنه کار اخلي او د پروردگار په مخکي په درېدو سره د هغه لويي او عظمت او خپل زیاته بیچاري او د اړتیا اظهار کوي لمونځ په هغه اندازه د مقبولیت درجو ته رسیږي ، د خشوع مطلب دادی چي په باطن کي بنده د خپل عجز احساس وکړي خپل نفس د عاجزی او انکساری پر لارولري گویا خشوع د باطني عجز نوم دی او د تضرع مطلب دادی چي بنده په ظاهري توگه سره خپل هر عمل او زاویې خنخه د خپل عجز او انکساری اظهار وکړي گویا تضرع د ظاهري عجز نوم دی .

دریم دا چي د لمانځه خنخه وروسته دعاء غوښتل پکار ده یعني هر کله چي بنده د الله تعالی په دربار کي حاضري ورکړي او د لمانځه په کولو سره د خپل عبودیت او فرمانبرداری اظهار وکړي نو د هغه لپاره دا هم ضروري ده چي د لمانځه خنخه وروسته د الله تعالی په دربار کي خپل دواړه لاسونه پورته کړي او د خپل محتاجی او بیچاری په اظهار کولو سره خپل دیني او دنیاوي خیر کي د الله تعالی د مرستي او نصرت غوښتونکی سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

امام دي تکبیرات په لوړ آواز وایي

﴿٤٥٠﴾: عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُعَلِّ قَالَ قَالَ لَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ

د سعيد بن حارث بن المعلي خنخه روايت دی چي ابوسعید خدری رضی الله عنه موږ ته لمونځ راکړ

فَجَهَرَ بِالتَّكْبِيرِ حِينَ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ وَحِينَ سَجَدَ وَحِينَ رَفَعَ مِنْ

نوپه لوړ آواز سره يې الله اکبر ووايه کله چي د سجده خنخه يې سرپورته کړ او کله چي يې سجده وکړه او کوم وخت چي پورته کېدی

الرَّكْعَتَيْنِ وَقَالَ هَكَذَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رواه البخاري

د دوو رکعتو وروسته ، او وه يې ويل ما رسول الله صلی الله علیه و آله په داسي کولو ليدلی دی . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۰۳/۲، رقم: ۸۲۵.

تشریح ددې حديث بيانولو مقصد دا بنودل سوی دی چي امام ته پکار ده چي هغه په لمانځه کي تکبیرات په لوړ آواز سره وایي دلته يوازي د درو ځايو د تکبیرانو ذکر په اتفاق سره

سوی دی یا بیا ځینو خلکو به ددې وختونو د تکبیرانو څخه انکار کړی وي ځکه راوي یوازي دا تکبیرات ذکر کړل، هسي د اسماعیل په روایت کي د پاته تکبیراتو ذکر هم موجود دی، د هغه د روایت په پیل کي دا الفاظ هم مذکور دي چي ابوهریره رضی الله عنه ناروغ سوی وو یا یو ځای تللی وو نو د هغه په نه شتون کي ابوسعید رضی الله عنه لمونځ ورکړ هغه د لمانځه په پیل کېدو او لمانځه ته د تلو په وخت کي تکبیرونه په لوړ آواز سره وویل ددې څخه وروسته پاته حدیث بیان سوی دی.

﴿٤٥١﴾: وَعَنْ عِكْرَمَةَ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ شَيْخٍ بِكَبْرٍ ثِنْتَيْنِ وَعِشْرَيْنِ

د حضرت عکرمه (١) رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما په مکه معظمه کي په یو شیخ (یعني ابوهریره) پسي لمونځ وکړ هغه په لمانځه کي دوه ویشت تکبیرونه وویل،

تَكْبِيرَةً فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ إِنَّهُ أَحْمَقُ فَقَالَ ثَكَلْتُكَ أُمُّكَ سُنَّةُ أَبِي الْقَاسِمِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه البخاري

ما ابن عباس رضی الله عنه ته وویل چي دا سړی احمق (بي عقل) دی (چي دومره تکبیرونه وايي) ابن عباس رضی الله عنه وویل موري د رباندي پوره سي دا طريقه د ابو القاسم (رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم) ده. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲/۲۷۲، رقم: ۷۸۸.

تشریح: په څلور رکعتو کي د تکبیر تحریمه سره دوه ویشت تکبیرات کيږي په هغه زمانه کي مروان او بني امیه په لمانځه کي تکبیرونه په لوړ آواز سره ویل پرې ایښي وه ددغه وجهي څخه چي کله ابوهریره رضی الله عنه تکبیرات په لوړ آواز وویل نو عکرمه ته سخت تعجب وسو.

﴿٤٥٢﴾: وَعَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ مُرْسَلًا قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت علي بن الحسين رضی الله عنه څخه مرسلا روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به

وَسَلَّمَ يُكَبِّرُ فِي الصَّلَاةِ كُلَّمَا خَفَضَ وَرَفَعَ فَلَمْ يَزَلْ تِلْكَ صَلَاتُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ تَعَالَى. رواه مالك.

۱- نوموړی د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه آزاد سوی غلام وو نوم یې عکرمه او کنیت یې ابو عبد الله وو، په (۱۵هـ) کال کي د اتیا کالو په عمر وفات سوی دی.

په هر لمانځه کي چي کنبته کيدی او ولاړېدی نو تکبير به يې وایه او رسول الله ﷺ به تل داسي لمونځ کوی ترڅو چي د الله تعالی سره يې ملاقات وکړ (يعني وفات سو). مالک.

تخريج: الامام مالک في الموطا ۷۶۱۱، رقم: ۱۷.

رفع یدین یوازي د تکبير تحریمې پروخت

﴿۵۳﴾: وَعَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ قَالَ لَنَا ابْنُ مَسْعُودٍ أَلَا أَصَلِّي بِكُمْ صَلَاةَ رَسُولِ

د حضرت علقمة رضي الله عنه څخه روایت دی چي مورت ته ابن مسعود رضي الله عنه وویل: ایا زه تاسو ته د رسول الله ﷺ په ډول لمونځ نه درکړم؟

الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَصَلَّى وَلَمْ يَرْفَعْ يَدَيْهِ إِلَّا مَرَّةً وَاحِدَةً مَعَ تَكْبِيرِ الْإِفْتِتَاحِ. رواه الترمذي وأبو داود والنسائي. وقال أبو داود ليس هو

بصحيح على هذا المعنى.

نو هغه لمونځ را کړ او یوازي یو ځل په تکبير تحریمه کي يې لاسونه پورته کړل. (ترمذي، ابوداؤد، نسائي) ابوداؤد ویلي دي دا حدیث په دې معنا کي صحیح نه دی

تخريج: سنن الترمذي ۴۰۱۲، رقم: ۲۵۷، ابوداؤد ۴۷۷۱، ۴۷۸، رقم: ۷۴۸ والنسائي ۱۹۵۱۲، رقم: ۱۰۵۷.

تشریح: امام ترمذي رحمه الله عليه په خپل کتاب کي درفع یدین سره متعلق دوهم باب قائم کړی دی یو باب د رفع الیدین په اثبات کي او دوهم باب د عدم رفع الیدین په اثبات کي په دوهم باب کي امام موصوف دا حدیث نقل کړی دی او ویلي يې دي په دې اړه براء بن عازب رضي الله عنه څخه هم حدیث منقول دی او د ابن مسعود رضي الله عنه حدیث حسن دی، د دې تابع د صحابه کرامو او تابعینو رحمه الله عليهم یو ډله ده او د سفیان ثوري او اهل کوفه مذهب هم د دې حدیث سره سم دی. البته امام موصوف په اول باب کي د عبد الله ابن مبارک رحمه الله عليه دا قول نقل کړی دی چي د رفع الیدین حدیث ثابت دی او د عدم رفع الیدین په اړه د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه حدیث چي د حنفیه مستدل دی ثابت نه دی

په هر حال ددې مخکي دا بنودل سوي دي چي د حنفیه مذهب د عدم رفع یدین په اثبات کي ددې د حدیث څخه پرته نور ډیر زیات حدیث او اثار وارد دي چي مخکي هم ذکر سوي دي.

﴿۴۵۴﴾: وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ. رواه ابن ماجه

د حضرت ابو حميد ساعدي رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ لمانځه ته ودریدی نو د قبلې په لور به يې مخ کړ او دواړه لاسونه به يې پورته کول او الله اکبر به يې وايه. ابن ماجه.

تخریج: سنن ابن ماجه ۲۶۴۱، رقم: ۸۰۳.

در رسول الله ﷺ د شا څخه د شيانو ليدل د معجزې په توگه

﴿۴۵۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ مود ته د ماپنين لمونځ راکړ

وَفِي مُؤَخَّرِ الصَّفُوفِ رَجُلٌ فَأَسَاءَ الصَّلَاةَ فَلَمَّا سَلَّمَ نَادَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

په آخري صف کي يو سړی وو چي په خرابه طريقه سره يې لمونځ کوی کله چي رسول الله ﷺ

سلام وگرزوی نو هغه ته يې ږغ کړ چي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا فَلَانُ أَلَا تَتَّقِي اللَّهَ؟ أَلَا تَرَى كَيْفَ تُصَلِّي؟ إِنَّكُمْ تُرَوْنَ أَنَّهُ

اې فلانه! ايا ته د الله ﷻ څخه نه بیریږي؟ ته نه وينې چي څنگه لمونځ کوي شايد تاسو دا خيال

کوی چي تاسو څه کوی

يَخْفَى عَلَيَّ شَيْءٌ مِمَّا تَصْنَعُونَ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَى مِنْ خَلْفِي كَمَا أَرَى مِنْ بَيْنِ

يَدَيْ رَوَاهُ أَحْمَدُ.

هغه زما څخه پټ دي؟ په الله دي مي قسم وي څرنگه چي زه مخ ته وينم همدا سي شاته هم وينم. احمد

تخریج: الامام احمد في مسنده ۴۴۹۱۲.

تشریح الله تعالی په دې دنیا کي رسول الله ﷺ په حق شریعت ورکولو سره راواستوی چیري

چي رسول الله ﷺ ته يې د رسالت او نبوت دلائل او شواهد کي ډیر شيان ورکړل هلته يې ورته

معجزات هم ورکړل چي د هغه په ذریعه د خلکو په ذهن او فکر باندي د رسول الله ﷺ عظمت او

بر تري او صداقت ښکاره سي رسول الله ﷺ ته دا خصوصيت حاصل وو چي څرنگه به يې خپل مخ ته شيان ليدل همداسي خپل وروسته شيان ليدو باندې هم قادر وو او وروسته ليدل د خارق العادات يعني د معجزې په توگه وه، د هغه رهنمايي به د وحي او الهام په ذريعه کيدل . خو دومره خبره ياد لرئ چي د دې معجزې څخه دا نسي ثابت کيدای چي رسول الله ﷺ ته علم غيب وو ځکه اول خودا ښودل سوي دي چي رسول الله ﷺ ته دا خصوصيت يوازي د معجزې په توگه حاصل وو دوهم دا چي رسول الله ﷺ پر دغه وصف باندې په خپله قادر نه وو بلکه په دې اړه د وحي او الهام په ذريعه به د رسول الله ﷺ رهنمايي کيدل بيا دا چي رسول الله ﷺ ته دا وصف هميشه حاصل نه وو بلکه کله به داسي کيدل که رسول الله ﷺ ته علم غيب حاصل وای نو نه يوازي دا چي رسول الله ﷺ به د وحي الهام د رهنمايي پرته خپله پر دې وصف قادر وای بلکه دا وصف به رسول الله ﷺ ته هميشه حاصل وای، د دې تائيد خپله يو روايت چي د غزه تبوک پر موقع باندې د رسول الله ﷺ اوښه ورکه سوه، د ډير لټون وروسته يې هم د اوښي معلومات ونه کړ، منافقانو دا وويل چي رسول الله ﷺ خودا وايي چي زه د اسمان خبري تاسو ته رسوم او اوس دومره معلومات نسي کولای چي اوښه يې چيري ده، رسول الله ﷺ وفرمايل قسم په خداي زه خو يوازي په هغو شيانو پوهيدای سم چي د هغه په باره کي زما الله ماته علم راکړی دی او اوس زما الله ﷻ ماته وښودل چي زما اوښه په فلاني ځای کي ده او د هغه مهار د يوې درختي په څانگه کي لگيدلی دی د دې څخه پرته د رسول الله ﷺ دا ارشاد هم نقل دی چي زه انسان یم خو د الله تعالی د ښووني بغير په دې هم نه پوهيږم چي د دې ديوال شاته څه شي دي .

شيخ سعدي رحمه الله عليه د دې حقيقت ترجماني داسي کړې ده :

گهې بر طاري اعلي نشينم گهې بر پشت پايي خود نه بينم

په هر حال د رسول الله ﷺ د لمانځه حالت به د نورو حالاتو په مقابله کي زيات افضل او اعلی وو ځکه د نورو مواقعو په نسبت به رسول الله ﷺ د لمانځه په حالت کي د کائنات د شيانو حقيقت او معرفت په کامل طور سره ښکاره کيدی بيا دا چي د رسول الله ﷺ په لمانځه کي د الله تعالی په مخکي حاضریدل او متوجه الي الله کيدل دا معنی نه وي چي رسول الله ﷺ به د کائناتو څخه نا خبره کيدی بلکه د لمانځه په حالت کي به رسول الله ﷺ د کائنات د شيانو څخه پوره خبريدی او د رسول الله ﷺ احساس او شعور به په پوره قوت سره د اشياء عالم ادراک کوی د الله تعالی هغه نیک او فرمانبردار بندگان هم چي رياضت او مجاهده او د تعلق مع الله

په وجه د کاملین په درجه کي وي د لمانځه په حالت کي د کائناتو د شيانو څخه باخبره وي که يو خواته د هغوی زړونه په دربار خداوندي کي په پوره توگه سره حاضر وي نو بلي خواته د هغوی احساس او شعور د دنيا د شيانو څخه هم خبردار اوسي په دې وجه مشائخ وايي چي لمونځ کشف او حضور مقام دی نه محل غيبت او استغراق .

ځيني حضرات ددې ټولو مباحثو څخه په آخوا کيدو سره دا هم وييلي دي چي د رسول الله ﷺ د دواړو اوږو په مينځ کي دوه سوري وه چي د هغه په ذريعه به رسول الله ﷺ د شا خواته کتل داروايت صحيح نه دی او نه ددې څه ثبوت سته بلکه د يو ذهن صرف افتراع ده .

=====

بَابُ مَا يَقْرَأُ بَعْدَ التَّكْبِيرِ

د تکبير تحريمي وروسته د ويونکو شيانو بيان

د لمانځه په پيل کي چي د کومو دعاؤ او اذکارو ويل په صحيح حديثو ثابت دي د مثال په توگه اني وجهت الخ، يا سبحانک اللهم الخ يا ددې څخه پرته نوري دعاگاني دا ټولي يا ځيني په فرائض او نوافل کي ويل د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد مستحب دي، امام اعظم رحمه الله عليه، امام مالک رحمه الله عليه او امام احمد رحمه الله عليه فرمايي چي يوازي سبحانک اللهم الخ دي وويل سي او ددې څخه پرته چي کومي دعاگاني ثابتي دي هغه ټولي پر نوافل محمول دي يعني رسول الله ﷺ به دا دعاگاني په نفلو کي ويلې . د امام ابو يوسف رحمه الله عليه په نزد سبحانک اللهم الخ او اني وجهت الخ دواړي دعاوي ويل پکار دي، امام طحاوي رحمه الله عليه هم دا اختيار کړې ده چي ددې دواړو دعاگانو په ترتيب کي لمونځ کونکي ته اختيار دی که څه هم هغه مخکي سبحانک اللهم ووايي يا اني وجهت .. مخکي ووايي هسي مشهور دادی چي اني وجهت د سبحان اللهم وروسته ووايي .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د تکبير تحريمي او قرائت په مينځ کي د رسول الله ﷺ دعاء

﴿٤٥٦﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْكُتُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په پوره ډول سره پته خوله وو

بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَبَيْنَ الْقِرَاءَةِ إِسْكَاتُهُ فَقُلْتُ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ

د تکبير تحریمي او قرائت په منع کي، يوه ورځ ما عرض وکړ اې د الله رسول! زما مور او پلار دي پر تاسو قربان وي

إِسْكَاتُكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَبَيْنَ الْقِرَاءَةِ مَا تَقُولُ قَالَ أَقُولُ اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي

تاسو چي د تکبير او قرائت په منع کي پته خوله ياست نو څه وایاست؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: زه دا وایم (اللهم باعد..... والثلج والبرد) ژباړه (اې الله! ليري والي راوړلې زما

وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ

او زما د گناهونو په منع کي لکه څرنګه چي تا ختيځ د لويديځ څخه ليري کړی دی همداسي زما زما د گناهو څخه ليري وساته اې الله! ما د گناهو څخه داسي پاک کړه

كَمَا يُنَقِّي الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالثَّلْجِ

وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ. متفق عليه

لکه څرنګه چي سپينه جامه د خيري څخه پاکيږي، اې الله! زما گناهونه په اوبو، واورې، او ژلې سره پريوله.) بخاري او مسلم.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۲۷/۲، رقم: ۷۴۴ ومسلم ۴۱۹/۱، رقم: ۱۴۷-۵۹۸.

تشریح: د دعا اخري جمله (اې الله زما گناهونه په اوبو، واورې او ژليو سره پريولې) د دې څخه مراد دادی چي اې الله! زما گناهونه د خپل فضل او کرم په مختلفو طريقو سره وبخښې گوياء دلته په بخښنه کي مبالغه مقصد ده نه چي حقيقتا په دې شيانو سره گناهونه پريولي.

رسول الله ﷺ به په کوم وخت کي کومه دعاء ويل

﴿٤٥٤﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ لمانځه ته درېدی

وَفِي رِوَايَةٍ كَانَ إِذَا فَتَحَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ ثُمَّ قَالَ وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ

او په يوه روايت کي دا الفاظ دي کوم وخت چي به يې لمونځ پيلوي نو الله اکبر به يې وايه بيا به يې دا ويل (اني وجهت..... الخ) ژباړه: (زه هغه ذات ته متوجه سوم چي هغه پيدا کړي دي

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي

آسمانونه او مخکي، د حق لوري ته متوجه کيدونکی او د باطل څخه بيزاره کيدونکی او زه د هغه خلکو څخه نه يم چي شرک کوي، زما لمونځ زما عبادت،

وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ

او زما ژوند او زما مرگ ټول د الله جل جلاله لپاره دی چي د دواړو جهانو پروردگار دی هيڅوک د هغه شريک نسته او د دې حکم ما ته راکړل سوی دی او زه له

الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ ظَلَمْتُ نَفْسِي

مسلمانانو څخه يم، اې الله! ته پاچايي ستا څخه پرته بل د عبادت وړ نسته ته زما رب يې او زه ستا بنده يم ما پر خپل ځان ظلم کړی دی

وَأَعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ وَاهْدِنِي

او زه د خپلو گناهو اقرار کوم، ته زما ټول گناهونه و بخښې ستا څخه پرته گناهونه بخښونکی هيڅوک نسته او زما راهنمايي وکړې

لَا حَسَنَ إِلَّا خُلَاقٍ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا لَا يَصْرِفُ

د غوره اخلاقو په لور. ځکه چي دې لوري ته بس ته زما رهنمايي کولای سي او د بدترين اخلاقو څخه ما وساتې، ساتنه نه سي کولای

عَنِّي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ كُلُّهُ فِي يَدَيْكَ وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ

زما د بدو اخلاقو څخه مگر يوازي ته، زه ستا په خدمت کي حاضريم او ستا حکم پر ځای راوړلو ته تياريم ټولي نيکی او بدی ستا په لاس کي دي او بدی ستا لوري ته منسوب کيدلای نه سي

أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَإِذَا رَكَعَ قَالَ اللَّهُمَّ

زه پرتا تکیه کوم او ستا په قدرت سره قائم یم ته د برکت خاوند یې او لوړ او برتریې زه ستا
څخه بخښنه غواړم او تا ته توبه کوم) او رسول الله ﷺ چي به کله رکوع کول نو ویل به یې :
اللهم لک رکعت..... الخ (ای الله !

لَكَ رَكَعَتْ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ خَشَعَ لَكَ سَعْيِي وَبَصَرِي وَمُخِّي

ما ستا لپاره رکوع وکړه پرتا مي ايمان راوړ او ستا د رضا لپاره مي اسلام قبول کړ او ستا لپاره
عاجزي وکړه زما غوږونو ، سترگو ، مغز ،

وَعَظْمِي وَعَصْبِي وَإِذَا رَفَعَ قَالَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ

او هډوکو زما او دماغ زما ،) بيا چي کله به یې د رکوع څخه سر راپورته کړه نو ویل به یې :
(ای الله زموږ ټول حمد او ستاینه دي ستا لپاره وي دومره چي د هغو څخه د آسمانو

وَالْأَرْضِ وَمِلْءَ مَا بَيْنَهُمَا وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ وَإِذَا سَجَدَ قَالَ

او مخکي او پراخوالی ډک سي او په مخکه او آسمان کي چي کومه لړۍ ستا په منشور کي ده د
هغې هم ټول اړخونه ډک سي) بيا چي به رسول الله ﷺ سجده کول نو ویل به یې

اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ

(ای الله ما ستا لپاره سجده وکړه پرتا مي ايمان راوړ او ستا د رضا لپاره مي اسلام قبول کړ زما
مخ هغه ذات ته سجده وکړه چي هغه یې پیدا کړ

وَصَوْرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ثُمَّ يَكُونُ مِنْ آخِرِ

او هغه لړۍ صورت ورکړ او سترگو او غوږونو لره یې خلاص کړل ، الله ډیر برکت والا او غوره
خالق دی) بيا به یې

مَا يَقُولُ بَيْنَ التَّشَهُّدِ وَالتَّسْلِيمِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا

د التحیات او سلام په منځ کي دا ویل : اللهم اغفر لي.... الخ (ای الله زما هغه گناهونه و
بخښې چي ما مخکي کړي دي او وروسته مي کړي دي او هغه چي

أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ

په پټه مي کړي دي او په څرگنده مي کړي دي او هغه گناه راته و بخښې چې په اعمالو وغيره کي
مي زياتوب کړی دی او هغه گناه مي و بخښې چې د هغې زما څخه زيات علم تا ته دی ته خپلو
بندگانو لره په عزت کي مخته کوونکی يې او ته

الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ . رواه مسلم ، وفي رواية للشافعي والشر ليس اليك

د عزت او مرتبې وروسته غورځوونکی يې او ستا څخه پرته بل د عبادت وړ نسته (مسلم، او د شافعي
په يوه روايت کي په دې دعاء کي چې د تکبير تحریمي څخه وروسته رسول الله ﷺ کړې ده (والخير كله
في يديک) څخه وروسته دا الفاظ دي (والشر ليس اليک ...) او بدي ستا په لور منسوبه نه ده

والمهدي من هديت انابك واليك لامنجا منك ولا ملحا الا اليك

تبارکت . رواه مسلم

او هدايت يافته هغه څوک دی چا ته چې ته هدايت وکړې زه ستا د توان په ذريعه قائم يم او ستا
په لور زه رجوع کوم ستا د ذات څخه پرته خلاصون او پناه نسته ته د برکت خاوند يې . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم : ۵۳۴/۱ - ۵۳۶ ، رقم : ۲۰۱ - ۷۷۱ و ۲۰۲ - ۷۷۱ .

تشریح : والشر ليس اليك (يعني شر ستاسو خوا ته منسوب نه دی) ددې مطلب
دادی چې د ادب او تعظيم له مخي د شر نسبت ستا خوا ته نسي کيدای که څه هم د خير او شر
مالک ته يې که يوې خوا ته دي خير پيدا کړی دی نو بلي خوا ته يې د شر تخليق هم کړی دی او
حقيقت دادی چې که حق تعالی شر پيدا کړی وای نو په دې کي څه قباحت نسته بلکه په دې کي
هم ډير حکمتونه او مصلحتونه پټ دي که څه قباحت او شروای نو هغه د بنده ارتکاب کي دی
لکه چې ارشاد دی من شر ما خلق يعني زه د مخلوق د شر څخه پناه غواړم . ځيني حضرات وايي
والشر ليس اليک معنی دا چې شر هغه شی دی چې ستا د قرب او ستا د خوښۍ د حصول ذريعه
نه ده يا دا چې ستا خوا ته ختل (صعود) نه کوي يعني ستا په دربار کي نه قبليري څرنگه چې د
خير په باره کي فرمايل سوي دي چې اليک يصعد الكلم الطيب يعني د پروردگار خوا ته
نيکي او پاكي خبري صعود کوي يعني د مقبوليت درجه ورته حاصليري .

﴿٤٥٨﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ فَدَخَلَ الصَّفَّ وَقَدْ حَفَزَهُ النَّفْسُ فَقَالَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي یو سړی راغلی او دلمانځه په صف کي شامل سو ساه یې په ختلو وه او په دې حال کي یې وویل:

اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

(الله اکبر....) ژباړه (الله ډیر لوی دی د الله لپاره ډیر پاک او برکت والا تعریف دی) رسول الله صلي الله عليه وسلم چي لمونځ وکړ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتُهُ قَالَ أَيُّكُمْ الْمُتَكَلِّمُ بِالْكَلِمَاتِ فَأَرَمَ الْقَوْمُ فَقَالَ أَيُّكُمْ

نو وه یې فرمایل په تاسو کي دا کلمات چا وویل؟ خلک پته خوله سول، رسول الله صلي الله عليه وسلم بیا وفرمایل په تاسو کي

الْمُتَكَلِّمُ بِهَا فَإِنَّهُ لَمْ يَقُلْ بَأْسًا فَقَالَ رَجُلٌ جِئْتُ وَقَدْ حَفَزَنِي النَّفْسُ فَقُلْتُهَا

دا کلمات چا وویل؟ بیا هم خلک پته خوله وه، په دریم ځل رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمایل دا کلمات چي چا ویلي دي هغه څه بده خبره نه ده کړې، د دې په اوریدو سره هغه سړي وویل زه (مسجد) ته راغلم او زما ساه بنده وه او ما دا کلمات وویل،

فَقَالَ لَقَدْ رَأَيْتُ اثْنَيْ عَشَرَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونََهَا أَيُّهُمْ يَرْفَعُهَا. رواه مسلم

نو رسول الله صلي الله عليه وسلم ورته وفرمایل: په تحقیق سره ما دوولس ملائکي ولیدې چي په دغه کلماتو وړلو کي یې تلوار کوی چي په هغوی کي یې کومه ملائکه الله تعالی ته مخکي یوسي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۴۱۹۱۱، ۴۲۰، رقم: ۱۴۹-۶۰۰.

د لغاتو حل: حَفَزَهُ: ای جهده وضاق به. (تنگېدل). (فَأَرَمَ): ای سکتوا: (چوپ سو). .

تشریح: دغه سړی د رسول الله صلي الله عليه وسلم په پوښتنه کي چي دا وویل چي کله وخت زه راغلم نو زما ساه په ختلو وه او ما دا کلمات ویلي وه نو د هغه دا وویل د بیان حقیقت او اظهار واقعي په توگه وه د هغه کلمات د ویلو په اړه د یو عذر بیانول مقصد نه وو.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د تکبير تحريمي خخه وروسته دعاء

﴿٤٥٩﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ

د حضرت عائشې ؓ خخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ لمونځ پیلوی

قَالَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ.

رواه الترمذي و ابوداؤد و رواه ابن ماجة عن ابي سعيد و قال الترمذي

هذا حديث لا نعرفه الا من حارثة وقد تكلم فيه من قبل حفظه.

نوويل به يې (سبحانک اللهم ...) ژباړه (ای الله! ته پاک یې او موږ ستا په تعريف سره ستا پاکي بيانوو او ستا نوم برکت والا دی او ستا بزرگي لویه ده او ستا خخه پرته بل د عبادت وړ نسته)، ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجة، ترمذي ويلي دي دا حديث پرته د حارثه خخه موږ نه پيژنو او د هغه په حافظه کي کلام دی.

تخريج: سنن ابي داؤد ۴۹۱۱۱، رقم: ۷۷۶ و الترمذي ۱۱۱۲، رقم: ۲۴۳، وابن ماجة: ۲۶۴۱۱، رقم: ۸۰۴.

تشریح: علامه طيبي شافعي رحمة الله عليه ددې حديث په باره کي ويلي دي چي دا حديث حسن مشهور دی او په دی حديث باندي خلفاء راشدينو کي حضرت عمر فاروق رضي الله عنه عمل کړی دی او دا حديث په مسلم کي نقل سوی دی په دې موقع باندي علامه موصوف ددې حديث د تقويت په باره کي ډير زيات اوږد بحث کړی دی چي اهل علم او نظر يې د هغوی په کتاب کي کتلاي سئ.

﴿٤٦٠﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جبیر بن مطعم رضي الله عنه خخه روايت دی چي هغه رسول الله ﷺ وليدی

يُصَلِّي صَلَاةً قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

چي لمونځ يې کوی، ده مبارک به تکبير تحريمه ويل (الله اکبر کبير....) (الله ډير لوی دی الله

ڊير لوی دی او الله لره ٿول تعریفونه دي

كَثِيرًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ثَلَاثًا

او الله لره ٿول تعریفونه دي او زه سهار ماڻنام د الله پاڪي بيانوم او زه سهار ماڻنام د الله پاڪي بيانوم او زه سهار ماڻنام د الله پاڪي بيانوم

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ مِنْ نَفْخِهِ وَنَفْثِهِ وَهَمْزِهِ . رواه أبو داود وابن ماجه
إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا . وَذَكَرَ فِي آخِرِهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
وَقَالَ عَمَرُ نَفْخُهُ الْكِبَرُ وَنَفْثُهُ الشَّعْرُ وَهَمْزُهُ الْمَوْتَةُ .

او زه د الله په ذريعه د شيطان د هغه د تكبر خخه او د هغه د وسوسو خخه پناه غوارم . ابو داؤد، مگر ابن ماجه د الحمد لله كثيرا كلمات نه دي روايت ڪري ڇو په آخر ڪي يې من الشيطان الرجيم وويل، د حضرت عمر په روايت ڪي داسي دي چي د شيطان نفخ ڪبر دی دده نفث شعر دی او د همزه خخه يې مراد مرگ دی .

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۸۶۱، رقم: ۷۶۴ وابن ماجه ۲۶۵۱، رقم: ۸۹۷.

د لغاتو حل: (همزه): النخس، الدفع والحركة. (نفثه): هو شبيه بالنفخ وهو اقل من التفل. (الموتة): هو نوع من الجنون والصرع.

تشریح: د نفخ شيطان خخه مراد تكبر او غرور دی چي په هغه ڪي شيطان سڀي داسي منبلوي چي هغه د هغه په نظر ڪي په دې حيثيت سره بنيي چي هغه سڀي خپل ځان په ښه او اعلى ځنډو سره په تكبر ڪي اخته سي همداسي شيطان په سڀي د تكبر عمل ڪوي گويا د نفخ شيطان مطلب دا سو چي شيطان په سڀي ڪي د تكبر هوا پو ڪي . د نفث نه چي د هغه معنی د پو ڪلو ده د سحر مراد اختلاي سو چي شيطان په سڀي ڪوي يا ديو سڀي خخه پر بل سڀي په ڪوي دا معنی د ارشاد رباني ومن شر النفاثات في العقد مناسبت سره زياته اولی ده ځکه چي په دې ايت ڪريمه ڪي د نفاثات خخه مراد جادو ڪونکي ښځي ته وايي

ځيني حضرات وايي چي د نفث خخه مراد غير مناسب او د خرابو مضمونو اشعار دي چي شيطان په سڀي په تخيل ڪي اچوي او بيا د هغه پر ژبه په صادروي لکه خراب منتر يا هغه

غلط اشعار چي په هغه کي د مسلمانانو بد گويي او د کفر او فسق الفاظ وي، د همز څخه مراد غيبت کول او لعن طعن کول دي ځينو حضراتو ويلي دي چي د شيطان د همز څخه هغه و سوسه مراد ده څرنگه چي په دې ايت کي اعوذ بک من همزات الشيطان کي د همزات څخه مراد د شيطان و سوسې اخيستل سوي دي .

په هر حال دا معنی هغه وخت مراد اخستل کيدای سي چي په حديث کي د حضرت عمر رضي الله عنه څخه د دغو درو الفاظو چي توضيح نقل سوې ده هغه د حضرت عمر رضي الله عنه قول نه بلکه د يو راوي دی که دا توضيح په صحيح توگه سره د حضرت عمر رضي الله عنه څخه ثابت وي نو بيا هغه معنی مراد وي کومه چي د حضرت عمر رضي الله عنه څخه نقل سوې ده د هغه څخه پرته نوري معنا وي به مراد نسي اخستلاي .

رسول الله ﷺ به په لمانځه کي دوه ځايه سکوت (پټه خوله کېدل) اختياروي

﴿٤١﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ أَنَّهُ حَفِظَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سمره بن جندب رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه د رسول الله ﷺ دوه سکوته (پټه خوله کېدل) ياد ساتلي دي

سَكَتَتَيْنِ سَكْتَةً إِذَا كَبَّرَ وَسَكْتَةً إِذَا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ

يو سکوت هغه وخت چي تکبير تحریمه به يې وایه او دوهم سکوت هغه وخت چي غیر المغضوب عليهم

وَلَا الضَّالِّينَ) فَصَدَّقَهُ أَبِيُّ بْنُ كَعْبٍ . رواه أبو داود وروى الترمذي وابن

ماجه والدارمي نحوه .

ولا الضالين به يې وایه ، ابی بن کعب ددې تصدیق وکړ . ابوداؤد ، ترمذي ، ابن ماجه او دارمي .

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۹۲/۱ ، ۴۹۳ ، رقم : ۷۷۹ و الترمذي ۳۰/۲ - ۳۱ ، رقم : ۲۵۱ ، وابن ماجه ۲۷۵/۱ ، رقم : ۸۴۴ والدارمي ۳۱۳/۱ ، رقم : ۱۲۴۳ .

تشریح : د تکبير تحریمه څخه وروسته پټه خوله اختيارولو څخه مراد دادی چي رسول الله ﷺ به هغه وخت په لوړ اواز سره نه ويل پر دې موقعه دعایي استفتاح (سبحانک اللهم الخ) ويلو لپاره خاموشي اختيارول د ټولو امامانو په نزد متفق عليه مسئله ده دوهم ځای يعني د سورة

فاتحه ختمولو وروسته خاموشي اختيارول د امام شافعي رحمة الله عليه په نزد سنت دی چي مقتدي دي په دغه دوران کي سورة فاتحه وويي او د امام سره منازعت لازم نسي چي ممنوع ده، په حنفيه او مالکيه مذهب کي د سورة فاتحه ويلو وروسته خاموشي اختيارول مکروه ده.

﴿۷۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَهَضَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي به رسول الله صلى الله عليه وسلم ولاړ سو

مِنَ الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ اسْتَفْتَحَ الْقِرَاءَةَ بِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَلَمْ يَسْكُتْ .
هَكَذَا فِي صَحِيحِ مُسْلِمٍ . وَذَكَرَهُ الْحُمَيْدِيُّ فِي إِفْرَادِهِ وَكَذَا صَاحِبُ الْجَامِعِ
عَنْ مُسْلِمٍ وَحْدَهُ .

دوهم رکعت ته به نو پیل به یې کوی په الحمد لله رب العالمین .. او پټه خوله به نه پاته کېدی .
صحیح مسلم او حمیدي

تخریج : صحیح مسلم ۴۱۹۱، رقم: ۵۹۹-۱۴۸.

تشریح : دا وهم کیدای سو چي د دوهم رکعت څخه وروسته په دوهمه شفعه پیل کیدو په وخت کیدای سي د سبحانک اللهم ويلو لپاره خاموشي اختياروي ځکه ابو هريره رضي الله عنه ددې وضاحت وکړ چي کله به رسول الله صلى الله عليه وسلم د دوهم رکعت څخه وروسته د دویمي شفعي لپاره پورته کیدی نو سبحانک اللهم به یې نه ويل بلکه الحمد لله رب العلمین به یې پیل کول داهم محتمل دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به د دوهم رکعت لپاره پورته کیدی نو الحمد لله رب العلمین به یې پیل کول. والله اعلم.

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د تکبیر تحریمي وروسته دعاء

﴿۷۳﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله صلى الله عليه وسلم لمونځ پیلوی

كَبَّرْتُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ

نو الله اکبر به یی وایه او د هغه وروسته به یی دا دعاء کول (ان صلاتي ..) ژباړه (زما لمونځ، زما عبادت، زما ژوند او مرگ ټول الله لره دي چي رب د مخلوقاتو دی پروردگار دی هیڅوک د هغه شریک نسته

وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ اهْدِنِي لِحُسْنِ الْأَعْمَالِ وَأَحْسَنِ

او ددی ماته حکم سوی دی او زه په مسلمانانو کي اول یم، ای الله! ماته ښه اخلاق او ښه اعمال راکړې

الْأَخْلَاقِ لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ وَقِنِي سَيِّئِ الْأَعْمَالِ وَسَيِّئِ الْأَخْلَاقِ لَا يَقِي سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ . رواه النسائي .

د بدو اعمالو او بدو اخلاقو څخه ساتونکی ته یې د ښو اعمالو او اخلاقو یوازي ته هدایت کونکی یې ما د خرابو اعمالو او اخلاقو څخه وساتي . (نسائي .

تخریج : سنن النسائي ۱۲۹۱۲، رقم: ۸۹۵.

تشریح : انا اول المسلمين يعني زه تر ټولو اول مسلمان یم په تشریح کي علماء لیکي چي دا خصوصیت یوازي رسول الله ﷺ ته حاصل دی چي د ټولو مخکي اسلام د رسول الله ﷺ دی ځکه پیغمبر په خپل امت کي تر ټولو اول مسلمان وي په قرآن کریم کي رسول الله ﷺ ته ددی حکم ورکړل سوی دی همداسي د رسول الله ﷺ څخه پرته د بل چا لپاره دا خبره کول چي هغه (انا اول المسلمين) وایي صحیح نه دي بلکه یو ډول درواغ به وي، ځینو حضراتو ویلي دي که یو سړی په لمانځه کي داسي ووايي نو د هغه لمونځ فاسد کیږي مگر په دې اړه صحیح ددی که یو سړی دا الفاظ د آیت قرآني د تلاوت په نیت سره چي د خپل حالت خبر ورکولو په نیت سره ادا کړي نو لمونځ نه فاسد کیږي . په دې مسئله کي یو خیال ددی که یو سړی دا جمله خبر و نه گرځوي بلکه د هغه تجدید ایمان او د اسلام انشاء او اطاعت او فرمانبرداری ښکاره کړي نو څه پرواه نسته څرنگه چي د سلاطین او امراء تابعدار خلک د یو حکم د راتلو په وخت وایي چي څه حکم وي د هغه اطاعت چي مخکي څوک کوي هغه به زه یم که څه هم دا اطاعت او فرمانبرداري اظهار مقصد وي .

﴿۷۳﴾: وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت محمد بن مسلمة رضي الله عنه خه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ

قَامَ يُصَلِّي تَطَوُّعًا قَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَجْهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ

د نفل لمانحه لپاره ودرېدی نو ویل به یې: (الله اکبر وجهت وجهي للذي فطر السماوات

وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ. وَذَكَرَ الْحَدِيثَ مِثْلَ حَدِيثِ جَابِرٍ

وَالْأَرْضِ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، بیا یې د حضرت جابر د روايت په ډول حديث بیان کړ،

إِلَّا أَنَّهُ قَالَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ. ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

مگر هغه د (انا اول المسلمين) پر ځای (وانا من المسلمين) ویلي دي، ددې وروسته یې وویل: (اللهم انت الملك....) (ای الله ته پاچایي ستا خه پرته بل د عبادت وړ نه

سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ ثُمَّ يَقْرَأُ. رواه النسائي

ته پاک یې او تالره تعریف دی) او ددې وروسته به رسول الله ﷺ قرائت وایه. نسائي

تخريج: سنن النسائي: ۱۳۱۱۲، رقم: ۸۹۷.

=====

بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ

په لمانحه کي د قرائت بيان

په څومره رکعتونو کي قرائت فرض دی؟

په لمانحه کي قرائت يعني قرآن کریم ویل د ټولو علماؤ په نزد په اتفاق سره فرض دی البته په دې کي اختلاف دی چي په څومره رکعتونو کي ویل فرض دی؟ د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد په پوره لمانحه کي قرائت فرض دی د امام مالک رحمه الله عليه په نزد لاکثر حکم الكل يعني کثرت د کل په حکم کي دی د کليې سره سم په درو رکعتونو کي فرض دی، د امام اعظم

ابو حنیفه رحمه الله عليه د مذهب سره سم په دوو رکعتونو کي قرائت فرض دی، د امام احمد رحمه الله عليه مذهب د مشهود مذهب موافق دی د حضرت بصري رحمه الله عليه او حضرت زفر رحمه الله عليه په نزد په يوه رکعت کي قرائت فرض دی .

الفصل الأول (لومړی فصل)

﴿٤٦٥﴾: عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبادة بن صامت رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ . وَفِي رَوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَصَاعِدًا .

څوک چي په لمانځه کي الحمد لله ونه وايي نو د هغه لمونځ نه کيږي . بخاري او مسلم، د مسلم په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي څوک الحمد لله او د الحمد لله وروسته څه نور ونه وايي نو د هغه لمونځ نه کيږي .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۳۶/۲-۲۳۷، رقم: ۷۵۶ و مسلم ۲۹۵۱، رقم: ۳۴-۳۹۴.

تشریح : د مسلم د اخري حديث مطلب دادی چي په لمانځه کي سورة فاتحه د قرآن کریم د يو بل سورت يا نورو آياتو څخه ويل هم ضروري دی .

په لمانځه کي د سورة فاتحې ويلو په مسئله کي د امامانو مذهب

ددې حديث څخه دا معلوميږي چي په لمانځه کي سورة فاتحه ويل فرض دي که يو سړی سورة فاتحه ونه وايي نو د هغه لمونځ نه کيږي ددې حديث څخه امام شافعي رحمه الله عليه او د يو روايت سره سم امام احمد رحمه الله عليه دا استدلال کړی دی چي په لمانځه کي سورة فاتحه ويل فرض دي ځکه چي دا حديث په صراحت سره د داسي سړي د لمانځه نفي کړې ده چي هغه په لمانځه کي سورة فاتحه نه وايي .

د امام اعظم رحمه الله عليه په نزد په لمانځه کي سورة فاتحه ويل فرض نه بلکه واجب ده ددې حديث په باره کي امام صاحب فرمايي چي دلته نفي کمال مراد دی يعني بغير د سورة فاتحه خو لمونځ ادا کيږي مگر په مکمله توگه باندي نه ادا کيږي د هغوی دليل د قرآن کریم

آيت دی (فاقروا ما تيسر من القرآن) يعني د قرآن کريم څخه چي تاسو ته څه اسانه وي هغه وواياست، ددې څخه معلومه سوه چي په لمانځه کي سورة فاتحه ويل فرض نه ده بلکه مطلق د قرآن کريم سورة يا اياتونه ويل فرض دي ددې څخه پرته خپله هم رسول الله ﷺ د يو اعرابي د لمانځه په اړه دا تعليم فرمايلي دی (فاقروا ما تيسر من القرآن) يعني تاته چي د قرآن څخه څه هم آسان وي هغه ووايه . په هر حال د حنفيه مذهب سره سم په لمانځه کي فرض چي د هغه څخه پرته لمونځ نه ادا کيږي د قرآن کريم د يوه ايت يا درې اياتونه ويل دي که څه هم هغه سورة فاتحه وي يا بل يو سورت او ايت، او سورة فاتحه ويل واجب ده ددې څخه پرته لمونځ ناقص اداء کيږي .

د سورة فاتحي په نه ويلو سره لمونځ ناقص ادا کيږي

﴿٤٢٦﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي لمونځ وکړي

صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِأَمْرِ الْقُرْآنِ فَهِيَ خِدَاجٌ ثَلَاثًا غَيْرُ تَمَامٍ فَقِيلَ لِأَبِي

او په هغه کي الحمد لله ونه وايي نو هغه لمونځ ناقص دی (رسول الله ﷺ دا الفاظ درې واره وويل) ابوهريرة رضي الله عنه ته وويل سول

هُرَيْرَةَ إِنَّا نَكُونُ وَرَاءَ الْإِمَامِ فَقَالَ اقْرَأْ بِهَا فِي نَفْسِكَ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ

هر کله چي موږ په امام پسي لمونځ کوو نو موږ الحمد لله وايو؟ هغه ورته وويل هو، په خپل زړه کي يې وواياست ځکه چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ

چي فرمايل يې: الله جل جلاله وفرمايل : ما ويشلی دی لمونځ خپل او د خپل بنده په منځ کي

عَبْدِي نِصْفَيْنِ وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

نيم پر نيم ويشلی دی زما بنده چي څه زما څخه غواړي هغه د هغه لپاره دي، هر کله چي بنده وايي: الحمد لله رب العلمين،

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى حَمْدِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَثْنَى

نو الله تعالى فرمايي زما بنده زما تعريف وکړ او هر کله چي هغه وايي الرحمن الرحيم نو الله تعالى فرمايي زما بنده زما ثناء وکړه

عَلَيَّ عَبْدِي وَإِذَا قَالَ مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ قَالَ مَجْدَنِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ إِيَّاكَ

او کوم وخت چي مالک يوم الدين وايي نو الله تعالى فرمايي زما بنده زما عظمت بيان کړ او هر کله چي اياک

نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ قَالَ هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ فَإِذَا

نعبد و اياک نستعين وايي نو الله تعالى فرمايي دا آيت زما او زما د بنده په منځ کي دی او څه چي زما بنده غوښتي دي هغه د هغه لپاره دي او کله چي

قَالَ أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ

هغه ووايي اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب

عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ قَالَ هَذَا الْعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ . رواه مسلم

عليهم ولا الضالين نو الله تعالى فرمايي دا زما د بنده لپاره دي او څه چي زما بنده غواړي هغه د هغه لپاره دي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۲۹۶۱۱ ، رقم : ۳۸ - ۳۹۵ .

تشریح : قسمت الصلوة بيني وبين عبدی نصفين : ما لمونځ خپل او د خپل بنده په مينځ کي نيم په نيمه ويشلی دی په دې کي د لمانځه څخه مراد سورة فاتحه ده څرنگه چي په ترجمه کي ښکاره ده دا وجه ده چي ابوهريره رضي الله عنه مقتدي ته هم د سورة فاتحي ويلو لپاره وويل او د مابعد حديث څخه يې استدلال وکړ چي کله د سورة فاتحي داسي فضيلت دی نو مقتدي ته هم ويل پکار دي .

د حديث خلاصه داده چي سورة فاتحه او اياتونه دي درې اياتونه يعني د الحمد څخه تر مالک يوم الدين پوري خاص د الله تعالى په مدح او ثناء کي دي او يو ايت اياک نعبد و اياک نستعين د الله او بنده تر منځ مشترک دی ، او نيم ايت يعني و اياک نستعين کي د بنده لخوا د

حاجت طلب او د مرستي درخواست دی او ورسته چي درې اياتونه دي يوازي د بنده پر دعا باندي اشمال لري .

بسم الله د سورة فاتحي جزء نه دی

دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي بسمله يعني بسم الله الرحمن الرحيم په سورة فاتحه کي داخل او د هغې جزء نه دی څرنگه چي د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه مذهب دی که بسم الله د سورة فاتحي په جزء گرځولو سره د اوو پر ځاي اته اياتونه شمير کړل سي نو تقسيم نه صحيح کيږي يوې خواته خو به څلورنيم اياتونه سي او بلې خواته به درې نيم پاته سي په دې صورت کي د نصف تقسيم صحيح نه پاته کيږي او دا حديث پر دې دلالت کوي چي د سورة فاتحي په اوو اياتونو کي صراط الذين انعمت عليهم هم يو ايت دی .

د سورة فاتحي په اړه ددې باب اول حديث د تشرېح په ضمن کي د امامانو مذاهب نقل سوي وه او د حنفي مذهب وضاحت سوي وو مگر په دې موقع باندي دا بحث به نيمگړی پاته سوي وي ځکه موږ دلته څه وضاحت سره دا بحث وړاندي کوو .

مقتدي ته سورة فاتحه ويل پکار دي که نه ؟

د سورة فاتحي په اړه د امامانو په نزد دوه بحثونه کيږي اول خو دا چي مطلقا سورة فاتحه ويل فرض دی که نه ؟ ددې بحث وضاحت مخکي سوي دی د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد سورة فاتحه ويل فرض دي او د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه په نزد واجب ، دوهم بحث دادی چي سورة فاتحه مقتدي ته ويل پکار دي که نه ؟ د ابو هريره رضي الله عنه ددې قول څخه خو دا خبره معلومېږي چي مقتدي ته سورة فاتحه ويل پکار ده امام شافعي رحمه الله عليه څخه صحيح روايت کي منقول دي چي پر مقتدي باندي سورة فاتحه ويل فرض دي که د لوړ اواز لمونځ کوي يا په کراره اواز ، او دغه مذهب د امام محمد صاحب هم دی ، د امام مالک رحمته الله عليه په نزد فرض نه ده ليکن په کبنسته اواز لمانځه کي مستحب ده ، د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه او صاحبينو مذهب دادی چي په کرار اواز او لوړ اواز دواړه ډوله لمنځونه په هغه کي سورة فاتحه ويل پر مقتدي باندي فرض نه ده بلکه حنفي فقهاء خو دا مکروه تحريمي ليکي .

د امام محمد رحمه الله عليه د مذهب تحقيق

اوس موږ پورته ليکلي دي چي د امام اعظم رحمه الله عليه او صاحبينو په اتفاق باندي دا مذهب دی چي پر مقتديانو باندي سورة فاتحه ويل نه دی فرض مگر په دې اړه څه غلط فهمي پيدا سوې ده چي د هغه په وجه د ځينو خلکو خيال دی چي د امام محمد رحمه الله عليه

مذهب د امام اعظم رحمه الله عليه او امام ابو يوسف رحمه الله عليه څخه مختلف دی، ملا علي قاري رحمه الله عليه په مرقاة شرح مشکوة کي او ځني نورو علماؤ په خپلو کتابونو کي ليکلي دي چي امام محمد رحمه الله عليه ددې قائل دی چي د کرار اواز په لمانځه کي پر مقتدي باندي سورة فاتحه ويل فرض دي موږ هم پوهيږو چي امام محمد رحمه الله عليه خواته ددغه قول نسبت د څه غلط فهمي نتيجه ده ځکه چي هغه په دې اړه شيخين يعني امام اعظم رحمه الله عليه او امام ابو يوسف رحمه الله عليه سره بالکل متفق دی، امام محمد رحمه الله عليه په خپل کتاب کي ليکلي دي:

لا قراءة خلف الامام فيما جهر فيه ولا فيما لم يجهر بذلك جاءت عامة الآثار وهو قول ابي حنيفة رحمه الله عليه .

ژباړه: لمونځ که څه هم په لوړ آواز سره وي يا په کرار آواز سره په هيڅ حال کي هم په امام پسي قرائت نسته، ددې سره سم موږ ته ډير حديثونه رسيدلي دي او دا قول د امام اعظم ابو حنيفة رحمه الله عليه دی.

او امام موصوف په خپل دوهم تصنيف کتاب الآثار کي د قرائت خلف امام په عدم اثبات کي په اثار نقل کولو سره داسي تحرير کړی دی.

و به ناخذ لانرى القراءة خلف الامام في شئ من الصلوة يجهر فيه او لا يجهر فيه ژباړه: او دا يعني عدم قرائت خلف الامام زموږ هم مذهب دی موږ قرائت خلف الامام په هيڅ لمانځه کي هم که څه هم هغه د لوړ آواز وي يا د کبسته آواز لمونځ وي رواه نه گڼو. په هر حال پورتنی مذهب ته په کتلو سره دا خبره واضحه سوه چي د سورة فاتحې حنفيه د دوو شيانو قائل دي اول خو دا چي پر مقتدي باندي د سورة فاتحې ويل په هيڅ حال کي هم فرض نه دي که څه هم هغه لمونځ د لوړ آواز وي يا د کرار آواز، او دوهم دا که يو مقتدي سورة فاتحه وايي نو گويا هغه د مکروه تحريمي ارتکاب کوي په دې موقع باندي موږ دومره وايو چي سورة فاتحه ويل ولي فرض نه دي او ددې دلائل څه دي؟

نو پوهيدل پکار دي چي کوم حضرات وايي چي پر مقتدي باندي سورة فاتحه ويل فرض دي د هغوی ټولو دليل ددې باب اول حديث يعني (لا صلوة الا بفاتحة الكتاب) ددې حضراتو په نزد د امام ويل د مقتدي په حق کي کافي نه دي بلکه هر سړي ته خپله ويل ضروري دي. امام اعظم رحمه الله عليه فرمايي چي د امام ويل د مقتدي لپاره کافي دي هر کله چي امام

ووايه نو ددې مطلب دا سو چي پوره جماعت ووايه هغوی د خپل قول په تائيد کي دا حديث وړاندي کوي: من کان له امام فقرة الامام قراءة له، يعني کوم سړی چي په امام پسي لمونځ کوي نو د هغه امام قرائت به د هغه مقتدي قرائت هم گڼل کيږي که څه هم ځينو علماؤ ددې حديث په صحت کي کلام کړی دی مگر په حقيقت کي د هغوی خبري صحيح نه دی ځکه چي دا حديث د ډيرو اسنادو څخه ثابت دی چي په هغو کي ځيني اسناد خو ددې درجې صحيح او سالم دي چي په هغو کي د هيڅ ځای نسته.

په هر حال د دې حديث څخه دا خبره ثابتيږي چي مقتدي ته د قرائت ويلو ضرورت نسته نه د سورة فاتحې او نه د يوبل سورت، په دې صورت احتمال هم نسي پيدا کيدای چي کيدای سي ددي حديث تعلق د لوړ آواز د لمانځه سره وي ځکه چي دا خبره هم په صحيح توگه ثابته ده چي د رسول الله ﷺ دا ارشاد د مازديگر د لمانځه په وخت کي وو چي د کرار آواز لمونځ دی او کله چي د کرار په لمانځه کي دا حکم دی نو د لوړ آواز په لمانځه کي خو به په درجه اولی دا حکم وي.

بسم الله په لوړ آواز ويل پکار ده که په کرار

﴿٤٦﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ كَانُوا

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ، ابوبکر صديق او عمر رضي الله عنهم به

يَفْتَتِحُونَ الصَّلَاةَ بِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . رواه مسلم .

لمونځ د سورة فاتحې څخه پيل کوی . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۲۹۹۱۱-۳۰۰، رقم: ۵۲-۳۹۹.

تشریح: په ظاهره خو ددې حديث څخه دا معلوميږي چي رسول الله ﷺ به د لمانځه پيل کولو په وخت کي د سورة فاتحې څخه مخکي بسم الله نه ويل، مگر د سورة فاتحې څخه مخکي بسم الله ويل د ټولو امامانو په نزد متفق عليه دی ځکه چي په نورو حديثونو کي بسم الله ثابت ده خواه سورة فاتحه د بسم الله جزء ومنل سي لکه څرنگه چي شوافع وايي او که و نه ومنل سي لکه څرنگه چي حنفيه وايي.

امام شافعي رحمه الله عليه فرمايي چي دلتا الحمد لله رب العلمين څخه مراد سورة فاتحه ده يعني رسول الله ﷺ به د سورة فاتحې څخه لمونځ پيل کوی لکه چي دا وويل سي چي فلانی سړی آلم ووايه نو ددې څخه مراد سورة بقره اخستل کيږي او دا مخکي بنودل سوي دي چي د

امام شافعي رحمه الله عليه په نزد بسم الله د سورت جزء دی نو ددې قول څخه دا ثابته نه سوه چي رسول الله ﷺ به بسم الله نه ويل .

د حنفيه له خوا ددې تاويل دا کيږي چي دلته مطلق نفي مراد نه دي بلکه ددې قول مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به بسم الله په لوړ اواز سره ويل او په لوړ اواز سره به يې د لمانځه پيل د الحمد لله رب العلمين څخه نه کوی ځکه چي دا خبره پوره صحت سره ثابته ده چي رسول الله ﷺ ، خلفاء راشدين او نور صحابه کرامو رضي الله عنهم به بسم الله په لوړ اواز سره نه ويل تر دې چي په لوړ اواز سره کيدونکی لمونځ کي يې هم په کراره ويل .

شيخ ابن الهمام رحمه الله عليه د ځينو حفاظ حديث يعني هغه خلک چي هغو ته ډير حديثونه په ياد وي څخه نقل کړی دی چي هيڅ داسي ثابت نه دی چي په هغه کي بسم الله په لوړ اواز سره ويل ثابتيږي که يو داسي حديث ثابت هم وي چي د هغه څخه بسم الله په لوړ اواز ثابتيږي نو د هغه په اسناد کي به کلام سوي وي .

ددې څخه پرته د صحابه کرامو او تابعينو د يو لوی ډلي څخه بسم الله په کښته اواز سره ويل په کثرت سره منقول دي که په اتفاقي توگه سره په لوړ اواز ويل ثابت وي نو د هغه وجه به دا وي چي يا خو به د هغو خلکو د تعليم لپاره بسم الله په لوړ اواز سره ويلې وي او يا د هغه مقتديانو روايت دی چي د هغوی بالکل نژدې په لمانځه کي دريدل، که هغوی به بسم الله په کراره ويل نو مقتديانو به اوريدل او دا هغوی په لوړ اواز سره تعبير کړل .

امام ترمذي رحمه الله عليه په خپل کتاب جامع ترمذي کي ددې مسئلې سره متعلق دوه بابونه قائم کړي دي په يوه باب کي خو هغه حديثونه نقل کړي دي چي په هغه کي بسم الله په لوړ اواز سره ويل ثابت دي او په دوهم باب کي هغه حديثونه نقل دي چي په کرار اواز سره دلالت کوي او امام موصوف ترجيح هغه احاديثو ته ورکړې ده يعني د بسم الله کرار ويلو د مذهب په حق کي اکثر علماء اهل علم مثلاً په صحابه کرامو کي حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه، حضرت عمر رضي الله عنه، حضرت عثمان رضي الله عنه، حضرت علي رضي الله عنه، تابعين او داسي نور دي .

د آمين ويلو حکم

﴿٤٦٨﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَّنْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي آمين ووايي

الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ

امام نو تاسو هم آمين و اياست ځکه چي د چا امين د ملائکو د امين سره موافق سي نو د هغه تير سوي گناهونه معاف کيږي

ذَنْبِهِ. متفق عليه، وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ إِذَا قَالَ الْإِمَامُ (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ

(بخاري او مسلم) په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ دا فرمايلي دي هر کله چي امام غير المغضوب عليهم

وَلَا الضَّالِّينَ) فَقُولُوا آمِينَ فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ. هذا اللفظ البخاري ولمسلم نحوه. وفي أخرى للبخاري قَالَ إِذَا أَمَّنَ الْقَارِئُ فَأَمَّنُوا فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَوَمَّنُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

ولا الضالين و وایي نو تاسو آمين و اياست ځکه چي د کوم سړي آمين د ملائکو د آمين سره موافق سي د هغه تير سوي گناهونه معاف کيږي (بخاري او مسلم) د بخاري په يوه روايت کي دا الفاظ هم دي هر کله چي قرائت والا آمين و وایي نو تاسو هم آمين و اياست ځکه چي ملائکي هم په داسي وخت کي آمين وایي د چا آمين چي د ملائکو د آمين سره موافق سي د هغه تير سوي گناهونه بخښل کيږي .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۶۲/۲، رقم: ۷۸۰ و مسلم: ۳۰۷/۱، رقم: ۷۲-۴۱۰.

تشریح: آمين معنی دا چي اې الله زما دعا قبوله کړې، هر کله چي امام غير المغضوب عليهم ولا الضالين و وایي نو مقتديانو ته پکار ده چي هغوی هم آمين و وایي. آمين و يونکي ملائکي ددې څخه مراد هغه ملائکي دي چي اعمال ليکي، ځيني حضراتو دا هم ويلي دي چي دلته د هغوی څخه پرته نوري ملائکي مراد دي .

د مقتدي د لمانځه طريقه

﴿٤٦٩﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو موسی الاشعري رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و فرمای :

إِذَا صَلَّيْتُمْ فَأَقِيبُوا صُفُوفَكُمْ ثُمَّ لِيُؤْمَكُمُ أَحَدُكُمْ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا

هر کله چې تاسو (په جماعت سره) لمونځ کوئ نو خپل صفونه سیده کړئ بیا په تاسو کې یو سړی امام سئ یعنی یو نفر دی امام سي کوم وخت چې هغه الله اکبر ووايي نو تاسو هم الله اکبر وواياست او کله چې

قَالَ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينَ يُجِبْكُمْ اللَّهُ فَإِذَا كَبَّرَ

امام غير المغضوب عليهم ولا الضالين ووايي نو تاسو آمين وواياست نو ستاسو د عاء به الله جله قبوله کړي بیا چې هغه الله اکبر ووايي

وَرَكْعَ فَكَبِّرُوا وَارْكَعُوا فَإِنَّ الْإِمَامَ يَزْكِعُ قَبْلَكُمْ وَيَرْفَعُ قَبْلَكُمْ فَقَالَ

رکوع وکړي نو تاسو هم الله اکبر وواياست رکوع وکړئ او امام ستاسو څخه وړاندي رکوع کوي او ستاسو څخه مخکي سرپورته کوي ، بیا و فرمای

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتِلْكَ بِتِلْكَ قَالَ وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ

رسول الله صلی الله علیه و : د امام سرپورته کول د لومړۍ رکوع کولو بدله ده او کله چې امام سمع الله لمن

حَمْدَهُ فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ يَسْمَعُ اللَّهُ لَكُمْ . رواه مسلم . وفي رواية

له عن ابي هريرة وقتادة واذ اقرافانصتوا .

حمده ووايي نو تاسو اللهم ربنا لك الحمد وواياست ، د مسلم په يو بل روایت کې دي چې ابو هريرة او قتادة څخه نقل دا الفاظ دي هر کله چې امام قرائت وایي نو تاسو پته خوله اوسئ .

تخريج : صحيح مسلم ۱/۳۰۳، ۳۰۴، رقم: ۶۲-۴۰۴.

د لغاتو حل : (فتلك بتلك) : يعني ان اللحظة التي سبقكم بها الامام عند الركوع تنجير باللمحة التي

تتأخرون بها عنه بعد رفعه . مرقاۃ بتصر .

تشریح : د حديث الفاظ (فتلك بتلك) يعني د امام مخکي سر پورته کول د مخکي رکوع کولو بدله ده، ددې مطلب دادی چي امام د مقتدي څخه مخکي د رکوع څخه ځکه سر پورته کوي چي د امام او مقتدي د رکوع اندازه برابر سي، گویا د رسول الله ﷺ دا ارشاد په څرگنده داسي دی چي هر کله امام په رکوع کي ستاسو څخه مخکي ولاړ سي نو گویا هغه وخت ستاسو او د امام د رکوع اندازه برابر نسوه مگر کله چي امام د رکوع څخه ستاسو څخه مخکي سر پورته کړي او تاسو د هغه څخه وروسته سر پورته کړی نو گویا ستاسو په دغه زنډ سره هغه لحظه پوره سوه چي په هغه کي امام رکوع ته په تلو کي ستاسو څخه مخکي سوی وو، او څرنگه چي تاسو رکوع ته د امام څخه وروسته ولاړ است همداسي د رکوع څخه د امام وروسته پورته کیرئ، نو د امام او مقتديانو دواړو د رکوع اندازه به پوره سي.

د دې روایت څخه معلومیږي چي کله امام سمع الله لمن حمده ووايي نو مقتديان دي اللهم ربنا لک الحمد وایي، مگر په یو بل روایت کي ربنا و لک الحمد (يعني په واو سره) الفاظ روایت دي، او په یوه روایت کي اللهم ربنا و لک الحمد هم راغلي دي.

دا حديث د امام ابو حنیفه رحمته الله علیه په دې مسئله کي مستدل دی چي امام دي د رکوع څخه د پورته کېدو په وخت کي یوازي سمع الله لمن حمده وایي او مقتديان دي ربنا لک الحمد ووايي، د امام شافعي رحمه الله علیه په نزد امام، مقتدی او منفرد ټولو ته دا دواړي کلمې ویل پکار دي، او د صاحبینو څخه په یو روایت کي دا منقول دي مگر په دې قید سره چي امام ربنا لک الحمد په کرار آواز سره ووايي.

د منفرد یعنی یوازي لمونځ کونکي سړي په اړه په اتفاق سره دا حکم دی چي هغه به دواړي کلمې وایي که څه هم پریوه باندي اکتفاء کول جائز دي، او ظاهره داده چي اکتفاء پر ربنا لک الحمد باندي وکړل سي، د دواړو کلمو ویلو په صورت کي سمع الله لمن حمده دي د رکوع څخه د ولاړېدو په وخت کي او ربنا لک الحمد دي د ولاړي په حالت کي وویل سي. د حديث آخري جمله (و اذا قرا فانصتوا) : یعنی کله چي امام قرائت وایي نو تاسو پټه خوله اوسئ، دا د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه د مذهب دلیل دی چي مقتدي ته په امام پسي پټه خوله اوسیدل پکار دي قرائت ویل نه دي پکار که څه هم لمونځ په لوړ آواز وي او که په کرار آواز.

په لمانځه کي د قرائت طريقه

﴿٤٠﴾ : وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ فِي

د حضرت ابوقتاده رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د ماښنين په لمانځه کي

الْأُولَيَيْنِ بِأَمْرِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ الْآخِرَتَيْنِ بِأَمْرِ الْكِتَابِ

په لومړيو دوو رکعتو کي سورة فاتحه او دوه سورتونه ويل يعني په هر رکعت کي الحمد لله او يو سورت او (د فرضو په آخري دوو رکعتو کي) به يې يوازي الحمد لله ويل

وَيُسْمِعُنَا الْآيَةَ أَحْيَانًا وَيَطُولُ فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى مَا لَا يَطُولُ فِي الرَّكْعَةِ

الثَّانِيَةِ وَهَكَذَا فِي الْعَصْرِ وَهَكَذَا فِي الصُّبْحِ. متفق عليه

او کله يو آيت به يې هم موند ته اوروی او لومړی رکعت به يې د دوهم رکعت څخه زيات اوږد کوی او داسي به يې د مازديگر او سهار لمونځ کوی. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۶۰/۲، رقم: ۷۷۶، ومسلم: ۳۳۳۱، رقم: ۱۵۴-۴۵۱.

تشریح: د ماښنين په لمانځه کي خو قرائت سري (يعني په کراره سره) کيږي او همداسي به رسول الله ﷺ کول، مگر دا معلومېږي چي ډيرواره رسول الله ﷺ به يو آيت يا يو سورت په لوړ آواز سره هم وايه، او ددې څخه د رسول الله ﷺ مقصد دا وو چي خلک پوه سي چي د سورة فاتحي څخه وروسته يو سورة يا آيت هم وويل سي، يا خلکو ته ددې خبري ښودل وسي چي رسول الله ﷺ د فلاني سورة قرائت کوي، په دې خبره هم پوهېدل پکار دي چي دلته د ماښنين خاصوالي تقيد نه دی بلکه اتفاقي دی يعني رسول الله ﷺ به په هر لمانځه کي داسي کول.

د اول رکعت د اوږدوالي مسئله

ددې حديث څخه دا معلومېږي چي اول رکعت تر نورو رکعتونو زيات اوږدول پکار دي د امام شافعي رحمه الله عليه، امام مالک رحمه الله عليه او امام احمد رحمه الله عليه مذهب دادی چي په ټولو لمنځونو کي اول رکعت د نورو رکعتونو په نسبت اوږدول پکار دي، په حنفيه کي د امام محمد رحمه الله عليه هم دا مذهب دی، دې حضراتو د ماښنين، مازديگر او سهار په لمنځونو کي د اول رکعت اوږدولو مسئله د حديثو څخه ثابته کړې ده او ماښنام او ماخستن به پر دغه درو باندي قياس کړي دی، عبد الرزاق رحمه الله عليه ددې حديث په آخر کي د معمر رحمه الله عليه څخه هم دا نقل کړی دی چي زمونږ خيال دادی چي رسول الله ﷺ به په اول رکعت کي ځکه اوږدوالی کوی چي خلک اول رکعت ونيسي، امام ابو داود او ابن خزيمة رحمه الله

عليهما هم دا ليكلي دي .

د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه او امام ابو يوسف رحمه الله عليه په نزد اول ركعت اوږدول يوازي د سهار په لمانځه كي خاص دي ځكه چي دا وخت د خوب او غفلت وي كڼې دواړه ركعتونه په استحقاق قرات كي برابر دي ځكه نو د قرائت په اندازه كي هم برابر كيدل پكار دي، په يوه حديث كي ددې وضاحت سوي دى چي رسول الله ﷺ به په هر ركعت كي د دير شو آياتونو په اندازه قرات وايه، كوم چي ددې حديث تعلق دى چي ددې څخه د اول ركعت د اوږديدو اثبات كيږي نو دا به پر دې خبره محمول وي چي په اول ركعت كي دعا استفتاح يعني سبحانك اللهم او اعوذ بالله او بسم الله وويل سي ځكه نو اول ركعت اوږد معلوم سي او دا چي دا اوږدوالى به د درو آياتونو څخه هم په كمه اندازه كي كيدى .

په لمانځه كي در رسول كريم ﷺ دولاړي اندازه

﴿٤٤١﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كُنَّا نَحْزِرُ قِيَامَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دى چي موږ به اندازه لگول د رسول الله ﷺ دولاړي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنْ

د ماښين او مازديگر په لمانځه كي نو موږ اندازه ولگول چي رسول الله ﷺ به د ماښين په اولو دوو ركعتو كي

الظُّهْرِ قَدَرِ قِرَاءَةِ الْمِ تَنْزِيلِ السَّجْدَةِ وَفِي رِوَايَةٍ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ قَدَرِ ثَلَاثِينَ

د سورة الم تنزيل السجده ويلو په اندازه درېدى او په يوه روايت كي دا الفاظ دي چي په هر ركعت كي به د دير شو

آيَةً وَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الْأُخْرَيَيْنِ قَدَرِ النِّصْفِ مِنْ ذَلِكَ وَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي

آياتو ويلو په اندازه درېدى او موږ اندازه ولگول چي د ماښين دوه آخري ركعتو كي به يې ددې په نيمه ولاړه كول . او موږ د رسول الله ﷺ د مازديگر

الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الْعَصْرِ عَلَى قَدَرِ قِيَامِهِ فِي الْأُخْرَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَفِي

الْأُخْرَيَيْنِ مِنَ الْعَصْرِ عَلَى النِّصْفِ مِنْ ذَلِكَ. رواه مسلم

د دوو رکعتو د ولاړي د ماپښين د آخري دوو رکعتو د ولاړي مطابق پيدا کړ او د مازديگر آخري دوه رکعتو کي مو د قيام مقابلو وکړه نو هغه د مخکنيو رکعتو د ولاړي په نيمايي وو. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۳۴۴۱، رقم: ۱۵۶-۴۵۲.

تشریح: په اندازه د آلم تنزيل السجده مطلب يا خو دا دی چي په دواړو رکعتونو کي د رسول الله ﷺ د مجموعي قيام مقدار به سورة آلم تنزيل السجده وو يا ددې مطلب د اهم کيدای سي چي رسول الله ﷺ به په هر رکعت کي د آلم تنزيل السجده ويلو په اندازه قرائت وایه، ددي آخري مطلب تائيد دوهم روايت هم کوي چي د هغه څخه معلومېږي چي رسول الله ﷺ به په هر رکعت کي د دير شو آياتونو په اندازه قرائت وایه او په آلم تنزيل السجده کي نهه ويشت آياتونه دي، که لومړنی مطلب صحيح وگنل سي نو دا به د دوهم روايت خلاف وي نو غوره به دا وي چي دا وويل سي چي رسول الله ﷺ به په هر رکعت کي د آلم تنزيل السجده په اندازه قرائت وایه.

په آخري رکعتونو کي د قرائت مسئله

د حديث د الفاظو (وحزرنا قيامه في الاخيرين) يعني د ماپښين په دوو رکعتونو کي د هغه د نيمايي موږ اندازه وکړل، ددې څخه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ به د ماپښين په دوو رکعتونو کي هم سورة فاتحه سره يو دوهم سورة چي د مخکني دوو رکعتونو د سورتونو څخه به مختصر وه ويل، د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب د نوي قول مطابق دادی مگر دده په نزد پر قول قديم باندي ده چي د امام ابو حنيفه رحمه الله عليه د مذهب مطابق دی چي په آخري دوو رکعتونو کي د سورة فاتحې سره يو بل سورت ويل ضروري نه دی.

نو ددې حديث تاويل به دا وي چي د رسول الله ﷺ دا فعل پر سنت باندي محمول نه دی بلکه پر بيان جواز باندي محمول دی يعني ددې مطلب داسو چي رسول الله ﷺ به په آخري دوو رکعتونو کي د سورة فاتحې سره کله کله يو بل سورة هم په يو ځاي کولو سره وایه چي خلکو ته معلومه سي چي داسي ويل هم جائز دي مگر په دې خبره پوهيدل پکار دي چي د ټولو امامانو په نزد په آخري دوو رکعتو کي يوازي سورة فاتحه ويل سنت ده بلکه حنيفه خو وایي که يو سړی سورة فاتحه ونه وایي بلکه يوازي تسبيح ووايي نو هم جائز دي مگر قرائت افضل دی، د امام نخعي رحمه الله عليه، امام ثوري رحمه الله عليه او د کوفي ټولو علماؤ هم دا قول دی.

په محيط کي دا ليکلي دي که يو سړی په آخري دوو رکعتو کي د سورة فاتحې ويلو پر ځاي په قصد سره پټه خوله درېدل اختيار کړي نو دا به خلاف سنت کيدو په وجه غلط کار وي،

حسن بن زياد رحمه الله عليه د امام اعظم رحمه الله عليه دا روايت هم نقل کوي چي په اخري دوو رکعتو کي قرائت ويل واجب دی، ابن ابي شيبه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت مسعود رضي الله عنه دا قول نقل کوي چي په اولو دوو رکعتو کي قرائت وایاست او په اخري دوو رکعتو کي پر تسبیح باندي اکتفاء کوي او دا يې هم وييلي دي که يو سړی په اخري دوو رکعتو کي د سورة فاتحې سره يو بل سورة هم ووايي نو سجده سهوه نه واجبيږي او دا صحيح هم دي ځکه چي په آخري دواړو رکعتو کي سورة فاتحه ويل سنت ده او د يو بل سورت پرېښودل واجب نه دي او ظاهره ده چي سجده سهوه د يو واجب پر پرېښودو يا پر واجب باندي د عمل نه کولو په وجه ضروري کيږي.

د امام احمد رحمه الله عليه په نزد اولی او صحيح داده چي په آخري دوو رکعتو کي د سورة فاتحې سره يو دوهم سورت ويل مکروه نه دي ځکه چي د رسول الله ﷺ په باره کي منقول دي چي په آخري دوو رکعتو کي به يې کله کله سورة فاتحې څخه پرته يو بل سورة يا څه نور آياتونه هم ويل مگر د سورة فاتحې سره يو بل سورة نه ويل مستحب دي.

د ماښين د لمانځه قرائت

﴿٤٤٢﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي

د حضرت جابر بن سمرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به وایه

الظُّهْرِ بِاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَفِي رِوَايَةٍ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى وَفِي الْعَصْرِ نَحْوَ ذَلِكَ وَفِي الصُّبْحِ أَطْوَلَ مِنْ ذَلِكَ. رواه مسلم

د ماښين په لمانځه کي والليل اذا يغشى او په يوه روايت کي دي چي سبح اسم ربك الاعلى به يې وایه او د مازديگر په لمانځه کي هم ددې په شان او د سهار په لمانځه کي يې ددې څخه اوږد قرائت وایه. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۳۷۱، رقم: ۱۷۰-۴۵۹.

تشریح: څرنگه چي په نورو حديثونو کي روايت دي چي رسول الله ﷺ به په فلاني لمانځه کي فلانی سورت وایه او د هغه څه وضاحت نسته چي هغه سورت يې په اول رکعت کي وایه که په دوهم کي يا په يو رکعت کي پرته د اول او دوهم تعين به يې وایه، همدارنگه په دې حديث هم

څه وضاحت نه دی سوی چي رسول الله ﷺ به د ماښام په لمانځه کي سورة والليل اذا يغشى په کوم رکعت کي وایه (ایا په لومړني رکعت کي که په دوهم رکعت کي)،
په دې اړه دوه احتماله کیدای سي یا خو دا چي رسول الله ﷺ یو سورت په دوو رکعتو کي وایه یا دا چي د یو سورت یو څه برخه به یې په لومړني رکعت کي ویل او څه برخه به یې په دوهم رکعت ویل. په لومړني احتمال کي تکرار لازمیږي او په دوهم کي تبعیض یعنی د یو سورت یو څه برخه په لومړني رکعت کي او څه برخه په دوهم رکعت کي ویل لازمیږي، او دا دواړه یعنی تکرار او تبعیض غیر اولی دی که څه هم جائز دی ځکه چي د رسول الله ﷺ څخه تکرار او تبعیض ثابت نه دی، فقهاؤ لیکلي دي چي په یوه رکعت کي پوره سورت ویل که څه هم کوچنی وي افضل دی په نسبت ددې چي په یوه رکعت کي د یو سورت یو څه برخه وویل سي که څه هم هغه صورت اوږد وي، مگر په دې مسئله کي تراویح مستثنی دي ځکه چي په دې کي خو پوره قرآن کریم په ټوله میاشت کي ختمول افضل دي، نو دا دواړه احتمالات او په دې کي پیدا سوي اشکالونو لیدو سره که دریم احتمال پیدا کړل سي چي د حدیث د منشاء سره سم او د هغه سره مناسب دی هغه دادی چي رسول الله ﷺ د مذکوره سورت څخه پرته دوهم سورت به هم وایه مگر په لومړني رکعت کي یې وایه یا په دوهم کي.

د ماښام د لمانځه قرائت

﴿٤٤٣﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ. (متفق عليه)

د حضرت جبیر بن مطعم رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي د ماښام په لمانځه کي به یې سورة طور وایه. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۴۷/۲، رقم: ۷۶۵، ومسلم: ۳۳۸۱، رقم: ۱۷۴-۴۶۳.

د فقهاؤ له لوري د قرائت ټاکلو دلیل

﴿٤٤٤﴾: وَعَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت بي بي ام الفضل بنت حارث څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ اورېدلي دي چي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِ (الْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا) متفق عليه

د مابنام په لمانځه کي يې سورة (و المرسلات عرفا) ويل . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۲۴۶۱۲، رقم: ۷۶۳ و مسلم ۳۳۸۱۱، رقم: ۱۷۳-۴۶۲.

تشریح : دا حدیثونه او هغه حدیث چې په هغه کي نقل دي چې رسول ﷺ د مابنام په لمانځه کي سورة اعراف، سورة انفال او سورة دخان ووايه يا دا ډول نور حدیثونه ټول پر دې خبره دلالت کوي چې په لمنځو کي د يو خاص او ټاکل سوي سورت ويل ضروري نه دی بلکه د لمانځه کونکي د اسانۍ او سهولت باندې موافق ده چې هغه په کوم لمانځه کي کوم سورة ويل غواړي ويلاي سي.

فقهاء چې داليکي چې په سهار او ماپښين کي طوال مفصل په مازيگر او ماخستن کي اوساط مفصل او په مابنام کي قصار مفصل ويل پکار دي نو ددې تعين قرائت اصلي دليل دادی چې امير المومنين عمر فاروق رضي الله عنه حضرت ابو موسی اشعري رضي الله عنه ته چې په هغه زمانه کي د کوفې والي وو يو خط ليکلی وو چې په هغه کي دا پورتنی تفصيل مذکور وو، د هغه سره سم په لمنځو کي د قرائت همدا سي تعين وگرځول سو ددې مسئلې حاصل دادی چې د رسول الله ﷺ په زمانه کي د طول او قصر په اړه د قرائت مسئله د اختلاف احوال او اوقات او مصلحت په جواز سره مختلف وو بيا وروسته د حضرت عمر رضي الله عنه د هغه ليک په رڼا کي د قرائت يوه طريقه او اصول وټاکل سول چې د فقهاء په اصطلاح کي طول مفصل، اوسط مفصل او قصار مفصل نوم ورکړل سو، او کيدای سي چې په دې اړه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته يو دليل د رسول الله ﷺ د يو قول او فعل څخه لاس ته ورغلی وي او رسول الله ﷺ د هغه طريقې سره سم کله کله قرائت کړی وي چې هغه حضرت عمر رضي الله عنه په خپل ليک کي تحرير فرمايلي دی او کله کله د هغه برعکس د رسول الله ﷺ هغه معمول پاته سوی وي کوم چې په دغه احاديثو کي مذکور دی، په هر حال موږ خو دا گڼو چې د فقهاء ددغه ټاکل سوو اصول لپاره د حضرت عمر رضي الله عنه دا قول د دليل لپاره کافي دی.

فرض لمونځ کونکي ته په نقل کونکي پسي اقتداء جائز ده که يا؟

﴿٤٤٥﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ مُعَاذُ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چې معاذ بن جبل رضي الله عنه به د رسول الله ﷺ سره لمونځ کوی

ثُمَّ يَأْتِي فَيَوْمُ قَوْمِهِ فَصَلَّى لَيْلَةً مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ ثُمَّ

او بيا به يې د خپل قوم امامت کوی يوه ورځ يې د رسول الله ﷺ سره د ماخستن لمنځ وکړ بيا

أَتَى قَوْمَهُ فَأَمَّهُمْ فَأَفْتَحَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ فَأَنْحَرَفَ رَجُلٌ فَسَلَّمَ ثُمَّ صَلَّى

خپل قوم ته لمنځ وورکړ او سورة بقره يې پيل کړه يوه سړي د جماعت څخه سلام وگرزوي او
ووتی يوازي يې لمنځ وکړ

وَحْدَهُ وَأَنْصَرَفَ فَقَالُوا لَهُ أَنَا فَعَتَ يَا فُلَانُ قَالَ لَا وَاللَّهِ وَلَا تَتَيْنَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

او ولاړی، خلکو هغه ته وويل اې فلانه! ايا ته منافق سوې هغه وويل: نه، په الله دي مي قسم
وي زه به د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا خُبْرَتَهُ فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

او د ټولي پېښي څخه به يې خبر کړم، نو هغه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او عرض
يې وکړ اې د الله رسوله!

إِنَّا أَصْحَابُ نَوَاضِحٍ نَعْمَلُ بِالنَّهَارِ وَإِنَّ مُعَاذًا صَلَّى مَعَكَ الْعِشَاءَ ثُمَّ أَتَى

موږ او ښانو والا يو ټوله ورځ (په مزدوري) پردي مخکي اوبه کوو او معاذ ستاسو سره د
ماخستن لمنځ وکړ بيا راغلی

قَوْمَهُ فَأَفْتَحَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى

خپل قوم ته او په لمانځه کي يې سورة بقره پيل کړه، رسول الله ﷺ معاذ ته متوجه سو

مُعَاذٍ فَقَالَ يَا مُعَاذُ أَفَتَانُ أَنْتَ أَقْرَأُ وَالشَّمْسُ وَضَحَاهَا وَالضُّحَى وَاللَّيْلُ

او وه يې فرمايل: اې معاذ! ايا ته خلک په فتنه کي اچوي د ماخستن په لمانځه کي (والشمس
وضحها)، (والضحى والليل

إِذَا يَغْشَى وَسَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى . متفق عليه

(اذا يغشى)، (سبح اسم ربك الاعلى)، دا سورتونه وايه. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۲/۲۲۰۰، رقم: ۷۰۵، ومسلم: ۳۳۹۱۱-۳۴۰، رقم: ۱۷۸-۴۶۵

د لغاتو حل: (نواضح): الابل التي يستقى عليه للشجر والزرع (هغه اوبن چي کښت په اوبه کيږي).

تشریح: داسې نعوذ بالله د مسجد يا لمانځه څخه متنفر سوی نه وو بلکه ټوله ورځ د محنت او سختۍ په وجه سترې ستومانه وو ځکه نو کله چي قرائت اوږد سو او لمونځ اوږد والی اختیار کړ نو دی په مجبور کېدو سره د مسجد څخه راووتی او یوازي یې لمونځ وکړ، ددې سربیره چي د سلام گرځولو موقع او محل نه وو هغه سلام وگرځوی هغه فکر وکړ چي د لمانځه څخه په سلام گرځولو ووځي چي د کم لمانځه پوره کولو مشابعت خو وسي.

په یو بل روایت کي: سبح اسم ربک الاعلیٰ څخه وروسته نور سورتونه هم ذکر سوي دي مثلاً اذا السماء انفطرت، اذا السماء انشقت او سورة بروج او سورة طارق.

شوافعو ددې حدیث څخه دا استدلال کړی دی چي فرض لمونځ کونکي ته د نفل لمونځ کونکي اقتداء کول جائز ده ځکه چي معاذ رضی الله عنه به د رسول الله صلی الله علیه و آله سره لمونځ کوی نو د هغه فرض لمونځ به ادا کیدی او په خپل جماعت سره یې چي کوم لمونځ کوی هغه به نفل وو، او د هغه د مقتديانو لمونځ به فرض وو، او رسول الله صلی الله علیه و آله د معاذ رضی الله عنه دا عمل جائز وگرځوی او هغه یې ددې څخه منعه نه کړ.

د علماء حنفیه په نزد فرض لمونځ کونکي ته د نفل لمونځ کونکي په امامت کي لمونځ کول جائز نه دي ځکه شافعیانو حضراتو ته جواب ورکول کيږي چي نیت یو داسي شی دی چي په هغه یو بل څوک خبر کیدای نسي تر څو پوري چي خپله نیت کونکی دا ونه ښيي چي هغه څه نیت کړی وو، نو دا اغلب ده چي معاذ ابن جبل رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله سره د فرض په نیت نه بلکه د رسول الله صلی الله علیه و آله د لمانځه طریقه زده کولو او د رسول الله صلی الله علیه و آله د لمانځه څخه د برکت او فضیلت تر لاسه کولو او د نفاق د تهمت څخه د ساتني په خاطر به نیت د نفل لمونځ کوی او بیا خپل قوم ته په راتللو سره هغوی ته یې فرض لمونځ ورکوی چي دواړه فضیلتونه حاصل سي، د حضرت معاذ رضی الله عنه دا عمل پر دې صورت محمول کول اولی دی ځکه چي دا صورت خو په اتفاق د ټولو علماؤ په نزد جائز دي په خلاف د لومړني صورت چي په هغه کي د علماؤ اختلاف دی.

امام ته د مقتديانو خیال ساتل پکار دي

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي امام ته د ضعیف او کمزورو مقتديانو د خیال ساتلو سره سم په لمانځه کي تخفیف کول سنت دي، که هغه ته ددې خبري احساس وي چي تر شا ولاړ مقتديان ضعیف او کمزوري دي، یا ټوله ورځ په محنت او مشقت کولو سره سترې ستومانه دي

يا يو بله مجبوري او تکليف ورته پېښ وي نو هغه ته لنډ لمونځ ورکول پکار دي دومره اوږد قرائت ويل نه دي پکار چي په هغه سره ضعيف او کمزوري خلک په تکليف او پريشاني کي سي او په دې وجه د جماعت په پرېښودو باندي مجبور سي .

د ماخستن په لمانځه کي قرائت

﴿٤٤٦﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الْعِشَاءِ

د حضرت براء رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي د ماخستن په لمانځه کي يې

بِالتَّيْنِ وَالزَّيْتُونِ فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ. متفق عليه

(والتين والزيتون) سورت وايه او هيڅوک مي تر رسول الله ﷺ زيات خوش آواز نه دی ليدلی . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۵۰/۲، رقم: ۷۶۷، ومسلم ۳۳۹۱، رقم: ۱۷۷-۴۶۴.

تشریح: رسول الله ﷺ چي څرنگه په باطني توگه سره د دنيا تر ټولو مکمل او اکمل انسان وو همداسي الله تعالی رسول الله ﷺ په ظاهري، جسماني، حسن او ښکلا سره هم تر ټولو اعلي او ارفع مرتبه باندي فائز کړی وو، بيا دا چي الله تعالی څرنگه رسول الله ﷺ د حسن صورت تر ټولو اعلي نمونه جوړ کړی وو همداسي ورته حسن آواز کي هم تر ټولو امتيازي درجه عنايت کړې وه، د براء بن عازب رضي الله عنه دا شاهدي چي ما د رسول الله ﷺ د آواز څخه زيات ښه آواز د بل چا نه دی اوريدلی صرف د يو جذباتي عقيدت يا تاثير يا مبالغه نه ده بلکه د يو داسي حقيقت شاهدي ده چي د هغه د صداقت خپل خو پرېږده پرديو هم د چيلنج کولو جرئت نه دی کړی .

څرنگه چي اوس د اتم نمبر حديث په تشریح کي ذکر سوي دي دلته هم ددې حديث دا وضاحت دی چي رسول الله ﷺ به د ماخستن په لمانځه کي سورة التين والتين په يوه رکعت کي وايه او په دوهم رکعت کي به يې د يو بل سورت قرائت وايه .

د سهار د لمانځه قرائت

﴿٤٤٧﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي

د حضرت جابر بن سمرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د سهار په لمانځه کي

الْفَجْرِ بِقِ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَنَحْوَهَا وَكَانَ صَلَاتُهُ بَعْدُ تَخْفِيفًا. رواه مسلم
(ق والقرآن المجید) او ددې په ډول سورت وایه او ددې وروسته لمنځو کي به یې ددې څخه کم
سورتونه ویل. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۳۳۷۱، رقم: ۱۶۸-۴۵۸.

تشریح: د حدیث د آخري جملې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به د سهار د لمانځه څخه پرته د
نورو وختونو په لمنځو کي زیاته اوږدونه نه کول او د سهار په لمانځه کي به یې اوږد قرائت
وايه ځکه چي د سهار وخت د الله جل جلاله په دربار کي د دعا قبلیدو او برکت ترلاسه کولو وخت دی.

﴿٤٤٨﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ
فِي الْفَجْرِ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسَعَسَ. رواه مسلم

د حضرت عمرو بن حريث رضی الله عنه څخه روایت دی چي هغه د رسول الله ﷺ څخه د سهار په لمانځه
کي (والليل اذا عسعس) ويل او ريډلي دي. مسلم

تخریج: صحیح مسلم ۳۳۶۱، رقم: ۱۶۴-۴۵۶.

﴿٤٤٩﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ قَالَ صَلَّى لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
د حضرت عبد الله بن السائب رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ موږ ته لمونځ راکړ

الصُّبْحَ بِمَكَّةَ فَاسْتَفْتَحَ سُورَةَ الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى جَاءَ ذِكْرُ مُوسَى وَهَارُونَ أَوْ
د سهار په مکه معظمه کي او سورة مؤمنون يې پيل کړ او کوم وخت چي د موسى او هارون ذکر
راغلی يا

ذِكْرُ عِيسَى أَخَذْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَعْلَةً فَرَكَعَ. رواه مسلم
د حضرت عيسي عليه السلام ذکر راغلی نو رسول الله ﷺ ته ټوخی راغلی او رکوع ته ولاړی. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۳۳۶۱، رقم: ۱۶۳۱-۴۵۶.

تشریح: مطلب دادی چي رسول الله ﷺ په قرائت کي سورة قذافلح المؤمنون پيل کړ او کله
چي دغه آیت (ثم ارسلنا موسى واخاه هارون) ته چي په هغه کي د موسى عليه السلام او هارون عليه السلام ذکر

دی یا دې آیت ته (وجعلنا ابن مريم وامه ...) ته چي په هغه کي د عیسی عليه السلام ذکر دی ورسیدی نو د دغه جلیل القدر پیغمبرانو ذکر سره د رسول الله صلی الله علیه و آله زړه ډک سو او په ژړا سو چي د هغه په وجه د ټوخي غلبه پر وسوه، نو رسول الله صلی الله علیه و آله د هغه ژړا او ټوخي په وجه سورة پوره نه کړ او د هغه آیت په ختمولو سره رکوع ته ولاړی .

د جمعې په ورځ د سهار د لمانځه قرائت

﴿٨٠﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِ (الْم تَنْزِيلُ) فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى وَفِي الثَّانِيَةِ (هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ) . متفق عليه

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله د جمعې په ورځ سهار د لمانځه په اول رکعت کي (الم تنزيل) سورت ووايه او په دوهم رکعت کي به يې (سورة هل اتى على الانسان) وایه. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۷۷/۲، رقم: ۸۹۱، ومسلم ۵۹۹/۲، رقم: ۶۵-۸۸۰.

تشریح: شوافع حضرات پر دغه حديث باندي په عمل کولو سره وايي چي د جمعې په ورځ د سهار په لمانځه کي د پورتنی حديث سورتونه ويل پکار دي، مگر حنفيه د سورة ټاکلو څخه منعه کوي ځکه وايي چي دا اولی نه دی چي يو خاص صورت د يو خاص لمانځه سره داسي و ټاکل سي چي د هغه څخه پرته بل سورت نه وايي، ددې حضراتو په نزد د قرائت او سورة د ټاکلو ممانعت په وجه يوازي دا چي د يو خاص لمانځه سره د يو خاص سورت ټاکل خلک به هغه يو سورت لازم او واجب گڼلو سره يوازي هغه سورت وايي او د هغه څخه پرته نور سورتونه ويل به مکروه گڼي.

او که چيري يو سړی د مثال په توگه ددې حديث سره سم د جمعې په ورځ د سهار د لمانځه په لومړني رکعت کي الم تنزيل (سورة سجده) او په دوهم رکعت کي هل اتى على الانسان (سورة الدهر) د رسول الله صلی الله علیه و آله د قرائت د برکت تر لاسه کولو او د اتباع سنت په جذبه سره ووايي نو په دې کي څه پرواه نسته، په شرط ددې چي ددغه سورتونو څخه پرته کله کله نور سورتونه هم وايي چي کم علم او عوام خلک دا ونه گڼي چي ددغه سورتونو څخه پرته يو بل سورت ويل جائز نه دی.

د دې څخه پرته د حنفيه حضراتو يو بل دليل دا هم دی چي پر دې عمل باندي د رسول الله ﷺ هميشه ثابت نه دی بلکه رسول الله ﷺ به کله کله دا سورتونه ويل، نو کله کله ويل خود هر سړي لپاره افضل دي.

دلته دا مسئله هم واورئ که يو سړی د سهار په لمانځه کي سورة السجده ووايي نو هغه ته سجده کول هم پکار ده که څه هم د شوافع حضراتو ځينو علماؤ په ځينو ورځو کي د امد لپاره د دې پرېښودل اولی گرځولي دي مگر د رسول الله ﷺ څخه سجده تلاوت کول ثابت دي.

د جمعي د لمانځه قرائت

﴿٤٨١﴾: وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ قَالَ اسْتُخْلِفَ مَرْوَانُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَلَى

د عبید الله بن ابورافع ﷺ څخه روایت دی چي مروان حضرت ابوهریره د مدینې حاکم وټاکي

الْمَدِينَةَ وَخَرَجَ إِلَى مَكَّةَ فَصَلَّى لَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ الْجُمُعَةَ فَقَرَأَ سُورَةَ (الْجُمُعَةِ)

مروان د مکې په لور ولاړی ابوهریره ﷺ مودته د جمعي لمونځ راکړ او سورة جمعه يې وويل

فِي السُّجْدَةِ الْأُولَىٰ وَفِي الْآخِرَةِ (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ) فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ

په لومړي رکعت کي او په دوهم رکعت کي يې سورة (اذا جاءک المنافقون) وويه. يې يې

وفرمايل: ما د رسول الله ﷺ څخه

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ بِهِمَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ. رواه مسلم.

د جمعي په ورځ دا دواړه سورتونه ويل اوريدلي دي. مسند

تخريج: صحيح مسلم ۵۹۷/۲، ۵۹۸، رقم: ۸۷۷-۶۱.

د اخترو او جمعي د لمنځو قرائت

﴿٤٨٢﴾: وَعَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نعمان بن بشير ﷺ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به

يَقْرَأُ فِي الْعِيدَيْنِ وَفِي الْجُمُعَةِ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَىٰ وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثٌ

د جمعي او اخترو په لمانځه کي (سبح اسم ربک الاعلی) او (هل اتک حديث

الْغَاشِيَةِ قَالَ وَإِذَا اجْتَمَعَ الْعِيدُ وَالْجُمُعَةُ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ يَقْرَأُ بِهِمَا فِي الصَّلَاتَيْنِ . رواه مسلم

الغاشية) سورتونه ویل او نعمان وویل هر کله چي به اختر او جمعه سره یو خای سول نویا به هم رسول الله ﷺ دا دواړه سورتونه په دواړو لمنځو کي ویل . مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۵۹۸۸۲، رقم: ۶۲-۸۷۸.

تشریح : د دې حدیث څخه که دا هم معلومه سوه چي د اخترونو او جمعي په لمانځه کي ددغه دوو سورتونو ویل سنت مؤکده دي نو هلته دا هم معلومه سوه چي رسول الله ﷺ به د جمعي په لمانځه کي سورة جمعه او سورة منافقون هميشه او تل وایه .

﴿۷۸۳﴾: وَعَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سَأَلَ أَبَا وَقْدٍ اللَّيْثِيَّ مَا كَانَ

د عبید الله رضی الله عنه څخه روایت دی چي عمر بن الخطاب رضی الله عنه د ابو واقد لیثي څخه پوښتنه وکړه

يَقْرَأُ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْأَضْحَى وَالْفِطْرِ فَقَالَ كَانَ يَقْرَأُ

رسول الله ﷺ په کوچني او لوی اختر کي کوم سورتونه ویل ، هغه ورته وویل په دواړو اخترو

فِيهِمَا بِقِ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَاقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ . رواه مسلم

کي به یې (ق و القرآن المجید) او (اقتربت) سورتونه ویل . مسلم

تخریج : صحیح مسلم ۶۰۷۸۲، رقم: ۱۴-۸۹۱.

تشریح : حضرت عمر فاروق رضی الله عنه و رسول الله ﷺ ته پوره نژدې او قریب وو او د نبی کریم ﷺ د احوال او کیفیت څخه په ښه ډول خبر وو ، دا خو نسي ویل کیدای چي هغوی د ابو واقعد لیثي رضی الله عنه څخه دا پوښتنه ځکه کړې وه چي په دغه لمنځو کي د رسول الله ﷺ د قرائت په اړه پوه سي البته دا ویل کیدای سي چي ددغه پوښتنې څخه د هغه مقصد دا وو چي حاضرینو ته ددغه سوال او جواب په وجه د رسول الله ﷺ د قرائت په ښه ډول معلومات وسي او دا خبرېدل په ذهن کي قائم و ساتل سي

د سهار په سنت لمانځه کي قرائت

﴿٤٨٣﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي رُكْعَتَيِ الْفَجْرِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. رواه مسلم

د حضرت ابوهريرة څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به د سهار د لمانځه په دواړو رکعتو کي (قل يا ايها الکافرون) او (قل هو الله احد) وايه. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۵۰۲۱، رقم: ۷۲۶-۹۸.

﴿٤٨٥﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي رُكْعَتَيِ الْفَجْرِ قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَالَّتِي فِي آلِ عِمْرَانَ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ. رواه مسلم

د حضرت ابن عباس څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به د سهار د لمانځه په دواړو رکعتو (قولوا امنا بالله و ما انزل الينا) او هغه آيت چې په سورة آل عمران کي دی يعني (قل يا اهل الکتاب تعالوا الی کلمة سواء بيننا وبينکم) وايه. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۵۰۲۱، رقم: ۷۲۷-۱۰۰.

تشریح: لومړنی آيت د سورة بقره په پوره توگه داسي دی:

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ. سورة بقره ۱۳۶

ژباړه: (ای مسلمانانو!) وواياست چې موږ پر الله تعالی ایمان راوړ او کوم کتاب چې پر موږ نازل سو پر هغه او کومي صحیفې چې پر ابراهیم، اسماعیل، اسحاق، یعقوب او د هغوی پر اولاد (عليهم السلام) نازل سوي دي پر هغو او کوم کتابو چې پر موسی علیه السلام او عیسی علیه السلام ته ورکړل سوي دي پر هغو او کوم چې پر نورو پیغمبرانو د هغوی د پروردگار د لوري نازل سوي دي پر هغه ټولو (مو ایمان راوړی دی) موږ په دغه پیغمبرانو کي هیڅ فرق نه کوو او دیوہ الله تعالی فرمانبردار یو.

د سورة آل عمران پوره آيت دادی :

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ۖ ٦٤ . سورة آل عمران

ژباړه : (اې محمد ﷺ!) ووايه چي اې اهل كتابو (يهودو او نصاراوو) كومه خبره چي زموږ او ستاسو په مينځ كې يو ډول او تسليم سوې ده د هغه په لور راسي هغه دا چي د الله تعالى څخه پرته به موږ د هېچا عبادت نه كوو او د هغه سره به هېڅوك نه شريكوو او په موږ كې به هېڅوك د الله تعالى څخه پرته بل څوك خپل كار ساز نه گڼو، كه دا خلك (دا خبره) نه ومني نو ورته ووايه تاسو شاهدان سئ چي موږ د الله تعالى فرمانبردار يو .

په څرگنده دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ به د سهار په سنتو كې كله كله دا دواړه آياتونه ويل او اكثر به يې قل يا ايها الكافرون او قل هو الله احد ويل، د دې حديث څخه دا هم معلومه سوه چي په لمانځه كې د سورة يوه برخه په خاصه توگه د مينځ څخه ويل مكروه نه دي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د لمانځه په پيل كې بسم الله ويل

﴿٤٨٦﴾: عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتِحُ صَلَاتَهُ بِ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) . رواه الترمذي وقال هذا حديث ليس إسناداً بذاك .

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به خپل لمونځ په بسم الله الرحمن الرحيم سره پيلوي . ترمذي

تخريج : سنن الترمذي ١٤١٢، رقم: ٢٤٥ .

تشریح : په بسم الله د لمانځه پيل كولو مقصد دادی چي رسول الله ﷺ به د لمانځه په پيل كې بسم الله الرحمن الرحيم په كرار آواز سره ويل، بيا به يې قرائت پيل كوی، د كرار آواز يو قيد ځكه لگول سوی دی چي دا حديث د تيرو حديثونو خلاف نسي د كوم څخه چي ثابتېږي چي رسول الله ﷺ به د خپل لمانځه پيل د الحمد لله رب العالمين څخه كوی .

میرک شاه ویلی دی چي امام ترمذی دغه حدیث ته ضعیف الاسناد ویل د فکر محل دی
 حکه چي دا حدیث حسن دی او ددی اسناد بالکل صحیح دی .
آمین په لوړ آواز ویل پکار دي که په کرار آواز ؟

﴿٤٨٤﴾: وَعَنْ وَاِثِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 قَرَأَ (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ) فَقَالَ آمِينَ مَدَّ بِهَا صَوْتَهُ . رواه
 الترمذی وأبو داود والدارمی وابن ماجه .

د حضرت وائل بن حجر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه د غیر المغضوب
 علیهم ولا الضالین وروسته په لوړ آواز سره آمین ویل اوریدلي دي . ترمذی، ابو داؤد ، دارمی
 او ابن ماجه

تخریج : سنن الترمذی ۲۷۸۲، رقم: ۲۴۸۱ و ابو داؤد: ۵۷۴۱، رقم: ۹۳۲، والدارمی ۳۱۵۱، رقم: ۱۲۴۷
 و ابن ماجه ۲۷۸۱، رقم: ۸۵۵.

تشریح : په اوږده آواز سره د آمین ویلو مطلب دادی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په لوړ آواز سره آمین
 وویل، یا دا مطلب چي په لفظ د آمین کي الف په مد سره یعنی په غټولو سره ووايي .
 د آمین ویلو مسئله د امامانو په نزد مبحث فیه ده، په دې اړه د ټولو تر مخه په دې خبره
 پوهیدل پکار دي چي په دې مسئله کي خو ټول امامان متفق دي چي د سورة فاتحې وروسته
 آمین ویل د هر لمونځ کونکي لپاره سنت دی که منفرد وي یا امام، همداسي مقتدي ته هم آمین
 ویل سنت دي که امام یې ووايي که یا، اوس اختلاف په دې کي دی چي ایا آمین په کرار آواز
 سره وویل سي که په لوړ آواز سره، د امام شافعي رحمه الله علیه او امام محمد رحمه الله علیه په
 نزد په لوړ آواز سره ویل پکار دي، د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه په نزد آمین په کرار آواز
 سره ویل پکار دي هغوی د حدیث په باره کي چي دهغه څخه آمین په لوړ آواز سره ثابت دی او د
 شوافع وغیره مستدل دی دا وایي چي دا ټول حدیثونه پر دې خبري محمول دي چي د اسلام په
 پیل کي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د تعلیم ورکولو په خاطر آمین په لوړ آواز سره وایه چي صحابه کرام پوه
 سي چي د سورة فاتحې وروسته آمین ویل پکار دي، صحابه کرام چي په دې پوه سوه نو بیا
 رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آمین په کرار آواز سره وایه، ابن همام رحمه الله علیه ویلي دي چي احمد رحمه الله
 علیه، ابو یعلی رحمه الله علیه، طبراني، دارمی او حاکم د شعبه رحمه الله علیه دا حدیث نقل

کړی دی چې: علقمه ابن وائل د خپل پلار حضرت وائل رضی الله عنه څخه نقل کوي چې هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله سره لمونځ وکړ رسول الله صلی الله علیه و آله چې غیر المغضوب عليهم ولا الضالین ته ورسیدی نو په کرار اواز سره یې آمین ووايه، د ابن عمر رضی الله عنه په باره کي نقل سوي دي چې هغه وفرمايل: څلور ښان داسي دي چې امام ته په کرار اواز سره ویل پکار دي او هغه دادي: اول اعوذ بالله، دوهم بسم الله، دریم سبحانک اللهم او څلورم آمین.

د ابن مسعود رضی الله عنه په باره کي هم نقل دي چې هغه به هم آمین په کرار اواز سره وایه، ددې څخه پرته په دې خبره هم پوهیدل پکار دي چې د دعا کلمات په کرار اواز سره ویل غوره او صحیح دي ځکه چې الله تعالی خپله فرمایي (ادعوا ربکم تضرعا و خفیه) یعني د خپل رب څخه دعا په عاجزي او پټه وغواړئ.

او په دې کي شک نسته چې آمین هم دغه نو آمین کرار ویل په دې آیت باندې عمل کول دي او پر دې خبره اجماع ده چې آمین د قرآن کریم لفظ نه دی ځکه مناسب داده چې ددې آواز د قرآن پاک د اواز سره یو ډول نه وي څرنگه چې دا په مصحف (یعني د قرآن کریم په صفحو) کي لیکل جائز نه دي.

د آمین برکت

﴿٤٨٨﴾: وَعَنْ أَبِي زُهَيْرٍ النَّمِيرِيِّ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابو زهير النميري رضی الله عنه څخه روایت دی چې یوه شپه موږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره ووتلو

وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَاتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ قَدْ أَلَحَّ فِي الْمَسْأَلَةِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

او یو داسي سړي ته ورسیدو چې په سوال کولو کي یې د مبالغې څخه کار اخیستی رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْجَبَ إِنْ خَتَمَ فَقَالَ رَجُلٌ مِّنَ الْقَوْمِ بِأَيِّ شَيْءٍ يَخْتِمُ؟ قَالَ بِأَمِينٍ. رواه أبو داود.

واجب یې کړل که مهربی کړل، په حاضرینو کي یو سړي پوښتنه وکړه په څه شي سره یې مهر کړل؟ رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: په آمین سره. ابو داود.

تخریج: سنن ابی داود ۵۷۷۱، رقم: ۹۳۸.

تشریح : (واجب سوه که ختم ٻي ڪرڻ) ددي مطلب دادی که داسر ٻي پر خپل دعا باندي په آمین ویلو سره مهر ولگوي یا پر آمین باندي ختم ڪري نو دده لپاره جنت او مغفرت واجب سوي يعني هغه د جنت او مغفرت حقدار سوياد هغه دعا قبوله سوه .

د ختم دوي معناوي نقل سوي دي مهر لگول یا ختمول اوله معنی ددي حديث آمین خاتم رب العالمین په مناسبت زیات غوره او اولی دی، ددي مطلب دادی چي آمین د رب العالمین مهر دی ددي په وجه آفات او بلاگاني ختمیږي څرنگه چي په مهر سره خط ساتل کیږي یا هغه شيان قابل اعتماد کیږي چي پر هغه مهر لگیدلی وي .

د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دا وو که یو سړی د خپل پروردگار څخه دعا غواړي نو هغه ته پکار ده چي د دعاء د کلمو ویلو څخه وروسته دي آمین هم ووايي چي د هغه په برکته هغه د قاضي الحاجات په دربار کي د مقبولیت په مرتبې سره ونازول سي او هغه دعا کامله سي ځکه چي آمین په منزله د مهر دی .

رسول الله ﷺ به د ماښام په لمانځه کي اوږد قرائت هم وایه

﴿٤٨٩﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الْمَغْرِبَ بِسُورَةِ (الْأَعْرَافِ) فَرَّقَهَا فِي الرَّكْعَتَيْنِ . رواه النسائي .

د حضرت عائشې (رض) څخه روایت دی چي رسول الله د ماښام په لمانځه کي سورة اعراف ووايه او په دواړو رکعتو کي یې دا سورت وويشي . نسائي

تخریج : سنن النسائي ۱۷۰۸۲، رقم: ۹۹۰.

تشریح : رسول الله ﷺ د ماښام په لمانځه کي قرائت مختصر ڪړ خو كله به ٻي د جواز بيان لپاره اوږد قرائت هم وایه چي خلکو ته معلومه سي چي د ماښام په لمانځه کي اوږد قرائت ویل هم جائز دی، د ماښام په لمانځه کي سورة اعراف ویل ددي مقصد همدا وو، او کوم چي د وخت د تنگی تعلق دی په دې کي شک نسته چي د ماښام وخت د اوږد قرائت گنجائش لري په خاصه توگه هر کله چي د شفق اطلاق پر سپین والي وکړل سي، په دواړو رکعتونو کي د ویش مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به ددي سورت څه برخه په اول رکعت کي ویل او څه برخه به ٻي په دوهم رکعت کي ویل همدا سي پوره سورت به ٻي په دوو رکعتو کي ختموی .

د سورة الفلق او سورة الناس فضيلت

﴿٤٩٠﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ كُنْتُ أَقُوْدُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چې په يوه سفر کي مي د رسول الله ﷺ او بن مھار

وَسَلَّمَ نَاقَتَهُ فِي السَّفَرِ فَقَالَ لِي يَا عُقْبَةُ أَلَا أَعْلَمُكَ خَيْرَ سُورَتَيْنِ قُرِئَتَا؟

نيولی روان وم، ما ته رسول الله ﷺ وفرمايل عقبه! ايا زه تاته دوه غوره سورتونه چې ويل

کيږي ونه ښيم؟

فَعَلَّمَنِي (قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَ قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ) قَالَ فَلَمْ يَرِنِي

بيا يې ما ته (قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس) وښودل، عقبه وايي هر کله چې

سُرِرْتُ بِهِمَا جِدًّا فَلَمَّا نَزَلَ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ صَلَّى بِهِمَا صَلَاةَ الصُّبْحِ لِلنَّاسِ

رسول الله ﷺ د دې سورتو له کبله زه خوشحاله ونه ليدم نو د سهار په وخت کي په کښته کېدو

سره يې د سهار لمونځ راکړ او په هغه کي يې دغه دواړه سورتونه وويل،

فَلَمَّا فَرَغَ التَّفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ يَا عُقْبَةُ كَيْفَ رَأَيْتَ؟ . رواه أحمد وأبو داود والنسائي

کله چې د لمانځه څخه فارغ سو نو ما ته يې وويل: عقبه! تا د دې فضيلت وليدی. احمد،

ابوداؤد او نسائي.

تخريج: الامام احمد في مسنده ١٤٩٠، ١٥٠، وابوداؤد ١٥٢٠٢، رقم: ١٤٦٢ والنسائي: ١٥٨٠٢، رقم: ٩٥٢.

تشریح: د غوره سورتونو مطلب دادی چې د شیطان مردود د مکر او فريب او د نفس د

گمراهۍ څخه د الله تعالی د پناه غوښتلو په حالت کي معوذتین غوره سورتونه دي.

رسول الله ﷺ چې عقبه رضي الله عنه ته د دغه سورتونو ښودلو وروسته وليدل چې هغه په دې سورتونو

سره زیات خوشحاله نه سو ځکه چې د نورو سورتونو په ډول په دې سورتونو کي د الله تعالی د

وحدانیت او پاکۍ بیان نسته نو رسول الله ﷺ د سهار په لمانځه کي دا دواړه سورتونه په ویلو

سره دا وفرمايل: اې عقبه! تا د دې سورتونو فضيلت وليدی چې ما دا د سهار په لمانځه کي

چې تر ټولو افضل لمونځ دي او په هغه کي اوږد قرائت ويل مستحب دی وويل.

د جمعی په ورځ د مابنام د لمانځه قرائت

﴿٤٩١﴾: وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ الْمَغْرِبِ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ).

رواه في شرح السنة . ورواه ابن ماجه عن ابن عمر إلا أنه لم يذكر ليلة الجمعة

د حضرت جابر بن سمرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د جمعی په شپه د مابنام په لمانځه کي (قل يا ايها الكافرون) او (قل هو الله احد) وويل. شرح السنة او ابن ماجه

تخريج: البغوي في شرح السنة ٨١٣، رقم: ٦٠٥. سنن ابن ماجه ٢٧٢١، رقم: ٨٣٣.

تشریح: په لمانځه کي د مابنام د لمانځه څخه مراد د مابنام فرض لمونځ دی، يعني رسول الله صلى الله عليه وسلم به د جمعی په ورځ د مابنام په فرض لمانځه کي دا دواړه سورتونه ويل او دا هم احتمال دی چي د مابنام د لمانځه څخه د مابنام سنت مراد وي والله اعلم.

ابن حبان د قل هو الله الفاظ څخه وروسته دا الفاظ هم نقل کړي دي چي وفي العشاء سورة الجمعة والمنافقون يعني د جمعی په شپه کي به رسول الله صلى الله عليه وسلم د ماخستن په لمانځه کي سورة جمعه او سورة منافقون ويل.

ابن ملک رحمة الله عليه ويلي دي دا حديث او دا ډول نور حديثونه پر دوام باندي محمول نه دي يعني د رسول الله صلى الله عليه وسلم دا هميشه معمول (طريقه) نه وه بلکه کله به يې نور سورتونه هم ويل او کله به يې ددې سورتونو قرائت کوی چي خلک پوه سي چي هريو سورت ويل جائز دي يو خاص سورت ويل ضروري نه دی.

﴿٤٩٢﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ مَا أُحْصِيَ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) رواه الترمذي . ورواه ابن ماجه عن أبي هريرة إلا أنه لم يذكر بعد المغرب .

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه دا نه سم شميرلای چي ما څو ځله

د رسول الله ﷺ څخه د مابنام د لمانځه وړاندي سنتو کي او د سهار د لمانځه وړاندي دوه رکعاتو سنتو کي قل يا ايها الکافرون ويل اوريدلي دي. ترمذي او ابن ماجه

تخريج: سنن الترمذي ۲۹۶۱۲-۲۹۷، رقم: ۴۳۱، سنن ابن ماجه: ۳۶۹۱۱، رقم: ۱۱۶۶.

تشریح: مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به د مابنام په دوو رکعتو سنتو او د سهار په دوو رکعتو سنتو کي قل يا ايها الکافرون او قل هو الله احد دواړه سورتونه په دومره کثرت سره ويل چي زه هغه نه سم شميرلای .

﴿۷۹۳﴾ وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ أَحَدٍ

حضرت سليمان بن يسار د ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت کوي چي ابو هريرة رضي الله عنه وويل: ما په هيڅ يو داسي سړي پسي لمونځ نه دی کړی

أَشْبَهَ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ فُلَانٍ قَالَ سُلَيْمَانُ صَلَّيْتُ

چي د رسول الله ﷺ د لمانځه مشابه وي پرته د فلاني سړي څخه (يعني حضرت علي رضي الله عنه يا دمدينې حاکم چي د مروان د لوري ټاکل سوی وو) سليمان وايي ما هم په هغه سړي پسي لمونځ وکړ

خَلْفَهُ فَكَانَ يُطِيلُ الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَيُخَفِّفُ الْآخِرَتَيْنِ

هغه به د مابنين په اولو دوو رکعتو کي اوږدوالی کوي او په آخري دوو رکعتو کي به يې لنډوالی

وَيُخَفِّفُ الْعَصْرَ وَيَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِقِصَارِ الْمُفْصَلِ وَيَقْرَأُ فِي الْعِشَاءِ بِوَسْطٍ

او د مازديگر په لمانځه کي به يې تخفيف کوي او په مابنام کي به يې کوچني کوچني سورتونه ويل او د ماخستن په لمانځه کي به يې درميانه سورتونه

الْمُفْصَلِ وَيَقْرَأُ فِي الصُّبْحِ بِطَوَالِ الْمُفْصَلِ . رواه النسائي وروی ابن ماجه

إلى ويخفف العصر .

او د سهار په لمانځه کي به يې لوی سورتونه ويل . نسائي او ابن ماجه .

تخريج: سنن النسائي ۱۶۷۱۲، رقم: ۹۸۱، وابن ماجه ۲۷۰۱۱، ۲۷۱، رقم: ۸۲۷.

تشریح: د فلاني سړي د تعين په اړه ځيني حضرات دا فرمايي چي د حضرت علي کرم الله

وجه ذات مراد دی او د ځينو رایه داده چي د فلاني سړي څخه مراد هغه سړی مراد دی چي خليفه مروان په مدينه کي حاکم ټاکلی وو .

په دې حديث کي د ماښين او مازديگر قرائت په اجمالي توگه سره ذکر سوی دی دانه دي ويل سوي دي چي رسول الله ﷺ به د ماښين په لمانځه کي طوال مفصل ويل ، بلکه يوازي دومره ذکر سوي دي چي د ماښين په لمانځه کي به يې اوږد قرائت وایه ، همداسي د مازديگر په لمانځه کي هم وضاحت نه دی سوی چي په هغه کي قصار مفصل ويل يا اوساط مفصل ، يوازي دومره ذکر سوي دي چي رسول الله ﷺ به د مازديگر په لمانځه کي تخفيف کوی .

په هر حال د لمنځو د قرائت په اړه د فقهاؤ يو اصول او طريقه ټاکلې ده د هغې مقصد دادی چي په لمنځونو کي د قرائت ويلو په اړه په عملي توگه سره هيڅ خلل واقع نسي ، او هغه دا چي د سهار او ماښين په لمانځه کي طوال مفصل ، د مازديگر او ماخستن په لمانځه کي اوساط مفصل او د ماښام په لمانځه کي قصار مفصل وويل سي .

د دې مسئلې وضاحت ددې څخه مخکي هم د يو حديث د تشریح په څنگ کي سوی دی او هلته ددې د اصطلاحي نومونو تعريفونه هم سوي دي ، يو وار بيا پوه سئ چي د فقهاؤ په اصطلاح کي مفصل د سورة حجات څخه تر سورة والناس پوري سورتونه مراد دي ، دغه سورتونو ته مفصل ددې وجهي ويل کيږي چي د فصل معنی د جلاوالي ده نو د سورة حجات څخه ددغه کوچني کوچني سورتو لړۍ پيل کيږي چي د يو بل په مينځ کي د بسم الله ويلو په وجه بيلیږي ، او بيا مفصل يعني د سورة حجات څخه تر سورة والناس پوري سورتونه په درو درجو کي ويشل سوي دي : (۱) کوچني سورتونه ، (۲) درميانه سورتونه (۳) لوی سورتونه .

د سورة حجات څخه تر سورة بروج پوري طوال مفصل يعني د مفصل لوی سورتونه دي .

د سورة بروج څخه تر سورة لم یکن پوري اوساط مفصل يعني د مفصل درمياني سورتونه دي . او د سورة لم یکن څخه تر سورة والناس پوري قصار مفصل يعني د مفصل کوچني سورتونه دي .

په امام پسي د سورة فاتحي ويلو بيان

﴿ ۷۹۲ 》 : وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ كُنَّا خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبادة بن الصامت رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د نبي کریم صلی الله علیه و آله تر شا وو

فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ فَقَرَأَ فَثَقُلْتُ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ لَعَلَّكُمْ تَقْرَوْنَ

د سهار په لمانځه کي، قرائت يې پيل کړ نو پر رسول الله ﷺ باندي قرائت ويل بوج سول بيا چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو نو وه يې فرمايل: شايد تاسو يو څه وياست

خَلْفَ إِمَامِكُمْ؟ قُلْنَا نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

په خپل امام پسي، موږ عرض وکړ: هو، اي د الله رسول! نور رسول الله ﷺ وفرمايل: پرته د الحمد لله څخه نور څه مه وياست

فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا. رواه أبو داود والترمذي والنسائي معناه
وفي رواية لأبي داود قال وأنا أقول مالي ينازعني القرآن؟ فلا تقرأوا بشيء
من القرآن إذا جهرت إلا بأم القرآن.

ځکه چي څوک الحمد لله ونه وايي نو د هغه لمونځ نه کيږي (ابوداؤد، ترمذي، نسائي) او د ابوداؤد په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ د صحابه کرامو په جواب اوريدو سره وفرمايل هر کله چي قرائت پر ما دروند سو نو په خپل زړه کي مي ويلی دي چي قرآن ولي پر ما دروند سوی دی هر کله چي جهري لمونځ وي نو پرته د الحمد لله څخه نور څه مه وياست.

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۱۵۱، رقم: ۸۲۳ والترمذي ۱۱۶۱۲، رقم: ۳۱۱ والنسائي ۱۴۱۱۲، رقم: ۹۱۹.

تشریح: رسول الله ﷺ په لمانځه کي په لوړ او از سره قرات وایه ورپسي مقتديان صحابه کرام پر ځاي د دې چي پته خوله سي د رسول الله ﷺ قرائت يې اوریدی او خپله يې هم قرات پيل کړ د هغه تنبيه دا سوه چي د مقتديانو قرائت د رسول الله ﷺ په قرائت کي اثر ولوبدی او د رسول الله ﷺ په لمانځه کي حرج پیدا سو چي د هغه په وجه د رسول الله ﷺ لپاره قرائت ويل مشکل سول ځکه ډیر واره پر کامل شي باندي د ناقص شی هم اثر کيږي څرنگه چي د کتاب الطهارت يو حديث تير سوی دی چي يوه ورځ رسول الله ﷺ د سهار په لمانځه کي قرائت پيل کړ بيا ناپامه ودریدی بيا ددې دریدو وجه يې دا بيان کړه چي داسي خلک په ما پسي لمونځ کوي چي د هغوی اودس ناقص دی د هغه په وجه زما پر لمانځه او قرائت اثر لويږي په ښکاره خو ددې حديث څخه دا معلومېږي چي په لمانځه کي سورة فاتحه ويل فرض ده مگر څه چي مخکي عرض سوی دی د امامانو په نزد په مسئله کي اختلاف دی د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه مذهب دادی چي امام او منفرد يعني يواځي لمونځ کونکي لپاره د سورة فاتحي ويل واجب دی

مگر د مقتدي لپاره واجب نه دی که څه هم لمونځ د لوړ او ازوي يا د کرار او از د هغوی دليل د قرآن کریم دا آیت دی :

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

ژباړه : (په لمانځه کي) چي کله قرآن کریم ويل کيږي نو اورئ يې او پټه خوله سئ .
امام ابو حنيفه رحمه الله عليه دغه حديث پر ابتداء باندي محمول کوي يعني دا حکم د اسلام په ابتداء کي وويي منسوخ سو .

﴿٤٩٥﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْصَرَ مِنْ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ د جهري لمونځ څخه فارغ سو

صَلَاةٍ جَهْرٍ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ فَقَالَ هَلْ قَرَأَ مَعِيَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ آيَةً؟ فَقَالَ رَجُلٌ

نو لمونځ کونکو ته به يې وفرمايل : ايا په تاسو کي يو چا زما سره اوس اوس (په لمانځه کي) قرائت وايه، يو سړي عرض وکړ

نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنِّي أَقُولُ مَا يَأْتِيُنَا الْقُرْآنُ، قَالَ فَأَنْتَهَى النَّاسُ عَنْ

هو، اي د الله رسوله!، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ما (په زړه کي) ويل څه وجه ده چي ما ته د قرآن په ويلو کي ستونزه پېښيږي، د راوي بيان دي چي بيا خلک منعه سوه

الْقِرَاءَةَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ بِالْقِرَاءَةِ مِنَ

الصَّلَوَاتِ حِينَ سَمِعُوا ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه مالك

وأحمد وأبو داود والترمذي والنسائي وروى ابن ماجه نحوه .

د رسول الله ﷺ سره په جهري لمنځو کي د قرآن ويلو څخه چي دا يې واوريدل د رسول الله ﷺ څخه. مالک، احمد، ابوداؤد، ترمذي، نسائي او ابن ماجه

تخريج : الامام مالک في الموطأ ٨٦١-٨٧، رقم: ٤٤ والامام احمد في مسنده ٢٤٠١٢، وابوداؤد ١١٥١٦، ٥١٧، رقم: ٨٢٦ والترمذي ١١٨١٢، رقم: ٣١٢ والنسائي ١٤٠١٤١، رقم: ٩١٨ وابن ماجه: ٢٧٦١١، رقم: ٨٤٨.

تشریح : د دې حديث څخه په څرگنده معلومه سوه چې صحابه کرامو په جهري لمونځ کي په امام پسي مطلقا څه نه ويل نه به هې د سورة فاتحې قرائت کوی او نه د يو بل سورة او آيت نو د حنفيه مذهب ثابت سو چې په امام پسي د مقتديانو قرائت کول جائز نه دی کيدای سي چې دا حديث دي د مخکي تير حديث لپاره ناسخ وي چې په هغه کي ويل سوي دي چې په امام پسي سورة فاتحه ويل پکار دي ابو هريره رضي الله عنه وروسته اسلام راوړی دی ځکه د هغه روايت سوی حديث به هم د دې حديث څخه وروسته وي او بنکاره ده چې وروسته حکم د مخکي حکم لپاره ناسخ وي .

﴿٤٩٦﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ وَالْبَيَاضِيِّ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْمُصَلِّيَّ يُنَاجِي رَبَّهُ فَلْيَنْظُرْ مَا يُنَاجِيهِ بِهِ وَلَا يَجْهَرُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ بِالْقُرْآنِ . رواه أحمد .

د حضرت ابن عمر او بياضي (رض) څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : لمونځ کونکی د الله تعالی مناجات کوي نو پکار دي چې کوم مناجات هغه کوي په هغه کي فکر کوي د بل ويونکي د ويلو پر وخت په لوړ آواز سره قرآن نه ووايي . احمد .

تخریج : الامام احمد في مسنده ۶۷۸۲ .

تشریح : د حديث د آخري جملې مطلب دادی چې کوم سړی قرآن کریم وايي که څه هم په لمانځه کي هې وايي يا د لمونځ څخه پرته نو هغه ته د دې خبري خيال ساتل پکار دي چې د هغه اواز د بل لمونځ کونکي يا دوهم قاري پر اواز پورته نسي همداسي د يوه ذکر کونکي يا بيده سړي مخکي دي هم په لوړ اواز سره نه وايي چې دغو خلکو ته د هغه په وجه تکليف ونه رسيږي .

د امام پیروي کوئ

﴿٤٩٧﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا . رواه أبو داود والنسائي وابن ماجه

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : امام د دې لپاره ټاکل سوی دی چې تاسو د هغه پیروي وکړئ هر کله چې هغه الله اکبر ووايي نو تاسو هم الله اکبر وواياست

او کله چي هغه په لمانځه کي قرائت وايي نوتا سو پټه خوله اوسئ. ابوداؤد، نسائي او ابن ماجه.

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۰۴۱-۴۰۵، رقم: ۶۰۴، والنسائي ۱۴۲۱۲، رقم: ۹۲۱، ابن ماجه: ۲۷۶۱۱، رقم: ۸۴۶.

تشریح: فاذا کبر فکبروا په وضاحت کولو سره علامه ابن حجر فرمايي چي مقتدی دي تکبیر د امام د تکبیر ویلو وروسته وايي نه دي یې د هغه سره وايي او نه دي یې د هغه څخه مخکي وايي او دا حکم په تکبیر تحریمه کي خو واجب دی البته په نورو تکبیرو کي مستحب دی د حدیث دوهم جزء فاذا قراء څخه مراد مطلق قرائت دی یعني که څه هم امام په لوړ آواز سره قرائت کوي یا په کرار آواز سره قرائت کوي په دواړو صورتونو کي مقتدیانو ته پټه خوله اختیارول پکار ده ځکه چي رسول الله ﷺ (فانصتوا) یعني چپ اوسئ وفرمایل، فاستمعوا یعني وایې ورئ نه وفرمایل، ارشاد رباني دی:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا

ژباړه: هر کله چي قرآن کریم ویل کیږي نو (په لوړ آواز کي د ویلو په صورت کي) هغه اورئ او (د کرار آواز ویلو په صورت کي) پټه خوله اوسئ، ددغه څخه معلومه سوه چي په امام پسي د مقتدیانو قرائت ویل مطلق منعه دی که لمونځ جهري (لوړ آواز والا) وي او یا سري (کښته آواز والا) وي.

د سورة فاتحې په قرائت کي د امامانو مذهب

امام شافعي رحمه الله عليه فرمايي مقتدي ته سورة فاتحه ويل که څه هم لمونځ جهري وي یا سري واجب دی او د سورة فاتحې څخه پرته بل سورة وغيره ويل جائز دی.

امام احمد رحمه الله عليه، امام مالک رحمه الله عليه او د یو قول سره سم خپله د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب هم دادی چي د مقتدي لپاره سورة فاتحه ويل په سري لمانځه کي واجب دی او په جهري لمانځه کي محض د امام قرائت اوریدل کافي دی.

د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله عليه په نزد لمونځ سري وي که جهري په دواړو صورتونو کي قرائت د مقتدي لپاره ممنوع دی او د صاحبین یعني امام ابو یوسف او امام محمد رحمه الله عليه په نزد هم مقتدي ته ویل مکروه دی، امام محمد چي د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله عليه جلیل القدر شاگرد وو او د فقه حنفیه امام دی فرمایي چي د صحابه کرامو د یو جماعت د قول مطابق په امام پسي که مقتدی د سورة فاتحې قرائت وکړي نو لمونځ فاسد کیږي نو په دغه وجه د احتیاط تقاضا داده چي عمل دي پر هغه دلیل وکړي چي زیات قوي او مضبوط وي د

حنفيه دليل دا حديث دی .

من کان له امام فقراءة الامام قراءه له

ژباړه : يعنې په لمانځه کي د کوم سړي چي امام وي نو د امام قرائت دهغه (مقتدي) قرائت دی .
دا حديث بالکل صحيح دی ، د بخاري او مسلم څخه پرته نور ټولو دا نقل کړی دی او په هدايه کي خو تر دې مذکور دي چي : عليه اجماع الصحابه يعنې پر دې د صحابه کرامو اجماع او اتفاق وو .

که د چا قرآن ياد نه وي نو څه ووايي ؟

﴿٤٩٨﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبداللہ بن ابی اوفی رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي یو سړی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر سو

وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَخْذَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْئًا فَعَلِمْنِي مَا يُجْزِئُنِي

او ویي ويل : زما سره د قرآن کریم څخه د څه یادولو توان نسته نو ما ته یو داسي شی ونښه چي زما لپاره کافي وي ،

قَالَ قُلْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایيل ته دا وایه : (سبحان الله) (الله پاک دی او ټول تعریفونه الله لره دي د الله څخه پرته بل د عبادت وړ نسته الله ډیر لوی دی او د الله مرستي څخه پرته د بدو څخه د راگرځېدو او پر عبادت کولو (دهیچا) توان نسته)

إِلَّا بِاللَّهِ . قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا لِلَّهِ فَمَا ذَا بِي ؟ قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي

هغه سړي عرض وکړ اې د الله رسوله ! دا خود الله جل جلاله لپاره سو زما لپاره څه دي ؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایيل : د ځان لپاره دا وایه : (اللهم) اې الله پر ما رحم وکړې

وَعَافِنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي . فَقَالَ هَكَذَا بِيَدَيْهِ وَقَبَضَهُمَا . فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

ما سلامت ولرې ما ته هدايت وکړې او ما ته روزي را کړې) نو هغه سړي په خپلو دواړو لاسو سره داسي اشاره وکړه او بندي يې کړل نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا هَذَا فَقَدْ مَلَأَ يَدَيْهِ مِنَ الْخَيْرِ . رواه أبو داود
وانتهت رواية النسائي عند قوله إلا بالله

ده خپل لاسونه د خير څخه ډک کړل . ابوداؤد او نسائي .

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۲۱۱، رقم: ۸۳۲، والنسائي ۱۴۳۲، رقم: ۹۲۳.

تشریح: د حديث د آخري جملو مطلب دادی چي پوښتنه کونکي د قرائت يو بدل وپوښتی او رسول الله ﷺ هغه ته وښودل نو هغه په خپلو دواړو لاسونو سره اشاره وکړه او هغه ېې بند کړل او په خپل دې عمل سره گویا هغه ددې خبري اقرار وکړ چي رسول الله ﷺ څه وفرمایل ما هغه رښتیا او حق وگڼل او هغه مي په یقین او اعتماد سره په زړه کي کښینول څرنگه چي یو خاص سړي ته یو عهده او اعلي شی لاس ته ورسې نو هغه شی په خپل موټو کي بند کړي .

مصنف مشکوة علیه الرحمة دا حديث په باب القرائت کي نقل کړی دی ددې څخه دا خبره ښکاره سوه چي پوښتنه کوونکي د قرآن کریم څخه دومره څه هم نه سوه یادولای چي د هغه سره ېې لمونځ صحیح سوی وای خو دلته یو شکل پیدا کیږي او هغه دا چي لیري معلومېږي چي یو سړی چي د عربي ژبي څخه پوره خبر وي ایا دومره ېې هم نه سوه یادولای چي هغه په لمانځه کي ووايي بیا داچي څومره کلمات هغه ته ښودل سوي دي که هغه د درو کلماتو برابر د قرآن څخه څه یاد کړي نو هغه د لمانځه ادا کولو لپاره بس وه او ددې لنډ جواب دادی چي پوښتنه کوونکي هغه وخت مسلمان سوی وو چي د لمانځه وخت راغلی او هغه په سمدستي توگه پر هغه قادر کیدای نه سو چي د قرآن څخه څه یاد کړي ځکه د آسانی او سهولت لپاره دا کلمات ورته وښودل سول .

بیا دا حديث به د اسلام پر پیل باندي محمول کیږي چي په هغه ورځو کي د دیني احکام او مسائل د نفاذ په اړه زیاته آسانی او سهولت سره سم دا کلمې ورته وښودل سوې .

پر احکام الهي باندي در رسول الله ﷺ د عمل یو مثال

﴿٤٩٩﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَرَأَ (سَبِّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) قَالَ سُبْحَانَ رَبِّي الْأَعْلَى . رواه أبو داود

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به کله سبوح اسم ربک الاعلی وایه نو

دا کلمات به يې ارشاد فرمايل : سبحان ربي الاعلى . ابوداؤد

تخريج : الامام احمد في مسنده ۲۳۲۱۱ و ابوداؤد ۵۴۹۱۱ ، رقم : ۸۸۳ .

تشریح : رسول الله ﷺ چي پر احکام الهي باندي خومره عمل کوی ددې اندازه ددې حديث څخه کيږي چي د رسول الله ﷺ د مبارک ژوند بنيادي اصول هم دا وو چي پروردگار عالم کوم حکم وکړي سمدستي د هغه اطاعت او فرمانبرداري وکړي او د هغه وروسته په دغه حکم خپل متبعين هم روان کړي ، رسول الله ﷺ چي به کله په لمانځه کي سورة اعلى وايه نو څرنگه چي ددې سورة د پيل په الفاظو کي سبح اسم ربك الاعلى مطلب دادی چي د خپل پروردگار پاکي بيان کړي چي د لوړي مرتبې خاوند دی ، ځکه رسول الله ﷺ به د هغه پر ځای راوړلو پر وخت دا وفرمايل چي سبحان ربي الاعلى زه د خپل پروردگار پاکي بيانوم چي ډير لويي مرتبې والا دی .

په لمانځه کي د کومو آياتونو د قرأت وروسته څه ويل پکار دي

﴿۸۰۰﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي ووايي

مِنْكُمْ بِالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونِ فَانْتَهَى إِلَى (أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ) فَلْيَقُلْ

په تاسو کي (والتين والزيتون) او تر (اليس الله باحكم الحاكمين) پوري ورسپړي نو ودي وايي

بَلَى وَأَنَا عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ . وَمَنْ قَرَأَ (لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ)

(بلى وانا على ذلك من الشاهدين) (هو ، او زه پر دې شاهدي یم) او څوک چي (لا اقسم بيوم

القيامة) ووايي

فَانْتَهَى إِلَى (أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى) فَلْيَقُلْ بَلَى . وَمَنْ قَرَأَ

او تر (اليس ذلك بقادر على ان يحيى الموتى) پوري ورسپړي نو دادي ووايي (بلى) يعنې

هو ، پر دې قادر دی ، او څوک چي ووايي

(وَالْمُرْسَلَاتِ) فَبَلَغَ (فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ) فَلْيَقُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ . رواه

أبو داود والترمذي إلى قوله وأنا على ذلك من الشاهدين .

والمرسلات او (ترفباي حديث بعده يومنون) پوري ورسپري نو دا دي ووايي (امنا بالله)
مورپر الله ايمان راوړي دی. ابوداؤد او ترمذي

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۵۰۱، رقم: ۸۸۷، و الترمذي ۴۱۳۵، رقم: ۳۳۴۷.

تشریح: ددې اياتونو يا دا ډول نورو آياتونو د جواب ورکولو په اړه د علماؤ په نزد اختلاف دی، امام شافعي رحمه الله عليه فرمايي که دا آياتونه په لمانځه کي ويل کيږي يا د لمانځه څخه وروسته ويل کيږي په هر صورت ددې په جواب کي پورتنی الفاظ ويل پکار دي او لمونځ که څه هم نفل وي يا فرض، امام مالک رحمه الله عليه فرمايي چي د لمانځه څخه دباندې ويل او په نفل لمنځو کي د قرائت ويلو په صورت کي خو جواب ورکول پکار دي په فرض لمنځو کي نه. امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه فرمايي يوازي د لمانځه څخه دباندې ويلو په صورت کي جواب دي ورکړل سي په لمانځه کي نه، لمونځ که فرض وي يا نفل چي دا وهم رانسي چي دا الفاظ د قرآن کریم دي.

علامه تورپشتي رحمه الله عليه فرمايي که يو سړی د حديث پر ظاهري اطلاق باندې په نظر کولو سره ووايي چي د رسول الله ﷺ دا حکم خو د لمانځه کونکي په اړه دی (نو پکار ده چي دا جواب په لمانځه کي هم ورکړل سي) نو موږ به وايو چي کيدای سي چي دا حکم د نفل لمنځو په باره کي وي د فرض لمنځو په باره کي نه وي ځکه چي خپله د رسول الله ﷺ په باره کي د حذيفه رضي الله عنه دا روايت منقول دی چي رسول الله ﷺ به د شپې په لمانځه کي هر کله چي يو داسي آيت ته به ورسيدی چي په هغه کي به د رحمت الهي ذکر کيدی نو رسول الله ﷺ به هلته په تم کېدو سره د پروردگار څخه د رحمت د طلب کولو خواست کوی او کله چي به يو داسي آيت ته ورسيدی چي په هغه کي به د عذاب الهي ذکر کيدی نو رسول الله ﷺ به هلته قرائت په تم کولو سره د پروردگار د عذاب څخه پناه غوښتل او د رسول الله ﷺ دا معمول يا حکم هيڅ صحابي هم د جهري فرضو لمنځو په اړه روايت کړی نه دی.

﴿٨٠١﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَصْحَابِهِ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د صحابه کرامو يو ټولۍ ته تشریف يووړ

فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ سُورَةَ الرَّحْمَنِ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا فَسَكْتُوْا فَقَالَ لَقَدْ قَرَأْتَهَا

او دهغوی په وړاندې يې د سر څخه ترپايه پوري سورة الرحمن ووايه او صحابه کرامو پټه

خوله اوریدی کله چي ختم سو نورسول الله ﷺ وفرمايل : ما وایه دغه سورت

عَلَى الْجِنَّ لَيْلَةَ الْجِنِّ فَكَانُوا أَحْسَنَ مَرْدُودًا مِنْكُمْ كُنْتُ كُلَّمَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِهِ

د پیریا نانو په وړاندي په هغه شپه چي پیریا نانو اسلام قبلوی او د قرآن اوریدو لپاره یو ځای سوي وه هغوی ستاسو څخه زیات ښه جواب ورکونکي وه کله چي به

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ قَالُوا لَا بِشَيْءٍ مِنْ نِعْمِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب .

(فباي الاء ربكما تكذبان) وایه . نو هغوی به ویل (لا بشئ فلک الحمد) (ای پروردگاره ! ستا په نعمتو کي داسي هیڅ نسته چي هغه موږ درواغ کړای سو او تعریف هم تالره دی) . ترمذي ویلي دي دا حدیث غریب دی .

تخریج : سنن الترمذي ۳۷۲۱۵، ۳۷۳، رقم: ۳۲۹۱.

الفصل الثالث (دریم فصل)

په دوو رکعتو کي یو سورت ویل

﴿۸۰۲﴾: عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيِّ قَالَ إِنَّ رَجُلًا مِّنْ جُهَيْنَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ

د معاذ بن عبد الله الجهني رضي الله عنه څخه روایت دی چي د جهینه قبیلې یو سړي ماته وویل چي هغه

سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الصُّبْحِ (إِذَا زُلْزِلَتْ) فِي

د سهار په لمانځه کي د رسول الله ﷺ څخه (اذا زلزلت الارض) اورېدلی دی

الرَّكْعَتَيْنِ كُلَّتَهُمَا فَلَا أَدْرِي أُنْسِي أَمْ قَرَأَ ذَلِكَ عَبْدًا . رواه أبو داود

په دواړو رکعتونو کي . زه نه سم ویلای چي رسول الله ﷺ په قصد سره داسي وکړل او که په هیږه سره . ابوداؤد

تخریج : سنن ابی داؤد ۵۱۰۱، ۵۱۱، رقم: ۸۱۶.

تشریح : مطلب دادی چي د سهار په دوو رکعتو کي یو سورة اذا زلزلت الارض زلزالها داسي وويلو چي په اول رکعت کي یې پوره سورت ووايه بيا په دوهم رکعت کي یې هم هغه سورت پوره ووايه او په ښکاره دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ داسي په قصد سره د بيان جواز لپاره کړی وو چي خلکو ته معلومه سي چي اصل سنت داسي هم ادا کيږي ترڅو پوري چي د مسئلې تعلق دی نو خبره داده چي افضل تکرار کول دي يعني یو سورت دی په دوو رکعتو کي مکرر نه ويل کيږي او خصوصاً په فرائض کي خود دې خيال ساتل پکار دي .

﴿۸۰۳﴾: وَعَنْ عُرْوَةَ قَالَ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ صَلَّى الصُّبْحَ فَقَرَأَ فِيهِمَا بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرَّكَعَتَيْنِ كُلَّتَيْهِمَا . رواه مالك .

د حضرت عروة رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابوبکر صدیق رضي الله عنه د سهار لمونځ وکړ او په دواړو رکعتو کي یې سورة بقره وويل . مالک

تخریج : الامام مالک في الموطا ۸۲/۱، رقم: ۳۳.

تشریح : په دواړو رکعتونو کي د سورة بقره ويلو مطلب دادی چي ددې سورة څه برخه یې په يوه رکعت کي او دا یې هم د بيان جواز لپاره وکړل ځکه چي د رسول الله ﷺ پر دې هميشه ثابت نه دی بلکه رسول الله ﷺ به اکثر په يوه رکعت کي پوره سورت وایه او په دواړو رکعتو کي یو سورت هم داسي په متفرقه توگه سره ويل نادر دي .

حضرت عثمان رضي الله عنه به د سهار په لمانځه کي سورة يوسف زيات وایه

﴿۸۰۴﴾: وَعَنِ الْفَرَاغِصَةِ بْنِ عُمَيْرِ الْحَنْفِيِّ قَالَ مَا أَخَذْتُ سُورَةَ يُوسُفَ إِلَّا مِنْ قِرَاءَةِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانٍ إِيَّاهَا فِي الصُّبْحِ مِنْ كَثَرَةِ مَا كَانَ يُرَدِّدُهَا . رواه مالك

د حضرت فرافصه ^(۱) بن عمير الحنفي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما سورة يوسف د حضرت عثمان رضي الله عنه څخه په ډول ياد کړی دی چي هغه به اکثر د سهار په لمانځه کي وایه . مالک

تخریج : الامام مالک في الموطا ۸۲/۱، رقم: ۳۵.

۱- فرافصه د مدينې منورې اوسيدونکی او مشهور تابعي دی ، د قبيلې بن حنفيه په لور د نسبت په وجه حنفي ورته ويل کيږي .

تشریح : که دا اشکال پیدا سي چي علماء خو په لمنځو کي يو خاص متعين سورت باندي هم هميشه ويل مکروه ليکي ځکه چي د قرآن کریم پاته سورتونه پريښودل لازم نسي حالانکه د حضرت عثمان رضي الله عنه دا معمول ددې منافي دی نو ددې جواب به داوي چي علماء چي مکروه ليکي ددې څخه د هغوی مراد په ټولو لمنځو کي پر يو متعين سورت باندي همېشتوب کول دي او د حضرت عثمان رضي الله عنه چي کوم معمول ثابت دی هغه داسي نه دی بلکه هغوی خو يوازي د سهار په لمانځه کي سورة يوسف ډير وایه په ټولو لمنځونو کي نه . ځيني علماء د سورة يوسف دا اثر نقلوي چي سورة يوسف په ويلو باندي همېشتوب کول د شهادت د سعادت حاصلولو سبب دی چي د هغه ښکاره ثبوت خپله د حضرت عثمان رضي الله عنه ذات دی چي شهيد سو .

﴿۸۰۵﴾: وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ صَلَّى نَا وَرَاءَ عُمَرَ ابْنِ الْخَطَّابِ الصُّبْحَ

د عامر بن ربيعه رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما په عمر بن الخطاب رضي الله عنه پسي د سهار لمونځ وکړ

فَقَرَأَ فِيهَا بِسُورَةِ يُوسُفَ وَسُورَةَ الْحَجِّ قِرَاءَةً بَطِيئَةً قِيلَ لَهُ إِذَا لَقَدْ كَانَ

هغه په دواړو رکعتو کي سورة يوسف او سورة حج په کراره کراره وويل ، د عامر څخه پوښتنه و سول چي حضرت عمر رضي الله عنه به

يَقُومُ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ قَالَ أَجَلٌ . رواه مالك .

د سهار په اول وخت کي د لمانځه لپاره درېدی ؟ هغه جواب ورکړ : هو . مالک

تخريج : الامام مالک في الموطا ۸۲۱، رقم: ۳۴.

تشریح : د سهار په لمانځه کي په اول وخت کي په اتفاق سره د ټولو په نزد جائز دی دا حديث پر جواز باندي محمول دی مختار يعني اوليت باندي نه دی ځکه چي ددې حديث څخه په هيڅ طريقه دا نه ثابتېږي چي حضرت عمر رضي الله عنه به هميشه په اول وخت کي درېدی .

﴿۸۰۶﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ مَا مِنَ الْمَفْصَلِ

سُورَةٍ صَغِيرَةٍ وَلَا كَبِيرَةٍ إِلَّا قَدْ سَبَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بِهَا النَّاسَ فِي الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ . رواه مالك .

حضرت عمرو بن شعيب د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه روايت کوي چي په مفصل سورتو کي هيڅ يو کوچنی يا لوی سورت رسول الله ﷺ په فرض لمانځه کي نه دی پرې ايښی چي ما د رسول الله ﷺ څخه نه وي اوریدلی . مالک

تخریج : لم نجده عند مالک، بل هو عند ابي داؤد بلفظه ۵۱۰۱۱، رقم: ۸۱۴.

تشریح : رسول الله ﷺ د بيان جواز په توگه مفصل ټوله سورتونه په جلا وختونو کي په ويلو سره خلکو ته دا ووينودل چي په لمانځه کي د هر سورت ويل جائز دي .

﴿۸۰۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْمَغْرِبِ بِ (حَمِ الدُّخَانِ) . رواه النسائي مرسلًا .

د حضرت عبد الله ﷺ څخه روايت دی چي د ماښام په لمانځه کي رسول الله ﷺ سورة حم الدخان ووايه . نسائي

تخریج : سنن النسائي ۱۶۹۸۲، رقم: ۹۸۷.

تشریح : دلته دواړه احتمال دی يا خو رسول الله ﷺ د ماښام په دواړو رکعتو کي حم الدخان پوري سورت ووايه يا دا چي د هغه څه برخه ېې لږ لږ په دواړو رکعتو کي وويل والله اعلم .

=====

بَابُ الرَّكُوعِ (درکوع بیان)

د رکوع معنی په لغت کي کښته کیدل دي او د شریعت په اصطلاح کي د لمانځه يو رکن يعني د هغه حالت نوم دی کله چي په قیام کي د قرائت څخه د فارغیدو وروسته سر کښته کړي چي د قرآن او حدیث څخه ثابت دي ددې په باره کي دا امتیاز امت محمدیه ته حاصل دی چي د رکوع رکن یوازي ددې امت په لمانځه کي مشروع دی د نورو امتونو په لمنځو کي مشروع نه وو .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

رکوع او سجده سم کوی

﴿۸۰۸﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقِيمُوا الرُّكُوعَ

وَالسُّجُودَ فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ بَعْدِي . متفق عليه

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: رکوع او سجده په ښه ډول کوي په الله دي مي قسم وي زه تاسو د شاد لوري څخه هم وينم. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۱۲۵، رقم: ۷۴۲ ومسلم ۳۱۹۱-۳۲۰، رقم: ۴۲۵-۱۱۰.

تشریح: اقيموا الركوع والسجود مطلب دا چي رکوع او سجده د قاعدې سره سم په کراره کراره په ښه اطمینان او سکون سره کوي دا ارکان په تلوار سره مه کوي چي په هغه سره نه رکوع په پوره توګه ادا سي او نه سجده، په حقیقي معنی کي د سجدې ویلو مستحق وي، د خپل تر شا وروسته لېدو مطلب دادی چي څرنګه تاسو خلک زما په مخ خوا کي په نظر راکړئ همداسي د معجزې په ډول تاسو خلک زما تر شا هم په نظر راکړئ او ستاسو پر حرکاتو او سکاناتو ټولو باندي زما نظر وي، ددې مسئلې وضاحت په ښه ډول د باب صفة الصلوة په دریم فصل کي تیر سوی دی.

﴿٨٠٩﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ كَانَ رُكُوعُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ سُجُودُهُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ وَإِذَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ مَا خَلَا الْقِيَامَ وَالْقُعُودَ قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ . متفق عليه

د حضرت براء رضي الله عنه څخه روايت دی چي د ناستي او ولاړي څخه پرته د رسول الله ﷺ رکوع، سجده، د دوو سجدو په منځ کي ناسته او د رکوع څخه پورته کيدل دا څلور سره شيان به په يوه اندازه وه. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۷۶۱۲، رقم: ۷۹۲ ومسلم ۳۴۳۱۱، رقم: ۱۹۳-۴۷۱.

تشریح: په دې حديث کي د رسول الله ﷺ د لمانځه د ارکانو مقدار داسي بيانېږي چي څلور ارکان يعني رکوع، قومه، سجده، او جلسه ټول په خپلو کي برابر وه، البته په قيام کي به يې قرائت وايه او په قعده کي به يې التحيات ويل ځکه نو دا دواړه ارکان به د پاته ارکانو په مقابله کي اوږده وه.

درسول الله ﷺ قومه او جلسہ

﴿۸۱۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ قَامَ حَتَّى نَقُولَ قَدْ أَوْهَمَ ثُمَّ يَسْجُدُ وَيَقْعُدُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ حَتَّى نَقُولَ قَدْ أَوْهَمَ . رواه مسلم

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی کله چي به رسول الله ﷺ سمع الله لمن حمده ووايه نو دریدی به تردې چي زموږ به دا خیال سو چي رسول الله ﷺ شاید هغه رکعت پرېښودی بیا به رسول الله ﷺ سجده ته تللی او د دواړو سجده په منځ کي به دومره کښینستی چي زموږ به بیا هم هغه خیال سو . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم: ۳۴۴۱، رقم: ۱۹۶-۴۷۳.

تشریح: د حضرت انس رضی اللہ عنہ د ارشاد مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به د رکوع څخه سرپورته کړ نو په قومه کي به تر ډیره وخته پوري ولاړ وو تردې چي ډیر واره تر دومره وخته پوري په قومه کي پاته کیدی چي موږ به په دې گمان کي اخته کېدو چي کیدای سي رسول الله ﷺ دا رکعت چي هغه د رکوع څخه رسول الله ﷺ فارغ سو ختم کړ او اوس د نوي سره لمونځ به پیل کړ همداسي رسول الله ﷺ د پورته کیدو سره د دواړو سجده په منځ په جلسه کي تر دومره وخته پوري به کښینستی چي موږ به په خیال راغلی چي رسول الله ﷺ د اولي سجده چي د هغه څخه به اوس سرپورته کړی دی ختم کړې ده او په ښکاره دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ به په قومه او جلسه کي دومره اوږدوالی په نفل لمنځو کي کوی او دا هم امکان دی چي د بیان جواز په خاطر په فرض لمنځو کي هم کله کله کړی وي .

﴿۸۱۱﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي يَتَأَوَّلُ الْقُرْآنَ . متفق عليه

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په خپل رکوع او سجده کي زیات وخت دا الفاظ ویل: سبحانک اللهم ربنا وبحمدک اللهم اغفر لي بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۱۹۹۱۲، رقم: ۸۱۷، مسلم ۳۵۰۱۱، رقم: ۲۱۷-۴۸۴.

تشریح: مطلب دادی چي په قرآن کریم کي الله تعالی فرمایلي دي چي فسبح بحمد ربک واستغفره يعني د خپل پروردگار د تعريف سره پاكي بيانوه او د هغه څخه بخښنه غواړه ځکه چي رسول الله ﷺ ددې حکم پر ځاي راوړلو لپاره به رکوع او سجود کي د خپل پروردگار تسبیح او تعريف کوي او د هغه څخه يې مغفرت غوښتي ځکه چي د خشوع او خضوع په ټولو مواقعو او احوالو کي د رکوع او سجود ډېره ښه موقع او ځای دی د ځينو نورو حديثو څخه هم دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ به د رکوع او سجود څخه پرته ددې دعا ورد کوی په ځينو حديثو کي ذکر دي چي سورة اذا جاء په هغه کي دا ايت مذکور دی د نازلیدو وروسته رسول الله ﷺ په اخر عمر کي دا ذکر کوی.

﴿۸۱۲﴾: وَعَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ. رواه مسلم

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په سجده او رکوع کي دا الفاظ هم ويل: ډير پاک دی د ملائکو او جبرائيل پروردگار. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۳۵۳۱۱، رقم: ۲۲۳-۴۸۷.

په سجده او رکوع کي قرائت کریم ويل منعه دي

﴿۸۱۳﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا إِنِّي نَهَيْتُ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: خبردار! زه منعه کړل

سوی یم

أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظُمُوا فِيهِ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ

چي په رکوع او سجده کي قرآن کریم ووايم، تاسو هم په رکوع کي د الله جل جلاله عظمت بيانوی

وَأَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ فَقَيْنُ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ. رواه مسلم

او په سجده کي د دعاء غوښتلو هڅه وکړئ، مناسب داده چي هغه دعاء ستاسو لپاره قبوله سي. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۳۴۸۱۱، رقم: ۲۰۷-۴۷۹.

د لغاتو حل : (فَقَمْن): جدیر و خلیق (مناسب).

تشریح : ځینې حضرات خو وایي چې دا نهی تنزیهي ده او د ځینو خیال دی چې دا نهی تحریمي ده او قیاس هم دا وایي ځکه چې الله تعالی د لمانځه د ټولو حالتونو څخه د هر حالت د ذکر د انواع څخه د هریوه نوع ذکر کولو لپاره ټاکلي دي مثلاً قیام چې د لمانځه په هیئتونو او حالتونو کې تر ټولو افضل او لوی رکن دی د قرآن کریم د ویلو لپاره مقرر دی چې په ټولو اذکارو کې تر ټولو افضل او د اعلی درجې ذکر دی نو د الله تعالی له خوا د حالت قیام یوازي د قرآن کریم ویلو لپاره مقرر کولو ورسته هیڅ ډول گنجائش نسته چې ددې خلاف وکړل سي او یا که څوک ددې خلاف وکړي نو هغه به بالفعل د حرام مرتکب وي یا د هغه دا کار به مکروه وي همداسي د نورو ارکانو په باره کې هم قیاس کیدای سي دا وجه ده چې رسول الله ﷺ و فرمایل زه ددې خبرې څخه منعه کړل سوې یم چې زه په رکوع او سجده کې قرآن پاک ووايم ځکه چې رکوع او سجده ددې لپاره ټاکل سوي دي چې په هغه کې د پروردگار عالم لویي بیان سي او دعا وغوښتل سي .

په رکوع کې د لویي بیانولو مطلب دادی چې سبحان ربی العظیم ووايي او په سجده کې د دعا غوښتلو حکم سوی دی نو پوه سه چې د دعا دوه ډولونه دي د دعا یو ډول خو دادی چې پروردگار ته د خپل مطلب او مراد لپاره خواست وکړل سي او د دعا دوهم ډول دادی چې د پروردگار حمد ، ثناء او تکبیر وکړل سي او د هغه په ذکر کې مشغول سي ځکه چې د رحیم او کریم تعریف وغیره بیانول او د هغه په ذکر کې په کثرت سره د دعا کولو چې کوم حکم سوی دی په هغه کې دواړه ډوله دعاوي شاملې دي ددې څخه دا معلومه سوه چې د حنفیه پر ذکر باندي اکتفاء کول او صریحاً دعا څخه منعه کول هم د دعا حکم کې عیني پر ځای راوړل دي ځکه چې د الله تعالی ارشاد دی چې (من شغله ذکرې عن مسئلتی اعطیته افضل ما اعطی السائلین) : کوم سړی چې زما ذکر د سوال کولو څخه منعه کړي داسي چې هغه سړی زما په ذکر کې د مشغولیدو په وجه زما څخه سوال ونه کړی نو زه به هغه سړي ته د هغه شیانو کوم چې غوښتونکو ته یې ورکوم غوره شی ورکوم، مگر شرط دادی چې هغه سړی هغه وخت د پروردگار په ذکر کې د زړه د اخلاصه بوخت وي .

ځینې حنفیه محققین په دغه دواړو شیانو کې دا تطبیق کوي چې په نوافل کې خو ښکاره دعا غوښتل پکار دي او په فرائض کې یوازي پر تسبیحات باندي اکتفاء کول پکار دي .

﴿۸۱۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَالَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه خنجه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کله چي ووايي

الْإِمَامُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ

امام سمع الله لمن حمده نو تاسو اللهم ربنا لك الحمد وایاست خنجه چي د چا قول موافق سي

قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . متفق عليه

د ملائکو د قول سره نو دهغه تیرسوي گناهونه بخښل کيږي . بخاري او مسلم

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۸۳/۲، رقم: ۷۹۶ و مسلم: ۳۰۶۱۱، رقم: ۴۰۹-۷۱.

تشریح: د دې موضوع سره متعلق د باب القرائت په اول فصل کي په ښه طريقه وضاحت سوی

دی د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي کوم سړی دا عمل اختيار کړي نو انشاء الله د

وعدي مطابق د هغه ټول صغیره گناهونه بخښل سي د کبيره گناهونو معامله داده چي که الله

تعالی وغواړي نو هغه به هم په خپل فضل او کرم سره و بخښي خنجه چي د هغه ذات ډېر رحيم

، کريم او غفور دی .

د قومي دعاء

﴿۸۱۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن ابي اوفي رضي الله عنه خنجه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ

إِذَا رَفَعَ ظَهْرَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ

د رکوع خنجه ملا پورته کړل نو ويل به يې سمع الله لمن حمده (الله اوري څوک چي د هغه

تعريف وکړي ، اې الله زموږ ډېر ښه ستا تعريف دی

مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءُ الْأَرْضِ وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ . رواه مسلم

په ټولو آسمانو او مخکو کي او د هغه شيانو برابر چي ته يې غواړي .) مسلم

تخریج: صحيح مسلم: ۳۴۶۱۱، رقم: ۲۰۲-۴۷۶.

تشریح: حنیفه وایي چي په حديث کي په ذکر سوو کلمو کي د ربنا لك الحمد خنجه وروسته

کلمې يعني ملا السماوات ثخه تر اخره پوري يوازي په نفل لمنحو کي ويل پکار دي په فرائضو کي نه.

﴿۸۱۶﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید الخدری رضی اللہ عنہ ثخه روايت دی چي کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ مِلْءُ السَّمَاوَاتِ وَمِلْءُ

د رکوع ثخه سرپورته کړی نو دا به یې ويل : اللهم ربنا (ای الله ای زموږ ربه بس يوازي ستا تعريف دی په ټولو آسمانو او ټولو

الْأَرْضِ وَمِلْءُ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ أَحَقُّ مَا قَالَ

مخکو کي او د هغه شي برابر چي ته یې وغواړې ای د تعريف او عظمت وروسته ته د هغه تعريف او تمجید زیات وړ یې کوم چي بنده یې کوي

الْعَبْدُ وَكُنَّا لَكَ عَبْدُ اللَّهِ هَمْ لَا مَانِعَ لِمَا أُعْطِيتَ وَلَا مُعْطِي لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ. رواه مسلم

او موږ ټول ستا بندگان یو ای الله ستا ورکړه څوک منعه کولای نه سي او نه څوک چا ته څه ورکولای سي چي ته یې ورکول نه غواړې او نه شتمن ستا د عذاب ثخه شتمني خلاصولای سي .) مسلم

تخریج : صحیح مسلم : ۳۴۷۱ ، رقم : ۲۰۵ - ۴۷۷ .

﴿۸۱۷﴾: وَعَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ قَالَ كُنَّا نَصَلِّي وَرَاءَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت رفاعه بن رافع رضی اللہ عنہ ثخه روايت دی چي موږ په نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پسي لمونځ کوی

فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ . فَقَالَ رَجُلٌ وَرَاءَهُ

کله چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د رکوع ثخه سر را پورته کړی نو وه یې فرمایيل : سمع الله لمن حمده ، یو سړی چي په رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پسي یې لمونځ کوی دا یې وویل :

رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ مَنْ

ربنا لك الحمد حمدا كثيرا طيبا مباركا فيه، كله چي رسول الله ﷺ د لمانه خخه فارغ سونو
وهي فرمايل:

الْمُتَكَلِّمُ أَنْفًا؟ قَالَ أَنَا قَالَ رَأَيْتُ بِضْعَةَ وَثَلَاثِينَ مَلَكًا يَبْتَدِرُونََهَا أَيُّهُمْ
يَكْتُبُهَا أَوَّلُ. رواه البخاري.

دا کلمات چا وويل؟ يو سري وويل هغه زه وم، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: ما د دير شو خخه
زياتي ملائكي وليدي چي ددي کلماتوپه ثواب ليکلو کي يي تلوار کوي چي خوک يي مخکي
وليکي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲/۲۸۴، رقم: ۷۹۹.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د ارکانو د تعديل حکم او دامامانو مذهب

﴿۸۱۸﴾: عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
لَا تُجْزِي صَلَاةَ الرَّجُلِ حَتَّى يُقِيمَ ظَهْرَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ. رواه أبو داود
والترمذي والنسائي وابن ماجه والدارمي وقال الترمذي هذا حديث
حسن صحيح.

د حضرت ابو مسعود الانصاري رضه خخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: ترخو پوري چي
لمونځ کونکی په رکوع او سجده کي خپله ملا سیده نه کړي نو د هغه لمونځ نه پوره کيږي.
ابوداؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه او دارمي. ترمذي ويلي دي دا حديث حسن صحيح دی

تخريج: سنن ابي داؤد ۵۳۳/۱-۵۳۴، رقم: ۸۵۵ والترمذي ۵۱۱۲، رقم: ۲۶۵ والنسائي ۱۸۳۱۲، رقم:
۱۰۲۶ وابن ماجه ۲۸۲/۱، رقم: ۷۸۰، والدارمي: ۳۵۰/۱، رقم: ۱۳۲۵.

تشریح : په شرح منية المصلي کي ليکلي دي چي تعديل ارکان يعني په رکوع او سجده کي دومره دريدل پکار دي چي د بدن ټول اندامونه خپل خپل ځای ته ورسېږي، ددې حديث په وجه د امام شافعي رحمه الله عليه، د امام مالک رحمه الله عليه، امام احمد رحمه الله عليه او په حنفيه کي د امام ابو يوسف رحمه الله عليه په نزد فرض دی او ددې ادني مقدار د يوه تسبيح په اندازه دی د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه او امام محمد رحمه الله عليه په نزد تعديل د ارکانو واجب دی

او بيا په منية المصلي کي د اهم ليکلي دي چي د رکوع څخه د راپورته کيدو په وخت کي دريدل يعني قومه او په دواړو سجودو کي ناسته يعني جلسه او طمانيت دا ټول شيان هم د امام ابو يوسف رحمه الله عليه په نزد فرض او د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه او امام محمد رحمه الله عليه په نزد سنت دی د علامه ابن همام رحمه الله عليه رايه داده چي د قومي او جلسي په باره کي مناسب او غوره دادی چي دې دواړو ته واجب وويل سي، والله اعلم.

د رکوع او سجدي تسبيحات

﴿۸۱۹﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ لَمَّا نَزَلْتُ (فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ)

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله سبح اسم ربک العظيم، نازل سو

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْعَلُوهَا فِي رُكُوعِكُمْ فَلَمَّا نَزَلْتُ (سَبِّحْ

نو رسول الله ﷺ وفرمايل دا په خپل رکوع کي وايست او کوم وخت چي سبح

اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْعَلُوهَا فِي

سُجُودِكُمْ. رواه أبو داود وابن ماجه والدارمي.

اسم ربک الاعلى نازل سو نو بيا يې وفرمايل: دا په خپل سجده کي وايست. ابو داود، ابن ماجه او دارمي

تخريج: سنن ابی داود ۵۴۲/۱، رقم: ۸۶۹، وابن ماجه ۲۸۶/۱، رقم: ۸۸۷ والدارمي ۳۴۱/۱، رقم: ۱۳۰۵

﴿۸۲۰﴾: وَعَنْ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

حضرت عون بن عبدالله د ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَكَعَ أَحَدُكُمْ فَقَالَ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ

هر کله چي په تاسو کي يو څوک رکوع وکړي نو په رکوع کي دي درې ځله سبحان ربي العظيم ووايي

مَرَّاتٍ فَقَدْ تَمَّ رُكُوعُهُ وَذَلِكَ أَذْنَاهُ وَإِذَا سَجَدَ فَقَالَ فِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّي

او په دې سره دده رکوع پوره سوه او (دا درې ځله ويل) کمه اندازه ده، او هر کله چي سجده

وکړي نو په سجده کي دي درې ځله سبحان ربي

الْأَعْلَى ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَدْ تَمَّ سُجُودُهُ وَذَلِكَ أَذْنَاهُ. رواه الترمذي وأبو داود ابن

ماجه . وقال الترمذي ليس إسناداه بمتصل لأن عوناً لم يلق ابن مسعود .

الاعلى ووايي او په دې سره دده سجده پوره سوه او دا ادنا درجه ده . ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه

تغريغ : سنن ابی داؤد ۵۵۰۱، رقم: ۸۸۶، والترمذي ۴۶۱۲-۴۷، رقم: ۲۶۱ وابن ماجه ۲۸۷۱، ۲۸۸،

رقم: ۸۹۰.

تشریح : په رکوع او سجده کي دا تسبیحات درې واره ويل د کامل سنت ادنی درجه ده کله

اصل سنت په يو وار ادا کيږي او د کمال اوسط درجه پنځه واره او اعلى درجه اووه واره ويل

دي او د انتهایی کمال څه حد نسته اگر که ځيني حضراتو لس واره ويلي دي او ځينو

حضراتو څو تقريباً د قيام د مقدار پوري ويلي دي مگر په هر صورت پر امام باندي د مقتديانو

رعايت کول لازم دي .

په فني توگه په دې خبره هم پوه سئ چي حديث منقطع مستدل جوړول غلط نه دی بلکه په

اتفاق سره د ټولو په نزد فضائل اعمال په اړه پر حديث منقطع باندي هم عمل کول جائز دي .

﴿۸۲۱﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ يَقُولُ فِي

د حضرت حذيفة رضي الله عنه څخه روايت دی چي ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره لمونځ وکړ او ده مبارک به ويل په

رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَفِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَمَا أَتَى عَلَى آيَةٍ

رکوع کي سبحان ربي العظيم او په سجده کي به يې سبحان ربي الاعلى ويل او کله چي به يو

آيت په قرأت کي راغلی

رَحْمَةٍ إِلَّا وَقَفَ وَسَأَلَ وَمَا أَسْأَلَ إِلَّا وَقَفَ وَتَعَوَّذَ. رواه الترمذي وأبو داود والدارمي وروى النسائي وابن ماجه إلى قوله الأعلى . وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح .

د رحمت نورسول الله ﷺ به ودریدی او دعاء به یی غوبنتل او کله چي به د عذاب یو آیت راغلی نو دریدی به او پناه به یی غوبنتل. ترمذي، ابوداؤد، دارمي، نسائي او ابن ماجه

تخریج: سنن الترمذي ۴۸۱۲، رقم: ۲۶۲ و ابوداؤد ۵۴۳۱، رقم: ۸۷۱، و الدارمي ۳۴۱۱، رقم: ۱۳۰۶، و النسائي ۱۹۰۱۲، رقم: ۱۰۴۵ و ابن ماجه ۲۸۷۱، رقم: ۸۸۸.

تشریح: علماء حنفیه او علماء مالکیه دا حدیث د رسول الله ﷺ پر نفل لمنحو باندي محمول کوي ځکه چي ددې حضراتو په نزد په فرض لمانځه کي د قرائت په مینځ کي دعا غوبنتل او پناه غوبنتل جائز نه دي بلکه دا حدیث پر جواز باندي حمل کول هم ممکن دی ځکه چي کیدای سي چي رسول الله ﷺ کله د بیان جواز په خاطر په فرض لمانځه کي هم داسي کړي وي. شیخ جزري رحمه الله علیه لیکلي دي چي دا حدیث مسلم نقل کړی دی نو د مشکوٰۃ مصنف ته دا حدیث د دوهم فصل پر ځای په اول فصل کي نقل کول پکار وه.

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۸۲۲﴾: عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قُمْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عوف بن مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ سره لمونځ وکړ،

فَلَمَّا رَكَعَ مَكْتَحَدَرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَيَقُولُ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ وَالْمَلَكُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعُظَمَةِ. رواه النسائي .

کله چي رسول الله ﷺ رکوع وکړه نو په رکوع کي د سورة بقره د ویلو په اندازه ودریدی، رسول الله ﷺ به په رکوع کي سبحان ذي الجبروت... (دا کیدای سي چي د تهجد یا لمر تندره نیولو لمونځ وي). نسائي

تخریج : سنن النسائي: ۱۹۱۱۲، رقم: ۱۰۴۸.

تشریح : داد فرض لمانحه ذکر نه دی بلکه د ځینو حضراتو په نزد د قول مطابق داد تهجد لمونځ وو او ځیني حضرات وايي چي داد لمر تندره نیولو لمونځ يعني نماز کسوف وو.

﴿۸۲۳﴾: وَعَنِ ابْنِ جُبَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ

د حضرت ابن جبیر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما د انس بن مالک رضی اللہ عنہ څخه واوریدل چي ویل یې ما لمونځ نه دی کړی تر شا

أَحَدٍ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْبَهَ صَلَاةَ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د هیچا وروسته د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه چي د هغه لمونځ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د لمانحه سره زیات ورته وي

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ هَذَا الْفَتْحِ يَعْنِي عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ قَالَ فَحَزَرْنَا

پرته د دې زلمي څخه (يعني عمر بن عبد العزيز)، ابن جبیر وایي انس بن مالک وویل موږ اندازه ولگول

رُكُوعَهُ عَشْرَ تَسْبِيحَاتٍ وَسُجُودَهُ عَشْرَ تَسْبِيحَاتٍ . رواه أبو داود والنسائي

د دې زلمي د رکوع لس ځله د سبحان الله ویلو اندازه او د سجده یې هم دغه اندازه ولگول، ابو داؤد او نسائي.

تخریج : سنن ابی داؤد ۵۵۱۱۱، رقم: ۸۸۸ والنسائي: ۲۲۴، ۲۲۵، رقم: ۱۱۳۴.

تشریح : مطلب دادی چي په څومره وخت کي هغوی رکوع یا سجده کول موږ به لس تسبیحات ویل نو هغوی به هم لس یا کم او زیات تسبیحات ویل.

﴿۸۲۴﴾: وَعَنْ شَقِيقٍ قَالَ إِنَّ حُذَيْفَةَ رَأَى رَجُلًا لَا يُتِمُّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ

د حضرت شقیق څخه روایت دی چي حذیفه رضی اللہ عنہ یو سړی ولیدی چي رکوع او سجده یې په پوره ډول سره نه کول،

فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ مَا صَلَّيْتَ . قَالَ وَأَحْسَبُهُ قَالَ وَلَوْ

کله چي هغه لمونځ وکړ نو حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ راوغوښتی او ورته وایي ویل: تا لمونځ نه

وڪر، در اوي بيان دی چي زما دا خیال دی چي حذیفه هغه ته دا هم وویل :

مُتَّ مُتَّ عَلَى غَيْرِ الْفِطْرَةِ الَّتِي فَطَرَ اللَّهُ مُحَمَّدًا ﷺ. رواه البخاري

که ته په دې حالت کي مړ سې چي داسي لمونځ کوي نو د هغه فطرت پر طريقه مړ نه سوي پر کومه چي الله ﷻ محمد ﷺ پيدا کړی دی. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۲/۲۷۴-۲۷۵، رقم: ۷۹۳.

﴿۸۲۵﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْوَأُ

د حضرت ابو قتاده رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : بدترین

النَّاسِ سَرِقَةٌ الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ. قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يُسْرِقُ

غله هغه دي چي په لمانځه کي غلا کوي، صحابه کرامو پوښتنه وکړه اې د الله رسول له ! څنگه غلا کيږي

مِنْ صَلَاتِهِ؟ قَالَ لَا يَتَمُّ رُكُوعَهَا وَلَا سُجُودَهَا. رواه أحمد.

په لمانځه کي ؟ رسول الله ﷺ وفرمایل چي رکوع او سجده پوره ونه وکړل سي. احمد

تخريج: الامام احمد في مسنده: ۳۱۰/۵.

تشریح : د مال غلا کونکی سړی څخه د لمانځه غلا کونکي سړي څکه خراب وي چي د مال غلا کونکی کم از کم د غلا د مال څخه په دنیا کي خوځته اخلي او بيا دا چي د مالک د معاف کولو وروسته يا د سزا په توگه د اسلامي قانون سره سم خپل لاس پرېکولو سره د آخرت د مواخذې څخه و ژغورل سي، مگر ددې پر خلاف د لمانځه غلا کونکی سړی د ثواب په اړه د خپل نفس حق وهي او د هغه په بدله کي د آخرت عذاب اخلي مگر ددې تاوانونو او خطرو څخه پرته د هغه لاس ته نور هيڅ نه ورځي.

﴿۸۲۶﴾: وَعَنِ النُّعْمَانِ بْنِ مُرَّةٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا

د حضرت نعمان بن مره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

تَرَوْنَ فِي الشَّارِبِ وَالزَّائِي وَالسَّارِقِ ؟ وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تُنْزَلَ فِيهِمُ الْحُدُودُ

تاسود شرابي، زناکار، او غله په اړه څه فکر کوي؟ دا د هغه وخت پېښه ده چې حدود نه وه نازل سوي

قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ . قَالَ هُنَّ فَوَاحِشٌ وَفِيهِنَّ عُقُوبَةٌ وَأَسْوَأُ السَّرِقَةِ

صحابه کرامو عرض وکړ الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ ښه پوهیږي. رسول الله ﷺ وفرمایل: دا

لوی گناهونه دي او سزا لري خو بدترینه غلا

الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ قَالُوا وَكَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ قَالَ

هغه ده چې انسان یې په خپل لمانځه کي کوي، صحابو و عرض وکړ اې دا الله رسول له! د لمانځه

غلا څنگه کیږي؟ رسول الله ﷺ وفرمایل:

لَا يُتَمُّ رُكُوعُهَا وَلَا سُجُودُهَا . رواه مالك وأحمد وروى الدارمي نحوه .

چې رکوع او سجده پوره نه کوي. مالک، احمد او دارمي.

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۱۶۷/۱، رقم: ۷۲ والامام احمد فی مسنده ۵۶۳/۳ والدارمي: ۳۵۰/۱،

رقم: ۱۳۲۸.

تشریح: په نقل سوي روايت کي (تَرَوْنَ) د تا په زور سره معنی ېې داده چې تاسو څه عقیده

لرئ، مگر په يوه نسخه کي د تا په پېښ سره هم دی چې د هغه معنی داده چې ستا څه خیال دی،

د راوي په الفاظو کي دا پوښتنه د حدود نازلیدو مخکي وه، وجه سوال ښکاره کوي چې رسول

الله ﷺ دا پوښتنه د صحابه کرامو څخه هغه وخت کړې وه کله چې ددغه کارو خرابي صحابه

کرامو ته په ښه توگه معلومه نه وه هرکله چې د دې بدو کارو حدود و ټاکل سول نو بیا د ټولو

په ذهن کي د دې خرابي پخه سوه او په هغه کي څه شک او شبه پاته نه سوه.

=====

بَابُ السَّجُودِ وَفَضْلِهِ

د سجدې کیفیت او د هغې د فضیلت بیان

پر مخکې سر ایښودل او عاجزي ښکاره کول د سجدې لغوي معنی ده، د شریعت په اصطلاح کې سجده دې ته وایي چې د الله تعالیٰ په مخکې د خپل عبودیت او کمال عجز او انکساری د اظهار په توګه بنده خپل سر پر مخکې کښيږدي.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د سجدې اندامونه

﴿۸۲۷﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرُتُ أَنْ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: ما ته حکم سوی دی چې

أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ عَلَى الْجَبْهَةِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَأَطْرَافِ

سجده وکړم پر اوو هډوکو، په تندي په دواړو لاسونو، په زنگنو، په پنځو

الْقَدَمَيْنِ وَلَا تَكْفِتِ الثِّيَابَ وَالشَّعْرَ. متفق عليه

د پښو او دا حکم راکړل سوی دی چې په لمانځه کې نه جامې راټولي کړو او نه ورپښتان سم کړو. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۹۷/۲، رقم: ۸۱۲، و مسلم: ۳۵۴/۱، رقم: ۲۳۰-۴۹۰.

د لغاتو حل: (نکف): جمع ونضم (راټولول).

تشریح ددې حدیث په ذریعه ښودل کیږي چې په سجده کې د بدن کوم کوم اندامونه پر مخکې اېښودل پکار دي نو حکم سوی دی چې د سجدې په وخت کې تندي، دواړه لاسونه، دواړه زنگونه او د دواړو پښو پنځې پر مخکې لګول پکار دي.

دا کثرو امامانو مذهب دادی چې سجده په پزه او تندي دواړو سره کول پکار ده پرته ددغه دواړو پر مخکې اېښودو سره سجده جائز نه ده مګر امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ الله علیه او صاحبین فرمایي که صرف د تندي په اېښودو سره سجده وکړل سي نو جائز ده، البته د یو عذر

پرتہ داسي کول مکروه دي، د امام شافعي رحمة الله عليه او صاحبينو په نزد صرف د پزي پر مخکه اېښودو سره سجده کول جائز نه ده هو که يو داسي عذروي چي تندي پر مخکه اېښودل ممکن نه وي نو بيا جائز دي، په دې اړه د امام اعظم ابو حنيفه رحمة الله عليه دوه قوله دي يو قول دادی چي دا جائز نه دي او دوهم قول دادی چي جائز دي مگر د کراهيت سره .

په سجده کي دواړي پښې پر مخکه اېښودل ضروري دي که يو سړی په سجده کي دواړي پښي د مخکي څخه پورته کړي نو د هغه لمونځ فاسد کيږي او که يوه پښه پورته کړي نو سجده مکروه کيږي په سجده کي دپښو گوټي د قبلې خوا ته کول فرض دي که څه هم يوه گوټه کنښېږدي که چيري گوټه د قبلې خوا ته نه وي نو جائز به نه وي .

په درمختار کي ذکر دي چي په تندي او دواړو پښو سره سجده کول فرض ده او په دواړو پښو کي کم تر کمه يوه گوټه پر مخکه اېښودل شرط دي او لاسونه او زنگڼونه پر مخکه اېښودل سنت دي، د حنيفه او شافعيه مذهب دادی .

په سجده کي دويښتانو او جامو ليري کولو او راټولولو څخه ممانعت

د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي سجده د تللو په وخت کي وريښتان او جامه په دې غرض سره راټولول چي هغه په خاورو نسي منعه دي ، هسي هم ددې مقصد څخه پرته د جامې او وريښتانو راټولول يا لمن وغيره تړل ممنوع دي .

د وريښتانو راټولولو مطلب دادی چي د سر وريښتان په يو ځای کولو سره په لنگوټه، خولۍ وغيره کي دننه کرل سي چي په سجده کي زيږدلي نه وي ددې څخه هم منعه کرل سوې ده ، ددې مسئله داده چي وريښتان همدا سي پرېښودل پکار چي هغه هم سجده وکړي .

په سجده کي داطمينان حکم

﴿۸۲۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اعْتَدِلُوا فِي

السُّجُودِ وَلَا يَبْسُطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعِيَهُ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ . متفق عليه

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : تاسو په سجده کي اعتدال کوئ (يعني په اطمينان سره سجده کوئ) او په تاسو کي دي هيڅوک د سجده په حالت کي د سپي په ډول څنگلي نه غوروي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۰۱۱۲ ، رقم : ۸۲۲ و مسلم : ۳۵۵۱ ، رقم : ۲۲۳ - ۴۹۳ .

تشریح : په ښکاره خو دا معلومېږي چې په سجده کې د اعتدال څخه مراد دادی چې په سجده کې دي په اطمینان سره تم سي او په سجده کې چې کوم تسبیحات ویل کېږي هغه دي په اطمینان سره وویل سي ،

علامه طيبي رحمه الله عليه فرمایي چې په سجده کې د اعتدال څخه مراد دادی چې ملا دي هواره وساتي ، دواړه لاسونه دي پر مخکې کښېږدي څنگلي دي د مخکې څخه پورته او نس دي د زنگونو څخه بیل وساتي .

په سجده کې د لاسو او څنگلو اېښودو طريقه

﴿۸۲۹﴾: وَعَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

سَجَدْتَ فَضَعْ كَفَّيْكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَيْكَ . رواه مسلم

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و فرمای : هر کله چې تاسو سجده کوئ نو پر مخکې ورغوي کښېږدئ او څنگلي پورته لرئ . مسلم

تخریج : صحیح مسلم : ۳۵۶۱۱ ، رقم : ۲۳۴ - ۴۹۴ .

تشریح : په سجده کې د لاسونو اېښودو طريقه داده چې د دواړو لاسونو ورغوي پر مخکې د غوږو مخه پراته وي ، گوتې په خپلو کې یو ځای وي او دا چې لاسونه خلاص وي په یو جامه وغیره کې د هغه د تنه پټول مکروه دي .

د څنگلو پورته ساتلو دوې معنوي کیدای سي : یو خو دا چې څنگلي د مخکې څخه پورته وي یا دا چې د دواړو بغلونو څخه پورته وي ، بهر صورت دا حکم په خاصه توګه سره د نارینو لپاره دی ښځې په دې حکم کې شاملې نه دي ځکه چې ښځو ته په سجده کې د څنگلو پر مخکې د بغلونو سره د یو ځای ساتلو حکم دی په دې توګه د بدن څرګندوالی نه کیږي او پرده په ښه توګه وي .

﴿۸۳۰﴾: وَعَنْ مَيْمُونَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ جَافِي

بَيْنَ يَدَيْهِ حَتَّى لَوْ أَنَّ بَهْمَةً أَرَادَتْ أَنْ تَمُرَّ تَحْتَ يَدَيْهِ مَرَّتٌ . هَذَا لَفْظُ أَبِي

داود كما صرح في شرح السنة بإسناده . ولمسلم بمعناه قالت كان النبي

ﷺ إِذَا سَجَدَ لَوْ شَاءَتْ بَهْمَةٌ أَنْ تَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ لَمَرَّتْ (متفق عليه)

د حضرت میمونہ (رض) څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ سجدہ کول نو خپل لاسونه به یې بیل ساتل تر دې که مرغومي په منځ کي تیریدل غوښتل نو تیریدای به سو. دا الفاظ دا بوداؤد دي لکه څنگه چې امام بغوي په شرح السنه کي په خپل سند سره بیان کړی دی د مسلم الفاظ دادی کله چې به یې سجدہ کول نو مرغومي که غوښتل نو د رسول الله ﷺ د دواړو لاسو په منځ کي تیریدای سو. بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): سنن ابی داؤد ۱۱/۵۵۴، رقم: ۸۹۸، البغوي في شرح السنه ۱۲/۱۴۵، ۱۴۶، رقم: ۶۵۲.

تشریح: د لاسونو په منځ کي د فرق ساتلو مطلب دادی چې رسول الله ﷺ به په سجدہ کي خپل دواړه بازوگان د بغل څخه او نس د ورانه څخه بیل ساتی.

په حدیث کي د مرغومي لپاره د بهمه لفظ استعمال سوی دی، بهمه هغه مرغومي ته وایي چې پر خپل پښو باندي گرځېدل یې پیل کړي وي او کله چې پیدا سي نو هغه ته سخله وایي. او د (هذا لفظ ابوداؤد) څخه د مشکوة شریف د مصنف مقصد پر صاحب د مصابیح باندي اعتراض کول دي چې دا حدیث په دې الفاظو سره د ابوداؤد دی، چې په لومړي فصل کي یې نقل کول نه وو پکار ځکه چې په لومړي فصل کي یوازي د شیخینو یعنی امام بخاري او امام مسلم روایت سوي حدیثونه نقل کيږي.

﴿۸۳۱﴾ وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُجَيْنَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ فَرَجَ بَيْنَ يَدَيْهِ حَتَّى يَبْدُوَ بَيَاضُ إِبْطِيهِ. متفق عليه

د حضرت عبد الله بن مالک بجینه څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ سجدہ کول نو دواړه لاسونه به یې خلاص ساتل تر دې چې د رسول الله ﷺ د بغلو سپین والی به معلومیدی

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۴۹۶۱۱، رقم: ۳۹۰، و مسلم ۱۱/۳۵۶، رقم: ۲۳۵-۴۹۵.

تشریح: بجینه د عبد الله د مور نوم دی او مالک د هغه د پلار نوم دی، دا وجه ده چې د مالک او ابن په منځ کي الف په پاته ساتلو سره مالک په تنوین سره ویل کيږي چې خلکو ته دا غلط فهمي ونسي چې مالک د بجینه د زوی نوم دی بلکه په دې پوه سئ چې د بجینه زوی عبد الله دی او ابن مالک او ابن بجینه دواړه نسبتونه د هغه دي.

په هر حال په څرگنده دا معلومیږي چې عبد الله ﷺ رسول الله ﷺ پر لمونځ کولو لیدلی وو

او هغه وخت د رسول الله ﷺ پر بدن مبارک جامه نه وه يا د هغه مراد به دا وي چي د رسول الله ﷺ بغل معلوميدی او د بغلو سپين والی يې خکه ويلی دی چي د رسول الله ﷺ بغل مبارک بالکل سپين او پاک وو لکه خرنگه چي د رسول الله ﷺ ټول بدن مبارک د هنداري په ډول سپين او پاک وو، د نورو خلکو په ډول د رسول الله ﷺ بغلونه تور او خيرن نه وه.

په سجده کي د رسول الله ﷺ دعاء

﴿۸۳۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فِي سُجُودِهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهُ دِقَّةً وَجِلَّةً وَأَوَّلَهُ وَآخِرَهُ وَعَلَانِيَتَهُ وَسِرَّهُ. رواه مسلم

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په سجده کي دا ويل: (ای الله زما گناهونه و بخښي ټول کوچني او لوی، لومړي او وروستي څرگند او پټ). مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۵۰۱، رقم: ۲۱۶-۴۸۳.

تشریح: مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به کله کله په سجده کي دا دعاء هم کول، بيا دلته دا احتمال هم سته چي رسول الله ﷺ به دا دعاء د تسبیح يعني سبحان ربي العظيم سره ويل، يا پرته د تسبیح څخه يوازي پر دغه دعاء به يې اکتفاء کول.

د پټو گناهونو څخه مراد هغه گناهونه دي چي د انسان د ليدو څخه پټ وي کله الله تعالی ته خو پټ او څرگند گناهونه يو ډول څرگند وي، يعلم السر واخفی، يعني الله تعالی خو د پټ څخه پټ شيانو څخه هم خبر دی.

﴿۸۳۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ فَقَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي يوه شپه ما رسول الله ﷺ په بستره کي ونه ليدی

مِنْ الْفِرَاشِ فَالْتَمَسْتُهُ فَوَقَعَتْ يَدِي عَلَى بَطْنِ قَدَمَيْهِ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ وَهَبًا

نو ما رسول الله ﷺ و لټوی نو زما لاسونه د رسول الله ﷺ پر قدمو پريوتل دا وخت رسول الله ﷺ په سجده کي وو او دواړي پښي يې

مَنْصُوبَتَانِ وَهُوَ يَقُولُ اللَّهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ

ولاړي وي او رسول الله ﷺ په سجده کي دا ويل: (ای الله زه ستا د رضا مندی په ذریعه ستا د

غضب خخه پناه غواړم او ستاد معافي ورکولو په ذريعه

عُقُوبَتِكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ .

رواه مسلم

ستاد عذاب خخه او زه پناه غواړم ستاد عذاب خخه د خلاصون دپاره ستا په پناه کې راځم او زه ستا تعريف شميرلای نه سم ته همغسې يې لکه څرنگه چې تا خپل تعريف فرمايلي دي . (مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۵۲۱، رقم: ۲۲۲-۴۸۶.

تشریح: د دې حديث خخه معلومه سوه چې بنځي ته په لاس وروړلو سره د سړي اودس نه ماتېږي لکه څرنگه چې د حنفيه مذهب دی چې د بنځي مس کول اودس ماتونکی نه دی .
د (لا احصي ثناء عليك) مطلب دادی چې اې پروردگاره! په ما کې دومره توان او طاقت نسته چې ستا داسي تعريف وکړم لکه څرنگه چې ستا د شان وړ دی ته داسي يې لکه څرنگه چې تا خپل تعريف داسي کړی دی :

فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۳۶ وَلَهُ الْكِبَرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۳۷

ژباړه: ټول تعريفونه الله تعالى لره چې د آسمانونو، مخکو او جهانو پروردگار دی او په مخکي او آسمانو کې د هغه لپاره لويي او بزرگي ده او هغه غالب او حکيم ذات دی .
سجده پروردگار ته د نژدې کېدو ذريعه ده

﴿۸۳۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْرَبُ مَا

يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَأَكْثَرُوا الدُّعَاءَ . رواه مسلم

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه خخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د بنده الله ﷻ ته ډير نژدې کيدل هغه وخت وي چې هغه په سجده کې وي له دې کبله تا سو په سجده کې زياته دعاء کوي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۵۰۱، رقم: ۲۱۵-۴۸۲.

تشریح: هسي خو الله تعالى په هر وخت کې او په هر ځای کې خپلو بندگانو ته نژدې دی مگر تر ټولو زيات نژدې هغه وخت وي کله چې بنده په سجده کې وي يعنې د سجده په حالت کې

الله تعالیٰ د بنده خنجه راضي کيږي او دعاء يې قبلوي ځکه نو رسول الله ﷺ حکم کړی دی چې په سجده کې زیاتي دعاوي غوښتل پکار دي چې د قبولیت درجې ته ورسېږي .

د سجده تلاوت په وخت کې د شیطان ژړا

﴿۸۳۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السُّجْدَةَ

د حضرت ابو هريرة رضی الله عنه خنجه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چې انسان د سجده آیت وايي

فَسَجَدَ اعْتَرَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي يَقُولُ يَا وَيْلَتَى أَمَرَ ابْنُ آدَمَ بِالسُّجُودِ

او بیا سجده کوي نو شیطان په ژړا تنبتي او وایي افسوس! د آدم زوی ته د سجده حکم ورسو

فَسَجَدَ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَأُمِرْتُ بِالسُّجُودِ فَأَبَيْتُ فَلِيَ النَّارُ. رواه مسلم

نو هغه سجده وکړه نو د هغه لپاره جنت دی او ما ته د سجده حکم ورسو ما انکار وکړ نو زما لپاره د دوزخ اوردی. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۸۷۱۱، رقم: ۱۳۳-۸۱.

ډیرې سجده در رسول الله ﷺ د ملګرتیا ذریعه ده

﴿۸۳۶﴾: وَعَنْ رَبِيعَةَ ابْنِ كَعْبٍ قَالَ كُنْتُ أَبِيتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ربیعہ ^(۱) بن کعب رضی الله عنه خنجه روایت دی چې زه به د شپې د رسول الله ﷺ په خدمت کې وم

وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُهُ بِوُضُوئِهِ وَحَاجَّتِهِ فَقَالَ لِي سَلْ فَقُلْتُ أَسْأَلُكَ مُرَافَقَتَكَ فِي

رسول الله ﷺ ته مي داوداسه او به د کوم شي (مسواک او داسي نور) چې به ضرورت وو هغه به مي ورکول، يوه ورځ رسول الله ﷺ ما ته وفرمايل د دين او دنيا کوم خير چې غواړې هغه وغواړه ما عرض وکړ اې د الله رسوله! زه خو ستا ملګرتيا غواړم په

الْجَنَّةِ قَالَ أَوْ غَيْرَ ذَلِكَ قُلْتُ هُوَ ذَاكَ قَالَ فَأَعِنِّي عَلَى نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ.

رواه مسلم

۱ - د نوموړي نوم ربیعہ ابن کعب او کنیت يې ابو فراس دی، په سفر او حضر کې به د رسول الله ﷺ سره ملګری وو، په کال (۶۳هـ) کې وفات سوی دی.

جنت کي، رسول الله ﷺ و فرمايل د دې پرته نور څه هم غواړې؟ ما عرض وکړ بس هم دغه غواړم، رسول الله ﷺ راته و فرمايل: ته په زياتو سجدو کولو سره د خپل نفس پر خلاف زما مرسته کوه. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۵۳۱، رقم: ۲۲۶-۴۸۹.

تشریح: حضرت ربيعہ رضی اللہ عنہا به د رسول الله ﷺ په خدمت کي اوسيدی او د رسول الله ﷺ پر اړتياوو وړاندي کولو مامور وو ځکه ددې خدمت او جذبي څخه د طاعت او فرمانبردارۍ په صله کي رسول الله ﷺ هغه ته و فرمايل چي ته د دين او دنيا کوم خير غواړې نو وه يې غواړه، ظاهره ده چي يو وفادار خادم او ځان قربانونکی غلام د دې څخه زيات بله څه غوښتنه لري چي د هغه هغه با دار چي د هغه په خدمت کي د دين او دنيا عظيم سعادتونو سره نازولی دی په جنت کي هم د هغه د ملگرتيا سعادت ورته تر لاسه سي نو هغه وويل: اي الله رسول! زما تر ټولو لوی ارمان او لوی خواهش دادی چي څرنگه تاسو ما ته په خپل قدمونو کي ځای راکړی دی همداسي د جنت د نیک بختۍ څخه په ډکه فضا کي هم ستاسو د رفاقت شرف راته تر لاسه سي، مخکي خور رسول الله ﷺ و غوښتل چي ددې څخه پرته نور څه هم و غواړه مگر کله چي رسول الله ﷺ وليدل چي هغه پر دغه خواهش اصرار کوي نو ورته يې و فرمايل: ددغه لوی سعادت تر لاسه کولو لپاره ته د زياتو سجدو په ذريعه د خپل ذات سره زما مرسته کوه، يعني که ستا دا اصرار دی او ددې خواهش پوره والی غواړې نو بيا راسه چي زه تا ته يو داسي لار وښيم چي تا به منزل مقصود ته ورسوي او هغه دا چي کله چي ته لمونځ کوې او د الله تعالی په دربار کي په زياتو سجدو کولو سره د خپل عجز او بې چارۍ اظهار کوې او په سجده کي دعاء کوې، او دېخوا ته زه به هم دعاء کوم او ستا ددغه خواهش د پوره کېدو لپاره به هڅه کوم مگر شرط دادی چي زه تا ته څه وښيم په هغه پوره پوره عمل کوه چي د سعادت د لار تر لاسه کولو تدبير دادی او انشاء الله ددې څخه وروسته به ته خپل منزل مقصود ته ورسېږې

فتح قفل او چه کلید است ای عزیز جنبش از دست تو خواهند نیز

يعني ای زما گرانه! که څه هم قلف په کيلي سره خلاصېږي مگر ستا د لاس حرکت هم ضروري دی. د دې حديث څخه معلومه سوه چي د بزرگانو خدمت کول او د هغوی رضا تر لاسه کول په حقيقت کي د سعادت او فضيلت د تر لاسه کولو ذريعه ده، په خاصه توگه د رسول الله ﷺ رضا مد نظر ساتل د دين او دنيا تر ټولو لوی سعادت او خير دی.

په دې حديث کي پر دې خبره هم خبرداري دی چي طالب صادق ته پکار ده چي د هغه مطلوب يوازي د آخرت نعمتونه وي چي هغه ته دوم او بقاء تر لاسه ده ، د دنيا د لذتونو خوا ته دي نظر نه کوي چي فاني او ختمېدونکي دي ، مگر شرط دا هم دی چي په بندگۍ کي د خپل طرف څخه څه قصور نه وي ځکه چي محض آرزو او خواهش منزل مقصود ته سړی نسي رسولای بلکه په دې کي د خپل خوا څخه هڅه او سعي ته هم دخل دی لکه څرنگه چي بزرگانو فرمايلي دي چي د يو آرزو او خواهش لپاره هڅه او سعي نه کول بلکه بيکاره ناسته پخه او سپنه پرې کول دي .

کارکن کار بگذر از گفتار کاند رين راه کار دارد کار

﴿۸۳۷﴾: وَعَنْ مَعْدَانَ ابْنِ طَلْحَةَ قَالَ لَقِيتُ ثُوبَانَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت معدان بن طلحه رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم د آزاد کړل سوي غلام ثوبان رضي الله عنه سره ملاقات وکړ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ أَعْمَلُهُ يُدْخِلُنِي اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ فَسَكَتَ

او هغه ته مي وويل : ما ته يو داسي عمل وښيه چي زه د هغه په کولو سره الله جل جلاله ما په جنت کي داخل کړي هغه پته خوله سو ،

ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَسَكَتَ ثُمَّ سَأَلْتُهُ الثَّالِثَةَ فَقَالَ سَأَلْتُ عَنْ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

ما بيا پوښتنه وکړه بيا هغه پته خوله پاته وو ، په دريم ځل چي ما پوښتنه وکړه نو هغه وويل ما هم د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا پوښتنه کړې وه

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عَلَيْكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ لِلَّهِ فَإِنَّكَ لَا تَسْجُدُ لِلَّهِ سَجْدَةً

د هغه په جواب کي رسول الله صلى الله عليه وسلم راته وفرمايل : ته د الله جل جلاله لپاره زياتي سجده پر ځان لازمي کړه (يعني زياتي سجده کړه)

إِلَّا رَفَعَكَ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْكَ بِهَا خَطِيئَةٌ، قَالَ مَعْدَانُ ثُمَّ لَقِيتُ أَبَا

ځکه چي ته د الله جل جلاله لپاره کومه سجده کوې الله جل جلاله به د هغې په بدله کي ستا مرتبې پورته کوي او د دې په سبب به ستا گناهونه ليري کوي ، معدان وايي د دې وروسته زه

الدَّرْدَاءِ فَسَأَلَتْهُ فَقَالَ لِي مِثْلَ مَا قَالَ لِي ثَوْبَانُ . رواه مسلم

د ابودرداء رضي الله عنه سره يو ځای سوم د هغه څخه مي هم دغه پوښتنه وکړه نو هغه هم دغه جواب را کړ کوم چي ثوبان را کړی وو . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم: ۳۵۳/۱، رقم: ۲۲۵-۴۸۸.

تشریح: د معدان رحمة الله عليه پر دوه واره سوال کولو باندې ثوبان رضي الله عنه ځکه جواب نه ورکړي د پوښتنه کونکي شوق زيات سي او د شوق په اور زياتېدو سره د جواب د ارزښت او عظمت احساس وکړل سي او عملي قوت يې پوره بيدار سي، د سجدو څخه مراد خاص سجدې نه دي بلکه د لمانځه سجدې هم مراد کيدای سي او سجده تلاوت او سجده شکر هم مراد کيدای سي.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د سجدې کولو طريقه

﴿۸۳۸﴾: عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت وائل بن حجر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله صلی الله علیه و آله وليدی کله چي به هغه

سَجَدَ وَضَعَ رُكْبَتَيْهِ قَبْلَ يَدَيْهِ وَإِذَا نَهَضَ رَفَعَ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ . رواه أبو

داود والترمذي والنسائي وابن ماجه والدارمي .

سجده کول نو د لاسونو څخه وړاندې به يې دواړي ګونډې پر مخکې لګولې او کله چي به د سجدې څخه راپورته کيدی نو مخکي به يې لاسونه راپورته کول . نسائي، ابن ماجه، دارمي .

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۲۴/۱، رقم: ۸۳۸، والترمذي ۵۶۱۲، رقم: ۲۶۸ والنسائي ۲۰۵۱۲، رقم: ۱۰۸۵، وابن ماجه ۲۸۶۱۱، رقم: ۸۸۲ والدارمي ۳۴۷۱۲، رقم: ۱۳۲۰.

تشریح: د امام اعظم ابو حنيفه رحمة الله عليه او امام شافعي رحمة الله عليه مذهب هم دادی چي د سجدې کولو مخکي دواړه ښکونونه پر مخکې کښيږدي ددې وروسته دي دواړه لاسونه کښيږدي همدا سي د سجدې څخه د راپورته کيدو مخکي بيا دواړه لاسونه بيا دواړه ښکونونه پورته کول پکار دي .

د ابوداود په يوه روايت کي دى چي رسول الله ﷺ د سجدي څخه د زنگنو په زور پورته کيدى او خپل دواړه لاسونه به يې پر ورونو اېښودل.

علماء د سجدي اندامونه پر مخکې اېښودو په اړه اصول ټاکلي دي او هغه دا چي د سجدي اندامونه پر مخکې اېښودل د مخکي د نژدېوالي په اعتبار دي يعني کوم اندام چي مخکي ته ډير زيات نژدې وي مخکي هغه پر مخکې اېښودل پکار دي په دې ترتيب سره دي ټول اندامونه ايردي او د سجدي څخه د راپورته کيدو په وخت کي ددې برعکس کيدل پکار دي يعني کوم اندام چي د مخکي سره تر ټولو زيات نژدې وي هغه تر ټولو وروسته پورته کول پکار دي.

پر مخکې د پزي او تندي اېښودو په اړه مسئله خو داده چي پزه او تندي دواړه د يو اندام په حکم کي دي چي دواړه اندامونه يو ځاي پر مخکې اېښودل پکار دي مگر د ځينو حضراتو په نزد پزه مخکي ته نژدې وي ځکه نو مخکي پزه اېښودل پکار دي ددې وروسته دي تندي ايردي، علامه شمي فرمايي چي سجدي ته د تللو په وخت کي که د څه عذر مثلاً موزه، وغيره په وجه دواړه لاسونه مخکي اېښودل گران وي نو اول دي دواړه لاسونه پر مخکې کښيږدي تر هغه وروسته دي دواړه ځنگونه کښيږدي.

﴿۸۳۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَبْرُكُ كَمَا يَبْرُكُ الْبُعِيرُ وَلِيَضْعُ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ. رواه أبو داود والنسائي. والدارمي قال أبو سليمان الخطابي حديث وائل بن حجر أثبت من هذا وقيل هذا منسوخ.

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دى چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله چي په تاسو کي يو څوک سجده کوي نو داسي دي نه کښيني لکه څرنگه چي اوښ کښيني بلکه سجدي څخه د تلو په وخت کي دي مخکي خپل لاسونه پر مخکې لگوي. ابوداود

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۲۵۱/۱، رقم: ۸۴۰، والنسائي ۲۰۷۲، رقم: ۱۰۹۰ والدارمي ۳۴۷۱/۱، رقم: ۱۳۲۱.

تشریح: د اوښ په ډول د نه کښېنستو مطلب دادى چي څرنگه اوښ د ناستي په وخت کي خپل دواړي گونډې پر مخکې لگوي همدا سي سجدي ته د تلو په وخت کي دواړي گونډې مخکي پر مخکې لگول نه دي پکار.

رسول الله ﷺ د اوبن د ناستي سره مشابھت ورکړی دی د دې سربيره چي اوبن د ناستي پر وخت پر مخکې د پښو اېښودو څخه مخکي لاس ايرېدي ددې وجه داده چي د انسان گوندې په پښه کي وي او د حيواناتو گوندې په لاسو کي وي، هر کله چي يو سړی سجدې ته د تلو په وخت کي پر مخکې دواړي گوندې ايرېدي نو د اوبن د ناستي سره به يې مشابھت وي.

په هر حال دا حديث د پورتنني حديث مخالف دی ځکه چي لومړنی حديث خو پر دې خبره دلالت کوي چي مخکي گوندې پر مخکې کښېښودل سي دا وجه ده چي په دې مسئله کي د علماؤ هم اختلاف دی څرنگه چي په پورتنني حديث کي تشرېح سوې ده، جمهور علماء، امام اعظم رحمه الله عليه، امام شافعي رحمه الله عليه او امام احمد بن حنبل رحمه الله عليه پر پورتنني حديث باندي چي د وائل ابن حجر رحمه الله څخه روايت دی عمل کولو سره وايي چي مخکي دواړي گوندې دي پر مخکې ولگوي.

حضرت امام مالک رحمه الله عليه، اوزاعي او حيني نور علماء د حضرت ابوهريره رحمه الله پر دې حديث باندي په عمل کولو سره وايي چي مخکي پر مخکې دواړه لاسونه اېښودل پکار دي. د دې دواړو حديثو په اړه علماء وايي چي د ابوهريره رحمه الله د دغه روايت څخه د وائل ابن حجر رحمه الله عليه پورته حديث زيات صحيح، قوي او مشهور دی او د حفاظ حديث يو ډله دا حديث د صحت مرتبې په رسولو سره دې ته ترجيح ورکړې ده او د فن حديث دا قاعده ده چي هر کله دوه حديثونه د يو بل مخالف وي نو عمل به پر قوي او صحيح حديث باندي کيږي، همدا وجه ده چي حينو علماؤ د ابوهريره رحمه الله روايت د وائل د روايت په ذريعه منسوخ گرځولی دی، او په يوه روايت کي د ابن خزيمه رحمه الله څخه هم روايت دی چي رسول الله ﷺ به سجدې ته تلی نو د سجدې پيل به يې د گوندو څخه کوی، دغه وجوهاتو ته د مشکوة مؤلف قال ابو سليمان ويلو سره اشاره کړې ده.

د دوو سجدو په مینځ کي د رسول الله ﷺ دعاء

﴿۸۳۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بَيْنَ السُّجْدَتَيْنِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَعَافِنِي وَارْزُقْنِي. رواه أبو داود والترمذي.

د حضرت ابن عباس رحمه الله څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د دوو سجدو په مینځ کي دا دعاء ويل: (ای الله! ما و بخښې پر ما رحم و کړې ما ته هدايت و کړې ما په عافيت کي ولرې او ما ته

رزق را کړې .) ابوداؤد او ترمذي

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۳۰-۵۳۱، رقم: ۸۵۰، و الترمذي ۷۶۱۲، رقم: ۲۸۴.

﴿۸۳۱﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ بَيْنَ

السُّجْدَتَيْنِ رَبِّ اغْفِرْ لِي. رواه النسائي والدارمي.

د حضرت حذيفة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به د دوو سجودو په منځ کي (رب اغفر لي) ويل . نسائي او دارمي

تخريج: سنن النسائي ۲۳۱۱۲، رقم: ۱۰۹۰ والدارمي ۳۴۸۱۱، ۳۴۹، رقم: ۱۳۲۴.

تشریح: دا روايت ابن ماجه رحمة الله عليه هم نقل کړی دی مگر د هغه روايت سوي دغه دعائيه کلمات درې واره مذکور دي يعني رسول الله صلى الله عليه وسلم به د دواړو سجودو په مينځ کي دغه دعاوي درې واره ويلې .

الفصل الثالث (درېيم فصل)

په تلوار سره د سجدې کولو منعه

﴿۸۳۲﴾: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ شَبَلٍ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالرحمن بن شبل رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم منعه فرمايلې ده

عَنْ نُقْرَةَ الْغُرَابِ وَافْتِرَاشِ السُّبُعِ وَأَنْ يُؤْطِنَ الرَّجُلُ الْمَكَانَ فِي الْمَسْجِدِ

د کارگه په ډول د مینو کي وهلو څخه او د حیوانانو په ډول د لاسونو غزولو څخه او د دې څخه چي سپری په مسجد کي ځای و ټاکي

كَمَا يُؤْطِنُ الْبَعِيرُ. رواه أبو داود والنسائي والدارمي.

د اوبن په ډول. ابوداؤد، نسائي او دارمي.

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۳۸۱۱-۵۳۹، رقم: ۸۶۲ والنسائي ۲۱۴۱۲، رقم: ۱۱۱۱ والدارمي ۳۴۸۱۱، رقم: ۱۲۲۳.

تشریح : په دې حديث کي د درو شيانو څخه منعه کيږي: اول شی خو دا چي څرنگه کارگه د دانې ټولو لپاره ژر ژر پر مخکې موبنکه وهلو سره دانې ټولوي همداسي د سجدې څخه په تلواره سر نه پورته کوي، دوهم دا چي حيوانات د مثال په توگه سپی، شرمونښ او داسي نور چي څرنگه خپل مړوندونه پر مخکې خپرولو سره کښيني همداسي د سجدې په وخت کي دي مړوندونه پر مخکې نه خپروي، دريم شی دا چي څرنگه اوبښ د خپل ناستي لپاره يو ځای ټاکي چي د هغه څخه پرته بل اوبښ هلته نسي کښينستلای همداسي په مسجد کي يو ځای دي د ځان لپاره نه ټاکي چي پر هغه ځای بل څوک نسي کښينستلای ځکه چي مسجد د ټولو لپاره دی څوک چي چيري غواړي هلته کښينستلای ښي د ځان لپاره يو ځای ټاکلو سره هلته دوهم سړی د ناستي څخه منعه کول مکروه او ممنوع دي.

علامه حلواني رحمه الله عليه ليکي چي زموږ د علماؤ په نزد دا مکروه دي چي په مسجد کي يو خاص جامه ددې لپاره و ټاکل سي چي د هغه پرته پر بله جامه به لمونځ نه کوي ځکه چي په دې ډول عبادت د هغه خاص جامې سره عادت جوړيږي چي د هغه څخه پرته پر يو بله جامه باندي لمونځ کول د سختۍ او گراني باعث جوړيږي حال دا چي عبادت په عادت سي نو هغه پرېښودل پکار دي په دې وجه هميشه روژل نيول مکروه دي، دا مسئله پر دې قياس کيږي چي په مسجد کي يو ځای د ځان لپاره ټاکل او هلته بل سړی د ناستي څخه منعه کول د شريعت په نگاه کي يو مستحسن کار نسي کيدای هر کله چي د هغه څخه مقصد هم ښه نه وي.

د سجدو په مینځ کي اقعاء منعه ده

﴿۸۴۳﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا عَلِيُّ إِنِّي أَحِبُّ لَكَ مَا أَحَبُّ لِنَفْسِي وَأَكْرَهُ لَكَ مَا أَكْرَهُ لِنَفْسِي لَا تُقْعَ بَيْنَ السُّجْدَتَيْنِ . رواه الترمذي .

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: اي علي! زه ستا لپاره هغه شی خوښوم کوم چي د ځان لپاره خوښوم او هغه شی ستا لپاره بد گنهم کوم چي د ځان لپاره بد گنهم نو ته د دوو سجدو په مینځ کي اقعاء (د سپي په ډول ناسته) مه کوه. ترمذي.

تخریج : سنن الترمذي ۷۲۱۲، رقم: ۲۸۲.

تشریح : د رسول الله ﷺ ذات اقدس خود ټول عالم لپاره سرتر پایه رحمت او شفقت وو مگر د خپل امت د خلکو لپاره به یې پایه شفیق وو د شفقت او محبت به یې دا اثر وو چي کوم شی به یې د ځان لپاره خوښوی هغه به یې د خپل امت لپاره هم خوښوی او کوم چي به یې نه خوښوی هغه به یې د خپل امت لپاره هم نه خوښوی، ددې جذبه اظهار به حضرت علي رضی الله عنه ته وفرمایه او دا به یې ښکاره کړه چي زه د دواړو سجدو په مینځ کي اقعاء د ځان لپاره نه خوښوم ځکه ستا او د نورو خلکو لپاره به یې هم نه خوښوم ددې څخه ځان وساتئ .

د اقعاء تحقیق : د اقعاء مطلب دادی چي داسي کښيني چي کوناتي به پر مخکې لگولي وي او ورنونه او پنډې به ولاړي وي او لاسونه به پر مخکې ایښي وي څرنگه چي پر مخکې کښيني د اقعاء صحیح معنی خو داده البته ځيني حضراتو ددې مطلب دا اخیستی دی چي د دواړو سجدو په مینځ کي د پښو په پنځو دریدو سره پر پنډې چي کښيني ددې څخه ماسوا ددې نوري معناوي به یې هم لیکلي دي په هر حال د اقعاء کوم شکل چي اختیار کړل سوی دی د دواړو سجدو په مینځ کي هغه اختیارول د ټولو علماؤ په اتفاق سره مکروه دی .

په رکوع او سجده کي ملا سیده کول

﴿۸۳۴﴾: وَعَنْ طَلْقِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَنْفِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى صَلَاةِ عَبْدٍ لَا يُقِيمُ فِيهَا صَلْبَهُ بَيْنَ رُكُوعَيْهَا وَسُجُودَيْهَا. رواه أحمد .

د حضرت طلق بن علي الحنفي رحمه الله څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : الله جل جلاله د هغه بنده لمانځه ته نه گوري چي د خپل لمانځه په رکوع او سجده کي خپله ملا نه سیده کوي . احمد

تخریج : الامام احمد في مسنده ۲۲/۴ .

تشریح : د الله جل جلاله په دربار کي هغه لمونځ د مقبولیت درجې ته رسیږي چي د هغه ټوله ارکان په پوره توگه سره اداء کړل سي که یو رکن د خپل قواعد او آداب سره سم صحیح نه وي نو لمونځ د مقبولیت درجې ته نه رسیږي رکوع او سجده د لمانځه مهم ارکان دی که په دې کي نقص پاته سي نو گویا پوره لمونځ ناقص سو چي د هغه په وجه هغه لمونځ د پوره والي او کمال مرتبه ته نه رسیږي نو ددې حدیث په ذریعه خبر ورکول کیږي چي په رکوع او سجدو کي پوره

احتياط کول پکار دي يعني د مخکي رکوع او سجدي څخه د را پورته کيدو ورسته ملا په کږولو سره بغير د دويمي رکوع او سجدي ژر ژر ولاړ سي نو هغه رکوع او سجده به د ادا کولو مستحق نه وي د هغه نتيجه به دا وي چي هغه لمانځه ته به خداوند قدوس ونه گوري يعني هغه به قبول نه کړي .

لاسونه هم سجده کوي

﴿۸۳۵﴾: وَعَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ مَنْ وَضَعَ جَبْهَتَهُ بِالْأَرْضِ فَلْيَضَعْ كَفَّيْهِ عَلَى الَّذِي وَضَعَ عَلَيْهِ جَبْهَتَهُ ثُمَّ إِذَا رَفَعَ فَلْيَرْفَعْهُمَا فَإِنَّ الْيَدَيْنِ تَسْجُدَانِ كَمَا يَسْجُدُ الْوَجْهُ . رواه مالك .

د حضرت نافع رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابن عمر رضي الله عنه به ويل څوک چي خپل تندي پر مخکه ولگوي يعني سجده وکړي نو هغه ته پکار ده چي خپل لاسونه پر هغه ځای ولگوي چي پر کوم يې تندي ايښی وي بيا چي د سجدي څخه پورته کيږي نو دواړه لاسونه دي پورته کړي ځکه چي لاسونه هم داسي سجده کوي لکه څرنگه چي مخ سجده کوي ، مالک

تخريج: مالک في الموطا ۱/۱۶۳، رقم: ۶۰.

تشریح: لمونځ کونکی چي سجدي ته ځي نو يوازي د هغه تندي او پزه سجده نه کوي بلکه د هغه هر اندام په دربار الهي کي کښته کيږي او سجده کوي ځکه فرمايل سوي دي چي د سجدي په وخت کي لاسونه هم پر مخکه د تندي ايښودو پر ځاي يعني د تندي برابر ايښول پکار دي چي د لاسونو سجده هم پوره سي .

په سجدي کي دواړه لاسونه په کوم ځای کي کښيږدي .

ددې حديث څخه معلومه سوه چي په سجده کي دواړه لاسونه دې د تندي برابر ايږدي د حنفيه مختار مذهب هم دادی د شافعيانو حضراتو په نزد مختار مذهب دادی چي په سجده کي دواړه لاسونه د اوږو برابر ايښودل پکار دي .

د حديث الفاظ (فاليضع كفيه علي الذي... الخ) مطلب يې دادی چي دواړه لاسونه دي د تندي برابر کښيښودل سي مگر ددې معنی دا هم اخيستل کيدای سي چي دواړه لاسونه دي هم پر مخکه داسي کښيږدي څنگه چي تندي يې ايښی وي يعني مخ پر قبله دي ساتي . والله اعلم

=====

بَابُ التَّشْهَدِ (دالتحيات بيان)

د شهادت معنی شاهدي ورکول او داسي رښتيا خبره کول چي په هغه کي زړه د ژبي سره وي يعني کومه خبره چي په ژبي سره ورکړل سي هغه په زړه کي هم وي ، تشهد وايي شاهد کيدو ته او د هغه علم اظهار ته چي په زړه کي وي .
د شريعت په اصطلاح کي تشهد (اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد ارسول الله) او هغه ذکر چي د لمانځه په قعده کي يې وايي هغه ته هم ويلای سې گويا التحيات ته تشه. حُکمه وايي چي په دې کي د شهادتين کلمه هم ويل کيدای سي .

الفصل الأول (لومړی فصل)

په تشهد کي د لاسو اېښودو طريقه

﴿۸۴۶﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَعَدَ فِي التَّشْهَدِ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ د تشهد لپاره کښېنستی

وَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِهِ

نو چپه لاس به يې پر چپه وړانه او راسته لاس به يې پر راسته وړانه کښېښودی

الْيُمْنَى وَعَقَدَ ثَلَاثَةً وَخَمْسِينَ وَأَشَارَ بِالسَّبَّابَةِ وَفِي رَوَايَةٍ كَانَ إِذَا جَلَسَ فِي

او خپل لاس به يې د (۵۳) عدد په ډول بندوی او د شهادت په گوتي سره به يې اشاره کول ، په

يو بل روايت کي دا الفاظ دي کله چي به رسول الله ﷺ کښېنستی په

الصَّلَاةِ وَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَرَفَعَ إصْبَعَهُ الْيُمْنَى الَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ فَدَعَا

لمانځه کي نو دواړه لاسونه به يې پر خپلو وړنو اېښودل او د راسته لاس هغه گوته چي د بتي

گوتي سره ده پورته کول او دعاء به يې غوښتل ،

بِهَا وَيَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى رُكْبَتِهِ الْيُسْرَى بِأَسْطَافِهَا عَلَيْهَا . رواه مسلم

او چپه لاس به يې خلاص پر چپه ورون اينښودی . مسلم

تخريج : صحيح مسلم ۴۰۸۱، رقم: ۱۱۵ - ۵۸۰.

تشریح : د درو پنځوس عدد په ډول: مطلب دادی چي اهل حساب د شمیر په وخت کي گوتي څنگه بندوي هغوی هره گوته د یو ټاکلي عدد لپاره ټاکل ده چي هغه د یويز لپاره دلته کښېښودل سي او د لسيز او سلیز او زیریز لپاره فلانی فلانی ځای ، نو د راوي د ویلو مطلب دادی چي رسول الله ﷺ د شهادت گوته د اشارې لپاره د پورته کولو وخت کي پاته گوتي داسي بندولې لکه څرنګه چي د درو پنځوس لپاره گوتي بندوي او د هغه صورت دادی چي غچۍ گوته د هغه نژدې گوته او د مینځ گوته بنده کړل سي او د شهادت گوته خلاصه کړل سي او د بټي گوتي سره د شهادت د گوتي په بیخ کي کښېښودل سي دې ته د درو پنځوس عدد وایي، امام شافعي رحمه الله علیه او د یوه روایت سره سم امام احمد رحمه الله علیه پر دغه حدیث باندي د عمل کولو سره دا طریقه اختیار کړې ده.

د حنفیه په نزد د شهادت د گوتي پورته کولو طریقه

اوس تاسو د درو پنځوس عدد په وضاحت سره ووايه همداسي یو عدد تسعین (۹۰) دی د هغه شکل دا وی چي غچۍ گوته او نژدې گوته بنده کړل سي او د شهادت گوته خلاصه سي او د بټي گوتي سر د مینځ د گوتي پر سر د اینښودو سره د حلقې شکل ورکړي امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه فرمایي د شهادت د گوتي د پورته کولو لپاره دا طریقه اختیارول پکار دي د امام احمد رحمه الله علیه یو قول هم دادی د امام شافعي رحمه الله علیه قول قدیم هم دادی او دا طریقه د مسلم رحمه الله علیه د راتلونکي روایت څخه هم ثابت ده چي عبد الله بن زبیر ؓ څخه روایت دی همداسي احمد رحمه الله علیه او ابوداود رحمه الله علیه هم د حضرت وائل ابن حجر رض څخه نقل کړی دی .

د امام مالک رحمه الله علیه مذهب دادی چي د راسته لاس ټولي گوتي دي بندي کړل سي او د شهادت گوته دې پورته کړل سي .

په ځینو حدیثو کي د گوتو بندولو بغیر د شهادت په گوتي سره اشاره کول هم ثابت دي د ځینو حنفي علماوو په نزد داسي معلومیږي چي خپله د رسول الله ﷺ عمل به هم همداسي مختلف وو چي کله به یې اشاره بغیر د حلقه جوړولو او کله به یې په عقد سره کول په دې وجه ددې مختلفو حدیثو توجیه چي د هغه څخه دا دواړه حدیثونه ثابتیږي داسي کیږي .

ماوراء النهر يعني بخارا او سمرقند وغيره او د هندوستان حنفيه دا عمل د عقل او اشارت يعني د راسته لاس گوتي بندولو سره د شهادت گوته پورته کول ترک کړی دی ممکنه ده د صاحب مظاهر حق علامه نواب قطب الدين په زمانه کي د هندوستان حنفيه د عمل عقداو اشارت د پريښولو قائل وو خو اوس ټول حنفي ددې قائل دي که څه هم متدقمين کي دا عمل جاري وو خو متاخرينو په دې کي اختلاف کړی دی مگر د حرمين او د عرب د نورو په رقمرو علماوو په نزد مختار مذهب عقد و اشارت کول دي .

علامه شيخ ابن الهمام رحمة الله عليه چي د هغه شمير محققينو په حنفيه کي کيږي فرمايلي دي چي اول تشهد يعني په التحيات کي تر شهادتين پوري خولاس خلاص ساتل پکار دی او د تهليل يعني لا اله الا الله ويلو ذکر کولو تسبيح ويلو په وخت کي گوتي بندول پکار دي او د شهادت په گوتي سره اشاره کول پکار دي موصوف ليکي چي د اشاره کولو څخه منعه کول د روايت څخه خلاف دی .

په محيط کي ذکر دي چي د راسته لاس د شهادت گوته پورته کول د امام اعظم ابو حنيفه رحمة الله عليه او د امام محمد رحمة الله عليه په نزد سنت دي او د امام ابويوسف رحمة الله عليه څخه هم ثابت دي علامه نجم الدين زاهدي رحمة الله عليه فرمايي زموږ د علماوو په متفقو طور سره دا قول دی چي د اشارت عمل سنت دی هر کله چي د صحابه کرام رضي الله عنهم تابعينو آثمه دين محدثين عظام فقهايي امت او د علمايې کوفه او د مدينه ټولو علماؤ مذهب دادی چي په التحيات کي د شهادت په وخت د راسته لاس د شهادت گوته پورته کول يعني د وحدانيت اشاره کول پکار دي او دا چي ددې ثبوت کي ډير حديثونه او د صحابه رض اقوال وارد دي نو بيا په دې عمل کول اولي او ارجح دي .

د اشاره کولو طريقه داده چي کله کلمه شهادت ته ورسېږي نو د شافعيه په نزد الا الله ويلو په وخت د شهادت گوته پورته کول پکار ده او د حنفيه په نزد کم وخت چي لا اله الا الله وايي نو گوته دي پورته کړي او کله چي الا الله ووايي نو گوته دې کښيږدي په دې سلسله کي دومره خبره هم نوره ياد ساتل پکار دي چي د گوتي پورته خواته دي اشاره نه کوي چي د جهت وهم پيدانه سي .

د حديث الفاظ يدعوا بها دې سره دعا غوښتلو مطلب دادی چي رسول الله صلي الله عليه وآله وسلم به د شهادت گوته پورته کولو سره د وحدانيت اشاره کوله چي د هغه خواته په ترجمه کي اشاره سوې ده يا د دعا څخه مراد ذکر دی ځکه چي ذکر کونکی هم د انعام او اکرام مستحق وي .

د حديث آخري جملہ چي چپہ لاس به يې پر خپلو ورنو خلاص ساتلو ددې مطلب دادی چي چپہ لاس به يې زنگون ته نژدې يعني پر ورنو باندي خلاص مخ پر قبله ايښودی .

(۸۴۷): وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن زبير رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله صلی الله علیه و آله

إِذَا قَعَدَ يَدْعُو وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى فَخِذِهِ الْيُمْنَى وَيَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى فَخِذِهِ

په لمانځه کي کښېنستی نو راسته لاس به يې پر راسته وړانه کښېښودی او چپه لاس به يې پر

الْيُسْرَى وَأَشَارَ بِإصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ وَوَضَعَ إِبْهَامَهُ عَلَى إصْبَعِهِ الْوُسْطَى وَيُلْقِمُ

كَفَّهُ الْيُسْرَى رُكْبَتَهُ . رواه مسلم

چپه وړانه ايښودی او د شهادت په گوته سره به يې اشاره کول او ټټه گوته به يې د منځنۍ

گوتي سره يو ځای کولو څخه حلقه جوړول او په چپه لاس سره به يې خپل چپه زنگون

نيوی . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم : ۴۰۸۱۱ ، رقم : ۱۱۳ - ۵۷۹ .

تشریح : څرنگه چي اوس مخکي ښودل سوي دي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه مذهب

دادی چي په التحيات کي کلمه شهادت د ويلو په وخت کي د راسته لاس گوته پورته کولو په

وخت دا طريقه اختيارول پکار دي چي غچۍ گوته او د هغه نژدې گوته بنده کړل سي او د ټټي

گوتي سرد مينځ گوتي پر سر ايښودو سره حلقه جوړه کړل سي او د شهادت گوته پورته کړل سي .

د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد د التحيات ويلو سره د ناستي په وخت کي همداسي

حلقه جوړول پکار ده مگر د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه په نزد دا حلقه د گوتي پورته

کولو پر وخت جوړول پکار دي .

(۸۴۸): وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به موږ د نبي کریم صلی الله علیه و آله سره لمونځ کوی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَا السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ قَبْلَ عِبَادَةِ السَّلَامُ عَلَى جِبْرِئِيلَ السَّلَامُ

نوپه ناسته کي به مودا ويل : پر الله دي سلام وي د بند گانو څخه وړاندي پر جبرائيل عليه السلام دي
سلام وي او سلام دي وي

عَلَىٰ مُيَكَاثِيلَ السَّلَامُ عَلَىٰ فُلَانٍ فَلَمَّا انْصَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

پر ميکائيل عليه السلام او پر فلان دي سلام وي، يوه ورځ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د لمانځه څخه فارغ سو

أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ قَالَ لَا تَقُولُوا السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ فَإِذَا

نو موږ ته متوجه سو او وه يې فرمايل : پر الله صلى الله عليه وسلم سلام مه وياست ځکه چي الله صلى الله عليه وسلم په خپله
سلام دی کله چي

جَلَسَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَقُلْ التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ

تاسو لمونځ کوي نو په ناسته کي دا وياست (التحيات لله والصلوات والطيبات السلام

عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ

عليک ايها النبي ورحمة الله وبركاته ، السلام علينا وعلى عباده الله

الصَّالِحِينَ فَإِذَا قَالَهَا أَصَابَتْ كُلَّ عَبْدٍ لِلَّهِ صَالِحٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَشْهَدُ

الصالحين، څوک چي دا کلمات وويي نو د هغه سلام هر نیک بنده ته چي په آسمان او مخکي
کي وي رسيږي بيا دا کلمات رسول الله صلى الله عليه وسلم پر دې الفاظو ختم کړل (اشهد

أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ثُمَّ يَتَخَيَّرُ مِنَ الدُّعَاءِ

أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ فَيَدْعُوهُ . متفق عليه

ان لا اله الا الله....) او ددې وروسته چي کومه دعاء به يې خوښه وه د الله څخه به يې غوښتل .
بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۳۱۱، رقم : ۶۲۳۰ و مسلم ۳۰۱۱ - ۳۰۲، رقم : ۴۰۲ - ۵۵ .

تشریح : ابن مالک رحمه الله عليه فرمايي چي کله رسول الله صلى الله عليه وسلم ته معراج حاصل سو او د الله
تعالی په دربار کي حاضر سو نو د الله جل شانہ په تعريف کي ېې دا کلمات وويل :

التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ

ژباړه: ټول تعريفونه، مالي او بدني عبادتونه الله تعالى لره دي.

ددې په جواب كي د الله تعالى د لوري دا وفرمايل سول:

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

ژباړه: پرتا دي سلام وي او د الله تعالى رحمتونه او برکتونه.

ددې وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل:

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

ژباړه: پر موږ دي هم سلام وي او د الله تعالى پر نيكو بندگانو دي هم سلام وي.

بيا جبرائيل عليه السلام وويل:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

ژباړه: زه ددې شاهدي ورکوم چي د الله تعالى څخه پرته بل معبود نسته او شاهدي ورکوم چي

محمد ﷺ د الله تعالى رسول دی.

په هر حال په «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ» كي د نيكو بندگانو په قيد لگولو سره دې

ته اشاره سوې ده چي پر بدبخت او بدکاره بندگانو باندي سلام ليرېل يا هغوی ته سلام کول

مناسب نه دي ددې سعادت حقدار او وړ هغه بندگان دي چي د خپل عقيدې، فکر، اعمال او

کړنو په اعتبار د الله تعالى او د هغه د رسول په نظر كي خوښ وي چي صالح ورته ويل کيږي، او

صالح بنده هغه دی چي د حقوق الله او حقوق العباد دواړو خيال په نظر كي ساتي او دواړه پوره کوي.

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله عليه فرمايلي دي چي صلاح په اصل كي د هغه حالت

نوم دی چي په هغه كي د بنده ذاتي ارادې او خواهشات د مرگ پر گودر راکنسته سي او د الله

تعالى په مراد او مقصد قائم پاته سي چي د هغه په وجه هغه بنده د صالح ويلو مستحق سي، نو

بنده ته پکار ده چي هغه د پروردگار پر رضا او خواهش باندي په دې کیفیت سره راضي او خپل

ټول امور الله تعالى ته داسي وسپاري لکه څرنگه چي نوی پيدا سوی ماشوم د تي ورکونكي په

لاس كي يا مړی د غسل ورکونكي په لاس كي وي.

علماء ليکي چي هر کله بنده دې مرتبې ته ورسېږي او د هغه د بندگۍ او اطاعت جذبه

دومره لطيفه او پاکه سي نو هغه په يقيني توگه سره د ټولو دنياوي او جسماني او نفساني آفات

او بلاگانو څخه محفوظ او مامون وي، په آخر كي په دې خبره هم پوه سئ چي التحيات د دواړو

قعد و په مينځ کي ويل پکار ده او دا چي د مينځ قعد و واجب ده او آخري قعد و فرض ده .

﴿۸۳۹﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به

يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ فَكَانَ يَقُولُ التَّحِيَّاتُ

مورته تشهد داسي را بنودل لکه څرنگه چي به يې د قرآن يو سورت را بنودی ، رسول الله صلي الله عليه وسلم به

ويل : التَّحِيَّاتُ

الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ

الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ سَلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ

وَبَرَكَاتُهُ سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

وَبَرَكَاتُهُ سَلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ . رواه مسلم ، ولم اجد في الصحيحين ولا

في الجمع بين الصحيحين سلام عليك و سلام علينا بغير الف و لام ولكن

رواه صاحب الجامع عن الترمذي .

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ (مسلم . ما سلام عليك او سلام علينا بپله الف او لام څخه نه په

صحيحين کي ليدلی دی او نه د بين الصحيحين په جمع کي مگر صاحب د جامع د ترمذي څخه

روایت کړی دی .

تخريج : صحيح مسلم ۳۰۲، ۳۰۳، رقم: ۶۰-۴۰۳، وسنن الترمذي ۸۳۷۲، رقم: ۲۹۰.

تشریح : په دې روايت کي ابن عباس رضي الله عنه د تشهد يعني التحيات کوم الفاظ چي نقل کړي

دي پر هغه شافعيه حضرات عمل کوي او د التحيات دا الفاظ وايي مگر د حنفيه حضراتو په

نزد دلت د ابن مسعود رضي الله عنه روايت سوی تشهد الفاظو باندي چي ددې څخه په مخکي روايت

کي تير سوي دي عمل کيږي د عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه روايت سوی حديث د تشهد په باره کي

محدثين صراحت کوي چي دا صحيح دی .

علامه ابن حجر شافعي رحمة الله عليه فرمايي چي د تشهد په اړه ثومره حديثونه چي روايت دي په هغه ټولو کي د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه روايت سوي حديثونه تر ټولو زيات دي .
امام احمد رحمة الله عليه هم د ابن مسعود رضي الله عنه په حديث عمل کوي او صحابه او تابعين کي د اکثر اهل علم معمول هم د دوی د حديث مطابق وو بيا خپله د رسول الله ﷺ په باره کي نقل دي چي رسول الله ﷺ د ابن مسعود رضي الله عنه روايت سوي حديث د تشهد په باره کي حکم فرمايلي وو چي دادی خلکو ته وښودل سي په مسند امام احمد بن حنبل رحمة الله عليه کي نقل دي چي رسول الله ﷺ ابن مسعود رضي الله عنه ته حکم ورکړی وو چي هغه دا تشهد خلکو ته وروښيي .

په يو دوهم روايت کي ذکر دي چي ابن مسعود رضي الله عنه فرمايل چي رسول الله ﷺ زما لاس ونيوی څرنگه چي ماته ېې د قرآن تعليم را کوی همداسي ماته ېې دا تشهد هم وښودی .

بيا د ابن مسعود رضي الله عنه او ابن عباس رضي الله عنه په روايتونو کي دا هم لوی فرق دی چي د ابن مسعود رضي الله عنه او ابن عباس رضي الله عنه روايت يوازي په مسلم کي نقل سوي دی هر کله چي د ابن عباس رضي الله عنه روايت يوازي په مسلم کي نقل سوي دی د امام مالک رحمة الله عليه په باره کي ويلي دي چي هغوی هغه تشهد اختيار کړ کوم چي د حضرت عمر رضي الله عنه څخه نقل دی التحيات لله الزاکیات لله الطيبات لله الصلوة عليك ايها النبي الخ)

په هر حال علماء دا ليکي چي دا پوره بحث يوازي د اوليت او افضليت سره متعلق دی يعني د امام اعظم ابو حنيفه رحمة الله عليه په نزد د ابن مسعود رضي الله عنه تشهد ويل افضل دی او د امام شافعي رحمة الله عليه په نزد د ابن عباس رضي الله عنه روايت سوي تشهد افضل دی مگر تر څوپوري چي د جواز سوال دی نو مسئله داده چي په دې کي کوم تشهد هم وغواړي ويل ېې جائز دي .

د روايت اخري الفاظ (ولم اجد الخ) څخه در اصل مولف مشکوة صاحب پر مصابيح باندي يو اعتراض کيږي هغه دا چي صاحب مصابيح د ابن عباس رضي الله عنه څخه په روايت سوي تشهد کي سلام عليك او سلام علينا بغير الف لام ذکر کړی دی حالانکه دغسي دا روايت په بخاري او مسلم کي نقل دی نو د صاحب مصابيح دا روايت په اول فصل کي ذکر کول صحيح نه دی . والله اعلم .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د اشارې پر وخت د شهادت گوته متحرک اېښودل

﴿۱۵۰﴾: وَعَنْ وَاثِلِ بْنِ حُجْرٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثُمَّ

د حضرت واثل بن حجر رضي الله عنه څخه روايت دی چې هغه وويل: بيا رسول الله صلی الله علیه و آله

جَلَسَ فَأَفْتَرَشَ رِجْلَهُ الْيُسْرَى وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُسْرَى عَلَى فَخْذِهِ الْيُسْرَى

په لسانڅه کي کښېنستی چپه پښه يې و غزول او چپه لاس يې پر چپه ورون کښېښودی

وَمَدَّ مِرْفَقَهُ الْيُمْنَى عَلَى فَخْذِهِ الْيُمْنَى وَقَبَضَ ثُنْتَيْنِ وَحَلَقَ حَلَقَةً ثُمَّ رَفَعَ

او د راسته لاس څنگل يې د بغل څخه جلا کړه راسته لاس يې پر راسته ورون کښېښودی او دوي گوتي يعني کوچنۍ او د هغې سره بله گوته يې بنده کړه او د منځنۍ گوتي او بټي گوتي حلقه يې جوړه کړه او بيا يې پورته کړه

أَصْبَعَهُ فَرَأَيْتُهُ يُحَرِّكُهَا يَدْعُو بِهَا. رواه أبو داود والدارمي.

د شهادت گوته ، ما وليدل چې رسول الله صلی الله علیه و آله به دې گوتي ته حرکت ورکوي او په دې سره به يې اشاره کول. ابو داود او دارمي .

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۸۷/۱، رقم: ۹۵۷، والدارمي ۳۶۲/۱، رقم: ۱۳۵۷.

د لغاتو حل: (وحد): ای فصل بين مرفقه وجنبه (څنگل او بغل بېلول).

تشریح: دا حديث د يو مسلسل حديث ټوټه ده چې په هغه کي د رسول الله صلی الله علیه و آله د ټول لمانځه تفصيل ذکر سوی دی په دې موقع باندي د لمانځه رعايت پيش نظر د جلسې کيفيت ذکر کول مقصد وه ځکه (ثم جلس) څخه يوازي دا ټوټه ذکر سوي ده .

ددې حديث څخه دا معلومېږي چې د شهادت گوته په پورته کولو سره هغه متحرک اېښودل پکار ده د امام مالک رحمه الله عليه مذهب دادی چې د اشارې په وخت گوته پورته کول پکار دي مگر د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه په نزد گوته متحرک نه ده ساتل پکار ځکه چې ددې وروسته حديث لايتحرکها په ويلو سره په صراحت سره ددې فعل څخه منعه کړې ده .

ترڅو پوري چې ددې حديث د الفاظو تعلق دی نو ويل کيدای سي چې دلته (يتحرکها) يعني حرکت ورکولو څخه مراد ګوته پورته کول دي ځکه چې ګوته پورته کولو کې هم په هر حال حرکت وي په دې توجه په دې حديث او مابعد حديث کې تطبيق به هم وسي .

د اشارې پړ وخت ګوته متحرک اېښودل نه ده پکار

﴿۸۵۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُشِيرُ بِأَصْبَعِهِ إِذَا دَعَا وَلَا يُحَرِّكُهَا. رواه أبو داود والنسائي وزاد أبو داود ولا يجاوز بصره إشارته .

د حضرت عبد الله بن زبير رضي الله عنه څخه روايت دی چې کله به رسول الله ﷺ په لمانځه کې کلمه شهادت ويل نو په ګوتي سره به يې اشاره کول مګر دې ته به يې حرکت نه ورکوی . ابوداؤد او نسائي

تخريج: سنن ابی داؤد ۶۰۴/۱، رقم: ۹۹۰ والنسائي ۳۷/۳، رقم: ۱۲۶۹.

تشریح: د ابوداود دا روايت سوي اخري الفاظ مطلب دادی چې د ګوته پورته کولو په وخت کې د رسول الله ﷺ نظر به پر ګوتي وو بلي خواته به يې نه کتل چې د خيال اتو رخ بلي خواته نسي بلکه د توحيد مضمون به يې په زړه کې وو او خشوع او خضوع ورته حاصله سي .

اشاره يوازي په ګوته سره کول پکار ده

﴿۸۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ إِنَّ رَجُلًا كَانَ يَدْعُو بِأَصْبَعَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحَدًا أَحَدٌ. رواه الترمذي والنسائي والبيهقي في الدعوات الكبير .

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې يو سړي په لمانځه کې په دوو ګوتو سره اشاره وکړه نو رسول الله ﷺ هغه ته وفرمايل په يوې ګوتي سره، په يوې ګوتي سره (اشاره کوه) .

تخريج: سنن الترمذي ۵۲۰/۵، رقم: ۳۵۵۷ والنسائي ۳۸/۳، رقم: ۱۲۷۱.

تشریح: څرنگه چې ابوداؤد او نسائي صراحت کړی دی سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه په قعده کې په ګوتو سره کلمه شهادت ويلو سره د واپړو لاسونو سره د شهادت د ګوتو سره د وحدانيت اشاره کول، رسول الله ﷺ دا وليدل نو هغه يې ددې طريقې څخه منعه کړ او هغه ته يې حکم ورکړ چې د قاعدې مطابق يوازي يوه ګوته يعني د راسته لاس د شهادت ګوته پورته کول پکاره ده .

په قعده کي د لاسو په زور کښېستل نه دي پکار

﴿۸۵۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَجْلِسَ الرَّجُلُ فِي الصَّلَاةِ وَهُوَ مُعْتَمِدٌ عَلَى يَدِهِ . رواه أحمد وأبو داود . وفي رواية له نهى أن يعتمد الرجل على يديه إذا نهض في الصلاة

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې څخه منعه فرمايلې ده چې سړی په لمانځه کي په لاسو تکیه کولو سره کښيني، احمد او ابوداؤد . او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې څخه منعه فرمايلې ده چې د سجده څخه د خپلو لاسو په مرسته را پورته سي .

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۴۷/۲، وابوداؤد ۶۰۴/۱، رقم: ۹۹۲.

تشریح: د حديث د اول جزء مطلب خو دادی چې هر کله يو سړی په قعده کي کښيني يا د قعده څخه ودرېږي نو هغه ته پکار ده چې د لاس په زور نه کښيني او نه ولاړ سي . د دوهم جزء مطلب دادی چې د سجده وغيره څخه د راپورته کيدو وخت هم د لاسونو مرسته اخيستل نه دي پکار يعنې لاسونه پر مخکه د اېښودو بغير دي د گوندو په مرسته راپورته سي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه عمل پر دې حديث دی .

د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد لاسونه پر مخکه اېښودو سره د سجده وغير څخه راپورته کېدل صحيح دي، د هغه مستدل هغه حديث دی چې د هغه څخه ثابتېږي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د راپورته کيدو په وخت کي لاسونه پر مخکه اېښودل، حنفيه ددې حديث تاويل دا کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دا کار پر ضعف او سپين ږير توب باندي محمول وو چې هغه وخت به د ضعف او کمزوري په وجه رسول الله صلى الله عليه وسلم لپاره بغير د لاسو اېښودلو ممکن نه وه ځکه د لاسونو په زور به پورته کيدی کله رسول الله صلى الله عليه وسلم به بغير د څه عذر لاسونه پر مخکه د اېښودو سره نه راپورته کيدی .

د قعدو په اندازه کي فرق

﴿۸۵۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ كَأَنَّهُ عَلَى الرَّصْفِ حَتَّى يَقُومَ . رواه الترمذي وأبو داود والنسائي

د حضرت عبداللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول اللہ ﷺ به د اولو دوو رکعتو په ناسته کي دومره کښینستی لکه پر تودې ډبري چي ناست وي تر هغو چي دریدی به . ترمذي، ابوداؤد او نسائي

تخریج: سنن ابی داؤد ۶۰۶۱۱، رقم: ۹۹۵، والترمذي ۲۰۲۱۲، رقم: ۳۶۶ والنسائي ۲۵۳۱۲، رقم: ۱۱۷۵

د لغاتو حل: (الرصف): الحجارة المحماة على النار (پر اور توده سوي ډبره).

تشریح: مطلب دادی چي څرنګه يو سړی پر توده ډبري ترزيات وخت پوري نسي کښینستلای بلکه ژر راپورته کيږي همدا سي رسول الله ﷺ به په اوله قعده کي يوازي التحيات ويل نوري دعا ګاني درود وغيره به ېې نه وايه ځکه د التحيات په ويلو سره په پورته کيدو ددې برعکس په آخري قعده کي د التحيات سره به ېې درود او نوري دعا ګاني هم ويلې ځکه چي په هغه کي به د ناستي مقدار په اولي قعده کي د ناستي مقدار څخه زيات وو .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۸۵۵﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به موږ ته تشهد داسي رابنودل

كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ

لکه د قرآن کریم يو سورت ، او هغه تشهد دادی: بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ

وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى

وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى

عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ

عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ

وَرَسُولُهُ أَسْأَلُ اللَّهَ الْجَنَّةَ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ . رواه النسائي .

وَرَسُولُهُ أَسْأَلُ اللَّهَ الْجَنَّةَ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ . نسائي .

تخریج : سنن النسائي ۲۴۳/۲، رقم: ۱۱۷۴.

د شهادت گوته د شیطان لپاره د تکلیف باعث ده

﴿۸۵۶﴾: وَعَنْ نَّافِعٍ قَالَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِذَا جَلَسَ فِي الصَّلَاةِ وَضَعَ

د حضرت نافع رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې کله به عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ په لمانځه کې کښېنستی نو اېښودل یې

يَدَيْهِ عَلَى رُكْبَتَيْهِ وَأَشَارَ بِأَصْبَعِهِ وَاتَّبَعَهَا بَصَرُهُ ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

دواړه لاسونه پر زنګنو او په ګوتي سره به یې اشاره کول او نظریه یې پر ګوته ساتی بیا یې وویل چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي :

لَهِيَ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْحَدِيدِ . يَعْنِي السَّبَابَةَ . رواه أحمد .

دا ګوته (پورته کول) پر شیطان باندې تر اوسپنې زیاته سخته ده . احمد

تخریج : الامام احمد في مسنده ۱۱۹۱۲.

تشریح : مطلب دادی چې د شیطان خواهش خو دادی چې هر سړی په ضلالت، ګمراهي، کفر او شرک کې اخته کړي مګر کله چې هغه یو لمونځ کونکي وويني چې د هغه د خواهش خلاف د کفر او شرک څخه بیزاري کولو سره د شهادت په ګوته په اشاره کولو سره د الله وحدانیت ښکاره کوي نو د هغه په امیدونو پرېښه پریوځي او هغه وخت هغه ته دومره سخت تکلیف ورسېږي څومره چې د نیزې وغیره په وهلو سره رسیږي .

تشهد په کرار اواز ویل سنت ده

﴿۸۵۷﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ كَانَ يَقُولُ مِنَ السُّنَّةِ إِخْفَاءُ التَّشْهَدِ . رواه أبو

داود والترمذي وقال هذا حديث حسن غريب .

د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې هغه به ویل چې تشهد کرار ویل سنت دی . ابوداؤد او ترمذي . ترمذي دا هم روایت کړي دي چې دا حدیث حسن غریب دی

تخریج : سنن ابی داؤد : ۶۰۲/۱، رقم: ۹۸۶، والترمذي ۸۴/۲-۸۵، رقم: ۲۹۱.

تشریح : هر کله چي يو صحابي د يو کار په باره کي دا ووايي چي دا سنت دی نو د هغه دا قول به د قال رسول الله ﷺ په حکم کي وي يعني هغه حديث به مرفوع وي د ابن مسعود رضی الله عنه ددي حديث پيش نظر د جمهور محدثينو او فقهاؤ مذهب دادی چي تشهد يعني التحيات په کرار اواز سره ويل پکار ده .

=====

بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَفَضْلِهَا

د درود شريف د فضيلت بيان

په لغوي توگه د صلوة معنی دعا، رحمت او استغفاره او د درود مطلب دی د بندگانو له خوا د رسول الله ﷺ لپاره د الله تعالی څخه داسي رحمت غوښتل چي د دنیا او آخرت دواړو خیر پکښي شامل وي .

الله تعالی بندگانو ته پر رسول الله ﷺ باندي د صلوة او سلام يعني درود لیرولو حکم کړی دی : ارشاد رباني دی :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

ژباړه : اې مؤمنانو! پر رسول الله ﷺ باندي رحمت او سلام وليږئ .

د امت د علماؤ پر دې خبره اجماع ده چي د الله تعالی دا حکم د وجوب لپاره دی ځينو حضراتو ويلي دي څومره چي د رسول الله ﷺ نوم مبارک واوريدل سي هغومره واره درود ويل پکار دی ځيني حضرات وايي چي په ټول ژوند کي يوازي يو وار د رسول الله ﷺ د نبوت گواهي ورکول فرض ده همداسي په پوره عمر کي يوازي يو وار پر رسول الله ﷺ درود ويل فرض دی ددې وروسته زيات نه زيات درود ويل مستحب، مسنون او د شعار اسلام څخه دی چي په هغه کي د بې حساب اجر او ثواب وعده ده .

قاضي ابوبکر رحمه الله عليه فرمايي الله تعالی پر مؤمنانو فرض کړي دي چي پر رسول الله ﷺ باندي درود او سلام وليږئ په دې اړه يو خاص وخت ټاکلی نه دی ځکه واجب دي چي درود او سلام زيات تر زياته وويل سي ، او په دې اړه غفلت ونه کړل سي مگر ځينو حضراتو د قاضي ابوبکر رحمه الله عليه ددې قول په مقابل کي لومړني قول ته ترجيح ورکړې ده .

په التحیات کی درود ویل سنت دی که فرض ؟

امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ په التحیات کی درود ویلو ته فرض ویلی دی مگر علماؤ صراحت کړی دی چي د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ دا قول نادر دی ، په دې مسئله کی د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ موافق هیڅ عالم نسته .

د امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ معتمد او مفتی به قول دادی که یو سړی په یو مجلس کی څو واره د رسول الله ﷺ نوم مبارک واورې نو پر هغه باندي یوازې یو وار درود ویل واجب دي او هر وار ویل مستحب دي او په التحیات کی درود ویل سنت دي .

د صلوٰة او سلام الفاظ د انبیاءو څخه پرته د بل چا لپاره جائز دی که یا ؟

د علماؤ په نزد په دې خبره کی اختلاف دی چي د انبیاءو څخه پرته د نورو خلکو د نومو سره د صلوٰة او سلام الفاظ استعمال جائز دي که یا ، د مثال په توگه د رسول الله ﷺ د نامه سره د صلی الله علیه وسلم یا د نورو انبیاءو د نومو سره علیه السلام وایي او لیکي ، نو همداسي د انبیاءو څخه پرته د یو بل چا لپاره ددې الفاظو استعمال جائز نه دی ، البته د نورو خلکو د نومو سره غفرله ، رحمه الله ، رضي الله عنه او داسي نور الفاظ استعمالیدای سي .

علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ نقل کړي دي چي د انبیاءو څخه پرته د نورو خلکو لپاره درود ویل خلاف اولی دی ، ځینو حضراتو ورته حرام او مکروه هم ویلي دي .

په دې مسئله کی صحیح خبره داده چي پرته د انبیاءو او ملائکو باندي صلوٰة او سلام لیرل ابتداء او مستقلاً لیرل مکروه تنزیهي دي ځکه چي دا د اهل بدعت شعار دی ، البته د انبیاءو سره پر هغوی لیرل جائز دي مثلاً داسي ویل کیدای سي : صلی الله علی محمد وعلی آله واصحابه وسلم ، یعنی پر محمد ﷺ باندي ، دهغوی پر آل او اولاد باندي او دهغوی پر صحابه کرامو دي د الله تعالی رحمتونه او برکتونه وي . والله اعلم .

الفصل الأول (لومړی فصل)

په تشهد کی درود ویلو طریقه

﴿ ۸۵۸ 〉: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ لَقِيتُنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ فَقَالَ أَلَا

د حضرت عبد الرحمن بن ابی لیلی رضی الله عنه څخه روایت دی چي زما سره کعب بن عجره ملاقات وکړ هغه وویل : ایا

أَهْدِي لَكَ هَدِيَّةً سَبَّغْتُهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ فَقُلْتُ بَلَى

زه تاته هغه شی تحفه نه کرم کوم چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي وو، ما ورته وویل ولي نه

فَأَهْدِيهَا لِي فَقَالَ سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ

ځامخايې را تحفه کړه، نو هغه وویل موږ د رسول ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي اې دا الله رسول!

كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلَّمَنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ قَالَ

موږ پر تاسو او اهل بیتو څنگه درود ووايو؟ الله ﷻ خود سلام لېرلو طریقه موږ ته ښودلې ده،

رسول الله ﷺ وفرمايل :

قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى

داسي وایاست : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى

آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ . متفق

عليه ، الا ان مسلماً لم يذكر على ابراهيم في الموضعين .

كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ . بخاري او مسلم .

تغريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ٤٠٨٦ ، رقم : ٣٣٧٠ و مسلم ٣٠٥١ ، رقم : ٦٦ - ٤٠٦ .

تشریح : د صحابه کرامو رضي الله عنهم د سوال مقصد دادی چي الله تعالی موږ ته کوم

حکم راکړی دی چي پر تاسو باندي درود او سلام استوو نو د سلام کولو طریقه خو موږ ته

معلومه سوې ده چي رسول الله ﷺ موږ ته دا ښودلې ده چي په التحیات کي دي موږ السلام

عليک ايها النبي وايو اوس داراته هم وښايست چي درود څرنگه وايو .

د صحابه کرامو دا قول چي : الله تعالی موږ ته راښودلي دي چي پر رسول الله ﷺ باندي

سلام څرنگه استوو ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي په ذریعه موږ ته د سلام

ليږلو تعليم را کړی دی دې ته د الله تعالی له خوا تعليم ځکه ويل سوی دی چي په حقیقت کي د رسول الله ﷺ تعليم د الله تعالی تعليم دی رسول الله ﷺ چي کوم احکام فرمایلي دي هغه ېې د خپل ذهن څخه نه دي فرمایلي بلکه هغه احکام د وحی په ذریعه د الله تعالی له خوا رسول الله ﷺ ته ورکړل سوي دي هغه ېې د خپل ژبي مبارکي په ذریعه جاري کړل .

د آل تعريف او پلټنه

آل اهل او عيال ته وايي ددې معنی د تابعدار هم اخیستل. کیدای سي په وعلی آل محمد کي د آل د تعیین په اړه د علماؤ اختلاف دی ځيني حضرات وايي چي آل محمد څخه مراد یوازي د رسول الله ﷺ اهل او عيال دی او ځيني حضرات وايي چي د آل څخه تابعدار مراد دي ځيني حضرات وايي چي هر مومن د آل محمد څخه دی، ځينو ویلي دي چي هر متقي په آل محمد کي شامل دی دا ټول د علماؤ اقوال دي مگر په ښکاره دا معلومیږي چي په دې حدیث کي د آل څخه مراد تابعدار دي که څه هم ځيني علماء د آل تفسیر په اهل بیت کړی دی یعني ددې حضراتو په نزد آل محمد څخه اهل بیت یعني هغه خلک مراد دي چي پر هغوی صدقه حرامه ده او هغوی ته بني هاشم ويل کیږي .

امام فخرالدین رازي رحمه الله علیه ویلي دي چي په اهل بیت کي ازواج مطهرات د رسول الله ﷺ بیبیاني مبارکي او اولاد شامل دي دا د حضرت علي رضی الله عنه ربط هم دی په دې ټولو سره د بي بي فاطمې رضی الله عنها په وجه ډیر زیات وو ځکه هغوی هم په اهل بیت کي داخل دي .

په (کما صلیت علي ابراهیم) کي یوازي د حضرت ابراهیم علیه السلام تخصیص سوی دی بل یو نبي نه دی ذکر سوی ددې وجه داده چي اول خو حضرت ابراهیم علیه السلام د رسول الله ﷺ مشرنیکه دی دوهم دا چي په اصول دین کي شریعت محمدي د هغوی تابع دی .

اې الله پر محمد ﷺ باندي برکت نازل کړې ددې مطلب دادی چي الله تعالی چي زموږ نبي او سردار رحمت عالم ﷺ ته کوم شرف او فضیلت ورکړی دی او کومه بزرگي چي ېې ورکړې ده هغه همیشه او باقي ولري .

د روایت په اخري الفاظو کي الا ان مسلما لم يذكر.... الخ: ددې مطلب دادی چي مسلم کوم روایت نقل کړی دی د هغه څخه مخکي او په نورو دوو درودو کي علی ابراهیم الفاظ نسته یعني د هغه الفاظ داسي دي کما صلیت علي ابراهیم او کما بارکت علی ابراهیم .

﴿۸۵۹﴾: وَعَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ قَالَ قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. متفق عليه

د حضرت ابو حميد ساعدي رضي الله عنه خخه روايت دی چي صحابه کرامو د رسول الله ﷺ خخه پوښتنه وکړه چي اې دالله رسوله ! موږ پر تاسو څنگه درود ووايو ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : داسي وواياست : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۶۹۱۱، رقم : ۶۳۶۰ و مسلم ۳۰۶۱۱، رقم : ۶۹-۴۰۷.

تشریح : د درود الفاظ په مختلفو طريقو سره راغلي دي څرنگه چي اوس تاسو وليدل په اول حديث کي د درود الفاظ څه نور دي هغه ويل کافي دي په ځينو روايتونو کي و ارحم کما رحمت و ترجمت الفاظ هم ذکر دي خو دا الفاظ په صحيح توگه نه دي ثابت .

ځينو محدثينو وضاحت کړی دی چي په کوم حديث کي دا الفاظ و ترجم علي محمد و آل محمد کما ترجمت علي ابراهيم و علي آل ابراهيم هم اضافه ده هغه حديث حسن دی . والله اعلم

د درود شريف فضيلت

﴿۸۶۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ وَاحِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. رواه مسلم.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه خخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي پر ما يو ځل درود ووايي نو الله تعالی به پر هغه لس ځله رحمت نازل کړي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۳۰۶۱۱، رقم : ۷۰-۴۰۸.

تشریح : لکه څرنگه چي د الله تعالی ارشاد دی : من جاء بالحسنة فله عشر امثالها : يعني کوم سړی چي چي يوه نيکي کوي نو د هغه لپاره د هغه په مثل د لسو نيکيو ثواب ورکول کيږي

حُکمه کوم سړی چې پر رسول الله ﷺ باندي یو وار درود استوي نو الله تعالی د دغه زیری سره سم پر هغه سړي لس رحمتونه نازلوي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿۸۲۱﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : څوک چې درود ووايي پر ما

صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ وَحَطَّتْ عَنْهُ عَشْرُ خَطِيئَاتٍ

یو ځل نو الله تعالی به پر هغه لس ځله رحمت نازل کړي او د هغه لس گناهونه به معاف کړي

وَرَفَعَتْ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ . رواه النسائي .

او لس لوړې درجې به ورکړي . نسائي

تخريج : سنن النسائي : ۵۰۱۳ ، رقم : ۱۲۹۶ .

﴿۸۲۲﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلَى

النَّاسِ فِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلَاةً . رواه التومذي .

د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : د قیامت په ورځ به په خلکو کې تر ټولو ما ته نژدې هغه څوک وي چې پر مایې زیات درود ویلي وي . ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي : ۳۵۴۱۲ ، رقم : ۴۸۴ .

تشریح : ابن حبان رحمه الله علیه د دغه حدیث په وضاحت کولو سره ویلي دي چې د رسول

الله ﷺ دا لوی زیری چې پر محدثینو کرام رحمه الله علیهم زیات صادق راځي هېڅ یو ډله د محدثینو څخه زیات پر رسول الله ﷺ درود نه استوي ځکه د قیامت په ورځ به په ټولو خلکو کې تر ټولو زیات دا مقدسه طبقه وي .

ملائڪي دامتيا نو سلام رسول الله ﷺ ته رسوي

﴿۸۲۳﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ يُبَلِّغُونِي مِنْ أُمَّتِي السَّلَامَ. رواه النسائي والدارمي.

د حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہ خه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: د الله ډيري ملائڪي پر مخکه گرځي هغوی ما ته زما د امت سلام رارسوي. نسائي او دارمي.

تخریج: سنن النسائي ۴۳۸۳، رقم: ۱۲۸۱ والدارمي ۴۰۹۱۲، رقم: ۲۷۷۴.

تشریح: ددې حديث تعلق د هغه خلکو سره دی چي د روضه اقدس (د نبي کریم ﷺ روضه مبارکه) خه ليري اوسيدوي او هغوی ته په روضه اقدس کي د حاضري عزت نه وي حاصل سوی داسي خلک چي پر رسول الله ﷺ باندي لږ بيا ډير شمېر کي سلام واستوي نو ملائڪي د هغوی سلام په دربار نبوت کي په ډير عقيدت او احترام سره وړاندي کوي.

البته هغه حضرات چي الله تعالی د خپل محبوب د روضه اقدس د حاضري په سعادت نازولی وي نو هغوی چي په دربار نبوت کي سلام وړاندي کوي نو رسول الله ﷺ ته د رسولو لپاره د ملائکو ضرورت نه وي ځکه چي په روضه اقدس باندي د حاضريدونکي سلام رسول الله ﷺ خپله اوري.

ددې حديث خه پر څو خبرو باندي رڼا لويږي: اول دا چي رسول الله ﷺ ته حيات جسماني حاصل دی څرنگه چي په دنيا کي رسول الله ﷺ ته ژوند حاصل وو همداسي په قبر کي هم ژوند ورته حاصل دی، دوهم دا چي د رسول الله ﷺ د امت خلک چي پر رسول الله ﷺ باندي سلام ليري نو رسول الله ﷺ خوشحاله کيږي چي د سلام استونکو په حق کي د انتهايي سعادت او خوشبختي خبره ده، دريم شی دا چي کله ملائڪي د يو امتي سلام دربار نبوت کي وړاندي کوي نو ددې مطلب دا وي چي سلام د قبوليت درجې ته رسيدلی دی او د راتلونکي حديث خه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ د سلام استونکو د سلام جواب هم ورکوي، او په يو روايت کي ذکر دي چي کله ملائڪي د سلام رسولو سره دربار نبوت کي حاضريږي نو د سلام استونکي نوم هم اخلي مثلاً هغوی ورځي ورته وايي چي يا رسول الله مولانا محمد قطب الدين ابن محي الدين په خدمت يا برکت کي سلام عرض کوي يا ستاسو يو ادنی غلام عبد الله جاويد ابن محمد عبد الحق په خدمت اقدس کي سلام وړاندي کوي يا فقير محمد اصغر په خدمت

عالیه کی سلام عرض کوي .

جال می دهم در آرزو ای قاصد آخر باز گو در مجلس آن نازنین حرفی که از مامی رود

رسول الله ﷺ د سلام لیرونکی جواب ورکوي

﴿۸۶۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أُرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ . رواه أبو داود

والبيهقي في الدعوات الكبير .

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل : په تاسو کې هېڅوک داسې نسته چې پر ما سلام ووايي مگر الله یې زما روح بیرته را رسوي چې زه د هغه د سلام جواب ورکړم . ابوداؤد ، بیهقي .

تخریج : سنن ابی داؤد ۵۳۴/۲، رقم: ۲۰۴۱.

تشریح : د اهل سنت والجماعت دا مسلمه عقیده ده چې رسول الله ﷺ (زمور مور او پلار دي تر قربان وي) په عالم برزخ کې ژوندی دی نوددې حدیث څخه معلومېږي چې رسول الله ﷺ په عالم برزخ کې ژوندی نه دی بلکه کله چې یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کې سلام وړاندې کوي نو هغه وخت د رسول الله ﷺ روح مبارک جسم مبارک ته بیرته راځي او بیا رسول الله صلي الله علیه وسلم د سلام جواب ورکوي .

ددې تعارض جواب دادی چې د حدیث الفاظ د روح بیرته راتلو مطلب دا نه دی چې روح مبارک د رسول الله ﷺ په مقدس بدن کې هر وخت موجود نه وي یوازي د سلام استولو په وخت کې د هغه څه وخت لپاره بدن ته ستنېږي بلکه ددې مطلب دادی چې د رسول الله ﷺ روح مبارک هر وخت د رب العالمین مشاهده کې مستغرق وي ځکه هغه د حالت استغراق او مشاهدې څخه آخواکولو سره هغه عالم طرف ته متوجه کیږي چې رسول الله ﷺ د خپلو امتیانو درود او سلام واورې او د هغه جواب ورکړي د روح مبارک دا متوجه کول او اگاه کول ددې الفاظو سره تعبیر کړل سوی دی چې الله تعالی زما روح ماته بیرته راکړي کنه ټوله انبیاء صلوٰة الله علیهم اجمعین په خپلو قبرونو کې ژوندي دي .

اوس سوال دا پاته سو چې په حدیث کې مذکوره فضیلت په خاصه توګه د هغو خلکو سره

متعلق دی چي په روضه اقدس باندي حاضری ورکوي او د هغه زیارت کوي یا په عامه توګه سره د ټولو خلکو لپاره دی . نو په ښکاره دا معلومېږي چي ددې فضیلت تعلق په عمومي طور سره دی یعني که څه هم یو سړی د رسول الله صلي الله عليه وسلم پر مزار اقدس په حاضریدو سره سلام وړاندي کوي یا د یو ليري سيمي څخه سلام استوي البته فرق یوازي دومره دی چي کووم سړی پر روضه اقدس باندي د حاضریدو سره سلام وړاندي کوي نو رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه د ملائکو د واسطې څخه پرته خپله اوري او چاته چي پر روضه اقدس باندي د حاضري شرف نسي حاصلیدای نو د هغوی سلام د ملائکو په واسطه اوري څرنگه چي په دریم فصل کي به د حضرت ابوهریره رضی الله عنه د راتلونکي حدیث څخه معلومه سي .

قبرونه کورونه مه جوړوئ

﴿۸۲۵﴾: وَعَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَجْعَلُوا

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه اوریدلي دي چي فرمایلي یې: مه ګرځوئ

بُيُوتَكُمْ قُبُورًا وَلَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عَيْدًا وَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ . رواه النسائي

خپل کورونه د قبرو په ډول او زما پر قبر اختر او خوشحالي مه کوئ البته پر ما درود وایاست ځکه چي ستاسو درود ما ته را رسیږي که څه هم تاسو هر چيري یاست . نسائي

تخریج: لم نجده عند النسائي وهو عند أبي داود ۵۳۴/۲، رقم: ۲۰۴۳.

تشریح: د حدیث د اول جزء درې مطلبه کیدای سي: اول داچي کورونه د قبرو په ډول مه ګڼئ چي څرنگه مړی په خپل کور کي پراته وي تاسو هم په خپلو کورونو کي د مړو په ډول اوسئ چي په هغه کي نه عبادت کوئ نه لمونځ کوي بلکه څرنگه چي په مسجدونو کي په عبادت او لمونځ کولو سره د هغه انوار او برکات حاصلیږئ همداسي په خپلو کورونو کي هم عبادت او لمونځ کوئ چي د هغه انوار او برکات کور او کورنۍ ته هم ورسیږي او د هغه صورت دا کیدل پکار دی چي فرض لمنځونه په مسجدونو کي ادا کوئ او سنت او نفله خپل کور ته په راتلو سره اداء کوئ ځکه چي نفله د مسجدو په نسبت په کور کي اداء کول زیات افضل دي .

دوهم مطلب دا کيدای سي چي په خپلو کورونو کي مړي مه ښخوئ په دې صورت کي دا اشکال مه پيدا کوي چي خپله رسول الله ﷺ خو په خپل کور کي ارام فرما دی ځکه چي دا يوازي د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره مختص دی د بل چا لپاره داسي کول نه دي پکار. دريم مطلب دا کيدای سي: چي قبرونه د سکونت ځای مه جوړوئ څرنگه چي نن صبا د اولياء مزارات او پر هديرو باندي د هغوی پر خادمانو هستوگنه اختيار کړې ده چي د زړه نرمي او د مزاج شفقت او رحمت ختم نسي بلکه داسي کول پکار دي چي د قبرونو زیارت کولو سره او پر هغوی فاتحه خواني وغيره ويلو سره خپلو کورونو ته بيرته راسئ.

د حديث دوهم جزء چي زما قبر د اختر په ډول ميله مه گرځوی ددې مطلب دادی چي زما قبر د عيد گاه په ډول مه گڼئ چي هلته په جمع کيدو سره زيب وزينت او لهو ولعب سره خوشحالی کوي لکه څرنگه چي يهود او نصاری د خپلو انبياوو پر قبرونو باندي دا ډول حرکتونه کوي.

ددې حديث ددې جزء څخه د نن صبا په نامه ملایانو او بدعت پرستو ته سبق حاصلول پکار دی چي هغوی د اولياء الله مزارات د نفساني خواهشات او دنياوي اغراضو منبع او مرجع جوړه کړې ده او ددې مقدس بزرگانو مزارات باندي د عرس په نامه د دنيا هغه خرافات او هنگامه آرائي کوي چي په هغه کفر او شرک هم خدا کوي خو افسوس دادی چي د هغوی حلوه گانو نذرونياز وغيره د هغوی پر عقل د نفس پرستي او هوس کاري هغه پردې اچولي دي چي د هغه په موجودگي کي نه هغوی ته نعوذ بالله د قرآني احکام ضرورت سته او نه د يو حديث حاجت دی، الله دي دغه خلکو ته هدايت وکړي. آمين.

ځيني علماء ددې جزء تشریح داسي کړې ده چي د اختر په ډول په کال کي يوازي يو واریا دوه واره زما د قبر زیارت ته مه راځی بلکه اکثر يعني زیات حاضرېږئ په دې صورت کي رسول الله ﷺ د خپل قبر د زیات زیارت او په دې محیط کي علم و عرفان او منبع امن او سکون باندي اکثر د امت خلکو ته د حاضری ترغیب ورکړی دی.

د حديث د اخري جزء مطلب دادی چي پر ما باندي زیات درود لېږئ که يو سپی زما د روضې څخه ليري وي نو هغه ته دا خیال نه دی کول پکار بلکه هغه ته پکار دي چي پر خپل ځای باندي ناست پر ما باندي درود ووايي هغه ماته رارسېږي همدا سي رسول الله ﷺ هغه مشتاقان زیارت ته چي هغوی ته د روضې اقدس د حاضری خوشبختي حاصله نسي تسلي ورکړې ده که د مجبوري په وجه تاسو زما څخه ليري یاست مگر تاسو ته پکار ده چي توجه او حضور زړه

څخه غافل نسئ .

د درود شريف نه ليرلو سزا

﴿۸۲۶﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عَنْدهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ

د هغه چا پزه دي په خاورو ولړل سي چي د هغه په وړاندي زما يادونه و سي او هغه پر ما درود ونه وايي او د هغه چا پزه دي په خاورو ولړل سي چي پر هغه راسي

رَمَضَانَ ثُمَّ انْسَلَخَ قَبْلَ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ وَرَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ أَدْرَكَ عَنْدهُ أَبَوَاهُ الْكَبَرَ فَلَمْ يُدْخِلْهُ الْجَنَّةَ . رواه الترمذي

د رمضان (مياشت) راسي او تيره سي مگر هغه بخښنه تر لاسه نه کړي او هغه چا پزه دي په خاورو ولړل سي چي د هغه مور او پلار دواړه يا په هغو کي يو د سپين بېر تيا حالت ته ورسېږي او هغوی هغه په جنت کي داخل نه کړي . ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي ۵۱۴۸۵ . رقم : ۳۵۴۵ .

تشریح : په دې حديث کي د درودولو خلکو لپاره سزا بيانېږي : لومړی تر ټولو مخکي د هغه خلکو په باره کي ويل سوي دي چي د هغوی مخکي د رسول الله ﷺ نوم مبارک واخستل سي او درود نه ووايي نو د هغه دي پزه په خاورو ککړه سي يعني ذليل، خوار او هلاک سي . په ښکاره خو ددې حديث څخه دا معلومېږي چي په يوه مجلس کي کله هم د رسول الله ﷺ نوم مبارک واخستل سي نو هر وار صلي الله عليه وسلم ويل واجب کيږي ځکه چي ددې په پرېښودو سره په شدت سره د سزا بيان سوی دی حال دا چي داسي نه ده ځکه چي په تيرو صفحو کي ښودل سوي دي چي هر وار درود ليرل واجب نه دی يوازي يو وار درود ويل واجب دی البته هر وار درود ويل مستحب او افضل دی اوس ددې حديث توجيه به دا کيږي چي د وجوب دليل د آخرت سزا ده او ددې سزا تعلق د آخرت سره نه دی ځکه ددې انتهائي امر دادي چي دا سزا د هر وار درود ويلو پر استحباب باندي دلالت کوي نه پر وجوب باندي .

دوهم ډول خلک چي د هغوی لپاره سزا بيانېږي هغه دي چي د روژې حقوق نه ادا کوي نه خو سمه روژه نيسي او نه په روژه کي په پوره ذوق او شوق سره عبادت کوي دا ټول شيان د مغفرت او بخښني ذريعه وي ځکه فرمايل سوي دي چي د هغوی په باره کي دي تباهي او هلاکت وي چي په روژه کي ددې مقدسي مياشتي د فضل او شرف څخه محروم کېږي د هغه نتيجه داسي چي ددې مياشتي د بخښني په سعادت سره هم نسي پاللاي او دا مياشت په خپل ټولو سعادتونو سره تيريږي، دريم داسي خلک دي چي د هغوی سره ددې وعيد تعلق دی چي هغه د مور پلار اطاعت کونکي او فرمانبردار نه وي د حديث حاصل دادی چي کومو خلکو د مور او پلار سره حسن سلوک ونه کړ د هغوی حقوق يي ادا نه کړل د هغوی د رضامندي او خوښۍ خيال ېې ونه کړ او په خاصه توگه د هغوی په سپين بږتوب کي ېې د هغوی خدمت ونه کړ نو په حقيقت کي هغه ډير بد نصيبه دی ځکه چي هغوی د دا شيانو په پريښودلو سره د آخرت عذاب او تاوان پر سر اخستی دی چي دا شيان په جنت کي د داخليدو سبب او ذريعه دي.

د درود شريف فضيلت

﴿۸۶﴾: وَعَنْ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ

د حضرت ابو طلحه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ يوه ورځ تشریف راوړ

وَالْبُشَيْرُ فِي وَجْهِهِ فَقَالَ إِنَّهُ جَاءَنِي جِبْرِيلُ فَقَالَ إِنَّ رَبَّكَ يَقُولُ أَمَّا يُرْضِيكَ

او پر مخ مبارک يې د خوښۍ اثرات وه، رسول الله ﷺ و فرمايل: جبرائيل عليه السلام ما ته راغلی او ويل يې ستا پروردگار و فرمايل: ايا ستا دا خوښه نه ده

يَا مُحَمَّدُ أَنْ لَا يُصَلِّيَ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِّنْ أُمَّتِكَ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا وَلَا يُسَلِّمُ

اې محمد! چي ستا په امت کي يو څوک پر تا درود ووايي او زه پر هغه لس ځله رحمت نازل کړم، او سلام ووايي،

عَلَيْكَ أَحَدٌ مِّنْ أُمَّتِكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا؟. رواه النسائي والدارمي

ستا امت پر تا او زه لس ځله پر هغه سلام وليږم. نسائي او دارمي.

تخريج: سنن النسائي ۴۴۱۳، رقم: ۱۲۸۴، والدارمي ۴۰۸۱۲، رقم: ۲۷۷۳.

تشریح : رسول الله ﷺ د خپل امت په حق کي ډیر زیات مشفق او مهربان وو او د امت لپاره د خیر طلب گار وو، د رسول الله ﷺ انتهایي غرض او خواش وو حکم د جبرائیل علیه السلام په ذریعه ورته زیږی ورکړل سو نو مخ مبارک یې د خوشحالی څخه وځلیدی دا لوی زیږی یې صحابه کرامو ته او د هغوی په ذریعه ټول امت ته ورسوی .

د درود شریف او سلام ویلو حد معلوم نه دی

﴿۸۶۸﴾: وَعَنْ أَبِي ابْنِ كَعْبٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَكْثَرُ الصَّلَاةِ عَلَيْكَ

د حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما رسول الله ﷺ ته عرض وکړ: ای د الله رسول له ! زه پر تاسو باندې ډیر درود وایم

فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلَاتِي فَقَالَ مَا شِئْتَ قَالَ قُلْتُ الرَّبْعَ قَالَ مَا شِئْتَ فَإِنْ

نو تاسو ما ته ووايست چي زه د خپل اعمالو څخه د دې لپاره څومره وخت و ټاکم؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: څومره چي ته غواړې، که زیات کوي نو ستا لپاره غوره دی، ما عرض وکړ څلورمه حصه وخت ورته و ټاکم؟ رسول الله ﷺ وفرمايل څومره چي ته غواړې که

زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قُلْتُ النِّصْفَ قَالَ مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قَالَ

زیات کوي نو ستا لپاره غوره ده، ما بیا عرض وکړ: نیم وخت ورته و ټاکم؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: څومره چي ته غواړې که زیات کوي نو ستا لپاره غوره دی، ما بیا عرض وکړ:

قُلْتُ فَالثُلُثَيْنِ قَالَ مَا شِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قُلْتُ أَجْعَلُ لَكَ صَلَاتِي

دریمه برخه وخت ورته و ټاکم؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: څومره چي ته غواړې که زیات کوي نو ستا لپاره غوره دی. ما عرض وکړ: د خپلي دعاء ټول وخت ورته و ټاکم؟

كَلَّمَهَا قَالَ إِذَا تُكْفَى هَمَّكَ وَيُغْفَرُ لَكَ ذَنْبُكَ. رواه الترمذي

رسول الله ﷺ وفرمايل دا کافي ده او ستا د دين او دنيا مقصدونه به پوره کړل سي او ستا گناهونه به ليري کړل سي. ترمذي .

تخریج : سنن الترمذي ۵۴۹۱۴، رقم: ۲۴۵۷.

تشریح : په (اجعل لك من صلاتي) کي لفظ د صلوة څخه مراد د عاده، د ابی بن کعب رضی الله عنه

د ویلو مطلب دا وو چي زما خواهش دی چي پر تا ډیر زیات درود ووايم ما د خپل وختونو څخه یو خاص وخت د دې لپاره مقرر کړی دی چي زه په هغه وخت کي پر تاسو ډیر زیات زیات درود ووايم نو تاسو یې وټاکئ چي د هغه وخت څومره برخه زه ستاسو په درود کي تیره کړم .

رسول الله ﷺ د هغه پر دې درخواست د درود ویلو لپاره د هغه وخت څه برخه مقرر نه کړل بلکه هغه یې د هغه پر اختیار پرېښودل او وه یې فرمایل چي ته خپله پوهیږې چي د درود ویلو څومره فضیلت دی او د دې څه څه فضائل او برکات دي د دې مقدس کار لپاره ستا سعادت چي څومره وخت غواړي مقرر کړه خو په دې پوه سه چي ته د دې کار لپاره څومره زیات وخت ورکړې هغومره به ستا په حق کي غوره وي هر کله چي هغه د خپل پوره وخت درود شریف ویلو باندې د صرف کولو اظهار وکړ نو رسول الله ﷺ د اطمینان او خوشحالی اظهار و فرمایه چي تا یو مستقل وخت د دې مقدس کار لپاره خاص کولو سره او حقیقت د دنیا او آخرت خیر او مقاصد حاصل کړ هر کله چي بنده خپله غوښتنه او رغبت د الله تعالی په خوښ او محبوب شي کي څرخ کړي او د الله تعالی رضا او خوښي خپل خواهشاتو او خپلو مقصودو باندې مقدم کړي نو الله تعالی د هغه ټول امور او حاجات کي د هغه مددگار او حامی کیږي چي د هغه په وجه د هغه ټوله دنیوي او دیني مقصودونه پوره کیږي (من کان لله کان الله له) یعنی څوک چي د الله تعالی سي نو الله تعالی د هغه سي .

د دې څخه معلومه سوه چي درود شریف د برکت او فضیلت لري چي کوم سړی چي وظیفه کوي او د خپل ژوند یو ضرورت جزء یې جوړ کړی وي نو د هغه لپاره دین او دنیا دواړه ځایه په اساني او سهولتونه فراهم کیږي او د هغه ټول د خیر مقصودونه پوره کیږي .

شیخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله علیه فرمایي کوم وخت چي زما شیخ عبد الوهاب متقي رحمه الله علیه زه د مدينې منورې د زیارت لپاره رخصت کړم نو دا الفاظ یې ارشاد فرمایل څه او یاد لره چي په دې لاره کي د فرض ادا کولو وروسته هیڅ عبادت د رسول الله صلي الله علیه وسلم باندې د درود ویلو څخه نسته نو خپل وختونه دي په مقدسه مشغله کي یوازي کوه او په څه بل شي کي مه مصروف کیږه ، شیخ عبدالحق رحمه الله علیه فرمایي ما عرض وکړ او که د دې لپاره یو شمیر وټاکل سي چي زه په دومره شمیر کي درود شریف ووايم شیخ عبدالحق رحمه الله علیه و فرمایل په دې اړه یو شمیر ټاکل شرط نه دی بلکه درود شریف په دومره کثرت سره ویل چي په هغه سره رطب اللسان صفت کونکي سي او په دې رنگ کي رنگین سي او په دې کي مستغرق سي .

د حصن حصین مصنف علام په مفتاح کي لیکلي دي چي پر رسول الله ﷺ باندي درود شریف ویل ددې به شمیره فائدي دي او د دنیا او آخرت لپاره د هغه به شمیره میوې مرتب کيږي خصوصاً تنگی او پریشاني ليري کيږي یو خاصکار او مطلب پوره کیدو په اړه په دې باره کي تجربه سوې ده خپله زما تجربه ده چي زه اکثر د خوف او د هلاکت په ځاي کي راگیر سم او ماته هلته پر رسول الله ﷺ باندي په درود ویلو باندي نجات حاصل سوې دی.

د درود شریف وروسته دعاء قبليري

(۸۶۹): وَعَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت فضالة بن عبید ﷺ څخه روایت دی چي یوه ورځ رسول الله ﷺ تشریف فرما وو

قَاعِدٌ إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَقَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

چي یو سړی حاضر سو، لمونځ یې وکړ او بیا یې دا دعاء وغوښتل: ای الله ما و بخښې او پرما رحم وکړې، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَجِلَتْ أَيْهَا الْمُصَلِّي إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَاحْمَدُ اللَّهُ

ای لمونځ کونکې! تا تلوار وکړ هر کله چي ته لمونځ وکړې نو په آخر کي کښینه او د الله ﷻ تعریف داسي وکړه

بِأَ هُوَ أَهْلُهُ وَصَلَّى عَلَيَّ ثُمَّ ادْعُهُ قَالَ ثُمَّ صَلِّ رَجُلٌ آخَرُ بَعْدَ ذَلِكَ فَحَمِدَ

چي د هغه د عظمت وړوي بیا پرما درود ووايه بیا چي د الله ﷻ څخه څه غواړې هغه و غواړه، راوي وایي ددې وروسته یو بل سړی راغلی لمونځ یې وکړ د الله تعریف یې وکړ

اللَّهُ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

او پر نبي ﷺ یې درود ووايه، نو نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل:

وَسَلَّمَ أَيْهَا الْمُصَلِّي ادْعُ تُجَبَّ. رواه الترمذي وابوداؤد والنسائي نحوه.

ای لمونځ کونکې! د ځان لپاره دعاء وکړه قبوله به سې. ترمذي، ابوداؤد اونسائي.

تخریج: سنن ابی داؤد ۶۳۷۱۲، رقم: ۱۴۸۱ و الترمذي ۴۸۲۱۵، رقم: ۳۴۷۶، و النسائي ۴۴۱۳-۴۵، رقم: ۱۲۸۳

﴿۸۴۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كُنْتُ أَصَلِّي وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه شخه روايت دی چي مال مونخ کوی او نبی کریم صلی الله علیه و آله حاضر وو

وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ مَعَهُ فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ ثُمَّ الصَّلَاةُ

او ابو بکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه هم ورسره وه کله چي زه د لمانخه وروسته کښېنستم نو د الله جل جلاله

تعريف مي بيان کړيا مي درود ووايه

عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

پر نبی صلی الله علیه و آله او بيا مي د خان لپاره دعاء وکړل (د دې په اوریدو سره) رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلِّ تَعْطُهُ سَلِّ تَعْطُهُ. رواه الترمذي

غواړه يې دربه کړل سي، غواړه يې دربه کړل سي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۴۸۸۱۲، رقم: ۵۹۳.

الفصل الثالث (دریم فصل)

د امي پلتنه

﴿۸۴۱﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَرَّهُ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه شخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل: که څوک خوښوي

أَنْ يُكْتَالَ بِالْكَيْالِ الْأَوْفَى إِذَا صَلَّى عَلَيْنَا أَهْلَ الْبَيْتِ فَلْيَقُلْ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى

چي هغه ته پوره ثواب ورسېږي نو کله چي زموږ پر اهل بيتو درود وايي نو هغه ته پکار دي چي

داسي درود ووايي: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى

مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَأَزْوَاجِهِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَذُرِّيَّتِهِ وَأَهْلَ بَيْتِهِ كَمَا

مُحَمَّدِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَأَزْوَاجِهِ أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَذُرِّيَّتِهِ وَأَهْلَ بَيْتِهِ كَمَا

صَلَّيْتُ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ . رواه أبو داود

صَلَّيْتُ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ . ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد ۶۰۱۱۱، رقم: ۹۸۲.

تشریح: څرنگه چي د رسول الله ﷺ نور ډیر نومونه دي چي د رسول الله ﷺ پر مختلفو خصوصياتو او صفاتو دلالت کوي همداسي د رسول الله صلي الله عليه وسلم يو خاص او عظيم الشان لقب امي هم دی د رسول الله صلي الله عليه وسلم دا لقب مبارک په تورات انجيل او د اسمان په نازل سوي ټولو کتابونو کي ذکر سوی دی امي په لغت کي هغه سړي ته وايي چي ليک او لوست ېې زده نه وي نه يو مکتب او مدرسه ته تللی وي او نه ېې د چا څخه تعليم حاصل کړی وي او امي منسوب دی ام يعني د مور خوا ته په دې مناسبت سره مطلب دا سو چي داسي سړی چي د مور د نس څخه د پيدا کونکي بچي په ډول وي چي هغه ته چا د ليکلو او نه د ويلو تعليم ورکړی وي .

هر کله چي رسول الله ﷺ دې دنيا ته د آخري نبي په حيثيت سره را واستول سو نو الله تعالی د يو استاذ مکتب او تعليم محتاج ونه گڼی بلکه خپل د دين او دنيا د ټولو علومو سره په پوره طور سره دې دنيا ته راواستوی په دې دنيا کي رسول الله صلي الله عليه وسلم نه خو په يوه مکتب کي قدم کښيښودی او نه ېې د کوم استاذ شاگردی وکړه بلکه په ښکاره ېې نه ليکل وکړه نه ويل په دې وجه ده مبارک ته امي ويل کيږي .

نگار من که به مکتب رفظ و خط نه نوشت

بغمزه مسئله آموز صد مدرس شد

يتيمي که نا کرده قرآن درست

کتب نانه چند ملت بشست

به تعليم و آداب او را چي نسبت

که خود را آغاز او آمد مودب

ځيني حضرات وايي چي امي په اصل کي ام القراي يعني د مکې و خواته منسوب دی چي د ټولي محکمې اصل دی .

درود شريف نه ويونکی بخيل دی

﴿۸۷۲﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَخِيلُ الَّذِي

مَنْ ذُكِرَتْ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ . رواه الترمذي ورواه أحمد عن الحسين

بن علي رضي الله عنهما . وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح غريب .

د حضرت علي رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : بخيل هغه سړی دی چي د هغه په وړاندي زما يادونه و سي او هغه پر ما درود ونه وايي . ترمذي او احمد ، ترمذي ويلي دي دا حديث حسن صحيح غريب دی

تخريج : سنن الترمذي ۵۱۵۱۵، رقم: ۳۵۴۶ والامام احمد في مسنده: ۲۰۱۱۱.

تشریح : مطلب دادی چي يو بخيل خو د مال وي چي هغه د مال د خوا هڅه په وجه د خپل طبعي جبلت په تقاضا بخل کوي چي چاته خپل مال نه ورکوي مگر لوی بخيل هغه سړی دی چي د خپل غفلت او سستۍ د غلطۍ په وجه د رسول الله ﷺ پر نامه مبارک د خولي ژبي او خپل زړه درود يوه کلمه هم نا باسي او همداسي هغه د نعمت د شکر او حق لحاظ هم نه کوي حال دا چي د رسول الله ﷺ پر امت هغه احسان او انعام دی چي د امت خلک د رسول الله ﷺ پر نامه مبارک خپل ځانونه هم قربان کړي نو کم دی او بيا په مجلس کي د رسول الله صلي الله عليه وسلم مبارک ذکر کوي او د هغه نوم مبارک واخستل سي او د هغه د ژبي څخه او د هغه د زړه څخه د درود شريف څو الفاظ راونه وځي .

درود رسول الله ﷺ ته رسيږي

﴿۸۷۳﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى

عَلَيَّ عِنْدَ قَبْرِي سَمِعْتُهُ وَمَنْ صَلَّى عَلَيَّ نَائِيًا أُبْدِيَهُ . رواه البيهقي في شعب الإيمان

د حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفره . ا . څوک چي زما د قبر سره پر ما درود ووايي نوزه هغه اورم او څوک چي دليري څخه پر ما درود ووايي نو هغه ماته را

رسيږي . بيهقي

تخريج : البيهقي في شعب الإيمان: ۲۱۸۱۲، رقم: ۱۵۸۳.

تشریح : مطلب دادی چي که چاته زما د قبر د زیارت سعادت حاصل سي او هغه دلته پا حاضریدو سره سلام استوي نوزه پرته دیو واسطې د هغه سلام اورم او چاته چي دا سعادت نا حاصلیږي بلکه هغه چي د کوم ځای څخه پر ما سلام را استوي نو د هغه سلام ملائکي سیاحیه یعنی سیل کونکي ملائکي ماته را رسوي او د سلام جواب زه په دواړو صورتونو کي ورکوم .

ددې حديث څخه اندازه ولگيدل چي پر رسول الله ﷺ باندي سلام استولو څومره فضيلت او سعادت دی او دا چي رسول الله ﷺ باندي سلام استونکي ته په خاصه توگه سره هغه سړي ته چي په کثرت سره پر رسول الله ﷺ باندي سلام استوي څومره شرف او مرتبه چي ده ته حاصله ده که چاته د يوه سلام جواب هم د دربار نبوت حاصل سي نو ډير لوی سعادت دی نو بيا څه چي برابر او د هر سلام ورته جواب ورکول کيږي .

بهر سلام مکن رنجه در جواب آن لب که صد سلام مرا بس يکې جواب از تو

د درود شريف فضائل

﴿۸۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ مَنْ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاحِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَمَلَائِكَتُهُ سَبْعِينَ صَلَاةً. رواه أحمد.

د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنه څخه روایت دی چي څوک پر نبي کریم ﷺ يو ځل درود ووايي نو الله او ملائکي پر هغه اويا ځله درود وایي. احمد

تخریج: الامام احمد في مسنده ۱۸۷۱۲.

تشریح: په ښکاره خو دا معلومېږي چي د يو وار درود ويلو دا ثواب د جمعې د ورځي سره متعلق دی ځکه چي دا ثابته ده چي حج اکبر کوم حج چي د جمعې په ورځ وي د اويا حجو برابر دی . که دا حديث موقوف دی يعني د عبد الله ابن عمر رضی الله عنه قول دی مگر بيا هم د مرفوع په حکم کي دی ځکه چي هيڅ صحابي د اعمالو ثواب د خپل ځان څخه نسي بيانولای تر څو چي هغه د رسول الله ﷺ څخه نه وي اوريدلي ځکه يقيني خبره ده چي حضرت عبد الله رضی الله عنه به دا مضمون د رسول الله ﷺ څخه اوريدلی وي .

﴿۸۵﴾: وَعَنْ رُوَيْفِعٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ صَلَّى عَلَى

د حضرت رويفع رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي درود ووايي پر

مُحَمَّدٍ وَقَالَ اللَّهُمَّ أَنْزِلْهُ الْمَقْعَدَ الْمُقَرَّبَ عِنْدَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي. رواه أحمد.

محمد ﷺ باندي او بيا ووايي (اې الله ده ته هغه ځای ورکړې چي د قيامت په ورځ ستا په نزد

مقرب دی) نو د هغه شفاعت واجب کیږي. احمد

تخریج: الامام احمد في مسنده: ۱۰۸۸۴.

تشریح: د مقام مقرب څخه مراد مقام محمود دی چي د قیامت په ورځ به د رسول الله ﷺ په دریدو سره د الله تعالی ثناء او تعریف بیان کړي او د بندګانو په حق کي به شفاعت کوي. د رسول الله ﷺ شفاعت د ټولو مسلمانانو لپاره ثابت دي او د هر امتي لپاره به شفاعت کوي مګر بیا هم هغه سړی ته چي د درود څخه وروسته مذکوره دعاء وايي په یوه خاصه درجه حاصل وي چي د هغه لپاره به د رسول الله ﷺ شفاعت واجب وي، یا په نورو الفاظو کي داسي هم ویل کیږي چي د دې ارشاد څخه په حقیقت کي د داسي سړي د خاتمې بالخیر وخوا ته اشاره مقصد ده چي انشاء الله تعالی د داسي سړي خاتمه به په خیر وي.

﴿۸۷۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ (د کور څخه) ووتی

حَتَّى دَخَلَ نَحْلًا فَسَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ حَتَّى خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ تَعَالَى

او یو باغ ته داخل سو بیا یې اوږده سجده وکړه تر دې چي زما بیرې پیدا سوه چي الله تعالی

قَدْ تَوَفَّاهُ. قَالَ فَجِئْتُ أَنْظُرُ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ مَا لَكَ؟ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ. قَالَ

وفات کړی دی، ما د رسول الله ﷺ په لور وکتل چي رسول الله ﷺ خپل سر مبارک را پورته کړ

او وه یې فرمایل: په تېښتې ورسول؟ ما رسول الله ﷺ د پېښې څخه خبر کړی، راوي وايي چي

فَقَالَ إِنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامَ قَالَ لِي أَلَا أَبَشِّرُكَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ

نبي کریم ﷺ و فرمایل: جبرائیل علیه السلام ماته وویل: ایا زه تاته ددې زیری در نه کړم؟ چي الله پاک

فرمایي:

لَكَ مَنْ صَلَّى عَلَيْكَ صَلَاةً صَلَّيْتُ عَلَيْهِ وَمَنْ سَلَّمَ عَلَيْكَ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ. رواه أحمد

څوک چي پر محمد ﷺ یو ځل درود ووايي زه به پر هغه رحمت نازل کړم او څوک چي پر محمد

ﷺ سلام ووايي زه به پر هغه سلام ولیږم. احمد

تخریج: الامام احمد في مسنده: ۱۹۱۱۱.

د لغاتو حل : (نخلا): ای بستان نخل. (د خرما باغ).

تخریج : امام حنبل رحمه الله عليه په خپل نورو روایتونو په آخر کي دا الفاظ هم نقل کړي دي او ویلي یې دي چي دا حدیث صحیح دی او د سجده شکر په اړه تردې زیات صحیح حدیث زما په نظر کي نسته او دا روایت په مختلفو طریقو سره روایت دی.

د دعاء قبلېدل پر درود باندي موقوف وي

﴿۸۷۷﴾ وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ إِنَّ الدُّعَاءَ مَوْقُوفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا يَصْعَدُ مِنْهُ شَيْءٌ حَتَّى تُصَلِّيَ عَلَى نَبِيِّكَ . رواه الترمذي .

د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه روایت دی چي دعاء تر هغه وخته پوري د آسمان او مخکي په منځ کي زېږېدلې وي او د هغه څخه هیڅ شی پورته نه شي ترڅو پوري چي ته پر نبي کریم صلی الله علیه و آله درود ونه لیږي . ترمذي .

تخریج : سنن الترمذي ۳۵۶۱۲، رقم: ۴۸۶.

تخریج : مطلب دادی چي د دعا قبولیت پر درود شریف باندي موقوف دی، درود شریف خپله مقبول دی ځکه ددې په توسط او وسیلې سره دعا هم قبلېږي .

مور مسکن هو سي داشت که در کعبه رسد دست در پایي کبوتر زده ناگاه رسید
په حصن حصین کي نقل دي چي شیخ ابو سلیمان داراني رحمه الله عليه وفرمایي هر کله چي تاسو د الله تعالی په مخکي د خپل یو حاجت د تکمیل لپاره د دعا لاس اوږد کړئ نو پیل د رسول الله صلی الله علیه و آله د درود شریف پر ویلو کوئ ددې وروسته چي څه غواړي د هغه لپاره دعا وکړئ او دعا پر درود شریف باندي ختموئ يعني د دعا مخکي دي هم درود شریف وایي او د دعا وروسته هم، نو بیا الله جل جلاله دا دعا ضرور قبلوي ځکه چي د الله تعالی رحم او کرم څخه دا ډیره لیري خبره ده چي هغه دي دواړه درودونه خو قبول کړي مگر د دوو درودو په مینځ کي دعا نه کړي قبوله .

علامه طیبی رحمه الله عليه ددې حدیث په باره کي فرمایي دا هم ممکنه ده چي دا خپله د حضرت عمر رضي الله عنه قول وي په دې صورت کي به دا حدیث موقوف وي او دا هم ممکنه ده چي د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد وي په دې صورت کي به دا حدیث مرفوع وي او صحیح دادی چي دا حدیث موقوف دی يعني د حضرت عمر رضي الله عنه قول دی مگر محققین علماء دا حدیث فرمایي چي

۱. ډول خبره هيڅ راوي د خپل ځان څخه نسي کولای څرنگه چي ددې باب په حديث نمبر (۸۷۴) په تشریح کس بنودل سوي دي ځکه دا حديث روايه خو موقوف دی مگر حکما مرفوع دی.

=====

بَابُ الدَّعَاءِ فِي التَّشْهَدِ

په تشهد کي دعاء بيان

په آخري قعده کي د التحيات او درود شريف وروسته دعا غوښتل سنت دي د فقي په کتابو کي ليکلي دي چي لمونځ کونکی دي د التحيات او درود شريف وروسته د خپلي خوښي سره سم دعاء غواړي مگر دعا دې د عامو خلکو د کلام (خبرو) مشابه نه وي لکه څوک چي دعا غوښتل پيل کړي چي يا الله ماته ډوډۍ راکړې ماته جامې راکړې دا ډول دعا غوښتل مناسب نه دي. اوس په باب التَّشْهَد کي هم تاسو هغه حديث ووايه چي د ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی په هغه کي هم دا لفاظ نقل سوي دي چي هغه ته رسول الله ﷺ د التحيات تعليم په ورکولو سره فرمايلي دي چي بيا هغه دعاگاني اختيار کړه کومي چي ته خوښوې او په تشهد کي د رسول الله صلي الله عليه وسلم دعاگاني نقل سوي دي چي په تشهد کي به يې هغه دعاگاني ويلې نو د خوښي څخه مراد د رسول الله ﷺ نقل سوي دعاگاني کيدای سي. په هر حال حاصل دادی چي په تشهد کي هغه دعاگاني ويل کوم چي د رسول الله ﷺ څخه نقل سوي دي زيات اولی او افضل دي ځکه چي هغه دعاگاني د دنيا او آخرت د دواړو مقصدو جامع دي په دې باب کي هغه دعاگاني نقل کيږي کوم چي رسول الله ﷺ په تشهد کي ويلې ياد هغه تعليم يې نورو خلکو ته ورکړی دی.

الفصل الأول (لومړی فصل)

په تشهد کي د رسول الله ﷺ دعاء

﴿۸۷۸﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو فِي الصَّلَاةِ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په لمانځه کي دعاء غوښتل (يعني د

لَمَانَحْهُ وَرُوسْتَه) او دابه يې ويل :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ

(اې الله زه ستا پناه غواړم د قبر د عذاب څخه د مسيح دجال د فتنې څخه

وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ

او پناه غواړم د ژوند او مرګ د فتنې څخه، اې الله ! زه ستا پناه غواړم د ګناه څخه

وَالْمُغْرَمِ فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ مَا أَكْثَرَ مَا تَسْتَعِيزُ مِنَ الْمُغْرَمِ فَقَالَ إِنَّ الرَّجُلَ

او د پور څخه)، د دې په اوریدو سره یو سړي عرض وکړ اې د الله رسول ! د تعجب خبره ده تاسو

د پور څخه پناه غواړئ، رسول الله ﷺ وفرمایيل :

إِذَا غَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَبَ وَوَعَدَ فَأَخْلَفَ . مَتَّفَقٌ عَلَيْهِ

هر کله چې سړی پور وړی سي نو چې خبري کوي درواغ وايي او چې وعده کوي نو د وعده
خلاف ورزي کوي د پور د ادا کولو لپاره چې څه چم کيږي د هغه لپاره د درواغو عذرونه
جوړوي او د پور د ادا کولو وعده په عام ډول سره نه پوره کوي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۱۷۲، رقم : ۸۳۲، ومسلم ۴۱۲۱، رقم : ۵۸۹-۱۲۹.

تشریح : دجال به په آخره زمانه کي قیامت ته نژدې پیدا کيږي چې د خدایي دعوې به وکړي او
خلک به خپل مکر او فریب سره ګمراه کوي ددې مفصل ذکر به انشاء الله تعالی د مشکوٰۃ
شریف په اخري بابو کي راسي .

دجال ته مسیح ولي وايي ؟ دجال ته مسیح ځکه وايي چې د هغه یوه سترګه به چپه وي
یعني هغه به یو سترګی وي او هغه به ممسوح وي ځکه په دې مناسبت سره هغه ته مسیح ويل
کيږي د ممسوح مطلب دی د ټولو نیکیو خیر او برکت څخه بالکل لیري نا اشنا او داسي لکه چې
په هغه کله ددی شيانو سایه هم نه وي لوېدلې او ښکاره ده چې دومره خراب خصلتونه حاصل
دجال څخه ماسو بل څوک کیدای سي .

حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د مسیح ویلو وجه څه ده ؟

د حضرت عیسیٰ علیه السلام لقب هم مسیح دی چې د هغه اصل مسیحا دی او مسیحا په

عبراني ژبه کي مبارک ته وايي يا دا چي د مسيح معنی ده ډير سيل کونکی (ډېر گرزېدونکی)، قيامت ته نژدې به حضرت عیسی عليه السلام دې دنیا ته د آسمان څخه را کښته کړل سي او د دنیا څخه به د گمراهي او ضلالت پيځونه وباسي او بيا به پر ټوله نړۍ باندي د الله تعالی د خليفه په حيثيت پر حکمرانۍ کولو باندي مامور کړل سي او په دې اړه به نوموړي ته د امور سلطنت سنبالولو او د الله دين او په نړۍ کي د دين خپرولو او د د جال وژلو لپاره تقريبا په پوره دنیا کي گرځيدل وي ځکه په دې مناسبت سره مسيح د حضرت عیسی عليه السلام لقب مبارک وگرځيدی. په هر حال د لفظ مسيح اطلاق پر حضرت عیسی عليه السلام او د جال ملعون دواړو باندي کيږي او د دواړو په مينځ کي امتيازي فرق دادی چي هر کله يوازي مسيح وليکل سي نو ددې څخه حضرت عیسی عليه السلام مراد دی او هر کله چي د جال ملعون مراد وي نو لفظ مسيح د جال سره مقيد کيږي يعني د جال ليکل او ويل کيږي.

رسول الله ﷺ په دعا کي د شپږو شيانو څخه د الله تعالی پناه غوښتې ده: اول د قبر د عذاب څخه، دوهم د جال د فتنې څخه، دريم د ژوند د فتنې څخه، څلورم د مرگ د فتنې څخه، پنځم د گناه څخه، شپږم د پور څخه، داشپږ شيان د خپل هيبت، هلاکت، ديني او دنيايي تاوانونو په وجه ډير ارزښت لري، که ددې شيانو څخه الله تعالی چاته نجات ورکړی نو پر هغه باندي به خپل فضل او کرم وکړ نو ددين او دنيا کاميابي رحمت او سعادت به بهې په نصيب سي او که خدای مه کړه يو بد نصيب ته په دې کي يو هم پيش سو نو پوه سئ چي دنيا به بهې تباه سي او د آخرت ټولو سهولتونو آسانيو رحمتونو او سعادتونو څخه به محرومه سي او د عذاب خداوندي مستحق به سي ځکه رسول الله ﷺ خپله ددغه شيانو څخه د پناه غوښتلو سره د امت لپاره د تعليم دروازه خلاصه کړې ده چي هر مسلمان ته پکار ده چي د خپل پروردگار څخه ددغه سختو او هيبت ناکو شيانو پناه وغواړي چي پروردگار بهې د هغه څخه محفوظ او مامون وساتي.

د قبر عذاب او د جال فتنه خو بالکل ښکاره شيان دي، ددې د تشریح او وضاحت ضرورت نسته البته د ژوند فتنه داده چي د صبر او رضا د نيستۍ په وجه د ژوند په مصيبتو او بلاگانو کي اخته سي کوم چي بهې د هدايت او د حق د لاري څخه منعه کړي او د ژوند په گمراهۍ او ضلالت کي بهې وغورځوي.

د مرگ د فتنې څخه مراد دادی چي لعنتي شيطان د زکندن په حالت کي د خپل مکر او د فريب جال او اړولو سره او د مړ کيدو په حالت کي په زړه کي دا وسوسې او شېبې ورواچوي په

آخري لحظه چي هغه د هميشه نجات او عذاب دار او مدار دی په خرابي او گمراهي کي ټپي غورځوي چي د دي دنيا څخه د رخصت کېدونکي نعوذ بالله په ايمان او يقين سره نه بلکه د کفر او شک سره وفات سي همداسي د منکر نکير د سوالونو سختي د قبر عذاب شدت او د عقبې په عذاب کي گرفتار ي هم د مرگ فتنې دي الله تعالی دي ددې ټولو څخه هر مسلمان محفوظ او مامون کړي . آمين

لفظ ماشم يا خو مصدر دی يعني گناه کول يا ددې څخه مراد هغه شی دی چي د گناه باعث وي . په هر حال ددې مطلب دادی چي هغه گناوي موږ د الله تعالی څخه پناه ټپي غواړو چي د هغه په نتیجه کي بنده د آخرت د عذاب او د الله تعالی د ناراضگۍ اخلي بيا د هغه شيانو څخه د الله پناه چي د گناه کيدو ذریعه وي يا د هغه په اختيارولو سره بنده د سيده لاري څخه ليري کيږي او د ضلالت او گمراهۍ پر لار روانيږي .

د پور څخه د پناه غوښتلو وجه

د پور څخه پر پناه غوښتلو باندې يو صحابي ته تعجب وسو چي په پور کي داسي کومه خرابي ده چي د هغه څخه پناه و غوښتل سي بلکه په دې سره خو ډير ضرورت مندو ته کار پيدا کيږي او په دنياوي معاملاتو کي تر ډيره حده پوري مرسته رسيږي رسول الله صلي الله عليه وسلم ددې قباحت او خرابۍ د بنيادي حقيقت خواته توجه وگرځول چي هغه يقينا داسي شی دی چي د هغه څخه پناه غوښتل پکار ده اول خو په دنياوي اعتبار سره هم د يو چا پور وړی کيدل ښه خبره نه ده بلکه د دين او آخرت چي کوم تعلق دی نو ددې په وجه د داسي شيانو کول کيږي چي د شريعت په نظر کي نه يوازي دا چي داسي شيان معيوب دي بلکه اکثر پور غوښتونکي په سوونو بهانې لټوي ، غلطې خبرې جوړوي او د خپل مقصد پوره کولو لپاره لوی لوی درواغ ويلو کي هيڅ اندېښنه هم نه محسوس کوي .

د دې څخه وروسته دوهمه مرحله د پور د ادا کولو وي چي پور وړی د پور اخيستو وخت ټاکي چي په هغه کي د پور د ادا کولو وعده کوي مگر تجربه شاهده ده چي ډير لږ پور وړي به داسي وي چي پر ټاکلي وخت به پور ادا کوي کنه اکثر خلک وعده خلافي کوي ، دلته نه يوازي داي وعده خلافي کوي بلکه د نه ادا کولو په عذر کي هر ډول درواغ وايي ، همداسي د پور په وعده خلافي او درواغ ويلو سره گناه کار کيږي ، او بيا د نه ادا کولو دا عذر يو واري دوه واره نه ختميږي همداسي پور وړي پر له پسې درواغ وايي هر وار وعده خلافي کوي او همداسي د گناه بار زياتوي ، ظاهره ده چي دا شيان د الله تعالی د عذاب او د آخرت د نيوکي سبب کيږي

حکمه نود داسي غلط شي څخه د الله تعالى پناه غوښتل سوې ده .
د لمانځه وروسته د کومو شيانو څخه پناه غوښتل پکار ده

﴿۸۷۹﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي فارغ سي په
 تاسو کي يو څوک

مِنَ التَّشْهَدِ الْآخِرِ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ مِنْ عَذَابٍ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ

د آخري تشهد څخه نود څلورو شيانو څخه د ساتلو لپاره د الله جل جلاله څخه دعاء غواړئ ۱: د
 دوېځ د عذاب څخه ۲: د عذاب څخه

الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ . رواه مسلم

د قبر ۳: د ژوند او مرګ د فتنې څخه ۴: د مسيح دجال د شر او فتنې څخه . مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۴۱۳۱، رقم: ۱۳۴-۵۹۰.

تشریح: مطلب دادی چي په اخري قعده کي د تشهد څخه د فراغت وروسته دغه دعاء ويل

کيږي: اللهم اني اعوذبك من عذاب جهنم ومن عذاب القبر ومن فتنة المحيا والممات ومن شر المسيح
 الدجال . ترجمه: اي الله! زه پناه غواړم په تا سره د دوېځ د عذاب څخه د قبر د عذاب څخه د
 ژوند او مرګ د فتنې څخه او د مسيح دجال د شر او فتنې څخه .

﴿۸۸۰﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به ده ته ښودل

هَذَا الدُّعَاءَ كَمَا يُعَلِّمُهُمُ السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ يَقُولُ قُولُوا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ

دا دعاء داسي لکه قرآن کریم چي به يې ښودی ، فرمايل به يې داسي دعاء غواړئ: (اي الله زه ستا پناه غواړم

مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْقَبْرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ

د دوېځ د عذاب څخه او ستا پناه غواړم د قبر د عذاب څخه او پناه غواړم د فتنې څخه د مسيح

الدَّجَالِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ . رواه مسلم

دجال او د ژوند او مرګ د فتنې څخه) مسلم.

تخریج : صحیح مسلم : ۴۱۳۱۱ . رقم : ۱۳۴ - ۵۹۰ .

د تشهد او درود څخه وروسته دعاء

﴿۸۸۱﴾ : وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوبکر صدیق^(۱) څخه روایت دی چې ما وویل : ای د الله رسول !

عَلِّمْنِي دُعَاءَ أَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي قَالَ قُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا

ما ته یوه دعاء وښیې چې په لمانځه کې یې کوم (یعنې د لمانځه وروسته) رسول الله ﷺ

و فرمایل : ووايه : (ای الله ! ما پر خپل ځان ډیر ظلم کړی دی

وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ

الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . متفق عليه

او ستا څخه پرته څوک گناهونه نه سي بخښلای ته ما په خاص ډول سره و بخښې او پر ما رحم

و کړې ته بخښونکی او رحم کونکی یې) . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) ۳۱۷۲۲ ، رقم : ۸۳۴ و مسلم ۲۰۷۸۱۴ ، رقم : ۴۸ - ۲۰۷۵ .

تشریح : په دې روایت کې لفظ کثیرا په ثاء ممتله سره ذکر سوی دی او د مسلم په ځینو

روایتونو کې په باء موحده سره یعنې کبیرا ذکر کړل سوی دی نو دا دعا په دواړو الفاظو سره

ویل کیږي یعنې کله خو کثیرا او کله کبیرا ویلای سي .

۱ - د نوموړي نوم عبد الله او کنیت یې ابوبکر دی او لقب یې صدیق او عتیق دی ، د محققینو مطابق د نوموړي اصل نوم - عبد الکعبه وو ، بیا رسول الله ﷺ د هغه نوم عبد الله کښېښودی ، د پلار نوم یې عثمان او کنیت یې ابوقحافه وو ، په ټولو مسلمانانو نارینو کې یې لومړی اسلام راوړ او په هجرت کې د رسول الله ﷺ د غار ملګری وو ، د رسول الله ﷺ د وصال څخه وروسته نوموړی خلیفه جوړ کړل سو ، په کال (۱۳هـ) کې د (۶۳) کالو په عمر وفات سو او په روضه اطهر کې دفن کړل سو .

د سلام گرځولو بيان

﴿۸۸۲﴾: عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ أَرَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ حَتَّى أَرَى بَيَاضَ خَدِّهِ. رواه مسلم

حضرت عامر بن سعيد د خپل پلار څخه روایت کوي چې ما رسول الله ﷺ راسته او چپه لوري ته په سلام گرځولو سره لیدلی دی تر دې چې د رسول الله ﷺ د بغلو سپین والی به ما لیدی (یعنې دومره زیات مخ به یې گرځوی) مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴۰۹۱۱، رقم: ۵۸۲-۱۱۹.

تشریح: مطلب دادی چې رسول الله ﷺ به د سلام گرځولو په وخت کې خپل مخ مبارک دومره گرځوی چې منور بارځو مبارک به یې معلوم سو.

د حضرت سعد رضی الله عنه پر سعادت قربان چې هغوی ته به په لمانځه کې د رحمت عالم صلي الله عليه وسلم طرف مبارک نصیب کیدلی.

کاشکې اندر نماز جاشود پهلويي تو تابه تقریب سلام افتد نظر بر رویي تو
د لمانځه وروسته دي امام د مقتديانو خواته مخ کوي او کښېني به

﴿۸۸۳﴾: وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د حضرت سمرة بن جندب رضی الله عنه څخه روایت دی چې کله به رسول الله ﷺ

إِذَا صَلَّى أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ. رواه البخاري.

لمونځ وکړ نو زموږ په لور به یې مخ کړ. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۳۳۳۱۲، رقم: ۸۴۵.

تشریح: مطلب دادی چې کله به جماعت به ختم سو نو خپل مخ مبارک به یې د مقتديانو خواته په متوجه کولو سره کښینستی.

﴿۸۸۴﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْصَرِفُ عَنْ يَمِينِهِ. رواه مسلم.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د لمونځ کولو څخه وروسته به رسول الله ﷺ راسته لوري ته راگرزيدي . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴۹۲۱، رقم: ۶۱ - ۷۰۸.

﴿۸۸۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ لَا يَجْعَلُ أَحَدُكُمْ لِلشَّيْطَانِ شَيْئًا

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي په تاسو کي دي هيڅوک په خپل لمانځه کي د شيطان لپاره برخه ونه ټاکي يعني دا امر لازم کول چي

مِنْ صَلَوَتِهِ يَرَى أَنَّ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ لَا يَنْصَرِفَ إِلَّا عَنْ يَمِينِهِ لَقَدْ رَأَيْتُ

(دلمانځه وروسته) راسته لوري ته راوگرزي ځکه چي ما ليدلی دی

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَثِيرًا يَنْصَرِفُ عَنْ يَسَارِهِ . متفق عليه

رسول الله ﷺ زيات وخت چپه لوري ته راگرزيدونکی . بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۳۷، ۸۲، رقم: ۸۵۲، ومسلم ۴۹۲۱، رقم: ۵۹ - ۷۰۷.

تشریح: ددې حديث حاصل دادی چي رسول الله ﷺ به د سلام گرځولو وروسته کله خوراسته خوا ته گرځیدی او چپه خوا ته به کښینستی او ډیره واره داسي سوي دي چي د سلام گرځولو څخه وروسته به يې دعاء کول او د خپل حجرې مبارکي خوا ته چي چپه خوا ته وه هلته به يې تشریف وړی او کله به يې ددې برعکس کوی چي چپه خوا څخه په گرځېدو سره به راسته خوا ته کښینستی .

لومړنی طريقه پر اوليت يعني غوره والي باندي حمل کړل سوې ده ځکه چي په دې کي د راسته خوا څخه پيل کيږي او د رسول الله ﷺ فعل به اکثر داسي وو، مگر ابن مسعود رضي الله عنه فرمايي چي دوهم صورت چپه خوا ته گرځېدل که څه هم رخصت يعني جائز دی او دا صورت به اختيارېږي هم کم مگر سنت ته د واجب درجه ورکول صحيح نه دي ځکه يوازي په لومړني صورت يعني راسته خوا ته گرځېدل لازم او واجب گرځول نه دي پکار او د شارع د لوري ورکړل سوی رخصت چي هغه دوهم صورت دی ناقابل اختيار وگڼل سي ځکه په دې حديث کي وارد دي چي حق تعالی دا خبره خوښوي چي د هغه د هغه د لوري پر ورکړل سوو رخصتونو باندي

عمل و کړل سي لکه څرنگه چي هغه پر عزيمتونو باندي عمل کول خوښوي .
يعني څرنگه چي د الله تعالی په نزد دا شی غوره او محبوب دی چي هغه عمل دي اختيار
کړل سي چي په هغه کي عزيمت يعني اوليت وي همداسي د هغه په نزد دا شی هم قابل قبول او
غوره دی چي هغه اعمال هم اختيار کړل سي چي الله تعالی اولی او افضل نه وي ټاکلي بلکه په
هر حال يې جائز ټاکلی دی

شوافع حضراتو ددغه حديث څخه د مصلی لپاره دا درميانه طريقه اختيار کړې ده چي
هغوی خپل ضرورت او سهولت کومي خوا ته چي وويني نو هغه خوا ته دي وگرځي يعني که د
هغه کور و غيره د هغه راسته خوا ته وي نو هغه ته راسته خوا ته گرځېدل پکار دي او که چپه خوا
ته وي نو هغه ته چپه خوا ته گرځېدل پکار دي، د حضرت علي عليه السلام څخه هم منقول دي چي رسول
الله صلى الله عليه وسلم به کله مقتديانو خوا ته هم مخ کولو سره او شا قبلې ته کولو سره کښينستی لکه څرنگه
چي په پورتنی حديث کي تير سول .

په لمانځه کي د شيطان برخه ځکه ويل سوي دي چي هر کله يو سړی يو غير لازم شی پر
خپل ځان باندي د واجب او لازم کېدو اعتقاد کوي نو گويا هغه د شيطان تابع سو او د هغه د
لمانځه کمال ولاړی ، علامه طيبي رحمه الله عليه فرمايي په دې کي پر دې خبره دليل دی چي
کوم سړی يو امر مستحب په مستقلة توگه سره اختيار کړي او هغه ته د لازم درجه ورکړي او پر
جواز باندي عمل ونه کړي نو پوه سه چي شيطان د هغه د گمراه کولو لپاره هغه ته رسيدلی دی .
آرمان چي اهل بدعت په خپلو گريوانونو کي په سر کښته کولو سره وگوري چي هغوی امر
مستحب څه چي خلاف شريعت شيان او بدعات پر خپل ځان باندي لازم او واجب گرځولو سره
ځان يې د ضلالت او گمراهی په شيله کي اچولې دی او پر ځان يې شيطان مسلط کړی دی .
دا څلور حديثونه يعني حديث عامر ، حديث سمره ، حديث انس او حديث عبدالله رضي
الله عنهم ددې باب د موضوع سره اړوند خونه دي البته ددې د متعلقاتو څخه دي .

د لمانځه وروسته دعاء

﴿۸۸۶﴾: عَنْ الْبَرَاءِ قَالَ كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت براء رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به موږ په رسول الله صلى الله عليه وسلم پسې لمونځ کوی

وَسَلَّمَ أَحَبُّنَا أَنْ تَكُونَ عَنْ يَمِينِهِ يُقْبَلُ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ قَالَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ

نو زموږ زړه به دا غوښتل چې موږ د رسول الله ﷺ راسته لوري ته یو چې دلمانځه څخه وروسته رسول الله ﷺ زموږ لوري ته مخ کړي او کښیني، براء ﷺ وایي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چې ویل یې

رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ أَوْ تَجْمَعُ عِبَادَكَ. رواه مسلم

(ای زما ربه! ما د خپل عذاب څخه وساتې په هغه ورځ چې ته خپل بندگان را پاشوې یا یوځای کوي.) مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴۹۲۱۱-۴۹۳، رقم: ۶۳-۷۰۹.

تشریح: یا خو به رسول الله ﷺ دا دعاء د تواضع او عاجزی په وجه کول یا مقصد یې امت ته تعلیم ورکول وه چې خلک د لمانځه څخه وروسته دا دعاء کوي، په تبعث او تجمع کې راوي ته شک دی چې رسول الله ﷺ تبعث فرمایلي دي او که تجمع، په هر حال دا دعاء په دواړو الفاظو کې په یوه لفظ سره ویل کیږي.

د لمانځه وروسته مقتدیانو ته د امام مخکې ولاړ بدل ښه نه دي

﴿۸۷﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ إِنَّ النَّسَاءَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ام سلمة ؓ څخه روایت دی چې ښځې د رسول الله ﷺ په زمانه کې

وَسَلَّمَ كُنَّ إِذَا سَلَّمْنَ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ قُمنَ وَثَبَّتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

کله چې به ښځو فرض لمونځ وکړ نو سمدستي به ولاړېدې او کور ته به تلې، رسول الله ﷺ

وَسَلَّمَ وَمَنْ صَلَّى مِنَ الرِّجَالِ مَا شَاءَ اللَّهُ فَإِذَا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ قَامَ الرِّجَالُ. رواه البخاري. وسنذكر حديث جابر بن سمره في

باب الضحك إن شاء الله تعالى.

او نور ټول لمونځ کونکي به ناست وه تر څه وخته چې به د الله ﷻ رضا وه کله چې به رسول الله ﷺ ولاړ سو نو نور خلک به هم ولاړ سول او تلل به. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۴۹۱۲، رقم: ۸۶۶.

تشریح : ددې ارشاد مطلب دادی چې د رسول الله ﷺ په مبارکه زمانه کې به هم نبځو د خلکو سره په رسول الله ﷺ پسي جماعت کوی هغه وخت د نبځو دا رواج وو چې څرنگه به رسول الله ﷺ سلام گرځوی نو نبځي به سمدستي ولاړېدلې چې په لاره کې د خلکو سره یو ځای رواني او ګلې نسي نو خپلو کورونو ته به رواني سوې .

د لمانځه وروسته د رسول الله ﷺ د ناستي په باره کې یو دائمی معمول مذکور نه دی چې د ټولو لمنځونو وروسته به هغه همیشې د دومره وخت لپاره کښینستی بلکه ددې انحصار د وختو پر اختلاف باندې وو د سلام گرځولو سره خو به رسول الله ﷺ اللهم انت السلام الخ تر ویلو پورې به ناست وو او کله به دومره کښینستی چې د دعاء څخه د فارغیدو وروسته به یې قرآن کریم وایه او صحابه کرامو ته به یې د احکام الهي تعلیم ورکوی او کله به د سهار په لمانځه کې پر مصلي باندې تر لمر ختلو پورې ناست وو .

د حدیث څخه دا خبره معلومه سوه چې د امام لپاره د دا ډول ضرورت پر وخت د لمانځه وروسته پر مصلي باندې تر لږ ساعته پورې ناسته مستحب ده او همداسې مقتدیانو ته دا پکار ده چې تر څو پورې امام د مصلي څخه نه وي ولاړسوی نو هغوی دي هم نه ولاړېږي (وسنډګر حدیث جابر بن سمره فی باب الضحک انشاء الله تعالی) او د جابر بن سمره هغه حدیثونه چې په هغه کې به د لمانځه وروسته تر لمر ختلو پورې د رسول الله ﷺ ناسته مذکوره ده چې صاحب مصابیح دلته نقل کړي دي انشاء الله تعالی موږ به یې په باب الضحک کې نقل کړو .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د لمانځه وروسته دعاء

﴿۱۸۸﴾: عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ أَخَذَ بِيَدِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت معاذ بن جبل رضی الله عنه څخه روایت دی چې (یوه ورځ) رسول الله ﷺ زه تر لاس ونيولم

فَقَالَ إِنِّي لَأُحِبُّكَ يَا مُعَاذُ . فَقُلْتُ وَأَنَا أُحِبُّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ فَلَا تَدْعُ أَنْ

او وه یې فرمایل ای معاذ! زما ستا سره مینه ده، ما عرض وکړې چې د الله رسول له! زه هم ستا سره مینه لرم، رسول الله ﷺ وفرمایل: د هر لمانځه وروسته دا دعاء کوه او هیڅ کله یې مه پرېږده:

تَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ رَبِّ اعْنِيْ عَلٰى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ . رواه
أحمد وأبو داود والنسائي إلا أن أبا داود لم يذكر قال معاذ وأنا أحبك .

(اې زما ربه ! زما مرسته وکړې چې زه ستا ذکر وکړم او ستا شکر ادا کړم او په ښه ډول ستا
عبادت وکړم) احمد، ابوداؤد او نسائي .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۲۴۴/۵ - ۲۴۵ و ابوداؤد ۱۸۰/۲ - ۱۸۴ ، رقم : ۹۹۶ ، والترمذي ۴۹۲/۵ ،
رقم : ۳۴۹۹ والنسائي : ۶۳/۳ ، رقم : ۱۳۲۱ .

تشریح : د ښه عبادت مطلب دادی چې هریو عبادت وي که بدني وي یا مالي په پوره کمال او
د زړه په حضور په هغه کیفیت سره وسي گویا چې عبادت کونکی الله جل شانہ ویني او د هغه
عبادت کوي د کتاب الایمان په یوه حدیث کي هم د ښه عبادت دا مطلب بیان سوی دی ددې
وضاحت په ښه طریقه سوی دی ددې حدیث څخه معلومه سوه چې که یو سړی یو انډیوال لري نو
د هغه لپاره مستحب دی چې هغه د خپلي دوستي او محبت اظهار د هغه سره وکړي .
دا حدیث پر دې فعل او قول (اخذ بیدي او یقول انا احبک) سره اړوند دی ددې اصطلاح
او تعریف علماء او محدثین په ښه توگه پیژني د عوامو ددې سره تعلق نسته ځکه د هغوی
منځکي ددې د وضاحت ضرورت نسته .

د سلام گرزولو طریقه

﴿۸۸۹﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې کله به رسول الله صلی الله علیه و آله

كَانَ يُسَلِّمُ عَنْ يَمِينِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضَ خَدِّهِ

سلام و گرزوی نوراسته لوري ته يې السلام عليكم ويل تردې چې د راسته لوري د بغل سپين
والی به يې معلومیدی

الْأَيْمَنَ وَعَنْ يَسَارِهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضَ خَدِّهِ
الْأَيْسَرِ . رواه أبو داود والنسائي والترمذي ولم يذكر الترمذي حتى يرى

بیاض خده . ورواه ابن ماجه عن عمار بن یاسر .

او چپه لوري ته په سلام گرزولو سره به یې ویل السلام علیکم تردې چي د چپه بغل سپین والی به یې معلومیدی . ابوداؤد ، نسائي او ترمذي

تخریج : سنن ابی داؤد ۶۰۶۱۱ ، رقم : ۹۹۶ ، و الترمذي ۴۹۲۱۵ ، رقم : ۳۴۹۹ ، و النسائي ۶۳۱۳ ، رقم : ۱۳۲۱

تشریح : ابوداؤد او نسائي دا روایت په دغه الفاظو سره نقل کړې دی مگر امام ترمذي په خپل روایت کي (حتی یری بیاض خده) نه دی نقل کړې بلکه هغه یوازې دا نقل کړي دي چي (کان یسلم عن یمینه السلام علیکم ورحمة الله و عن یساره السلام علیکم ورحمة الله)

په خرگنده دا معلومېږي چي ابن ماجه رحمه الله علیه د عمار بن یاسر رضی الله عنه څخه دا حدیث پوره داسي نقل کړې نه دی چي د ترمذي په ډول د هغه یو څه برخه یې نقل کړې ده .

رسول الله ﷺ به اکثر د لمانځه وروسته چپه خواته په گرځېدو سره کښینستی

﴿۸۹۰﴾ : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كَانَ أَكْثَرُ انْصِرَافِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ صَلَاتِهِ إِلَى شِقِّهِ الْأَيْسَرِ إِلَى حُجْرَتِهِ . رواه في شرح السنة .

د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه وروسته زیات وخت چپه لوري ته گرزیدی یعني د خپلي حجرې په لور . شرح السنة

تخریج : البغوي في شرح السنة ۲۱۰۸۳ - ۲۱۱ ، رقم : ۷۰۲ .

تشریح : مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ د حجرې مبارکي دروازه په مسجد کي چپه محراب ته وه ځکه رسول الله ﷺ چي به د لمانځه څخه فارغ سو نو اکثر به چپې خواته گرځیدی او خپلي حجرې مبارکي ته به یې تشریف وړی .

د فرض وروسته د سنت لپاره د ځای بدلول پکار دي

﴿۸۹۱﴾ : وَعَنْ عَطَاءِ الْخُرَاسَانِيِّ عَنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت عطاء خراساني د حضرت مغیره رضی الله عنه څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُصَلِّيُ الْإِمَامُ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ حَتَّى يَتَحَوَّلَ . رواه

أبو داود وقال عطاء الخرساني لم يدرك المغيرة .

امام دي په هغه ځای کې لمونځ نه کوي چې (اوس یې) لمونځ کړی دی بلکه لږ آخوا د پخوا دي سي . ابوداؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۰۹۱۱ - ۴۱۰ ، رقم : ۶۱۶ .

تشریح : دلته دا حکم ورکول سوی دی چې کوم ځای فرض لمونځ سوی وی هلته دي سنت نه کول کیږي بلکه د هغه ځای څخه په لږ آخوا کیدو سره او ځای بد لیدو سره په دوهم ځای کې دي سنت کوي په دې اړه په دې خبره پوهیدل پکار ده چې ددې حدیث څخه په ښکاره خو دا معلومیږي چې دا حکم په خاصه توګه د امام لپاره دی مقتدي په دې کې نه دی شامل حالانکه داسي نه ده بلکه دا حکم په مجموعي توګه سره د امام او مقتدي د ټولو لپاره دی .

فرض او سنت دواړه یو ځای د کولو څخه منعه ځکه سوې ده چې یو راتلونکی دا گمان و نه کړي چې لمونځ کونکي اوس فرض کوي یا دا چې دواړه ځایونه د قیامت په ورځ د پروردگار په مخ کې د لمونځ کونکي د اطاعت گزاری گواهي ورکوي چې د هغه سره د هغه په مرتبه کې اضافه وسي . ملا علي قاري رحمته الله علیه لیکلي دي چې د ځینو علماوو قول دادی چې دا حکم د هغه فرض لمنځونو په باره کې دی چې د هغه وروسته سنت موکده دی او کم فرض لمنځو وروسته چې سنت نه سي ویلای لکه سهار او مازدیګر نو د هغه په باره کې دا حکم نه دی خو د ځینو علماؤ د رایه ده چې دا حکم د ټولو لمنځونو په باره کې یو ډول دی .

﴿ ۸۹۲ 〉 : وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَضَّهُمْ عَلَى الصَّلَاةِ وَنَهَاَهُمْ أَنْ يَنْصَرِفُوا قَبْلَ انْصِرَافِهِ مِنَ الصَّلَاةِ . رواه أبو داود .

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم به صحابه کرامو ته د لمانځه ترغیب ورکوی او ددې څخه به یې منعه فرمایل چې هغوی دې د لمانځه څخه وروسته د رسول الله صلی الله علیه و سلم د بیرته ستنېدو څخه مخکې وګرزي . ابوداؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد ۴۱۳۱۱ ، رقم : ۶۲۴ .

تشریح : د حدیث د اول جزء مطلب دادی چې یا خو به رسول الله صلی الله علیه و سلم صحابه کرامو ته مطلقاً د لمانځه کولو تاکید فرمایه یا هغوی ته به یې ددې خبرې رغبت ورکوی چې

لمونځ په جماعت کولو سره ادا کړي . در رسول الله ﷺ د ارشاد د دوهم جزء مطلب دادی چي هر کله لمونځ ختم سي او د دعا وغيره څخه فارغ سي نو تر څو پوري چي زه نه يم ولاړ سوی نو مقتديان دي نه ولاړيږي چي په لاره کي ښځي او نارينه يو ځای نسي څرنگه چي مخکي حديث کي تير سوي دي چي د لمانځه وروسته به رسول الله ﷺ او نور خلک ناست وه تردې چي ښځي به په ولاړيدو سره ولاړې نو مخکي به رسول الله ﷺ پورته کيدی او د هغه وروسته به نور خلک پورته کيدل او خپلو کورونو ته به تلل په دې صورت کي دا نه يي تنزيهي ده . دا هم احتمال دی چي دلته مخکي د پورته کيدو څخه مراد د مسبوق پورته کيدل وي په دې صورت کي به ددې ارشاد مطلب داوی چي تر څو پوري امام سلام نه وگرځوي تر هغه وخته پوري دي مسبوق په خپلو پاته رکعتونو کي د ويلو لپاره نه دريږي بلکه کله چي امام سلام وگرځوي بيا دي مسبوق ولاړسي دلته په دې خبره باندي هم پوه سه چي دا صورت يعني د مسبوق د امام سلام گرځولو څخه مخکي پورته کيدل د حنفيه په نزد حرام دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د تشهد وروسته در رسول الله ﷺ دعاء

﴿۸۹۳﴾: عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت شداد بن اوس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به دا دعاء کول

فِي صَلَاتِهِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الثُّبَاتَ فِي الْأُمْرِ وَالْعَزِيمَةَ عَلَى الرُّشْدِ وَأَسْأَلُكَ

په لمانځه کي : ژباړه (اې الله : زه ستا څخه په دين کي ثابت قدمي غواړم او قصد کول

شُكْرَ نِعْمَتِكَ وَحُسْنَ عِبَادَتِكَ وَأَسْأَلُكَ قَلْبًا سَلِيمًا وَلِسَانًا صَادِقًا وَأَسْأَلُكَ

شکر ته او سوال کوم چي ماته د خپلو نعمتو د شکر ادا کولو توفيق راکړې او ستا د ښه عبادت

توفيق راکړې او ماته قلب سليم او رښتونې ژبه راکړې

مِنْ خَيْرٍ مَا تَعْلَمُ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَعْلَمُ وَأَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تَعْلَمُ . رواه

النسائي وروى أحمد نحوه .

او ماته هغه خير هم را کړې چې ته يې غواړې زه د هغه بدې څخه چې تاته معلومه ده پناه غواړم
او د هغه گناهو څخه چې تاته معلوم دي معافي غواړم) نسائي او احمد .

تخريج: سنن النسائي ۵۴۳، رقم: ۱۳۰۳. والامام احمد في مسنده: ۱۲۳۴.

تشریح: دا دعا هم د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه د امت د تعليم لپاره ارشاد فرمايل
سوې ده چې د امت خلک دي داسي دعا غواړي او ترڅو چې د رسول الله ﷺ د ذات تعلق دی
نور رسول الله ﷺ ته دا ټول شيان او سعادتونه حاصل وه چې د هغه خوا ته په دعا کي اشاره سوې
ده او د ټولو گناهونو څخه رسول الله ﷺ محفوظ وو او ټول مخکي او ورستني گناهونه يې
بخښل سوي دي .

د سيده لاري قصد کول: مطلب دادی چې اې الله ماته ددې خبري توفيق را کړې چې تا د
هدايت کومه لار ښودلې ده هميشه پر هغه ثابت قدمي سره قائم اوسم او هدايت د خپل ژوند
لپاره لازم ونيسم ستا د نعمت د شکر او عبادت د حسن خواست کوم ددې مطلب دادی چې اې
الله ماته ددې خبري توفيق را کړې چې ستا څخه هغه نعمتونه چې تاته را کړي دي ستا اطاعت
او فرمانبرداري کي داسي صرف کړم چې ستا د احکامو او فرمان پابند سم او د کومو شيانو
څخه چې تا منع کړي ده د هغه څخه وژغورل سم او ستا عبادت په پوره شرطونو او ادبونو او
پوره ارکانو سره ادا کړم .

سليم زړه: هغه زړه ته وايي چې د خرابو عقيدو، کمزور خيالاتو، غلط اعتقادات او
نظريات څخه پاک وي او د نفساني خواهشاتو خوا ته د هغه ميلان نه وي او دا چې هغه د
ماسوی الله څخه خالي وي د دعا جمله ولسا لک خير ما تعلم کي لفظ ما موصوله دی يا
موصوفه او عائد يې محذوف دی همداسي په دې جمله کي لفظ من زائد دی يا بيانیه او مبین
محذوف دی گویا په اصل کي دا عبارت داسي دی اسالک شيئا هو خير ما تعلم يعني زه تاته د
هغه شي خواست کوم چې د هغه په باره کي ته پوهیږې چې هغه ښه دی يعني زه د داسي شي
خواست نه کوم چې د هغه په باره کي زما خيال دی چې هغه ښه دی ځکه چې ښه خو يو شی ښه
گني حالانکه په حقيقت کي هغه ښه نه وي ځکه زه هغه شی غواړم چې ستا په نزد ښه دی
همداسي و اعوذ بک من شر ما تعلم: مطلب هم دادی چې زه د هغه خراب شي څخه پناه غواړم
چې ستا په نزد خراب دی او د هغه په باره کي ستا فيصله ده چې د ښه په حق کي د خرابۍ باعث
وي .

﴿۸۹۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي صَلَاتِهِ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په لمانځه کي

بَعْدَ التَّشَهُّدِ أَحْسَنَ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ: أَحْسَنُ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ. رواه النسائي

د تشهد څخه وروسته دا ويل: (په کلامو کي غوره کلام د الله کلام دی او غوره هدايت د

محمد ﷺ هدايت دی.) نسائي.

تخريج: سنن النسائي ۵۸۱۳، رقم: ۱۳۱۰.

د رسول الله ﷺ د سلام طريقه

﴿۸۹۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَلِّمُ فِي

الصَّلَاةِ تَسْلِيمَةً تَلْقَاءُ وَجْهَهُ ثُمَّ تَبِيلُ إِلَى الشِّقِّ الْأَيْمَنِ شَيْئًا. ترمذي

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په لمانځه کي سلام د مخ لور ته او

بيا لږ راسته لوري ته مخ گرزو لوسره کوي. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي ۹۰۱۲-۹۱، رقم: ۲۹۶.

تشریح: مطلب دا چي کله به رسول الله ﷺ سلام گرځوي نو دا طريقه به يې اختيارول چي د سلام پيل به يې د قبلې خوا ته کوله بيا په مينځ کي به يې راسته خوا ته دومره مخ مبارک وگرځوي چي د بارځو مبارک سپين والي به يې معلوميدی لکه څرنگه چي مخکي روايتونو کي تير سوي دي همدا سي به يې سلام پوره کوي.

ددې حديث څخه په ښکاره دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ به په لمانځه کي يو سلام راسته طرف ته گرځوي، امام مالک رحمه الله عليه ددې پيش نظر فرمايي چي په لمانځه کي يوازي يو سلام مشرع دی امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه، امام شافعي رحمه الله عليه او امام احمد رحمه الله عليه په نزد په اتفاق سره په لمانځه کي راسته او چپه دواړو خواوو ته سلام مشروع دی ځکه چي په دې اړه ډيرزيات حديثونه وارد دي چي د هغو څخه ثابتېږي چي چپه او راسته دواړو خواوو ته سلام گرځول پکار دی.

اوس ددې حديث تاويل ددې درو امامانو له خوا دا سي چي يو سلام به د رسول الله صلي

الله عليه وسلم په لوړ اواز سره کوی او دوهم سلام به يې په کرار اواز سره، ځکه بي بي عائشې رضي الله عنها دلته په لوړ اواز سره د ويونکي سلام ته اعتبار ورکړ او يوازي دايو بې ذکر کړ.

د سلام گرځولو په وخت کې د جواب نيت

(۸۹۶): وَعَنْ سَمُرَةَ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَرُدَّ عَلَى الْإِمَامِ وَنَتَحَابَّ وَأَنْ يُسَلِّمَ بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ. رواه أبو داود.

د حضرت سمرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به موږ ته حکم راکوی چې په هر سلام گرځولو کې د امام د سلام د جواب نيت وکړو په خپلو کې مينه وساتو او هريو دي بل ته سلام کوي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد ۶۰۹۱۱، رقم: ۱۰۰۱.

تشریح: د اول حکم مطلب دادی چې مقتديان سلام گرځوي نو هغه وخت دي هغوی د نيت وکړي چې موږ د امام د سلام جواب ورکوو ددې صورت دادی چې کوم مقتديان چې د امام راسته خوا ته وي هغوی دي په دوهم سلام کې او کوم مقتديان چې په چپه خوا کې وي هغوی دي په اول سلام کې د امام د سلام جواب ورکوي. ددې څخه دا خبره معلومه سوه چې هر کله امام سلام وگرځوي نو هغه دي هغه وخت د نيت وکړي چې زه مقتديانو ته سلام کوم.

د دوهم حکم مطلب دادی چې مسلمانان دي په خپلو کې يعني لمونځ کونکو او د الله تعالی د ټولو بندگانو سره محبت کوي د هغوی سره دي په خوش اخلاقی او بڼه اخلاقو مخامخ کېږي د دريم حکم مطلب دادی چې څرنگه امام د سلام گرځولو په وخت کې پر مقتديانو باندي د سلام او مقتديان د سلام گرځولو په وخت کې د امام د سلام د جواب نيت کوي همداسي ټول مقتديان دي په لمانځه کې د سلام گرځولو په وخت کې يو بل ته د سلام نيت کوي داسي چې راسته خوا ته سلام گرځولو په وخت کې د چپه خوا مقتديانو نيت کول پکار دی او هر لمونځ کونکي ته دا پکار ده چې په دواړو سلامو کې د ملائکو هم نيت کوي ځکه چې په حديثو کې ددې حکم هم ورکول سوی دی او د حنفيه ځيني علماء وايي چې داسنت دی اگر که نورو حضراتو دا پرې ايښي دي.

=====

بَابُ الذِّكْرِ بَعْدَ الدُّعَاءِ

تر لمانځه وروسته د ذکر بیان

په دې باب کې هغه حديثونه ذکر کيږي چې د هغه څخه د لمانځه وروسته د دعا او نورو اورادو او وظائف ويلو ارزښت او فضيلت ښکاره کيږي دلته د ذکر لفظ عام دی چې پر دعا، اورادو او وظائفو ټولو باندې حاوي دی.

په دې مسئله کې اختلاف دی چې د فرض لمانځه وروسته سنت کيږي د هغه وروسته لمونځ کونکي دعاء، اوراد او وظائف لپاره څومره کښيښتلاي سي، په در مختار کې ليکلي دي چې د فرض لمانځه وروسته په سنتو کې تاخير کول مکروه دی البته اللهم انت السلام (تر پايه پوري) په اندازه د دعاء وغيره کولو لپاره ناسته ثابته ده.

د علامه حلواني رحمه الله عليه قول دادی چې د اورادو او وظائفو ويلو په غرض سره د فرضو او سنتو په درميانه وقفه کې څه پرواه نسته، دا قول کمال رحمه الله عليه هم اختيار کړی دی. علامه حلبی رحمه الله عليه په دغه دواړو قولونو کې تطبيق داسې پيدا کړی دی چې دلته د مکروه څخه مراد مکروه تحريمي وانه خيستل سي بلکه مکروه تنزيهي مراد دی نو په دغه دواړو قولونو کې اختلاف نه پاته کيږي ځکه چې د لومړني قول مطلب به دا وي چې د اورادو او وظيفې ويلو لپاره د سنت په کولو کې زڼد کول د گناه خبره نه ده البته مکروه تنزيهي ده يعنې که زڼد ونه کړل سي نو غوره به وي، همداسې د علامه حلواني رحمه الله عليه د قول مطلب به دا وي چې د فرض لمانځه کولو څخه وروسته د اوراد او وظيفې ويلو لپاره په سنتو کې زڼد کولو کې څه هم پرواه نسته مگر مناسب داده چې زڼد ونه کړل سي همداسې دا دواړه قوله پر خپل خپل ځای صحيح کيږي او په دواړو کې تضاد هم نه پاته کيږي.

د صاحب در مختار د يوه قول مطلب دادی چې کيدای سي د فرض او سنت په مينځ کې دعاء، اوراد او وظيفه وويل سي نو تعارض ليري کيږي.

د دې وروسته نوموړی فرمايي چې مستحب داده چې د لمانځه څخه وروسته درې واړه استغفرالله وويل سي، آية الكرسي، معوذات (يعنې قل هو الله احد، قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس) وويل سي او سبحان الله، الحمد لله او الله اکبر دي درې ديرش ځله هريو وويل سي، او بيا يو وار تهليل يعنې لا اله الا الله وحده لا شریک.... الخ، ويلو سره د سل عدد

دي پوره کړل سي ، ددې څخه وروسته دي دعا و غواړي او پر دغه جمله دي دعاء ختم کړي :
 سبحان ربک رب العزة عما يصفون و سلام على المرسلين والحمد لله رب العالمين .
 د جماعت ختمېدو څخه وروسته چې سنت و کړل سي نو مقتديانو ته پکار ده چې صفونه
 مات کړي يعني د سنت کولو لپاره دي په صف بندي سره نه درېږي بلکه مخته او شاته دي
 ودرېږي او امام ته هم پکار ده چې هغه هم د امت د مصلی څخه په آخوا کېدو سره مخته يا شاته
 او يا راسته او چپه خوا ته سي چې د وروسته راتلونکو لمونځ کونکو دا خيال نه سي چې اوس لا
 جماعت ولاړ دی او يو لمونځ کونکی په دې خيال کي په امام پسي اقتداء کولو سره د لمانځه
 لپاره ودرېږي او د هغه اقتداء به فاسد سي .

په غه شي کي هم اختلاف دی چې د سلام گرځولو څخه وروسته دعاء او اوراد وغيره ويلو
 لپاره امام ته راسته خوا ته گرځېدو سره کښينستل افضل دي يا چپه خوا ته ؟ صحيح قول دادی
 چې هغه ته اختيار دی ، مگر د اکثر و حضراتو رايه داده چې چپه خوا ته په گرځېدو سره ناسته په
 اتفاق سره د ټولو په نزد افضله ده ځکه چې حجره شريفه دې خوا ته ده .

که يو سړی د فرض لمانځه څخه وروسته سنت وکړي او د هغه وروسته په حديث کي
 راغلي اوراد او وظائف ووايي نو دا به د هغه بعديت منافي نه وي کوم چې په احاديث کي
 مذکور دي چې د لمانځه څخه وروسته فلانی فلانی دعاء يا وظيفه دي وويل سي ، که يو سړی
 د فرض لمانځه کولو سره مخکي سنت وکړي بيا د هغه وروسته مذکوره اوراد ووظائف ووايي
 نو داسي به نسي ويل کيدای چې دی د فضيلت څخه محروم سو ځکه چې د حديث مقصد خو
 دادی چې اوراد او وظائف دي د لمانځه څخه وروسته وويل سي که څه هم د سنت څخه وروسته
 وي بلکه د سنت څخه وروسته ويل زيات مناسب دي .

همداسي د صحيح حديثو څخه ثابته ده چې د سهار او ماښام د لمنځونو څخه وروسته (لا
 اله الا الله وحده لا شريک له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير) لس واره ويل پکار دي
 ، يا ددغه لمنځونو څخه وروسته د آيت الكرسي ويل د حديثو څخه ثابت دي ، که يو سړی ماښام د
 فرض لمانځه کولو څخه وروسته سنت وکړي او د هغه وروسته آيت الكرسي يا پورتنی تهليل ووايي نو
 د حديث سره سم هغه ته به فضيلت حاصلېږي کوم چې د فرض څخه وروسته ورته حاصلېږي .
 ځيني خلک په دا فکر کولو سره چې تلوار هم وسي او د پورتنيو شيانو د ويلو فضيلت هم
 تر لاسه سي د ماښام په سنتو کي آيت الكرسي وايي دا محض وهم دی ځکه چې د حديثو څخه
 ثابته ده چې رسول الله ﷺ به د ماښام په سنتو کي قل يا ايها الکافرون او قل هو الله احد وايه .

دي پوره کړل سي، ددې څخه وروسته دي دعا وغواړي او پر دغه جمله دي دعاء ختم کړي :
 سبحان ربک رب العزة عما یصفون و سلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین .
 د جماعت ختمېدو څخه وروسته چي سنت وکړل سي نو مقتديانو ته پکار ده چي صفونه
 مات کړي يعني د سنت کولو لپاره دي په صف بندي سره نه درېږي بلکه مخته او شا ته دي
 ودرېږي او امام ته هم پکار ده چي هغه هم د امت د مصلی څخه په آخوا کېدو سره مخته يا شاته
 او يا راسته او چپه خوا ته سي چي د وروسته راتلونکو لمونځ کونکو دا خیال نه سي چي اوس لا
 جماعت ولاړ دی او یو لمونځ کونکی په دې خیال کي په امام پسي اقتداء کولو سره د لمانځه
 لپاره ودرېږي او د هغه اقتداء به فاسد سي .

په غه شي کي هم اختلاف دی چي د سلام گرځولو څخه وروسته دعاء او اوراد وغیره ویلو
 لپاره امام ته راسته خوا ته گرځېدو سره کښینستل افضل دي يا چپه خوا ته ؟ صحیح قول دادی
 چي هغه ته اختیار دی ، مگر د اکثرو حضراتو رایه داده چي چپه خوا ته په گرځېدو سره ناسته په
 اتفاق سره د ټولو په نزد افضله ده ځکه چي حجره شریفه دې خوا ته ده .

که یو سړی د فرض لمانځه څخه وروسته سنت وکړي او د هغه وروسته په حدیث کي
 راغلي اوراد او وظائف ووايي نو دا به د هغه بعدیت منافي نه وي کوم چي په احادیث کي
 مذکور دي چي د لمانځه څخه وروسته فلانی- فلانی- دعاء یا وظیفه دي وویل سي ، که یو سړی
 د فرض لمانځه کولو سره مخکي سنت وکړي بیا د هغه وروسته مذکوره اوراد ووظائف ووايي
 نو داسي به نسي ویل کیدای چي دی د فضیلت څخه محروم سو ځکه چي د حدیث مقصد خو
 دادی چي اوراد او وظائف دي د لمانځه څخه وروسته وویل سي که څه هم د سنت څخه وروسته
 وي بلکه د سنت څخه وروسته ویل زیات مناسب دي .

همداسي د صحیح حدیثو څخه ثابته ده چي د سهار او ماښام د لمنځونو څخه وروسته (لا
 اله الا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد وهو على کل شیء قدير) لس واره ویل پکار دي
 ، یا ددغه لمنځونو څخه وروسته د آیت الكرسي ویل د حدیثو څخه ثابت دي ، که یو سړی ماښام د
 فرض لمانځه کولو څخه وروسته سنت وکړي او د هغه وروسته آیه الكرسي یا پورتنۍ تهلیل ووايي نو
 د حدیث سره سم هغه ته به فضیلت حاصلېږي کوم چي د فرض څخه وروسته ورته حاصلېږي .

ځيني خلک په دا فکر کولو سره چي تلوار هم وسي او د پورتنیو شيانو د ویلو فضیلت هم
 تر لاسه سي د ماښام په سنتو کي آیت الكرسي وایي دا محض وهم دی ځکه چي د حدیثو څخه
 ثابته ده چي رسول الله ﷺ به د ماښام په سنتو کي قل یا ایها الکافرون او قل هو الله احد وایه .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د لمانځه په ختمېدو سره الله اکبر ويل

﴿۸۹۷﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كُنَّا نَعْرِفُ انْقِضَاءَ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالتَّكْبِيرِ . متفق عليه

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د لمانځه ختمېدل به په تکبير ويلو سره پېژندل کيده (يعني د لمانځه په آخر کي به يې په لوړ آواز سره تکبير وايه). بخاري او مسلم
تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۲۵۱۲، رقم: ۸۴۲، ومسلم: ۴۱۰۱۱، رقم: ۱۲۰-۵۸۳.

تشرېح: پر لمانځه ختمېدو باندي د الله اکبر ويلو څخه مراد ذکر دی څرنگه چې په صحيحين کي د ابن عباس رضي الله عنه روايت نقل دی چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي د فرض لمانځه د فراغت وروسته د خلکو لپاره په لوړ آواز سره ذکر ټاکلی وو بيا ابن عباس رضي الله عنه وايي چې ما به د لمانځه اختتام ددې په ذريعه پېژندی يعني کله چې به خلکو په لوړ آواز سره ذکر کوی نو ماته به معلومه سوه چې لمونځ سوی دی، د ابن عباس رضي الله عنه دا قول نقل کړی دیکوم چې دلته ذکر سوی دی ددې څخه معلومه سوه چې د تکبير څخه مراد مطلق ذکر دی.

مگر په دې خبره باندي پوه سی چې امام شافعي رض دا ذکر بالجهر د امت پر تعليم محمول کړی دی د بيهقي وغيره په کرار آواز سره ذکر کولو باندي صحيحين ددې حديث څخه استدلال کړی دی او رسول الله صلى الله عليه وسلم به صحابه کرامو ته دا حکم ورکوی چې هغوی تهليل او تکبير په لوړ آواز سره نه کوي بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې تاسو کون او غائب نه يادوی (يعني الله تعالى) هغه خوستاسو سره دی او نژدې دی.

ځينو حضراتو ويلي دي چې دلته د تکبير څخه مراد هغه تکبير دی چې د لمانځه وروسته تسبيح او تحميد سره لس واره يا ديرش واره ويل کيږي د ځينو محققينو دا رايه ده چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي د لمانځه وروسته يو واره درې واره تکبير ويل کیدی.

د ځينو علماء قول دادی چې د ابن عباس رضي الله عنه دا روايت تعلق د منی د ورځو سره دی چې هلته به يې د تشریق تکبيرات ويل په هر حال دا ټول اقوال مخته په اېښودو سره هم تر ټولو لوی صورت د ابن عباس رضي الله عنه په دې قول سره وارد کيږي چې څه وجه ده چې ابن عباس رض به د سلام

سره خود لمانځه اختتام نه پيژندی او تکبير سره به ېې پيژندی چي لمونځ سوی دی .
 ددې يو جواب خو دا کيدای سي چي ابن عباس رضي الله عنه هغه وخت کم عمرو و ځکه ممکنه ده
 چي هغه هميشه عبادت کي نه شريکيدی يا دا احتمال دی چي هغه به په جماعت کي خو
 شريکيدی مگر په وروسته صف کي به دريدی ځکه تر هغه پوري د رسول الله ﷺ د اواز څخه د
 رسيدو په وجه هغه به پر سلام باندي د لمانځه اختتام نه پيژندی بلکه کله چي به مقتديانو په
 لور او از سره تکبير وایه نو هغه به په دې پوه سو چي لمونځ ختم سو . والله اعلم
د فرض وروسته د رسول الله ﷺ د ناستي اندازه

﴿۸۹۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمَ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ سلام وگرزوی

لَمْ يَقْعُدْ إِلَّا مِقْدَارَ مَا يَقُولُ اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا

الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ . رواه مسلم

نو ددې دعاء ويلو په اندازه به ناست وو : (اې الله ! ته سالم يې ، او ستا څخه د بندگانو د ټولو
 آفتونو څخه سلامتي ده اې د عظمت او بخښني خاونده ، ته برکت والا يې) مسلم .

تفريغ : صحيح مسلم ۴۱۴۱ ، رقم : ۱۳۶ - ۵۹۲ .

تشریح : د حضرت عائشې رضي الله عنها د ارشاد مطلب دادی چي د کوم فرض لمانځه وروسته سنت نه
 وي لکه دسهار او مازديگر لمونځ نو د هغه سلام گرځولو وروسته د رسول الله ﷺ تر دې زياته
 ناسته هم ثابته ده له دې کبله علماء وايي چي د دغه لمنځو وروسته تر لمر ختلو او لمر لوېدلو
 پوري په ذکر کي مصروف کيدل مستحب دی .

د سلام وروسته د نه کښينستلو يوه توجيه داهم سوې ده چي رسول الله ﷺ به د لمانځه پر
 هيئت يوازي تر دومره وخته پوري کښينستی چي دا دعا ووايي يا دا چي رسول الله ﷺ به اکثر
 يوازي دومره کښينستی .

دلته چي کومه دعا ذکر سوې ده په هغه کي دا الفاظ هم ويل کيدای سي : (وايک يرجع
 السلام فحينما ربنا بالاسلام واد خلنا دار السلام) حال دا چي دا الفاظ د حديثو څخه ثابت نه
 دي بلکه وروسته ددې الفاظو اظافه هم سوې ده .

﴿۸۹۹﴾: وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا انْصَرَفَ

د حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د لمانځه سلام وگرزوی

مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ ثَلَاثًا وَقَالَ اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ

ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ . رواه مسلم

نو درې ځله يې بخښنه غوښتل بيا يې دا ويل : اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ ذَا

الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ . مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴۱۴۱، رقم: ۵۹۲-۱۳۶.

تشریح: مطلب دادی چي څرنگه به رسول الله ﷺ سلام وگرځوی نو مخکي به يې درې واره

استغفار وایه دهغه وروسته به يې پورتنۍ دعاء ويل .

په ځينو روايتونو کي ذکر سوي دي چي رسول الله ﷺ به درې واره استغفار داسي وایه

(استغفر الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم واتوب اليه)

د فرض لمانځه وروسته دعاء

﴿۹۰۰﴾: وَعَنِ الْمُخِيزَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ

د حضرت مغیره بن شعبه رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به

يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ

د هر فرض لمانځه وروسته دا ويل : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ

وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا

وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا

مَنْعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ . متفق عليه

مَنْعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ . بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۳۲۵۱۲، رقم: ۸۴۴، و مسلم: ۴۱۴۱-۴۱۵، رقم: ۱۳۷-۵۹۳.

تشریح: د رسول الله ﷺ دغه دعا او نوري دعاوي او کلمات اذکار چي په مختلفو حديثونو کي ذکر دي د لمانځه څخه وروسته به يې ويلې، علماء ليکي چي رسول الله ﷺ به په ځينو وختونو کي د سلام گرځولو وروسته پرته د څه ويلو څخه ودریدی او په ځينو وختو کي به يې پورتنۍ دعا او د اذکار څخه به يې څه يا ټوله ويل.

څرنگه چي په حديثونو کي د لمانځه وروسته مختلفي دعاوي ثابتي دي له دې کبله ځينو علماء د دغه وويلو ترتيب داسي کړی دی چي اول دي استغفار وويل سي ددې وروسته اللهم انت السلام تر اخره پوري وويل سي بيا ددې وروسته دي لا اله الا الله وحده لا شريک له تر آخره پوري وويل سي ددې دعاگانو پرته نوري هم زياتي دعاگاني په حديثو کي ذکر سوي دي چي د هغه په باره کي ثابت دي چي رسول الله ﷺ به د لمانځه وروسته ويلې.

په دې خبره باندي هم پوه سه چي د وروسته څخه مراد دا نه دی چي دا دعاگاني د فرض لمنځو وروسته متصل وويل سي که چيري د سنتو وروسته هم دا دعا ووايي دې ته هم د لمانځه وروسته ويل کيدای سي.

﴿۹۰۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن الزبير رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ

إِذَا سَلَّمَ مِنْ صَلَاتِهِ يَقُولُ بِصَوْتِهِ الْأَعْلَى لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ

سلام وگرزوی نو په لوړ آواز سره به يې ويل: لا اله الا الله.... (د الله څخه پرته بل د عبادت وړ نه ده، هيڅوک د هغه شريک نه ده)

الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا

پاچاهي هغه لره ده او ټول تعريفونه هغه لره دي هغه پر هر شي قادر دی، د گناهو څخه د منعه کيدو او د عبادت کولو توان

اللَّهُ وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

د الله څخه پرته بل هيڅوک نه سي ورکولای د هغه څخه پرته بل د عبادت وړ نه ده او موږ يوازې

د هغه عبادت کوو نعمتونه د هغه دي او د هغه لپاره برزگي ده د هغه لپاره غوره تعريف دی او پرته د الله څخه بل د عبادت وړ نسته

مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ . رواه مسلم

د هغه لپاره خالص دين اختياروو که څه هم کافريې بد گڼي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۴۱۵۱-۴۱۶، رقم : ۱۳۹-۵۹۴.

تشریح : علماء ليکي چي رسول الله ﷺ به دا دعا او کلمات هم د امت د تعليم لپاره په لوړ اواز سره ويل، امام نووي رحمه الله عليه په کتاب مهذب کي ليکلي دي دا دعا او ددې څخه ماسوا نوري دعاوي په کرار اواز سره ويل افضل دی که امام وي يا منفرد هو که ددې خبري ضرورت وي چي يوه دعا يو چاته زده کول وي نو هغه په لوړ اواز سره ويل پکار دي، دا دعا د رسول الله ﷺ په لوړ اواز سره پر دې محمول ده چي د رسول الله ﷺ مقصد صحابه کرامو رضي الله عنهم ته دا بنودل وو چي په لوړ اواز سره ويل او کله چي خلکو ته دا ياده سوه نو بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم په کرار اواز سره ويل او بيا په کرار اواز سره ويل افضل سوه .

د لمانځه وروسته د کومو شيانو څخه پناه غوښتل پکار ده

﴿ ۹۰۲ 》 : وَعَنْ سَعْدٍ أَنَّهُ كَانَ يُعَلِّمُ بَنِيهِ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَيَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ

حضرت سعد رضي الله عنه وايي چي هغه به خپلو ماشومانو ته دا کلمات بنودل او ويل به يې رسول الله ﷺ به

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَعَوَّذُ بِهِنَّ دُبُرَ الصَّلَاةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

د لمانځه وروسته په دغه الفاظو سره پناه غوښتل : (اي الله ! زه ستا پناه غواړم له

الْجُبْنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أُرْذَلِ الْعُمُرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ

الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ . رواه البخاري .

بزدلی، بخل او بېکاره عمر، د دنيا د فتنې او د قبر د عذاب څخه د ساتلو لپاره ستا پناه

غواړم . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۵۱۶-۳۶، رقم : ۲۸۲۲،

تشریح : دلته د جبن څخه مراد د اطاعت جرئت نه کول دي، د بخل څخه مراد دادی چي بل ته

په مال، علم او خير خواهي سره گټه ونه رسوي، د بېکاره عمر مطلب دادی چي انسان د ژوند هغه مرحلې ته ورسيږي چيري چي په عقل کي خلل راسي اندامونه ضعيف سي طاقت او قوت جواب ورکړي او داسي سړی بالکل شل او گوډ او په معذور کيدو سره ددين او دنيا د دواړو ناکاره جوړ سي داسي عمر څخه پناه غوښتل پکار ده ځکه چي د انساني ژوند حاصل او مقصود خو يوازي دادی چي د الله تعالی په عبادت کي مصرف سي د هغه نعمتونو په بڼه ډول شکر اداء کړي او دا ښکاره ده چي په داسي ناکاره عمر کي هيڅ سړي نه په پوره توگه عبادت کولای سي او نه په شکر ادا کولو کي مشغول پاته کيدای سي، همداسي د ژوند او عمر چي کوم مقصد دی هغه فوت سي الله تعالی دي موږ ټول د داسي بېکاره ژوند څخه و ژغوري. آمين.

د لمانځه وروسته تسبیح او د هغه فضیلت

﴿۹۰۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَنَّ فُقَرَاءَ الْمُهَاجِرِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي فقيران مهاجرين رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغلل

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا قَدْ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالذَّرَجَاتِ الْعُلَى وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ

او عرض يې وکړ چي شتمنو درجات او د جنتو نعمتونه تر لاسه کړل ،

فَقَالَ وَمَا ذَاكَ قَالُوا يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ وَيَتَصَدَّقُونَ

رسول الله صلى الله عليه وسلم پوښتنه وکړه چي د دې لامل څه دی ؟ هغوی وويل: هغوی لمونځ کوي څنگه چي موږ لمونځ کوو او روژې نيسي څنگه چي موږ روژې نيسو او هغوی خيرات کوي

وَلَا نَتَصَدَّقُ وَيُعْتَقُونَ وَلَا نُعْتَقُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفَلَا

او موږ يې نه سو کولای، هغوی غلامان آزادوي او موږ يې نه سو آزادولای، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل:

أَعْلَمُكُمْ شَيْئًا تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سَبَقَكُمْ وَتَسْبِقُونَ بِهِ مَنْ بَعْدَكُمْ وَلَا يَكُونُ

ايا زه تاسو ته داسي شی ونه ښيم چي د هغه له کبله تاسو د هغو خلکو څخه مخکي سئ چي ستاسو څخه وړاندي يې اسلام راوړی دی او د هغه خلکو څخه هم په مرتبه کي زيات سئ چي

ستاسو ٲخه وروسته به پيدا کړي او نه به وي

أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكُمْ إِلَّا مَنْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُمْ قَالُوا بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ

هيشوک غوره او افضل تر تاسو خويوازي هغه ٲوک چي هغه هم هغه عمل کوي کوم چي تاسويي کوي، هغوی عرض وکړ: هو، اي د الله رسوله! نور رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

تُسَبِّحُونَ وَتُكَبِّرُونَ وَتُحْمَدُونَ دُبْرَ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ مَرَّةً قَالَ أَبُو

د هر لمانځه وروسته (سبحان الله الحمد لله الله اکبر) درو ديرش (۳۳) ځله واياست، وويل ابو

صَالِحٍ فَرَجَعَ فَقَرَأَ الْمُهَاجِرِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا

صالح راوي چي ددې پېښي وروسته فقيران مهاجرين بيا د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سول او عرض يې وکړ:

سَمِعَ إِخْوَانُنَا أَهْلُ الْأَمْوَالِ بِمَا فَعَلْنَا فَفَعَلُوا مِثْلَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

زمونږ شتمن وروڼه زمونږ ددې عمل ٲخه په خبريدو سره هغوی هم په دې عمل پيل کړ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَلِكَ فَضَّلُ اللَّهُ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ. متفق عليه وليس قول ابي

صالح الى آخره الا عند مسلم وفي رواية للبخاري تسبحون في دبر كل

صلوة عشرة او تحمدون عشرة او تكبرون عشرة ابدل ثلثا وثلثين.

دا د الله ﷺ فضل دی هغه چي چاته يې غواړي ورکوي يې. بخاري او مسلم، د بخاري په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي پر ځای د درو ديرش ځله د هر لمانځه وروسته لس ځله سبحان الله، لس ځله الحمد لله او لس ځله الله اکبر وايي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري: ۲۲۵۱۲، رقم: ۸۴۳، ومسلم: ۴۱۶۱۱-۴۱۷، رقم: ۱۴۲-۵۹۵).

تشریح: په اول روايت کي دا فرمايل سوي دي چي په هر لمانځه پسې سبحان الله، الحمد لله او الله اکبر درو ديرش واره ووايي په دې کي درې احتمال دي: اول خوا چي دا درې سره کلمات په مجموعي طور سره درو ديرش واره وويل سي همداسي سبحان الله يوولس واره الله

اکبر یوولس واره او الحمد لله یوولس واره ، دوهم دا چي دا درې سره بیل بیل درو دیرش درو دیرش واره وویل سي ، د مشائخو عمل پر دې دی او دا افضل هم دی او دا چي ددې صراحت هم په ځینو روایتونو کي موجود دی ، دریم دا چي دا درې سره کلمات په یوځای کولو سره درو دیرش واره وویل سي همداسي په هغه کي هریو به هم درو دیرش واره وویل سي .

شکر کوونکی شتمن تر صبر کوونکي غریب غوره دی

د حدیث اخري الفاظ: ذالک فضل الله..... الخ، مطلب دادی چي الله تعالی شتمنو خلکو ته پر تاسو فضیلت درکړی دی نو دا صرف د هغه فضل او کرم دی هغه چي چاته غواړي په خپل فضل او کرم سره په نازولو سره د هغوی په قدمونو کي د مال او دولت امبار لگوي نو تاسو ته پکاره ده چي په دې معامله کي د صبر لمن ونیسئ او پر تقدیر الهي باندي راضي سئ چي هغه ځينو بندگانو ته پر ځينو باندي فضیلت او بزرگي ورکړې ده .

په دې کي دې ته اشاره ده چي شکر کوونکی شتمن تر صبر کوونکي غریب ډیر غوره دی مگر ورسره دومره خبره هم ده چي شتمن د خپل مال او دولت په معامله کي د مختلف ډول گناهونو د بیړي په وجه خالي نه وي هر کله چي فقیر او غریب د گناهو د بیړي چي د دولت په وجه صادرېږي په امن کي وي .

امام غزالي رحمه الله علیه په احیاء العلوم کي فرمایي چي په دې مسئله کي اختلاف دی لکه څرنګه چي حضرت جنید رحمه الله علیه او اکثر اهل الله د فقر د فضیلت قائل دي او د ابن عطاء قول دادی چي شاګر او شتمن چي د دولت حق اداء کوي د صابر غریب څخه افضل دی .

﴿۹۰۲﴾: وَعَنْ كَعْبِ ابْنِ عُجْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَقَّبَاتٌ

د حضرت کعب بن عجرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای : د لمانځه وروسته د ویلو څو الفاظ دي

لَا يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ أَوْ فَاعِلُهُنَّ دُبْرَ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ

چي د هر فرض لمانځه وروسته ويونکی د ثواب څخه نه ناامیده کېږي يعني (۳۳) ځله

تَسْبِيحَةً وَثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ تَحْمِيدَةً وَأَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ تَكْبِيرَةً . رواه مسلم

سبحان الله (۳۳) ځله الحمد لله او (۳۴) ځله الله اکبر ویل . مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴۱۸۱۱، رقم: ۱۴۴-۵۹۶.

﴿۹۰۵﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَبَّحَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ثخه روايت دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څوك چي سبحان الله ووايي

اللَّهُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَحَمْدَ اللَّهِ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَكَبَّرَ اللَّهَ ثَلَاثًا وَ

د هر لمانځه وروسته (۳۳) ځله او الحمد لله (۳۳) ځله او الله اكبر (۳۳) ځله ووايي

ثَلَاثِينَ فَتِلْكَ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ وَقَالَ تَمَامُ الْمِائَةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ

يعني ټول يو کم سل او د سلو تعداد پوره کولو ثخه وروسته دا کلمات ووايي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ

لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ غُفِرَتْ خَطَايَاهُ

لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. نو د هغه گناهونه بخښل کيږي

وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ. رواه مسلم

که څه هم د درياب د څڅک برابر وي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۴۱۸۱۱، رقم: ۱۴۶-۵۹۷.

تشریح: په ځينو روايتونو کي د له الحمد ثخه وروسته يحيي وي ميت او په ځيني روايتونو

کي بيده الخير الفاظ هم نقل سوي دي، پورتنی الفاظ چي د لمانځه وروسته وويل سي د هغه

مختلف شمير منقول دي رسول الله صلى الله عليه وسلم به خپله هم دا په بيل عددو سره ويل ځکه دا کلمات په

حديثو کي د پورتنی شمير ثخه په کم شمير سره هم چي وويل سي نو اصل سنت ادا کيږي،

حافظ زين عراقي فرمايي چي پورتنی ټول شميرونه غوره دي او کوم عددونه چي تر ټولو زيات

دي هغه د الله تعالی په نزد تر ټولو خوښ دي. د دې تسبيحاتو په اړه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په باره کيثابت دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به دا پر خپل گوتو ويل او دا هم نقل دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به

صحابه رضي الله عنهم ته فرمايل چي دا پر گوتو شميرئ ځکه چي د قيامت په ورځ به د گوتو

ثخه پوښتنه کيږي او د جواب لپاره به گوتي شاهدي ورکوي د صحابه کرامو په باره کي نقل

سوي دي چي هغو به د خرما پر مند کو ويل په هر حال دا تسبيحات پر گوتو ويل افضل دي او د

خرما وغيره پر مند کوييل هم جائز دي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د دعاء قبلېدو وخت

(۹۰۶): عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الدُّعَاءِ أَسْمَعُ؟ قَالَ جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ وَدُبُرُ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوباتِ . رواه الترمذي .

د حضرت ابو امامه عليه السلام څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسول چي اې د الله رسوله! دعاء کوم وخت زياته قبلېږي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: د شپې د نيمې آخري درميانه برخه او د فرض لمنځو وروسته . ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۴۹۲۵، رقم: ۳۴۹۹.

د لمانځه وروسته معوذات ويل

(۹۰۷): وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَقْرَأَ بِالْمُعَوِّذَاتِ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ . رواه أحمد وأبو داود والنسائي والبيهقي في الدعوات الكبير .

د حضرت عقبه عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ماته حکم راکړی دی چي زه د هر لمانځه وروسته معوذات ووايم (هغه سورتونه چي په پيل کي يې اعوذ وي، او هغه د قرآن کریم آخري دوه سورتونه دي) احمد، ابوداؤد، نسائي او بيهقي

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۵۵۴۷ ابوداؤد ۱۸۱۱۲، رقم: ۱۵۲۳ والنسائي ۶۸۱۳، رقم: ۱۳۳۶.

تشریح: د قرآن معوذات هغه سورتونو ته وايي چي د هغه په پيل کي اعوذ لفظ وي يعني قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس دلته د دغه دواړو سورتونو لپاره د معوذاتو د جمع صيغه ځکه استعمال سوې ده چي اقل جمع دوه ده او ځيني علماء وايي چي قل هو الله او قل يا ايها الكافرون هم معوذات کي غالبا داخل دي يعني قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس ته په امتياز ورکولو سره ټول معوذات سره تعبير کړل شوی دی گویا ددې قول مطابق رسول الله صلي الله عليه وسلم د څلورو سورتونو يعني قل اعوذ برب الفلق، قل اعوذ برب الناس، قل هو الله احد او قل يا ايها الكافرون د ويلو حکم ورکړی دی .

تر لمر ختلو او لمر لوېدو پوري په ذکر کي بوخت کېدل

﴿۹۰۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنْ أَقْعَدَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د هغه خلکو سره زما ناسته

مَعَ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ اللَّهَ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ

چې د سهار د لمانځه وروسته تر لمر راختلو پوري د الله ﷻ ذکر کوي زما په نزد غوره ده تر دې

أُعْتِقَ أَرْبَعَةً مِّنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ وَلَأَنْ أَقْعَدَ مَعَ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ اللَّهَ مِنْ صَلَاةِ

چې د حضرت اسماعيل عليه السلام د اولاد څخه څلورو غلامان آزاد سي او دا چې زه کښېنيم د هغه

قوم سره چې د الله ﷻ ذکر کوي وروسته تر لمانځه

الْعَصْرِ إِلَى أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أُعْتِقَ أَرْبَعَةً. رواه أبو داود

د مازديگر تر لمر لوېدو پوري زما په نزد دې څخه غوره ده چې زه څلور غلامان آزاد کړم. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد ۷۳۸۴-۷۴، رقم: ۳۶۶۷.

تشریح: په ښکاره دا معلومېږي چې د حديث آخري الفاظو کي هم د څلورو غلامانو څخه

مراد د حضرت اسماعيل عليه السلام د اولاد څخه څلور غلامان دي او دا هم احتمال دی چې

دلته څلور غلامان مطلقا مراد وي، حضرت اسماعيل عليه السلام د اولاد خاصوالی رسول الله

ﷺ ځکه وکړ چې هغوی افضل عرب دي او خپله رسول الله ﷺ هم د هغوی په اولاد کي دی.

﴿۹۰۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى الْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: چا چې د سهار لمونځ په

جماعت سره وکړي

ثُمَّ قَعَدَ يَذْكُرُ اللَّهَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ كَانَتْ لَهُ كَأَجْرِ حَجَّةٍ

او تر لمر ختلو پوري د الله ﷻ په ذکر کولو کي ناست وو او د لمر ختلو وروسته يې دوه رکعتي

نفل وکړ نو هغه ته د يوه حج

وَعُمْرَةٍ. قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَامَّةٌ تَامَّةٌ تَامَّةٌ. رواه الترمذي

او يوې عمرې ثواب رسيږي، د راوي بيان دی چې د ددې وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: د پوره حج او عمرې ثواب د پوره حج او عمرې ثواب د حج او عمرې ثواب د حج او عمرې ثواب. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۴۸۱۱۲، رقم: ۵۸۶.

تشریح: مطلب دادی چې کوم سړی د سهار لمونځ په جماعت سره وکړي او هغه په مسجد کي او پر هغه مصلی باندې تر لمر ختلو پوري د الله تعالی په ذکر کي پرله پسې بوخت وي د هغه وروسته دوه رکعت نفل لمونځ وکړي نو د حج او عمرې ثواب ورته حاصلیږي که د ذکر په حالت کي د طواف لپاره یا د علم د طلب لپاره په مسجد کي د وعظ مجلس ته د ورتلو لپاره د مصلی څخه ولاړسي یا همداسي سړی د هغه ځای څخه په ولاړیدو سره خپل کورته راسي او د الله تعالی په ذکر کي بوخت سي نو هغه ته هم ذکر سوی ثواب تر لاسه کیږي.

د ذکر څخه د فارغیدو وروسته دوه رکعت لمونځ د لمر یوه نیزه پورته کیدو وروسته کول پکار دی چې د کراهیت وخت ختم سي او دغه لمانځه ته د اشراق لمونځ وایي او اکثر په حدیثو کي ددې نوم صلوۃ الضحی هم نقل دی، په ښکاره دا معلومیږي چې دا دواړه لمنځونه یو دي چې د هغه جلا جلا دوه نومونه دي ددې ابتدایي وخت د لمر پورته کیدو وروسته پیل کیږي او انتهایي وخت یې د لمر لوېدو مخکي دی په ابتدایي وخت کي کیدونکي لمانځه ته اشراق وایي او په انتهایي وخت کي کیدونکي لمانځه ته د ثابنت لمونځ وایي، فرمایيل سوي دي چې داسي سړي ته د حج او عمرې دواړو ثواب حاصلیږي د حج ثواب خود فرض لمانځه په جماعت سره اداء کولو په وجه تر لاسه کیږي او د عمرې ثواب د نفل لمانځه یعنی د اشراق لمونځ کولو په وجه ورته تر لاسه کیږي.

الْفَضْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د دوو لمنځو په مینځ کي وقفه کول پکار ده

﴿۹۱۰﴾: عَنِ الْأَزْرَقِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ صَلَّى بِنَا إِمَامٌ لَنَا يَكْنَى أَبَا رِمَّةَ قَالَ

د حضرت ازرق بن قيس رضي الله عنه څخه روايت دی چې زموږ امام چې نوم يې ابو رمله وو موږ ته

لمونځ راکړ او وه يې ويل

صَلَّيْتُ هَذِهِ الصَّلَاةَ أَوْ مِثْلَ هَذِهِ الصَّلَاةِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دا لمونځ يا ددې لمانځه په ډول ما د رسول الله ﷺ سره کړې وو

قَالَ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ يَقُومَانِ فِي الصَّفِّ الْمَقْدَمِ عَنْ يَمِينِهِ وَكَانَ رَجُلٌ

او ابورمته دا بيان هم وکړ چې ابوبکر رضی الله عنه او عمر رضی الله عنه په اول صف کې د رسول الله ﷺ راسته

لوري ته ولاړ وه او يو سړی وو

قَدْ شَهِدَ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى مِنَ الصَّلَاةِ فَصَلَّى نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ

چې د لمانځه په لومړۍ تکبير کې په لمانځه کې حاضر سو، د لمانځه وروسته رسول الله ﷺ

سَلَّمَ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ يَسَارِهِ حَتَّى رَأَيْنَا بَيَاضَ خَدَّيْهِ ثُمَّ انْفَتَلَ كَانِفَتَالِ أَبِي

راسته او چپه طرف ته سلام وگرزوي تر دې چې موږ د رسول الله ﷺ د بلغو سپين والی وليدی،

بيا رسول الله ﷺ يوې خواته راوگرزیدي د ابورمته په ډول وگرزیدي،

رِمْتُهُ يَعْني نَفْسُهُ فَقَامَ الرَّجُلُ الَّذِي أَدْرَكَ مَعَهُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى مِنَ

هغه سړي چې په اول تکبير کې شامل سوی وو ودریدی او دوه رکعت له مونځ يې پیل کړ،

الصَّلَاةِ يَشْفَعُ فَوَثَبَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِمَنْكَبِيهِ فَهَزَّهْ ثُمَّ قَالَ اجْلِسْ فَإِنَّهُ

حضرت عمر رضی الله عنه ودریدی او د هغه سړي دواړو اوږو ته يې حرکت ورکړ بيا يې ورته وويل

کښينه، ځکه چې

لَمْ يَهْلِكْ أَهْلُ الْكِتَابِ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ صَلَوَاتِهِمْ فَضْلٌ . فَرَفَعَ النَّبِيُّ

اهل کتاب له دې کبله هلاک سول چې هغوی به د دوو لمنځو په منځ کې څه فرق نه کوی، د دې په

اوریدو سره رسول الله ﷺ راپورته کړې

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَصَرَهُ فَقَالَ أَصَابَ اللَّهُ بِكَ يَا ابْنَ الْخَطَابِ . رواه أبو داود

سترگي او وه يې فرمايل: د خطاب زویه! الله جل و علا ته راه حق ته ورسولي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۶۱۱۱-۶۱۲، رقم: ۱۰۰۷.

تشریح : د حدیث په پیل کي ابورمته رضی الله عنه د خپل قول (دا لمونځ) څخه دې ته اشاره کړې وه کوم چي هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله سره کړی وو او هغه د ماینین یا مازدیگر لمونځ وو .
په لفظ (مثل هذه الصلوة) کي د حرف او راوي ته شک څرگندوي يعني ددې روايت راوي ته شک دی چي ابورمته رضی الله عنه هذه الصلوة فرمایلي دي او که مثل هذه الصلوة .

فرمایل سوي دي چي یو سړی (په وروسته راتلو سره) په تکبیر اولی کي شریک سو ، دلته د تکبیر اولی قید ددې لپاره لگول سوی دی چي دا څرگنده سي چي هغه سړی مسبوق نه وو چي د خپل پاته لمانځه لپاره پوره کولو لپاره د سلام څخه وروسته ولاړ سوی وای بلکه هغه د جماعت سره په لومړي رکعت کي گډون کړی وو او هغه د سلام څخه وروسته د سنت مؤکده کولو لپاره ولاړ سوی وو ،

د فرق څخه مراد یا خو په سلام گرځولو سره فرق کول دي یا د ځای په بدلولو سره فرق کول مراد دي ، لکه څرنگه چي د ابوهریره رضی الله عنه په یو روايت کي منقول دي چي په تاسو کي یو سړی لمونځ کوي هغه ته څه گرانه ده چي هغه مخکي ولاړ سي یا وروسته راسي یا راسته خوا ته په آخوا کېدو سره ودریزي (يعني دیوه لمونځ کولو سره د دوهم لمونځ کولو لپاره مخکني ځای څخه آخوا کېدل پکار دي) او یا په خبرو کولو او د مسجد څخه په وتلو سره فرق کول مراد دي لکه څرنگه چي د مسلم په یوه روايت کي د حضرت سائب رضی الله عنه څخه نقل دي چي هغه وویل موږ ته رسول الله صلی الله علیه و آله حکم راکړی وو چي موږ د دوو لمنځو په مینځ کي وصل نه کوو ترڅو پوري چي خبري ونه کړو یا د باندي ونه وځو (او په دې توگه د دواړو لمنځونو په مینځ کي وقفه وکړو) .
دا حدیث د کتاب د مصنف په دې باب يعني باب الذکر بعد الصلوة کي ذکر کولو سره دې ته اشاره کړې ده چي د فرق څخه مراد د فرض لمانځه څخه وروسته ذکر پرېښودل دي يعني د فرض لمانځه څخه وروسته پکار ده چي ذکر وکړل سي چي د دې د دعاگانو په صورت کي حدیثونه مذکور دي ، ددې څخه وروسته په ولاړېدو سره دي سنت وکړي .

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د فرض لمانځه سره د نقل لمانځه یو ځای کول نه دي پکار يعني د دواړو لمنځونو په مینځ کي دومره توقف پکار دی چي په دواړو کي یوه اشتباه نه وي .

د لمانځه وروسته تسبیحات

﴿۹۱﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ أَمَرَنَا أَنْ نَسْبِّحَ فِي دُبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا

د حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې موږ ته حکم راکړل سوی دی چې موږ د هر لمانځه وروسته (۳۳) ځله سبحان الله

وَّثَلَاثِينَ وَنَحْمَدُ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَنُكَبِّرُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ فَأَتِي رَجُلٌ فِي الْمَنَامِ

(۳۳) ځله الحمد لله او (۳۴) ځله الله اکبر ووايو، يوه انصاري په خوب کي يوه ملائکه وليدل

مِنَ الْأَنْصَارِ فَقِيلَ لَهُ أَمَرَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُسَبِّحُوا

هغه وويل: رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تاسو ته دا حکم درکړی دی چې تاسو تسبیح وایاست

فِي دُبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ كَذَا وَكَذَا قَالَ الْأَنْصَارِيُّ فِي مَنَامِهِ نَعَمْ قَالَ فَاجْعَلُوهَا

د هر لمانځه وروسته دومره دومره، انصاري ملائکي ته په خوب کي وويل هو، ملائکي ورته وويل تاسو د دې درو کلمو شمېر وټاکئ

خَمْسًا وَعِشْرِينَ خَمْسًا وَعِشْرِينَ وَاجْعَلُوا فِيهَا التَّهْلِيلَ فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا

پنځه ویشته پنځه ویشته او په دې کي لاله الا الله پنځه ویشته ځله شامل کړئ، کله چې سهار سو

عَلَى النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَافْعَلُوا. رواه أحمد والنسائي والدارمي

نو هغه انصاري د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کي حاضر سو او خوب يې ورته ووايه، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: په دې عمل کوئ. احمد، نسائي او دارمي.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۸۴/۵، والنسائي ۷۶/۳، رقم: ۱۳۴۹، والدارمي ۳۶۰/۱، رقم: ۱۳۵۴.

تشریح: د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دې ارشاد څخه (په دې عمل کوئ) مراد به غالباً دا وي چې څرنگه تاسو ته د تسبیح ویلو حکم سوی دی د غسي يې هم وایاست او څرنگه چې ملائکو په خوب کي در ته بنودلي دي هم هغسي يې هم وایاست او دا هم د ذکر يوه طريقه ده ځکه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه استحکام وکړ، که رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم يې تصدیق نه وای کړی نو صرف خوب به په دې اړه څه حجت نه وای.

د آية الكرسي فضيلت

﴿۹۱۲﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَعْوَادٍ

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه د لرگي

هَذَا الْمِنْبَرِ يَقُولُ مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ دُخُولِ

پر دغه منبر اوریدلي دي چي څوک د هر لمانځه وروسته آية الكرسي ووايي نو هغه د مرگ څخه پرته هیڅ شی

الْجَنَّةِ إِلَّا الْمَوْتَ وَمَنْ قَرَأَهَا حِينَ يَأْخُذُ مَضْجَعَهُ آمَنَهُ اللَّهُ عَلَى دَارِهِ وَدَارِ

جنت ته د تلو څخه نه سي منعه کولای ، څوک چي د بیده کیدو پر وخت آية الكرسي ووايي نو الله تعالی د هغه

جَارِهِ وَأَهْلٍ دُورَاتِ حَوْلَهُ. رواه البيهقي في شعب الإيمان وقال إسناده ضعيف

او د هغه د همسايه او څومره کورونه چي د هغه د کور شاوخوا وي ټول په امن کي لري . بیهقي

تخريج: البيهقي في شعب الإيمان ۴۵۸/۲، رقم: ۳۳۹۵.

تشریح : د حديث د لومړنيو جملو څخه يو اشکال واقع کيږي هغه دا چي مرگ په جنت کي د داخلیدو مانع دی بلکه مرگ خو جنت ته د تلو ذریعه ده نو پکار خو دا وه چي پر ځای ددې چي دا فرمايل سوي دي : لم يمنعه من دخول الجنة الا الموت يعني هغه جنت ته د تلو څخه ماسوا د مرگ څخه بل شی منعه کولای نسي دا فرمايل سوي وای چي لم يمنعه من دخول الجنة الا الحياة يعني هغه جنت ته د تلو څخه د ژوند ماسوا بل شی نسي منعه کولای ځکه چي انسان دي په دې دنیا کي د ژوند په جال کي مېستی دی هر کله چي ژوند ختم سي او مرگ راسي نو په جنت کي داخلیدل به هغه وخت ممکن سي نو په جنت کي د داخلیدو مانع مرگ نه دی بلکه ژوند دی . ددې مختصر جواب علامه طيبي رحمه الله عليه دا ورکړی دی چي د بنده او جنت په مینځ کي د مرگ يوه پرده ده چي يو خوا ته خو ژوند دی هر کله چي دا پرده ليري سي يعني بنده ته مرگ راسي نو هغه سمدستي په جنت کي دا خلیږي .

ځيني حضرات فرمايي چي دلته د مرگ څخه مراد د بنده د قیامت په ورځ د قبر څخه د

راپورته کیدو مخکي په قبر کي داخلیدل دي هر کله چي بنده د قبر څخه راپورته سي سمدستي په جنت کي داخل سي. دا حدیث که څه هم ضعیف دی مگر څرنگه چي مخکي هم بنودل سوي دي چي د فضائل اعمال په اړه په ضعیف حدیث باندې هم عمل کول جائز دی د حدیث اول جزء نسائي ابن حبان او طبراني هم نقل کړی دی په یوه روایت کي آیت الکرسي سره قل هو الله ویل هم مذکوره دي.

د سهار او ماښام د لمانځه وروسته د ذکر فضیلت

﴿۹۱۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنَمٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

حضرت عبد الرحمن بن غنم رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه روایت کوي چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل:

مَنْ قَالَ قَبْلَ أَنْ يَنْصَرِفَ وَيُثْنِيَ رَجُلِيهِ مِنْ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ وَالصُّبْحِ لَا إِلَهَ

شوک چي د لمانځه د ځای څخه د پورته کیدو مخکي د ماښام او د سهار تر لمانځه دا کلمات:

لَا إِلَهَ

إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ يُحْيِي وَيُمِيتُ

إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ يُحْيِي وَيُمِيتُ

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ كُتِبَ لَهُ بِكُلِّ وَاحِدٍ عَشْرُ حَسَنَاتٍ

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لس واره ووايي نو د هغه لپاره د هر ځل په بدله کي لس نيکي ليکل کيږي

وَمُحِيتُ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَرُفِعَ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ وَكَانَتْ لَهُ حِرْزًا مِنْ كُلِّ

او لس بدې ليري کيږي او لس درجي يې لوړيږي او دا کلمات د هغه لپاره د هر بد شې څخه

مَكْرُوهٍ وَحِرْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَلَمْ يُحِلَّ لِذَنْبٍ أَنْ يُدْرِكَهُ إِلَّا الشِّرْكَ

او د رتل سوی شیطان څخه آمن جوړيږي او پرته د شرک څخه هيڅ يو گناه هغه د هلاکت په لور

نه سي بيولای،

وَكَانَ مِنْ أَفْضَلِ النَّاسِ عَمَلًا إِلَّا رَجُلًا يُفْضَلُهُ يَقُولُ أَفْضَلُ مِنِّي قَالَ. رواه

أحمد . وروى الترمذي نحوه عن أبي ذر إلى قوله إلا الشرك ولم يذكر صلاة المغرب ولا بيده الخير وقال هذا حديث حسن صحيح غريب .

او هغه کس د عمل په اعتبار غوره انسان دی پرته د هغه چا څخه چې دده څخه زیات عمل کوي هغه به ترده افضل وي . احمد او ترمذي

تخریج : الامام احمد في مسنده ۲۲۷/۴ و سنن الترمذي ۴۸۱/۵ ، رقم : ۳۴۷۴ .

د سهار د لمانځه وروسته د ذکر فضيلت

﴿۹۱۳﴾: وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بَعْثًا قَبْلَ

د حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ يوه ډله ولېږل په لور

نَجْدٍ فَعَنِمُوا غَنَائِمَ كَثِيرَةً وَأَسْرَعُوا الرَّجْعَةَ فَقَالَ رَجُلٌ مِّنَّا لَمْ يَخْرُجْ مَا

د نجد ، دا ډله د ډير غنيمت سره ژر راستنه سول ، په موږ کي يو سپړی وويل چې ددغه ډلي سره نه وو تللی

رَأَيْنَا بَعْثًا أَسْرَعَ رَجْعَةً وَلَا أَفْضَلَ غَنِيمَةً مِنْ هَذَا الْبَعْثِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى

موږ هيڅ داسي ډله نه ده ليدلې چې دومره ژر راسي او دومره د غنيمت مال يې راوړی وي . (د دې په اوږدو سره) رسول الله ﷺ وفرمايل :

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى قَوْمٍ أَفْضَلُ غَنِيمَةً وَأَفْضَلُ رَجْعَةً ؟ قَوْمًا

ايا زه تاته هغه قوم ونه ښيم چې د غنيمت په مال کي زيات او په ستنېدو کي غوره وي ، دا هغه خلک دي چې

شَهِدُوا صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ جَلَسُوا يَذْكُرُونَ اللَّهَ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ عَلَيْهِمْ

د سهار په لمانځه کي حاضرېږي او تر لمر ختلو پوري ناست وي د الله ﷻ ذکر کوي

فَأُولَٰئِكَ أَسْرَعُ رَجْعَةً وَأَفْضَلُ غَنِيمَةً . رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب

لا نعرفه إلا من هذا الوجه وحماد بن أبي حميد هو الضعيف في الحديث

دا هغه خلک دي چي په ستنېدو کي افضل دي او په غنیمت کي زیات دي. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۵۲۲۸۵، رقم: ۳۵۶۱.

تشریح: مطلب دادی چي د هغه لښکر خلکو ته یوازې د دنیا دولت حاصل سو کوم چي فاني دی او ددې جماعت خلکو ته لږ شان وخت کي ډیر زیات ثواب حاصل سو چي باقي پاتیدونکی دی لکه چي د الله رب العزت ارشاد دی:

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

ژباړه: څه چي ستاسو سره دي هغه فاني دي او څه چي د الله تعالی سره دي هغه باقي دي. نو ددې ډلي خلک نه یوازې دا چي د مال غنیمت په اعتبار د هغه لښکر د خلکو څخه افضل ثابت سول بلکه په ژر راستنېدو کي هم د هغوی څخه زیات سول.

=====

بَابُ مَا لَا يَجُوزُ مِنَ الْعَمَلِ فِي الصَّلَاةِ وَمَا يُبَاحُ مِنْهُ

په لمانځه کي درواه او نارواه شيانو بيان

په دې باب کي د هغه شيانو ذکر کيږي چي په لمانځه کي اختيارول بهې جائز دي او داسي شيانو ذکر هم کيږي چي په لمانځه کي اختيارول بهې حرام، مکروه يا مباح دی او د هغه سره په لمانځه کي په يو حيثيت سره اثر هم لويږي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

په لمانځه د تر چي کوونکي په جواب کي یرحمک الله ويل لمونځ فاسدوي

﴿۹۱۵﴾: عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ بَيْنَا أَنَا أَصْلِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت معاوية بن حکم رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ سره لمونځ کوی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ فَقُلْتُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ فَرَمَانِي الْقَوْمُ

ناڅاپه يو سړي و نوږل ما (یرحمک الله) وويل، (د دې په اوریدو سره) خلکو زما په لور

بِأَبْصَارِهِمْ فَقُلْتُ وَاتَّكَلْتُ أُمِّيَاءَ مَا شَأْنُكُمْ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ

سترگي ڪري ما په خپل زړه کي وويل موردی درباندي بوره سي تاسو ولي ما ته گوري، خلکو وهل پيل کړل

بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَاذِهِمْ فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَيِّتُونَ لِي لَكِنِّي سَكَتُ فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ

د خپلو لاسونو پر خپلو ورنو (چي زه پته خوله سم) هر کله چي ما وليدل چي هغوی زما پته خوله کول غواړي (نوپه غصه سوم) مگر پته خوله سوم، کله چي رسول الله ﷺ لمونځ وکړ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبِأَبِي هُوَ وَأُمِّي مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ

زما مور او پلار دي تر قربان وي دده مبارک څخه وړاندي او وروسته ما هيڅوک دومره مهربانه استاذ نه دی ليدلی

أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنْهُ فَوَاللَّهِ مَا كَهَرَنِي وَلَا ضَرَبَنِي وَلَا شَتَمَنِي قَالَ إِنَّ هَذِهِ

قسم په الله! رسول الله ﷺ زه نه وترهلم نه يې ووهلم او نه يې راته څه بد ورد وويل بلکه دا يې وفرمايل: دا

الصَّلَاةُ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ

لمونځ دی په دې کي هيڅ داسي يو خبره نه ده پکار کوم چي د خلکو سره کيږي لمونځ خود تسبيح، تکبير

وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ يَا رَسُولَ

او قرآن کريم ويلو نوم دی، يا دا ډول نور څه يې وفرمايل، ما عرض وکړ اې د الله رسوله!

اللَّهُ إِنِّي حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَقَدْ جَاءَ اللَّهُ بِالْإِسْلَامِ وَإِنَّ مِنَّا رَجَالًا يَأْتُونَ

زما د جاهليت زمانه نژدې ده (يعني نوی مسلمان سوی يم) او بېله شکه الله ﷻ موږ ته دين اسلام را کړی دی او په موږ کي ځيني داسي خلک دي چي ځي

الْكُفَّانَ قَالَ فَلَا تَأْتِيهِمْ قَالَ وَمِنَّا رَجَالٌ يَتَطَيَّرُونَ قَالَ ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ

کوډ گرانو ته ، رسول الله ﷺ و فرمايل ته هغوی ته مه ورځه ، ما عرض و کړ او په موږ کي ځيني خلک بد فالي کوي ، رسول الله ﷺ و فرمايل دا هم یو شی دی چي هغوی یې تر لاسه کوي

فِي صُدُورِهِمْ فَلَا يَصُدُّنَهُمْ قَال قُلْتُ وَمِمَّا رَجُلٌ يَخْطُونَ قَالَ كَانَ نَبِيٍّ مِنْ

په خپلو زړونو کي يعني وهم دی هغوی د څه کار څخه نه منعه کوي ، ما بيا عرض و کړ او په موږ کي ځيني خلک خط کاږي ، رسول الله ﷺ و فرمايل يو نبي وو

الْأَنْبِيَاءِ يَخْطُ فَمَنْ وَاَفَقَ خَطَّهُ فَذَاكَ . رواه مسلم ، قوله لکنی سکت

هكذا وجدت في صحيح مسلم و کتاب الحیدي و صحیح فی جامع الاصول بلفظه کذا فوق لکنی .

په نبیانو کي چي خط به یې کښی (دلته د خط څخه مراد د علم رمل کرښي دي) د چا خط چي د هغه پیغمبر سره سم سي نو هغه هغه شی تر لاسه کوي . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم ۳۸۱-۳۸۲ ، رقم : ۵۳۷-۳۳۳ .

د لغاتو حل : (کهرني) : ای زجرني (زه یې و تر تلم) . (یخطون) : قال الشيخ علي القاري ناقلا عن ابن عباس : ان الخط هو ان يجعل خطوط في الارض بالعجلة كيلا يلحقها العدد ، ثم يمحو منها خطين خطين على مهل ، فان بقي خطان فهو علامة النجاح وان بقي واحد فهو علامة الخيبة وهو نوع من التنجيم . مرقات بتصرف .

تشریح : وَاَتَكُلُ أَمِيَاءُ : يعني ستا موردی تا ورک کړي ددې الفاظو تشریح مخکي هم په خپل ځای کي تیره سوې ده ، هلته بنودل سوي دي چي د اهل عرب په نزد به دا الفاظ پر داسي وخت استعمالیدل هر کله چي د مخاطب شي خبر یا څه فعل به د تعجب قابل وو .

په ښکار دا معلومیږي چي په لمانځه کي به څو ډولونکی الحمد لله ویلي وي او د هغه په جواب کي معاویه رضی الله عنه یو حکم الله وویل د حدیث څخه معلومه سوه چي په لمانځه کي د ترچي په جواب کي یو حکم الله وویل حرام دی په دې سره لمونځ فاسد کیږي اوس اشکال دا پیدا کیږي چي معاویه رضی الله عنه یو لمونځ ماتونکی کار وکړ نو رسول الله ﷺ هغه ته د لمانځه کولو په دوهم وار حکم ولي نه ورکړ ، ددې جواب دادی چي هغه نوی مسلمان سوی وو د اسلام قبلولو یې ډیري زیاتي ورځي نه وې تیري سوي ځکه هغه ته معلومه نه وه چي په لمانځه کي خبري کول

منسوخ سوي دي او په خبرو کولو سره لمونځ باطل کيږي ځکه رسول الله ﷺ د هغه د ناخبرتيا په وجه هغه ته دوهم وار د لمانځه کولو حکم ورنه کړ، امام نووي رحمه الله عليه فرمايي که يو سړي په لمانځه کي پر حکم الله ووايي نو د هغه لمونځ باطل کيږي ځکه چي په دې کي بل سړي ته خطاب کول راځي او که يو سړي پر حجه الله ووايي نو لمونځ دده نه باطل کيږي. د ابن همام رحمه الله عليه قول دی که يو سړي د خپل نفس لپاره پر حکم الله ووايي نو د هغه لمونځ نه فاسد کيږي لکه څرنګه چي په یرحمني الله ويلو سره لمونځ نه فاسد کيږي.

ارشاد نبوي (ان هذه الصلوة لا يصلح فيها شيء من كلام الناس) په لمانځه کي د انسان خبره کول مناسبه نه ده په دې کي کلام الناس ځکه فرمايل سوي دی چي د دې حکم څخه هغه تسيحات او اذکار وځي کوم چي په لمانځه کي ويل کيږي اگر که هغه د انسان خبري دي مګر د هغه څخه د انسان خطاب کولو يا د هغوی د پوهيدلو اراده نه وي نو دلته د کلام الناس څخه مراد هغه خبري دي چي په هغه کي خلکو ته خطاب سوي وي يا خپله د مخاطب اراده وي.

فقهاء ليکي که يو سړي د يوه لمونځ کونکي څخه د لمانځه په حالت کي پوښتنه وکړي چي ستا سره څه او کوم ډول مال دی او هغه په جواب کي دا آيت ووايي (الخیل والبغال والحمير) آسونه غاټري او خرونه يا د لمونځ کونکي مخته يو کتاب پروت وي او د يو سړي مخته د يحيی په نامه يو څوک ولاړ وي او هغه سړي د د خطاب کولو په نيت دا ايت ووايي يحيی خذ الكتاب: اي يحيی دا کتاب واخله نو په دې صورتونو کي لمونځ کونکي که څه هم د قرآن اياتونه ېې ويلي دي مګر دا اياتونه د دوهم سړي د خطاب کولو په نيت دي ځکه لمونځ ېې فاسد کيږي هو که د خطاب اراده نه وي بلکه د قرائت په ارادې سره ېې ووايي نو لمونځ ېې نه فاسد کيږي.

کاهن چاته ويل کيږي؟

په عربو کي کاهن هغه خلکو ته وایي چي د پيريانو، شيطانانو او ارواح خبيثه سره تعلق لري او شيطانانو به درواغ او رشتيا خبرونه هغوی ته ويل همداسي هغو خلکو ته د علم غيب په دعوه کولو سره د شيطانانو او جنات رسول سوي خبرونه د غيب ويلو سره خلکو ته رسول داسي خلکو ته ورتلو څخه رسول الله صلي الله عليه وسلم منع فرمايلې ده، په يوه بل روايت کي ذکر سوي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل کوم سړي چي يو عراف يا کاهن ته ورځي او د هغه ورسېدل سوي خبري رښتيا ګڼي نو هغه بيشکه پر محمد ﷺ نازل سوو شيانو څخه انکار وکړ، دا روايت امام احمد رحمه الله عليه د حضرت ابو هريره ؓ څخه په صحيح سند سره نقل کړی دی.

عراف چاته وایي ؟ د کاهن تعریف خو معلوم سو اوس په دې پوه سئ چي عراف چاته ویل کیږي، عراف هغه سړي ته ویل کیږي چي د یو عمل، جادو او منتر په ذریعه د یوه یوه شي حقیقت بیانوي د غلا د شیانو معلومات ورکوي او د ورک سوی کور حال او حای ورته ښيي دوی ته د ورتلو څخه هم رسول الله ﷺ منعه فرمایلي ده .

درمل عمل : څرنگه چي د جنات او شیاطین یا علم نجوم په ذریعه د غیب د خبرو معلومولو ځیني خلک هڅه کوي همداسي د رمل په ذریعه هم څه خلک پتو خبرو ته د رسیدو هڅه کوي نو رمل د هغه علم نوم دی چي په هغه کي د خطونو په کښلو سره او د هغه په ذریعه په حساب معلومولو سره په پتو خبرو د پوهیدو هڅه کوي د حدیث د الفاظو څخه خو په ښکاره دا معلوم کیږي چي رسول الله ﷺ د رمل په باره کي یوه داسي کلیه بیان کړې ده چي د هغه څخه تریو حده پوري د علم جواز راوځي حالانکه داسي نه ده مخکي خو په دې پوه سئ چي هغه ښي چي په علم رمل پوهیدی او خطونه یې کښل هغه حضرت ادریس علیه السلام یا حضرت دانیال علیه السلام وو ددې وروسته حدیث خوا ته راسئ د رسول الله ﷺ د اشاد څخه د علم جواز نه معلوم کیږي ځکه چي بقول خطابي رحمه الله علیه دلته رسول الله ﷺ تعلیق بالمحال کړی دی یعنی رسول الله ﷺ فمن وافق خطه د زجر په وجه فرمایلي ده د هغه مطلب دادی چي د بل چا خط را کښل د هغه ښي د خط کښلو موافق نسي کیدای ځکه چي هغه خو د هغه ښي معجزه ده او معجزه یوازي د ښي تر ذاته پوري محدوده وي بیا دا که یو خط را کاري او وایي چي دا د هغه ښي د خط را کښلو مطابق دی نو دا غلطه خبره ده ځکه چي د خط موافقت په صحیح توگه د تواتر یا نص څخه ثابتیدای سي چي د رسول الله ﷺ څخه نقل وي د رسول الله ﷺ څخه دا نقل سوي نه دي نو ارشاد نبوي څخه دا حاصل سو چي هر کله یو رمال په علم پوهیدونکی او د هغه ښي په خط کي موافق نسي کیدای نو علم رمل اختیارول هم صحیح نه دی همداسي د وې نوري سلسلې دي چي د هغه مدار پر حساب دی چي په اصطلاح کي عمل تکسیر او عمل تخریح سره نومول کیږي د هغه په باره کي هم د محققین علماؤ او مشائخو دا فیصله ده چي دا اعمال هم شرعا جائز نه دي او ددې هم هغه حکم دی کوم چي پورته ذکر سوی دی د آخر عبارت مطلب دادی چي لفظ د کذا د صحت ښه ده یعنی که دا ضرورت محسوس وي چي په عبارت کي پر داسي لفظو باندي چي د هغه په باره کي د عدم صحت گمان سوی وي نو یو داسي ښه دي ورکول سي چي د هغه په ذریعه د هغه لفظ صحیح کیدل ثابت سي نو پر داسي موقع باندي په هغه لفظ کذا لیکي د هغه مطلب به دا وي چي دا الفاظ داسي صحیح دي ددې حدیث لفظ

لکني اصول کي دی خو مصابيح کي نسته په دي صورت کي دا ممکن وو چي ددې لفظ د عدم صحت گمان کيدای ځکه چي صاحب جامع الاصول په دې لفظ کذا ليکلو سره ددې خبري صحيح تصحيح کړې ده چي دا لفظ په اصول کي داسي دی او دا صحيح دی .
په لمانځه کي د سلام جواب منعه دی

﴿۹۱۶﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ به رسول الله صلى الله عليه وسلم ته سلام ادا کوی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ فَيُرَدُّ عَلَيْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ عِنْدِ النَّجَاشِيِّ

د لمانځه کولو په حالت کي او رسول الله صلى الله عليه وسلم به جواب را کوی بيا چي کله موږ د نجاشي څخه راستانه سو

سَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْنَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَيْكَ فِي الصَّلَاةِ

نو موږ سلام ادا کړ رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خو زموږ د سلام جواب يې را نه کړ ، موږ عرض وکړ اې دالله رسوله ! موږ به تاسو ته لمانځه په حالت کي سلام ادا کوی

فَتَرَدُّ عَلَيْنَا فَقَالَ إِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا . متفق عليه

او تاسو به جواب را کوی ، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل په لمانځه کي بوختيا ده يعني ذکر الهي يا د قرآن کريم قرائت په داسي حالت کي انساني خبري کول منعه ده . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۷۲/۳، رقم: ۱۱۹۹ و مسلم ۳۸۲/۱، رقم: ۳۴-۵۳۸.

تشریح: د رسول الله صلى الله عليه وسلم د پيغمبرۍ په وخت کي د حبشه هيواد پاچا عيسائي وو د هغه لقب نجاشي وو هغه عالم هم وو کله چي د تورات او انجيل په ذريعه هغه ته د رسول الله صلى الله عليه وسلم نبي برحق کيدل معلوم سول نو هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر رسالت ايمان راوړلو سره د الله تعالی په عبادت کونکو بندگيانو کي شامل سو د هجرت په نهم کال هغه وفات سو نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ډير افسوس وکړ د نجاشي د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ډير عقيدت وو کوم وخت چي مسلمانانو د مکې د کفارو دلاسه په سختو تکليفو کي مبتلا سوه او د هغوی د سرونو خطر ه سوه نو اکثر صحابه کرامو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ارشاد د نجاشي پاچا د حبشه په خوا هجرت وکړ هغه په خپل هيواد کي د صحابه کرامو ډير زيات خدمت وکړ او د هغوی سره په ډير زيات حسن سلوک سره راغلل ،

وروسته چي صحابه کرامو ته علم و سو چي رسول الله ﷺ د مکې معظمې څخه په هجرت کولو سره مدينې منورې ته تشریف وړی دی نو هغوی هم مدينې منورې ته راغلل .

د دغه وخت واقعې ابن مسعود رضی الله عنه بیانوي چي د حبشې څخه راستنېدونکې قافله کي زه هم شریک وم کوم وخت چي موږ خلک مدينې شريفې ته په رسیدو سره په دربار نبوت کي حاضر سو نو رسول الله ﷺ هغه وخت لمونځ کوی موږ د معمول مطابق رسول الله ﷺ ته سلام وکړ مگر رسول الله ﷺ زموږ د سلام جواب نه راکړ بیا د لمانځه څخه د فارغه کیدو وروسته رسول الله ﷺ زموږ څخه پوښتنه وکړل چي لمونځ خپله یو ډیر لوی شغل دی یعنې په لمانځه کي قرآن کریم او تسبیحات او دعا مناجات ویلو شغل د دومره ارزښت او عظمت حامل دی چي په داسي صورت کي د بل سړي سره د سلام کولو څه گنجائش نسته ښکاره ده چي عاشق او معشوق چي یو ځای سي نو بیا د دریم کس گنجائش نسته یا دا چي د لمونځ کونکي فرض دی چي هغه په لمانځه کي پوره انهماک مصروفیت سره مشغول وي تر څو چي په لمانځه کي بې ووايي هغه فکر کوي او د لمانځه څخه ماسوا بل خوا ته خیال متوجه نه کړي ددې څخه معلومه سوه چي په لمانځه کي د سلام جواب ورکول یا د چا سره خبري کول حرام دي ځکه چي په دې سره لمونځ فاسد کیږي .

د سړیا لاس په اشاره سره د سلام جواب ورکول لمونځ نه فاسدوي

په شرح منیه کي لیکلي دي که یو لمونځ کونکي د یو چا د سلام جواب د لاس یا سر په اشاره سره ورکړي یا همداسي یو څوک د لمونځ کونکي څخه یو شی وغواړي او هغه د لاس یا سر په اشاره سره د هو یا نه اشاره وکړي نو د هغه لمونځ نه فاسد یږي البته مکروه کیږي .

په لمانځه کي د مخکي سمولو مسئله

﴿۹۱۴﴾: وَعَنْ مُعَيْقِبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرَّجُلِ يُسَوِّي التُّرَابَ حَيْثُ يَسْجُدُ قَالَ إِنْ كُنْتَ فَأَعْلَافًا وَاحِدَةً. متفق عليه

حضرت معيقب رضی الله عنه د نبی کریم ﷺ څخه د هغه سړي په اړه چي په سجده کي به یې خاوره ځان څخه پاکول روایت کوي چي نبی کریم ﷺ وفرمایل که داسي کول ضروري وي نو یوازې یو ځل (یې کوه) بخاري او مسلم

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۷۹۱۳، رقم: ۱۲۰۷، و مسلم: ۳۸۷۱۱، رقم: ۴۷-۵۴۶.

تشریح : په شرح منیه کي لیکلي دي چي د لمانځه په حالت کي د سجدې د ځای څخه ډبري وغيره ليري کول يا مځکه برابرول مکروه دی هو که صورت داسي وي چي د سجدې ځاي د ډبرو ماسوا د کښته پورته په وجه پر مځکه پرته د برابرولو څخه پر هغه ځای سجده کول ممکن نه وي نو د هغه ځای څخه دي ډبري ليري کړل سي او مځکه دي پاکه کړل سي هغه هم يوواري دوه واره نه تر دې زيات .

په لمانځه کي پر تشو لاسونه اېښودل منعه دي

﴿٩١٨﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ

الْخَضْرِ فِي الصَّلَاةِ . متفق عليه

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ په لمانځه کي پر تشي د لاس اېښودلو څخه منعه فرمايلي ده . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ٨٨٣، رقم: ١٢٢٠ و مسلم: ٣٨٧١، رقم: ٤٦-٥٤٥.

د لغاتو حل : (الْخَضْرِ): هو وضع اليدين على الخصرة: (پر تشي لاس اېښودل).

تشریح : په دغه روايت کي لفظ د خصر دی، په ځينو روايتونو کي نهی عن الاختصار او ان يصلي مختصرا الفاظ هم نقل دي

د خصر تعريف

خصر په لغت کي ملا او تشي ته وايي، د علماؤ په نزد د خصر او اختصار تعريف پر ملا يا تشي باندي لاس اېښودل دي، د حديث خلاصه داده چي په لمانځه کي دي هيڅوک پر خپل تشي يعني بغل باندي په لاس اېښودو سره نه دريږي .

په لمانځه کي خصر ولي ممنوع دی ؟

سوال دا پيدا کيږي چي په لمانځه کي پر تشي باندي د لاس اېښودو څخه ولي منعه فرمايل سوې ده؟ جواب دادی چي ددې مختلف وجوهات دي اول خو دادی چي پر ملا باندي لاس اېښودو سره دريدل په ټولنيز حيثيت سره يو ښه خبره نسي کيداي، پوهيدونکي پوهيږي چي اکثر پر ملا لاس د اېښودو سره دريدل يا تلل د دنيا د هغه بد نصيبو طريقه ده چي هغوی ته د دنيا او ټولني په هره طبقه کي په ذلت او حقارت کتل کيږي يعني نرښځيان .

ددې ماسوا په يوه بل حديث کي په وضاحت سره ددې توجيه دا فرمايل سوې ده چي

اختصار د اهل نارد ارام د حالت يوه ذريعه ده د هغه تشریح داسي کيږي چي د قيامت په ورځ د حشر په ميدان کي هر کله چي ټول خلک د حساب او کتاب په انتظار کي ولاړ وي نو هغه وخت به د مشقت د کثرت او تماشي په وجه هغه خلک چي د هغوی په برخه کي د دوږخ اوږدې پر خپلو تشو به ېې لاسونه ايښي وي چي همداسي د څه وخت لپاره ارام ورته محسوس سي څرنگه چي په عام طور سره موږ وينو هر کله چي يو سړی تر ډير وخت پوري ولاړ سترې سي نو پر يوه پښه باندي د پوره بدن بوج اچولو سره او پر تشي باندي لاس ايښودو سره دريږي يادا چي په حديث کي د لهل نار څخه مراد يهوديان دي چي د هغوی عادت داسي دی چي داسي دريږي. دريمه وجه د يو روايت په رڼا کي داده چي کوم وخت شيطان تر ټلی مخکي ته راکښته سي او هغه لعنتي وگرځول سي نو هغه وخت هغه پر خپل تنبو باندي لاسونه ايښي ولاړ وي دا ټوله وجوهات په فکر کي ساتلو سره پر تشي د لاس ايښودو سره دريدل د اهل نار او شيطان ملعون صفت دی ځکه د هغوی مشابهت څخه د ځان ساتني لپاره مسلمان دي ددې خبري څخه منعه سي چي هغوی دي پر تشي د لاس ايښودو سره نه دريږي، نه يي عن الخصر صحيح مطلب او صحيح تشریح چي صحابه کرامو او علماء سلف څخه نقل دي پورتنی ذکر سوې ده مگر ځينو حضراتو ددې حديث تشریح دا هم کړي ده چي خصر د مخصره په معنی کي دی، مطلب ېې دادی چي په لمانځه کي د لکړي په زور دريدل نه دي پکار ددې، ددې څخه پرته نوري شرحي هم سوي دي مگر څرنگه چي پورته ښودل سوي دي صحيح تشریح او وضاحت هم هغه دی کوم چي پورته ذکر سو. اشعة اللمعات.

په لمانځه کي شاوخوا کتل څرنگه دي؟

﴿۹۱۹﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْإِلْتِفَاتِ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه چي په لمانځه کي آخوا د پخوا کتل څنگه دي؟

فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ هُوَ اخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ. متفق عليه
رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل دا په غافله کولو تېنټول دي شيطان د انسان په غافله کولو د هغه لمونځ تېنټوي. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۳۴/۲، رقم: ۷۵۱، ولم نجده عند مسلم.

تشریح : مطلب دادی هر کله چي يو سرې په لمانځه کي په پوره توجه او ادب سره نه درېږي بلکه آخوا دېخوا گوري نو شیطان مردود د داسي لمونځ کونکي د لمانځه کمال تبستوي يعني د داسي لمانځه کمال نه پاته کېږي، دلته د آخوا او دېخوا کتلو څخه مراد دادی چي په لمانځه کي يو سرې خټ واپوي يوې او بلي خواته داسي وگوري چي مخ د قبلې څخه واپوي، دا مسئله داده چي ددغه سرې لمونځ مکروه کېږي او که يو سرې په لمانځه کي آخوا دېخوا داسي وگوري چي د مخ سره سره سینه هم د قبلې د خوا څخه بالکل وگرځوي نو د هغه لمونځ فاسد کېږي د سترگو په کونجانو سره آخوا دېخوا کتلو سره نه خو لمونځ فاسد کېږي او نه مکروه کېږي، البته داهم خلاف اولی دی .

آسمان ته مه گورئ

﴿۹۲۰﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَنْتَهَيْنَ

د حضرت ابوهريرة ؓ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل خلك دي منعه سي

أَقْوَامٌ عَنْ رَفْعِهِمْ أَبْصَارُهُمْ عِنْدَ الدُّعَاءِ فِي الصَّلَاةِ إِلَى السَّمَاءِ أَوْ لَتُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ . رواه مسلم

په لمانځه کي د دعاء پر وخت د آسمان لوري ته د کتلو څخه منعه سي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۳۲۱۱ ، رقم : ۱۱۸ - ۴۲۹ .

تشریح : د خلکو متنه کولو لپاره رسول الله ﷺ دا د زجر په ډول فرمايلي دي چي خلکو ته پکار ده چي په لمانځه کي د دعا غوښتلو په وخت کي خپل نظر د اسمان خواته نه کوي کنه د هغوی نظر به ختم سي .

په دې اړه مسئله داده چي په لمانځه کي مطلقا او په خاصه توگه د دعا په وخت کي د آسمان خواته نظر پورته کول مکروه دي په دې سره ددې خبري وهم پيدا کېږي نعوذ بالله چي الله تعالی لپاره په اسمان کي ځای مقرر دی چي هغه يوازي په آسمان کي موجود دی حالانکه هغه د مکانيت څخه پاک دی هغه هر ځای موجود دی .

د لمانځه څخه پرته پر نورو موقعو باندي د اسمان خواته د نظر پورته کولو په باره کي اختلاف دی ځيني علماء وايي چي داهم مکروه دی او د ځينو حضراتو رايه داده چي جائز دی

خو صحيح خبره داده چي د لمانځه پرته په نورو موقعو کي هم د دعا په وخت نظر پورته کول نه دی پکار په يوه روايت کي نقل سوي دي چي رسول الله ﷺ به خپل نظر مبارک د اسمان خواته پورته کوی کله چي دا آيت نازل سو (والذين هم في صلاتهم خاشعون) نو رسول الله ﷺ به خپل نظر مبارک کښته ساتی .

کوچنی پر اوږه کښنول اولمونځ کول

﴿۹۲۱﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْمِرُ النَّاسَ

د ابو قتاده رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ وليدی چي خلکو ته يې لمونځ ورکوی

وَأَمَامَهُ بِنْتُ أَبِي الْعَاصِ عَلَى عَاتِقِهِ فَإِذَا رَكَعَ وَضَعَهَا وَإِذَا رَفَعَ مِنَ السُّجُودِ أَعَادَهَا، متفق عليه

او د ابو العاص لور امامه د رسول الله ﷺ پر اوږه وه کوم وخت چي به رسول الله ﷺ رکوع کول نو امامه به يې کښته کړل او چي د سجدي څخه به پورته کیدی نو پر خپلو اوږو به يې کښنول . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۵۹۰۱۱، رقم: ۵۱۶، ومسلم ۳۸۶۱۱، رقم: ۴۲-۵۴۳.

تشریح: ابو العاص رضی الله عنه د رسول الله ﷺ زوم وو د هغه واده د رسول الله ﷺ د لور بي بي زينب رضي الله عنها سره سوی وو د هغې د لور نوم امامه وه .

يو اشکال او د هغه جواب

دلته دا اشکال پيدا کيږي چي په لمانځه کي د رسول الله ﷺ امامه پورته کول او کښته کول او بيا په لوړولو سره کښينستل فعل کثير سو ، فعل کثير هغه دی چي يو کار په وار وار وکړل سي او خصوصاً په دواړو لاسونو سره وکړل سي او که فعل کثير هم نه وي نو فعل قليل په کيدو کي څه شک نسته ځکه چي د لمانځه په حالت کي دا فعل مکروه خو ضرور وو مگر په پوهه کي نه راځي چي رسول الله ﷺ داسي ولي وکړل .

خطابي رحمه الله عليه د دې جواب دا ورکړی دی چي د رسول الله ﷺ امامه پورته کول او کښينول په قصد سره نه وو بلکه امامه رسول الله ﷺ سره ډيره زياته بلده وه او رسول الله ﷺ د هغه سره ډيره زياته مينه وه ځکه هغه به د لمانځه په حالت کي هم راغله رسول الله صلي الله عليه

وسلم پوري به وموبتل او د رسول الله ﷺ پر اوږه مبارکه د ختو سره کښینستل بیا چي رکوع په وخت د اوږې څخه به وغورځېدل گویا همداسي به د رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه غورځول د رسول الله ﷺ فعل نه سو بلکه ددې فعل نسبت رسول الله ﷺ نه مجازا سوی دی ددې توجیه پیش نظر دا هم نه سي ویل کیدای چي دا فعل کثیر وو ځکه چي فعل کثیر خو هغه فعل ته وایي چي پرله پسې وکړل سي او دلته پرله پسې نسي ترلاسه کیدای .
یوه توجیه دا هم کیدای سي چي د رسول الله ﷺ دا عمل د هغه وخت دی هر کله چي په لمانځه کي عمل کثیر حرام سوی نه وویا دا هم کیدای سي چي دا فعل یوازي د رسول الله ﷺ سره مخصوص وو .

په لمانځه کي د اړبمۍ پر وخت خوله بندول

﴿۹۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : کله چي

تَتَأَبَّ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَكْظَمْ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ . رواه

په تاسو کي یو چاته د لمانځه په وخت کي اړبمۍ راسي نو تر خپله وسه دي هغه بنده کړي ځکه چي د اړبمۍ پر وخت شیطان په خوله کي ننوزي . مسلم ،

مسلم . وفي رواية البخاري عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ إِذَا تَتَأَبَّ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ

د بخاري په یوه روایت کي دا الفاظ دي هر کله چي چاته په لمانځه کي اړبمۍ راسي

فَلْيَكْظَمْ مَا اسْتَطَاعَ وَلَا يَقُلْ هَا فَإِنَّهَا ذَلِكُمْ مِنَ الشَّيْطَانِ يَضْحَكُ مِنْهُ .

نو تر څو پوري چي ممکن وي هغه دي بنده کړي او (ها) دي نه کوي ځکه چي دا د شیطان د لوري ده په دې پوري هغه خاندی . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح مسلم ۲۲۹۳/۴ ، رقم : ۵۹-۲۹۹۵ ، صحیح البخاري (فتح الباري) : ۶۱۱/۱۰ ، رقم : ۶۲۲۶

تشریح : د نس ډکولو ، د حواس پر چټلتیا او د بدن پر دروندوالي په وجه اړبمۍ راځي او دا په عبادت کي د سستی باعث جوړېږي ځکه ددې نسبت یې شیطان ته کړی دی چي د اړبمۍ کولو په وخت کي شیطان په خوله کي ننوځي یعني په داسي حالت کي د هغه لپاره د لمونځ کونکي د

دوکه کولو او د عبادت څخه د منعه کولو ډیره بڼه موقع هغه ته په لاس ورځي، او د هغه د خندا څخه مراد دادی چې هغه په داسې حالت کې د لمونځ کونکي په لیدو سره (یعنې اړېمۍ کولو) ډیر خوشحاله کیږي ځکه چې په دې سره په عبادت کې سستي پیدا کیږي چې د شیطان لعین عین منشا ده. نو فرمایل سوي دي چې کله یو چا ته په لمانځه کې اړېمۍ راسي نو هغه ته پکار ده چې حتی امکان هغه بنده کړي او په داسې صورت کې د خولې بندولو طریقه دا پکار ده چې شونډان یو ځای کړل سي او لاندې شونډه په غاښونو سره ونیول سي یا کله چې اړېمۍ راسي نو د چپه لاس شا دي پر خوله کښېږدي.

ځینې حضرات فرمایي چې د اړېمۍ بندولو تر ټولو غوره طریقه داده چې کله اړېمۍ راسي نو سمدستي په زړه کې دا خیال کول پکار دی چې رسول الله ﷺ ته هیڅکله اړېمۍ نه ده راغلې، محض په دې خیال سره به اړېمۍ بنده سي دا طریقه مجربه ده.

د رسول الله ﷺ د پیریانو سره یوه پېښه

﴿۹۲۳﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل :

عَفَرِيَّتًا مِنَ الْجِنِّ تَفَلَّتِ الْبَارِحَةَ لِيَقْطَعَ عَلَيَّ صَلَاتِي فَأَمْكَنِي اللَّهُ مِنْهُ

په پیریانو کې یو یو (غت پیری) نن شپه ناڅاپه راغلی چې زما لمونځ خراب کړي مگر الله جل و علا ما ته پر هغه قدرت را کړی

فَاَخَذَتْهُ فَارَدَتْ أَنْ أُرْبِطَهُ عَلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ حَتَّى تَنْظُرُوا إِلَيْهِ

ما هغه ونیوی او اراده مي وکړه چې د مسجد په یوې ستنې پورې یې وتړم چې تاسو ټول خلک یې ووينئ

كَلَّمَكُمْ فَذَكَرْتُ دَعْوَةَ أَخِي سُلَيْمَانَ رَبِّ هَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ

بَعْدِي فَرَدَدْتُهَا خَاسِرًا. متفق عليه

سمدستي ما ته د خپل ورور سليمان عليه السلام دا دعاء را په یاد سول چې : (ای زما ربه ! ما ته داسې پاچاهي را کړه چې زما څخه وروسته هیڅا ته مناسبه نه وي) نو ما هغه خوار کړه سوی

و شری . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۵۵۴۱۱ . رقم : ۴۶۱ ، و مسلم ۳۸۴۱۱ ، رقم : ۳۹ - ۵۴۱ .

تشریح : مطلب دادی چي حضرت سلیمان علیه السلام کوم پیریان په جزیرو کي بندي کړي وه په هغوی کي یو سرکنس پیری جوړیدو سره رسول الله ﷺ ته راغلی چي د رسول الله ﷺ په لمانځه کي خلل واچوي يعني د وسوسو پیدا کولو سره د هغه د لمانځه کمال ختم کړي مگر الله ﷻ رسول الله ﷺ پر هغه برلاسی کړ او رسول الله ﷺ هغه ونيوی .

د حضرت سلیمان ﷺ په دعاء کي د پاچاهۍ څخه مراد د جنات او شیطانانو مسخر کول او پر هغوی تصرف حاصلول وه ، حضرت سلیمان ﷺ د الله تعالی څخه دا دعاء د ځان لپاره غوښتې وه او دا مرتبه یې یوازي د ځان لپاره غوښتې وه ځکه رسول الله ﷺ دا ونه غوښتل چي هغه شیطان د مسجد نبوي د ستنې تړلو سره داسي طریقه اختیار کړي ي په هغه سره د سلیمان ﷺ پر دغه ځانگړتیا باندي اثر ولویږي او د خپل تصرف اظهار وسي کله رسول الله ﷺ ته خپله هم دا ځانگړتیا او مرتبه ، او پر شیطانانو او جناتو باندي د تصرف قدرت د حضرت سلیمان ﷺ څخه زیات وو . د دې حدیث څخه معلومیږي چي د شیطان مس کول لمونځ نه ماتوي .

په لمانځه کي په یو خاص شي سره اشاره کېدای سي

﴿۹۲۳﴾ : وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل : چا ته چي

نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلَاتِهِ فَلْيُسَبِّحْ فَإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ . وفي رواية قال

التسبيح للرجال والتصفيق للنساء .

په لمانځه کي یو خبره پېښه سي (يعني څوک رابولي يا یو شی غواړي) نو هغه دي (سبحان الله) ووايي او لاسونه ټکول (چکچکي کول) د ښځو لپاره خاص دي ، او په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي رسول الله ﷺ وفرمایل سبحان الله ویل د نارینو لپاره دي او لاسونه ټکول د ښځو لپاره دي . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۶۷۲ ، رقم : ۶۸۴ ، و مسلم ۳۱۸۱۱ ، رقم : ۱۰۶ - ۴۲۲ .

تشریح : مطلب دادی چي د لمانځه په حالت کي که یو خاص واقعه پېښه سي ، مثلاً یو چا په کور کي لمونځ کوئ او دباندی په دروازه کي یو چا آواز وکړ یا کور ته د راتللو اجازه یې

وغوښتل او هغه ته معلومه نه وه چې د کور خاوند لمونځ کوي او په کور کي یو بل داسي سړي هم موجود نه وي چې د هغه د آواز جواب ورکړي نو په داسي صورت کي لمونځ کونکي ته پکار ده چې هغه په لوړ آواز سره سبحان الله ویلو سره په لمانځه کي د بوختیا اشاره وکړي .

همداسي که یوه ښځه لمونځ کوي نو په پورتنی صورت کي د هغې لپاره دا حکم دی چې هغه سبحان الله نه وایي بلکه لاس دي ټکوي او د باندي آواز کونکی دي پوه سي چې په کور کي یوازي ښځه موجود ده او هغه هم لمونځ کوي ، د ښځي د سبحان الله ویلو څخه ځکه منعه سوي ده چې څرنګه هغه خپله د غیر خلکو مخته نسي راتلای همداسي هغه خپل آواز هم غیر خلکو ته نسي اورولای . او پر داسي موقع باندي د ښځو لپاره د لاس وهلو هم یوه طریقه ده هغه دا چې د راسته لاس ورغوی د چپه لاس په شا سره ووهي ، د یوه لاس ورغوی دي د بل لاس په ورغوي سره نه ووهي ، لکه څرنګه چې سندري ویونکي ښځي لاسونه ووهي ځکه په داسي لاسونو وهلو سره لمونځ فاسد پري .

الفصل الثانی (دوهم فصل)

په لمانځه کي د سلام جواب ورکول نه دی پکار

﴿۹۲۵﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دی چې موږ به نبی کریم صلی الله علیه و آله ته سلام ادا کوی

وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَ أَرْضَ الْحَبَشَةِ فَيَرُدُّ عَلَيْنَا فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ أَرْضِ

او رسول الله صلی الله علیه و آله به په لمانځه کي وو او د سلام جواب به یې را کوی ، او دا پېښه و حبشه ته د ستنېدو څخه وړاندي وه ، بیا چې موږ راستانه سوو

الْحَبَشَةِ أَتَيْتُهُ فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ حَتَّى إِذَا قَضَى

د حبشه څخه نو د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سو او دا وخت هغه مبارک لمونځ کوی ما سلام ادا کړ مګر رسول الله صلی الله علیه و آله زما د سلام جواب رانه کړ ، کله چې فارغ سو

صَلَاتِهِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ يُحَدِّثُ مِنْ أَمْرِهِ مَا يَشَاءُ وَإِنَّ مِمَّا أَحَدَثَ أَنْ لَا تَتَكَلَّمُوا

د لمانځه څخه نو ووهي فرمايل : الله جل جلاله چې خپل کوم حکم غواړي هغه څرګندوي او اوس

اللَّهُ ﷻ دا حکم څرگند کړی دی چي خبري مه کوی

فِي الصَّلَاةِ فَرَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ وَقَالَ إِنَّمَا الصَّلَاةُ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَذِكْرِ اللَّهِ فَإِذَا كُنْتَ فِيهَا فَلْيَكُنْ ذَلِكَ شَأْنُكَ . رواه أبو داود .

په لمانځه کي ، بيا رسول الله ﷺ زما د سلام جواب را کړ او وه يې فرمايل : لمونځ د قرآن ويلو او د الله د ذکر کولو لپاره دی هر کله چي ته د لمانځه په حالت کي يې نو تاته يوازې دغه کول پکار دي . ابو داؤد

تخريج : سنن ابی داؤد ۵۶۷۱، ۵۶۸، رقم: ۹۲۴.

تشریح : ابن مالک رحمه الله عليه فرمايي دا حديث ددې خبري دليل دی چي د لمانځه څخه د فراغت وروسته جواب ورکول مستحب دی همداسي که يو څوک استنجاء کوي ، يا قرآن کریم وايي او بل سړی په دې حالت کي هغه ته سلام وکړي نو د هغه لپاره دا مستحب ده چي ددغه کارونو څخه د فارغه کېدو وروسته د سلام جواب ورکړي .

په لمانځه کي په اشاره سره د سلام د جواب ورکولو مسئله

﴿۹۲﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قُلْتُ لِبَلَالٍ كَيْفَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چي ما بلال رضي الله عنه ته وويل چي رسول الله ﷺ به د لمانځه په حالت کي کله چي به موږ ورته سلام وکړ

وَسَلَّمَ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ حِينَ كَانُوا يُسَلِّمُونَ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ قَالَ كَانَ يُشِيرُ بِيَدِهِ ، رواه الترمذي وفي رواية للنسائي نحوه وعوض بلال صهيب .

څنگه جواب را کوی؟ حضرت بلال رضي الله عنه وويل : رسول الله ﷺ به په خپل لاس سره اشاره کول، ترمذي او صاحب نسائي دا روايت صهيب ته منسوب کړی دی . ترمذي او نسائي

تخريج : سنن الترمذي ۲۰۴۱۳، رقم: ۳۶۸.

تشریح : کله چي به رسول الله ﷺ د لمانځه په حالت کي وو او يو چا به ورته سلام وکړ نو رسول الله ﷺ به د لاس په اشارې سره جواب ورکوی ، او د اشارې کولو طريقه دا وه چي د لاس پنجه خلاصولو سره د لاس ورغوی به يې د محکمي خوا ته اړوی ، لکه څرنگه چي په ابو داؤد وغيره کي ددې وضاحت هم سوی دی او کله به يې يوازې د گوتو په اشاره کولو باندي اکتفاء کول .

په لمانځه کي د سلام جواب د لاس يا سر په اشاره سره ورکول مکروه دي

په فتاویٰ ظهیریه کي مذکور دي که یو سړی د لمانځه په حالت کي د یو چا د سلام په جواب کي په لاس یا سر سره اشاره وکړي نو د هغه لمونځ نه فاسد کیږي .
په خلاصه کي یې لیکلي دي که یو سړی د لاس یا سر په شاړې سره جواب ورکړي نو د هغه لمونځ نه فاسد کیږي .

صحيح او مفتی به قول چي په شرح منیه او شامي وغیره کي مذکور دی هغه دادی چي لمونځ کونکي ته د چا د سلام جواب په لاس یا سر اشارې سره ورکول مکروه تنزیهي دي ، اوس به ددې حدیث توجیه دا کیږي چي رسول الله ﷺ د لمانځه په حالت کي د سلام جواب د لاس مبارک په اشارې سره هغه وخت ورکوی چي په لمانځه کي خبري کول منعه سوې نه وې مگر کله چي په لمانځه کي هر ډول خبري کول منعه سوې نو د سلام جواب هم په ژبه او اشاره سره ورکول منسوخ سول ځکه چي اشاره کول هم یو ډول د خبرو په معنی کي دي .

په لمانځه کي د نوبری وروسته حمد ویل

﴿۹۲﴾: وَعَنْ رِفَاعَةَ ابْنِ رَافِعٍ قَالَ صَلَّيْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت رفاعه بن رافع رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما په رسول الله ﷺ پسي لمونځ کوی

وَسَلَّمَ فَعَطَسْتُ فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ مُبَارَكًا عَلَيْهِ

په لمانځه کي ما ته نوبری راغلی نو ما د لمانځه په حالت کي (الحمد لله حمداً كثيراً طيباً مباركاً فيه مباركاً عليه

کما يحب ربنا ويرضى فلما صلى رسول الله ﷺ الحمد لله عليه وسلم انصرف

کما يحب ربنا ويرضى، وویل ، کله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو نو موږ ته متوجه سو

فَقَالَ مَنْ الْمُتَكَلِّمُ فِي الصَّلَاةِ فَلَمْ يَتَكَلَّمْ أَحَدٌ ثُمَّ قَالَهَا الثَّانِيَةَ مَنْ

او وه یې فرمایل : په لمانځه کي چا دا کلمات وویل ؟ هیچا جواب نه ورکړ ټول پته خوله سول ، رسول الله ﷺ بیا پوښتنه وکړل ،

الْمُتَكَلِّمُ فِي الصَّلَاةِ فَلَمْ يَتَكَلَّمْ أَحَدٌ ثُمَّ قَالَهَا الثَّالِثَةَ مَنْ الْمُتَكَلِّمُ فِي الصَّلَاةِ

ٿول پٽه خوله سول، رسول الله ﷺ په دريم ځل پوښتنه وکړه چې په لمانځه کي چا خبري وکړي؟

فَقَالَ رِفَاعَةُ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي

نورفاعه ﷺ وويل: زه وم، اي دا الله رسوله! رسول الله ﷺ وفرمايل: قسم دى په هغه ذات وي

نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ ابْتَدَرَهَا بِضَعَّةٌ وَثَلَاثُونَ مَلَكًا أَيُّهُمْ يَصْعَدُ بِهَا. رواه

الترمذي و ابوداؤد والنسائي.

چي د هغه په لاس کي زما ساه ده د دير شو څخه زياتو ملائکو د دې کلماتو د وړلو لپاره تلوار
کوى چې څوک يې وړاندي يوسي. ترمذي،، ابوداؤد او نسائي.

تخريج: سنن ابى داؤد: ۴۸۹۱۱، رقم: ۷۷۳ و الترمذي ۲۵۴۱۲، ۲۵۵، رقم: ۴۰۴ و النسائي: ۱۴۵۱۲،
رقم: ۹۳۰.

تشریح: ابن مالک رحمه الله عليه فرمايي چې دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چې په لمانځه
کي ترچي کونکي ته حمد (الحمد لله) ويل جائز دي مگر غوره داده چې حمد په زړه کي ووايي
يا د غوره والي د خلاف کولو څخه د ساتني په خاطر د ترچي څخه وروسته پټه خوله سي لکه
څرنگه چې په شرح مينه کي مذکور دي.

اړېمۍ کول د شيطان اثر دى

﴿۹۲۸﴾ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ التَّكَاؤُبُ

د حضرت ابوهريرة روى دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل: اړېمۍ کول

فِي الصَّلَاةِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَشَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظَمْ مَا اسْتَطَاعَ. رواه

الترمذي و في اخرى له و لابن ماجة فليضع يده على فيه.

په لمانځه کي د شيطان د لوري وي هر کله چې په تاسو کي چا ته په لمانځه کي اړېمۍ راسي نو
څومره چې ممکن وي هغه دي بنده کړي (ترمذي) او ترمذي په بل ځاى کي او د ابن ماجة په يوه
روايت کي دا الفاظ هم دي چې هغه دي پر خپل خوله لاس کښيږدي.

تخريج: سنن الترمذي ۳۰۶۱۲، رقم: ۲۷۰.

تشریح : مخکي هم بنودل سوي دي چي ارږمۍ راتلل د شيطان د اثر په وجه وي ځکه چي ارږمۍ په عبادت کي سستي او د خوب او غفلت باعث جوړيږي او شيطان په دغه شيانو سره خوشحاله کيږي ځکه نو ارږمۍ د شيطان خواته منسوب سوې ده .

لمانځه ته دورنگ په لار کي گوتي په گوتو کي اچول منعه دي

﴿۹۲۹﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت کعب بن عجرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي

تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ وُضُوْءَهُ ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الْمَسْجِدِ فَلَا يُشَبِّكَنَّ

په تاسو کي يو څوک اودس وکړي او په ښه ډول اودس وکړي بيا د لمانځه په اراده د مسجد په لور روان سي نو يو په بله دي گوتي نه سره ښاسي

بَيْنَ أَصَابِعِهِ فَإِنَّهُ فِي صَلَاةٍ. رواه احمد والترمذي و ابوداؤد والنسائي والدارمي

ځکه چي دی په لمانځه کي دی .. احمد . ترمذي ، ابوداؤد ، نسائي ، دارمي .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۲۴۱۱۴ ، وابوداؤد ۳۸۰۱۱ ، رقم : ۵۶۲ والترمذي ۲۲۸۱۲ ، رقم : ۳۸۶ لم نجده عند النسائي ، سنن الدارمي ۳۸۱۱۱ ، رقم : ۱۴۰۴ .

تشریح : د حديث د لومړني جز مطلب دادی هر کله چي يو سپړی اودس کوي نو هغه ته پکار ده چي د اوداسه د ټولو شرطونو او اذبونو خيال وساتي او د زړه په حضور سره اودس کوي چي اودس په پوره کمال او حسن سره ادا سي ، علماء ليکي څومره توجه او د زړه حضور چي په اودس کي حاصل سي هغومره به په لمانځه کي خشوع او توجه پيدا کيږي .

تشبيک څه ته وايي ؟ د حديث د دوهم جز مطلب دادی چي هر کله د اوداسه څخه وروسته د لمانځه په ارادې سره د مسجد په لور روان سي نو په لار کي دي د گوتو په مينځ کي تشبيک نه کوي يعني د يوه لاس گوتي دي د دوهم لاس په گوتو کي اچولو سره لوبو کولو سره دي نه ځي ځکه چي هغه د لمانځه په نيت سره د کور څخه وتلی دی نو گويا هغه په لمانځه کي دی او د خشوع او خضوع خلاف کېدو په وجه تشبيک په لمانځه کي منعه دی ځکه لمانځه ته د تلو په لار کي هم ممنوع دی پر دې دا قياس کيدای سي چي کوم شی په لمانځه کي ممنوع دی نو هغه لمانځه ته د ورنگ پر محال هم ممنوع دی .

ددې حديث څخه په دې خبره خبردارۍ وړکول مقصد دی چې بنده ته پکار ده چې د لمانځه په لاره کې په حضور او خشوع او ادب سره ځي، امام بخاري رحمه الله عليه په خپل کتاب صحيح بخاري کې يو باب په مسجد کې تشبيک پر موضوع باندې قائم کړی دی په هغه کې دوه حديثونه نقل کړي دي ددواړه حديثونه پر دې خبره دلالت کوي چې په مسجد کې د گوتو په مينځ کې تشبيک جائز دی علماؤ ليکلي دي چې ددې حديث څخه دا ثابت سوي ممانعت تعلق د هغه صورت کې دی هر کله چې سړی د گوتو په مينځ کې تشبيک محض د لوبو او تفریح په خاطر کوي او سړی يې د تمثيل په طريقه وکړي نو جائز دی، يا د بخاري د روايت سوي احاديث توجيه دا هم کيدای سي چې ددې حديث تعلق د هغه وخت سره دی هر کله چې د گوتو په مينځ کې د تشبيک د منعه حکم لانه وو سوی. والله اعلم.

په لمانځه کې شاوخوا کتلو سره ثواب کميږي

﴿۹۳۰﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَزَالُ اللَّهُ

د حضرت ابوذر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: الله

عَزَّ وَجَلَّ مُقْبِلًا عَلَى الْعَبْدِ وَهُوَ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ فَإِذَا انْتَفَتِ انْصَرَفَ عَنْهُ. رواه أحمد وأبو داود والنسائي والدارمي

متوجه وي د بنده په لور هر کله چې هغه په لمانځه کې آخوا د پخوانه گوري او څه وخت چې هغه آخوا د پخوا وگوري نو د الله تعالی د کرم نظر د هغه څخه ليري سي. احمد، ابوداؤد، نسائي او دارمي

تفريغ: الامام احمد في مسنده ۱۷۲/۵، وابوداؤد ۵۶۰/۱۱، رقم: ۹۰۹ والنسائي ۸۳/۸، رقم: ۱۱۹۴ والدارمي ۳۹۰/۱۱، رقم: ۱۴۲۳.

تفريغ: ابن مالک رحمه الله عليه فرمايلي دي چې د الله تعالی څخه د مخ گرځولو مراد دادی هر کله چې لمونځ کونکی د لمانځه په حالت کې غاړه گرځولو سره آخوا د پخوا گوري نو د هغه په ثواب کې هم کمی کيږي.

امام ترمذي د حضرت انس رضي الله عنه څخه يو صحيح روايت نقل کړی دی چې د هغه الفاظ دادی هر کله چې بنده په لمانځه کې ودریږي نو پروردگار د هغه طرف ته متوجه کيږي مگر کله چې بنده په لمانځه کې آخوا د پخوا گوي او خپل نظر غیر طرف ته متوجه کوي نو الله تعالی

فرمايي اې انسانه ! ته کومي خوا ته گوري ستا لپاره زما څخه څه هم غوره سته چي هغه خوا ته چي ستا نظر متوجه کيږي، زما خوا ته خپل مخ وگرځوه، بيا چي بنده دوهم وار آخوا گوري نو څرنگه چي د هغه شيان سره لايق وي د هغه بنده د خوا څخه مخ اړوي .

په لمانځه کي د سجدې ځای ته کتل پکار دي

﴿۹۳۱﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا أَنَسُ اجْعَلْ بَصْرَكَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ما ته وفرمايل : اې انس ! په لمانځه کي خپل نظر هلته لره

حَيْثُ تَسْجُدُ . رواه البيهقي في سننه الكبير من طريق الحسن عن أنس يرفعه

چيري چي سجده کوي ، بيهقي ، سنن کبير په طريقه حسن د انس څخه مرفوعا روايت کړی دی .

تخريج : البيهقي في السنن الكبرى ۲/۲۸۴ ،

تشریح : د دې حديث څخه په ظاهره خو دا معلومېږي چي په ټول لمانځه کي نظر د سجدې پر ځای ساتل پکار دي ، د شافعيانو عمل پر دې دی ، مگر علامه طيبي رحمه الله عليه فرمايلي دي چي مستحب دادي چي د قيام په حالت کي نظر د سجدې پر ځای ، په کورع کي د قدم پر ځای ، په سجده کي د پزي خوا ته او د ناستي په حالت کي نظر پر زنگون ساتل پکار دي ، دا مذهب د حنفيه هم په لږ اضافتو سره دی چي د سلام په وخت کي نظر پر اوږو باندي ساتل پکار دي ، د ځينو علماؤ دا قول هم دی چي په حرم شريف کي نظر پر کعبې ساتل پکار دي .

د دې حديث څخه دا خبره معلومه سوه چي په لمانځه کي سترگي بندول مکروه دي ، په اصل مشکوة کي د رواه څخه وروسته ځای خالي دی او بيا وروسته يو شارح د البيهقي څخه تر آخر پوري د عبارت اضافه کړې ده .

په لمانځه کي په شاوخوا کتلو باندي سزا

﴿۹۳۲﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا بُنَيَّ إِيَّاكَ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ما ته وفرمايل : اې زويه ! ځان وساته

وَالْإِلْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ الْإِلْتِفَاتَ فِي الصَّلَاةِ هَلَكَةٌ فَإِنْ كَانَ لَا بَدَّ فِيهِ

په لمانځه کي د آخوا د پخوا کتلو څخه ځکه په لمانځه کي شاوخوا کتل د هلاکت سبب دی که

کتل ضروري وي

التَّطَوُّعُ لَا فِي الْفَرِيضَةِ . رواه الترمذي .

نو په نفل لمانځه کي څه پروا نسته مگر په فرض لمانځه کي هيڅکله داسي مه کوه . ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي ۴۸۴/۲ ، رقم : ۵۸۹ .

تشریح : په لمانځه غاړه آخوا د پخوا گرځولو سره په آخرت کي د هلاکت سبب ځکه دی چي داسي کونکی په اصل کي د شیطان اطاعت کوي ځکه چي د شیطان هم مقصد دا وي چي بنده په لمانځه کي په پوره توجه سره نه وي بلکه د هغه نظر آخوا د پخوا خپروي .

د حديث الفاظ فان کان لا بد ، مطلب دادی که ستا احساس شعور ، او سعادت د دې خبري څخه متاثر کيږي چي ستا په لمانځه کي نقصان راسي يا د لمانځه کمال ختم سي نو کم از کم په فرض لمانځه کي خو داسي مه کوه چي آخوا د پخوا کتلو سره د هغه لمونځ کمال ختم کړي هلته نفل لمونځ کي خو تريوه حده پوري نرمي هم کيداى سي ځکه چي نفل لمونځ د فرض لمانځه په مقابل کي اسان دی چي د فرض لمانځه لپاره ډير زيات او د کامل اهتمام ضرورت وي او په دې کي لږ تاوان هم په اخروي حيثيت سره د تباهي او هلاکت باعث جوړيداى سي او د عقلمندی او سعادت غوښتنه خو دا کيدل پکار ده چي آخوا د پخوا کتلو سره په نفل لمانځه کي هم څه تاوان پيدا کول نه دي پکار چي په حقيقت کي د نفل لمانځه نقصان د فرض لمانځه د نقصان باعث دی ځکه چي نوافل په حقيقت کي د فرائضو تکميل کونکي دي نو د حديث د دې جملې څخه دا مطلب اخيستل کيداى نسي چي په نفل لمانځه کي آخوا د پخوا کتل مکروه نه دي بلکه د دې خبري رغبت ورکول دي چي فرض لمونځ د خپل عظمت او اهميت په اعتبار دا خبره نسي برداشت کولای چي د دې ډول افعالو کولو سره په لمانځه کي دي نقصان پيدا سي .

په ظاهره خو دا معلومېږي چي دا حديث دا خبره واضح کوي چي په لمانځه کي آخوا د پخوا کتلو کراهيت د فرض لمانځه په نسبت په نفل لمانځه کي کم دی .

په لمانځه کي د سترگو په کونجانو سره کتل مکروه نه دي

﴿ ۹۳۳ ﴾ : وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَلْحَظُ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د سترگو په کونجانو کتل

فِي الصَّلَاةِ يَمِينًا وَشِمَالًا وَلَا يَلْوِي عُنُقَهُ خَلْفَ ظَهْرِهِ . رواه الترمذي والنسائي

په لمانځه کي یوې او بلې خواته مگر غاړه به یې د شا په لور نه ګرزول . ترمذي او نسائي .

تخریج : سنن الترمذي ۴۸۲۱۲-۴۸۳، رقم: ۵۸۷ والنسائي ۹۱۳-۱۰، رقم: ۱۲۰۰.

تشریح : رسول الله ﷺ په لمانځه کي راسته او چپه خواته د سترگو په ګونجانو سره ځکه کتل

چي خلکو ته معلومه سي چي په لمانځه کي آخوا دېخوا کتلو سره لمونځ نه باطل کيږي، یاد وروسته ولاړو مقتديانو احوال کتلو لپاره به رسول الله ﷺ داسي کتل .

په هر حال د دې حديث څخه معلومه سوه چي د غاړي په ګرځولو سره آخوا دېخوا کتل مکروه دي مگر داسي کتل چي غاړه ونه ګرځي مکروه نه دي که څه هم داسي کتل هم غوره نه دي .

په لمانځه کي شيطان اثرات

﴿۹۳﴾ وَعَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَفَعَهُ قَالَ الْعُطَّاسُ

وَالنُّعَاسُ وَالتَّثَاؤُبُ فِي الصَّلَاةِ وَالْحَيْضُ وَالْقَيْءُ وَالرَّعَافُ مِنَ الشَّيْطَانِ .

رواه الترمذي .

حضرت عدي بن ثابت د خپل پلار څخه او هغه د خپل پلار څخه مرفوعا روايت کوي چي رسول

الله ﷺ وفرمايل : ترچي کول، اړېمي کول، حيض جاري کيدل، قی وهل او د پزي څخه وينه

راتلل په لمانځه کي دا ټول د شيطان د لوري دي . ترمذي

تخریج : سنن الترمذي: ۸۱۱۲-۸۲، رقم: ۲۷۴۸.

تشریح : مطلب دادی که دا شيان په لمانځه کي پيدا سي نو شيطان ډير زيات خوشحاله کيږي

ځکه په دغه شيانو سره پر لمانځه اثر لويږي، دلته د ترچي کولو څخه زيات ترچي کول مراد دی

نو دا حديث د هغه روايت خلاف نه دی چي په هغه کي فرمايل سوي دي چي ترچي ايله کوئ

ځکه د دغه ترچي کولو څخه مراد په معتدلي طريقې سره ترچي کول دي او د معتدل اطلاق تر

دې کم باندي کيږي .

د دغه دواړو حديثو په مينځ کي د تطبيق ظاهري وجه دا کيداى سي چي د لمانځه څخه

پرته په نورو وختونو کي ترچي الله ﷻ خوښوي او مکروه ترچي هغه دی چي په لمانځه کي

راسي . په دغه شيانو سره شيطان ځکه خوشحاله کيږي چي ترچي د قرائت او د زړه د حضور

مانع دی، ارږمۍ او ترچۍ په عبادت کي د سستی باعث دی او حیض او په پزه کي وینه او قی راتلل د لمانځه مفسدات دي يعني لمونځ ماتوي.

په حدیث کي د درو شیانو (ترچۍ، ارږمۍ، پرکالي) د ذکر څخه وروسته د لفظ في الصلوة ذکر کولو سره د آخر درو شیانو: حیض، قی، په پزه کي وینه راتلل بیل کړل سوي دي او ددې څخه دې ته اشاره مقصد ده چي مخکني درې شیان مفسد صلوة نه دي بلکه مکروه دي او کوم چي آخري درې شیان دي هغه مفسد صلوة دي يعني په هغو سره لمونځ فاسد کيږي.

په ژړا کولو سره لمونځ نه باطلیږي

﴿۹۳۵﴾: وَعَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ

حضرت مطرف بن عبد الله بن شخير د خپل پلار څخه روایت کوي چي زه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي وَلِجَوْفِهِ أَزِيْزٌ كَأَزِيْزِ الْمَرْجَلِ يَعْنِي يَبْكِي .

رسول الله ﷺ دغه وخت لمونځ کوی او د رسول الله ﷺ د سيني څخه داسي آواز راتلی لکه د ډیگ د اېشیدو آواز چي وي (يعني ژړل يې)

وفي رواية قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي وَفِي صَدْرِهِ أَزِيْزٌ كَأَزِيْزِ الرَّحَامَنِ الْبُكَاءِ . رواه أحمد وروى النسائي الرواية الأولى وأبو داود الثانية

او په يوه بل روایت کي دا الفاظ دي چي ما نبي کریم ﷺ پر لمونځ کولو وليدی او د رسول الله ﷺ د خولي څخه داسي آواز راتلی لکه د ژرندي آواز چي راځي او دا د رسول الله ﷺ د ژړا آواز وو. احمد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲۵۸۴ والنسائي: ۱۳۸۳، رقم: ۱۲۱۳.

تشریح: ددې حدیث څخه معلومه سوه چي په ژړا سره لمونځ نه باطل کيږي په هدایه کي ددې مسئلې وضاحت داسي سوی دی که یو سړی په لمانځه کي ډیر ژاري او د وېځ یا د عذاب وغیره ذکر او په یاد سره په متاثر کیدو سره آه کوي یا په لوړ او از سره وژاري نو د هغه لمونځ نه باطل کيږي او که یو سړی د جسماني درد او تکلیف د شدت په وجه آه وکړي یا په لوړ او از سره وژاري نو د هغه لمونځ ماتيږي.

په لمانځه کي شکي ليري کول

﴿۹۳۶﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ

د حضرت ابو ذر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چې دريږي

أَحْدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَا يَمْسَحُ الْحَصَى فَإِنَّ الرَّحْمَةَ تُوَاجِهُهُ. رواه محمد

والترمذي و ابوداؤد والنسائي وابن ماجه.

په تاسو کي يو څوک د لمانځه لپاره نو په لاسو سره دي شکي نه ليري کوي ځکه چې د الله ﷻ رحمت د هغه په وړاندي وي . احمد، ترمذي، ابوداؤد، نسائي او ابن ماجه

تخريج : الامام احمد في مسنده ۱۵۰/۵، و ابوداؤد ۵۸۱/۱، رقم: ۹۴۵ والترمذي ۲۱۹/۲، رقم: ۳۷۹ والنسائي ۶۱۳، رقم: ۱۱۹۰ وابن ماجه ۳۲۷/۱-۳۲۸، رقم: ۱۰۲۷.

تشریح : رحمت مخته وي ددې مطلب دادی چې هر کله يو سړی دنيا ته مخ په اړولو سره د لمانځه په حالت کي د خپل پروردگار په مخکي ودریږي نو هغه وخت د هغه مخ ته د الله ﷻ رحمت نازلېږي ځکه داسي مقدس او باعظمت موقع باندي لمونځ کونکي لپاره مناسب نه وي چې هغه په ډبرو سره بازی وکړي يا ددې قسم بل څه کار کولو سره د بې ادبي معامله وکړي چې د هغه په وجه الله تعالی د فضل او رحمت د نواز څخه محرومه سي .

د سجدې د ځای پاکولو دپاره په خوله پوکل نه دي پکار

﴿۹۳۷﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُلَامًا لَنَا

يُقَالُ لَهُ أَفْلَحُ إِذَا سَجَدَ نَفَخَ فَقَالَ يَا أَفْلَحُ تَرَبُّ وَجْهَكَ. رواه الترمذي.

د حضرت ام سلمه (رض) څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ زموږ غلام وليدی چې د هغه نوم افلح وو چې هغه به سجدې ته تلی نو پوه به يې کوی (چې خاوري ليري کړي) ددې په ليدو سره رسول الله ﷺ وفرمايل : اې افلح ! خپل مخ په خاورو ولږه . ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي ۳۲۰/۲-۳۲۱، رقم: ۳۸۱.

تشریح : د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دادی چې د سجدې ځای په پوه کولو سره مه پاکوئ بلکه پريږده چې مخ دي په خاورو ولږل سي ځکه چې په دربار الهي کي د حاضرۍ پروخت د

عجز او بيکسي د اظهار دا بهترينه ذريعه ده او په دې سره ډير زيات ثواب حاصلېږي .
پر تشو باندې لاسونه نيول د دوږ خيانو د آرام صورت دی

﴿۹۳۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْإِخْتِصَارُ فِي الصَّلَاةِ رَاحَةٌ أَهْلُ النَّارِ . رواه في شرح السنة .

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : په لمانځه کې پر تشي لاس اېښودل د دوږ خيانو د راحت صورت دی . شرح السنة

تخريج : البغوي في شرح السنة : ۲۴۷/۳ - ۲۴۸ ، رقم : ۷۳۰ .

تشرېح : د دې باب په څلورم نمبر حديث د تشرېح په څنگ کې د خصر او اختصار وضاحت سوی دی هلته د اهم بنودل سوي دي چې د حشر ميدان کې هر کله چې دوږ خيان په ولاړه ولاړه ډير زيات تکليف محسوس کړي نو هغوی به پر خپلو تشو لاس په اېښودو سره ودرېږي او همداسې به هغوی د څه وخت لپاره د آرام او سکون خواهش وکړي ځکه رسول الله ﷺ په لمانځه کې پر تشو لاس د اېښودو سره د دريدو منعه فرمايلې ده چې د دوږ خيانو سره ېې مشابهت نه وي .

په لمانځه کې مار او لړم مړ کول

﴿۹۳۹﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقْتُلُوا الْأَسْوَدَيْنِ فِي الصَّلَاةِ الْحَيَّةَ وَالْعَقْرَبُ . رواه احمد و ابوداؤد والترمذي و للنسائي معناه .

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : دوه تور په لمانځه کې وژنئ يعنې مار او لړم . احمد ، ابوداؤد . ترمذي مگر نسائي د دې حديث مفهوم بيان کړی دی .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۲۳۳/۲ ، و ابوداؤد ۵۶۶/۱ ، رقم : ۹۲۱ و الترمذي ۲۳۳/۲ ، رقم : ۳۹۰ و النسائي ۱۰۱۳ ، رقم : ۱۲۰۱ .

تشرېح : ابن ملک رحمه الله عليه فرمايي چې په داسې حالاتو کې هر کله چې د لمانځه کولو په وخت کې مار يا لړم مخته راسي نو د هغه په يو يا دوه واره وژل پکار دي د دې زيات نه دي

وهل پکار ځکه چي بيا به عمل کثير سي کم چي په هغه سره لمونځ فاسد کيږي په شرح منيه کي د ځينو مشائخو قول مذکور دی يعني په لمانځه کي د مار لږم د وژلو د حکم په هغه صورت کي دی هر کله چي لمونځ کونکي ته ډير زيات يعني درې قدمه پرله پسې تلل نه وي او نه زيات مشغوليت وي يعني ددې ضرورت پيښ نسي او که يو لمونځ کونکي د مار يا لږم وژلو په غرض پرله پسې درې قدمه ځي يا پرله پسې درې واړه حمله پر وکړي نو د هغه لمونځ فاسد کيږي ځکه چي دومره زيات تلل يا دومره مشغوليت اختيارول عمل کثير دی .

سرخسي رحمة الله عليه په مبسوط کي ذکر کړي دي بيا هې ويلي دي چي بهتره داده چي په دې اړه دا فرق ونه کړل سي يا درې قدمه په تلو سره يا درې حملې کولو سره لمونځ نه فاسد کيږي ځکه چي د اوداسه ماتيدو په صورت کي د زيات تلو سهولت ورکړل سوی دی همداسي په دې مسئله کي هم سهولت ورکړل سوی دی مگر په تحقيقي طور سره صحيح خبره داده چي درې قدمه په تلو سره يا درې واړه حمله کولو سره لمونځ نه فاسد کيږي .

البته دومره سهولت دی چي پر داسي موقع باندي هر کله چي مار يا لږم په لمانځه کي مخ ته راسي او د هغه وژل ضروري وي نو په داسي صورت کي د هغوی د وژلو لپاره لمونځ ماتول مباح دی څرنگه چي د مظلوم فرياد رسي يا ډويدونکي حالت او هلاکت څخه د بچ کيدو په وجه لمونځ ماتول مباح دی يعني که د يو سړي د چيټ څخه د لوېدو يا په اور کي د لويدو يا په څاه وغيره کي د لويدو قوي خطر وي او نژدې ورسره يو سړی په لمانځه کي وي نو په دغه صورت کي لمونځ کونکی د هغه د ژغورلو کوښښ وکړي يا همداسي يو لمونځ کونکي ته د لمانځه په حالت کي د خپل يا ماسوا د خپل ځان څخه د يوشمې د ضائع کيدو بيره وي او د هغه قيمت تريو درهم پوري وي نو هغه ته د هغه شى د ساتني لپاره لمونځ ماتول جائز دي .

ددې حديث څخه په ښکاره دا معلومه سوه چي يوازي تورمار وژلای سې حالانکه داسي نه ده بلکه په حديث کي د تورمار تخصيص محض تغليباً سوی دی په هدايه کي ليکلي دي د هر قسم مارانو وژل جائز دی د تورمار تخصيص نسته .

رسول الله ﷺ به د لمانځه په حالت کي دروازه خلاصول

﴿۹۲۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي تَطَوُّعًا

د حضرت عائشې ؓ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ (په کور کي) نفل لمونځ کوی

وَالْبَابُ عَلَيْهِ مُغْلَقٌ فَجِئْتُ فَأَسْتَفْتَحْتُ فَمَشَى فَفَتَحَ لِي ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مُصَلَّاهُ

او دروازه به يې بندول کله چې به زه کور ته راتلم نور رسول الله ﷺ به دروازه خلاصول بيا به مصلا ته ولاړی او په لمانځه کي به بوخت سو ،

وَذَكَرْتُ أَنَّ الْبَابَ كَانَ فِي الْقِبْلَةِ. رواه ابوداؤد والترمذي وروي النسائي نحوه

بي بي عائشة وايي دروازه د قبلې په لور وه. ابوداؤد، ترمذي او نسائي .

تخريج: الامام احمد في مسنده ۳۱۸۶، ۲۳۴ و ابوداؤد ۵۶۶۱، رقم: ۹۲۲ والترمذي ۴۹۷۸۲، رقم: ۶۰۱ والنسائي ۱۱۸۳، رقم: ۱۲۰۵.

تشریح: مطلب دادی چې دروازه د قبلې خوا ته وه ځکه رسول الله ﷺ د دروازې خلاصولو لپاره تشریف راوړ نو د رسول الله ﷺ مخ مبارک به د قبلې خوا ته نه مگر ځیدلو ځکه چې قباء مخ ته وه بيا چې مصلي ته به يې دوهم وار تشریف راوړلو نو په وروسته به راتلو چې شاېې د قبلې خوا ته نه سي .

علماء ليکي چې د رسول الله ﷺ حجره مبارکه زياته پراخه او عريضه نه وه بلکه ډيره تنگه وه ځکه د يوه قدم څخه زيات تلل به نه پريوتل چې عمل کثيړ دی مگر ددې باوجود يو اشکال بيا هم واقع کيږي چې دوه قدمه تلل دروازه خلاصول او بيا مصلي ته واپس راتلل دا ټول په يوځاي کيدو سره عمل کثيړ کيږي ددې جواب دادی چې دا افعال به پرله پسې مسلسل نه وو چې عمل کثيړ وسي .

په لمانځه کي اودس ماتېدل

﴿۹۳۱﴾: وَعَنْ طَلْقِ ابْنِ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت طلق بن علي رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چې

فَسَأَأَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيُنْصِرْ وَلْيَتَوَضَّأْ وَلْيُعِدِ الصَّلَاةَ. رواه ابوداؤد و

روي الترمذي مع زيادة ونقصان.

په لمانځه کي د يو چا هواء خارج سي نو هغه ته پکار ده چې ولاړ سي اودس وکړي او دوهم ځل

لمونځ وکړي، ابوداؤد .

تخریج: سنن ابی داؤد ۱۴۱۱، رقم: ۲۰۵، والترمذی ۴۶۹۳، رقم: ۱۱۶۶.

تشریح: لکه څرنگه چې ددې حدیث څخه معلومه سوه که د لمانځه په حالت کې د چا باد ووځي نو هغه ته اودس کول دوباره لمونځ کول افضل دی مگر د فقهي د شرائطو مطابق که یو سړی په اودي کولو سره لمونځ د سره نه وکړي بلکه کم ځای چې یې لمونځ پرې ایشی وو پر هغه ځای د پاته لمونځ پیل وکړي نو جائز دی د امام ابو حنیفه رحمه الله علیه دا مذهب دی او هغوی ددې حدیث څخه دا ثابته کړې ده مگر امام شافعي رحمه الله علیه امام مالک رحمه الله علیه او امام احمد رحمه الله علیه په نزد دا جائز نه دی. دا مسئله خو خپله د باد وتلو ده که یو سړی د لمانځه په حالت کې قصدا باد وباسي نو پر هغه دوهم وار اودس کول او لمونځ د سره کول واجب دي.

﴿۹۲۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُحْدِثَ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَأْخُذْ بِأَنْفِهِ ثُمَّ لِيَنْصَرِفْ. رواه أبو داود

د حضرت عائشې ؓ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چې په تاسو کې د یو چا اودس مات سي نو هغه دي خپل پزه ونیسي او او داسه ته دي ولاړ سي. (چې خلک پوه سي چې د اوداسه ضرورت ورته سوی دی) ابو داؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۶۶۶۱، رقم: ۱۱۱۴.

تشریح: مطلب دادی چې د لمانځه په حالت کې که د یو سړي باد پرې سي نو هغه ته پکار ده چې په پزه نیولو سره اوداسه ته ولاړ سي چې خلک دا گمان وکړي چې د پزي څخه یې وینه راغلې د پزي نیولو حکم ددې لپاره سوی دی چې داسي سړی پر موقعه باندي د شرمندگي څخه بچ سي ځکه چې دا ښکاره کول چې ددې سړي باد ووځي په عام طور سره د شرمندگي باعث جوړیږي بیا خلک ددې په باره کې څه خبري نه کوي بلکه دا وگنړي چې د هغه د پزي څخه وینه راغلې چې د هغه په وجه د لمانځه څخه دباندي ووتی.

ځکه علماء لیکي که د یو سړي څخه داسي کار وسي چې د خلکو په نظر کې معیوب او د اعتراض وړ وي نو هغه ته پکار ده چې هغه کار پټ وساتي او په خلکو باندي یې نه کي ښکاره چې خلک یې په بې عزتي پسي نه سي او نه د هغه خوا ته یو عیب منسوخ سي کم چې هغه پتول غواړي او د هغه دا پتول په درواغ کې نه شاملیږي بلکه د معاریض د قسم څخه به هم نه وي او

معارض څخه داسي واقعہ بيانول دي چي د واقعې پوره وضاحت نه وي داسي انداز ته تعريض وايي .

﴿۹۳۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي

أَحَدٌ أَحَدُكُمْ وَقَدْ جَلَسَ فِي آخِرِ صَلَوَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ فَقَدْ جَازَتْ

صَلَوَتُهُ. رواه الترمذي وقال هذا حديث اسناده ليس بالقوي وقد اضطربوا

في اسناده .

په تاسو کي د يو چا اودس مات سي او هغه د لمانځه په آخري ناسته کي وي او سلام يې نه وي
گرزولی نو د هغه لمونځ پوره سو . ترمذي

تخريج : سنن الترمذي ۲۶۱۱۲، رقم: ۴۰۸.

تشریح : د حديث په پورتنی صورت کي د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه مذهب دادی
چي که يو سړی په قصده اودس مات کړي نو د هغه لمونځ پوره کيږي ځکه چي د هغوی په نزد
لمونځ کونکي د خپل څه فعل په ذريعه د لمانځه څخه وتل ضروري دي يعني که يو سړی د
لمانځه پوره ارکان د ادا کولو وروسته لمونځ په مکمل طور سره ختمول غواړي نو د هغه لپاره
ضروري ده چي څه داسي کار اختيار کي چي د لمانځه د خاتمې ذريعه جوړه سي لکه څرنگه چي
سلام گرځول دي .

نو په دې خبره پوه سی چي د امام اعظم رحمه الله عليه په نزد لمونځ يوازي د سلام په
ذريعه ختمول فرض دی بلکه يو سړی که د لمانځه د ټولو ارکانو وروسته د سلام گرځولو پر
ځاي څه دوهم کار وکړي چي د لمانځه منافي وي نو د هغه لمونځ پوره کيږي ځکه چي هغه د
لمانځه د ارکان پوره کولو وروسته داسي کار کړی دی چي د لمانځه د خاتمې باعث جوړيږي
اگر که هغه به د واجب په پرېښودو گناه کار وي خو فرض به ادا سي ځکه چي د امام اعظم رحمه
الله عليه په نزد د سلام په ذريعه لمونځ پوره کول واجب دی صاحبين يعني امام ابو يوسف رحمه
الله عليه او امام محمد رحمه الله عليه په نزد قصدا اودس ماتول شرط نه دی بلکه دا حضرات
فرمايي چي مذکوره صورت کي د چا اودس خپله مات سي نو بيا هم د هغه لمونځ پوره کيږي
يعني لمونځ پوره ادا کيږي .

نو د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله عليه په نزد دا حديث قصدا اودس ماتولو باندي محمول دی او د صاحبين په نزد مطلق دی خو شوک قصدا اودس مات کي يا خپله ېې اودس مات سي دا حديث حنفيه خو خصوصاً د صاحبين د مذهب مويد دی بخلاف د امام شافعي رحمه الله عليه چي د هغوی په نزد لمونځ يوازي د سلام په ذريعه پوره کول فرض دی .

حديث مضطرب هغه حديث ته وايي چي په مختلفو الفاظو او مختلفو وجهو سره نقل سوی وي او د اشی د حديث د ضعف علامت دی ځکه چي د حديث داسي روايت کيدل ددې خبري دليل دی چي د حديث روايتونه حديث په پوره طور سره ياد نه سي پاته . ملا علي قاري د حديث ضعف او مضطرب نه دی تسليم کړي بلکه هغوی وويل چي دا حديث په مختلفو طريقو سره روايت دی چي امام طحاوي نقل کړی دی او اصول حديث کي دا خبره مسلم ده چي د ضيعف حديث په متعدد طرق سره روايت کيدل د هغه د حسن قريب کوي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

در رسول الله ﷺ يوه پېښه

﴿۹۴﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَمَّا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ لمانځه ته تشریف راوړی کله چي

كَبَّرَ انْصَرَفَ وَأَوْمَأَ إِلَيْهِمْ أَنْ كَمَا كُنْتُمْ ثُمَّ خَرَجَ فَأَغْتَسَلَ ثُمَّ جَاءَ وَرَأْسُهُ

اقامت و سونو خپلو صحابو ته يې مخ راوگرزوی او په اشاره سره يې وويل چي پر خپل خپل ځای ودرېږئ، په دې اشاره کولو سره رسول الله ﷺ د مسجد څخه ووتی غسل يې وکړی او په داسي حال کي راغلی چي د سر مبارک څخه يې

يَقْطُرُ فَصَلَّى بِهِمْ فَلَمَّا صَلَّى قَالَ إِنِّي كُنْتُ جُنُبًا فَنَسِيتُ أَنْ أَغْتَسَلَ . رواه

أحمد . وروى مالك عن عطاء بن يسار نحوه مرسل .

د ابو څاڅکي څخه بدل او صحابه کرامو ته يې لمونځ ورکړ، د لمانځه وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: زه جنب وم، غسل کول راڅخه هیر سوی وو، احمد او مالک .

تخريج: الامام احمد في مسنده ۴۴۸۲ .

د گرمی، ٹخنہ د ساتنی لپارہ د حضرت جابر رضی اللہ عنہ طریقہ

﴿۹۳۵﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كُنْتُ أَصْلِي الظُّهْرَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جابر رضی اللہ عنہ ٹخنہ روایت دی چي ما به د مابنین لمونخ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره کوی

فَأَخَذُ قَبْضَةً مِنَ الْحَصَى لَتَبَرُدَ فِي كَفِّي أَضَعُهَا لِحَبْهَتِي أَسْجُدُ عَلَيْهَا لَشِدَّةِ

الْحَرِّ. رواه أبو داود وروى النسائي نحوه.

اود شگويو دک موت به مي ساتی چي پر هغو سجده وکړم اود گرمي مخکي د گرمی، ٹخنہ ځان

وساتم. ابوداؤد، نسائي

تخریج: سنن ابی داؤد ۲۸۲۱، رقم: ۳۹۹ والنسائي ۲۰۴۱۲، رقم: ۱۰۸۰.

تشریح: د دې حدیث ٹخنہ دا خبره څرگند یږي چي په لمانځه کي دومره اندازه کار کول معاف

دي اود دومره کار عمل کثیر هم نه دی.

په لمانځه کي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره د شیطان یو عجیبه معامله

﴿۹۳۶﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي

د حضرت ابو درداء رضی اللہ عنہ ٹخنه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لمونخ کوی

فَسَمِعْنَاهُ يَقُولُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ ثُمَّ قَالَ أَلْعَنَكَ بِلَعْنَةِ اللَّهِ ثَلَاثًا وَبَسَطَ يَدَهُ

چي موږ دا ځيني واوریدل: (زه ستا څخه دخلاصون لپاره د الله جل جلاله پناه غواړم) بیا رسول الله

صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: (پر تا دي د الله لعنت وي) دا الفاظ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم درې ځله وویل بیا رسول الله

صلی اللہ علیہ وسلم مخ په وړاندې سو

كَأَنَّهُ يَتَنَاوَلُ شَيْئًا فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاةِ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ سَمِعْنَاكَ

لکه چي یو شی نیول غواړي، کله چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د لمانځه څخه فارغ سو نو موږ عرض وکړ

ای د الله رسول له! موږ ستا څخه په لمانځه کي داسي خبري واوریدلې

تَقُولُ فِي الصَّلَاةِ شَيْئًا لَمْ نَسْمَعْكَ تَقُولُهُ قَبْلَ ذَلِكَ وَرَأَيْنَاكَ بَسَطْتَ يَدَكَ

چي تا په لمانځه کي يو څه ويل او تر دې مخکي هم هيڅکله اورېدلي نه وي او موږ ته وليدلې
چي لاس دي وړاندي کړي

قَالَ إِنَّ عَدُوَّ اللَّهِ إِبْلِيسَ جَاءَ بِشَهَابٍ مِنْ نَارٍ لِيَجْعَلَهُ فِي وَجْهِهِ فَقُلْتُ أَعُوذُ

رسول الله ﷺ و فرمايل: د الله د بنمن شيطان د اور د سکرو ته سره راغلی وو چي هغه زما په مخ
کي واچوي نو ما وويل چي زه ستا څخه د الله ﷻ په ذريعه پناه غواړم

بِاللَّهِ مِنْكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قُلْتُ أَلْعَنُكَ بِلَعْنَةِ اللَّهِ التَّامَّةِ فَلَمْ يَسْتَأْخِرْ

درې ځله ما دا الفاظ وويل بيا ما وويل زه پر تا پوره لعنت وايم د خداي لعنت درې ځله، مگر
هغه زما د مخه څخه ليري نه سو

ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ أَرَدْتُ أَخْذَهُ وَاللَّهِ لَوْلَا دَعْوَةُ أَخِينَا سُلَيْمَانَ لَأَصْبَحَ مُوثَقًا

بيا ما د هغه د نيولو اراده وکړه قسم په خداي که زموږ د ورور سليمان ﷺ دعاء نه وای نو سهار
به شيطان تړل سوی وای

يَلْعَبُ بِهِ وَلَدَانُ أَهْلِ الْمَدِينَةِ . رواه مسلم

او د مدینې ماشومانو به ورباندي لوبي کولای . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم: ۳۸۵۱، رقم: ۴۰-۵۴۲.

تشریح: ددې باب په نهم نمبر حدیث د تشریح په ضمن کي ددې وضاحت سوی دی چي
حضرت سليمان ﷺ پيريانو د تابع کولو او پر هغوی د تصرف کولو لپاره دعا غوښتې وه چي
قبوله سوه او جنات د هغوی فرمانبردار سوه رسول الله ﷺ نو په دې سوچ سره چي په دې معامله
کي د حضرت سليمان ﷺ امتیازي حیثیت پریوځي رسول الله ﷺ پیری خپل تابع کول نه
وغوښتل ددې حدیث څخه دا خبره په پوره قوت سره ثابتیږي چي شيطان یقینا د جنات د قوم
څخه نه دی .

په لمانځه کي په اشاره سره د سلام جواب ور کولو مسئله

﴿۹۴۷﴾: وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يُصَلِّي

د نافع رضی الله عنه څخه روایت دی چي عبدالله بن عمر رضی الله عنه د یو سړي په خوا کي تیر سو چي هغه لمونځ کوی

فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَرَدَّ الرَّجُلُ كَلَامًا فَرَجَعَ إِلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ فَقَالَ لَهُ إِذَا

هغه ته يې سلام وکړ هغه په خوله د سلام جواب ورکړ، عبد الله بن عمر رضي الله عنه بيا هغه ته ورغلی او
هغه ته يې وويل هر کله چي

سَلَّمَ عَلَى أَحَدِكُمْ وَهُوَ يُصَلِّي فَلَا يَتَكَلَّمُ وَلْيُشْرِبْ بِيَدِهِ . رواه مالك .

تاسو ته د لمانځه په حالت کي سلام وکړل سي نو د هغه په خوله جواب مه ورکوئ بلکه په لاس
سره اشاره کوئ . مالک .

تخریج : الامام مالک في الموطا ١٦٨١، رقم: ٧٦.

تشریح : په دې باب کي د ابن عمر رضي الله عنه يو روايت تير سوی دی د هغه د تشریح په ضمن کي د
لمانځه په حالت کي د سر يا لاس په اشارې سره د جواب ورکولو په مسئله کي وضاحت سوی
دی دا حکم مخکنی وو وروسته په اشاره سره هم جواب ورکول منسوخ سوی دی .

=====

بَابُ السَّهْوِ

د سجده سهو بيان

د لمانځه سنتونه او مستحبات که پاته سي نو په هغه سره په لمانځه کي څه خرابي نه راځي يعني لمونځ صحيح کيږي او د لمانځه د فرضونو څخه که يو شی په هيره سره يا په قصد سره پاته سي نو لمونځ فاسد کيږي او د هغه هيڅ يو تدارک نسته چي د هغه په وجه د لمانځه دوهم وار کول ضروري کيږي، د لمانځه د واجباتو څخه که يو شی په قصد سره پرېښودل سي نو د هغه هم تدارک نسي کيدای او لمونځ فاسد کيږي، او که د لمانځه د واجباتو څخه يو شی په قصد سره نه بلکه په هيره سره پاته سي نو د هغه تدارک کيدای سي او هغه تدارک دادی چي په آخري ناسته کي د التحيات ويلو څخه وروسته راسته خواته يو وار سلام گرځولو سره دوې سجدې وکړي او د سجدې وروسته بيا قعده (ناسته) وکړي او په التحيات، درود شريف او دعاء (اللهم ربنا اتنا) ويلو سره سلام وگرځوي او دغه سجدو ته سجده سهوه ويل کيږي.

په دې خبره هم پوه سئ چي د رسول الله ﷺ په هغه اقوال کي چي د شرعي شيانو خبر ورکولو او د ديني احکامو سره متعلق دي نه خو کله سهوه سوې ده او نه دا ممکن ده، هو د رسول الله ﷺ په افعالو کي به سهوه کېدل هغه هم په دې حکمت سره چي د امت خلک ددا ډول سهوو مسائل زده کړي.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

در کتونو د شمير د هيري په صورت کي د سجده سهوي حکم

﴿۹۳۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ يُصَلِّي جَاءَهُ الشَّيْطَانُ فَلَبَسَ عَلَيْهِ حَتَّى لَا يَدْرِي كَمْ

کله چي په تاسي کي يو څوک د لمانځه لپاره ودرېږي نو شيطان راسي او هغه په شک کي اچوي تر دې چي هغه ته ياد نه سي چي څومره

صَلَّى فَإِذَا وَجَدَ ذَلِكَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ. متفق عليه

رڪعتن ۾ وڪرل ڇي داسي حالت ڊرتن پڻن سي نو ڪنبنئي ڊوڀ سجدن وڪري يعني سجدن سهو. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰۴۱۳، رقم: ۱۲۳۲ و مسلم: ۳۹۸۱۱، رقم: ۳۸۹-۸۲.

تشریح: ۾ حديث کي ڇي کوم صورت بيان سو ڊي هغه ڊ سهو سره متعلق نه ڊي بلڪه ڊ شڪ صورت ڊي او دشڪ او سهو ۾ مينځ کي ڊا فرق ڊي ڇي ۾ سهو کي ڊيو جانب تعين وي (ڇي فلاني شي هير سو) او ۾ شڪ کي تردد وي ڇي ايا ڊا صحيح ڊي يا هغه او ڊ شيطان ملعون ڇه مجال وو ڇي هغه رسول الله ﷺ ۾ شڪ او شبه کي اخته ڪري ڊي، هو غلبه استغراق او آخرت ته ڊي پايه توجه ۾ وجه رسول الله ﷺ ڇخه به سهو ڪڍل، ڊ سجدن سو ه واجب ڪڍو ۾ اڀه ڊ شڪ او سهو ڊواڙو يو ڊول حڪم ڊي، ۾ ڊي مسئلن کي پوره وضاحت ڊ راتلونکي حديث ۾ تشریح کي وگوري

﴿۹۳۹﴾: وَعَنْ عَطَاءِ ابْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ

حضرت عطاء بن يسار ڊ ابو سعيد الخدري رضه ڇخه روايت کوي ڇي رسول الله ﷺ و فرمايل:

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلَاثًا أَمْ

هر ڪله ڇي تاسو ته ۾ لمانڇه کي شڪ پيدا سي ڇي ڇومره لمونڇ ۾ ڪري ڊي يعني ڊري ڪه

أَرْبَعًا فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيُبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ

ڇلور رڪعتن نو خپل شڪ ڊي ليري ڪري او ڊيو خاص شمير يقين ڊي وڪري او بيا ڊي ڊ هغه

يقين ۾ر بناء لمونڇ پوره ڪري بيا ڊي ڊوڀ سجدن وڪري مخڪي تر ڊي ڇي

يُسَلِّمَ فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلَاتَهُ وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لِأَرْبَعٍ

سلام وگرڇوي ڪه هغه پنڇه رڪعتن ڪري وي نو ڊا ڊوڀ سجدن به هغه شپڙ جوڙ ڪري او ڪه پوره

ڇلوري ڪري وي

كَانَتْ تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ. رواه مسلم و رواه مالك عن عطاء مرسلًا وفي

روایتہ شفعاً بہاتین السجدتین.

نو دا سجدي به د شیطان د ذلت باعث سي . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم: ۴۰۰۱۱، رقم: ۵۷۱-۸۸ والامام مالک فی الموطا ۹۵۱۱، رقم: ۶۲.

تشریح: په دې صورت کي مسئله داسي ده چي يو څوک لمونځ کوي او د لمانځه په دوران کي په شک کي اخته سي او لمونځ کونکي ته دا خبره ياد نه وي چي هغه څو رکعتہ کړي دي نو هغه ته پکار ده چي هغه د کم عدد تعين وکړي او د هغه غالب گمان کولو سره دي لمونځ وکړي، د مثال په توگه هغه ته دا شبهه وي چي معلومه نه ده چي ما درې رکعتہ کړي دي يا څلور، نو په دې صورت کي هغه ته د درو رکعتو تعين کولو سره لمونځ پوره کول پکار دي، بيا په آخري قعده کي د التحيات ويلو څخه وروسته د سلام گرځولو څخه مخکي راسته خوا ته د سلام گرځولو سره د سهوي دوې سجدي کول ورته پکار دي، د بخاري په روايت کي د سلام گرځولو څخه مخکي د سجده سهو کولو قيد نسته په دې وجه د امامانو په نزد دلته په دې خبره کي اختلاف دی چي سجده د سلام گرځولو څخه مخکي کول پکار دي يا د سلام گرځولو څخه وروسته، ددې مسئلې تفصيل به موږ وروسته د يو حديث د تشریح په څنگ کي بيان کړو.

په حديث کي د سجده سهو گټه هم بنودل سوې ده، فرمايل سوي دي که يو سړی په پورتنني صورت کي د درو رکعتو په تعين کولو سره يو رکعت نور وکړي حال دا چي هغه په حقيقت کي څلور رکعتہ مخکي کړي وه همداسي د هغه پنځه رکعتہ سول نو دا پنځه رکعتہ به د هغه دوو سجودو په وجه د هغه لمونځ شفع (يعني جفت) کړي، ځکه چي هغه د دوو سجودو په يو ځای کېدو سره به د شپږ رکعتہ په حکم کي سي او که هغه په حقيقت کي درې رکعتہ کړي وي او د سهوي په صورت کي هغه د درو په تعين کولو سره يو رکعت نور وکړ او د هغه څلور رکعتہ پوره سول نو د هغه دواړي سجدي به د شیطان د ذلت سبب جوړي سي يعني په دې صورت کي هر کله چي هغه څلور رکعتہ کړي دي نو د دوو سجودو ضرورت نه وو چي هغه لمونځ جفت کړي څرنگه چي په اول (يعني د پنځه رکعتو کولو په صورت) کي د هغه دواړو سجودو ضرورت وو، مگر ددې دواړو سجودو چي په ظاهره زياتي معلومېږي دا گټه سوه چي په دې سره د شیطان ذلت او ناکامي و سول ځکه چي د شیطان مقصد خو دا وو چي هغه لمونځ کونکی په شک او شبهې کي اخته کولو سره هغه د عبادت څخه منعه کړي، حال دا چي لمونځ کونکی د هغه برعکس په نور کولو سره د عبادت د پرېښودو پر ځای په هغه کي نور زياتوب وکړ او زياتوب

یقیني خبره ده چي د شیطان د ناکامۍ او نامرادی باعث دی، د دې حدیث څخه په ظاهره دا معلومېږي چي د شک په صورت کي اقل (کم) اختیار پکار دي، پر تحرې (غالب گمان) باندي عمل نه دی کول پکار، د جمهورو امامانو دا مذهب دی، د امام ترمذي رحمه الله عليه قول دادی چي په اهل علم کي د ځينو حضراتو مذهب دادی چي د شک په صورت کي لمونځ دوهم وار کول پکار دي يعني که د لمانځه په مینځ کي یو چا ته د رکعتونو د شمیر په اړه شک پیدا سي نو هغه ته پکار ده چي هغه لمونځ د سره وکړي.

په دې مسئله د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله عليه د مذهب حاصل دادی که یو سړي ته په لمانځه کي شک سي چي څومره رکعتونه یې کړي دي که د هغه سړي عادت د شک کولو نه وي نو هغه ته پکار ده چي بیا د سره لمونځ وکړي او که د هغه سړي عادت د شک کولو وي نو پر خپل غالب گمان باندي دي عمل وکړي يعني څومره رکعتونه چي هغه ته په غالب گمان سره یاد وي نو هغومره رکعتونه دي وگڼي چي سوي دي او که غالب گمان یې یوې خوا ته نه وي نو کم عدد دي اختیار کړي او په یو رکعت نور کولو سره دي لمونځ پوره کړي او بیا دي سجده سهو وکړي.

په دې خبره هم پوه سئ چي پر غالب گمان باندي د عمل کولو وجه داده چي په شریعت کي د غالب گمان اختیارولو اصل موجود دی لکه یو سړی په داسي ځای کي لمونځ کول غواړي چي هلته هغه ته د قبلې خوانسي معلومیدلای نو د هغه لپاره حکم دی چي هغه د کومي خوا په باره کي غالب گمان وکړي چي دې خوا ته قبله ده نو هغه خوا ته په مخ کولو سره دي لمونځ وکړي د هغه لمونځ به وسي، د غالب گمان اختیارولو په اړه حدیثونه هم نقل دي، په صحیحینو کي د ابن مسعود رضي الله عنه یو روایت دی چي د هغه الفاظ دادی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چي په تاسو کي یو چا ته په لمانځه کي شک واقع سي نو هغه ته پکار ده چي د صحیح رایي قائمولو سره دي لمونځ پوره کړي، دا حدیث شمڼي رحمه الله عليه هم په شرح نقایه کي نقل کړی دی او په جامع الاصول کي هم د نسائي څخه یو حدیث پر تحرې باندي د عمل کولو د صحیح کېدو په اړه منقول دی.

امام محمد رحمه الله عليه په خپل کتاب مؤطا کي د تحرې د افادیت په اړه ویلو سره چي د تحرې په اړه ډیر آثار وارد دي یوه ډیره ښه خبره یې دا کړې ده چي که داسي ونه سي يعني که تحرې قابل قبول ونه گرځول سي نو شک او شبهي څخه د خلاصون تر لاسه کولو لپاره به ډیر مشکل وي او د هر شک او شبهې په صورت کي اعاده د لوی مصیبت او پریشانی سبب جوړېږي.

شیخ عبدالحق دهلوي رحمه الله عليه دلته د پورتنۍ مسئلې په تجزیه کولو سره ویلي دي

چي په داسي صورت کي د کلام حاصل دادی چي ددې مسئلې په اړه درې حديثونه منقول دي د لومړني حديث مطلب دادی چي په لمانځه کي کله هم يو چاته شک واقع سي نو هغه دي لمونځ د سره وکړي، د دوهم حديث مطلب دادی چي هر کله يو چاته په لمانځه کي شک واقع سي نو هغه ته پکار ده چي هغه د صحيح خبر په ترلاسه کولو کي تحری (فکر) وکړي او پر غالب گمان باندي عمل وکړي، د دريم حديث مفهوم دادی چي هر کله په لمانځه کي شک واقع سي نو پر يقين باندي عمل کول پکار دي، يعني کومي خواته چي يقين وي پر هغه دي عمل وکړي.

امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه دا درې سره حديثونه په خپل مذهب کي يو ځای کړي دي داسي چي هغوی د لومړني حديث په لومړي ځل د شک واقع کېدو پر صورت باندي محمول کړی دی، دوهم حديث پر يوې خوا باندي د غالب گمان کېدو پر صورت باندي محمول کړی دی او دريم حديث يوې خواته پر غالب گمان نه کېدو باندي محمول کړی دی.

شيخ عبدالحق دهلوي رحمه الله عليه فرمايي: د امام اعظم رحمه الله عليه د مذهب کمال جامعيت او د ډير محقق کېدو دليل دی.

﴿۹۵۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم لمونځ وکړی

الظُّهْرَ خُمُسًا فَقِيلَ لَهُ أَزِيدَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ وَمَا ذَاكَ قَالُوا صَلَّيْتَ خُمُسًا

يو ماپنښين پنځه رکعتي، د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وسول ايا په لمانځه کي زياتوب سوی دی؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: څنگه؟ صحابه کرامو وويل: تاسو پنځه رکعتي کړي دي،

فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ بَعْدَ مَا سَلَّمَ وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَنَسَى كَمَا

رسول الله صلى الله عليه وسلم د سلام گرځولو څخه وروسته دوې سجده وکړې، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحابه کرامو د اعتراض په اوریدو سره وفرمايل: زه هم ستاسو په ډول يو انسان يم څنگه چي ستاسو څخه هيره کيږي

تَنْسَوْنَ فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَتَحَرَّ الصَّوَابَ

همداسي زما څخه هم هيره کيږي هر کله چي زما څخه هير سي نو تاسو يې را يادوی او په تاسو کي چي چاته په لمانځه کي شک پيدا سي نو هغه دي د يوې صحيح را يې قائمولو قصد وکړي

فَلْيُتِمَّ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيَسْجُدْ سَجْدَتَيْنِ . متفق عليه

او درايي پر بنا دي لمونځ پوره کړي بيا دي سلام وگرځوي دوې سجده دي وکړي . بخاري او مسلم
تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۰۳-۵۰۴، رقم: ۴۰۱، و مسلم ۴۰۰/۱، رقم: ۵۷۲-۸۹.

تشریح: په دې حديث کي پر کم باندي د عمل کولو نه دي ويل سوي که څه هم مراد دادی که چيري تحری گټه ور نه کړي يعني د يو شمير په اړه غالب گمان ونسي نو د کم شمير په اختيارولو سره لمونځ دي پوره کړي ، شافعيان د تحری قائل نه دي ځکه هغوی هم ددې حديث الفاظ (فليتحرا الصواب) څخه مراد د کم شمير اختيارول اخلي .

د حنفيه په نزد د پنځو رکعتو اداء کولو په صورت کي د مسئلې تفصيل دی د هغوی مذهب دادی که يو سړی په اخري قعده کي په هيره سره د پنځم رکعت لپاره ودرېږي د پنځم رکعت د سجده کولو مخکي هغه ته ياد سي نو هغه ته پکار ده چي سمدستي کښيني او په التحيات ويلو سره سجده سهو وکړي که د پنځم رکعت سجده هې کړې وي نو بيا نسي کښينستلای او د هغه دا لمونځ که د فرض په نيت سره يې کوی فرض نه ادا کيږي بلکه نفل به سي او هغه ته به اختيار وي چي دی په يوه رکعت سره دوهم رکعت بل يو ځای کړي ځکه چي دمازديگرو د سهار د لمانځه وروسته نفل مکروه دي او دا رکعتونه فرض پاته نسي بلکه نفل سي داسي دی لکه چي د فرض څخه مخکي نفل سوي دي او په دې کي څه مکروه والی نسته د ماښام په فرض کي دارکعت کافي دی دوهم رکعت ورسره نسي يو ځای کولای کنه پنځه رکعت به سي او په نفل کي طاق رکعتونه منقول نه دي او په دې صورت کي د سجده سهو ضرورت نسته .

دا صورت خو په اخري قعده کي د ناستي پرته د پنځم رکعت لپاره د ولاړي وو که يو سړی په اخري قعده کي د التحيات ويلو په اندازه په ناستي سره د سلام گرځولو مخکي د پنځم رکعت لپاره ودرېږي که هغه په پنځم رکعت کي سجده نه وکړي نو سمدستي دي کښيني او د سلام په ادا کولو کي چي واجب وو زنده وسو ځکه نو سجده سهو دي وکړي او که د پنځم رکعت سجده کولو وروسته ورته ياد سو نو هغه ته پکار ده چي هغه اوس نه کښيني بلکه يورکعت دي ورسره بل يو ځای کړي چي دا پنځم رکعت ضائع نسي او که يو رکعت ورسره يو ځای نه کړي بلکه د پنځو رکعتو وروسته سلام وگرځوي بيا هم جائز دی خو يو ځای کول غوره دي په دې صورت کي د هغه رکعتونه که د فرض په نيت هې کړي يې نو فرض به ادا نه سي نفل به وي دمازديگرو او سهار په فرض کي هم دوهم رکعت يو ځای کولای سي ځکه چي دمازديگرو او سهار د فرض

وروسته په قصده نفل کول مکروه دي او که په هیره یې وکړي نو څه پرواه نه لري په دې صورت کي د فرض وروسته چي کوم رکعتونه یې کړي دي دا د هغه مؤکده سنتو قائم مقام نسي کيداي کوم چي د فرض وروسته د ماپنين، ماينام او ماخستن وخت مسنون دی ځکه چي ددې سنتو تحريم نه ادا کول د رسول الله ﷺ څخه منقول دي، دا حديث پر دې خبره محمول دی چي رسول الله ﷺ د څلورو رکعتونو وروسته په آخري قعده کي د ناستي سره بيا وروسته د رکعت لپاره ولاړ سوی وو ددې حديث څخه په ښکاره دا معلوميزي چي رسول الله ﷺ په پنځم رکعت سره شپږم رکعت نه وو يو ځای کړی او يوازي پر سجده سهو باندي یې اکتفاء وکړل څرنگه چي د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب دی ځکه دا به وويل سي چي دلته دا احتمال دی چي رسول الله ﷺ به د بيان جواز له کبله داسي کړي وي .

﴿۹۵۱﴾: وَعَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

حضرت ابن سيرين^(۱) د ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ مودته لمونځ را کړی

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْدَى صَلَاتِي الْعِشِيِّ قَالَ ابْنُ سِيرِينَ قَدْ سَمَّاهَا أَبُو هُرَيْرَةَ

د ماپنين يا مازديگر په لمونځونو کي يو لمونځ چي د هغه نوم ابوهريرة رضي الله عنه ښودلی وو

وَلَكِنْ نَسِيتُ أَنَا قَالَ فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ فَقَامَ إِلَى خَشْبَةِ مَعْرُوضَةٍ

او زما څخه هير دی او د دوو رکعتو وروسته رسول الله ﷺ سلام وگرځوی او د هغه لرگي په مرسته ودریدی چي په مسجد کي لگېدلی وو ،

فِي الْمَسْجِدِ فَاتَّكَأَ عَلَيْهَا كَأَنَّهُ غَضْبَانٌ وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى وَشَبَّكَ

د رسول الله ﷺ د حالت څخه څرگنده وه چي غضب ناک دی ، رسول الله ﷺ خپل راسته لاس په چپه لاس کي ورکړ او په ګوتو کي یې ګوتي واچولې

۱- د نوموړي نوم محمد او کنيت يې ابوبکر دی ، د انس بن مالک رضي الله عنه آزاد سوی غلام دی ، د يرش اولاده يې وه چي د هغه په ژوند کي وفات سول يوازي يو زوی عبدالله بن محمد سيرين ژوندی وو ، د (۷۷) کالو په عمر په کال (۱۱۰هـ) کي وفات سوی دی .

بَيْنَ أَصَابِعِهِ وَوَضَعَ خَدَّهُ الْأَيْمَنَ عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ الْيُسْرَى وَخَرَجَتْ سَرْعَانُ

او د چپه لاس پر شا يې خپل راسته بار خو کښېښودى او تلواري خلک چي د لمانځه څخه سمدستي تلل په ولاړېدو سره

الْقَوْمِ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ فَقَالُوا قُصِرَتِ الصَّلَاةُ وَفِي الْقَوْمِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ

د مسجد د دروازي څخه د باندي ووتل، صحابه کرامو په خپلو کي وويل ايا په لمانځه کي کمي راغلې؟ په مسجد کي چي کوم خلک وه په هغو کي ابو بکر رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه هم وه

فَهَا بَاهُ أَنْ يُكَلِّمَاهُ وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ فِي يَدَيْهِ طَوْلٌ يُقَالُ لَهُ ذُو الْيَدَيْنِ قَالَ يَا

هغوى دواړو ته د رسول الله ﷺ څخه په پوښتنه كولو کي بيره څرگنده سوه، په خلکو کي يو سړى وو چي د هغه لاسونه اوږده وه او هغه ته به يې ذواليدين وايه، هغه وويل: اې

رَسُولَ اللَّهِ أَنْسَيْتَ أَمْ قُصِرَتِ الصَّلَاةُ قَالَ لَمْ أَنْسَ وَلَمْ تُقْصَرْ فَقَالَ أَكْمَا

دا الله رسول له! ايا په لمانځه کي کمي سوې ده يا ستاسو څخه هيره سوې ده، رسول الله ﷺ وفرمايل: نه زما څخه هيره سوې ده او نه په لمانځه کي کمي سوې ده، د دې وروسته رسول الله ﷺ صحابه مخاطب کړل او وه يې فرمايل:

يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ؟ فَقَالُوا نَعَمْ. فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى مَا تَرَكَ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ

ايا ذواليدين رښتيا وايي؟ او ستاسو هم دا خيال دى صحابه کرامو عرض وکړ، هو، اې دا الله رسول له! ذواليدين سم وايي، رسول الله ﷺ مصلاته ورغلى او پاته لمونځ يې ورکړ بيا يې سلام وگرځوى بيا يې الله اکبر ووايه

وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ

او د لمانځه د سجدي په ډول بلکه د هغې څخه لږ اوږده سجده يې وکړل بيا يې سر پورته کړ او الله اکبر يې ووايه، بيا يې الله اکبر ووايه او سجده يې وکړه په مثل

سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ فَرُبَّمَا سَأَلُوهُ ثُمَّ سَلَّمَ فَيَقُولُ نَبِئْتُ أَنَّ

د لمانځه د سجدې او بلکي تر هغې هم اوږده، بيا يې سر را پورته کړ او الله اکبر يې ووايه، د راوي ابن سيرين څخه خلکو پوښتنه وکړه ايا تردې وروسته رسول الله ﷺ سلام وگرځوي؟ ابن سيرين به هر ځل په جواب کي دا ويل ماته دا خبر را رسيدلې دې چي

عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ قَالَ ثُمَّ سَلَّمَ. متفق عليه، ولفظه للبخاري وفي أخرى لها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم بدل لم أنس ولم تقصر كل ذلك لم يكن فقال قد كان بعض ذلك يا رسول الله.

عمران بن حصين دا وويل چي بيا رسول الله ﷺ سلام وگرځوي. بخاري او مسلم، دا الفاظ بخاري دي د بخاري او مسلم په يو بل روايت کي دا دي چي رسول الله ﷺ د (ولم انس ولم تقصر) پر ځای دا الفاظ وفرمايل: په دې کي هيڅ نه وو، ذواليدین وويل اې د الله رسوله! څه خوبه وي.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۶۸۱۱۰، رقم: ۶۰۵۱ و مسلم ۴۰۳۱۱، رقم: ۵۷۳-۹۷.

تشریح: په فتح الباري کي ددې حديث ډيره اوږده تشریح سوې ده نو خبره به هم ډيره اوږده سي البته دومره بنودل ضروري دي چي ددې حديث په باره کي دوه اشکاله پيدا کيږي اول دادی چي د علماؤ په نزد دا خبره منل سوې ده چي په خبره کي خو رسول الله ﷺ څخه سهو کيدل نا ممکن دي او په افعالو کي هم اختلاف دی مگر رسول الله ﷺ دلته د ذواليدین په جواب کي هم دا وفرمايل چي نه زما څخه هيره سوې ده او نه په لمانځه کي کمي سوې ده ايا دا خلاف واقع نه ده ددې څخه دا معلوميږي چي رسول الله ﷺ څخه په خبر کي هم سهو کيدای سوه.

ددې جواب په لنډه توگه دادی چي د رسول الله ﷺ څخه سهو کيدل په هغه خبرو کي نا ممکن دي کوم چي تبليغ شرائع په ديني احکامو او وحی الهي سره متعلق دي نه چي د ټولو خبرو، دوهم اشکال دا وارد کيږي چي د دوو رکعتونو وروسته رسول الله ﷺ څخه افعال هم ښکاره سوه او رسول ﷺ خبري هم وکړې خو ددې باوجود رسول ﷺ د سره لمونځ نه وکړ بلکه کوم رکعتونه چي پاته وه هغه يې پوره کړه ددې څه وجه ده؟

ددې جواب علما دا ورکوي چي لمونځ ماتونکي هغه کلام او افعال دي چي قصدا واقع سوي وي نه هغه کلام او افعال چي په هيره صادر سوي وي څرنگه چي د امام شافعي رحمه الله

عليه مذهب دی دا جواب نه یوازي دا چي په خپل ځان کي جهول لري بلکه د حنفیه د مذهب سره سم هم نه دی ځکه چي د هغوی په نزد مطلقا خبره لمونځ فاسدوي که هغه په قصد صادر سوي وي یا په هیره سره ځکه د علماء حنفیه په نزد ددې اشکالو جواب دا ورکول کیږي چي دا واقعه د هغه وخت ده چي په لمانځه کي د کلام او افعال جواز لا منسوخ سوی نه وو .

د امام احمد رحمه الله عليه مذهب هم دادی چي په لمانځه کي کلام مطلقا مفسد صلوٰة دی هغه که قصدا وي که سهوا خو ددوی په نزد دومره گنجائش هم نسته چي په لمانځه کي کوم کلام د امام یا مقتدي څخه د لمانځه د یو مصلحت لپاره صادر سي نو هغه به مفسد صلوٰة یعني لمونځ ماتونکی وي لکه څرنګه چي په پورتنی حدیث کي واقع سوی صورت دی .

د حدیث د اخري الفاظو مطلب دادی چي دا حدیث ابن سيرين رحمه الله عليه د خلکو په مخ کي بیان کړی دی نو د هغه څخه د پوښتني په توګه اکثر و خلکو پوښتنه وکړه چي ایا ابوهريره رضی الله عنه ثم بسلم هم ویل ګویا د هغه خلکو د پوښتني مطلب دا وو چي رسول الله ﷺ سجده سهو د سلام وروسته کړې وه یا مخکي یې کړې وه ؟

ددې په جواب کي ابن سيرين رضی الله عنه ویل د ابوهريره رضی الله عنه په روایت کي خو دا الفاظ ماته یاد نه دي مګر عمران ابن حصین رضی الله عنه دا حدیث ماته روایت کړی دی د هغوی په روایت کي ثم سلم الفاظ دي ددې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ سجده سهو د سلام وروسته کړې وه او ما د ابوهريره رضی الله عنه څخه په روایت کي ثم سلم الفاظ چي نقل کړي دي هغه مي د عمران ابن حصین رضی الله عنه د روایت څخه نقل کړي دي .

سجده سهو تر سلام مخکي کیږي او که وروسته

﴿ ۹۵۲ 〉 : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ بَجِينَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمْ

د حضرت عبد الله بن بجینه رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته لمونځ ورکړ

الظُّهْرَ فَقَامَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ لَمْ يَجْلِسْ فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ حَتَّى إِذَا

د ماښین لمونځ او د دوو رکعتو وروسته په ناسته کي د ناستي پر ځای ولاړ سو ، صحابه کرام هم د رسول الله ﷺ سره ودریدل تردې چي

قَضَى صَلَاةً وَانْتَظَرَ النَّاسُ تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ وَهُوَ جَالِسٌ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ

أَنْ يُسَلِّمَ ثُمَّ سَلَّمَ . متفق عليه

لمونخ يې وکړ او د سلام گرځولو وخت راغلی نو صحابه کرامو تکبير ووايه او رسول الله ﷺ دوې سجدې د سلام گرځولو څخه مخکې وکړې بيا يې سلام وگرځوي . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۹۲/۳ ، رقم : ۱۲۲۴ ، و مسلم ۳۹۹۱ ، رقم : ۵۷۰ - ۸۶ .

تشریح : د امام شافعي رحمه الله په مذهب کې ددې حديث سره سم سجده سهو د سلام گرځولو څخه مخکې ادا کېږي مگر په نورو روايتونو کې دا هم مذکوره دي چې رسول الله ﷺ د سلام گرځولو څخه وروسته سجده سهو کړې ده او د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په باره کې ثابت سوي دي چې هغوی به د سلام گرځولو وروسته سجده سهو کول نو د حضرت عمر رضي الله عنه عمل پر دې خبره دلالت کوي چې دا حديثونه منسوخ دي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

درود او دعاء د سجده سهوي وروسته ويل کيږي که مخکې ؟

﴿ ۹۵۳ 〉 : عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِمْ

د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ صحابه کرامو ته لمونځ ورکړ

فَسَهَا فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ تَشَهَّدَ ثُمَّ سَلَّمَ . رواه الترمذي وقال هذا

حديث حسن غريب .

او هيره ځيني ورسول بيا يې دوې سجدې وکړې بيا يې تشهد وويل او سلام يې وگرځوي . ترمذي ويلي دي چې دغه حديث حسن غريب دی .

تخريج : سنن الترمذي : ۲۴۰/۲ - ۲۴۱ ، رقم : ۳۹۵ .

تشریح : د حضرت عمران رحمه الله عليه قول فسجد سجدتين مطلب دادی چې رسول ﷺ د سلام گرځولو سره دوې سجدې وکړې څرنگه چې د دريم فصل د اول حديث څخه چې د هغوی روايت دی په وضاحت سره معلومېږي .

په دې حديث کې د لمانځه هغه ارکان نه دي ذکر سوي چې د هغه په باره کې رسول الله ﷺ ته سهو وسوه او رسول الله ﷺ څخه د هغه ادا کول هير سول او په دې حديث کې سجده سهو

وروسته د تشهد ویلو ذکر سوې ده کله چي په نورو روایتونو کي د تشهد ذکر نسته .
 د حضرت عمران رضی الله عنه د هغه روایت په رڼا کي چي په دریم فصل کي به راسي دا حدیث د
 حنفیه مذهب دلیل دی چي مخکي په سلام وگرځولو سره سجده سهو کول پکار ده همداسي د
 امام احمد رضی الله عنه مذهب دادی بلکه د شافعیانو او مالکیانو ځینو حضراتو هم دا دلیل دی په
 دې مسئله کي د علماؤ اختلاف دی چي د درود او دعاء چي په التحیات کي ویل کیږي هغه په
 تشهد کي ویل پکار دي کوم چي د سجدې سهو مخکي دي یا د سجده سهو وروسته په تشهد
 کي ویل پکار دي امام کرخي رضی الله عنه خو دا اختیار کړی دی چي درود او دعاء دي د سجده سهو
 وروسته په تشهد کي ویل پکار دي او په هدایه کي هم دې ته صحیح ویل سوي دي البته د
 هدایې په ځینو شرحو کي دا ویل سوي دي چي د سجده سهو مخکي په تشهد کي ویل بهی پکار
 دي شیخ ابن همام رحمه الله علیه هم د مام طحاوي رضی الله عنه د قول په تائید کولو سره ویلي دي چي
 احتیاط په دې کي دی . د حنفیه په معمول کي دا بنودل سوي دي چي د التحیات ویلو وروسته
 راسته خواته دي سلام وگرځول سي د هغه وروسته دي د سهوي دوې سجدې وکړي د هغه
 وروسته دي دوهم وار التحیات او بیا درود شریف او په دعا ویلو سره سلام وگرځول سي .

﴿۹۵۳﴾: وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت مغیره بن شعبه رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل : هر کله چي

قَامَ الْإِمَامُ فِي الرَّكَعَتَيْنِ فَإِنْ ذَكَرَ قَبْلَ أَنْ يَسْتَوِيَ قَائِمًا فَلْيَجْلِسْ وَإِنْ

امام دوه رکعتو وکړي او ودریږي (یعني ناسته ونه کړي) او ددې څخه مخکي چي اوس لا سیده
 دریدلی نه وي او د هغه په یاد سي نو هغه دي کښيني او که

اسْتَوَى قَائِمًا فَلَا يَجْلِسْ وَيَسْجُدُ سَجْدَتَي السَّهْوِ . رواه أبو داود وابن ماجه

سیده دریدلی وي نو نه دي کښيني او دوې سجدې د سهوي دي وکړي . ابوداؤد او ابن ماجه .

تخریج : سنن ابی داؤد : ۶۲۹۱۱ ، رقم : ۱۰۳۶۱ او ابن ماجه : ۳۸۱۱۱ ، رقم : ۱۲۰۸ .

تشریح : ددې حدیث څخه دا خبره معلومه سوه چي په مذکوره صورت کي معتبر په پوره توگه

سره دریدل دي یا په پوره توگه سره دریدل نه دي په دې اړه د حنفیه مذهب دادی که داسي سړی
 ناستي ته ډیر نژدې يي نو کښېنستل پکار دي او التحیات دي ووايي او که دریدو ته ډیر نژدې وي نو نه
 دي کښيني بلکه خپل پاته دوه رکعتو دي پوره کړي .

د زیاتې نژدې ناستې څخه مطلب دادی چې د ولاړویدو وخت د هغه لاندې بدن مثلاً پښه وغیره سیده نسي او که لاندې بدن پې سیده سي نو دریدو ته به زیات نژدې وي .

شیخ ابن الهمام رحمته الله علیه ویلي دي د نژدې کیدو په اړه د امام ابو یوسف رحمه الله علیه هم یو روایت دی چې د بخاري مشائخ اختیار کړی دی خو څرنگه چې پورته وښودل سوه صحیح مذهب دادی چې تر څو پوري ونه درېږي نو کښېنستلای سي د پوره دریدو په صورت کې کښېنستل نه دي پکار، دا قول صحیح دی او ددې تائید دا حدیث هم کوي که یو سړی د دریدو څخه مخکې د قعدې لپاره ودرېږي نو د هغه لپاره د سجده سهو ضرورت نسته هو که سړی پوره ودرېږي او اوله قعده پاته سي نو هغه به سجده سهو کوي په دې اړه په دې خبره باندې نور پوه سه چې کله یو سړی په اوله قعده کې د ناستې پرته د دریم رکعت لپاره ودرېږي نو اوس هغه ته کښېنستل نه دي پکار ځکه که هغه کښېني نو د هغه لمونځ به مات سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۹۵۵﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ ابْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى

د حضرت عمران بن حصین رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله لمونځ ورکړ

الْعَصْرَ فَسَلَّمَ فِي ثَلَاثِ رَكَعَاتٍ ثُمَّ دَخَلَ مَنْزِلَهُ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ

د مازدیگر او پردې رکعت یې سلام وگرځوی او خپل کور ته ولاړی یو سړی چې د هغه نوم

الْخَرْبَاقُ وَكَانَ فِي يَدَيْهِ طَوْفٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فذَكَرَ لَهُ صَنِيعَهُ وَخَرَجَ

خرباق وو او د هغه لاسونه اوږده وه هغه ودریدی او وه یې ویل ای د الله رسوله ! د دې په ویلو سره هغه پېښه بیان کړه ، رسول الله صلی الله علیه و آله د باندې راووتی .

غَضَبَانَ يَجْرُ رِدَاءَهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى النَّاسِ فَقَالَ أَصَدَقَ هَذَا قَالُوا نَعَمْ

په غضبناک حالت کې چې څادر یې په ځان پسې راکشوی ، صحابه کرامو ته راغلی او پوښتنه یې وکړه ایا دی رښتیا وايي ؟ صحابه کرامو وویل : هو ،

فَصَلَّى رُكْعَةً ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ . رواه مسلم

نو رسول الله ﷺ يو رکعت ورکړ بيا يې سلام وگرځوی او دوې سجده يې وکړې بيا يې سلام وگرځوی . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم: ۴۰۴/۱-۴۰۵، رقم: ۱۰۱-۵۷۴.

تشریح: رسول الله ﷺ د درو رکعتو وروسته د سلام گرځولو سره کورته تشریف ټوړ او د هغه ځای څخه ېې تشریف راوړ په دې دوران کې د قبلې خواته هم مخ مبارک وگرځوی خبرې يې هم وکړې او زیات تلل هم وسول مگر ددې سربیره رسول الله ﷺ د سره لمونځ نه وکړ بلکه یوازې یو رکعت چې پاته سو هغه ېې وکړ نو دا کارونه د سهوا کیدو باوجود هم د حنفیه په مذهب کې لمونځ ماتونکي دي ځکه د حنفیه د خوا ددې حدیث توجیه داسې کیږي چې په لمانځه کې د خبرو په ډول دا هم منسوخ دی یعنې دا افعال او کلام ددې د مخکې څخه په لمانځه کې جائز وه بیا وروسته منسوخ سوه او دا واقع د جواز منسوخ کیدو مخکې ده .

خرباق د هغه ذوالیدین نوم دی چې د هغه حدیث د دې څخه مخکې په څلورم نمبر حدیث کې تیر سو په ښکاره دا معلومېږي چې دا واقع کوم چې په دې حدیث کې ذکر سوه او هغه واقع چې په حدیث نمبر څلورم کې ذکر سوه دواړي یو دي لیکن په دې حدیث او هغه حدیث کې په ځینو خبرو کې اختلاف دی ځکه علماء لیکي چې دا دواړي یوه واقع نه ده بلکه جلا جلا واقعې دي او په دواړو واقعو کې رسول الله ﷺ سره خبرې کونکي ذوالیدین خرباق وو .

ددې حدیث د اخري جملې څخه دا خبره په وضاحت سره معلومه سوه چې رسول الله ﷺ مخکې سلام وگرځوی بیا ېې سجده سهو وکړه د هغه وروسته د سلام گرځولو سره ېې لمونځ پوره کړ، علامه طیبی رحمته الله علیه ویلي دي دا مذهب د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه دی د هغوی په نزد د سلام وروسته د سهوي دوې سجده زیاتي او د تاوان له کبله کیږي د هغه وروسته تشهد ویل کیږي او بیا سلام گرځول کیږي .

په لمانځه کې د شک واقع کېدو په صورت کې څه کول پکار دي؟

(۹۵۲): وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبد الرحمن ^(۱) بن عوف رضی الله عنه څخه روایت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي

۱- د نوموړي نوم عبد الرحمن او کنیت يې ابو محمد دی، د قریش د یو ښاخ بنو زهره کې پیدا سوی دی، کومو لسو صحابه کرامو ته چې رسول الله ﷺ د جنت زیری ورکړی وو په هغوی کې عبد الرحمن هم دی، د تبوک په غزا کې رسول الله ﷺ لمونځ هم ورپسې کړی دی، د (۷۲) کالو په عمر په (۳۲هـ) کال کې وفات سوی دی .

وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَلَّى صَلَاةً يَشُكُّ فِي النُّقْصَانِ فَلْيُصَلِّ حَتَّى يَشُكَّ فِي الزِّيَادَةِ. رواه أحمد.

چي فرمايل يې: چا چي لمونځ وکړ او هغه ته شک پيدا سو چي لمونځ يې کم کړی دی نو هغه دي نور وکړي تر دې چي د زياتوب شک يې پيداسي. احمد

تخریج: الامام احمد في مسنده ۱۹۵۱۱.

تشریح: مطلب دادی چي د شک راتلو په صورت کي یوې خواته غالب گمان نه وي او شک هم په کمي کي واقع وي مثلاً په څلور رکعتو والا لمانځه کي شک سي چي معلومه نه ده درې رکعاته بې کړي دي که څلور نو داسي سړي ته پکاره ده چي هغه په زياتوب کي شک وکړي يعني کم عدد اختيار کړي څرنگه چي په پورتنی صورت کي په درو رکعتونو اختيارولو سره يو رکعت نور وکړي چي اوس د کمي د شک پر ځاي د زياتوب شک سي چي نه ده معلومه څلور رکعتو بې کړي دي که پنځه.

د رسول الله ﷺ څخه په لمانځه کي څو ځايه سهوه سوې وه؟

په لمانځه کي د رسول الله ﷺ څخه څو ځايه سهوه سوې وه اول په اوله قعده کي سهوه ځيني سوې وه څنگه چي د عبدالله ابن بحينه رضي الله عنه په روايت نمبر پنځم کي ذکر سوه، دوهمه سهوه په اخري دوو رکعتونو کي سوې وه لکه څرنگه چي د ذواليدین په واقعه څلورم حديث کي ذکر سول، دريمه سهوه په اخري رکعت کي سوې وه لکه څرنگه چي د خرباق والا په حديث نمبر اتم کي تيره سوه، څلورمه سهوه رسول الله ﷺ ته د پنځم رکعت په زياتوب کي وسوه لکه څنگه چي د عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه په حديث نمبر دريم کي تيره سوه نو علماء مجتهدين د رسول الله ﷺ پر عمل د قياس کولو سره دا کليه جوړه کړه که په لمانځه کي د يو سړي څخه د لمانځه په واجباتو کي سهو وسي نو پر هغه سجده سهو واجب کيږي.

په دې لړ کي چي څومره حديثونه تير سوه د هغه څخه هم دا معلومه سوه چي رسول الله ﷺ د سهو کيدو په صورت کي پر ځينو وځونو باندي خو سجده سهو د سلام څخه مخکي وکړه او پر ځينو وختونو باندي د سلام گرځولو وروسته بې وکړه نو د رسول الله ﷺ عمل دواړه ډوله وو ځکه داسي چي وويل سي چي دواړي طريقې جائز دي ليکن امامان په دې اړه د خپل خپل اجتهاد مطابق جلا جلا صورت مقرر کړی دی.

د سجده سهو د وخت په باره کي دامامانو مذهب

څرنگه چي د امام شافعي رحمه الله عليه مذهب دادی چي پر هر وخت باندي سجده سهو د سلام کولو څخه مخکي کول پکار ده همداسي هغه حديثونه چي د هغه څخه د سلام گرځولو څخه مخکي سجده سهو کول ثابتيږي پر هغو حديثو باندي چي د هغه څخه د سلام کولو وروسته سجده سهو کول ثابتيږي ترجيح ورکوي .

د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه مذهب دادی چي پر ټولو ځايو باندي د سلام گرځولو سره سجده سهو کول پکار ده ځکه چي ددې ثبوت کي ډير زيات حديثونه وارد دي او دا چي ابو داود ابن ماجه احمد او عبدالرازق رحمه الله عليه د ثوبان رضي الله عنه دا روايت نقل کړی دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل د هري سهوي لپاره د سلام گرځولو وروسته دوې سجدې دي نو کله چي رسول الله ﷺ عمل متضاد روايت دی چي کله د رسول الله ﷺ د سلام گرځولو څخه مخکي سجده کړې ده او کله د سلام گرځولو وروسته نو په داسي صورت کي امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه د رسول الله ﷺ قول د دليل په توگه اختيار کړ ځکه چي د هغوی په نزد د قول د فعل څخه قوي دی څرنگه چي په اصول فقه کي ذکر دی .

د امام احمد رحمه الله عليه مذهب دادی چي پر کوم وخت باندي رسول الله ﷺ څخه مخکي سجده کړې ده پر هغه وخت باندي د سلام کولو څخه مخکي سجده کول پکار ده او پر کوم وخت باندي چي د سلام گرځولو وروسته دي سجده وکړي علماء ليکي چي د امام احمد رحمه الله عليه د قول تر ټولو زيات قوي او غوره دی . په دې خبره باندي نور پوه سی چي د سجده سهو په باره کي د ټولو اختلافاتو چي سجده سهو د سلام څخه وروسته کول پکار ده يا مخکي ، صرف د فضيلت متعلق دي يعني د ځينو امامانو په نزد د سلام څخه وروسته سجده کول زيات غوره ده او د ځينو په نزد د سلام څخه مخکي غوره ده ، او کوم چي ددې جواز تعلق دی لکه څرنگه چي د څلورو امامانو د کتابو څخه معلوميږي ټول پر دې خبره متفق دي چي جائز دواړه ډوله دي ، په هدايه کي ليکلي دي چي زيات صحيح قول دادی چي دواړو خواوو ته په سلام گرځولو سره سجده سهو کول پکار ده .

=====

بَابُ سُجُودِ الْقُرْآنِ

په قرآن کریم کې د سجده تلاوت بیان

د امام اعظم ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ د مذهب سره سم په قرآن کریم کې خورلس آیاتونه داسې دي چې د هغه په ویلو او اورېدلو سره که څه هم اورېدل په قصد سره نه وي یوه سجده واجبېږي، د دې آیاتونو تفصیل به انشاء الله مخته راسي.

د نورو امامانو په نزد سجده تلاوت واجب نه بلکه سنت ده، سجده تلاوت یوازې یو وار د دوو تکبیرو په مینځ کې (یعنې یو تکبیر سجده ته د تلو په وخت کې او یو تکبیر د سجده څخه د راپورته کېدو په وخت کې) کول کېږي، د دې سجده لپاره د لاسو پورته کول، تشهد او د سلام ضرورت نسته.

د سجده تلاوت د صحیح کېدو هغه ټول شرطونه دي کوم چې د لمانځه د صحیح کېدو دي یعنې پاکي، د سترپټول، نیت او قبلې ته مخامخ کېدل، لیکن تکبیر تحریمه په دې کې شرط نه ده، د دې په نیت کې د آیت تعین شرط نه دی چې دا سجده د فلاني آیت لپاره ده، که چیرې په لمانځه کې د سجده آیت وویل سي او سمدستي سجده وکړل سي نو نیت هم شرط نه دی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د سورة النجم سجده

﴿٩٥٤﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَجَدَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّجْمِ وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْإِنْسُ. رواه البخاري.

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ د سورة النجم سجده وکړه او د رسول الله ﷺ سره مسلمانانو، مشرکانو، پیریانانو او انسانانو هم سجده وکړه. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۵۳/۲، رقم: ۱۰۷۱.

تشریح: رسول الله ﷺ د سورة نجم په تلاوت کولو سره د سجده آیت:

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۖ ۶۲. سورة النجم

ژباړه : نو سجده وکړئ الله تعالى ته او د هغه عبادت وکړئ .

ته چي کله ورسیدی نو رسول الله ﷺ د الله تعالى ددغه حکم د فرمانبردارۍ په وجه سجده وکړه، رسول الله ﷺ چي کله سجده وکړه نو ټولو مسلمانانو هم د رسول الله ﷺ په پیروي کي سجده وکړه، همداسي مشرکینو هم د خپلو بتانو یعنی لات، منات او عزم نوم واوریدی نو هغو هم سجده وکړه، یا د مشرکینو د سجدې سبب دا وو چي رسول الله ﷺ په مکه کي په مسجد الحرام کي دننه کله چي د سورة نجم دغه آیاتونه :

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ۱۹ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ۲۰ أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ۲۱

ژباړه : ایا تاسو خلکولات او عزى ولیدی او دریم منات ایا ستاسو لپاره زامن دي او د خدای لپاره لونڼي دي .

کله چي رسول الله ﷺ دغه آیت ووايه نو شیطان ملعون خپل آواز د رسول الله ﷺ د آواز سره مشابه جوړولو سره وویل :

تلك الغرائق العلی وان شفاعتهن لترجی

ژباړه : دا بتان لوړي مرغابي دي او بيشكه د دوی شفاعت اميد واری .

مشرکینو دا وگڼل چي (نعوذ بالله) رسول الله ﷺ زموږ د بتانو تعريف وکړ په دې سره هغوی ډیر زیات خوشحال سول کله چي رسول الله ﷺ سجده وکړه نو هغوی هم سجده وکړه .

ځینو مفسرینو ددې دا تفسیر کړی دی چي دا الفاظ شیطان نه وه ادا کړي بلکه نعوذ بالله د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه سهوا ویل سوي وه، دا قول بالکل غلط او ذهني اختراع ده، حقیقت دادی چي شیطان ملعون خپل آواز د رسول الله ﷺ د آواز سره مشابه جوړولو سره دا الفاظ ادا کړل چي په هغه سره مشرکینو دا وگڼل چي خپله محمد ﷺ دا الفاظ ادا کوي .

په حدیث کي د مسلمانانو، مشرکانو، جناتو او ټولو انسانانو څخه مراد هغه دي چي رسول الله ﷺ سره هغه وخت موجود وه، لفظ د انس تعمیم بعد تخصیص دی .

د سورة انشقاق او سورة علق سجدې

﴿۹۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَجَدْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي إِذَا

السَّمَاءُ انْشَقَّتْ وَأَقْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ . رواه مسلم

د حضرت ابو هريرة رضی الله عنه څخه روایت دی چي موږ د نبی کریم ﷺ سره په (اذا السماء انشقت او

اقراء باسم ربك) کي سجده کړې ده. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴۰۶۱۱، رقم: ۱۰۸-۵۷۸.

تشریح: په دې حدیث سره د امام مالک رحمۃ الله علیه د هغه قول رد کيږي چي په مفصل کي سجده نسته.

سجده تلاوت واجب ده

﴿۹۵۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به تلاوت کاوه

(السُّجْدَةُ) وَنَحْنُ عِنْدَهُ فَيَسْجُدُ وَنَسْجُدُ مَعَهُ فَنَزْدَحِمُ حَتَّى مَا يَجِدُ

د سجدي آیت او موږ به ورسره موجود وو، رسول الله ﷺ به هم سجده کول او موږ به هم سجده کوله او دومره گڼه گڼه به سول چي په موږ کي به ځينو ته د سجدي کولو ځای نه پيدا کېدی

أَحَدُنَا لِحَبْهَتِهِ مَوْضِعًا يَسْجُدُ عَلَيْهِ. متفق عليه

چي خپل تندي پر کښيږدو. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۵۵۷۱۲، رقم: ۱۰۷۶، و مسلم ۴۰۵۱۱، رقم: ۱۰۴-۵۷۵.

تشریح: مطلب دادی چي کله به رسول الله ﷺ د سجدي يو ایت تلاوت کوی نو پر وخت به د رسول الله ﷺ د سجدي کولو لپاره دومره زیات خلک وه چي د ځاي تنگي په وجه به ځينو خلکو ته رسول الله ﷺ سره سجده کول هم نه نصیب کیدل او هغو خلکو به بیا وروسته سجده کول.

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي سجده تلاوت واجب ده که د تلاوت سجده واجب نه وي نو د خلکو به دومره زیات گڼه گڼه ولي وای. پر داسي وخت باندي کله چي تلاوت کونکي سره خلک ناست وي او د هغه تلاوت اوري نو د سجدي يو ایت ویلو وروسته د سجدي کولو په اړه سنت دادی چي تلاوت کونکی سړی دي مخکي سي تلاوت اوریدونکی دي په هغه پسي صف وټري همدا سي ټول خلک دي سجده وکي دا اقتداء صورة د حقیقه اقتداء نه ده.

په سورة النجم کي سجده نه کول

﴿۹۶۰﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ قَرَأْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(وَالنَّجْمِ) فَلَمْ يَسْجُدْ فِيهَا. متفق عليه.

د حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما د رسول الله ﷺ په مخکي سورة والنجم ووايه، رسول الله ﷺ سجده ونه کړل. بخاري او مسلم.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۵۴۱۲، رقم: ۱۰۷۲ او مسلم: ۴۰۶۱۱، رقم: ۱۰۶-۵۷۷.

تشریح: د امام شافعي رحمته الله عليه له خوا ويل سوي دي چي رسول الله ﷺ په دې موقع سره په نجم کي سجده دييان جواز لپاره ونه کړه امام مالک رحمته الله عليه فرمايي مفصل کي سجده نسته ځکه چي رسول الله ﷺ سجده ونه کړه او د امام اعظم رحمته الله عليه لخوا ددې حديث توجیه داسي بيانېږي يا خو رسول الله ﷺ پر داسي وخت باندي سجده ځکه نه وکړه چي هغه وخت رسول الله ﷺ په اوداسه کي نه وو يا دا چي دغه وخت د کراهت وو يا نبي کریم ﷺ ددې وجهي سجده پرېښودل چي خلکو ته معلومه سي چي سجده سهو فرض نه ده ددې شيانو پرته داهم ويل کيداي سي چي سجده سهو في الفور يعني سمدستي واجب نه ده ځکه کيداي سي چي رسول الله ﷺ هغه وخت خو سجده نه وه کړې البته وروسته پې څه وخت کړې وه نو ددې څخه دي څوک دا نه گڼي چي د سورة نجم سجده واجب نه ده ځکه چي ددې څخه مخکي په يوه حديث کي په وضاحت سره تير سوي دی چي خپله رسول الله ﷺ او نورو خلکو هم په سورة نجم سجده کړي ده.

د سورة ص سجده

﴿۹۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَجْدَةُ (ص) لَيْسَ مِنْ عَزَائِمِ السُّجُودِ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي د سورة (ص) سجده د تاکیدي سجده څخه نه ده

وَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْجُدُ فِيهَا، وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ مُجَاهِدٌ

او ما رسول الله ﷺ د دې سورت په سجده کولو ليدلی او په يوه روايت کي راځي چي مجاهد بيان وکړ

قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ أَسْجُدُ فِي (ص) فَقَرَأَ (وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ) حَتَّى أَتَى

ما د ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه پوښتنه وکړه چي آيا زه په سورة ص کي سجده وکړم؟ ابن عباس رضی اللہ عنہ دا

آيت تلاوت وکړ (ومن ذريته)

(فَبَهَذَا هُمْ اقْتَدَاهُ) فَقَالَ نَبِيُّكُمْ ﷺ مِمَّنْ أَمَرَ أَنْ يَقْتَدِيَ بِهِمْ. رواه البخاري

بيا يې وويل ستاسو نبي كريم ﷺ د دې خلکو څخه دى چي هغوى ته حکم ورکړل سوى دى چي هغوى د انبياؤ وپيروي وکړي . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۵۶۶، رقم: ۳۴۲۱.

تشریح: ليس من عزائم السجود : يعني د ډير تاکيدي سجدو څخه نه ده ددې مطلب د فقه حنفيه له مخي دادى چي دا سجده د فرائضو څخه نه بلکه د واجباتو تلاوت نه ده . علماء ليکي چي په سورة ص کي د رسول الله ﷺ سجده کول د حضرت داود عليه السلام موافقت او د هغوى د توبې قبوليت د شکر په توگه وو .

ابن عباس رضی اللہ عنہ د مجاهد رضی اللہ عنہ د سوال په جواب کي مخکي ايت ووايه د هغه څخه ددې خبري دليل ورکول مقصود وه چي رسول الله ﷺ د هغو خلکو څخه دى چي هغوى ته د سابقه انبياء د پيروي حکم ورکړل سوى دى د ابن عباس رضی اللہ عنہ د جواب مطلب دادى چي څرنگه رسول الله ﷺ ته د هغوى د پيروي حکم ورکړل سوى دى نو بطريق اولی د هغوى پيروي کول پکار ده چي کوم وخت حضرت داود عليه السلام سجده وکړه او رسول الله ﷺ هم د هغوى په پيروي کي سجده وکړه نو مونږ ته پکار ده چي مونږ هم سجده وکړو .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

په قرآن کریم کي ټولي سجدې څو دي ؟

﴿۹۶۲﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ أَقْرَأَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د عمرو بن العاص رضی اللہ عنہ څخه روایت دى چي رسول الله ﷺ هغه ته په قرآن کریم کي وښودلې

خَمْسَ عَشْرَةَ سُجْدَةً فِي الْقُرْآنِ مِنْهَا ثَلَاثٌ فِي الْمُفْصَلِ وَفِي سُورَةِ الْحَجِّ سَجْدَتَيْنِ . رواه أبو داود وابن ماجه .

پنځلس سجدې چي په هغو کي درې په مفصل (سورتو) کي دي او په سورة حج کي دوې سجدې دي . ابوداؤد او ابن ماجه .

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۲۰۱۲، رقم: ۱۴۰۱، وابن ماجه ۳۳۵۱، رقم: ۱۰۵۷.

تشریح: د مشکوة شریف په ځينو نسخو کي د لفظ اقراة پر ځای لفظ اقراءني دى يعني رسول

الله ﷺ ماته حکم و کر چي زه د هغوی سجدې و وایم ددې حدیث سره سم د قرآن کریم پنځلس ایاتونه داسي دي چي د هغه ویلو او اوریدلو سره یوه سجده واجب کیږي ددې ایاتونو تفصیل دادی .

۱. د سورة اعراف په آخر کي دا آیت :

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ۲۰۶ .^۱

ژباړه : کوم کسان چي (يعني ملائکي) چي ستا د رب سره دي هغوی د هغه د عبادت څخه غرور او انکار نه کوي او د هغه سجده کوي .

۲. د سورة رعد په دوهمه رکوع کي دا آیت :

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُم بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ۱۵ .^۲

ژباړه : هغه ټول شيان چي په آسمانو او مځکه کي دي الله تعالی ته سجده کوي که په خوښي وي یا په ناخوښي او د هغوی سایه سهار او ماښام .

۳. د سورة نحل د پنځمي رکوع د آخر دا آیت :

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۴۹ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۵۰ .^۳

ژباړه : او ټول ساه لرونکي چي په آسمانو کي دي او په مځکه کي دي ټول د الله تعالی په وړاندي سجده کوي او ملائکي هم او هغوی د ذرې غرور هم نه کوي او د خپل پروردگار څخه چي د هغوی سریره دی بیرېږي او هغوی ته چي کوم حکم ورکول کیږي هغوی عمل په کوي .

۴. د سورة بني اسرائيل په دوولسمه رکوع کي دا آیت :

وَيُخَرِّجُونَ لِلْأَذْقَانِ يَنْكُورَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ۱۰۹ .^۴

ژباړه : او هغوی پر موخي غورځي او ژاري او ددې څخه د هغوی نوره زیاته عاجزي پیدا کیږي (دا د هغه خلکو یادونه ده چي د رسول الله ﷺ څخه مځکي ایمان والا وه) .

۱- په دې آیت کي پر (له یسجدون) باندي سجده ده .

۲- په دې آیت کي پر (بالغدو والاصال) باندي سجده ده .

۳- په دې آیت کي پر (و یفعلون ما یؤمرون) باندي سجده ده .

۴- په دې آیت کي پر (و یزیدهم خشوعا) باندي سجده ده .

۵. د سورة مريم په ثلورمه رکوع کي دا آيت:

إِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ۝ ۵۸ .^۱

ژباړه: هر کله چي پر هغوی د رحمان آیاتونه ویل کیږي نو په ژړا سره پر سجده پریوځي (داد انبیاء او دهغوی د اصحابو حال بیان سوی دی).

۶. د سورة حج په دوهمه رکوع کي دا آيت:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقٌّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ .^۲

ژباړه: ایا ته ونه لیدل چي کوم مخلوق په آسمانو او مټکه کي دی او لمر او سپوږمۍ او غرونه او درختي او حیوانات او ډیر انسانان الله تعالی ته سجده کوي او ډیر کسان داسي دي چي پر هغوی عذاب ثابت سوی دی او الله تعالی چي کوم څوک ذلیل کړي هغه ته هیڅوک عزت نسي ورکولای بیښکه چي الله تعالی څه غواړي هغه کوي.

۷. د سورة حج د آخري رکوع دا آيت:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۷۷ .^۳

ژباړه: اې مؤمنانو! خپل پروردگار ته رکوع او سجده کوئ او د خپل پروردگار عبادت کوئ او د خیر کارونه کوئ چي خلاصون ترلاسه کړئ.

۸. د سورة فرقان د پنځمي رکوع دا آيت:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۶۰ .^۴

ژباړه: او کله چي دغه (د عربو کافرانو) ته وویل سي چي رحمان ته سجده وکړئ نو وايي چي رحمان څه شي دی ایا موږ هغه چا ته سجده وکړو چا ته چي تاسو وایاست او زموږ نفرت زیاتېږي.

۹. د سورة نمل په دوهمه رکوع کي دا آيت:

^۱ په دې آيت کي پر (سجدا و بکيا) باندي سجده ده.

^۲ په دې آيت کي پر (يسجد له) باندي سجده ده، مگر د پوره آيت ويلو وروسته سجده ده.

^۳ په دې آيت کي پر (لعلکم تفلحون) باندي سجده ده.

^۴ په دې آيت کي پر (وزادهم نفورا) باندي سجده ده.

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۚ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۚ ۲۶ . ۱

ژباړه : (او نه پوهیږي) چي الله تعالى ته چي په آسمانو او مخکي کي پټ شيان راوباسي او ستاسو پټ او ظاهر اعمال پیژني ولي سجده ونه کړي ، د الله تعالى څخه بل څوک د عبادت وړ نسته هغه د لوی عرش څښتن دی .

۱۰. د سورة الم تنزیل السجده په دویمي رکوع کي دا آیت :

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۚ ۱۵ . ۲

ژباړه : زموږ پر آیاتونو باندي هغه خلک ایمان راوړي کله چي هغوی ته هغه آیاتونه یاد سي نو پر سجده پریوځي او د الله تعالى حمد او ثناء بیانوي او دا خلک غرور نه کوي .

۱۱. د سورة ص په دوهم رکوع کي دا آیت :

وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ۚ ۲۴ فَغَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ۚ ۲۵ . ۳

ژباړه : او (داؤد عليه السلام) پر سجده پریوتی او توبه یې وکښل نو موږ هغه و څښتی او بیشکه زموږ سره د هغه تقرب او ښه مقام دی .

۱۲. د سورة حم السجده په پنځمه رکوع کي دا آیت :

فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ۚ ۳۸ . ۴

ژباړه : که دا خلک سرکښي وکړي نو (د الله تعالى هیڅ پرواه نسته) کومي ملائکي چي ستاد پروردگار سره دي هغوی شپه او ورځ د هغه تسبیح کوي او هیڅکله نه سترې کیږي .

۱۳. د سورة نجم په آخر کي دا آیت :

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۚ ۶۲ . ۵

ژباړه : سجده کوئ او د الله تعالى عبادت کوئ .

۱. په دې آیت کي د حضرت سلیمان علیه السلام اقعیه بیان سوې ده او دلته پر (رب العرش العظيم) او د ځینو په نزد پر (لعلکم تغلبون) باندي سجده ده .

۲. په دغه آیت کي پر (لا یتکبرون) باندي سجده ده .

۳. په دې آیت کي پر (وحسن مآب) باندي سجده ده .

۴. په دې آیت کي پر (لا یسئمون) باندي سجده ده ، یا پر (تعبدون) باندي سجده ده .

۵. په دې آیت کي پر (واعبدوا) باندي سجده ده .

۱۴. په سورة انشقت كي دا آيت :

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۲۰ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۲۱ . ۱

ژباړه : نو دغه خلکو ته څه سوي دي چي ايمان نه راوړي او کله چي د دوی په وړاندي قرآن کریم وويل سي نو سجده نه کوي .

۱۵. په سورة اقرا كي دا آيت :

وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۱۹ . ۲

ژباړه : (اې محمد ﷺ!) سجده وکړه او الله تعالى ته نژدې سه .

د امامانو په نزد د سجدو شمېر

د امامانو په نزد دلته په دې خبري کي اختلاف دی چي په قرآن کریم کي څومره اياتونه داسي دي چي د هغو په ويلو او اوریدلو سره سجده تلاوت واجب کیږي، امام احمد رحمه الله عليه ددې حديث سره سم ويلي دي چي داسي اياتونه پنځلس دي چي د هغه تفصيل پورته ذکر سوی دی نو هغوی ددې حديث په ښکاره عمل کړی دی .

د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد دلته د ايت سجده شمير څوارلس دی، همداسي په سورة حج کي دوې سجدې دي او په سورة ص کي هيڅ سجده نسته د امام مالک رحمه الله عليه په نزد د آيت د سجدو شمير يوولس دي هغه وايي چي سورة ص، سورة نجم، سورة انشقت او په سور اقرا کي سجده نسته، د امام شافعي رحمه الله عليه قديم قول هم دادی .

امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه فرمايي چي د ټولو سجدو شمير څوارلس دی داسي چي په سورة حج کي دوې سجدې نه دي بلکه يوه سجده ده چي په دويمي رکوع کي ده .

علماء ليکي چي د عمرو ابن العاص رضي الله عنه دا حديث چي د هغه څخه د سجدو شمير ثابتیږي ضعيف دی او دا دليل جوړول صحيح نه دی ځکه چي ددې ځيني راويان مجهول دي .

د علماؤ پر دې خبره باندي اختلاف دی چي په فرض لمانځه او نفل لمانځه کي که د سجدې يو ايت وويل کړل سي نو په لمانځه کي دې سجده وکړل سي يعني کومه سجده تلاوت چي په لمانځه کي واجب سي هغه دي د لمانځه څخه دباندې نه ادا کوي، د سجدې ايت که په

۱ په دې آيت کي پر (لا يسجدون) باندي سجده ده .

۲ په دې آيت کي پر (واقترِب) باندي سجده ده .

فرض لمانخه کي وويل سي نو د هغه په سجده کي د لمانخه په ډول سبحان ربي الاعلى وويل بهتر دي او که په نفل لمانخه کي وي يا د لمانخه څخه دباندې وويل سي نو د هغه په سجده کي اختيار دی چي سبحان ربي الاعلى وويل سي يا نور تسبيحات کوم چي په احاديثو کي وارد دي وويل سي مثلاً دا تسبيح : سجد وجهي للذي خلقه وصوره وشق سمعه و بصره و بحوله وقوته فتبارك الله احسن الخالقين

زما مخ هغه ذات ته سجده وکړه چي هغه پيدا کړی دی چا چي هغه جوړ کړی دی او په هغه کي ېې غوږ او سترگي په خپل قوت سره پيدا کړي دي نو الله ﷻ بزرگ او ښه پيدا کوونکی دی .

په لمانخه کي په آخري سورت کي د سجدې د آيت راتلو مسئله

د ځينو علماؤ دا اختلاف دی چي په لمانخه کي د سجدې کوم ايت په اخر سورت کي راسي نور رکوع کول د سجدې لپاره کافي کيږي دا قول د عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه دی او دا مذهب د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه هم دی .

د فقهي په کتابونو کي پر دې مسئلې تفصيل هم داسي مذکور دی که د سجدې آيت په لمانخه کي وويل سي او سمدستي رکوع وکړل سي يا د سجدې د ايات وروسته درې اياتونو په ويلو سره رکوع وکړل سي او په هغه رکوع کي د کښته کيدو په وخت کي د سجده تلاوت نيت هم وکړل سي نو سجده ادا کيږي که همداسي د ايت سجده ويلو وروسته د لمانخه سجده وکړل سي بيا هم سجده ادا کيږي او په دې کي د نيت هم ضروت نسته نو شرط دادی چي په هرو دواړو صورتو کي د سجدې د ايت وروسته درې اياتونه زيات نه وي ويل سوي ځکه چي د درو اياتونو په ويلو کي خو اختلاف هم دی خو مسئله متفق عليه ده چي د درو څخه زيات اياتو د ويلو په صورت کي د لمانخه رکوع يا په سجدو کي سجده تلاوت نه ادا کيږي بلکه جلا د تلاوت سجده کول ضروري ده

د دوو سجدو په وجه د سورة حج فضيلت

﴿۹۳﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَضِّلْتُ سُورَةَ الْحَجِّ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما رسول الله ﷺ ته عرض وکړ: اي د الله

رسوله! سورة حج ته فضيلت ورکړل سوي دی

بَأَنَّ فِيهَا سَجْدَتَيْنِ؟ قَالَ نَعَمْ وَمَنْ لَمْ يَسْجُدْهُمَا فَلَا يَقْرَأْهُمَا. رواه أبو

داود و الترمذي وقال هذا حديث ليس إسناده بالقوي . وفي المصابيح فلا يقرأها كما في شرح السنة .

له دي کبله چي په دي کي دوي سجدي دي،؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : هو، او څوک چي دا دواړي سجدي نه کوي هغه دي دا دواړه آياتونه نه وايي . ابو دؤد او ترمذي .

تخريج : سنن ابی داؤد : ۱۲۱۱۲، رقم : ۱۴۰۲ و الترمذي ۴۷۰۱۲، ۴۷۱، رقم : ۵۷۸، البغوي في شرح السنة ۲۰۴۱۳، رقم : ۷۶۵.

تشریح : د رسول الله ﷺ د جواب مطلب دادی چي کوم سړی د سجدي دا دواړه آياتونه نه ووايي نو هغه ته دا آياتونه ويل نه دي پکار چي د ترک واجب گنهار نسي يعني د قرآن کریم د ويلو په حق کي د سجدي د آيت د تلاوت په وجه يوه سجده مشروع سوې ده او سجده تلاوت کول د تلاوت د حقوق نه دی که يو سړی سجده تلاوت د پريښولو پسې وي نو د هغه لپاره دا مناسب دی چي هغه هغه آياتونه نه ووايي چي د هغه په وجه سجده واجب کيږي ځکه چي واجب ده او ددي پريښونکی گنهگار دی د ترک سجدي څخه ترک تلاوت اولي دی .

د مشکوة په يو دوهمه نسخه کي پر ځاي د فلا يقرأهما د فلم يقرأها الفاظ دي داسي د رسول الله ﷺ د ارشاد معني به وي چي چا چي دواړي سجدي نه وکي گويا هغه داسي نه دي ويلي يعني هر کله چي هغه ددي ايت پر تقاضا عمل نه وکي نو د هغه ويل او نه ويل دواړه سره برابر دي .

څنگه چي مخکي ښودل سوي دي چي د سورة حج دوهمه سجده دامام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه په مذهب واجب نه ده هغوی فرمايي چي هغه سجده د لمانځه ده ځکه چي هلته لفظ اركعوا مذکور دليل دی خبر قرينه ده .

امام ترمذي رحمه الله عليه په اخر کي هذا حديث ليس اسناده بالقوي په ويلو سره دې ته اشاره کړې ده چي دا حديث ضعيف دی .

د سورة الم تنزيل السجده سجده

﴿۹۶﴾ : وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ فِي صَلَاةِ الظُّهْرِ ثُمَّ قَامَ فَرَفَعَ فَرَأَوْا أَنَّهُ قَرَأَ تَنْزِيلَ السُّجْدَةِ . رواه أبو داود .

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ د ماښين په لمانځه کي سجده وکړه بيا ودریدی بيا يې رکوع وکړه صحابه کرامو دا خيال سو چې رسول الله ﷺ په لمانځه کي (سورة) الم تنزل السجدة ويلي دی، ابو داؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۵۰۷۱، رقم: ۸۰۷.

تشریح: صحابه کرامو محضي د سجدې څخه معلومه کړي نه وه چې رسول الله ﷺ آلم تنزِيل السجده ويلي دي بلکه د سورت يو ايت به يې د رسول الله ﷺ څخه اوریدلی وي د هغه څخه به هغوی ته معلومه سوې يې چې رسول الله ﷺ د سورت وايي، په حديثو کي وراد دي چې رسول الله ﷺ به په کرار اواز سره ويونکي لمونځونو کي کله کله يو ايت په لور اواز سره هم وايه چې خلکو ته معلومه سي چې د فلاني سورت قرائت کيږي يا دا چې انتهايي شوق او حضور قلب په وجه به يې اختياره د رسول الله ﷺ د ژبي مبارکي څخه يو ايت به په لور اواز سره جاري کېدی.

په ښکاره خو د حديث څخه دا معلومېږي چې رسول الله ﷺ د سجدې ايت ويلو سره سجده وکړه او د سجدې څخه چې را پورته کېدی نو پاته سورت به يې نه کړی پوره بلکه رکوع ته ولاړی نو دا جائز دی که څه هم افضل دادی چې د سجدې څخه د راپورته کېدو سره پاته سورت پوره کي د هغه وروسته دي رکوع وکړل سي نو دا کيداي سي چې رسول الله ﷺ داسي بيان د جواز له خاطره کړی وی سره ددې چې د نص څخه په صراحت سره خو دا ثابتيږي چې رسول الله ﷺ پاته سورت نه کړو پوره او رکوع ته ولاړی خو په ښکاره سره دا معلومېږي.

رسول الله ﷺ يوازي پر رکوع باندي اکتفاء و نه کړل بلکه مستقلا سجده يې وکړل څرنگه چې د حنفيه په نزد په داسي صورت کي په رکوع کي سجده ادا کيږي ددې وجه داده چې افضل او اولی سجده کول دي او رسول الله ﷺ افضله طريقه اختيار کړه.

سجده تلاوت پر ويونکي او اوریدونکي دواړو واجب ده

﴿۹۶۵﴾: وَعَنْهُ أَنَّهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ عَلَيْنَا

الْقُرْآنَ فَإِذَا مَرَّ بِالسُّجْدَةِ كَبَّرَ وَسَجَدَ وَسَجَدْنَا مَعَهُ. رواه أبو داود

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به زمور په وړاندي قرآن وايه او کله چې به د سجدې آيت راغلی نو رسول الله ﷺ به الله اکبر وايه سجده به يې کول او موږ به هم ورسره سجده کول. ابو داؤد

تخریج: سنن ابی داؤد: ۱۲۵۱۲-۱۲۶، رقم: ۱۴۱۳.

تشریح: ددې حديث څخه دا خبره په وضاحت سره معلومېږي چې سجده تلاوت پر قاري يعني د قرآن کریم پر ویونکي او سامع يعني اوریدونکي دواړو باندې واجب ده.

یوازي د سجدې پر وخت تکبیر ویل کیږي

دا حديث په دې خبره هم دلالت کوي چې د سجده تلاوت لپاره تکبیر صرف سجدې ته د تلو په وخت کې ویل پکار دی د امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله علیه په دې عمل دي.

البته د امام شافعي رحمته الله علیه په مذهب دا مسئله ده چې هر کله چې یو سړی سجده تلاوت وکړي نو مخکې هغه ته په لاس پورته کولو سره تکبیر تحریمه ویل پکار دي د هغه وروسته دي د سجدې لپاره دوهم تکبیر وکړي د بي بي عائشې رضی الله عنها د یو روایت په رڼا کې دا ثابته ده چې د سجده تلاوت د وخت څخه مخکې او ریډل او د هغه وروسته سجدې ته تلل مستحب دی.

﴿۹۲۶﴾: وَعَنْهُ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ عَامَ الْفَتْحِ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله د مکې د فتح په کال د سجدې یو آیت تلاوت کړ

سَجْدَةً فَسَجَدَ النَّاسُ كُلُّهُمْ مِنْهُمْ الرَّكِبُ وَالسَّاجِدَ عَلَى الْأَرْضِ حَتَّى إِنَّ الرَّكِبَ لَيَسْجُدُ عَلَى يَدِهِ. رواه أبو داود.

د رسول الله صلی الله علیه و آله سره ټولو سجده وکړه په هغوی کې ځیني سپاره وه او ځیني پر مخکېه سجده وکړه تر دې چې سپرو خلکو پر خپلو لاسو سجده وکړه. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۱۲۵۱۲، رقم: ۱۴۱۱.

تشریح: رسول الله صلی الله علیه و آله به یا خو د سجده تلاوت کولو سره نور ایاتونه په یوځای کولو سره ویل یا یوازي ایت سجده به یې د بیان جواز لپاره ویلي وي ځکه چې د حنفیه د مذهب سره سم یوازي د آیت سجده تلاوت کوي د استحباب خلاف دی.

سپرو کسانو به پر خپلو لاسونو سجده کول دې مطلب دادی چې کوم خلک چې پر خپلو آسونو وغیره باندې ناست وه هغوی خپل لاسونه پر زین وغیره د ایښودو سره په هغه به یې سجده کوله همداسې د سجدې په حالت کې به د مخکې په رقم سختي حاصلیده.

ابن مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائي ڇي ددې څخه دا خبره ثابتيږي ڇي که يو سږي څټ کښته کي او پر خپلو لاسونو سجده وکي نو د هغه سجده جائز کيږي او دا قول د امام اعظم ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ دی د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ دا قول نه دی. ابن مالک رحمۃ اللہ علیہ ڇي د امام اعظم ابو حنيفه رحمۃ اللہ علیہ دا قول ذکر کړی دی دا دا هغوی مذهب کي غير مشهور دی په شرح منيه کي ليکلي دي که يو سږي د رش په وجه پر خپل ورون باندې سجده وکړي نو جائز ده همداسي د ورون څخه پرته بل څه اندام باندې هم سجده کول جائز ده هر کله ڇي هغه ته څه داسي عذر ورپيدا سي ڇي د سجدې کولو څخه ېې منعه کوي بغيره عذر داسي کول نه دي جائز او که يو سږي خپل لاس پر مخکۀ د اينودو سره پر هغه سجده وکي که څه هم هغه ته څه عذر نه وي نو جائز دی مگر مکروه دی.

ابن همام رحمۃ اللہ علیہ ليکلي دي ڇي که يو ناجوړه سږي د سجدې ايت ووايي او پر سجدې کولو باندي قادره نه وي نو هغه ته د سجدې اشاره کول کافي کيږي.

د رسول الله ﷺ په مفصل سورتونو کي سجده نه کول

﴿٩٦﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَسْجُدْ فِي شَيْءٍ مِّنَ الْمُفْصَلِ مُنْذَ تَحَوَّلَ إِلَى الْمَدِينَةِ. رواه أبو داود.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی ڇي رسول الله ﷺ مدينې ته د تشریف راوړلو وروسته د مفصل سورتو څخه په يوه سورت کي هم سجده ونه کړل. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد: ۱۲۱/۲، رقم: ۱۴۰۳.

تشریح: د ابن عباس رضي الله عنه د ارشاد مطلب دادی ڇي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته د راتلو مخکي په مکه کي مفصل سورتونو کي سجده تلاوت کول او نورو خلکو به هم ورسره کوله خو کله ڇي مدينې منورې ته ېې تشریف وېوړلو نو دلته ېې په مفصل سورتونو کي سجده تلاوت نه وکړله.

د ابوهريره رضي الله عنه د حديث سره تعارض

په دې حديث کي خو په صراحت سره دا خبره معلومه سوه ڇي رسول الله ﷺ په مدينه کي مفصل سورتونو کي سجده تلاوت نه ده کړې حال دا ڇي ددې څخه مخکي د ابوهريره رض په اول روايت کي تير سو په هغه کي ابوهريره رض فرمايي ما د رسول الله ﷺ (اذا السماء انشقت او اقراء باسم ربک الذي) کي سجده کړې ده اوس ڇي په دې دواړو حديثو کي ټکر پيدا سونو

په دې کي به يو راجح گرځول وي او راجح به د ابوهريره حديث وي ځکه چي ابوهريره رض په اووه هجري کي اسلام راوړی دی او ښکاره ده چي هغوی ددې روايت تعلق د مدينې سره دی او په فني توگه باندي هم د ابوهريره رض روايت زيات صحيح دی بيا دا چي د دوی څخه پرته د ډيرو زياتو صحابه روايت دی چي په مفصل سورتونو کي سجده ده او اصول دادی چي مثبت اړخ پر منفي اړخ فوقيت لري د ابن عباس رضي الله عنه د روايت څخه منفي اړخ ثابتيزي هر کله چي د ابوهريره رضي الله عنه روايت مثبت اړخ ښکاره کوي نو حاصل داسو چي په مفصل سورتونو کي د رسول الله ص سجده کول ثابت ده ځکه چي په دې سورتونو کي د سجدې چي کم اياتونه دي د هغه تلاوت يا پر اوړيدو باندي سجده کول پکار ده، مفصل کوچنيو سورتو ته وايي چي هغه د سورة حجرات تر آخره پوري دي.

د سجده تلاوت تسبيح

﴿۹۲۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به ويل

سُجُودِ الْقُرْآنِ بِاللَّيْلِ سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ

وَقُوَّتِهِ . رواه أبو داود والترمذي والنسائي وقال الترمذي هذا حديث

حسن صحيح .

د قرآن کریم د تلاوت په سجدو کي د شپې (زما مخ هغه ذات ته سجده وکړه چي په خپل قدرت سره يې پيدا کړ غوږونه يې ورته جوړ کړل او سترگي يې ورکړې) ابوداؤد، ترمذي، نسائي

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۲۶/۲ - ۱۲۷، رقم: ۱۴۱۴، والترمذي ۴۷۴/۲، رقم: ۵۸۰، والنسائي: ۲۲۲/۲، رقم: ۱۱۲۸.

تشریح: د شپې قيد اتفاقي دی، بي بي عائشې رضي الله عنها به دا تسبيح د شپې اوړيدلي وي نو هغه ېې بيان کړل کنې د شپې او ورځي قيد څخه پرته پر مطلقا دا ثابته سوې ده چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به دا تسبيح په سجده تلاوت کي ويل او په ځيني روايتونو کي دا تسبيح هم منقول ده:

ربي اني ظلمت نفسي فاغفر لي: اې زما پروردگاره ما پر خپل نفس ظلم وکی نو ما وبخشې. د حنفيه صحيح مذهب دادی چي په سجده تلاوت کي سبحان ربي الاعلي ويل کافي دی

څرنگه چې د لمانځه په سجدو کې ووايي ليکن په دې کې شبه نسته چې په سجده تلاوت کې کوم تسيحات ثابت سوي دي دهغه ويل اولی دي .

﴿۹۶۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چې يو سړی د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کې حاضر سو

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُنِي اللَّيْلَةَ وَأَنَا نَائِمٌ كَأَنِّي كُنْتُ أَصْلِي خَلْفَ شَجَرَةٍ

او عرض يې وکړه چې د الله رسوله! د شپې ما خوب وليدی چې په يوې درختي پسې لمونځ کوم

فَسَجَدْتُ فَسَجَدْتُ الشَّجَرَةَ لِسُجُودِي وَسَمِعْتُهَا وَهِيَ تَقُولُ اللَّهُمَّ اكْتُبْ

ما د قرآن کریم د تلاوت سجده وکړه او درختي هم زما سره سجده وکړه بيا ما دهغه درختي

څخه واوریدل چې ويل يې: (ای الله! وليکې

لِي بِهَا عِنْدَكَ أَجْرًا وَضَعُ عَنِّي بِهَا وَزْرًا وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا وَتَقْبَلْهَا

د دې سجدې په سبب زما لپاره ثواب او د گناه بار راڅخه ليري کړې او د ځان سره زما زخيره و

ټاکې او زما سجده قبوله کړې

مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَرَأَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

څنگه چې تاد خپل بنده داؤد سجده قبوله کړه) ابن عباس رضي الله عنه وایي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم تلاوت کړ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجْدَةً ثُمَّ سَجَدَ فَسَمِعْتُهُ وَهُوَ يَقُولُ مِثْلَ مَا أَخْبَرَهُ الرَّجُلُ

د سجدې يو آيت او سجده يې وکړه او ما واوریدل چې رسول الله صلي الله عليه وسلم همدا سي ويل څنگه چې

هغه سړي پېښه بيان کړې وه

عَنْ قَوْلِ الشَّجَرَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ وَتَقْبَلْهَا مِنِّي

کما تقبلتها من عبدك داؤد، وقال الترمذي هذا حديث غريب .

د درختي يعني رسول الله صلي الله عليه وسلم هم دا دعاء وکړل. ترمذي او ابن ماجه.

تفريغ: سنن الترمذي ۴۷۲، ۴۷۳، ۵۷۹، وابن ماجه ۳۳۴، ۱۰۵۳.

د لغاتو حل: (جاء رجل): في هامش المخطوطة: هو ابو سعيد الخدري.

تشریح: په ښکاره دا معلومېږي چې هغه سړی به د سورة ص سجدې ایت ویلي وي او د رسول الله ﷺ په باره کې احتمال دی چې رسول الله ﷺ به هم د سورة ص د سجدې ایت ویلي وي یا سورة سجده به یې هم تلاوت کړې وي.

الفصل الثالث (دریم فصل)

د سورة والنجم سجده

﴿٩٤٠﴾: عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ (وَالنَّجْمِ)

د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ سورة نجم تلاوت کړ

فَسَجَدَ فِيهَا وَسَجَدَ مَنْ كَانَ مَعَهُ غَيْرَ أَنَّ شَيْخًا مِّنْ قُرَيْشٍ أَخَذَ كَفًّا مِّنْ

او په هغه کې یې سجده وکړل او کوم خلک چې د رسول الله ﷺ سره موجود وه هغوی هم سجده وکړه مګر د قریشو یو سپین بیری سړي

حَصَى أَوْ تُرَابٍ فَرَفَعَهُ إِلَى جَبْهَتِهِ وَقَالَ يَكْفِينِي هَذَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَلَقَدْ

د شګو یا خاورو څخه لاس ډک کړ او هغه یې پر تندي وموښل او ویل یې زما لپاره دا بس ده، ابن مسعود رضی الله عنه وایي

رَأَيْتُهُ بَعْدُ قَتَلَ كَافِرًا. وزاد البخاري في رواية وهو أمية بن خلف.

د دې پېښې وروسته ما ولیدل چې هغه سپین بیری سړی د کفر په حالت کې مړ سو. بخاري.

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري): ٦٤٣١٢، رقم: ١٠٧٠، ومسلم: ٤٠٥١١، رقم: ١٠٥-٥٧٦.

تشریح: دا واقعه د مکې د فتحي څخه مخکې ده، امیه بن خلف د قریشو سدار او اثر درلودونکی کس وو اسلام او د رسول الله ﷺ خلاف په ټولو فلانو او دسیسو کې د هغه کردار ډیر اهم وو هغه ته پر خپله لویي هم ناز وو هغه وخت چې کله د رسول الله ﷺ په مجلس کې ټولو خلکو که مسلمانان وه که کافران د رسول الله ﷺ سره یې سجده وکړل مګر دغه سړي د غرور او تکبر په وجه سجده ونه کړل بلکه دا حرکت یې وکړ چې د ډبرو یا خاورو یو مټ اخیستو سره هغه یې پر خپل تندي وموښل.

د سورة ص سجده

﴿۹۷﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ فِي (ص) وَقَالَ سَجَدَهَا دَاوُدُ تَوْبَةً وَنَسَجَدُهَا شُكْرًا. رواه النسائي.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ په سورة ص کي سجده وکړه او وه يې فرمايل: داؤد عليه السلام دا سجده د توبې په ډول کړې وه او موږ يې د شکر په ډول کوو. نسائي

تخريج: سنن النسائي: ۱۵۹۱۲، رقم: ۹۵۶.

بَابُ أَوْقَاتِ النَّهْيِ د ممنوعه وختونو بيان

په دې باب کي هغه حديثونه نقل کيږي کوم چي د نهې وختونه ښکاره کوي يعني په کومو وختونو کي چي لمونځ کول ممنوع دی په دې باب کي هغه درې وختونه شامل دي چي په هغو کي لمونځ کول حرام دی: اول د لمر ختلو وخت، دوهم د لمر کښته کيدو وخت او دريم د استواء وخت يعني د غرمې وخت، او په دغه وختونو کي نفل لمونځ کول مکروه دی لکه د سهار او مازديگر د لمانځه وروسته، د طلوع صبح صادق څخه تر لمر ختلو پوري د سهار په وخت کي د سهار دوو ستونو څخه پرته نور نوافل مکروه دي البته د فرض او واجب قضاء د مازديگر د فرض وروسته هم کيداى سي.

د حنفيه مذهب داسي نه دی فرضو او نفل دواړه پکښي شامل دی ځکه چي په اول د دغو وختونو يعني لمر ختلو وخت د لمر کښته کيدلو وخت او د غرمې وخت په دې کي لمونځ کول نه دی جائز که ادا لمونځ وي يا قضاء لمونځ البته د همدغي ورځي د مازديگر لمونځ جائز دی او همدارنگه د جنازې لمونځ جائز دی او د تلاوت سجده کول هم جائز نه ده هو د هغه جنازې لمونځ د نژدې چي په دغه وختونو کي يې راوړې وي همداسي د تلاوت سجده هم جائزه کوم چي په هغه وخت کي يو چا هغه ايت وي يي په کوم کي چي سجده وي د داغه وخت څخه مراد موخر کول اولی دی.

د جنازې لمونځ، سجده تلاوت او قضايي لمونځ د سهار په پوره وخت کي او د مازديگر

لمانځه وروسته هم جائز دی نفل لمونځ په دغه وخت کي مکروه دی که چيري يو سړی په دغه وخت کي نفل لمونځ پيل کړي نو پر هغه لازمه ده چي خپل لمونځ مات کړي او کله چي مکروه وخت تير سي نو د هغه وروسته خپل قضايي لمونځ وکړي او که چيري يو سړی لمونځ نه ماتوي او په هغه وخت کي به پوره کړي نو دی د دغو وختونو وعده خلافي کوي مگر په دغه وختونو کي لمونځ راگرځول غوره خبره ده.

د امام شافعي رحمته عليه او امام احمد رحمته عليه په نزد په دغه وختونو کي قضاء لمونځ کول او د هغه جنازې لمونځ چي په دې وخت کي راوړل سوې وي جائز دی، د تحية المسجد لمونځ کول هم جائز دی که په اتفاق سره په مسجد کي داخل سي او که يو سړی په قصده د تحية المسجد لمونځ کولو په خاطر په دغه وختونو کي به وکړي نو په دې صورت کي هم نه دی جائز ځکه چي په دې وختونو کي قصداً لمونځونه کول د حديث په موجب ممنوع دی همداسي د هغوی په مذهب په دې وختونو کي د لمر تندر نيولو لمونځ د اوداسه وروسته دوه رکعت له لمونځ او د احرام او د طواف دوه رکعت له لمونځ او سجده تلاوت چي د هغه ايت په دغه وختونو کي وويل سي جائز دی.

په دې وختونو کي د لمانځه کولو کراهت د حنفيه په نزد په هره زمانه او هر ځای کي دی مگر د امام شافعي رحمته عليه او د هغه د علماؤ په نزد چي امام شافعي رحمته عليه سره دی د جمعې په ورځ استواء يعني نصف النهار په وخت کي لمونځ جائز دی او په دې وختونو کي په مکه معظمه کي هم لمونځ جائز دی. په دې خبره باندي نور هم پوه سئ چي د امام اعظم ابو حنيفه رحمته عليه مذهب په دې اړه پر احتياط باندي مبني دی ځکه چي د يوه شي په باره کي مباح او حرام دواړه دلائل متعارض دي نو د حرمت اړخ ته ترجيح ورکول سوې ده.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د لمر ختلو او لوېدلو په وخت کي لمونځ کول

﴿۹۷﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَتَحَرَّى

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: اراده دي نه کوي

أَحَدُكُمْ فَيُصَلِّيَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلَا عِنْدَ غُرُوبِهَا وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ إِذَا

په تاسو کي هيڅوک د لمر ختلو او لمر لوېدو په وخت کي د لمانځه ، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي ويې فرمايل : هر کله چي د لمر غاړه څرگنده سي نو لمونځ پريږدئ ترڅو پوري چي هغه ښه څرگند نه سي هر کله چي

طَلَعَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَدَعُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَبْرُزَ وَإِذَا غَابَ حَاجِبُ الشَّمْسِ

د لمر غاړه راوڅيري نو لمونځ پريږدئ ترڅو پوري چي هغه بيخي ښکاره نه سي او کله چي د لمر غاړه ډوبه سي

فَدَعُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَغِيْبَ وَلَا تَحِيْنُوا بِصَلَوَتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا

نو لمونځ کول پريږدئ ترڅو چي ولويږي . او د لمر د ختلو ، او لوېدلو په وخت کي د لمانځه اراده مه کوي

فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ . متفق عليه

ځکه چي لمر د شيطان د دوو ښکرو په منځ کي راڅيري . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۵۸۱۲ ، رقم : ۵۸۳ ، و مسلم ۶۸۱۱ ، رقم : ۲۹۱-۸۲۹ .

د لغاتو حل : (ولاتحينا) : اي لاتجعلوا ذلك الوقت للصلاة .

تشریح : د حديث الفاظ قصد دي نه کوي ، څخه امام شافعي رحمه الله عليه دا نتيجه اخيستي ده که يو سړی په دغه وختونو کي په قصد سره تحية المسجد او قضاء لمونځ کوي نو ددې حديث خلاف به کوي هو که يو سړی دا اتفاقا وکړي نو جائز دی ليکن حنفيه وايي چي په حديث کي مطلقا په دغه وختونو کي د لمانځه کولو څخه منعه کړل سوې ده په دې کي قصدا يا اتفاقا قيد لگول د حديث د منشاء خلاف دی .

د شيطان د دواړو ښکرونو تر منځ د لمر راختلو مطلب

د شيطان د دواړو ښکرونو په مينځ کي د لمر راختلو مطلب د هغه د سرد دواړو خواوو په مينځ کي د لمر راختل دي يعني شيطان د لمر ختلو په وخت کي د لمر مخکي دريږي چي لمر د هغه سرد دواړو خواوو په مينځ کي راووځي او ددې حرکت څخه د هغه مقصد دا وي چي کوم خلک د لمر عبادت کوي شيطان د هغوی قبله جوړوي نو رسول الله ﷺ دا وخت د لمانځه کولو څخه منعه فرمايلي ده چي د الله تعالی د سرکښانو سره مشابهت نسي .

درې منعه وختونه

﴿۹۷۳﴾: وَعَنْ عُقْبَةَ ابْنِ عَامِرٍ قَالَ ثَلَاثُ سَاعَاتٍ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عقبه بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به موږ په درو وختو کې د لمونځ کولو څخه منعه کولو

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ أَوْ أَنْ نَقْبُرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا حِينَ تَطْلُعُ

او په دې درو وختو کې به یې د مړو د ښخولو (يعني د جنازې د لمانځه) څخه منعه کولو ۱:
د لمر ختلو په وخت کې

الشَّمْسُ بَارِغَةٌ حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ حَتَّى تَبِيلَ الشَّمْسُ

تر هغو چې ښه راوځي ۲: هغه وخت چې د غرمې سایه قائمه سي تر هغو چې د لمر سایه وگرځي .

وَحِينَ تَضَيِّفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ . رواه مسلم .

۳: او هغه وخت چې لمر په لوېدو وي تر څو چې ډوب سي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۵۶۸۱۱-۵۶۹، رقم : ۲۹۳-۸۳۱ .

تشریح : د مړي ښخولو دا مطلب نه دی چې په دغه وختونو کې دي مړی نه ښخول کېږي بلکه ددې مطلب د جنازې د لمانځه کولو څخه منعه فرمايل ده ځکه چې مړی هر وخت ښخول کېدای سي .
د سهار او ماز ديگر وروسته بايد هيڅ لمونځ ونه کړل سي

﴿۹۷۴﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید الخدری رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ . متفق عليه

: د سهار د لمانځه وروسته تر څو پوري چې لمر راونه ځي هيڅ لمونځ نسته او د ماز ديگر د لمانځه وروسته تر څو پوري چې لمر ډوب نه سي هيڅ لمونځ نسته ، مسلم او بخاري .

تخریج : صحیح البخاری (فتح الباری) : ۶۱۱۲، رقم : ۵۸۶، و مسلم ۵۶۷۱۱، رقم : ۲۸۸-۸۲۷.

تشریح : دلته د نفي څخه مراد د لمانځه د کمال نفي ده ځکه چي په دې دواړو وختونو کي لمونځ کول حرام نه بلکه مکروه دی .

د لمانځه وختونه

﴿۹۷۵﴾ : وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ

د حضرت عمرو بن عبسۀ رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی

فَقَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَقُلْتُ أَخْبِرْنِي عَنِ الصَّلَاةِ فَقَالَ صَلَّى

اوزه هم مدینې ته راغلم او د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوم ما عرض وکړ چي ما د لمانځه د وختو څخه خبردار کړئ ، رسول الله ﷺ راته وفرمایل : لمونځ کوه

صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حِينَ تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَتَّى تَرْتَفِعَ فَإِنَّهَا

د سهار لمونځ بیا د لمانځه څخه منعه سه ترڅو پوري چي لمر پورته راونه خيژي ځکه چي لمر

تَطْلُعُ حِينَ تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ

د شيطان د دوو ښکرو په منځ کي راخيژي او دغه وخت کافر لمر ته سجده کوي بیا د (اشراق) لمونځ وکړه ځکه چي

الصَّلَاةَ مَشْهُودَةً مَحْضُورَةً حَتَّى يَسْتَقِلَّ الظِّلُّ بِالرُّمَحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ

ددې وخت لمونځ مشهود دی يعني په دې وخت کي ملائکي حاضرېږي او د لمونځ کونکي د لمانځه شهادت کوي بیا د لمانځه څخه منعه سه تر دې چي سایه د نیزې برابر سي او پر مخکې دهغه سایه ونه غوړېږي بیا د لمانځه څخه منعه سه

فَإِنَّ حِينَئِذٍ تُسَجَّرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ الْفَيْءُ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُودَةٌ

ځکه چي په دې وخت کي د ورځ گرمېږي بیا چي سایه کښته سي نو د (ماپښين) لمونځ وکړه ځکه چي دا وخت د ملائکو د حاضري دی

مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ

تر دې چي ته د مازديگر لمونځ وکړې بيا دلمانځه څخه د لمر تر لوېدو پوري منع ده

فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ قَالَ فَقُلْتُ يَا

حکمه چي هغه د شيطان د دوو ښکرو په منځ کي ډويږي او په دې وخت کي کفار سجده ورته کوي، د راوي بيان دي چي تر دې وروسته ما وويل اې

نَبِيِّ اللَّهِ فَأَلَوْضُوءَ حَدَّثَنِي عَنْهُ قَالَ مَا مِنْكُمْ رَجُلٌ يُقَرِّبُ وَضُوءَهُ فَيَتَضَضُّ

د الله رسول له! د اوداسه په اړه مي خبر کړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: په تاسو کي چي څوک د لاس پريولو څخه وروسته د اوداسه اوبه راواخلي خوله پريولي

وَيَسْتَنْشِقُ فَيَنْتَثِرُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخِيَاشِيهِ ثُمَّ إِذَا

بيا په پزه کي اوبه واچوي هغه سون کړي نو د هغه د مخ او خولې او پزي گناهونه پريولل سي بيا

غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ أَطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ

ک له چي هغه مخ پريولي لکه چي امر کړی دی ده ته الله تعالی ﷻ نو د هغو برخو گناه پريولل سي چي د دواړو طرفو په جانب کي دی (يعني د بيري د برخو گناه) له

الْمَاءِ ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ أُنَامِلِهِ مَعَ

اوبو سره، بيا چي هغه دواړه لاسونه تر څنگلو پوري پريولي نو د هغه د لاسو گناه تر گوتو پوري پريولل سي له

الْمَاءِ ثُمَّ يَمْسَحُ رَأْسَهُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا رَأْسِهِ مِنْ أَطْرَافِ شَعْرِهِ مَعَ الْمَاءِ ثُمَّ

اوبو سره، بيا چي هغه د سر مسح کوي نو په اوبو سر د سر گناه پريولل سي بيا چي هغه

يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ أُنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ

پښي تر بجلکو پوري پريولي نو د پښو گناه تر گوتو پوري پريولل سي له اوبو سره

فَإِنْ هُوَ قَامَ فَصَلَّى فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَمَجَّدَهُ بِالَّذِي هُوَ لَهُ أَهْلٌ وَفَرَّغَ

بيا چي هغه ودرېږي او لمونځ وکړي او دالله تعالی تعريف او صفت بيان کړي او د هغه د برزگي اظهار وکړي چي يې اهل دی او متوجه وي

قَلْبُهُ لِلَّهِ إِلَّا أَنْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ. رواه مسلم

د هغه زړه الله ﷻ ته نو هغه د گناهو څخه داسي پاک سي لکه نن چي د مور څخه زيږيدلی دي .
مسلم شريف

تخريج: صحيح مسلم: ۵۶۹۱۱-۵۷۱، رقم: ۲۹۴-۸۳۲.

تشریح: د حديث الفاظ کله چي سایه نيزې ته ورسېږي او پر مخکې نه پريوځي ددې تعلق د مکې او مدينې منورې او د هغه شاوخوا سره دی ځکه چي په دغه ځايو کي په لويو ورځو کي د غرمې په وخت کي سایه بالکل پر مخکې نه پريوځي .

د حديث اخري الفاظ څخه دا مفهوم کيږي چي صغيره او کبيره گناه دا ټوله بخښل کيدای سي نو په دې اړه د تحقيق خبره داده چي صغيره گناه خو ضرور بخښل کيدای سي البته د کبيره گناهونو د بخښني انحصار د حق تعالی پر مشيت او د هغه پر خوښۍ دی که غواړي نو په خپل فضل او کرم سره د هغه کبيره گناهو ي هم بخښي .

د رسول الله ﷺ د مازديگر وروسته دوه رکعت له مونځ کول

﴿۹۷﴾: وَعَنْ كُرَيْبٍ أَنَّ بَنَ عَبَّاسٍ وَالْمُسَوَّرَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ

د حضرت کريب څخه روايت دی چي زه ابن عباس مسور ، بن مخرمه او حضرت عبدالرحمن بن

أَزْهَرَ أَرْسَلُوهُ إِلَى عَائِشَةَ فَقَالُوا اقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ وَسَلِّمْ عَنْ الرُّكْعَتَيْنِ

ازهره بي بي عائشې ته ولېږم چي سلام يې وروړسوم او پوښتنه وکړم د دوو رکعتونو

بَعْدَ الْعَصْرِ قَالَ فَدَخَلْتُ عَلَيْهَا وَبَلَّغْتُهَا مَا أُرْسَلُونِي فَقَالَتْ سَلِّ أُمَّ سَلَمَةَ

د مازديگر وروسته ، نوزه (کريب) د هغې په خدمت کي حاضر سوم د درو سره صحابه کرامو

سلام مي ورته ووايه ، او پوښتنه مي ورته وړاندي کړل ، بي بي عائشې وفرمايل د بي بي ام

سلمه څخه پوښتنه وکړه

فَخَرَجْتُ إِلَيْهِمْ فَرَدُّونِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ فَقَالَتْ أُمَّ سَلَمَةُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ

زه بيرته ولاړم داسي مي ورته وويل بيا يې زه بي بي ام سلمه ته وليږلم هغې وفرمايل ما د نبي
کريم ﷺ څخه اوريدلي دي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْهُمَا ثُمَّ رَأَيْتُهُ يُصَلِّيهِمَا ثُمَّ دَخَلَ فَأَرْسَلْتُ

چي ددې دوو رکعتو څخه منع فرمايل بيا ما وليدل چي رسول الله ﷺ دا (دوه) رکعتونه کول
کله چي رسول الله ﷺ دا دوه رکعتو وکړه کورته راغلی نو ما وليږل

إِلَيْهِ الْجَارِيَةِ فَقُلْتُ قُوْنِي لَهُ تَقُولُ أَمْ سَلَمَةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَسْمَعَكَ تَنْهَى

د رسول الله ﷺ په خدمت کي مينځه چي ورته ووايه: ام سلمه وايي چي ما ستاسو څخه ددې
رکعتو په اړه منع اوريدلې ده

عَنْ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ وَأَرَاكَ تُصَلِّيهِمَا قَالَ يَا بِنْتُ أَبِي أُمَيَّةَ سَأَلْتِ عَنْ

او اوس ما وليدل چي تاسو دا دوه رکعتو کوئ، رسول الله ﷺ وفرمايل: اې داميه لوري! تا
پوښتنه کړې وه

الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ إِنَّهُ أَتَانِي نَاسٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ فَشَغَلُونِي عَنْ

د مازديگر وروسته د دوو رکعتو په اړه نو پېښه داده چي قبيله عبد القيس ځيني خلک ما ته
راغلي وه د هغوی سره په خبرو کي د ما پېښين څخه وروسته دوه رکعتو زما څخه پاته سول

الرَّكْعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ فَهُمَا هَاتَانِ . متفق عليه

نو دا ما د مازديگر وروسته وکړل . بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰۵۱۳، رقم: ۱۲۳۳، ومسلم ۵۷۱۱، ۵۷۲، رقم: ۳۹۷-۸۳۴.

تشریح: د پوښتنه کونکو مطلب دا وو چي کله رسول الله ﷺ د مازديگر د لمانځه وروسته نفل
وغیره کولو څخه منع فرمايلې ده نو د مازديگر د لمانځه وروسته دوه رکعتو هې ولي وکړل؟
هغه کريب رضی الله عنه د بي بي عائشې رضی الله عنها په خدمت کي واستوی چي بي بي عائشې رضی الله عنها کريب رضی الله عنه ام
سلمه رضی الله عنها ته حواله کړ چي د هغې څخه په دې باره کي معلومات ترلاسه کړي ځکه چي ام سلمه
رضي الله عنها په دې اړه پوره واقفيت لري او هغې د رسول الله ﷺ څخه ددې عمل په باره کي
مخکي هم تحقيق کړی وو، بي بي عائشې رضی الله عنها کريب رضی الله عنها ته د ورتلو لپاره وويل

نو هغه ته ام سلمه رضی الله عنه ته ورتلل پکار وه خو هغه د آداب له مخي مخکي هغو درو صحابه کرامو ته راغلی چي د هغوی پیغام رسونکي جوړیدو سره د بي بي عائشې رضی الله عنها په خدمت کي حاضر سول هر کله چي هغه صحابه کرام بي بي ام سلمه رضی الله عنها ته یې ورواستول نو کريب رضی الله عنه ورغلی د صحابه کرامو پیغام یې هغې ته ورسوی او حقیقت حال څخه خبردار سو .

د بي بي ام سلمه رضی الله عنها د جواب مطلب دا وو چي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د مازدیگر وروسته د دوو رکعتونو څخه منعه فرمایلي وه نو هغه دوو رکعتو څخه به د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مراد مطلقا نفل لمونځ وو او په دې ضمن کي ددې دوو رکعتو نهی هم شامله وه لیکن دا احتمال دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ددې دوو رکعتونو کولو څخه منعه فرمایلي ده .

ابو امیه د بي بي ام سلمه رضی الله عنها د پلار نوم وو رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هغه خادمي ته وفرمایلي چي ام سلمه رض ته ددې سوال جواب داسي ورکړه ، یا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په خپله ام سلمه رضی الله عنها ته په جواب ورکولو سره د ابو امیه لور په ویلو سره مخاطب کړې وه .

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د دین علم د احکام شریعت تبلیغ او مخلوق ته هدایت کول پر نفل لمانځه باندي مقدم دی که څه هم سنت غیر مؤکده وي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د ماپښین د فرض لمانځه وروسته دوه رکعته سنت وځنډول او مخکي د عبدالقیس ډلي ته د دین مسائل او احکام شریعت تعلیم ورکړ .

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي که نوافل وختیه فوت سي نو هغه بل وخت قضاء کول پکار دي څرنگه چي د امام شافعي رحمه الله علیه مذهب دی مگر د امام اعظم رحمه الله علیه په مذهب کي نوافل وختیه یوازي په هغه وختو کي کول پکار دي په غیر وخت کي د هغه قضاء نسته د هغوی لخوا ددې حدیث تاویل دا کیږي چي کیدای سي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د ماپښین د فرض لمانځه وروسته سنت دوه رکعته کول پیل کړي وه مگر وفد عبدالقیس ته د علم دین د تعلیم ورکولو د ضرورت په وجه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لمونځ مات کړی وو په دې وجه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د هغه دوو رکعتو قضاء د مازدیگر د لمانځه وروسته کړې وي .

دلته دا ویل کیدای سي چي د حدیث څخه خو دا خبره معلومیږي چي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د مازدیگر وروسته کوم دوه رکعاتونه کړي وه هغه په اصل کي د ماپښین د فرض وروسته سنت وو چي وفد عبدالقیس سره د تعلیم دین د مشغولیت په وجه پاته سوی وه لیکن د هغه حدیثو څه جواب دی چي د هغه څخه معلومیږي چي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خو همیشه د مازدیگر وروسته دوه رکعته نفل کول په صحیح بخاري کي د بي بي عائشې رضي الله عنها دا روایت نقل دی هغه

و فرمايل په هغه الله دي مي قسم وي چي رسول الله ﷺ ېې ددې دنيا څخه واخيستی رسول الله ﷺ د مازديگر د لمانځه وروسته دوه رکعته کول نه پرېښول تر دې چي رسول الله ﷺ د خپل پروردگار سره ملاقت وکړ دا ډول نور روايتونه هم موجود دي .

د دوی جواب دادی چي د احاديث صحيحه څخه دا ثابت ده چي د مازديگر د لمانځه وروسته بل لمونځ کول مکروه دی د جمهورو علماؤ هم دا رايه ده، د امير المؤمنين حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په باره کي هم دا ثابت ده چي هغوی به د مازديگر د فرض لمانځه وروسته بل لمونځ کولو څخه منعه کول نه يوازي دا بلکه داسي خلک به ېې وهل چي د مازديگر وروسته به ېې نفل وغيره کول .

اوس به دا وويل سي چي ددې ممانعت سربيره د رسول الله ﷺ د مازديگر د لمانځه وروسته دوه رکعته لمونځ کول په اصل کي د رسول الله ﷺ د خصائص څخه نه وو څرنگه چي رسول الله ﷺ صوم وصال يعني پرله پسې روژې نيولې خو نور خلک به ېې ددې کار څخه منعه کول .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د سهار د سنتو قضا

﴿۹۷﴾: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ قَيْسِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى

حضرت محمد بن ابراهيم د قيس بن عمرو رضی الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله ﷺ وليدی

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يُصَلِّي بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ رَكَعَتَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

يو سړي د سهار د لمانځه وروسته پر دوه رکعته کولو باندي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل :

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الصُّبْحِ رَكَعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ فَقَالَ الرَّجُلُ إِنِّي

د سهار لمونځ دوه دوه رکعته دی ، هغه سړي وويل

لَمْ أَكُنْ صَلَّيْتُ الرَّكَعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا فَصَلَّيْتُهُمَا الْآنَ فَسَكَتَ رَسُولُ

د سهار د فرض لمانځه څخه مخکي دوه رکعته سنت مان وه کړې هغه ما په دې وخت کي وکړل ، (ددې په اوریدو سره) رسول الله ﷺ پټه خوله سو ،

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . رواه أبو داود وروى الترمذي نحوه وقال إسناده هذا الحديث ليس بمتصل لأن محمد بن إبراهيم يسمع لم يسمع من قيس بن عمرو . وفي شرح السنة ونسخ المصابيح عن قيس بن قهد نحوه .

ترمذي هم داؤد روايت كړې دى او ويلي يې دي ددې سند متصل نه دى ځكه چې محمد ابن ابراهيم د قيس بن عمر څخه نه دي اوريدلي د شرح السنة او مصابيح په نسخو كي د قيس ابن فهد څخه داسي روايت دى ، د امام شافعي په نزد كه د سهار سنت پاته سي نو د لمر ختلو څخه وروسته يې قضا كيږي ، امام اعظم ابو حنيفه او امام يوسف وايي كه سنت پاته سي نو قضاء دي يې وكړي كه فرض هم پاته سي نو د زوال څخه مخكي دي فرض او سنت دواړه وكړي .

تفريغ : سنن ابي داؤد ۵۱۲ ، رقم : ۱۲۶۷ و الترمذي ۲۸۴ ۲ - ۲۸۵ ، رقم : ۴۲۲ ، البغوي في شرح السنة ۳۳۴ ۳ ، رقم : ۷۸۱ ، مصابيح السنة ۳۸۷ ۱ ، رقم : ۷۵۰ .

تفريغ : د حديث جمله صلوٰة الصبح الركعتين څخه مخكي يو لفظ مقدر يعني پټ دى يعني دا عبارت په پوره توگه سره اجعلوا صلوٰة الصبح ركعتين ، لفظ د ركعتين نفي د زيات تاكيد لپاره مكرر فرمايل سوى دى مطلب يې دادى چې د سهار فرض دوه ركعتي كوه د هغه وروسته څه لمونځ مه كوه رسول الله ﷺ د لمونځ كونكي د جواب په اوريدو سره پټه خوله سود محدثين په اصطلاح كي دي په ارميتيا تقرير وويل سي چې د رسول الله ص مخكي څه عمل وسو او رسول الله ﷺ پر هغه سكوت وفرمايلو كه څه هم رسول الله ﷺ په هغه عمل راضي سو نو ددې حديث څخه دا معلومه سوه كه د سهار د فرض لمانځه مخكي دوه ركعاته سنت نه وي سوي نو د فرض لمانځه وروسته د هغه قضاء كول پكار ده د امام شافعي رحمة الله عليه دا مذهب دى .

د امام اعظم ابو حنيفه رحمة الله عليه او امام ابو يوسف رحمة الله عليه په نزد په دې اړه مسئله داده چې د سهار د سنتونو قضاء څخه خو د لمر ختو مخكي سته او نه د لمر ختو وروسته ليكن سنت كه د فرضو سره فوت سي نو هغه د فرضو سره د لمر كېسته كيدو مخكي دي قضاء وكړل سي ، امام محمد رحمة الله عليه فرمايي چې صرف د سنتو هم قضاء كيداي سي خو د لمر ختو څخه د لمر تر كېسته كيدو پوري .

د امام اعظم ابو حنيفه رحمة الله عليه او ابو يوسف رحمة الله عليه دليل دادى چې په سنتو كي اصل عدم قضا ده او قضا د واجب سره مخصوص ده او حديث چې دستند قضاء اثبات كي

وارد دي هغه د هغه د سنتو په باره کي دي چي د فرضو سره فوت سوی وي پاته سنت به خپل اصل عدم يعني عدم قضاء باندي وي يعني د هغه قضاء به نه سي کولاي ترڅو پوري چي ددي حديث تعلق دی محمد ابن ابراهيم دا حديث ضعيف دی ځکه داده څه مذهب بنياد او دليل جوړولو لپاره صحيح نه دی ، همداسي د نورو وختونو د سنتونو مسئله هم داده چي د وخت وروسته تنهاء د هغه قضاء وکړل سي البته هغه سنت چي د فرضو سره فوت سوی وي د فرضو سره د هغه قضاء په باره کي اختلاف دی .

د بيت الله طواف هر وخت کيدای سي

﴿٩٤٨﴾: وَعَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا بَنِي

د حضرت جبیر بن مطعم رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي اې

عَبْدِ مُنَافٍ لَا تَمْنَعُوا أَحَدًا طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ وَصَلَّى آيَةً سَاعَةً شَاءَ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ . رواه الترمذي وأبو داود والنسائي .

د عبد مناف اولاده هيڅوک ددي کور (خانه کعبه) د طواف څخه مه منعه کوئ او په شپه او ورځ کي کله چي څوک غواړي لمونځ دي کوي . ترمذي ، ابو داود او نسائي

تخريج : سنن ابی داؤد : ۴۴۹ ، ۴۵۰ ، رقم : ۱۸۹۴ . و الترمذي ۲۲۰ ، ۲۲۱ ، رقم : ۸۶۸ ، و النسائي ۲۸۴ ، رقم : ۵۸۴ .

تشریح : د خانه کعبه خدمت عبد مناف ته په حواله وواو د هغه انتظامات او مشري د هغوی پر ذمه وه ، رسول الله صلى الله عليه وسلم هغوی ته حکم وکړ که د شپې او ورځي هره حصه کي خواه د لمر ختو وخت وي يا نصف النهار يعني غرمه د ټولو علماوو په نزد د خانه کعبه طواف کولای سي په دې کي هيڅ چاته اختلاف نسته .

په بيت الله شريف کي هر وخت د لمونځ کولو مسئله

البته په دې باره کي د علماوو اختلاف دی چي په خانه کعبه کي د شپې او ورځي په هره برخه کي که څه هم مکروه وخت وي لمونځ کيدای سي که نه ؟ د امام شافعي رحمه الله عليه په نزد د حديث په وجه په خانه کعبه کي هر وخت هر څوک لمونځ که هغه د طواف دوه رکعتي وي يا بل لمونځ وي کيدای سي .

د امام احمد رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادی چي په خانه کعبه کي یوازي د طواف دوه رکعت هره وخت کیدای سي د امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ په نزد په خانه کعبه کي دننه په اوقات مکروهه کي هيڅ لمونځ هم نه دی جائز ځکه چي دا وختونه د حرمت او کراهت په اړه د مکي حکم هم د نورو بنارونو په ډول دی او بنکاره ده چي د اوقات د حرمت او کراهت حکم او په هغه کي د لمانځه کولو د ممانعت په اړه کي چي کم حديثونه نقل سوي دي هغه ټول عام دي په هغه کي د هيڅ ځاي او هيڅ بنار تخصيص نسته چي په فلاني ځاي کي خو په دې وختونو کي لمونځ کول جائز دی او په فلاني ځاي کي ناجائز دی تر څو پوري چي د حديث تعلق دی نو په دې اړه ويل سوي دي چي رسول الله ص ددې ارشاد مراد دادی چي په خانه کعبه کي کم وخت و غواړي لمونځ کيدای سي البته په اوقات مکروهه کي هم لمونځ نه سي کيدای په دې تاويل سره په ټولو حديثونو کي موافقت او مطابقت هم کيږي چي يو ضروي شی دی .

د جمعې په ورځ په غرمه کي د لمونځ کولو مسئله

﴿۹۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ نِصْفَ النَّهَارِ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ . رواه الشافعي .

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم د غرمې په وخت کي تر څو پوري چي لمر کښته نه سي د لمونځ کولو څخه منعه فرمايلي ده پرته د جمعې د ورځي . شافعي .

تغريچ : الامام الشافعي في مسنده ۱۳۹۱، رقم: ۴۰۸.

تشریح : د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ خو دا مذهب دی چي د جمعې په ورځ د غرمې په وخت کي هم لمونځ کيدای سي خو د امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ په مذهب په غرمه کي لمونځ کول صحيح نه دی ^(۱)، ددې وجهي څخه چي هغه حديثونه چي په هغه کي مطلقا نهی ثابت نه ده ددې حديث په مقابله کي زيات مشهور دی او دا حديث ضعيف دی چي د دغه حديثو مقابله نه سي کولای يا داسي به وويل سي چي د قاعدې مطابق هر کله چي د يو شي په مقابله کي د حرام او مباح دواړو دلائل موجود وي نو د حرام دلائلو ته ترجيح ورکول کيږي .

۱ - د امام اعظم رحمه الله عليه مذهب خو دادی چي دلته نقل سو خو د ابويوسف رحمه الله عليه قول صحيح او معتمد دی کذا في الاشباه .

﴿۹۸۰﴾: وَعَنْ أَبِي الْخَلِيلِ عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت ابو الخليل د ابو قتاده رضي الله عنه شخه روايت کوي چي نبي کريم صلی الله علیه و آله

كَرِهَ الصَّلَاةَ نِصْفَ النَّهَارِ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَقَالَ إِنَّ جَهَنَّمَ

د غرمې په وخت کي ترڅو پوري چي لمر کښته نه سي لمونځ کول مکروه گڼل پرته د جمعې د ورځي شخه او وه يې فرمايل : د وېځ

تُسَجَّرُ إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ. رواه أبو داود وقال أبو الخليل لم يلق أبا قتادة.

هره ورځ توديزي مگرد جمعې په ورځ نه توديزي . ابو داود .

تخريج : سنن ابی داؤد ۶۵۳۱ ، رقم : ۱۰۸۳ .

الفصل الثالث (دریم فصل)

مکروه وختونه

﴿۹۸۱﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الصَّنَابِحِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله الصنابحي رضي الله عنه شخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل :

إِنَّ الشَّمْسَ تَطْلُعُ وَمَعَهَا قَرْنُ الشَّيْطَانِ فَإِذَا ارْتَفَعَتْ فَارْقَهَا ثُمَّ إِذَا اسْتَوَتْ

کله چي لمر راخيږي نو د هغه سره د شيطان ښکروي بيا چي هغه پورته سي نو بيل سي بيا چي ټکنده غرمه سي

فَارْقَهَا فَإِذَا زَالَتْ فَارْقَهَا فَإِذَا دَنَتْ لِلْغُرُوبِ فَارْقَهَا فَإِذَا غَرَبَتْ فَارْقَهَا وَنَهَى

نو (شيطان) بيا لمر ته راسي او د زوال پروخت ځيني ليري سي او کله چي لمر لويږي نو بيا (شيطان) ورته نژدې راسي او پر لوبډو باندي ځيني جلا سي او منعه کړې ده

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الصَّلَاةِ فِي تِلْكَ السَّاعَاتِ . رواه مالك

وأحمد والنسائي .

رسول الله ﷺ په دې وختو کي د لمانځه کولو څخه منعه فرمايلي ده. مالک، احمد، نسائي.

تخريج: الامام مالک في الموطا ۲۱۹۱، رقم: ۴۴ واحمد في مسنده ۳۴۸۱۴، والنسائي: ۲۷۵۱۱، رقم: ۵۵۸.

تشریح: رسول الله ﷺ په دغه وختونو کي د لمونځ کولو څخه منعه فرمايلي ده لمونځ که حقیقتا وي که حکما لکه د جنازې لمونځ یا سجده تلاوت او امام مالک رحمه الله علیه باوجود ددې چي دا روایت خپله نقل کړی دی خو هغه د پوره غرمې په وخت کي د لمانځه د حرام کیدو قائل نه دی بلکه هغوی دا هم فرمایلي دي چي مونږ اهل فضل لیدلي دي چي هغوی به کونښ کوی او په غرمه کي به یې لمونځ ادا کوی.

د مازدیگر وروسته د لمانځه منعه

﴿۹۸۲﴾: وَعَنْ أَبِي بَصْرَةَ الْغَفَارِيِّ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابوبصره الغفاري رحمه الله څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ موږ ته لمونځ راکړی

وَسَلَّمَ بِالْمُخَمَّصِ صَلَاةَ الْعَصْرِ فَقَالَ إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ عُرِضَتْ عَلَى مَنْ كَانَ

د مخمص په ځای کي د مازدیگر لمونځ او وه یې فرمایلي: دا هغه لمونځ دی چي وړاندي سوی وو

قَبْلَكُمْ فَضَيَعُوهَا فَمَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا كَانَ لَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَهَا

ترتاسو مخکي قومو ته (يعني لازم کړل سوی وو او هغوی ضائع کړ) اوس چي څوک ددې لمونځ ساتنه کوي هغه ته به دوچنده ثواب وي او د مازدیگر وروسته هیڅ لمونځ نه سته

حَتَّى يَطْلُعَ الشَّاهِدُ وَالشَّاهِدُ النَّجْمُ. رواه مسلم

تر څو پوري شاهد طلوع نه سي (راونه څیږي) او شاهد یو ستوری دی. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۵۶۸۱۱، رقم: ۲۹۲-۸۳۰.

تشریح: د دوه برابر ثواب مطلب دادی چي یو خوبه ورته ځکه حاصلیږي چي لمونځ کول نیک عمل دی او پر هر نیک عمل باندي ثواب حاصلیږي او دوهم ثواب د هغه د لمانځه د حفاظت په وجه به ورته حاصلیږي پر خلاف د پخوانو قومونو چي هغوی ددې محافظت نه وکړو ځکه د عذاب مستحق سوه ستوري ته شاهد ځکه وسل سوي دي چي هغه د شپې حاضروي يعني راڅیږي او ددې مطلب دادی چي تر څو پوري د لمر غروب کیدل ونسي د ماڅیگر د لمانځه وروسته دي هیڅ لمونځ ونه وکړل سي.

د ماز دیگر وروسته د دوو رکعتو منع

﴿۹۸۳﴾: وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ إِنَّكُمْ لَتُصَلُّونَ صَلَاةً لَقَدْ صَحِبْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت معاوية رضي الله عنه څخه روايت دی چي تاسو لمونځ کوي او موږ د رسول الله صلي الله عليه وسلم په صحبت کي پاته سوي يو

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا رَأَيْنَاهُ يُصَلِّيهِمَا وَلَقَدْ نَهَى عَنْهُمَا يَعْنِي الرَّكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ . رواه البخاري .

مگر موږ هيڅکله رسول الله صلي الله عليه وسلم پر دې دوو رکعتو کولو نه دي ليدلي بلکه رسول الله صلي الله عليه وسلم ددې کولو څخه منعه فرمايلې ده يعني د ماز دیگر د لمانځه وروسته نفلي دوه رکعته يې منعه کړي دي.. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۶۱۱۲، رقم: ۵۸۷.

تشریح: په نورو اياتونو کي خو په وضاحت سره راغلي دي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به د ماز دیگر وروسته دوه رکعته کول لیکن دلته معاويه رضي الله عنه ددې څخه انکار کوي نو ددې حديث به دا تاويل کيږي چي د معاويه رضي الله عنه ارشاد مراد به دا کيږي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم دا دوه رکعته د دباندې د خلکو مخکي نه کول البته په کور کي د عامو خلکو د نظر څخه د جلا کيدو سره به يې کول چي نور خلک په دې اړه د رسول الله صلي الله عليه وسلم پيروي نه وکړي چي د ماضيگر وروسته دا دوه رکعاته صرف رسول الله صلي الله عليه وسلم کول صحيح وو د نورو خلکو لپاره جائز نه وو امام طحاوي رحمه الله عليه په دې مسئله کي ايا د ماضيگر وروسته دوره رکعاته کول جائز دي که نه فرمايي چي رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه متواتر حديثونه ثابت دي چي د ماضيگر وروسته د بل لمونځ کولو څخه منعه فرمايلې ده او د صحابه کرامو عمل هم پر دې راغلی دی ، نو ددې وجهي دهیڅ چا لپاره مناسب نه ده چي ددې خلاف کوي يعني د ماز دیگر وروسته لمونځ جائز گرځوي .

﴿۹۸۴﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ وَقَدْ صَعِدَ عَلَى دَرَجَةِ الْكَعْبَةِ مَنْ عَرَفَنِي فَقَدْ

د حضرت ابوذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه د کعبې پر زینو وختی او وه يې ويل کوم څوک چي ما پيژني نو په تحقيق سره

عَرَفَنِي وَمَنْ لَمْ يَعْرِفَنِي فَأَنَا جُنْدُبٌ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

پيڙني به مي او چا چي زه ونه پيڙند لم نو هغه ته بنيم چي زه جند بيم ما د رسول الله ﷺ څخه
اوريدلي دي

وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَلَا بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى

چي فرمايل يې: د سهار په وخت کي تر څو پوري چي لمر راونه څيږي هيڅ لمونځ نسته اونه د
مازديگر څخه وروسته تر څو پوري چي

تَغْرُبُ الشَّمْسُ إِلَّا بِمَكَّةَ إِلَّا بِمَكَّةَ إِلَّا بِمَكَّةَ. رواه أحمد و رزين .

لمرونه لويږي خو په مکه کي خو په مکه کي خو په مکه کي . احمد اورزين .

تفريغ: الامام احمد في مسنده ۱۶۵/۵-۱۶۶.

تشریح: د بيت الله شريفی دروازه پورته ده ځکه هغه ته د ختلو لپاره زینه وه اوس هم يوه زینه د
ممبر په شکل کي ده چي د خانه کعبه مخکي د زمزم د څاه سره ده کله چي خانه کعبه ته دننه
داخليږي نو هغه د دروازې مخ ته ايردي نو احتمال دی چي هغه وخت هم ددې قسم يا څه بل شان
زینه به وه چي د هغه په ذریعه به خانه کعبه کي دننه داخليدی .

په هر حال حضرت ابوذر رضی الله عنه چي د هغه نوم جند ب و د کعبې پر زینې د ختلو سره دا خبره
پې وکړه چي خلک د هغه صداقت شعاري او د رښتیا په وجه حدیث صحیح وگڼي همداسي
ابوذر رضی الله عنه گویا دې ته اشاره وکړه چي رسول الله ﷺ د هغه په باره کي فرمایلي وه چي ابوذر
رض څخه زیات راست گواو رښتینی انسان نه خود اسمان ساپې وکړو اونه د مخکي لوړ .

په مکه مکرمه کي اوقات مکروه کي د لمانځه د جائز کیدو مسئله تر دې مخکي د حدیث
نمبر اووم په تشریح کي بنودل سوې ده په دې وخت کي په دې خبري باندي پوه سئ چي دا
حدیث ضعیف دی .

=====

بَابُ الْجَمَاعَةِ وَفَضْلِهَا

جماعت او دهغه د فضيلت بيان

د جماعت په فضيلت او تاكيد كي صحيح احاديث دومره ډېر راغلي دي كه ټول يوځای كړل سي نو يو كتاب ځني جوړېږي ددې باب لاندې داسي حديثونه نقل كيږي چي دهغه څخه د جماعت فضيلت او تاكيد او دهغه د احكامو او مسائلو علم حاصلېږي ددې حديثو د ليدو وروسته په يقيني توگه سره تاسو به دا نتيجه واخلي چي په جماعت سره د لمانځه په تكميل كي د يو اعلي درجې شرط دی رسول الله ﷺ هيڅ كله جماعت نه دی پرې ايښی حتي د مرض په حالت كي هم خپله مسجد ته ورتلل ورته ممكن نه وه نو د دوو خلكو په مرسته سره به مسجد ته بېول كېدی او په جماعت سره به يې لمونځ ادا كوی .

په دې كي هيڅ شك نسته چي په شريعت محمدي كي د جماعت ډېر اهتمام سوی دی او كيدل هم پكار دي ځكه چي د لمانځه په ډول عظيم عبادت ددې متقاضي وو چي په كوم شي سره د دې تكميل كيږي هغه اعلي درجې ته ورسول سي .

جماعت فرض او واجب دی كنه؟

په دې باره كي د علماؤ اختلاف دی چي ايا جماعت سنت دی كه واجب كه فرض عين يا فرض كفايه د بعضو علماوو رايه داده چي جماعت فرض عين دی مگر كله چي يو عذروي، دا قول د امام احمد رحمته الله عليه، داؤد رحمته الله عليه، عطاء رحمته الله عليه او ابو ثور رحمته الله عليه دی د بعضو علماوو قول دادی چي څوك د لمانځه لپاره اذان واوري او په مسجد كي حاضر نه سي نو دهغه لمونځ نه دی صحيح د امام شافعي رحمته الله عليه په نزد جماعت فرض كفايه دی .

د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه او دهغه د متبعينو مذهب دادی چي جماعت سنت موكله واجب قريب دی ليكن د فقهي په كتابو كي دا معلومېږي چي د جماعت په باره كي د حنفي فقهاوو دوه قوله دي په بعضو كتابونو كي جماعت واجب ليكل سوی دی مشهور محقق ابن همام رحمه الله عليه ليكي چي زمونږ د اكثر مشائخو مذهب دادی چي جماعت واجب دی ليكن دې ته سنت ځكه ويل سوی دی چي د جماعت ثبوت په سنت يعني حديث سره دی نه دا چي خپله جماعت سنت دی څرنگه چي د اختر لمونځونه واجب دي خو هغه ته سنت ځكه ويل سوی دی چي دهغه ثبوت د حديث څخه دي .

د جماعت احکام او مسائل

په کتاب البدائع کي ليکلي دي چي د جماعت لپاره په مسجد کي حاضریدل پر هر عاقل، بالغ، غیر معذور باندي واجب دی او که په یوه مسجد کي جماعت لاندې نه کي نو په نورو جوماتونو کي گرځیدل واجب نه دی البته د جماعت د سعادت حاصلولو په خاطر که نورو مسجدونو ته ولاړ سئ نو دا ښه خبره ده قدومي ليکلي دي چي په دې صورت کي په مسجد کي جماعت لاندې نه کي نو پکار ده چي اهل و عيال را جمع کي او په کور کي په جماعت سره لمونځ وکي په دې مسئله کي د علماوو د لته اختلاف دی چي د محلي په مسجد کي جماعت افضل دی که په جامع مسجد کي که په یوه محله کي دوه مسجدونه وي نو په هغه کي قدیم جومات اختیارول پکار دي او که دواړه برابر وي نو بیا کم مسجد چي نژدې وي هغه دي اختیار کړل سي جماعت تراویح په لمانځه کي که څه هم یو قرآن کریم په جماعت سره سوی دی او نماز کسوف لپاره سنت موکده دی د رمضان د میاشتي په وتر لمانځه کي جماعت مستحب دی د روژې څخه پرته په بله زمانه کي يعني په بل وخت کي جماعت مکروه تنزیهي دی خو ددې د مکروه کیدو شرط دادی چي همیشگي وکړل سي که همیشگي نه وکړل سي بلکه کله دوه درې خلک په جماعت سره لمونځ وکړي نو مکروه نه دی.

د سپوږمۍ د تندري نیولو په وخت کي او په ټولو نوافلو کي جماعت مکروه تحریمي دی په شرط ددی چي نوافل په هغه اهتمام سره اداء کړل سي په کم اهتمام سره چي د فرائض جماعت کیږي يعني اذان او په اقامت سره یا په څه بلي طریقې سره خلک په را جمع کولو سره هو که بې اذان او بغیرا بلني دوه یا درې خلک راټول سي او نفل په جماعت سره وکړي نو هیڅ پرواه نسته.

د جماعت حکمتونه او ګټې

د جماعت حکمتونه څه دي او ددې څه فائده مرتب کیږي په دې موضوع علماوو ډیر څه ليکلي دي لیکن په دې سلسله کي امام الکبیر شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله عليه چي کله لطیفه او جامع خبره کړې ده هغه بل ځای په نظر نه راځي نو پر داسي وخت باندي د هغوی تقریر نقل کولاي سو هغوی فرمایي چي :

۱. اول هیڅ شی تر دې زیات ګټور نه دی چي یو عبادت داسي په رسم عام سره وکړل سي چي هغه عبادت یو ضروري عادت جوړ سي چي د هغه پرینسول د یو عادت پرینسولو په رقم نا ممکن سي او په ټولو عبادتونو کي تر لمانځه زیات عظیم او شاندار بل عبادت نسته چي د هغه سره دا خاص اهتمام وکړل سي.

۲. ٻه مذهب ڪي هر ڏول خلڪ وي جاھل ھم عالم ھم نو دا ڏيرھ د مصلحت خبرھ دھ ڇي ٿول خلڪ ٻه راجمع ڪيدو سرھ د يو بل مخڪي ھغھ عبادت ادا ڪري او ڪھ د ڇا څخھ داسي غلطي سو ڀ وي نو دو ھم ٻي ورته وٺويي گويد اللھ تعاليٰ عبادت يو زيور سو ٿول حاجت ڪونڪي ورته گوري ڪمھ خرابي ڇي ٻه ھغھ ڪي وي نو ورته وھ ٻي ٻيئي نو ھغھ ڏيرھ بدھ ورته معلوم ٻي او ڪمھ خوبي ڇي پڪڻي وي نو ٻه ھغھ فخر ڪوي نو د لمانڇھ د تڪميل به دا يوه ذريعه وي .

۳. ڪوم خلڪ ڇي ٻي لمانڇھ وي د ھغوي به ھم دڏي سرھ حال پيدا سي او د ھغوي د وعظ ونصيححت موقع به ورته حاصله سي .

۴. د يو ڄو مسلمانانو ٻه يو ڄاي ڪيدو سرھ د اللھ پاڪ عبادت ڪول او د ھغھ څخھ دعا غوڻتل د حق تعاليٰ د رحمت د نزول او د قبوليت لپارھ يو عجيبه خاصيت لري .

۵. دڏي امت ٻه ذريعه د اللھ تعاليٰ دا مقصود وي ڇي د ھغھ د نامھ ڪلمھ ڏيرھ لوڀرھ سي او د ڪفر ڪلمھ ڪڻتھ سي او د مخڪي پر مخ ھيڇ ڄوڪ پر مذهب اسلام باندي غالب نسي او دا خبرھ ھلتھ ڪيداي سي ڇي دا طريقھ مقررھ ڪڙل سي ڇي ٿول مسلمانان ڪھ ھغوي د ھري درجي او طبقي وي عام و خاص مسافر او مقيم ڪوچني او لوي ٿول خپل ڄھ لويي او مشهور عبادت لپارھ را جمع سي او د اسلام شان او شوڪت او د ھغھ عظمت د خپل اجتماعيت څخھ ٻه ڄرگندھ دڏي ٿولو مصلحتونو پيش نظر د شريعت پورھ توجه د جماعت خواتھ مصروفھ سوھ او دڏي ترغيث ورڪڙل سو او دڏي د پريڻودو ممانعت ھم وڪڙل سو .

۶. ٻه جماعت ڪي دا فائدھ ھم دھ ڇي ٿول مسلمانان د يو بل ٻه حال خبريڙي او د يو بل ٻه درد او مصيبت ڪي سرھ شريڪ ڪيڙي ڇي ٻه ھغھ سرھ د ديني ورورنگلوي او ايماني محبت پورھ اظهار او استحڪام ڪيڙي ڇي دڏي شريعت يو لوي مقصود دي او د ھغھ تاڪيد او فضيلت ڄاي پر ڄاي ٻه قرآن ڪريم ڪي بيان سوي دي .

د اوسني زماني د نظرياتي دور مطابق ڪھ وڪتل سي نو جماعت د اسلام د نظريه مساوات تر ٿولو لوڀ مظهر دي ٻه ورڻ ڪي پنڻھ وارھ د اللھ تعاليٰ ٿول بندگان ڇي ٻه دنياوي اختيار سرھ د ڪم منصب او مرتبي ڇي وي خپله ٿوله برتري او فوقيت او خپل دنياوي جاھ و جلال بالايي ٻه اينسودو سرھ د اللھ ٻه حضور ڪي د ٿولو مسلمانانو سرھ ٻه يو ڄاي ڪيدو سرھ ٻه سجده ڪيڙي او ٻه ٿبي سرھ دڏي خبري اقرار ڪيڙي ڇي :

ايڪ ٻي صف ميں ڪھڙے ھو گئے محمود اياز نہ کوئي بندہ رھاو نہ کوئي بندہ نواز

د جماعت د پريښودو عذر

څرنگه چې بنودل سوي دي چې پر هر عاقل بالغ او غير معذور باندې جماعت واجب دی لیکن که یو سړی معذور وي يعنې هغه ته داسې عذر پېښ وي چې د هغه په وجه هغه مسجد ته د تلو سره په جماعت کې نسي شریک کیدلای نو د هغه لپاره جماعت نه واجب کیږي. فقهاء د جماعت پريښولو پنځه لس عذرونه بیان کړي دي :

۱. د لمانځه د صحیح کیدو یو شرط طهارت او پاکي یا ستر وغیره نه تر لاسه کېدل
۲. سخت باران وریدل په دې اړه امام محمد رحمه الله علیه په خپل کتاب موطا کې لیکلي دي چې که څه هم د سخت باران په صورت کې مسجد ته نه تلل جائز دی لیکن بهتر داده چې ولاړ سي او په جماعت سره لمونځ وکړي.
۳. د مسجد په لار کې سختې خټې پرتې وي نو مسجد ته نه تلل جائز دي.
۴. یخ دومره زیات وي چې د کور څخه د راوتلو په وخت کې د ناروغۍ بېره وي.
۵. مسجد ته د تلو په وخت کې د مال او اسباب د غلا کیدو بېره وي.
۶. مسجد ته په تلو کې د دښمن بېره وي.
۷. مسجد ته په تلو کې د پورې څخه د تکلیف رسیدو بېره وي په شرط ددې چې هغه د پورا دا کولو وړ نه وي او که وړې وي نو هغه ظالم گڼل کیږي او هغه ته په مسجد کې د داخلیدو اجازت نسته.
۸. د شپې دومره سخته تیاره وي چې لار نه سي لیدل کیدای په داسې حالت کې دا ضروري نه ده چې سراغ وغیره په اخستو سره ولاړ سي.
۹. د شپې وخت چې هوا او سیلۍ ډیره سخته چلیږي.
۱۰. دیو مریض خدمت کول وي چې د هغه مسجد ته د تلو سره د هغه مریض د تکلیف یا بل څه بېره وي.
۱۱. بولي یا غټې بولي معلومېږي (زور وکړي).
۱۲. د سفر اراده لري او بېره لري چې په جماعت سره په لمانځه به ځنډ وسي او سواړي به ولاړ سي لکه بس گاډۍ ریل گاډۍ طیاره وغیره
۱۳. د فقهي وغیره په ویلو یا بنودلو کې داسې مصروفه وي چې بالکل فرصت نه سي تر لاسه کولای.

۱۴. یو داسي ناجوړي مثلاً فالج وغيره يا دومره ضعیف وي چي پر تلو باندي نه وي قادره يا پوند وي که څه هم مسجد ته د رسولو لپاره ورته څوک حاصل سي يا شل وگډ وي يا لاسونه او پښې ېې پرې وي .
۱۵. دودۍ تیاره وي يا تیارولو ته نژدې وي او دومره سخت وږی وي چي په لمانځه کي د زړه نه لگېدو بیره وي نو په دغه حالاتو کي جماعت پرېښودلای سې .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د جماعت د لمانځه ثواب

﴿۹۸۵﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً . متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : په ثواب کي د جماعت لمونځ تر يوازي لمانځه او ویشته درجې زیات دی . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۳۱/۲ ، رقم : ۶۴۵ و مسلم ۴۵۰/۱ ، رقم : ۲۴۹ - ۶۵۰ .

تشریح : د ابن عمر رضي الله عنه ددې روايت څخه خو د جماعت د لمانځه د ثواب د زیادتي او ویشته درجې معلومېږي خو په نورو روايتونو کي پنځو ویشته درجې زیاتي مذكوري دي علماء محدثین ليکي چي په اکثر روايتونو کي دا ثابت ده چي د جماعت د لمانځه د ثواب د ځان ته د لمانځه د ثواب څخه پنځه ویشته درجې زیات ثواب لري د حضرت عمر رضي الله عنه یو داسي روايت دی چي په هغه کي د اووه ویشته درجو ذکر سوی دی نو په دې حديث کي او په نورو حديثونو کي دا تطبيق پیدا کيږي چي مخکي به د وحی په ذریعه د پنځو ویشته درجو د زیاد ثواب حاصلیدو په باره کي معلومه سوه بیا وروسته به حق تعالی خپله په خپل فضل او کرم سره د اووه ویشته درجو د زیاتي اعلان کړی وي .

د تطبيق يو صورت د اهم دی چي دا وویل سي چي د درجو اختلاف د لمونځ گزار د احوالو د فرق په وجه دی يعني د يو لمونځ کوونکي د جماعت د لمانځه ثواب د هغه د خپل احوال په وجه اووه ویشته چنده ثواب حاصلیږي او د يوه لمونځ کوونکي د جماعت د لمانځه ثواب د هغه خپل د احوالو په وجه پنځه ویشته چنده حاصلیږي .

په دې باره کي اختلاف دی چي د ثواب د زیادتي د افضلیت د هغه جماعت په لمانځه سره مختص دی چي په مسجد کي اداء کړل سي بلکه په کور و غیره کي اداء کړل سي د یو څو علماوو رایي خو داده چي دا فضیلت د مسجد په جماعت سره خاص دی نو د نورو بعضو علماوو قول دی چي دا فضیلت په عمومي توگه سره د هر جماعت د لمانځه لپاره دی که په مسجد کي ادا کونکی جماعت وي یاد مسجد څخه پرته په بل ځای کي وي .

د جماعت پر پرېښودو عذاب

﴿۹۸۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي

د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل : قسم په هغه ذات

نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ بِحَطَبٍ فَيُحْطَبُ ثُمَّ أَمُرَ بِالصَّلَاةِ فَيُؤَذَّنُ

چي د هغه په واک کي زما روح دی! ما اراده وکړل چي زه د اور لگولو حکم ورکړم او بیا د

لمانځه حکم ورکړم بیا د لمانځه آذان وسي

لَهَا ثُمَّ أَمُرَ رَجُلًا فَيُؤَمِّرُ النَّاسَ ثُمَّ أَخَالَفُ إِلَى رَجَالٍ . وَفِي رِوَايَةٍ لَا يَشْهَدُونَ

بیا یو امام وټاکم چي خلکو ته لمونځ ورکړي بیا زه هغه خلکو ته ورسم ، په یوه روایت کي دي

چي لمانځه (جماعت) ته نه حاضرېږي

الصَّلَاةَ فَأَحْرَقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ

او د هغوی کورونه و سوځم ، په هغه ذات دي مي قسم وي چي د هغه په واک کي زما روح ده که

په تاسو کي چا ته دا څرگنده سي

يَجِدُ عَرَقًا سَمِينًا أَوْ مِرْمَاتَيْنِ حَسَنَتَيْنِ لَشَهْدِ الْعِشَاءِ . رواه البخاري

ولسلم نحوه .

چي په جماعت کي غوړ او سور هلوکي یا د پسه یا غوا دوه نوکي تر لاسه کړي نو هغوی به د

ماخستن تر لمانځه پوري حاضر وي . بخاري او مسلم .

تغريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۲۵/۲، رقم: ۶۴۴، ومسلم ۴۵۱۱، رقم: ۲۵۱-۶۵۱.

د لغاتو حل: (عرقا): العرق هو العظم الذي عليه لحم: (هغه هډوکی چي غوښه ولري). (مرماتين): تشيية مرمأة وهي ظلف الشاة.

تشریح: ددې حديث څخه د جماعت د اهميت اندازه لگول کيږي چي کوم خلک د جماعت لپاره مسجد و ته نه راځي نو هغه خلکو ته په عذاب خداوندي کي د نيولو سزا په څومره مبالغه سره بيانېږي چي رسول الله ﷺ بذات خود دا اراده وکړل چي هغو خلکو ته چي په مسجد کي نه حاضرېږي سزا ورکړي د حديث شريف په اخر کي د داسي خلکو ذهني افتاب او د طبعي کمزوري خواته اشاره ده که هغوی ته دا معلومه سي چي په مسجد کي د دنيا څه حقير شئ هم حاصلېږي نو هغوی په لمانځه کي د شريکيدو لپاره به په زغاسته راځي خو د اخرت سعادت او د حق تعالی جل شانہ د قرب په رقم عظيم او غير قانوني د حول خواته د هغوی ميلان نه وي دا حديث په دې خبره دلالت کوي چي د امام لپاره دا جائز ده چي هغه د څه عذر په وجه څوک خپل قائم مقام جوړ کړي او خپله د يو خاص ضرورت په وجه ولاړ سي.

پوند به هم جماعت ته ځي

﴿۹۸۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ أَعْنَى فَقَالَ يَا

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو پوند سپړی (عبد الله بن ام مكتوم) د نبي کریم ﷺ په خدمت کي حاضر سو او عرض يې وکړ چي:

رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ لَيْسَ لِي قَائِدٌ يَقُودُنِي إِلَى الْمَسْجِدِ فَسَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

اې د الله رسول! جماعت ته د راوستلو زما څوک نسته بيا هغه د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُرَخِّصَ لَهُ فَيُصَلِّيَ فِي بَيْتِهِ فَرَخَّصَ لَهُ فَلَمَّا وَلَّى دَعَاهُ فَقَالَ

چي هغه ته په کور کي د لمانځه کولو اجازت ورکړي، رسول الله ﷺ اجازت ورکړ کله چي هغه روان سو نور رسول الله ﷺ بيا راوغوښتی او ورته وېي فرمايل:

هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأَجِبْ . رواه مسلم .

ايا ته د آذان آواز اورې؟ هغه عرض وکړ: هو، نور رسول الله ﷺ ورته وفرمايل ستا لپاره جماعت ته راتلل ضروري دي . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم: ۴۵۲/۱، رقم: ۲۵۵-۶۵۳.

تشریح : صحیحین په حدیث کي نقل دي چي کم وخت چي عتبان ابن مالک رحمة الله عليه د خپل ړوندوالي شکایت وکړ چي ددې په وجي زه د مسجد د حاضري څخه معذوره یم نو رسول الله ﷺ هغه ته ددې خبري اجازت ورکړ چي په خپل کور کي لمونځ وکړي ددې څخه دا معلومه سوه چي ناینا سړي ته د جماعت پریښولو اجازت دی خو څنگه چي ددې حدیث څخه معلومه سوه چي رسول الله ﷺ عبدالله ابن مکتوم رضی الله عنه ته د جماعت د پریښولو اجازت نه ورکړل د هغه وجه دا وه چي هغه د افضلو مهاجرینو څخه وو د هغه د شان سره دا لائقه خبره وه چي هغه پر اولي باندي عمل وکړي يعني په جماعت کي حاضر سي رسول الله ﷺ خو هغه ته مخکي اجازت ورکړه خو بیا وحي راتلو یا د اجتهاد بدلیدو په وجه رسول الله ﷺ اجازت واپس واخستله په دې حدیث کي د اذان د اوریدو وروسته په مسجد کي د حاضري ضرورت او د اهمیت کمال مبالغې سره بیان سوی دی .

په سخت یخ او باران کي جماعت

﴿۹۸۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ أَدْنَىٰ بِالصَّلَاةِ فِي لَيْلَةٍ ذَاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ ثُمَّ قَالَ أَلَا

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روایت دی چي هغه یوه یخه شپه چي هوا چلیدل د لمانځه آذان وکړې بیا د آذان وروسته یې وویل : خبردار!

صَلُّوا فِي الرَّحَالِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْمُرُ

په خپلو خپلو کورو کي لمونځ وکړي ، ددې وروسته یې وویل رسول الله ﷺ به په داسي وخت کي چي سخت یخ او باران به وو ، حکم به یې کوی

الْمُؤَذِّنُ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةٌ ذَاتُ بَرْدٍ وَمَطَرٍ يَقُولُ أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ . متفق عليه

مؤذن ته دا حکم ورکوی چي هغه په آذان کي دا هم ووايي چي آگاه سئ په خپلو خپلو کورو کي لمونځ وکړي . بخاري او مسلم .

تغریح : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۱۲/۲ ، رقم : ۶۳۲ و مسلم ۴۸۴۱ ، رقم : ۲۲-۶۹۷ .

تشریح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چي په سخت یخ او باران کي هم جماعت پریښودل عذر دی په داسي وختونو کي د جماعت په پریښودو سره په خپل کور کي لمونځ کیدای سي .
ابن همام رحمه الله د امام ابو یوسف رحمه الله دا قول نقل کوي چي ما د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله څخه پوښتنه وکړل چي د خټو وغیره په حالت کي د جماعت لپاره ستاسو څه حکم دی ؟ نو

هغوی و فرمایل چي جماعت پريښودل زما خوښ نه دی .
د لمانځه مخکي ډوډۍ خوړل

﴿۹۸۹﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وُضِعَ عَشَاءُ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ و فرمایل : هر کله چي تاسو ته د شپې ډوډۍ کښېښودل سي

أَحَدِكُمْ وَأُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَأَبْدُوْا بِالْعَشَاءِ وَلَا يَعْجَلْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ وَكَانَ

او د لمانځه اقامت و سي نو اول ډوډۍ و خورئ او د ډوډۍ په خوړلو کي تلوار مه کوئ او په اطمینان سره د ډوډۍ څخه فارغ سئ ،

ابْنُ عُمَرَ يُوضَعُ لَهُ الطَّعَامُ وَتُقَامُ الصَّلَاةُ فَلَا يَأْتِيهَا حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ وَإِنَّهُ لَيَسْمَعُ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ . متفق عليه

د ابن عمر رضي الله عنه مخته به د شپې ډوډۍ کښېښودل سول او لمونځ به پيل سو نو تر څو چي ډوډۍ به يې نه وه خوړلې لمانځه ته به نه تلي حال دا چي د امام قرائت به يې اوریدي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۵۹۱۲ ، رقم : ۶۷۳ و مسلم ۳۹۲۱۱ ، رقم : ۵۵۹ - ۶۶ .

تشریح : څرگنده ده چي دا حکم په هغه صورت کي دی کله چي لمونځ کونکی وږی وي او پوهیږي که د لوږي په حالت کي لمونځ وکړم نو خیال به مي د ډوډۍ خواته وي او لمونځ به په اطمینان او سکون سره ادا نه کړاي سم نو د هغه لپاره دا غوره ده چي مخکي ډوډۍ و خوري او د هغه وروسته لمونځ وکړي په دې شرط چي په وخت کي پراخي هم وي يعني د ویره وخت وي چي هغه د ډوډۍ د فارغه کېدو وروسته په اطمینان سره لمونځ کولای سي .
د تشاو ډکو بولو د حاجت پړ وخت لمونځ

﴿۹۹۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

لَا صَلَاةَ بِحَضْرَةِ الطَّعَامِ وَلَا هُوَ يُدَافِعُهُ الْأَخْبَثَانِ . رواه مسلم

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چي د ډوډۍ د حاضرېدو پړ وخت پوره لمونځ نه کیږي او نه هغه وخت چي دوه نجاسته زور وکړي (يعني تشي

او ڏکي بولي راسي). مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۹۳/۱، رقم: ۶۷-۵۶۰.

تشریح: مطلب دادی که دیو سړی مخ ته ډوډی راسي یا هغه ته د تشویا ډکو بولو ضرورت وي نو هغه ته په دغه وخت کي لمونځ کول نه دی پکار، ددې شيانو وروسته دي خپل لمونځ وکړي.

علامه نووي رحمه الله عليه فرمايي: کله چي د چا مخ ته ډوډی راسي او ډوډی ته د هغه خواهش هم وي یا د تشو او ډکو بولو تقاضا وي نو په داسي صورت کي هغه ته لمونځ کول مکروه دی او باد او قی هم په دې حکم کي شامل دی يعني په دغه وخت کي دي لمونځ نه کوي ځکه چي د هغه په وجه په لمانځه کي د قلب حضوري او خشوع او خضوع نه پاته کيږي چي د هغه په وجه لمونځ په کامله توگه سره نه ادا کيږي خو په دې ټولو صورتو کي د وخت د وسعت شرط دی که وخت تنگ وي نو په هر صورت کي لمونځ کول پکار دی.

د اقامت وروسته يوازي فرض لمونځ کول پکار دی

﴿۹۹۱﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْكُتُوبَةُ. رواه مسلم

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل: هر کله چي اقامت وسي نو د فرض لمانځه پرته بل لمونځ نه دی پکار. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۴۹۳/۱، رقم: ۶۳-۷۱۰.

تشریح: ددې حديث څخه دا معلومه سول چي د مؤذن د اقامت ويلو وروسته د سهار سنت هم نه دي کول پکار بلکه د امام سره په فرض لمانځه کي گډيدل پکار دي د امام شافعي رحمه الله عليه دا مذهب دی خو امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله عليه فرمايي که د سهار د سنت کولو وروسته د فرضو د يوه رکعت تهرېدو يقين هم وي نو سنت دي وکړي د هغه وروسته دي په جماعت کي حاضر سي چي د سنتو ثواب هم دلاسه ولاړ نه سي او د جماعت ثواب هم حاصل کړي ليکن په دې وخت کي سنت د صف څخه جلا کول پکار دي هو که په سنت کولو کي د فرض د لمانځه دواړو رکعتو د تيريدو بيره وي نو په دې صورت کي دي سنت پرېږدي.

ابن مالک رحمته الله عليه فرمايي په دې حديث کي چي کوم حکم ذکر سوئ دی د سهار سنت د هغه

څخه مستثني دی ځکه چې د رسول الله ﷺ ارشاد مبارک دی *صلوها طردتکم الخیل) د سهار سنت خامخا کوی که څه هم لښکر مو شري ددې څخه دا معلومه سوه چې د سهار د سنتو لويي تاکيد دی هغه پرېښودل نه دي پکار . علامه ابن همام رحمه الله عليه فرمايي د سهار سنت په ټولو سنتو کي زيات اهم او قوي دې چې د حسن رحمه الله عليه د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه څخه دا روايت دی چې د سهار سنت بلا عذره په ناستي سره کول جائز نه دي .

ښځو ته د جماعت تللو اجازه

﴿۹۹۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَأْذَنْتِ امْرَأَةٌ أَحَدَكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلَا يَنْعَنَّهَا. متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چې په تاسو کي د يو چا ښځه جماعت ته د تلو اجازه و غواړي نو تاسو يې مه منعه کوئ . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۳۳۷/۹، رقم: ۵۲۳۸، ومسلم: ۳۲۶۱/۱، رقم: ۴۴۲-۱۳۴.

تشریح: امام نووي رحمه الله عليه فرمايلي دي چې دا نهی پر کراهيت تنزيهي باندي محمول ده او حضرت مظهر رحمه الله عليه فرمايي چې دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چې د ښځو دپاره مسجد ته تلل جائز دي ليکن په موجوده زمانه کي د فتنې د پيري د ښځو مسجد ته تلل مکروه دي ددې موييد د بخاري او مسلم روايت دی چې بي بي عائشه رضي الله عنها فرمايي که رسول الله ﷺ دا شی وويني کوم چې ښځو پيدا کړی دی نو بيشکه رسول الله ﷺ دا ښځي مسجد ته د تلو څخه منعه کوي څنگرکه چې د بني اسرائيلو ښځي منعه کړل سوي دي او د ابن مسعود رضي الله عنه په باره کي نقل سوي دي چې هغوی ښځي مسجد ته د تللو څخه منعه کړې خو سپين سرو ښځو ته يې اجازت ورکړل هغه هم په زړو کالو کي .

ددې خلاصه داده که سپين سري ښځي بېله ځان جوړولو او خوشبويي لگولو مسجد ته تلل غواړي نو د هغوی لپاره تريو حده پوري اجازه ده خو ځوانو ښځو ته مسجد ته د تللو قطعاً اجازت نسته يا دا چې په هغه زمانه کي به ښځي مسجد ته په دې وجه تللې چې ديني احکام او مسائل زده کړي ليکن اوس خو ددې هم حاجت نسته ځکه چې ديني مسائل او احکام دومره مشهور او واضح سوي دي چې په کور کي ناستي ښځي يې هم په آساني سره زده کولای سي .

بنهي دي په خوشبويي لگولو سره مسجد ته نه ځي

﴿۹۹۳﴾: وَعَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَتْ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا شَهِدْتَ احْدَاكُنَّ الْمَسْجِدَ فَلَا تَمَسَّ طِيبًا. رواه مسلم

د حضرت زينب رضي الله عنها څخه روايت دی چې موږ ته رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په تاسو کي چي څوک جماعت ته ځي نو خوشبويي دي نه لگوي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۲۸۱۱، رقم: ۱۴۲-۴۴۳.

﴿۹۹۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّمَا امْرَأَةٍ أَصَابَتْ بِخُورٍ فَلَا تَشْهَدْ مَعَنَا الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ. رواه مسلم

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: کومه ښځه چي بخور (خوشبويي) ولگوي نو هغه دي زموږ سره د ماخستن په لمانځه کي گډون نه کوي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم: ۳۲۸۱۱، رقم: ۱۴۳-۴۴۴.

تشریح: د خوشبودار شي بوی اخیستو ته بخور وايي که بل څه، په دې حديث کي په خاصه توگه د ماخستن د وخت ذکر ځکه سوی دی چي دا د تيارې وخت دی په دې کي د فتنې او شر پيدا کيدو زياته بیره وي همداسي خو په پورته حديث کي تیر سوي دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم مطلقا په خوشبويي لگولو سره بنهي د مسجد څخه منعه کولې.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د ښځو لپاره کورونه غوره دی

﴿۹۹۵﴾: عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَنْعُوا نِسَاءَكُمْ الْمَسَاجِدَ وَبُيُوتَهُنَّ خَيْرٌ لَّهُنَّ. رواه أبو داود.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: تاسو خپلي ښځي جماعت

ته د تلو څخه مه منعه کوي مگر بيا هم د هغوی لپاره د هغوی کورونه غوره دي . ابوداؤد .

تخريج: سنن ابی داؤد: ۳۸۲۱، رقم: ۵۶۷.

د ښځې لمونځ چيري غوره دي ؟

﴿۹۹۶﴾: وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةُ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمايل :

الْمَرْأَةُ فِي بَيْتِهَا أَفْضَلُ مِّنْ صَلَاتِهَا فِي حُجْرَتِهَا وَصَلَاتِهَا فِي مَخْدَعِهَا أَفْضَلُ مِّنْ صَلَاتِهَا فِي بَيْتِهَا . رواه أبو داود

د ښځې په کور کي دننه لمونځ د غولي د لمانځه څخه غوره دی او د ښځې په خونه کي لمونځ د سرای څخه غوره دی . ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد: ۳۸۳۱، رقم: ۵۷۰.

تشریح: ددې حديث مطلب دادی چي ښځه څومره پټه او په پرده کي وي د هغې لپاره هغومره افضل دي ځکه چي د هغې ټول دار و مدار پر پرده دی همدا وجه ده چي د ښځو په باره کي ويل سوي دي چي نعم الصهر القبر يعني ښه خسرگنۍ قبر دی، په هر حال ددې څخه دا معلومه سوه چي د ښځو لپاره په لمانځه کولو کي چي پرده څومره زیاته وي هغومره بهتره ده .

﴿۹۹۷﴾: وَعَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ إِنِّي سَمِعْتُ حَبِيبَ أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د ابوالقاسم صلي الله عليه وسلم څخه اوریدلي دي

يَقُولُ لَا تُقْبَلُ صَلَاةُ امْرَأَةٍ تَطِيبَتْ لِلْمَسْجِدِ حَتَّى تَغْتَسِلَ غُسْلَهَا مِنَ الْجَنَابَةِ . رواه أبو داود وروى أحمد والنسائي نحوه .

چي فرمايل يې: کومه ښځه چي مسجد ته ولاړه سي او خوشبويي ولگوي نو د هغې لمونځ نه قبلېږي تر دې چي د خوشبويي لگولو څخه وروسته هغه په ښه ډول غسل وکړي داسي غسل لکه څرنگه چي د ناپاکي لپاره کيږي . ابوداؤد ، احمد او نسائي

تخریج: سنن ابی داؤد: ۴۰۱۱۴، رقم: ۴۱۷۴، والامام احمد في مسنده ۲۴۶۱۲، ۲۹۷، ۳۶۵، ۴۴۴، ۴۶۱، والنسائي: ۱۵۳۸، ۱۵۴، رقم: ۵۱۴۲.

تشریح: په دې حديث کي نور هم په سختۍ سره منعه سوې ده چي هېڅ ښځه دي په خوشبويې لگولو سره مسجد ته د تللو قصد نه کوي تردې که چا خوشبويې لگولې وي نو هغې ته پکار ده چي مسجد ته د تللو په وخت کي غسل وکړي يعنې که هغې پر پوره بدن خوشبويې لگولې وي نو ټول بدن دي په اوبو سره پريولي چي د بدن څخه يې خوشبو ولاړه سي او که د بدن پر يوه خاصه برخه يې خوشبويې لگولې وي نو يوازي هغه برخه دي پريولي نو په دې صورت کي هغه جامې دي بدلي کړي.

خوشبويې لگول د بدن پريول او د جامو بدلول دا په هغه صورت کي دی کله چي مسجد ته د راتللو اراده وکړي او که مسجد ته د تللو اراده نه وي بلکه په کور کي لمونځ کوي نو بيا په دغه حکم عمل کول ضرري نه دی. ابن مالک رحمه الله عليه فرمايي چي دا حکم په خوشبويې لگولو سره مسجد ته د راتلونکو ښځو د زجر د مبالغې په توگه دی ځکه چي په دې صورت کي فتنه او شرزيات پيدا کيږي او د معطرو ښځو خوا ته د خلکو عبور د يرزيات وي.

د ښځي خوشبويي لگول

﴿۹۹۸﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ عَيْنٍ

د حضرت ابو موسى رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هر ه سترگه

زَانِيَةٌ وَإِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا اسْتَعْطَرَتْ فَمَرَّتْ بِالْمَجْلِسِ فَهِيَ كَذَّاءٌ وَكَذَّاءٌ يَعْنِي زَانِيَةٌ. رواه الترمذي ولأبي داود والنسائي نحوه.

زنا کونکې ده هر کله چي هغه پردی ښځي ته د شهوت په نظر وگوري او کومه ښځه چي خوشبويي و لگوي او دنارينو پر مجلس تيره سي هغه داسي او داسي ده يعنې زنا کاره ده. ترمذي، ابوداؤد او نسائي.

تخریج: سنن ابی داؤد ۴۰۰۱۴، رقم: ۴۱۷۳، والترمذي ۹۸۱۵، رقم: ۲۷۸۶، والنسائي: ۱۵۳۸، رقم: ۵۱۴۱.

تشریح: کومي ښځي چي په خوشبويې لگولو سره د خلکو په مجلس کي ځان جوړ کړي نو هغه زنا کاره ده ځکه چي هغې په خوشبويې وهلو سره پرديو خلکو ته ددې خبري ترغيب ورکوي چي

هغوی دې ته وگوري نو هغوی د سترگو په زنا کي اخته سوه او دا ښځه د هغه فتنې خپله باعش جوړه سوه ځکه نو لکه دې چي زنا وکړل.

د سهار او ماخستن د لمنځو فضيلت

﴿۹۹۹﴾: وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ صَلَّى بِنَارِ سُورٍ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا

د حضرت أبي بن كعب رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ يوه ورځ مودته د سهار لمنځ راځي

الصُّبْحِ فَلَمَّا سَلَّمَ قَالَ أَشَاهِدُ فُلَانٌ؟ قَالُوا لَا قَالَ أَشَاهِدُ فُلَانٌ؟ قَالُوا لَا

کله چي يې سلام وگرځوی نو پوښتنه يې وکړه ايا فلانی سړی حاضر دی، اصحابو وويل: نه، وه يې فرمايل: ايا فلان سړی حاضر دی؟ اصحابو وويل: نه،

قَالَ إِنَّ هَاتَيْنِ الصَّلَاتَيْنِ أَثْقَلُ الصَّلَوَاتِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ وَلَوْ تَعْلَمُونَ مَا

رسول الله ﷺ و فرمايل: دا دوه لمنځونه يعني د ماخستن او سهار لمنځونه پر منافقانو تر ټولو لمنځو بوج وي که تاسو ته د دې دواړو لمنځو ثواب معلوم سي

فِيهِمَا لَا تَعْتَبُرُهَا وَلَوْ حَبَوَّا عَلَى الرُّكْبِ وَإِنَّ الصَّفَّ الْأَوَّلَ عَلَى مِثْلِ صَفِّ

نو تاسو به په منډه بلکه پر گونډو راځئ، د لمانځه لومړی صف د ملائکو د صف په ډول دی

الْمَلَائِكَةِ وَلَوْ عَلِمْتُمْ مَا فَضِيلَتُهُ لَابْتَدَرْتُمُوهُ وَإِنَّ صَلَاةَ الرَّجُلِ مَعَ الرَّجُلِ

که تاسو ته د لومړي صف فضيلت څرگند سي نو تاسو به ورته ژرد رارسيدو هڅه کوئ، د سړي لمنځ د سړي سره

أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ وَحْدَهُ وَصَلَاتُهُ مَعَ الرَّجُلَيْنِ أَزْكَى مِنْ صَلَاتِهِ مَعَ الرَّجُلِ وَمَا

تر يوازي لمانځه غوره دی او د دوو خلکو لمنځ تر يوه غوره دی او څومره چي

كَثُرَ فَهُوَ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ. رواه أبو داود والنسائي.

خلک زيات وي د الله تعالی خوښ وي. ابوداؤد، نسائي.

تخريج: سنن ابی داؤد: ۳۷۵-۳۷۶، رقم: ۵۵۴ والنسائي ۱۰۴۲-۱۰۵، رقم: ۸۴۳.

تشریح : د منافق هر کار پر ریا باندي مبني وي او د هغه هر عبادت د ځان بنووني لپاره وي د سهار او ماخستن څخه پرته د نورو لمونځونو څخه خو پر منافقانو باندي مشکل نه وي ځکه چې په دې لمونځونو کي نه يوازې دا چې زياته سستي هم نه وي بلکه ریا او ځان بنوونه هم ښه کيږي په خلاف ددې چې د سهار او ماخستن لمونځ څرنگه چې زيات تکليفي وي او سستي هم وي او بيا چې د ریا او ځان بنووني موقع هم زياته نه وي ځکه چې دا دواړه لمونځونه پر منافقانو ډیر سخت وي، دې خواته په حديث کي اشاره سوې ده او ددې وروسته ددې دواړو لمونځونو فضليت ښکاره سوی دی چې مخلص او صادق مسلمانان ددغه لمونځونو د سعادت څخه په هيڅ وجه محروم نه سي .

په جماعت سره لمونځ کولو باندي شيطان نه غالب کيږي

﴿۱۰۰۰﴾: وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ

د حضرت ابودرداء رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

ثَلَاثَةٌ فِي قَرْيَةٍ وَلَا بَدْوٍ لَا تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلَاةُ إِلَّا قَدْ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ

په کوم کلي يا ځنگل کي چې درې خلک وي او هغوی په جماعت سره لمونځ نه کوي نو شيطان پر هغوی غالب کيږي

فَعَلَيْكَ بِالْجَمَاعَةِ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الذُّبُّ الْقَاصِيَةَ . رواه أحمد وأبو داود والنسائي

نو تاسو جماعت ضرور وگڼئ ځکه چې يوازې مېړه د شرمښ خوراک سي . احمد .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۱۹۶۱۵، وابوداؤد ۳۷۱۱۱، رقم: ۵۴۷ والنسائي ۱۰۶۱۲، رقم: ۸۴۶.

تشریح : په اجتماعيت کي فلاح او کاميابي ده او په انفراديت کي تاوان او ناکامي، اسلام خپل تابع خلکو ته د اجتماعيت تعليم په ډير اهميت سره ورکوي او ددې خبري تاکيد کوي که خپل قومي او ملي شان او شوکت برقرار وساتل سي او خپل امتيازي حيثيت په پوره طاقت سره په دنيا باندي منلی وي نو د اجتماعيت د لاري څخه هيڅکله مه اوږئ همدا وجه ده چې د اسلام اکثره عبادتونه د اجتماعيت د شان حامل دی .

دا خود دنيا ليدل سوې خبره ده چې کوم سړی يواځي وي نه خود هغه څه حيثيت او وقعت وي او نه د هغه په څه خبره کي طاقت وي هر کله چې څوک غواړي نو په ډيره اساني سره پر هغه

واک تر لاسه کولای سي مگر کوم خلک چي په اجتماعيت سره اوسي نه دا چي د هغوی په هره خبره کي وزن وي بلکه د هغوی د قوت څخه ټول خلک مرغوب وي دا حالت د شيطان وي چي پريوازي مسلمان باندې د هغه ډیر ژر اثر کيږي خو ددې پر خلاف د مسلمانانو پر هېڅ جماعت باندې د هغه د مکر او فريب جادو نه چلېږي.

په دې حديث کي دا بنودل سوي دي چي که په يوې ابادي يا په يو ځنگل کي درې خلک هم اوسي او هغوی د لمانځه لپاره جماعت نه ودروي يعني داسي به که خپل انفراديت ته د اجتماعيت رنگ ور نه کي نو شيطان پر هغوی غالب کيږي او ددې مثال ورکړل سوی دی چي څنگه يو شرمونښ د بزو پر يوې رمې باندې حمله وکړي خو هر کله چي بزه د رمې څخه د جلا کيدو په وخت يوازي پاته سي نو شرمونښ پر هغه حمله وکړي او هغه خپل خورک جوړ کړي.

بېله عذره د جماعت پر پښوونکي لمونځ نه صحيح کيږي

﴿۱۰۰۱﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم څوک چي

سَمِعَ الْمُتَنَادِيَ فَلَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ اتِّبَاعِهِ عَذْرٌ قَالُوا وَمَا الْعَذْرُ؟ قَالَ خَوْفٌ أَوْ

د مؤذن آذان واوري نو هغه دي د مؤذن د پيروي څخه پرته ديو عذر څخه نه منعه کيږي، صحابه کرامو پوښتنه وکړه چي عذر څه شي دی؟ رسول الله ﷺ وفرمايل : بیره او

مَرَضٌ لَمْ تُقْبَلْ مِنْهُ الصَّلَاةُ الَّتِي صَلَّى . رواه أبو داود والدارقطني .

ناروغي، بېله جماعته لمونځ نه قبلېږي. ابوداؤد او دارقطني.

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۷۳/۱ - ۳۷۴، رقم: ۵۵۱، والدارقطني ۴۲۰/۱ - ۴۲۱، رقم: ۶.

تشریح: ابن عباس رضي الله عنه دا حديث بيانوی چي خلکو په خپل منځ کي پوښتنه وکړه چي هغه څه عذر دی چي سړی د جماعت د پريښودو څخه منعه کوي؟ ابن عباس رضي الله عنه ورته وويل چي بیره که د دښمن څخه د سر بیره وي يا د مال او يا د عزت، ابن مالک رحمته الله عليه د بيړي په وضاحت کولو سره وفرمايل چي بیره که د چا د ظلم ښکا کولو يا پورورې وي او دی د هغه پور د ادا کولو قادر نه وي ددې عذرونو څخه پرته ددې مخکي پاته عذر درک سوی دی مثلاً سخت يخ او باران وي يا دودۍ مخ ته راسي يا د استنجاء حاجت او ضرورت وي دا ټول شيان د جماعت د پريښولو په حق

کي معقول عذرونه دي همداسي ناجوري هم عذر دی خو داسي ناجوري چي د هغه په وجه مسجد ته رسيدل ممکن نه وي په هر حال ددې حديث حاصل دادی چي کم سړی د موذن اذان واورې او بيا د موذن تابعداري ونه کړي يعني په جماعت کي بلا عذره شریک نه سي نو د هغه لمونځ نه قبلېږي هو که یو سړی د څه عذر په وجه په جماعت کي گډونه ونه کړاي سي نو د هغه لمونځ قبلېږي خو په دومره خبره باندي پوه سئ چي دلته د قبلیدو مطلب دا نه دی چي د هغه لمونځ به د سره نه سي ادا بلکه ددې څخه مراد دی چي د هغه د ذمې څخه د لمانځه فرضيت خو به ساقط کېږي خو هغه ته د لمانځه ثواب نه حاصلېږي يا همداسي که یو سړی پر حرام مال باندي حج وکړي نو د هغه د ذمې څخه فرض استه کېږي هو هغه ته ثواب نه حاصلېږي د علماء په دې خبره اتفاق دی چي دې حديث او ددې څخه مخکي حديث پيش نظر هيڅ سړي ته قصدا د جماعت پرېښولو مطلقا اجازت نسته .

د قضاء حاجت وروسته لمونځ

﴿۱۰۰۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالله بن ارقم رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه واوريدل

وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَوَجَدَ أَحَدُكُمْ الْخَلَاءَ فَلْيَبْدَأْ بِالْخَلَاءِ .

رواه الترمذي وروی مالک وأبو داود والنسائي نحوه .

چي فرمايلي يې : : که اقامت وويل سي د لمانځه لپاره او په تاسو کي يو چاته د تشوي يا ډکو بولو حاجت سي نو اول دي بولي وکړي . ترمذي ، مالک ، ابوداؤد او نسائي .

تخريج : الامام مالک في الموطأ ۱۵۹/۱ ، رقم : ۴۹ . وابوداؤد : ۶۸/۱ ، رقم : ۸۸ . والترمذي ۲۶۲/۱ ، رقم : ۱۴۲ والنسائي : ۱۱۰/۲ - ۱۱۱ ، رقم : ۸۵۱ .

درې منعه شيان

﴿۱۰۰۳﴾: وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثٌ

د حضرت ثوبان رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : درې شيان دي چي

لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَفْعَلَهُنَّ لَا يُؤْمِنَنَّ رَجُلٌ قَوْمًا فَيَخْصُ نَفْسَهُ بِالِدُّعَاءِ

د هغو کول هیچاته جائزه دي ۱: دا چي یو شوک د مسجد امام وي او په دعاء کي هغه خپل
ځان خاص کړي

دُونَهُمْ فَإِنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ خَانَهُمْ . وَلَا يَنْظُرُ فِي قَعْرِ بَيْتٍ قَبْلَ أَنْ

او جماعت پرېږدي که هغه داسي وکړل نو د جماعت خیانت یې وکړ ۲: دا چي د چاکورته
وگوري مخکي تردې چي

يَسْتَأْذِنَ فَإِنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ خَانَهُمْ وَلَا يُصَلِّ وَهُوَ حَقْنٌ حَتَّى يَتَخَفَّفَ .

رواه أبو داود وللمزمذني نحوه .

اجازه وغواړي، که هغه داسي وکړل نو خیانت یې وکړ ۳: دا چي په داسي حالت کي دي لمونځ
نه کوي چي تشي یا ډکي بولي یې بندي کړي وي تردې چي د هغه څخه فارغ نه سي او سپک
سي . ابوداؤد، ترمذي .

تخريج : سنن ابی داؤد ۶۹۱۱-۷۰، رقم: ۹۰، و الترمذي ۱۸۹۱۲، رقم: ۳۵۷ .

د خوراک په وجه په لمانځه کي د زند څخه منعه

﴿۱۰۰۴﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَوَخَّزُوا

الصَّلَاةَ لَطَعَامٍ وَلَا لَغَيْرِهِ . رواه في شرح السنة .

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم وفرمایل : د خوراک یا بل څه کار له کبله
په لمانځه کي زنده مه کوئ . (دا حکم د تنگ وخت لپاره دی) . شرح السنة

تخريج : البغوي في شرح السنة ۳۵۷\۳، رقم: ۸۰۰ .

تشریح : ددې څخه مخکي په شپږم حدیث کي تیر سوي دي د هغه څخه دا معلومه سوه چي هر
کله چي ډوډی راسي نو مخکي ډوډی خوړل پکار دي او د هغه وروسته دي لمونځ وکړل سي او
دا فرمایل سوي دي چي د ډوډی وغیره په خاطر لمونځ مه ځنډوئ په دې دواړو حدیثونو کي
اختلاف راځي ځکه پوه سئ چي حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د ډوډی خوړلو په صورت
کي د لمانځه د وخت د ختمیدو بیرته وي نو بیا حکم دی چي لمونځ دي نه ځنډوي .

او په حدیث نمبر شپږم کي تعلق په دې صورت سره دی هر کله چي په وخت کي پراخي وي

او ډوډی مخ ته راسي او د هغه د خوړلو خواش هم وي نو په داسي صورت کي به دا حکم وي چي مخکي دي ډوډي وځوري د هغه وروسته دي لمونځ وکړي په دې شرح سره په دواړو حديثونو کي هيڅ اختلاف پاته نه سو .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د جماعت ټينگار

﴿۱۰۰۵﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ لَقَدْ رَأَيْتُنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنِ الصَّلَاةِ

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ ليدلي دي چي د لمانځه څخه به نه وروسته کېدی

إِلَّا مُنَافِقٌ قَدْ عُلِمَ نِفَاقُهُ أَوْ مَرِيضٌ إِنْ كَانَ الْمَرِيضُ لَيْسَ شَيْ بَيْنَ رَجُلَيْنِ

مگر منافق چي د هغه نفاق به څرگند وو يا ناروغ او هغه ناروغ به هم جماعت ته راتلی چي د دوو خلکو په تکیه به تلی ،

حَتَّى يَأْتِيَ الصَّلَاةَ وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَنَا سُنَنَ الْهُدَى

ابن مسعود وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم موږ ته د هدايت لاري وښودلې

وَأَنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى الصَّلَاةُ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي يُؤَدَّنُ فِيهِ وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ

او په هغو طريقو کي يوه طريقه لمونځ دی چي هغه په جماعت سره وکړل سي په کوم کي چي آذان کيږي ، په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي ابن مسعود رضي الله عنه وويل :

مَنْ سَرَهُ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ غَدًا مُسْلِمًا فَلْيَحَافِظْ عَلَى هَذِهِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ

د کوم چا چي دا خبره خوښه وي چي هغه دي د يو پوره مسلمان په حيث سبا د الله تعالى سره ملاقات وکړي نو هغه ته پکار دي چي ددې پنځو لمنځو پابندي وکړي

حَيْثُ يَنَادِي بِهِنَ فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ صلى الله عليه وسلم سُنَنَ الْهُدَى وَإِنَّهُنَّ مِنْ

او هلته يې په جماعت سره ادا کړي په کوم ځای کي چي آذان کيږي او دا چي الله تعالی ستاسود

نبي ﷺ لپاره د هدايت لاري ټاکلي دي او دا المنحونه

سُنَنِ الْهُدَى وَلَوْ أَنَّكُمْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ

د هغه هدايت د طريقو څخه دي او که تاسو د وروسته پاته کيدونکو په ډول په کورو کې لمونځ کوئ

لَتَرْكُتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ وَلَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ وَمَا مِنْ رَجُلٍ

نو تاسو به د خپل نبي ﷺ د سنت څخه بېگانه او همراهِ سئ او کوم څوک چې په تاسو کې

يَتَطَهَّرُ فَيُحْسِنُ الظُّهُورَ ثُمَّ يَعْبُدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ إِلَّا كَتَبَ

پاکي تر لاسه کړي يعني په ښه ډول اودس وکړي بيا دي په مسجدونو کې يوه مسجد ته د تلو

اراده وکړي چې په هغه کې په جماعت سره لمونځ کيږي نو د هغه لپاره به ليکلي

اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةٌ وَيَرْفَعُهُ بِهَا دَرَجَةً وَيَحُطُّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةٌ

الله ﷻ د هر قدم په بدله کې يوه نیکي او يوه درجه به لوړيږي او يوه بدې به ليري کيږي

وَلَقَدْ رَأَيْنَا وَمَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُنَافِقٌ مَعْلُومُ النِّفَاقِ وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ

او موږ ليدلي دي چې په جماعت سره د لمانځه څخه يوازي هغه سړي وروسته کيږي چې منافق

وي او د هغه نفاق ټولو ته څرگند وي او په هغه زمانه کې داسې سړی هم وو

يُؤْتَى بِهِ يَهَادَى بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ . رواه مسلم

چې دوو خلکو به نيولی جماعت ته راوستی او هغه به په صف کې ودرول سو . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم : ۴۵۳/۱ ، رقم : ۲۵۶ - ۶۵۴ .

تشریح : سنن الهدی (د هدايت طريقې) هغه طريقو او لارو ته ويل سوي دي چې پر هغه عمل کول د هدايت موجب او د حق تعالی او د هغه د رضا باعث وي .

د رسول الله ﷺ د کارونو ډولونه

د رسول الله ﷺ د کارو دوه ډوله وه يو ډول افعال خو هغه وه چې رسول الله ﷺ د عبادت په طريقه کول او دوهم قسم افعال هغه وه چې رسول الله ﷺ به د عادت په طريقه کول کم افعال چې به يې د عادت په توگه کول هغه ته سنن زائد ويل کيدای سي او کم کارونه چې به يې د عبادت په

تو که کول هغه ته د سنن هداي په نامه ويل کيږي. بيا د سنن هداي دوه قسمونه دي اول سنن موکده دوهم سنن غير موکده، سنن موکده د رسول الله ﷺ هغه کارونه دي چي رسول الله ﷺ هميشه کړي دي او خلکو ته يې د هغه کارو تاکيد فرمايلي دي.

سنن غير موکده هغه کارونه دي چي نه خو رسول الله ﷺ هميشه کړي دي او نه يې په هغه د عمل کولو لپاره نورو خلکو ته ويلي دي.

په دې حديث کي چي د کومو سنتو يعني سنن هداي ذکر سوی دی د هغه څخه مراد سنن موکده دي، کوم حضرات چي جماعت واجب گرځوي دا تعريف د هغوی نقطه نظر هم خلاف نه دی ځکه چي واجب هم د سننو هداي په تعريف کي داخل دی.

احمد رحمه الله عليه او طبراني رحمه الله عليه د رسول الله ﷺ دا روايت نقل کړی دی رسول الله ﷺ وفرمايل ظلم پوره ظلم د کفر او انفاق حامل هغه سړی دی چي د الله ﷻ خواته د بلونکي بلنه اوري چي د مسجد خواته د لمانځه لپاره شريکيږي خو هغه سړي جواب نه ورکړ يعني مسجد ته په رسيدو سره يې جماعت نه وکړ ددې روايت په رڼا کي معلومه سوه چي ددې خلکو په باره کي د رسول الله ﷺ دا سخت ترين وعيد دی. (کما يصلي هذا المختلف في بيته) څنگه چي دا وروسته پاته کيدونکی سړی په خپل کور کي لمونځ کوي په څرگنده معلوميږي چي دا څوک خاص سړی وو چي په جماعت کي نه شريکيدلو ابن مسعود رضي الله عنه هغه خواته په اشاره کولو سره وفرمايل چي څنگه داسې د جماعت د سعادت څخه ځان محروم کړي همداسي که تاسو خلک هم په کور کي لمونځ کول شروع کړی نو پوه سئ چي د هغه سړي په ډول ستاسو دا فعل به د رسول الله ﷺ د سنتو د پرېښودو برابر وي او څرگنده ده چي پرېښودونکی سړی د ضلالت او گمراهي په کنده کي لويږي.

د جماعت پرېښودل سخته گناه ده

﴿١٠٠٦﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْلَا مَا فِي الْبُيُوتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالذُّرِّيَّةِ أَقْبَتُ صَلَاةَ الْعِشَاءِ وَأَمَرْتُ فِتْيَانِي يُحَرِّقُونَ مَا فِي الْبُيُوتِ بِالنَّارِ. رواه أحمد.

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي نبي کریم ﷺ وفرمايل: که په کورونو کي ښځي او ماشومان نه وای نو ما به د ماخستن لمونځ قائموی او خپلو زلمو ته به مي حکم ورکړی وای چي

د هغوی کورونو ته اور ولگوي. احمد.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۳۶۷/۲،

تشریح: ددې ارشاد مطلب دادی چې د بنځو او کوچنیانو لپاره په جماعت سره لمونځ کول نه دی واجب ځکه چې د هغوی د ساتلو خیال ضروري دی چې دا بې پامه د نورو په سزا کې تکلیف نه سي او که بنځي او کوچنیان په کورونو کې نه وي نو د ماخستن د لمانځه په قائلولو به مې حکم ورکړی وای، او صحابه ته به مو ویلي وای چې کوم خلک په مسجد کې نه دي حاضر سوي هغوی او د هغوی د کور اسباب په اور کې وسوځئ چې هغوی ته دا احساس وسي چې د جماعت پرېښولو څه سزا ده.

ددې څخه معلومه سوه چې جماعت پرېښودو والا سخت گناه کار کېږي چې رسول الله ﷺ د هغه د سوځولو قصد و فرمایه.

د اذان وروسته تر لمانځه مخکې د مسجد څخه وتل

﴿۱۰۰۷﴾: وَعَنْهُ قَالَ أَمَرْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ فَنُودِيَ بِالصَّلَاةِ فَلَا يَخْرُجُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُصَلِّيَ. رواه أحمد.

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ موږ ته حکم راکړی دی چې هر کله تاسو په مسجد کې یاست او د لمانځه لپاره اذان وسي نو تاسو تر هغه وخته د مسجد څخه مه وځي ترڅو پوري چې لمونځ ونه کړئ. احمد

تخریج: الامام احمد في مسنده: ۵۳۷/۲.

تشریح: د حنفیه علماؤ په نزد د اذان وروسته د نه وتلو دا حکم د هغه سړي لپاره دی چې د بل جماعت منتظم وي یعنې که یو سړی د بل مسجد امام وي نو د اذان وروسته د مسجد څخه وتلای سي او که یو سړی د مسجد امام نه وي یا په وتلو سره یې دوهم وارد راتلو اراده نه وي نو هغه ته په اذان اوریدو سره د مسجد څخه وتل نه دي جائز هو که یو سړی لمونځ کړی وي نو د هغه لپاره د مسجد څخه وتل مکروه نه دی لیکن د ماپښین او ماخستن په لمانځه کې که موذن اقامت ویل شروع کړي نو هغه ته هم د لمانځه کولو باوجود په جماعت کې شریکیدل پکار دي چې د جماعت د پرېښودلو الزام نه راسي، د نورو آثمه په نزد په داسې صورت کې په هر لمانځه کې گډون کول پکار دي د دوی په نزد د ماپښین او ماخستن تخصص نسته.

﴿۱۰۰۸﴾: وَعَنْ أَبِي الشَّعْثَاءِ قَالَ خَرَجَ رَجُلٌ مِنَ الْمَسْجِدِ بَعْدَ مَا أَدَّنَ فِيهِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَمَّا هَذَا فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. رواه مسلم

د حضرت ابو الشعشاء خخه روايت دی چي یو سړی د آذان وروسته د مسجد خخه ووتی نو ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل: دې سړي د ابو القاسم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نافرمانی وکړه. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۴۵۳۱-۴۵۴، رقم: ۲۵۸-۶۵۵.

﴿۱۰۰۹﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خخه روايت دی چي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل:

مَنْ أَدْرَكَهُ الْأَذَانُ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ خَرَجَ لَمْ يَخْرُجْ لِحَاجَةٍ وَهُوَ لَا يُرِيدُ الرَّجْعَةَ فَهُوَ مُنَافِقٌ. رواه ابن ماجه.

څوک چي د آذان په وخت کي په مسجد کي وي او بيا د يو ضرورت پرته د مسجد خخه ووزي او د بيا راتلو اراده هم نه لري نو هغه منافق دي. ابن ماجه

تخریج: سنن ابن ماجه: ۲۴۲۱، رقم: ۷۳۴.

تشریح: که یو سړی په مسجد کي موجود وي او آذان وسي بيا هغه د جماعت د سعادت خخه په مخ اړولو سره د مسجد خخه ولاړ سي نو دا ډیره د بد بختي خبره ده نو فرمايل کيداي سي چي داسي سړي ته د جماعت پرېښودلو د گناه گاريدو په وجه د منافق په رقم سو.

د آذان جواب په زړه او عمل سره ورکول

﴿۱۰۱۰﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ سَمِعَ النَّدَاءَ فَلَمْ يُجِبْهُ فَلَا صَلَاةَ لَهُ إِلَّا مِنْ عُذْرٍ. رواه الدارقطني.

د حضرت ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خخه روايت دی چي رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل: چا چي آذان واوريدي او دهغه جواب يې ور نه کړ (يعني په جماعت کي حاضر نه سو) نو دهغه لمونځ نسته. (يعني لمونځ يې پوره نه دی) او که د يو عذر له کبله يې داسي وکړل نو بيا پروا نسته. دارقطني.

تخریج: سنن الدار قطني ۴۲۰۱۱، رقم: ۴.

تشریح: د اذان جواب ورکول یو خو په ژبي سره وي څنگه چي موذن د اذان کلمات وایي هغه کلمات اوریدونکی هم ووايي او یو جواب په کار سره وي یعني کم سړی چي د هغوی د اذان اوریدو سره په مسجد کي په جماعت سره د لمانځه لپاره راځي هغه په خپل عمل سره د موذن د اذان جواب ورکوي. ددې حدیث څخه معلومه سوه چي د ژبي او عمل دواړو په پر جواب باندي د لمانځه د قبولیت او د لمانځه د تکمیل موقیف دی یعني کم سړی چي د اذان په اوریدو سره نه خو په ژبي سره جواب ورکي نو مسجد ته ولاړ سي نو د هغه لمونځ پاته تکمیل او باب قبولیت ته نه رسیږي په دومره خبره باندي پوه سئ چي اصل جواب یعني عمل جومات ته تلل راتلل دي او ددې زیات تاکید دی.

ړانده ته هم جماعت پرېښودل نه دي پکار

﴿۱۰۱۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْمَدِينَةَ كَثِيرَةٌ

د حضرت عبد الله بن ام مکتوم رضی الله عنه څخه روایت دی چي ما رسول الله صلی الله علیه و آله ته عرض وکړ اې د الله رسول! په مدینه کي ډیر ضررناک حیوانات

الْهُوَامِ وَالسَّبَاعِ وَأَنَا ضَرِيرُ الْبَصَرِ فَهَلْ تَجِدُنِي مِنْ رُحْصَةٍ؟ قَالَ هَلْ تَسْمَعُ

او درندگان دي او زه ږوندیم ایا تاسو به مالره د معذور گڼلو له کبله په کور کي د لمانځه اجازت راکوئ؟ رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل: ایا ته اورې

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ؟ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَحَيَّ هَلَّا وَلَمْ يُرَخِّصْ.

رواه أبو داود والنسائي.

د حي علی الصلوة او حي علی الفلاح آواز؟ هغه وویل هو، نو رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وفرمایل نو ته حاضرېږه او اجازه یې ورنه کړل. ابودؤد، نسائي.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۳۷۵۱۱، رقم: ۵۵۳، والنسائي: ۱۱۰۱۲، رقم: ۸۵۰.

تشریح: رسول الله صلی الله علیه و آله په خاصه توگه سره د (حي علی الصلوة او حي علی الفلاح) ذکر وکړ ځکه چي په دې الفاظو کي د لمانځه طرف ته بلنه او ترغیب ورکړل سوی دی.

﴿۱۰۱۲﴾: وَعَنْ أُمِّ الدَّرْدَاءِ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو الدَّرْدَاءِ وَهُوَ مُغَضَبٌ فَقُلْتُ

د حضرت ام درداء رضی اللہ عنہا خنہ روایت دی چي ابو درداء رضی اللہ عنہ په غضب ناک حالت کي راغلی نو ما ورته وویل:

مَا أَغْضَبَكَ؟ قَالَ وَاللَّهِ مَا أَعْرِفُ مِنْ أَمْرِ أُمِّهِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

دا غضب د څه دی؟ هغه وویل: قسم په خدای! زه د امت محمدیه په هیڅ نظام باندې نه پوهیږم

شَيْئًا إِلَّا أَنَّهُمْ يُصَلُّونَ جَمِيعًا. رواه البخاري.

خو یوازي په دې پوهیږم چي هغوی په جماعت سره لمونځ کوي. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۱۳۷/۲، رقم: ۶۵۰.

د سهار د جماعت فضیلت

﴿۱۰۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ وَإِنَّ عُمَرَ

د حضرت ابوبکر بن سلیمان خنہ روایت دی چي عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ د سهار په لمانځه کي

غَدَا إِلَى السُّوقِ وَمَسْكَنُ سُلَيْمَانَ بَيْنَ الْمَسْجِدِ وَالسُّوقِ فَمَرَّ عَلَى الشِّفَاءِ أَمْرٍ

سلیمان بن ابی حثمه ونه لیدی او د سلیمان کورد مسجد او بازار په منځ کي وو، حضرت عمر رضی اللہ عنہ د سلیمان د مور بي بي شفاء په طرف تیر سو

سُلَيْمَانَ فَقَالَ لَهَا لَمْ أَرِ سُلَيْمَانَ فِي الصُّبْحِ فَقَالَتْ إِنَّهُ بَاتَ يُصَلِّي فَغَلَبَتْهُ

او هغې ته یې وویل د سهار په لمانځه کي ما سلیمان ونه لیدی هغې وویل: سلیمان ټوله شپه په لمانځه کي مشغول وو د هغه سترگي د خوب خنځه کي سوې او بیده سو،

عَيْنَاهُ فَقَالَ عُمَرُ لِأَنْ أَشْهَدَ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي الْجَمَاعَةِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقُومَ لَيْلَةً. رواه مالك.

عمر رضی اللہ عنہ ورته وویل ما ته د سهار په جماعت کي حاضریدل تر ټوله شپه عبادت غوره دی. مالک.

تخریج : الامام مالک فی الموطا ۱۳۱/۱، رقم: ۷.

تشریح : ددې حديث څخه د سهار د لمانځه په جماعت سره د کولو اهميت او فضيلت اندازه لگول کيږي چي سليمان ټوله شپه په عبادت خداوندي کي مصروفه وو او لمونځ ېې کولو خو په سهار کي ېې سترگي پټي سوې وې د سهار په جماعت کي نه سو شريک نو حضرت عمر رضي الله عنه د هغه مورت و فرمايل زما په نزد دا غوره نه ده چي ټوله شپه دې عبادت وکړاي سي ليکن د سهار جماعت دي پريښول سي که يو سړی ټوله شپه عبادت وکړي او د سهار په جماعت کي نه سي داخل چي څرگنده ده چي ددې څخه افضله هيڅ خبره نه سي کيداي چي ټوله شپه په عبادت کي مصروفه سي بيا وروسته د بشريت په غوښتنه د بيده کيدو په وجه د سهار جماعت پريښول سي نوزه دا ښه نه گنږم بهتره داده چي ټوله شپه ارام وکړي او د سهار په جماعت کي په پابندي سره شرکت وکړي. ددې حديث څخه معلومه سوه چي د شپې عبادت کول او د تهجد د مونځ کولو سره په سهار کي شريکيدل د زيات فضيلت خبره ده.

جماعت د دوو اوزياتو کسانو دی

﴿۱۰۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِثْنَانِ فَمَا فَوْقَهُمَا جَمَاعَةٌ. رواه ابن ماجه.

د حضرت ابو موسی الاشعري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل: دوه او د دوو څخه زيات کسان جماعت دی. ابن ماجه

تخریج : سنن ابن ماجه: ۳۱۲/۱، رقم: ۹۷۲.

تشریح : مطلب دادی چي د جماعت لپاره دا ضروري نه ده چي په لويي تعداد کي خلک وي يا کم تر کمه درې خلک کيدل ضروري دي بلکه که يوازي دوه خلک وي او په هغوی کي يوا امام جوړ سي او دوهم مقتدي، همداسي د دواړو په يو ځاي کيدو سره دي لمونځ وکړي نو جماعت کيږي او دواړو ته د جماعت ثواب حاصلیږي.

د ښځو مسجد ته تلل

﴿۱۰۱۵﴾: وَعَنْ بِلَالِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

حضرت بلال بن عبد الله بن عمر د خپل پلار څخه روايت کوي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل:

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَمْنَعُوا النِّسَاءَ حُظُوظَهُنَّ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِذَا اسْتَأْذَنَكُمْ

هر کله چي بنځي ستاسو څخه اجازه و غواړي نو هغوی د مسجد څخه مه منعه کوی چي هغوی هم د جماعت څخه خپله برخه ترلاسه کړي ،

فَقَالَ بِلَالٌ وَاللَّهِ لَنَمْنَعَهُنَّ فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ أَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

بلال وويل قسم په الله موږ به يې ضرور منعه کړو ، د دې په جواب کي عبدالله وويل زه تاته وایم چي رسول الله ﷺ د دې اجازه ورکړې ده

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَقُولُ أَنْتَ لَنَمْنَعَهُنَّ . وَفِي رِوَايَةٍ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ فَأَقْبَلَ

او ته وایي چي موږ به هغوی ته د تلو څخه منعه کړو ، او د سالم په روایت کي دا الفاظ دي چي عبدالله د بلال په لور متوجه سو

عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ فَسَبَّهُ سَبًّا مَا سَبِعْتَهُ سَبَّهُ مِثْلَهُ قَطُّ وَقَالَ أَخْبِرْكَ عَنْ رَسُولِ

دومره بد اوږد يې ورته وويل څومره چي يې هيڅکله ورته نه وه ويلي ، بيا يې ورته وويل زه تاد رسول الله ﷺ د حکم څخه اگاه کوم

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَقُولُ وَاللَّهِ لَنَمْنَعَهُنَّ . رواه مسلم .

او ته وایي چي موږ به دوی منعه کړو . مسلم .

تفريغ : صحيح مسلم ۳۲۸۱ ، رقم : ۴۴۲-۱۴۰ .

تشریح : حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنه د بلال رضي الله عنه څخه ځکه ناراضه سو او دومره بد يې ورته وويل چي هغه په ښکاره په داسي الفاظو سره جواب ورکړ چي د هغه څخه په خپلي رايي د حديث مقابلې کيدل معلوميدل ، که بلال رضي الله عنه د وخت د نزاکت احساس کولو سره ويلي وای چي په دې زمانه کي د ښځو مسجد ته تلل مناسب نه دي نو حضرت عبدالله رضي الله عنه به نه خوابدی کیدی ، دا وجه ده چي علماء د ماحول د نزاکت پيش نظر ښځي مسجد ته د تلو څخه منعه کړي دي په هدايه کي ليکلي دي چي زمونږ په زمانه کي دي امام د ښځو نيت نه کوي . په دې اړه مخکي هم ښودل سوي دي چي په اوسنۍ زمانه کي د ټولو علماؤ متفقې فيصله ده چي په دغه زمانه کي کله چي د فتنې او شر دوردی نو د ښځو لپاره مسجد ته تلل مکروه دي .

﴿۱۰۱﴾: وَعَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حضرت مجاهد د عبدالله بن عمر رضي الله عنه څخه روايت کوي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم

قَالَ لَا يَمْنَعَنَّ رَجُلٌ أَهْلَهُ أَنْ يَأْتُوا الْمَسَاجِدَ . فَقَالَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ

و فرمايل : هيڅوک دي خپله کورنۍ مسجد ته د تلو څخه نه منعه کوي ، د عبدالله بن عمرو

زوی بلال وويل :

فَإِنَّا نَمْنَعُهُنَّ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ أَحَدُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

موږ خو به يې منعه کوو ، عبدالله بن عمرو ته وويل زه ستا په وړاندي د رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث بيانوم

وَتَقُولُ هَذَا؟ قَالَ فَمَا كَلَّمَهُ عَبْدُ اللَّهِ حَتَّى مَاتَ . رواه أحمد .

او ته دا وايي ، د مجاهد راوي بيان دي چي عبدالله بن عمر په دې خبره د خپل زوی بلال سره تر

آخره عمره پوري خبري ونه کړې ترڅو چي هغه وفات سو . احمد .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۳۶۱۲ .

تشریح : ددې حديث وضاحت هغه دی کم چي مخکي تير سوی دی چي د خپل زوی څخه د

حضرت عبدالله رضي الله عنه دومره ناراضگي وه چي تر اخر عمر پوري يې د هغه سره خبري نه وکړې

يو ازي ددې په وجه چي د هغوی زوی خپل مافي الضمير په دې اندازه سره ښکاره کړ چي د

حديث نبوي مقابل معلوميدل ، په هر حال ددې حديث څخه دومره خبره معلومه سوه که د يو

سړي اولاد سنت پرېږدي يا د سنت خلاف خپله رايه په غلط انداز کي پيشه کي نو د هغه سره

خبري پرېښول کيداي سي .

ددې باب دا اخري حديث دی ځکه مناسب معلومېږي چي د جماعت د حاصلولو لپاره

بعضي طريقې او مسئلې چي د هغو پيژندل ضروري دي نقل کړل سي .

د جماعت يو څو مسائل

که يو سړی خپلي سيمي يا کور ته نژدې مسجد ته په داسي وخت کي ورسېږي چي هلته

جماعت سوی وي نو هغه ته مستحب ده چي په بل مسجد کي جماعت وکړي او ده ته دا هم

اختيار دی چي خپل کور ته راسي او کور والا ټول رايوځاي کړي او په جماعت سره لمونځ ادا

کي. که یو سړی نفل لمونځ شروع کي او فرض جماعت شروع سي نو هغه ته پکارده چي د دوه رکعاته په کولو سره سلام وگرځوي که څه هم د څلورو رکعتونو د نفلونیت په کړی وي دا حکم د ماپښین او د جمعي د سنت موکده هم دی او که سنت یې شروع کړی وي او فرض شروع سي نو د دوه رکعت په کولو سره دي سلام وگرځوي بیا دا سنت دي د فرضونو وروسته ادا کړي د ماپښین سنت دي د هغو سنتونو وروسته وکړل سي چي د فرضو وروسته کیږي. که فرض لمونځ کېدونکی وي نو بیا سنت وغیره دي نه شروع کوي په شرط د دې چي د یوه رکعت د تلو بیره وي هو که یقین یا غالب گمان وي چي هیڅ رکعت به نه ځني ځي نو ودي په کړي مثلاً د ماپښین په وخت کي چي فرض شروع سي او که بیره وي چي په سنت کولو سره یو رکعت به ځني ولاړ سي نو بیا سنت موکده چي د فرضو مخکي کیږي هغه دي پریږدي او د فرضو وروسته او دوه رکعاته سنت موکده کولو سره دا سنت دي وکړي خو د سهار سنت زیاد موکده دي د هغه لپاره دا حکم دی چي که فرض شروع سوي وي نو بیا دي په کړي ادا کړي په شرط د دې چي د اخري قعدې نیولو امید وي او که د آخري قعدې د نیول کېدو بیره وي نو بیا دي په کړي نه کوي که دا بیره وي چي د سهار سنت که د لمانځه د سنتو او مستحباتو وغیره په پابندي سره ادا کړل سي نو جماعت نه لاندې کیږي نو په داسي حالت کي پکار دي چي یوازي پر فرائضو او واجباتو باندي اختصار وکړي او سنتونه وغیره پریږدي د فرضو د شروع کیدو په صورت کي چي کم سنت کولاي سي که هغه د سهار وي یا څه د بل وخت نو هغه دي پر داسي ځاي وکړل سي چي د مسجد څخه جلا وي ځکه چي چیري فرض لمونځ کیږي نو بیا هلته به لمونځ مکروه تحریمي او که بیا داسي ځاي ترلاسه نه کي نو د صف څخه جلا د مسجد په یو گټ کي دي په وکي او که داسي هم نه وي نو نه دي په کړي که د جماعت قعده لاندې کړي او رکعتو نه لاندې نه کړي بیا هم د جماعت ثواب حاصلیږي که څه هم د فقهاء په اصطلاح کي دې ته د جماعت لمونځ نه سي ویل کیدای په جماعت سره ادا کیدل به هلته ورته وویل سي چي ټول رکعتو نه یا اکثر رکعتو نه لاندې کي مثلاً څلور رکعاته والا لمونځ درې رکعاته یا په درو رکعتو والا کي دوه رکعاته لاندې کي اگر که د بعضو فقهاوو په نزد تر څو پوري ټول رکعتو نه لاندې نه کي په جماعت کي نه سي حسابیدلای. د کم رکعت چي امام سره لاندې کي نو گڼل کیږي به چي هغه رکعت په لاندې کړ هو که رکوع لاندې نه کي نو بیا د هغه رکعت شمیر به په لاندې کیدو کي نه وي.

بَابُ تَسْوِيَةِ الصَّفِّ

د صفونو برابرولو بیان

د صفونو د برابرولو مطلب دادی چي کله خلک د لمانځه لپاره په جماعت کي ودریږي نو پر صف باندي داسي په یوځاي کیدو سره ودریږي چي د یو بل په مایینځ کي خالي ځاي پاته نه سي او مخکي وروسته کیدو سره ونه دریږي بلکه برابر ودریږي که څو صفونه وي نو هغه دې داسي قائم کي چي د یو بل د صف په مایینځ کي د شروع څخه تر اخره پوري یو رقم فرق وي داسي نه وي چي په یو ځاي کي خو دوه صفونه په درمیانه فاصله کي کمه او چیري زیاته وي ددې باب لاندې چي کم حدیثونه نقل سوي دي د هغه څخه د صفونو د برابرولو اهمیت او تاکید معلومیږي او د صف باندي چي کم احکام او مسائل دي هغه ښکاره کیږي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د صفو برابرولو حکم

﴿۱۰۱﴾: عَنِ النُّعْمَانِ ابْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به

يُسَوِّي صُفُوفَنَا حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِدَاحَ حَتَّى رَأَى أَنَا قَدْ عَقَلْنَا عَنْهُ

زموږ صفونه برابرول تردې چي لکه رسول الله ﷺ چي به هغه د غشو سره برابرول تر داسي اندازې چي وه به يې لیدل چي موږ پوه سو دده په مطلب ،

ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتَّى كَادَ يُكْبَرُ فَرَأَى رَجُلًا بَادِيًا صَدْرُهُ مِنَ الصَّفِّ فَقَالَ

یوه ورځ رسول الله ﷺ تشریف راوړ او لمونځ درېدو ته نژدې وو چي تکبیر وسي چي رسول الله ﷺ یو سړی ولیدی چي د هغه سینه د صف څخه د باندي راوتلې وه رسول الله ﷺ وفرمایل :

عِبَادَ اللَّهِ لَتُسَوَّنَّ صُفُوفُكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وَجْهِكُمْ . رواه مسلم

د الله بند گانو خپل صفونه برابر کړئ که نه الله به ستاسو په منځ کي اختلاف واچوي .

تفريغ: صحيح مسلم ۳۲۴۱، رقم: ۱۲۸-۴۳۶.

د لغاتو حل: (القداح): السهام (غشي).

تشریح: په عربو کي د غشي برابري او سپده والی دومره مشهور وو چي د نورو شيانو د هواری او سپده والي تشبيه يې هم په غشي سره ورکول، نو دلته يې هم په غشي سره د صفونو د برابر والي مثال ورکړ، دا جمله د يو شي د هواري او سپده والي دپاره د مثال په توگه استعمالولای سو ځکه د غشو په ذريعه نور شيان سپده او برابر کيږي او دلته دا دمبالغې په طور استعمال سوې ده چي صفونه به دومره سپده او يو شان وه چي غشي به هم د هغې په ذريعه سپده کيدای سي، ځيني علماء وايي چي دا عبارت پر خپل عکس باندي محمول دی نو ددې وجهي ددې مطلب دغه دی چي صفونه د غشو په ذريعه برابرولای سو، د حديث د آخري جملې مطلب مولانا مظهر دا بيان کړی دی چي ظاهري ادب او فرمانبرداري ونه کړي، ستا دا ظاهري نافرمانی به ستا باطن (يعني د زړونو اختلاف) ته ورسيږي او که دغه نافرمانی زیاته سي نو په خپلو کي د بغض، عناد او دښمني سبب به جوړ سي او بيا به د زړونو دغه اختلاف او باطني بدخويونه ستاسو په ښکاره ژوند کي هم ننوزي چي ستاسو په مابين کي به بغض او عناد پيداسي نو تاسو به هريو پر بل باندي اعتراض کوئ او د چا په زړه کي به د بل هيچا دپاره د همدردۍ جذبه پاته نه سي.

په هر حال د حديث حاصل دادی چي د صفونو د سپده کولو او هوارولو ډېر لوی اهمیت دی چي کله جماعت ودرېږي نو د هر سړي دپاره په کار ده چي خپل ځان د صف سره برابر کړي او د صف څخه مخکي يا شا ته نسي که د صف د برابرولو ددغه حکم تابعداري ونسي نو پوه سي چي الله تعالی به ددې سزا تاسو ته دا درکړي چي ستاسو په منځ کي به بغض او نفرت پيداسي چي په هغه سره به ستاسو اجتماعي او گډ ژوند وپاشل سي.

تر څو چي يو صف پوره نسي دوهم صف مه جوړوئ

﴿۱۰۱۸﴾ وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ أَقِيَمَتِ الصَّلَاةُ فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي د لمانځه اقامت وسو نور رسول الله ﷺ زموږ په لور مخ کړ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوَجْهِهِ فَقَالَ أَقِيْمُوا صُفُوفَكُمْ وَتَرَاوُوا فَإِنِّي أُرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ

ظَهْرِي. رواه البخاري. وفي المتفق عليه قال أتموا الصفوف فإنني أراكم من وراء ظهري

او وه يې فرمايل : صفونه برابر کړئ او برابر ودرېږئ زه تاسو د شا څخه هم وينم ، بخاري ، او دبخاري او مسلم په روايتونو کي دا الفاظ هم دي چي زه تاسو د شا څخه هم وينم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۰۸۲ ، رقم : ۷۱۹ ، ولم نجد الرواية المتفق عليها .

تشریح : د دوهم روايت الفاظ (صفونه پوره کړئ) مطلب دادی چي تر څو پوري يو صف پوره نه سي دوهم صف مه جوړوئ داسي نه دي پکار چي په اول صف کي ځاي خالي وي او په هغه کي د زياتو لمونځ گزارو د دريدو گنجائش وي ليکن ددې باوجود دوهم صف جوړ کړل سي داسي کول غلط دي .

صف برابرول د لمانځه د تکميل څخه دی

﴿۱۰۱۹﴾ : وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فَإِنَّ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : خپل صفونه سيده کړئ ځکه

تَسْوِيَةُ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ . إِلَّا أَنْ عِنْدَ مُسْلِمٍ مِنْ تِمَامِ الصَّلَاةِ .

متفق عليه

صفونه برابرول د لمانځه قائمولو جز دی ، په مسلم کي دا الفاظ دي چي د صفونو برابرول د لمانځه پوره والی دی . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۰۹۱۲ ، رقم : ۷۲۳ ، ومسلم ۳۲۴۱ ، رقم : ۱۲۴ - ۴۳۳ .

تشریح : په قران مجيد کي فرمايلي دي (اقيموا الصلوة) يعني لمونځ تعديل ارکان د سنتو او ادابو سره رعايت کړئ دلته په حديث کي الفاظ اقيموا الصلوة څخه دې حديث ته اشاره کيږي چي صفونه برابرول هم په اقيموا الصلوة کي داخل دی .

د صف په نه برابرولو سره په زړونو کي اختلاف پيدا کيږي

﴿۱۰۲۰﴾ : وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت ابو مسعود انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به

وَسَلَّمَ يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلَاةِ وَيَقُولُ اسْتَوُوا وَلَا تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ

په لمانځه کي زموږ پر اوږو لاس کښېښودی او فرمايل يې سيده درېږئ او اختلاف مه کوئ په

اختلاف سره به مختلف سي

قُلُوبُكُمْ لِيَلْنِي مِنْكُمْ أُولُو الْأَحْلَامِ وَالنَّهْيِ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ

ستاسو زړونه هم او په تاسو کي چي څوک بالغ وي ماته دي نژدې وي او بيا هغه خلک چي هغوی ته نژدې وي او بيا هغه چي

يَلُونَهُمْ قَالَ أَبُو مَسْعُودٍ فَأَنْتُمْ الْيَوْمَ أَشَدُّ اخْتِلَافًا. رواه مسلم

هغوی ته نژدې وي، ابو مسعود وايي نن سبا تاسو د رسول الله ﷺ د دې حکم خلاف ورزي کوئ. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۳۲۳۱، رقم: ۱۲۳-۴۳۲.

تشریح: (مختلف کيږئ مه) ددې مطلب دادی چي هر کله په صف بندي کولو سره د لمانځه لپاره ودریږئ نو ددې خبري په خاص توگه سره خیال ساتئ چي د ټولو بدنونه برابر وي د یو بل څخه مخکي وروسته مه دریږئ او د خپل بدن هیڅ اندام د صف څخه دباندې مه کارئ که تاسو خلک په صف کي د خپل بدن ښکاره اعضاء غیر برابر او ناهموار ساتئ نو د هغه اثر به په باطني توگه سره داوي چي ستاسو په زړونو کي به اختلاف راسي ځکه چي د بدن د ښکاره اندامو او د زړه په منځ کي ډیر لطیف تعلق دی او د یو بل تاثیر ډیر عجیبه دي دا د مثال په توگه داسي دی چي څرنګه د څرګندو اعضاءو پخوالي باطني اعضاءو باندې اثر کوي او د باطني اعضاء پخوالي پر ښکاره اعضاء باندې اثر کوي همداسي په صف کي ښکاره بدن غیر برابر ساتل پر زړونو باندې اثر کوي چي د هغه خاصه داده چي په زړونو کي اختلاف پیدا کيږي.

د صفونو ترتیب

د حدیث په دوهم جزء کي د صف ترتیب دا بنودل سوی دی چي زما نژدې دي هغه خلک ودریږي چي صاحب عقل او فهم او بالغه وي يعني په اول صف کي دي هغه خلک ودریږي چي بالغ عاقل او د فهم مالکان وي چي هغوی ته د لمانځه کیفیت او احکام وگوري او یاد ېې کړي بیا د امت نورو خلکو ته د هغه تعلیم ورکي بیا په دوهم صف کي دي هغه خلک ودریږي چي هغوی ته چي بالغ کیدو ته نژدې وي او هلکان بیا په دریم صف کي دي هغه څوک ودریږي چي د ښځو او سرود دواړو علامت پکښي وي بیا تر دې وروسته په آخر کي دي ښځي ودریږي دلته په حدیث کي د ښځود صف په باره کي ذکر نه دی سوی ځکه چي دا متعین دي په آخر کي د

بنحو صف دي . په آخر کي د ابو مسعود رضي الله عنه د ارشاد مطلب دادی چي نن په تاسو کي د افتراق يعني بې اتفاقی چي کم کیفیت پيدا سوی دی او په خپلو کي تاسو خلک دومره اختلاف کوئ او فتنې خپرېږي ددې ټولو وجه داده چي تاسو خلک صفونه نه برابر وئ که تاسو ددې فتنو او اختلاف څخه بچ کيدل غواړئ نو مخکي خپل څرگند اختلافات ختم کړئ يعني صفونه برابر کړئ بيا به الله تعالی ستاسو باطني اختلافات هم ختم کړي .

په مسجد کي شور کول منعه دی

﴿۱۰۲۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل :

وَسَلَّمَ لِيَلْبِي مِنْكُمْ أَوَّلُ الْأَحْلَامِ وَالنَّهْيَ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثَلَاثًا وَإِيَّاكُمْ

وَهَيْشَاتِ الْأَسْوَاقِ . رواه مسلم

ما ته نژدې دي هغه څوک وي چي بالغ او عقلمند وي بيا په عقل او بلوغ کي هغوی ته نژدې او بيا هغوی ته نژدې او بيا هغوی ته نژدې درې واړه يې دغه وفرمايل ، او تاسو خپل ځان په مسجد کي د داسي شور څخه ساتئ لکه څرنگه چي په بازار کي کوئ . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم : ۳۲۳۸۱ ، رقم : ۱۲۳ - ۴۳۳ .

د لغاتو حل : هيشات : هي الاختلاط والمعنى لا تختلطوا اختلاط اهل الاسواق .

تشریح : په مخکي حديث کي د بنحو د صف ذکر کول مقصد نه وو ځکه چي هلته (ثم الذين يلونهم) الفاظ دوه واړه ذکر کړل سوه او دلته د بنحو د صف ذکر هم پيش نظر وو ځکه دا الفاظ درې واړه فرمايل سوي دي همدا سي د صف څلور درجې سوې يعني په اول صف کي بالغ او صاحب عقل او د فهم خلک دي ودرېږي د هغه وروسته په صفونو کي دې مرهق او هلکان ودرېږي د هغه وروسته دي مخنت (نرنبځيان) ودرېږي بيا دي د بنحو صف ودرول سي .

﴿۱۰۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ رَأَى فِي أَصْحَابِهِ تَأْخُرًا

د حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم خپل اصحاب وليدل چي وروسته په لمانځه کي درېږي او لومړيو صفو ته نه راځي ،

فَقَالَ لَهُمْ تَقَدَّمُوا فَأَتُوا بِي وَلَيَأْتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ لَا يَزَالُ قَوْمٌ

رسول الله ﷺ ورته فرمايل: رانمخکي سئ او زما اقتداء کوي او ستاسو اقتداء دي هغه څوک کوي چي ستاسو څخه وروسته راسي يوه ډله به تل

يَتَأَخَّرُونَ حَتَّى يُؤَخِّرَهُمُ اللَّهُ. رواه مسلم

د وروسته کيدو هڅه کوي تر دې چي الله ﷻ به هغوی وروسته و غورزوي. مسلم.

تفريغ: صحيح مسلم: ۳۲۵۱، رقم: ۱۳۰-۴۳۸.

تشریح: رسول الله ﷺ چي صحابه کرام وليدل چي هغوی په اول صف کي د دريدو کوشش نه کوي نو هغوی ته يې وفرمايل چي رانمخکي سئ او په اول صف کي په دريدو سره زما اقتداء وکړئ يعنې په ما پسي ودريرئ همداسي کوم خلک چي ستاسو څخه وروسته ولاړ وي هغوی به ستاسو متابعت کوي ځکه چي د وروستني صف خلک دي د مخکني صف د خلکو متابعت داسي کوي چي په لمانځه کي کوم کارونه اول صف والا کوي هغه دي وروستني صف والا هم کوي نو دا متابعت او اقتداء د ظاهر په اعتبار ده کنه نو په حقيقت کي ټول لمونځ کوونکي د امام تابع وي.

صفونه پوره او برابر جوړول

﴿۱۰۳﴾: وَعَنْ جَابِرِ ابْنِ سَمْرَةَ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت جابر بن سمرة رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ زمونږ په لور تشریف راوړ

وَسَلَّمَ فَرَأَانَا حَلَقًا فَقَالَ مَا لِي أَرَاكُمْ عِزِينَ قَالَ ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنَا فَقَالَ أَلَا

او مونږ يې په حلقو کي ناست وليدو او وه يې فرمايل په تاسو څه وسول چي زه تاسو په بيلو بيلو ډلو کي وينم، د دې پېښي وروسته رسول الله ﷺ يو ځل بيا تشریف راوړ او وه يې فرمايل:

تَصِفُونَ كَمَا تَصِفُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ تَصِفُ

تاسو په لمانځه کي داسي صفونه ولي نه جوړوي لکه څرنگه چي ملائکي د خپل پروردگار په حضور کي جوړوي مونږ عرض وکړاې د الله رسوله! ملائکي د خپل رب په حضور کي څنگه

صفونه جوړوي؟

الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهَا قَالَ يُتِمُّونَ الصُّفُوفَ الْأُولَى وَيَتَرَاصُّونَ فِي الصَّفِّ. رواه مسلم

رسول الله ﷺ وفرمايل: هغوی لومړي صفونه پوره کوي او په صفو کې جُخت (نژدې نژدې)

دریږي. مسلم

تخریج: صحیح مسلم: ۳۲۲۱، رقم: ۱۱۹-۴۳۰.

د لغاتو حل: (عزین): اي جماعات متفرقين (بېلي بېلي ډلي)

غوره صف کوم دی؟

﴿۱۰۲۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أُولُهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أُولُهَا. رواه مسلم

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د نارینوو په صف کې تر ټولو غوره صف لومړی صف دی او تر ټولو خراب د پای صف دی او په ښځینوو کې تر ټولو غوره د پای صف دی او بدترین لومړی صف دی. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم: ۳۲۶۱، رقم: ۱۳۲-۴۴۰.

تشریح: د غوره څخه مراد د ثواب زیاتوب دی یعنې د اول صف والا د دوهم صف په مقابله کې د ډیر زیات ثواب حقدار وي د خلکو لپاره بهترین صف اول صف ځکه ګرځول سوئ دی چې په دې صورت کې هغوی د امام سره نژدې وي او د ښځو څخه لیري او وروستني صف بدترین ځکه وي چې په دې شکل کې دوی د امام څخه لیري وي او ښځو ته نژدې والی وي همداسې د ښځو لپاره اول صف ځکه بدترین دی چې هغوی په اول صف کې د دریدو سره خلکو ته نژدې کیږي وروسته صف د دې وجه بهترین دی چې په دې صورت کې هغوی د خلکو څخه لیري وي په هر حال د حدیث حاصل د ادی چې خلکو ته په اول صف کې د دریدو کوښښ کول پکار دی او ښځو ته په آخري صف کې د دریدو هڅه کول پکار ده.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

په صفو کي خالي ځای

﴿۱۰۲۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُصُّوا صُفُوفَكُمْ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: صفونه جخت (پيوست) ساتئ

وَقَارِبُوا بَيْنَهَا وَحَاذُوا بِالْأَعْنَاقِ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرَى الشَّيْطَانَ

او نژدې نژدې درېږئ او غاړې برابرې کړئ، قسم دي مي په هغه ذات وي چې د هغه په واک کي زما روح دی زه د صفو په چاکو (درزونو) کي شيطان وينم

يَدْخُلُ مِنْ خَلَلِ الصَّفِّ كَأَنَّهُا الْحَذَفُ. رواه أبو داود.

ننوتونکی لکه هغه (شيطان) چې د توري بزې زوی دی. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۳۴۱، رقم: ۶۶۷.

صفونه پوره کوي

﴿۱۰۲۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَبُوا الصَّفِّ الْمُقَدَّم

ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ فَمَا كَانَ مِنْ نَقْصٍ فَلْيَكُنْ فِي الصَّفِّ الْمُؤَخَّرِ. رواه أبو داود.

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: لومړی اول صف پوره کړئ بيا

د هغه پسې او که يو صف کميږي نو اخيري صف دي کم سي. ابوداؤد

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۳۵۱، رقم: ۶۷۱.

د لومړنيو صفونو فضيلت

﴿۱۰۲۷﴾: وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به فرمايل:

يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يَلُونِ الصُّفُوفِ الْأُولَى وَمَا مِنْ

الله ﷻ اود هغه ملائڪي پر هغه خلکو رحمتونه نازلوي کوم چي لومړي صف ته نژدې وي او

خُطْوَةٌ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ خُطْوَةٍ يَسْشِيهَا يَصِلُ بِهَا صَفًّا . رواه أبو داود .

هيڅ قدم د الله ﷻ په نزد دومره غوره نه دی مگر کوم چي د صف پوره کولو يا ډکولو لپاره پورته سي . ابوداؤد .

تخريج : سنن ابی داؤد : ۳۷۰۱ ، رقم : ۵۴۳ .

تشریح : دوهم صف ته پر هغو صفونو چي د هغه وروسته وي فضيلت حاصل دی ځکه رسول الله ﷺ د اول صف ډير زيات فضيلت بيان فرمايلی دی نو په اولو صفونو او پر دوهم صف فضيلت دې خواته بې هم اشاره وفرمايله .

په صف کي راسته خواته درېدل غوره دي

﴿ ۱۰۲۸ ﴾ : وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى مَيَّامِنِ الصُّفُوفِ . رواه أبو داود .

د حضرت عائشې (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : الله ﷻ او د هغه ملائڪي د صفو پر راسته لور خلکو باندې رحمت نازلوي . ابوداؤد

تخريج : سنن ابی داؤد : ۴۳۷۱ ، رقم : ۶۷۶ .

تشریح : علماء ليکي چي په صف کي د امام راسته خواته درېدل که څه هم د امام څخه ليري وي تر چپه خوا درېدو که څه هم امام ته نژدې وي افضل دی ، هو که په صف کي چپه خواته ځاي خالي وي نو بيا به د صف دواړو خواوو ته د برابرولو لپاره چپه خواته درېدل افضل وي .

رسول الله ﷺ به د صفو برابرولو وروسته لمونځ پيل کوي

﴿ ۱۰۲۹ ﴾ : وَعَنْ النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا إِذَا قُمْنَا إِلَى الصَّلَاةِ فَإِذَا اسْتَوَيْنَا كَبَّرَ . رواه أبو داود .

د حضرت نعمان بن بشير رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به زمود صفونه برابرول کله چي به صفونه سيده سول نو رسول الله ﷺ به تکبير تحریمه وايه . ابوداؤد .

تخريج : سنن ابی داؤد : ۴۳۲۱ ، رقم : ۶۶۵ .

﴿۱۰۳۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَنْ يَمِينِهِ
اعْتَدِلُوا سَوُوا صُفُوفَكُمْ وَعَنْ يَسَارِهِ اعْتَدِلُوا سَوُوا صُفُوفَكُمْ. رواه أبو داود

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به د خپل راسته لور خلکو ته فرمايل
سیده ودریږئ او صفونه برابر کړئ او د چپه لور خلکو ته به یې فرمايل: سیده ودریږئ او
صفونه برابر کړئ. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۴۳۵۱، رقم: ۶۷۰.

تر ټولو غوره خلک

﴿۱۰۳۱﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
خَيْرَكُمْ أَلْيَنُكُمْ مَنَاقِبَ فِي الصَّلَاةِ. رواه أبو داود.

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: په تاسو کي تر ټولو غوره
خلک هغه دي چي د هغوی اوږې په لمانځه کي نرمې وي. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد: ۴۳۵۱، رقم: ۶۷۲.

تشریح: په لمانځه کي د نرمي اوږې وضاحت په تشریح کي علماوو ډیر څه لیکلي دي او ددې
هې څو معناگانې بیان کړي دي ددې یوه معني خوداده که یو سړی په جماعت کي داسي ولاړ
وي چي صف نه وي برابر نو وروسته راتلو سره یو سړی د هغه اوږه ونیسي هغه ته د سیده کیدو
لپاره ووايي نو هغه دي ضد او تکبر نه کوي بلکه د هغه سړي خبره دي ومني او صف دي برابر
کي دوهمه معني داده چي که یو سړی په صف کي د راتلو سره دریدل غواړي هر کله چي په صف
کي ځای وي نو هغه دي نه منعه کوي بلکه په صف کي دي د دریدو سره دي هې پرېږدي ددې
دریمه معني داده چي اوږې نرمي ساتل په لمانځه کي خشوع او خضوع او سکون او وقار لپاره
کنايه ده يعني په لمانځه کي تر ټولو بهتر هغه سړی دی چي ډیره خاطر جمعي د قلب حضوري او
اطمینان او وقار سره لمونځ کوي.

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۱۰۳۲﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اسْتَوْوَا

د حضرت انس رضی اللہ عنہ خنہ روایت دی چي رسول اللہ ﷺ به لمانخه ته ودریدی نو فرمایلی برابر کړئ

اسْتَوْوَا اسْتَوْوَا فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ خَلْفِي كَمَا أَرَاكُمْ مِنْ بَيْنَ يَدَيَّ. رواه أبو داود.

برابر کړئ، برابر کړئ برابر کړئ (یعني صفونه)، زما دي په هغه ذات قسم وي چي د هغه په لاس کي زما روح دی زه تاسو د خپل شا خنہ هم وینم لکه څرنګه چي مو وړاندي وینم. ابوداؤد.

تخریج: لم نجده عند أبي داؤد بل هو عند النسائي ۹۲۸۲، رقم: ۸۰۴.

د لومړي صف په مقابله کي د دوهم صف فضیلت کم دی

﴿۱۰۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ

د حضرت ابوامامه رضی اللہ عنہ خنہ روایت دی چي رسول اللہ ﷺ وفرمایلی: الله تعالى

وَمَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى الثَّانِي قَالَ إِنَّ

او د هغه ملائکي پر لومړي صف باندي رحمت نازلوي، صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسوله! پر دوهم صف؟ رسول الله ﷺ ورته وفرمایلی:

اللَّهُ وَمَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى الثَّانِي قَالَ

الله ﷻ او د هغه ملائکي پر لومړي صف رحمت نازلوي، صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسوله! او پر دوهم صف؟ رسول الله ﷺ وفرمایلی:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصَّفِّ الْأَوَّلِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَعَلَى الثَّانِي

الله ﷻ او د هغه ملائکي پر لومړي صف رحمت نازلوي، صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسوله او پر دوهم صف؟

قَالَ وَعَلَى الثَّانِي وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَوُّوا صُفُوفَكُمْ

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل او پر دوهم صف هم، د دې وروسته رسول الله ﷺ وفرمايل: خپل صفونه برابر کړئ

وَحَاذُوا بَيْنَ مَنَاكِبِكُمْ وَلِيْنُوا فِي أَيْدِي إِخْوَانِكُمْ وَسُدُّوا الْخَلَلَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ

او اوږې نژدې ساتئ او د خپلو وروڼو په منځ کې نرم اوسئ او خالي ځايونه ډک کړئ ځکه شيطان

يَدْخُلُ فِيْمَا بَيْنَكُمْ بِمَنْزِلَةِ الْحَذَفِ يَعْنِي أَوْلَادَ الضَّأْنِ الصِّغَارِ . رواه أحمد .

د توري بزې د بچي په ډول ستاسو په منځ کې داخليږي . احمد .

تغريچ: الامام احمد في مسنده ۲۶۲/۵ .

تشرېح: د صحابه په قول (علي الثاني) کي چي عطف دی دې ته عطف تلقين وايي يعني

د صحابه کرامو مطلب دا وو چي په اول صف کي فضيلت خو تاسو بيان کړد دوهم صف فضيلت

هم بيان کړئ چي په دوهم صف کي هم الله تعالی او د هغه ملائکي رحمت پر استوي رسول الله

ﷺ په دريم وار د دوهم صف هم د اول صف په صفت مذکوره کي شامل کړی ددې څخه معلومه

سوه چي د فضيلت د اعتبار څخه د دوهم صف درجه د اول صف څخه کمه ده .

﴿١٠٣٢﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقِيمُوا

د حضرت ابن عمر رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: صفونه برابر کړئ

الصُّفُوفَ وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ وَسُدُّوا الْخَلَلَ وَلِيْنُوا بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ

اوږې يو ځای کړئ او خالي ځايونه ډک کړئ د خپلو وروڼو په لاسونو کي نرم اوسئ

وَلَا تَذَرُوا فُرُجَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَهُ قَطَعَهُ

الله . رواه أبو داود والنسائي منه قوله ومن وصل صفا . إلى آخره .

شيطان لپاره په خپلو صفونو کي درزونه مه پرېږدئ او کوم چا چي صف سم کړی الله به هغه په خپل

رحمت او فضل سره يو ځای کړي او چا چي صف مات کړ الله به هغه د خپل رحمت څخه ليري کړي .

تخریج: سنن ابی داؤد ۴۳۳۱، رقم: ۶۶۶، والنسائي ۹۳۱۲، رقم: ۸۱۸.

امام دي په منځ کي دريږي

﴿۱۰۳۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَسَّطُوا
الْإِمَامَ وَسُدُّوا الْخَلَلَ . رواه أبو داود .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : امام په منځ کي لری او
درزونه (خالي ځايونه) ډک کړی . ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد: ۴۳۹۱، رقم: ۶۸۱.

د صف څخه پاته کېدل .

﴿۱۰۳۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَزَالُ
قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ عَنِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ حَتَّى يُؤَخَّرَهُمُ اللَّهُ فِي النَّارِ . رواه أبو داود .

د حضرت عائشي (رض) څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : تل به يو قوم د لومړي صف څخه
وروسته پاته کيږي تر دې چي الله به هغوی په دوزخ کي و غورزوي . ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد: ۴۳۹۱، رقم: ۶۷۹.

تشریح: (حتي يو څرهم الله في النار) ددې دوې معناوي دي يوه خو دا چي کوم خلک په اول
صف کي د گليدو کونښن نه کوي او برابر په وروستنو صفونو کي گليږي نو الله تعالی به
هغوی آخر الامر دوزخ کي داخل کړي يا دوهمه معني يې داده چي الله تعالی به هغوی په دوزخ
کي وروسته په پاته کيدو سره پاته کي په هر حال د حديث حاصل دادی چي داسي خلکو ته پکار
خو دا وه چي په اول صف کي د گليدون کونښن وکړي خو هغوی د خپلي سستی په وجه هميشه
په وروستنيو صفونو کي په دريدو سره خپل ځان ددې ثواب څخه محرومه کړي ځکه ددې په
بدله کي به هغوی دا سزا تر لاسه کوي .

د صف شاته د يوازي درېدونکي حکم

﴿۱۰۳۷﴾: عَنْ وَابِصَةَ بْنِ مَعْبَدٍ قَالَ رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت وابصة بن معبد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وليدی

رَجُلًا يُصَلِّي خَلْفَ الصَّفِّ وَحْدَهُ فَأَمَرَهُ أَنْ يُعِيدَ الصَّلَاةَ . رواه أحمد
والترمذي وأبو داود وقال الترمذي هذا حديث حسن .

یوسری ولیدی چي په یوازي صف کي یې شاته لمونځ کوی ، رسول الله ﷺ هغه ته د لمانځه بیا کولو حکم ورکړ . احمد ، ترمذي او ابوداؤد

تخریج : الامام احمد في مسنده ۲۲۸/۴ ، و ابوداؤد : ۴۳۹/۱ ، رقم : ۶۸۲ . والترمذي ۴۴۵/۱ ، رقم : ۲۳۰

تشریح : په اول صف کي ځای خالي وو ددې سر پرېره هغه سړی د صف وروسته یوازي ولاړ وو ، رسول الله ﷺ هغه ته د استحباب په توگه دوهم وار د لمونځ کولو حکم ورکړ یعني په وروستني صف کي د هغه پرته بل لمونځ کونکی نه وي نو د امام احمد رحمه الله عليه د مذهب مطابق د هغه لمونځ نه کیږي خو د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله عليه ، امام شافعي رحمه الله عليه او امام مالک رحمه الله عليه ددې درو سره امامانو مذهب دادی چي د هغه لمونځ کیږي خو ددې حضراتو قول دا هم دی چي د صف وروسته ځان ته لمونځ کول نه دی پکار ځکه چي دا مکروه دی .

=====

بَابُ الْمَوْقِفِ

د امام او مقتدي د درېدو د ځای بیان

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۱۰۳۸﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَتُّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَقَامَ

د حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي یوه شپه زه د خپلي خاله ميمونې سره پاته وم

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَ بِيَدِي مِنْ وَرَاءِ

رسول الله ﷺ د شپې راپورته سو او لمونځ یې کوی زه هم چپه طرف ته ودریدم رسول الله ﷺ د

شاد خوا څخه په خپل لاس سره زما لاس ونيوی

ظَهَرَهُ فَعَدَلْنِي كَذَلِكَ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ إِلَى الشَّقِّ الْأَيْمَنِ. متفق عليه

اوزه يې خپل راسته طرف ته راکش کړم. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۹۲۱۳، رقم: ۶۹۹ و مسلم: ۵۲۵۱۱، رقم: ۱۸۱-۷۶۳.

تشریح: په شرح السنة کي ليکلي دي چي ددې حديث څخه د څو مسائلو استنباط کيږي اول نفل لمونځ په جماعت سره کول جائز دی دوهم که جماعت د دوو خلکو وي يعني يو امام وي او يو مقتدي نو مقتدي ته د امام راسته خواته دريدل پکار دي. دريم په لمانځه کي لږ شان عمل جائز دی څلورم مقتدي ته جائز نه دي چي هغه د امام څخه مخکي سي ځکه چي رسول الله ﷺ ابن عباس رضی الله عنه د مخ د خوا څخه د گرځولو پر ځاي خپل وروسته په گرځولو سره رسته خواته يې ودرولو پنځم په داسي سړي پسي اقتداء جائز نه ده چي د هغه د شروع څخه د امامت نيت نه وکړي، په هدايه کي ليکلي دي چي په صورت مذکوره کي يواځي مقتدي د امام شا خواته يا چپه خواته ته دي لمونځ وکړي نو جائز دی ليکن مناسب نه ده.

د درو کسانو جماعت

﴿۱۰۳۹﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُصَلِّيَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د لمانځه لپاره ولاړ سو

فَجِئْتُ حَتَّى قُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَدَارَنِي حَتَّى أَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ

چپه طرف ته يې زه ودریدم، رسول الله ﷺ زما لاس ونيوی اوزه يې راسته طرف ته راوستم

ثُمَّ جَاءَ جَبَّارُ بْنُ صَخْرٍ فَقَامَ عَنْ يَسَارِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بيا جبار بن صخر راغلی او هغه د رسول الله ﷺ چپه طرف ته ودریدی

فَأَخَذَ بِيَدَيْنَا جَمِيعًا فَدَفَعَنَا حَتَّى أَقَامَنَا خَلْفَهُ. رواه مسلم

رسول الله ﷺ زموږ د دواړو لاسونه ونيول او شاته يې کړو تر دې چي رسول الله ﷺ موږ په ځان پسي شاته ودرولو. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۲۳۰۶۱۴، رقم: ۳۰۱۰.

تشریح : ددې حديث څخه معلومه سوه چې مقتدي يو وي نو هغه دي د امام راسته خواته ودرېږي او که تر يوه زيات وي نو بيا ټول دي د امام وروسته ودرېږي قاضي رحمة الله عليه ويلي دي ددې حديث څخه دا هم معلومه سول چې لاسونه پريول بغير د وقفې دوه واره په حرکت کي په راوستو سره لمونځ نه باطل کيږي .

بنځي دي شاته درېږي

﴿۱۰۲۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ صَلَّيْتُ أَنَا وَيَتِيمٌ فِي بَيْتِنَا خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُمُّ سَلِيمٍ خَلْفَنَا . رواه مسلم .

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما او يتيم (د انس ورور) په خپل کور کي په رسول الله صلي الله عليه وسلم پسي لمونځ وکړ او بي بي ام سليم رضي الله عنها په موږ پسي شاته ولاړه وه . مسلم

تخريج : لم نجده عند مسلم بل هو عند البخاري (فتح الباري) : ۲۱۲/۲ ، رقم : ۷۲۷ .

تشریح : ام سليم رضي الله عنها د حضرت انس رضي الله عنه د مور نوم وو او يتيم د هغه د ورو نوم وو د بعضو حضراتو رايه ده چې يتيم د هغه نوم وو ليکن ځينو حضراتو ويلي دي چې د هغه نوم ضمير وو ددې حديث څخه دا خبره ثابته سوه که د امام وروسته سړی او بنځه دواړه د مقتدي په حيثيت سره په لمانځه کي گډ سي نو خلکو ته د خپل صف مخکي قائمول پکار دي او د بنځو صف تر شادرول پکار دي .

﴿۱۰۲۱﴾: وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِهِ وَبِأُمِّهِ أَوْ خَالَتِهِ قَالَ فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ وَأَقَامَ الْمَرْأَةَ خَلْفَنَا . رواه مسلم .

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلي الله عليه وسلم د انس او د هغه د مور بي بي ام سليم يا خاله سره لمونځ وکړ ، انس وايي رسول الله صلي الله عليه وسلم زه خپل راسته خواته کړم او بنځه يې زموږ وروسته کړه . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۴۵۸/۱ ، رقم : ۲۶۹ - ۶۶۰ .

﴿۱۰۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ رَاكِعٌ

د حضرت ابوبکره رضي الله عنه څخه روايت دی چې زه نبي کریم صلي الله عليه وسلم ته د رکوع په حالت کي ورسېدم

فَرَكَعَ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَى الصَّفِّ ثُمَّ مَشَى إِلَى الصَّفِّ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى

او مخکي ددې څخه چي هغه صف ته ورسې رکوع يې وکړل بيا صف ته ورغلی ، وروسته يې ددې يادونه رسول الله ﷺ ته وکړل ،

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ زَادَكَ اللَّهُ حِرْصًا وَلَا تَعُدْ . رواه البخاري .

رسول الله ﷺ وفرمايل : الله ﷻ دي ستا حرص زيات کړي مگر بيا داسي مه کوه . بخاري .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۶۷۱۲ ، رقم : ۷۸۳ .

تشریح : کله چي ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو نو جماعت ولاړ وو او رسول الله ﷺ رکوع ته تللی وو ، هغه پر ځاي ددې چي په صف کي په شاملیدو سره نیت او د تکبیر تحریمه وروسته رکوع ته تللي واي په صف کي د شاملیدو مخکي نیت او تکبیر تحریمه وروسته رکوع ته ولاړی بيا هلته د دوو قدمونو برابر يا دوو قدمونو څخه زيات غیر متواله (يعني بې درېې) د ایښودو سره بلکه په کرار قدم ایښودو سره ولاړی او په صف کي شامل سو ، ددې وجهي څخه چي دوه يا يو قدم تگ سره لمونځ نه فاسدېږي ، لیکن اولي دادی چي ددې څخه هم پرهیز وکړل سي د حدیث د اخري لفظ لاتعد په څو رقمه منقول دی يو خو داسي څنگه چي دلته په حدیث کي نقل سوي دي يعني د ت زور او د ع پیښ سره چي عودنا موخوذ کېږي ددې معني ده د مخکي لپاره داسي مه کوه دوهم د سکون او د دال په پیښ سره يعني لاتعد عدد څخه اخستل سوئ دی داسي ددې لفظ مطلب به دا وي چي آئنده د لمانځه لپاره په تلو کي داسي چابکي مه کوه بلکه په صبر سکون اطمینان او وقار سره ځه تر دې چي په صف کي شامل سي بيا ددې وروسته لمونځ شروع که دریم د ت پیش او د عین زور سره يعني لاتعد چي اعاده څخه ماخوذ دی په دی شکل کي د حدیث معني به دا وي کم لمونځ تا کړی دی هغه دوهم وار مه کوه په هر حال په دې ټولو کي اول قول يعني لاتعد آئنده مه کوه د عقل او نقل په رڼا کي تر ټولو زيات صحیح او اولی دی دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د صف په پای کي په یوازي دریدلو سره لمونځ نه باطل کېږي ځکه چي رسول الله ﷺ ابوبکر رضي الله عنه ته د لمانځه د دوهم وار کولو لپاره ونه فرمایيل مگر کراحت بلا شبهه سته .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

که درې کسان وي نو جماعت دي کوي

﴿۱۰۳۳﴾: عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كُنَّا ثَلَاثَةً أَنْ يَتَقَدَّمَ مِنَّا أَحَدُنَا. رواه الترمذي.

د حضرت سمرة بن جندب رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ موږ ته حکم راکړ چې کله موږ درې کسه يو نو په موږ کې دي يو امام سي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي: ۴۵۲۱، رقم: ۲۳۳.

تشریح: د دې حديث څخه خود درو خلکو د جماعت په باره کې معلومه سوه چې په هغوی کې يو سړی چې د امامت مستحق وي مخته سي او د امامت فريضه پوره کړي دا حکم د دوو خلکو د جماعت هم دی چې يو سړی دي امام جوړ سي او دوهم مقتدي، خود دوو خلکو د جماعت په صورت کې به امام نه مخته کيږي بلکه دواړه به برابر برابر درېږي يعني امام دي چپه خواته او مقتدي دي رسته خواته وي.

امام ته لوړ دريدل نه دي پکار

﴿۱۰۳۴﴾: وَعَنْ عِمَارٍ أَنَّهُ أَمَرَ النَّاسَ بِالْكَدَائِنِ وَقَامَ عَلَى دُكَّانٍ يُصَلِّيُ وَالنَّاسُ

د حضرت عمار رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما په مدائن کې خلکو ته امامت ورکړه پر يو دوکانچه (لوړ خای) ودریدم او خلک

أَسْفَلَ مِنْهُ فَتَقَدَّمَ حُذَيْفَةُ فَأَخَذَ عَلَى يَدَيْهِ فَاتَّبَعَهُ عِمَارٌ حَتَّى أَنْزَلَهُ حُذَيْفَةُ

کښته تر هغه، حضرت حذيفة رضي الله عنه را مخته سوزما (عمار) لاس يې ونيوی او ورسره را روان سوم ترڅو چې لاندي يې را کښته کړم،

فَلَمَّا فَرَغَ عِمَارٌ مِنْ صَلَاتِهِ قَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ أَلَمْ تَسْمَعْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

بيا چې د لمانځه څخه فارغ سو نو حذيفة عمار ته وويل ايا تاد رسول الله ﷺ څخه نه دي اوریدلي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِذَا أَمَرَ الرَّجُلُ الْقَوْمَ فَلَا يَقُمْ فِي مَقَامٍ أَرْفَعَ مِنْ مَقَامِهِمْ

چي فرمايل يې: هر کله يو سړی د مسجد امامت کوي نو تر مقتديانو دي پر لوړ ځای نه دريږي

أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ؟ فَقَالَ عَمَّا لِيْكَ اتَّبَعْتُكَ حِينَ أَخَذْتُ عَلَى يَدَيَّ. رواه أبو داود

يا داسي نور الفاظ يې وفرمايل، عمار وويل کله چي تازمالاس ونيوی او را کښته دي کړم نو له دې کبله ماستا پيروي وکړه او را کښته سوم. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۳۹۹۱، ۴۰۰، رقم: ۵۹۸.

تشریح: په پورتنۍ صورت کي مسئله داده چي امام یوازي پر لوړ ځای داسي ولاړ وي چي څه مقتديان خو ورسره پر لوړ ځای وي او څه لاندي وي نو دا خو مکروه نه دي البته که امام ځان ته پر لوړ ځای ولاړ وي او مقتديان ټوله لاندي وي نو دا به مکروه وي څرنگه چي حضرت عمار رضی الله عنه يې داسي ولېدی چي هغه یوازي پر لوړ ځای وو او د مقتديانو سره نه وو نو ددې وجهي حضرت حذیفه رضی الله عنه لاندي را کښته کړ او وه يې دروی.

که امام لاندي او مقتديان پر لوړ ځای وي نو څه حکم دی؟

صورت خو دادی چي امام پر لوړ ځای وي او مقتديان لاندي وي، که معامله ددې برعکس وي يعني امام لاندي ولاړ وي او مقتديان لوړ وي، نو په مسئله کي د مشائخو اختلاف دی، امام طحاوي رحمه الله عليه فرمايي چي دا مکروه نه دي ځکه چي همداسي اهل الكتاب يعني غير مسلمانانو سره مشابهت نه کيږي ځکه چي د هغوی په مذهب کي امام په خاص توگه پر لوړ ځای باندي ودرول سي نو امام ته یوازي پر لوړ ځای باندي دریدل خو د هغوی د مشابهت په وجه مکروه کيداي سي لیکن د امام لاندي او د مقتديانو پر لوړ ځای باندي دریدل مکروه کيداي نه سي لیکن تر څو پوري چي د ښکاره روایاتو او عقلي تقاضا تعلق وي نو دا هم مکروه دي ځکه چي داسي د امام سپکوالی لازميږي او د هغه په عظمت کي فرق راځي، اوس سوال دا پیدا کيږي چي پر څومره لوړ ځای باندي امام ته یوازي دریدل مکروه دي د هغه حد څه دی؟ يعني هغه ځای چي څومره لوړ وي چي پر هغه دي امام یوازي نه دريږي، په دې اړه د ځينو حضراتو رایه داده چي د انسان د قد په اندازه لوړ والي باندي امام لپاره یوازي دریدل مکروه دي لیکن د نورو حضراتو وینا ده چي د لوړوالي حد یو لاس وي يعني که پر یو لاس لوړ ځای باندي امام ولاړ وي نو دا به مکروه وي او په دې قول فتوی ده، دا خو د مسئلې وضاحت وو،

اوس د حدیث خواته راسی د حدیث الفاظ (وقام علی دکان یصلي) څخه په ښکاره توگه

دا هيڅ نه معلومېږي چي کله حذيفه رضي الله عنه، عمار رضي الله عنه ووهی او هغه يې کښته راوغورځوی نو هغه وخت عمار رضي الله عنه حقيقتا لمانځه کولو ته دريدلی وو يا يوازي د لمانځه اراده يې کړې وه او دريدلی وو او نيت تړونکی وو چي دا واقعه پېښه سوه اونحو ذالک حذيفه رضي الله عنه چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم حديث بيان کړ نو په اخر کي يې دا الفاظ وفرمايل ځکه چي هغه ته د حديث الفاظ بعينه ياد نه وه نو هغه وفرمايل چي رسول الله صلي الله عليه وسلم يا خو بعينه دا الفاظ فرمايلي وه يا داسي نور الفاظ يې ارشاد وفرمايل.

د حديث د اخري الفاظو څخه معلومېږي چي عمار رضي الله عنه ته دا مسئله معلومه وه او هغه د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه اوريدلي وه چي امام ته يوازي پر لوړ ځاي باندي دريدل نه دي پکار نو دلته دا اشکال پيدا کيږي چي کله عمار رضي الله عنه په ارشاد نبوي خبر وو او هغه ته دا مسئله معلومه وه نو هغه ددې خلاف ولي وکړل؟ ددې مختصر جواب دادی چي عمار رضي الله عنه ته مسئله معلومه وه او هغه د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه ددې ممانعت اوريدلی هم وو او هغه ته دا حديث نه وو په ياد او نه ورته دا مسئله ياد وه، هو حذيفه رضي الله عنه چي تعارض وکړ او دی يې راکښته کړ نو دغه مسئله ياد سوه نو د صادق او ريښتوني فرمان بردار په حيثيت يې سمدستي په هغه عمل وکړ.

د تعليم په وجه امام لوړ دريدای سي

﴿۱۰۴۵﴾: وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ أَنَّهُ سُئِلَ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ الْمُنْبَرُ؟

د حضرت سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه څخه روايت دی چي د هغه څخه پوښتنه وسول چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم منبر د څه شي څخه جوړ وو؟

فَقَالَ هُوَ مِنْ أَثْلِ الْغَابَةِ عَلَيْهِ فُلَانٌ مَوْلَى فُلَانَةٍ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

هغه وويل چي د جهاؤ (د غره يو درخته) څخه فلاني سړي چي د فلاني ښځي آزاد کړی غلام وو د رسول الله صلي الله عليه وسلم لپاره جوړ کړی وو

وَسَلَّمَ وَقَامَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ عَمِلَ وَوُضِعَ

رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه ودروی کله چي هغه تيار سو او په مسجد کي کښېښودل سو

فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَكَبَّرَ وَقَامَ النَّاسُ خَلْفَهُ فَقَرَأَ وَرَكَعَ وَرَكَعَ النَّاسُ خَلْفَهُ

او د قبلي په لوري يې ودروی، رسول الله صلي الله عليه وسلم تکبير ووايه او خلک په هغه پسي ودریدل، رسول الله صلي الله عليه وسلم

قرآن کریم و وایه او رکوع یی و کړل، د رسول الله ﷺ شاته خلکو هم رکوع و کړل

ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ رَجَعَ الْقَهْقَرَى فَسَجَدَ عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ عَادَ إِلَى الْمِنْبَرِ ثُمَّ

بیا یی سر پورته کړ بیا رسول الله ﷺ مخکي ته را کښته سو او پر مخکي یی سجده و کړه بیا یی منبر ته تشریف یووړ

قَرَأَ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ رَجَعَ الْقَهْقَرَى حَتَّى سَجَدَ بِالْأَرْضِ . هَذَا

او قرائت یی و وایه بیا یی رکوع و کړه بیا یی د رکوع څخه سر را پورته کړ بیا مخکي ته را کښته سو او سجده یی و کړه . دغه

لفظ البخاري وفي المتفق عليه نحوه وقال في آخره فلما فرغ أقبل على الناس فقال أيها الناس إنما صنعت هذا لتأتموا بي ولتعلموا صلاتي .

الفاظ د بخاري دي) بخاري او مسلم په دې ډول يو بل حديث هم بيان کړی دی او په پای کي یی ویلي دي چي کله رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو نو خلکو ته متوجه سو او وه یی فرمايل: خلکو! دا ما ددې لپاره وکړل چي تا سو زما پیروي وکړئ او زما لمونځ زده کړئ .

تخریج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۹۷/۲، رقم: ۹۱۷.

د لغاتو حل: (اثل): هو شجر شبيه بالطرفاء (وهو نوع من الشجر).

تشریح: د مدينې منورې څخه د نهه کوسه پر دا فاصله باندي يو ځنگل دی هلته درختي ډيري دي دهغه د لرگيو څخه د رسول الله ﷺ لپاره منبر جوړ سوی وو .

د فلاني سړي څخه مراد قوم رومي وو او د فلاني ښځي څخه د عائشه انصاريه ذات مراد دی، مولانا مظهر رحمة الله عليه ليکلي دي چي په دې منبر د کښته کېدو او پورته کېدو دپاره درې زينې وې چي ډيري نژدې جوړي سوي وې، دهغه په ذريعه پر منبر باندي يو يا دوه قدمه ختل ډير اسان وه په دې وجه فعل کثير لازم نه سو چي د رسول الله ﷺ لمونځ باطل سوی واي، ددې حديث څخه معلومه سوه که امام ددې خبري اراده وکړي چي دهغه د لمانځه حرکات او سکانات او دهغه کيفيات د ليري څخه نژدې ولاړ ټول لمونځ کونکي وويني او دهغه په ذريعه د لمانځه احکام او مسائل زده کړي نو دهغه لپاره پر لوړ ځاي باندي يوازي دريدل جائز دي، هذا لفظ البخاري دا لفظ د بخاري دی او ددې وروسته په عبارت نقل کولو سره د مشکوة مصنف

دې خبرې ته اشاره کړه ده چې دا حدیث بخاري او مسلم دواړو نقل کړی دی ځکه چې ددې په اول فصل کې ذکر کول پکار وو لیکن دا حدیث په دې فصل کې ځکه نقل سوی دی چې صاحب مصابیح دا حدیث د بخاري او مسلم څخه پرته د نورو امامانو نقل کړی وو ځکه د مصابیح په اتباع کې هم په دې فصل کې نقل کول مناسب وگڼي .

په اعتکاف کې در رسول الله ﷺ امامت

﴿۱۰۳۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حُجْرَتِهِ وَالنَّاسُ يَأْتُونَن بِهِ مِنْ وَرَاءِ الْحُجْرَةِ. رواه أبو داود.

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ په خپلي حجرې (خونه) کې لمونځ وکړ او خلکو د حجرې څخه د باندې در رسول الله ﷺ اقتداء کول. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۶۷۱۱، رقم: ۱۱۲۶.

تشریح: ددې حدیث تعلق د روژې سره دی رسول الله ﷺ د مسجد په یوه برخه کې د اعتکاف لپاره د تپات یوه کوټه جوړه کړې وه رسول الله ﷺ په دې حجره کې تر څو شپو پوري تراویح او لمونځ کوی، صحابه کرام په دې موقع د حجرې څخه د باندې ولاړ در رسول الله ﷺ اقتداء کول.

الفصل الثالث (دریم فصل)

د صفو جوړولو طریقہ

﴿۱۰۳۷﴾: عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ أَلَا أَحَدِثُكُمْ بِصَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت ابو مالک اشعري رضي الله عنه څخه روایت دی چې هغه خلکو ته وویل ایا زه تاسو ته در رسول الله ﷺ د لمانځه کیفیت بیان نکړم؟

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَفَ الرِّجَالَ وَصَفَ خَلْفَهُمُ الْغُلَمَانَ

رسول الله ﷺ لمانځه ته ودریدی او د خلکو صفونه یې جوړ کړل بیا په هغه صف پسې وروسته یې هلکان ودرول

ثُمَّ صَلَّى بِهِمْ فَذَكَرَ صَلَاتَهُ ثُمَّ قَالَ هَكَذَا صَلَاةٌ قَالَ عَبْدُ الْأَعْلَى لَا أَحْسِبُهُ

إِلَّا قَالَ أُمِّي . رواه أبو داود .

او د هغه وروسته يې لمونځ ورکړ همداسي هغه د رسول الله ﷺ د لمانځه يادونه وکړه او وه يې ويل دا وو د رسول الله ﷺ لمونځ، عبدالاعلی وويل زما خيال دی ابو مالک وويل چي رسول الله ﷺ وفرمايل: زما د امت لمونځ داسي دی . ابوداؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد : ۴۳۷/۱ ، رقم : ۶۷۷ .

تشریح : د حديث د اخري الفاظو مطلب دادی چي زما د امت خلکو ته پکار ده چي د لمانځه کوم کیفیت زما څخه نقل سوئ وي همداسي لمونځ کوي او ددې څخه دا تنبيه هم مقصده ده چي کوم خلک په دې طريقې سره يعني د سنت نبوي مطابق لمونځ نه کوي نو هغوی په خپل دغه عمل سره دا ښکاره کوي چي هغوی د رسول الله ﷺ د تابعدار امت څخه نه دی .

﴿۱۰۴۸﴾ : وَعَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَّادٍ قَالَ بَيْنَا أَنَا فِي الْمَسْجِدِ فِي الصَّفِّ الْمُقَدَّمِ

د حضرت قيس بن عباد رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله زه په مسجد کي دننه په لومړي صف کي وم

فَجَبَذَنِي رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي جَبْذَةً فَنَحَّانِي وَقَامَ مَقَامِي فَوَاللَّهِ مَا عَقَلْتُ صَلَاتِي

نويو سړي د شاد خوا څخه کښولم زه يې يوې خوا ته کړم او زما پر ځای ودریدی ، په الله دي مي قسم وي د غصې له کبله زه په لمانځه پوه نه سوم

فَلَمَّا انْصَرَفَ إِذَا هُوَ أَبِي بُنْ كَعْبٍ فَقَالَ يَا فَتَى لَا يَسُوْءُكَ اللَّهُ إِنَّ هَذَا عَهْدٌ

بيا چي هغه سړی د لمانځه څخه فارغ سو نو وینم چي هغه سړی ابی بن کعب وو هغه ماته وويل اي زلميه ! الله تعالی دي تا زما ددې کار له کبله غمجن نه کړي دا

مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْنَا أَنْ نَلِيَهُ ثُمَّ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَقَالَ هَلْكَ

د نبي کریم صلی الله علیه و سلم موږ ته وصيت دی چي موږ د رسول الله ﷺ سره نژدې ودرېږو ، ددې وروسته هغه مخ پر قبله سواو وي وويل : هلاک سول

أَهْلُ الْعَقْدِ وَرَبِّ الْكُعْبَةِ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ وَاللَّهِ مَا عَلَيْهِمْ آسَى وَلَكِنْ آسَى عَلَى

سرداران د کعبې په رب دي مي قسم وي ، درې ځله يې وويل ، ددې وروسته يې وويل : قسم په

الله زما سره د سردارانو يا امامانو غم نسته مگر زه په هغه خلکو خفه یم

مَنْ أَضَلُّوا قُلْتُ يَا أَبَا يَعْقُوبَ مَا تَعْنِي بِأَهْلِ الْعَقْدِ؟ قَالَ الْأَمْرَاءُ. رواه النسائي

څوک چې دوی گمراه کوي، د راوي بيان دي چې ما د ابی بن کعب څخه پوښتنه وکړه چې د اهل عقد څخه ستا سو څوک مراد دی؟ هغه وویل د قوم امیران. نسائي.

تخریج: سنن النسائي: ۸۸۱۲، رقم: ۸۰۷.

تشریح: د حضرت ابی ابن کعب رضی الله عنه الفاظ (ان هذا عهد من النبي..... الخ) څخه د رسول الله ﷺ ارشاد ته اشاره ده چې رسول الله ﷺ فرمایلي وه (لیني منکم اولو الاحلام والنهي): په لمانځه کي په تاسو کي دي صاحب عقل او بالغ ماته نژدې درېږي.

ددې ارشاد حاصل دا وو چې کوم خلک صاحب عقل او فهم او بالغ وي هغوی دي امام ته نژدې درېږي او قیس ابن عباد په هغه ډله کي نه راتلی ځکه حضرت ابی ابن کعب رضی الله عنه د هغه ځای څخه لیري کړ او خپله هلته ودریدی.

(هلک اهل العقد) اهل یعنی سرداران او حاکمان مړه سول، ددې مطلب دادی چې د رعایا اعمال او کردار او د هغوی دیني او دنیاوي احکام او افعال تردې چې د صف جوړولو رعایت او حفاظت د حکامو او سردارانو پر ذمه دی مگر هغه حکام او سرداران چې د رعیت په دیني او دنیوي کارونو د مشرتابه په حیثیت سره د خلکو پر افعالو او کردار نظرن درلودی او د هغوی پر سنت نبوي تلل ختم سوه ځکه نتیجه دا سوه چې د خلکو په دیني کارونو کي سستي پیدا سول او د عمل او فکر غلط انداز پیدا سوی دی په ښکاره دا معلومېږي چې ددې الفاظو په ذریعه حضرت کعب رضی الله عنه د خپلي زمانې پر حاکمانو انتقاد کړی دی ځکه دا به وویل سي چې ددې الفاظو محمل خپله د خلیفه ذات نه دی بلکه د حضرت کعب رضی الله عنه مقصد به د حضرت عثمان رضی الله عنه ځیني حاکمان وه چې خپل فرائض یې په پوره توګه سرته نه رسول.

=====

بَابُ الْإِمَامَةِ (د امامت بیان)

په شریعت کي د لمانځه امامت ډیر اهم او عظیم کار دی، د ټولو مقتدیانو د لمانځه د ذمه دار کېدو په وجه د امام د ټاکلو په اړه شریعت یو څو شرطونه او قواعد ټاکلي دي او دا یې بنودلي دي چې ددې اهم او عظیم منصب حامل کوم څوک کیدای سي، په دې باب کي دا ډول

حديثونه نقل کيږي چي د هغو څخه معلومېږي چي د امام د ټاکلو په وخت کي د کومو خبرو لحاظ ساتل پکار دي، او دا چي د امامت وړتيا کومو خلکو ته حاصله ده.

په دې اړه صحيح طريقه داده چي مقتديانو ته پکار ده چي په حاضر مقتديانو کي په کوم سړي کي چي د امامت وړ زيات صفتونه وي هغه دي امام جوړ کړي که يو سړی داسي وي چي په هغوی کي د امامت وړ وي نو پر کثرت د رايي دي عمل وکړل سي يعني د کوم سړي لپاره چي د زياتو خلکو رايه وي هغه دي امام جوړ کړل سي که د يو داسي سړي په شتون کي چي د امامت وړ وي يو بل داسي سړی امام جوړ کړل سي چي هغه وړ نه وي نو ټول لمونځ کونکي به د سنت پرېښودو په فتنه کي اخته سي، د امامت لپاره يو څو خاص صفات دادی:

۱. د امامت تر ټولو زيات حق د هغه سړي دی چي د لمانځه مسائل بڼه پيژني په شرط ددې چي په ظاهري توگه سره په هغه کي يو فسق وغيره نه وي او کم تر کمه په اندازه د مسنون قرائت د هغه قرآن کریم ياد وي.

۲. بيا هغه سړی چي قرآن کریم په بڼه آواز سره د قرائت د قاعدې سره سم وايي.

۳. بيا هغه سړی چي په ټولو کي زيات ښکلی وي.

۴. بيا هغه سړی چي په ټولو کي يې عمر زيات وي.

۵. بيا هغه سړی چي په ټولو کي زيات اخلاقي وي.

۶. بيا هغه سړی چي په ټولو کي زيات پرهيزگار وي.

۷. بيا هغه سړی چي په ټولو کي بڼه جامه اغوندي.

۸. بيا هغه سړی چي د هغه سر تر ټولو زيات غټ وي.

۹. بيا هغه سړی چي مقيم وي په نسبت د مسافرو.

۱۰. بيا هغه سړی چي اصلي آزاد وي.

۱۱. بيا هغه سړی چي د حدث اصغر څخه تيمم کړی وي په نسبت د هغه سړي چي هغه د حدث اکبر څخه تيمم کړی وي،

په کوم چا کي چي دوه صفتونه تر لاسه سي نو هغه د امامت زيات وړ دی په نسبت د هغه چا چي په هغه کي يو صفت وي، د مثال په توگه هغه سړی چي د لمانځه مسائل هم بڼه پيژني او قرآن کریم هم په بڼه ډول ويلای سي د امامت زيات مستحق اهل دی په نسبت د هغه چا چي يوازي د لمانځه مسائل پيژني او قرآن کریم په بڼه توگه نسي ويلای.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د امامت وړ څوک دی؟

﴿۱۰۴۹﴾: عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو مسعود انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

يَوْمَ الْقَوْمِ أَقْرَأُ لَهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمُ بِالسُّنَّةِ

امامت دي هغه څوک کوي چې قرآن کریم په ټولو کې بڼه وایي بیا که ټول یې بڼه وایي نو د دین په احکامو بڼه پوهیدونکی دي امامت کوي

فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ

بیا که ټول داسي وي نو کوم یو چې مخکې هجرت کړی وي هغه ته امامت کول پکار دي بیا که په هجرت کې ټول یو ډول وه

سَلِمًا وَلَا يُؤْمِنَنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ وَلَا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ

إِلَّا بِإِذْنِهِ. رواه مسلم وفي رواية له ولا يؤمن الرجل الرجل في اهله.

نو د زیات عمر خاوند دي امامت وکړي هیڅوک دي د چا د واک پر ځای امامت نه کوي او نه دي څوک د چا په کور کې د هغه پر مسند کېښي البته هلته که چیرې اجازه ورته وکړل سي . مسلم ، او د مسلم په یوه روایت کې دا الفاظ هیڅوک دي د چا په کور کې امامت نه کوي .

تخریج : صحیح مسلم ۴۶۵۱، رقم: ۲۹۰-۶۷۳. ولم نجد الرواية الثانية في صحيح مسلم.

تشریح : علامه طيبي رحمه الله عليه فرمایي چې د حدیث په الفاظو (فاعلمهم بالسنة) کې د

سنت څخه مراد د رسول الله ﷺ حدیثونه دي، د صحابه کرامو په زمانه کې چې کوم سړی به په حدیثو زیات پوهیدی هغه به لوی فقیه منل کیدی، د امام احمد او ابوسف رحمه الله علیهما عمل پر دې حدیث دی، یعنی ددې حضراتو په نزد د امامت په اړه قاري پر عالم مقدم دی، د امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله علیه، امام محمد رحمه الله علیه، امام مالک رحمه الله علیه او امام شافعي رحمه الله علیه مذهب دادی چې زیات عالم او فقیه د امامت په اړه پر لوی قاري

مقدم دی، حُکمه چي د علم قرائت ضرورت خو د لمانځه يوازي يو رکن کي وي پر خلاف ددې د علم ضرورت د لمانځه په ټولو ارکانو کي وي، د کومو حديثو څخه چي دا ثابتېږي چي پر عالم باندي ښه قرآن کریم ويونکی مقدم دی ددې جواب د هغه حضراتو د لوري دا ورکول کيږي چي د رسول الله ﷺ په زمانه کي چي کوم خلک قاريان وه هغوی به تر ټولو زيات علم والا هم وه حُکمه چي هغه خلکو به قرآن کریم مع احکام زده کوی، په دې وجه په حديثو کي قاري پر عالم مقدم کړل سوی دی، او اوس زموږ په زمانه کي داسي نه ده بلکه اکثر قاريان د مسائلو څخه ناخبر وي، حُکمه موږ عالم پر قاري مقدم کوو، ددې څخه پرته ددې حضراتو تر ټولو لوی دليل دادی چي د رسول الله ﷺ د مرگ په ناروغۍ کي حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه خلکو ته لمونځ ورکوی ددې سربيره چي هغه قاري نه وو بلکه تر ټولو زيات عالم وو حال دا چي هغه وخت تر هغه زيات لوی لوی قاريان موجود وه.

د (فاقد هم هجرة) په باره کي ابن مالک رحمه الله عليه فرمايي چي نن سبا هجرت متروک دی حُکمه اوس دلته د حقيقي هجرت پر ځای معنوي هجرت (يعني د گناهو او خرابيو د پرېښودو) اعتبار به وي دا وجه ده چي فقهاء په علم او قرائت کي د برابرۍ څخه وروسته پرهيزگار مقدم کوي يعني که دوه کسان داسي وي چي عالم هم وي او قاري هم وي نو په هغه دواړو کي به د امامت مستحق هغه څوک وي چي د دوهم په نسبت زيات پرهيزگار وي، په دې حديث کي د امامت يوازي دومره مراتب ذکر کړل سوي دي مگر علماؤ يو څو نور مراتب هم ذکر کړي دي که په عمر کي ټول برابر وي نو هغه سړی دي امامت وکړي چي تر ټولو زيات ښه اخلاق والا وي، که په اخلاقو کي هم ټول برابر وي نو هغه سړی دي امامت وکړي چي ښکلی مخ والا يعني ښائسته وي، او که په ښکلا کي هم ټول برابر وي نو هغه سړی دي امامت وکړي چي تر ټولو ښه جامه يې اغوستې وي يا تر ټولو زيات شريف النسب وي، که په ټولو صفتونو کي ټول برابر وي نو په دې صورت کي غوره خبره داده چي قرعه (پچه) واچول سي د چا د نامه چي پچه راووتې هغه دي امامت وکړي يا قوم چي څوک غواړي خپل امام دي وټاکي او په هغه پسي دي لمونځ وکړي.

د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي هيڅ سړی دي د دوهم سړي په پاچاهي او سينه کي امامت نه کوي، همدارنگه په داسي ځای کي دي امامت نه کوي چي د هغه مالک يو بل څوک وي څرنگه چي د دوهم روايت د الفاظو (اهله) څخه ثابته سوه، ددې څخه معلومه سوه که پريو ځای باندي د وخت حاکم امامت کوي يا د حاکم د لوري ټاکل سوی د هغه نائب چي د امير

او خليفه په حکم کي داخل دی د امامت فريضه سرته رسوي نو يو بل دوهم سړي لپاره دا مناسب نه ده چي هغه په وړاندي کېدو سره امامت وکړي په خاصه توگه د اخترو او جمعې په لمانځه کي خو دا بالکل مناسب نه ده، همدارنگه په کوم مسجد کي چي امام ټاکل سوی وي يا په يو کور کي د صاحب کور په شتون کي ټاکلی امام او صاحب کور د اجازې څخه پرته امامت ته وړاندي کېدل د بل چا حق نه دی، ځکه چي داسي کارونه په سلطنت کي انحطاط، په خپلو کي بغض او عناد، بې احترامی، اختلاف او د فتنې او فساد دروازه خلاصیږي، هر کله چي د جماعت مشروعیت د دغه غیر اخلاقي شيانو د بندیز لپاره دی، په دې اړه د ابن عمر رضی الله عنه دا رویه د پیروي وړ ده چي د خپل فضل، شرف، علم او تقوای سربیره د حجاج بن یوسف په ډول ظالم او فاسق پسي یې لمونځ کوی.

﴿۱۰۵۰﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمای :

إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً فَلْيُؤْمَرُوا أَحَدُهُمْ وَأَحَقُّهُمْ بِالْإِمَامَةِ أَقْرَبُهُمْ. رواه مسلم

وفي ذكر حديث مالك ابن الحويرث في باب بعد باب فضل الاذان.

هر کله چي تاسو درې یا ست نویو امام جوړ کړئ او په دوی کي د امامت زیات وړ هغه څوک دی چي زیات عالم وي، مسلم، د مالک بن حویرث حدیث د آذان د غوره والی د احکامو څخه وروسته بیان سوی دی.

تخریج: صحیح مسلم ۴۶۴۱۱، رقم: ۲۸۹-۶۷۲.

تشریح: د درو کسانو قید اتفاقي دی، د درو څخه کم یا زیات کېدو په صورت کي هم دا حکم دی چي په هغوی کي دي یو امام جوړ سي او پاته مقتدیان، علامه طیبی رحمه الله علیه فرمایي چي د رسول الله صلی الله علیه و فرمای د اکثر و صحابه کرامو د عمر یوه لویه برخه تیره سوې وه چي هغوی د اسلام په سعادت سره مشرف سول په دې وجه هغه خلکو به د قرآن کریم ویلو څخه مخکي علم دین زده کوی مگر وروسته دا صورت پاته نه سو بلکه اوس خو خلک د عمر لومړنۍ برخه د علم دین تر لاسه کولو څخه مخکي قرآن کریم ویل زده کوي، په هر حال د امامت په اړه پر ښه قاري باندي هغه فقیه او عالم ته به غوره والی حاصل وي کوم چي د لمانځه احکام او مسائل پیژني، د معاملاتو زیات علم لرونکی پر قاري مقدم کیدای نسي.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

﴿۱۰۵۱﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُؤْذَنَ لَكُمْ خِيَارُكُمْ وَلِيُؤْمَمَكُمْ قُرَاؤُكُمْ . رواه أبو داود .

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل : کوم څوک چي په تاسو ټولو کي غوره وي نو هغه دي آذان وکړي او څوک چي تر ټولو ښه قرآن کریم وايي نو هغه دي امامت وکړي . ابو داؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد : ۳۹۶۱۱ ، رقم : ۵۹۰ .

تشریح : د لمانځه او روژې د وختونو ذمه داري پر مؤذنانو وي ، کله چي مؤذن پر لوړ ځای باندي درېدو سره آذان کوي نو ډیر واره د هغه نظر د خلکو پر کورونو لويږي ، مؤذن که چيري صاحب ديانته ، ديندار او متقي وي نو هغه د لمانځه او روژې د وختونو رعايت هم کوي او خپل نظر هم پر نامحرم باندي د لوېدو څخه ساتي .

﴿۱۰۵۲﴾: وَعَنْ أَبِي عَطِيَّةَ الْعُقَيْلِيِّ قَالَ كَانَ مَالِكُ بْنُ الْحُوَيْرِثِ يَأْتِينَا إِلَى

د حضرت ابو عطية العقيلي څخه روايت دی چي حضرت مالک بن حويرث راتلی

مُصَلِّانَا يَتَحَدَّثُ فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ يَوْمًا قَالَ أَبُو عَطِيَّةٍ فَقُلْنَا لَهُ تَقْدَمُ فَصَلِّهُ

زموږ مسجد ته او زموږ په وړاندي به يې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حديثونه بيانول ، يوه ورځ په دې خبرو کي د لمانځه وخت راغلی ابو عطيه وايي موږ د حضرت مالک څخه غوښتنه وکړه چي مخته سه او موږ ته لمونځ راکړه

قَالَ لَنَا قَدِّمُوا رَجُلًا مِّنْكُمْ يُصَلِّي بِكُمْ وَسَاحِدِثْكُمْ لِمَ لَا أَصَلِّي بِكُمْ

هغه وويل تاسو په خپلو خلکو کي يو څوک امام کړئ چي لمونځ درکړي او زه تاسو ته ښيم چي ولي لمونځ نه درکوم ددې کبله چي

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ زَارَ قَوْمًا فَلَا يُؤْمَهُمُ

ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي کوم څوک چي یو قوم ته ورسې نو د هغوی امامت نه کوي
وَلْيُؤْمَرَهُمْ رَجُلٌ مِنْهُمْ. رواه ابوداؤد و الترمذي والنسائي الا انه اقتصر على
لفظ النبي صلى الله عليه وسلم.

بلکه د هغوی امامت دي د هغوی څخه یو سړی وکړي. ابوداؤد او ترمذي.

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۹۹۱۱، رقم: ۵۹۶، و الترمذي ۱۸۷۱۲، رقم: ۳۵۶ و النسائي ۸۰۱۲، رقم: ۷۸۶

تشریح: حضرت مالک رحمۃ الله عليه د خپل فضيلت او لويي او د هغه خلکو د اجازې
سربيره د امامت فريضه ادا نه کړل ځکه چي د هغه مخته د رسول الله ﷺ دا ارشاد وو او هغه په
ظاهري حديث عمل کول په خپل حق کي غوره گڼل.

پوند امام جوړيدای سي

﴿۱۰۵۳﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ اسْتَخْلَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ابْنُ أُمِّ
مَكْتُومٍ يَوْمَ النَّاسِ وَهُوَ أَعْمَى. رواه أبو داود

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ ابن مکتوم چي یو پوند سړی وو د خلکو
امام وټاکي. ابوداؤد

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۹۸۱۱، رقم: ۵۹۵.

تشریح: د دې حديث څخه دا خبره ثابتیږي چي د پانده امامت پرته د کراهيت څخه جائز دی،
په دې اړه په حنفي مذهب کي دا فقهي روایتونه هم راغلي دي که پوند د قوم مشروي نو د هغه
امامت جائز دی بلکه ځيني حضرات وايي که پوند د ډيرزيات علم خاوند وي نو د امامت په اړه
هغه اولی دی. (شرح کنز، اشباه النظائر).

د ناخوښه امام لمونځ نه قبليري

﴿۱۰۵۴﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ لَا تَجَاوِزُ

د حضرت ابو امامه رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: درې کسان دي چي

صَلَاتُهُمْ أَذَانُهُمُ الْعَبْدُ الْآبِقُ حَتَّى يَرْجَعَ وَامْرَأَةٌ بَاتَتْ وَزَوْجُهَا عَلَيْهَا

د هغوی لمونځ د هغوی د غوږونو څخه زیات نه پورته کیږي (یعني نه قبلېږي) یو هغه غلام چې د خاوند څخه تنبېدلې وي تر څو پوري چې بیرته رانه سي، دوهم د هغه ښځې لمونځ چې هغه شپه په داسې حالت کې تیره کړي چې د هغې خاوند د هغې څخه

سَاخِطٌ وَإِمَامٌ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب

ناراضه وي، دریم هغه امام چې د هغه څخه خلک نفرت کوي. ترمذي

تخریج: سنن الترمذي ۱۹۳۸۲، رقم: ۳۶۰.

تشریح: د غلام په حکم کې مینځه هم داخل ده، یعني که چیرې مینځه هم د خپل بادار څخه و تنبېني نو د هغې حال به دا وي چې تر څو پوري هغه خپل بادار ته رانسي نو د هغې لمونځ نه قبلېږي، د ښځې په اړه چې فرمايل سوي دي نو دا په هغه صورت کې دي کله چې ښځه بد اخلاقه وي او د هغې خاوند د هغې د بد اخلاقي، نافرمانۍ او بې ادبۍ په وجه د هغې څخه ناراض وي، او که خاوند بد اخلاقه وي او پر ناحقه د خپل ښځې څخه ناراضه او خفه وي نو ښځه به گناه کاره نه وي بلکه سړی به گناه کار وي.

د امام په اړه ابن مالک رحمه الله عليه فرمايي چې پر امام به دا گناه هغه وخت وي هر کله چې د هغه د بدعت او د هغه د فسق يا د هغه د جهل په وجه د هغه مقتديان د هغه څخه ناراضه وي او که مقتديان د یو دنيوي غرض په وجه د هغه سره کراهيت او عداوت لري نو امام به مطلقاً گناه کار نه وي او نه د داسې امام په حق کې د حديث پورتنی حکم دی بلکه مقتديان به گناه کار وي، په دې خبره پوه سئ چې په پورتنی حديث کې د امام څخه مراد د لمانځه امام هم دی او حاکم او خليفه هم، یعني که چیرې د یو حاکم او خليفه څخه د هغه رعيت د هغه د بدو اعمالو او غلطو کارو په وجه ناراضه وي نو هغه به هم داسې گناه کار وي.

د درو کسانو لمونځ نه قبلېږي

﴿۱۰۵۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل:

لَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ صَلَاتُهُمْ مَنْ تَقَدَّمَ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ وَرَجُلٌ أَتَى الصَّلَاةَ

درې کسان دي چې د هغوی لمونځ نه قبلېږي یو هغه څوک چې د یو قوم امامت کوي او قوم

خیني خوشحاله نه وي، دوهم هغه څوک چې لمونځ وکړي

دَبَّارًا وَالِدَبَّارُ أَنْ يَأْتِيَهَا بَعْدَ أَنْ تَفُوتَهُ وَرَجُلٌ اُعْتَبَدَ مُحَرَّرَةً.

رواه أبو داود وابن ماجه .

د وخت څخه وروسته (قضاء) او دریم هغه څوک چې آزاد سړي غلام کړي . ابو داؤد، ابن ماجه

تخریج : سنن ابی داؤد ۳۹۷۱-۳۹۸، رقم: ۵۹۳، وابن ماجه: ۳۱۱۱، رقم: ۹۷۰.

د لغاتو حل : (اعتبد): ای اتخاذ نفساً معتقاً عبداً او جارية. (یعني یو آزاد سړی مری یا ازاده ښځه مینه کړي).

تشریح : (اعتبد محررة) یعنی د آزاد غلام گټلو مطلب دادی چې غلام آزاد کړي او بیا وروسته په زور سره د هغه څخه خدمت اخلي، یا غلام یې آزاد کړ مگر د هغه آزادي د هغه غلام څخه پټوي، یا د یو آزاد سړي په اړه دعوا وکړي چې دا زما غلام دی او د هغه سره د غلامانو په ډول چلن کوي، یا غلام او مینه په بیع اخیستو سره پر هغه مالکانه تصرف وکړي مگر په حقیقت کې د هغه رانیول په شرعي توګه باندې نه وي سوي څرنگه چې خلک په غیر شرعي توګه باندې غلام او مینه په بیع اخلي، د شرعي غلام او مینه تفصیل فقهاء داسې لیکي که د مسلمانانو ډله د دارالاسلام څخه دارالحرب ته په تلو سره غلبه حاصله کړي او په زور سره حربي کفار که خلک وي یا ښځي لویان وي یا کوچنیان، د غلام او مینه جوړلو سره دارالاسلام ته راوړي، یا همداسې د یو هیواد حربي کفار د بل هیواد حربي کفارو باندې په غلبه ترلاسه کولو سره هغوی په زور راوړي نو په دغه دواړو صورتو کې غلام او مینه جوړونکي که هغه مسلمان وي یا کفار، د هغه غلامانو او مینه مالک دی، د هغه غلامانو او مینه پلورل او رانیول، د هغوی تحفه کول د مینه سره پرته د نکاح څخه کوروالي کول او همداسې پر هغوی ټول مالکانه تصرف کول جائز دي، او په دې صورت کې د مینه اولاد هم د هغوی حکم لري، په شرط د دې چې هغه مالک یا د ذي رحم مالک څخه پیدا نه وي که اولاد په هغوی کې د یو چا څخه پیدا وي نو هغه به آزاد وي، په هر حال فقهاء د غلام او مینه دا دواړه ډولونه لیکلو سره نور ډولونه هم لیکلي دي او په هغوی کې د ځینو په اړه ویل سوي دي چې په دغه صورتو کې شرعي بردي نه وي او د ځینو په باره کې اختلاف دی، مگر صحیح دادی چې د پورتنیو دواړو ډولونو څخه پرته په بل هیڅ صورت کې شرعي بردي نه وي او نه د هغوی پلورل

او رانيول په شرعي توگه جائز کيږي،
نو مسلمانانو ته پکار ده چي هغوی د غلام او مينځي په اړه د احتياط څخه کار واخلي، که
شرعي مينځه وي نو هغه دي په خدمت کي راولي کنه داسي دي نه کوي چي پريو چا د مينځي
کېدو داغ ولگيدی که څه هم هغه شرعي مينځه نه وي د حيوانانو په ډول د هغې سره کوروالي
کوي چي په حقيقت کي داسي کول حرام او په زنا کي اخته کېدل دي همداسي د هغې سره نور
مالکانه تصرفات دي هم نسي کولای.

د امامت څخه عامه تېښته د قيامت نښه ده

﴿۱۰۵۶﴾: وَعَنْ سَلَامَةَ بِنْتِ الْحَرِّ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت سلامة بنت الحر (رض) څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يَتَدَفَعَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ لَا يَجِدُونَ إِمَامًا يُصَلِّي

بِهِمْ. رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه .

د قيامت د نښو څخه يوه نښه داده چي خلک به د امامت څخه تېښتي او هغوی ته به هيڅوک
لمونځ ورکونکی نه پيدا کيږي. احمد

تخريج: الامام احمد في مسنده ۳۸۱/۶ و ابوداؤد ۳۹۰/۱، رقم: ۵۸۱ وابن ماجه: ۳۱۴/۶، رقم: ۹۸۲.

تشریح: دا په اصل کي د آخري زمانې د عام جهل او فسق څخه کنایه ده چي قيامت ته نژدې
جهل او فسق به په عامه توگه سره دومره خپور سي او خلک به دومره جاهل او نا اهل پيدا سي
چي هيڅ سړی به د امامت اهل نه وي، ټول خلک به د خپل نا اهلی او جهالت سره سم د امامت
څخه تېښته کوي، او په خپلو کي به يو بل ته د لمانځه ورکولو لپاره وايي، مگر هر سړی به د
امام جوړېدو څخه انکار کوي، هو که چيري يو سړی يو بل څوک د ځان څخه په افضل گڼلو سره
خپله د امامت څخه تېښته کوي او هغه ته د لمانځه ورکولو لپاره وايي نو د هغه تعلق به ددې
حديث سره نه وي ځکه چي د دوهم کس په افضل گڼلو سره خپله د امامت څخه تېښته کول او
هغه افضل ته د امامت لپاره په ويلو کي څه پرواه نسته.

د فاسق امامت جائز دی

﴿۱۰۵۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجِهَادُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : پر تاسو جهاد

وَاجِبٌ عَلَيْكُمْ مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا وَإِنْ عَمِلَ الْكِبَائِرَ . وَالصَّلَاةُ

واجب دی سره د هر امير که هغه نیک وي یا بد که څه هم هغه لویه گناه کوي او پر تاسو لمونځ

وَاجِبَةٌ عَلَيْكُمْ خَلْفَ كُلِّ مُسْلِمٍ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا وَإِنْ عَمِلَ الْكِبَائِرَ .

واجب دی په هر مسلمان پسي که هغه نیک وي یا بد وي که څه هم هغه لویه گناه کوي

وَالصَّلَاةُ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا وَإِنْ عَمِلَ الْكِبَائِرَ . رواه أبو داود

او جنازه کول واجب دی پر هر مسلمان که نیک وي یا بد که څه هم هغه لویه گناه کوي . ابو داود

تخريج : سنن ابی داود : ۴۰۱۳ ، رقم : ۲۵۳۳ .

تشریح : جهاد واجب دی ، ددې مطلب دادی چي په ځينو صورتو کي خو جهاد فرض عين دی او په ځينو صورتو کي فرض کفايه ، د دې حديث څخه دا معلومه سوه چي په هر مسلمان پسي لمونځ کيدای سي که څه هم هغه فاسق وي ، په شرط ددې چي د هغه فسق د کفر حد ته نه وي رسيدلی ، په فاسق پسي لمونځ ادا کيږي مگر په هغه پسي لمونځ کول په هر حال مکروه دي ، علماء ليکي چي د نیک سړي په موجودوالي کي فاسق ته د امامت کول نه دي پکار ، د جنازې د لمانځه د واجب کېدو مطلب دادی چي پر هر مسلمان د جنازې لمونځ کول فرض کفايه دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د نابالغ د امامت مسئله

﴿١٠٥٨﴾: عَنْ عَمْرِو بْنِ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا بِبَاءِ مَمَرِ النَّاسِ يَمُرُّ بِنَا الرُّكْبَانُ

د عمرو بن سلمه رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ د ابو پر يو غاړه اوسيدو چي د خلکو د تيري دو

ځای وو او پر هغه ځای به قافلې تيريدي

نَسْأَلُهُمْ مَا لِلنَّاسِ مَا لِلنَّاسِ ؟ مَا هَذَا الرَّجُلُ فَيَقُولُونَ يَزْعُمُ أَنَّ اللَّهَ

موږ به د مسافرو څخه پوښتنه کول چي د هغه سړي (يعني محمد ﷺ) په اړه د خلکو څه خيال

دی؟ خلکو به موبد ته دا بیان کوی هغه سپی دا خیال لري چي الله ﷻ

أَرْسَلَهُ أَوْحَىٰ إِلَيْهِ كَذًا . فَكُنْتُ أَحْفَظُ ذَلِكَ الْكَلَامَ فَكَانَ مَا يُغْرَىٰ فِي صَدْرِي

هغه رسول جوړ کړی دی او پر هغه وحی راځي چي دا ډول وحی وي (او هغوی ته به یې قرآن اوروی) ما به هغه وحی یادولې او کومې خبرې چي به هغوی د رسول الله ﷺ په اړه کولې هغه به زما په سینه کي ساتل کیدې ،

وَكَانَتِ الْعَرَبُ تَلَوُّمٌ بِإِسْلَامِهِمُ الْفَتْحَ فَيَقُولُونَ أَتُرْكُوهُ وَقَوْمَهُ فَإِنَّهُ إِنْ ظَهَرَ

د عربو خلکو په هغه زمانه کي د مکې د فتح انتظار کوی چي مکه فتح سي نو هغوی به اسلام قبول کړي هر کله چي به هغه د خلکو څخه دا خبرې اوریدلې نو ورته ویل به یې هغه او د هغه قوم په خپل منځ کي فیصلې ته پریږدی که هغه غالب سي

عَلَيْهِمْ فَهُوَ نَبِيٌّ صَادِقٌ فَلَمَّا كَانَتْ وَقْعَةُ الْفَتْحِ بَادَرَ كُلُّ قَوْمٍ بِإِسْلَامِهِمْ

پر خپل قوم نور یښتونی نبي دی ، بیا چي مکه فتحه سوه نو هریو قوم په اسلام قبلولو کي تلوار وکړی

وَبَدَرَ أَبِي قَوْمِي بِإِسْلَامِهِمْ فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ جِئْتُكُمْ وَاللَّهِ مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ حَقًّا

او زما پلار د اسلام په راوړلو کي د خپل قوم څخه وړاندي سو هغه چي د سفر څخه راستون سو نو بیان یې وکړ چي په الله دي مي قسم وي زه تاسو ته د نبي برحق څخه راغلی يم ،

فَقَالَ صَلُّوا صَلَاةً كَذًا فِي حِينٍ كَذًا وَصَلُّوا كَذًا فِي حِينٍ كَذًا فَإِذَا حَضَرَتِ

رسول الله ﷻ موبد ته حکم را کړی دی چي په فلاني وخت دومره او داسي لمونځ کوئ او په فلاني وخت داسي ... او هر کله چي د لمانځه وخت سي

الصَّلَاةُ فَلْيُؤْذِنُ أَحَدُكُمْ وَلْيُؤَمِّكُمْ أَكْثَرُكُمْ قُرْآنًا فَانْظَرُوا فَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ

نو په موبد کي دي یو سپی آذان وکړي او کوم څوک چي په تاسو کي په قرآن کریم زیات پوهیږي هغه دي ستاسو امامت وکړي خلکو د امام په اړه فکر وکړ مگر زما څخه زیات

أَكْثَرَ قُرْآنًا مِنِّي لَمَّا كُنْتُ أَتْلُقِي مِنَ الرُّكْبَانِ فَقَدَّمُونِي بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَأَنَا ابْنُ

په قرآن کریم پوهیدونکی څوک نه وو ځکه چي ما به د قافلې د خلکو څخه په پوښتنه کولو کولو سره قرآن کریم یادوی نو هغوی زه خپل امام و ټاکلم هغه وخت زما عمر

سِتِّ أَوْ سَبْعِ سِنِينَ وَكَانَتْ عَلَيَّ بُرْدَةٌ كُنْتُ إِذَا سَجَدْتُ تَقَلَّصْتُ عَنِّي فَقَالَتْ

شپږ يا اووه کاله وو زما سره يوازي يو څادر وو کله چي به ما سجده کول نو هغه څادر به راشوه سو او زما کوناتي به څرگند سول نو وويل :

امْرَأَةٌ مِنَ الْحَيِّ إِلَّا تَغْطُونَ عَنَّا اسْتَبَارِكُمْ فَاشْتَرَوْا فَقَطَّعُوا لِي قَبِيصًا

د قوم يوې ښځې تاسو د خپل امام شرمگاه ولي نه پټوي ! نو خلکو جامه رانيول او زما لپاره يې قميص جوړ کړ

فَمَا فَرِحْتُ بِشَيْءٍ فَرِحِي بِذَلِكَ الْقَبِيصِ . رواه البخاري .

او زه په هغه قميص ډير زيات خوشحاله سوم . بخاري شريف .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۸/۲۲-۲۳، رقم: ۴۳۰۲.

د لغاتو حل : (يُغَرَى): اى يلصق (موبنلي). (تلوم): تنتظر (انتظاري يې کوی).

تشریح : په عامه توگه سره د مسلم له لفظ د لام په زير دی ، مگر دا عمرو چي د قوم امام جوړ سوی وو د هغه د پلار نوم مسلمه کي لام په زير سره دی ، په دې اړه د علماؤ اختلاف دی چي د عمرو ابن سلمه هم د خپل پلار سره د رسول الله ﷺ په خدمت کي د اسلام قبلولو لپاره تللی وو يا نه ، په دې وجه په دې خبره کي اختلاف دی چي ايا دی صحابي دی که يا . په ظاهره خو دا معلومېږي چي د هغه پلار يوازي د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سوی وو او دی د هغه سره نه وو تللی .

امام شافعي رحمه الله عليه د ماشوم د امامت په جواز کي ددغه حديث څخه استدلال کوي ، د دې څخه معلومېږي چي د نابالغ هلک امامت جائز دی ، البته د جمعي په لمانځه کي د نابالغ هلک د امامت په اړه د امام شافعي رحمه الله عليه دوه قوله دي ، د يوه قول څخه دا ثابتېږي چي هغه د جمعي په لمانځه کي هم د هلک د امامت د جواز قائل دی ، او په دوهم قول کي د عدم جواز اثبات کېږي ، امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه ، امام مالک رحمه الله عليه او امام احمد رحمه الله عليه وايي د نابالغ هلک امامت جائز نه دی ، البته د نقل په اړه د علماء حنفيه په نزد اختلاف دی ، د بلخ

مشائخ په نفل لمانځه کي د نابالغ هلک د امامت د جواز قائل دي او پر دې د هغوی عمل دی ، او په مصر او شام کي هم پر دې عمل کيږي ، د دوی څخه پرته نورو علماؤ په نفل لمانځه کي د نابالغ هلک د امامت ناجائز ګرځولی دی د ماوراءالنهر پر دې عمل دی .

زیلعي رحمۃ اللہ علیہ په شرح کنز کي ددې مسئلې په اړه ویلي دي چي امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په دې مسئله چي د نابالغ هلک امامت جائز دی د عمرو ابن سلمه رضی اللہ عنہ دا قول (فقد مونی... الخ) کي چي هغه هلک چي پر هغه حدود واجب سوي نه وي امامت دي نه کوي د نابالغ هلک امامت جائز نه دی ، همداسي د ابن عباس رضی اللہ عنہ قول هم دادی چي هلک تر څو پوري بالغ نسي امامت دي نه کوي ، نو دا جائز نه ده چي فرض لمونځ کونکی د نابالغ هلک اقتداء وکړي او کوم چي د ابن عمرو ابن سلمه رضی اللہ عنہ د امامت تعلق دی نو د هغه په اړه دا ویل کيږي چي د هغه امامت د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د ارشاد په وجه نه وو بلکه دا د هغه قوم خپل اجتهاد وو ، چي عمرو د قافلې خلکو ته قرآن کریم زده کړی وو ځکه هغه یې امام جوړ کړ .

د آزاد سوي غلام امامت

﴿۱۰۵۹﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ لَمَّا قَدِمَ الْمُهَاجِرُونَ الْأَوَّلُونَ الْمَدِينَةَ كَانَ يُؤْمُهُمْ سَالِمٌ مَوْلَى أَبِي حُذَيْفَةَ وَفِيهِمْ عُمَرُ وَأَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الْأَسَدِ . رواه البخاري

د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی هر کله چي لومړي مهاجرین مدینې ته راغلل نو د هغوی امامت د ابو حذیفه د یو آزاد سوي غلام سالم کوی حال دا چي په هغوی کي حضرت عمر رضی اللہ عنہ او ابو سلمه بن عبد الاسد رضی اللہ عنہ هم شتون درلود . بخاري .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۸۴۱۲ ، رقم : ۶۹۲ .

تشریح : حضرت سالم رضی اللہ عنہ د حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ آزاد سوی غلام وو او ډیر ښه قاري وو ، د هغه شمیر په ډیر بزرګو او د لوړي درجې په قاریانو کي کیدی ، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مسلمانانو ته حکم ورکړی وو چي قرآن کریم د څلورو کسانو څخه تر لاسه کوی او په هغه څلورو کسانو کي د حضرت سالم رضی اللہ عنہ نوم هم وو ، د حضرت عمر رضی اللہ عنہ ، حضرت ابو سلمه رضی اللہ عنہ ، ابن عبد الاسد رضی اللہ عنہ او د دوی په ډول نور جلیل القدر او با عظمت او فضیلت صحابه کرامو په شتون کي د حضرت سالم رضی اللہ عنہ د امام ټاکل کېدو وجه یا خو دا وه چي هغه ډیر ښه قاري وو یا په دې کي یو بل حکمت وو .

هغه خلک چي د هغو لمونځ نه قبليري

﴿۱۰۶۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَةٌ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : درې کسان دي چي

لَا تَرْفَعُ لَهُمْ صَلَاتُهُمْ فَوْقَ رُؤُوسِهِمْ شِبْرًا رَجُلٌ أَمَرَ قَوْمًا وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ

د هغوی لمونځ د هغوی د سرو څخه يوه لويشت هم نه پورته کيږي (يعني نه قبليري) يو خو هغه امام چي د هغه څخه خلک ناخوښه وي

وَأَمْرَاءُ بَاتَتْ وَرُؤُوسُهُمْ عَلَيْهَا سَاخِطٌ وَأَخْوَانٌ مُتَصَارِمَانِ . رواه ابن ماجه .

دوهم هغه ښځه چي هغه په داسي حال کي شپه تيره کړي چي خپل خاوند ځيني ناراضه وي او دريم هغه دوه وروڼه چي په خپل منځ کي يې ناخوښي وي . ابن ماجه .

تخريج : سنن ابن ماجه ۳۱۱۱، رقم: ۹۷۱.

تشریح : د حديث د آخري الفاظو مطلب دادی چي د داسي دوو وړونو لمونځ هم نه قبليري چي هغوی په خپل مينځ کي ناراضه وي او تر درو ورځو زيات سلام وغيره يې پرې اېښی وي .

=====

بَابُ مَا عَلَى الْإِمَامِ

پر امام باندي د لازمو شيانو بيان

په دې باب کي هغه حديثونه نقل کيږي چي د هغو څخه معلوميږي چي د مقتديانو د رعايت په اړه د امام لپاره کوم شيان ضروري دي .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

لمونځ اوړدول نه دی پکار

﴿۱۰۶۱﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا صَلَّيْتُ وَرَاءَ إِمَامٍ قَطُّ أَخَفَّ صَلَاةً وَلَا أَثَمَّ صَلَاةً

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما هيڅکله په يو داسي امام پسي لمونځ نه دی کړی چي

مِّنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنْ كَانَ لَيْسَ بِكَ الصَّبِيُّ فَيُخَفِّفُ
مَخَافَةً أَنْ تُفْتَنَ أُمُّهُ . متفق عليه

د رسول الله ﷺ د لمانځه په ډول لنډ او پوره وي، (د رسول الله ﷺ دا عادت وو) چي كله به هغوی په لمانځه کي د کوچني د ژړا آواز واوریدی نو له دې کبله چي د هغه مور پرېشانه نه سي لمونځ لنډ کوی . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۰۱/۲، رقم: ۷۰۸، ومسلم ۳۴۲/۱، رقم: ۱۹۰-۴۶۹.

تشریح : د حديث د اول جز مطلب دادی چي د رسول الله ﷺ لمونځ سره د کمال او اتمام به ډېر لنډ وو، او د لنډوالي مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به قرائت او تسبیحات تر حد زیات نه ویل ، او په قرائت کي به یې هم بې حایه مد او شد نه کول بلکه د رسول الله ﷺ قرائت به بې تکلفه او په ترتیل سره وو، او دا خو د رسول الله ﷺ د قرائت ځانګړتیا وه که څه هم هغه به اوږد وو مګر خلکو ته به مختصر معلومیدی، حاصل دا چي د رسول الله ﷺ قرائت به مختصر وو او په رکوع، سجده، تعدیل ارکان وغیره کي به یې هیڅ کمی نه کېدل، په حنفي مذهب کي دا مسئله ده چي د امام لپاره دا مناسب نه ده چي تسبیحات وغیره دومره اوږده کړي چي پر خلکو باندي بوج سي ځکه چي لمونځ زیات اوږدول د لمانځه د لوري د خلکو بې توجه کول دي او دا مکروه دی، هو که چيري د مقتديانو خواهش وي چي قرائت، تسبیحات وغیره اوږده وي نو بیا په هغه کي امام زیاتوب کولای سي په دې کي څه پرواه نسته، همدارنګه امام ته دا هم نه ده پکار چي د مقتديانو د خوشحاله کولو لپاره په قرائت او تسبیحاتو کي د هغه درجې څخه هم کمی وکړي کوم چي تر ټولو کمه مسنون درجه ده .

د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به په لمانځه کي د یو ماشوم د ژړا آواز واوریدی نو لمونځ به یې مختصر کوی چي د ماشوم مور چي په جماعت کي وي خپل ماشوم ته یې فکر ولاړ نسي او د هغه په وجه د هغې د لمانځه حضور، خشوع او خضوع ختم سي ، خطابي رحمة الله عليه د دې جملې په تشریح کي ویلي دي چي په دې کي ددې خبري دلیل دی که امام په رکوع کي د یو چا د قدمونو آواز واوري چي یو څوک په لمانځه کي د ګډون کولو اراده لري نو هغه ته جائز ده چي هغه په رکوع کي د هغه سړي انتظار وکړي چي هغه سړی هم رکعت ونيسي مګر ځينو حضراتو دا مکروه ګرځولی دی بلکه ددې حضراتو وینا ده چي د

داسي کولو په اړه دا بيره ده چي هغه د شرک حد ته ونه رسيږي ، دا مذهب د امام مالک رحمة الله عليه هم دی ، حنفي مذهب دادی که امام رکوع د تقرب الی الله په نیت نه بلکه په دغه مقصد سره یې اوږده کړي چي یو راتلونکی سړی په رکوع کي گډون کولو سره رکعت ونیسي نو دا مکروه تحریمي دی بلکه تردې هم د لوی گناه د مرتکب کېدو احتمال کیدای سي مگر د کفر او شرک حد ته نه رسيږي ، ځکه ددې څخه د هغه نیت د غیر الله د عبادت نه وي ، ځيني علماؤ لیکلي دي که امام راتلونکی کس نه پیژني نو په دې صورت کي په رکوع اوږدولو کي څه پرواه نسته مگر صحیح دادی چي ددې پرېښودل غوره دي ، هو که یو امام د تقرب الی الله په نیت رکوع اوږده کړي او ددغه پاکی جذبې څخه پرته بل مقصد یې نه وي نو بیا پرواه نسته ، مگر په دې کي شک نسته چي داسي حالت کېدل نادر دي او بیا دا چي ددې مسئلې نوم (مسئله الریا) ده ځکه په دې اړه پوره احتیاط غوره دی .

﴿۱۰۶۲﴾: وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي

د حضرت ابوقتاده رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : بېله شکه زه

لَاَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ وَأَنَا أُرِيدُ إِطَالَتَهَا فَأَسْعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةٍ وَجِدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ . رواه البخاري .

لمونځ پیل کړم نو اراده وکړم چي اوږد لمونځ وکړم مگر کله چي زه د یو کوچنی د ژړا آواز واورم نو په دې خیال چي د هغه مورد هغه د ژړا له کبله په فکر کي نه سي خپل لمونځ مختصر کړم . بخاري

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۲۰۲/۲ ، رقم : ۷۰۷ .

﴿۱۰۶۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : هر کله چي لمونځ ورکوي

أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ السَّقِيمَ وَالضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ .
په تاسو کي یو څوک خلکو ته نو هغه ته پکار دي چي لمونځ مختصر وکړي ځکه چي په دوی

کي ناروغان هم وي کمزوري هم وي سپين بيري هم وي

وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ . متفق عليه

خو کله چي څوک د ځان سره لمونځ کوي نو څومره چي وغواړي اوږد لمونځ کولای سي .
بخاري او مسلم .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۹۹۶۲، رقم: ۷۰۳، و مسلم ۳۴۱۱۱، رقم: ۱۸۳-۴۶۷،

تشریح: په دې حديث کي امام ته دا لارښونه سوې ده چي هغه د لمونځ ورکولو په وخت کي د مقتديانو رعايت خامخا کوي ددې خبري لحاظ دي ساتي چي په مقتديانو کي ناروغ، سپين بيري او کمزوري خلک هم وي چي د لمانځه په اوږدوالي سره په تکليف او پريشاني کي اخته کيږي دا هم کيدای سي چي هغه د پريشاني او تکليف څخه د ساتني په وجه جماعت پرېږدي ځکه د هغوی د رعايت په خاطر لمونځ مختصر ورکول پکار دي، هو که يو سړی يوازي لمونځ کوي نو هغه ته اختيار دی چي څومره غواړي لمونځ دي اوږد کړي همدارنگه که ټول مقتديان د حضور قلب حاصل وي او د لمانځه د اوږدوالي څخه نه بيرېږي او په پورتنیو خلکو کي ناروغ او کمزوری نه وي نو په دې صورت کي امام چي څومره غواړي اوږد لمونځ ورکولای سي .

﴿۱۰۶۳﴾: وَعَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو مَسْعُودٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ

د حضرت قيس بن ابو حازم رضي الله عنه څخه روايت دی چي ابو مسعود زه ددې پېښي څخه خبر کړم چي يو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او عرض يې وکړ:

وَاللّٰهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فَلَانٍ مِّمَّا يُطِيلُ بِنَا

اې د الله رسول! د فلاني سړي له کبله چي اوږد لمونځ کوي زما د سهار په لمانځه کي ځنډ کيږي

فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ

د دې پېښي وروسته ما رسول الله ﷺ په هيڅ يو نصيحت کي دومره غضبناک نه و وليدلی څومره چي په دغه ورځ وو په کومه ورځ چي ما دا پېښه ورته عرض کړه،

ثُمَّ قَالَ إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ فَإِنَّ فِيهِمْ

بيا رسول الله ﷺ خلک مخاطب کړل او ورته وه يې فرمايل: په تاسو کي ځيني خلک د اوږده

لما نَحْنُ كَوَلُو لَهُ كِبْلَهُ مُتَنَفِّرِينَ بِهٖ تَأْسُو كِي چي ٲوڪ ٲلڪو ته لمونځ وركوي نو هغه دي
تخفيف كوي (يعني لنه لمونځ دي وركوي) ٲكه چي به لما نَحْنُ كِي

الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَّةِ . متفق عليه

ڪمزوري، سڀين ڀيري او حاجتمند هم وي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۹۷/۲، رقم : ۷۰۲، و مسلم ۲۴۰/۱، رقم : ۱۸۲-۴۶۶ .

غلط لمونځ وركو ٲڪي امام به د خپل غلطي سزا خپله ويني

﴿۱۰۶۵﴾ : وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلُّونَ

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ٲخه روايت دي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل : امام به لمونځ دركوي

لَكُمْ فَإِنْ أَصَابُوا فَلَكُمْ وَإِنْ أَخْطَأُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ . رواه البخاري .

تاسو ته ڪه هغه سم لمونځ دركوي نو د هغه گنه ستاسو ٲاره ده او ڪه هغوي غلطي وڪري نو هم
ستاسو ٲاره ثواب دي او ٲر هغوي د هغه ذمه واري ده . بخاري .

وهذا الباب خال عن الفصل الثاني .

ٲه دي باب ڪي دوهم فصل نسته .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۸۷/۲، رقم : ۶۹۴ .

تشریح : ڪه امام ٲه بنه ٲول او شرعي طريقه سره لمونځ وركري نو ٲر گنده ده چي د هغه ثواب
امام او مقتديانو دوا ٲو ته تر لاسه ڪيري او ڪه امام لمونځ بهي قاعدي او غير شرعي او غير
مسنون طريقي سره وركري نو د هغه ذمه داري به ٲر مقتديانو نه وي مقتديان خو به ٲه هغه
صورت ڪي هم ثواب تر لاسه ڪوي ٲكه چي هغوي خو لمونځ ٲه بنه ٲول ادا ڪر او ٲه جماعت ڪي
د گهون ڪولو نيت يي وڪر البته امام د خپل غلطي او خطا سزا به خپله تر لاسه ڪوي ٲكه چي
هغه ٲه لمونځ وركولو ڪي ڪوتاهي ڪري ده ، ددي حديث ٲه ذريعه د رسول الله صلى الله عليه وسلم مسلمانانو ته
وصيت فرمايلي دي چي وروسته ڪله غلط او خراب حاڪمان او اميران ٲيداسي او امامت ڪوي
نو هغوي به د امامت ٲه ادا ڪولو ڪي د احڪامو او آدابو رعايت نه ڪوي نو هغه وخت ٲولو
مسلمانانو ته ٲڪار ده چي هغوي خپل لمونځ ٲه صحيح طريقه سره ادا ڪري ڪه امام ٲه بنه ٲول

لمونخ ورکړي نو د هغه گټه به امام او مقتدي دواړو ته وي کله د غلط لمونخ ورکولو په صورت کي به پر مقتديانو باندي څه نه وي د غلط لمونخ ورکولو ذمه داري به يوازي پر امام وي او تاوان به د هغه وي .

په دې باب کي دوهم فصل نسته .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د سپين ږيري او ناروغ رعايت پر امام ضروري دی

﴿۱۰۶﴾ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ قَالَ آخِرُ مَا عَهِدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

د عثمان بن ابو العاص رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ماته آخري وصيت دا کړی وو

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُمِّتَ قَوْمًا فَأَخِفْ بِهِمُ الصَّلَاةَ . وَفِي رِوَايَةٍ

چي هر کله ته د يو قوم امامت کوي نو لنډ لمونخ ورکوه ، مسلم ، او د مسلم په يوه روايت کي دي

لَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ أَمْرٌ قَوْمَكَ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

چي رسول الله صلى الله عليه وسلم عثمان بن ابو العاص رضي الله عنه ته وفرمايل : ته د خپل قوم امامت کوه ، ما عرض

وکړ : اي د الله رسول له !

إِنِّي أَجِدُ فِي نَفْسِي شَيْئًا قَالَ أَدْنُهُ فَأَجْلَسَنِي بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ وَضَعَ كَفَّهُ فِي صَدْرِي

زما په زړه کي بيا يوه خبره پيدا کيږي (يعني عاجزي او د امامت د حقوقو بيره) رسول الله صلى الله عليه وسلم

وفرمايل : ما ته رانژدې سه ، زه يې د ځان سره نژدې کښينولم بيا يې خپل لاس

بَيْنَ ثَدْيَيْ ثُمَّ قَالَ تَحَوَّلْ فَوَضَعَهَا فِي ظَهْرِي بَيْنَ كَتِفَيْ ثُمَّ قَالَ أَمْرٌ قَوْمَكَ

زما پر سينه کښېښووی او وه يې فرمايل : شا راوگرځوه بيا يې زما پر شالاس مبارک راتير کړ

او د هغه وروسته يې وفرمايل : ته د خپل قوم امامت کوه

فَمَنْ أَمْرٌ قَوْمًا فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ الْكَبِيرَ وَإِنَّ فِيهِمُ الْمَرِيضَ وَإِنَّ فِيهِمُ

او کوم څوک چي د يو قوم امامت کوي نو هغه ته پکار ده چي لنډ لمونخ کوي ځکه چي په

لما نَحْنُ كِي سَپِين بِيَرِي هَم وَي نَارُو غَان هَم وَي كَمزوري هَم وَي

الضَّعِيفَ وَإِنَّ فِيهِمْ ذَا الْحَاجَةِ فَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ وَحْدَهُ فَلْيُصَلِّ كَيْفَ شَاءَ .

او حاجتمند هَم وَي او ٲوڪ چي يوازي لمونځ کوي نو د هغه چي ٲنڱه خوبنه وي (يعني كه اورد لمونځ کوي كه لنډ).

تخريج: صحيح مسلم: ۳۴۲۱، رقم: ۱۸۷-۴۶۸.

تشریح: د حضرت عثمان رضي الله عنه ارشاد: (اني اجد في نفسي شيئاً) يعني ما ته په خپل زړه کي يو اندېښنه محسوس کيږي، ددې مطلب دا وو چي زه د امامت د حقوقو د ادا کولو ٲنځه خپل ٲان عاجز وينم، يا وسوسې او شبهات دي چي په زړه کي مي راځي، يا دا چي د امامت په وخت کي زما په زړه کي يو ٲول لوړوالی او د غرور کيفيت محسوس کيږي، نو رسول الله ﷺ د هغه کيفياتو د دفع لپاره د هغه پر سينه او ملا خپل لاس مبارک راتير کړ چي د هغه په برکت سره د هغه د زړه ٲنځه اندېښنه ولاړل چي د هغه په شتون کي هغه امامت ته نه اماده کيدی.

فاذا صلى احدكم... الخ، ددې ٲنځه معلومېږي چي يوازي لمونځ کونکی د خپل لمونځ په اړه مختار دی چي اورد لمونځ کوي يا مختصر، مگر علماء ليکي چي د يوازي لمونځ کونکي لپاره غوره داده چي هغه اورد لمونځ وکړي، ددې زمانې د امامانو معامله ډيره عجيبه ده کله چي هغوی خلکو ته لمونځ ورکوي نو د ډير اوږدوالي ٲنځه کار اخلي او کله چي يوازي لمونځ کوي نو يوازي پر دويمره لنډوالي باندي اکتفاء کوي چي په هغه سره لمونځ ادا سي، د امامانو دې خوا ته متوجه کول پکار دي.

﴿١٠٦﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا

بِالتَّخْفِيفِ وَيَوْمُنَابِ (الصَّافَاتِ). رواه النسائي.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه ٲنځه روايت دی چي رسول الله ﷺ به موږ ته په لمانځه کي د تخفيف حکم راکوی او کله چي به رسول الله ﷺ امامت کوي نو سورة صافات به يې وايه. نسائي.

تخريج: سنن النسائي: ۹۵۱۲، رقم: ۸۲۵.

تشریح: د حديث په دارو برخو کي په ٲرگنده ٲکر معلومېږي چي يوې خوا ته خو رسول الله ﷺ د مختصر لمونځ ورکولو حکم کوي او بلې خوا ته کله چي به يې خپله امامت کوی نو سورة

صافات به يې وایه چي یو اوږد سورت دی ، د دغه ټکر د دفع کولو لپاره د علماؤ جواب دادی چي د رسول الله ﷺ دا ځانگړتیا وه چي اوږده اوږده سورتونه او ډیر زیات آیاتونه به يې په ډیر لږ وخت کي ویل چي په هغه سره به خلکو ته څه بوج یا ستوماني نه محسوس کېدل او دا ځانگړتیا نورو ته تر لاسه کیدای نسي ، په دې ډول په دواړو برخو کي تعارض پاته نه سو .

=====

بَابُ مَا عَلَى الْمَأْمُومِ مِنَ الْمُتَابَعَةِ وَحُكْمِ الْمَسْبُوقِ

د مقتدي دپاره د امام د تابعدارۍ لزوم او د مسبوق بیان

په دې باب کي هغه حدیثونه ذکر کيږي چي د هغو څخه دا څرگندیږي چي د مقتديانو لپاره د امام د تابعداري څومره ضروري او لازم ده او دا چي مقتديانو ته د امامت متابعت په کومو شیانو کي کول پکار دی ، او په دې باب کي هغه حدیثونه هم بیانېږي چي د هغو څخه د مسبوق حکم معلومېږي چي هغه دي خپل لمونځ څرنگه پوره کړي او هغه ته څه طریقه اختیارول پکار ده ، په تیرو مخونو کي په یو ځای کي د مسبوق تعریف سوی دی یعنی مسبوق هغه لمونځ کونکي ته وایي چي د پیل څخه په جماعت کي گډون نه لري بلکه د یوه رکعت یا تر دې زیات کېدو څخه وروسته په جماعت کي گډون کړی وي ، د امام د متابعت په اړه د راتلونکو حدیثونو په ضمن کي حسب موقع د مسائلو وضاحت به کيږي ،

بیا هم په اجمالي توگه سره په دې خبره پوه سئ چي د لمانځه په هغه ارکانو کي چي فرض یا واجب دي ټولو مقتديانو ته د امام متابعت او موافقت کول واجب دي ، هو که چیري په هغه ارکانو کي سنت وغیره وي نو د مقتديانو لپاره د امام متابعت ضروري نه دی که د امام شافعي رحمه الله علیه مذهب وي او رکوع ته د تلو په وخت او د رکوع څخه د پورته کېدو په وخت کي رفع یدین کوي یعنی دواړه لاسونه پورته کوي نو حنفي مقتدي ته لاسونه پورته کول ضروري نه دي ځکه چي په دغه دواړو ځایو کي رفع یدین د دوی په نزد هم سنت دی ، همداسي د سهار په لمانځه کي شافعي مذهب امام قنوت وایي نو د حنفي مقتديانو لپاره قنوت ویل واجب نه دي ، مگر په وترو کي قنوت ویل واجب دی ، شافعي مذهب امام که د خپل مذهب سره سم قنوت د رکوع څخه وروسته وایي نو حنفي مقتديانو ته هم د امامت د متابعت او موافقت سره سم د رکوع څخه وروسته قنوت ویل پکار دي . علم الفقه .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د امام متابعت

﴿۱۰۶۸﴾: عَنْ الْبَرَاءِ ابْنِ عَازِبٍ قَالَ كُنَّا نَصَلِّيْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت براء بن عازب رضي الله عنه څخه روايت دی چي موږ به په رسول الله صلى الله عليه وسلم پسي لمونځ کوي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ لَمْ يَحْنُ أَحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى

کله چي به هغه مبارک سمع الله لمن حمده وويل نو موږ به تر هغو ملانه کښته کول تر څو به

يَضَعُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَبْهَتَهُ عَلَى الْأَرْضِ. متفق عليه

رسول الله صلى الله عليه وسلم تندي پر مخکته نه ووايښي. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۹۵/۲-۲۹۶، رقم: ۸۱۱ و مسلم: ۳۴۵۱۱، رقم: ۱۹۷-۴۷۴.

تشریح: د حضرت براء رضي الله عنه د ارشاد مطلب دادی چي موږ به د رکوع څخه په ولاړېدو سره د

رسول الله صلى الله عليه وسلم سره سجدي ته نه تلو بلکه ولاړ به وو او کله چي به رسول الله صلى الله عليه وسلم خپل تندي

مبارک پر مخکته کښېښودی نو موږ به سجدي ته تلو، مولانا مظهر رحمة الله عليه فرمايي دا

حديث پر دې خبره دلالت کوي چي د مقتدي لپاره دا سنت ده چي هغه د خپل لمانځه ارکان د

امام د لمانځه د ارکانو څخه دومره وروسته ادا کوي، که د امام د افعالو او صلوة او د مقتدي د

افعالو او صلوة په مینځ کي د ادا کولو دومره وقفه نه وي نو هم جائز دی مگر د تکبير تحریمه په

وخت کي مقتدي لپاره دومره توقف کول ضروري دی چي امام د تکبير تحریمه ویلو څخه فارغ

سي نو مقتدي دي تکبير تحریمه ووايي، مگر د حنفي فقهي مسئله داده چي د مقتدي لپاره د

امام متابعت په طريقه مواصلت واجب دی يعني مقتديانو ته هر رکن د امام سره بېله ځنډه ادا

کول پکار دي تحریمه دي هم د امام سره وکړي رکوع هم د امام د رکوع سره، قومه هم د امام د

قومي سره، سجده هم د امام د سجدي سره مقصد دا چي هر کاردی د امام د کار سره کوي، هو

که چيري په قعده اولی کي امام تر دې مخکي ودریږي چي مقتدي التحیات پوره کړي نو

مقتديانو ته پکار ده چي د التحیات په پوره کولو سره سلام وگرځوي مگر د رکوع و سجدي په

حالت کي که مقتديانو تسبیح درې واره هم نه وي ویلي او امام سرپورته کړي نو صحیح مسئله

داده چي مقتديانو ته پکار ده چي هغوی د تسبیح ویلو څخه پرته د امام سره ودریږي ، که مقتدی په رکوع یا سجده کي خپل سر د امام د سر پورته کولو څخه مخکي پورته کړي نو هغوی ته پکار ده چي هغوی دوهم وار رکوع یا سجده ته ولاړ سي او بیا د امام سره خپل سر پورته کړي همداسي د رکوع یا سجده به دوی نه وي بلکه یوه به شمیرل کیږي .

مقتدی دي د امام څخه مخکي هیڅ یو رکن نه ادا کوي

﴿۱۰۶۹﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم یوه ورځ مود ته لمونځ راکړی

فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بَوَّاهٍ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي إِمَامُكُمْ

کله چي د لمانځه څخه فارغ سو نو مود ته یې مخ کړ او وه یې فرمایل : خلکو زه ستاسو امام یم

فَلَا تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَلَا بِالسُّجُودِ وَلَا بِالْقِيَامِ وَلَا بِالْإِصْرَافِ فَإِنِّي أُرَاكُمْ

أَمَامِي وَمِنْ خَلْفِي . رواه مسلم

تاسو په رکوع کي په سجده کي په دریدو کي او گرځېدو کي زما څخه مه وړاندي کیږئ څرنگه چي زه مو مخته وینم همداسي د شا څخه هم وینم . مسلم

تخریج : صحیح مسلم : ۳۲۰/۱ ، رقم : ۴۲۶-۱۱۲ .

﴿۱۰۷۰﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوهریره رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفرمایل :

لَا تُبَادِرُوا الْإِمَامَ إِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا قَالَ وَلَا الضَّالِّينَ فَقُولُوا آمِينَ وَإِذَا

د امام څخه وړاندي هیڅ کار مه کوئ کله چي امام تکبیر ووايي نو تاسو هم تکبیر وایاست او کله چي امام ولا الضالین ووايي نو تاسو آمین وایاست او کله چي

رَكَعَ فَأَرْكَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ .

متفق عليه الا ان البخاري لم يذكر واذا قال ولا الضالين

امام رکوع وکړي نو تاسو هم رکوع وکړئ او کله چي امام سمع الله لمن حمده ووايي نو تاسو اللهم ربنا لک الحمد وایاست. بخاري او مسلم. مگر امام بخاري صاحب د (واذا قال ولا الضالين) یادونه نده کړې.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۸۳/۲، رقم: ۷۶۹، و مسلم ۳۱۰۱، رقم: ۸۷-۴۱۵.

تشریح: (فقلوا آمین) ویلو سره دې خواته اشاره سوې ده چي کله امام سورة فاتحه وایي نو مقتدی دي په پټه خوله درېدو سره هغه اوري او د سورة فاتحې قرائت دي نه کوي د حدیث د آخري برخي څخه دا معلومه سوه چي امام د رکوع څخه د پورته کېدو په وخت کي سمع الله لمن حمده ووايي نو مقتدیان دي ربنا لک الحمد ووايي څرنگه چي د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه مسئله ده.

که امام په ناسته لمونځ ورکوي نو مقتدیان به څه کوي؟

﴿۱۰۷﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ فَرَسًا فَصُرِعَ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله پر آس سپور سو او آس را وغورزوی

عَنْهُ فَجُحِشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ فَصَلَّى صَلَاةً مِّنَ الصَّلَوَاتِ وَهُوَ قَاعِدٌ فَصَلَّيْنَا

چي دهغه له کبله د رسول الله صلی الله علیه و آله راسته بغل ژوبل سو او رسول الله صلی الله علیه و آله نه سو دریدلای له دې کبله دیوه وخت لمونځ یې په ناسته را کړ او موږ هم لمونځ وکړ

وَرَأَاهُ قُعُودًا فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا صَلَّى قَائِمًا

په رسول الله صلی الله علیه و آله پسې په ناسته، کله چي رسول الله صلی الله علیه و آله د لمانځه څخه فارغ سو نو وه یې فرمایل: امام د دې لپاره ټاکل سوی دی چي دهغه اقتداء وکړل سي له دې کبله کله چي امام په ولاړه لمونځ کوي

فَصَلُّوا قِيَامًا فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ

نو تاسو هم په ولاړه لمونځ کوئ او کله چي رکوع کوي نو تاسو هم رکوع کوئ او کله چي د رکوع څخه پورته کیږي نو تاسو هم پورته کیږئ او کله چي سمع الله لمن

حَمْدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ، قَالَ

حمدہ ووايي نو تاسو ربنا لک الحمد وایاست او کله چي امام په ناسته لمونځ کوي نو تاسو هم په ناسته لمونځ ورسره کوی ټول، ویلي دي

الْحَمِيدِي قَوْلُهُ إِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا هُوَ فِي مَرَضِهِ الْقَدِيمِ ثُمَّ صَلَّى

حمید چي د رسول الله ﷺ دا قول چي تاسو هم په ناسته لمونځ کوی دا د رسول الله ﷺ د لومړي ناروغۍ پېښه ده بیا لمونځ وکړ

بَعْدَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسًا وَالنَّاسُ خَلْفَهُ قِيَامٌ لَمْ يَأْمُرْهُمْ

د دې وروسته په مرض الموت کي رسول الله ﷺ په ناسته او خلکو په ولاړه لمونځ پسي وکړ او هغوی ته یې حکم ونه کړ

بِالْقُعُودِ وَإِنَّمَا يُؤْخَذُ بِالْآخِرِ فَالْآخِرِ مِنْ فِعْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

هذا لفظ البخاري . واتفق مسلم إلى أجمعون . وزاد في رواية فلا تختلفوا عليه وإذا سجد فأسجدوا .

په ناسته د لمانځه کولو حکم نو د نبي کریم ﷺ آخري فعل د لومړني فعل منسوخ کوونکی دی . بخاري، د دې تائید امام مسلم هم کړی دی او یوازي تر (ټول کښینی او لمونځ وکړی) پوري یې حدیث بیان کړی دی او امام مسلم په یوه روایت کي داسي نقل کړی دی چي د امام سره اختلاف مه کوی کله چي هغه سجده وکړي نو تاسو هم سجده وکړی .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۷۳/۲، رقم: ۶۸۹ ومسلم ۳۰۸۱، رقم: ۷۷-۴۱۱.

د لغاتو حل: (جَحَش): انخدش (وتورل سو) (صُرِعَ): سقط (ولوبدی).

تشریح: د دې روایت په پای کي د کوم حمیدي قول نقل کړل سوی دی، دا هغه حمیدي نه دی چي د جمع بن الصحيح مؤلف دی بلکه دا د بخاري استاد حمیدی دی، په هر حال د اکثر و امامانو مذهب د حمیدي د قول سره سم دی، که امام د یو عذر په وجه په ناسته لمونځ ورکوي نو مقتدیان دي په ولاړه لمونځ کوي هغوی ته په ناسته لمونځ کول صحیح نه دي .

درسول الله ﷺ ناروغي او د ابوبکر رضی اللہ عنہ دامامت واقعہ

﴿۱۰۷۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا ثَقُلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ

د عائشې (رض) څخه روايت دی کله چې د رسول الله ﷺ ناروغي سخته سول نور اغلی

بِلَالٌ يُؤْذِنُهُ بِالصَّلَاةِ فَقَالَ مُرُوا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ فَصَلَّى أَبُو بَكْرٍ

حضرت بلال د لمانځه خبرولو لپاره ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ته ووايه چې خلکو ته لمونځ ورکړي نو حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ لمونځ ورکوي

تِلْكَ الْأَيَّامَ ثُمَّ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً فَقَامَ

په هغو ورځو کي (اووه لس لمنځونه يې ورکړل) بيا د رسول الله ﷺ په ناروغي کي لږ کمي راغلل نو ولاړ سو

يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ وَرِجْلَاهُ تَخْطَانِ فِي الْأَرْضِ حَتَّى دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَلَمَّا

د دوو کسانو په تکیه سره ، د کمزوري له کبله د رسول الله ﷺ قدمونه پر مخکې څکېدل ، تردې چې مسجد ته داخل سو ، کله چې

سَمِعَ أَبُو بَكْرٍ حِسَّهُ ذَهَبَ يَتَأَخَّرُ فَأَوْمَأَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ (چې لمونځ يې ورکوي) د رسول الله ﷺ راتگ محسوس کړی او راشاته سو ، رسول الله ﷺ ابوبکر صدیق ته اشاره وکړه

وَسَلَّمَ أَنْ لَا يَتَأَخَّرُ فَجَاءَ حَتَّى جَلَسَ عَنْ يَسَارِ أَبِي بَكْرٍ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي

چې پر خپل ځای اوسه او مه راشاته کېږه نو رسول الله ﷺ وروړاندي سو او د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ چپه طرف ته کښینستی ، حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ لمونځ کوي

قَائِمًا وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَاعِدًا يَقْتَدِي أَبُو بَكْرٍ

په ولاړه او رسول الله ﷺ لمونځ کوي په ناسته چې د ابوبکر رضی اللہ عنہ اقتداء يې کول

بِصَلَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقْتَدِي النَّاسُ بِصَلَاةِ أَبِي بَكْرٍ. متفق

عليه وفي رواية لها يسمع ابوبكر الناس التكبير .

د لمانځه او خلکو د ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ اقتداء کول، بخاري او مسلم، د بخاري او مسلم په يو بل روايت کي دا الفاظ دي چي حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په لوړ آواز سره خلکو ته تکبير اورو.

تخريج: صحيح البخاري ۱۷۲۱۲، رقم: ۶۸۷، مسلم: ۳۱۱۱، رقم: ۹۰-۴۱۸.

تشریح: په شرح السنة کي ليکلي دي چي په دې حديث کي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد: ابوبکر ته ووايه چي هغه خلکو ته لمونځ ورکړي، پر دې خبره دلالت کوي چي حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خلافت تر ټولو زيات وړ او تر ټولو غوره دی، د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د لوري د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د امامت د دې عظيم او تر ټولو اهم منصب اهل او اولی گړځولو سره سم د ځينو جليل القدر صحابه کرامو دا ارشاد بالکل حقيقت او د رسالت منشا بالکل مطابق وو چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ زموږ د دين لپاره خوښ کړ نو ايا هغه به موږ د خپلي دنياوي رهبرۍ دپاره نه خوښوو، يعني کله چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ په خپل ژوند کي د دين تر ټولو لوی اهم منصب امامت عنايت کولو سره دې خبري ته اشاره فرمايلې ده چي زما څخه وروسته ابوبکر رضی اللہ عنہ هغه شخصيت کيداى سي چي د مسلمانانو د دين پيشوايي او رهبري پوره کړاى سي، نو حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د دنياوي رهبرۍ او پيشوايي په درجه اولی مستحق سو، نو د خلافت په شان د عظيم الشان منصب تر ټولو زيات اهل هغه دی، د رجليں څخه مراد حضرت علي رضی اللہ عنہ او حضرت عباس رضی اللہ عنہ دي، يعني رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خپل کمزورۍ په وجه د حجرې مبارکي څخه مسجد نبوي پوري د دوو جليل القدر صحابه کرامو د اوږو په مرسته تشريف راوړ، د حديث الفاظ (والناس يقتدون بصلوة ابي بکر) او خلکو د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د لمانځه اقتدا کول د دې مطلب دادی.

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په ناسته لمونځ ورکوی او حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په څنګ مبارک کي ولاړ وو، ځکه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چي کوم فعل کوی حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ هم هغسي کول او کوم فعل چي ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په څنګ کي ولاړ هم هغسي کول او کوم فعل چي ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ کوی نورو مقتديانو هم هغسي کول نو دلته د اقتداء معنی دا سوه چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خود ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ امام وو او حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د نورو مقتديانو امام وو ځکه چي د مقتدي اقتداء کول جائز نه دي په هر حال حاصل دادی چي امام رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وو، حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اقتداء کول او نورو خلکو هم د

رسول الله ﷺ په اقتداء کي لمونځ کوی .

ایا د لمانځه په دوران کي په امامت کي بدلون جائز دی ؟

دلته یو سوال پیدا کیږي چي ایا د لمانځه په دوران کي په امامت کي بدلون جائز دی ؟
یعني لمونځ پیل سوی وي او یو امام خلکو ته لمونځ ورکوي یو بل سړی راسي او د لمونځ کونکي امام پر ځای ودریږي او امامت پیل کړي نو ایا دا جائزه ده که یا ؟ څرنگه چي په پورتنۍ واقعہ کي صورت وړاندي سو چي حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ خلکو ته لمونځ پیل کړی وو چي رسول الله ﷺ تشریف راوړ او د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ په ځای کي یې د خلکو امامت پیل کړ نو په دې اړه علامه ابن عبدالبر رحمه الله علیه فرمایي چي د علماؤ په دې اړه اجماع ده چي پدپورتني صورت کي د رسول الله ﷺ دا فعل د رسول الله ﷺ د ځانگړتیاوو څخه وو یعني د نورو لپاره دا جائزه نه ده چي په امامت کي دي بدلون وکړي ، مگر امام شافعي رحمه الله علیه په دې کي اختلاف کړی دی او ویلي یې دي چي د پورتنی صورت په ډول امامت او اقتداء جائزه ده (شرح مشکوٰۃ مرقاة وگورئ) .

په دې اړه ځینو حضراتو دا ویلي دي چي ددې حدیث څخه دا خبره نه معلومیږي چي حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ لمونځ پیل کړی وو ، حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ تر دغه وخته پوري لمونځ نه وو پیل کړی چي رسول الله ﷺ تشریف راوړ او امامت یې پیل کړ . والله اعلم .
ددې حدیث څخه دا مسئله څرگنده سوه چي د جمعې ، اخترونو او د زیات لمونځ کونکو په صورت کي په عامو لمنځو کي هم مؤذنانو ته جائزه ده چي هغوی د امام سره تکبیرات په لوړ آواز سره ووايي کوم چي مقتدیان د امام څخه ليري وي تر څو هغوی هم تکبیرات واوري .

د امام څخه مخکي سر پورته کول جائز نه دي

﴿۱۰۴﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا يَخْشَى
الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوَّلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ . متفق عليه

د حضرت ابوهريرة رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایي : کوم څوک چي د امام څخه وړاندي سر پورته کوي ایا هغه ددې څخه نه بیريږي چي الله تعالی د هغه سر د خړه کړي .

بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، رقم : ۶۹۱ ، و مسلم : ۳۲۰۱ ، رقم : ۴۲۷ - ۱۱۴ .

تشریح : کوم څوک چي د لمانځه ارکان د امام سره نه ادا کوي بلکه د امام څخه مخکي يې ادا کوي د مثال په توگه په رکوع او سجده کي د امام سر پورته کولو څخه مخکي خپل سر پورته کوي نو د داسي سړي په باره کي پورته ذکر سوی حديث کي سخته سزا ده که څه هم علماء وايي چي دا حديث پر حقيقي معنی باندي محمول نه دی يعني ددې مطلب دادی چي کړم سړی داسي کوي الله تعالی به هغه د خړه په ډول کم فهم او کم عقل کړي ځکه چي په ټولو حيوانانو کي خړتر ټولو زيات کم فهم دی نو دا مسخ به حقيقي نه وي بلکه مسخ معنوي به وي ، مگر علماء دا هم ليکي چي دا حديث پر خپل حقيقي معنا باندي محمول کيدای سي ځکه چي په دې امت کي هم مسخ ممکن ده څرنگه چي په باب اشراط الساعة کي مذکور دي او ددې مؤيد د يو روايت دا الفاظ دي چي : ان يحول الله صورته صورة حمار ، يعني ددې څخه نه بيريزي چي الله تعالی د هغه شکل د خړه په ډول کړي ، خطابي رحمه الله عليه فرمايي په دې امت کي هم مسخ جائز ده نو دا حديث پر خپل حقيقي معنی باندي محمول کول جائز دي ، علامه ابن حجر رحمه الله عليه فرمايي چي دا مسخ خاص ده او د امت لپاره چي کومه مسخ منعه ده هغه عامه مسخه ده ، د صحيح حديثو څخه هم دا خبره معلوميزي .

د مسخ يو عبرتناک مثال

د علامه ابن حجر رحمه الله عليه د پورتنی قول تائيد د يوې عبرتناکي پيښي څخه هم کيږي چي د يو جليل القدر محدث څخه منقول دي چي هغه د علم طلب او حديث تر لاسه کولو لپاره د دمشق يو عالم ته ورسيدی چي د خپل علم او فضل په وجه ډير مشهور وو ، هغه د عالم څخه درس ويل پيل کړل مگر د علم تر لاسه کولو په دوران کي دا واقعه د طالب العلم لپاره ډيره حيرتناکه جوړه سوه چي استاد په ټول وخت کي مخته نه راغلی د درس په وخت کي به د استاد او شاگر په مينځ کي يوه پرده حائله وه ، د هغه دا لوی خواهش وو چي کم تر کمه يو وار خو د خپل استاد د مخ زيارت وکړي ، کله چي د هغه عالم په خدمت کي ډير وخت تير سو او هغه دا محسوسه کړه چي طالب علم د حديث تر لاسه کولو شوق او د تعلق شيخ د جذباتو پوره حامل دی نو استاد يوه ورځ پرده پورته کړه نو د هغه د حيرت او تعجب انتها پاته نسوه چي هغه جليل القدر عالم او د هغه استاد چي د هغه د علم او فضل شهرت هري خوا ته خپور سوی دی د انساني مخ څخه محروم دی بلکه د هغه مخ د خړه په ډول دی ، استاد د شاگرد حيرت او تعجب ليدو سره چي کومه خبره وکړه هغه واورئ او د هغه څخه عبرت تر لاسه کړئ ، هغه وويل : اي زما زويه ! د

لمانځه د ارکانو په ادا کولو کي د امام څخه مخکي مه کيږه، ما چي دا حديث واوریدی چي ایا هغه سړی چي د امام څخه مخکي سرپورته کوي ددې خبري څخه نه بیريږي چي الله تعالی د هغه سر د خړه په ډول کړي نو ما ته ډیر تعجب و سو او ما دا د امکان څخه ليري تصور کړه نو (دا زما بدبختي وه چي ما د تجربې په توگه) د لمانځه د ارکانو په ادا کولو کي د امام څخه مخکي سوم چي د هغه نتیجه زما زویه دا وخت ستا په مخکي ده چي زما مخ واقعي د خړه د مخ په ډول سو، په هر حال ملا علي قاري رحمته الله علیه په دې باره کي فرمایي چي د رسول الله صلی الله علیه و آله دا ارشاد په اصل کي د سخت تهدید او زیاتي زوروني په توگه دی یا دا چي داسي سړی به په بزخ یا په دوږخ کي په دغه عذاب اخته سي.

=====

الفصل الثانی (دوهم فصل)

د امام د موافقت حکم

﴿۱۰۷۴﴾: عَنْ عَلِيٍّ وَ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

د حضرت علي او معاذ بن جبل (رض) څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل: هر کله چي

أَتَى أَحَدُكُمْ الصَّلَاةَ وَالْإِمَامُ عَلَى حَالٍ فَلْيُصْنَعْ كَمَا يَصْنَعُ الْإِمَامُ. رواه

الترمذي وقال هذا حديث غريب.

په تاسو کي يو څوک لمانځه ته راسي او امام پريو حال وي نو څه چي امام کوي هغه ته هم کول

پکار دي، ترمذي ويلي دي دا حديث غريب دی

تخريج: سنن الترمذي: ۴۸۵۱۲-۴۸۶، رقم: ۵۹۱.

تشریح: د حديث خلاصه داده چي د لمانځه په افعالو کي هغه سړي ته د امام اقتداء کول پکار

دي او هغه ته د لمانځه د ارکانو د ادا کولو په اړه د امام څخه مقدم يا مؤخر کېدل نه دي پکار.

ابن مالک رحمه الله عليه فرمایي چي ددې حديث مطلب دادی چي امام په کوم حالت کي

هم وي هغه ته دغه موافقت کول پکار دي يعني د جماعت پيل کېدو څخه وروسته که يو سړی

وروسته په جماعت کي د گډون لپاره راسي نو امام که د رکوع په حالت کي وي نو هغه ته د هغه

موافقت کول پکار دي که امام د قيام په حالت کي وي نو هغه ته هم هغه حالت اختيارول پکار

دي، که هغه په رکوع کي وي نو هغه ته هم رکوع ته تلل پکار دي او که په سجده کي وي نو هغه ته هم سجده ته تلل پکار دي، لیدل سوي دي چي ځيني خلک د جماعت پیل کېدو څخه وروسته همداسي ولاړوي یا په خبرو کي بوخت وي او انتظار کوي چي امام رکوع ته ولاړسي نو په لمانځه کي به ګډون وکړي دا عمل ډیر غلط او غیر شرعي دی ددې څخه پرهیز ضروري دی.

امام ترمذي رحمه الله ويلي دي چي دا حديث غريب دی مگر د علماؤ پر دغه حديث عمل دی او نووي رحمه الله هم ويلي دي چي د حديث اسناد ضعيف دي مگر پر کوم حديث باندې چي د علماؤ عمل کیدی هغه امام ترمذي صحيح گرځوي او هغه کوي چي د حديث صحت د علماؤ د عمل څخه ثابت سي څرنگه چي شيخ محي الدين ابن عربي رحمه الله عليه فرمايي چي ما ته د رسول الله ﷺ دا حديث راوړسیدی چي کوم سړی لاله الا الله اویا واره ووايي نو د هغه بڅښنه کيږي همداسي د کوم سړي لپاره چي ویل کيږي د هغه هم بڅښنه کيږي نو ما به دا کلمات د روایت سوي حديث سره سم په خاصه توګه سره د یو چا لپاره د نیت څخه پرته ویل، اتفاقاً یوه ورځ په یو ځای کي یو بلني ته ورغلم او هلته زما یو څو ملګري هم وو په هغوی کي یو زلمی وو چي د کشف په اړه ډیر مشهور وو، د خوراک په دوران کي ناڅاپه هغه په ژړا سو، ما په حیرانتیا کي د هغه د ژړا وجه وپوښتل نو هغه وویل چي زه (د کشف په ذریعه) وینم چي زما مور په عذاب کي اخته ده، ددې اوریدو سره ما د پورتنۍ کلمې ثواب په زړه کي د هغه مور ته و بڅښی او هغه اوس په خدا سو او وه یې ویل چي زه اوس خپل مور په جنت کي وینم.

ددې پېښي ذکر کولو څخه وروسته شيخ محي الدين ابن عربي رحمه الله عليه وفرمايل چي د هغه زلمي په کشف کېدو کي ما دا حديث صحيح ومني او ددې حديث په صحيح کېدو سره د هغه زلمي کشف مي هم صحيح ومني.

په رکوع کي د ګډون کونکي رکعت پوره کيږي

﴿۱۰۷۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جِئْتُمْ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله چي تاسو راسئ

إِلَى الصَّلَاةِ وَنَحْنُ سُجُودٌ فَاسْجُدُوا وَلَا تَعْدُوهُ شَيْئًا وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ. رواه أبو داود.

لمانځه ته او موږ پر سجده يو نو تاسو هم سجده وکړئ او هغه سجده په حساب کي مه راوړئ، چا چي د

لمانځه يو رکعت (د جماعت سره ونيوي) هغه لکه چې پوره لمونځ په جماعت سره وکړي. ابو داؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد: ۵۵۳۱، رقم: ۸۹۳.

تشریح: د علماؤ پر دې خبره اتفاق دی که یو سړی جماعت ته په راتلو سره په داسې حال کې گډون وکړي چې امام په سجده کې وي او هغه هم سجده ته ولاړ سي نو د هغه رکعت نه پوره کېږي هو که یو سړی په داسې حال کې گډون وکړي چې امام په رکوع کې وي او هغه رکوع لاندي کړي نو د هغه پوره رکعت ادا کېږي، ددې حدیث د لومړني جز مطلب دادی که یو سړی په جماعت کې په داسې وخت کې گډون وکړي چې امام په سجده کې وي نو هغه دي سجده ته ولاړ سي مگر د هغه سجده په وجه د هغه رکعت نه ادا کېږي لکه څرنګه چې په رکوع کې په گډون کولو سره پوره رکعت حاصلېږي، همداسې په سجده کې په گډون کولو سره پوره رکعت نه تر لاسه کېږي، د دوهم جز علماؤ دوه مطلبه بیان کړي دي:

۱. په حدیث کې د لفظ رکعة څخه مراد رکوع ده او د صلوة څخه مراد رکعت، یعنې چا چې امام په رکوع کې لاندي کړ او هغه رکوع هم لاندي کړه نو د هغه رکعت پوره سو.

۲. رکعة او صلوة دواړه په خپل حقيقي معنی کې استعمال سوي دي، نو په دې صورت کې د حدیث ددې جز مطلب به دا وي چې کوم سړی په جماعت کې یو رکعت هم تر لاسه کړي نو هغه د امام سره پوره لمونځ تر لاسه کړ او هغه ته د لمانځه یا جماعت ثواب هم پوره تر لاسه کېږي او د جماعت فضیلت به هم ورته تر لاسه کېږي.

تر څلوېښت ورځو پوري په تکبير اولی سره د لمونځ کونکي لپاره زیږی

﴿۱۰۷۲﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى لِلَّهِ

د حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل: چا چې لمونځ وکړي يوازي د الله ﷻ لپاره

أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي جَمَاعَةٍ يُدْرِكُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَتَانِ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ وَبَرَاءَةٌ مِنَ النِّفَاقِ. ترمذي

څلوېښت ورځي په جماعت د تکبير سره (يعني چې تکبير اولی ورسره ونيسي) نو د هغه لپاره دوه ډوله خلاصون ليکل کېږي يو د دوېځ څخه او بل د نفاق څخه خلاصون. ترمذي.

تخريج: سنن الترمذي: ۷۱۲، رقم: ۲۴۱.

تشریح : د حديث مطلب دادی که یو سړی پرله پسې تر څلوېښتو ورځو پوري دا سعادت تر لاسه کړي چي هغه صرف د الله تعالی د خوښۍ او د هغه د رضا لپاره په جماعت سره لمونځ داسي ادا کړي چي تکبیر تحریمه هم ځيني تیره نسي يعني هغه د پیل څخه په لمانځه کي گډون وکړي او کله چي امام تکبیر تحریمه ووايي نو هغه هم تکبیر تحریمه ووايي یا د ځينو د علماؤ د قول سره سم د امام سره د سبحانک اللهم ویلو پوري په جماعت کي گډون وکړي نو د هغه لپاره د الله تعالی د دربار څخه د دوو شیانو د خلاصون زیري ورکول کیږي یو خو د دوېځ څخه چي هغه به انشاء الله د دوېځ اور نه ويني او دوهم د نفاق څخه خلاصون.

د نفاق څخه د خلاصون مطلب

د نفاق څخه د خلاصون ورکولو مطلب دادی چي الله تعالی به هغه مؤمن ددې خبري څخه په خپل حفظ او امان کي وساتي چي د هغه څخه د منافقانو په ډول عمل وسي لکه په لمانځه کي سستي او ریا، درواغ ویل، وعده خلافي کول او داسي نور، او دا چي الله تعالی به هغه ته د اهل حق او اهل اخلاص په ډول د عمل کولو توفیق ورکړي او په آخرت کي به هغه د هغه عذاب څخه چي په هغه کي به منافقان اخته کیږي وساتل سي، په میدان حشر کي به د هغه په باره کي شاهدي ورکول کیږي چي دا بنده منافق نه بلکه مؤمن او صادق بنده دی او د رحم او کرم دا بارانونه به صرف په دې وجه وي چي دا سړی لمانځه ته دومره مخته راځي چي په تکبیر اولی کي گډون کوي او د زړه په پوره اخلاص او انتهائي خشوع او خضوع سره په لمانځه کي په درېدو سره د خپل رب خوښي او رضایې تر لاسه کړه، الله تعالی دي موږ ټولو ته دا سعادت په برخه کړي. آمین.

د جماعت په نیت مسجد ته تلونکي ته د جماعت نه نیولو په

صورت کي هم ثواب حاصلیږي

﴿۱۰۷۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و فرمایل : چا چي اودس وکړ

فَأَحْسَنَ وَضُوءَهُ ثُمَّ رَاحَ فَوَجَدَ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا أَعْطَاهُ اللَّهُ مِثْلَ أَجْرِ مَنْ

په ښه ډول اودس بیا د مسجد په لور ولاړی او خلکو لمونځ (جماعت) کړی وو نو الله تعالی به

د هغه خلکو په ډول ثواب ورکړي

صَلَّاهَا وَحَضَرَهَا لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْئًا. رواه أبو داود والنسائي

چا چي په جماعت سره لمونځ کړی وي او د هغو خلکو په ثواب کي به هيڅ کمي نه راځي. ابو داؤد.
تخريج: سنن ابی داؤد: ۳۸۱۱۱، رقم: ۵۶۴ والنسائي ۱۱۱۲، رقم: ۸۵۴.

تشریح: مطلب دادی که یو سړی په جماعت کي د شریک کېدو په نیت سره مسجد ته راسي او په اتفاق سره هغه جماعت لاندې نه کړي نو الله تعالی په خپل فضل او کرم سره هغه ته په جماعت کي د گډون کونکو په اندازه ثواب ورکوي مگر شرط دادی چي هغه په قصد سره ناوخته کولو سره په جماعت کي د گډون کولو څخه پاته نسي بلکه اتفاقا یا د یو عذر په وجه د هغه څخه جماعت تیر سي، که یو سړی په قصد سره د جماعت پر وخت حاضر نه وي بلکه د جماعت کېدو وروسته راسي نو هغه ته دا ثواب نه ورکول کېږي.

د حدیث د آخري جز مطلب دادی چي هغه ته دا ثواب د هغه لمونځ کونکو د ثواب څخه چي په جماعت کي حاضر وه په کمولو سره نه تر لاسه کېږي چي د هغه په وجه د هغوی په ثواب کي کمی راسي بلکه هغه لمونځ کونکو ته خو د خپل فعل یعنی په جماعت کي د گډون کولو پوره اجر تر لاسه کېږي او هغه ته به د جماعت د نیت او د جماعت تر لاسه کولو د شوق او غلبې په وجه ثواب ورکول کېږي.

د جماعت فضیلت

﴿۱۰۷۸﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ وَقَدْ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت ابو سعید خدری رضی الله عنه څخه روایت دی چي یو سړی داسي وخت راغلی چي رسول الله صلی الله علیه و آله لمونځ کړی وو،

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَلَا رَجُلٌ يَتَصَدَّقَ عَلَى هَذَا فَيُصَلِّيَ مَعَهُ فَقَامَ رَجُلٌ فَصَلَّى مَعَهُ. رواه الترمذي و ابو داؤد.

رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایل: ایا داسي څوک سته؟ چي دې سړي ته د الله جل جلاله لپاره صدقه ورکړي (یعني دده سره لمونځ وکړي) یو سړی ودریدی او د هغه سره یې لمونځ وکړ. ابو داؤد، ترمذي.

تخريج: سنن ابی داؤد: ۳۸۶۱۱، رقم: ۵۷۴، و الترمذي ۴۲۷۱-۴۲۸، رقم: ۲۲۰.

تشریح: يتصدق (د الله تعالی په لاره کي ورکړي) مطلب دا وو چي ایا یو څوک داسي سته

چي ددغه سړي سره په دې توگه احسان وکړي چي دد سره لمونځ وکړي چي ده ته د جماعت ثواب حاصل سي او همداسي به هغه سړي گويا هغه ته صدقه ورکړي ، ددې څخه معلومه سوه که يو سړي يو چاته نيکه لار و بنيسي يا د هغه د نيکۍ لاري اختيارولو باعث جوړ سي نو هغه ته هغه اجر او ثواب ورکول کيږي کوم چي د الله تعالی په لار کي د بخښني حاصلېږي .

مولانا مظهر رحمة الله عليه فرمايي چي د راتلونکي سړي سره د لمانځه کولو صدقه ځکه تعبير کړل سوه چي د هغه سړي سره د لمونځ کونکي هغه ته شپږ ويشت برابر زيات ثواب صدقه کړ ، ځکه که چيري د هغه سره لمونځ نه وو کړی نو د جماعت نه کېدو او د يوازي لمونځ کولو په وجه به هغه ته د يوه لمونځ ثواب حاصلیدی او د هغه سړي په باعث د جماعت کولو په وجه هغه ته د اووه ويشت لمنځونو ثواب حاصل سو .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د ابوبکر صدیق رضي الله عنه د امامت واقعه

﴿۱۰۷۹﴾: عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْتُ لَهَا أَلَا

د حضرت عبيد الله بن عبد الله رضي الله عنه څخه روايت دی چي زه د بي بي عائشې رضي الله عنها په خدمت کي حاضر سوم او عرض مي وکړ چي :

تَحَدَّثْنِي عَنْ مَرَضِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ بَلَى ثَقُلَ النَّبِيُّ

تاسو به ماته د رسول الله صلی الله علیه و آله د ناروغۍ پېښه بيان کړئ ؟ هغې و فرمايل : بيان به يې کړم ، د ددې وروسته عائشې رضي الله عنها وويل کله چي د رسول الله صلی الله علیه و آله ناروغي زياته سوه

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ فَقُلْنَا لَا وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ

نو پوښتنه يې وکړل چي ايا خلکو لمونځ وکړ ؟ موږ وويل : نه ، اې د الله رسول له ! هغوی ستاسو انتظار کوي ،

اللَّهُ فَقَالَ ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْبِخْضَبِ قَالَتْ فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ فَذَهَبَ لِيَنْوَأَ

رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمايل ، ښه دی زما لپاره لوبښی د ابوبو څخه ډک کړئ ، عائشه رضي الله عنها فرمايي موږ لوبښي د ابوبو څخه ډک کړ او رسول الله صلی الله علیه و آله غسل وکړ ، کله چي يې د درېدلو اراده وکړه

فَأُغْمِيَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ قُلْنَا لَا وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ

نوبي هو بنه سو او لږ وروسته په هوبن کي راغلی نو پوښتنه یې وکړه ایا خلکو لمونځ وکړ؟
موږ ورته وویل: نه، ای د الله رسول! هغوی ستاسو په انتظار دي،

اللَّهُ فَقَالَ ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْبُخْضِ فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ ثُمَّ ذَهَبَ لِيُنَوِّءَ فَأُغْمِيَ

رسول الله ﷺ و فرمايل: په لوبني کي اوبه واچوه، بي بي عائشه ښه وایي چي رسول الله ﷺ
کښېنستی او غسل یې وکړ بیا یې د دریدو اراده وکړل او بې هوښه سو

عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ قُلْنَا لَا وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ

بيا په هوبن کي راغلی او پوښتنه یې وکړه ایا خلکو لمونځ کړی دی موږ عرض وکړ: نه، هغوی
ستاسو انتظار کوي، رسول الله ﷺ و فرمايل:

ضَعُوا لِي مَاءً فِي الْبُخْضِ فَقَعَدَ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ ذَهَبَ لِيُنَوِّءَ فَأُغْمِيَ عَلَيْهِ ثُمَّ

په لوبني کي زما لپاره اوبه واچوه، بي بي عائشه ښه وایي چي رسول الله ﷺ کښېنستی او
غسل یې وکړ بیا یې د دریدو اراده وکړل او بې هوښه سو، بیا

أَفَاقَ فَقَالَ أَصَلَّى النَّاسُ قُلْنَا لَا وَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَتْ وَالنَّاسُ

په هوبن راغلی او پوښتنه یې وکړه: ایا خلکو لمونځ کړی دی؟ موږ عرض وکړ: نه، خلک
ستاسو انتظار کوي، او خلک

عُكُوفٌ فِي الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُونَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصَلَاةِ الْعِشَاءِ

تر هغه وخته په مسجد کي پاته وه او د ماخستن د لمانځه لپاره یې د رسول الله ﷺ انتظار کوی

الْآخِرَةِ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ بَانَ يُصَلِّي

په پای کي رسول الله ﷺ حضرت ابوبکر صدیق ښه ته پیغام ولیږي چي لمونځ ورکړي

بِالنَّاسِ فَأَتَاهُ الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُكَ أَنْ

خلکو ته، کله چي دا پیغام ابوبکر صدیق ښه ته ورسیدی او قاصد ورته وویل چي رسول الله

ﷺ تاسو ته حکم درکړی دی

تُصَلِّي بِالنَّاسِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَكَانَ رَجُلًا رَقِيقًا يَا عُمَرُ صَلِّ بِالنَّاسِ فَقَالَ

چي لمونځ ورکړه خلکو ته، نو ابوبکر صدیق رضی الله عنه چي یو ډیر نرم زړه والا سپړی وو وویل: ای عمره! ته خلکو ته لمونځ ورکړه، وویل

لَهُ عُمَرُ أَنْتَ أَحَقُّ بِذَلِكَ فَصَلَّى أَبُو بَكْرٍ تِلْكَ الْأَيَّامَ ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

ده ته حضرت عمر رضی الله عنه: د دې کار لپاره تاسو غوره یاست، نو په هغو ورځو کي حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه لمونځ ورکړی بیا د نبی کریم صلی الله علیه و آله

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَدَ مِنْ نَفْسِهِ خِفَةً وَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا الْعَبَّاسُ

په ناروغي کي لږ اندازه کمي راغلل او رسول الله صلی الله علیه و آله د دوو کسانو په تکیه د کور څخه د باندې راغلی چي په هغوی کي یو حضرت عباس رضی الله عنه وو

لِصَلَاةِ الظُّهْرِ وَأَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ فَلَمَّا رَأَاهُ أَبُو بَكْرٍ ذَهَبَ لِيَتَأَخَّرَ فَأَوْمَأَ

او د ماښین د لمانځه وخت وو په دغه وخت کي حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه خلکو ته لمونځ ورکوي، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه چي محسوسه کړه چي رسول الله صلی الله علیه و آله تشریف راوړی دی نو هغه اراده وکړه چي شاته سي، نو اشاره وکړه

إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَنْ لَا يَتَأَخَّرَ وَقَالَ أَجْلِسَانِي إِلَى جَنْبِهِ

ده ته نبی کریم صلی الله علیه و آله چي پر خپل ځای ولاړ اوسه او مې راشاته کيږه بیا یې هغو خلکو ته چي رسول الله صلی الله علیه و آله یې راويستلی وو حکم وکړ چي ما د ابوبکر صدیق رضی الله عنه په څنګ کي کښینوئ

فَأَجْلَسَاهُ إِلَى جَنْبِ أَبِي بَكْرٍ وَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاعِدٌ، قَالَ عُبَيْدُ

نو هغوی د ابوبکر رضی الله عنه په خوا کي کښینوی او رسول الله صلی الله علیه و آله ناست وو، راوي عبید الله وایي

اللَّهُ فَدَخَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ لَهُ أَلَا أَعْرِضُ عَلَيْكَ مَا حَدَّثَنِي

د بي بي عائشې رضی الله عنها د دې کيسې په اوږدو سره زه عبد الله بن عباس رضی الله عنه ته ورغلم او هغه ته مي وويل ايا زه ستا مخکي هغه حديث بيان نه کړم کوم چي ما ته بيان کړی دی

بِهِ عَائِشَةُ عَنْ مَرَضِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَاتِ فَعَرَضْتُ

بي بي عائشہ رضی اللہ عنہا یعنی در رسول اللہ ﷺ د ناروغی پہ اڙه، ابن عباس رضی اللہ عنہ وویل: بنه دی بیان یی کړه،
نوما ورته بیان کړ

حَدِيثُهَا عَلَيْهِ فَمَا أَنْكَرَ مِنْهُ شَيْئًا غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ أَسَمْتُ لَكَ الرَّجُلَ الَّذِي كَانَ

دا حدیث او هغه ددې بیان د هیڅ برخي څخه انکار ونه کړ البته هغه دا وویل چي بي بي عائشہ رضی اللہ عنہا د
هغه سړي نوم څه شي اخیستی وو چي

مَعَ الْعَبَّاسِ قُلْتُ لَأَقَالَ هُوَ عَلِيٌّ. متفق عليه

د حضرت عباس رضی اللہ عنہ سره وو، ما ورته وویل هغې راته د هغه نوم نه وو بنودلی، ابن عباس وویل هغه
حضرت علي رضی اللہ عنہ وو. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۷۲-۱۷۳، رقم: ۶۸۷ ومسلم ۳۱۱۱-۳۱۲، رقم: ۹۰-۴۱۸

د لغاتو حل: (المِنْخَب): الاجانته، الاناء تغسل فيها الثياب (تألي). (لينوء): يتوء: يقوم. (ولأقري):

تشریح: بي بي عائشہ رضي الله عنها د حضرت عباس رضی اللہ عنہ نوم واخیستی مگر د دوهم سړي
نوم یې نه واخیستی چي د هغه سره رسول الله ﷺ ته په مرسته ورکولو سره مسجد ته یې بیولی
وو، ددې وجه دا وه چي د رسول الله ﷺ یوې خوا ته خو حضرت عباس رضی اللہ عنہ په مستقله توګه
رسول الله ﷺ ته مرسته ورکړې وه مګر بلي خوا ته یو سړی ټاکلی نه وو بلکه نوبت پر نوبت به
بدلیدل کله به حضرت علي رضی اللہ عنہ مرسته ورکول، کله به حضرت اسامه رضی اللہ عنہ یا فضل ابن عباس
رضی اللہ عنہ، دا وجه ده چي په یو بل روایت کي د بي بي عائشہ رضي الله عنها الفاظ داسي هم منقول
دي چي د احتمال په توګه د ټولو نومونو شامل دي هغه الفاظ دادي چي د رسول الله ﷺ بلي خوا
ته د اهل بیت څخه یو سړي مرسته ورکول.

د سورة فاتحې په نه ویلو سره د لمانځه نیم ثواب تر لاسه کیږي

﴿١٠٨٠﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ مَنْ أَدْرَكَ الرَّكْعَةَ فَقَدْ أَدْرَكَ

السَّجْدَةَ وَمَنْ فَاتَتْهُ قِرَاءَةُ أَمْرِ الْقُرْآنِ فَقَدْ فَاتَتْهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ. رواه مالك.

د حضرت ابوهريرة رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي کوم سړي رکوع لاندې کړه نو هغه رکعت لاندې کړې او د
چا څخه چي الحمد لله تیره سوه هغه لوی ثواب د لاسه ورکړی. مالک.

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۱۱۱، رقم: ۱۸.

تشریح: مطلب دادی چي چا په لمانځه کي سورة فاتحه ونه ويل نو هغه په دې وجه د لوی ثواب څخه محروم سو ځکه چي هغه د لمانځه ثواب ناقص دی .
د دې حدیث څخه په څرگنده دا معلومیږي چي په لمانځه کي د سورة فاتحې ويل فرض نه دي که د سورة فاتحې ويل فرض وای نو په لمانځه کي د سورة فاتحې نه ویلو په وجه به کمی او نقصان نه وای بلکه د لمانځه نه کېدو په وجه به ثواب نه ترلاسه کیدای .

د امام څخه پر مخ کېدو باندي سزا

﴿۱۰۸۱﴾: وَعَنْهُ قَالَ الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ وَيَخْفِضُهُ قَبْلَ الْإِمَامِ فَإِنَّمَا نَاصِيَّتُهُ

بِيدِ الشَّيْطَانِ . رواه مالك .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی کوم څوک چي د امام څخه وړاندي سرپورته او کښته کوي نو د هغه تندي د شيطان په لاس کي دی . مالک .

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۹۲۱، رقم: ۵۷.

=====

بَابُ مَنْ صَلَّى صَلَاةً مَرَّتَيْنِ

د دوهم وار لمونځ کولو بيان

که يو سړی يو لمونځ دوه واره کوي که حقيقتا وي يا صورة نو په دې اړه څه حکم دی؟ ايا دواړه لمنځونه به يو ډول اداسي يا د هغه په حيثيت کي به فرق وي يعني دواړه واره به فرض لمونځ اداسي يا يو به فرض او دوهم به نفل وي ، ددې خبرو بنودلو لپاره دا باب ترتيب سوی دی او ددغه مسئلو سره اړوند حديثونه په دغه باب کي نقل کيږي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۱۰۸۲﴾: عَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ كَانَ يُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَأْتِي قَوْمَهُ فَيُصَلِّي بِهِمْ . متفق عليه

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي معاذ بن جبل به د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره لمونځ کوی او بیا به خپل قوم ته ولاړی هغوی ته به یې لمونځ ورکوی . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۹۲/۲ ، رقم : ۷۰۰ ، و مسلم ۳۴۰/۱ ، رقم : ۱۸۱ - ۴۶۵ .

تشریح : د حضرت معاذ ابن جبل رضي الله عنه دا معمول وو چي د ماخستن سنت یا نفل به یې د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره کول تر څو د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره او په مسجد نبوي کي د لمانځه کولو فضيلت تر لاسه سي او د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه د لمانځه طريقه هم معلومه سي او بیا به د هغه ځای څخه تلی او خپل قوم ته به یې فرض لمونځ ورکوی .

﴿۱۰۸۳﴾ : وَعَنْهُ قَالَ كَانَ مُعَاذٌ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي معاذ رضي الله عنه به د نبي کریم صلى الله عليه وسلم سره د ماخستن لمونځ کوی

ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى قَوْمِهِ فَيُصَلِّي بِهِمُ الْعِشَاءَ وَهِيَ لَهُ نَافِلَةٌ . رواه البيهقي والبخاري

او بیا به خپل قوم ته راغلی هغوی ته به یې د ماخستن لمونځ ورکوی دوهم لمونځ به د هغه لپاره نفل وو . بیهقي او بخاري

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۲۶۶/۲ ، رقم : ۷۰۱ ، و مسلم ۳۴۰/۱ ، رقم : ۱۸۰ - ۴۶۵ .

تشریح : حضرت معاذ رضي الله عنه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د ماخستن د لمانځه کولو په وخت کي د سنت نیت کوی یا د نفل لمانځه نیت به یې کوی ، او بیا به خپل قوم ته په راتلو سره به یې د هغوی امامت کوی ، او هغه وخت به یې فرض لمونځ کوی .

د حدیث آخري الفاظ (وهي له نافلة) د مطلب پوهېدو څخه مخکي دا خبره په ذهن کي راوستل پکار ده چي دوه واره د لمانځه کولو دوه صورتونه کیدای سي : یو خو دا چي یو سړی په خپل ځای کي یوازې یا په جماعت سره لمونځ وکړ د هغه وروسته مسجد ته راغلی او وه یې لیدل چي هلته د هغه لمانځه جماعت کیږي کوم چي ده مخکي کړی دی نو هغه په مسجد کي د جماعت فضيلت تر لاسه کولو په نیت په جماعت کي په ګډون کولو سره بیا لمونځ کوي ، په دې صورت کي د فرض لمانځه داينه مخکي سوې ده ځکه نو د جماعت دا لمونځ به د هغه لپاره نفل سي ، دوهم صورت دادی چي یو سړی د یو مسجد امام دی هغه په خپل مسجد کي د لمونځ

ورکولو څخه مخکي پريو خاص موقع باندي يا ديو خاص سري سره د لمانځه کولو فضيلت تر لاسه کولو په نيت د نفل په نيت لمونځ کوي او بيا د هغه وروسته خپل مسجد ته په راتلو سره خلکو ته لمونځ ورکوي نو په داسي صورت کي به وروسته لمونځ فرض سي او مخکي لمونځ به نفل سي .

د دې تفصيل پوهېدو څخه وروسته ددې جملې په مطلب په اسانۍ سره پوهيدل کيدای سي او هغه دا چي هغه دوهم لمونځ چي په جماعت سره فرض يا نفل ادا کيږي يا لومړی لمونځ دوه واړه د لمونځ کونکي په حق کي نافله يعني د خير او فلاح د زياتوب او د ثواب د کثرت باعث کيږي ، کومو خلکو چي ددې جملې مطلب دا بيان کړی دی چي هغه دوهم لمونځ چي معاذ ﷺ د قوم سره کوی د معاذ ﷺ نفل لمونځ او د هغه د قوم د ماخستن فرض لمونځ کیدی دا حقيقت نه لري ځکه چي دا خبره خو هغه وخت صحيح کيدای سي چي ددې مطلب بيانونکي حضرت معاذ ﷺ يو داسي قوم ته وړاندي کړي چي په هغه کي معاذ ﷺ خپله دا وښيي چي د هغه نيت دواړه واړه څه وو ، ځکه چي د نيت حقيقت خو تر هغه وخته پوري نه معلومېږي تر څو پوري چي نيت کونکی د خپل نيت په باره کي خپله ونه ښيي چي د هغه نيت څه دی ؟ او ظاهره ده چي معاذ ﷺ د لمونځ کولو په وخت کي نيت په زړه کي کړی دی په ژبه سره يې اظهار نه دی کړی څرنگه چي ابن همام رحمه الله عليه نقل کړي دي چي په ژبه سره نيت کول بدعت دی ځکه چي د رسول الله ﷺ او صحابه کرامو په باره کي دا ثابت نه ده چي هغوی به په ژبه سره نيت کوی ، بيا دا خبره دي هم په خيال کي وي چي دا جمله (وهي له نافله) د حديث الفاظ نه دي بلکه اضافه جمله ده چي په صحيح روايتونو کي موجود نه دي ، ځينو حضراتو ليکلي دي چي اما شافعي رحمه الله عليه د خپل اجتهاد او مذهب سره سم ددې جملې اضافه کړې ده بيا دا چي د مشکوٰة په اصل نسخه کي دا ځای خالي دی چي د هغه څخه معلومېږي چي د مشکوٰة مؤلف د سنن هيخ طريقې سره هم دا جمله نه ده ترلاسه کړې .

علامه تورپشتي رحمۃ اللہ علیہ فرمايي چي د حديث د علماؤ دا قول دی چي وهي نافله د جابر ﷺ په حديث کي غير محفوظ دی ، په نفل کونکو پسي فرض لمونځ کول صحيح دي که يا ، په دې مسئله کي د امامانو چي کوم اختلاف دی هغه په پوره وضاحت سره د مظاهر حق په نهم جلد کي د باب القراءة في الصلوة د لسم نمبر حديث د تشریح په څنگ کي بيان سوی دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

په جماعت سره د دوهم وار لمونځ کولو حکم

﴿۱۰۸۳﴾: عَنْ يَزِيدَ ابْنِ الْأَسْوَدِ قَالَ شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت یزید بن اسود رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما ډ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په حج کې گډون وکړ

حَجَّتَهُ فَصَلَّيْتُ مَعَهُ صَلَاةَ الصُّبْحِ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ

ما د سهار لمونځ د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره په مسجد خیف کې وکړ، کله چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم لمونځ وکړ

وَانْحَرَفَ إِذَا هُوَ بِرَجُلَيْنِ فِي أُخْرَى الْقَوْمِ لَمْ يُصَلِّيَا مَعَهُ قَالَ عَلَيَّ بِهِمَا

او راستنېدی نو دوه کسان یې ولیدل چې د خلکو په پای کې ناست وه او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره یې لمونځ نه وو کړی، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل: دا کسان راوغواړئ

فَجِئَ بِهِمَا تَرَعْدُ فَرَأَيْتُهُمَا فَقَالَ مَا مَنَعَكُمَا أَنْ تُصَلِّيَا مَعَنَا فَقَالَ يَا

نو هغوی راوستل سول د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د بیري څخه د هغوی وږې رېږدېدلې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

پوښتنه وکړه تاسو ولي زموږ سره لمونځ ونه کړ، هغوی وويل: اې

رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا قَدْ صَلَّيْنَا فِي رَحَالِنَا قَالَ فَلَا تَفْعَلَا إِذَا صَلَّيْتُمَا فِي

دا الله رسول له! موږ په خپل ځای کې لمونځ کړی دی، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل بیا داسې مه

کوئ هر کله چې تاسو په

رِحَالِكُمَا ثُمَّ أَتَيْتُمَا مَسْجِدَ جَمَاعَةٍ فَصَلِّيَا مَعَهُمْ فَإِنَّهَا لَكُمْ نَافِلَةٌ . رواه

الترمذي وابوداؤد والنسائي .

خپل کور کې لمونځ وکړئ او هغه مسجد ته راسئ چې په هغه کې جماعت کېږي نو د هغه خلکو

سره هم لمونځ وکړئ دا لمونځ به ستاسو لپاره نفل وي، ترمذي، ابوداؤد، نسائي .

تخريج: سنن ابی داؤد ۳۸۶۱، ۳۸۷، رقم: ۵۷۵، والنسائي: ۱۱۲۲-۱۱۳، رقم: ۸۵۷.

تشریح : د حديث د آخري جملې مطلب دادی چي په آخر کي کيدونکی لمونځ به نفل سي که څه هم لومړی لمونځ يې په جماعت سره کړی وي يا يوازي يې کړی وي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۱۰۸۵﴾: عَنْ بُسْرِ بْنِ مِجْنٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَ فِي مَجْلِسٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ

بسر بن مجن د خپل پلار څخه روايت کوي چي هغه په يو مجلس کي د رسول الله ﷺ سره وو

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُذِنَ بِالصَّلَاةِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

کله چي د لمانځه لپاره آذان وسو ، رسول الله ﷺ ودریدی

فَصَلَّى وَرَجَعَ وَمِجْنٌ فِي مَجْلِسِهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

لمونځ يې ادا کړ او بيرته راتلی چي مجن يې هلته پر ځای ناست وليدی ، رسول الله ﷺ د هغه څخه پوښتنه وکړه

مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَ النَّاسِ أَلَسْتَ بِرَجُلٍ مُسْلِمٍ فَقَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ

تا د خلکو سره ولي لمونځ ونه کړ ، ايا ته مسلمان نه يې ؟ هغه عرض وکړ : اي د الله رسوله ! زه مسلمان یم

وَلَكِنِّي كُنْتُ قَدْ صَلَّيْتُ فِي أَهْلِي فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا

مگر ما د خپلي کورنۍ سره لمونځ کړی وو ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : هر کله چي

جِئْتَ الْمَسْجِدَ وَكُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ فَأَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلِّ مَعَ النَّاسِ وَإِنْ

کُنْتَ قَدْ صَلَّيْتَ . رواه مالك والنسائي .

ته مسجد ته راسې او لمونځ دي کړی وي او په مسجد کي لمونځ تياروي نو د خلکو سره هم لمونځ وکړه که څه هم تا لمونځ کړی وي . مالک او نسائي .

تخريج : الامام مالک في الموطا ۱۳۲/۱ ، رقم : ۸ . والنسائي : ۱۱۲/۲ ، رقم : ۸۵۶ .

دوهم وار لمونخ کول د ثواب باعث دی

﴿۱۰۸۲﴾: وَعَنْ رَجُلٍ مِّنْ أَسَدِ بْنِ خُزَيْمَةَ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ

د اسد بن خزيمه د قبيلې د يو سړي څخه روايت دی چې هغه د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چې

يُصَلِّي أَحَدُنَا فِي مَنْزِلِهِ الصَّلَاةَ ثُمَّ يَأْتِي الْمَسْجِدَ وَتُقَامُ الصَّلَاةُ فَأُصَلِّي

په موږ کي يو سړی په کور کي لمونخ وکړي بيا هغه مسجد ته راسي او هلته لمونخ کيدونکی وي ايا په داسي حالت کي زه هم لمونخ وکړم

مَعَهُمْ فَأَجِدُ فِي نَفْسِي شَيْئًا مِّنْ ذَلِكَ فَقَالَ أَبُو أَيُّوبَ سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ النَّبِيَّ

دهغوی سره ، په دې اړه زما په زړه کي شک او شبهه ده ، ابو ايوب انصاري رضي الله عنه ورته وفرمايل : په دې اړه موږ د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه پوښتنه کړې ده ،

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَذَلِكَ لَهُ سَهْمٌ جَمْعٌ . رواه مالك وأبو داود .

رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل : چې دا (دوهم جماعت کول) دده قسمت دی چې د جماعت ثواب يې هم ترلاسه کړ . مالک او ابوداؤد .

تخريج : الامام مالک في الموطأ ۱۳۳۱، رقم: ۱۱. و ابوداؤد: ۳۸۸۱، ۳۸۹، رقم: ۵۷۷.

تشریح : (فذالك له سهم جمع) مطلب دادی که يو سړی يو وار په کور کي د فرض لمونخ کولو څخه وروسته بيا دوهم وار په مسجد کي په جماعت سره هغه لمونخ کوي نو د هغه په حق کي بالکل د سعادت خبره ده ځکه چې په دې سره هغه ته د جماعت فضيلت او د هغه ثواب تر لاسه کيږي نو په دې اړه په زړه کي دننه وسوسه او شبهه پيدا کول نه دي پکار .

د دوهم وار لمونخ کولو حکم

﴿۱۰۸۳﴾: وَعَنْ يَزِيدَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ جِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت يزيد بن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چې زه د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کي حاضر سوم ،

وَهُوَ فِي الصَّلَاةِ فَجَلَسْتُ وَلَمْ أَدْخُلْ مَعَهُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ

او رسول الله ﷺ دا وخت لمونځ کوي، زه کښېنستم او د رسول الله ﷺ سره په لمانځه کي شريک نه سوم، کله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغ سو

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ جَالِسًا فَقَالَ أَلَمْ تُسَلِّمْ يَا يَزِيدُ قُلْتُ بَلَى

او زه يې ناست وليدم نو وه يې فرمايل: اي يزیده! ايا ته مسلمان نه يې؟ ما عرض وکړ: هو.

يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ أَسْلَمْتُ قَالَ وَمَا مَنَعَكَ أَنْ تَدْخُلَ مَعَ النَّاسِ فِي صَلَاتِهِمْ؟

اي دا الله رسول له! زه مسلمان يم، رسول الله ﷺ وفرمايل: نو تاد جماعت لمونځ ولي ونه کړ؟

قَالَ إِنِّي كُنْتُ قَدْ صَلَّيْتُ فِي مَنْزِلِي أَحْسِبُ أَنْ قَدْ صَلَّيْتُمْ فَقَالَ إِذَا جِئْتُ

ما وويل ما په خپل کور کي لمونځ کړی وو او زما خيال وو چي تاسو به هم د لمانځه څخه فارغ سوي ياست، رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله ته راسي

الصَّلَاةَ فَوَجَدْتُ النَّاسَ فَصَلَّيْتُ مَعَهُمْ وَإِنْ كُنْتُ قَدْ صَلَّيْتُ تَكُنْ لَكَ نَافِلَةٌ وَهَذِهِ مَكْتُوبَةٌ. رواه أبو داود.

لمانځه ته او خلک پر لمونځ کولو وويني نو ته هم د هغوی سره په لمانځه کي گډون کوه او کوم لمونځ چي تا کړی وي هغه به ستا لپاره نفل سي او دا به په فرض کي وشميرل سي. ابو داؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد: ۳۸۸۱، رقم: ۵۷۷.

﴿۱۰۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ فَقَالَ إِنِّي أَصَلِّي فِي بَيْتِي ثُمَّ أَدْرِكُ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چي د هغه څخه یو سړي پوښتنه وکړه چي زه په خپل کور کي لمونځ کوم بیا

الصَّلَاةَ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الْإِمَامِ أَفَأَصَلِّي مَعَهُ قَالَ لَهُ نَعَمْ قَالَ الرَّجُلُ أَيُّهُمَا

په مسجد کي لمونځ (جماعت) ولاړ وي نو ایا زه د دې خلکو سره لمونځ وکړم؟ هغه ورته وويل: هو، هغه سړي پوښتنه وکړه په داسي حالت کي به په دې دواړو لمنځو کي کوم يو لمونځ

أَجْعَلُ صَلَاتِي؟ قَالَ عُمَرُ وَذَلِكَ إِلَيْكَ إِنَّمَا ذَلِكَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَجْعَلُ
أَيُّهُمَا شَاءَ. رواه مالك.

فرض وگنهم؟ ابن عمر رضي الله عنه ورته وويل دا ستا کار نه دی دا الله جل جلاله ته حواله دی چي هغه کوم یو
غواړي فرض یې گرځوي. مالک.

تخریج: الامام مالک فی الموطأ: ۱۳۳۱، رقم: ۹.

تشریح: دا حدیث د ځینو شوافع او غزالي رحمة الله علیه ددې قول تائید کوي چي په دغه
دواړو لمنځونو کي یو لمنځ بلاتعین فرض ادا کیږي که څه هم لومړی لمنځ وي یا دویم، مگر
د اکثرو حدیثو څخه دا خبره په وضاحت سره معلومیږي چي په دواړو کي لومړی لمنځ فرض
ادا کیږي او دوهم نفل کیږي، او دا خبره د قیاس څخه هم معلومیږي ځکه چي یو سړی داسي
کار چي د هغه لپاره په یو وخت کي یوازي یو وار کول ضروري وي که دوه واره یې وکړي نو
څرگنده ده چي د هغه د ذمې څخه په اول وار ليري کیږي نه په دوهم وار، همداسي د فرض
لمانځه ادا کول په اول وار کیږي او د دوهم وار لمنځ د هغه لپاره د نفل په صورت کي د فضیلت
او سعادت سرمایه جوړیږي.

یو لمنځ دوه واره نه کول

﴿۱۰۸۹﴾: وَعَنْ سُلَيْمَانَ مَوْلَى مَيْمُونَةَ قَالَ أَتَيْنَا ابْنَ عُمَرَ عَلَى الْبِلَاطِ وَهُمْ

د بي بي ميمونې د آزاد سوي غلام سليمان څخه روايت دی چي موږ په بلاط نامي ځای کي ابن
عمر رضي الله عنه ته ورغلو او هغوی

يُصَلُّونَ فَقُلْتُ أَلَا تُصَلِّي مَعَهُمْ فَقَالَ قَدْ صَلَّيْتُ وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ

هغه وخت لمنځ کوی، ما ابن عمر رضي الله عنه ته وويل: ایا تاسو ددې خلکو سره لمنځ نه کوئ؟ هغه
وويل: ما لمنځ کړی دی او ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه اوریدلي دي

يَقُولُ لَا تُصَلُّوا صَلَاةً فِي يَوْمٍ مَرَّتَيْنِ. رواه أحمد وأبو داود والنسائي.

چي فرمايل یې: یو لمنځ په یوه ورځ کي دوه ځله مه کوئ. احمد، ابوداؤد او نسائي.

تخریج: الامام احمد فی مسنده ۱۹۱۳. و ابوداؤد: ۳۸۹۱، رقم: ۵۷۹. والنسائي ۱۱۴۲، رقم: ۸۵۹.

د لغاتو حل : (بلاط) : موضع معروف بالمدينة (په مدينه منوره کي يوه مشهوره سيمه).

تشریح : بلاط په مدينه منوره کي د يو ځای نوم دی چي د امير المؤمنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د مسجد څخه د باندي ددې لپاره جوړ کړی وو که چيري خلک خبري وغيره کوي نو د مسجد څخه د باندي په هغه ځای کي دي يې کوي او په مسجد کي دي دنياوي کارونه او خبري نه کوي.

د دوهم وار لمونځ کولو د حکم تطبيق د تيرو حديثو سره

په څرگنده خو دا حديث د تيرو حديثو سره مخالف معلومېږي کوم چي د يوه لمونځ په دوهم وار کولو باندي دلالت کوي نو ددې حديث حکم او په تيرو حديثونو کي تطبيق دادی چي په اصل کي ددې حديث د حکم تعلق د هغه سړي سره دی چي هغه په اول وار په جماعت سره لمونځ کړی وي او د تيرو حديثونو تعلق د هغه سړي سره دی چي هغه په اول وار لمونځ په جماعت سره نه بلکه يوازي کړی وي لکه څرنگه چي د حنفيه مذهب دی ، يا ددې حديث مطلب دادی چي په دوهم وار لمونځ د فرضت په توگه مه کوئ ، يعني دوهم لمونځ که د نفل په نيت کوي نو په دې کي څه پرواه نسته، ددې وضاحت په رڼا کي د ابن عمر رضي الله عنه د الفاظو (قد صليت) کي دا تشریح وکړل سي چي ابن عمر رضي الله عنه کيدای سي په جماعت سره لمونځ کړی وي ځکه هغه دوهم وار په لمونځ کي گډون ونه کړ ، يا دا چي کوم وخت دا واقعه وه هغه د سهار يا مازديگر او يا ماښام وخت وي چي په دغه وختونو کي دوهم وار لمونځ کول نه دی پکار .

په دې خبره هم پوه سئ چي په دې اړه اکثر حديثونه عام دي يعني د هغه حديثو څخه په ظاهره دا معلومېږي چي دا حکم که يو سړی يوازي لمونځ کولو سره مسجد ته راسي او هلته جماعت کيږي نو هغه دي په جماعت کي گډون وکړي او دوهم وار دي لمونځ وکړي دا مسئله د ټولو وختونو د لمنځو سره متعلق ده مگر مجتهدين او علماء پر هغه حديثو باندي هم نظر لري چي د هغه څخه په ځينو وختونو کي دوهم وار لمونځ کول مکروه گرځول سوي دي نو د هغه حديثونو سره سم هغوی هغه وختونه ټاکلي دي چي په هغو کي دوهم وار لمونځ کول پکار دي او هغه وختونه يې هم ټاکلي دي چي په هغو کي دوهم وار لمونځ کول نه دی پکار او په راتلونکي حديث کي دا تخصيص مذکور دی .

هغه وختونه چي په هغو کي دوهم وار لمونځ کول ممنوع دی

﴿١٠٩٠﴾ : وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ كَانَ يَقُولُ مَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ أَوْ الصُّبْحَ ثُمَّ أَدْرَكَهُمَا مَعَ الْإِمَامِ فَلَا يَعْدُ لَهُمَا . رواه مالك .

د حضرت نافع رضي الله عنه څخه روايت دی چي عبدالله بن عمر رضي الله عنه به ويل : کوم څوک چي د ماښام يا

سهار لمنوخ وکړي او بيایي د امام سره تر لاسه کړي نو دوهم ځل دي يې نه کوي.

تخريج: الامام مالک في الموطأ: ۱۳۳/۱، رقم: ۱۲.

تشریح: دا حديث د امام مالک رحمته الله عليه مذهب تائيد کوي ځکه چي د هغه په نزد يوازي د ما بنام او سهار لمنخونه دوهم وار کول ممنوع دي، مگر د حنفيه په نزد د مازديگر لمنوخ هم په دې حکم کي داخل دی؛ د امام شافعي رحمته الله عليه په نزد په ټولو لمنخو کي اعاده (تکرار) کيدای سي، په دې حديث کي دې ته اشاره شوې ده چي پورتنی حکم د هغه سړي په اړه دی چي هغه په لومړي ځل په جماعت سره نه بلکه يوازي لمنوخ کړی وي نو په لومړي ځل په جماعت سره د لمانځه کولو په صورت کي خو په طريقه اولی دوهم وار لمنوخ کول پکار دي.

=====

بَابُ السَّنَنِ وَ فَضَائِلِهَا

سنت او د هغه فضائلو بيان

په اسلامي شريعت کي لمنوخ تر ټولو د لوړي درجې عبادت دی، د نورو عباداتو په مقابله کي ددې لوی ارزښت دی او د الله تعالی په دربار کي تر ټولو زيات محبوب دی ځکه په عبادت کي چي څومره زيات کثرت او زياتوب اختيار کړل سي هغومره نه يوازي دا چي بنده سعادت او خير بې پناه رفعتونه او عروج تر لاسه کوي بلکه هغه د خپل پوره عبوديت او د الله تعالی د حاکميت او کبريايي اظهار هم کوي، دا وجه ده چي شريعت نور عبادتونه کوم چي يوازي په فرائضو پوري محدود کړي وي هلته دا عبادت يې د فرائض او واجبات څخه پرته په سنتو سره هم نازولی دی، د هر فرض لمانځه سره يو څو سنت هم ټاکل سوي دي، نه يوازي دا چي هغه فرض په اساني سره اداسي بلکه د فرض لمانځه په ادا کولو کي چي کوم نقصان او ثوبتاهي واقع شوې وي هغه هم پوره سي.

سنت يعني هغه لمنخونه چي په شپه او ورځ کي د فرض لمنخو سره کول کيږي پر دوه ډوله دي:

۱. روايت: دا هغه سنت لمنخونه دي چي پر هغه رسول الله ﷺ هميشته ب اختيار کړی دی.
۲. غير روايت: دا هغه سنت لمنخونه دي چي پر هغه رسول الله ﷺ هميشته ب نه دی اختيار کړی لکه د مازديگر سنت.

د سنت کولو هم طريقه ده کوم چي د فرض لمانځه کولو ده، فرق يوازي دومره دی چي د

فرض لمانځه په يوازي دوو رکعتو کي د سورة فاتحې څخه وروسته يو بل سورت هم ويل کيږي او د سنت لمانځه په ټولو رکعتو کي د سورة فاتحې وروسته بل سورت هم ويل کيږي، او د سنت لمانځه په رکعتو کي چي کوم سورتونه ويل کيږي د هغه برابر نه کېدل خلاف سنت نه دي، او سنت لمنځونه په ورځ تر دوو رکعتو پوري او د شپې څلورو رکعتو پوري په يوه سلام سره کيږي مگر د دوو رکعتو وروسته التحيات ويل ضروري دي. علم الفقه.

په دې خبره هم پوه سئ چي سنت، نفل، تطوع، مندوب، مستحب، مرغوب فيه او حسن دا ټول الفاظ مترادف دي، ددې ټولو معنی يوه ده يعني هغه لمونځ چي د هغه پر کولو باندي شارع پر نه کولو باندي ترجيح ورکړې ده که څه هم په دغه لمنځونو کي ځيني داسي دي چي د ځينو نورو په مقابله کي سنت مؤکده دي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د سنتو شمير او د هغه د کولو فضيلت

﴿۱۰۹۱﴾: عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى

د حضرت ام حبيبه رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: چا چي لمونځ وکړ

فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ثِنْتَيْ عَشْرَةِ رَكْعَةٍ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ

په شپه او ورځ کي دوولس رکعتو نو د هغه لپاره په جنت کي کور جوړيږي يعني څلور رکعتو د ماپنين څخه مخکي

وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ وَرَكْعَتَيْنِ

او دوه رکعتو د ماپنين وروسته دوه رکعتو د ماښام وروسته او دوه رکعتو د ماخستن وروسته او دوه رکعتو

قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ. رواه الترمذي و في رواية مسلم أنها قالت سَبْعُ

د سهار څخه مخکي، ترمذي، د مسلم په يوه روايت کي دي چي هغې وويل ما اورېدلي دي

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يُصَلِّيَ لِلَّهِ كُلَّ

د رسول الله ﷺ څخه چې فرمايل يې : هيڅ يو مسلمان بنده داسي نسته چې خالص د الله ﷻ لپاره لمونځ کوي په هره

يَوْمِ ثُنْتَي عَشْرَةٍ رَكْعَةٍ تَطَوُّعًا غَيْرَ فَرِيضَةٍ إِلَّا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ أَوْ إِلَّا بَنَى لَهُ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ .

ورځ کي دوولس رکعتي نفل پرته د فرضو څخه مگر د هغه لپاره الله تعالی په جنت کي کور جوړ نه کړي ، يا دا الفاظ يې وويل چې د هغه لپاره په جنت کي يو کور جوړېږي .

تخريج : سنن الترمذي ۲۷۴۸۲، رقم: ۴۱۵، الرواية الثانية: صحيح مسلم: ۵۰۳۱۱، رقم: ۱۰۳-۷۲۸.

تشریح : په حديث کي چې د ورځي او شپې د سنتو کوم شمير په تفصيل سره بنودل سوی دی هغه ټول سنت مؤکد دي او د سهار دواړه سنت رکعتونه تر ټولو زيات مؤکد دي حتی چې امام حسن بصري رحمه الله عليه او حيني نور حنفيه حضرات دې ته واجب وايي ، امام حسن رحمه الله عليه خو د ماښام دوو سنتو ته هم واجب ويلي دي مگر ددې حديث سره سم د هغه د قول ترديد سوی دی چې دا واجب نه دي بلکه سنت دي .

﴿۱۰۹۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ

د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ سره لمونځ ادا کړ دوه رکعتي

قَبْلَ الظُّهْرِ وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فِي بَيْتِهِ وَرَكْعَتَيْنِ

د ماښام مخکي او دوه رکعتي د هغه وروسته او دوه رکعتي د ماښام څخه وروسته د نبي کریم ﷺ په کور کي او دوه رکعتي

بَعْدَ الْعِشَاءِ فِي بَيْتِهِ قَالَ وَحَدَّثَنِي حَفْصَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د ماښام څخه وروسته د رسول الله ﷺ په کور کي وکړل ابن عمر رضی الله عنهما وايي ما ته بي بي حفصه ﷺ وويل چې رسول الله ﷺ به

وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ . متفق عليه

دوه مختصر رکعتونه د صبح صادق راختلو څخه مخکي کول . بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاری (فتح الباری): ۵۸۱۳، رقم: ۱۱۸۰-۱۱۸۱، و مسلم ۵۰۴۱۱، رقم: ۱۰۵-۷۳۰.

تشریح : ابن عمر رضی اللہ عنہ د مابنین خنہ مخکی سنتو لپاره د رکعتین لفظ فرمایلی دی چي د هغه خنہ ظاهري مطلب خو دادی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د مابنین خنہ مخکی دوه رکعتہ وکړل مگر د اهل علم قول دادی چي تشنیه د جمع خلاف نه ده مگر که دلته د رکعتین معنی د دوو رکعتو پر خای د خلورو رکعتو واخیستل سي نو په دې کي خه پرواه نسته، ددې توجیه په ذریعه دغه حدیث او په هغه حدیث کي چي د هغه خنہ د مابنین د فرض لمانځه خنہ مخکی خلور رکعتہ سنت ثابتیږي تطبیق کیږي. ملا علي قاري.

شیخ عبدالحق رحمة الله عليه فرمایي چي دا حدیث د امام شافعي رحمة الله عليه مستدل دی ځکه چي د هغه په نزد د مابنین د فرضو خنہ مخکی دوه رکعتہ دي مگر د حنفیه په نزد خلور رکعتہ دي، د حنفیه مذهب په مستدل کي ډیر حدیثونه روایت دي چي د حضرت علي رضی اللہ عنہ، بي بي عائشې او ام حبیبې رضي الله عنهم خنہ نقل دي.

امام ترمذي رحمة الله عليه د حنفیه مذهب په حق کي فرمایلي دي چي پر دغه مذهب باندي د صحابه کرامو وغيره خنہ د اکثر اهل علم عمل دی او دا قول د سفیان ثوري، ابن مبارک او اسحاق رحمة الله عليهم هم دی، د امام شافعي او امام احمد قول هم د خلورو رکعتو په اړه منقول دی مگر داسي چي خلور رکعتہ په دوو سلامو سره وکړل سي.

د ابن عمر رضی اللہ عنہ ددې ارشاد یوه توجیه دا هم کیدای سي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د مابنین خلور رکعتہ سنت په کور کي کول ځکه نو بیبيانو مبارکانو د خلور رکعتہ په باره کي ذکر وکړ، او کله چي به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرض لمونځ ورکولو لپاره مسجد ته تشریف راوړ نو هلته به یې تحية المسجد دوه رکعتہ کول ځکه د تحية المسجد دوه رکعتہ ابن عمر رضی اللہ عنہ د مابنین سنت گڼلو سره وفرمایل چي ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره د مابنین د فرض لمانځه خنہ مخکی دوه رکعتہ سنت کړي دي.

ابن عمر رضی اللہ عنہ دلته د مابنین، مابنام او ماخستن د سنتو یادونه کړې ده، د سهار د سنتو یادونه یې نه ده کړې ددې وجه داده چي هغه د سهار په وخت کي د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره لمونځ نه کوی ځکه د سهار سنت یې خپله ذکر نه کړل بلکه د بي بي حفصې رضي الله عنها په روایت کي یې نقل کړل چي ددغه لمنځو سره د سهار سنت هم معلوم سي.

د جمعي سنت

﴿۱۰۹۳﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يُصَلِّي بَعْدَ

الْجُمُعَةِ حَتَّى يَنْصَرِفَ فَيُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ . متفق عليه

د حضرت ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د جمعې د لمانځه وروسته هيڅ لمونځ نه کوی او کور ته به ولاړی بيا چي کور ته به داخل سو نو دوه رکعت به يې کول . بخاري او مسلم
تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۲۵/۲، رقم: ۹۳۸، و مسلم ۵۰۴/۱، رقم: ۱۰۴-۷۲۹.

تشریح : ابن مالک رحمه الله عليه فرمايي چي په دغه حديث کي د رکعتونو څخه مراد د جمعې سنت دی ، د يوه قول سره سم د امام شافعي رحمه الله عليه عمل پر دغه حديث دی چي د جمعې سنت د ماپښين د سنتو په ډول يعني دوه رکعت دي ، په نورو صحيح حديثو کي منقول دي چي رسول الله ﷺ د جمعې د لمانځه څخه مخکي هم او د جمعې د لمانځه وروسته هم څلور څلور رکعت سنت کول ، د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه دا مذهب دی ، په يو صحيح روايت کي د رسول الله ﷺ څخه د لمانځه وروسته شپږ رکعت سنت کول هم ثابت دي ځکه امام ابويوسف رحمته الله عليه فرمايي چي د جمعې د لمانځه وروسته شپږ رکعت سنت کول پکار دي .
 څرنگه چي مخکي يو ځای بنودل سوي دي چي نفل لمنځونه په کور کي کول افضل دي ځکه نو رسول الله ﷺ به د جمعې څخه وروسته سنت په کور کي کول .

د نبي کریم ﷺ د نفلونو شمير

﴿۱۰۹۴﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت عبد الله بن شقيق رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه د رسول الله ﷺ د نفل لمنځو په اړه پوښتنه وکړل ،

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ تَطَوُّعِهِ فَقَالَتْ كَانَ يُصَلِّي فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ

هغې وويل: رسول الله ﷺ به زما په کور کي لمونځ کوی د ماپښين څخه مخکي

أَرْبَعًا ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَكَانَ يُصَلِّي

څلور بيا به مسجد ته تلی او خلکو ته به يې لمونځ ورکوی بيا به کور ته راغلی او دوه رکعت به يې کول او کله چي به يې لمونځ وکړ

بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَيُصَلِّي بِالنَّاسِ الْعِشَاءَ

د خلکو سره د مابنام توبيا به يې کور ته تشریف راوړی او دوه رکعت به يې کول بيا به يې خلکو ته د ماخستن لمونځ ورکوی

وَيَدْخُلُ بَيْتِي فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَكَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ تِسْعَ رَكَعَاتٍ فِيهِنَّ

او زما کور ته به راغلی دوه رکعت به يې کول او د شپې د تهجد لمونځ به يې نهه رکعت کوی چي په هغو کي به

الْوُتْرُ وَكَانَ يُصَلِّي لَيْلًا طَوِيلًا قَائِمًا وَلَيْلًا طَوِيلًا قَاعِدًا وَكَانَ إِذَا قَرَأَ وَهُوَ

وترهم شامل وه او د شپې به يې ترديره وخته پوري په ولاړه او ترديره وخته پوري په ناسته لمونځ کوی او

قَائِمٌ رَكَعٌ وَسَجْدٌ وَهُوَ قَائِمٌ وَكَانَ إِذَا قَرَأَ قَاعِدًا رَكَعٌ وَسَجْدٌ وَهُوَ قَاعِدٌ

په ولاړه چي به يې لمونځ کوی نور کوع او سجده به يې کول او که په ناسته به يې کوی نور کوع او سجده به يې کوله

وَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ. رواه مسلم وزاد ابوداؤد ثم يخرج

فيصلي بالناس صلاة الفجر.

او سهار چي به ځلانده سو نو دوه رکعت به يې کول، مسلم، ابوداؤد په دې روايت کي دا الفاظ زيات ليکلي دي: د سهار دوه رکعت چي به يې وکړله نور رسول الله ﷺ به مسجد ته تشریف وړی او خلکو ته به يې د سهار لمونځ ورکوی.

تخريج: صحيح مسلم ۵۰۴۱، رقم: ۱۰۵-۷۳۰ و ابوداؤد: ۴۳۱۲، رقم: ۱۲۵۰.

تشریح: دا حديث ددې خبري په صريحه دليل دی چي سنت په کور کي کول غوره دي، (فيهِنَّ الوتر) مطلب دادی چي کله به رسول الله ﷺ د تهجد لمونځ ادا کړ نو د هغه سره به يې وترهم درې رکعت يا يو رکعت کوی.

د شپې د رسول الله ﷺ د لمانځه په اړه مختلف روايتونه منقول دي چي کله به رسول الله ﷺ شپږ رکعت کول، کله اته، کله نهه، کله لس، کله يوولس او کله به يې ديارلس رکعت کول.

(رکع و سجد وهو قائم) ددې مطلب دادی چي کله به رسول الله ﷺ د تهجد لمونځ په ولاړه کوی

نو د قیامت د حال څخه به رکوع او سجده ته تلی داسي به نه وه چي قرآن کریم خو به یې په ولاړه وایه او رکوع او سجده به یې په ناسته کول ، همداسي چي رسول الله ﷺ به په ناسته لمونځ کوی نور رکوع او سجده به یې هم په ناسته کول ، مگر په دې صورت کي دا هم منقول دي چي رسول الله ﷺ به رکوع او سجده ته په ولاړه تلی يعني قرائت به یې په ناسته وایه بیا به ودرېدی او په لې قرائت ویلو سره به بیا رکوع او سجده ته تلی .

په هر حال د ټولو حدیثو په کتلو سره دا ویل پکار دي چي رسول الله ﷺ به د تهجد لمونځ درې ډوله کوی :

۱. ټول لمونځ به یې په ولاړه کوی .
 ۲. ټول لمونځ به یې په ناسته کوی .
 ۳. قرائت به یې په ناسته وایه او بیا به ولاړېدی او رکوع او سجده ته به تلی .
- د دې دریم صورت عکس یې نه فرمایه يعني داسي لمونځ یې نه کوی چي قرائت خو به یې په ولاړه وایه او بیا په کښینستو سره رکوع او سجده ته به تلی لکه څرنګه چي دا حدیث ددې نفي کوي .

د سهار د سنتو تاکید

﴿۱۰۹۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَشَدَّ تَعَاهُداً مِنْهُ عَلَى رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ . متفق عليه

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به په نفلو لمنځو کي تر ټولو زیات پاملرنه د سهار د دوو سنتو کول . بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۴۵۱۳ ، رقم : ۱۱۶۹ . و مسلم : ۵۱۱۱ ، رقم : ۹۴ - ۷۲۴ .

تشریح : مطلب دادی چي د سهار سنت دومره مهم او مؤکد دي چي رسول الله ﷺ په هېڅ حال کي هم که په سفر کي به وو او که په حضر کي دغه سنت به یې نه پرېښودل ، د سهار د سنتو د ارزښت او عظمت اندازه ددې څخه لګول کیدای سي چي فقهاؤ لیکلي دي چي پرته د یو عذر څخه د سهار سنت په ناسته کول صحیح نه دي .

د سهار د سنتو فضیلت

﴿۱۰۹۶﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَا الْفَجْرِ

خَيْرٌ مِّنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا . رواه مسلم .

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د سهار دوه رکعتہ سنت تر دنيا او د دنيا تر ټولو شيانو غوره دي . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۵۰۱۱ ، رقم : ۹۶-۷۲۵ .

تشریح : د سهار سنتو ته پر دنيا او د دنيا پر شيانو فضيلت په دې صورت کي ورکړل سوی دی که دنيا او د دنيا شيان د الله تعالی په لار کي خرڅ کړل سي بيا هم د سهار سنت به غوره وي ځکه چي د دنيا په شيانو کي بخل کولو او هغه د الله تعالی په لار کي نه خرڅ کولو کي ښه والی کله دی چي د سهار سنت ته يې د هغه څخه افضل وي لي دي .

علماء ليکلي دي چي تر ټولو زيات مؤکد سنت د سهار دی د هغه څخه وروسته د ماښام سنت او د هغه څخه وروسته د ماښام فرض لمانځه څخه وروسته سنت او د هغه څخه وروسته د ماښام فرض لمانځه څخه وروسته سنت او بيا په ټولو آخر کي د ماښام فرض مخکي سنت .

د ماښام د لمانځه څخه مخکي سنت

﴿ ۱۰۹۷ 》 : وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مغفل رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

صَلُّوا قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ رَكْعَتَيْنِ قَالَ فِي الثَّلَاثَةِ لِمَنْ شَاءَ كَرَاهِيَةً أَنْ يَتَّخِذَهَا النَّاسُ سُنَّةً . متفق عليه

د ماښام د فرضو څخه مخکي دوه رکعتہ کوئ درې ځله يې دا وفرمايل او دريم ځل يې دا هم وفرمايل چي څوک يې غواړي وه دي يې کړي او که څوک يې نه غواړي نه دي يې کوي ، دا يې ځکه وفرمايل چي خلک دا رکعتونه سنت مؤکده ونه گرځوي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۵۹۱۳ ، رقم : ۱۱۸۳ ، ومسلم ۵۷۳۱۱ ، رقم : ۳۰۴-۸۳۸ .

تشریح : دوه واره خو رسول الله ﷺ دا وفرمايل چي د ماښام د فرض لمانځه څخه مخکي دوه رکعتہ نفل کوئ مگر بيا په دې گڼلو سره چي خلک به دغه دوو رکعتو ته د سنت مؤکده درجه ورکړي (لمن شاء) ويلو سره ددې خبري خبرتيا ورکړه چي دا دوه رکعتہ سنت نه دي بلکه ددې

درجه تر استحباب پوري ده که يو سري دا وکړي نو ثواب به تر لاسه کړي او کوم سري چي يې ونه کړي نو پر هغه به څه نيوکه نه وي .

د ماښام د فرض لمانځه مخکي دوه رکعتونه نفل لمونځ کولو په اړه مخکي ښودل سوي دي چي اکثر فقهاء ددې د کولو څخه منعه کوي ، د باب فضل الاذان د حديث نمبر نهم د تشریح په ضمن کي ددې تفصيل بيان سوي دی او ددې باب په دريم فصل کي به هم ددې څه تفصيل وکړل سي .
د جمعې د لمانځه وروسته سنت

﴿۱۰۹۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي

مِنْكُمْ مُصَلِّيًا بَعْدَ الْجُمُعَةِ فَلْيُصَلِّ أَرْبَعًا . رواه مسلم . وَفِي أُخْرَى لَهُ قَالَ :

په تاسو کي د جمعې د لمانځه څخه وروسته لمونځ کول غواړي نو هغه ته پکار دي چي څلور رکعتونه وکړي ، مسلم او په دوهم روايت کي دا الفاظ دي چي ويې فرمايل :

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا .

کوم څوک چي په تاسو کي د جمعې لمونځ کوي نو هغه ته پکار دي چي د جمعې د لمانځه څخه وروسته څلور رکعتونه وکړي .

تخريج : صحيح مسلم : ۶۰۰۱۲ ، رقم : ۶۹ - ۸۸۱ .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د ماښام د ستو فضيلت

﴿۱۰۹۹﴾: عَنْ أَمْرِ حَبِيبَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د بي بي حبيبي رضي الله عنها څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي فرمايل يې :

مَنْ حَافِظٌ عَلَى أَرْبَعِ رَكَعَاتِ قَبْلِ الظُّهْرِ وَأَرْبَعِ بَعْدَهَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ .

رواه احمد والترمذي وابوداؤد والنسائي وابن ماجه .

کوم څوک چي د ماپښين د لمانځه مخکي او وروسته د څلورو رکعتو پابندي وکړي الله تعالی به پر هغه د دوږځ اور حرام کړي . احمد ، ترمذي ابوداؤد ، نسائي او ابن ماجه

تخريج : الامام احمد في مسنده ۳۲۶/۶ ، ابوداؤد : ۵۲/۲ ، رقم : ۱۲۶۹ . والترمذي ۲۹۲/۲ ، رقم : ۴۲۷ والنسائي ۲۶۵/۳ ، رقم : ۱۸۱۵ . وابن ماجه ۳۶۷/۱ ، رقم : ۱۱۶۰ .

تشریح : د دې روايت څخه په څرگنده خو معلومېږي چي د ماپښين څخه وروسته څلور رکعت له منځ په يوه سلام سره وکړل سي ، او په يو بل روايت کي منقول دي چي د ماپښين څخه وروسته څلور رکعت په دوو سلامو سره ادا کړل سي ، په هر حال دلته دا بحث دی چي د ماپښين څخه وروسته دا څلور رکعت چي د هغه په اړه حديث ذکر کيږي ايا د سنت دوو رکعتو څخه پرته دي يا د سنت هغه دوه رکعت هم پکښي شامل دي ، نو په څرگنده توگه سره دا معلومېږي چي دا څلور رکعت د سنت د هغه دوو رکعتو څخه پرته وي کوم چي د فرضو وروسته کيږي ، مگر د ملا علي قاري رحمه الله عليه د الفاظو څخه معلومېږي چي په دغه څلورو رکعتو کي هغه دوه رکعت هم شامل دي هغه فرمايي چي په دغه څلورو رکعتو کي دوه رکعت سنت مؤکده دي او دوه رکعت مستحب او غوره داده چي دا څلور رکعت په دوه سلامو سره ادا کړل سي .

د ماپښين د څلور رکعت سنتو فضيلت

﴿ ۱۱۰۰ 》 : وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو ايوب انصاري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

أَرْبَعُ قَبْلَ الظُّهْرِ لَيْسَ فِيْهِنَّ تَسْلِيْمٌ تُفْتَحُ لَهُنَّ أَبْوَابُ السَّمَاءِ . رواه أبو

داود وابن ماجه .

څلور رکعت د ماپښين مخکي دی د هغه په منځ کي سلام نسته کوم څوک چي دا کوي د هغه لپاره د آسمان دروازي خلاصېږي . ابوداؤد . ابن ماجه

تخريج : سنن ابی داؤد ۵۳/۲ ، رقم : ۱۲۷۰ ، وابن ماجه ۳۶۵/۱ ، رقم : ۱۱۵۷ .

تشریح : د ماپښين څخه مخکي کيدونکو څلور رکعتو فضيلت څرگند فرمايل کيږي چي کله هغه وکړل سي نو د هغه لپاره د آسمان دروازي خلاصېږي يعني هغه د الله تعالی دربار ته په رسيدو سره د قبوليت درجه تر لاسه کوي او د هغه په سبب د الله تعالی په رحمت سره نازول

کيڙي، د دغه څلور رکعتو په اړه هم اختلاف دی چې ایا ددې څخه مراد هغه سنت دي چې د ماښین د فرضو څخه مخکې ادا کيږي یا ددې څخه پرته نور دي چې هغه ته لمونځ في الزوال وایي، مختار قول دادی چې دا غیر روا تبیعني د ماښین د فرضو څخه مخکې د سنت مؤکده څخه پرته د لمونځ في الزوال څلور رکعت دي.

د زوال وروسته د لمانځه کولو فضیلت

﴿۱۱۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن سائب رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به

يُصَلِّي أَرْبَعًا بَعْدَ أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ وَقَالَ إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا

د زوال څخه وروسته او د ماښین څخه مخکې څلور رکعت کول او فرمایلي چې دا هغه وخت دی چې خلاصیږي په دغه وخت کې

أَبْوَابُ السَّمَاءِ فَأَجِبُ أَنْ يَصْعَدَ لِي فِيهَا عَمَلٌ صَالِحٌ. رواه الترمذي

د آسمان دروازې اوزه غواړم چې زما صالح عمل آسمان ته ولاړسي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۳۴۲۱۲-۳۴۳، رقم: ۴۷۸

تشریح: د دې حدیث څخه معلومیږي چې د لمر زوال کېدو وروسته وخت د قبولیت وي دا وخت چې کوم نیک عمل وکړل سي هغه د الله تعالی په دربار کې د قبولیت درجه تر لاسه کوي او څرگنده ده چې په ټولو اعمالو کې لمونځ تر ټولو افضل دی ځکه دا وخت به لمونځ کول افضل وي.

د مازدیگر سنت

﴿۱۱۰۲﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحِمَ اللَّهُ

أَمْرًا صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا. رواه أحمد والترمذي.

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایلي: پر هغه سړي دي الله جل جلاله رحمت نازل کړي چې د مازدیگر څخه مخکې څلور رکعت وکړي. احمد او ترمذي

تخريج: الامام احمد في مسنده ۱۱۷۱۲، والترمذي ۲۹۵۱۲، رقم: ۴۳۰.

تشریح : د مازدیگر سنت مؤکده نه دي په دې حدیث کي رحم الله په ویلو سره دې ته اشاره فرمایل سوې ده چي د مازدیگر څخه مخکي کیدونکي څلور رکعت مستحب لمونځ دی .
د مازدیگر سنت دوه رکعت دي که څلور ؟

﴿۱۱۰۳﴾: **وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَبْلَ الْعَصْرِ**

د حضرت علي عليه السلام څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم به لمونځ کوی د مازدیگر د لمانځه مخکي

أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِالتَّسْلِيمِ عَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَمَنْ تَبِعَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ . رواه الترمذي

څلور رکعت لمونځ کوی چي د هغه په منځ کي به یې پر مقربو ملائکو ، مؤمنانو او مسلمانانو کوم خلک چي د رسول الله صلی الله علیه و سلم تابع دي سلام لیری يعني التحیات به یې ویل . ترمذي

تخریج : سنن الترمذي ۲۹۴۱۲ ، رقم : ۴۲۹ .

تشریح : دلته د تسلیم (سلام لېږلو) څخه مراد التحیات ویل دي يعني رسول الله صلی الله علیه و سلم به د دوو رکعتو وروسته التحیات ویل او بیا به یې د څلور رکعتو څخه وروسته سلام گرځوی .

﴿۱۱۰۴﴾: **وَعَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي قَبْلَ الْعَصْرِ**

رَكَعَتَيْنِ . رواه أبو داود .

د حضرت علي عليه السلام څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم به د مازدیگر تر لمانځه مخکي دوه رکعت کول . ابوداؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد ۵۴۱۲ ، رقم : ۱۲۷۲ .

تشریح : د مازدیگر د سنتو په اړه ډیر روایتونه منقول دي د ځینو څخه معلومیږي چي رسول الله صلی الله علیه و سلم به د مازدیگر څخه مخکي دوه رکعت سنت کول او په ځینو روایتونو کي د څلور رکعتو ثبوت تر لاسه کیږي ، علماء لیکي چي لمونځ کونکي ته اختیار دی چي دوه رکعت کوي او که څلور رکعت مگر افضل څلور رکعت کول دي .

د صلوٰۃ او ايین فضيلت

﴿۱۱۰۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې لمونځ وکړي

بَعْدَ الْمَغْرِبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِيهَا بَيْنَهُنَّ بِسُوءٍ عُدِلْنَ لَهُ بِعِبَادَةِ

د ماښام څخه وروسته شپږ رکعت او د هغه په منځ کې يو بده خبره د ژبي څخه ونه باسي

ثُنْتَي عَشْرَةَ سَنَةً. رواه الترمذي وقال هذا حديث غريب لا نعرفه الا

من حديث عمر ابن ابي خثعم وسبعت محمد ابن اسماعيل يقول هو

منكر الحديث وضعفه جدا.

هغه ته د دولس کالو د عبادت ثواب ورکول کېږي (ترمذي) ترمذي وييلي دي دا حديث غريب دی، موږ دا حديث د عمر بن ابي خثعم په سند سره پيژنو ما د محمد بن اسماعيل بخاري څخه واوريدل چې عمر بن ابي خثعم منکر الحديث دی، دې حديث ته بخاري ډير ضعيف وييلي دي.

تخريج: سنن الترمذي ۲۹۸، ۲۹۹، رقم: ۴۳۵.

تشریح: د ماښام د لمانځه څخه وروسته شپږ رکعت نفل لمونځ په درو سلامو سره کېږي دغه لمانځه ته صلوٰۃ او ايین وايي، دا لمونځ سنت دی او ددې لمانځه نوم د ابن عباس رضي الله عنه څخه منقول دی، ددغه لمانځه ډېر زيات فضيلت دی لکه څرنگه چې ددغه حديث څخه معلومېږي، د حديث څخه په څرگنده دا مفهوم اخيستل کېږي چې د ماښام څخه وروسته کوم دوه رکعتونه چې معمولي سنت ادا کېږي هغه هم په دغه شپږ رکعتو کې شامل دي، په راتلونکي حديث کې چې د صلوٰۃ او ايین څلېرويشت رکعت ذکر کېږي په هغه کې هم دا دواړه رکعت شامل دي.

علامه يحيى رحمه الله عليه فرمايلي دي چې مخکي دوه رکعت سنت دي بيل وکړل سي ددې وروسته اختيار دی که څلور رکعت وکړي يا دوه رکعت وکړي، دا حديث که څه هم امام ترمذي وغيره ضعيف گړځولی دی مگر د اعمالو په اړه په ضعيف حديث باندې عمل کول هم جائز دي، او بيا ددې څخه پرته دا حديث ابن حزمه رحمه الله عليه په خپل صحيح کې او ابن ماجه هم نقل کړی دی او د ميرک رحمه الله عليه قول دی چې د عمار ابن ياسر رضي الله عنه په اړه منقول دي چې هغه به د ماښام

څخه وروسته شپږ رکعت کول او هغه فرمايلي دي چي ما خپل محبوب رسول الله ﷺ ليدلی دی چي د ما بنام څخه وروسته به يې شپږ رکعت کول او فرمايل به يې کوم سړی چي د ما بنام څخه وروسته شپږ رکعت کوي د هغه گناه بخښل کيږي که څه هم هغه د درياب د څک په اندازه وي .
طبراني .

د شيخ مولانا شاه اسحاق محدث دهلوي رحمة الله عليه قول دی چي زموږ تحقيق دادی چي په دغه حديث کي چي د صلوٰة او ايين شپږ رکعت ذکر سوي دي يا دا ډول مخته چي په کوم حديث کي د څلويښت رکعتو ذکر کيږي دا دواړه شمير د ما بنام څخه وروسته سنت مؤکده دوو رکعتو څخه پرته دي .

د صلوٰة او ايين زيات شمير شل رکعت دی

﴿۱۱۰۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ عِشْرِينَ رَكْعَةً بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ . رواه الترمذي .

د حضرت عائشې ؓ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د ما بنام د لمانځه وروسته شل رکعت وکړي نو د هغه لپاره الله تعالی په جنت کي کور جوړوي . ترمذي

تخريج : سنن الترمذي ۲۹۹۱۲، رقم: ۴۳۵.

تشریح : که څه هم محدثينو دا حديث ضعيف گرځولی دی مگر علامه ابن حجر رحمة الله عليه فرمايي په دې باره کي يو حديث بل هم منقول دی چي نبي کریم ﷺ به دا المونځ شل رکعت کوی او فرمايل به يې چي دا صلوٰة او ايين دی نو کوم سړی چي دا المونځ وکړي نو پوه سئ چي د هغه بخښنه وسول ، اکثر علماء سلف او صلحاء امت به دا المونځ کول خپل سعادت او خوشبختي گڼل او دا به يې کوی ، د علماؤ يو ډله وايي چي د صلوٰة او ايين د رکعتو په شمير کي مختلف حديثونه نقل دي يو حديث خو تر دې مخکي تير سوی دی چي په هغه کي د شپږ رکعتو ذکر سوی دی ، يو حديث دادی چي په دې کي د شلو رکعتو ذکر دی نو دغه ټولو حديثونو ته په کتلو سره به دا وويل سي چي صلوٰة او ايين کم تر کمه دوه رکعت دی او زيات يې شل رکعت ، کوم سړی چي د دوو رکعتو څخه تر شلو پوري څومره زيات کوي د هغه په حق کي به هغومره غوره والی او خيروي .

د ماخستن سنت

﴿۱۱۰۷﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ مَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ قَطُّ فَدَخَلَ عَلَيَّ إِلَّا صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ أَوْ سِتَّ رَكَعَاتٍ . رواه أبو داود .

د حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به د ماخستن د لمانځه وروسته تل ما ته راتلی او څلور يا شپږ رکعت به يې کول . ابوداؤد .

تخريج: سنن ابی داؤد ۷۱۱۲، رقم: ۱۳۰۳.

تشریح: د ماخستن څخه وروسته د سنتو په اړه چې خومره مشهور روایتونه منقول دي په هغو کې يا خو دوه رکعت کول منقول دي او يا څلور رکعت ، يوازي يو داسي حديث دی چې په هغه کې شپږ رکعت ذکر کېږي ، په کومو حديثو کې چې څلور رکعت کول معلومېږي د هغه څخه منجمله يو حديث دا هم دی چې سعيد ابن منصور په خپل مسند کې نقل کړي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم سړی چې د ماخستن څخه مخکې څلور رکعت لمونځ وکړي نو گویا هغه په ليله القدر کې څلور رکعت وکړل .

په هر حال ددې روايت وضاحت دادی چې رسول الله ﷺ به د ماخستن څخه وروسته کوم څلور رکعت کول نو په هغه کې به دوه رکعت سنت مؤکده وه او دوه رکعت مستحب ، البته په (اوست رکعات) کې حرف د او دوه احتمال لري يا خو دا د شک لپاره دی يا د تنويع لپاره دی .

ادبار النجوم او ادبار السجود

﴿۱۱۰۸﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِدْبَارُ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : د ادبار

النُّجُومِ الرَّكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ وَإِدْبَارُ السُّجُودِ الرَّكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ .

رواه الترمذي .

النجوم) څخه د سهار د لمانځه مخکې دوه رکعت مراد دي او د ادبار السجود څخه د ماښام د لمانځه وروسته دوه رکعت مراد دي . ترمذي .

تخريج: سنن الترمذي ۳۶۶۱۵، رقم: ۳۲۷۵.

تشریح : د قرآن کریم په سورة طور کي دا آیت دی :

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ

ژباړه : هر کله چي ته پورته کيږي نو د خپل پروردگار په تعريف سره د هغه پاكي بيانوه او د شپې په ځينو وختونو کي هم او د ستورو ډويديو په وخت کي هم د هغه پاكي بيانوه .

د دې آيت په اړه رسول الله ﷺ وفرمايل : ادبار النجوم يعني د ستورو ډويديو وخت د پروردگار د پاكي بيانولو څخه د سهار سنت کول مراد دي چي هغه د ستورو د ډويديو په وخت يعني د صبح صادق څخه وروسته کول کيږي .

همدارنگه د قرآن کریم په سورة ق کي دا آیت دی :

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ . وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ

ژباړه : او د لمر ختلو څخه مخکي او د لمر لوېدو څخه مخکي د خپل پروردگار په تعريف سره د هغه پاكي بيانوه او د شپې په ځينو وختونو کي هم او د د سجده څخه وروسته هم د هغه پاكي بيانوه .

د حديث په دوهمه برخه کي رسول الله ﷺ د دې آيت په اړه وفرمايل چي د دغه سجده څخه مراد د ماښام درې رکعته فرض دي او ادبار السجود يعني د سجده څخه وروسته پاكي بيانولو څخه د ماښام د فرضو څخه وروسته دوه رکعته سنت کول مراد دي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د ماښام څخه مخکي د څلور ورکعتو لمونځ ثواب

﴿۱۱۰۹﴾: عَنْ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَرْبَعُ

د حضرت عمر رضی الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چي فرمايلي يې :

رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ بَعْدَ الزَّوَالِ تُحْسَبُ بِمِثْلِهِنَّ فِي صَلَاةِ السَّحَرِ وَمَا مِنْ

د ماښام څخه مخکي او د زوال څخه وروسته څلور رکعته دي چي د تهجد په حساب کي

شميرل کيږي او هيڅ شی داسي نسته

شَيْءٍ إِلَّا وَيُسَبِّحُ اللَّهَ تِلْكَ السَّاعَةَ ثُمَّ قَرَأَ يَتَفِيًا ظَلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ

چي په دې وخت کي د الله تعالى تسبيح نه کوي بيا رسول الله ﷺ دا آيت تلاوت کړ: (د هر شي سایه راسته لوري ته او چپه لوري ته

سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ . رواه الترمذي والبيهقي في شعب الايمان .

د الله ﷻ لپاره سجده کوونکي گرځي او هغه ذليل وي). ترمذي او بيهقي.

تخريج: سنن الترمذي ۲۷۹۱۵، رقم: ۳۱۲۸. البیهقي في شعب الايمان ۱۲۲۱۲، رقم: ۳۰۷۲.

تشریح: رسول الله ﷺ د دغه وخت د لمانځه کولو د ترغیب لپاره او د خپل ارشاد د دلیل په توګه دا آیت تلاوت کړ، په آیت کي د سجدې څخه مراد تابعداري ده که هغه تبعاً وي یا اختیاراً، او الله تعالى چي مخلوقاتو ته کوم شی د کوم مقصد لپاره پیدا کړی دی ددې مقصد تکمل په حقیقت کي د پروردگار تابعداري ده.

د مازدیګر وروسته دوه رکعتہ

﴿۱۱۱۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ

د حضرت عائشې ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ نه دي پرې ایښي دوه رکعتہ لمونځ

بَعْدَ الْعَصْرِ عِنْدِي قَطُّ، متفق عليه وفي رواية للبخاري قالت والذي ذهب به ما تركهما حتى لقي الله .

د مازدیګر وروسته زما په کور کي . بخاري او مسلم، د بخاري په یوه روایت کي دا الفاظ دي چي بي بي عائشې وویل په هغه ذات دي مي قسم وي چي د رسول الله ﷺ روح يې قبض کړه رسول الله ﷺ تر وفات پوري دا دوه رکعتہ نه وه پرې ایښي .

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۶۴۱۲، رقم: ۵۹۱، ومسلم ۵۷۲۱۱، رقم: ۲۹۹،

تشریح: په تیرو مخونو کي یو ځای د مازدیګر د لمانځه څخه وروسته د لمانځه کولو په اړه ښودل سوي دي چي دا دوه رکعتہ کول د رسول الله ﷺ ځانګړتیا وه او دا یوازي د رسول الله ﷺ لپاره جائز وه نورو خلکو ته د مازدیګر څخه وروسته نفل لمونځ کول جائز نه دي ځکه چي ددې په مخالفت کي ډیر حدیثونه منقول دي .

د لمر لوېدو وروسته او د ماښام د لمانځه مخکې د نفل لمونځ کولو مسئله

﴿۱۱۱۱﴾: **وَعَنْ مُخْتَارِ بْنِ فُلْفُلٍ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ عَنِ التَّطَوُّعِ بَعْدَ**

د حضرت مختار بن فلفل رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د انس بن مالک رضي الله عنه څخه د مازديگر وروسته د نفلو په اړه پوښتنه وکړه

الْعَصْرِ فَقَالَ كَانَ عُمَرُ يَضْرِبُ الْأَيْدِي عَلَى صَلَاةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ وَكُنَّا نَصَلِّي

هغه وويل، چي حضرت عمر به د هغه سړي لاسونه وهل چي د مازديگر څخه وروسته به يې لمونځ کوي (يعني منعه کول به يې) حال دا چي موږ به لمونځ کوي.

عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ قَبْلَ

د رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کي د لمر لوېدو پر وخت د ماښام څخه مخکې دوه رکعتي نفل،

صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقُلْتُ لَهُ أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيهِمَا قَالَ

بيا ما د انس رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه ايا رسول الله صلى الله عليه وسلم به د مازديگر څخه وروسته دوه رکعتي نفل کول هغه وويل:

كَانَ يَرَانَا نَصَلِّيهِمَا فَلَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ

موږ به رسول الله صلى الله عليه وسلم پر دوه رکعتي لمونځ کولو ليدى خو نه به رسول الله صلى الله عليه وسلم د دې حکم ورکوي او نه به يې منعه فرمايل. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۵۷۳/۱، رقم: ۳۰۲-۸۳۷.

تشریح: د حضرت انس رضي الله عنه د قول څخه چي نه خو به يې موږ ته حکم را کوي او نه به يې منعه کول د رسول الله صلى الله عليه وسلم تقرير ثابت کړ، يعني رسول الله صلى الله عليه وسلم به هغه وخت لمونځ کول صحيح گڼل که چيري د رسول الله صلى الله عليه وسلم په نزد هغه وخت لمونځ کول مکروه وای نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به د هغه څخه خامخا منعه فرمايلې وای، مگر د خلفاء راشدينو په اړه ثابته وه چي هغو به هغه وخت لمونځ کول صحيح نه گڼل، نو په دې اړه د خلفاء راشدينو اقتداء کافي ده دا وجه ده چي اکثر فقهاء دا وخت لمونځ کولو څخه منعه کړې ده ځکه په دې سره د ماښام په لمانځه کي زند لازم يږي.

﴿۱۱۱۲﴾: وَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا بِالْمَدِينَةِ فَإِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ لِصَلَاةِ

د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي موږ په مدينه کي وو کله چي به مؤذن آذان کوي لپاره د لمانځه

الْمَغْرِبِ ابْتَدَرُوا السَّوَارِيَ فَيَذْكَعُونَ رَكَعَتَيْنِ حَتَّى إِنَّ الرَّجُلَ الْغَرِيبَ

د ماښام نو خلک به د سنتو په لور غږېدل او دوه رکعت به يې هلته کول تردې چي يو پردي سړی به راغلی

لَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ فَيَحْسِبُ أَنَّ الصَّلَاةَ قَدْ صُلِّيَتْ مِنْ كَثْرَةِ مَنْ يُصَلِّيهِمَا.

رواه مسلم

نو داخيال به يې کوي چي شايد لمونځ د ماښام سوې دی ځکه چي د دې دوو رکعتو کونکي به ډير خلک وه. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۵۷۳/۱، رقم: ۳۰۳-۸۳۷.

تشریح: علامه طيبي شافعي رحمته الله عليه فرمايي د لمر لوېدو څخه وروسته او د ماښام د لمانځه مخکي دوه رکعت لمونځ په اثبات کي دا حديث ظاهري دليل دی، په دې اړه د ملاعلي قاري حنفي رحمه الله عليه د قول مفهوم دادی چي دا حديث په دې وجه ددې دوو رکعتو د اثبات دليل نسي کيدای چي ددې طريقې نادر کېدو کي هيڅ شک نسته ځکه چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د ماښام د لمانځه په ادا کولو کي تلوار کوي نو کله چي ددې دوو رکعت په کولو سره نه يوازې دا چي د ماښام په ادا کولو کي زنده لازميږي بلکه د ځينو علماؤ د قول سره سم خود لمانځه د خپل وخت څخه خروج لازميږي، نو ددې حديث تاويل يا خوبه دا کيږي چي حضرت انس رضي الله عنه دا د هميشه طريقه نه نقل کوي بلکه کيدای سي چي يوه ورځ ځينو خلکو دا طريقه اختيار کړې وي چي د ماښام د آذان په اورېدو سره مسجد ته راغلي وي او هلته د ماښام د لمانځه څخه مخکي دوه رکعت نفل يې کړي وي يا ددې تر ټولو غوره تاويل څرنگه چي د ځينو علماؤ خيال دادی چي مخکي به د لمونځ کيدی مگر وروسته پرېښودل سو او س ددې لمونځ کول مکروه دي.

﴿۱۱۱۳﴾: وَعَنْ مَرْتَدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَتَيْتُ عُقْبَةَ الْجُهَنِيِّ فَقُلْتُ أَلَا أُعْجِبُكَ

د حضرت مرتد بن عبد الله رضی اللہ عنہ ڏانهن ڏيکاريو ته جي ڏهنه عقبه جهني رضی اللہ عنہ ته ورغلم او ورتو هو مي
ويل ايا ته په تعجب نه گوري

مِنْ أَبِي تَمِيمٍ يَرْكَعُ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقَالَ عُقْبَةُ إِنَّا كُنَّا نَفْعَلُهُ

د ابوتميم ڏي ڪارته جي هغه د ماڻهام ڏهنه مخڪي دوه رڪعتي ڪوي؟ عقبه رضی اللہ عنہ وويل: موږ به همداسي ڪول

عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ فَمَا يَنْنَعُكَ الْآنَ؟ قَالَ
الشُّغْلُ. رواه البخاري.

د رسول الله ﷺ په زمانه ڪي عقبه وويل بيا تاسويي ولي نه ڪوي، هغه وويل د دنيا د بوختيا له ڪبله. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۹۱۳، رقم: ۱۱۸۴.

تشریح: د دې حديث څخه دا خبره ثابته سوه چي دا لمونځ سنت نه ڏي بلکه مباح ڏي، ځکه که
چيري مسنون وای نو عقبه رضی اللہ عنہ چي د صحابيت په ستره مرتبه فائز و د دنيا بوختيا به د سنت په
ادا کولو يعني د دغه لمونځ په کولو به يې منعه نه ڪول.

نفل په کور کي کول

﴿۱۱۱۴﴾: وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى مَسْجِدَ

د حضرت كعب بن عجرة رضی اللہ عنہ څخه روايت ڏي چي (يو ځل) رسول الله ﷺ راغلی مسجد ته

بَنِي عَبْدِ الْأَشْهَلِ فَصَلَّى فِيهِ الْمَغْرِبَ فَلَمَّا قَضَوْا صَلَاتَهُمْ رَأَوْهُمْ يُسَبِّحُونَ

د بنو عبد الاشهل او هلته يې د ماڻهام لمونځ وکړ خلکو چي لمونځ وکړ نو رسول الله ﷺ وليدل چي
هغوی نفل کوي،

بَعْدَهَا فَقَالَ هَذِهِ صَلَاةُ الْبُيُوتِ. رواه أبو داود وفي رواية الترمذي والنسائي قام

ناس يتنفلون فقال النبي صلى الله عليه وسلم عليكم بهذه الصلاة في البيوت.

وروسته تر لمانځه، رسول الله ﷺ وفرمايل دا لمونځ (يعني نفل) په کورو کي ڪوي (ابوداؤد)
د ترمذي او نسائي په يوه روايت کي دا الفاظ چي خلک ودریدل او نفل يې کول نو نبي کريم

ﷺ و فرمايل : پرتاسو لازمہ ده چي دا لمونځ په کور کي وکړي.

تخریج : سنن ابی داؤد ۶۹۱۲، رقم: ۱۳۰۰ و الترمذي ۵۰۰۱۲، رقم: ۶۰۴ و النسائي: ۱۹۹۱۳ - ۲۰۰، رقم: ۱۵۹۹.

تشریح : د حدیث خلاصه داده چي نفل لمونځ که سنت مؤکده وي یا غیر مؤکده په کور کي کول افضل دي ځکه چي نه یوازې دا چي په کور کي نفل لمونځ کونکی د ریا او ځان بنووني څخه لیري او اخلاص او صدق ته نژدې وي بلکه په دې سره په کور کي د رحمت او برکت نزول کیږي . او کوم چي د مسئلې تعلق دی نو د ټولو علماؤ په نزد په اتفاق سره په مسجد کي نفل کول مکروه نه دي په مسجد او کور کي د کولو یوازې د افضیلت او غیر افضیلت فرق دی، مگر په دې خبره پوه سئ چي په کور کي د نفل لمونځ کولو دا حکم هغه خلکو لپاره دی چي د فرض لمونځ د ادا کولو وروسته کور ته ځي لکه په مسجد کي دننه اعتکاف کي ناست خلک نو د هغوی دي په مسجد کي نفل لمونځ هم کوي.

په هر حال د فرض لمونځ څخه پرته نفل لمونځ په کور کي افضل دي، د رسول الله ﷺ دا معمول وو چي فرض لمونځ به یې په مسجد کي وکړ نو بیا به یې خپل حجرې مبارکي ته تشریف وړی او هلته به یې نفل کول، مگر د یو خاص عذر او سبب خبره خو بیله ده نو په هغه وخت کي نفل هم په مسجد کي کول بیا هم د ما بنام سنت به یې په خاصه توګه سره په کور کي کول او اکثر به یې په کور کي کول دا وجه ده چي د ما بنام سنتو په باره کي ځیني علماء وایي که یو سړی د ما بنام سنت لمونځ په مسجد کي وکړي نو سنت نه ادا کیږي بلکه ځیني علماء خو تر دې پوري وایي چي د ما بنام سنت په مسجد کي کونکی ګناه کار کیږي مگر د جمهورو علماؤ رایه داده چي ګناه کار کیږي خو نه ځکه چي هغوی ته په کور کي د ادا کولو حکم امر و جوبي نه دی بلکه امر استحبابي دی، د هدایې په تشریح کي د جامع صغیر څخه منقول دي که یو سړی د ما بنام لمونځ په مسجد کي وکړي او د هغه سره دا بیرته وي چي کور ته ولاړ سم نو د یو بوختیا په وجه به سنت هلته ونه کړلای سم نو هغه ته پکار ده چي د ما بنام سنت هم د مسجد په غولي کي وکړي او ه کور ته په رسیدو سره په یو کار کي د بوختیا بیرته نه وي نو غوره دادي چي په کور کي سنت وکړل سي.

د ما بنام په سنتو کي اوږد قرائت

﴿۱۱۱۵﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُطِيلُ الْقِرَاءَةَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ حَتَّى يَتَفَرَّقَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ. رواه أبو داود

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د مابنام وروسته په دوو رکعتو (نفل) کي اوږد قرائت وایه تردې چي د مسجد څخه به خلک ولاړل. ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۷۰۱۲، رقم: ۱۳۰۱.

تشریح: د دې حديث څخه معلومه سوه چي رسول الله ﷺ به د مابنام سنت په مسجد کي کول نو په دې اړه څو احتماله دي اول خودا چي رسول الله ﷺ ته به يو داسي واقع پېښه سوې وه چي د هغه په وجه حجرې مبارکي ته به يې تشریف نه سو وړلای ځکه نو سنت به يې په مسجد کي کړي وي.

دوهم دا چي رسول الله ﷺ به د مابنام سنت په مسجد کي د بيان جواز لپاره کړي وي چي خلکو ته معلومه سي چي په مسجد کي سنت کول هم جائز دي او دا احتمال قوي دی. دریم دا چي رسول الله ﷺ به هغه وخت په اعتکاف کي وو ځکه د سنت کولو لپاره حجرې مبارکي ته نه ولاړی.

څلورم احتمال دادی چي رسول الله ﷺ سنت په مسجد کي کړي نه وي بلکه په خپل حجره مبارکه کي يې کړي وي چي د مسجد سره بالکل پيوسته وه او د هغه دروازه هم مسجد ته وه، ابن عباس رضي الله عنه به تر مخه رسول الله ﷺ په لمونځ کولو ليدلی وي او هغه به يې دلته بيان کړي وي، او کوم چي د حديث ددې جز تعلق دی نو ددې څخه معلومېږي چي رسول الله ﷺ د مابنام په سنتو کي اوږد قرائت وایه، نو ددې په باره کي هم ظاهري احتمال دادی چي رسول الله ﷺ يو ورځ دومره اوږد قرائت ویلی وي کله د مابنام په سنتو کي به رسول الله ﷺ اکثر کوچني سورتونه ويل او دا ثابته ده چي رسول الله ﷺ به د مابنام په سنتو کي قل يا ايها الکافرون او قل هو الله احد ويل.

د مابنام وروسته د نفل کولو فضيلت

﴿۱۱۱۶﴾: وَعَنْ مَكْحُولٍ يَبْلُغُ بِهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ

حضرت مکحول (تابعی) دا روايت رسول الله ﷺ ته رسوي او وايي چي نبي کریم ﷺ فرمايلي دي څوک چي

صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ قَبْلَ أَنْ يَتَكَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ وَفِي رَوَايَةٍ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ رُفِعَتْ صَلَاتُهُ فِي عِلِّيَّيْنِ. مر سلا.

د مابنام وروسته دوه رکعته وکړي، په يوه روايت کي خلور رکعته دي او د مابنام لمونځ او ددې رکعتو په منځ کي دنياوي خبره ونه کړي نو د هغه دا لمونځ عليين ته رسيږي. رزين.

تخريج: رواه رزين.

تشریح: د دوو رکعتو څخه سنت هم مراد کيدای سي او ددې څخه پرته هم داسي خلور رکعتو کي دوه رکعته سنت او دوه رکعته د هغه څخه پرته يا خلور سره د سنت څخه پرته مراد کيدای سي. په هر حال دا دواړه رکعته يا خلور رکعته چي د سنت څخه پرته دي صلوٰه او ايین ورته ويل کيږي ددې لمانځه فضيلت ددې څخه مخکي هم نقل سوی دی دلته هم د هغه فضيلت او عظمت بيانېږي چي ددې نفل لمونځ کونکي سړي دا لمونځ يا ددغه لمانځه سره د هغه فرض هم مقام عليين ته رسولای سي يعني د هغه لمنځونه د قبوليت درجې ته رسوي او هغه سړی بي پناه اجر او ثواب سره نازول کيږي.

عليين څه شي دی؟

په اوو آسمان کي د يو ځای نوم عليين دی هلته د مؤمنانو روحونه رسول کيږي او هلته د هغوی اعمال ليکل کيږي.

(۱۱۱۴): وَعَنْ حُذَيْفَةَ نَحْوَهُ وَزَادَ فَكَانَ يَقُولُ عَجَّلُوا الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فَإِنَّهُمَا تُرْفَعَانِ مَعَ الْمَكْتُوبَةِ. رَوَاهُمَا رَزِينٌ وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ الزِّيَادَةَ عَنْهُ نَحْوَهَا فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

حذيفه هم دا ډول روايت کوي او د هغه په روايت کي دا الفاظ زيات دي چي رسول الله ﷺ به فرمايل: د مابنام وروسته دوه رکعته ژر کوي ځکه چي هغه د فرض لمانځه سره پورته کيږي. رزين.

تخريج: البيهقي في شعب الايمان ۱۲۱/۳-۱۲۲، رقم: ۳۰۶۸.

تشریح: مطلب دادی چي دا دواړه رکعتونه د فرض لمانځه سره مقام عليين ته رسول کيږي ځکه دغه د فرض لمانځه څخه وروسته په زيات زنده سره مه کوي چي هغه ملائکي چي اعمال عليين ته رسوي په انتظار وي او ظاهره ده چي هغه اوراد او اذکار چي د فرضو څخه وروسته ژر کول ثابت دي په دغه دوو رکعتو پسي ويل يا داسي ويل پکار دي چي هغه اوراد او اذکار د دغه دوو رکعت څخه وروسته ويل بعديت (يعني د حديث د دغه حکم چي فرض لمونځ څخه

وروسته اوراد او اذکار ویل کيږي) منافي نه دي ، دا خبره په نور وضاحت سره دا بنودل کيږي چي په مخکني باب کي ذکر بعد الصلوة کي هغه حدیثونه تیر سوي دي چي د هغو څخه ثابتيږي چي د فرض لمانځه وروسته سمدستي وروسته اوراد او اذکار وویل سي نو اوس که دا اوراد او اذکار د فرض لمانځه وروسته سمدستي د ویلو پر ځای ددې حدیث د فضیلت سره سم نظر دوه رکعتو سنتو څخه وروسته وویل سي نو ددې حدیثو څخه ثابت سوی تعجیل او بعدیت خلاف به نه وي مگر د دې خبري څخه پرته دلته یو بل اشکار وارد کيږي هغه دا چي دا دواړه رکعت په کور کي د کولو فضیلت هم د حدیثو څخه ثابت دی هو که یو سړی دا دواړه رکعت په کور کي کوي او د هغه کور هم د مسجد څخه لیري وي نو ظاهره ده چي ددې حدیث سرم سم ددې دواړو رکعتو کولو کي تلوارنسي کیدای نو په دې صورت کي څه کول پکار دي ، ایا ددې حدیثو سره سم دا دواړه رکعتونه په کور کي وکړل سي چي په کور کي د کولو فضیلت تر لاسه سي یا ددې حدیث سره سم په مسجد کي وکړل سي چي ددې د ژر کولو فضیلت تر لاسه سي ، په دې اړه علماء لیکي چي د نوافل لمونځ په کور کي د کولو فضیلت ډیر زیات دی بیا دا چي ددې تاکید هم زیات سوی دی ځکه نو مناسب داده چي سنت په کور کي وکړل سي . والله اعلم .

د فرض او نقل په مینځ کي فرق کول پکار دی

﴿۱۱۱۸﴾: وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَطَاءٍ قَالَ أَنَّ نَافِعَ بْنَ جُبَيْرٍ أُرْسِلَهُ إِلَى السَّائِبِ

د حضرت عمرو بن عطاء څخه روایت دی چي نافع بن جبیر هغه سائب رضی الله عنه ته ولیږي

يَسْأَلُهُ عَنْ شَيْءٍ رَأَاهُ مِنْهُ مُعَاوِيَةَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ نَعَمْ صَلَّيْتُ مَعَهُ الْجُمُعَةَ

چي دا ځيني معلومه کړي چي معاويه د هغه د لمانځه په اړه څه لیدلي دي؟ حضرت سائب په

جواب کي وویل ما د معاويه سره د جمعي لمونځ وکړ

فِي الْبَقْصُورَةِ فَلَمَّا سَلَّمَ الْإِمَامُ قُمْتُ فِي مَقَامِي فَصَلَّيْتُ فَلَمَّا دَخَلَ أُرْسِلَ

په مقصوره کي کله چي امام سلام وگرځوی نوزه پر خپل ځای ودریدم او لمونځ مي وکړ (يعني

د جمعي سنت) ددې وروسته چي معاويه کور ته ورسیدی

إِلَيَّ فَقَالَ لَا تَعْدِلِمَا فَعَلْتَ إِذَا صَلَّيْتَ الْجُمُعَةَ فَلَا تَصِلْهَا بِصَلَاةٍ حَتَّى تَكَلَّمَ

نوزه يې راوغوښتل او وه يې ويل کوم کار چي تان وکړ هغه بیا مه کوه (يعني د فرضو وروسته

سمدستي سنت کول) هر کله چي ته د جمعې لمونځ وکړې نو تر هغه وخته پوري بل لمونځ مه کوه ترڅو پوري چي د يو چا سره خبري ونه کړې

أَوْ تَخْرُجَ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنَا بِذَلِكَ أَنْ لَا تُوصَلَ

يا د هغه ځای څخه بل ځای ته ولاړ نه سې ځکه چي رسول الله ﷺ موږ ته دا حکم کړی دی چي موږ يو ځای نه کړو

صَلَاةٍ بِصَلَاةٍ حَتَّى نَتَكَلَّمَ أَوْ نَخْرُجَ. رواه مسلم

يو لمونځ د بل سره ترڅو پوري چي په منځ کي خبره ونه کړو. يا د مسجد څخه ونه وزو. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۶۰۱۱۲، رقم: ۷۲-۸۸۳.

تشریح: په تیره زمانه کي چي کله به پاچاهان او امیران د لمانځه کولو لپاره راتلل نو د هغوی د امتیازي حیثیت سره سم د هغوی لپاره به په مسجد کي دننه یو خاص ځای جوړیدی چي هغه ته به مقصوره ویل کیدل، پاچا یا خلیفه به په د مسجد په هغه ځای کي لمونځ کوی. د حدیث الفاظ (اذا صليت جمعة) کي د جمعې قید اتفاقي او د مثال په توګه دی ځه چي د جمعې څخه پرته هم د ټولو لمنځو دا حکم دی چي د فرضو سره دي نوافل لمونځ یو ځای کولو سره نه کیږي ددې تائید د امیر معاویه رضی الله عنه روایت سوی حدیث هم کوي چي په هغه کي د یو خاص لمانځه په اړه نه دي فرمایل سوي بلکه د هر لمانځه په اړه دا حکم ورکړل سوی دی چي کله فرض لمونځ وکړل سي نو د نوافل کولو لپاره داسي طریقه اختیار کړل سي چي په سره د فرضو او نفلو په مینځکي بدلون پیدا سي.

د مثال په توګه په کوم ځای کي چي فرض لمونځ سوی وي هغه ځای دي نفل نه کیږي بلکه د هغه ځای څخه په ایسته کېدو سره بل ځای دي وکړل سي چي دواړو لمنځو په مینځ کي فرق پیدا سي او د هغه سره د فرض او نفل په مینځ کي ورته والی پیدا سي.

د حدیث الفاظ (او نخرج) کي دې ته اشاره کیږي، د (او نخرج) څخه د مسجد څخه حقيقي وتل هم مراد کیدای سي يعني د فرض کولو سره به د مسجد څخه په وتلو سره کور وغیره ته ولاړو او هلته به مو نفل کول، او حکما وتل هم مراد کیدای سي يعني کوم ځای چي فرض لمونځ کړی وي د هغه ځای څخه په آخوا کېدو سره نفل دي په دوهم ځای کي وکړل سي. د فرض او نفل په مینځ کي د امتیاز پیدا کولو لپاره یو بل صورت دی او هغه دادی چي کله

فرض و کړل سي نو د هغه څخه وروسته د يو چا سره خبري و کړل سي چي په هغه سره د دواړو لمنځو په مينځ کي فرق پيدا سي نو د (حتي تنکلم) د خبري څخه دومره ياد ساتل پکار دي، دا خبره بايد په فهم کي وي چي د فرضو او نفلو په مينځ کي د کوم فرق لپاره چي ويل کيږي هغه په دنياوي خبرو کولو سره ترلاسه کيږي د الله ﷻ په ذکر و غيره سره هغه نه حاصليږي.

﴿۱۱۱۹﴾: وَعَنْ عَطَاءٍ قَالَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ إِذَا صَلَّى الْجُمُعَةَ بِكَّةً تَقْدَمَ فَصَلَّى

د حضرت عطاء رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله حضرت ابن عمر رضي الله عنه په مکه کي د جمعې لمونځ ورکړ نو د خپل ځای څخه به مخکي سو او لمونځ به يې وکړ

رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَتَقَدَّمُ فَيُصَلِّي أَرْبَعًا وَإِذَا كَانَ بِالْمَدِينَةِ صَلَّى الْجُمُعَةَ ثُمَّ رَجَعَ

دوه رکعتي ددې وروسته به نور هم مخکي سو او څلور رکعتي لمونځ به يې وکړ او کله چي په مدينه کي وو نو د جمعې د لمانځه وروسته به کور ته تلی

إِلَى بَيْتِهِ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَلَمْ يُصَلِّ فِي الْمَسْجِدِ فَقِيلَ لَهُ . فَقَالَ كَانَ رَسُولُ

او په کور کي به يې دوه رکعتي کول او په مسجد کي به يې نه کول د هغه څخه ددې په اړه پوښتنه ورسول نو هغه وويل چي رسول الله ﷺ به

الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ . رواه أبو داود وفي رواية الترمذي قال

(رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ صَلَّى بَعْدَ الْجُمُعَةِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ أَرْبَعًا)

داسي کول. ابو داؤد، د ترمذي په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي عطاء وويل ما ابن عمر وليدی چي د جمعې وروسته به يې دوه رکعتي کول او د هغه وروسته به يې څلور رکعتي کول.

تخريج: سنن ابی داؤد ۶۷۳/۱، رقم: ۱۱۳۰، والترمذي ۳۹۹۲/۲ و ۴۰۱، رقم: ۵۲۲.

تشریح: د ابن عمر رضي الله عنه د فرض کولو سره د سنت کولو لپاره مخکي کېدل په منزله د مسجد څخه د وتلو وه څرنگه چي د امير معاويه رضي الله عنه په ارشاد کي مذکور دي، علماؤ ليکلي دي چي د مکې او مدينې د معمول په مينځ کي فرق غالباً ځکه وو چي په مدينه کي د ابن عمر رضي الله عنه کور مسجد ته نژدې وو او په مکه کي مسافرو او د اوسيدو ځای به د حرم څخه ليري وو، ځکه په مدينه کي خويې دا معمول وو چي د فرض کولو سره کور ته به يې تشریف راوړ او هلته به يې

سنت کول مگر په مکه کي د کور ليري کېدو په وجه سنت به يې هم په مسجد کي کول مگر په
خای بدلولو سره، د دواړو لمنځو په مینځ کي به يې فرق کوی او همداسي وړاندي کېدل يې د
کور قائم مقام کړل، د مکې او مدينې د معمول په منځ کي دوهم فرق دادی چي په مکه کي خوبه
هغه د جمعې څخه وروسته شپږ رکعت کول او په مدينه کي به يې دوه رکعت کول نو په مکه کي
ددې زياتوب وجه دا وه چي په حرم کي د لمانځه کولو ثواب ډير زيات وي ځکه نو هلته يې زيات
لمونځ کوی.

د امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه په نزد د جمعې څخه وروسته سنت څلور رکعت دي ځکه ملا
علي قاري رحمته الله عليه د حديث الفاظ چي حضرت ابن عمر رضي الله عنه به د جمعې څخه وروسته دوه رکعت
کول د هغه وروسته به مخکي کېدو سره څلور رکعت کول، ددې مطلب يې دا ليکلی دی چي ابن
عمر رضي الله عنه به اول د جمعې څخه وروسته دوه رکعت کول د هغه وروسته به يې څلور رکعت کول
پيل کړل، يعني په هغه دوو رکعتو کي چي د هغوی په نزد د حديث څخه ثابت وه او هغه به يې
مخکي کول د دوو رکعتو نورو اضافه يې وکړل او همداسي وروسته څلور رکعت به يې کول، د
صاحبينو يعني امام ابويوسف او امام محمد په نزد د جمعې څخه وروسته شپږ رکعت دي يعني
هغوی فرمايي چي د جمعې د فرض کولو مخکي څلور رکعت سنت دي او بيا د هغه څخه
وروسته دوه رکعت نور دي.

په فقه حنفيه کي تفصيلي شمير

دا بحث پای ته رسېږي ځکه نو مناسب ده چي دلته د ټولو سنتو لمنځو تفصيلي شمير ذکر
کړل سي چي هغه په ذهن کي محفوظ سي، د سهار په وخت کي د فرضو څخه مخکي دوه رکعت
سنت مؤکده دي ددې تاکيد د ټولو مؤکده سنتو څخه زيات دی تردې چي په ځينو روايتو کي د
امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه څخه ددې وجوب نقل دی او ځيني علماء ليکي چي ددې په
انکار سره د کفر پېره ده.

د نبي کریم صلی الله عليه وسلم ارشاد دی چي د سهار سنت دي نه پرېښودل کېږي که څه هم آسونه تاسو تر
پښو لاندي کوي يعني د سر بایللو بيره وي بيا يې هم مه پرېږدئ، ددې څخه مقصد يوازي
تاکيد او ترغيب دی کنه نو د سر ډير پړي په وخت کي خو فرض پرېښودل هم جائز دي.
د ماپښين په وخت کي د فرضو څخه مخکي څلور رکعت په يوه سلام سره او د فرضو څخه
وروسته دوه رکعت سنت مؤکده دي. د جمعې په وخت کي د فرضو څخه مخکي څلور رکعت

سنت دي او د فرضو وروسته په يوه سلام څلور رکعتہ سنت دي .
 د مازديگر په وخت کي هيڅ سنت مؤکده نسته ، مگر د فرضو څخه مخکي څلور رکعتہ په
 يوه سلام سره مستحب دي . په ماښام کي د فرضو څخه وروسته دوه رکعتہ سنت مؤکده دي .
 په ماښام کي د فرضو څخه وروسته دوه رکعتہ سنت مؤکده دي او د فرضو مخکي څلور
 رکعتہ په يوه سلام سره مستحب دي .
 د وترو څخه وروسته هم دوه رکعتہ د نبي کریم ﷺ څخه نقل دي نو د وترو څخه
 وروسته هم دوه رکعتہ مستحب دي .

بَابُ صَلَاةِ اللَّيْلِ (د شپې د لمانځه بيان)

د شپې لمونځ يعني د تهجد وغيره په اړه چي د رسول الله ﷺ څخه کوم روايت د هغه د
 طريقې وغيره په اړه منقول دي هغه په دغه باب کي ذکر کيږي ، د شپې د لمانځه په اړه د رسول
 الله ﷺ څخه مختلف روايتونه منقول دي ، په هغو کي د کوم روايت سره سم چي لمونځ وکړل
 سي نو د اتباع نبوي فضيلت او د سنت د ادا کولو سعادت تر لاسه کيږي .
 او که چيري د ټولو روايتو په نظر کي نيولو سره دا طريقه اختيار کړل سي چي کله د يو
 روايت سره سم وکړل سي او کله به د بل روايت سره سم نو دا طريقه نه يوازي دا چي ډيره مناسب
 او غوره ده بلکه د سنت عين مطابق به وي .

د شپې د رسول الله ﷺ د لمانځه د رکعتو په اړه مختلف روايتونه منقول دي ، ديارلس ،
 يوولس ، نهه او اووه رکعتونه منقول دي ، ځيني علماؤ پنځه رکعتونه هم روايت کړي دي مگر
 د ديارلسو څخه زيات ثابت نه دي ، ځيني علماؤ دا شمير د سهار د سنتو سره ذکر کړی دی او
 ځينو د سهار د سنتو څخه پرته ، او صحيح قول هم دادی ، همداسي د وترو د شمير په اړه مختلف
 روايتونه دي په ځينو روايتونو کي خو وتر يو رکعت سره منقول دی او په ځينو کي درې او په
 ځينو کي د وتر رکعت هم د تهجد د لمانځه په رکعتو کي شاملولو سره هغه شمير کړی دی او په
 ځينو روايتو کي د وتر رکعتو څخه بيل شمير کړل سوي دي همداسي په ځينو روايتو کي د وتر
 اطلاق پر يو رکعت باندې سوی دی او په ځينو کي درې ، پنځه اووه پوري سوی دی بلکه په
 ځينو روايتونو کي خو د شپې ټول لمانځه ته وتر ويل سوي دي دا ټول روايات به تاسو په
 تفصيل سره په دې باب کي ووينئ

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د ماخستن او سهار په مینځ کي یوولس رکعتہ

﴿۱۱۲۰﴾: عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِيهَا

د حضرت عائشې څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د لمونځ کوی

بَيْنَ أَنْ يَفْرُغَ مِنْ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى الْفَجْرِ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً يُسَلِّمُ مِنْ

د ماخستن د لمانځه وروسته تر سهار پوري په ميانه وخت کي یوولس رکعتہ او سلام به یې گرځوي

كُلِّ رَكْعَتَيْنِ وَيُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ فَيَسْجُدُ السَّجْدَةَ مِنْ ذَلِكَ قَدْرَ مَا يَقْرَأُ

د هر دوو رکعتو وروسته او یو رکعت وتر به یې کول او د وترو په لمانځه کي به یې دومره

اوږده سجده کول په ثومره وخت کي چې ویل کیدای سي

أَحَدُكُمْ خَمْسِينَ آيَةً قَبْلَ أَنْ يَرْفَعَ رَأْسَهُ فَإِذَا سَكَتَ الْمُؤَذِّنُ مِنْ صَلَاةِ

پنځوس آیاتونه ، بیا چې به مؤذن د سهار د آذان څخه فارغ سو

الْفَجْرِ وَتَبَيَّنَ لَهُ الْفَجْرُ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى

او د سهار رڼا به خپره سول نو رسول الله ﷺ به دریدی او دوه مختصر رکعتونه (د سهار سنت)

به یې وکړل بیا به پریوتی

شَقَّهِ الْأَيْمَنِ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمُؤَذِّنُ لِلْإِقَامَةِ فَيَخْرُجُ. متفق عليه

پر خپل راسته بغل ترڅو چې مؤذن به د رسول الله ﷺ څخه د اقامت کولو اجازه ترلاسه کولو

لپاره راغلی او رسول الله ﷺ به لمانځه ته تشریف یووړ . بخاري او مسلم .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۴۷۸۱۲، رقم: ۹۹۴، ومسلم ۵۰۸۱۱، رقم: ۷۳۶-۱۲۲.

تشریح : د حديث الفاظ (ويوتر بواحدة) مطلب دانه دی چې رسول الله ﷺ به د وتر لپاره یو

رکعت بیل کوی بلکه ددې مطلب دادی چې رسول الله ﷺ به یوولس رکعتہ داسي کول چې په

آخري دوو رکعتو يعني نهم او لسم سره یو رکعت زیاتولو سره درې سره به یې وتر کول .

ابن حجر شافعي رحمه الله عليه فرمايي ددې حديث څخه دوې خبرې ثابتېږي يودا چې د وترو کم از کم يو رکعت دی يعني د وتريو رکعت يوازي کيدای سي، دوهم دا چې د تهجد په لمانځه کي پر هر دوو رکعتو باندي سلام گرځول پکار دي، د امام شافعي، امام مالک او امام احمد رحمه الله عليهم دا مذهب دی.

فسجد السجدة.... الخ، ددې څخه په څرگنده دا معلومېږي چې رسول الله ﷺ د هر رکعت سجده اوږده کول مگر ددې مفهوم دا هم اخيستل کېږي چې رسول الله ﷺ به يوازي د وترو په سجده کي يوه سجده يا د وترو ټولي سجده اوږدې کولې.

په ځينو ځايو کي څه خلک د وتر څخه وروسته کيفيت معروفه سره دوې سجده کوي او په ځينو ضعيف فقهي رواياتو کي د هغه فضيلت هم مذکور دی نو پوهيدل پکار دي چې د حديثو څخه ددې دواړو سجده و هېڅ ثبوت نسته او نه د فقهي هغه روايات چې معتمد او مختار دي په هغو کي د هغه ذکر دی او په حرمين شريفين کي په ټول عرب کي هېڅ چيري هم دا سجده نه کېږي.

په دې اړه يو حديث منقول دی چې په هغه کي دغه سجده ته اختراع درجه ورکړل سوې ده بيا دا چې په څلورو امامانو کي يو امام هم نه ددې د مسنون کېدو قائل دی او نه ددې د مستحب کېدو بلکه په عربو هيوادو کي اکثر حنفيه خو دا نه پيژني، او ځيني علماؤ دا مکروه گرځولي دي. په هر حال که چيري دا طريقه رواج ده نو ددې څخه پر هيز کول پکار دي.

رکعتين خفيفتين يعني د سهار سنت مختصر کولو مطلب دادی چې رسول الله ﷺ به په دواړو رکعتو کي قل يا ايها الکافرون او قل هو الله احد ويل او دا مستحب دي مگر لازم نه دي.

د سهار سنت کولو څخه وروسته د لږ وخت لپاره به رسول الله ﷺ ځکه پريوتی چې ټوله شپه د الله تعالی په عبادت او لمانځه کي د بوختيا په وجه به ستړی وو چې په لږ آرام کولو سره هغه ستړيا ختم سي او فرض په ښه توگه سره اداسي، نو مختار قول دادی چې کوم سړی د شپې په عبادت، ذکر وغيره کي مشغول وي نو د هغه لپاره د سهار د سنت کولو وروسته د لږ وخت لپاره د استراحت په نيت پريوتل مستحب دي.

د سهار د فرض او سنت لمنځو په منځ کي خبري کول

﴿۱۱۲۱﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ فَإِنْ كُنْتُ مُسْتَيِقِظَةً حَدَّثَنِي وَإِلَّا اضْطَجَعَ. رواه مسلم

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د سهار دوه رکعتہ سنت وکړل نو زما په لور به متوجه سو که زه به وپښه وم نو زما سره به یې خبرې کولې او که زه به بیده وم نو رسول الله ﷺ به هم څنگ ووهی . مسلم ،

تخریج : صحیح مسلم ۵۱۱۱ ، رقم : ۱۲۳ - ۷۴۳ .

تشریح : ابن مالک رحمه الله عليه فرمایي په دې حدیث کي ددې خبري دلیل دی چې د سهار د فرض لمانځه او سنتو په مینځ کي فرق کول جائز دي او دا حدیث ددې خبري دلیل هم دی چې دا وخت (یعني د سهار تر سنتو وروسته او د فرضو مخکي) د خپلي کورنۍ سره په خبرو کي بوخت کېدل مستحب دي ، گویا د ابن مالک رحمه الله عليه د ارشاد مطلب دادی چې کوم خلک دا وایي چې د فرضو او سنتو په مینځ کي خبري کول لمونځ یا د هغه ثواب ختموي ، دا قول غلط دی مګر بیا هم په دې کي شبه نسته چې د رسول الله ﷺ مقصد به دنیا نه وه بلکه د رسول الله ﷺ خبري به دیني او اخروي وې ځکه دا خو به منل وي چې د فرض او سنت لمنځو په مینځ کي دنیاوي خبرو کي بوخت کېدل غوره نه دي ځکه چې د سنت لمنځو د مشروعیت حکمت دادی چې فرض لمونځ کونکی سړی د مخکي په یو څه لمونځ کولو سره د کمال حالت لپاره تیار سي او په دې سره غفلت او سستی ليري سي چې په فرض لمانځه کي پوره خشوع او خضوع راسي او د هغه زړه او دماغ د دنیا څخه په پوره توګه یوې خوا کېدو سره توجه الی الله کي پوره مستغرق سي ، پر خلاف ددې په سنت لمونځ کولو سره د فرض لمونځ پیل کولو مخکي دنیا خبرو کي بوخت کېدل ددې حکمت خلاف دي ځکه چې په داسي کولو سره زړه او دماغ د شوق او حصوري څخه په پیل کېدو دنیا او دنیا د خبرو په بوختیا کي راسي .

شیخ عبدالحق محدث دهلوي رحمته الله علیه لیکلي دي چې د صحابه وغیره څخه ځیني علماؤ د سهار کېدو څخه وروسته د سهار لمونځ ادا کولو څخه مخکي په دنیاوي خبرو کي بوخت کېدو ته مکروه ویلي دي هو د الله تعالی ذکر یا داسي دنیاوي خبري چې د هغه په حقیقت کي هغه وخت ضرورت وي ددې څخه مستثنی دی ، د احمد او اسحاق دا قول دی .

د دې حدیث په باره کي ویل کیږي چې رسول الله ﷺ به د سهار سنت کولو سره د بي بي عائشې رضي الله عنها سره خبري کولې یا به هغه دیني او اخروي وې یا د یو حاجت او ضرورت په وجه به رسول الله ﷺ د هغې سره په خبرو کي بوخت کیدی ، په دې اړه د بي بي عائشې رضي الله عنها د دوهم روایت الفاظ (ان کانت له الي حاجه کلمني) یعنی کله چې به د رسول الله ﷺ یو ضرورت وو نو زما سره به یې په خبرو کولو کي هم هغه خوا ته اشاره کول .

د سهار د ستو وروسته آراء

﴿۱۱۲۲﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى رَكَعَتِي الْفَجْرِ

اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ . متفق عليه

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چې کله به رسول الله صلى الله عليه وسلم د سهار دوه رکعتہ (سنت) وکړل نو پر راسته بغل به پريوتی . بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري) ۱۰۹۱۲، رقم: ۶۲۶، ومسلم ۵۰۸۱۱، رقم: ۱۲۲-۷۳۶.

﴿۱۱۲۳﴾: وَعَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ

عَشْرَةَ رَكَعَةٍ مِنْهَا الْوُتْرُ وَرَكَعَتَا الْفَجْرِ . رواه مسلم .

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به د شپې ديارلس رکعتہ کول چې په هغو کې به وتر هم وه او د سهار دوه رکعتہ سنت هم . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم ۵۱۰۱۱، رقم: ۱۲۸-۷۳۸.

تشریح : مطلب دادی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم به د شپې ديارلس رکعتہ کول او په هغو کې به د وټرو درې رکعتہ او د سهار دوه رکعتہ سنت هم وه ، که څه هم د حديث په الفاظو کې د وتر سره د درو رکعتو یادونه نسته مگر د ټولو علماؤ په نزد د وتر درې رکعتہ کول افضل دي ځکه نو د درو رکعتو قيد لگولو کې څه پرواه نسته، بیا دا چې په نورو روایتو کې د درو رکعتو صراحت هم نسته ، ترمذی رحمه الله عليه په شمائل کې یو روایت نقل کړی دی چې د هغه الفاظ دادی : (ثم یصلی ثلاثا) یعني بیا به رسول الله صلى الله عليه وسلم درې رکعتہ کول، همداسې د مسلم په روایت کې (ثم اوتر بثلاث) یعني بیا به رسول الله صلى الله عليه وسلم درې رکعتہ کول، الفاظ منقول دي .

په دې حديث کې د رکعتو شمیر ديارلس داسې نقل سوی دی چې د سهار دوه رکعتہ سنت هم په دې کې شمیرل سوي دي کله رسول الله صلى الله عليه وسلم به د شپې د وټرو سره ټول يوولس رکعتہ کول څرنگه چې په نورو روایتونو کې مذکور دي ، د تهجد لمنوخ کولو او د سهار د ستو کولو درمياني وقفه به زیاته نه وه بلکه تقريبا دواړه لمنخونه به یې پرله پسې کول ځکه دا دواړه رکعتونه هم په هغه کې شمیرل سوي دي .

﴿۱۱۲۳﴾: وَعَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت مسروق رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي ما د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا څخه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د شپې د لمانځه په اړه پوښتنه وکړه ،

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِاللَّيْلِ فَقَالَتْ سَبْعٌ وَتِسْعٌ وَإِحْدَى عَشَرَ رُكْعَةً سِوَى رُكْعَتِي الْفَجْرِ . رواه البخاري

هغې وويل کله او هر رکعت کله نه رکعت او کله يوولس رکعت د سهار د دوو سنتو ماسيوا . بخاري
تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۰۱۳ ، رقم : ۱۱۳۹ .

تشریح : څرگنده ده چي د سهار د سنتو څخه پرته يوولس رکعت به يې کول ، دلته دې ته اشاره ده چي په کومو روايتو کي ديارلس رکعت منقول دي په هغو کي د سهار دوه رکعت هم شامل دي ، ملاعلي قاري رحمه الله عليه فرمايي په يوه روايت کي چي دا منقول دي چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د شپې پنځلس رکعت هم کړي دي نو ددې محمول دادی چي په پنځلس رکعتو کي د سهار دوه رکعتونه سنت هم شميرل سوي دي يعني ديارلس رکعت د تهجد او دوه رکعت د سهار سنت مگر د دې احتمال څخه هم صرف نظر نسي کيدای چي دوولس رکعت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د تهجد کړي دي او درې رکعت وتر ، ددې دليل يو روايت دی چي د هغه الفاظ دادی چي کله به پر رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم خوب غلبه وکړل او د تهجد کولو څخه پرته به بیده سو نو بيا د ورځي به يې دوولس رکعت کول .

د تهجد د لومړنيو دوو رکعتو کيفيت

﴿۱۱۲۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ مِنَ

اللَّيْلِ لِيُصَلِّيَ افْتَتَحَ صَلَاتَهُ بِرُكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ . رواه مسلم .

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روايت دی چي کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د شپې د لمانځه لپاره راپورته کېدی نو اول به يې دوه مختصر رکعتونه کول . مسلم

تخريج : صحيح مسلم : ۵۳۲۱ ، رقم : ۱۹۷ - ۷۶۷ .

تشریح : په کتاب ازهار کي ليکلي دي چي دوه مختصر رکعتونه د اوداسه رکعتونه دي چي

هغه مختصر کول مستحب دي مگر صحيح دادی چي هغه دواړه رکعتونه به د تهجد وه چي د تحية الوضوء قائم مقام وه او رسول الله ﷺ به هغه وخت د اوداسه لپاره بيل لمونځ نه کوی .

﴿۱۱۲۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيَفْتَحِ الصَّلَاةَ بِرُكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ . رواه مسلم .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : کله چي تاسو د شپې د لمانځه لپاره راپورته کيږي نو اول دي دوه مختصر رکعتونه کوي . مسلم .

تخریج : صحيح مسلم : ۵۳۲۱ ، رقم : ۱۹۸ - ۷۶۸ .

﴿۱۱۲۷﴾: وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ لَيْلَةً وَالنَّبِيُّ صَلَّى

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي يوه شپه زه د خپلي خاله ميمونې کره پاته سوم په هغه شپه رسول الله ﷺ

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا فَتَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَهْلِهِ

د هغې سره وو ، رسول الله ﷺ د خپلي بي بي (ميمونې) سره خبري وکړې

سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ أَوْ بَعْضُهُ قَعَدَ فَنَظَرَ إِلَى السَّمَاءِ

د لږ وخت لپاره او بيا بیده سو ، کله چي د شپې آخري دريمه برخه پاته سوه يا ددې څخه څه کمه نور رسول الله ﷺ راپورته سو د آسمان په لوري کې کتل

فَقَرَأَ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي

او دا آيت يې تلاوت کوی (ان في خلق السموات....)، (د آسمانو او محکو په پيدا کولو او د شپې او ورځي په اختلاف کي د عقلمندو لپاره نښي دي)

الْأَلْبَابِ حَتَّى خَتَمَ السُّورَةَ ثُمَّ قَامَ إِلَى الْقُرْبَةِ فَأُطْلِقَ شِئَاقَهَا ثُمَّ صَبَّ فِي

دا سورت يې تر پايه تلاوت کړ ، بيا د ژي (د اوبو لوبښي) په لور ولاړی د هغه خوله يې خلاصه

کړل او پيال يې د اوبو څخه ډکه کړه

الْجَفْنَةَ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَضُوءًا حَسَنًا بَيْنَ الْوُضُوءَيْنِ لَمْ يُكْثِرْ وَقَدْ أَبْلَغَ فَقَامَ

بيا يې په ښه ډول اودس وکړ او به يې ډيري ونه بيو لې او پوره اودس يې وکړ بيا ودریدی

فَصَلَّى فَقُمْتُ وَتَوَضَّأْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَأَخَذَ بِأُذُنِي فَأَدَارَنِي عَنْ يَمِينِهِ

او لمونځ يې وکړ (ددې په ليدو سره ابن عباس رضي الله عنه وايي) زه هم راپورته سوم اودس مي وکړ او د رسول الله ﷺ چپه خوا ته ودریدم، رسول الله ﷺ زما غوږ ونيوی او د چپه خوا څخه يې راسته خوا ته کړم،

فَتَتَمَّمْتُ صَلَاتَهُ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رُكْعَةً ثُمَّ اضْطَجَعَ فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ وَكَانَ إِذَا

رسول الله ﷺ ديارلس رکعت په پوره کړل بيا رسول الله ﷺ بیده سو تر دې چې د رسول الله ﷺ خړاری (د خوب آواز) واوریدل سو او د رسول الله ﷺ دا عادت وو چې کله به

نَامَ نَفَخَ فَإِذَا نَفَخَ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ وَكَانَ فِي دُعَائِهِ اللَّهُمَّ اجْعَلْ

بيده سو نو خړاری به يې کوی، ددې وروسته بلال رضي الله عنه آذان وکړ او رسول الله ﷺ يې د لمانځه تياری ته خبر کړ، رسول الله ﷺ راپورته سو او د اوداسه کولو پرته يې لمونځ وکړ او د رسول الله ﷺ هغه دعاء چې د سنتو او فرضو په منځ کې به يې کوله دا وه: (اللهم اجعل....)، (اې الله

فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي بَصَرِي نُورًا وَفِي سَمْعِي نُورًا وَعَنْ يَمِينِي نُورًا وَعَنْ يَسَارِي

زما په زړه کې نور پيدا کړې زما په سترگو کې نور زما په غوږو کې نور زما راسته خوا ته ته نور زما چپه خوا ته ته

نُورًا وَفَوْقِي نُورًا وَتَحْتِي نُورًا وَأَمَامِي نُورًا وَخَلْفِي نُورًا وَاجْعَلْ لِي نُورًا وَزَادَ

نور، زما سربيره نور، زما لاندي نور، زما مخ ته نور زما شاته نور او زما دپاره نور پيدا کړې) او په ځيني رواياتو کې دا الفاظ هم ليکل سوي دي چې

بَعْضُهُمْ وَفِي لِسَانِي نُورًا وَذَكَرَ وَعَصْبِي وَلَحْيِي وَدَمِي وَشَعْرِي وَبَشْرِي.

(زما په ژبه کې نور) او ځينو دا هم ليکلي دي چې زما په دماغ کې نور زما په غوښه کې نور زما

په وینه کي نور زما په وېښتانو کي نور او زما په پوست کي نور پیدا کړې .

متفق علیه، وَفِي رِوَايَةٍ لَهُمَا وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُورًا وَأَعْظِمْ لِي نُورًا وَفِي أُخْرَى لِمُسْلِمٍ اللَّهُمَّ أَعْظِنِي نُورًا.

(بخاري او مسلم) د بخاري او مسلم په یو بل روایت کي دا الفاظ هم دي (زما په نفس کي نور او زما لپاره نور لوی کړې) او د مسلم په یو بل روایت کي دا الفاظ دي: (ای الله ما ته نور را کړې).

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري) ۱۱۶۱۱، رقم: ۶۳۱۶ و مسلم ۵۲۵۱۱، رقم: ۷۶۳-۱۸۱.

د لغاتو حل: (شَنَاقَهَا): ای خیطها الذي يشد به فمها (هغه رسی چي د ژي خوله په تړل کيږي). (الْجُفْتَةُ): القصعة من الجفن. (پياله). (نَفَخَ): ای تنفس بصوت حتى يسمع منه صوت التفخ بالفم كما يسمع من النائم. (خرهای).

تشریح: کله چي بلال رضي الله عنه راغلی او رسول الله ﷺ ته یې د لمانځه د وخت کېدو خبر ورکړ او رسول الله ﷺ د خوب څخه راوښ سو نو پرته د اودس کولو څخه د سهار سنت یې وکړل، دلته دا اشکال نسي پیدا کیدای چي رسول الله ﷺ بيله اودسه لمونځ څنگه وکړ؟ ځکه چي علماء ليکي چي د بیده کېدو سربيره رسول الله ﷺ اودس ځکه ونه کړ چي فقط په بیده کېدو سره اودس نه ماتیږي بلکه د خوب څخه د وېښېدو وروسته د لمانځه لپاره اودس ځکه ضروري وي چي په خوب کي د اوداسه ماتېدو احتمال وي مگر د رسول الله ﷺ پر زړه مبارک به هميشه بیداره ووتر دې چي د خوب په حالت کي به د رسول الله ﷺ پر زړه غفلت نه راتلی ځکه د رسول الله ﷺ په خوب کي دا گمان نسي کیدای چي د رسول الله ﷺ اودس به مات سوی وي او رسول الله ﷺ ته معلوم سوی نه وي.

دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چي د ماخستن د لمانځه څخه وروسته داسي خبري چي د هغه موضوع دین، آخرت، وعظ او نصیحت وي یا د خپل کوروالا سره په طریقه د اختلاف وي نو هغه مکروه نه دي. دا حدیث د بي بي عائشې رضي الله عنها تیر سوي حدیث سره مخالف معلومېږي ځکه چي دلته د ابن عباس رضي الله عنه د قول څخه دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ د شپې دیارلس رکعت وکړل او په هغو کي د وتر درې رکعت هم شامل وه مگر د سهار دوه رکعت په هغه کي شامل نه وه او د بي بي عائشې رضي الله عنها د روایت څخه معلومېږي چي په دیارلسو رکعتو کي د وترو سره د سهار دوه رکعت سنت هم شامل وه.

نو په دغه دواړو حديثو کي په دې تاويل سره مطابقت پيدا کيږي چي رسول الله ﷺ به کله ديارلس رکعت ته داسي کول چي په هغو کي به د سهار دوه سنت هم شامل وه لکه څرنگه چي بي بي عائشې رضي الله عنها ذکر کړی دی او کله به يې داسي کول چي په هغو کي به د سهار دوه سنت شامل نه وه لکه څرنگه چي دلته د ابن عباس رضی الله عنه د الفاظو څخه معلوم سول .

د ابن عباس رضی الله عنه د الفاظو څخه دا هم معلومه سوه چي رسول الله ﷺ به د خوب په حالت کي خرخر کوی ، نو ظاهره ده چي داسي کيدل هم پکار وه چي خرخر کول د ساه آخيستو د ناليو د پراختيا او د بدني پاکوالي او روغتيا نښه ده او ددې څخه څوک انکار نسي کولای چي رسول الله ﷺ نه يوازې دا چي په روحاني او باطني توگه سره کامل او اکمل وو بلکه په بدني توگه سره هم زيات صحت مند ، قوي ، او د پاکو اندامو څښتن وو .

په حديث کي پورتنۍ دعاء ته دعاء طويل وايي ، دا دعاء د اکثرو مشائخو معمول هم دی ، ددغه دعاء د تهجد وروسته ويل ثابت دي ، ددې دعاء ډير عظمت او فضيلت دی .
شيخ شهاب الدين سهروردي رحمه الله عليه په عوارف کي ليکلي دي چي کوم سړی ما پر دغه دعاء هميشه ويلو باندي ليدلی دی د هغه سره يو برکت محسوس کيږي .

دوتر لمونځ درې رکعت ته دی

﴿۱۱۲۸﴾: وَعَنْهُ أَنَّهُ رَقَدَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَيْقَظَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي زه يوه شپه د رسول الله ﷺ په کور کي بیده وم ، رسول الله ﷺ د شپې وينس سو

فَتَسَوَّكَ وَتَوَضَّأَ وَهُوَ يَقُولُ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ حَتَّى خَتَمَ السُّورَةَ

مسواک يې وکړ او اودس يې وکړ بيا يې دا آيت تلاوت کړ (ان في خلق السموات....) ترپايه

ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَأُطَالَ فِيهِمَا الْقِيَامَ وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ ثُمَّ انْصَرَفَ

بيا رسول الله ﷺ ودریدی او دوه رکعت له مونځ يې وکړ چي په هغه کي يې ولاړه ، رکوع او سجده ډيره اوږده وکړل بيا وگرځیدی

فَنَامَ حَتَّى نَفَخَ ثُمَّ فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ سِتَّ رَكَعَاتٍ كُلَّ ذَلِكَ يَسْتَاكُ

نو رسول الله ﷺ پريوتی او بیده سو او خرابی يې پيل کړ ، درې ځله رسول الله ﷺ داسي وکړل

او شپږ رکعتہ یې وکړل او هر ځل یې مسواک

وَيَتَوَضَّأُ وَيَقْرَأُ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ ثُمَّ أَوْتَرَ بِثَلَاثٍ . رواه مسلم .

او اودس کوی او ذکر سوي آیاتونه یې ویل ، بیا یې درې رکعتہ وکړل . مسلم

تخریج : صحیح مسلم : ۵۳۰۱۱ ، رقم : ۱۹۱-۷۶۳ .

تشریح : دا حدیث په څرگنده ددې خبرې دلیل دی چي د وتر لمونځ درې رکعتہ دی ، د امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ دا مذهب دی که څه هم د امام شافعي رحمۃ اللہ علیہ په نزد یو رکعت کیدای سي مگر تردې حده خو هغه هم د حنیفہ سره دی چي د هغه په نزد هم د وتر لپاره یوازي یو رکعت کول مکروه دي .

د نبی کریم ﷺ د تهجد د لمانځه کیفیت

﴿۱۱۲۹﴾ : وَعَنْ زَيْدِ ابْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِأَرْمُقَنَّ صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت زید بن خالد الجهني رحمه الله علیه څخه روایت دی چي هغه یو ځل اراده وکړه چي زه د رسول الله ﷺ لمونځ وگورم ،

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّيْلَةَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ

نن شپه ، نو لومړی خو رسول الله ﷺ دوه مختصر رکعتہ وکړل بیا یې دوه اوږده رکعتہ وکړل

طَوِيلَتَيْنِ طَوِيلَتَيْنِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

چي اوږده اوږده وه بیا یې دوه رکعتہ درميانه رکعتونه وکړل بیا یې دوه رکعتہ

وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ صَلَّى

تر هغو لنډ وکړل بیا یې دوه رکعتہ تر هغو لنډ وکړل بیا یې دوه رکعتہ تر هغو لنډ وکړه بیا یې وکړه

رَكْعَتَيْنِ وَهُمَا دُونَ اللَّتَيْنِ قَبْلَهُمَا ثُمَّ أَوْتَرَ فَذَلِكَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً . رواه

مسلم ، قوله ثم صلى ركعتين وهما دون اللتين قبلهما اربع مرات هكذا

في صحيح مسلم و افراده من كتاب الحميدي وموطاء مالك و سنن ابي

داؤد و جامع الاصول .

دوه رکعتہ تر هغو لنډ و کړل بيا يې و ترو کړل او دا ټول ديارلس رکعتہ سول .، مسلم .

تخريج: صحيح مسلم: ۵۳۱۱-۵۳۲، رقم: ۱۹۵-۷۶۵ .

د لغاتو حل: (لارمؤن): من الرمقة ای النظر اليه . (کتل).

تشریح: د دې حديث څخه په څرگنده دا نه معلومېږي چي رسول الله ﷺ و تر درې رکعتہ کړې وه يا يو رکعت يې کړی وو ځکه که دوه مختصر رکعتونه په دې کي شمير نه کړل سي نو د وترو درې رکعتہ ثابتېږي او که دا دواړه رکعتونه هم په دې لمانځه کي شامل کړل سي نو د دې مطلب به دا وي چي و تر يې يو رکعت کړي وه ، مگر صحيح او ظاهر دادي چي دواړه مختصر رکعتونه په دې لمانځه کي شامل نه وه ، همداسي رسول الله ﷺ د و تر درې رکعتہ و کړل . د حميدي په کتاب جمع بين الصحيحين کي درې ډوله حديثونه منقول دي :

۱. متفق عليه يعني د بخاري او مسلم دواړو روايتونه ،

۲. افراد بخاري: يعني هغه روايتونه چي هغه يوازي بخاري نقل کړي دي .

۳. افراد مسلم: يعني هغه روايتونه چي هغه يوازي مسلم روايت کړي دي .

نو د روايت د آخري الفاظو مطلب دادي چي د حديث الفاظ (ثم صلى رکعتين و هما دون اللتين قبلهما) دا الفاظ په صحيح مسلم کي څلور واره منقول دي همداسي په کتاب حميدي کي چي په هغه کي يوازي د مسلم روايات منقول دي ، په مؤطا امام مالک ، سنن ابي داؤد او جامع الاصول کي هم څلور واره منقول دي ، د مشکوة مؤلف دا شيان په دومره شد او مد او مبالغې سره ځکه بيان کړي دي چي د صاحب مصابيح رد وسي چي هغه دا عبارت درې واره نقل کړی دی چي د هغه په وجه د رکعتو شمير يوولس پاته کيږي .

رسول الله ﷺ په آخر عمر کي نفل لمونځ په ناسته کوی

﴿۱۱۳۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمَّا بَدَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَثَقَلَ

كَانَ أَكْثَرُ صَلَاتِهِ جَالِسًا . متفق عليه

د حضرت عائشې ؓ څخه روايت ديچي په آخر عمر کي کله چي د رسول الله ﷺ بدن مبارک دروند سو نو نفل لمونځ به يې اکثر په ناسته کوی . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۵۸۹۱۲، رقم: ۱۱۱۸ و مسلم ۵۰۶۱۱، رقم: ۷۳۲-۱۱۷.

په تهجد کي رسول الله ﷺ کوم کوم سورتونه ويل

﴿۱۱۳۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ لَقَدْ عَرَفْتُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ النَّبِيُّ

د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي د قرآن کریم د هغو سورتونو څخه خبریم چي يو د بل سره مماثل دي او رسول الله ﷺ به

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرُنُ بَيْنَهُنَّ فَذَكَرَ عِشْرِينَ سُورَةً مِنْ أَوَّلِ الْمُفَصَّلِ

دا یوحای کول نو هغه شل سورتونه بیان کړل چي مفصل ورته ويل کيږي ،

عَلَى تَأْلِيفِ ابْنِ مَسْعُودٍ سُورَتَيْنِ فِي رَكْعَةٍ آخِرُهُنَّ (حَمِ الدُّخَانِ وَ عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ . متفق عليه

رسول الله ﷺ به دا سورتونه داسي یوحای کول چي په یوه رکعت کي به یې دوه سورتونه ويل او په دې شلو سورتونو کي آخري دوه سورتونه (حم الدخان او عم يتساءلون) دي . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۳۹۱۹، رقم: ۴۹۹۶ و مسلم ۵۶۳۱، رقم: ۷۲۲-۲۷۵.

تشریح: په خپلو کي هم مثله سورتونو څخه مراد هغه سورتونه دي چي په اوږدوالي او مختصروالي کي برابر دي ، د مفصل مطلب په باب القراة کي بیان سوی دی .

د مشهور قول سره سم د سورة حجرات څخه تر آخر پوري سورتونو ته مفصل وايي هغه سورتونه په خپلو کي د يو بل برابر دي .

د عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه د ترتيب سره سم چي هغه کلام الله جمع کړی وو یوحای وو ، ددغه شلو سورتونو تفصيل په ابوداؤد کي همدا سي مذکور دی ، رسول الله ﷺ به په یوه رکعت کي دوه دوه سورتونه داسي ويل چي سورة رحمان او سورة نجم په یوه رکعت کي ، . اقتراب الساعة او الحاقة په بل رکعت کي ، سورة طور او ذاریات په یوه رکعت کي او اذا واقعت الواقعة او سورة نون په یوه رکعت کي ، سال سائل او والنازعات په یوه رکعت کي ، ويل للمطففين او عبس په یوه رکعت کي ، مدثر او مزمل په بل رکعت کي ، هل اتلی او لا اقسام بیوم القيامة په یوه رکعت کي ، عم يتساءلون او مرسلات په بل رکعت کي ، سورة دخان او اذا

الشمس په يوه رکعت کي ، ابو داؤد ددې خبري وضاحت کړې دی چي دا ترتيب د عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه د يوځای کولو سره سم دی .

د حديث د ظاهري الفاظو مطلب په څرگنده دا معلومېږي چي د پورتنۍ طريقې سره سم رسول الله ﷺ سورة دخان او عم يتساءلون په يوه رکعت کي ويل حال دا چي داسي نه ده ځکه چي دا دواړه سورتونه نه يوازي دا چي هم مثل او په خپلو کي برابر نه دي بلکه داسي د حديث ددې آخري جز او د حديث د ظاهري معنی او په مفهوم کي مطابقت نه پاته کيږي ، ددې جز وضاحت دا کول کيږي چي د حديث ددغه الفاظو حقيقي معنا داده چي په دغه شلو رکعتونو کي آخري سورتونه هم الدخان او ددې هم مثل يعني اذا الشمس کورت او عم يتساءلون او ددې هم مثل يعني والمرسلات دي ، ددې مطلب به اوس دا سي چي رسول الله ﷺ به په يوه رکعت کي هم الدخان او اذا الشمس کورت وايه چي هم مثل او برابر سورتونه دي ، همداسي په يوه رکعت کي عم يتساءلون او والمرسلات به يې وايه چي هم مثل او برابر سورتونه دي .

د قرآن کریم ویلو ترتیب

د علماوو پر دې خبره اجماع او اتفاق دی چي قرآن کریم په دغه ترتیب سره وویل سي کوم چي اوس رواج دي په يو بل ترتيب دي نه ويل کيږي ، مگر هو ماشومانو ته د ښوونې په وجه د پای څخه ويل هم جائز دي او که چيري په لمانځه کي د ترتيب څخه خلاف وويل سي نو دا به غوره نه وي بلکه د ځينو علماؤ په نزد دا مکروه دی د امام احمد رحمه الله عليه دا مذهب دی .

په لومړي رکعت کي د سورة والناس ویلو مسئله

دلته يو سوال پيدا کيږي که يو سړی په لومړي رکعت کي سورة والناس ووايي نو په دوهم رکعت کي هم سورة والناس ويل پکار دي ، مگر امام شافعي رحمه الله عليه فرمايي که په لومړي رکعت کي سورة والناس وويل سي نو په دوهم رکعت کي دي سورة بقره پيل کړل سي په داسي توگه چي د الم څخه تر مفلحون پوري آياتونه دي ووايي ، په يوه روايت کي د امام اعظم ابو حنيفة رحمه الله عليه څخه دا هم منقول دي بلکه دا قول زيات غوره دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د رسول کریم ﷺ د تهجد کیفیت

﴿۱۱۳۲﴾: عَنْ حُذَيْفَةَ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ

د حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ خنخه روایت دی چي هغه رسول الله ﷺ د شپي پر لمانځه کولو وليدی ،

وَكَانَ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثَلَاثًا ذُو الْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ وَالْكَبَرِيَاءِ وَالْعُظَمَاءِ ثُمَّ

رسول الله ﷺ به درې ځله الله اکبر وایه بیا به یې ویل : (د ملک ، غلبي ، لوټي او برزگي
خاونده) تر دې وروسته به یې

اسْتَفْتَحَ فَقَرَأَ الْبَقْرَةَ ثُمَّ رَكَعَ فَكَانَ رُكُوعُهُ نَحْوًا مِّنْ قِيَامِهِ فَكَانَ يَقُولُ فِي

شروع په کول سبحانک اللهم بیا به یې سورة بقره ویل او ددې وروسته به یې رکوع کول ، د
رسول الله ﷺ رکوع به هم د ولاړي په اندازه وه او رسول الله ﷺ به په رکوع کي

رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ فَكَانَ قِيَامُهُ نَحْوًا

سبحان ربي العظيم ویل ، بیا رسول الله ﷺ د رکوع خنخه سرپورته کړ او د رسول الله ﷺ قومه
یعني د رکوع خنخه دریدل د رکوع په اندازه وه ،

مِّنْ رُّكُوعِهِ يَقُولُ لِرَبِّيَ الْحَمْدُ ثُمَّ سَجَدَ فَكَانَ سُجُودُهُ نَحْوًا مِّنْ قِيَامِهِ فَكَانَ

په قومه کي به رسول الله ﷺ (لربي الحمد) ویل ، بیا رسول الله ﷺ سجده وکړه او سجده یې هم
د قیام په اندازه وه ،

يَقُولُ فِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ وَكَانَ يَقْعُدُ

او په سجده کي یې ویل : سبحان ربي الاعلى ، بیا رسول الله ﷺ د سجدې خنخه سرراپورته کړ
او کښېنستی

فِيمَا بَيْنَ السُّجُودَتَيْنِ نَحْوًا مِّنْ سُجُودِهِ وَكَانَ يَقُولُ رَبِّ اغْفِرْ لِي فَصَلَّى أَرْبَعَ

د دواړو سجدو په منځ کي د یوې سجدې په اندازه او دا یې ویل : رب اغفر لي ، همدارنگه
رسول الله ﷺ څلور رکعت وکړل

رُكْعَاتٍ قَرَأَ فِيهِنَّ الْبَقْرَةَ وَآلَ عِمْرَانَ وَالنِّسَاءَ وَالْمَائِدَةَ أَوْ الْأَنْعَامَ شَكَ

شُعْبَةً . رواه أبو داود .

چي په هغو کي يې سورة بقره، سورة آل عمران، سورة نساء او سورة مائده يا سورة انعام ووايه،
شعبه راوي د سورة مائده او سورة انعام په منع کي شک کړی دی. ابو داؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۵۴۴\۱-۵۴۵، رقم: ۸۷۴.

تشریح: د رسول الله ﷺ رکوع د قیام په اندازه وه، ددې مطلب دا نه دی چي حقیقتا د رسول
الله ﷺ رکوع تقریبا د قیام برابر وه، یا دا چي رسول الله ﷺ به په رکوع کي دومره وخت وو تر
خو مره وخت پوري چي به يې قیام کول، بلکه ددې مطلب دادی چي څرنگه رسول الله ﷺ د
معمول څخه زیات قیام اوږد کړی وو، همداسي رکوع هم د اندازې د معمول څخه زیات
اوږده کړې وه کله دواړه يعني قیام او رکوع به برابر وي څرنگه چي نسائي د عوف بن مالک رضی الله عنه
روایت نقل کړی دی، رب اغفر لي دوه واره ذکر سوی دی په دې اړه دا احتمال هم سته چي رسول
الله ﷺ به رب اغفر لي دوه واره وایه او دا هم احتمال دی چي په دې احتمال تر دوو زیات واره
ویل وي. والله اعلم.

د تهجد په لمانځه کي د زیاتي ولاړي فضیلت

﴿۱۱۳۳﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل:

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَامَ بِعَشْرِ آيَاتٍ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ وَمَنْ قَامَ بِمِائَةِ آيَةٍ

څوک چي په لمانځه کي لس آیاتونه ووايي د هغه نوم به په غافلانو کي ونه لیکل سي او څوک
چي سل آیاتونه ووايي

كُتِبَ مِنَ الْقَانِتِينَ وَمَنْ قَامَ بِأَلْفِ آيَةٍ كُتِبَ مِنَ الْمُقْنَطِرِينَ. رواه أبو داود

د هغه نوم په فرمانبردارانو کي لیکل کیږي او څوک چي زر آیاتونه ووايي نو هغه په ډیر ثواب
تر لاسه کونکو کي لیکل کیږي. ابو داؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۱۱۸۲، رقم: ۱۳۹۸.

تشریح: مطلب دادی چي کوم سړی د تهجد په لمانځه کي لس، سل یا زر آیاتونه په ترتیل او
اطمینان سره ووايي نو هغه ته پورتنی ثواب او د سعادت فضیلت تر لاسه کیږي او که یو سړی
په خپل لمانځه کي لس آیاتونه ووايي نو د فضیلت او ثواب په اعتبار به د هغه سړي څخه کم وي

چا چي سل آياتونه په خپل لمانځه کي ويلي وي او هغه به د فضيلت او سعادت په اعتبار تر هغه سړي کم وي کوم چا چي په خپل لمانځه کي زړ آياتونه ويلي وي ، دلته دوه سوالونه پيدا کيږي اول خو دا چي د آياتونو شمير په يوه رکعت کي د ويلو اعتبار نه دی يا د يو څخه زيات رکعتو کي به دا شمير ويل کيږي ، دوهم دا چي په دغه شمير کي د سورة فاتحه آياتونه شامل دي يا د هغه څخه پرته نور ؟

د لومړني سوال په اړه علامه ابن حجر رحمه الله عليه فرمايي چي د آياتونو شمير په دوو يا د دوو څخه زيات رکعتو کي ويل کيږي .

د دوهم سوال په اړه دا ويل کيږي چي د حديث ظاهري الفاظ خو دا مراد بنيي چي د سورة فاتحې څخه پرته لس آياتونه وي مگر صحيح او ظاهر دادی چي د حديث پورتنی ثواب په دغه صورت کي هم حاصلیږي چي پورتنی شمير د سورة فاتحې په شاملولو سره وکړل سي ، په دې توگه چي اووه آياتونه خو د سورة فاتحې سي او درې آياتونه نور چي د لمانځه د قرائت ادنا درجه ده .

قاتنين يعني پر دغه اطاعت باندي هميشه کونکی يا په عبادت کي قيام اوږده کونکی ددې مطلب دادی چي کوم خلک په لمانځه کي سل آياتونه وايي د هغوی نوم د الله تعالی په هميشه اطاعت کونکو کي ليکل کيږي ، يا په عبادت کي د قيام په اوږده کونکو کي ليکل کيږي چي ډيره د سعادت او خوشبختۍ خبره ده .

د علامه طيبي رحمه الله عليه د الفاظو څخه چي ددې حديث په تشریح کي دي معلومیږي چي دا حديث مطلق دی د ورځي يا شپې سره مقيد نه دی يعني که څه هم هر يو لمونځ وي د ورځي وي يا د شپې وي ، په کوم لمانځه کي هم چي دغه د آياتونو شمير وويل سي ثواب تر لاسه کيږي .

علامه بغوي رحمه الله عليه دا حديث پر پوره موقع باندي يعني په باب صلوة الليل کي نقل کړی او دې ته يې اشاره کړې ده چي د شپې يعني د تهجد په لمانځه کي پورتنی شمير کي چي کوم آياتونه وويل سي نو د هغه ثواب به ډېر زيات حاصل سي ، ځيني علماء ليکي چي قيام کول ددې خبري کنايه ده چي مذکور شمېر کي که آياتونه ياد کړل سي او هغه هر وخت ويل کيږي او دا چي ددې په معنی او مقصد کي غور او فکر او په هغه عمل وکړل سي ، والله اعلم .

په تهجد کي در رسول الله ﷺ قرائت

﴿۱۱۳۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِاللَّيْلِ

يَرْفَعُ طَوْرًا وَيَخْفِضُ طَوْرًا . رواه أبو داود .

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ د شپې قرائت به ډول ډول وو کله په لوړ آواز او کله په کښته آواز. ابو داؤد

تخریج : سنن ابی داؤد : ۸۱۱۲، رقم : ۱۳۲۸.

﴿۱۱۳۵﴾ : وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَدَرٍ مَا يَسْمَعُهُ مَنْ فِي الْحُجْرَةِ وَهُوَ فِي الْبَيْتِ . رواه أبو داود .

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به په دومره آواز سره قرائت وایه که چيري رسول الله ﷺ به په خونه کي دننه وو نو په غولي کي به اوریدل کیدی . ابو داؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد : ۸۱۱۲-۸۲، رقم : ۱۳۲۷.

تشریح : يعني نه خو به يې په لوړ آواز قرائت وایه او نه به يې بالکل په کرار آواز سره چي څوک يې نه اوري بلکه په داسي آواز به يې وایه ، او کله چي به رسول الله ﷺ په حجره کي دننه لمونځ کوی نو کوم خلک چي به دباندې په غولي کي وه هغوی به قرائت اوریدی .
په دې خبره پوه سئ چي د قرائت په اړه څه بيانېږي د هغه تعلق د شپې يعني د تهجد د لمانځه سره دی ځکه چي رسول الله ﷺ به په مسجد کي لمونځ کوی نو د شپې د لمانځه په نبت به يې په زيات لوړ آواز سره قرائت وایه .

د تهجد په قرائت کي د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه او عمر رضي الله عنه طريقه

﴿۱۱۳۶﴾ : وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ لَيْلَةً

د حضرت ابوقتاده رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ يوه شپه د باندي راووتی ،

فَإِذَا هُوَ بِأَبِي بَكْرٍ يُصَلِّيُ يَخْفِضُ مِنْ صَوْتِهِ وَمَرَّ بِعُمَرَ وَهُوَ يُصَلِّيُ رَافِعًا صَوْتَهُ

نو د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره تير سو چي په کښته آواز سره يې لمونځ کوی، بيا د حضرت عمر رضي الله عنه سره نژدې تير سو چي په لوړ آواز سره يې لمونځ کوی،

قَالَ فَلَمَّا اجْتَمَعَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَرَرْتُ بِكَ

ابو قتاده رضی اللہ عنہ وایي کله چي ابوبکر رضی اللہ عنہ او عمر رضی اللہ عنہ دواړه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره یوځای سول نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل : اې ابوبکر ! زه ستا په خوا کي تیریدم

وَأَنْتَ تُصَلِّي تَخْفِضُ صَوْتَكَ قَالَ قَدْ أَسْعَعْتُ مَنْ نَاجَيْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَقَالَ

او تا په کرار آواز سره لمونځ کوی، ابوبکر رضی اللہ عنہ عرض وکړ اې د الله رسول ! ما هغه ته اوروی د چا سره چي مې مناجات کول، بیا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمايل

لِعَمْرٍ مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي رَافِعًا صَوْتَكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْقِظِ الْوَسْطَانِ

عمر ته چي زه ستا په خوا کي تیر سوم نو تا په لوړ آواز سره لمونځ کوی، عمر رضی اللہ عنہ وویل : اې د الله رسول ! ما بیده خلک راوښول

وَأَطْرَدُ الشَّيْطَانَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا بَكْرٍ ارْفَعْ مِنْ صَوْتِكَ

او شیطان مې تښتوی، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل : اې ابوبکر ! ته خپل آواز لوړ کړه

شَيْئًا وَقَالَ لِعَمْرٍ اخْفِضْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا . رواه أبو داود وروى الترمذي نحوه

یوڅه او اې عمره ! ته خپل آواز لږ کړه کړه . ابوداؤد او ترمذي .

تخریج : سنن ابی داؤد ۸۱۱۲-۸۲، رقم: ۱۳۲۷. و الترمذي ۳۰۹۱۲، رقمگ ۴۴۷.

د یو آیت په ویلو ټوله شپه ولاړه

﴿۱۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَصْبَحَ

د حضرت ابو ذر رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د تهجد په لمانځه کي تر سهاره پوري ودرېدی

بِآيَةٍ وَالْآيَةُ: إِنَّ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ

الْحَكِيمُ . رواه النسائي وابن ماجه .

او دا آیت یې وایه : (ان تعذبهم) (اې الله ! که ته دوی ته عذاب ورکړې نو دا ستا بندگان

دي او که بخښه ورته وکړې نو ته غالب او د حکمت خاوند یې) (دغه آیت د سورة مائدة په آخر

کي دی). نسائي او ابن ماجه .

تخریج: سنن النسائي ۱۷۷۲، رقم: ۱۰۰۹، وابن ماجه ۴۲۹۱۱، رقم: ۱۳۵۰.

تشریح: حضرت عیسیٰ علیہ السلام به د قیامت په ورځ د الله تعالیٰ په دربار کي د خپل امت لپاره دا آیت عرض کړي او رسول الله ﷺ د تهجد پر وخت د خپل امت حسب حال دا آیت وایه یعنی د پروردگار په دربار کي رسول الله ﷺ د تهجد په لمانځه کي هم په ولاړه تر سهاره پوري په وار وار دعاء کول او د خپل امت مغفرت او بخښنه یې غوښتل. صلی الله علیه الف الف صلوة.

د سهار د سنت کولو وروسته پریوتل

﴿۱۱۳۸﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ فَلْيُضْطَجِعْ عَلَى يَمِينِهِ. رواه الترمذي وأبو داود.

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: هر کله چي په تاسو کي یو څوک د سهار دوه رکعتو سنت وکړي نو پر راسته بغل دي لږ وخت پریوځي. ترمذي او ابو داود.

تخریج: سنن ابی داؤد ۴۷۸۲، رقم: ۱۲۶۱، و الترمذي ۲۸۱۱۲، رقم: ۴۲۰.

تشریح: د سهار د سنت کولو څخه تر جماعت پیل کېدو پوري پر راسته طرف د پریوتلو لامل ځيني حنفیه علماء دا بیان کوي چي د تهجد لمونځ او په شپه کي د عبادت د بوختیا په وجه په طبیعت کي سستي پیدا کېږي ځکه د سهار سنت کولو وروسته د لږ وخت لپاره پر تکیه کولو حکم یې وکړ چي سستي ختمه سي او راحت او سکون تر لاسه سي چي د هغه په وجه فرض لمونځ په اطمینان سره وسي. ابن مالک رحمه الله علیه فرمایي کوم سړی چي د شپې د الله تعالیٰ په عبادت کي بوخت وي او د تهجد لمونځ کوي د هغه سړي په حق کي دا (یعني د سهار د سنت کولو وروسته پر راسته اړخ د پریوتلو حکم) د استحباب امر دی.

سید زکریا رحمۃ الله علیه چي د هغه شمیر د حنفیه په نزد د علم حدیث د مشائخو څخه کیږي فرمایي: ښه او غوره داده چي دا طریقه په پټه توګه اختیار کړل سي یعنی په کور کي داسي کوي په مسجد کي د خلکو په مخکي دي داسي نه کوي او دا چي دا پریوتل دي صرف د پروتي تر حده وي او ځان دي د خوب څخه وساتي داسي نه چي په پروتي سره بیده سي او په راکښېستو سره په جماعت کي ګډون وکړي او فرض لمونځ یې اودسه وکړي.

الفصل الثالث (دریم فصل)

پر عمل همیشتب

﴿۱۱۳۹﴾: عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ أُمِّي الْعَمَلِ كَانَ أَحَبُّ إِلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ

د حضرت مسروق رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې ما د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا څخه پوښتنه وکړه چې کوم عمل د رسول الله ﷺ زیات خوښ وو؟

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ الدَّائِمُ قُلْتُ فَأَيَّ حِينٍ كَانَ يَقُومُ مِنَ اللَّيْلِ؟

هغې وويل: هغه عمل چې تل کيږي، ما بيا پوښتنه وکړه رسول الله ﷺ به څه وخت د شپې د تهجد لپاره راپورته کیدی؟

قَالَتْ كَانَ يَقُومُ إِذَا سَمِعَ الصَّارِخَ. متفق عليه

هغې وويل: کله چې به چرګ آذان وکړ. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۶۱۳، رقم: ۱۱۳۲، ومسلم: ۵۱۱۱، رقم: ۱۳۱-۷۴۱.

د لغاتو حل: (الصارخ): ای صورت الديک (د چرګ آذان).

تشریح: د عمل د همیشتب مطلب دادی چې هغه نیک او بامقصد عمل چې کونکی یې همیشه په پابندي سره کوي او څرنگه چې په ځینو روایاتو کې مذکور دي که څه هم هغه عمل لږ وي، زموږ په شاوخوا کې خو په عامه توګه سره چرګ د شپې په آخري برخه کې یعنې سهار ته نژدې آذان کوي مګر په عربو کې په عامه توګه سره د نیمې شپې وروسته چرګ آذان کوي، رسول الله ﷺ به د چرګ د آذان اورېدو سره کښینستی او هغه وخت به یې تهجد کول.

در رسول کریم ﷺ د شپې معمول

﴿۱۱۴۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ مَا كُنَّا نَشَاءُ أَنْ نَرَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

فِي اللَّيْلِ مُصَلِّيًّا إِلَّا رَأَيْنَاهُ وَلَا نَشَاءُ أَنْ نَرَاهُ نَائِمًا إِلَّا رَأَيْنَاهُ. رواه النسائي

د حضرت انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې که موږ به دا غوښتل چې رسول الله ﷺ د شپې پر لمانځه کولو ووينو، نو رسول الله ﷺ به مو پر لمونځ کولو وليدی او که موږ به دا غوښتل چې رسول الله

ﷺ په خوب کولو ووينو نو موږ به هغه مبارک پر خوب کولو وليدی (يعني د تهجد لمونځ به يې هم کوی او خوب به يې هم کوی). نسائي

تخريج: سنن النسائي ۲۱۳۸۳، رقم: ۱۶۲۶.

تشریح: د انس رضي الله عنه د ارشاد مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به د شپې د تهجد وغيره کولو په اړه معقوله رويه اختيارول نه خو به يې ټوله شپه په تهجد کي تيرول او نه به ټوله شپه بیده وو بلکه په هره شپه کي به بیده کېدی هم او تهجد به يې هم کوی نو رسول الله ﷺ به د تهجد لمانځه لپاره نه خو ټوله شپه وينس وو او نه به ټوله شپه بیده وو ځکه رسول الله ﷺ به د شپې تهجد وغيره کي بوخت هم ليدل کیدی او بیده به هم ليدل کیدی.

﴿۱۱۳۱﴾: وَعَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ

د حضرت حميد بن عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه څخه روايت دی چي د نبي کریم ﷺ په اصحابو کي

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قُلْتُ وَأَنَا فِي سَفَرٍ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

يو کس خپلو ملگرو ته يا په خپل زړه کي وويل چي زه د رسول الله ﷺ سره په سفر کي وم

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللَّهُ لَأَرْقُبَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلصَّلَاةِ حَتَّى أَرَى

او دا اراده مي کړې وه چي زه به قسم په خدای د رسول الله ﷺ د شپې لمونځ وينم تر دې چي ووينم

فَعَلَهُ فَلَمَّا صَلَّى صَلَاةَ الْعِشَاءِ وَهِيَ الْعَتَمَةُ اضْطَجَعَ هَوِيًّا مِنَ اللَّيْلِ ثُمَّ

دده مبارک فعل په خپلو سترگو سره او خپله هم داسي وکړم، نو ما وليدل چي رسول الله ﷺ د

ماخستن لمونځ وکړ او بیده سو او تر ډیره وخته پوري بیده ووبيا

اسْتَيْقَظَ فَنَظَرَ فِي الْأُفُقِ فَقَالَ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا حَتَّى بَلَغَ إِلَى إِنْكَ

راوينس سو او آسمان ته يې وکتل او دا آيت يې ووايه: (ربنا ما خلقت....) تر (انک

لَا تُخْلِفُ الْبَيْعَادَ، ثُمَّ أَهْوَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى فِرَاشِهِ

لاتخلف الميعاد) پوري، بيا رسول الله ﷺ د بسترې په لور متوجه سو

فَاسْتَلَّ مِنْهُ سِوَاكَ ثُمَّ أَفْرَغَ فِي قَدَحٍ مِّنْ إِدَاوَةٍ عِنْدَهُ مَاءً فَاسْتَنْ ثُمَّ قَامَ

او مسواک يې راو کښی، د پټک څخه يې اوبه په پيال کې راواخيستې بيا يې مسواک وواهه
او اودس يې وکړ او تردې وروسته ودریدی د لمانځه لپاره

فَصَلَّى حَتَّى قُلْتُ قَدْ صَلَّى قَدَرًا مَّا نَامَ ثُمَّ اضْطَجَعَ حَتَّى قُلْتُ قَدْ نَامَ قَدَرًا مَّا

او لمونځ يې وکړ تردې چې ما په خپل زړه کې وويل چې رسول الله ﷺ دومره بیده سوځومره
وخت چې يې

صَلَّى ثُمَّ اسْتَيْقَظَ فَفَعَلَ كَمَا فَعَلَ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَقَالَ مِثْلَ مَا قَالَ فَعَلَ رَسُولُ

لمونځ وکړ، بيا رسول الله ﷺ بيدار سو او همدا سي يې وکړل څنگه چې مخکې يې کړی وه او
هغه يې وويل کوم چې په لومړي ځل يې ويلی وه، رسول الله ﷺ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَبْلَ الْفَجْرِ . رواه النسائي .

د سهار د لمانځه څخه تر مخه درې واره داسي وکړل . نسائي .

تخریج : سنن النسائي: ۲۱۳/۳، رقم: ۱۶۲۵.

د لغاتو حل : (هویا): ای حینا طویلا . (ادواة): اناء صغیر یحمل فیہ الماء (د اوبو کوچنی لوبښی).
(فاستن): الاستنانه هو استعمال السواک . (مسواک وهل).

تشریح : د آیت د ویلو په اړه دوه احتماله دي : یو خو دا کیدای سي چې رسول الله ﷺ په هغه
شپه کې تر (انک لاتخلف الميعاد) پوري ویلي وي ، دوهم احتمال دادی چې رسول الله ﷺ دا
آیاتونه تر آخر سورت پوري ویلي وي مگر اوریدونکي تر انک لاتخلف الميعاد څخه وروسته
آیاتونه اوریدلي نه وي ، همدارنگه په دې حدیث کې او د ابن عباس رضی الله عنه په اتم نمبر حدیث کې
مطابقت هم پیدا کیږي چې د هغه څخه معلومه سوې ده چې رسول الله ﷺ سورت تر پایه پوري
تلاوت کړی وو .

﴿۱۱۳۲﴾: وَعَنْ يَعْلَى بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ سَأَلَ أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت يعلي بن مالک رضی الله عنه څخه روایت دی چې هغه د رسول الله ﷺ د مېرمنې ام سلمه رضی الله عنه څخه
پوښتنه وکړه

عَنْ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَلَاتِهِ فَقَالَتْ وَمَا لَكُمْ وَصَلَاتُهُ

در رسول الله ﷺ د قرائت په اړه ، هغې وفرمايل : در رسول الله ﷺ د قرائت او لمانځه څخه به تاته څه په لاس درسي (يعني په تا کي دومره توان نسته)

كَانَ يُصَلِّي ثُمَّ يَنَامُ قَدَرًا مَا صَلَّى ثُمَّ يُصَلِّي قَدَرًا مَا نَامَ، ثُمَّ يَنَامُ قَدَرًا مَا

رسول الله ﷺ به د شپې لمونځ کوی بيا به بیده سوي يعني څومره وخت چي به يې لمونځ کوی هغومره وخت به بیده سوي بيا څومره وخت چي به بیده سو هغومره وخت به يې لمونځ کوی بيا به هغومره وخت بیده کیدی څومره وخت چي به يې

صَلَّى حَتَّى يُصْبِحَ ثُمَّ نَعَتَتْ قِرَاءَتَهُ فَإِذَا هِيَ تَنَعَتْ قِرَاءَةً مُفَسَّرَةً حَرْفًا

حَرْفًا. رواه ابوداؤد والترمذي والنسائي .

لمونځ کوی تر دې چي سهار به سو ، د دې وروسته ام سلمه در رسول الله ﷺ د قرائت بيان وکړ تر دې چي يو يو حرف يې در رسول الله ﷺ د قرائت بيان کړ . ابوداؤد ، ترمذي .

تخريج : سنن ابی داؤد : ۱۵۴۱۲ ، رقم : ۱۴۶۶ . والترمذي ۱۶۷۱۵ ، رقم : ۲۹۲۳ ، والنسائي : ۲۱۴۱۳ ، رقم : ۱۶۲۸ .

=====

بَابُ مَا يَقُولُ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ
نبي کریم ﷺ به د شپې په لمانځه کي څه ويل

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د تهجد په لمانځه کي د نبي کریم ﷺ دعاء

﴿۱۱۳۳﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی چي کله به رسول الله ﷺ دریدی

مِنَ اللَّيْلِ يَتَهَجَّدُ قَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ قَيِّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ

د شپې د تهجد لپاره نو دا دعاء به يې كول: (اې الله! ته قائم ساتونكى يې د آسمانونو او
مخكي او هغو شيانو

فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ

چي ددې په منځ كي دي او ټول تعريف يوازي تالره دي ته د آسمانو، مخكي او هغه څه چي
ددوى په منځ كي دي نور يې او ټول تعريف يوازي تالره دي ته

مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ وَلَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ الْحَقُّ وَوَعْدُكَ الْحَقُّ

د آسمانو او مخكو او څه چي په دې كي دي پاچايي او ټول تعريف يوازي تالره دي ته حق يې
ستا وعده حق ده

وَقَوْلُكَ الْحَقُّ وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ وَمُحَمَّدٌ

ستا قول حق دى ستا ملاقات حق دى جنت حق دى او د وېځ حق دى انبياء حق دي او محمد (ﷺ)

حَقٌّ وَالسَّاعَةُ حَقٌّ اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْكَ

حق دى او قيامت حق دى، اې الله! زه ستا فرمانبردار يم او پر تاي ايمان راوړى دى او ما پر
تا باور كړى دى او ستا په لور مي

أَنْبَتُ وَبِكَ خَاصَمْتُ وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا

رجوع وكړه زه ستا په مرسته سره د خپل د بنمن سره جگړه كوم او ستا و لوري ته مي فرياد
راوړى دى نو زما هغه گناه و بخښې چي ما مخكي كړې ده يا يې وروسته كوم او كوم چي

أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ

إِلَّا أَنْتَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ. متفق عليه

ما پټ كړې دي او كومه چي مي په څرگنده كړې ده او ته په هغو گناهو زما څخه زيات خبر يې ته
وړاندي كونكى او ته وروسته كونكى يې ستا څخه پرته بل د عبادت وړ نه ستا څخه پرته

بل خدای نسته . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۳۱۳ ، رقم : ۱۱۲۰ ، و مسلم ۵۳۲۱۱ ، رقم : ۱۹۹ - ۷۶۹ .

تشریح : څرگنده خوداده چي رسول الله ﷺ دغه دعاء د تکبیر تحریمه وروسته یا د رکوع څخه وروسته په قومه کي کړې وه لکه څرنگه چي په ځینو روایتو کي د دې وضاحت دی .

﴿ ۱۱۳۳ 》 : وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ مِنْ

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی چي کله به رسول الله ﷺ د لمانځه لپاره ودریدی

اللَّيْلِ افْتَتَحَ صَلَاتَهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ

د شپې نو خپل لمونځ به یې په دغه دعاء پیلوی : ای الله ! پروردگاره د جبرائیل ، میکائیل او اسرافیل

فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ

ای د آسمان او مځکي پروردگاره ، ای د پټ او څرگند پیژندونکې ته به د قیامت په ورځ د خپلو بندگانو په منځ کي پریکړه وکړې

فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ إِنَّكَ تَهْدِي

د هر هغه شي چي هغوی پکښي اختلاف کوی په هغه شی کي زما لارښوونه وکړې چي د امر حق څخه پکښي اختلاف کړل سوی دی ، بېشکه ته ښیي

مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ . رواه مسلم

چا ته چي ستا خوښه سي سیده لاره . مسلم .

تخریج : صحیح مسلم : ۵۳۴۱۱ ، رقم : ۲۰۰ - ۷۷۰ .

د خوب څخه د کښینستو وروسته تسبیح او د هغه فضیلت

﴿ ۱۱۳۵ 》 : وَعَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبادة بن صامت رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل :

مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

څوک چي د شپې د خوب څخه راوېښ سي نو دا دعاء دي غواړي : (د الله څخه پرته بل د عبادت وړ نسته هغه يوازې دی هغه څوک شريک نه لري پاچاهي د هغه ده او د هغه لپاره دي

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ

هر ډول تعريف او هغه پر هر شي واكدار دی او الله ﷻ د هر عيب څخه پاک دی او ټول تعريفونه الله ﷻ لره دي د هغه څخه پرته بل د عبادت وړ نسته او الله ﷻ

أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي أَوْ قَالَ ثُمَّ دَعَا اسْتَجِيبْ

ډير لوی دی د عبادت توان او د گناه څخه د خلاصون توان د الله ﷻ په مرسته دی) د دې وروسته دي دا ووايي : اې الله ﷻ! ما وېځنې ، بيا رسول الله ﷺ دا وفرمايل چي بيا دي دا دعاء وکړي قبوله به سي

لَهُ فَإِنْ تَوَضَّأَ وَصَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ. رواه البخاري .

او که اودس وکړي نو لمونځ دي وکړي لمونځ به يې قبول سي . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۹۱۳ ، رقم : ۱۱۵۴ .

د لغاتو حل : (تَعَارَ) : اتبته من النوم : (د خوبه را پاختل) .

تشریح : د (تعار) معنی ځينو د خوب څخه د کښېنستو او ځينو د اړخ بدلېدو اخيستې ده ، او ابن مالک رحمه الله عليه د دې معنی په بڼه سره د کښېنستلو ليکلې ده څرنگه چي د کښېنستو په وخت کي د خولې څخه آواز وځي نو رسول الله ﷺ دا خوښ کړی او غوره گرځولی دی چي د وېښېدو څخه وروسته کوم آواز د خولې څخه وځي هغه دي د تسبيح وغيره آواز وي ، د الله تعالی سره تعلق لرونکي چي د خوب څخه کښيني نو د هغوی د خولې څخه کلمه يا دا ډول د تسبيح او دعاء آواز راوځي ، ځينو حضراتو ليکلي دي چي هغه دعاء چي د خوب څخه د وېښېدو وروسته ويل کيږي هغه ته (درهم الكيس) وايي يعني څرنگه چي يو سپی درهم او روپی په کڅوڼه کي اچوي او کله چي غواړي د هغه څخه يې راکارې چي په هغه سره د هغه اړتيا پوره سي همداسي دا دعاء چي د مؤمن په زړه او دماغ کي محفوظ وي کله چي هغه د خوب څخه را کښيني او دا دعاء هغه د خولې څخه راوباسي نو هغه د الله تعالی په دربار کي د قبوليت درجه تر لاسه کوي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

دوېښېدو په وخت کي در رسول الله ﷺ دعاء

﴿۱۱۳۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اسْتَيْقَظَ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ را وېښ سو

مِنَ اللَّيْلِ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اسْتَغْفِرُكَ لِذَنْبِي

د شپې نو دا کلمات به يې ويل: (ای الله! ستا څخه پرته بل د عبادت وړ نسته ته پاک يې، ای الله! زه ستا پاکي بیا نوم او د خپلو گناهونو بخښنه غواړم

وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي وَهَبْ لِي مِنْ

لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ. رواه أبو داود.

او ستا څخه ستا د رحمت غوښتونکی يم، ای الله! زما علم زیات کړې د هدايت را کولو څخه وروسته زما په زړه کي کوږ والی پيدا مه کړې او د خپل لوري څخه زما لپاره رحمت را کړې ته ډیر بخښونکی يې) ابوداؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۳۰۶۱/۵، رقم: ۵۰۶۱.

دوېښېدو وروسته د ذکر فضیلت

﴿۱۱۳۷﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

مَنْ مَنَّ مُسْلِمٌ يَبِيتُ عَلَى ذِكْرِ طَاهِرٍ افْتَعَارَ مِنَ اللَّيْلِ فَيَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا إِلَّا

أَعْطَاهُ اللَّهُ إِيَّاهُ. رواه أحمد وأبو داود.

کوم څوک چي د اوداسه په حالت کي د الله جل جلاله په ذکر کولو کي بیده سي او بیا د شپې را کښېني او د الله څخه د خیر دعاء وغواړي نو الله تعالی به د دین او دنیا خیر ورکړي. احمد. ابوداؤد.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۲۴۱۵، وابوداؤد ۲۹۶۵، رقم: ۵۰۴۲.

د تهجد د لمانځه مخکې تسبیح او دعاء

﴿۱۱۳۸﴾: وَعَنْ شَرِيقِ الْهُوزَنِيِّ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَسَأَلْتُهَا بِمَ كَانَ

د حضرت شریق الهوزنی رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې زه د بي بي عائشې رضی اللہ عنہا په خدمت کي حاضر
سوم او پوښتنه مي وکړه چې

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتِحُ إِذَا هَبَّ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَتْ سَأَلْتَنِي

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د شپې راوینس سو نو د کوم عبادت څخه به یې شروع کول؟ بي بي عائشې رضی اللہ عنہا
ورته وویل: تا زما څخه پوښتنه وکړه

عَنْ شَيْءٍ مَا سَأَلَنِي عَنْهُ أَحَدٌ قَبْلَكَ كَانَ إِذَا هَبَّ مِنَ اللَّيْلِ كَبَّرَ عَشْرًا وَحَمِدَ

د هغه شی چې تر اوسه پوري داسي پوښتنه چا نه وه کړې، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چې به د شپې
راکښېنستی نو لس واره به یې الله اکبر وایه،

اللَّهُ عَشْرًا وَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَشْرًا وَقَالَ سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ

لس واره به یې الحمد لله وویل، لس واره به یې سبحان الله وبحمده وویل، او ویل به یې سبحان
الملك القدوس

عَشْرًا وَاسْتَغْفَرَ عَشْرًا وَهَلَّلَ عَشْرًا ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ضَيْقِ

لس واره او استغفار لس واره او لا اله الا الله لس واره بیا به یې لس واره دا کلمات وویل: (اې
الله! زه پناه غواړم د تنگی څخه

الدُّنْيَا وَضَيْقِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ عَشْرًا ثُمَّ يَفْتَتِحُ الصَّلَاةَ. رواه أبو داود.

د دنیا او د قیامت د ورځې د تنگی او سختۍ څخه د دې وروسته به یې لمونځ پیل کړ ابو داؤد.

تخریج: سنن ابی داؤد ۳۲۲-۲۳۲، رقم: ۵۰۸۵.

تشریح: د صوفیانو په نزد دلته لس تسبیحات دي چې اووه اووه واره وویل کیږي او هغو ته د
دوی په اصطلاح کي (مسبغات عشره) وایي، په دې حدیث کي اووه تسبیحات دي چې هغه

لس وارہ ویل یی ذکر سوی دی ، د صوفیانو په اصطلاح کی د (مسیبعت عشره) په مقابلہ کی د محدثینو کرامو په نزد په دغه حدیث کی ذکر سوی تسبیحات او د هغه شمیر ته (معشرات سبعة) وایی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د شپې اذکار

﴿۱۱۴۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ

د حضرت ابو سعید رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د لمانځه لپاره راکښېستی

مِنَ اللَّيْلِ كَبَّرَ ثُمَّ يَقُولُ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى

د شپې نو الله اکبر به یې وایه او بیا به یې دا ویل : (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى

جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا ثُمَّ يَقُولُ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ

جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ، بیا به یې (الله اکبر کبیر) وایه او ددې وروسته به یې دا ویل . (أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ

الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ. رواه الترمذي و

ابوداؤد والنسائي و زاد ابوداؤد بعد قوله غيرك ثم يقول لا اله الا الله ثلاثا

وفي آخر الحديث ثم يقرأ.

الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ. ترمذي، ابوداؤد، نسائي، ابوداؤد (غيرك)

څخه وروسته دا الفاظ زیات کړي دي چي بیا به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم درې واره (لا اله الا الله) ویل ، او

حدیث په پای کی دي چي بیا به یې قرائت وایه .

تخریج : سنن الترمذي ۹۱۲-۱۰، رقم: ۲۴۲، و ابوداؤد ۴۹۰۱۱، رقم: ۷۷۵. والنسائي: ۱۲۲۷۲، رقم: ۸۹۹

﴿۱۱۵۰﴾: وَعَنْ رَبِيعَةَ بْنِ كَعْبٍ الْأَسْلَمِيِّ قَالَ كُنْتُ أَبِيْتُ عِنْدَ حُجْرَةَ النَّبِيِّ

د حضرت ربیعه رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي ما به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د حجرې سره نژدې شپه تیږول ،

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكُنْتُ أَسْمَعُهُ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَقُولُ سُبْحَانَ رَبِّ

رسول الله ﷺ چي به د شپې راکښېنستی نو ما به آواز واوریدی چي رسول الله ﷺ به ترډیره وخته پوري (سُبْحَانَ رَبِّ)

الْعَالَمِينَ الْهُوِيِّ ثُمَّ يَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ الْهُوِيِّ . رواه النسائي
وللترمذي نحوه وقال هذا حديث حسن صحيح .

الْعَالَمِينَ، وايه، بيا به يې ترډیره وخته پوري ويل (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ) نسائي، ترمذي.

تخريج: سنن النسائي ۲۰۹۱۳، رقم: ۱۷۱۶. والترمذي ۴۴۸۱۵، رقم: ۳۴۱۶.

د لغاتو حل: (الهُوِيُّ): هو الزمن الطويل، وقيل: انه مختص بالليل. مركات. (اوږد مهال).

=====

بَابُ التَّحْرِيطِ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ د شپې د عبادت د ترغيب بيان

د قيام الليل مطلب دادی چي په شپه کي د الله تعالی په عبادت مثلاً تهجد، ذکر وغیره کي بوخت اوسیدل، له دې کبله (قائم الليل) هغه خوشبخته او باسعادت خلکو ته ویل کیږي چي د شپې په پورته کېدو سره د خپل پروردگار عبادت او د هغه په ذکر کي بوخت وي .

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

د شیطان چمبازي

﴿۱۱۵۱﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْقِدُ

د حضرت ابوهريرة رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: غوتي ورکوي

الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ يَضْرِبُ عَلَى كُلِّ

شیطان په تاسو کي د یو چا څخه درې غوتي کله چي هغه بیده سي او د هري غوتي پر وخت دا

(وسوسه) وراچوي چي

عُقْدَةٌ عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَأَرْقُدْ فَإِنْ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللَّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَإِنْ

شپه لا ډيره پاته ده بیده سه ، که هغه بیده راکښېني او د الله ﷻ ذکر کوي نو يوه غوټه خلاصه سي او که

تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسْلَانَ . متفق عليه

هغه اودس کوي نو دوهمه غوټه هم خلاصه سي بيا چي هغه لمونځ کوي نو دريمه غوټه هم خلاصه سي نو دی سهار ښه خوشحاله او پاک نفس وي او که نه راکښېني د الله ﷻ ذکر ونه کړي نو هغه په دې حالت کي سهار راکښېني چي سست او ناپاک وي . بخاري او مسلم .

تخریج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۴۱۳ ، رقم : ۱۱۴۲ . ومسلم ۵۳۸۱ ، رقم : ۲۰۷ - ۷۷۶ .

تشریح : د غوټي په معنی او مطلب کي اختلاف دی ، د ابن مالک رحمه الله عليه قول دادی چي د غوټي څخه مراد د سستی غوټه ده يعني شيطان په خپل چمو سره په شپه کي د الله تعالی د عبادت لپاره پورته کېدونکو لپاره د سستی باعث جوړېږي ، د ميرک شاه رحمه الله عليه د قول سره سم ځيني علماء دا وايي چي دا پر حقيقت باندي محمول دی يعني شيطان مردود واقعا د بیده کېدونکي غاړه غوټه کوي لکه څرنگه چي جادوگر د جادو کولو په وخت کي يو چاته غوټه ورکوي ددې تائيد د يوه روايت څخه هم کېږي چي په مرقات کي منقول دی .

د ځينو حضراتو وينا ده چي دا پر مجاز باندي محمول دی لکه څرنگه چي غوټه ورکول د ساحر کار دی هغه ددې په ذريعه مسحور د هغه د مراد څخه منعه کوي په دې سره بیده کېدونکي ته په شپه کي د لمانځه کولو او د الله ﷻ په ذکر کي د بوخت کېدو سره د شيطان په منعه کولو سره مشابهت ورکړل سوی دی يعني څرنگه چي يو ساحر د سحر په وخت کي يو چاته په غوټه ورکولو سره هغه د خپل مقاصدو څخه منعه کوي په دې توگه چي د مسحور عملي قوتونه مفلوج سي همدا سي شيطان هم په شپه کي بیده د خپلو مکرو په ذريعه د ذکر الله او په عبادت کي د بوخت کېدو لپاره د پورته کولو څخه منعه کوي .

د ځينو علماء قول دادی چي ددې څخه مراد د زړه غوټه او د شيطان له خوا بیده سړی پريو شي مصمم او قائمول دي يعني شيطان د بیده په زړه کي دا وسوسه اچوي او ددې خبري يقين

ورکوي چي اوس لا شپه ډيره پاته ده بيده سه نو هغه د شيطان په فريب کي اخته سي او په پورته کېدو سره د لمانځه څخه منعه سي .

د حديث د آخري برخي مطلب دادی چي کوم سړی په شپه کي د شيطان په مکر او فريب کي نه وموښلي بلکه پړوخت پورته کېدو سره تهجد لمونځ او د الله په ذکر کي بوخت سي نو هغه سهار د ځان سره خوشبختي، پاک نفسي او د پاکۍ سعادتونه راوړي چي د هغه په وجه هغه ټول ورځ د الله تعالی د رحمتونو په سایه کي وي او د هغه زړه او د ماغ د هر ډول بيړي او خطرې څخه بې پرواه او د دين او دنيا په امورو کي په اطمینان سره وي ، ددې برخلاف کوم سړی چي د شيطان د فريب ښکار سي او د هغه د مکر په جال کي وموښلي چي د هغه په وجه نه خو هغه د شپې په پورته کېدو د الله تعالی ذکر کوي او نه په تهجد لمانځه کي بوخت کېږي بلکه بيده وي نو د هغه لپاره سهار په خپل لمن کي سستی، غفلت او د چټل نفس بار راوړي چي د هغه په وجه هغه ټوله ورځ چټل نفس، غمجن، متفکر او د خپلو کارو په پای ته رسولو کي حیران او پریشان وي ، يعني د سستی او غفلت په وجه هغه چي د کوم کار اراده کوي نو په هغه کي ناکام او بد زړه وي ځکه چي هغه د شيطان د مکر او فريب په جال کي مقید او د قرب الهي د رحمتونو څخه ليري وي .

دنبی کریم ﷺ اکثر عبادت د شکر لپاره وو

﴿۱۱۵۲﴾: وَعَنِ الْمَغِيرَةِ قَالَ قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى تَوَرَّمَتْ

د حضرت مغیره رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ د شپې دومره اوږده ولاړه وکړه چي

قَدَمَاهُ فَقِيلَ لَهُ لِمَ تَصْنَعُ هَذَا وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا

پښې مبارکي يې وپرسیدلې ، صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسول ! تاسو داسي ولي کوئ ستاسو خو مخکي او

تَأَخَّرَ قَالَ أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا . متفق عليه

وروسته ټول گناهونه ښځل سوي دي ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : ايا زه شکر گزار بنده جوړ نه سم . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۵۸۴ / ۸ ، رقم : ۴۸۲۶ . ومسلم ۲۱۷۱ / ۴ ، رقم : ۷۹ - ۲۸۱۹ .

تشریح : د رسول الله ﷺ د ارشاد مطلب دادی چي الله تعالى زما ټول گناهونه بخښلي دي او زه د دين او دنيا تر ټولو اعلى مقام باندې فائز کړی يم نو ايا زما حق دادی چي زه د عبادت په محنت او مشقت کولو سره د هغه الله ﷻ چي زه يې په خپل بې شميره رحمتونو او نعمتونو مشرف کړی يم شکر کوونکی جوړ نسیم ، نه بلکه الله ﷻ چي د مغفرت او بخښني کوم نعمت ما ته راکړی دی او کوم لامحدوده او بې پايه نعمتونو سره يې زه نازولی يم د هغه سره سم پر ما فرض دي چي زه د هغه د خوښۍ او رضا تر لاسه کولو لپاره زيات محنت او مشقت وکړم او زيات عبادت وکړم چي د هغه شکر کونکی بنده جوړ سم .

د عبادت په اړه د حضرت علي رضي الله عنه مقوله

د حضرت علي رضي الله عنه ذات په علم، فضل، ذهانت او عقل په اعتبار په پوره امت کي د امتياز مقام ورته حاصل دی، د عبادت په اړه چي هغه کومه تجزيه فرمايلې ده او کومه رايه يې قائمه کړې ده هغه واورئ او د ځان لپاره يې دلاري مشال وگرځوئ، فرمايي : کومو خلکو چي د نعمتونو طلب يعني د جنت ارزو او ثواب په ارمان کي عبادت وکړ نو داسي عبادت د سوداگرو عبادت دی او کومو خلکو چي د عذاب الهي او د دوښخ د بيړي څخه عبادت وکړ نو هغه د غلامانو عبادت دی او کومو خلکو چي د خپل مولی د ورکړي نعمتونو د شکر ادا کولو لپاره عبادت وکړ نو هغه د آزادو خلکو عبادت او دا عبادت تر ټولو د لوړي درجي عبادت دی .

د شپې د عبادت نه کوونکي بدې

﴿۱۱۵۳﴾: وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ ذَكَرَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ

د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله ﷺ په وړاندې د يو سړي يادونه وسول چي

فَقِيلَ لَهُ مَا زَالَ نَائِمًا حَتَّى أَصْبَحَ مَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قَالَ ذَلِكَ رَجُلٌ بَالَ

هغه ټوله شپه بیده پروت وي او تر سهاره نه کښيني او نه لمانځه ته کښيني ، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل : بولي کوي

الشَّيْطَانُ فِي أُذُنِهِ أَوْ قَالَ فِي أُذُنَيْهِ . متفق عليه

شیطان د هغه په غوږ کي یا د هغه په دواړو غوږو کي بولي کوي . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۲۸۱۳، رقم: ۱۱۴۴، ومسلم: ۵۳۷۱، رقم: ۲۰۵-۷۷۴.

تشریح: د لمانځه څخه مراد د تهجد لمونځ هم کیدای سي او د سهار لمونځ هم يعني يا خوبه هغه سړی د تهجد د لمانځه لپاره نه پورته کیدی يا دا چي د سهار لمونځ به ځيني قضا کیدی، په هر حال د شیطان د بولو په باره کي ځيني علماؤ ویلي دي چي حقیقتا داسي کيږي، د ځينو صالحينو په اړه منقول دي چي یو وار د هغه سترگي ولغړیدلې چي د هغه په وجه لمونځ یې نه وکړ نو هغه په خوب کي ولیدل چي یو سړی چي تور رنگ یې وو راغلی خپل پښه یې پورته کړه او د هغه په غوږ کي یې بولي وکړې.

ځيني حضرات وايي چي د شیطان بولي کول د دې خبري کنایه ده چي شیطان داسي سړی حقیر او ذلیل گڼي ځکه چي دا قاعده ده ځکه چي کوم سړی یو شي حقیر او کم گڼي نو پر هغه بولي کوي.

د ښځو لپاره د تهجد لمونځ

﴿۱۱۵۳﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ اسْتَيْقِظَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً

د حضرت ام سلمه رضی الله عنه څخه روایت دی چي یوه شپه رسول الله صلی الله علیه و آله د خوب څخه را کښینستی

فَزَعًا يَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ مَاذَا أَنْزَلَ اللَّيْلَةَ مِنَ الْخَزَائِنِ وَمَاذَا أَنْزَلَ مِنَ

په بیره کي او داسي یې ویل: (الله پاک دی په نن شپه کي څومره خزاني او څومره فتنې نازلې کړل سوې)

الْفِتَنِ مَنْ يُوقِظُ صَوَاحِبَ الْحُجُرَاتِ يَرِيدُ أَزْوَاجَهُ لِكَيْ يُصَلِّينَ رَبَّ كَاسِيَةٍ

بیا رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: څوک نسته چي حجرې والا را پورته کړي (يعني خپلي بیباني)

چي هغوی لمونځ وکړي ځکه ډيري ښځي دي

فِي الدُّنْيَا عَارِيَّةٌ فِي الْآخِرَةِ. رواه البخاري.

چي په دنیا کي به جامې اغوستونکي وي مگر په آخرت کي به لوڅي وي. بخاري.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۲۰۱۱۳، رقم: ۷۰۶۹.

تشریح: د حدیث د لومړنۍ برخي مطلب دادی چي کومي خزاني او مال او دولت د رسول الله صلی الله علیه و آله د امت ټاکل سوی وو چي د کوم امتي په قسمت کي څومره دولت لیکلی دی په دې شپه کي د هغه نازلیدل رسول الله صلی الله علیه و آله ته معلوم سوي وه، همداسي په دې امت کي چي څومره فتنې مقدر

سوي وې هغه هم په دغه شپه کي رسول الله ﷺ ته معلومي سوي وې .
ملا علي قاري رحمه الله عليه او نور علماء فرمايي چي په حديث کي د خزانو څخه مراد د
الله تعالی رحمت او د فتنو څخه مراد د هغه عذاب دی .

د ښځو لپاره سزا

د حديث د آخري برخي څو مطلبه دي :

۱. اول دا چي اکثر ښځي په دنيا کي ډول ډول او ښه جامې اغوندي او په هغه فخر کوي حال دا
چي د هغوی به دا حال وي چي د الله تعالی د حکم نه منلو په وجه هغوی به په آخرت کي د
نيکو اعمالو څخه خالي وي .

۲. دوهم دا چي اکثر ښځي د خوب جامې اغوندي يعني د خوب د غفلت په وجه د الله تعالی د
ياد څخه غافلي وي او د هغه نتيجه دا وي چي په آخرت کي به د ښه او لوړو درجو څخه
خالي وي .

۳. دريم دا چي اکثر ښځي بدن څرگندونکي داسي جامې اغوندي چي هغوی به په دنيا کي او
حقيقتا بدن پټ کړی وي مگر د آخرت د حکم په اعتبار به هغوی لوڅي وي يعني کومي
جامې چي په ليدو کي ښکلي او نازکي معلوميږي لکه د جالۍ نائيلو وغيره جامې چي د
هغه د ښځو لپاره استعمال د شريعت له مخي ممنوع دی داسي جامو والا ښځي به په آخرت
کي لوڅي وي .

د دې حديث څخه هغه ښځو ته په خاصه توگه عبرت تر لاسه کول پکار دي چي د نن سبا د
فيشن په زمانه کي د جامو په اړه د زيات بې لاري کېدو او غير شرعي طريقې يې اختيار کړي
دي او داسي جامي استعمالوي چي د الله تعالی او د هغه د رسول د مرضۍ خلاف او د آخرت د
عذاب سبب دي ، ميندي او خويندي دي په خلاصو غوږو سره واورې چي دنيا که څه هم زياته
فيشن والا سي تهذيب او تمدن که هر څومره عروج ته ورسېږي او د انسان ذهني او فکري او
عملي ترقي که څه هم سپوږمۍ تابع کړي مگر اسلام او د پيغمبر اسلام هغه فرمان چي څلورلس
سوه کاله مخکي جاري سوی وو نن هم په پوره توگه سره موجود دی د هغه ارزښت او پر هغه د
عمل کولو سختوالی په هيڅ حالت کي هم ختميدای نسي ، د اسلامي او شرعي احکامو د
قيانوسيت په الفاظو سره په مختصرو کولو سره د فيشن په نوم اخيستلو سره که يوه ښځه خپل
ظاهري ژوند او د دنيا په نظر کي جاذب نظر او عصري او معزز جوړ کړي مگر هغې ته ياد ساتل

پکار دي چي د دنیا په دغه یو څو ورځو ژوند او د اوسني فیشن فاني کېدو سره یوه ورځ هغې ته د الله تعالیٰ په دربار کې رسیدل دي چي غفار او رحیم ذات جبار او قهار هم دی او بیا به هلته هغوی د خپلو بد عملو جواب ورکوي .

د الله تعالیٰ درحمت د نزول وخت

﴿۱۱۵۵﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْزِلُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : نزول کوي

رَبَّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ

الله ﷻ هره شپه د دنیا آسمان ته د شپې په آخري دریمه برخه کې

يَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ وَمَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي

او فرمايي : څوک سته چي زما څخه سوال وکړي چي زه یې سوال قبول کړم ، څوک سته چي زما څخه بخښنه وغواړي

فَأَغْفِرَ لَهُ. متفق عليه ، و في رواية لمسلم ثم يبسط يديه يقول من

يقرض غير عدوم ولا ظلوم حتى ينفجر الفجر .

او زه یې و بخښم ، (بخاري او مسلم) د مسلم په یوه روایت کې دا الفاظ دي چي بیا الله ﷻ د

(لطف او رحمت) لاسونه خلاص کړي او وایي څوک دی چي داسي ذات ته پور ورکړی چي نه

خو فقیر او نه ظالم دی نو تر سهار کیدو پوري الله ﷻ داسي فرمايي .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) ۲۹۱۳، رقم: ۱۱۴۵ و مسلم ۵۲۱۱، رقم: ۱۶۸-۷۵۸ .

تشریح : د (ینزل ربنا) مطلب څرگند دی ، داسي نسي کیدای چي الله تعالیٰ خپله د دنیا آسمان

ته راکښته کیږي ځکه چي هغه د جسم د ثقلت څخه پاک دی او یو داسي نور دی چي هروخت د کائناتو پر ذره ذره باندي محیط دی او د یو خاص ځای او وخت پابند نه دی .

لکه څرنگه چي علامه ابن حجر او امام مالک رحمۃ الله علیهما ددې په تاویل کولو سره دا

مطلب بیان کړی دی چي د الله تعالیٰ رحمت یا د هغه ملائکي هغه وخت د دنیا آسمان ته راکښته

کیږي او د الله تعالیٰ د لوري دا اعلان کوي ، ددې تائید د یو صحیح حدیث څخه هم کیږي چي

په مرقات کي مذکور دی، یا دا به ویل کیږي چي دا ارشاد د متشابهاتو څخه دی چي د هغه حقيقي معنی او مطلب باندي الله تعالی بنه پوهیږي.

(من یدعوني) د دعاء په معنی دی، بلل، آواز، نعرې، خواهش، غوښتنه، زاری، فریاد، استغاثه لکه بنده ووايي یارب ددې په مقابله کي اجابت او قبولیت کیږي لکه څرنگه چي پروردگار د بنده ددې نارې په جواب کي فرمایي: لبيک عبدي.

من یسالني د سوال په معنی دی، یو شی غوښتل او د هغه طلب کول او ددې په مقابله کي د سوال پوره کول وي يعني کوم شی چي وغوښتل سي او طلب کړل سي د هغه ورکول، دا حدیث د هغه روایت خلاف نه دی چي په هغه کي منقول دي چي الله تعالی د دنیا آسمان ته نزول فرمایي کله چي اوله برخه شپه تیريږي او د هغه روایت هم خلاف نه دی چي په هغه کي منقول دي چي هغه وخت نزول فرمایي کله چي نیمه شپه یا دریمه برخه شپه تیريږي ځکه احتمال دی چي په ځینو صورتو کي نزول د شپې په آخري برخه کي وي او په ځینو شپو کي په اوله برخه کي وي او په ځینو شپو کي د شپې د نیمي برخي یا دریمه برخي تیرېدو وروسته وي.

من یقرض: يعني څوک سته چي قرض ورکړي، ددې مطلب دادی چي څوک سته چي د قرض په توگه او د جزا اخیستو په توگه بدني او مالي عبادت الله تعالی ته ورکړي چي نه خو فقیر دی او نه د بخښني څخه عاجز دی او دا چي نه ظلم کونکی دی چي خپل عهد پوره نه کړي یا کم ثواب ورکړي، يعني په دې طریقې سره مسلمانانو ته په دنیا کي د نیکو او صالح عملو کولو ترغیب ورکول کیږي چي هغه څوک خوشبخته او باسعادت مسلمان دی چي د آخرت سعادتونه او راحتونه او د هغه ځای د ثواب په امید کي د هغه غني پروردگار لپاره په دنیا کي نیک عمل وکړي چي د هغه حق يعني په آخرت کي د دنیا د نیک عمل په ثواب ورکولو کي عاجز نه دی او کوم خوشبخته او باسعادت مؤمن دی چي هغه د عادل الله لپاره په دنیا کي نیک عمل وکړي چي د پور ورکونکي سره د ظلم معامله نه کوي يعني کوم شی چي د هغه په دربار کي وړاندي کیږي په هغه کي کمی او نقصان کولو سره نه ستیږي بلکه د هغه شان عدل او رحمت خودادی چي په هغه کي څو برابر زیاتوب ورکوي.

په دې اړه دا خبره په خاصه توگه د فکر وړ ده چي دلته د الله تعالی تعریف په دې توگه سوی دی چي د هغه ذات څخه ددې دواړو صفتو فقر او ظلم نفي سوې ده ځکه چي د پور د ستندو په اړه دا دواړه صفتونه حائل کیږي که څوک عاجز او فقیر وي نو هغه د پور د ستندو څخه معذور وي که یو سړی ظالم وي نو هغه د خپل ظلم په وجه د پور پوره ادا کول نه کوي بلکه

په هغه کي کمي او تاوان کولو سره ستنوي او د الله تعالی ذات مبارک ددې دواړو صفتونو څخه پاک دی نه خو هغه ظالم دی او نه هغه عاجز او فقیر دی بلکه عادل او غني دی ، نو ددې مطلب دا سو چي کوم سړی په دنیا کي نیکی کوي او نیک عمل کوي هغه به الله تعالی سره په عقبا کي پوره جزا او ثواب ترلاسه کوي .

په هره شپه کي د قبولیت یو ساعت

﴿۱۱۵۶﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ إِنَّ فِي اللَّيْلِ لَسَاعَةً

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روایت دی چي ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه اوریدلي دي چي فرمایلي یې :
په شپه کي یو ساعت راځي

لَا يُؤَافِقُهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ يَسْأَلُ اللَّهَ فِيهَا خَيْرًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا

که په هغه کي یو مسلمان د دین او دنیا د خیر د عاء وکړي

أَعْطَاهُ إِيَّاهُ وَذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ. رواه مسلم

نو الله تعالی یې ورکوي او دا ساعت هره شپه وي . مسلم

تخریج : صحیح مسلم : ۵۲۱۱۱ ، رقم : ۱۶۶-۷۵۷ .

تشریح : مطلب دادی چي په هره شپه کي یو ساعت خامخا راځي چي د قبولیت زیری په لمن کي راوړي د کوم باسعادت او خوشبخت مسلمان چي هغه ساعت په برخه سي او په هغه کي د الله تعالی په وړاندي یو دنیاوي یا اخروي خیر لپاره درخواست وړاندي کړي نو هغه قبول او کامیاب کیږي او د هغه درخواست د الله تعالی په دربار کي د قبولیت درجه ترلاسه کوي .

د قبولیت او د الله تعالی د لوري ورکړه او بخښنه حکما هم کیدای سي او حقیقتا هم ، د قبولیت د ساعت په تعین کي د علماؤ اختلاف دی ، ځيني حضرات وايي چي دا ساعت مبهم دی لکه ليله القدر او د جمعې ساعت چي په هغه کي د یو خاص وخت په باره کي څه نسي ویل کیدای چي هغه ساعت په فلاني وخت کي راځي ، همداسي په هره شپه کي هم د قبولیت د ساعت یو خاص وخت ټاکلی نه دی بلکه یو وخت هم راتلای سي ، او ځيني علماء وايي چي د نیمي شپې وخت د قبولیت ساعت دی . والله اعلم .

د حضرت داؤد ﷺ لمونځ او روژه

﴿۱۱۵۷﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن عمرو رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ

د الله تعالى په نزد تر ټولو غوره لمونځ د حضرت داؤد ﷺ او تر ټولو غوره روژه هم د حضرت داؤد ﷺ ده ،

دَاوُدَ كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَقُومُ ثُلُثَهُ وَيَنَامُ سُدُسَهُ وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا

وَيُفْطِرُ يَوْمًا . متفق عليه

حضرت داؤد ﷺ به نیمه شپه خوب کوی او دریمه برخه د شپې به یې عبادت کوی او بیا د شپې شپږمه برخه به یې ارام کوی او یوه ورځ به یې روژه نیول او یوه ورځ به یې ماتول . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۱۶۱۳ ، رقم : ۱۱۳۱ ، و مسلم ۸۱۶۱۲ ، رقم : ۱۸۹ - ۱۱۵۹ .

تشریح : مطلب دادی چي الله تعالى ته د حضرت داؤد ﷺ د لمانځه او روژې طريقه ډیره خوښه وه ځکه په دې طريقه سره نفل لمونځ کول او نفل روژې نیول د الله تعالى په نزد ډیر خوښ دي ، په پورتنۍ طريقه سره د شپې لمونځ الله تعالى ته ډیر خوښ ځکه دی چي کله یو سړی د شپې دوې حصې خوب وکړي او د هغه نفس دومره آرام وکړي نو د هغه عبادت په پوره فرحت او د زړه او دماغ په پوره خوشحالي سره ادا سي ، همداسي په پورتنۍ طريقې سره روژې نیول هم ځکه خوښي دي چي په دې کي نفس ته ډیر زیات مشقت وي کوم چي د عبادت حاصل دی .

د شپې په عبادت کي درسول کریم ﷺ طريقه

﴿۱۱۵۸﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ تَعْنِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنَامُ

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به بېدېدی

أَوَّلَ اللَّيْلِ وَيُحْيِي آخِرَهُ ثُمَّ إِنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ إِلَى أَهْلِهِ قَضَى حَاجَتَهُ ثُمَّ

په اول د شپې کي او آخري برخه د شپې به وینس وو ، بیا که به درسول الله ﷺ خپلو ازواجو ته د

ورتلو ضرورت و و نو خپل ضرورت به یې پوره کوی او بیا به

يَنَامُ فَإِنْ كَانَ عِنْدَ النَّدَاءِ الْأَوَّلِ جُنُبًا وَثَبَ فَأَفَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ وَإِنْ

بېدېدى او د لومړي آذان پر وخت که به رسول الله ﷺ د جنابت په حال کي و و نو ولاړېدى به
غسل به یې کوی

لَمْ يَكُنْ جُنُبًا تَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ. متفق عليه

او که به د جنابت په حال کي نه و و نو اودس به یې کوی او بیا به یې دوه رکعت له مونځ کوی.
بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۲۸۳، رقم: ۱۱۴۶، و مسلم ۵۱۰۱، رقم: ۱۲۹-۷۳۹.

تشریح: په شمائل ترمذي کي د بي بي عائشې رضی الله عنها څخه دا روايت په تفصيلي توگه داسي بيان سوی دی چي رسول الله ﷺ به د شپې په لومړنۍ برخه کي (يعني د ماخستن د لمانځه څخه وروسته تر نیمي شپې پوري) بیده کیدی، په څلورمي، پنځمي او شپږمي برخه کي به د تهجد د لمانځه لپاره پورته کیدی او کله چي سهار به نژدې سو نو و تر به یې کول او بیا به یې بسترې ته د آرام کولو لپاره تشریف راوړ ځکه چي د تهجد د لمانځه وغیره څخه وروسته د سهار د لمانځه مخکي تر یو څه وخت پوري آرام کول مستحب دي چي د سهار له مونځ او د هغه وروسته اوراد او وظائفو لپاره قوت تر لاسه سي، او بیا که چيري به رسول الله ﷺ ته به د خپل بي بي سره د کوروالۍ ضرورت و و نو هغه به یې پوره کړ تر دې چي د سهار د آذان په اورېدو سره به پورته کیدی او که چيري د ناپاکۍ په حالت کي به و و نو پر خپل بدن به یې اوبه واچولې او که به په حالت د ناپاکۍ کي نه و و اودس به یې کوی او د سهار دوه رکعت سنت په کور کي کولو سره د لمانځه لپاره به یې مسجد ته تشریف وړی.

ددغه تفصيل په رڼا کي د پورتنی حدیث په لومړنۍ برخه کي د شپې په لومړنۍ برخه کي به بیده کیدی او د شپې په آخري برخه کي به پورته کیدی، ددې معنی واضحه سول.
په څرگنده دا معلومېږي چي رسول الله ﷺ د زوجیت د وظیفې څخه د فارغه کېدو وروسته به اودس کوی او د هغه وروسته به بیده کیدی.

د اول آذان څخه مراد آذان متعارف دی او د دوهم آذان څخه اقامت مراد دی.

د حدیث د ظاهري الفاظو څخه دا مفهوم اخیستل کیږي چي رسول الله ﷺ به تر نیمي شپې پوري

بيده وو او تر نيمي شپې پوري به د خپل پروردگار په عبادت کي بوخت وو ځکه چي د شپې په لومړنۍ شپږمه برخه کي تر ماخستن پوري به وينس وو، او بيا د ماخستن څخه وروسته په دوهم او دريم سدس کي به يې آرام کوی، بيا په څلورم او پنځم سدس کي به بیده کیدی، همداسي درې سدس خو به رسول الله ﷺ بیده کیدی او درې سدس به وينس وو.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د تهجد د لمانځه تاکيد او فضيلت

﴿۱۱۵۹﴾: عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسو پر ځان لازم کړئ

بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ وَهُوَ قُرْبَةٌ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ وَمَكْفَرَةٌ

د شپې لمونځ (تهجد) ځکه دا طريقه د هغه نيکانو خلکو ده چي ستاسو څخه وړاندي وه او د شپې عبادت الله ﷻ ته د نژدې والي سبب دی او کفار ه ده

لِلسَّيِّئَاتِ وَمَنْهَاةٌ عَنِ الْإِثْمِ. رواه الترمذي

د گناهو او د گناهو څخه منعه کونکی دی. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵۱۶۱۵، رقم: ۳۵۴۹.

تشریح: د نيکانو خلکو څخه مراد د مخکنۍ زمانې انبياء او اولياء دي، گویا داسي رسول الله ﷺ د خپل امت خلکو ته تنبيه فرمايي چي تاسو ته دا لمونځ کول پکار دي ځکه چي تاسو د مخکنيو ټولو امتونو څخه غوره او اعلى ياست، دا حديث دې ته اشاره کوي چي کوم خلک ټول فرض لمنځونه خو کوي مگر د تهجد لمونځ نه کوي نو هغوی د صالحينو په ډله کي شامل نه دي بلکه د هغوی درجه داسي ده لکه څرنگه چي په ظاهري توگه سره د زکوة ورکونکو درجه وي د هغه خلکو په مقابله کي چي په پټه توگه سره هم زکوة ورکوي.

د تهجد کونکي خوشبختي

﴿۱۱۶۰﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعيد خدري رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل:

ثَلَاثَةٌ يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَيْهِمُ الرَّجُلَةُ إِذَا قَامَ بِاللَّيْلِ يُصَلِّي وَالْقَوْمُ إِذَا صَفُّوا فِي

درې کسان دي چې د هغو څخه الله تعالى خوشحاله کيږي او راضي وي يو هغه کس چې د شپې لمونځ وکړي دوهم هغه خلک چې دلمانځه لپاره صفونه برابر کړي

الصَّلَاةِ وَالْقَوْمُ إِذَا صَفُّوا فِي قِتَالِ الْعُدُوِّ . رواه في شرح السنة .

او دريم هغه خلک چې د دښمن په مقابل کې د جنگ لپاره صفونه ترتيب کړي . شرح السنة .

تخريج: البغوي في شرح السنة ۴۲/۴، رقم: ۹۲۹.

د شپې په آخره برخه کې د ذکر فضيلت

﴿۱۱۶۱﴾: وَعَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْسَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عمرو بن عبسه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الرَّبُّ مِنَ الْعَبْدِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ الْآخِرِ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ

الله تعالى بنده ته په منځ د شپې په آخري برخه کې زيات نژدې وي که ستا په وس وي چې

تَكُونَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللَّهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ . رواه الترمذي و قال هذا

حديث حسن صحيح غريب اسنادا .

ته په دې ساعت کې د الله ﷻ ذکر وکړې نو ته داسې وکړه ، ترمذي ويلي دي چې دا حديث د

سند په لحاظ حسن صحيح غريب دی .

تخريج: سنن الترمذي ۵۳۲/۵، رقم: ۳۵۷۹.

تشریح: د دې حديث څخه معلومه سوه چې د شپې په آخري برخه له دې کبله افضل او اشرف ده

چې هغه په خپل لمن کې د الله تعالى د رحمتونو او مهربانيو خزانې يو ځای کړي وي اوس دا د

همت او قسمت خبره ده چې څوک د دغه خزانو څخه مستفيد کيږي او څوک ځيني محروم کيږي،

څوک چې سعادت مند وي هغه د شپې په دغه برخه کې په پورته کېدو سره د الله تعالى د رحمت

څخه خپل لمن د کوي او څوک چې بد نصيب وي هغوی د شيطان په مکر او فريب کې راتلو سره

نه يوازي خپل زړه او د ماغ خوب ته حواله کوي بلکه د هغوی سعادت او د هغوی خوشبختي هم د غفلت او سستي نذر کېږي .

په هر حال د پروردگار خپل بنده ته د نژدې کېدو مطلب دادی چي د هغه رضا او خوښي بنده ته نژدې کېږي او د هغه د رحمتونو سایه د بنده سر بيره وي .

د آخري نيمې شپې څخه د شپې هغه برخه مراد ده چي د هغه پيل د آخري دريمي برخي څخه کېږي او هغه وخت د تهجد د لمانځه لپاره د پورته کيدو دی .

عمر بن عنبسه رضي الله عنه چي حديث روايت کوي د الله تعالی د دربار يو مجذوب او د رسول کریم صلی الله علیه و آله يو مقرب او ذي شان خادم وو د هغه ډير عظمت او فضيلت دی د نبوت په پيل کي چي کله رسول الله صلی الله علیه و آله په مکه کي د کفر او شرک غاري د يوه الله په حضور کي د کښته کولو په هڅه کي بوخت وو او د رسول کریم صلی الله علیه و آله د تبليغ پيل سوی وو نو عمرو بن عنبسه رضي الله عنه په خپل هيواد کي وو ناڅاپه د هغه په زړه کي د توحيد نور وځليدی او د شرک او بت پرستی نفرت نا کراره کړ او وايي وریدل چي په مکه کي يو سړی پيدا سوی دی چي خلک د توحيد خوا ته رابولي او د بتانو د عبادت څخه يې منعه کوي د دې په اورېدو سره هغه سمدستي قلب مضطر مکې ته په تلو مجبور کړ ، مکې ته په رسيدو سره د رسول الله صلی الله علیه و آله په دربار کي يې پوښتنه وکړه ، رسول الله صلی الله علیه و آله په هغه زمانه کي د کفارو د سخت مخالفت په وجه د الله تعالی په حکم سره د خپلو دښمنانو څخه پټ د الله تعالی د دين تبليغ او د هغه په عبادت کي بوخت وو ، عمرو بن عنبسه رضي الله عنه د خلکو څخه پوښتنه وکړه چي په تاسو کي هغه کوم سړی پيدا سوی دی چي ستاسو د لاري څخه په آخوا کېدو سره بل دين ته خلک رابولي خلکو وويل هو هغه يو ليونی دی چي د خپل پلار او نيکه طريقه يې پرې ايښې ده او يو نوی رواج يې را ايستلی دی ،

ديوانه کني هر دو جهانش بخشي ديوانه تو هر دو جهان را چه کند

هغه پوښتنه وکړه چي هغه به چيري وي ؟ خلکو ورته وويل هغه سړی نيمه شپه دباندي راوځي او د بيت الله شاخوا گرځي .

عمر بن عنبسه رضي الله عنه په نيمه شپه کي حرم شريف ته راغلی او د کعبه الله په پرده مبارکه کي پټ ودریدی ناڅاپه يې وليدل چي يو سړی د تيارو د پردو څيرلو سره د نوريوه دنيا په خپل اړخ کي اخيستی ظاهر سو د هغه سړي سر تر پایه نوراني مخ او د بدن دا عالم وو چي لمر او سپوږمۍ د هغه په وړاندي شرمنده وه ، عمرو سمدستي د پردې د باندي راووتی او څرگند سو ، سړي ته يې سلام وکړ او پوښتنه يې وکړه چي تاسو څوک ياست ؟ او ستاسو دين څه دی ؟

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل زه د الله رسول یم او زما دین لاله الله دی، د دې خوشحالی څخه عمرو سمدستي وویل زه هم دادین خوښوم نو د رسول الله ﷺ په مخکي یې ایمان راوړ، همداسي عمرو بن عبسه رضی الله عنه دریم یا څلورم مسلمان دی یعنې د هغه څخه مخکي یوازې دوه یا درې کسانو ایمان راوړی وو.

د دې څخه وروسته رسول الله ﷺ هغه رخصت کړ او وه یې فرمایل: زما پروردگار زما سره وعده کړې ده کله چي هغه پوره سي نو ماته راسه، نو کله چي رسول الله ﷺ مدینې منورې ته په هجرت تشریف راوړ نو عمرو بن عبسه مدینې منورې ته راغلی او د رسول الله ﷺ په خدمت کي د اوسیدو سعادت یې ترلاسه کړ.

په عبادت کي د یو بل مرسته وکړئ

﴿۱۱۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحِمَ اللَّهُ

د حضرت ابوهريرة رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: الله ﷻ دي رحم وکړي

رَجُلًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى وَأَيَقَظَ امْرَأَتَهُ فَصَلَّتْ فَإِنْ أَبَتْ نَضَحَ فِي وَجْهِهَا

پر هغه چا چي د شپې را پورته سي او لمونځ وکړي او خپله ښځه راوښنه کړي او هغه هم لمونځ وکړي بیا که ښځه راوښنه نه سي نو دهغې پر مخ وپاشي

الْمَاءَ رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ وَأَيَقَظَتْ زَوْجَهَا فَصَلَّى فَإِنْ

د اوبو څاڅکي او پر هغه ښځي دي الله ﷻ رحمت نازل کړي چي د شپې را کښيني او لمونځ وکړي او خپل خاوند هم راوښ کړي او هغه هم لمونځ وکړي او که

أَبَى نَضَحَتْ فِي وَجْهِ الْمَاءِ. رواه أبو داود والنسائي.

هغه انکار وکړي نو د هغه پر مخ د اوبو څاڅاکي وپاشي. ابوداؤد او نسائي.

تخريج: سنن ابی داؤد ۷۳۸۲، رقم: ۱۳۰۸، والنسائي: ۲۰۵۱۳، رقم: ۱۶۰۹.

تشریح: د شپې په پورته کېدو سره د لمونځ کولو څخه مراد د تهجد لمونځ دی مگر که چیري په سړي یا ښځه کي د یو چا څخه هم یو لمونځ قضا سوی وي او هغه وخت د هغه پر ذمه قضا وي نو قضا لمونځ کول به هغه وخت غوره وي.

پر مخ د اوبو پاشلو مطلب دادی چي د هغه د لمانځه کولو او د پروردگار عبادت د بیداره

کولو لپاره څرنگه چي هم ممکن وي سعي او هڅه وکړي .
 په هر حال د حديث خلاصه داده چي بنځه او خاوند څرنگه چي په دنيا وي ژوند کي د يو بل مرسته کونکي وي همداسي په ديني امورو ، اطاعت الهي او عبادت کي هم د يو بل مرسته کونکي جوړېدل پکار دي ، او که يو وخت بنځه لمونځ ونه کړي نو د خاوند دا حق دی چي څرنگه ممکن وي پر لمانځه کولو يې مجبوره کړي همداسي که سړی په لمانځه کولو کي سستي کوي يا په يو داسي وجه د لمانځه کولو څخه پاته سي چي د لمانځه په ادا کولو کي بنديز سوی وي نو د بنځي دا حق دی چي هغه ته په پوره قوت سره د لمانځه کولو لپاره ووايي او کوم شی چي د هغه په لمانځه کولو کي خنډ جوړ سوی دی هغه ختم کړي ، مثلاً که چيري په بنځه او خاوند دواړو کي يو په داسي د خوب په غفلت کي پروت وي چي د هغه لمونځ که فرض وي يا تهجد وغيره لمونځ وي نو نو په دواړو کي چي هريو وينس سي هغه دي دوهم هم د خوب څخه را پورته کوي او که چيري هغه نه پورته کيږي نو داسي طريقه دي وکړي چي په هغه سره خوب ختم سي او هغه ولاړ سي لمونځ وکړي ، همدارنگه په اجتماعي توگه سره هم د خلکو لپاره ضروري دي چي هغوی په خپل مينځ کي د يو بل مرسته کونکي جوړ سي او د يو بل د لمانځه کولو او په عبادت کي د بوخت ساتلو هڅه کوي ، ددې حديث څخه دا خبره معلومه سوه چي پريو سړی باندي د خير په معامله کي زور کول نه يوازي دا چي جائز دی بلکه مستحب دی .

د دعاء د قبلېدو وخت

﴿۱۱۶۳﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الدُّعَاءِ

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وسول چي د دعاء د قبلېدو وخت کوم وخت دی ؟

أَسْمَعُ قَالَ جَوْفَ اللَّيْلِ الْآخِرِ وَدُبُرَ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوباتِ . رواه الترمذي

هغه ورته وفرمايل : د شپې د آخري برخي منځ او د فرض لمانځه وروسته . ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي ۴۹۲۱۵ ، رقم : ۳۴۹۹ .

د نیکو کارو کوونکي لپاره زیږی

﴿۱۱۶۴﴾: وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو مالک اشعري رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل :

إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَغُرَفًا يَرَى ظُهُورَهَا مِنْ بُطُونِهَا وَبُطُونُهَا مِنْ ظُهُورِهَا أَعْدَّهَا

په جنت کي داسي خوني دي چې د هغو دنده د دباندې شيان معلومېږي او د دباندې څخه د ننه شيان نه معلومېږي دا د هغو خلکو لپاره جوړې سوي دي

اللَّهُ لِمَنْ أَلَانَ الْكَلَامَ وَأَطْعَمَ الطَّعَامَ وَتَابَعَ الصِّيَامَ وَصَلَّى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ. رواه البيهقي في شعب الايمان وروي الترمذي عن علي نحوه وفي روايته لمن اطاب الكلام .

چې په نرمۍ سره خبرې کوي خلکو ته ډوډۍ ورکوي او پرله پسې روژې نيسي او د شپې هغه وخت لمونځ کوي چې نور خلک بیده وي، د حضرت علي په يوه روايت کي دا الفاظ هم دي چې د يو چا لپاره ښه خبره کوي . بيهقي .

تخريج : البيهقي في شعب الايمان ۴۰۴۳، رقم: ۳۸۹۲. سنن الترمذي ۵۸۱۱۴، رقم: ۲۵۲۷.

تشریح : ځيني علماء وايي په حديث کي چې د پرله پسې نفل روژو په اړه فرمايل سوي دي نو د هغه آخري درجه داده چې په هره مياشت کي کم تر کمه درې روژې د نفل په نيت ونيول سي .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د تهجد د پرېښودو ممانعت

﴿۱۱۲۵﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرٍو ابْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَا

د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : اې

عَبْدَ اللَّهِ لَا تَكُنْ بِمِثْلِ فَلَانٍ كَانَ يَقُومُ اللَّيْلَ فَتَرَكَ قِيَامَ اللَّيْلِ. متفق عليه

عبد الله ! د فلاني کس په ډول مه کېږه چې د شپې به يې لمونځ کوي بيا يې پرېښودۍ . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) ۳۷۱۳، رقم: ۱۱۵۲، ومسلم ۸۱۴۱۲، رقم: ۱۸۵-۱۱۵۹.

تشریح : يو صحابي وو چې مخکي به يې تهجد کول او وروسته بيله يو عذره د خپل نفس په خواهش کي په اخته کېدو سره د دغه لوی سعادت څخه بې برخي سوی وو ، رسول الله ﷺ

عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ خبردار کر چي فهم کوه ته هم د هغه په ډول د تهجد د لمانځه په پرېښودو سره د نفس په فريب کي اخته نه سې ځکه چي دا خلک چي د نیک عمل عادت او خپل ديني طريقې بيله يو عذره او بې مجبوري پرېږدي نو هغه خلکو د هغه خلکو په ډله کي سي چي د هغو په اړه صحيح فيصله داده چي (تارک الورد ملعون) يعني ديني معمول پرېښودونکی ملعون دی . په دې حديث کي لکه چي دې ته اشاره ده چي د الله تعالی عبادت پرېښودل او د نفسانيت غلطي لاري ته گرځېدل په حقيقت کي په سعادت او فلاح کي د پرمختګ څخه وروسته په تاوان کي واقع کېدل دي چي د هغه څخه رسول الله ﷺ په دا ډول پناه غوښتې ده چي نعوذ بالله من الحور بعد الكور، يعني موږ د پرمختګ څخه وروسته په تاوان کي واقع کېدو څخه د الله تعالی پناه غواړو .

د طريقت او شريعت سالک ته پکار ده چي هغه نه يوازي دا چي د الله تعالی عبادت او د هغه ذکر نه پرېږدي او په هغه کي کمي اختيار نه کړي بلکه په هغه کي د زياتوب غوښتونکی وي ځکه ويل يسوي دي چي کوم سړی د زياتوب غوښتونکی نه وي نو هغه د تاوان پر لاره دی .

د حضرت داؤد عليه السلام د شپې عبادت

﴿۱۱۶۶﴾: وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عثمان بن ابوالعاص رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي

وَسَلَّمَ يَقُولُ كَانَ لِدَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنَ اللَّيْلِ سَاعَةٌ يُوقِظُ فِيهَا أَهْلَهُ

چي فرمايل يې: حضرت داؤد عليه السلام د شپې يو وخت ټاکلی وو هغه به په دغه وخت کي د خپل کور خلک راوپېښول

يَقُولُ يَا آلَ دَاوُدَ قُومُوا فَاصْلُوا فَإِنَّ هَذِهِ سَاعَةٌ يُسْتَجِيبُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا الدُّعَاءَ إِلَّا لِسَاحِرٍ أَوْ عَشَّارٍ . رواه أحمد .

او ورته ويل به يې: اې د داؤد کورنۍ! پورته سئ او لمونځ وکړئ ځکه چي په دې ساعت کي الله تعالی دعاء قبلوي خو د جادوگرانو او په ظلم د محصول اخيستونکو دعاء نه قبلېږي. احمد

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲۲/۴.

د لغاتو حل : (عشار): هو الذي ياخذ العشر من اموال الناس (هغه کس چي د خلکو د مالونو څخه عشري يعني لسمه برخه اخلي).

تشریح : د عشار څخه هغه غل مراد دی چي په لاره کي ناست وي او د خلکو څخه په ظلم مال اخلي، ددې هغه څخه حکومتي خلک هم مراد کيدای سي چي د محصول وغيره د ترلاسه کولو لپاره ټاکل سوي وي او هغوی په ناجائزه او غلطه طريقه باندې د خلکو څخه مال او اسباب غصب کوي، په هر حال حاصل دادی چي په دغه مقدس ساعت کي او د الله تعالی د عام فيضان په دغه برکتناکه موقع باندې هم د ساحر يعني جادوگر او عشار دعاء قبليري، ځکه چي ددغه خلکو څخه د الله تعالی مخلوق ته تکليف رسيږي او پروردگار د داسي خلکو سره هيڅکله هم غوره معامله نه کوي چي د هغه د مخلوق لپاره د ضرر او تکليف سبب جوړيږي، په دې وجه د ځينو عارفينو دا عارفانه ارشاد دی چي کمال عبوديت يعني په پوره توگه سره د الله تعالی بنده جوړېدل دادی چي د الله تعالی د حکم تعظيم وکړل سي او د الله تعالی د مخلوق سره د مهرباني او شفقت چلن وکړل سي.

د تهجد د لمانځه فضيلت

﴿۱۱۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْمَفْرُوضَةِ صَلَاةٌ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ. رواه أحمد.

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوريدلي دي چي: د فرض لمانځه وروسته په ټولو لمنځو کي غوره لمنځ د نيمي شپې لمنځ دی. احمد.

تخريج : الامام احمد في مسنده ۳۴۲/۲.

تشریح : ميرک شاه رحمة الله عليه فرمايي دا حديث د ابي اسحاق مروزي شافعي رحمة الله عليه د دې قول دليل دی چي د تهجد لمنځ د سنن رواتب څخه افضل دی، هر کله چي د اکثرو علماؤ دا قول دی چي سنن رواتب افضل دي د ابو اسحاق مروزي رحمة الله عليه قول قوي دی ځکه چي دا حديث په وضاحت سره د هغه د قول تائيد کوي.

په هر حال ددې مسئلې تحقيق دادی چي تهجد لمنځ په دې توگه افضل دی چي په دغه لمانځه کي نفس ډيرزيات په سختۍ کي اخته وي او لمنځ کونکی د ريا او ځان بنووني څخه ليري وي، او سنن رواتب په دې وجه افضل دي چي د فرض لمنځو سره د هغه د کولو ډير تاکيد

سوی دی او دا چي سنن رواتب د فرض لمنځو لپاره متمم دي يعني ددې په ذریعه فرض لمنځونه درجه کمال او اتمام ته رسیږي همداسي د دواړو فضیلتونو پر خپل خپل ځای مسلم دي او په دواړو اقوالو کي څه مخالفت نسته، یا دا چي د شپې د لمانځه د فضیلت په اړه داهم ویل کیدای سي چي د شپې لمونځ ځکه افضل دی چي دا پر وترو باندي مشتمل دي او وتر واجب دي، د سید الطائفه حضرت جنید بغدادري رحمه الله علیه په اړه منقول دي چي د وفات څخه وروسته هغه یو چا په خوب کي ولیدی او پوښتنه یې ځيني وکړه چي پروردگار ستاسو سره څه معامله وکړه؟ هغه جواب ورکړ:

(تاهاث العبادات وفنیت الاشارات وما نفعنا الارکعات صلیناها في جوف الليل)

ژباړه: هغه خبري چي د حقائق او معارف په بیان کي مي ویلې هغه ولاړې او هغه نکات چي مي بیانول هغه ختم سول ما ته خو یوازي د لمانځه هغه څو رکعتو گټه راکړه چي ما به په نیمه شپه کي کول.

يعني د حق طالینو او د شریعت سالکینو ته ترغیب ورکړل سوی دی چي د تصوف او طریقت حکمات او نکات پسي مه گرځئ او د گفتار څخه د کردار غازي جوړ سئ عملي ژوند جوړ کړئ او د الله تعالی د بندگۍ پر لار په تللو کي پوره هڅه کوئ او د ریاضت او عبادت پوره اهتمام کوئ ځکه چي په دې کي د دنیا هم خیر دی او د آخرت هم خیر دی.

کارکن کار بگزراز گفتار کاندړین راه کاردارد کار

د تهجد لمونځ د بدۍ څخه منعه کوي

﴿۱۱۶۸﴾: وَعَنْهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ إِنَّ فَلَانًا يُصَلِّي بِاللَّيْلِ

فَإِذَا أَصْبَحَ سَرَقَ فَقَالَ إِنَّهُ سَتَنْهَاهُ مَا تَقُولُ. رواه أحمد والبيهقي في شعب الإيمان

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چي یو سړی د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو او عرض یې وکړ: فلانی سړی د شپې لمونځ کوي او کله چي سهار سي نو غلا کوي، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل: لمونځ به یې ژر د هغه کار څخه منعه کړي د کوم چي تا یادونه کړې ده. احمد او بیهقي په شعب الايمان کي.

تخریج: الامام احمد في مسنده ۴۴۷/۲.

تشریح: د لمانځه دا ځانگړتیا ده چي هغه انسان د بدۍ د لاري څخه منعه کوي او د نیکی پر

لاريې روانوي لکه چي د الله تعالی ارشاد دی :

إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

ژباړه : بيشکه لمونځ د بې حيايي او خرابو خبرو څخه منعه کوي .

د رسول الله ﷺ په وړاندي چي د يو سړي يادونه ورسول چي د شپې به په عبادت کي بوخت وو او سهار به يې د غلا په ډول بد عمل کوی نو رسول الله ﷺ دا وفرمايل که چيري هغه په خلوص نيت او خالص جذبي سره د شپې پر لمانځه هميشته کوي نو انشاء الله تعالی ډير ژر به الله تعالی د هغه لمانځه په برکت هغه د دغه قبيح عمل څخه د توبې توفيق ورکړي او په خپل زړه او دماغ کي د لمانځه د برکت او نورانيت د اثر په وجه به هغه د غلا کولو څخه منعه سي .

د کورنۍ سره يو ځای د تهجد کولو فضيلت

﴿۱۱۶۹﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابوسعيد رضی الله عنه او ابوهريرة رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

إِذَا أَيْقَظَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيَا أَوْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ جَمِيعًا كُتِبَا فِي الذَّاكِرِينَ وَالذَّاكِرَاتِ . رواه أبو داود وابن ماجه .

کله چي يو څوک د شپې خپله ښځه راوبښوي او دواړه لمونځ وکړي يا دواړه دوه رکعتي يو ځای وکړي نو دا دواړه په ذاکرين او ذاکرات کي ليکل کيږي . ابوداؤد، ابن ماجه .

تخريج : سنن ابی داؤد ۷۳۲، رقم: ۱۳۰۹ وابن ماجه: ۲۲۳۱، رقم: ۱۳۳۵.

تشریح : په حديث کي د اهل څخه مراد يوازي ښځه هم اخيستل کيدای سي او ښځه، اولاد، غلام او مينځي هم مراد اخيستل کيدای سي، د روايت په مينځ کي راوي ته شک سوی دی چي رسول الله ﷺ لفظ د فصليا يعني هغوی دواړه لمونځ وکړي فرمايلي دی يا لفظ د صلی يعني هريو دوه رکعتي يو ځای وکړي فرمايلي دی، په هر حال دا يوازي لفظي اختلاف دی د دواړو مطلب يو دی د ذکر کونکو خلکو او د ذکر کونکو ښځو څخه د قرآن کریم دې آيت ته اشاره ده :

وَالذَّاكِرِينَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

ژباړه : او د الله تعالی ډير زيات يادونکي خلک او ښځي چي الله تعالی د هغوی لپاره مغفرت او ډير زيات ثواب تيار کړی دی .

مطلب دادی چي کوم سړی د شپې خپله هم پورته کيږي د تهجد لمونځ وکړي او د الله تعالی په ذکر کي بوخت وي او خپله بنځه او نوره کورنۍ هم په وېنولو سره د الله تعالی په عبادت کي بوخت ساتي نو د دغه ټولو شمیر به په هغه نیکو او باسعادت خلکو او ښځو کي وي چي د هغوی د فضیلت په اړه په دې آیت کي بیان سوی دی .

د امت غوره خلک څوک دی؟

﴿۱۱۰﴾: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْرَافُ أُمَّتِي حَمَلَةُ الْقُرْآنِ وَأَصْحَابُ اللَّيْلِ . رواه البيهقي في شعب الإيمان .

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل : زما د امت لوړي مرتبي والا هغه خلک دي چي قرآن مجید پورته کوونکی او د شپې لمونځ کوونکی وي . بیهقي

تخریج : البیهقي في شعب الإيمان ۵۵۶۱۲، رقم: ۲۷۰۳.

تشریح : د قرآن پورته کوونکو څخه مراد هغه خلک دي چي قرآن کریم یادوي او د هغه په احکامو عمل کوي په دې توګه چي قرآن کریم د کومو کارو حکم کړی دی هغه کوي او د کومو کارو څخه چي یې منعه کړې ده د هغه څخه ځان ساتي .

د رسول الله صلی الله علیه و آله د ارشاد مطلب دادی چي داسي خلک زما د امت د لوړي مرتبې او باسعادت کسان دي، د قرآن کریم یادونکو او د هغه د احکامو د پابند خلکو فضیلت په یو بل روایت کي داسي بیان سوی دی چي کوم سړی قرآن کریم یاد کړي نو بیشکه پر هغه د فیضان نبوت دروازي خلاصیږي مګر هغه ته وحي نه رائي، البته وحي خفي هغه ته رائي (يعني د وحي جلي مطالب او معارفو فیضان د هغه په زړه او دماغ کیږي) مطلب دادی چي قرآن کریم یادونکی سړی په دې وجه د ډیر زیات فضیلت او سعادت وړ منل کیږي چي د هغه په زړه کي دننه د قرآن کریم د الفاظ، په صورت کي نور نبوت اېښودل کیږي د هغه اثر دا وي چي وحي خفي يعني د قرآن کریم د ظاهري الفاظو مطالب او معارف فیضان د هغه پر زړه او دماغ کي روښانه کوي ، او د قرآن کریم د الفاظو د نور په برکت په وحي جلي باندي چي د هغه انبیاء مخصوصه برخه ده د هغه ایمان او ایقان قوي کیږي ، علامه يحيی رحمة الله عليه وايي چي د قرآن یادولو مطلب دادی چي قرآن کریم یاد کړي او خپل عملي ژوند د هغه مطابق کړي داسي چي قرآن کریم کوم احکام ورکړي دي پر هغه په پوره قلبي خلوص او همیشتب سره عمل وکړي

کنه محض قرآن یادونکی او پر هغه عمل نه کونکی په هغه خلکو کي شمیرل کیږي چي د هغو په اړه الله تعالی فرمایلي دي :

كَمَثَلِ الْجِبَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا

ژباړه : يعني (کوم خلک چي حافظ قرآن خو وي مگر عامل قرآن نه وي نو) هغوی داسي دي لکه څرنګه چي پر خړه باندي کتابونه واچول سي .

يعني څرنګه چي پر خړه باندي کتابونو اچولو سره خړه ته هيڅ ګټه نه رسيږي بالکل همداسي په قرآن کریم باندي عمل نه کونکي حافظ ته هم د قرآن کریم د حفظ کولو هيڅ ګټه نه وي او هغه د سعادت او مرتبې په اعتبار په هيڅ حيثيت کي نه وي .

د اصحاب الليل څخه مراد هغه خلک دي چي د لمانځه او قرآن کریم ويلو لپاره د شپې پر بيداره کېدو باندي هميشو کوي يعني په پابندي سره هره ورځ د شپې پورته کیږي او د الله تعالی په عبادت او ذکر کي بوخت وي ، داسي خلک د الله تعالی او د هغه د رسول په نظر کي د لوی فضيلت والا دي ، او د رسول الله ﷺ د ارشاد سره سم د امت مرحومه د غټي درجې والا په کسانو کي شمیرل کیږي .

د شپې په عبادت کي د حضرت عمر رضي الله عنه طريقه

﴿۱۱۷﴾: وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ أَبَاهُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ كَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ مَا

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي د هغه پلار حضرت عمر رضي الله عنه به د شپې لمونځ کوی

شَاءَ اللَّهُ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ أَيْقَظَ أَهْلَهُ لِلصَّلَاةِ يَقُولُ لَهُمُ الصَّلَاةُ

څومره چي به الله جل جلاله ته منظوره وه کله چي به د شپې آخري برخه سوه نو خپله کورنۍ به يې د لمانځه لپاره راوپنځول او ويل به يې لمونځ وکړئ ،

ثُمَّ يَتْلُو هَذِهِ الْآيَةَ (وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى) رواه مالك .

بيا به يې دا آيت تلاوت کړ : (خپلي کورنۍ ته د لمانځه کولو حکم ورکوه او پر دې صبر کوه موږ ستا څخه روزي نه غواړو بلکه موږ تاته رزق درکوو او آخرت د پرهيزگارو لپاره دی) مالک .

تخریج : الامام مالک فی الموطا ۱۱۹۱۱، رقم: ۵.

تشریح : د آیت مطلب دادی چي د خپل قریبانو او کورنۍ ته د لمانځه کولو هدايت کوه او خپله هم د لمانځه کولو پر مشقت او محنت باندي صبر کوه او په دې اړه چي ستا خپلوان کوم مشقت پورته کوي هغه هم زغمه او د هغوی سره د الله تعالی په عبادت او بندگۍ کي بوخت اوسه د الله تعالی پر ذات توکل لره د هغه څخه د ظاهري او باطني عناء لپاره د مرستي غوښتونکی اوسه د خپل رزق او معاش فکر مه کوه ، موږ ستا څخه رزق نه غواړو چي د خپل رزق او اسباب معیشت د تر لاسه کولو او د نورو لپاره د رزق ذمه داري پر تا واچوو چي ستا لپاره د لمانځه په ادا کولو خنډ سي لکه څرنگه چي موږ نورو ته رزق ورکوو همداسي تا ته هم رزق در کوو ستا کار خو یوازي دادی چي د دنیا او مافیه څخه په مخ اړولو سره خپل زړه او دماغ یوازي د آخرت خیر او د خپلو قریبانو په اصلاح کي مصروف وساتي . او په دې پوه سه چي عاقبت محموده يعني د دنیا او آخرت دواړو ځایو انجام پر خبر کېدل یوازي د متقیانو او د الله تعالی د نیکو بندگانو لپاره دی .

=====

بَابُ الْقَصْدِ فِي الْعَمَلِ

په اعمالو کي د میانه روي او استقامت بیان

په دې باب کي هغه حدیثونه نقل کيږي چي د هغو څخه څرگندیږي چي څرنگه په دنیاوي چارو کي افراط او تفريط يعني تر حد زیاتوب او تر حد کمی گټور نه ده همداسي په دیني کارو يعني په نفل اعمالو کي هم افراط او تفريط مطلوب نه دی بلکه میانه روي او په هغو کي اعتدال اختیارول ضروري دي .

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

﴿۱۱۴۲﴾: عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْطِرُ مِنَ الشَّهْرِ

د انس رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به د میاشتي په اکثر وړځو کي روژه نه نیول

حَتَّى نَظَنَّ أَنْ لَا يَصُومَ مِنْهُ شَيْئًا وَيَصُومُ حَتَّى نَظَنَّ أَنْ لَا يَفْطِرَ مِنْهُ شَيْئًا

تردي چي زموږ به دا خيال سو چي رسول الله ﷺ په دې مياشت کي روژې نه نيسي ، او رسول الله ﷺ به په اکثرو ورځو کي روژې نيولې تر دې چي زموږ به دا خيال سو چي اوس به رسول الله ﷺ روژې نه پرېږدي ،

وَكَانَ لَا تَشَاءُ أَنْ تَرَاهُ مِنَ اللَّيْلِ مُصَلِّيًّا إِلَّا رَأَيْتَهُ وَلَا نَائِمًا إِلَّا رَأَيْتَهُ . رواه البخاري .

که ته غواړې چي د شپې رسول الله ﷺ پر لمانځه کولو ووينې نو پر لمانځه کولو به يې وويني او که ته غواړې چي پر خوب کولو يې ووينې نو پر خوب کولو به يې هم وويني . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۲۱۳ ، رقم : ۱۱۴۱ .

تشریح : مطلب دادی چي رسول الله ﷺ به په نفل اعمالو کي د اعتدال لار اختیارول نه خو به يې هميشه روژې نيولې چي افراط يعني زياتوب لازم سي او نه به يې هميشه روژې خوړلې چي تفريط يعني کمي لازم سي بلکه د رسول الله ﷺ طريقه دا وه چي په هره مياشت کي به يې يو څو ورځي روژې وې او يو څو ورځي بيله روژې به وو ، همداسي د نفل لمانځه په اړه هم د رسول الله ﷺ طريقه دا وه چي د شپې به بیده کیدی هم او لمونځ به يې هم کوی نه خو به ټوله شپه بیده وو او نه به يې ټوله شپه لمونځ کوی ، مقصد دا چي په ټولو کارو کي د رسول الله ﷺ عمل د اوسط درجې وو .

د هميشه عمل فضيلت

﴿۱۱۷۳﴾ : وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ . متفق عليه

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د الله په نزد غوره اعمال هغه دی چي تل کول کيږي که څه هم لږ وي . بخاري او مسلم

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۱۰۱۱۱ ، رقم : ۴۳ ، و مسلم ۵۴۰۱ ، رقم : ۷۸۲-۲۱۵ .

تشریح : حضرت مظهر رحمة الله عليه فرمايي چي اهل تصوف او طريقت ددې حديث سره سم اوراد او وظائف پرېښودل داسي بد گڼي لکه څرنگه چي فرض پرېښودل ، مگر صحيح دادی چي دا پرېښودل يو بهتره پرېښودل دي ، يعني د فرضو پرېښودلو او وظائفو په پرېښودلو کي فرق دی د فرضو پرېښودل گناه کبیره ده ، او د اورادو او وظائفو پرېښودل د اولی بهتر دی ، او

خرگنده ده چي د اولی پرېښودل د فرضو د پرېښودو په درجه کي نسي راتلای او ددې وجه داده چي بنده اطاعت بيله ضرورت ته ترک کړي نو گویا هغه د مولی د عبادت څخه مخ وړوی نو هغه د عتاب مستحق سو ، پر خلاف د مداومت کونکي چي هغه ددې خبري مستحق وي چي د پروردگار محبوب وي .

وان قل : ددې مطلب دادی چي لږ عمل وکړه مگر پر هغه همیشته توب اختیار کړه نو هغه د زیات عمل څخه کله چي د هغه د آدابو او شرطونو رعایت نه کيږي او همیشه یې نه کوي غوره دي .

د توان سره سم عمل

﴿۱۱۴۳﴾: وَ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُذُوا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا تُطِيقُونَ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا . متفق عليه

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : د اعمالو څخه چي څومره کولای سئ هغه غوره کړئ ځکه چي الله تعالی (په ثواب ورکولو کي) نه سترې کيږي تر څو پوري چي تاسو سترې نه سئ . بخاري او مسلم

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۳۶۱۳ رقم : ۱۱۵۱ ، و مسلم ۵۴۲۱ رقم : ۲۲۰ - ۷۸۵ .

تشریح : مطلب دادی چي د ځان لپاره دومره زیات عبادت ضروري مه گرځوئ چي همیشه په پابندي سره نه کول کيږي ځکه چي الله تعالی په ثواب ورکولو کي تنگي نه کوي يعني ثواب ورکول نه پریږدي تر دې چي تاسو خپله د عبادت د زیاتوب څخه په پریښانه کېدو سره عبادت نه پریږدئ ، خلاصه داده چي الله تعالی عبادت کونکي ته ثواب ورکول ، هو که یو سړی د زیاتوب په سبب په سترې کېدو سره عبادت پریږدي نو الله تعالی ثواب ورکول هم پریږدي نو د عبادت په اړه د اعتدال لاره اختیارول پکار ده چي همیشه عبادت جاري وي ، او د الله تعالی د لوري د ثواب لږی هم قائمه وي .

عبادت د خوښي تر حده کوئ

﴿۱۱۴۵﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيُصَلِّ أَحَدُكُمْ نَشَاطَهُ وَإِذَا فَتَرَ فَلْيَقْعُدْ . متفق عليه .

د انس رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل : تر څو پوري چي تاسو په خوښي او

اطمینان سره لمونځ کولای سئ نو وه یې کړئ او کله چي سست سئ نو کښینی. بخاري او مسلم
تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۶۱۳، رقم: ۱۱۵۰، و مسلم ۵۴۱۱، ۵۴۲، رقم: ۲۱۹-۷۸۴.

تشریح: د حدیث خلاصه داده چي د آخرت د سعادت لار اختیارونکي ته پکار ده چي په عبادت کي د خپل توان سره سم هڅه کوي د طاعت په اړه دي میانه روي اختیار کړي او په تنگ زړه سره د عبادت کولو څخه دي پرهیز کوي، عبادت دي هغه وخت کوي چي د زړه سکون او اطمینان ورته تر لاسه وي که یو سړی په عبادت کولو کي ستړی سي او سست سي او په عبادت پرېښودو سره په یو مباح امر کي بوخت سي مثلاً بیده سي یا په خبرو وغیره کي بوخت سي چي د عبادت لپاره اطمینان او سکون تر لاسه کړي نو د هغه دا بوختیا په عبادت او طاعت کي شمیرل کیږي ځکه چي فرمایل سوي دي د عالم خوب هم عبادت دی.

د طبیعت د نه کېدو په وخت کي د نفل اعمالو د پرېښودو په اړه ډیر حدیثونه راغلي دي په داسي وخت کي چي په طبیعت کي سستي پیدا سي د نفل اعمالو پرېښودلو اجازه ځکه ورکړل سوي ده چي د عمل پر نفس مشکل کیدل آخر د عمل پرېښودو یا په هغه کي د نقصان واقع کېدو سبب جوړېږي.

مگر په دې خبره پوه سئ چي په نفس کي د ډیر زیات عبادت کولو عادت اچول پکار دي چي طبیعت د عبادت مشقت او ریاضت سره عادت سي، د کاهل طبیعت او سست مزاج خلکو په ډول کېدل نه دي پکار چي لنډه عبادت او لږ عمل سره هم ستړي کیږي د هغه نتیجه داسي چي د هغوی عبادت، ریاضت او مجاهده نیم گړې پرېږدي مگر که د ډیر زیات عبادت کولو عادت وي نو زیات عبادت هم پر طبیعت مشکل نه وي، اکثر داسي کیږي چي کومو خلکو ته مخکي دوه رکعت له لمونځ کول او د قرآن کریم د یوې پارې تلاوت هم مشکل وه او د هغه په وجه د هغو په طبیعت کي سستي پیدا کړه هغوی چي د زیات عبادت، ریاضت او مجاهدې عادت پیدا کړي او خپل نفس او خپل طبیعت یې د الله تعالی په لاره کي د نیک بختیو تر لاسه کولو لپاره د مشقت او محنت عادي جوړ کړي نو هغوی ته سل رکعت له لمونځ کول او د قرآن کریم لس پارو تلاوت کول هم آسان وي.

په ستریا کي لمونځ مه کوئ

﴿۱۱۷۶﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا نَعَسَ أَحَدُكُمْ وَهُوَ

د حضرت عائشې ښځه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمایل: کله چي پر تاسو په لمانځه

کي خوب غلبه وکړي

يُصَلِّيْ فَلْيَزُقْهُ حَتَّى يَذْهَبَ عَنْهُ النَّوْمُ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى وَهُوَ نَاعِسٌ لَا يَدْرِي لَعَلَّهُ يَسْتَغْفِرُ فَيَسُبُّ نَفْسَهُ . متفق عليه

نو هغه ته پکار ده چې بیده سي ترڅو چې خوب ځيني ولاړ سي ځکه چې د خوب د غلبې په حالت کي هغه په. دې نه پوهیږي چې څه وایي ممکن ده چې هغه د مغفرت غوښتونکی وي او د هغه د ژبي څخه بده دعاء ووزي. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۳۱۵۱، رقم: ۲۱۲ و مسلم ۵۴۲۱، ۵۴۳، رقم: ۲۲۲-۷۸۶.

تشریح: مطلب دادی چې د خوب د غلبې او سستی په حالت کي دي لمونځ نه کوي ځکه چې داسي وخت نه خوزه او د ماغ حاضر وي او نه پر ژبه واک وي، دا وجه ده چې په داسي حالت کي ویل یو څه غواړي او د ژبي څخه بل څه وځي، د لمانځه په حالت کي که زړه، دماغ او ژبه خطا سي نو څرگنده ده چې ددې پای ډیر خراب کېدای سي، د مثال په توګه داسي پوه سئ چې یو سړی لمونځ کوي او پر هغه د خوب غلبه راغلل او هغه د خوب څخه زانګي چې د هغه په وجه د هغه زړه، دماغ او ژبه باندې د غفلت او سستی واک دی اوس هغه په دغه حالت کي ویل غواړي چې: اللهم اغفر لي (ای الله! ما و بځنې). مګر د خوب د غفلت په وجه د هغه د ژبي څخه دا الفاظ ووځي: (اللهم اغفر لي) ای الله! ما په خاورو ولږې.

تاسو ولېدل چې د خوب غفلت یوازې د یوه لفظ په وجه څه وکړل چیري چې د خپل مغفرت او آخرت د خپل عزت او کامیابی دعاء یې غوښتل او چیري چې د خپل نفس لپاره د بنیرا الفاظ سره ذلت او خواری یې و غوښتل ځکه منعه کیږي چې هر کله د خوب غلبه وي او سستی راسي نو هغه وخت لمونځ کول پکار نه دی.

اسلام یو اسان دین دی

﴿۱۱۷۷﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الدِّينَ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: بېله شکه دین

يُسْرٌ وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ فَسَدِّدُوا وَقَارِبُوا وَأَبْشِرُوا وَاسْتَعِينُوا

یو آسانه شی دی او په دین کي چې څوک سختي کوي دین پر هغه غالب کیږي له دې کبله میانه

روي غوره کړئ د توان سره سم عمل کوي خوښ او سي او مرسته غواړي د الله جل جلاله څخه

بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِّنَ الدَّلْجَةِ . رواه البخاري .

سهار، ماښام او د شپې لږ برخه . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۹۳/۱، رقم : ۳۹.

تشریح : په دغه حديث شريف کي په څرگنده اعلان کيږي چي دين ډير آسان دی ، د انساني مزاج او فطرت عين مطابق دی او د انساني ذهني، فکري، او عملي قوتونه ډير په سکون سره د هغه همنا جوړيدلای سي، هو ددې خبري هيڅ علاج نسته چي يو سړی د خپل لوري په بې ځايه پابندي کولو سره په اعمالو کي زياتوب وکړي او په دين او شريعت کي د خپل لوري څخه د خبرو زياتولو سره خپله پر ځان ستونزي او تنگۍ مسلط کړي ، دلته په صراحت سره حکم ورکول کيږي چي الله تعالی د دين احکام ډير آسان ټاکلي دي ځکه د رهبانيت په توگه دا احکام د ځان لپاره سخت او هيبتناک مه جوړوي .

(دين پر هغه غالب سي) : ددې مطلب دادی چي کوم سړی پر خپل ځان غير واجب خبري واجب کوي او په ستونزمنو طريقو سره د عبادت بوختيا اختياروي نو دين پر هغه غالب کيږي يعني هغه وروسته د دين د حق د ادا کولو څخه عاجز کيږي همداسي هغه مغلوب او دين غالب سي . (قاربوا) : ددې مطلب دادی چي په سهولت او آسانيو سره ديني امورو ته نژدې سي او پر خپل ځان باندي بې ځايه پابندی لگولو سره او په سختيو او مشکلاتو کي د ځان اخته کولو سره د دين څخه ليري والی مه غوره کوي .

علامه طيبي رحمه الله عليه فرمايي چي قاربوا په اصل کي د سدو (ميانه روي اختيار کړئ) تاکيد دی ، کومه معنی چي د (سدوا) ده هغه معنی د (قاربوا) ده .

ځينو حضراتو ددې معنی دا ليکلې ده چي د الله تعالی قرب لټوي ، په هر حال د حديث مطلب دادی چي ډير زيات عبادت مه کوي چي هر وخت خپل ځان د عبادت په محنت او مشقت کي اخته ساتي بلکه په دغه درو وختونو کي عبادت کول غنيمت وگڼي : (۱) يعني د ورځي په لومړنۍ برخه کي . (۲) د ورځي په آخري برخه کي (۳) او د شپې په آخري برخه کي چي دا د تهجد په لور اشاره ده .

د شپې پاته وظيفه دورخي پوره کول پکار ده

﴿۱۱۴۸﴾: وَعَنْ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَامَ عَنْ

د حضرت عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : کوم څوک چې بیده سي

حِزْبِهِ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ كُتِبَ لَهُ
كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ . رواه مسلم

د خپلي وظيفې د پوره والي څخه پرته يا څه وظيفه ځيني پاته سي او خوب ورسې او بيا هغه د سهار او ماپنين په لمونځ کي وکړي نو هغه به په دې حساب کي شميرل کيږي لکه هغه چې د شپې ويلي وي . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم : ۵۱۵۱۱ ، رقم : ۱۴۲ - ۷۴۷ .

تشریح : مطلب دادی که یو سړي د کلام الله، لمونځ او اذکارو څخه یو وظيفه ټاکلې وي چې هغه یې د شپې کوي مگر د شپې بیده سو پوره وظيفه يا یو څه برخه ځيني پاته سوه او هغه د سهار د لمانځه او د ماپنين د لمانځه په مينځ کي يعني د زوال څخه مخکي پوره کړل نو د هغه لپاره په شپه کي د کولو ثواب ليکل کيږي .

همداسي د ورځي د وظيفې حکم دی که په ورځ کي وظيفه ځيني پاته سوه بيا د شپې یې وکړه نو د هغه لپاره د ورځي د کولو ثواب ليکل کيږي، شپه او ورځ په خپلو کي د یو بل خليفه دی، په حديث کي یوازي د شپې د وظيفې په باره کي ځکه ذکر سوی دی چې اکثر د شپې وظيفه پاته کيږي يعني د خوب د غلبې په وجه د تهجد لمونځ، اوراد او اذکار فوت کيږي دا وجه ده چې دا حديث په دغه باب کي ذکر سوی دی .

د معذوري په حالت کي په ناسته او پروته لمونځ کول

﴿۱۱۴۹﴾: وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلِّ

قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ . رواه البخاري

د حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل : په ولاړه لمونځ وکړه که د ولاړي توان دي نه وي نو په ناسته یې وکړه او که د ناستي توان دي نه وي نو په پروتي

يې وکړه . بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۸۷/۲، رقم: ۱۱۱۷.

تشریح: که یو سړی د سخت عذر مثلاً ناروغۍ وغیره په وجه په ولاړه لمونځ نسي کولای نو په ناسته دي لمونځ وکړي او که عذر دومره سخت وي چي په ناسته لمونځ کول هم د قدرت څخه وتلي وي نو بیا آخري مرحله داده چي په پروته او اړخ دي د قبلې و طرف ته په مخ کېدو سره وکړي، بیا په دې کي هم دومره آساني ده که یو سړی قبلې ته مخ کولای نسي او داسي څوک ورسره نه وي چي د معذور مخ قبلې ته کړي نو کومي خوا ته چي وي هغه خوا ته دي لمونځ وکړي لمونځ يې جائز دی .

حنفيه وايي چي په پروته لمونځ کولو کي غوره داده چي مخ پر قبله کېدو سره دي پريوځي او د اوږو لاندې تکيه اېښودو سره دي سرپورته کړي او په اشاره سره دي لمونځ وکړي .
دارقطني يو حديث نقل کړی دی چي د هغه څخه په پروته د لمانځه کولو اثبات کيږي، دلته چي کوم حديث ذکر سوی دی د هغه په باره کي د حنفیه د خوا ويل کيږي چي رسول الله ﷺ دا حکم په خاصه توگه د حضرت عمران ؓ لپاره کړی وو ځکه چي هغه د بواسير په ناروغۍ اخته وو او هغه سم نسو پريوتلای، نو دا حديث د نورو لپاره حجت نسي کيدای .
په پای کي په دې خبره هم پوه سئ چي رسول الله ﷺ دا حکم د فرض لمانځه لپاره فرمايلي دی ځکه نو د نفل لمنځو لپاره په طريقه اولی جائز دی .

بيله عذره په ناسته نفل کونکي ته نیم ثواب ورکول کيږي

﴿۱۱۸۰﴾: وَعَنْهُ أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَلَاةِ الرَّجُلِ قَاعِدًا

د حضرت عمران بن حصين ؓ څخه روايت دی چي هغه د رسول الله ﷺ څخه د هغه کس په اړه پوښتنه وکړه چي (نفل) لمونځ په ناسته کوي،

قَالَ إِنْ صَلَّى قَائِمًا فَهُوَ أَفْضَلُ وَمَنْ صَلَّى قَاعِدًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ

رسول الله ﷺ وفرمايل: که په ولاړه يې وکړي نو غوره ده او په ناسته د نفل کولو ثواب د ولاړي په نیمه دی

وَمَنْ صَلَّى نَائِمًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَاعِدِ . رواه البخاري

او څوک چي په پروتي نفل وکړي نو د هغه ثواب د ناستي تر ثواب په نيمه دی . بخاري .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۵۸۶۱۲ ، رقم : ۱۱۱۶ .

تشریح : دا حدیث پر نفل لمانځه محمول دی ځکه چي فرض لمونځ خو بیله عذره په ناسته کول صحیح نه دی ، هو که یو عذروي نو ولاړه ساقط کیدای سي او معذور په ناسته هم فرض لمونځ کولای سي . په هر حال د حدیث مطلب دادی چي نفل لمونځ بیله عذره په ناسته کونکي د لمانځه پوره ثواب نه تر لاسه کیږي بلکه څومره ثواب چي په ولاړه لمانځه کي تر لاسه کیږي نو د هغه نیم ثواب هغه ته تر لاسه کیږي ، هو که د یو چا عذروي او پر ولاړي باندي قادر نه وي نو بیا په ناسته لمونځ کونکي ته هم په ولاړه لمونځ کونکي په نسبت نیم ثواب نه ورکول کیږي بلکه پوره ثواب ورکول کیږي .

بیله عذره په پروته نفل لمونځ کول جائز دي که یا ؟

علامه طيبي رحمه الله عليه فرمایي کوم سړی چي په ولاړه یا ناسته لمونځ کولای سي او هغه ته د قیام او قعود قدرت نه وي نو ایا د داسي سړي لپاره نفل لمونځ کول په پروته جائز دی که یا ؟ د ځینو حضراتو دا قول دی چي بیله عذره په پروته لمونځ کول جائز نه دي ، مگر د علماؤ د یو ډلي رایه داده چي بیله عذره په پروته نفل لمونځ کول جائز دی ، او د یو ډلي دا قول هم دی چي بیله عذره په پروته نفل لمونځ کونکي ته په ناسته لمونځ کونکي په نسبت نیم ثواب ورکول کیږي . څرنگه چي ددې حدیث څخه معلومیږي د حسن بصري رحمه الله عليه قول هم دادی او د حدیث د ثابت کېدو په وجه دا قول صحیح او اولی دی ، مگر امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله عليه فرمایي چي دا جائز نه دی ، او ددې حدیث په باره کي د هغه د لوري دا ویل سوي دي چي دا حدیث د فرض لمانځه په باره کي دی که یو سړی دومره ناروغ وي چي د مرض د زیاتوب او سختوالي سربیره په ولاړه یا په ناسته لمونځ کول د هغه لپاره ممکن وي نو هغه ته په پروته د لمانځه کولو په صورت کي په ناسته لمونځ کونکي په نسبت نیم ثواب ورکول کیږي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

تر خوب راتلو پوري په اوداسه باندي د الله تعالی په ذکر کي بوختیا

﴿۱۱۸۱﴾: عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ

د حضرت ابوامامه عليها السلام څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي څوک چې
 'أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ طَاهِرًا وَذَكَرَ اللَّهَ حَتَّى يُدْرِكَهُ النَّعَاسُ لَمْ يَتَقَلَّبْ سَاعَةً مِنْ
 په اوداسه خپلي بسترې ته ولاړ سي او د الله ﷻ ذکر کوي ترڅو چې خوب ورسې او هر کله چې
 د شپې اړخ بدلوي

أَلَلَّيْلٍ يَسْأَلُ اللَّهُ فِيهَا خَيْرًا مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ. ذكره
 النووي في كتاب الأذكار برواية ابن السني.

نو د الله تعالى څخه د دين او دنيا خير غواړي نو الله ﷻ د دين او دنيا خير ورکوي. کتاب الاذکار
تخريج: عمل اليوم والليلة لابن السني ص ۳۰۴، رقم: ۷۱۷.

دوه خوشبخته انسانان

﴿۱۱۸۲﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل:

عَجِبَ رَبُّنَا مِنْ رَجُلَيْنِ رَجُلٌ تَكَرَّرَ عَنْ وَطْأَيْهِ وَلِحَافِهِ مِنْ بَيْنِ حَبِّهِ وَأَهْلِهِ إِلَى

زموږ رب د دوو خلکو ته تعجب کوي (راضي کيږي) هغه کس چې د خپل نرم تلتک او خپلي
 خوښي ښځې څخه د شپې د لمانځه لپاره بيلیږي

صَلَاتِهِ فَيَقُولُ اللَّهُ لِمَلَايَكَتِهِ انْظُرُوا إِلَى عَبْدِي تَكَرَّرَ عَنْ فِرَاشِهِ وَوَطْأَيْهِ مِنْ

نو الله تعالى د دې کس په اړه خپلو ملائکو ته وايي زما بنده ته وگورئ چې يوازي د لمانځه
 لپاره د خپل نرم او گرم تلتک

بَيْنِ حَبِّهِ وَأَهْلِهِ إِلَى صَلَاتِهِ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقًا مِمَّا عِنْدِي وَرَجُلٌ غَزَا

او خوښي ښځې څخه بيل سو او د هغه شي د غوښتونې لپاره بيل سو کوم چې زما سره دی
 (يعني جنت او ثواب) او د هغه شی د خوف څخه چې زما سره دی (يعني د وېځ او عذاب)، او
 دوهم هغه کس چې و جنگيږي

فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَنْهَزَمَ مَعَ أَصْحَابِهِ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فِي الْإِنْهَزَامِ وَمَا لَهُ فِي

یوازي د الله ﷻ په لار کي او د خپلو ملگرو سره د دښمن په مقابله کي تېښتي ته تیار سوييا هغه دا محسوسه کړه چي په تېښته کي څومره لويه گناه ده او په جنگېدو کي څومره ثواب دی

الرُّجُوعَ فَرَجَعَ حَتَّى أَهْرَيْقَ دَمُهُ فَيَقُولُ اللَّهُ لِمَلَأْتُكَ أَنْظِرُوا إِلَى عَبْدِي

د دې په حس کولو سره بیرته ستون سو تر دې چي شهید سي نو الله تعالی د هغه په اړه ملائکو ته وایي زما بنده ته وگورئ

رَجَعَ رَغْبَةً فِيهَا عِنْدِي وَشَفَقًا مِمَّا عِنْدِي حَتَّى أَهْرَيْقَ دَمُهُ . رواه في شرح السنة

چي بیرته راغلی خاص د دې شي د غوښتني لپاره چي زما سره دی او د هغه شی د بیري څخه چي زما سره دی، تر دې چي د هغه وینه و بیول سي. (یعني شهید سي). شرح السنة.

تغریح: البغوي في شرح السنة ۴۲۸-۴۳، رقم: ۹۳۰.

تشریح: مطلب دادی چي د شپې د سکون او آرام په وخت کي د یو سړي لپاره نرم بستر، آرام، تلک او محبوبې بنځي قرب تر ټولو زیات خواږه او خوښ شیان دي مگر د دې سربیره هغه سړی د خپل رب عبادت او د هغه د جزا او انعام په شوق کي دا ټول شیان پرېږدي او د پروردگار په حضور کي د خپل بندگی او عبودیت نذرانه وړاندي کوي ځکه چي هغه پوهیږي چي د دنیا ټول خوښ شیان په دنیا کي د زړه او د ماغ د سکون او د انساني عیش او مشرت سامان جوړیدای سي مگر دا نه خو په قبر کي گټه رسولای سي او نه په حشر کي د کامیابی ضامن کیږي، په قبر او حشر کي خو یوازي د پروردگار اطاعت او د هغه عبادت په کار راځي او هغه یې د سعادت او کامیابی منزل ته رسوي.

په دې حدیث کي دې ته اشاره ده چي د الله تعالی لپاره عبادت کول او پر هغه د ثواب امید لرل د اخلاف او کمال خلاف نه دي که څه هم د اکمل درجې خلاف دی ځکه چي د عبادت په اړه اکمل درجه داده چي عبادت صرف د الله تعالی د رضا او د هغه د خوښي تر لاسه کولو لپاره وکړل سي او د دې سره هیڅ غرض مثلاً د ثواب تر لاسه کېدل یا د عذاب بیرته تړلې نه وي مگر هو که یو سړی عبادت صرف د ثواب لپاره یا د عذاب د بیري څخه کوي نو هغه نه گڼي چي د هغه دا عبادت عبادت نه دی یوازي وخت ضائع کول دي.

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۱۱۸۳﴾: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرٍو قَالَ حَدَّثْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

د حضرت عبد الله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايت دی چي ماته دا حديث بيان کړل سو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم

وَسَلَّمَ قَالَ صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا نِصْفُ الصَّلَاةِ قَالَ فَاتَيْتُهُ فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي

و فرمايل : د سړي لمونځ (نفل) په ناسته کول نيم لمونځ دی، راوي وايي يوه ورځ زه د رسول الله صلي الله عليه وسلم په خدمت کي حاضر سوم نو رسول الله صلي الله عليه وسلم وليدی چي لمونځ کوي يې

جَالِسًا فَوَضَعْتُ يَدَيَّ عَلَى رَأْسِهِ فَقَالَ مَا لَكَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بَنَ عَمْرٍو قُلْتُ

په ناسته نو ما خپل لاس د رسول الله صلي الله عليه وسلم پر مبارک سر کېښېنودی، رسول الله صلي الله عليه وسلم و فرمايل : اې د عمرو زويه ! په تا څه سوي دي ؟ ما عرض وکړ

حَدَّثْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّكَ قُلْتَ صَلَاةُ الرَّجُلِ قَاعِدًا عَلَى نِصْفِ الصَّلَاةِ وَأَنْتَ

اې د الله رسول له ! ماته دا ويل سوی دي چي تاسو فرمايلي دي چي په ناسته لمونځ کول د نيم
لما څه برابر دی او تاسو په خپله .

تُصَلِّي قَاعِدًا قَالَ أَجَلٌ وَلَكِنِّي لَسْتُ كَأَحَدٍ مِنْكُمْ . رواه مسلم

په ناسته لمونځ کوي، رسول الله صلي الله عليه وسلم و فرمايل : هو، تا چي څه وويل صحيح دي مگر زه ستاسو
په ډول نه يم . مسلم .

تخريج : صحيح مسلم ۵۰۷۱، رقم : ۱۲۰-۷۳۵.

تشریح : د عربو عادت دی چي کله د يو چا څخه د تعجب خبره واوري نو د هغه پر سر لاس
ايرېدي او د هغوی په نزد داسي کول د ادب خلاف نه دی بلکه دا د زياتي ميني او زياتي بې
تکلفۍ سبب دی، د عبد الله بن عمرو رضي الله عنه د رسول الله صلي الله عليه وسلم سره د زياتي درجې مينه او بې تکلفي
وه ځکه رسول الله صلي الله عليه وسلم چي لمونځ وکړ نو د حيرانتيا له مخي هغه هم خپل لاس د رسول الله صلي الله عليه وسلم پر
سر مبارک کېښېنود او هغه ته تعجب پر دې خبره وسو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم خو به پر افضل خبره
باندي عمل کوي نو بيا رسول الله صلي الله عليه وسلم ولي په ناسته لمونځ وکړ، د رسول الله صلي الله عليه وسلم د جواب خلاصه

داوه چي نه خو نور پر ما او نه ما پر نور و قیاس کوه ځکه چي دا خو یوازي زما ځانگړتیا ده چي زه په ناسته هم لمونځ کوم او زما لمونځ ناقص نه وي زه چي هر ډول لمونځ کوم زما لمونځ پوره کيږي .

په لمانځه کي راحت دی

﴿۱۱۸۳﴾: وَعَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ قَالَ قَالَ رَجُلٌ مِنْ خَزَاعَةَ لَيْتَنِي صَلَّيْتُ

د سالم بن ابو جعد رضي الله عنه څخه روایت دی چي د خزاعه قبیلې یو سړي وویل کاشکي زه لمونځ وکړم

فَأَسْتَرَحْتُ فَكَانَهُمْ عَابُوا ذَلِكَ عَلَيْهِ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

نو پر آرام به سم، صحابه کرامو د هغه پر دې خبره غیب ولگوي هغه وویل ما د رسول الله صلی الله علیه و آله

څخه اوریدلي دي

وَسَلَّمَ يَقُولُ أَقِمِ الصَّلَاةَ يَا بِلَالُ أَرِحْنَا بِهَا . رواه أبو داود .

چي فرمایلي یې: ای بلاله! اقامت وکړه چي موږ راحت تر لاسه کړو . ابو داؤد .

تخریج: سنن ابی داؤد: ۲۶۲۷۵، رقم: ۴۹۸۵.

تشریح: د لمانځه تاثیر انساني راحت، اطمینان او د زړه سکون دی، کوم څوک چي د زړه په اخلاص سره لمونځ کوي نو هغه ته یو عجیب ډول راحت تر لاسه کيږي او د هغه زړه او دماغ د سکون او اطمینان د خزانو څخه ډکيږي .

د خزاعه قبیلې د یاد سوي سړي د ویلو مطلب دا وو چي زه غواړم لمونځ وکړم او بیا د خپل پروردگار عبادت، د هغه مناجات، حمد او د هغه د کلام پاک د ویلو د خوند څخه راحت او سکون تر لاسه کړم، خلکو د هغه خبره بده وگڼل نو یوه وجه دا چي د هغه د قول دوې معناوي کیدای سي: لومړی خو دا چي د لمانځه په ذریعه راحت تر لاسه کړم، دوهم دا چي د لمانځه څخه راحت تر لاسه کړم، یعنی لمونځ وکړم او په ارامه سره کښېنم، د هغه مراد خو اوله معنی وه مگر خلکو د دوهمي معنی مراد واخیستی چي د هغو خوښه نه سول ځکه هغه د خلکو غلط فهمی ليري کولو لپاره او د خپل مراد څرگند کولو لپاره د رسول الله صلی الله علیه و آله دا ارشاد چي بلال رضي الله عنه ته یې فرمایلی وو نقل کړ چي ای بلاله! اقامت وکړه چي موږ ددې په ذریعه راحت تر لاسه کړو ځکه چي د رسول الله صلی الله علیه و آله لپاره یوازي د الله تعالی په عبادت کي راحت وو او په لمانځه کي بوخت کېدل د رسول الله صلی الله علیه و آله د آرام او سکون لویه ذریعه وه، د لمانځه څخه پرته د دنیا ټول

اعمال رسول الله ﷺ د رنځ او عدن په لمانځه کي دننه د خپل پروردگار لوڼي او د خپل خالق مناجات او حمد بيانېږي چي د يو کامل او اکمل بنده د خپل پروردگار په مناجاتو کي بوخت کېدل د هغه لپاره تر ټولو لوی راحت دی ځکه رسول الله ﷺ فرمايلي دي :

(قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ)

ژباړه : زما د سترگو ښخوالی په لمانځه کي دی .

=====

بَابُ الْوُتْرِ (د وتر لمانځه بيان)

وتر^(۱) هغه لمانځه ته وايي چي په هغه کي طاق رکعتونه وي مگر د فقهاؤ په نزد وتر هغه خاص لمانځه ته وايي چي د هغه وخت د ماخستن د لمانځه وروسته وي چي په عامه توګه د ماخستن وروسته ېې وکړي او په دې باب کي د دغه وتر بيان کيږي .

ايا وتر لمونځ واجب دې که سنت ؟

د وتر لمانځه په اړه د امامانو په نزد په دوو شيانو کي اختلاف دی : اول شی خودا چي ايا وتر لمونځ واجب دی که سنت ؟ امام اعظم ابو حنيفه رحمته الله عليه فرمائي چي وتر لمونځ واجب دی ، امام شافعي رحمته الله عليه او قاضي ابويوسف رحمته الله عليه فرمائي چي وتر سنت دی .

وتر يو رکعت دی که درې رکعته ؟

د علماؤ په نزد دوهم دا اختلاف دی چي وتر لمونځ يو رکعت دی که درې ؟ د حنفيه په نزد وتر درې رکعته دي او د اکثرو امامانو مذهب دادی چي وتر لمونځ يو رکعت دی مگر د دې حضراتو په نزد هم د وتر لپاره يوازي يو رکعت کول مکروه دی بلکه دا حضرات وايي چي اول دي په دوو رکعتو کولو سره سلام وگرځوي د هغه وروسته دي وتر وکړي .

د وتر لمانځه طريقه څرنگه ده ؟

د حنفيه په نزد د وتر لمونځ د ماښام د لمانځه په ډول درې رکعته کيږي ، د دې د کولو هغه طريقه ده کومه چي د فرض لمانځه وروسته ده خو فرق يوازي دادی چي د فرض لمانځه يوازي

۱- د (وتر) په لفظ کي واو په زور او زېر دواړو ويل کيدای سي مګر په زير سره ويل ېې ډير مشهور دي

په دوو رکعتو کې د سورة فاتحه وروسته دوهم سورت ويل کيږي او په وتر لمانځه کې په درو سره رکعتو کې د دوهم سورت ويلو حکم دی او په دريم رکعت کې د دوهم سورت وروسته دواړه لاسونه په تکبير ويلو سره غوږو ته پورته کړل سي او په کرار اواز سره دې دعاء قنوت ووايي، دعاء قنوت دادی .

(اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَهِدِيكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَتُوبُ إِلَيْكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ وَنَشْكُرُكَ وَلَا تَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعَى وَنَخْفِدُ وَنَرْجُو أَرْحَمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ .)

ژباړه: اې الله! موږ ستا څخه مرسته غواړو، او ستا څخه د هدايت غوښتونکي يو ستا څخه د خپلو گناهو معافي غواړو موږ ستا په وړاندي توبه کوو، پر تا باندي ايمان راوړو ستا بڼه تعريف کوو موږ ستا شکر ادا کوو ناشکري نه کوو او کوم څوک چي ستا ناشکري او نافرماني کوي موږ هغه پريږدو، اې پروردگار! موږ ستا عبادت کوو تا ته لمونځ کوو تا ته سجده کوو ستا په لور درځغلو ستا په عبادت کي ژر مستعد کيږو ستا د رحمت اميد لرو، ستا د عذاب څخه بيريزو بيشکه ستا عذاب پر کافرانو نازلېدونکی دی.

که ددې څخه وروسته دغه دعاء هم ووايي نو غوره ده:

اَللّٰهُمَّ اهْدِنِيْ فِىْمَنْ هَدَيْتَ وَ عَافِنِيْ فِىْمَنْ عَافَيْتَ وَ تَوَلَّيْنِيْ فِىْمَنْ تَوَلَّيْتَ وَ بَارِكْ لِيْ فِىْمَا
اَعْطَيْتَ وَ قِنِيْ شَرَّ مَا قَضَيْتَ فَاِنَّكَ تَقْضِىْ وَ لَا يُقْضٰى عَلَيْكَ اِنَّهٗ لَا يُذِلُّ مَنْ وَاَلَيْتَ وَ لَا يُعْزِ
مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَ تَعَالَيْتَ .

ژباړه: اې الله! د هغه کسانو سره ما ته هدايت وکړې چې هغوی ته تا هدايت کړی دی ما د هغه کسانو سره د مصیبتو او آفتو څخه وساتې کوم چې تا ساتلي دي د هغه کسانو سره زما مینه پیدا کړې د کوم چا سره چې ته مینه کوې او څه چې تا راکړي دي په هغه کي ما ته برکت راکړې او ما د هغه بډيو څخه وساتې کوم چې مقدر دي بیشکه ته حاکم یې محکوم نه یې او د چا سره چې ته مینه وکړې هغه ذلیل کیدای نسي او د چا سره چې ستا عداوت وي هغه عزت نسي تر لاسه کولای، اې الله ستا ذات بزرگ او لوړ دی.

که در چادعاء قنوت یه یاد نه وی نو هغه دي د دعاء قنوت پر خای دغه دعاء وایي :

(رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ)

ژباړه: اې زموږ پروردگار! موږ ته په دنيا او آخرت کي نيکي راکړې او موږ د دوېځ د عذاب څخه وساتې. او که يو څوک دغه دعاء هم نه سي ويلای نو بيا دي (اللهم اغفر لي) يا (يارب) درې ځله ووايي.

الفصل الأول (لومړی فصل)

دوتر لمانځه رکعتونه

﴿۱۱۸۵﴾: عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: د شپې لمونځ دوه دوه

فَإِذَا خَشِيَ أَحَدُكُمْ الصُّبْحَ صَلَّى رَكْعَةً وَاحِدَةً تَوَتَّرَ لَهُ مَا قَدْ صَلَّى. متفق عليه

رکعت دى هر کله چې په تاسو کې د يو چا د سهار کېدو بيره وي نو يو رکعت دي بل وکړي چې هغه لمونځ وترجوړسي. بخاري او مسلم

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۷۷/۲، رقم: ۹۹۰، ومسلم: ۵۱۶۱، رقم: ۱۴۵-۷۴۹.

تشریح: د حديث د اولي برخي مطلب دادی چې په شپه کي کونکي نفل لمنځونه دي دوه دوه رکعت وکړل سي، امام شافعي رحمه الله عليه، امام ابو يوسف رحمه الله عليه او امام محمد رحمه الله عليه د دغه حديث په رڼا کي ويلي دي: غوره داده چې په شپه کي نفل لمنځونه دي داسي وکړل سي چې د هرو دوو رکعتو وروسته دي سلام وگرځول سي يعني دوه دوه رکعتونه دي کوي.

د حديث د دوهمي برخي مطلب دادی: چې په شپه کي په لمانځه بوخت کېدونکي سړي چې دا وويني چې شپه ختمیږي او سهار پيل کېدونکي دی نو د دغه لمنځو وروسته دي يو رکعت وکړي چې دا يو رکعت مخکي وکړي چې لمونځ طاق سي همداسي دا حديث د امام شافعي رحمه الله عليه دليل دی ځکه د هغه په نزد وتریو رکعت دی.

امام طحاوي (حنفي) رحمه الله عليه د (رکعة واحد) مطلب دا بيان کړی دی چې يو رکعت دي داسي وکړي چې د هغه مخکي دي دوه رکعت وکړي چې دا رکعت دي مخکي شفيع يعني د

یوه رکعت مخکي دي دواړه رکعتونه طاق کړي گویا یو رکعت نسي کولای بلکه دوه رکعت په یو ځای کولو سره دي وکړل سي.

علامه ابن همام رحمه الله عليه فرمائي چي د دغه حديث څخه دا ثابتېږي چي وتر یو رکعت دی ځکه نو ددي لپاره دي بیل تکبیر تحریمه وکړل سي نو د دې په ذریعه د وتر په یو رکعت کیدو باندي استدلال کول صحیح نه دی، بیا د وتر د دوو رکعتو په اړه د حنفیه یو دلیل دا هم دی چي رسول الله ﷺ صلوٰة بتیرا یعنی یو رکعت د لمانځه کولو څخه منعه فرمایلي ده. او کوم چي د صحابه کرامو او سلفو عمل دی نو د دې په باره کي په شوق سره ویل کیدای سي چي اکثر و فقهاؤ، صحابه کرامو او د سلفو معمول و تر دې رکعت کول وه، د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په باره کي بیانېږي چي د هغه به په دې اړه ډیره زیاته پابندي وه، هغه یو وار سعید بن مسیب رحمه الله عليه د وتر پر یو رکعت کولو باندي ولیدی نو ورته وه یې فرمایلي: څرنگه نیمگړی لمونځ کوې دوه رکعت نور وکړه کنه نو سزا به درکړم (نهایه).

امام ترمذي رحمه الله عليه د حضرت علي رضی الله عنه څخه د وتر درې رکعت نقل کړي دي او دا یې د عمران بن حصین رحمه الله عليه، بي بي عائشې رضي الله عنها، ابن عباس رضي الله عنهما او ابویوب رضي الله عنه خواته منسوب کړی دی او په اخر کي یې صراحت کړی دی چي د صحابه کرامو او تابعینو ډله دې خواته دي.

د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه او ابن مسعود رضی الله عنه په اړه ذکر دی چي د هغوی په نزد و تر درې رکعت دي، امام حسن بصری رحمه الله عليه فرمایي چي د پخوانیو بزرگانو پر دې معمول وو (هدایه). درې رکعت و تر په صحابه کرامو کي مشهور وه، یو رکعت و تر خو په عامه توگه خلکو پېژنده هم نه د ابن عباس یو وار معاویه رضی الله عنه یو رکعت په وتر کولو باندي ولیدی نو هغه ته ډیر تعجب و سو هغه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه په خدمت کي حاضر سو هغه ته یې ډیر په اهتمام سره بیان وکړ، ابن عباس رضی الله عنه د هغه وحشت او حیرت په دې ویلو سره ختم کړ چي معاویه رضی الله عنه دیني عالم دی د رسول الله ﷺ د صحبت څخه مشرف سوی دی پر هغه اعتراض مه کوئ (بخاري).

په هر حال د دې ټولو خبرو په دلیل سره فیصله کیږي چي د وتر درې رکعت دي کوم حدیثونه چي د وتر د یوه رکعت څخه ثابتېږي هغه ټول د تاویل قابل دي چي پر وخت باندي به انشاء الله بیان کړل سي، یا دا چي په هغه کي د رسول الله ﷺ د مخکنیو حالاتو ذکر سوی دی په پای کي د رسول الله ﷺ درې رکعت وه چي په صحابه کرامو کي ډیر مشهور وه، او څرگنده ده چي د امت لپاره د رسول الله ﷺ هغه فعل حجت او دلیل جوړیدای سي پر کوم چي رسول الله ﷺ په پای کي عمل اختیار کړی وي.

﴿۱۱۸۶﴾: وَعَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْوُتْرُ رَكْعَةٌ مِنْ

آخِرِ اللَّيْلِ. رواه مسلم

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: وتر د شپې د آخري برخي
يو رکعت دی. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۵۱۸۱۱، رقم: ۱۵۳-۷۵۲.

تشریح: د (الوتر رکعة) مطلب دادی چې د مخکي سورو دوو رکعتونو سره یوځای د وتر یو رکعت دی گویا د دې مفهوم داسو چې د وتر لپاره درې رکعتونه یعنې دوه رکعتونه مخکي او د سلام ګرځولو وروسته بیا یو رکعت دي وکړل سي، د حدیث د ښکاره الفاظو څخه په آخوا کیدو د تاویل په اختیارولو سره دا معنی ځکه بیان سوې ده چې په هغه حدیثو کې چې د هغه څخه د وتر درې رکعتونه ثابت دي او په هغه حدیثو کې چې د هغه څخه د یوه رکعت اثبات کیږي تطبیق پیدا سي او د حدیث حقیقي معنی او په مفهوم کې مخالفت نه پیدا کیږي، د وتر کولو غوره وخت د شپې آخري وخت دی کله چې د تهجد وغیره لمونځ وکړل سي مګر په عامه توګه سره خلک د تهجد د لمانځه لپاره نه ولاړیږي ځکه د ماخستن د لمانځه څخه سمدستي وروسته وتر هم کوی، شیخ عبدالحق محدث دهلوي رحمة الله علیه لیکلي دي چې دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چې د وتر یو رکعت دی، په کومو حدیثونو کې چې د وتر درې رکعتونه ثابت دي هغه مخکي ذکر کیږي.

په یوه تشهد سره د پنځو رکعتو مسئله

﴿۱۱۸۷﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مِنْ

د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به لمونځ ادا کوی

اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً يُوتِرُ مِنْ ذَلِكَ بِخَمْسٍ لَا يَجْلِسُ فِي شَيْءٍ إِلَّا فِي آخِرِهَا. متفق عليه

د شپې ديارلس رکعتونه او په هغو کې پنځه رکعتونه به يې وتر کول او دهغو په منځ کې به يوازې
په آخري رکعت کې د تشهد لپاره کښېنستی. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاری (فتح الباری): ۲۶۱۳، رقم: ۱۱۴۰، و مسلم ۵۰۸۱، رقم: ۱۲۳-۷۳۷.

تشریح: په شپه کي د رسول الله ﷺ لمونځ په څو طريقو سره ذکر سوی دی په هغه کي يوه طريقه دا هم ده چي رسول الله ﷺ به اته رکعت په څلور واړه سلام گرځولو سره يعني دوه دوه رکعت کول بيا په اخر کي پنځه رکعت په يوه تشهد او يوه سلام سره به يې داسي کول چي په هغه کي به يې د وتر نيت هم کوی يعني وتر لمونځ به يې هم په هغه پنځو رکعتو کي گډوی او په هغه پنځو رکعتو کي په يوه رکعت کي هم نه خو د تشهد لپاره کښېنستی او نه به يې سلام گرځوی نو دا حديث په صحيح توگه د دې خبري دليل دی چي پنځه رکعت داسي په يوځاي کولو سره چي په هغه کي په هيڅ يو رکعت کي هم د تشهد لپاره نه کښېني بلکه يوازي اخري يعني د پنځم رکعت وروسته قعده وکړل سي مگر د فقهاؤ په نزد دا مسئله مخالفه ده د کومو حضراتو په نزد چي دا جائز نه ده هغوی دنه کښېنستو او سلام نه کولو سره کوي يعني د هغوی په نزد (لايجلس في شئ الا في آخرها) مطلب دا بيانوي چي رسول الله ﷺ به په دغه پنځو رکعتو کي يوازي د اخري رکعت وروسته سلام گرځوی او په مينځ کي به يې د هيڅ رکعت وروسته سلام نه گرځوی، په ځينو روايتو کي ذکر دي چي (لم يسلم الا في الآخريين) ځيني حضراتو دا تاويل هم کړی دی چي په دغه پنځو رکعتو کي پرته د اخري رکعت څخه په هيڅ يو رکعت کي اوږده قعده نه کول يوازي په اخري رکعت کي به يې اوږده قعده کول په هر حال تر څلورو زيات رکعتونه په يوځاي کولو سره په يوه سلام سره کول په متفق توگه د ټولو علماؤ په نزد جائز دي مگر د حنفیه په نزد دومره فرق دی چي د هغوی په نزد تر اتو رکعتو پوري په يوځاي کولو سره په يوه سلام سره کول بلاکراهيته جائز دی خو د اتم رکعت وروسته په کراهت سره جائز دي.

د نبي کریم ﷺ تهجد او وتر لمونځ

(۱۱۸۸): **وَعَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ انْطَلَقْتُ إِلَى عَائِشَةَ فَقُلْتُ يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ**

د حضرت سعد بن هشام رضی الله عنه څخه روايت دی چي زه بي بي عائشې رضی الله عنها ورغلم او عرض مي وکړ چي اې د مؤمنانو موري!

أَنْبِئْنِي عَنْ خُلُقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ أَلَسْتَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ

د رسول الله ﷺ د اخلاقو حال راته بيان کړئ، هغې وفرمايل ايا تا قرآن نه دی ويلي؟

قُلْتُ بَلَى قَالَتْ فَإِنَّ خُلُقَ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ الْقُرْآنُ قُلْتُ يَا

ما عرض وکړ: هو، هغې وفرمايل: د نبي کریم ﷺ اخلاق قرآن وه، ما بيا عرض وکړ چي اې

أَمُّ الْمُؤْمِنِينَ أَنْبِئَنِي عَنْ وَثَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ كُنَّا

ام المؤمنين! د رسول الله ﷺ د وټرو حال راته بيان کړه، هغې وفرمايل: موږ به

نُعِدُّ لَهُ سِوَاكَهَ وَطَهْرَهُ فَيُبْعَثُهُ اللَّهُ مَا شَاءَ أَنْ يَبْعَثَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَتَسَوَّكُ

د رسول الله ﷺ لپاره د مسواک او اوبو انتظام کوي الله تعالی به رسول الله ﷺ د شپې را بیداره کړي، کله چي به رسول الله ﷺ وېش سو نو مسواک به يې وهي

وَيَتَوَضَّأُ وَيُصَلِّي تِسْعَ رَكَعَاتٍ لَا يَجْلِسُ فِيهَا إِلَّا فِي الثَّامِنَةِ فَيَذْكُرُ اللَّهَ

او اودس به يې کوي او د هغه وروسته به يې نهه رکعت کول چي په هغو کي په اتم رکعت کي به د تشهد لپاره کښېنستی، د الله ﷻ ذکر به يې کوي

وَيُحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يَنْهَضُ وَلَا يُسَلِّمُ فَيُصَلِّي التَّاسِعَةَ ثُمَّ يَقْعُدُ فَيَذْكُرُ

او د الله تعریف به يې کوي او دعاء به يې غوښتل تر دې وروسته به ولاړ سو سلام به يې نه گرزوي تر هغو چي نهه رکعت باندې به کښېنستی نو ياد به يې کړي

اللَّهُ وَيُحْمَدُهُ وَيَدْعُوهُ ثُمَّ يُسَلِّمُ تَسْلِيمًا يُسَبِّحُنَا ثُمَّ يُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ مَا

الله ﷻ او حمد به يې ووايه د الله ﷻ او دعاء به يې غوښتل، تر دې وروسته به يې موږ ته د اورولو لپاره په لوړ آواز سره سلام وگرځوي بيا به يې دوه رکعت وکړل وروسته تر

يُسَلِّمُ وَهُوَ قَاعِدٌ وَتِلْكَ إِحْدَى عَشْرَةَ رَكَعَةً يَا بُنَيَّ فَلَمَّا سَنَّ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ

سلام وگرځولو په ناسته، زويه! دا يوولس رکعت سول بيا چي د رسول الله ﷺ عمر مبارک زيات سو

وَأَخَذَهُ اللَّحْمُ أَوْ تَرَ بِسَبْعٍ وَصَنَعَ فِي الرَّكَعَتَيْنِ مِثْلَ صَنِيعِهِ الْأَوَّلِ فَتِلْكَ

بدن يې دروند سو نو رسول الله ﷺ به اووه رکعت وټر کول او دوه رکعت به يې وروسته په ناسته کول

تِسْعُ يَا بُنَيَّ وَكَانَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِذَا صَلَّى صَلَاةً أَحَبَّ أَنْ يُدَاوِمَ عَلَيْهَا وَكَانَ إِذَا

نو (زويه!) دا نه رکعتہ سول، د نبي کريم ﷺ دا عادت وو چي کوم لمونځ به يې کوی نو هغه به يې هميشه کول خو بنسول او کله چي به

غَلْبَهُ نَوْمٌ أَوْ وَجَعٌ عَنْ قِيَامِ اللَّيْلِ صَلَّى مِنَ النَّهَارِ ثِنْتَي عَشْرَةَ رَكْعَةً

د خوب د غلبې له کبله يا د وظيفې له کبله به يې د شپې لمونځ ونه کړ نو د ورځي به يې دوو لس رکعتہ کول

وَلَا أَعْلَمُ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَرَأَ الْقُرْآنَ كُلَّهُ فِي لَيْلَةٍ وَلَا صَلَّى لَيْلَةً إِلَى الصُّبْحِ

او زما دا په ياد نه دي چي رسول الله ﷺ ټول قرآن په يوه شپه يا ټوله شپه کي ويلي وي او يا د ماخستن څخه تر سهاره پوري يې لمونځ کړی

وَلَا صَامَ شَهْرًا كَامِلًا غَيْرَ رَمَضَانَ . رواه مسلم

يا د رمضان د مياشتي څخه پرته په بله مياشت کي د پوره مياشتي روژې نيولي وي . مسلم .

تخريج: صحيح مسلم: ۵۱۲۱-۵۱۴، رقم: ۱۳۹-۷۴۶،

تشریح: لکه څرنګه چي مخکي بنودل سوي دي چي رسول الله ﷺ به هغه عمل زيات خوښوی چي همېشه به يې کوی، د رسول الله ﷺ مبارک عادت وو چي کله به يې نفل لمونځ يا يو بل نفل عبادت به يې کوی نو پر هغه به يې همېشتوب اختياروی، هو که عذر به وړاندي سوي د بيان جواز مقصد به وو نو کله کله به يې پرې بنودل هم، دلته خو بي بي عائشه رضی الله عنها فرمايي چي: رسول الله ﷺ د روژې څخه پرته په هيڅ مياشت کي هم پوره روژې نه نيولې، او د يو بل روايت څخه معلومېږي چي رسول الله ﷺ به د شعبان پوره روژې نيولې مګر د بي بي عائشې رضی الله عنها د دغه دواړو روايتونو څرګنده اختلاف د هغې يو دريم روايت ختموي چي په هغه کي صراحت سوی دی چي رسول الله ﷺ به په شعبان کي يوه مياشت نه بلکه د هغه مياشتي په اکثرو ورځو کي روژې نيولې .

دوتر وروسته دوه رکعتہ نفل لمونځ

دوتر وروسته د دوو رکعتو نفل کولو اثبات نه يوازي دا چي د روايت څخه کيږي بلکه نور هم ډير روايتونه وارد دي چي د هغو څخه ثابتېږي چي دوتر وروسته دوه رکعتہ نفل کيدای سي، مګر اوس تر دې وروسته يو بل روايت راځي چي د هغه الفاظ دادي (اجعلوا آخر صلاتکم

باليل وترا) يعني د شپې په لمانځه کي اخري لمونځ وتر کوي، په څرگند خو په ټولو روايتونو کي ډير سخت ټکر معلومېږي دا وجه ده چي د ټکر رفع کولو لپاره علماؤ هڅي کړي دي، امام مالک رحمه الله عليه خود سره د دې حديث څخه انکار کړی دی چي د هغه څخه د وتر وروسته دوه رکعت نفل ثابتېږي هغه فرمايلي دي چي دا حديث صحيح نه دی، امام احمد رحمه الله عليه د يو درمياني لاري را ايستلو لپاره هڅه کړې ده او فرمائي چي د وتر وروسته دوه رکعت لمونځ نه خوزه خپله کوم او نه بل څوک د کولو څخه منعه کوم.

د جمهور علماؤ وينا ده چي د وتر وروسته دوه رکعت نفل کول د حديث څخه ثابت دي ځکه دا بالکل پرېښودل کيدای هم نسي، نو کوم حضرات چي د دوو رکعتو کولو قائل دي او کوم چي د احاديثو په خپلو کي د ټکر د پورته کولو سوال دی نو د دې حضراتو لخوا په دغه حديثونو کي دوه ډوله تطبيق پيدا کېږي يو خودا چي په (اجعلوا اخر صلاتکم باليل وترا) کي د صلوٰة څخه مراد د دوو رکعتو څخه پرته نور نفل لمنځونه دي همداسي د دې حديث مطلب به دا وي چي د شپې د وتر کولو وروسته د دوو رکعتو وروسته نور نفلونه مه کوي.

دوهم تطبيق د جمهور علماؤ لخوا دا بيانېږي چي په دې اړه غوره طريقه داده چي کله خود وتر وروسته دوه رکعت کول کېږي او کله نه، چي په دواړو حديثونو باندې عمل وکړل سي گويا داسي ويل پکار دي چي حديث (اجعلوا آخر صلوٰتکم الخ) پر استحباب باندې محمول دی نه پر وجوب باندې، يعني په دې کي چي کوم حکم ورکړل سوئ دی هغه د استحباب په توگه دی د وجوب په توگه نه دی، د دې وروسته دا خبره هم اختلافي ده چي ايا رسول الله ﷺ د وتر لمانځه وروسته دوه رکعت په داسي صورت کي کول چي رسول الله ﷺ به د شپې په لومړنۍ برخه کي يعني د ماخستن وروسته به يې ادا کول يا په دې شکل کي به يې کول چي رسول الله ﷺ به وتر د شپې په آخر کي د تهجد وروسته ادا کول، په دې اړه د ابوامامه رحمه الله عليه څخه چي کوم حديث نقل دی هغه خو مطلق دی په هغه کي يوازي دومره مذکور دی چي رسول الله ﷺ به د وتر وروسته دوه رکعت په ناستي کول دا هيڅ ذکر نه دی چي په اوله برخه د شپې کي به يې کول يا د شپې په اخري برخه کي، مگر د ثوبان رضي الله عنه څخه چي کوم حديث نقل دی هغه پر دې خبره دلالت کوي چي رسول الله ﷺ د وتر وروسته دوه رکعت کول په دې صورت کي چي د شپې په اوله برخه کي به يې وتر اداء کول دا دواړه حديثونه د دې باب په اخر کي راځي.

د بخاري، مسلم او موطا روايتونه پر دې خبري دلالت کوي چي دا د قيام ليل په صورت کي وو يعني رسول الله ﷺ به د شپې تهجد لمونځ وکړ نو د وتر وروسته به يې دوه رکعت کول او

دا صحيح هم دی .

ځيني علماء فرمايي چي دا دوه رکعتہ د وتر سره تړلي دي او وتر د سنتو قائم مقام دي يعني څرنگه چي د فرض لمانځه سنت وي چي هغه د فرض لمانځه مخکي يا وروسته وکړل سي همداسي د دواړو رکعتونو وتر د سنتو قائم مقام دي چي د وتر څخه وروسته کول کيږي .

وتر دي د شپې په آخر کي وسي .

﴿۱۱۸۹﴾: وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وَتَرًا . رواه مسلم .

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د خپل شپې په لمانځه کي آخري لمونځ وتر ولری . مسلم

تخریج : صحيح مسلم : ۵۱۷۱ ، رقم : ۱۵۱ - ۷۵۱ .

تشریح : د دې حديث په اړه مخکي په تفصيل سره بيان سوی دی مگر په دې باندي يو وارييا پوه سئ چي په دې حديث کي چي کوم حکم ورکول کيږي هغه د واجب کېدو په توگه نه دی بلکه د مستحب کېدو په توگه دی .

﴿۱۱۹۰﴾: وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَادِرُوا الصُّبْحَ بِالْوُتْرِ .

وراه مسلم .

د حضرت ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د سهار کيدو څخه مخکي پروتر کولو تلوار کوئ . مسلم

تخریج : صحيح مسلم : ۵۱۷۱ ، رقم : ۱۴۹ - ۷۵۸ .

تشریح : مطلب دادی چي د سهار کېدو څخه مخکي وتر کوئ د حنفيه په نزد دا حکم د وجوب لپاره دی که په شپه کي وتر لمونځ پاته سي نو د ورځي د هغه قضاء راوړل واجب ده .

د وتر لمانځه وختونه

﴿۱۱۹۱﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ خَافَ أَنْ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د چا چي دا بيره وي چي

لَا يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ أَوَّلَهُ وَمَنْ طَمَعَ أَنْ يَقُومَ آخِرَهُ فَلْيُوتِرْ آخِرَ

د شپې په آخره کي د وترو لپاره نه سي پورته کيدلای نو هغه ته پکار دي چي د شپې په اول کي وترو کړي او د چا چي دا اميد وي چي د شپې په آخر کي راپورته کيدای سي نو هغه دي وتر په آخر کي ادا کړي

اللَّيْلِ فَإِنَّ صَلَاةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ وَذَلِكَ أَفْضَلُ . رواه مسلم .

د شپې، ځکه چي د شپې داخري برخي لمونځ مشهود او افضل دی . مسلم .

تخریج: صحیح مسلم ۵۲۰۱، رقم: ۱۶۲-۷۵۵.

تشریح: د شپې داخري برخي د فضيلت او برکتونو په باره کي تاسو په تېرو صفحو کي وويل چي د شپې په دغه برخه کي چي کوم عبادت وکړل سي هغه د ثواب او سعادت په اعتبار ډير زيات غوره دی ځکه چي د شپې په اخر کي وتر لمونځ کول افضل دی، نه يوازي دا چي په افضل وخت کي وتر ادا کيږي بلکه په دې وخت کي د رحمت ملائکي او د الله تعالی د انوارو او برکتونو د نزول په وجه ثواب هم زيات تر لاسه کيږي .

﴿۱۱۹۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مِنْ كُلِّ اللَّيْلِ أَوْتَرْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ وَأَوْسَطِهِ وَآخِرِهِ وَأَنْتَهَى وَتُرُّهُ إِلَى السَّحَرِ . متفق عليه

د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله صلی الله علیه و آله د شپې په هره برخه کي وتر کړي دي يعني د شپې په لومړۍ برخه کي هم او د شپې په منځنۍ برخه کي هم او د شپې په آخره برخه کي هم، د رسول الله صلی الله علیه و آله د وترو آخري وخت د شپې آخري شپږمه برخه وه . بخاري او مسلم .

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۴۸۶۱۲، رقم: ۹۹۶، و مسلم ۵۱۲۱۱، رقم: ۱۳۶-۷۴۵.

﴿۱۱۹۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَوْصَانِي خَلِيلِي بِثَلَاثِ صِيَامٍ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَكْعَتَيِ الضُّحَى وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنْامَ . متفق عليه

د حضرت ابو هريره رضی الله عنه څخه روايت دی چي زما دوست (محمد صلی الله علیه و آله) ماته د درو خبرو وصيت کړی دی په مياشت کي د درو روژو ساتل، دويم د لمړ ختلو وروسته دوه رکعتي لمونځ کول او

دریم دا چي د بيده کيدو څخه وړاندي و ترو کړم . مسلم او بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۲۲۶/۴، رقم: ۱۹۸۱، و مسلم ۴۹۹/۱، رقم: ۸۵-۷۲۱.

تشریح: د هري مياشتي د درو روژو په تعين کي مختلف قولونه دي ځينو علماؤ ويلي دي چي د مياشتي د درو روژو څخه مراد ايام بيض يعني د هري مياشتي د ديارلسمي، څورلسمي او پنځلسمي نېټې روژې مراد دي، د ځينو حضراتو لخوا ويل سوي دي چي يوه روژه د مياشتي په سر کي او يوه روژه د مياشتي په مينځ کي او يوه روژه د مياشتي په پای کي ونيول سي، د ځينو محققينو رايه ده چي په ټوله مياشت کي کله چي وغواړي درې روژې دي ونيسي، د ضحی د دوو رکعتو څخه د اشراق يا ثابنت لمونځ مراد دی چي د لمر پورته کېدو وروسته دي وکړل سي د دې لمنځونو ادنا درجه دوه رکعته دي مگر د اشراق د لمانځه زياته درجه شپږ رکعته او د ثابنت د لمانځه دوولس رکعته دي، ابوهريره رضي الله عنه ته ېې د شپې په اول کي د وتر کولو لپاره ځکه وفرمايل چي هغه به د شپې په شروع کي د رسول الله ﷺ حديثونه يادول او د هغه په تکرار کي به بوخت وو او دا لړۍ به د شپې تر ډيره وخته پوري پيل وه په دې وجه د هغه لپاره په شپه کي راپورته کېدل ډير گران کار وو د علم د دې مصروفيت په وجه هغه ته ېې د اشراق يا ثابنت دوه رکعته کولو لپاره هم وفرمايل، نو د دې څخه دا خبره معلومه سوه چي د علم دين د حاصلولو او د هغه ترويج او اشاعت کي مصروفېدل د نفل عبادت د بوختيا څخه غوره دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د رسول الله ﷺ د وتر وختونه

﴿۱۱۹۳﴾: عَنْ غُضَيْفِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ أَرَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

د حضرت غضيف بن حارث رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وکړه چي ايا تا رسول الله ﷺ ليدلی دی

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ أَمْ فِي آخِرِهِ؟ قَالَتْ

چي د جنابت غسل به يې سمدستي د شپې په اول کي کوی که د شپې په آخر کي؟ هغې وويل:

رُبَّمَا اغْتَسَلَ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ وَرُبَّمَا اغْتَسَلَ فِي آخِرِهِ قُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ

زیات وخت به رسول الله ﷺ د شپې په اول کي غسل کوی او زیات وخت به یې د شپې په آخر کي هم غسل کوی، ما وویل: (الله ﷻ ډیر لوی دی، ټول تعریفونه الله ﷻ لره دي

الَّذِي جَعَلَ فِي الْأَمْرِ سَعَةً قُلْتُ كَانَ يُوتَرُ أَوَّلَ اللَّيْلِ أَمْ فِي آخِرِهِ؟ قَالَتْ رَبِّمَا

چي د دين په امر کي يې پراخي کړې ده) ما بيا پوښتنه وکړه چي ايا رسول الله ﷺ به وتر د شپې په اول کي کول که د شپې په آخر کي؟ بي بي عائشې ؓ وفرمايل: کله به يې

أُوتَرَ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ وَرَبِّمَا أُوتَرَ فِي آخِرِهِ قُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ

د شپې په اول کي کول او کله به يې د شپې په آخر کي هم، ما وویل: (الله ﷻ ډیر لوی دی ټول تعریفونه الله ﷻ لره دي چي

فِي الْأَمْرِ سَعَةً قُلْتُ كَانَ يَجْهَرُ بِالْقِرَاءَةِ أَمْ يَخْفِتُ؟ قَالَتْ رَبِّمَا جَهَرَ بِهِ

د دين په امر کي يې پراخي کړې ده) ما بيا پوښتنه وکړه ايا د تهجد په لمانځه کي به رسول الله ﷺ په لوړ آواز قرائت وایه که کرار؟ بي بي عائشې ؓ وفرمايل: کله به يې په لوړ آواز وایه

وَرَبِّمَا خَفَتْ قُلْتُ اللَّهُ أَكْبَرُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِي الْأَمْرِ سَعَةً. رواه أبو

داود وروی ابن ماجه الفصل الأخير .

او کله په کښته آواز وایه، ما وویل: (الله ﷻ ډیر لوی دی ټول تعریفونه الله ﷻ لره دي چي د دين په امر کي يې پراخي کړې ده) ابوداؤد او ابن ماجه اخيري برخه روايت کړې ده .

تخریج: سنن ابی داؤد ۱۵۲-۱۵۳، رقم: ۲۲۶، وابن ماجه ۴۳۰۱، رقم: ۱۳۵۴.

د تهجد او وتر لمانځه رکعتونه

﴿۱۱۹۵﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَيْسٍ قَالَ سَأَلْتُ عَائِشَةَ بِكُمْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ

د حضرت عبد الله بن ابوقيس ؓ څخه روايت دی چي ما د بي بي عائشې ؓ څخه پوښتنه وکړه چي رسول الله ﷺ به په څو رکعتو سره

صَلَّى يُوتَرُ؟ قَالَتْ كَانَ يُوتَرُ بِأَرْبَعٍ وَثَلَاثٍ وَسِتٍّ وَثَلَاثٍ وَثَمَانٍ وَثَلَاثٍ وَعَشْرِ

وتر کول؟ هغه ۽ فرمايل: نبي کریم ﷺ به وتر کول د خلورو رکعتو او درو رکعتو (يعني اووه رکعتو) او شپږ او درې رکعتو (يعني نهه رکعتو) او اته او درې رکعتو (يعني يوولس رکعتونه) او لس او درې رکعتو (ديارلس رکعتو)

وَلَا تَكُنْ يُوْتِرُ بِاَنْقَصَ مِنْ سَبْعٍ وَلَا بِاَكْثَرَ مِنْ ثَلَاثٍ عَشْرَةً. رواه أبو داود

او رسول الله ﷺ هيڅکله د اوو رکعتو څخه کم او د ديارلسو څخه زيات وتر نه دي کړي. ابو داود

تخريج: سنن ابی داؤد ۷۹۱۲، رقم: ۱۳۲۶.

تشریح: د خلورو او درو رکعتو مطلب دادی چي خلور رکعت به د تهجد وه او درې رکعت به وتر، همداسي په مجموعي توگه اووه رکعت سول گویا مخکي خلور رکعت به هم مجازا په وتر کي شمېر کړل همداسي شپږ رکعت د تهجد او درې رکعت د وتر دې مجموعي شمېر نهه سو، اته رکعت د تهجد او درې رکعت د وتر دې مجموعي شمېر يوولس رکعت سو او لس رکعت د تهجد او درې رکعت د وتر دې مجموعي شمیر ديارلس رکعت سو.

په هر حال دا حديث په صراحت سره دلالت کوي چي وتر يو رکعت نه دی بلکه درې رکعت دی د حديث د اخري الفاظو مطلب دانه دی چي رسول الله ﷺ هيڅ کله هم وتر لمونځ تر اوو رکعتو کم او تر ديارلسو رکعتو زيات نه دی کړي بلکه مطلب دادی چي اکثر به رسول الله ﷺ تر اوو رکعتو کم وتر نه کول، د رسول الله ﷺ څخه پنځه رکعت کول هم ثابت سوي دي همدارنگه رسول الله ﷺ به اکثر تر ديارلسو رکعتو زيات وتر نه کول، پنځلس رکعت هم د رسول الله ﷺ څخه ثابت دي.

وتر لمونځ واجب دی

﴿۱۱۹۶﴾: وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْوُتْرُ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

د حضرت ابو ايوب رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: وتر پر هر مسلمان حق دي (يعني لازم دي)

فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُؤْتِرَ بِخُمْسٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُؤْتِرَ بِثَلَاثٍ فَلْيَفْعَلْ

د چا چي په پنځو رکعتو سره وتر کول خوښ وي نو هغه دي پنځه رکعت وکړي او چاته چي په درو رکعتو سره کول منظور وي هغه دي درې رکعت وکړي

وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُؤْتَرَ بِوَاحِدَةٍ فَلْيَفْعَلْ . رواه أبو داود والنسائي وابن ماجه .

او څوک چي يو رکعت کول غواړي نو هغوی دي يو رکعت وکړي . ابوداؤد، نسائي او ابن ماجه

تخریج : سنن ابی داؤد ۱۳۲۷۲، رقم: ۱۴۲۲، والنسائي ۲۳۸۸۳، رقم: ۱۷۱۰، وابن ماجه ۳۷۶۱۱، رقم: ۱۱۹۰.

تشریح : د حق معنی د واجب او ثابت ده، امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله عليه خود حق معنی واجب اخستې ده ځکه هغه فرمائي چي وتر لمونځ واجب دی، امام شافعي رحمته الله عليه د حق معنی ثابت اخلي يعني وتر لمونځ سنت ثابت دی نو هغه فرمائي چي وتر لمونځ سنت دی، په دې حديث کي د وټرو د رکعتو شمير پنځه هم ثابت سوی دی، درې هم او يو هم، ځکه سفيان ثوري رحمه الله عليه او نورو امامانو خود پنځو شمير اختيار کړی دی، امام اعظم ابوحنيفه رحمته الله عليه د درو شمير قبول کړی دی او امام شافعي رحمته الله عليه د يوه شمير په اختيارولو سره ويلي دي چي وتر يو رکعت دی .

د وتر فضيلت

﴿۱۱۹۷﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ وَتُرُّ

يُحِبُّ الْوِتْرَ فَأَوْتِرُوا يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ . رواه الترمذي وأبو داود والنسائي .

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل : الله تعالی وتر (طاق) دی او وتر خوښوي نو اې د قرآن منونکو وتر کوئ . ترمذي، ابوداؤد او نسائي .

تخریج : سنن ابی داؤد ۱۲۷۰۱۲، رقم: ۱۴۱۶، والترمذي ۲۱۶۷۲، رقم: ۴۵۳، والنسائي ۲۲۸۸۳، رقم: ۱۶۷۴.

تشریح : «الله تعالی وتر (طاق) دی» د دې مطلب دادی چي الله تعالی په خپل ذات او صفاتو کي يواځنی دی د هغه هيڅ مثال نسته همداسي په خپلو افعالو کي هم هغه يو دی چي هيڅ څوک د هغه مرسته کونکی او شريک نسته، طاق خوښوي مطلب دادی چي وتر لمونځ کونکی په ډير ثواب سره نازول کيږي او د هغه لمونځ قبلوي، د حديث خلاصه داده چي الله تعالی په خپل ذات، صفاتو او افعالو کي يوازي دی هيڅوک د هغه مثل، شريک او مرسته کونکی نسته ځکه هغه طاق عدد خوښوي او وتر هم طاق دی ځکه دا خوښوي د دې کونکی په ډير ثواب او سعادت سره نازوي .

﴿۱۱۹۸﴾: وَعَنْ خَارِجَةَ ابْنِ حُذَافَةَ قَالَ خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ

د حضرت خارجه بن حذافه رضي الله عنه څخه روايت دی چې يوه ورځ رسول الله ﷺ زموږ په لور تشریف راوړ او وه يې فرمايل :

إِنَّ اللَّهَ أَمَدَّكُمْ بِصَلَاةٍ هِيَ خَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ الْوُتْرُ جَعَلَهُ اللَّهُ لَكُمْ

الله تعالى په يوه لمانځه سره ستاسو مرسته کړې ده يعنې د پنځو لمنځو څخه يې يوزيات تاسو ته درکړې دي چې ستاسو لپاره د سرو او بڼانو څخه غوره دی او هغه لمونځ و تر دی چې د هغه لپاره الله تعالى وخت ټاکلی دی

فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ. رواه الترمذي و ابوداؤد.

د ماخستن د لمانځه څخه وروسته تر سهاره پوري، ترمذي او ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۲۸/۱۲۹، رقم: ۱۴۱۸. و الترمذي ۳۱۴/۲، رقم: ۴۵۲.

تشریح: په عربو کې سره او بڼان ډیر ارزښتناک وه او عربو ته په مالونو کې دا تر ټولو زیات خوښ وه ځکه رسول الله ﷺ د شوق وړکولو لپاره وفرمایيل چې و تر لمونځ تر سرو او بڼانو هم غوره دي، د دې مراد دادی چې و تر لمونځ د دنیا تر ټولو سامانونو غوره دی. دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چې و تر لمونځ واجب دی او دا د ماخستن د لمانځه څخه مخکې کول جائز نه دی.

دوتر قضائي

﴿۱۱۹۹﴾: وَعَنْ زَيْدِ ابْنِ أَسْلَمَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَامَ عَنْ وَتْرِهِ فَلْيُصَلِّ إِذَا أَصْبَحَ. رواه الترمذي مرسلًا.

د حضرت زید بن اسلم رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل : کوم څوک چې دوتر لمانځه څخه بیده سي نو هغه ته پکار دي چې د سهار په وخت کې يې ادا کړي. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۳۳۰/۲، رقم: ۴۶۶.

تشریح: که چیرې د یو داسې سړي څخه و تر لمونځ په شپه کې پاته سي چې صاحب ترتیب وي نو د سهار په راپورته کېدو سره که د هغه لپاره ممکن وي یعنې دومره وخت وي چې و تر وکړي نو د سهار د لمانځه څخه مخکې د و تر و قضایې وکړي او که د سهار د لمانځه څخه مخکې د هغه کول ممکن نه وي یعنې دومره وخت نه وي نو بیا د سهار د فرض لمانځه وروسته دي بهې ادا کړي هو که د یو داسې سړي څخه و تر پاته سي چې صاحب ترتیب نه وي نو هغه ته اختیار دی که

شہ دم د سہار د لمانخہ خخہ مخکي بي وکري .
دوتر لمانخہ قرائت

﴿۱۲۰۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ سَأَلْنَا عَائِشَةَ بِأَيِّ شَيْءٍ كَانَ

د حضرت عبد العزيز بن جريج خخہ روايت دی چي موبد بي بي عائشہ رضی اللہ عنہا خخہ پوښتنه وکړه
 چي کوم سورت وایه

يُوتِرُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَتْ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى بِسَبِّحِ اسْمَ

رسول الله ﷺ به په وترو کي؟ بي بي عائشہ رضی اللہ عنہا وفرمايل: رسول الله ﷺ به په لومړي رکعت
 کي (سبح اسم

رَبِّكَ الْأَعْلَى وَفِي الثَّانِيَةِ بِقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَفِي الثَّالِثَةِ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ. رواه الترمذي و ابوداؤد والنسائي عن عبد الرحمن ابن ابزي و

رواه احمد عن ابني ابن كعب والدارمي عن ابن عباس ولم يذكر والمعوذتين

ربك الاعلى) وایه، په دوهم رکعت کي (قل يا ايها الکافرون) او په دریم رکعت کي (قل هو الله
 احد، قل اعوذ برب الفلق، قل اعوذ برب الناس) وایه. (ترمذي، ابوداؤد)

تخريج: سنن ابی داؤد: ۱۳۳۱۲، رقم: ۱۴۲۴، والترمذي ۳۲۶۱۲، رقم: ۴۶۳، والنسائي: ۲۴۴۱۳، رقم: ۱۷۲۹، الامام احمد في مسنده ۱۲۳۱۵. و سنن الدارمي ۴۴۹۱۱، رقم: ۱۵۸۶.

تشریح: محقق علامه ابن همام رحمه الله عليه فرمائي چي احنافو پر آخري روايت يعني د
 دارمي رحمه الله عليه پر نقل سوي روايت باندي عمل کړی دی د دې خخه معلومېږي چي رسول
 الله ﷺ د وترو په دریم رکعت کي قل هو الله احد وایه، حنفي حضرات د وتر په دریم رکعت کي
 يواځي قل هو الله وائي د حنفي حضراتو د رايي سره سم يوازي دا روايت نه دی بلکه د بي بي
 عائشہ رضي الله عنها يو بل روايت هم د هغه د مذهب دليل دی چي په هغه کي نقل دي چي
 رسول الله ﷺ به په دریم رکعت کي قل هو الله وایه او کوم چي د بي بي عائشہ رضی اللہ عنہا د دې روايت
 تعلق دی چي دلته نقل سوی دی او د هغه خخه د وتر په دریم رکعت کي د قل هو الله احد خخه
 پرته معوذتين يعني قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس ويل هم ثابت دي نو په دې

حنفيه حُکمه عمل نه کوي چي اول خود دې روايت په سند کمزورتيا ده دوهم دا چي په دې کي چي کومه طريقه ذکر سوې ده هغه د رسول الله ﷺ د عادت خلاف معلومېږي حُکمه چي د رسول الله ﷺ په باره کي خود ا په صراحت سره ثابت دي چي رسول الله ﷺ به وروسته رکعت د مخکني رکعت په نسبت مختصر کوي، کله چي د دې روايت سره سم دريم رکعت د مخکني دوو رکعتو په نسبت زيات اوږدېږي نو ملا علي قاري رحمه الله عليه په دې اړه په تفصيل سره بحث کړی دی او د حنفیه له خوا يې نور دليلونه هم وړاندي کړي دي چي اهل علم يې د هغوی په کتاب مرقاة کي کتلاي سئ، دا حديث په وضاحت سره پر دې خبري دلالت کوي چي رسول الله ﷺ به د وتر دې رکعت په يو سلام سره کول.

د وتر د دعاء

﴿۱۲۰۱﴾: وَعَنِ الْحَسَنِ ابْنِ عَلِيٍّ قَالَ عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت حسن بن علي رضي الله عنه شخه روايت دی چي رسول الله ﷺ ما ته يو څو کلمات بنوولي دي

كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي الْوُتْرِ اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ

چي زه يې د وتر په قنوت کي وایم او هغه کلمات دادي: (ای الله! ما په هغه خلکو کي ګډه کړې چاته چي تا هدايت کړی دی او د هغو خلکو سره عافيت راکړې چي تا په عافيت کي ساتلي دي

وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أُعْطِيتَ وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ فَإِنَّكَ

او زما کار د هغو خلکو سره جوړ کړې چي د هغوی کار تا جوړ کړی دی او ما ته په هغه شي کي برکت راکړې چي تا ما ته راکړی دی او ما د هغه شي د شر شخه و ساتې چي په هغه کي تا شر

مقدر کړی دی يقينا ستا حکم

تَقْضِي وَلَا يَقْضَى عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ . رواه

الترمذي و ابوداؤد والنسائي وابن ماجه والدارمي

پر هر شي چليږي او پر تا د هيچا حکم نه سي چليدلای ته چي د چا دوست يې هغه څوک ذليل کولای نه سي، اې زموږ پروردګاره ته د برکت خاوند او لوړ ذات يې). (ترمذي، ابوداؤد،

نسائي، ابن ماجه، دارمي.

تخریج: سنن ابی داؤد ۱۳۳/۲، رقم: ۱۴۲۵، والترمذی ۳۲۸/۲، رقم: ۴۶۴، والنسائی ۲۴۸/۳، رقم: ۱۷۴۴، وابن ماجه ۳۷۲/۱، رقم: ۱۱۷۸، والدارمی ۴۵۲/۱، رقم: ۱۵۹۳.

تشریح: د حضرت حسن عليه السلام الفاظ (اقولهن في قنوت الوتر) معنی داده چي زه ېې د وتر په قنوت کي وایم. د دې څخه دا خبره معلومېږي چي قنوت الوتر مطلقاً ذکر کول دې خبرې ته اشاره ده چي دا دعاء ټول کال يعني په ټولو ورځو کي ويل ځيني مراد دي څرنگه چي د حنفيه مذهب دی، مگر شافعيان دعاء قنوت د روژې په ورځو کي په وتر سره مقید کوي گویا د شافعي حضراتو په نزد خويوازي د روژې په نصف اخر ورځو کي په وتر لمانځه کي دعاء قنوت ويل کېږي.

اللهم اهدني: اي الله ماته هدايت وکړې، يعني د هدايت پر لار ما ثابت قدم ولرې د هدايت اسباب او ذريعې زياتي ماته راکړې چي د هغه په اختيارولو سره لوړې مرتبې او درجې ته ورسېږم.

(انه لا يذل من واليت) څوک چي ته دوست لرې هغه ذليل کېدای نسي د دې مطلب دادی چي څوک تا خپل دوست جوړ کړ په دې توگه چي هغه ته د نيکۍ پر لار د تلو او د صالح عمل اختيارولو توفيق ورکړې په سعادت او خوش بختۍ ته فائز کړې هغه په اخر کي شرمنده او ذليل کېدای نسي بيا دلته مطلقاً ذلت مراد دی چي الله تعالی مطيع او فرمانبرداره بنده چي هغه ېې محبوب لري نه په اخرت کي پښېمان او شرمنده کېدای سي او نه په دنيا کي ذلت او رسوائی هغه ته نژدې کېدای سي که څه هم په ښکاره د دنيا په نظر کي هغه په درد او مصيبت کي راپاېږه وي يا يو سړی هغه ذليل او خوار کړي خو په حقيقت کي هغه د الله تعالی په نزد باعظمت او باعزت وي څرنگه چي د دنيا خلکو د الله تعالی پېغمبر او نبي حضرت زکريا عليه السلام په اړه سره پرې کړی او حضرت يحيي عليه السلام ذبح کړل سو نو دغه جليل القدر پېغمبرانو د ظلم او ستم د دې پړاو څخه تېرېدل چي معاذ الله هغوی د الله محبوب او دوستان نه وه بلکه په حقيقت کي هغوی ېې په ازموينه او امتحان کي و اچول غرض دا چي د دنيا والا په ذليل کولو سره د الله نیک او محبوب بندگان نه ذليل کېږي د الله تعالی په نزد هغوی ډير عزت والا دي.

په ځينو روايتونو کي د (انه لا يذل من واليت) څخه وروسته ولا يعز من عاديت او د چا سره چي ستا عداوت وي هغه عزت نسي تر لاسه کولای دا الفاظ هم نقل دي همدا سي په ځيني روايتونو کي و تعاليت څخه وروسته نستغفرک و تتوب اليک اي الله موږ د خپلو گناهونو

معافي غوارو او ستا مخ ته توبه کاږو او په ځيني روايتونو کې د دې وروسته وصلي الله عليه وسلم الفاظ ذکر دي .

په هر حال د شوافع حضراتو دعاء قنوت دادی دغه حضرات دا دعا په وتر او سهار په لمانځه کې کوي د حنفي حضراتو په نزد په لمانځه کې چې کوم دعاء قنوت ويل کېږي هغه: اللهم انا نستعينک الخ او اللهم اهْدني الخ دواړي دعاوي ويل په افضل دي څرنگه چې د دې باب په پيل کې مونږ دواړي دعاگانې نقل کړي دي .

د دعاء قنوت په اړه د امامانو په نزد اختلافي شيان

محقق علامه ابن همام رحمه الله عليه فرمائي چې د دعاء قنوت په اړه د امامانو په نزد دلته درې خبرې مختلف فيده دي: اول خودا چې دعاء قنوت د رکوع څخه مخکې ويل کېږي يا وروسته، دوهمه خبره دا ده چې دعاء قنوت د وتر لمانځه کې په ټولو ورځو کې ويل کېدای سي يا يوازي د روژې په اخري نيمه برخه کې، دريم شى دا چې دعاء قنوت د وتر لمانځه څخه ماسوا په نورو لمونځو کې ويل کېدای سي که يا؟

امام شافعي رحمه الله وايي چې دعاء قنوت د رکوع څخه وروسته ويل کېږي ليکن د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه دليل ډير زيات قوي دی په دې اړه اهل علم او محقيقينو حضراتو په مرقاة کې په ډير تفصيل سره ليکلي دي، او کوم چې د دويمې او دريمې خبرې اړه ده نو موږ به انشاء الله دا دواړي مسئلې په راتلونکي باب يعني باب القنوت کې په تفصيل سره بيان کړو .

په وتر کې د سلام وروسته تسبيح

﴿۱۲۰۲﴾: وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَلَّمَ فِي الْوُتْرِ قَالَ سُبْحَانَكَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسِ . رواه أبو داود والنسائي وزاد ثلاث مرات يطيل وفي رواية للنسائي عن عبد الرحمن ابن ابزي عن ابيه قال كان يقول اذا سلم سبحان الملك القدوس ثلاثا ويرفع صوته بالثالثة .

د حضرت ابی بن کعب رضي الله عنه څخه روايت دی چې کله به رسول الله ﷺ د وټرو سلام وگرځوی نو دا کلمات به يې ويل: (پاک دی پاچاه چې ډير پاک دی). ابوداؤد، نسائي، نسائي ويلي دي چې رسول الله ﷺ به دا الفاظ درې ځله ويل او د نسائي په يوه روايت کې دي چې عبد الرحمن بن

ابزی د خپل پلار څخه روایت کوي چي هغه به ويل : چي کله به يې سلام وگرځوي نو سبحان الملك القدوس به يې درې ځله ويل او په دريم ځل به يې په لوړ آواز سره ويل .

تخريج : سنن ابی داؤد ۱۳۷/۲، رقم: ۱۴۳۰، والنسائي ۲۳۵/۳، رقم: ۱۶۹۸

تشریح : دارقطني رحمه الله عليه چي کوم روایت نقل کړی دی په هغه کي (رب الملائكة والروح) الفاظ هم ذکر دي گویا پوره تسبیح دادی: سبحان الملك القدوس رب الملائكة والروح .

په وتر کي در رسول کریم ﷺ دعاء

﴿۱۲۰۳﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ فِي آخِرِ

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به د وټرو په آخر کي دا دعاء ويل :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ وَبِعَافَاتِكَ مِنْ عِقَابِكَ وَأَعُوذُ بِكَ

(ای الله! زه ستا درضا او خوښي په ذریعه ستا د غصې څخه او ستا د عافیت په ذریعه ستا د عذاب څخه پناه غواړم او ستا د خاص ذات په ذریعه پناه غواړم

مَنْكَ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ. رواه ابوداؤد

والترمذي والنسائي وابن ماجه

ستا د غضب څخه پناه غواړم ستا تعریف د شمیر څخه وتلی دی ته هم هغسي يې څنگه چي تا خپل تعریف کړی دی). ابوداؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه .

تخريج : سنن ابی داؤد ۱۳۴/۲، رقم: ۱۴۲۷، والترمذي ۵۲۴/۵، رقم: ۳۵۶۶، والنسائي ۲۴۷/۳، رقم: ۲۴۹، رقم: ۱۷۴۶، وابن ماجه ۳۷۳/۱، رقم: ۱۱۷۹.

تشریح : رسول الله ﷺ به دا دعا په دريم رکعت کي د رکوع وروسته په قومه کي کول لکه څرنگه چي امام مالک رحمه الله عليه دا اختیار کړې ده، ځيني حضرات وايي چي رسول الله ﷺ به دا دعا د سلام وروسته کول او د ځينو علماؤ قول دی چي د سلام څخه مخکي په التحیات کي به يې کول همداسي د ځينو محققينو قول دی چي رسول الله ﷺ به دا دعا په سجده کي کول .

نسائي په يوبل روایت کي نقل کړی دی چي په هغه کي دا وضاحت سوی دی چي رسول الله ﷺ به کله د خپل لمانځه څخه فارغ سو او بسترې ته به يې تشریف يووړ نو دا دعا به يې کول .

په خاصه توگه د یو خاص دعاء قنوت اختیارولو مسئله

علامه ابن همام رحمته الله فرمائي چي د علماؤ د يو بلي ډلي څخه نقل دي چي د دعاء قنوت په اړه توقيف نسي کېدلای يعني د يوې دعاء ويل په خاصه توگه نسي ټاکلای ځکه چي د دعا ټاکل او بيا هغه په خاصه توگه د ويلو مطلب دادی چي هغه دعاء په ژبه داسي وکړي چي زړه د ژبي د همنوايي څخه محروم کېږي يعني د هغه دعا ويلو په وخت کي د عادت سره سم يوازي ژبه کار کوي په زړه کي نه خو د دعاء مقصود او مطلوب وي کوم چي د هغه څخه حاصلېږي ځکه دعا خو هغه کار کوي چي ژبه همنواوي، مگر ځينو علماؤ دا هم فرمايلي دي چي دا حکم د (اللهم انا نستعينک الخ) څخه پرته د نورو دعاگانو په باره کي دی يعني دا دعاء په خاصه توگه د ويلو لپاره ټاکل منع نه دي البته د دې څخه پرته نوري دعاگاني په مستقلة توگه اختيارول کېږي بلکه کله کله دي يوه او کله دي بله دعا کوي ځکه چي صحابه کرامو پر (اللهم انا نستعينک الخ باندې اتفاق کړی دی او دا دعاء به يې په خاصه توگه ويل که څه هم د دې څخه پرته دوهمه دعاء دعاء قنوت هم جائز دی همداسي په محيط کي اللهم اهدني الخ هم مستثنی گرځولی دی يعني د دې دعا توقيف هم ممنوع نه دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

د امير معاويه يورکعت وتر کول

﴿۱۲۰۴﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قِيلَ لَهُ هَلْ لَكَ فِي أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ مُعَاوِيَةَ مَا أُوتِرَ

د حضرت ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت دی چي هغه ته وويل سول چي د امير المؤمنين حضرت امير معاويه په اړه ستا څه خيال دی چي د وترو لمونځ

إِلَّا بِوَاحِدَةٍ؟ قَالَ أَصَابَ إِنَّهُ فَقِيهٌ . وفي رواية قال ابن أبي مليكة أوتر

يوازي يورکعت کوي، هغه وويل امير معاويه صحيح دی هغه فقيه دی، او په يوه روايت کي دا الفاظ دي چي ابن ابی مليکه بيان کړی دی چي

معاوية بعد العشاء برکعة وعندہ مولى لابن عباس فأتى ابن عباس فأخبره

فقال دعه فإنه قد صحب النبي صلى الله عليه وسلم . رواه البخاري .

معاويه د ماخستن څخه وروسته يور کعت وکړل هغه وخت د ابن عباس آزاد سوی غلام هم موجود وو هغه خپل بادار ته ددې خبرې يادونه وکړه نو هغه وويل دا معامله پرېږدئ ځکه چې هغه د رسول الله ﷺ ملگرتيا کړې ده . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري): ۱۰۳۱۷، رقم: ۳۷۶۴.

تشریح : په څرگنده خو دا معلومېږي چې حضرت معاويه رضي الله عنه به وتر يور رکعت کوي چې په هغه سره ليدونکي ته تعجب وسو چې نور صحابه کرام وتر درې رکعته کوي نو دی يور رکعت ولي کوي؟ بيا هغه د دې تذکره ابن عباس رضي الله عنه ته وکړه مگر دا هم احتمال کېدای سي چې حضرت معاويه رضي الله عنه مخکي کړي د دوو رکعتو سره وتر يور رکعت کړی وي په دې صورت کي ليدونکي ځکه اعتراض وکړ چې حضرت معاويه رضي الله عنه پر وتر باندي اکتفاء وکړه او د ماخستن لمونځ يا د تهجد لمونځ به يې پرې ايښی وو .

دوتر کولو ټينگار

﴿۱۲۰۵﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې فرمايل يې:

الْوُتْرُ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُؤْتِرْ فَلَيْسَ الْوُتْرُ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُؤْتِرْ فَلَيْسَ مِنَ الْوُتْرِ حَقٌّ فَمَنْ لَمْ يُؤْتِرْ فَلَيْسَ مِنْهَا. رواه أبو داود

وتر حق دی او چا چې ونه کړل هغه زموږ څخه نه دی، وتر حق دی او چا چې ونه کړل هغه زموږ څخه نه دی، وتر حق دی او چا چې ونه کړل هغه زموږ څخه نه دی. ابوداؤد

تخريج : سنن ابی داؤد ۱۲۹۱۲-۱۳۰، رقم: ۱۴۱۹.

تشریح : د وتر ارزښت او د دې حقيقت په داسي انداز سره څو څو واره بيانول او بيا د هغه څخه د کونکي په باره کي ويل چې کوم سړی وتر نه کوي هغه زموږ د پيروانو څخه نه دی، دا پر دې خبره ښکاره دليل دی چې وتر لمونځ واجب دی لکه څرنگه چې د حنفيه مذهب دی .

دوتر قضائي

﴿۱۲۰۶﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَامَ عَنِ الْوُتْرِ أَوْ

نَسِيَهُ فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهُ أَوْ إِذَا اسْتَيْقَظَ . رواه الترمذي أبو داود وابن ماجه .

د حضرت ابو سعيد رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي د وترو څخه بیده سي يا وتر کول ځيني هیر سي نو هغه ته پکار دي چي کوم وخت ورپه ياد سي هغه وخت يې وکړي يا کوم وخت چي راوپنښ سي هغه وخت يې وکړي . ترمذي . ابوداؤد ، ابن ماجه .

تخریج : سنن الترمذي ۳۳۰/۱۲ ، رقم : ۴۶۵ ، ابوداؤد : ۱۳۷/۱۲ ، رقم : ۱۴۳۱ ، ابن ماجه : ۳۷۵/۱۱ ، رقم : ۱۱۸۸ .

تشریح : دا حديث پر دې خبري دلالت کوي چي وتر لمونځ واجب دی ، که چيري واجب نه وای نو د قضاء کولو حکم به يې نه کېدی .

ايا وتر واجب دي که سنت ؟

﴿ ۱۲۰۷ 》 : وَعَنْ مَالِكٍ بَلَغَهُ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ عَنِ الْوُتْرِ أَوْاجِبٌ هُوَ ؟

د حضرت مالک رضي الله عنه څخه روايت دی چي يو سړي د ابن عمر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چي ايا وتر واجب دي ؟

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَدْ أُوتِرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُوتِرَ الْمُسْلِمُونَ

حضرت ابن عمر رضي الله عنه ورته وويل : رسول الله ﷺ وتر کړي دي او مسلمانانو هم وتر کړي دي ،

فَجَعَلَ الرَّجُلُ يُرَدِّدُ عَلَيْهِ وَعَبْدُ اللَّهِ يَقُولُ أُوتِرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُوتِرَ الْمُسْلِمُونَ . رواه في الموطأ .

هغه سړي به څو ځله دا پوښتنه کول او ابن عمر به په جواب کي دا ويل چي رسول الله ﷺ او اصحابو وتر کړي دي . موطأ .

تخریج : الامام مالک في الموطأ ۱۲۴/۱ ، رقم : ۱۷ .

تشریح : د يو سوال د جواب ورکولو بليغه طريقه داهم وي چي د يو خاص حکمت په وجه اصل جواب ذکر نه کړل سي او يوازي دليل بيان کړل سي ، د حضرت عبد الله ابن عمر رضي الله عنه څخه چي يو سړي د وتر لمانځه د وجوب يا سنت په باره کي پوښتنه وکړه نو هغه د مدلول پر ځای يوازي پر دليل باندي اکتفاء وکړه که څه هم د هغه مطلب دا وو چي وتر واجب دي ځکه چي د رسول الله

ﷺ په مستقله توګه د همېشتوب په وجه وتر لمونځ کول او د اهل اسلام پر دې اجماع کېدل د دې خبرې دلیل دی .

پاته سو دا سوال چې کله پوښتنه کونکې د ابن عمر رضي الله عنه څخه د واضح جواب غوښتلو لپاره د هغه څخه چې په وار وار پوښتنه کول نو هغه ورته په څرګنده ويلي و نه ويل چې وتر لمونځ واجب دی د دې وجه داده چې د هغه انداز بيان او د وجوب دا طريقه د احتياط په وجه اختيار کړل ځکه چې هغه په دې باره کي د رسول الله ﷺ څخه يو ښکاره خبره نه وه اورېدلې ځکه نو هغه په ښکاره جواب ورکول هم مناسب و نه ګڼل .

په وتر کي قرائت

﴿۱۲۰۸﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوتِرُ بِثَلَاثٍ يَقْرَأُ فِيهِنَّ بِتَسْعِ سُوْرٍ مِنَ الْمُفْصَلِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ بِثَلَاثِ سُوْرٍ آخِرُهُنَّ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) . رواه الترمذي .

د حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ به درې رکعت و تر کول چې په هغو کي به يې نهه مفصل سورتونه ويل يعني په هر رکعت کي درې درې سورتونه او آخري سورت به يې قل هو الله احد وو . ترمذي تخريج : سنن الترمذي ۳۲۳۱۲، رقم : ۴۶۰ .

تشریح : په ځيني روايتونو کي د دې اجمال په تفصيل سره داسي بيان سوی دی چې رسول الله ﷺ به په اول رکعت کي الهاکم التکاثر، انا انزلناه او اذا زلزلت الارض وايه او په دوهم رکعت کي به يې اذا جاء نصر الله او انا اعطيناک الکوثر وايه او په دريم رکعت کي به يې قل يا ايها الکافرون، تبت يدا او قل هو الله ويل .

د ابن عمر رضي الله عنه واقعه

﴿۱۲۰۹﴾: وَعَنْ نَافِعٍ قَالَ كُنْتُ مَعَ ابْنِ عُمَرَ بِمَكَّةَ وَالسَّمَاءُ مُغَيَّبَةٌ فَخَشِيَ

د حضرت نافع رضي الله عنه څخه روايت دی چې زه په مکه کي د ابن عمر رضي الله عنه سره ملګری وم ، يوه شپه پر آسمان وريځ خپره سول د هغه سره اندېښنه سوه

الصُّبْحِ فَأَوْتَرَ بِوَاحِدَةٍ ثُمَّ انْكَشَفَ فَرَأَى أَنَّ عَلَيْهِ لَيْلًا فَشَفَعَ بِوَاحِدَةٍ ثُمَّ

د سهار کېدو نو هغه یو رکعت و ترو کړل بیا وریځ ټوله سول نو وه یې لیدل چې شپه پاته ده نو هغه یو رکعت بل ورسره یو ځای کړی بیا یې

صَلَّى رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ فَلَمَّا خَشِيَ الصُّبْحَ أَوْ تَرَ بِوَاحِدَةٍ . رواه مالك .

دوه دوه رکعت له مونځ کوی ترڅو چې د سهار کېدو بیرته سوه نو یو رکعت یې وکړ . مالک .

تخریج : الامام مالک فی الموطا ۱۲۵/۱، رقم: ۱۹.

په ناسته د لمانځه ادا کولو یوه طریقه

﴿۱۲۱۰﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي جَالِسًا

د حضرت عائشې څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به په ناسته لمونځ کوی

فَيَقْرَأُ وَهُوَ جَالِسٌ فَإِذَا بَقِيَ مِنْ قِرَاعَتِهِ قَدْرَ مَا يَكُونُ ثَلَاثِينَ أَوْ أَرْبَعِينَ آيَةً

او په ناسته به یې قرائت وایه هر کله چې به په قرائت کې دیرش یا څلوېښت آیاتونه پاته سول

قَامَ وَقَرَأَ وَهُوَ قَائِمٌ ثُمَّ رَكَعَ ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ يَفْعَلُ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ مِثْلَ ذَلِكَ .

رواه مسلم

نو ولاړ به سو او دغه آیاتونه به یې په ولاړه وویل، بیا به رکوع ته تللی او بیا به یې سجده کول او

همداسې به یې دوهم رکعت کوي . مسلم

تخریج : صحيح مسلم ۵۰۵/۱، رقم: ۷۳۱-۱۱۲.

تشریح : داسې لمونځ کول په اتفاق سره جائز دی مگر د دې پر خلاف جائز نه دی د دې

تفصیل په باب السنن کې بیان سوی دی په ښکاره د دې خبرې سره د حدیث هیڅ تعلق نه

معلوماتي دي هو دا ویل کېدای سي چې په دې حدیث کې شفیع ذکر دی چې دوتر مقدمه ده نو ددې

وجهي څخه هې دغه باب کې نقل سوی دی .

دوتر وروسته دوه رکعت

﴿۱۲۱۱﴾: وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي بَعْدَ الْوُتْرِ

رَكْعَتَيْنِ . رواه الترمذي وزاد ابن ماجه خفيفتين وهو جالس .

د حضرت ام سلمة رضی اللہ عنہا څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د وترو څخه وروسته دوه رکعتہ کول. ترمذي، ابن ماجه دا هم ليکلي دي چي دا رکعتونه به مختصروه او په ناسته به يې کول. ترمذي او ابن ماجه

تخريج: سنن الترمذي ۳۳۵۱۲، رقم: ۴۷۱، وابن ماجه ۳۷۷۱، رقم: ۱۱۹۵.

﴿۱۲۱۲﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُوتِرُ بِوَاحِدَةٍ ثُمَّ يَرْكَعُ رَكَعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِيهِمَا وَهُوَ جَالِسٌ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْكَعَ قَامَ فَرَكَعَ. رواه ابن ماجه

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د وترو يو رکعت کوی او ددې وروسته به يې دوه رکعتہ نور په ناسته کول چي په هغو کي به يې قرآن کریم وايه کله چي به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د رکوع اراده کول نو ولاړ به سو او رکوع به يې کول. ابن ماجه.

تخريج: سنن ابن ماجه ۳۷۷۱-۳۷۸، رقم: ۱۱۹۶.

تشریح: علامه ابن حجر رحمه الله عليه فرمائي چي دا حديث د اول حديث خلاف نه دی ځکه چي کله به رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د وترو وروسته دواړه رکعتہ د ولاړي څخه پرته مطلقا په ناستي کول او کله به يې داسي په ناسته سره کول چي د قرائت وروسته رکوع ته به يې د تلو اراده کول نو ولاړېدی به او رکوع به يې کول.

د وترو وروسته دوه رکعتہ

﴿۱۲۱۳﴾: وَعَنْ ثَوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ هَذَا السَّهْرَ جُهْدٌ وَثِقْلٌ فَإِذَا أَوْتَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ فَإِنْ قَامَ مِنَ اللَّيْلِ وَالْإِلاَّ كَانَتْ آلَهُ. رواه الترمذي

د حضرت ثوبان رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل: د شپې پورته کېدل يو ستونزمن او دروند کار دی هر کله چي په تاسو کي يو څوک د شپې په پيل کي وترو کړي نو دوه رکعتہ دي وکړي بيا که راوېښ سي نو غوره ده او کنه نو دا دوه رکعتہ بس دی. ترمذي.

تخريج: سنن الدارمي ۴۵۲۱۱-۴۵۳، رقم: ۱۵۹۴.

دوتر لمانخه وروسته په دوور کعتو کي قرائت

﴿۱۲۱۳﴾: وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّيهِمَا بَعْدَ الْوُتْرِ وَهُوَ جَالِسٌ يَقْرَأُ فِيهِمَا إِذَا زُلْزِلَتْ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. رواه أحمد.

د حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ به د وتر څخه وروسته دوه رکعت په ناسته کول او په هغو کي به يې (اذا زلزلت الارض) او (قل يا ايها الكافرون) ويل. احمد.

تخريج: الامام احمد في مسنده ۲۶۰/۵.

=====

بَابُ الْقُنُوتِ (د قنوت بيان)

د قنوت په لغت کي څو معناوي دي: اوله معنی يې اطاعت کول، دوهمه معنی يې په لمانخه کي درېدل، دريمه معنی يې د الله تعالی په مخکي عاجزي کول، څلورمه معنی يې همداسي دعا ته هم قنوت وائي، په اصطلاح کي قنوت خاص دعاء ته وائي کومه چي دلته مراد ده، د شوافع حضراتو په نزد دعاء قنوت اللهم اهديني الخ ده، او د حنفيه حضراتو په نزد دعائ قنوت: اللهم انا نستعينک الخ دی دا دواړي دعاگاني په مکمله توگه په مخکني باب کي نقل سوي دي چي حنفي علماء په صحيح سند او طريقې سره د طبراني وغيره څخه نقل کړي دي.

علامه ابن همام رحمته الله عليه د ابوداود څخه نقل کړی دی چي رسول الله ﷺ يوه ورځ د قبيله مضر خلکو د ظلم او ستم او د هغوی د دهشت او بربريت هغوی ته بد دعا کول چي حضرت جبرائيل عليه السلام تشریف راوړ او رسول الله ﷺ ته يې دارام کېدو اشاره وکړه او وه يې فرمايل چي: يا محمد ان الله لم يبعثک سبابا ولا لعانا انما بعثک رحمة

اې محمد! (ﷺ) الله پاک تاسو بد ويونکي او لعنت جوړونکي نه ياست را استولي بلکه تاسو يې د دواړو جهانو لپاره د رحمت باعث را استولي ياست. بيا جبرائيل عليه السلام دا آيت ووايه: (ليس من الامر شيء) يعني په دې شي کي تاته هيڅ دخل نسته، بيا حضرت جبرائيل عليه السلام رسول الله ﷺ ته دا دعا اللهم انا نستعينک ... الخ وروښودل. شيخ جلال الدين سيوطي رحمته الله عليه هم په خپل کتاب در المنثور کي دا دعا په ييلو الفاظو سره نقل کړې ده.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ (لومړی فصل)

نبي کریم ﷺ ته د نبیرا کولو څخه منعه

﴿۱۲۱۵﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې کله به رسول الله ﷺ اراده وکړه دا چې

يَدْعُو عَلَى أَحَدٍ أَوْ يَدْعُو لِأَحَدٍ قَنَتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ فَرُبَّمَا قَالَ إِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ

یو چاته د بدي دعاء وکړي او یا بنده دعاء کولو اراده به یې وکړ نو (په وتر کې) به یې درکوع وروسته قنوت وایه او ځیني وخت به یې کله چې سمع الله

لِمَنْ حَمْدُهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ اللَّهُمَّ أَتَجِ الْوَلِيدِ بْنِ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ ابْنِ هِشَامٍ

لنن حنده ربنا لک الحمد وویل نو دا دعاء به یې کول: (ای الله! خلاصون و رکړې ولید بن ولید، سلمه بن هشام

وَعِيَّاشَ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطَأَتَكَ عَلَى مُضَرَ وَاجْعَلْهَا سِنِينَ كَسَنِي

او عیاش بن ربیععه ته او ای الله! پر مضر قوم خپل سخت عذاب نازل کړې او دا د عذاب د قحط په شکل پر راولې داسي قحط

يُوسُفَ يَجْهَرُ بِذَلِكَ وَكَانَ يَقُولُ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ اللَّهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا

چې د حضرت یوسف عليه السلام د قحط په ډول وي) دا دعاء به یې په لوړ آواز سره کول او که به یې بده دعاء کوله (ای الله ته پر فلاني او فلاني لعنت وکړې)

لِأَحْيَاءٍ مِّنَ الْعَرَبِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ (لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ) . متفق عليه

دا به رسول الله ﷺ د عربو د قبائلو لپاره کول تر دې چې الله پاک دا آیت نازل کړ: (ستا لپاره د حکم څخه هېڅ نسته) یعنې رسول الله ﷺ د بده دعاء (نبیرا) کولو څخه منعه کړل سو. بخاري او مسلم.

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۲۲۶۱۸، رقم: ۴۵۹۰. و مسلم ۴۶۶۱۱، رقم: ۲۹۴-۶۷۵.

هغه وويل چي ماته دا خبره ښه نه معلومېدل چي خلک به وائي چي د بند د بيړي څخه ېې اسلام راوړ د مکې کفارو او د قبلې خلکو دا چيري زغملای سول چي وليد اسلام راوړی او د هغه سزا هغه ته نه ورکړل سي نو وروڼو په بند کي واچوی او څومره ظلم چي پر هغه باندي کيدای سو ورسره وه يې کړ، رسول الله ﷺ ته چي د هغه د مظلوميت حال معلوم سو نو د پروردگار په دربار کي ېې د هغه د خلاصون لپاره دعا وغوښتل همدا سي هغه د مکې شريفي د کفارو د پنجو څخه په راوتلو سره مدينې ته د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو، سلمه بن هشام رحمه الله عليه د ابو جهل ورور و بالکل په اوله زمانه کي ېې اسلام راوړ د مکې کفارو هغه هم بندي کړی وو پر هغه ېې ډير زيات ظلم وکړ دی هم د هغوی د لاسه څخه خلاص سو او د رسول الله ﷺ په خدمت کي حاضر سو عياش ابن ابي رييعه هم د ابو جهل د مور لخوا اخيافي ورور چي د پلار څخه جلا وو او مور ېې يوه وي قديم الاسلام دی په ابتدائي دور کي د اسلام په دولت سره په مشرف کېدو سره په هجرت حبشه باندي تللی وو بيا مدينې ته راغلی ابو جهل د هغه سره داسي دوکه وکړه چي هغه مدينې ته راغلی نو ده ته وويل سول چي ستا مور ستا لپاره سخته بې ارامه ده او هغې قسم خوړلی دی چي تر څو پوري تا ونه ويني په سايه کي به نه کښيني، عياش د مور په مينه کي د ابو جهل په ډول ظالم سړي سره مکې ته ېې وغوښتی مکې ته په رسېدو سره ابو جهل هغه وتری په بنديخانه کي ېې واچوی او پر هغه ېې په ظلم کولو سره د

وحشت او بربريت د جذبې تسکين ېې حاصلوی تردې چي دی هم د هغه بند څخه په تېښتېدو کي کامياب سوييا د رسول الله ﷺ په خدمت کي مدينې شريفې ته راغلی په اخر کي د معرکه تبوک په وخت کي د کفارو سره په مقابلې کي د شهادت جام ېې نوش کړ. انا الله وانا اليه راجعون.

دا هغه خوشبخته اصحاب وه چي د هغه د خلاصون لپاره د رسول الله ﷺ ژبه مبارکه په دعا کي مصروفه سوې وه گویا د حديث اوله دعاء اللهم انج..... الخ) د دې خبري مثال دی چي رسول الله ﷺ به د مؤمنانو لپاره په دعاء قنوت کي دعا غوښتل د حديث دوهمه دعاء اللهم اشد..... الخ) د دې خبري مثال دی چي رسول الله ﷺ به په قنوت کي د ظلم او ستم او د کفارو لپاره ښيرا غوښتل، د رسول الله ﷺ د ښېرا اثر دا سو چي مکې والاو تر اووه کالو پوري په پرله پسې وچ کالۍ کي راچاپېره سوه تردې چي هغوی مردار هډوکي خوړل شروع کړل.

د آيت شريف (ليس لك من الامر شيء) مقصد دادی چي د رسول الله ﷺ د شان رحمت مناسب دانه وو چي ښيرا وکړي ځکه د الله تعالی له لوري رسول الله ﷺ منعه کړل سو چي د چا لپاره د هغه په نامه اخیستو سره ښېرا وکړي، او د باب په پیل کي د دې تفصیل سوی دی.

د کوم آفت او مصیبت پر وخت دعاء قنوت په فرض لمنځو کي ویل پکار دی

علامه طيبي رحمه الله علیه فرمائي که یوه پېښه ناڅاپه وړاندي سي مثلا دښمن حمله در باندي وکړي يا وچ کالي راسي او يا ډیر لوند کال راسي يا دا ډول نور صورتونه چي د هغه په وجه مسلمانان په مصیبت، درد او تکلیف کي اخته سي نو بیا خلکو ته پکار دي چي په ټولو فرضو لمنځو کي د دعاء قنوت ویلو پابندي وکړي. د حنفیه حضراتو په نزد هم دلته د یو پېښي یاد یو بیا د راتلو په وخت کي په فرض لمنځو کي دعاء قنوت ویل جائز دي.

د قنوت ویلو وخت

﴿۱۲۱۲﴾: وَعَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ قَالَ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ عَنِ الْقُنُوتِ فِي

د حضرت عاصم الاحول څخه روایت دی چي ما د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه څخه په لمانځه کي د قنوت پوښتنه وکړه

الصَّلَاةِ كَانَ قَبْلَ الرُّكُوعِ أَوْ بَعْدَهُ؟ قَالَ قَبْلَهُ إِنَّمَا قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

يعني دا چي قنوت د رکوع څخه مخکي يا وروسته ويل کيږي، حضرت انس رضی الله عنه وويل د رکوع څخه وړاندي دي وويل سي ځکه چي رسول الله ﷺ

بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا إِنَّهُ كَانَ بَعَثَ أَنْاسًا يُقَالُ لَهُمُ الْقُرَّاءُ سَبْعُونَ رَجُلًا

د رکوع وروسته یوازي یوه میاشت لوستی دی او ددې سبب دا وو چې نبی کریم ﷺ یو څو قاریان چې د هغوی شمیر او یا تنه وو

فَأَصِيبُوا فَقَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْرًا يَدْعُو عَلَيْهِمْ . متفق عليه

د باندي لیرلي وه هغوی شهیدان رسول له دې کبله د قاتلانو لپاره د بنیرا کولو په مقصد رسول الله ﷺ تر یوې میاشتي پوري د رکوع وروسته قنوت وایه چې په هغه کي به رسول الله ﷺ هغه قاتلانو ته بنیرا کول . بخاري او مسلم .

تخریج : صحیح البخاري (فتح الباري) : ۴۸۹/۲ ، رقم : ۱۰۰۲ . و مسلم ۴۶۹/۱ ، رقم : ۶۷۷-۳۰۱ .

تشریح : دا حدیث پر دې خبره دلالت کوي چې د رکوع وروسته دعاء قنوت ویل منسوخ سوی دی د امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله علیه دا مذهب دی .

د اويا قاريانو د شهادت پېښه

(قراء سبعون) : يعني اويا قاريان د اصحاب صفة څخه وه ، هغوی ته قراء ځکه ويل سوي دي چې دغه خلکو به قرآن کریم ډیر زیات وایه او ډیر زیات به یې یادوی حال دا چې دا حضرات ډیر زیات غریبان او زاهدان وه د هغوی کاریوازي دا وو چې په صفة کي هر وخت د قرآن او علم په زده کولو کي به بوخت وه مگر د دې سربېره کله چې مسلمانان په یو پېښه کي اخته سوې نو دا حضراتو به په پوره مېړانه او بهادري سره د پېښي مقابلې کول او د مسلمانانو مرسته به یې کول . په دوی کي ځیني حضرات داسي وه چې ټوله ورځ به یې د ځنگل څخه لرگي راټولول او هغه به یې خرڅول او د اهل صفة لپاره به یې د خورک سامان رانیوی ، او د شپې به د قرآن کریم په تلاوت کي مصروف وه ، یو ځل رسول الله ﷺ دغه صحابه کرام (اصحاب صفة) د اهل نجد خوا ته واستول چې هلته په رسېدو سره هغه خلک د اسلام خوا ته راوبولي او د هغوی مخکي قرآن کریم ووايي چې په کفر ، شرک ، ظلم او جهل کي له لوېدو سره د تباهي او بربادۍ پر لار روان وه کله چې دا خلک بیرمونه چې د مکې او عسفن په مینځ کي یو کلی دی هلته ورسیده نو عامر بن طفیل ، رعل ذکوان او قار پر دغه قراء صحابه کرامو باندي په ډیره بې دردی سره حمله وکړه او ټوله ډله یې شهیدان کړل په هغوی کي یوازي یو صحابي حضرت کعب انصاري رضی الله عنه خوندي پاته سو هغه هم داسي چې په زخمي کېدو سره ولاړی او بدن مبارک یې زیات کمزوری سوی وو .

نو دغه بد بختو په دا گڼلو سره چي د هغه روح به هم د بدن څخه وتللي وي د هغه څخه ليري سوه خو په خوشبختۍ سره اوس لا په هغه کي د ژوند اثار موجود. وه هغه په څه نا څه طريقي سره وساتل سو او په وتلو کي کامياب سو او الله تعالی هغه ته صحت او روغتيا ورکړل، تردې چي په غزوه خندق کي شهيد سو.

په هر حال رسول الله ﷺ ته د دغه ستري پيښي او د ظالمانو کفارو د ظلم او ستم علم وسو نو ډير زيات غمجن سو د حضرت انس رضی الله عنه بيان دی چي مونږ رسول الله ﷺ د هيڅ چا لپاره دومره غمجن نه وو ليدلی څومره چي رسول الله ﷺ د دغه مظلومو صحابه کرامو لپاره غمجن سو نو رسول الله ﷺ پرله پسې تريوې مياشتي پوري په دعاء قنوت کي د دغه بد بختو کفارو لپاره ښهرا کول، دغه پېښه په څلورم هجري کال کي رامنځته سوې ده.

الفصل الثاني (دوهم فصل)

دعاء قنوت کله ويل کيږي

﴿۱۲۱۷﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَنَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهْرًا

د حضرت ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ قنوت وايه تريوې مياشتي پوري

مُتَتَابِعًا فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ وَصَلَاةِ الصُّبْحِ إِذَا قَالَ سَمِعَ

د پنځو لمنځو (ماپښين، مازديگر، ماښام، ماخستن او دسهار په آخري رکعت کي) د سمع

اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ الْآخِرَةِ يَدْعُو عَلَى أَحْيَاءٍ مِّنْ بَنِي سُلَيْمٍ عَلَى

الله لمن حمده څخه وروسته او په هغو کي به يې ښهرا کول د قبيله بني سليم

رِعْلٍ وَذُكُوانَ وَعُصَيَّةَ وَيُؤَمِّنُ مَنْ خَلْفَهُ. رواه أبو داود.

(رعل، ذکوان او عصيه) لپاره او مقتديانو به آمين ويل. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۴۳۲، رقم: ۱۴۴۳.

تشریح: دا حديث پر دې خبره دلالت کوي چي همېشه په فرض لمنځو کي دعاء قنوت ويل نه دي پکار بلکه کله چي مسلمانانو ته يو پېښه رامنځته سي مثلاً يو دښمن حمله باندي وکړي يا وچ کالي راسي او يا يو وباء خپره سي نو هغه وخت په فرض لمنځو کي دعاء قنوت ويل پکار دي.

﴿۱۲۱۸﴾: وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَنَتَ شَهْرًا ثُمَّ تَرَكَهُ .

رواه أبو داود والنسائي

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ تريوې مياشتي پوري درکوع وروسته قنوت وايه او بيا يې پرېښودی . ابوداؤد او نسائي

تخريج: سنن ابی داؤد ۱۴۳۲، رقم: ۱۴۴۵، والنسائي: ۳۰۴۲، رقم: ۱۰۷۸.

تشریح: ډیر عالمان دا فرمائي چي دعاء قنوت نه خود سهار په لمانځه کي مشروع دی او نه د وتر څخه پرته په بل یو لمانځه کي، دا حضرات د دې حديث څخه استدلال کوي او د دې څخه پرته نور ډیر حديثونه هم سته چي په فرض لمنځو کي د قنوت په پرېښودو باندې دلالت کوي، عالمان او محقيقين د دې تفصيل په مرقاة کي کتلاي سي، امام مالک او امام شافعي رحمه الله عليهما فرمايي چي د سهار په لمانځه کي دعاء قنوت بايد همېشه وويل سي، او په ټولو لمنځو کي د يو پېښي يا وباء پر وخت باندې ويل بهي پکار دي .

﴿۱۲۱۹﴾: وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي يَا أَبَتِ إِنَّكَ قَدْ صَلَّيْتَ

د ابو مالک اشجعي رضي الله عنه څخه روايت چي ما د خپل پلار څخه پوښتنه وکړه چي اي پلاره! تاسو

خَلَفَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ بْنُ

په رسول الله ﷺ ، ابوبکر رضي الله عنه ، عمر رضي الله عنه ، او عثمان رضي الله عنه پسي لمونځ کړی دی او په علي ابن

أَبِي طَالِبٍ هَاهُنَا بِالْكُوفَةِ نَحْوًا مِنْ خَمْسِ سِنِينَ أَكُنُوا يَقْنُتُونَ قَالَ أَيْ بُنَيَّ

مُحَدَّثٌ . رواه الترمذي والنسائي وابن ماجه .

ابي طالب رضي الله عنه پسي دي په کوفه کي پنځه کاله لمونځ کړی دی ايا دوی به قنوت وايه ؟

ابو مالک وايي د دې په جواب کي زما پلار دا وويل چي قنوت بدعت دی . ترمذي، نسائي، ابن ماجه.

تخريج: سنن الترمذي ۲۵۳۲، رقم: ۴۰۲، والنسائي ۲۰۴۲، رقم: ۱۰۷۹، وابن ماجه ۳۹۳۱، رقم: ۱۲۴۱.

تشریح: حضرت ابو مالک رحمه الله عليه د خپل پلار څخه دا معلومول غوښتل چي ايا رسول الله ﷺ او خلفاء راشدينو هم د سهار په لمانځه کي او په نورو لمنځو کي قنوت وايه لکه څرنگه

چي اوس ٿيڻي خلڪ په دغه لمنځو کي قنوت وائي؟ ددي جواب د هغه پلار محترم دا ورکړ چي کوم خلڪ د سهار په لمانځه کي او په نورو لمنځو کي په ځانگړې توگه يعني هميشه دعاء قنوت وائي هغوی په بدعت کي اخته دي ځکه چي رسول الله ﷺ خود وتر څخه پرته د سهار په لمانځه کي يوازي يوه مياشت قنوت ويلی وو د هغه وروسته ېې پرې ايښی وو څرنگه چي اوس په مخکني حديث ذکر سول گویا دا حديث د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه دليل دی.

شافعيان حضرات فرمايي چي په کومو حديثو د سهار په لمانځه کي دعاء قنوت ويل نه دی ذکر سوی هغه ټول ضعيف دي مگر ملا علي قاري رحمه الله ددي قول جواب ډير معقول او په مدللي طريقې سره ورکړی دی هغه د خلفاء اربعه څخه هم همدا سي روايتونه نقل کړي دي ددي بحث تفصيل د هغه په شرح (مرقات) کي کتلاي سي.

الفصل الثالث (دریم فصل)

د قنوت مقام

﴿۱۲۲۰﴾: عَنْ الْحَسَنِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ جَمَعَ النَّاسَ عَلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ

د حسن څخه روايت دی چي عمر بن خطاب رحمه الله به د ابی بن کعب په امامت کي خلک يوځای کول

فَكَانَ يُصَلِّي لَهُمْ عِشْرِينَ لَيْلَةً وَلَا يَقْنُتُ بِهِمْ إِلَّا فِي النِّصْفِ الْبَاقِي فَإِذَا

او ابی به تر شلو ورځو پوري (په روژه کي) تراويح ورکولې او قنوت به يې يوازي د رمضان په آخري نيمه برخه کي وایه

كَانَتْ الْعِشْرُ الْأَوَاخِرُ يَتَخَلَّفُ فَصَلَّى فِي بَيْتِهِ فَكَانُوا يَقُولُونَ أَبَقَ أَبِي. رواه أبو

او کله چي به د رمضان آخري لسيزه سوه نو بيا به يې پرېښودل او په خپل کور کي به يې لمونځ کوی او خلکو به دا ويل چي ابی و تښتېدی. ابوداؤد،

داود. وَسُئِلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنِ الْقُنُوتِ فَقَالَ قَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

د انس بن مالک رحمه الله څخه د قنوت په اړه پوښتنه و سول نو هغه وفرمايل: رسول الله ﷺ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ الرُّكُوعِ وَفِي رِوَايَةٍ قَبْلَ الرُّكُوعِ وَبَعْدَهُ. رواه ابن ماجه.

د رکوع وروسته قنوت ویلی دی او په یوه روایت کې دا الفاظ دي چې د رکوع مخکې او د رکوع وروسته په دواړو صورتو کې رسول الله ﷺ قنوت ویلی دی. ابن ماجه.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۱۳۶۱۲، رقم: ۱۴۲۹، سنن ابن ماجه: ۳۷۴۱۱، رقم: ۱۱۸۳.

تشریح: ابي بن کعب رضی الله عنه یو جلیل القدر او ستر صحابي وو د هغه د ډیرو ځانگړتیاوو سرسیره دا ځانگړتیا هم وه چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې هغه پوره قرآن کریم یاد کړی وو او دا هم چې په صحابه کرامو کې د لوړې درجې قاري منل سوی وو له دې کبله د سید القراء په لقب سره یادېږي حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د دغه ځانگړتیاوو په وجه هغه په روژه کې د تراویح د لمانځه لپاره امام وټاکي چې خلک د هغه په اقتداء کې تراویح وکړي دا دواړه حدیثونه چې د حسن بصري رضی الله عنه څخه نقل دي د شوافع حضراتو مستدل دي، اول حدیث خو د دې خبرې دلیل دی چې دعاء قنوت دي یوازي د روژې په اخري نیمه برخه کې وویل سي، احناف علماء فرمایي چې اول خو مطلقاً په وتر کې دعاء قنوت ویل مشروع سوی دی، دوهم دا چې زیات داسې حدیثونه راغلي دي چې په هغه کې بیله خاصوالي د روژې د وتر په لمانځه کې دعاء قنوت ویل به اولی او راجح وي، دریم حدیث د شوافع حضراتو لپاره د دې خبرې دلیل دی چې دعاء قنوت دي د رکوع وروسته وویل سي د دې جواب د حنفیه علماؤ لخوا دا ورکول سوی دی چې د رکوع څخه مخکې د دعاء قنوت ویلو په اړه حدیثونه ډیر زیات نقل دي او بیا دا چې صحابه کرامو عمل هم د هغه حدیث سره سم نقل سوی دی ځکه پر هغه حدیثو باندي عمل کول پکار دي.

او کوم چې د هغه حدیثو تعلق دی چې د هغه څخه د رکوع وروسته دعاء قنوت ویل ثابتېږي نو د دې په باره کې ښودل سوي دي چې د هغه حدیثو تعلق یوازي د یوې میاشتي سره دی، رسول الله ﷺ د رکوع وروسته دعاء قنوت ویلی دی په مستلقه توگه د رکوع وروسته په دعاء قنوت ویلو سره د دې تعلق نسته.

ملا علي قاري رحمه الله علیه فرمایي چې حضرت ابي بن کعب رضی الله عنه د روژې په اخري نیمه برخه کې د الله جل جلاله او د هغه د رسول ﷺ د باغیانو لپاره د ښېرا کولو په وجه دعاء قنوت وايه، ځکه چې په صحیح سند سره د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه څخه نقل دي چې کله نیمه روژه تېره سي نو د روژې په اخري نیمه برخه کې په وتر کې پر کفارو باندي لعنت کول سنت دی.

د (ابق ابي) الفاظ په ویلو سره خلکو حضرت ابي څخه د تنبیه ونکي غلام سره تشبیه وکړه د دې وجه داده چې د هغه خلکو په نظر کې د حضرت ابي دا عمل چې په اخري لس ورځو کې مسجد ته نه راغلی مکروه معلوم سول حال دا چې حضرت ابي رضی الله عنه به د یو عذر په وجه د

روژې په اخري لسيزه کي مسجد ته نه وي راغلی او عذر دا کېدای سي چي هغه به په دغه ورځو کي خلوت اختياروی چي د عبادت هغه کمال په خلوت کي حاصل سي کوم چي په جلوت کي نه حاصلېږي، د حديث الفاظ: رسول الله ﷺ دعاء قنوت ویلی دی او په دې دليل د بخاري او مسلم هغه روايت دی کوم چي د عاصم احوال څخه نقل دی د دې باب په دوهم نمبر حديث کي پې وگوري، د اخري روايت مفهوم دادی چي په وتر کي خور رسول الله ﷺ دعاء قنوت د رکوع څخه مخکي وايه او د يو پېښي په وخت کي به يې د رکوع څخه وروسته وايه، په دې مفهوم سره په هغه ټولو شيانو کي سمون پيدا کېږي چي د هغه څخه ځيني روايتونه خو د رکوع وروسته پر ويلو باندي دلالت کوي او د ځيني روايتونو څخه ثابتېږي چي رسول الله ﷺ به د رکوع څخه مخکي دعاء قنوت وايه.

=====

بَابُ قِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ

د روژې په مياشت کي د قيام (تراويح) بيان

د روژې په مياشت کي د قيام څخه مراد د دغه برکتمني مياشتي په مقدسو شپو کي د الله پاک د عبادت يعني د تراويح د لمانځه لپاره او د قرآن کریم د تلاوت وغيره لپاره وېش او سېدل دي.

د تراويح لمونځ :

- په دغه باب کي د تراويح د لمانځه سره تړلي حديثونه بيانېږي او د دې لمانځه فضيلت، احکام او مسائل بيانېږي، دلته د تراويح د لمانځه يو څو احکام بيانېږي:
۱. اول په روژه کي د تراويح لمونځ د نړاو بنځي دواړو لپاره سنت مؤکده دی.
۲. په کومه شپه چي د روژې مياشت وليدل سي د هغه شپې څخه دي تراويح پيل کړل سي او هر کله چي د اختر مياشت وليدل سي نو تراويح دي پرېږدي.
۳. د تراويح لمونځ د روژې تابع نه دی کوم خلک چي په يو وجه روژه نسي نيولای د هغوی لپاره هم د تراويح لمونځ کول سنت دی که پې ونه کړي نو د سنت پرېښودو گناه به پر وي.
۴. د تراويح لمونځ د ماخستن د لمانځه وروسته شروع کېږي، که چيري د ماخستن د لمانځه وروسته تراويح وکړي او د هغه وروسته معلومه سي چي د ماخستن په لمانځه کي يو سهوه وسوه نو د لمانځه وروسته د تراويح دوهم وار کول پکار دي.

۵. که چيري د ماخستن لمونځ ېې په جماعت سره نه وي کړی نو تراويح دي هم په جماعت سره نه کوي ځکه چې تراويح د ماخستن د لمانځه تابع دي، هو کوم خلک چې په جماعت سره د ماخستن لمونځ وکړي تراويح به په جماعت سره کوي، د هغوی سره په گډون کولو سره هغه سړي ته هم تراويح په جماعت سره صحيح کيږي چې هغه د ماخستن لمونځ بېله جماعت څخه کړی وي ځکه چې هغه به د هغه خلکو تابع گڼل کيږي چې د هغوی جماعت

صحيح دی.

۶. که يو څوک مسجد ته داسي وخت ورسېږي چې د ماخستن لمونځ سوی وي نو هغه ته پکار ده چې مخکي د ماخستن لمونځ وکړي بيا دي په تراويح کي گډون وکړي او که په دې مينځ کي د تراويح څو رکعت ته برسي نو هغه دي د وتر کولو وروسته وکړل سي.

۷. په مياشت کي يو وار د قرآن کریم په ترتيب سره په تراويح کي ويل سنت مؤکده دی د خلکو د سستی په وجه دا پرېښول نه دی پکار، که چيري دا بېره وي چې پوره قرآن کریم وويل سي نو خلک به لمانځه ته نه راځي او جماعت به مات سي يا هغوی ته به ډير ناخوښه وي نو غوره ده چې څومره پر خلکو باندي مشکل نه وي په هغه اندازه دي وويل سي يعني په هر رکعت کي يو سورت وويل سي او بيا هر کله چې لس رکعت پوره سي نو هغه سورتونه دې دوهم وار بيا ووايي يا نور کوم سورتونه چې غواړي وه دي ېې وايي.

۸. يو قرآن کریم يعني تريو ختم زيات دي نه ويل کيږي ترڅو د خلکو شوق مات نسي.

۹. په يوه شپه کي پوره قرآن کریم ويل جائز دی په شرط د دې چې خلک شوقين وي او هغوی ته گرانه نه وي او که ورته گرانه وي نو بيا مکروه دی.

۱۰. په تراويح کي د يوه سورت پر شروع باندي يو وار بسم الله الرحمن الرحيم په لور او از سره ويل پکار ده ځکه چې بسم الله هم د قرآن کریم يو آيت دی که څه هم د يو سورت جزء نه دی، که بسم الله بالکل ونه ووايي نو د مقتديانو قرآن گريم نه دی پوره.

۱۱. تراويح د روژې په ټوله مياشتو کي کول سنت دي که قرآن کریم په يوه مياشت کي د پوره کېدو څخه مخکي ختم سي مثلاً په پنځلسو ورځو کي يا په شلو ورځو کي پوره قرآن کریم وويل سي نو په پاته لس يا پنځلسو ورځو کي تراويح کول سنت مؤکده دي.

۱۲. صحيح دادی چې په تراويح کي قل هو الله درې واړه ويل لکه څرنگه چې نن سبا رواج دی داسي کول مکروه دي.

۱۳. د تراويح د لمانځه نيت دي داسي وکړل سي (نويت ان اصلي رکعتي صلوٰۃ التراويح سنة النبي صلي الله عليه وسلم و اصحابه) يعني زه دوه رکعتي د تراويح د لمانځه کولو نيت کوم، کوم چي د رسول الله ﷺ او د هغه اصحابو سنت دی.

۱۴. د تراويح د لمانځه کولو هغه طريقه ده کومه چي د نورو لمنځو ده.

الفصل الأول (لومړی فصل)

د تراويح لمنځ په جماعت سره ادا کول سنت دي

﴿۱۲۲﴾: عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّخَذَ حُجْرَةً فِي

د حضرت زيد بن ثابت رضی الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ يوه حجره جوړه کړه په

الْمَسْجِدِ مِنْ حَصِيرٍ فَصَلَّى فِيهَا لَيَالِي حَتَّى اجْتَمَعَ إِلَيْهِ نَاسٌ ثُمَّ فَقَدُوا

مسجد کي د خرماوو د بناخو څخه او څو شپي يې په هغه کي نفلونه کول هر کله چي به خلک د لمانځه لپاره يو ځای سول نو رسول الله ﷺ به د حجرې څخه راووتی او د خلکو سره به يې لمنځ کوی، يو ځل په حجره کي خلکو د رسول الله ﷺ آواز نه واوریدی

صَوْتُهُ لَيْلَةً وَظَنُّوا أَنَّهُ قَدْ نَامَ فَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَنْتَحَنِحُ لِيُخْرِجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ

د شپي په وخت کي نو خيال يې وکړ چي رسول الله ﷺ بیده سوی دی د دې خيال پر بنا خلک د رسول الله ﷺ د وېښولو لپاره وټوځېدل او غاړي يې تازه کړې چي رسول الله ﷺ د باندي تشریف راوړي او د منځکي په ډول لمنځ راکړي، رسول الله ﷺ چي دا آوازونه واوریدل نو وه يې فرمايل:

مَا زَالَ بِكُمْ الَّذِي رَأَيْتُمْ مِنْ صَنِيعِكُمْ حَتَّى خَشِيتُمْ أَنْ يُكْتَبَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ

الله دي وکړي چي په تاسو کي دا جذبه د تراويح کولو هميشه وي کوم چي زه په دې وخت کي وينم، بيا رسول الله ﷺ وفرمايل: زما سره دا بيره پيدا سول چي تراويح لمنځ پر تاسو فرض نه سي که چيري

كُتِبَ عَلَيْكُمْ مَا قُتِمْتُمْ بِهِ فَصَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ خَيْرَ صَلَاةٍ

فرض سي نو تاسو به يې ادا نه کړلای سئ، نو اې خلکو! تاسو دا لمنځ د نورو نفلو لمنځو سره په خپلو کورو کي کوئ ځکه چي په نفل کي غوره لمنځ هغه دی

الْمَرْءُ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ. متفق عليه

چي په کور کي وکړل سي مگر فرض په مسجد کي کول غوره دي . بخاري

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲/ ۲۱۴، رقم : ۷۳۱، ومسلم ۵۳۹۱۱، رقم : ۲۱۳-۷۸۱.

تشریح : رسول الله ﷺ په مسجد نبوي کي د اعتکاف لپاره د ټاټ يوه خونه جوړه کړې وه په هغه کي به رسول الله ﷺ د روژې په برکتونو او مقدسو ساعتونو کي د الله تعالی په عبادت او ذکر کي بوخت وو، د دې څخه معلومه سوه چي په مسجد کي د ټاټ يا دا ډول نورو شيانو څخه د اعتکاف لپاره ځای جوړول جائز دی مگر شرط دادی چي د خپل حاجت او ضرورت څخه زیات ځای ونه نیول سي کله نو په دې صورت کي دا به حرام وي ځکه چي په زیات ځای نیولو سره نورو لمونځ کونکو ته تکلیف وي په شرط د دې چي ځای داسي وي چي د هغه خلکو اړتیا او ضرورت ورته وي که څه هم کله کله ورته ضرورت وي هو که یو سړی په قرینه سره معلومه کړي که خلک په ډیر شمیر هم مسجد ته راسي بیا هم د معتکف لپاره په نیول سوي ځای کي به هغوی ته اړتیا نه وي نو په داسي صورت کي تر ضرورت زیات ځای نیول به حرام نه وي دا تفصیل پر دې خبره دلالت کوي چي د حج په ورځو کي په مسجد حرام کي دننه خلک په تنگی کي اخته کول حرام دي .

دا حدیث چیري چي د رسول الله ﷺ د امت په حق کي د ډیر زیات رحمت ښوونه کوي چي رسول الله ﷺ پر تراویح لمانځه باندي ځکه همېشته نه وکړ چي دا لمونځ چیري د امت لپاره فرض ونه گڼل سي چي په هغه سره د امت خلک په تنگی او پریشاني کي اخته سي هلته دا حدیث د دې خبري هم صراحت کوي چي تراویح لمونځ په جماعت سره کول سنت دی، فصلوا ایها الناس الخ : نو اې خلکو تاسو په خپلو کورونو کي لمونځ کوئ په دې کي امر استحبابي دی یعني رسول الله ﷺ دا حکم د وجوب او لزوم په توگه نه دی ورکړی بلکه مقصد دادی چي د فرض لمنځو پرته نور سنتونه او نفلونه په کورونو کي کول غوره او مناسب دي او د دې وجه داده چي د عام نظر څخه د ساتلو سره په کورونو کي سنت او نوافل په لمنځ کولو کي د ریا او ځان ښووني یو ادنا جذبه هم ښکاره نه وي چي په څرگنده د عبادت په اړه ډیر مستحسن او مطلوب شی دی (فان افضل الصلوة الخ) د انسان غوره لمنځ هغه دی چي هغه په کور کي کړی وي دا حکم د ټولو سنتو او نفلو لمنځو په باره کي دی، کوم چي سنت یا نفل وي تر ټولو غوره هغه لمنځ دی چي لمنځ کونکی د عامي لیدني څخه د ساتلو لپاره په کور کي

لمونخ وکړي خو هغه نوافل په دې حکم کي نه دي کوم چي د شعار اسلام څخه وي مثلاً د لمر تندري نیولو لمونخ، د باران کېدو لپاره لمونخ، او د اخترونو لمونخ ځکه چي دا لمنځونه په مسجد کي کول افضل او غوره دي.

او د مسافرو لپاره کعبه الله او مسجد نبوي هم په دې حکم کي ګډ نه دی يعني که چيري يو خوشبخته ته د کعبه الله او مسجد نبوي د زیارت شرف حاصل سي او هغه مسافر وي نو د هغه لپاره افضل دادی چي هغه د فرض لمنځو سره سره سنتونه او نفلونه هم په مسجد حرام یا په مسجد نبوي کي وکړي ځکه چي مسافر ته دا موقع کله کله په برخه کېږي چي هغوی ته په مسجد حرام او مسجد نبوي کي د لمانځه کولو سعادت تر لاسه سي ځکه مسافر دي دا موقع غنیمت وګڼي او زیات تر زیات لمنځونه دي په مسجد حرام یا مسجد نبوي کي کوي، يعني مسجد حرام او مسجد نبوي د دغه حکم څخه مستثنی کول پر دې خبره قیاس کېږي چي مشائخو فرمایلي دي: چي د مسافر لپاره د کعبه الله طواف کول تر نفل لمونخ کولو افضل دی. والله تعالی اعلم.

د روژې په شپو کي د عبادت کولو فضیلت

﴿۱۲۲۲﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرَغِّبُ

د حضرت ابوهریره رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله صلی الله علیه و سلم به خلکو ته د عبادت شوق ورکوی

فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ فِيهِ بِعَزِيَّةٍ فَيَقُولُ مَنْ قَامَ رَمَضَانَ

د رمضان په میاشت کي مګر په تهنګار سره یې حکم نه ورکوی، رسول الله صلی الله علیه و سلم به دا فرمایل

څوک چي د رمضان په میاشت کي قیام (تراویح) عبادت

إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ فَتُوفِّي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَالْأَمْرُ

په اعتقاد صحیح سره او د ثواب لپاره یې وکړي نو د هغه مخکي ګناه بخښل کېږي، د راوي

بیان دي چي د رسول الله صلی الله علیه و سلم د وفات څخه وروسته په دې طریقه عمل وسو

عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ كَانَ الْأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ فِي خِلَافَةِ أَبِي بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ

عَلَى ذَلِكَ. رواه مسلم

يعني چا چي غوڻبتل تراويح به يي يوازي کولې، د حضرت ابوبکر صديق په خلافت کي هم پر دې طريقه عمل وو او د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت په لومړۍ کي هم داسي کيدل. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم ۵۲۳۱، رقم: ۱۷۴-۷۵۹.

تشریح: په صحيح عقیده او د ثواب تر لاسه کولو لپاره په روژه کي د قيام کولو مطلب دادی چي د روژې په مقدسو او برکتمنو شپو کي د الله تعالی د عبادت لپاره د شپې وېښېدل يا د دې څخه دا هم مراد دی چي کوم سړی په صحيح عقیده سره د تراويح لمونځ وکړي يعني د الله تعالی پر ذات او صفاتو باندي ايمان ولري او دا خبره حق وگڼي چي د روژې په شپو کي د الله تعالی په عبادت کي بوخت کېدل مثلاً تراويح وغيره کول د الله تعالی د قرب او د هغه د رضا او خوښۍ سبب دی نو د هغه صغيره (کوچنۍ) گناه کومه چي د هغه څخه سوې وي معاف کيږي.

سنت او نفل په کور کي کول او د هغه اثر

﴿۱۲۲۳﴾: وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قُضِيَ

د حضرت جابر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: هر کله چي

أَحَدُكُمْ الصَّلَاةَ فِي مَسْجِدِهِ فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيبًا مِنْ صَلَاتِهِ فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلَاتِهِ خَيْرًا. رواه مسلم

تاسو په مسجد کي لمونځ وکړئ نو هغه ته پکار دي چي د لمانځه څخه د کور برخه هم وکړي (يعني سنت او نفل دي په کور کي وکړي) ځکه چي الله تعالی په کور کي د لمانځه کولو له کبله خیر او برکت اچوي. مسلم.

تخريج: صحيح مسلم: ۵۳۹۱، رقم: ۲۱۰-۷۷۸.

تشریح: د دې حديث په ذريعه په کورونو کي د سنتو او نفلو کولو فضيلت او په کور کي چي پر دغه لمنځو کولو باندي کوم اثرات مرتب کيږي هغوی ته ښودل سوي دي نو وه يې فرمايل چي کوم سړی فرض لمونځ په مسجد کي کوي او سنت او نفل په کور کي کوي د هغه په کور کي الله تعالی د هغه لمانځه په وجه خير پيدا کوي يعني کورنۍ ته يې ښک توفيق ورکوي او د اوسېدونکو په رزق او عمر کي برکت اچوي.

تراويح لمونځ په دې حکم کي نه دی ځکه چي په اتفاق سره دا ثابته ده چي رسول الله صلى الله عليه وسلم به تراويح لمونځ په مسجد کي کوی او د صحابه کرامو هم پر دې اجماع ده، دا حديث چي په

ښکاره د دې باب سره تړلی نه دی په دې باب کې په نقل سره گویا دې خواته اشاره کېږي چې په روژه کې هم څه لمنځونه په کور کې کول پکار دي .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د روژې په آخري لسيزه کې د نبی کریم ﷺ عبادت

﴿۱۲۲۲﴾: عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ صُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَقُمْ

د حضرت ابو ذر رضی الله عنه څخه روایت دی چې موږ د رسول الله ﷺ سره روژې نیولې نو قیام (تراویح) یې ونه کړې

بِنَا شَيْئًا مِنَ الشَّهْرِ حَتَّى بَقِيَ سَبْعُ فَقَامَ بِنَا حَتَّى ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ فَلَمَّا

زموږ سره د میاشتي په زیاتو ورځو کې کله چې اووه شپې پاته سوې نو رسول الله ﷺ زموږ سره تراویح وکړې ودرېدی تر هغه وخته چې د شپې دریمه حصه تیره سول بیا چې

كَانَتِ السَّادِسَةُ لَمْ يَقُمْ بِنَا فَلَمَّا كَانَتِ الْخَامِسَةُ قَامَ بِنَا حَتَّى ذَهَبَ شَطْرُ

شپې شپې پاته سوې نو رسول الله ﷺ تراویح ونه کړې بیا چې پنځه شپې پاته سوې نو زموږ سره یې تر نیمه شپه پورې تراویح وکړې

اللَّيْلِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ نَفَلْتَنَا قِيَامَ هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَقَالَ إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا

نو ما عرض وکړ اې د الله رسول له ! کاشکې په دې شپه تاسو زموږ سره زیاتې تراویح کړې وای ، رسول الله ﷺ وفرمایل : کله چې یو څوک

صَلَّى مَعَ الْإِمَامِ حَتَّى يَنْصَرِفَ حُسِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ فَلَمَّا كَانَتِ الرَّابِعَةُ لَمْ يَقُمْ

د امام سره (فرض) وکړې او بیا کور ته ولاړ سي نو د هغه لپاره د ټولې شپې عبادت ثواب لیکل کېږي ، بیا چې څلور شپې پاته سوې نو رسول الله ﷺ زموږ سره تراویح ونه کړې

بِنَا حَتَّى بَقِيَ ثُلُثُ اللَّيْلِ فَلَمَّا كَانَتِ الثَّالِثَةُ جَمَعَ أَهْلَهُ وَنِسَاءَهُ وَالنَّاسَ فَقَامَ

تر دې چې دریمه برخه شپه پاته سوه بیا چې درې شپې تیرې سوې نو رسول الله ﷺ خپله کورنۍ

او نور خلک یوځای کړل او زموږ سره یې تراویح وکړې

بِنَا حَتَّى خَشِينَا أَنْ يَفُوتَنَا الْفَلَاحُ قُلْتُ وَمَا الْفَلَاحُ قَالَ السُّحُورُ ثُمَّ لَمْ

د شپې تر دویمه وخته پورې چې زموږ سره دا اندېښنه سوه چې فلاح راځه تیر نه سي، راوي وایي ما پوښتنه وکړه چې فلاح څه شي دی؟ ابوذر رضی الله عنه وویل: د فلاح څخه مراد پېشلمی دی،

يَقُمُ بِنَا بَقِيَّةَ الشَّهْرِ. رواه ابوداؤد والترمذي والنسائي وروي ابن ماجه نحوه
الا ان الترمذي لم يذكر ثم لم يقم بنا بقية الشهر

د دې وروسته ابوذر وویل بیا د میاشتي په پاته ورځو کې رسول الله ﷺ زموږ سره تراویح ونه کړې: ابوداؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه.

تخریج: سنن ابی داؤد: ۱۰۵/۲، رقم: ۱۳۷۵، والترمذي ۱۶۹/۳، رقم: ۸۰۶ والنسائي ۸۳/۳ - ۸۴، رقم: ۱۳۶۳، وابن ماجه: ۴۲۰/۱ - ۴۲۱، رقم: ۱۳۲۷.

تشریح: د دې حدیث څخه معلومه سوه چې رسول الله ﷺ د روژې په اولو دوو لسيزو کې د تراویح لمونځ صحابه کرامو ته نه دی ورکړی د دې سبب هغه دی کوم چې په مخکني حدیث کې تېر سوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل زما سره دا اندېښنه ده چې دا لمونځ فرض نسي د حدیث الفاظ (حتي يقي سبع الخ): يعني تردې چې اووه شپې پاته سوې، په دې اړه علامه طيبي رحمه الله عليه فرمایي چې دا شمېر د یقین په اعتبار سره دی يعني د نهه ویشو (۲۹) ورځو میاشت یقیني ده، لکه څرنگه چې د ترجمې په دوران کې په قوسینو کې د دې په وضاحت کولو سره دې خواته اشاره سوې ده.

پېشلمي کولو ته یې فلاح ځکه ویلي دي چې د دې باب په ذریعه د روژې نیولو قوت او طاقت حاصلېدل د فلاح سبب دی.

په اخري شپو کې د قیام فرق د فضیلت د فرق په اعتبار وو يعني د کومو شپو فضیلت چې کم وو په هغه شپو کې یې قیام هم کم وکړ او د کومو شپو چې فضیلت زیات وو په هغو کې یې د فضیلت د زیاتوب سره سم قیام هم زیات وکړ تردې چې په اوویشتمه شپه کې یې د ټولو شپو قیام وکړ، ځکه د اکثر و علماء د قول سره سم ليله القدر په اووه ویشتمه شپه کې وي دا وجه ده چې رسول الله ﷺ په دې شپه کې خپل کورنۍ يعني بيبياني مبارکاني را جمع کړي او د ټولو سره د الله تعالی په عبادت کې بوخت وو.

د شعبان د پنځلسمې شپې فضيلت

﴿۱۲۲۵﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ فَقَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ

د حضرت عائشې ښځه روايت دی چې يوه شپه ما رسول الله ﷺ و نه لیدی

فَإِذَا هُوَ بِالْبَقِيعِ فَقَالَ أَكُنْتُ تَخَافِينَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَرَسُولُهُ قُلْتُ يَا

ناخا په ما ولیدل چې رسول الله ﷺ په بقیع (هدیره) کې دی کله چې رسول الله ﷺ تشریف راوړ نو وېي فرمایل: ای عائشې! ته بیرېدې چې الله جل و الله او رسول ﷺ به پر تا ظلم و کړي؟ عائشې ښځه عرض وکړ: ای

رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنَّكَ أَتَيْتَ بَعْضَ نِسَائِكَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْزِلُ

د الله رسوله! زما دا خیال وو چې تاسو شاید نورو ازواجو ته تشریف وړی وي، رسول الله ﷺ وفرمایل: الله تعالی نزول کوي

لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَغْفِرُ لَأَكْثَرِ مِنْ عَدَدِ شَعْرِ

د شعبان پر پنځلسمه شپه د دنیا آسمان ته او د قبيله بنو کلب د پسو د رمې د ورېښتانو څخه زیاته بخښنه کوي.

عَنْمِ كَلْبٍ. رواه الترمذي وابن ماجه وزاد رزين ممن استحق النار وقال

الترمذي سمعت محمدا يعني البخاري يضعف هذا الحديث.

ترمذي، ابن ماجه، او رزين په دې حديث کې دا الفاظ زيات کړي دي چې الله تعالی د هغو خلکو گناه بخښي کوم چې د دوېخ مستحق سوي دي، امام ترمذي وفرمایل چې بخاري د دې حديث تضعيف کړي دي.

تخريج: سنن الترمذي ۱۱۶۱۳، رقم: ۷۳۹، وابن ماجه ۴۴۴۱، رقم: ۱۳۸۹.

تشریح: بقیع په مدينه منوره کې د يوې هديرې نوم دی او جنت البقیع هم ورته ویل کېږي، دلته دا واقع په تفصيل سره نه ده بيان سوې په يو بل روايت کې بي بي عائشه صديقه رضي الله تعالی عنها دا واقع په زيات تفصيل سره بيان کړې ده، چې کله ما رسول الله ﷺ د شپې په

وخت کي د خپل وار پر وخت په بستره کي نه وليدی نو ما پر خپل بدن باندي خپل جامې واچولې او د رسول الله ﷺ د پيدا کولو لپاره دباندې راووتلم ناڅاپه ما وليدل چي رسول الله ﷺ په هديره بقیع کي پر سجده پروت دی او سجده یې هم دومره اوږده وکړل چي زما سره شک پیدا سو چي خدای مه کړه رسول الله ﷺ وفات سوی دی، کله چي رسول الله ﷺ د ډیر زړه وروسته د سر په پورته کېدو سره سلام وگرځوی نو زما خوا ته متوجه سو او وه یې ویل ته بهرېدې چي الله تعالی او د هغه رسول به ستا سره د ظلم معامله وکړي يعني ایا ستا دا خیال وو چي ما ستا وار پرېښودی او بلي بي بي ته ولاړم، په دې جمله کي د الله پاک ذکر د زینت او حسن کلام لپاره دی د دې وروسته د بي بي عائشې رضي الله عنها د جواب خلاصه داده چي اې د الله رسول! زما دا گمان نه وو چي نعوذ بالله، الله تعالی او د هغه رسول به زما سره د ظلم معامله وکړی بلکه زما سره دا خیال پیدا سو چي یا خو ته د الله تعالی په حکم سره یا په خپل اجتهاد سره زما څخه د پورته کېدو څخه دویمي بي بي ته تللی یې.

علامه ابن حجر رحمه الله عليه د بي بي عائشې رضي الله عنها د دې جواب په باره کي فرمایي که بي بي عائشې رضي الله عنها رسول الله ﷺ د ارشاد په جواب کي نعم يعني هو فرمایلي وای نو معامله دومره نازکه وه چي د بي بي عائشې رضي الله عنها دا معامله به کفر شمېرل کېده خو بي بي عائشې رضي الله تعالی عنها په خپل فراست او ذهانت سره په صورت حال پوه سول ځکه هغې په داسي ذهانت سره جواب ورکړ چي د خپل پرېشاني او حیراني عذر یې ورته بیان کړ، بیا رسول الله ﷺ د بي بي عائشې رضي الله عنها څخه د راپورته کېدو عذريان کړ چي د شعبان په پنځلسمه شپه کي الله تعالی د دنیا اسمان ته نزول فرمایي يعني د خپل رحمت کامله او په رحمت عامه سره په دې شپه کي چي دا مبارکه شپه ده د دنیا اسمان خوا ته متوجه کیږي او پر دنیا والاو باندي د هغه د رحمت کامله فیضان دومره زیات وي چي د قبيله بنو کلب د بزو څومره ورېښتان وي تر هغه زیات د خلکو گناوي بخښي نو دا وخت د برکات رباني او تجلیات رحماني د نازلېدو وخت وو ځکه ما وغوښتل چي په داسي برکت ناک او مقدس وخت کي د خپل امت لپار د بخښني دعا وغواړم نو زه جنت البقیع ته په رسېدو سره د خپل پروردگار مناجات او د هغه څخه په دعا غوښتلو کي بوخت سوم.

دا حدیث ضعیف دی څرنگه چي په اخري روایت کي د امام ترمذي رحمه الله عليه د قول څخه معلومه سوه مگر څرنگه چي مخکي هم څو ځایه وښودل سوه چي د اعمالو د فضائلو په اړه په ضعیف حدیث باندي هم عمل کول په اتفاق سره جائز دی دا حدیث که څه هم ددې باب

سره ښکاره مناسبت نه لري مگر په معنوي توګه د حديث د دې باب سره مناسبت دادی چي د شعبان په پنځلسمه شپه کي د خپل فضيلت او بزرګۍ د زياتوب په وجه قيام د روژې د مقدمې په مثل دی . والله اعلم .

نفل لمونځ په کور کي کول

﴿۱۲۲۶﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي مَسْجِدِي هَذَا إِلَّا الْمَكْتُوبَةُ . رواه أبو داود والترمذي .

د حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : پرته د فرضو څخه د سړي لمونځ (نفل) تر مسجد زما په کور کي غوره دی . ابوداؤد، ترمذي

تخريج : سنن ابی داؤد ۶۳۲۱، رقم: ۱۰۴۴، والترمذي ۳۱۲۲، رقم: ۴۵۰.

تشریح : د دې سربېره چي په مسجد نبوي کي د يوه لمانځه ثواب د زرو لمنځو د ثواب سره برابر دی مگر نفل لمنځونه په کور کي کول په مسجد نبوي کي د نفل لمنځ کولو څخه افضل ګرځول سوی دی ځکه چي په کورونو کي کړل سوی لمنځ د ریا او ځان ښووني څخه بالکل خالي او پاک وي، د رسول الله ﷺ دا ارشاد د هغه وخت دی کله چي رسول الله ﷺ په روژه کي يو څو شپې قيام پرې ايښی وو او د هغه عذر په بيانولو سره په کورونو کي د لمانځه کولو فضيلت ېې بيان کړ بيا ېې وفرمايل ځيني لمنځونه په خپلو کور کي وکړی .

د تراويح لمنځ په کور کي غوره دی که په مسجد کي؟

د دغه حديث څخه په استنباط کولو سره امام مالک رحمته الله عليه امام ابو يوسف رحمته الله عليه او ځيني شوافع حضراتو دا ويلي دي چي د تراويح د لمانځه په اړه افضل دادی چي دا لمنځ په کور کي يوازي وکړل سي او کوم چي د رسول الله ﷺ د عمل سوال دی نو رسول الله ﷺ تراويح لمنځ په مسجد کي کړی دی په دې باره کي د دې حضراتو وينا ده چي د رسول الله ﷺ په مسجد کي تراويح لمنځ کول د بيان جواز لپاره وو دوهم دا چي رسول الله ﷺ معتکف وو .

امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله عليه، امام شافعي رحمه الله عليه او د شوافع علماؤ اکثریت اود ځيني مالکيه حضرات په اتفاق توګه سره دا مذهب دی چي تراويح لمنځ په مسجد کي کول افضل دی څرنگه چي امير المومنين حضرت عمر فاروق رضي الله عنه او د هغوی وروسته نورو صحابه کرامو دا لمنځ په مسجد کي کول وټاکل او بيا پر دې د ټولو مسلمانانو عمل دی ځکه

چي تراويح لمونځ د دين د شعار څخه دی او د اخترو لمنځونه مشابه دي د فقي په کتابونو کي په دې مسئله کي مختار او غوره طريقه دا بنودل سوې ده که يو سړی داسي وي چي د مسلمانانو د امامت او رهبرۍ پر مرتبه باندي وي او د هغه په وجه په مسجد کي زياتوب وي نو هغه ته پکار ده چي تراويح لمونځ په مسجد کي وکړي او که داسي نه وي نو بيا جائز ده چي په کور کي ېې وکړي .

الْفَصْلُ الثَّالِثُ (دریم فصل)

د حضرت عمر رضي الله عنه د تراويحو د لمانځه لپاره د جماعت مقرر کول

﴿۱۲۴﴾: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِيِّ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ

عبد الرحمن بن عبد القاري وايي زه يو وار د عمر بن خطاب سره د رمضان په مياشت کي و وتم

لَيْلَةً إِلَى الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ أَوْزَاعٌ مُتَفَرِّقُونَ يُصَلِّي الرَّجُلُ لِنَفْسِهِ وَيُصَلِّي

د شپې مسجد ته ، ما وليدل چي خلکو جلا جلا (تراويح) کولې ، سړي به يوازی لمونځ کوی

الرَّجُلُ فَيُصَلِّي بِصَلَاتِهِ الرَّهْطُ فَقَالَ عُمَرُ إِنِّي لَوْ جَعَلْتُ هَؤُلَاءِ عَلَى قَارِيٍّ

او ځينو د خپلو قبيلو سره کوی ، د دې په ليدو سره حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل : که دا ټول خلک

زه د يو قاري په امامت کي يو ځای کړم

وَاحِدٍ لَكَانَ أَمْثَلُ ثُمَّ عَزَمَ فَجَمَعَهُمْ عَلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَهُ

نو غوره به وي ، نو د دې اراده ېې وکړل او حضرت ابی بن کعب ېې امام جوړ کړی ، راوي وايي

بيا يو ځل داسي په رمضان کي زه د حضرت عمر سره ولاړم

لَيْلَةً أُخْرَى وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلَاةِ قَارِيٍّ لَهُمْ . قَالَ عُمَرُ نِعِمَّتِ الْبِدْعَةُ هَذِهِ

او وه مي ليدل چي خلک په مسجد کي په خپل امام پسي لمونځ کوي ، د دې په ليدو سره حضرت

عمر رضي الله عنه وويل دا ډير ښه بدعت دی

وَالَّتِي تَتَأَمُّونَ عَنْهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّتِي تَقُومُونَ . يُرِيدُ آخِرَ اللَّيْلِ وَكَانَ النَّاسُ

يَقُومُونَ أَوَّلَهُ . رواه البخاري

او هغه (تراويح) لمونځ چي تاسو يې وکړئ او بيده سئ د هغې څخه غوره دی چي د هغه لپاره تاسو بيدار ياست يعني په آخري شپه کي او داسي تراويح به خلکو په اول وخت کي کولې . بخاري .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۲۵۰۱۴ ، رقم : ۲۰۱۰ .

تشریح : (نعمت البدعة) يعني دا ښه بدعت دی ددې مطلب دادی چي دا جماعت ټاکل ښه بدعت دی نه اصل جماعت، گویا حضرت عمر رضی الله عنه جماعت ټاکلو ته ښه بدعت ووايه د ښه بدعت څخه د هغه مراد اصل جماعت نه وو، ځکه رسول الله ﷺ تراويح لمونځ په جماعت سره کړی دی څرنګه چي په تېرو حديثو کي تیر سول همدا سي که حقيقت ته وکتل سي نو معلومېږي چي دا جماعت ټاکل ښه بدعت څخه د وړاندي کېدو سره د سنت په درجه کي راځي ځکه چي د خلفاء راشدينو قائم کړل سوې طريقه هم سنت ده .

په هر حال حاصل دادی چي دلته د بدعت د لغوي معنی اعتبار دی نه دا چي د هغه معنی چي د فقهاؤ په اصطلاح کي مفهوم کېږي .

د تراويح رکعتونه

﴿۱۲۲۸﴾ : وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ أَمَرَ عُمَرُ أَبِي بَنٍ كَعْبٍ وَتَمِيمًا الدَّارِيَّ

د حضرت سائب بن يزيد څخه روايت دی چي حضرت عمر رضی الله عنه ابی بن کعب او تميم داري ته حکم ورکړی چي

أَنْ يَقُومَا لِلنَّاسِ فِي رَمَضَانَ بِأَحَدِي عَشْرَةَ رُكْعَةً فَكَانَ الْقَارِئُ يَقْرَأُ بِالْبَيِّنِ

هغوی په رمضان کي خلکو ته يوولس رکعتو ورکړي او په هغه زمانه کي به قاري په لمانځه کي هغه سورتونه ويل چي تر سلو آياتو به زيات وه

حَتَّى كُنَّا نَعْتَبِدُ عَلَى الْعَصَا مِنْ طُولِ الْقِيَامِ فَمَا كُنَّا نَنْصَرِفُ إِلَّا فِي فُرُوعِ
الْفَجْرِ . واه مالك

تر دې چي موږ به د ولاړي د اوږدوالي څخه مجبور سو د لکړي مرسته به مو اخیستل او موږ چي به د هغه لمانځه څخه فارغ سو نو سهار به نژدې وو . مالک .

تخریج: الامام مالک فی الموطا ۱۱۵۱، رقم: ۴.

تشریح: اُبی بن کعب رضی اللہ عنہ او تمیم داري رضی اللہ عنہ دواړو ته د امامت د حکم مطلب دا وو چې کله یو امام جوړ سي کله بل، په دې کي دا احتمال هم دی چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ دواړو ته په وار وار د لمانځه ورکولو داسي حکم ورکړی وو چې یو څو رکعتونه دي ابي رضی اللہ عنہ ورکړي او یو څو دي تمیم داري رضی اللہ عنہ ورکړی په دې توگه چې په څو شپو کي یو امامت کوي او په څو شپو کي بل ددغه حدیثو څخه دا معلومېږي چې د تراویح یوولس رکعته دي څرنگه چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ حکم ورکړ حال دا چې علماء لیکي چې دا خبره ثبوت صحت ته رسېدلې ده چې د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ په عهد خلافت کي تراویح لمونځ به شل رکعته وو نو د دې حدیث په باره کي به دا وویل سي چې حضرت عمر رضی اللہ عنہ به کله شل رکعته کول او کله پر یوولسو رکعتو باندي به پې اکتفاء کول یا دا چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه د تراویح یوولس رکعته کول ثابت سوي دي ځکه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د عمل مبارک د مشابهت په قصد سره حضرت عمر رضی اللہ عنہ په ځیني شپو کي د یوولسو رکعتو کولو حکم ورکړ بیا د هغه وروسته تراویح شل رکعته په مستقلة توگه وټاکل سوي لکه څرنگه چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه هم په یوه روایت کي درویشت رکعته کول نقل سوي دي چې په هغه کي درې وترگه دي.

په نفل لمانځه کي تکیه لگول جائز دي

د حدیث الفاظ (کنا نعمتد علی العصا) ددې مطلب دادی چې هغه وخت به په تراویح کي دومره اوږد قرائت ویل کیدی چې موږ به په قیام کي په ولاړه سترې سوو چې د هغه په وجه به موږ پر خپل لکړه تکیه لگولو سره پر درېدو باندي مجبور وو، په دې اړه مسئله داده چې په نفل لمنځو کي هسي په عامه توگه سره هم مگر په خاصه توگه سره د ضعف په حالت کي تکیه لگول یا د یو شي مرسته اخیستل جائز دي.

﴿۱۲۲۹﴾: وَعَنِ الْأَعْرَجِ قَالَ مَا أَدْرَكُنَا النَّاسَ إِلَّا وَهُمْ يُلْعَنُونَ الْكَفَرَةَ فِي

د حضرت اعرج څخه روایت دی چې د روژې په میاشت کي به خلکو پر کافرانو لعنت وایه او په

رَمَضَانَ قَالَ وَكَانَ الْقَارِئُ يَقْرَأُ سُورَةَ الْبَقَرَةِ فِي ثَمَانِي رَكَعَاتٍ وَإِذَا قَامَ بِهَا

رمضان کي به قاري سورة بقره په اته رکعتو کي ویل او هر کله چې به یې ختم کړل

فِي ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً رَأَى النَّاسُ أَنَّهُ قَدْ خَفَّفَ. رواه مالك.

په دوولس رکعتو کي نو خلک به پوه سول چي مختصر لمونځ يې وکړ. مالک

تخريج: الامام مالک في الموطا: ۱۱۵۱، رقم: ۶.

تشریح: که څه هم د دې حديث څخه په وضاحت سره دا نه معلومېږي چي پر کفارو باندي لعنت د روژې د وترو سره مخصوص وه، په داسي توگه په ټولو حديثو کي تطبيق پيدا کېږي د دا مفهوم اختيارولو وروسته دا حديث به د حضرت عمر رضي الله عنه د هغه حديث خلاف نه وي چي د هغه څخه ثابتېږي چي کله به د روژې نېمه برخه تېره سوه نو په وترو کي پر کفارو باندي لعنت استول سنت دي پر کفارو باندي د لعنت استولو سبب دا وو چي کله به کفارو د دغه بابرکتي مقدسي او باعظمتي مياشتي تعظيم نه وکړ چي د هغه عظمت او بزرگي خپله الله تعالی بيان فرمايلي ده او د هدايت چپنه او فيضان کلام الله څخه به يې ذره هدايت حاصل نه کړو چي په دې باعظمته مياشت کي نازل سوي دي نو هغوی د دې خبري مستحق سوه چي پر هغوی باندي لعنت واستول سي د تراويح لمانځه د رکعتو د شمير په باره کي مخکي ذکر سوي دی يو وارييا هم پوه سي چي رسول الله ﷺ د تراويح لمانځه د رکعتو شمير نه وو ټاکلی بلکه په دې اړه د رسول الله ﷺ عمل مختلف راغلی دی رسول الله ﷺ اته رکعته هم کړي دي او دا هم راځي چي رسول الله ﷺ يوولس رکعته کړي دي همداسي ديارلس او شل رکعته هم د رسول الله ﷺ څخه نقل دي خو حضرت عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه کي د تراويح شل رکعتو وټاکل د هغه وروسته د ټولو صحابه کرامو پر دې عمل وو، حضرت عثمان رضي الله عنه او حضرت علي رضي الله عنه هم په خپل زمانه خلافت کي همداسي انتظام وساتي د رسول الله ﷺ ارشاد دی زما سنت او زما د خلفاء راشدينو سنت پر خپل ځان باندي لازم وگرځوي هغه په خپلو غاښونو سره ټينگ ونيسي. نو ددې وجه که يو سړی د رسول الله ﷺ د دغه حکم په شتون کي د تراويح د شلو رکعتو ځکه نه قائل کېږي چي د دې ثبوت د رسول الله ﷺ څخه ثابت نه دی نو په دې اړه د دې څخه پرته نور څه ويل کېدای سي چي هغه د منشاء نبوت او حقيقت سنت څرگنده مخالفت کوي.

د تراويح اخيري وخت

﴿۱۲۳۰﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبِيًّا يَقُولُ كُنَّا نُنْصِرُ فِي

د حضرت عبد الله بن ابوبکر رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د ابی څخه اوريدلي دي چي کله به موږ په روژه کي د تراويح څخه فارغ سونو

رَمَضَانَ مِنَ الْقِيَامِ فَتُسْتَعَجَلُ الْخَدَمُ بِالطَّعَامِ مَخَافَةَ قُوتِ السُّحُورِ . وَفِي أُخْرَى مَخَافَةَ الْفَجْرِ . رواه مالك .

خادمانو ته به موژد و دوی خورلو لپاره ویل د دې بیري څخه چي د پېشلمي وخت ختم نه سي ، او په دوهم روایت کي دا الفاظ دي چي د سهار کېدو د بیري څخه . مالک .

تخریج : الامام مالک فی الموطا : ۱۱۶۱۱ ، رقم : ۷ .

د شعبان په پنځلسمه د انسان مرګ او ژوند لیکل کيږي

﴿۱۳۱﴾ : وَعَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هَلْ تَدْرِينَ مَا فِي

د حضرت عائشې ؓ څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : ایا تاته څرګنده ده چي په

هَذِهِ اللَّيْلَةِ ؟ يَعْنِي لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ قَالَتْ مَا فِيهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ

دې شپه (د شعبان پنځلسمه) کي څه کيږي؟ بي بي عائشې ؓ عرض وکړ : نه ، اې د الله رسول ! په دې کي څه کيږي ؟

فَقَالَ فِيهَا أَنْ يُكْتَبَ كُلُّ مُوَلَّدٍ مِنْ بَنِي آدَمَ فِي هَذِهِ السَّنَةِ وَفِيهَا أَنْ يُكْتَبَ

رسول الله ﷺ وفرمايل : په دې کي دا کيږي چي په انسانانو کي هر څوک چي په دې کال پيدا کېدونکی وي لیکل کيږي او څوک چي په دې کال

كُلُّ هَالِكٍ مِنْ بَنِي آدَمَ فِي هَذِهِ السَّنَةِ وَفِيهَا تُرْفَعُ أَعْمَالُهُمْ وَفِيهَا تُنْزَلُ

مړ کيږي په دې شپه لیکل کيږي او په دې شپه اعمال نامې پورته کيږي او په دې شپه نازلېږي

أَرْزَاقُهُمْ . فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا بِرَحْمَةِ اللَّهِ

د بندګانو رزق ، عائشې ؓ عرض وکړ : اې د الله رسول ! هيڅوک داسي نسته چي د الله ﷻ د رحمت پرته جنت ته داخل سي ؟

تَعَالَى ؟ فَقَالَ مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا بِرَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى ثَلَاثًا قُلْتُ

رسول الله ﷺ ورته وفرمايل: هيخوك د الله ﷻ د رحمت خخه پرته جنت ته نه سي داخليدلاي
درې ځله يې دا الفاظ وفرمايل، بي بي عائشې ؓ عرض وکړ:

وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى هَامَتِهِ فَقَالَ وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي

اې د الله رسوله! ايا تاسو هم نه؟ رسول الله ﷺ پر خپل سر مبارک لاس کښېښودى او وه يې
فرمايل: زه هم د الله ﷻ د رحمت خخه پرته په جنت کې نه سم داخليدلاي خو دا چې الله تعالى په
خپل فضل او کرم سره

اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَتِهِ. يَقُولُهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. رواه البيهقي في الدعوات الكبير.

د خپل رحمت په سايه کې ما پټ کړي، رسول الله ﷺ دا الفاظ درې ځله وفرمايل. بيهقي.

تخريج: رواه البيهقي في الدعوات الكبير.

تشرېح: په دنيا کې چې څومره انسانان پيدا کيږي يا مړه کيږي د هغوی ټولو د زېږېدنې او د
مړگ په باره کې ډير مخکې په عمومي توگه سره په لوح محفوظ کې ليکل کيږي د هر شعبان په
پنځلسمه شپه کې بيا دوهم وار د خلکو د زېږېدنې او مړگ وخت ليکل کيږي چې په هغه کال
کې پيدا کېدونکى يا مړ کېدونکى دي.

اعمال پورته کيږي: د دې مطلب دادى چې په دغه کال کې د بنده خخه کوم نېک اعمال
کېدونکى وي هغه په دغه شپه کې ليکل کيږي چې هر ورځ پېښېدلو خخه وروسته د الله تعالى
په دربار کې حاضر کيږي.

د رزق راکښته کولو خخه مراد د رزق ليکل دي په هغه کال کې چې د کوم بنده په برخه کې
څومره رزق راځي د هغه تفصيل په دغه شپه کې ليکل کيږي څرنگه چې په يوه حديث کې نقل
دي چې په دغه شپه کې مړگ او رزق ليکل کيږي او په دې کال کې د حج نوم هم په دغه شپه کې
ليکل کيږي.

کله چې بي بي عائشه رضي الله عنها واورېدل چې هغه اعمال چې په کال کې د بنده خخه
کيږي د کولو خخه مخکې ليکل کيږي نو هغه پوه سوه چې په جنت کې د داخلېدو دار او مدار
يوازي پر تقدير او د الله پاک پر فضل او کرم باندي دى، جنت ته داخلېدل پر عمل باندي
موقوف نه دي نو هغې وفرمايل (يا رسول الله مامن يدخل..... الخ) د دې په جواب کې
رسول الله ﷺ وفرمايل بېشکه په جنت کې داخلېدل خو يوازي د الله تعالى د رحمت او د هغه په

فضل او کرم موقوف دی هغه چي څرنگه غواړي په خپل فضل او کرم سره به یې په جنت کي داخل کړي او چاته چي وغواړي داخل به یې نه کړي د رسول الله ﷺ دا ارشاد د قرآن کریم دا آیت دی. (تلك الجنة التي اورثتموها بما كنتم تعملون) : دا هغه جنت دی چي تاسو ته د هغه شي په بدل کي درکړل سو چي تاسو به کوی، يعني په دنیا کي چي به تاسو کوم نیک اعمال کول. معارض خلاف نه دی ځکه چي نیک اعمال خو په جنت کي د داخلېدو بنکاره سبب دی خو د دخول جنت حقيقي سبب د الله تعالی فضل او کرم او د هغه رحمت دی نه نېک اعمال بیا دا چي نېک اعمال هم د الله تعالی رحمت دی، که د یوه بنده سره د الله تعالی توفیق نه وي او د هغه فضل او کرم او د هغه رحمت سایه پر هغه باندي نه وي نو هغه نېک اعمال څرنگه کولای سي نیک او صالح اعمال خو بنده هلته کولای سي کله چي د الله تعالی توفیق او د هغه رحمت د بنده لارښوونه کوي نو داسي به هم وویل سي چي په جنت کي داخلېدل یوازي د پروردگار پر رحمت موقوف دی ځيني علماؤ لیکلي دي چي په جنت کي داخلېدل خو یوازي د پروردگار د رحمت سبب دی او په جنت کي د راتلو فرق د اعمالو پر فرق موقوف دی يعني بنده خو به په جنت کي داخل د الله تعالی د رحمت په جه سي هو د اعمالو کار فرمایي به د دې درجې وي د کوم بنده نېک اعمال چي د کومي درجې وي په جنت کي به د هغه سره سم درجه ترلاسه کوي.

د بركات په شپه کي کينه کوونکی او مشرک د الله ﷻ د عام رحمت څخه

محروم کيږي.

﴿۱۲۳۲﴾: وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابو موسی اشعري رضي الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَطَّلِعُ فِي لَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شُعْبَانَ فَيَغْفِرُ لَجَمِيعِ خَلْقِهِ

الله تعالی د شعبان په پنځلسمه شپه کي د بندگانو په لور متوجه کيږي او خپل ټول مخلوق ته بخښنه کوي

إِلَّا لِمُشْرِكٍ أَوْ مَشَاحِنٍ. رواه ابن ماجه ورواه أحمد عن عبد الله بن عمرو

بن العاص وفي روايته إلا اثنين مشاحن وقاتل نفس.

خو نه مشرک او کينه گرده، ابن ماجه، احمد د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص د روایت

څخه داسي نقل کړی دی چي الله تعالی په دې شپه دوه خلک مشرک او قاتل د خپل ځان نه بخښي .

تخریج : سنن ابن ماجه ۴۴۵۱، رقم: ۱۳۹۰، الامام احمد في مسنده ۱۷۶۱۲.

تشریح : د حديث خلاصه داده چي الله تعالی کله په دې برکت ناکي او مقدسي شپې کي په خپل رحمت کامله سره دنيا والاو ته متوجه کيږي نو د هغه د رحمت درياب دو مړه په جوش کي وي چي هغه خپل حقوق هم معاف کوي او په خپل بندگۍ، عبادت، اطاعت او فرمانبردارۍ کي کړل سوي گناوي هم ور معافوي خو کفر او د بندگانو حقوق نه معاف کوي او په دې معامله کي دو مړه مهلت ورکوي که هغه توبه وکاري نو توبه به يې قبوله سي او که توبه نه وکاري او خپله بد اعتقادي او د بد عملي څخه نسي منعه نو په عذاب کي به اخته سي .

د کينه کونکي څخه مراد هغه سړی دی چي د شرعي لوري څخه نه بلکه د نفس اماره په فريب او چمو کي په اخته کېدو سره خامخا د نورو خلکو لپاره په خپله سينه کي د بغض او حسد اور بلوي داسي بد سړی هم په دې برکت ناکه شپه کي د پروردگار د عامي بخښني څخه هيڅ برخه نه سي تر لاسه کولای، د برات په شپه کي چي کوم بد بخت د رحمت الهي په سایه کي نه وي په دې توگه چي د هغه بخښنه نه کيږي نو د دې تفصيل په بيلو بيلو روايتونو کي ذکر دی دلته د کفر کونکي، کينه لرونکي او په ناحقه د چا قتلونکی ذکر سوی دی .

په ځيني روايتونو کي دا هم نقل دي چي الله تعالی قرابت ماتونکی هم نه بخښي همداسي په ځيني روايتونو کي پرتوگ يا لونگ د زنگنو څخه لاندي کښته کونکی، د مور او پلار نافرمان، همېشه شراب څښونکی او په ځينو روايتونو کي زنا کونکی او په ظلم سره محصول اخيستونکی، جادو کونکی، کاهن، د غيب خبري بنودونکی او باجه ويونکی هم ذکر سوی دی يعني دا هغه بد بخته خلک دي چي په دغه مقدسه شپه کي د پروردگار د عام رحمت څخه محروم وي .

د شعبان په پنځلسمه دروژې او عبادت حکم

﴿۱۲۳۳﴾: وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل: هر کله چي د شعبان پنځلسمه شپه سي

فَقُومُوا لَيْلَهَا وَصُومُوا يَوْمَهَا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَنْزِلُ فِيهَا لِغُرُوبِ الشَّمْسِ

نو تاسو د شپې عبادت کوي او د ورځي روژه نيسي ځکه چي الله تعالى په دې شپه کي د لمر
لوېدو وروسته نزول فرمايي

إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ أَلَا مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ؟ أَلَا مُسْتَزِرٌّ فَأَرْزُقَهُ

د دينا آسمان ته ، او فرمايي څوک بخښنه غوښتونکی سته چي زه يې و بخښم ، څوک رزق
غوښتونکی سته چي زه رزق ورکړم ،

؟ أَلَا مُبْتَلًى فَأُعَافِيهِ؟ أَلَا كَذَا أَلَا كَذَا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ . رواه ابن ماجه .

څوک په مصيبت اخته سته چي سلامتي ورکړم او داسي فرمايي ترڅو چي د سهار رڼا سي . ابن ماجه

تخريج : سنن ابن ماجه : ۴۴۴۱ ، رقم : ۱۳۸۸ .

تشریح : د برات د شپې د عظمتونو او فضيلتونو حد په څومره وي ، دا هغه مقدسه شپه ده چي
د پروردگار عالم خپل رحمت کامله او رحمت عامه سره د دنيا خواته متوجه کيږي دنيا والا خپل
رحمت ته رابولي د هغوی لمن د رحمت ، بخښني او د ورکړي د خزانو څخه ډکوي .

زيری دي وي هغه پاکو نفسو ته او هغه خوشبختو ته چي په دغه مقدسه شپه کي د خپل
پروردگار د رحمت سایه پيدا کوي عبادت او بندگي کوي د خپل مولی په دربار کي د خپلو
ارتيواو او حاجتونو خواست وړاندي کوي او مولی کریم د هغوی خواستونه په خپل رحمت
کامله سره قبلوي ، افسوس پر هغو بدنصیبو چي د دغه برکتناکي او باعظمتي شپې د تقدس
استقبال په لهو او لعب سره کوي د آتش بازي په ډول بد کار کي په اخته کېدو سره خپل نیک
بختي او سعادت بربادوي ، د بازیو په بوختیا سره د رحمت خداوندي څخه ليري والی
اختیاروي ، الله تعالى دي مونږ ته توفیق راکړي چي موږ د برات د شپې د عظمت او فضيلت
احساس وکړو او د دغه شپې د تقدس احترام وکړو او د عبادت او بندگي مخلصانه نذرانه د
پروردگار په دربار کي په وړاندي کولو سره د هغه د رحمت څخه د خپل دين او دنيا سعادتونه
او برياليتوب ترلاسه کړو .

زياتو صحابه کرامو مثلاً حضرت عمر فاروق رضي الله عنه او حضرت ابن مسعود رضي الله عنه او د داسي

نورو څخه نقل دي چي هغوی به د شپې دا دعا کول :

اللهم ان كنت كتبنا اشقياء فامحه واكتبنا سعداء وان كنت كتبنا سعداء فاثبتنا فانك تمحوا

من تشاء وثبت عندك ام الكتاب .

ژباړه : اې الله ! که تا (په لوح محفوظ کي) موږ بد بخته لیکلي یو نو هغه خراب کړې او موږ نیک بخته ولیکې او که تا موږ سعید او نیک بخته لیکلي یو نو هغه قائم ولري بیشکه ته چي چا ته غواړې ختموې یې او چا ته چي وغواړې قائم یې لرې او ستا سره ام الكتاب دی .

د پنځلسم شعبان په شپه کي د دغه دعا ویل په حدیث کي نقل دي مگر هغه حدیث قوي نه دی د دې دعا الفاظ : ان کنت کتبنا اشقیاء کي د کتابت څخه مراد کتاب معلقه دي او په هغه کي تغیر او تبدل ممکن دی دلته کتاب محکمه مراد نه دی ځکه چي په لوح محفوظ کي په اخري توگه چي کومه خبره محکمه لیکل سوې ده په هغه کي تغیر او تبدل ممکن نه دی .

د پنځلسم شعبان په شپه د صلوٰة الفیه کولو حقیقت

په کتاب الالی کي لیکلي دي چي په دغه شپه کي صلوٰة الفیه يعني سل رکعته نفل لمونځ داسي دي وکړل سي چي په هر رکعت کي لس لس د قل قرائت وي لکه څرنگه چي دیلمي وغيره روایت کړي دي مگر دا روایت موضوع دی په دې اړه په ځینو رسالو کي لیکلي دي ، علي بن ابراهيم رحمه الله عليه فرمائي : دا کومه طریقه چي رواج کړل سوې ده چي د پنځلسم شعبان په شپه کي صلوٰة الفیه کيږي يعني سل رکعته دي داسي وکړي چي په هر رکعت کي لس لس قل قرائت وسي او هغه په جماعت سره ادا کوي بیا دا چي په هغه کي د جمعې د اخرونود لمنځو هم زیات اهتمام کيږي په دې باره کي نه څه صحیح حدیث ثابت دی نه د یو صحابي او تابعي یو قوي ارشاد نقل دی خو دا چي په دې اړه ضعیف او موضوع روایتونه ضرور نقل کيږي نو هیڅ سړی دي د صاحب قوت القلوب او صاحب اخبار وغيره نقلولو څخه دي په دې اړه په غلط فهمي کي نه اخته کيږي يعني دا لمونځ دي نه کوي ځکه چي عوام د دې لمانځه په وجه په ډیرو زیاتو فتنو کي اخته سوی دی تر دې چي د دې لمانځه د اداء کولو په وخت رڼا ضروري گرځول سوې ده چي د هغه په وجه اکثر د فسق او فجور کارونه صادرېدل شروع سول ډیر اولیاء الله د دغه کارونو د وجي څخه بهرېدل چي د الله ﷻ اذبار او عذاب نازل نسي نو هغوی دومره خوف زده او پرېشانه سوه چي هغوی په ابادي پرېښودو سره او د الله تعالی عبادت په رڼا کي کېدونکی فسق او د فجور څخه په مخ اړولو سره ځنګل ته ولاړل .

د دې لمانځه د ابتداء په باره کي لیکلي دي چي اول دا لمونځ په بیت المقدس کي په څلور سوه اته څلوېښت کي شروع سو او د دې طریقي د رواج کېدو وجه دا وه چي د هغه زمانې جاehl او اقتدار طلب امامان مساجد د خپل جذبه اقتدار وجاه طلبی د تسکین لپاره او د عوامو څخه زیات تعداد ځان ته راچاپېره د جمع کولو لپاره دا طریقه راوښودل همداسي هغوی ډیري

فائدي هم حاصل ڪري دي تردي چي الله تعالى نيك او صالح امامان پيدا ڪرل هغوى د دغه بدعت په مينځ کي هيڅ ڪمي نه و ڪرل د الله پاک د دغه نيکو بندگانو په سعي او هڅه سره دا طريقه ختمه سوه تردي چي د اته سوه هجري په شروع کي د مصر او شام په ښارونو کي دا بدعت بالکل ختم سو .

ملا علي قاري رحمة الله عليه د پورتنی مضمون نقل کولو وروسته ليکي دي چي په دې اړه زه دا وایم چي دومره خبره خو فيصله سوې ده چي د صلوٰۃ الفیه په اړه ضعیف حدیث نقل دی او د نفل د اعمالو په اړه په ضعیف حدیث باندې عمل کول جائز دی، علماء چي د دغه لمانځه کولو څخه منعه فرمایلي ده نو هغه ځکه چي د دې سره ډېر زیات منکرات کېده نو که یو سړی یوازي د پورتنیو منکراتو څخه پرته دا لمونځ کول وغواړي نو جائز دی، کېدای سي چي د دغه لمانځه وخت د څراغو په شروع کي او د هغه د وجهي په باره کي نقل وي چي اول د څراغو رواج په برالکه قوم کي وسو ځکه چي دا قوم مخکي آتش پرستان وه کوم وخت چي دا خلک مسلمانان سوه نو د هغوی د زړه ژروالی ایمان او اسلام په پوره توګه نه وو قبول کړی او د هغوی په زړه کي د خپل قدیم مذهب په څه نا څه حیثیت کي محبت پاته وو هغوی یو داسي شی په اسلام کي داخل کړ چي په دې وهم کي ېې اخته کړه چي دا د سنت او شعار دین څخه نه دی يعني د دې لمانځه په وخت ېې څراغونه بلول چي د هغه څخه په اصل کي د هغوی مقصد د زور عبادت کول وو ځکه چي هغوی به د عامو مسلمانانو سره د دې څراغ په شکل کي د اور خواته رکوع کول او سجده به ېې کول .

د هیڅ عمل په وخت څراغ لګول مستحب نه دي :

د یو بل ضرورت او حاجت په وخت په هیڅ ځای کي هم څراغ لګول په شریعت کي مستحب نه دي ځیني حاجیان چي ناپوهه وي په جبل عرفات مشعر حرام او منی کي څراغ وغیره بلوي د دې هم څه حقیقت نسته بلکه دا یو اختراع ده چي پرهیز ېې لازم دی .

د تراویح د ختم په شپه کي اجتماع بدعت دی

د علامه طرطوسي رحمة الله عليه تحقیق دادی چي په کومه شپه تراویح ختمیږي په هغه ورځ یوازي په ختم کي د ګډون لپاره د عوامو اجتماع یا منبر وغیره نصب کول یا څراغونه وغیره بلول بدعت دی .

ملا علي قاري رحمة الله عليه د علامه طرطوسي رحمة الله عليه د دې تحقیق په باره کي ليکلي دي چي الله تعالى دي پر دغه طرطوسي رحمة الله عليه خپل رحمت نازل کړي ځکه چي

ډېر ښه تحقيق ېې کړی دی او لوی تعجب دادی چي دا غلطه طريقه اهل حرمين شريفين اختيار کړې ده هلته چي په کومه شپه تراويح ختمیږي نو هغه وخت د خلکو، ښځو، هلکانو او غلامانو دومره په پابندي سره اجتماع کیږي چي د اخرونو لمنځونه، د جمعې لمونځ او د لمر تندري نیولو په لمانځه کي دومره خلک نه جمع کیږي د دې اجتماع پر کېدو ډېر زیات نوي نوي منکرات او غلط او فاسد اعمال او افعال کیږي خلک د خراغونو خوا ته مخ کوي او د بیت الله خوا ته شا کوي او د مطاف په مینځ کي بالکل د آتش پرستانو په ډول دومره په گڼه گڼه سره دریږي چي هلته د طواف کونکو لپاره ځای تنگ او پرېشان سي چي د هغه په وجه طواف کونکي د الله تعالی په ذکر کي مصروفه کېدونکي لمونځ کونکي او د قرآن کریم تلاوت کونکي په زیات تکلیف او پرېشانی کي اخته کیږي، فسال الله العفو والعافیه والغفران والرضوان والله المستعان.

=====

بَابُ صَلَوةِ الضُّحَى

د ثابنت د لمانځه بیان

ضحی مشتق دی د (الضحوا والضحوة) څخه، ددې معنی ده د لمر لوړېدل د ورځي راختل، د ثابنت وخت، د لمر لوړېدو او پورته کېدو وروسته لمونځ کولو ته د ضحی لمونځ وايي. **د ضحی دوه لمنځونه دي د اشراق لمونځ او د ثابنت لمونځ:**

اول لمانځه ته اشراق او دوهم ته د ثابنت لمونځ وايي يعنې په اندازه د یوې نېزې يا دوو نېزو د لمر لوړېدو وروسته کله چي مکروه وخت ختم سي او د لمانځه کولو وخت شروع سي نو په اول کوم لمونځ کیږي هغه ته په اصطلاح کي د اشراق لمونځ وايي او کله چي لمر ښه پورته سي او گرمي دومره زیاته سي چي دوهمه غرمه شروع سي نو د زوال څخه مخکي د ضحی لمونځ کیږي دې ته په اصطلاح کي د ثابنت لمونځ وايي او په عربي کي دغه دواړو لمنځو ته ضحوة صغری او ضحوة کبرای وايي.

نسائي یو بل روایت نقل کړی دی چي د هغه مفهوم دادی چي کله لمر د مشرق خوا ته داسي وي لکه څرنګه چي د مازدیګر وخت د مغرب خوا ته وي نو رسول الله ﷺ به دوه رکعتي کول او کله چي لمر د مشرق خوا ته داسي وي لکه څرنګه چي د ماپښین وخت د مغرب خوا ته

وي نورسول الله ﷺ به خلور رکعتہ لمونخ کوی د دې حديث څخه معلومه سوه چي د ضحی دوه لمنځونه دي .

د اشراق د لمانځه کم شمېر دوه رکعتہ دي او زیات شمېر يې شپږ رکعتہ دي، همداسي د څانښت د لمانځه کم شمېر دوه رکعتہ او زیات شمېر يې دوولس رکعتہ دي مگر د علماؤ په نزد مختار خلور رکعتہ کول دي د کومو حديثو څخه چي د رسول الله ﷺ خلور رکعتہ کول ثابت دي هغه حديثونه زیات صحيح دي بيا دا چي زیات حديثونه او اثار د خلورو رکعتو په باره کي نقل دي، د ضحی د لمانځه ډیر زیات فضيلت نقل دی دا لمونخ د اکثرو علماؤ په نزد مستحب دی، دا لمونخ دي په دې نیت سره کوي :

نويت ان اصلي اربع رکعات صلوة الضحی سنة النبي صلى الله عليه وسلم
ژباړه : ما دا اراده وکړه چي خلور رکعتہ د ضحی لمونخ چي د رسول الله ﷺ سنت دی ادا کړم . شيخ ولي الدين ابن عراقی رحمة الله عليه فرمايي چي د صلوة الضحی په باره کي صحيح او مشهور حديثونه ډیر زیات نقل دي تر دې چي محمد ابن جرير طبراني رحمة الله عليه ويلي دي چي په دې اړه کوم حديثونه نقل دي هغه د تواتر درجې ته رسېدلي دي، قاضي ابوبکر رحمة الله عليه فرمايي چي دا لمونخ د مخکنیو انبياؤ او رسولانو لمونخ دی، علامه سيوطي رحمة الله عليه د ديلمی رحمة الله عليه څخه د حضرت ابوهريره رضي الله عنه دا حديث نقل کړی دی چي ضحی لمونخ د حضرت داود عليه السلام لمونخ دی، ابن نجار رحمة الله عليه د حضرت ثوبان رضي الله عنه دا حديث نقل کړی دی چي ضحی لمونخ هغه لمونخ دی چي حضرت آدم عليه السلام، حضرت نوح عليه السلام، حضرت ابراهيم عليه السلام، حضرت موسی عليه السلام او حضرت عيسى عليه السلام به تل کوی .

الفصل الأول (لومړی فصل)

د څانښت د لمانځه اته رکعتہ

﴿۱۲۳۲﴾: عَنْ أَمْرِ هَانِي قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ بَيْتَهَا يَوْمَ

د حضرت ام هاني رضي الله عنها څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ د هغې کور ته تشریف راوړ

فَتَحِ مَكَّةَ فَاغْتَسَلَ وَصَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ فَلَمْ أَرْ صَلَاةً قَطُّ أَخَفُّ مِنْهَا غَيْرَ أَنَّهُ

د مکې د فتح په ورځ غسل يې وکړ او اته رکعت يې وکړل، ما هيڅ يو لمونځ تر دې لنډ نه دی ليدی مگر

يُتِمُّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ. وَقَالَتْ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى وَذَلِكَ ضَحَّى. متفق عليه

رسول الله ﷺ به رکوع او سجده پوره کول، په يو بل روايت کي يې دا هم وييلي دي چي دا د څانبت لمونځ وو. بخاري او مسلم.

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۴۶۹۱۱، رقم: ۳۵۷، ومسلم: ۴۹۸۱۱، رقم: ۳۳۶-۸۲.

تشریح: حضرت ام هاني ﷺ د حضرت علي کرم الله وجهه خور ده د هغې نوم فاخه وه د لوی عظمت او فضيلت خاونده او صحابيې وه، په مکه مکرمه کي د رسول الله ﷺ د تبليغ او دعوت د هڅو لوی مرکز ددې مبارکي کور وو، د څانبت لمونځ به رسول الله ﷺ اته رکعت يا په دوه سلامه سره يعني څلور څلور رکعت کول يا دا هم احتمال دی چي په څلورو سلامو سره يعني دوه دوه رکعت به يې کول.

په هر حال د مختصر لمونځ کولو مطلب دادی چي هغه وخت رسول الله ﷺ د زياتو اوږدو سورتونو قرائت نه کوی، همداسي تسبيحات وغيره يې هم زيات نه ويل.

د څانبت د لمانځه رکعتونه

﴿۱۲۳۵﴾: وَعَنْ مُعَاذَةَ قَالَتْ سَأَلْتُ عَائِشَةَ كَمْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي صَلَاةَ الضُّحَى قَالَتْ أَرْبَعٌ رَكَعَاتٍ وَيَزِيدُ مَا شَاءَ اللَّهُ. رواه مسلم

د حضرت معاذة څخه روايت دی چي ما د بي بي عائشې ﷺ څخه پوښتنه وکړه چي رسول الله ﷺ به د څانبت لمونځ څو رکعت کوی؟ هغې جواب راکړ څلور رکعت او ددې څخه هم زيات څومره چي الله ﷻ ته منظوره وه. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴۹۷۱۱، رقم: ۷۸-۷۱۹.

تشریح: د حديث اخري الفاظ (ويزيد ما شاء الله) په باره کي علماء ليکي چي ضحی لمونځ به رسول الله ﷺ زيات تر زيات دوولس رکعت کول تر دوولسو زيات په هيڅ حديث کي نه دي نقل سوی، دا حديث د دواړو وختو لمانځه ته محتمل دی يعني کېدای سي چي په حديث کي د پورتنی سوال او جواب اړه د اشراق د لمانځه سره وي او دا هم ممکنه ده چي د څانبت د لمانځه

سره وي، په کتاب احبار کي ليکلي دي چي غوره داده چي په دغه لمنځو کي سورة والشمس، سورة واليل، سورة والضحى او سورة الم نشرح وويل سي.

د ثابنت د لمانځه فضيلت

﴿۱۳۳﴾: وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصْبِحُ عَلَى

د حضرت ابوذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : د سهار کېدو سره

كُلِّ سُلَامَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ فَكُلُّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ

ستاسو پر هر هډوکي صدقه لازمېږي، ستاسو هر تسبيح صدقه ده او الحمد لله ويل صدقه ده

وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْبَعْرِوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنْ

او هر تهليل صدقه ده او هر تکبير صدقه ده، د نیک کار حکم کول صدقه ده او منعه کول

الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَيُجْزِي مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِنَ الضُّحَى. رواه مسلم

بدي خبري څخه صدقه ده او ددې ټولو په مقابله کي دوه رکعتي د ثابنت لمونځ بس کيږي. مسلم

تخريج: صحيح مسلم ۴۹۸۱-۴۹۹، رقم: ۷۲۰-۸۴.

تشریح : مطلب دادی چي کله پر انسان باندي سهار سي او د هغه د بدن يو يو هډوکي او يو يو بند د افت او بلا څخه سلامت کيږي نو له دې کبله هغه د کاروبار او د دنيا په نورو بوختياوو کي د بوخت کېدو قابل وي نو پر دې عظيم نعمت باندي د شکر د ادائيني لپاره د يوه هډوکي په عوض کي پر هغه باندي صدقه کول لازمه ده او دا صدقه يو څو کلمې دي چي د هغه په ويلو سره د يوه هډوکي او بند له خوا صدقه ادا کيږي او هغه کلمات ډير سخت او گران هم نه دي بلکه ډير اسانه او بېله تکلفه ادا کېدونکي دي هغه دا دي: سبحان الله الحمد لله او الله اکبر.

د (ويجزی من ذلك) مطلب دادی چي د دغه کلمو ويلو پر حای که د ضحی دوه رکعتي وکړل سي نو شکرانه ادا کيږي او د دغه کلمو ويلو ضرورت نه پاته کيږي ځکه چي لمونځ خود ټول بدن او ټولو اندامو عمل دی چي د هغه په ذريعه د بدن يو يو اندام په عبادت کي په بوخت کېدو سره خپل شکرانه ادا کوي نو مناسب او غوره داده چي دا لمونځ دي همېشه وکړل سي.

د څانښت د لمانځه غوره وخت

﴿۱۲۳۷﴾: وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ أَنَّهُ رَأَى قَوْمًا يُصَلُّونَ مِنَ الضُّحَى فَقَالَ لَقَدْ

د حضرت زيد بن ارقم رضي الله عنه څخه روايت دی چې هغه يو قوم د څانښت پر لمانځه کولو وليدی نو هغه وويل

عَلِمُوا أَنَّ الصَّلَاةَ فِي غَيْرِ هَذِهِ السَّاعَةِ أَفْضَلُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

دا خلک پوهیږي چې ددې وخت څخه پرته په بل وخت کې لمونځ تر دې غوره دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم

وَسَلَّمَ قَالَ صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ. رواه مسلم

فرمایلي دي د پوره توجه کونکو د لمانځه وخت هغه دی کله چې د اوبانو بچي گرم سي. مسلم.

تخریج: صحیح مسلم ۵۱۵۱، رقم: ۱۴۳-۷۴۸.

د لغاتو حل: (ترمض): تحترق، والمراد: حين يجد الفصيل حر الشمس، فيبرك من حدة حرها واحراقها اخفافها. مرقات.

تشریح: حضرت زيد رضي الله عنه يو څو خلک وليدل چې هغوی د څانښت د لمانځه د مختار او غوره وخت انتظار نه وکړ بلکه په اول وخت کې يې لمونځ شروع کړ نو هغه ته ډیر تعجب وسو او د هغوی په باره کې يې وفرمايل که څه هم دغه خلکو د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اورېدلي دي او دوی ته علم دی چې دا وخت د څانښت د لمانځه افضل وخت نه دی مگر افضل او بهتر وخت خود دې وروسته شروع کېږي د دې سربېره دا خلکو ته دا وخت نه دی معلوم چې ولي لمونځ کوي نو هغه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د ارشاد په رڼا کې وښودل چې د څانښت غوره او افضل وخت هغه دی چې کله د اوبانو بچيان گرمېدل شروع سي يعني لمر پورته سي او گرمي دومره خپره سي چې د گرمۍ د سختي څخه محکه گرمه سي چې د هغه په وجه د اوبانو پښې سوزي او په گرمي کې دومره سخت والی تر يوې نيمې برخې تېرېدو وروسته راځي.

په هر حال د دې حديث څخه په صحيح توگه معلومه سوه چې د څانښت وخت دا دی چې لمر ښه لوړ او خپور سي او د اولي برخي په ختمېدو سره دوهمه برخه شروع سي همداسي د دې لمانځه اخري وخت ټکنده غرمه يعني د زوال څخه مخکې وخت دی.

د څانښت د لمانځه پورتنۍ وخت افضل ځکه دی چې په دې وخت کې په عامه توگه په طبيعت کې سستي پيدا کېږي او زړه غواړي چې ارام وکړي نو په داسي وخت کې د ارام او

طبیعت غوښتنه شاته غورځولوسره د الله بندگان د لمانځه کولو لپاره ودرېږي چي د الله تعالی د دربار خواته پوره رجوع او توجه ولري .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د مخابت د لمانځه برکت

﴿۱۲۳۸﴾: عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ وَآبِي ذَرٍّ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت ابودرداء رضي الله عنه او ابوذر رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل :

عَنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ قَالَ يَا ابْنَ آدَمَ ارْكَعْ لِي مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ

الله ﷻ فرمائي : اې د آدم زويه ! ته د ورځي په اول کي زما لپاره څلور رکعت وکړه

أَكْفِكَ آخِرَهُ. رواه الترمذي و ابوداؤد والدارمي عن نعيم بن هبار

الغطفاني واحمد عنهم.

زه به ستا د ورځي تر اخيره کفايت کوم. ترمذي، ابوداؤد، دارمي

تخريج: سنن الترمذي ۳۴۰/۲، رقم: ۴۷۵. والامام احمد في مسنده ۲۸۶/۵، رقم: ۱۲۸۹، والدارمي ۱/۴۰۱، رقم: ۱۴۵۱.

تشریح : د الله تعالی د ارشاد مطلب دادی چي اې بنده! ته د ورځي په لومړنۍ برخه کي یوازي زما د رضا او خوښۍ لپاره څلور رکعت لمونځ کوه چي د هغه په بدله کي به زه د ورځي په اخري برخه کي يعني تر ماښامه پوري ستا ضرورتونه پوره کوم او ستا په زړه کي چي څه خرابي يعني پرېشاني او تنگي ده هغه به ختمه کړم گویا د ورځي په لومړنۍ برخه کي زما د عبادت لپاره خپل زړه فارغ کړه زه به د ورځي تر آخري برخي پوري ستا حاجتونه او ضرورتونه پوره کولو سره ستا زړه ته اطمینان او فراغت بخښم، من کان لله کان الله له کوم سړی چي د الله سي نو الله د هغه سي، د ورځي په شروع کي څلور رکعت لمانځه څخه هم دا مراد اخیستل کیږي او د مخابت لمونځ هم ځني مراد اخیستل کیږي. والله اعلم

د اشراق د لمانځه فضيلت

﴿۱۲۳۹﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوريدلي دي چې فرمايل يې:

الْإِنْسَانِ ثَلَاثُ ثِيَابَةٍ وَسِتُّونَ مَفْصِلًا فَعَلَيْهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَنْ كُلِّ مَفْصِلٍ مِنْهُ

د انسان په بدن کي درې سوه شپيته بندونه دي له دې کبله پر انسان لازم ده چې د هر بند په بدله کي

بَصَدَقَةٍ قَالُوا وَمَنْ يُطِيقُ ذَلِكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ النَّخَاعَةُ فِي الْمَسْجِدِ تَدْفِنُهَا

صدقه ورکړي، صحابه کرامو عرض وکړ اې د الله رسول له! څوک ددې توان لري؟ رسول الله ﷺ

و فرمايل: په مسجد کي پر تې ناري په خاورو کي ښخول صدقه ده

وَالشَّيْءُ تُنَجِّهِ عَنِ الطَّرِيقِ فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فَارْكَعَتَا الضُّحَى تُجْزِيكَ. رواه أبو داود

او مضرشې دلاري څخه ايسته کول هم صدقه ده او که ته په دې شيانو کي يوشې تر لاسه نه

کړې نو د څانبت دوه رکعتۀ ستا لپاره بس دي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۴۰۶۱۵، رقم: ۵۲۴۲.

تشریح: د لازم څخه مراد وجوب شرعي نه دی چې د هغه پرېښوونکی گناه کاره کيږي مگر

تاکيد مراد دی ځکه چې نه خو د ضحی دوه رکعتۀ که هغه د اشراق لمونځ وي يا د څانبت لمونځ

هيڅ امام يا عالم ورته واجب نه دي ويلي او نه د چا په نزد پورتنی ذکر سوي دواړي صدقې

واجب دي که څه هم يوازي دا چې د شريعت له نظره بلکه عقلا هم که وکتل سي نو فيصله دا کول

پکارېږي چې د الله تعالی پر دغه عظيم نعمت باندي اجمالي او تفصيلي په دواړو طريقو سره شکر اداء

کول پر هر انسان باندي واجب دی.

﴿۱۲۴۰﴾: وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَلَّى الضُّحَى

د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ و فرمايل: څوک چې د څانبت په وخت کي

ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً بَنَى اللَّهُ لَهُ قَصْرًا مِنْ ذَهَبٍ فِي الْجَنَّةِ. رواه الترمذي

وابن ماجه وقال الترمذي هذا حديث غريب لا نعرفه الا من هذا الوجه.

دوولس رکعتہ وکړي الله تعالى به د هغه لپاره په جنت کې د سرو زرو ماڼۍ جوړه کړي. ترمذي، ابن ماجه.

تخريج: سنن الترمذي ۳۳۷۲، رقم: ۴۷۳، وابن ماجه ۴۳۹۱، رقم: ۱۳۸۰.

﴿۱۲۲۱﴾: وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ قَعَدَ فِي

د معاذ بن انس الجهني رحمه الله څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: څوک چې کښېني مُصَلَّاهٌ حِينَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى يُسَبِّحَ رَكْعَتَي الصُّبْحِ لَا يَقُولُ

د سهار د لمانځه څخه وروسته په مسجد کې پر خپل ځای ترڅو چې لمر راڅرخي او د اشراق دوه رکعتہ وکړي او په منځ کې

إِلَّا خَيْرًا غُفِرَ لَهُ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَبَدِ الْبَحْرِ. رواه أبو داود.

د خير د خبرو پرته بل څه ونه وايي نو د هغه گناهونه بخښل کېږي که څه هم د درياب تر څک زيات وي. ابوداؤد.

تخريج: سنن ابی داؤد ۶۲۱۲، رقم: ۱۲۸۷.

تشریح: د حديث د اولي برخي: من قعد.....الخ، په تشریح کې ملا علي قاري رحمه الله عليه چې څه ليکلي دي د هغه څخه دا معلومېږي چې دلته مراد دادی که يو سړی د سهار په لمانځه کولو سره په ذکر او فکر کې مشغول او په نيکو کارونو کې مثلاً علم زده کولو، بنودلو، وعظ او نصيحت، او د بيت الله شريفي په طواف کې مصروف وي او کله چې لمر پورته سي هغه که په کور کې وي که په مسجد کې د ضحی د لمانځه دوه رکعتہ دي وکړي اول دا چې د سهار لمونځ او د ضحی لمونځ په مينځ کې د نېک او صالح کلام څخه پرته بل څه کلام نه وکړل سي نو د هغه صغیره گناه وربخښل کېږي او دا هم احتمال دی چې الله تعالى د خپل فضل او کرم په صدقه کې کبيره گناه هم وربخښي.

د ملا علي قاري رحمه الله عليه د دغه تقرير څخه معلومه سوه چې نبوي ارشاد: من قعد کم يعني سړی چې ناست وي د تمثيل په توگه فرمايل سوي دي کنه دلته ذکر الله په نيکو کارونو کې بوخت کېدل ځيني مراد دي.

شيخ عبد الحق محدث دهلوي رحمه الله عليه د دغه حديث په تشریح کې فرمايي چې دلته

د ضحی د لمانځه څخه د اشراق لمونځ مراد دی او حال دا چي په نورو حديثو کي د ضحی څخه د اشراق او څانښت دواړه لمنځونه مراد دي او په ښکاره د حديث څخه دا معلومېږي چي دا ثواب هغه سړي ته حاصلېږي چي د سهار د لمانځه څخه د فارغېدو سره پر هغه ځای ناست وي کوم ځای چي ېې لمونځ کړی وي او که يو سړی د هغه ځای څخه په پورته کېدو سره ولاړ سي او په خلوت کي کښېنستی او هلته په ذکر الله او عبادت کي مصروف سو نو هغه ته پورتنۍ ثواب نه حاصلېږي که څه هم ځينو علماؤ ليکلي دي که چيري د يو پرېشانی بېرته وي يا دا چي دريا او ځان ښووني د وسوسې پيدا کېدو گمان وي نو په داسي صورت کي خلوت ته په تلو سره يه عبادت او ذکر الله کي بوخت کېدل دي اختيار کړل سي علماؤ دا هم ليکلي دي چي پر داسي وخت باندي مخ پر قبله ناسته دي ضروري وگڼل سي که چيري د خوب غلبه وي نو هغه دي پورته کړل سي . شيخ الاسلام شهاب الدين سهرودي رحمه الله عليه ويلي دي چي داسي کار چي د هغه اجزاء په دنيا کي في الوقت د باطن د نورانيت په شکل کي حاصلېږي دا عمل دی .

الفصل الثالث (دریم فصل)

﴿۱۲۲۲﴾: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَافَظَ

د حضرت ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ وفرمايل : څوک چي پابندي وکړي

عَلَى شُفْعَةِ الضُّحَى غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ . رواه احمد والترمذي وابن ماجه .

د څانښت د دوو رکعتو نو د هغه گناه بخښل کېږي که څه هم هغه د درياب د ځگ برابر وي .
احمد ، ترمذي ، ابن ماجه .

تخريج : الامام احمد في مسنده ۴۹۹/۲ ، والترمذي ۴۳۱/۲ ، رقم : ۴۷۶ ، وابن ماجه ۴۴۰/۱ ، رقم : ۱۳۸۲ .

حضرت عائشه رضي الله عنها او د څانښت لمونځ

﴿۱۲۲۳﴾: وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تُصَلِّي الضُّحَى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ثُمَّ تَقُولُ لَوْ نَشَرَنِي أَبُوَايَ مَا تَرَكْتُهَا . رواه مالك .

د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چې هغې به د څانبت لمونځ اته رکعتہ کوی او ویل به یې که زما مور او پلار ژوندي سي نو هم زه دانه پرېږدم . مالک

تخریج : الامام مالک فی الموطا ۱۵۳/۱، رقم: ۳۰.

تشریح : د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا دا ارشاد د مبالغې لپاره تعلیق بالمحال دی یعنې ددې مطلب دادی چې زه په دا لمونځ کولو سره دومره خوند حاصلوم او دومره خوشحاله کېږم که زما مور او پلار هم راژوندي سي سره ددې چې د هغوی ژوندي کېدل محال دي نو د هغوی سره د ملاقات خوشحالي هم ما د دې لمانځه څخه منعه کولای نسي گویا بي بي عائشې رضی اللہ عنہا د دې په ذریعه خلکو ته شوق ورکړی دی چې دا لمونځ دي همیشه په پابندي سره وکړي .

د رسول الله ﷺ د څانبت لمونځ

﴿۱۲۴﴾: وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي

الضُّحَى حَتَّى نَقُولَ لَا يَدْعُ وَيَدْعُهَا حَتَّى نَقُولَ لَا يُصَلِّيْهَا. رواه الترمذي

د حضرت ابوسعید رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ به د څانبت لمونځ کوی تر دې چې موږ به ویل اوس به یې هیڅکله نه پرېږدي او کله به یې پرېښودل نو موږ به ویل چې اوس به یې بیا نه کوي . ترمذي

تخریج : سنن الترمذي ۳۴۲/۲، رقم: ۴۷۷.

تشریح : څرنگه چې د نفلي اعمالو په اړه د رسول الله ﷺ عادت مبارک وو چې هیڅ نفلي عمل به یې همیشه نه کوی ددې لپاره چې د هغه د التزام په وجه هغه عمل فرض نسي همداسي د ضحی د لمانځه په باره کي هم د رسول الله ﷺ دا معمول وو چې د امت په حق کي به یې زیات شفقت فرمایه دا لمونځ به یې کله کله پرېښودی هم ددې لپاره چې د التزام په توګه ددغه لمانځه په کولو سره د فرضیت حکم نازل نسي چې په هغه سره به د امت خلک په تنګۍ کي اخته سي .

دلته په دې خبره هم پوه سئ چې دا د رسول الله ﷺ ځانګړتیا وه چې یو کار به پر رسول الله ﷺ د التزام په وجه فرض کېدی که چیري د امت خلک یو کار په التزام سره کوي نو هغه نه فرض کېږي که اوس ټول مسلمانان د څانبت لمونځ په التزام سره کوي نو دا لمونځ فرض کېږي نه بلکه مستحب به وي .

﴿۱۲۳۵﴾: وَعَنْ مُورِقِ الْعَجَلِيِّ قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ تُصَلِّي الصُّحَى؟ قَالَ لَا

د حضرت مورق العجلي رضي الله عنه څخه روايت دی چي ما د ابن عمر رضي الله عنه څخه پوښتنه وکړه چي ته د
څانبت لمونځ کوي؟ هغه وويل: يا،

قُلْتُ فَعَمْرُ؟ قَالَ لَا. قُلْتُ فَأَبُو بَكْرٍ؟ قَالَ لَا. قُلْتُ فَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ؟ قَالَ لَا أَخَالَهُ. رواه البخاري.

ما بيا پوښتنه وکړه عمر رضي الله عنه به کوي؟ هغه وويل: يا، ما بيا پوښتنه وکړه چي ايا ابوبکر رضي الله عنه به
کوي؟ هغه وويل: يا، ما بيا پوښتنه وکړه نبي کریم صلي الله عليه وسلم به کوي؟ هغه وويل زما خيال دی چي
هغه به هم نه کوي. بخاري

تخريج: صحيح البخاري (فتح الباري): ۵۱۱۳، رقم ۱۱۷۵.

تشریح: حضرت ابن عمر رضي الله عنه چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په اړه د ضحی د لمانځه کولو څخه کومه
نفي فرمايلې ده د هغه تاويل دا کيږي چي د ابن عمر رضي الله عنه دا انکار پر دې خبره مبني دی چي
رسول الله صلي الله عليه وسلم به هميشه په مسجد کي د ضحی لمونځ نه کوي، يا دا چي ابن عمر رضي الله عنه به د رسول
الله صلي الله عليه وسلم په عمل مبارک او د دې لمونځ کولو په باره کي د رسول الله صلي الله عليه وسلم په ارشاد خبر سوی نه وي
يا دا چي ابن عمر رضي الله عنه مطلقاً نفي ونه فرمايل بلکه د هغه مطلب دا وو چي رسول الله صلي الله عليه وسلم به دا
لمونځ په ځانگړې توگه هميشه نه کوي ددې لپاره چي دا لمونځ فرض ونه گرځول سي. په
هر حال د رسول الله صلي الله عليه وسلم د دغه لمانځه نه کول او نورو ته يې په کولو تاکيد کول د ډيرو روايتونو
څخه ثابت دی ځکه د دې لمانځه په اثبات کي په دې روايت سره په يو غلط فهمي کي اخته
کېدل نه دي پکار. ملا حنفي رحمه الله عليه فرمايي چي د رسول الله صلي الله عليه وسلم وروسته د دغه لمانځه
د فرض کېدو هيڅ اندېښنه پاته نه سوه ځکه دا ويل زيات مناسب او غوره دي چي ټولو
مسلمانانو ته دا لمونځ هميشه او په پابندي سره کول مستحب دی د اکثرو علماؤ په نزد او د
مشائخو مذهب هم دادی.

=====

بَابُ التَّطَوُّعِ

(د نفلي لمنخو بيان)

لفظ د تطوع د طوع او طاعت څخه اخيستل سوی دی، د دې معنی ده انقياد او فرمانبرداري کول، نفلي عبادت ته تطوع او نفل کونکي ته متوطع وايي په دغه باب کي د هغه لمنخو په اړه حديثونه نقل کيږي کوم چي نفل دي هسي خو د فرض او واجب څخه پرته هر لمانځه ته نفل وايي که هغه سنت وي که مستحب. د تطوع اطلاق اکثر پر هغو لمنخو باندي کيږي کوم چي غير روا تب يعني غير سنت مؤکده دي.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

(لومړی فصل)

د تحية الوضوء فضيلت

﴿۱۲۴۶﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبِلَالٍ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چي رسول الله ﷺ بلال ته وفرمايل

عِنْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ يَا بِلَالُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الْإِسْلَامِ فَإِنِّي

د سهار د لمانځه پر وخت: اې بلال! ته خپل هغه عمل بيان کړه چي تر ټولو زيات اميد لرونکی وي او تاد اسلام په حالت کي په هغه عمل کړی وی ځکه چي ما

سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ قَالَ مَا عَمِلْتُ عَمَلًا أَرْجَى عِنْدِي أَنِّي

په جنت کي تر خپل ځان مخکي ستا د څپليو آواز اوریدلی دی، حضرت بلال رضي الله عنه عرض وکړ ما هيڅ يو اميد لرونکی عمل د دې څخه زيات نه دی کړی

لَمْ أَطَهِّرْ طَهْرًا تَامًا فِي سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ وَلَا نَهَارٍ إِلَّا صَلَّيْتُ بِذَلِكَ الطَّهْرِ مَا

مگر کله چي زه پاکي تر لاسه کړم (يعني اودس يا غسل وکړم) نو ما په هغه پاکۍ سره لمونځ کړی دی

كَتَبَ اللَّهُ لِي أَنْ أَصَلِّيَ. متفق عليه

ثومره چي الله ته منظوره وي . بخاري او مسلم .

تخريج : صحيح البخاري (فتح الباري) : ۳۴۱۳ ، رقم : ۱۱۴۹ ، ومسلم : ۱۹۱۰۴ ، رقم : ۱۰۸ - ۲۴۵۸ .

تشریح : د رسول الله ﷺ په جنت کي خپل وړاندي د بلال رضی الله عنه قدمونو اواز اورېدل د مکاشفې په ذریعه وو چي عالم غیب ته پر رسول الله ﷺ د خوب په حالت کي یا د بیداري په حالت کي دا څرگنده سوه یا دا چي رسول الله ﷺ د معراج په شپه په جنت کي خپل مخکي د حضرت بلال رضی الله عنه د خپلیو آواز اورېدلی وو د حضرت بلال رضی الله عنه د رسول الله ﷺ مخکي تلل څرنگه چي رسول الله ﷺ د هغه د خپلیو آواز واورېدی دا په هغه درجه کي وو په کومه درجه کي چي د خادمانو د مخدوم وړاندي تلل وي .

د پاکی څخه مراد اودس هم کېدای سي او غسل او تیمم هم همداسي دا درې سره هم مراد ځيني اخستل کېدای سي په دې حدیث کي چي د کوم لمانځه فضیلت بیان سوی دی هغه لمونځ دی چي د اوداسه وروسته کول کېږي دې لمانځه ته په اصطلاح کي تحية الوضوء یا د اوداسه شکرویل کېږي .

د استخاري لمونځ او دعاء

﴿۱۲۴﴾ : وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت جابر بن عبدالله رضی الله عنه څخه روایت دی چي رسول الله ﷺ به

يُعَلِّمُنَا الْإِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ يَقُولُ إِذَا هَمَّ

په ټولو کارو کي مودته د استخاري کول داسي رابښودل لکه د قرآن کریم یو سورت ، رسول الله ﷺ به فرمایل هر کله چي اراده وکړي

أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لِيَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي

په تاسو کي یو څوک د یو کار نو هغه ته پکار دي چي د فرض لمانځه څخه پرته دوه رکعته لمونځ وکړي او بیا دا دعاء وغواړي (اللهم اني استخيرک) (ای الله ﷻ

أُسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأُسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ

زه ستا څخه ستا د علم په مرسته خیر غواړم او ستا په قدرت سره د عمل قدرت غواړم او ستا

خنه لوی فضل غوارم ته

تَقْدِيرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اَللّهُمَّ اِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ

پر هر شی واکدار یې او زه په هیڅ شی واک نه لرم ته په هر شی پوهېدونکی یې او زه په هیڅ شی نه پوهېږم او ته په غیب پوهېدونکی یې، ای الله ﷻ! که ستا په علم کې

أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِّي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي

دا کار چې زه یې کول غواړم زما لپاره د دین معاش او انجام په اعتبار غوره وي (یا دا الفاظ) ای الله! که ستا په علم کې هغه کار چې زه یې کول غواړم زما لپاره په دنیا

وَأَجَلِهِ فَاقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ

او آخرت کې غوره وي نو هغه زما مقدر جوړ کړې او زما لپاره یې آسان کړې بیا زما لپاره په دې کې برکت راکړې او که ستا په علم کې زما لپاره دا کار

شَرٌّ لِّي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَأَجَلِهِ فَاصْرِفْهُ

زما د دین، ژوند او انجام د لحاظه خراب وي (یا دا الفاظ) په دې دنیا کې او په آخرت کې نو زما توجه د دې لوري خننه واپوې

عَنِّي وَاصْرِفْهُ عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ . قَالَ وَيُسَيِّئِي

حَاجَتَهُ . رواه البخاري

او د دې خیال زما د زړه خننه لیرې کړې او زما لپاره غوره انتظام وکړې کوم ځای چې هغه وي او بیا ما پر هغه راضي کړې) د دې وروسته دې خپل حاجت بیان کړي. بخاري

تخریج: صحیح البخاري (فتح الباري): ۴۸۱۳، رقم: ۱۱۶۲.

تشریح: که د یو داسې کار اراده وکړل سي چې مباح وي او د هغه په کامیابي او خیر کې شک وي مثلاً د سفر اراده کوي د تجارت شروع کولو خیال یې وي نکاح کول غواړي یا د دې ډول بل مباح کار کوي نو پر داسې وخت باندي مناسب او غوره داده چې استخاره خپل رهبر او مشوره جوړه سي، خوراک، چیناک یا دا ډول د نورو ټاکلو او متعینو کارونو لپاره استخاره

کول نه ده پکار، که یو کار خیر محض وي نو په هغه کي به استخاره د تعین وخت او حالت مخصوص په اعتبار وي، د واجب او مستحب کارو د اداینې یا د حرام او مکروه شیانو د پرېښودو په اړه استخاره کول نه ده پکار، د استخارې برکت دادی چي د کار شروع کونکي په حق کي چي کومه خبره غوره وي هغه یې په زړه کي ځای ونیسي او زړه په خپل حق کي د غوره خبري فیصله کوي

د استخارې طریقه داده چي په اوداسه سره یو وخت د مکروه وختونو څخه پرته د استخارې په نیت دوه رکعت له منځ وکړي او د هغه وروسته دي دا دعا وکړي، که چیري د تحية المسجد یا تحية الوضوء دوه رکعت کولو وروسته د استخارې دعا وکړي نو دا هم جائز دي، مگر غوره داد چي بیل دوه رکعت په خاصه توګه سره د استخارې په نیت سره وکړل سي، په دغه لمانځه کي چي کوم سورت غواړي ویلای یې سي د یو خاص سورت ټاکل نسته بیا هم په ځیني روایتونو کي راغلي دي چي قل یا ایها الکافرون او قل هو الله ویل غوره دي.

د دعا په الفاظو (او عاجل امري) کي د راوي شک ښکاره دی، یعنې راوي ته شک واقع دی چي رسول الله ﷺ في ديني ومعاشي وعاقبة امري الفاظ فرمایلي دي یا د دغه الفاظو پر ځای یې (عاجل امري و آجله) فرمایلي دي.

په هر حال غوره داده چي په دغه دعاء کي دا دواړي جملې وویل سي، د حدیث د اخري الفاظو (ویسمی حاجته) مطلب دادی چي په دعا کي لفظ د (هذا الامر) عام راغلی دی، استخاره کونکی دي په خپله دعاء کي خپل مقصد او خپل مراد څرګند کړي د مثال په توګه د هذا الامر پر ځای دي داسي ووايي هذا السفر یا هذا الإقامة یا کوم مقصد چي یې وي هغه دي ذکر کړي، او دا هم جائزه چي په هذا الامر ویلو سره د هغه وروسته خپل مقصد او خپل مراد ذکر کړي.

په یو بل روایت کي دا لنډه استخاره هم نقل ده که د یو سړي تلوار وي او یو ناڅاپه او تلواري کار کوي نو هغه ته پکار ده چي هغه یوازي دا دعا وغواړي:

اللهم اخزلي واخترلي ولا تكلني الى اختيارى.

ژباړه: اې الله! زما په حق کي ستا په نزد چي کوم بهتر او مناسب وي هغه زما دپاره خوښ او هغه زما لپاره اختیار کړې او ما د خپل اختیار پابند مه جوړوې.

حضرت انس رضی الله عنه په یو بل روایت کي فرمایي چي رسول الله ﷺ ماته وفرمایل: اې انس! هر کله چي ته د یو کار اراده وکړې نو د هغه په باره کي د الله تعالی څخه اووه واره استخاره کوه

بيا د هغه وروسته د هغه تتيجه وگوره او ستا په زړه کي چي څه واچول سي يعني د استخاري په نتيجه کي د الله تعالی له خوا چي کوم شی القاء کړل سي هغه اختيار کړه چي ستا لپاره هغه غوره دی .

الفصل الثاني (دوهم فصل)

د توبې لمونځ

﴿۱۲۳۸﴾: عَنْ عَلِيٍّ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ وَصَدَّقَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ

د حضرت علي عليه السلام څخه روايت دی چي حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ماته حديث بيان کړی او رېښتيا يې وويل چي ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه دا اوريدلي دي

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا ثُمَّ يَقُومُ فَيَتَطَهَّرُ

چي فرمايل يې: څوک گناه وکړي بيا ودرېږي اودس وکړي

ثُمَّ يُصَلِّي ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِلَّا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ وَالَّذِينَ إِذَا

اود هغه وروسته د الله جل جلاله څخه بخښنه وغواړي نو الله تعالی هغه بخښي ، بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم دا آيت تلاوت کړ: (هغه خلک چي

فَعَلُوا فَاِحْشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ . رواه

الترمذي وابن ماجة الا ان ابن ماجة لم يذكر الآية .

د بې حيايي گناه کوي يا پر خپلو ځانو ظلم کوي بيا الله يادوي اود خپلو گناهو بخښنه غواړي). ترمذي، ابن ماجة

تخريج: سنن الترمذي ۲۱۲/۵-۲۱۳، رقم: ۳۰۰۶، وابن ماجة ۴۴۶/۱، رقم: ۱۳۹۵.

تشریح: (صدق ابوبکر) يعني حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه بالکل رېښتيا وفرمايل، دا معترضيه جمله ده چي د هغه په ذريعه حضرت علي رضي الله عنه د حضرت ابوبکر رضي الله عنه د بزرگۍ، د هغه د عظمت او د هغه د ډيرزيات رېښتنتوب ېې ښکاره کړی دی چي د هغه رشتيا او صداقت د دې درجې وو چي خپله رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه د صدیق په لقب سره نازولی وو .

د حضرت علي عليه السلام په باره کي نقل دي چي هغه به د هېڅ داوي نقل سوی حدیث تر هغه وخته پوري نه قبلوی تر څو پوري چي به راوي قسم نه وو خوړلی، کله چي به راوي هغه ته وویل چي زه قسم خورم چي ما د رسول الله ﷺ څخه دا حدیث داسي اوزېدلی دی نو امیر المومنین به هغه قبلوی مگر کله چي به یې د صدیق اکبر عليه السلام څخه یو حدیث واوړېدی نو بېله قسمه به یې قبلوی.

د لفظ (فیتھر) مطلب دادی چي ګناه کونکی دي په او داسه سره لمونځ وکړي مگر غوره غسل کول دي نه یوازې دا بلکه په یخو او بو سره غسل کول تر ټولو زیات غوره دی.

د (یصلي) مطلب دادی چي دوه رکعت له لمونځ وکړي چي په هغه کي په یوه رکعت کي سورة قل یا ایها الکافرون وویاست او په دوهم رکعت کي د سورة فاتحې سره قل یا ایها الکافرون وویاست او په دریم رکعت کي قل هو الله وویاست او دغه لمانځه ته د توبې لمونځ وایي.

د حدیث الفاظ (ثم یستغفر الله) یعنی بیا د پروردگار په دربار کي توبه وکاږئ، نه یوازې دا چي هغه ګناه پرېږدي بلکه په راتلونکي کي هېڅ کله په ګناه کي د نه اخته کېدو پخه اراده وکړي او پر هغه ثابت قدمه سي او بیا داچي که چیري د چا پر ذمه د چا څه حق وي نو د هغه اداینه کوی، رسول الله ﷺ د خپل ارشاد وروسته د دلیل په توګه دا آیت تلاوت کړ چي زه څه وایم دا الله تعالی هم وایي، د (لذبونهم) وروسته د آیت پاته برخه داده:

وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝ ۱۳۵ أُولَٰئِكَ جَزَاءُ هُمْ مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ۝ ۱۳۶

ژباړه: او څوک دی چي ګناهونه بخښي بيله الله څخه، او دا خلک چي پر خپل فعل (ګناه) باندي اصرار نه کوي او پوهیږي نو د دغه خلکو جزا بخښنه ده د هغوی د رب دلوري او داسي باغونه دي چي ویالي یې لاندې بهیږي چي همیشه به پکښي وي او د نیک کار کونکي بدله ډیره ښه ده.

د دغه آیت کریمه شان نزول د ځینو مفسرینو د روایت سره سم یوه واقعه ده چي د یوه صحابي څخه یو د بشریت د غوښتنې سره سم یوه خطا وسوه او هغه سمدستي خبردار سو او ډیر زیات پښېمانه او شرمنده سو د هغه د شرمندګۍ او د پښېماني او د الله تعالی په دربار کي هغه د ښوېدلو څخه د هغه د زړه په صدق سره د توبې او استغفار په خاطر دا آیت نازل سو، دا سورة اووه ایاتونه دي چي په اول آیت کي لفظ د (والذین) مبتداء ده او په دوهم آیت کي اولایک خبر

دی، یعنی د اول آیت مطلب دادی چي مؤمنان د الله ﷻ څخه بېرېدونکی او د هغه پر ثواب او عذاب باندي یقین لرونکی چي د بشریت په غوښتنه په یو خطاء او گناه کي اخته سي نو د ایمان او یقین څخه ډک د هغوی ضمیر سمدستي خبردار کوي هغوی پر داسي وخت باندي د خپل الله ﷻ خوا ته رجوع کوي د هغه عبادت او په شرمندگۍ کولو سره د هغه څخه د خپل خطا معافي غواړي پر خپل خطا او گناه باندي د شرمندگۍ په اظهار کولو سره توبه کوي نه یوازي دا چي هغوی پر یو گناه باندي عمل کونکي نه یي بلکه د راتلونکي لپاره په یو گناه کي د نه اخته کېدو پخه اراده کوي او پر هغه قائم او دائم اوسي .

په دوهم آیت کي د داسي خلکو جزاء بیانېږي چي الله تعالی د خپل رحمت په صدقه کي دغه خلکو توبه قبلوي غلطی یې ورمعاف کوي او د هغوی د گناهونو څخه د زړه په صدق سره د معافي غوښتونکي کیږي د هغوی بخښنه فرمایي چي د هغه په نتیجه کي هغوی د جنت او د جنت د نعمتونو وړ وگرځوي .

د یو مصیبت پر وخت لمونځ

﴿۱۳۹﴾: وَعَنْ حُذَيْفَةَ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا حَزَبَهُ أَمْرٌ صَلَّى . رواه أبو داود .

د حضرت حذیفه رضی الله عنه څخه روایت دی چي کله به رسول الله ﷺ ته غم یا ستونزه څرگنده سوه نو لمونځ به یې کوی . ابوداؤد .

تخریج : سنن ابی داؤد ۷۸۱۲، رقم: ۱۳۱۹.

تشریح : مطلب دادی چي کله به رسول الله ﷺ ته یو تکلیف او غم ورسېدی یا یو مصیبت به ښکاره سو نو رسول الله ﷺ به د هغه غم او مصیبت څخه د خلاصون لپاره د الله تعالی د فرمانبردارۍ په توگه لمونځ کوی لکه څرنگه چي د الله تعالی فرمان دی :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ

ژباړه : اي مؤمنانو! د الله تعالی څخه په صبر او لمانځه سره مرسته غواړئ .

علماء لیکلي چي د یو غم او مصیبت پر وخت د نفل لمانځه کولو حکمت دادی چي کله انسان په لمانځه کي مصروف سي نو د هغه په وړاندي عالم ربوبیت خلاص سي او کله چي پر هغه عالم ربوبیت منکشف سي نو دنیا خپله د هغه په نظر کي حقیره او هیڅ سي نو د هغه نتیجه

دا سي چي د هغه په زړه کي د دنيا کېدو يعني د دنيا راحت او اسانتيا وي او د دنيا کېدو تکليف او مصيبت هيڅ احساس هم نه پاته کېږي که دنيا هغه ته نه تر لاسه کېږي، په دې توگه چي هغه د دنيا غم، تکليف او مصيبت کي اخته وي نو پرېشانه نه وي او که دنيا ورته حاصلېږي په دې توگه چي د دنيا راحت، ارام او اسانتيا وي هغه ته حاصلېږي نو هغه خوشحاله نه وي څرنگه چي دا عارفانه مقوله ويل سوې ده که وي نو خوشحالي نسته او که نه وي نو غم نسته.

د تحية الوضوء فضيلت

﴿۱۲۵۰﴾: وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَا

د حضرت بريدۀ رضي الله عنه څخه روايت دی چي د سهار د لمانځه وروسته رسول الله ﷺ حضرت بلال رضي الله عنه

بِلَالًا فَقَالَ بِمَا سَبَقْتَنِي إِلَى الْجَنَّةِ مَا دَخَلْتُ الْجَنَّةَ قَطُّ إِلَّا سَبِعْتُ خَشْخَشَتَكَ

راوغوښتی او ورته وېي فرمايل: ته کوم شي زما څخه مخکي جنت ته ورسولې ځکه چي زه کله هم په جنت کي داخل سوی یم نو خپل ترمنځه مي ستا د خپليو آواز اوریدلی دی،

أَمَامِي قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَذْنْتُ قَطُّ إِلَّا صَلَّيْتُ رَكَعَتَيْنِ وَمَا أَصَابَنِي حَدَثٌ

بلال رضي الله عنه عرض وکړ اې د الله رسول! ما د آذان کولو څخه وروسته هميشه دوه رکعت له مونځ

کړي او کله چي زما اودس مات سوی دی

قَطُّ إِلَّا تَوَضَّأْتُ عِنْدَهَا وَرَأَيْتُ أَنَّ لِلَّهِ عَلَيَّ رَكَعَتَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِمَا. رواه الترمذي

او بيا مي اودس کړی دی نو دا کار مي پر ځان لازم کړی دی چي د الله ﷻ لپاره پر ما دوه رکعت ضروري دي، رسول الله ﷺ وفرمايل: د دې دوو شيانو له کبله. ترمذي

تخريج: سنن الترمذي ۵۷۹۱۵، رقم: ۳۶۸۹.

تشریح: په حديث کي د پورتنی مضمون وضاحت ددې باب په پيل کي د اول حديث په تشریح کي سوی دی هلته دا ښودل سوي دي چي په جنت کي د حضرت بلال رضي الله عنه تر رسول الله ﷺ مخکي کېدل د خادم په حیثيت سره وه چي خپله د يوې ډېرې غټې درجې او فضيلت خبره ده، په دې وجه رسول الله ﷺ د هغه څخه پوښتنه وکړه چي ته هغه کوم کار کوي چي د هغه په وجه تاته

د خاص خدمت دا ستره درجه حاصله سوه، دا د حديث حقيقي معنی ده ددې په ښکاره معنی او مفهوم اخیستو سره په یو غلط فهمی کې اخته کېدل نه دي پکار چې ددې حديث څخه خو دا ثابتېږي چې نعوذ بالله حضرت بلال رضی الله عنه ته پر رسول الله صلی الله علیه و آله په دې وخت کې فضیلت حاصل وو چې هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله مخکې په جنت کې داخل سو ځکه چې دا مرتبه خو هیڅ نبي او پېغمبر ته هم نه وه حاصله چې د رسول الله صلی الله علیه و آله مخکې دي جنت ته ولاړ سي نو څه چې د رسول الله صلی الله علیه و آله د امت یو بنده ته دا امتیاز حاصل سي چې د دغه دواړو شیانو یعنی همېشه په اوداسه سره اوسېدل او د تحية الوضوء لمونځ کولو په وجه د رسول الله صلی الله علیه و آله مخکې هغه په جنت کې داخل سي.

د حاجت لمونځ

﴿۱۲۵۱﴾: وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

د حضرت عبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل :

مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ أَوْ إِلَى أَحَدٍ مِنْ بَنِي آدَمَ فَلْيَتَوَضَّأْ فَلْيُحْسِنْ

څوک چې د الله جل جلاله څخه یو حاجت لري یا د یو چا دیني یا دنیاوي حاجت وي نو هغه ته پکار دي چې اودس وکړي او په ښه ډول اودس وکړي

الْوُضُوءَ ثُمَّ لِيُصَلِّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ لِيُثْنِ عَلَى اللَّهِ وَلِيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

بیا دوه رکعته لمونځ وکړي بیا د الله جل جلاله تعریف وکړي او پر نبي صلی الله علیه و آله درود ولیږي

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ لِيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ

او بیا دا دعاء وکړي (لا اله الا الله الحليم....)، (د الله څخه پرته بل د عبادت وړ نسته داسي معبود چې بردبار او بخښونکی دی الله پاک دی د عرش عظیم خاوند دی

الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ

او ټول تعریفونه هغه الله لره دي چې د ټولو کائناتو پروردگار دی، اې الله! زه ستا څخه د داسي عمل توفیق غواړم چې د هغه په سبب ستا د رحمت د نزول وړ وگرځم او هغه عمل غواړم چې ستا

د بخښني سبب وي

وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ وَلَا هَمًّا

او د هري نيکۍ څخه گټه غواړم او د هري گناه څخه سلامتي غواړم زما هيڅ يو گناه بهې بڅښي پرې نه ېږدي او نه يو فکر

إِلَّا فَرَّجَتْهُ وَلَا حَاجَةَ هِيَ لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . رواه

الترمذي وابن ماجه وقال الترمذي هذا حديث غريب .

مگر خلاص يې کړې او نه زما يو مشکل پاته کړې او زما هيڅ حاجت بند نه کړې چي ستا په نزد غوره وي ، اې د ټولو رحم کونکو څخه زيات رحم کونکې . ابن ماجه ، ترمذي .

تخريج : سنن الترمذي ۳۴۴۲ ، رقم : ۴۷۹ ، وابن ماجه ۴۴۱۱ ، رقم : ۱۳۸۴ .

تشریح : که چيري يو چاته يو اړتيا را منځته سي که څه هم هغه اړتيا بيله واسطې د الله تعالى سره وي يا بالواسطه د يوه بنده سره اړوند وي مثلاً د يو د مزدورۍ خواهش وي يا د يو چا سره نکاح کول غواړي يا يو بل ضرورت وي چي د يوه سړي څخه پوره کول بهې مقصد وي نو د هغه لپاره مستحب داده چي هغه په بنه طريقه په اوداسه کولو سره دوه رکعت له مونځ وکړي بيا د الله تعالى تعريف وکړي او درود شريف ووايي کوم چي په لمانځه کي د التحيات وروسته ويل کيږي د هغه وروسته دي په حديث کي ذکر سوې دعا ووايي ، د دعا وروسته چي د هغه څه حاجت او ضرورت وي هغه دي د الله تعالى په دربار کي وړاندي کړي يعني د الله تعالى څخه دي د خپل مقصد تر سره کېدل وغواړي ، دا لمونځ چي په اصطلاح کي صلوة الحاجة (د حاجت تر سره کولو لمونځ) ورته وايي ډېر تجربه سوي دی ، د ځينو بزرگانو په باره کي نقل سوي دي دي چي هغوی په خپلو اړتياوو کي په دغه طريقه لمونځ کولو سره الله تعالى ته خپل حاجت بيانوي او الله تعالى به د هغوی مقصد او حاجت پوره کوي . (علم الفقه) .

علامه ابن حجر رحمه الله عليه فرمايي چي حاجتمند ته د خپل حاجت تر سره کولو او د دغه لمانځه او دعا کولو لپاره د شنبې سهار اختيارول پکار دي ځکه چي د رسول الله ﷺ ارشاد دی کوم سړی چي د شنبې په ورځ د سهار په وخت کي د حاجت په لمانځه او دعاء کولو سره خپل حلال او جائز حاجت وغواړي نو د هغه د حاجت تر سره کېدو ضامن زه يم . (ملا علي قاري رحمه الله عليه)

هسي خو دا لمونځ او دعا د ټولو حاجتونو او ضرورتونو لپاره ده مگر چيري د قوت حافظې حاجت وي نو د هغه لپاره په خاصه توگه بيل لمونځ دی چي هغه ته صلوٰۃ الحافظه وايي چي په حسن حسين کي ذکر دی د هغه په اردو تشریح کي د دغه لمانځه روايت په تفصيل سره ليکل سوی دی هلته يې کتلاى سئ .

=====

صَلَوَةُ التَّسْبِيحِ

د تسبیح د لمانځه بیان

صلوة التسبیح (د تسبیح لمونځ) مستحب دی چي بې شمېره اجر او ثواب لري، دغه لمونځ څلور رکعتونه کول د رسول الله ﷺ څخه نقل دي، غوره داده چي څلور سره رکعتونه په یوه سلام سره وکړل سي که په دوو سلامو سره یې وکړي نو هم صحیح دی په هر رکعت کي پنځه اویا واره تسبیح ویل پکار دي او په پوره لمانځه کي درې سوه واره ویل پکار دي .

د تسبیح د لمانځه کولو طریقه

د تسبیح د لمانځه نیت دي داسي وکړل سي (نویت ان اصلي اربع رکعت صلوٰۃ التسبیح) ما د څلورو رکعتو تسبیح کولو اراده وکړه، د نیت وروسته د تکبیر تحریمې په ویلو سره دي لاس وتړي او په سبحانک اللهم ویلو سره دي پنځلس واره دا تسبیح ووايي (سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر) بیا په اعوذ بالله او بسم الله ویلو سره دي الحمد لله او سورت ووايي د دې وروسته دي لس واره دا تسبیح ووايي بیا د رکوع څخه د راپورته کېدو په وخت کي په سمع الله لمن حمده او ربنا لک الحمد ویلو سره دي لس واره دا تسبیح ووايي بیا سجدې ته په تلو سره او د دواړو سجدو په مینځ کي د سبحان ربي الاعلى وروسته او د دواړو سجدو په مینځ کي دي لس واره دا تسبیح ووايي بیا په دوهم رکعت کي د الحمد لله مخکي دي پنځلس واره دغه تسبیح او په دوهم رکعت کي د سورت وروسته لس واره د رکوع، قومې او دواړو سجدو په مینځ کي لس لس واره دي دا تسبیح ووايي همداسي دریم او څلورم رکعت دي وکړي او په هغه کي دي دا تسبیح په دغه شمېر ووايي .

د تسبیح د لمانځه کولو فضیلت

﴿۱۲۵۲﴾: عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ خنجه روایت دی چي رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عباس رضی اللہ عنہ ته وویل:

عَبْدُ الْمُطَلِّبِ يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ أَلَا أُعْطِيكَ أَلَا أَمْنُحُكَ أَلَا أُخْبِرُكَ أَلَا أَفْعَلُ

ای عباسه! ای اکا! ایا زه تا ته ونه بنیم، ایا زه تا ته یو تحفه درنه کرم، ایا زه تا خبر نه کرم

بِكَ عَشْرَ خِصَالٍ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيرِيهِ

د لس داسي خصلتو خنجه که عمل په وکړې نو الله تعالی به ستا ټول مخکنی، وروستنی، زاړه،

وَحَدِيثُهُ خَطَاةُ وَعَمْدَهُ صَغِيرَةٌ وَكَبِيرَةٌ سِرَّةٌ وَعَلَانِيَتُهُ أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ

نوي، په قصد سره، په هیره سره، کوچني، لوی، او څرگند ټول گناهونه و بخښي، ته څلور

رکعت له مونځ کوه

رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةً. فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي

په هر یوه رکعت کي الحمد لله او یو سورت وایه کله چي د قرائت خنجه فارغ سې

أَوَّلِ رَكْعَةٍ وَأَنْتَ قَائِمٌ قُلْتَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

په اول رکعت کي نو په ولاړه دا کلمات ووايه: (سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ)

خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً ثُمَّ تَرْكَعُ فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنْ

پنځلس واره بیا رکوع وکړه او په رکوع کي هم لس واره دا کلمات ووايه بیا د رکوع خنجه سر

پورته کړه

الرُّكُوعِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا ثُمَّ

او لس واره دغه کلمات ووايه بیا سجده وکړه او د سبحان ربی الاعلی وروسته لس واره دغه

کلمات ووايه بیا

تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا ثُمَّ

د سجدي خنجه سر پورته کړه او لس واره دا کلمات ووايه بیا دوهمه سجده وکړه او د سبحان

ربي الاعلى وروسته لس واره بيا دا كلمات ووايه بيا

تَرْفَعُ رَأْسَكَ فَتَقُولُهَا عَشْرًا فذَلِكَ خَمْسٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ تَفْعَلُ ذَلِكَ

د سجدې څخه سر پورته کړه او لس واره دا كلمات ووايه دا ټول په هر رکعت کې پنځه اويا واره
سول، په څلورو رکعتو کې داسې وکړه

فِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فافْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ

او که ستا په وسه وي نو هره ورځ يو وار دا لمونځ کوه او که ممکن نه وي

فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ

نوبيا د هري جمعې په ورځ دا لمونځ کوه که دا هم ممکن نه وي نو په مياشت کې يو وار يې کوه
او که دا هم ممکن نه وي نو په

سَنَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عُمْرِكَ مَرَّةً . رواه أبو داود وابن ماجه

والبيهقي في الدعوات الكبير، وروى الترمذي عن أبي رافع نحوه .

کال کې يو وار يې کوه او که دا هم ممکن نه وي نو په ټول عمر کې دا لمونځ يو وار وکړه .
ابوداؤد، ابن ماجه، بيهقي او ترمذي د ابو رافع څخه هم داسې روايت کړی دی . او که ستا په
وسه وي نو هره ورځ يو وار دا لمونځ کوه او که ممکن نه وي نو بيا د هري جمعې په ورځ دا
لمونځ کوه که دا هم ممکن نه وي نو په مياشت کې يو وار يې کوه او که دا هم ممکن نه وي نو په
کال کې يو وار يې کوه او که دا هم ممکن نه وي نو په ټول عمر کې دا لمونځ يو وار وکړه .
ابوداؤد، ابن ماجه، بيهقي او ترمذي د ابو رافع څخه هم داسې روايت کړی دی .

تخريج : سنن ابی داؤد ۶۷۲-۶۸، رقم: ۱۲۹۷، وابن ماجه ۴۴۲۱، رقم: ۱۳۸۶.

تشریح : ایا تا د لسو عادتونو خاوند جوړ کړم؟ د دې مطلب دادی چي تاته به داسي شيان
در وښيم که ته هغه غوره کړې نو ستا لس ډوله گناوي به و بخښل سي کومي چي په حديث کي
ذکر سوي دي، د ځينو حضراتو قول دادی چي د لسو عادتونو څخه مراد په دغه لمانځه کي
د قيام (ولاړې) پنځلس واره تسبیح ویلو څخه پرته په نورو حالتو کي لس لس واره ویل
پکار دي .

په حديث کي د لفظ علانيه څخه وروسته عشر خصال الفاظ په مشکوة کي ذکر سوي نه دي مگر په اصول کي موجود دي په حسن حسين کي هم دا الفاظ نقل سوي دي ځکه طيبي رحمه الله عليه ليکلي دي چي د سياق حديث له کبله دا ويل زيات مناسب دي چي د لسو عادتونو څخه مراد د اشيان دي :

اول : څلور رکعت له مونځ کول، دويم : په هر رکعت کي سورة فاتحه ويل، دريم : د سورة فاتحې سره يو بل سورة ويل، څلورم : د قيام په حالت کي پنځلس واره تسبيحات ويل، پنځم : دا تسبيحات په رکوع کي لس واره ويل، شپږم : دا تسبيحات په قومه کي لس واره ويل، اووم : دا تسبيحات په سجده کي لس لس واره ويل، اتم : د دې تسبيحاتو لس واره په ناسته کي ويل، نهم : د دغه تسبيحاتو لس واره په سجده کي ويل، لسم : د دغه تسبيحاتو لس واره په جلسله استراحت کي ويل .

د دې روايت څخه خو دا معلوميزي چي په قيام کي د قرائت وروسته پنځلس واره دي دا تسبيح وويل سي همداسي د دې روايت څخه دا هم معلوميزي چي د دويمي سجده څخه په راپورته کېدو سره دي هم دا تسبيح وويل سي، کله چي موږ په ابتدايي باب کي دا طريقه نقل کړې ده چي د قيام په حالت کي د سبحانک اللهم وروسته پنځلس واره دي وويل سي بيا د قرائت وروسته دي لس واره تسبيح وويل سي او د دويمي سجده څخه د راپورته کېدو وروسته د تسبيح د ويلو ذکر نه دی کړی نو دا دواړي طريقې په بيلو بيلو روايتونو کي ذکر دي بيا دا چي په دواړو طريقو کي د تسبيح په شمېر کي څه فرق نسته يوازي د ويلو په وخت کي فرق ځکه اختيار کړل سوی دی چي په دغه دواړو طريقو کي چي کومه طريقه غواړي هغه دي اختياره کړل سي او غوره داده چي کله د يوې کله د بلې طريقې سره سم تسبيحات وويل سي چي په قعدو کي دا تسبيحات بخلاف د نورو ارکانو د التحيات مخکي ويل کيږي .

د ابن عباس رضي الله عنه څخه نقل دي چي په لمانځه کي دي دا سورتونه وويل سي الهاکم التکاثر، والعصر، قل يا ايها الکافرون، قل هو الله احد، په ټيښي روايتونو کي اذا زلزلت الارض، والعاديات، اذا جاء نصر الله والفتح او سورة اخلاص ويل هم نقل دي .
جلال الدين سيوطي رحمه الله عليه د امام احمد رحمه الله عليه څخه دا نقل کړی دی چي د تسبيح په لمانځه کي د سلام گرځولو څخه مخکي دادعا کول هم پکار ده :

اللهم اني اسئلك التوفيق اهل الهدى واعمال اهل اليقين و من اصحة اهل التوبة وعزم اهل الصبر

وجد اهل الخشية وطلب اهل الرغبة وتعبد اهل الورع و عرفان اهل العلم حتى اكفاك، اللهم اني
اسئلك مخافة تحجزني عن معاصيك و حتى اعمل بطاعتك عملا استحق به رضائك و حتى
اناصحك بالتوبة خوفا منك و حتى اخلص لك النصيحة حياء منك و حتى اتوكل عليك في
الامور كلها و حسن ظن بك سبحانه خالق النور .

ژباړه : اې الله ! زه ستا څخه غواړم د اهل هدايت په ډول توفيق د اهل يقين په ډول اعمال د اهل
توبه په ډول خالص توبه ، د اهل صبر په ډول پوخوالی ، د اهل حيثيت په ډول سخت محنت ، د
طالبين حق په ډول طلب ، د پرهيزگار په ډول عبادت او د اهل په ډول معرفت ، تر دې چې زه ستا
د ذات څخه بيره پيل کړم ، اې الله ! زه ستا څخه د خوف غوښتونکی يم چې ما ستا د نافرمانو
څخه منعه کړې تر دې چې زه ستا د فرمانبردارۍ او رضا هغه عمل پيل کړم کوم چې ما ستا د
رضا مستحق وگرځوي او ستا د خوف څخه ريښتوني توبه وباسم تر دې چې ستا پر ذات
باندي په ښه گمان لرلو سره په ټولو کارونو کي ستا پر ذات باندي باور کول پيل کړم او اې نور
پيدا کونکي ! ته د هر عيب څخه پاک يې ،

د دغه لمانځه د فضيلت په باره کي عبدالعزيز (ابن داؤد) رحمه الله عليه ليکي چې کوم
سړی په جنت کي داخلېدل غواړي نو هغه دي د تسبيح لمونځ پر ځان باندي لازم وگرځوي .
ابوعثمان زاهد رحمه الله عليه فرمايلي دي چې د مصيبت ، پرېشاني ، غم او حزن ليري
کولو لپاره د دغه لمانځه څخه پرته هيڅ شی نه دی تر لاسه سوی يعنې د تسبيح د لمونځ په کولو
سره دا ټولي پرېشاني او غمونه وغيره ختمیږي د دغه لمانځه د ستر فضيلتونو سره سم اکثر و
امامانو او بزرگانو دا لمونځ کوی ، د جمعې په ورځ د زوال وروسته د دغه لمانځه کول مستحب
دي که په دغه لمانځه کي د سجده سهو ضرورت پېښ سي نو په سجده سهو کي دننه دي دا
تسبيحات نه وايي ځکه چې بيا د تسبيحاتو مقدار تر درو سوو زياتیږي کومو مسلمانانو ته
چې الله تعالی د خپل عبادت او اطاعت توفيق ورکړی دی او هغوی د خير د عمل کولو په
سعادت سره نازول سوي دي د هغوی لپاره د دې لمانځه کولو په اړه د اعتدال درجه داده چې
دا لمونځ هره جمعه کوي د حضرت عبد الله ابن عباس رضي الله عنه پر دې عمل وو چې هغه به هره جمعه د
زوال وروسته دا لمونځ کوی او هغه سورتونه به يې به پکښي ويل کوم چې مخکي نقل سوي دي .

د قیامت په ورځ د لمانځه پوښتنه

﴿۱۲۵۳﴾: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه څخه روايت دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلي دي چې

إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسِبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ فَإِنْ صَلَحَتْ

د قیامت په ورځ په اعمالو کې تر ټولو ترمنځه چې د کوم عمل سوال کېږي هغه لمونځ دی که

لمونځ سم ادا سوی وي

فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ

نو خلاصون به تر لاسه کړي او نجات به پیدا کړي او که سم نه وي لمونځ دده نو نا امیدی ده بیا

که چېرې په فرض لمانځه کې څه کمی وي

شَيْءٌ قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ؟ فَيُكَمَّلُ بِهَا مَا

نو الله تعالی ملائکو ته حکم ورکړي چې زما د بنده په سنت او نفلو کې وگورئ او

انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ يَكُونُ سَائِرَ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ. وفي رواية ثُمَّ الزَّكَاةُ

په فرضو کې چې خومره کمی ده هغه په پوره کړئ بیا داسې نور اعمال حسايږي. او په یوه

روایت کې دي چې بیا زکوة

مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ تُوْخَذُ الْأَعْمَالُ عَلَى حَسَبِ ذَلِكَ. رواه أبو داود. ورواه أحمد عن رجل

همدارنگه بیا نور اعمال همدارنگه حسايږي. ابوداؤد، امام احمد دا حدیث د غیر معروف

سړي څخه روايت کړی دی.

تخریج: سنن ابی داؤد ۵۴۰۱، رقم: ۸۶۴ و ۸۶۶.

تشریح: په یو بل روايت کې ښودل سوې ده چې د قیامت په ورځ به د بنده څخه تر ټولو وړاندي چې د کوم شي په باره کې پوښتنه کېږي هغه به وینه وي او دلته فرمايل سوي دي تر ټولو مخکې به د لمانځه حساب کېږي نو په دغه دواړو اياتو کې تطبيق پیدا کېږي چې د الله تعالی په حقوقو کې تر ټولو مخکې د ویني حساب اخیستل کېږي.

